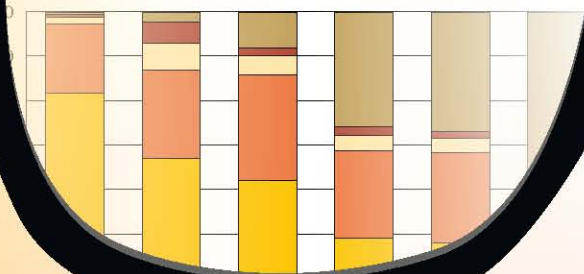

gemeen mediagebruik

...k van het medium onafhankelijk van de plaats van
 ...uik in 2010, naar periode van het laatste gebruik en
 ...ruiksfrequentie, in % burgers vanaf 18 jaar.

	Veel	Matig	Weinig	Veel	Matig
	6	19	30	11	32
Vlaams Gewest	4	19	43	12	34
Vlaams Gewest	5	19	32	7	36
Brussels Gewest	7	25	36	12	40
maximaal	21	24	17	31	30
Estland					
Letland					

ADSEI, Eurostat, ICT-survey burgers 2006, 2011, bewerking SVR.

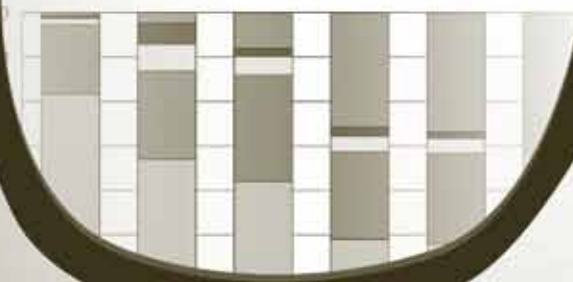
25 deelnemende Europese landen worden
 ...eners van 9 tot en met 16 jaar eind 2010
 ...gesteld aan **onlinerisico's**, terwijl
 ...toert rond het Eu...

**VRIND
 2012**

VLAAMSE
 REGIONALE
 INDICATOREN

gemeen mediagebruik
 ... van het medium onafhankelijk van de plaats van
 ... in 2010, naar periode van het laatste gebruik en
 ... frequentie, in % burgers vanaf 18 jaar

	Veel	Matig	Weinig	Veel	Matig	
	6	19	30	11	32	
... Gewest	4	19	43	12	34	
... Gewest	5	19	32	7	36	
... Gewest	7	25	36	12	40	
... maal	21	24	17	31	30	
... land	Estland			Letland		

ADSEI, Eurostat, ICT-survey burgers 2006, 2011, bewerking SVR.

25 deelnemende Europese landen worden
 ... ers van 9 tot en met 16 jaar eind 2011
 ... gesteld aan onlinetests, terwijl
 ... oort rond het E

VRIND 2012

VLAAMSE
REGIONALE
INDICATOREN

VRIND IS EEN UITGAVE VAN DE STUDIEDIENST VAN DE VLAAMSE REGERING.

De Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR) is een agentschap binnen het domein Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid van de Vlaamse overheid.

Hij verricht op wetenschappelijk onderbouwde en onafhankelijke wijze studies over demografische, sociaal-maatschappelijke en macro-economische thema's, vertrekkende vanuit een beleidsrelevante vraagstelling.

De Studiedienst heeft tevens een coördinerende rol op het gebied van de monitoring van de algemene omgeving voor het Vlaamse beleid.

Hij heeft een ondersteunende rol ten aanzien van andere beleidsdiensten die vragen hebben over statistiek, survey, monitoring, beleidsevaluatieonderzoek en toekomstverkenningen als techniek en bij praktische vraagstukken.

De Studiedienst is tevens de draaischijf voor vraag en aanbod van openbare statistieken over Vlaanderen.

VRIND is ook te raadplegen via de website (www.vlaanderen.be/svr).

U kunt daar eveneens andere publicaties van de Studiedienst van de Vlaamse Regering downloaden.

De reeksen uit deze publicatie en de metadata zijn daar terug te vinden via de rubriek Cijfers.

STUDIEDIENST VAN DE VLAAMSE REGERING

Boudewijnlaan 30 bus 23, 1000 Brussel

Tel. 02 553 52 07

Fax 02 553 58 08

E-mail svr@dar.vlaanderen.be

Bestellingen

<http://publicaties.vlaanderen.be>

Telefonisch via gratis nummer 1700 (elke werkdag van 9 tot 19 uur).

Depotnummer: D/2012/3241/225

ISBN-NUMMER: 9789040303319

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Josée Lemaître, administrateur-generaal

GRAFISCHE VORMGEVING EN OPMAAK

Prepress Drukkerij Bosmans, Lommel

DRUK EN AFWERKING

Drukkerij Hendrix, Peer

Dit rapport is gedrukt op chloorvrij milieuvriendelijk papier.

WOORD VOORAF

20 jaar VRIND

In het najaar 1992 kreeg de Algemene Planningsdienst, één van de voorgangers van de Studiedienst van de Vlaamse Regering, de opdracht samen met alle diensten van de Vlaamse overheid voor alle Vlaamse bevoegdheden een reeks indicatoren op te stellen die *‘zowel een beeld geven van de veranderingen in de externe omgeving waarin de Vlaamse overheid werkt als van de middelen die deze overheid inzet op de onderscheiden domeinen waarop ze actief is, de diensten die ze levert aan de gemeenschap en waar mogelijk de effecten die bekomen worden.’* In september 1993 resulteerde dit in een eerste publicatie van de Vlaamse Regionale Indicatoren, kortweg VRIND. Om het strategisch en toekomstgericht karakter te benadrukken, werd de eerste editie gestructureerd volgens het toenmalige project Vlaanderen-Europa 2002. De indicatorenset werd uitdrukkelijk gekaderd in een grotere openheid en communicatie vanuit de overheid naar de bevolking.

Vandaag – 20 jaar later – wordt nog jaarlijks een uitgebreide set van indicatoren gedocumenteerd waarin zowel de ontwikkelingen in de Vlaamse samenleving als aanzetten tot effectmeting van het Vlaamse overheidsbeleid aan bod komen. Nog meer dan in de beginperiode gebeurt de selectie van de indicatoren in overleg met de betrokken diensten en instellingen. Het zijn de beleidsraden van de 13 ministeries die de keuze van de indicatoren bepalen. Over de jaren is ook de koppeling aan lange termijnprojecten behouden: van ‘Vlaanderen-Europa 2002’ over ‘Kleurrijk Vlaanderen’ tot ‘Vlaanderen in Actie’.

De aard van de indicatoren is gewijzigd mede omdat de overheid steeds meer resultaatgericht beleid voert. De Vlaamse overheid geeft steeds duidelijker aan welke maatschappelijke veranderingen ze met haar beleid (mee) wil bewerkstelligen en koppelt haar beleidsintenties aan meetbare streefdoelen. De stap naar indicatoren om deze op te volgen, ligt daarbij voor de hand. De opvolging van het Pact 2020 en het Europese hervormingsprogramma Europa 2020 zijn hiervan recente beleidsdomeinoverschrijdende voorbeelden. Deze ontwikkeling heeft er mee voor gezorgd dat in de VRIND-publicaties steeds meer aandacht gaat naar wat er is gerealiseerd (effect, impact) dan naar de inspanningen die door de overheid worden geleverd (input, proces). Dergelijke basisinformatie is soms nog wel noodzakelijk om de impact van de Vlaamse overheid goed in te kunnen schatten. Voor sommige beleidsvelden of -domeinen wordt deze informatie ook nog opgenomen bij gebrek aan gevalideerde effectindicatoren.

Wie de eerste VRIND-edities vergelijkt met de huidige, zal merken dat de aangeboden informatie exponentieel is toegenomen, van circa 250 indicatoren in de beginfase naar meer dan 700 de voorbije jaren. De ontwikkeling van beleidsondersteunende cellen in de departementen en de agentschappen hebben er voor gezorgd dat de aandacht voor statistieken op basis van correcte administratieve registraties en metingen en van kwaliteitsvolle enquêtes fors is toegenomen. Dit neemt niet weg dat data niet beschikbaar zijn of slechts met vertraging kunnen worden aangeboden. We botsen voor een goed geïnformeerd beleid ook vandaag nog ‘tegen de grenzen die gelegd worden door de beschikbaarheid van goed statistisch materiaal’. Bij de start van VRIND werd reeds aangedrongen op interregionaal overleg en een gezamenlijk actieplan en werd opgeroepen tot ‘herwaardering van het

statistisch ambt'. Vandaag voorziet de zesde staatshervorming in een interfederalisering van de statistiek die moet zorgen voor betere afspraken en snellere doorstroming van data tussen de federale overheid en de regionale overheden.

Voor verschillende beleidssectoren zijn ondertussen uitgebreide en goed gedocumenteerde (monitoring)rapporten beschikbaar. Bij de invulling van de VRIND-indicatoren wordt hier dankbaar gebruik van gemaakt. De meerwaarde van VRIND zit in het samenbrengen van informatie over alle domeinen waarvoor de Vlaamse overheid bevoegd is. Daarnaast proberen we om dwarsverbindingen zowel binnen als tussen beleidsdomeinen aan te geven. We bundelen indicatoren rond transversale thema's zoals duurzaamheid, gelijke kansen, armoede, stedelijkheid waarbij het fenomeen vanuit meerdere invalshoeken wordt benaderd. We proberen trends en complexe ontwikkelingen samen te vatten in samengestelde indexen zoals we in deze editie doen rond de leefsituatie van de bevolking.

VRIND blijft een monitor, die ontwikkelingen in de samenleving en het beleid beschrijft en de aandacht vestigt op sterkten en zwakten.. De verklaring, de oorzaken en gevolgen hiervan bestuderen is een opdracht voor onderzoekers. De Vlaamse overheid kan hiervoor beroep doen op haar studiediensten, wetenschappelijke instellingen en steunpunten beleidsgericht onderzoek.

Jaarlijks zijn een 200-tal personen actief bij de realisatie van VRIND betrokken. Zonder hun medewerking en inzet, geen nieuwe editie van de Vlaamse Regionale INDicatoren! De gretigheid waarmee jaarlijks zowel de gedrukte als digitale versies door veel en verschillende groepen worden opgevraagd en gedownload, maken duidelijk dat er nog vraag is naar een geïntegreerd overzicht van beleidsrelevante ontwikkelingen in Vlaanderen. Op naar de volgende editie!

Luk Bral

MEDEWERKERS

MEDEWERKERS STUDIEDIENST VAN DE VLAAMSE REGERING

PROJECTCOÖRDINATIE	Luk Bral
EINDREDACTIE	Luk Bral, Myriam Vanweddingen, Karolien Weekers
DWARSDOORSNEDE VRIND 2012	Veerle Beyst, Luk Bral, Peter De Smedt, Jo Noppe, Hilde Schelfaut, Karolien Weekers
ALGEMEEN REFERENTIEKADER	
<i>Sociaal-culturele context</i>	Luk Bral
<i>Macro-economische context</i>	Kim Creminger
<i>Demografische context</i>	Edwin Pelfrene, Martine Corijn
TALENT, WERK, ONDERNEMEN EN INNOVATIE	
<i>De lerende Vlaming</i>	Isabelle Erauw (O&V), Dirk Festraets
<i>Werk en sociale economie</i>	Myriam Vanweddingen, Jo Noppe
<i>De open ondernemer</i>	Thierry Vergeynst
<i>Innovatiecentrum Vlaanderen</i>	Peter Viaene (EWI), Michaël Goethals
INZETTEN OP EEN WARME SAMENLEVING	
<i>Cultuur</i>	Guy Pauwels
<i>Sport</i>	Guy Pauwels
<i>Toerisme</i>	Pieter De Maesschalck
<i>Media</i>	Marie-Anne Moreas
<i>Gezondheid</i>	Dirk Smets
<i>Zorg</i>	Dirk Moons
<i>Diversiteit, inburgering en integratie</i>	Jo Noppe
<i>Inkomen, armoede en sociale uitsluiting</i>	Jo Noppe
GROEN EN DYNAMISCH STEDENGEWEST	
<i>Ruimtelijke ontwikkelingen</i>	Greta Sienap
<i>Wonen</i>	Greta Sienap
<i>Stad en platteland</i>	Hilde Schelfaut, Luk Bral, Annelies Jacques (ABB)
<i>Milieu en natuur</i>	Veerle Beyst
<i>Energie</i>	Dirk Smets
<i>Landbouw</i>	Dirk Smets
SLIMME DRAAISCHIJF VAN EUROPA	Veerle Beyst, Pieter De Maesschalck
SLAGKRACHTIGE OVERHEID	
<i>Vlaamse overheid</i>	Dirk Festraets, Dirk Moons, Pieter De Maesschalck
<i>Lokale en provinciale besturen</i>	Dirk Festraets, Dirk Moons
<i>Internationaal Vlaanderen</i>	Myriam Vanweddingen
TECHNISCHE EN ADMINISTRATIEVE ONDERSTEUNING	Guy De Smet, Nancy Jadoul, Naomi Plevvoets, Charly Potlout, Erik Roebben, Georneth Santos, Caroline Temmerman, Lieven Van der Elst, Karina Van De Velde, Tina Vander Molen
CARTOGRAFIE	Greta Sienap

MEDEWERKERS UIT DE VLAAMSE OVERHEIDS- EN ANDERE INSTELLINGEN

ALGEMEEN REFERENTIEKADER

ADSEI: Kim Derwae, Jean-Pierre Hermia, Andonirina Rakotonarivo, Michel Willems

TALENT, WERK, ONDERNEMEN EN INNOVATIE

De lerende Vlaming

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Isabelle Erauw

ADSEI: Essin Fehmieva, Anja Termote

AgODI: Peter Bex, Goedele De Cock, Ann Lips, Patrick Poelmans, Joachim Valckiers, Marc Van de Meirssche, Lise Van Proeyen

AHOVOS: Aron De Hondt, Caroline Domogala, Katelijne Janssens, Tessa Mouha, Karin Van de Voorde

AKOV: Willy Parent, Lieve Verbruggen, Ann Webers

EPOS vzw: Jan Ceulemans, Ronny Masset

ETNIC: Violaine Defourny, Philippe Dieu, Catherine Lefèvre

KULeuven: Karolien Declercq, Katrijn Denies, Rianne Janssen

O&V: Veronique Adriaens, Jeroen Backs, Anton Derks, Chris Dockx, Isabelle Erauw, Liës Feyen, Hilde Goeman, Franky Lava, Dries Moorkens, Daniël Samyn, Miekatrien Sterck, Guy Stoffelen, Leen Vandeputte, Raymond Van de Sijpe, Ann Van Driessche, Johan Vermeiren, Geert Vermeulen, Karl Wauters

Steunpunt SSL: Jan Van Damme, Georges Van Landeghem

Syntra Vlaanderen: Gert Franssen, Raf Raymaekers, An Van de Ven

VGC: Johan Geets

VLIR: Koen Hostyn

VSAWSE: Kim De Paepe, Anja Wagemans

Werk en sociale economie

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Faiza Djait

SERV-STV Innovatie & Arbeid: Stephan Vanderhaeghe

Steunpunt WSE: Stijn Braes, Wim Herremans, Boie Neefs, Luc Sels, Gert Theunissen, Wouter Vanderbiesen

WSE, afdeling Werkgelegenheidsbeleid: Willem De Klerck, Lieve De Lathouwer, Faiza Djait, Ryfka Heyman, Erik Samoy, Patricia Vroman

VDAB: Stefaan Gekiere, Paul Poels, Steven Schietecatte, Bart Van Schel, Willem Vansina

De open ondernemer

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOREN: Pascale Dengis, Koen Jongbloet

EWI: Peter Viaene

FIT: Christophe Verhaeghe

IV: Wannes Carlier

Innovatiecentrum Vlaanderen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Pascale Dengis

EWI: Pascale Dengis, Koen Waeyaert, Peter Viaene

ECOOM: Koen De Backere

INZETTEN OP EEN WARME SAMENLEVING

Cultuur

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Justine Sys

ADSEI: Philippe Dewint, Vincent Coutton

CJSM: Justine Sys, Wim Bogaert, Andy Vandervoort, Christine Van de Steene, Maarten Vandekerckhove, Bart Dierick, Marina Laureys, Trees De Bruycker, Kristof Vanden Bulcke, Tony Verstraete

Cultuurnet: Carlo Dieltjens, Charlotte Tournicourt

Sport

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Justine Sys

Bloso: Paul Eliaerts, Hervé Van der Aerschot

CJSM: Nancy Barette, Christine De Brouwer, Karolien De Sadeleer, Astrid Vervaet

KULeuven: Jeroen Scheerder

Toerisme

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Koen Jongbloet

IV: Koen Jongbloet, Christel Leys

Toerisme Vlaanderen: Vincent Nijs, Steven Valcke

Media

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Justine Sys

ADSEI: Patrick Lusyne, Peter Boonants

Belgacom: Jan Margot

CIM: Rikkert Van Loo

CJSM: Johan Bouciqué, Justine Sys, Tony Verstraete

Fonds Pascal Decroos: Ides Debruyne

IAB Belgium: Patrick Marck

MediaXim: Tatiana de Borrekens, Marie-Anne Stevens

National Newspublishers Survey: Jan Drijvers

Raad voor de Journalistiek: Flip Voets

Steunpunt Media: Julie De Smedt

Telenet: Luc Vanfleteren

UGent: Erik Dejonghe

Var: Stefan Delaeter

Vlaamse Regulator voor de Media: Ingrid Kools, Dirk Peereman en Marthe Van Gorp

VMMa: Ben Appel, Anita Coremans

VRT: Philippe Cieters, Sven Lardon, Frank Neuckens, Wouter Quartier

Gezondheid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Joost Bronselaer

Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: Heidi Cloots, Herwin De Kind

Zorg

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Joost Bronselaer

WVG, Kenniscentrum: Joost Bronselaer

WVG, Team Eerstelijns en Thuiszorg: Ilse Goossens

Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: Herwin De Kind

Agentschap Jongerenwelzijn: Johan Peeters

Kind en Gezin: Diederik Vancoppenolle

VIPA: Christophe Cousaert

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: Koen Mendonck

Federatie Tele-Onthaaldiensten in Vlaanderen: Valerie Marichael

Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap: Thomas Heynderickx

Diversiteit, inburgering en integratie

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Anne Delarue

Agentschap voor Binnenlands Bestuur: Team Inburgering: Joke Vispoel; Team Integratie: Kobe Debosscher

Inkomen, armoede en sociale uitsluiting

ADSEI: Patrick Lusyne

WVG, afdeling Welzijn en Samenleving: Frank Van den Branden, Tom D'Olieslager

GROEN EN DYNAMISCH STEDENGEWEST

Ruimtelijke ontwikkelingen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOREN: Els Hofkens, Stijn Vanacker
Agentschap Ondernemen: Idris Peiren
Monumentenwacht: Anouk Stulens
RWO, Team ICT: Jean-Paul Beys
RWO, Ruimtelijke Planning: Isabelle Loris, Peter Willems
RWO, afdeling Beleidsgericht Onderzoek: Els Hofkens, Hans Mestdagh

Wonen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Veerle Geurts
RWO, afdeling Wonen: Gunther Gysemans
RWO, afdeling Financiële Instrumenten: Stijn Schockaert
RWO, Inspectie: Hubert Bloemen, Tom Vandromme
RWO, Woonbeleid: Eva Debusschere, Lize Haagdorens, Veerle Geurts
VEA: Nadine Dufait
Vlaams Overleg Bewonersbelangen vzw: Swa Silkens
Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen: Peter Van Den Bosch

Stad en platteland

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Anne Delarue
ABB: Stefaan Tubex

Milieu en natuur

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Ludo Vanongeval
ANB: Gudrun Van Langenhove, Jeroen Nachtergaele
INBO: Heidi Demolder
LNE, afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid: Ludo Vanongeval, Els Martens, Elke Van den Broeke, Kris Rongé
LNE, afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen: Renate Schoofs
OVAM: Evi Rossi, Els Gommeren, Maarten De Groof, Kristien Huygh
VLM: Els Lesage, Koen Desimpelaere
VMM, IRCEL: Frans Fierens
VMM, MIRA: Johan Brouwers, Bob Peeters, Stijn Overloop, Marleen Van Steertegem, Erika Vander Putten, Line Vancraeynest

Energie

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Ludo Vanongeval
LNE, afdeling Milieu-, Natuur- en Energiebeleid: Ludo Vanongeval, Kris Rongé
VITO: Kristien Aernouts, Kaat Jaspers
VMM, MIRA-team: Johan Brouwers
VREG: Sarah Van Kerckhoven

Landbouw

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Jonathan Platteau
LV, afdeling Monitoring en Studie: Els Demuyck, Jonathan Platteau, Tom Van Bogaert, Dirk Van Gijsegem
LV, afdeling Landbouw- en Visserijbeleid: Eddy Tessens

SLIMME DRAAISCHIJF VAN EUROPA

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Bart Van Herbruggen

ADSEI: Rudy Sprengers

MOW: Jan Pelckmans

MOW, Vlaams Verkeerscentrum: Stefaan Hoornaert

MOW, werkgroep Dataroom: Bart Van Herbruggen (MOW), Annick Seghers (Agentschap Wegen en Verkeer), Bernadette Naets (Agentschap voor Maritieme Dienstverlening en Kust), Katrien Weytjens (De Lijn), Guy Palmans (nv De Scheepvaart), Kevin De Coen (Waterwegen en Zeekanaal nv)

VMM-MIRA: Caroline De Geest

FOD MV: Marc Kwanten

SERV: Dirk Neyts

LNE: Kris Rongé, Tania Van Mierlo

SLAGKRACHTIGE OVERHEID

Vlaamse overheid

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOREN: Lucas Huybrechts, Anne Delarue, Ivo Van den Bossche

BZ: Gijs Martens, Saar Verhoogen

DAR, afdeling Communicatie: Marijke Vrijders

Dienst Wetsmatiging: Marijn Straetemans

FB: Henk Goossens, Lucas Huybrechts

Vlaamse Infolijn: Stefan Kerremans

Vlaamse Ombudsdienst: Johan Nootens

Lokale en provinciale besturen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Anne Delarue

ABB: Petra Desmedt, Katie Heyse, Ann De Saedeleer, Stefaan Swaels, Hilde Vanmechelen

Agentschap Vlaamse Belastingdienst: Kenny Van Cauter

Belfius: Anne-Leen Erauw

Internationaal Vlaanderen

DEPARTEMENTALE COÖRDINATOR: Koen Jongbloet

IV: Simon Calcoen, Koen Jongbloet, Werner Mareels, Karoline Van den Brande

INHOUDSOPGAVE

DWARSDOORSNEDE VRIND 2012	15
Duurzaamheid	16
Gelijke kansen	18
Leefsituatie-index	22
Opvolging Vlaams regeerakkoord 2008-2012 in vogelvlucht	24 26
ALGEMEEN REFERENTIEKADER	27
1.1 Sociaal-culturele context	25
Tevredenheid	27
Zorgen	28
Sociale samenhang	29
Burgers en overheid	34
1.2 Macro-economische context	39
Welvaart	39
Economische ontwikkelingen	41
Bedrijfstakken	44
Ranking	46
1.3 Demografische context	49
Stand van de bevolking	49
Loop van de bevolking	52
Huwelijken of verklaringen van wettelijke samenwoning en hun ontbinding	56
CLUSTER TALENT, WERK, ONDERNEMEN EN INNOVATIE	59
2.1 De lerende Vlaming	61
Kerncijfers	61
Kansen geven aan talent	68
Naar een goede start op het werk	78
Internationalisering	79
Investeren in onderwijs	81
2.2 Werk en sociale economie	87
Situatie Vlaamse arbeidsmarkt	87
Activerend arbeidsmarktbeleid	98
2.3 De open ondernemer	108
Ondernemen	108
Internationaal ondernemen	115
2.4 Innovatiecentrum Vlaanderen	123
O&O intensiteit	123
O&O overheidskredieten	125
Menselijk potentieel	127
Output	129

	CLUSTER INZETTEN OP EEN WARME SAMENLEVING	133
3.1	Cultuur	137
	Globale participatie en aanbod	137
	Sociaal-cultureel werk	139
	Kunsten en Erfgoed	150
	Economische cijfers	159
3.2	Sport	164
	Sportparticipatie	164
	Kwaliteitsvol aanbod en begeleiding	168
	Topsport	172
	Gezond sporten	175
	Economische aspecten	176
3.3	Toerisme	179
	Vlaanderen als bestemming	179
	De Vlaming op vakantie	186
3.4	Media	190
	Onafhankelijkheid, pluriformiteit en kwaliteit	190
	Mediaparticipatie	204
3.5	Gezondheid	213
	Gezondheidsdoelstellingen	213
	Mortaliteit en morbiditeit	221
	Zwangerschap en geboorte	225
	Gezondheidsvoorzieningen	227
3.6	Zorg	229
	Algemeen welzijnswerk	229
	Kinderen en gezinnen	230
	Jeugdzorg	234
	Personen met een handicap	236
	Ouderen	239
	Zorgverzekering	240
	Investerings	240
3.7	Diversiteit, integratie en inburgering	243
	Aanwezigheid en instroom	243
	Samenleven in diversiteit	248
	Inburgering als opstap naar integratie	250
	Woonwagengedwoners	252
3.8	Inkomen, armoede en sociale uitsluiting	255
	Welvaartsverdeling en armoede	255
	Sociale uitsluiting	266

	CLUSTER GROEN EN DYNAMISCH STEDENGEWEST	273
4.1	Ruimtelijke ontwikkelingen	275
	Ruimtegebruik	275
	Ruimtelijke planning	277
	Onroerend erfgoed	281
4.2	Wonen	287
	Nieuwbouw en vastgoedmarkt	287
	Betaalbaarheid van het wonen	291
	Ondersteuning eigendomsverwerving	291
	Ondersteuning huurmarkt	294
	Woningkwaliteit	297
	Lokaal woonbeleid	301
4.3	Stad en platteland	303
	Demografische ontwikkelingen	304
	Ruimtelijke ontwikkelingen	308
	Wonen	310
	Economie en tewerkstelling	315
	Mobiliteit	319
	Sociale aspecten	301
	Cultuur en vrije tijd	323
	Stedelijkheid en overheid	324
4.4	Milieu en natuur	327
	Water	327
	Bodem	329
	Lucht	330
	Klimaatverandering	331
	Biodiversiteit	332
	Afval- en materialenbeleid	335
	Vermesting	338
	Gezondheid	340
4.5	Energie	344
	Efficiënt energieverbruik	344
	Energieopwekking	346
	Energiearmoede	349
	Elektriciteits- en gasmarkt	350
	Elektriciteits- en gasnetwerk	351
4.6	Landbouw	353
	Landbouwstructuur	353
	Economische aspecten	355
	Sociale aspecten van de landbouw	358
	Landbouw en milieu	360
	Landbouw- en plattelandsontwikkelingsbeleid	361
	Visserij	365

CLUSTER SLIMME DRAAISCHIJF VAN EUROPA	367
Personenvervoer	369
Logistiek	374
Vlot verkeer	381
Veilig verkeer	383
Milieuvriendelijke mobiliteit	386
CLUSTER EEN SLAGKRACHTIGE OVERHEID	393
6.1 Vlaamse overheid	375
Minder bestuurlijke drukte en vereenvoudiging	395
Meer doen met minder	396
Verbetering dienstverlening	405
Vertrouwen en tevredenheid	410
6.2 Lokale en provinciale besturen	414
Financiën	414
Personeel	428
6.3 Internationaal Vlaanderen	432
Buitenlands beleid	432
Internationale samenwerking	436
AFKORTINGEN	441
LIJST VAN FIGUREN	445

DWARSDOORSNEDE VRIND 2012

Deze VRIND-editie is het derde rapport in de lopende legislatuur van de huidige Vlaamse Regering. De structuur is net zoals in de vorige edities grotendeels gebaseerd op de indeling van het Vlaamse regeerakkoord 2009-2014 en de doorbraken van Vlaanderen in Actie. De beleidsdoelstellingen zijn in 5 clusters gegroepeerd voorafgegaan door een inleidend hoofdstuk waarin globale sociaal-culturele, macro-economische en demografische ontwikkelingen geschetst worden.

In de eerste cluster komen onderwijs, arbeidsmarkt, ondernemen, wetenschap en innovatie aan bod met verwijzing naar de ViA-doorbraken 'De lerende Vlaming', 'De open ondernemer' en 'Innovatiecentrum Vlaanderen'. Een tweede cluster rond de doorbraak 'Inzetten op een warme samenleving' beschrijft de ontwikkelingen op het vlak van cultuur en jeugd, sport, toerisme, media, gezondheid, zorg, diversiteit, inburgering en integratie, inkomen, armoede en sociale uitsluiting. De derde cluster 'Groen en dynamisch stedengewest' spitst zich toe op de ruimtelijke en ecologische aspecten met hoofdstukken over ruimtelijke ontwikkelingen, wonen, milieu en natuur, endergie en landbouw. In deze cluster is een hoofdstuk over stad en platteland toegevoegd dat ruimer is opgevat dan de ruimtelijke en fysieke aspecten. Mobiliteit en logistiek vormen een afzonderlijke cluster rond de ViA doorbraak 'Slimme draaischijf van Europa'. Een laatste cluster belicht 'Een slagkrachtige overheid' en dit zowel op Vlaams als lokaal niveau. In deze cluster is er ook aandacht voor internationale aspecten.

De selectie van de indicatorenset gebeurde zoals voorheen in nauw overleg met de verschillende departementen en werd door de beleidsraden goedgekeurd. Het regeerakkoord, de beleidsnota's van de Vlaamse ministers en het Pact 2020 vormden het referentiekader voor de selectie. Zoals de voorbije jaren zorgt dit er voor dat circa 700 indicatoren gedocumenteerd en beschreven worden.

Transversale thema's zoals **gelijke kansen en duurzaamheid** worden doorheen de verschillende clusters

behandeld en niet in een afzonderlijk hoofdstuk. Beide invalshoeken worden bij wijze van synthese hieronder in overzichtstabellen kort toegelicht met verwijzingen naar de diverse hoofdstukken.

Naast deze transversale thema's wordt ook een aanzet gegeven om in één cijfer de leefsituatie van de Vlamingen in beeld te brengen. Het gaat om een index die de resultaten van een set van indicatoren over de verschillende aspecten van de leefsituatie op een geïntegreerde manier weergeeft. Het is de bedoeling deze **leefsituatie-index** jaarlijks op te nemen zodat de ontwikkelingen op de voet kunnen opgevolgd worden. In de huidige editie komt de evolutie nog niet aan bod maar kan wel de leefsituatie van verschillende bevolkingsgroepen met elkaar vergeleken worden.

Het Vlaamse regeerakkoord stelt dat een slagkrachtig, coherent en geïntegreerd Vlaams beleid voor **Brussel** noodzakelijk is. Voor de gemeenschapsmateries zijn daarom ook cijfers over het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest opgenomen en worden deze vergeleken met het Vlaamse Gewest (zie cluster 'Inzetten op een warme samenleving'). Ook in hoofdstuk 4.3 Stad en platteland waar het effect van stedelijkheid aan bod komt, worden – waar mogelijk en zinvol - vergelijkende cijfers voor Brussel opgenomen en wordt ook de **Vlaamse Rand** rond Brussel (Vlaams strategisch gebied rond Brussel volgens RSV-afbakening) vergeleken met andere gebieden.

Ten slotte worden de doelstellingen uit het Vlaamse regeerakkoord nog eens op een rijtje gezet en geïllustreerd met verwijzing naar VRIND indicatoren doorheen de publicatie.

Om de ontwikkelingen goed te kunnen interpreteren, helpt een zicht op enkele belangrijke gebeurtenissen uit de betrokken periode. Vandaar dat ook een selectie van opmerkelijke gebeurtenissen op een tijdlijn 2008 – 2012 worden weergegeven.

Duurzaamheid

In het Vlaamse regeerakkoord en het Pact 2020 staat duurzaamheid centraal en in alle beleidsdomeinen zijn hiervoor hefboomen voorzien. Daarnaast keurde de Vlaamse Regering op 29 april 2011 de hernieuwde strategienota duurzame ontwikkeling goed. Vanuit 6 transities, dit zijn grote maatschappelijke veranderingsprocessen, kijkt deze **Vlaamse Strategie Duurzame Ontwikkeling (VSDO)** hoe een duurzame maatschappij op lange termijn vorm kan krijgen. De grote uitdagingen waarrond specifiek zal worden ingezet zijn: energie, mobiliteit, wonen en bouwen, voedsel, materialen en gezondheidszorg.

Zoals in de twee voorgaande edities, zijn ook in deze editie heel wat indicatoren terug te vinden, die kunnen gekoppeld worden aan de hernieuwde strategie. De onderstaande selectie is geïnspireerd op een voorstel van

omgevingsindicatoren voor de hernieuwde VSDO van het Steunpunt Duurzame Ontwikkeling (Bruyninckx e.a. 2011), gekoppeld aan 6 transities. Als er geen recente cijfers voor een indicator beschikbaar zijn, wordt een alternatieve indicator voorgesteld (*). Sommige indicatoren zijn onderdeel van een index zoals de broeikasgasemissies bij eco-efficiëntie van het personen- en goederenvervoer (figuren 5.47 en 5.48). De inschatting geeft aan in welke richting de indicator evolueert en of een vooropgestelde doelstelling al dan niet haalbaar is. De doelstelling kan betrekking hebben op het regeerakkoord, het Pact 2020 of voorkomen in domeinspecifieke planningsdocumenten.

Voor een aantal indicatoren van onderstaande selectie kent Vlaanderen een ontwikkeling in de goede richting of heeft het een gunstige positie in Europa. Zo haalt Vlaan-

Omgevingsindicatoren duurzame ontwikkeling

Hoofddimensie / Transitie	Indicator	Figuur	Inschatting
Sociaal	Inkomensongelijkheid (gini-coëfficiënt)	3.260	
Economisch	Beschikbaar inkomen per inwoner	3.248	
Ecologisch	Broedvogelindex*	4.107	
Energietransitie	Bruto binnenlands energieverbruik	4.129	
	Energie-intensiteit van de economie	4.129	
	Broeikasgasemissies	4.106	
	Aandeel hernieuwbare energie	4.134	
	Energiearmoede	3.269, 4.136	
Mobiliteitstransitie	Modale verdeling personenvervoer	5.8	
	Modale verdeling goederenvervoer	5.25	
	Broeikasgasemissie van personenvervoer over de weg	5.47	
	Broeikasgasemissie van goederenvervoer over de weg	5.48	
Transitie wonen en bouwen	Energieprestatiepeil	4.38	
	Problematische woonsituatie	4.37, 4.71	
	Woonquote	4.28, 4.70	
Voedseltransitie	Energiegebruik in de landbouw	4.130	
	Eco-efficiëntie in de landbouw*	4.156	
	Consumptie groenten en fruit*	3.178	
	Areaal biologische landbouw*	4.161	
Materialentransitie	Aanbod huishoudelijk afval*	4.114	
Transitie gezondheidszorg	Verloren potentiële jaren*	3.186	
	Ziekenhuisbedden/artsen*	3.195-3.197	
	Fysieke activiteit*	3.176, 3.177	

* alternatieve indicator bij gebrek aan recente data.

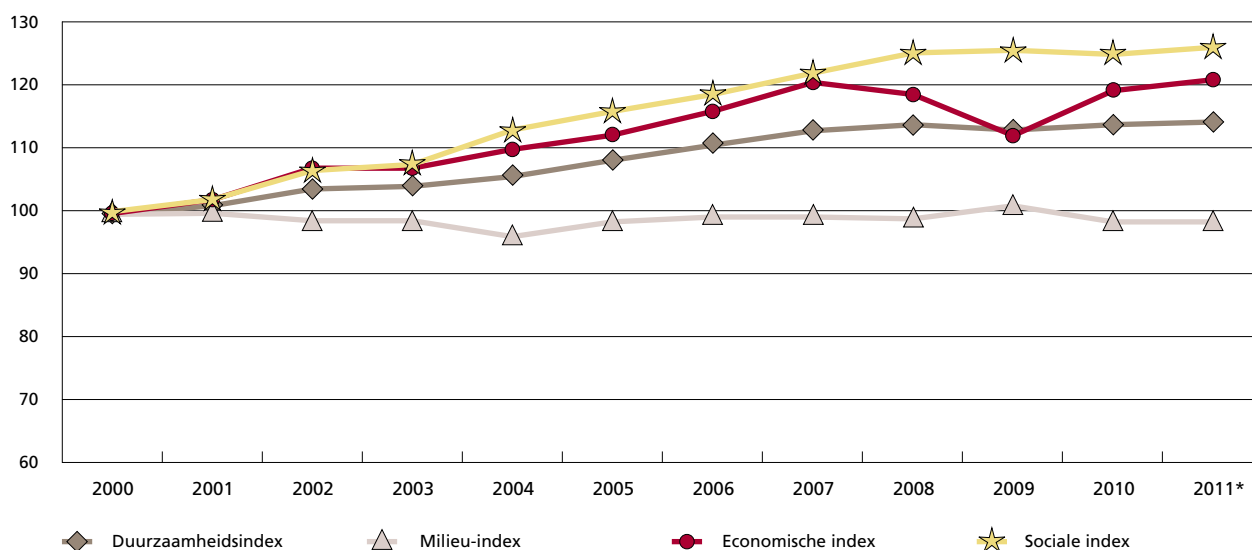
Bron: Bruyninckx, H., M. Bussels & Bachus, K. (2011). *Omgevingsmonitor DO 2011. Onderzoeksnota in het kader van een Kortetermijnopdracht van het Steunpunt Duurzame Ontwikkeling*. Leuven: KU Leuven/HIVA.

Legende

	Doelstelling gerealiseerd of haalbaar
	Goede richting of gunstige positie
	Weinig verandering of middenpositie
	Eerder in tegengestelde richting of doel moeilijk haalbaar

Duurzaamheidsindex

Indexen van duurzaamheid, van 1999 tot 2011, index 1999=100.

* Voorlopig cijfer op basis van schattingen voor een aantal indicatoren.
Bron: ??

deren inzake beschikbaar inkomen de top 3 van de best presterende EU-landen (figuur 3.248). Vlaanderen telt eveneens een relatief laag aandeel huishoudens met betaalbaarheidsproblemen vergeleken met andere Europese landen. Binnen Vlaanderen valt evenwel de groeiende kloof tussen huurders en eigenaars inzake betaalbaarheid op (figuur 4.28).

De doelstelling voor het aanbod huishoudelijk afval 2015 uit het MINA-plan 4 is gehaald (figuur 4.114). Daarnaast duiden sommige indicatoren op een kritische situatie zoals voor energie en klimaat (figuren 4.106 broeikasgasemissies, 4.134 aandeel hernieuwbare energie en 3.269 en 4.136 energiearmoede) en mobiliteit (figuur 5.48 broeikasgasemissie van goederenvervoer). Ook de ecologische dimensie (figuur 4.107 broedvogelindex) blijft een belangrijk aandachtspunt.

Om de evolutie op het gebied van duurzaamheid over een langere periode na te gaan, is een meer geïntegreerde index interessant. Het bbp per inwoner en de arbeidsproductiviteit zijn opgenomen voor de economische index; de levensverwachting voor vrouwen bij geboorte, de verkeersdoden en de vroegtijdige schoolverlaters voor de sociale index en het opgehaald huishoudelijk afval, de elektriciteitsconsumptie van huishoudens en de broeikasgassen voor de milieu-index. Voor de 8 indicatoren wordt telkens de evolutie bekeken ten opzichte van 2000.

Naast 3 indices voor de duurzaamheidsprincipes werd ook een globale **duurzaamheidsindex** berekend op basis van de 8 voormelde indicatoren samen. De duurzaamheid is volgens deze index toegenomen tussen 2000 en 2008, gevolgd door een kleine terugval in 2009. Door de financieel-economische crisis kenden de economische in-

dicatoren een achteruitgang tussen 2008 en 2009. In 2010 en 2011 trad een herstel op. De sociale indicatoren blijven het goed doen al is de sociale index wat gedaald in 2010. De milieu-indicatoren wijzen eerder op een stagnatie dan op een vooruitgang. De broeikasgasemissies zijn na het crisisjaar 2009 terug toegenomen en ook de elektriciteitsconsumptie van de huishoudens blijft toenemen.

Gelijke kansen

Het Vlaamse gelijkekansenbeleid richt zich op het bestrijden van achterstellings- en uitsluitingsmechanismen die ervoor zorgen dat mensen of groepen van mensen nog steeds ongelijk behandeld worden en niet de kansen krijgen die nodig zijn om volwaardig te participeren aan het maatschappelijke leven. Bedoeling is om deze mechanismen zichtbaar en bespreekbaar te maken, ze te bestrijden en de totstandkoming ervan te voorkomen. De belangrijkste thema's waar het Vlaamse gelijkekansenbeleid zich op richt zijn gender, seksuele oriëntatie, toegankelijkheid en handicap.

In wat volgt wordt aangegeven op welke plaatsen in deze editie van VRIND de thema's gender en handicap aan bod komen. Wat betreft seksuele oriëntatie volgt de Studiedienst van de Vlaamse Regering via de SCV-survey periodiek de houding op van de Vlaamse bevolking tegenover holebi's en holebiseksualiteit. De meest recente resultaten hiervan worden besproken in hoofdstuk 1.1 Sociaal-culturele context.

De Vlaamse Overheid is uiteraard ook bekommerd om andere kansengroepen. Zo voert ze onder meer ook een inburgerings- en integratiebeleid en een armoedebeleid maar dat zijn strikt genomen geen onderdelen van het gelijkekansenbeleid. Het Vlaamse Inburgerings- en Integratiebeleid behoort tot de bevoegdheid van de minister van Inburgering en Integratie. Voor een bundeling van de gegevens over de evolutie van de vreemde bevolking en de maatschappelijke positie van vreemdelingen verwijzen we naar hoofdstuk 3.7. Het Vlaamse Armoedebeleid behoort dan weer tot de bevoegdheid van de minister van Armoedebestrijding. In hoofdstuk 3.8 van deze VRIND-editie vindt u een overzicht van de belangrijkste gegevens over armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen.

In het overzicht over wat er over **gender** in deze VRIND te vinden is, wordt telkens een korte beschrijving gegeven van de bestaande situatie aangevuld met een aanduiding of de situatie het meest positief is voor mannen of voor vrouwen. Dat kan uiteraard enkel bij die indicatoren waarvan duidelijk is dat ze op een positieve of negatieve manier bijdragen tot iemands leefsituatie.

Ondanks een duidelijke vooruitgang van vrouwen op tal van domeinen in de voorbije decennia, blijft hun sociaal-economische positie overwegend minder goed dan die van mannen. Dit ondanks het feit dat vrouwen inzake opleiding en vorming sinds enige tijd een voorsprong hebben opgebouwd tegenover mannen. Vrouwen zijn minder aan het werk, werken meer deeltijds en tijdelijk, in minder kwaliteitsvolle en minder leidinggevende jobs. Zij stappen veel meer dan mannen (tijdelijk) uit de arbeidsmarkt om zich met de zorg om de kinderen bezig te houden. Ook hun inkomenssituatie is minder goed dan die van mannen. Mogelijk zorgt dit er voor dat de algemene levensvredeheid bij vrouwen iets lager ligt en dat vrouwen zich meer zorgen maken.

Op vlak van gezondheid scoren vrouwen dan weer beter. Hun levensstijl is op verschillende vlakken een pak gezonder dan die van mannen, al vormt lichaamsbeweging en sportparticipatie in het algemeen hierop een uitzondering. Dat vertaalt zich nog steeds in een duidelijk hogere levensverwachting bij vrouwen, al neemt de voorsprong tegenover mannen wel enigszins af.

Wat sociale participatie betreft, is het beeld eerder diffuus. Mannen zijn vaker actief lid van verenigingen – al verkleint het verschil als geen rekening gehouden wordt met sportclubs –, maar vrouwen doen vaker zelf aan cultuur en zijn vaker actief in het sociaal vrijwilligerswerk.

Genderverschillen

Indicator	Situatie	Figuur	Situatie meest positief voor
Sociaal-culturele context			
Levenstevredenheid	algemene tevredenheid ligt bij vrouwen iets lager; vrouwen iets minder tevreden over hun gezondheidssituatie, inkomen en beschikbare vrije tijd	1.1	M
Zorgen maken	vrouwen maken zich meer zorgen, behalve over de politiek	1.3	M
Informeel zorg	vrouwen staan vaker in voor medische en verpleegkundige hulp en voor persoonlijke verzorging	1.8	
Onveiligheidsgevoel	bij vrouwen duidelijk hoger dan bij mannen	p. 33	M
Houding tegenover holebi's	vrouwen staan positiever tegenover holebiseksualiteit	p. 33	V
Politieke machteloosheid	bij vrouwen duidelijk hoger	1.24	M
Demografische context			
Leeftijdspiramide	overwicht van vrouwen bij de oudere leeftijdsgroepen	1.47	V
Levensverwachting bij geboorte	ligt nog steeds duidelijk hoger bij vrouwen, al neemt het verschil af	1.58	V
Zuigelingsterfte	ligt bij meisjes iets lager	1.59	V
Huwelijk tussen personen van zelfde geslacht	sinds 2003 nagenoeg evenveel mannelijke als vrouwelijke paren gehuwd; aantal echtscheidingen ligt bij vrouwelijke paren iets hoger	p. 57	=
Hertrouwkans	hertrouwkans na beëindiging van eerdere huwelijk ligt bij vrouwen iets lager	1.62	M

Genderverschillen (vervolg)

De lerende Vlaming			
Deelname basis- en secundair onderwijs	in het gewoon onderwijs geen verschil, in het buitengewoon onderwijs jongens duidelijk in de meerderheid	2.1	V
Keuze onderwijsvorm secundair onderwijs	meisjes duidelijk in de meerderheid in ASO en KSO, jongens in de meerderheid in TSO; verschillen in ASO en TSO nemen af	2.2-2.5	
Hoger beroepsonderwijs	zeer grote meerderheid van studenten in HBO5 verpleegkunde zijn vrouwen, ook iets meer vrouwen in hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs	2.14	
Hoger onderwijs	aan hogescholen en universiteiten meer vrouwen dan mannen, maar meer mannen in economische, technische en wetenschappelijke richtingen	2.15-2.17	V
Onderwijspersoneel	naarmate het opleidingsniveau stijgt, daalt het aandeel vrouwen, HBO5 verpleegkunde uitgezonderd	p.67	M
Scholingsgraad	meer hooggeschoolde vrouwen dan mannen, vrouwen hebben vaker een diploma niet-universitair hoger onderwijs en mannen vaker een universitair diploma	2.19	V
Schoolse vertraging	vooral in secundair onderwijs hebben meisjes minder vertraging, verschil neemt af	2.27, 2.28	V
Problematische afwezigheden	in het voltijds onderwijs is er weinig verschil, in het deeltijds onderwijs zijn meisjes vaker afwezig	2.29	M
Vroegtijdige schoolverlaters	ligt bij meisjes aanzienlijk lager	2.30	V
20-34 jarigen met diploma hoger onderwijs	vrouwen scoren beduidend beter	2.33, 2.34	V
Diploma hoger onderwijs naar opleidingsniveau moeder	bij vrouwen is er groter positief effect dan bij mannen van de opleiding van de moeder	2.35	M
Participatie levenslang leren	ongeveer gelijk	2.36	=
Participatie volwassenenonderwijs	ligt veel hoger bij vrouwen	2.37	V
Opleiding in ondernemingen	iets hogere deelname bij vrouwen	p. 77	V
Deeltijds onderwijs	veel meer jongens dan meisjes	2.43, 2.44	
Ondernemersopleiding	iets hogere deelname van mannen	2.45	M
Werk en sociale economie			
Werkzaamheidsgraad	ligt veel lager bij vrouwen, verschil neemt wel af	2.67-2.69	M
Uittredeleeftijd	vrouwen treden vroeger uit	p. 90	M
Deeltijdarbeid	ligt veel hoger bij vrouwen	2.72	M
Tijdelijke arbeid	ligt hoger bij vrouwen, maar verschil verkleint	2.73	M
Atypische arbeid	vrouwen doen meer weekendwerk; mannen meer nacht-, avond- en ploegenarbeid	2.74	
Werkbaarheidgraad	ligt lager bij vrouwen	2.75	M
ILO-werkloosheidsgraad	geen verschil, hogere werkloosheidsgraad van vrouwen verdwenen	2.77, 2.78	=
VDAB-werkloosheidsgraad	nog weinig verschil, hogere werkloosheidsgraad van vrouwen bijna verdwenen	2.81	=
Niet-werkende werkzoekenden	iets minder vrouwen dan mannen	2.83	V
Werkzaamheidsgraad naar gezinssamenstelling	hoe meer kinderen, hoe minder vaak vrouwen actief zijn op de arbeidsmarkt, bij mannen geen verschil naar aantal kinderen	2.86	M
Deeltijdarbeid naar gezinssamenstelling	hoe meer kinderen, hoe vaker vrouwen deeltijds werken, bij mannen geen verschil naar aantal kinderen	2.87	M
Tewerkstellingspremie 50-plus	veel minder vrouwen dan mannen	p. 101	M
Opleidingscheques	worden meer aangevraagd door vrouwen	p. 102	V
Loopbaanonderbreking en tijdskrediet	ligt veel hoger bij vrouwen	2.96	M
Sociale economie	groot overwicht van vrouwen in de invoegbedrijven (dienstencheques), ondervetegenwoordiging in de andere werkvormen	2.99	
De open ondernemer			
Ondernemerschap	ligt lager bij vrouwen	2.103	M
Cultuur			
Cultuurparticipatie	algemeen weinig verschil	p. 138	=
Deelname verenigingsleven	mannen zijn meer actief lid dan vrouwen, verschil verkleint als geen rekening wordt gehouden met sportverenigingen	3.3-3.4	M
Deelname amateurkunsten	geen verschil op vlak van lidmaatschap van een amateurkunstenvereniging, vrouwen vaker zelf creatief of kunstzinnig bezig	p. 140	V
Participatie podiumkunsten	mannen wonen vaker muziekconcerten bij, vrouwen vaker musicals, ballet en dansvoorstellingen	p. 151	
Bioscoopbezoek	geen verschil	p. 152	=
Bibliotheekbezoek	ligt hoger bij vrouwen	p. 142	V
Leesgedrag	vrouwen lezen meer en vaker een boek	p. 153	V

Genderverschillen (vervolg)

Sport			
Sportparticipatie	ligt lager bij vrouwen; mannen en vrouwen die sporten doen dat wel evenveel	3.66	M
Lidmaatschap sportclub	ligt lager bij vrouwen; bij vrijwilligers en bestuursfuncties is verschil nog veel groter	3.74	M
Passief sporten	ligt lager bij vrouwen	p. 166	M
Topsportscholen en topsportstatuten	ligt veel lager bij vrouwen	3.90	M
Media			
Management VRT	streefcijfer van 33% vrouwen bereikt	p. 200	M
Personeel VRT	streefcijfer 40% vrouwen tegen eind 2014	p. 200	M
Aanwezigheid op populairste tv-zenders	vrouwen komen minder op tv, aandeel vrouwen minder hoog bij VRT dan bij private omroepen	p. 200	M
Gebruik digitale media	vrouwen gebruiken minder vaak een pc, internet of spelconsole	p. 206	M
Breedte gebruikte onlinetoepassingen	vrouwen gebruiken gsm en internetaansluiting voor minder online-toepassingen	p. 207	M
Opvolgen actualiteit	meer mannen dan vrouwen volgen de actualiteit via de radio, de krant en het internet	p. 208	M
Gezondheid			
Roken	vrouwen roken minder vaak	3.165	V
Alcoholgebruik	overconsumptie minder vaak bij vrouwen	3.168-3.169	V
Gebruik cannabis	ligt lager bij vrouwen	3.171-3.172	V
Ongevallensterfte	ligt veel lager bij vrouwen	3.174	V
Lichaamsbeweging	aandeel met dagelijks minimaal 30 minuten lichaamsbeweging ligt veel lager bij vrouwen	3.176-3.177	M
Gezonde voeding	vrouwen eten vaker fruit, bij groenten geen verschil	3.178	V
Overgewicht	ligt veel lager bij vrouwen	3.179	V
Zelfdoding	ligt veel lager bij vrouwen	3.181	V
Depressie	ligt hoger bij vrouwen	3.183	M
Doodsoorzaken	verschillen in voornaamste doodsoorzaken vooral in leeftijdsgroep van 40 tot 69 jaar: bij vrouwen borstkanker, bij mannen zelfdoding en longkanker	3.184	
Vermijdbare sterfte	ligt iets hoger bij vrouwen	3.185	M
Verloren potentiële levensjaren	ligt lager bij vrouwen	3.186	V
HIV	aantal nieuwe gevallen ligt veel lager bij vrouwen	p. 224	V
SOA	ligt lager bij vrouwen	p. 225	V
Zorg			
Tele-Onthaal	meer vrouwen dan mannen nemen contact	3.198	M
CAW	bij ambulante hulp en bij slachtofferhulp meer vrouwen, bij andere hulpvormen meer mannen	3.200	
Bijzondere jeugdbijstand	iets minder meisjes dan jongens	3.217	V
Diversiteit, inburgering en integratie			
Houding tegenover vreemdelingen	geen verschil	3.243	=
Werkzaamheidsgraad vreemdelingen	ligt veel lager bij vrouwelijke dan bij mannelijke vreemdelingen	p. 249	M
Nieuwkomers	iets minder vrouwen dan mannen	3.245	
Inkomen, armoede en sociale uitsluiting			
Armoederisicopercentage	weinig verschil	3.252	=
Subjectieve armoede	iets hoger bij vrouwen	3.256	M
Ernstige materiële deprivatie	geen verschil	3.256	=
Achterstallen	weinig verschil	3.256	=
Landbouw			
Tewerkstelling	veel meer mannen dan vrouwen	4.149	M
Slagkrachtige overheid			
Topfuncties Vlaamse overheid	streefcijfer van 33% vrouwen, laatste jaren stagnatie	6.20	M
Middenkader Vlaamse overheid	streefcijfer van 33% vrouwen, laatste jaren stagnatie	6.20	M
Deelname aan vorming, training of opleiding	iets hoger bij vrouwen	6.18	V
Personeel lokale besturen	iets meer vrouwen dan mannen maar groot verschil naar soort overheid: veel meer vrouwen bij OCMW, veel minder bij politiezones en autonome gemeentebedrijven; vrouwen vaker contractueel en deeltijds	6.60, 6.62	M

Ook over de situatie van **personen met een handicap** zijn in de verschillende hoofdstukken van deze VRIND gegevens opgenomen. Een beschrijving van de voorzieningen voor en de vraag naar zorg van personen met een handicap is opgenomen in hoofdstuk 3.6.

De afbakening van de doelgroep is niet zo eenvoudig. 1 op de 5 volwassen Vlamingen geeft aan hinder te ondervinden in de dagelijkse activiteiten door een langdurige ziekte, aandoening of handicap. Het is echter zo dat niet al deze personen ook effectief als personen met een handicap geregistreerd staan in de administratieve overheidsdatabanken.

Uit de overzichtstabel blijkt duidelijk dat er nog steeds een grote sociaaleconomische achterstand bestaat van personen met een handicap. Zo ligt hun werkzaamheids- en werkbaarheidsgraad een pak lager dan het algemene gemiddelde en scoren ze minder goed op vlak van sport- en vakantieparticipatie. Tegelijk toont de tabel dat er gewerkt

wordt aan de verbetering van hun positie. Het aantal kinderen met een handicap dat school loopt in het gewoon onderwijs, neemt jaarlijks toe. Personen met een handicap zijn oververtegenwoordigd in de trajectwerking van de VDAB. Het aantal ondertitelde TV-programma's stijgt. En ook het aantal toegekende materiële hulpmiddelen, het aantal begunstigden van het persoonlijk assistentiebudget en de zorgvoorzieningen voor personen met een handicap zijn duidelijk toegenomen tijdens het jongst decennium.

Personen met een handicap

Indicator	Situatie	Figuur
De lerende Vlaming		
Buitengewoon onderwijs	aantal leerlingen en aandeel per onderwijsniveau (kleuter, lager en secundair onderwijs) neemt toe	2.6
Geïntegreerd onderwijs (GON)	aantal GON-leerlingen neemt jaarlijks toe	2.7
Werk en sociale economie		
Werkzaamheidsgraad	ligt veel lager dan de algemene werkzaamheidsgraad	2.67
Werkbaarheidsgraad	ligt veel lager dan de algemene werkbaarheidsgraad	2.75
Niet werkende werkzoekenden	14% van het totaal aantal NWWZ heeft arbeidshandicap	2.83
VDAB-trajectwerking	oververtegenwoordiging van personen met een handicap in vergelijking met hun aandeel in NWWZ	2.90
Opleidingscheques werknemers	arbeidsgehandicapten kennen de grootste afname sinds de gewijzigde regelgeving midden 2010	p. 102
Sociale economie	oververtegenwoordiging van pmah in alle werkvormen	2.99
Toerisme		
Vakantieparticipatie	vakantie-armoede van zieken en invaliden ligt veel hoger dan algemene vakantie-armoede	3.122
Media		
Aanwezigheid op populairste tv-zenders	personen met functiebeperking ondervertegenwoordigd in tv-programma's	p. 200
Ondertiteling Nederlandstalige programma's	sterke toename sinds 2003 bij VRT en in 2009 voor vtm	3.160
Gesproken ondertiteling	aangeboden door VRT, vtm en ZBE	p. 209
Toegankelijkheid websites	92% van de Belgische websites haalt niet drempelwaarde voor een behoorlijke toegankelijkheid	p. 209
Zorg		
Grootte van de doelgroep	1 op de 5 volwassen Vlamingen ondervindt hinder door ernstige aandoening of ziekte	3.219
Toegekennde materiële hulpmiddelen	afname na jaren van stabiliteit, wel nog veel hoger dan begin jaren 2000	3.221
Voorzieningen voor personen met handicap	laatste jaren vrij stabiel maar toegenomen tegenover de periode daarvoor	3.220
Dringende zorgvragen	sterke toename jongste jaren	3.222
Persoonlijk assistentiebudget	toename van budgethouders, maar nog sterkere toename van aantal kandidaten	3.223
Inkomen, armoede en sociale uitsluiting		
Inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) en integratietegemoetkoming (IT)	laatste jaren opvallende toename	3.264
Slimme draaischijf		
Verplaatsingsgedrag	een kwart van de niet-verplaatsers doet dat omwille van ziekte of handicap	5.13
Slagkrachtige overheid		
Vlaams overheidsperoneel	toename maar streefcijfer van 4,5% personen met handicap nog ver af	6.20

Leefsituatie-index

Heel wat VRIND-indicatoren hebben te maken met de leefsituatie van de bevolking. Op basis van deze indicatoren kan een leefsituatie-index berekend worden voor de Vlamingen van 18 jaar en ouder. Het gaat om een index die de resultaten van een set van indicatoren over de verschillende aspecten van de leefsituatie op een geïntegreerde manier – dit wil zeggen in slechts één cijfer – weergeeft. Hoe hoger dit cijfer, hoe beter de leefsituatie van het individu. Op die manier wordt het mogelijk de leefsituatie van verschillende individuen of groepen van individuen onderling te vergelijken.

De leefsituatie van een individu heeft betrekking op de concrete leefomstandigheden waarin de persoon in kwestie zich bevindt. Bij de opbouw van de leefsituatie-index worden door de Studiedienst van de Vlaamse Regering de volgende levensdomeinen meegenomen: wonen en woonomgeving, gezondheid, vrije tijd en ontspanning, sociale participatie, veiligheid en mobiliteit.

Voor elk van deze domeinen worden indicatoren gezocht waarvan duidelijk is of ze positief of negatief bijdragen aan iemands leefsituatie. Er bestaan verschillende methoden om vervolgens deze tientallen verschillende indicatoren samen te brengen in één samengestelde index. In navolging van het Nederlandse Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl) wordt hier gebruik gemaakt van een multivariate statistische methode, met name niet-lineaire canonische correlatie-analyse. Deze techniek gaat om het gewicht van elke indicator in de globale index te berekenen op zoek naar de samenhang tussen de indicator en een latente dimensie (de leefsituatie) waarvan wordt verondersteld dat die achter de scores van de verschillende indicatoren verborgen zit. Een indicator die beter samenhangt met deze latente dimensie krijgt een groter gewicht in de uiteindelijke index. De resultaten van deze methode werden herrekend naar een leefsituatie-index met een gemiddelde 100 en een standaarddeviatie van 15.

Indicatorenset leefsituatie-index

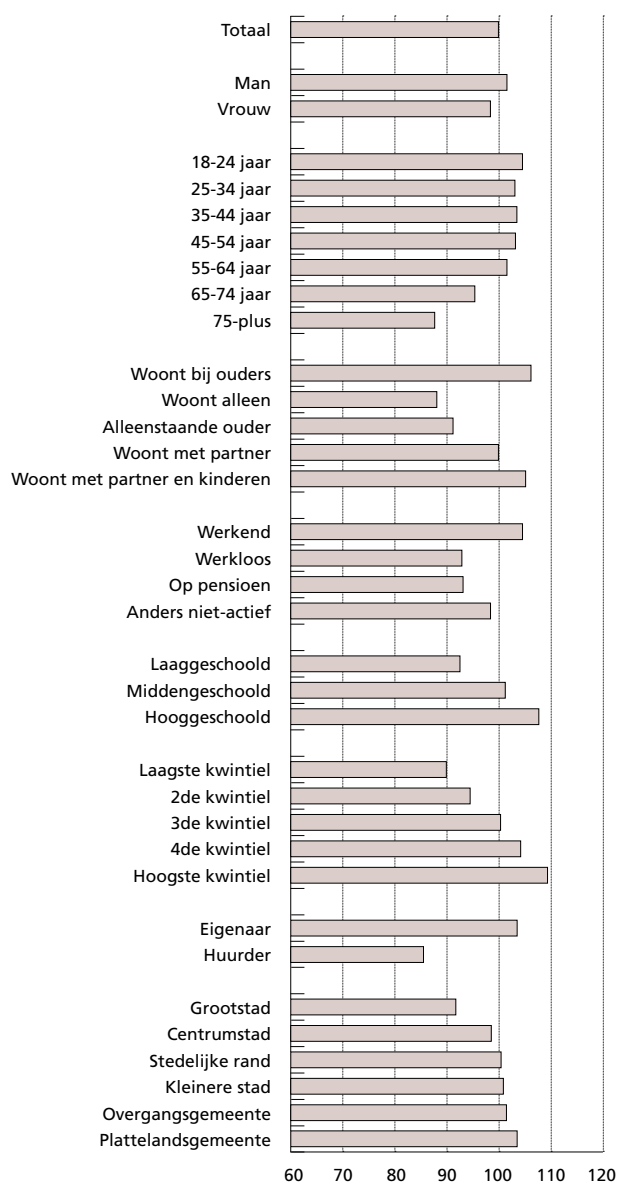
Levensdomein	Subdimensie	Indicator	Figuur
Wonen			
	Betaalbaarheid	Woonquote	4.28, 4.70
		Geen problemen met rekeningen nutsvoorzieningen	3.269, 4.136
	Kwaliteit van de woning	Aanwezigheid van basisvoorzieningen	3.268, 4.37, 4.71
		Geen gebreken aan de woning	4.36, 4.71
		Geen gebrek aan ruimte	3.268
	Behoorlijke woonomgeving	Tevredenheid buurt, mooie gebouwen, straten en voldoende groen in de buurt	4.62
Geen overlast in de buurt		4.63	
Woonzekerheid	Bewonerstitel	3.267	
Gezondheid			
	Geen hinder door langdurige ziekte, aandoening of handicap	Mate van hinder in dagelijkse bezigheden door langdurige ziekte, aandoening of handicap	3.219
	Toegang tot kwaliteitsvolle gezondheidszorg	Geen problemen met betalingen voor gezondheidszorg	3.270
		Voldoende huisartsen in de buurt	4.80
	Voldoende lichaamsbeweging	Sportfrequentie	3.66-3.68, 3.271
Vrije tijd en ontspanning			
	Voldoende tijd voor vrije tijd en ontspanning	Aantal uren vrije tijd in de week en het weekend	1.1
	Cultuurparticipatie	Cultuurparticipatie	3.1-3.2, 3.271, 4.91
Sociale participatie			
	Formele participatie	Actief lidmaatschap van verenigingen	3.3-3.4, 3.271, 4.86
	Informeel participatie	Intensiteit van de sociale contacten	3.271, 4.86
		Kwaliteit van de sociale contacten	1.9, 1.10, 4.88
Veiligheid			
	Afwezigheid van bedreiging van de fysieke veiligheid	Geen slachtofferschap van bedreiging, inbraken, diefstal	1.17, 1.18
		Onveiligheidsgevoel en het mijden van plaatsen	1.16
Mobiliteit			
	Zich op een vlotte en veilige manier kunnen verplaatsen	Beoordeling van de mobiliteitsmogelijkheden in de buurt	4.64
		Beschikbare vervoersmiddelen	3.258

De opmaak van een dergelijke samengestelde index heeft voor- en nadelen. Het belangrijkste voordeel is dat de vaak uiteenlopende scores van de verschillende opgenomen indicatoren worden gesynthetiseerd en zo op een bevattelijke en eenvoudige manier kunnen worden gecommuniceerd. Maar dat synthetiseren is tegelijk ook het grootste nadeel van een dergelijke index. Het gevaar bestaat dat de werkelijkheid op een overdreven manier

wordt gesimplificeerd. Het ligt daarom voor de hand dat een dergelijke index nooit de plaats kan innemen van de uitgebreide set van afzonderlijke indicatoren waarop hij gebaseerd is. De leefsituatie-index geeft enkel een globaal beeld van de leefsituatie en sluit het gebruik van de samenstellende indicatoren niet uit, wel integendeel. Daarom wordt hier bij de presentatie van de resultaten van de leefsituatie-index telkens verwezen naar de plaatsen in deze VRIND waar de verschillende samenstellende indicatoren meer in detail worden besproken. De analyse van al deze afzonderlijke indicatoren vormt een noodzakelijke voorwaarde voor een correcte interpretatie van de in deze inleiding gepresenteerde globale resultaten van de leefsituatie-index.

Leefsituatie-index

Scores op de leefsituatie-index van de volwassen Vlamingen naar geslacht, leeftijd, huishoudtype, socio-economische positie, opleiding, inkomensniveau van het huishouden, bewonerstitel en woonplaats, in 2011 (gemiddelde=100).

Bron: SCV 2011.

Een verkennende oefening om te komen tot een globale leefsituatie-index werd door de Studiedienst van de Vlaamse Regering eerder al gemaakt op basis van de data van de survey Stadsmonitor 2008 (Noppe & Schelfaut, 2010). Maar de indicatorenset die toen werd opgenomen in de berekening van de index vertoonde een aantal belangrijke blinde vlekken - over bepaalde aspecten van de leefsituatie was toen geen informatie beschikbaar - en verschilt daardoor vrij sterk van de meer uitgebreide set van indicatoren die op basis van de SCV-survey van 2011 kan worden gebruikt. De resultaten van de hier gepresenteerde oefening zijn dan ook niet vergelijkbaar met de resultaten van de oefening op basis van de survey Stadsmonitor 2008.

De resultaten van de leefsituatie-index bevestigen grotendeels de resultaten van eerder onderzoek. Groepen waarvan geweten is dat zij op verschillende domeinen een maatschappelijk mindere positie innemen, halen ook een lagere score op de leefsituatie-index. Zo scoren vrouwen iets lager dan mannen. De leefsituatie-index neemt ook af bij de oudste leeftijdsgroepen (vanaf 65 jaar). De jongste leeftijdsgroep scoort opvallend goed wat samenhangt met het feit dat een groot deel van hen nog inwoont bij de ouders. Dat wordt bevestigd door de resultaten naar huishoudsamenstelling. Wie nog inwoont bij de ouders haalt de hoogste score. Vooral de mindere score van alleenstaanden en alleenstaande ouders valt op. Personen die werken scoren het best, werklozen en gepensioneerden halen de laagste scores. De indexscore neemt ook af naarmate de persoon in kwestie lager opgeleid is en het huishoudinkomen lager ligt. Huurders scoren beduidend minder goed dan eigenaars.

Ten slotte verschilt de indexscore ook naar woonplaats. Wie in een grootstad woont, scoort het laagst. Plattelandsbewoners scoren het hoogst.

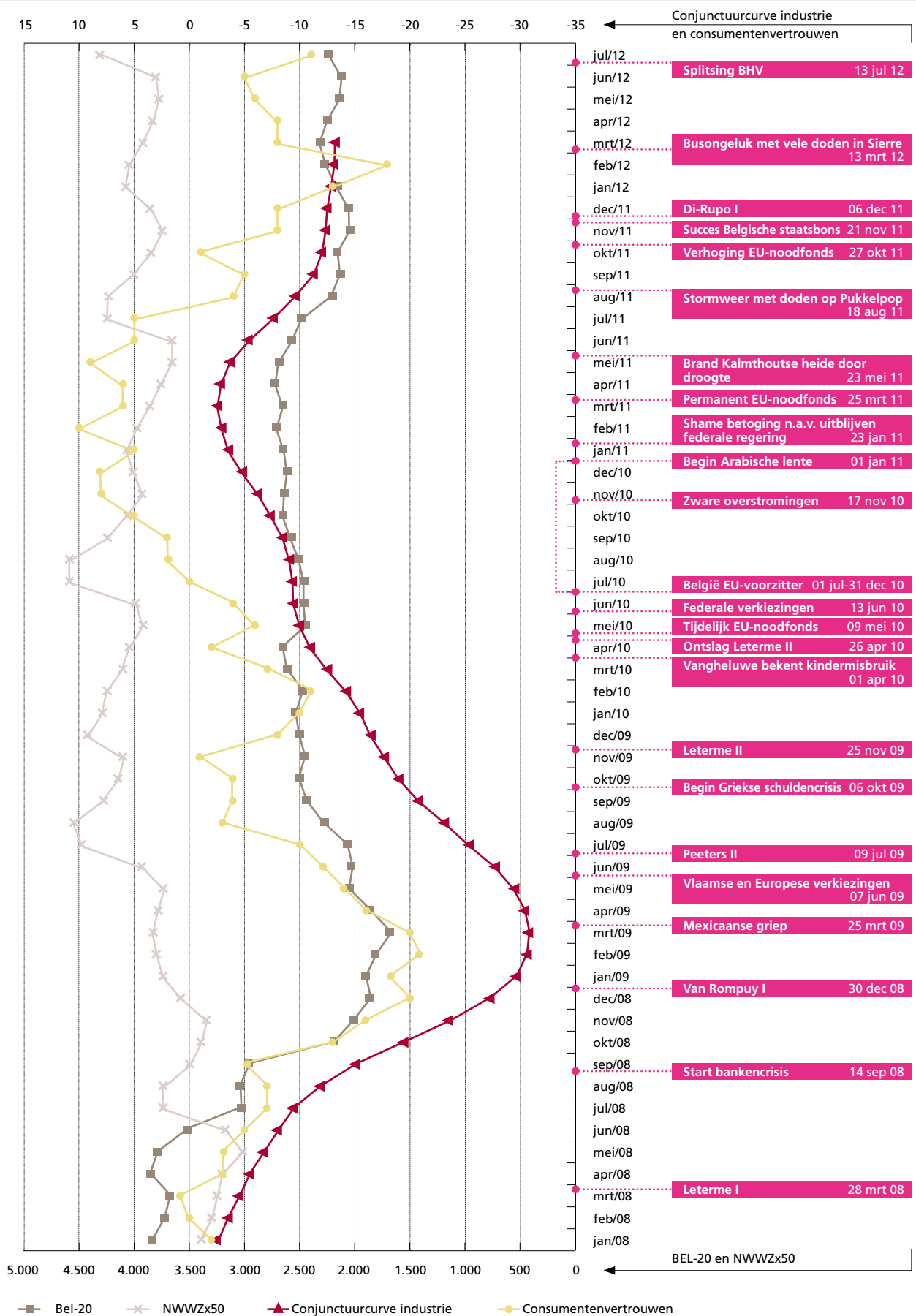
Om het unieke effect van deze verschillende variabelen op de leefsituatie-index na te gaan, werden ze samen in een multivariaat model gestopt. Daaruit blijkt dat enkel het effect van geslacht wegvalt onder controle van de andere kenmerken. Alle andere variabelen hebben dus elk apart een effect op de leefsituatie.

Opvolging regeerakkoord

Strategische doelstellingen		VRIND 2012
Cluster Talent, werken, ondernemen en innovatie		
1	We helpen bedrijven door de crisis.	1.29
2	We zetten versterkt in op activering van werkzoekenden. (ook onderdeel van doorbraak 1: De lerende Vlaming)	2.67, 2.69, 2.89-2.90
3	We versterken competenties en ondersteunen loopbanen. (ook onderdeel van doorbraak 1: De lerende Vlaming)	2.94-2.97
4	We gaan voor meer 50-plussers aan het werk. (ook onderdeel van doorbraak 1: De lerende Vlaming)	2.68, 2.71, 2.93
5	We maken werk van een versterking en hervorming van de sociale economie.	2.98, 2.99
De lerende Vlaming		
6	We geven kansen aan elk talent.	2.19-2.42
7	We bereiden jongeren voor op een succesvolle start op de arbeidsmarkt.	2.43-2.45
8	We versterken de maatschappelijke verwevenheid van onderwijs met lokale, regionale en internationale netwerken.	2.46-2.52
9	We zorgen ervoor dat onderwijs topkwaliteit kan bieden door te blijven investeren in onderwijs.	2.53-2.64
De open ondernemer		
10	We zorgen ervoor dat het aandeel van de Vlaamse export in snelgroeïende markten stijgt.	2.117a
11	We zorgen ervoor dat het aantal exporterende Vlaamse bedrijven toeneemt.	p. 116
12	We zorgen ervoor dat het aantal buitenlandse directe investeringen in Vlaanderen toeneemt, evenals het ermee gepaard gaande investeringsbedrag.	2.121
13	We gaan voor meer en sterkere ondernemers.	2.100, 2.102
14	We zorgen voor meer groeiende ondernemingen.	2.101
15	We zetten blijvend in op de ontwikkeling van een kenniseconomie.	2.106, 2.109-2.112
16	We gaan voor instrumenten die de financiering van bedrijfsinvesteringen mogelijk maken.	2.101
17	We geven ondernemende en innovatieve landbouwbedrijven alle kansen voor verdere ontwikkeling.	4.158
18	We versterken de positie van de Vlaamse landbouw op internationaal vlak.	4.145, 4.147, 4.148
19	We gaan voor een Vlaamse landbouwsector die zorgt voor een kwaliteitsvolle voedselproductie en een leefbaar platteland garandeert.	4.159, 4.161
20	We zorgen ervoor dat de hervorming van het Visserijbeleid in 2012 tot een duurzame visserijsector leidt.	4.162-4.164
Innovatiecentrum Vlaanderen		
21	We volharden voor meer middelen voor O&O.	2.122, 2.124, 2.126, 2.127
22	We gaan voor creatief en innovierend ondernemen.	2.107, 2.108, 2.124, 2.137, 2.139
23	We focussen op economische clusters, thematische speerpunten en grote projecten.	2.113, 2.114
24	We versterken de excellentie en dynamiek van het grensverleggend niet-gericht onderzoek: een fundament voor innovatie.	2.128
25	We geven meer kansen voor onderzoekstalent.	2.130, 2.133, 2.134
26	We gaan voor een top onderzoek- en innovatieinfrastructuur.	2.127-2.129
27	We gaan voor meer gestroomlijnd en outputgedreven onderzoeksbeleid.	2.135, 2.136, 2.138
28	We zorgen ervoor dat Vlaanderen optimaal aan de internationale onderzoeksruimte deelneemt.	2.123, 2.129, 2.134
29	We streven naar een nauwere samenwerking tussen de beleidsvelden Hoger Onderwijs en Wetenschap en Innovatie.	2.131, 2.132
Cluster Slimme draaischijf van Europa		
30	We zorgen voor een vlot en veilig verkeer door een kwaliteitsvolle dienstverlening.	5.3, 5.30, 5.34-5.39
31	We zorgen voor een kwaliteitsvol, volledig, (kosten)efficiënt en geïntegreerd openbaarvervoer aanbod.	5.2-5.4, 5.8-5.10, 5.14
32	We gaan voor een logistiek Vlaanderen als slimme draaischijf van Europa.	5.15-5.27
33	We beheren en bouwen de schakels van het vervoersnetwerk optimaal uit.	5.31-5.33
34	We versterken de economische poorten – de havens en de luchthavens.	5.6, 5.7, 5.18-5.23
35	We gaan voor mobiliteit tegen de juiste prijs.	
36	We gaan voor een toekomstgericht mobiliteitsbeleid.	Zie cluster 5
Cluster Groen en dynamisch stedengewest		
37	We nemen transities als leidraad voor een nieuw duurzaamheidsbeleid.	Zie Dwarsdoorsnede
38	We plaatsen duurzaamheid centraal voor bouwen, wonen en leven.	4.36-4.40, 4.130, 4.132-4.134
39	We gaan voor een groenere economie.	4.129, 4.130, 4.132-4.134
40	We zetten verder in op het doorgroeien van afval- naar duurzaam materialenbeheer.	4.114-4.119
41	We zetten het biodiversiteitsbeleid op koers, zodat we tegen 2020 op vlak van biodiversiteit de vergelijking met de Europese economische topregio's aankunnen.	4.107, 4.109-4.111
42	We zorgen voor bodemsanering en herwaardering van vervuilde bedrijfsterreinen.	4.100, 4.101
43	We voeren een duurzaam energiebeleid waarbij de economische, sociale en ecologische belangen van energie optimaal samen sporen, zodat de eindigheid van de fossiele brandstoffen en de draagkracht van het milieu geen beperkende factoren zijn, maar opportuniteiten worden.	4.129, 4.130, 4.132-4.134

44	We werken het integraal waterbeleid verder uit.	4.96-4.98
45	We vormen Vlaanderen om tot een klimaatpositieve samenleving.	4.106
46	We verminderen de impact van luchtvervuiling en hinder op de leefkwaliteit van de Vlamingen.	4.103-4.105, 4.126-4.128
47	We voeren via een geoptimaliseerd instrumentarium de uitvoering van geïntegreerde plattelandsprojecten via het versterken van de kwaliteit van open ruimte en de leefbaarheid van het platteland.	4.153
48	We zorgen voor een visie op ruimtelijke ordening.	4.5, 4.6
49	We zorgen voor betaalbaar en kwalitatief wonen.	4.27-4.32, 4.70-4.72
50	We renoveren, beschermen en ontsluiten het onroerend erfgoed.	4.12-4.18
51	We zorgen voor een innovatief milieu-instrumentarium ten dienste van burgers en bedrijven.	
Cluster Warme samenleving		
52	We pakken alle aspecten van armoede en sociale uitsluiting aan en voeren een ambitieus beleid gericht op het voorkomen en bestrijden van armoede en sociale uitsluiting.	3.248-3.274
53	We zorgen ervoor dat vrouwen en mannen, holebi's en transgenders en personen met een handicap gelijkwaardig kunnen participeren aan alle domeinen van het maatschappelijke leven en we werken discriminaties weg.	Zie dwarsdoorsnede
54	We zorgen ervoor dat nieuwe Vlamingen willen en kunnen participeren aan de Vlaamse samenleving.	3.244
55	We maken de volwaardige participatie aan toerisme voor iedere Vlaming mogelijk.	3.121-3.123
56	We verhogen de welvaart en tewerkstelling door en in de toeristische sector.	3.101, 3.103
57	We versterken mensen in hun fysiek, psychisch en sociaal welbevinden door welzijns- en gezondheidsproblemen zoveel mogelijk te voorkomen, zo vlug mogelijk te detecteren en tijdig en adequaat aan te pakken.	3.161-3.197, 3.182-3.185, 3.192, 3.198-3.201
58	We verruimen de sociale bescherming van de Vlamingen om zo hun grondrechten beter te kunnen waarborgen.	3.217-3.218, 3.228-3.229
59	We bouwen de hulp- en dienstverlening zo uit dat ze voldoende beschikbaar en toegankelijk is om zorg op maat te kunnen realiseren.	3.182-3.219, 3.198-3.230
60	We sturen, stimuleren en ondersteunen de welzijns- en gezondheidsactoren zodat ze kwaliteitsvolle zorg bieden in een aangepaste infrastructuur, voortdurend innoveren, een inclusieve aanpak bevorderen en duurzaam te werk gaan.	3.219, 3.230
61	We bevorderen bij de overheid en bij de welzijns- en gezondheidsactoren de aandacht en het initiatief voor een meer efficiënte en effectieve werking om zo met zelfde? middelen meer zorg te creëren.	
62	We werken nauw samen met alle relevante partners op lokaal, provinciaal, regionaal, federaal en internationaal niveau om zo het gezondheids- en welzijnsbeleid onderling af te stemmen en te verbeteren en om elke partner aan te spreken op zijn verantwoordelijkheid en bijdrage.	
63	We willen kinderen en jongeren ruimte geven, zowel in fysiek als in ruimtelijk opzicht, zowel om zich te verenigen als om zich te engageren.	3.30-3.38
64	We besteden aandacht aan cultuurmanagement en culturele economie.	3.55, 3.61-3.65
65	We versterken het Internationaal cultuurbeleid.	3.53
66	We gaan voor een inclusief en integraal jeugdbeleid.	3.16-3.18, 3.30-3.38
67	We verhogen de participatie aan sport, cultuur en jeugdwerk.	3.1-3.4, 3.6-3.18, 3.39-3.50, 3.66-3.78, 3.86-3.87
68	We bouwen aan een succesvol topsportbeleid door het creëren van een optimaal topsportklimaat en een duidelijk afgebakende organisatiestructuur.	3.90-3.94
69	We gaan voor een gezonde sportbeoefening en het vrijwaren van de integriteit van de sport op alle niveaus.	3.95, 3.96
70	We bewaken de onafhankelijkheid, de pluriformiteit en de kwaliteit van de media en van de informatieverstrekking.	3.128-3.142
71	We zorgen voor toegang voor elke Vlaming tot een divers, kwalitatief en innovatief media-aanbod.	3.147-3.160b
72	We stimuleren competentieverwerving en -waardering.	3.5, 3.19-3.29, 3.51-3.54, 3.56-3.58
73	We bouwen aan een vooruitstrevende informatiemaatschappij door het stimuleren van digitalisering en e-cultuur.	3.153, 3.159
Cluster Slagkrachtige overheid		
74	We verhogen ons aanpassingsvermogen om meer te doen met minder.	6.15
75	We zullen door innovatie van werkwijze en instrumenten de dienstverlening verbeteren.	6.18
76	We verbeteren ons oplossingsvermogen ten aanzien van maatschappelijke uitdagingen. In combinatie met een verbeterde verantwoording verhogen wij daardoor het vertrouwen en de tevredenheid van burgers, organisaties en bedrijven.	1.20-1.25, 6.30-6.33
77	Door een interne staats hervorming en partnerschappen op alle niveaus zorgen we voor minder bestuurlijke drukte en voor meerwaarde voor alle betrokkenen.	6.32
78	We zorgen ervoor dat alle beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid de steden ondersteunen.	6.25
79	We stellen aantrekkelijke en creatieve steden voorop.	Zie hoofdstuk 4.3
80	We zorgen voor een betere en snellere omzetting, en correcte toepassing van EU-regelgeving.	6.59
81	We verhogen onze inspanningen voor internationale armoedebestrijding.	6.72-6.74
82	We maken een sterk en toekomstgericht merkverhaal voor Vlaanderen.	
83	We voeren een financieel beheer gericht op zuinigheid en transparantie.	6.5, 6.30, 6.33, 6.43
84	We stellen gezonde openbare financiën voorop.	6.7-6.8, 6.13-6.14, 6.37-6.39, 6.42, 6.49-6.50
85-88	Staats hervorming, Vlaamse Rand en monitoringtool	

Opvallende trends 2008-2012

1

ALGEMEEN
REFERENTIEKADER

1.1

SOCIAAL-CULTURELE
CONTEXT

De sociaal-culturele context schetst de omgeving waarbinnen de Vlaamse overheid werkt. Een eerste luik van deze context belicht de tevredenheid van de bevolking met een aantal levensaspecten, het geluksgevoel, haar zorgen en de maatschappelijke problemen waar ze van wakker ligt.

In een tweede luik wordt vooral ingegaan op diverse aspecten van sociale samenhang. Daarbij wordt ingegaan op het vertrouwen dat mensen in elkaar stellen, de bereidheid om zich voor elkaar in te zetten en de mate van betrokkenheid bij de buurt. Sociale samenhang heeft ook te maken met gedeelde waarden. Daarvoor wordt de openheid tegenover vreemdelingen, migratie en holebi's culturen bekeken. Daarnaast is er ook aandacht voor het onveiligheidsgevoel bij de bevolking.

De relatie tussen de burger en de overheid komt aan bod in een derde luik. Naast aandacht voor vertrouwen in instellingen, wordt nagegaan in welke mate de bevolking tevreden is met de werking van de democratie, diverse publieke voorzieningen en de informatieverstrekking door de overheid.

Voor deze context wordt overwegend gebruik gemaakt van de survey Sociaal - Culturele Verschuivingen (SCV-survey) van de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Jaarlijks wordt deze bij een representatief staal van de bevolking vanaf 18 jaar afgenomen, telkens in de maanden maart tot en met juni. De survey peilt naar opvattingen en verwachtingen van de Vlamingen over hun eigen situatie en over een aantal maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. Om de opvattingen van de Vlamingen internationaal te vergelijken is geput uit de Standard Eurobarometer. Dit is een instrument van de Europese Commissie waarmee sinds 1973 tweemaal per jaar wordt gekeken naar de publieke opinie in de EU-lidstaten. In de meeste lidstaten gaat het om een steekproef van circa 1.000 respondenten.

Tevredenheid

In de lente van 2011 geeft de doorsnee Vlaming zich op een schaal van 0 tot 10 over tevredenheid met het leven in het algemeen een score van 7,6. Deze score is vergelijkbaar met de 2 voorgaande jaren. Meest tevreden zijn diegenen die nog thuis wonen of wie samenwoont met partner, al dan niet met kinderen. Minst tevreden zijn de alleenstaande ouders met kinderen.

Europees vergeleken scoren de Vlamingen vrij hoog wat de algemene tevredenheid met het leven betreft. In de lente van 2011 zeggen 86% van de Vlamingen tevreden tot zeer tevreden te zijn met hun levenssituatie (bron: Euro-

1.1 Tevredenheid

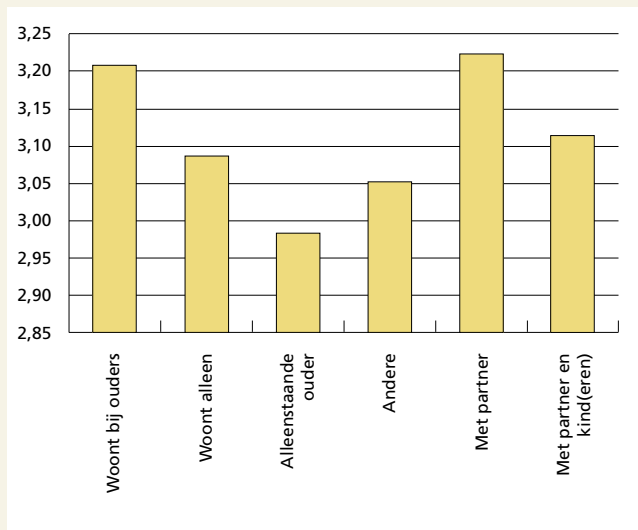
Tevredenheid met verschillende levensaspecten, gemiddelde score van 1 tot 4, naar geslacht, van 2008 tot 2011.

Levensaspect	2011			2010	2009	2008
	Man	Vrouw	Totaal	Totaal	Totaal	Totaal
Woning	3,37	3,36	3,37	3,35	3,35	3,41
Sociale contacten huisgenoten	3,37	3,34	3,35	3,33	3,18	3,29
Buurt	3,29	3,28	3,29	3,31	3,32	3,36
Sociale contacten vrienden	3,22	3,26	3,24	3,21	3,32	3,39
Sociale contacten familie	3,18	3,25	3,22	3,16	3,18	3,25
Werk	3,18	3,17	3,18	3,19	3,20	3,23
Levensstandaard	3,14	3,10	3,12	3,11	3,09	3,08
Vrije tijd	3,13	3,04	3,08	3,09	3,07	3,11
Gezondheidstoestand	3,08	3,00	3,04	3,00	3,02	3,07
Beschikbare tijd	2,98	2,94	2,96	2,95	2,92	2,95
Inkomen	2,89	2,84	2,86	2,86	2,87	2,84
Tevredenheidsindex*	3,17	3,14	3,15	3,14	3,15	3,18

*Tevredenheidsindex: gemiddelde score (op een schaal van 1 tot 4) op de verschillende levensaspecten (hoe hoger, hoe meer tevreden).
Bron: SCV-survey.

1.2 Tevredenheidsindex

Tevredenheidsindex naar gezinstype op een schaal van op een schaal van 1 tot 4 (hoe hoger, hoe meer tevreden).

Bron: SCV-survey 2011.

barometer). Op zich een hoog percentage maar wel 5 ppt lager dan in 2010 en 8 ppt lager dan in 2008. Vlaanderen verliest daarmee relatief heel wat plaatsen: de 5de plaats in 2008, de 6de in 2010 naar de 11de plaats in 2011. De Franstalige landgenoten scoren met 95% daarentegen 10 ppt hoger en halen de 7de plaats. De hoogste scores blijven voorbehouden voor de Scandinaven, de Nederlanders en de Luxemburgers. In Portugal, Griekenland, Roemenië en Bulgarije is minder dan de helft van de bevolking tevreden met hun levenssituatie.

Wat de tevredenheid met verschillende levensaspecten betreft, scoren de tevredenheid met de woning en de sociale contacten met huisgenoten het hoogst. Het minst tevreden is de bevolking met de beschikbare tijd of de tijd 'om te doen wat gedaan moet worden' en met het inkomen. Vrouwen zijn meer tevreden over de contacten met hun familie maar minder tevreden over de beschikbare vrije tijd en hun gezondheidstoestand. Tussen 35 en 45 jaar is men beduidend minder tevreden over de buurt waar men woont, de beschikbare (vrije) tijd en de sociale contacten met familie en vrienden. Op sociale contacten na, is de tevredenheid met de verschillende levensaspecten het laagst voor alleenstaande ouders. Ouders met kinderen zijn over het algemeen meer tevreden.

Op basis van de tevredenheid met de verschillende levensaspecten kan een tevredenheidsindex worden berekend. Deze geeft geen genderverschil aan en ook het opleidingsniveau zorgt niet voor een significant verschil. Wel blijkt een iets lagere tevredenheid voor de 25-45-jarigen maar vooral voor de alleenstaande ouders. Wie samenwoont met een partner en ouderen tussen 65 en 75 jaar zijn het meest tevreden. In 2008 lag de tevredenheidsindex hoger dan de voorbije jaren.

1.3 Zorgen

Aandeel van de bevolking dat zich zorgen maakt, van 2009 tot 2011, naar geslacht, in %.

Veel of enige	Man	Vrouw	2011	2010	2009	2008	2011-2010
Gezondheid	64,7	74,8	69,8	68,2	67,9	70,4	1,6
Gezin	56,7	66,0	61,5	63,8	60,6	56,2	-2,3
Toekomst	53,3	64,5	59,0	63,3	58,9	57,7	-4,3
Geldzaken	50,3	62,5	56,6	58,1	56,5	60,5	-1,5
Veiligheid	47,7	56,5	52,2	59,1	54,5	56,9	-6,9
Politiek	49,4	42,9	46,1	49,3	45,0	46,9	-3,2
Werkloosheid	27,8	29,9	28,9	32,4	35,4	26,6	-3,5

Bron: SCV-survey.

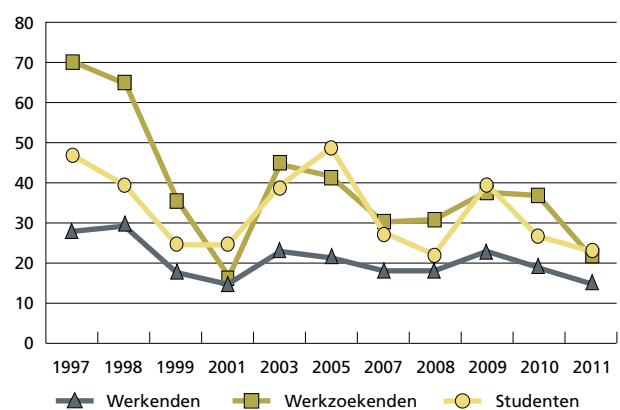
Zorgen

Mensen maken zich het meeste zorgen over hun gezondheid en hun eigen gezin. Men ligt het minst wakker van mogelijke werkloosheid voor zichzelf of zijn partner. Minder dan de helft van de bevolking maakt zich ook wel eens zorgen over politieke aangelegenheden. Op politiek na, maken mannen zich doorgaans minder zorgen dan vrouwen. Zorgen over het gezin en geldzaken komen vooral voor tussen 35 en 55 jaar en bij hoger geschoolden. Bij de jongste leeftijdsgroepen zijn het zorgen over de toekomst en het mogelijke werkloosheid die hoger liggen. Over de ganse lijn maken alleenstaande ouders zich het meest zorgen. Op gezondheid na, maken de Vlamingen zich tussen 2010 en 2011 minder zorgen.

In de lente van 2011 maken zowel werkenden, werkzoekenden als studenten zich in vergelijking met de voorgaande jaren iets minder zorgen over hun arbeidssituatie. 1 op de 7 werkenden vreest door faillissement of ontslag zijn werk te verliezen, bij de studenten en de werkzoekenden vrezen minder dan 1 op de 4 niet (meer) aan werk te geraken.

1.4 Vrees werk

Aandeel van de bevolking dat vreest zijn werk te verliezen of niet aan werk te geraken, van 1997 tot 2011, in %.

Bron: SCV-survey.

1.5 Persoonlijke en maatschappelijke problemen

Rangorde van persoonlijke en maatschappelijke problemen uit een lijst van 14 items, vergelijking tussen Vlamingen, Franstaligen en EU27, in 2011.

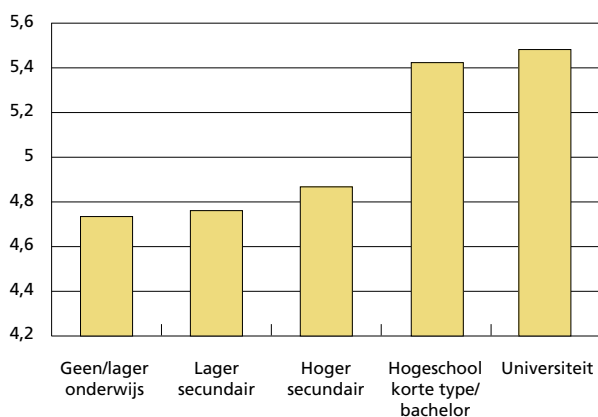
	Persoonlijke problemen			Problemen land		
	Vlamingen	Franstaligen	EU27	Vlamingen	Franstaligen	EU27
Prijsstijgingen/inflatie	1	1	1	3	2	3
Economische situatie	2	7	2	1	5	2
Werkloosheid	3	8	3	2	3	1
Belastingen	4	2	6	9	6	10
Pensioenen	5	3	5	5	4	8
Huisvesting	6	10	10	7	11	13
Misdaad	7	5	8	4	7	4
Energie	8	6	11	12	8	11
Onderwijssysteem	9	12	7	8	10	9
Gezondheidszorg	10	11	4	10	12	5
Immigratie	11	9	13	6	1	7
Leefmilieu	12	4	9	11	9	12
Terrorisme	13	14	12	14	13	6
Defensie/buitenlandse zaken	14	13	14	12	14	14

Bron: EB 75.3 (lente 2011).

De rangorde van het belang van maatschappelijke problemen voor het eigen leven en het land, lopen niet volledig parallel. Mensen vrezen voor hun persoonlijke situatie vooral effecten van de economische en de financiële crisis: prijsstijgingen, inflatie, werkloosheid, effect op de belastingen en de pensioenen. Vlamingen liggen - wat het effect op het persoonlijk leven betreft - minder wakker van immigratie, leefmilieu, terrorisme en defensie. Bij de Franstalige landgenoten valt de grotere aandacht voor leefmilieu op. Wat landelijke prioritaire problemen aangaat, ligt het accent eveneens op de effecten van de economische en financiële crisis. In Vlaanderen wordt dit gevolgd door misdaadbestrijding, pensioenproblematiek en immigratie. De Franstalige landgenoten schuiven de immigratieproblematiek als hoogste prioriteit naar voor.

1.6 Vertrouwen in medemens

Vertrouwen in medemens, naar opleidingsniveau, in 2011, score op een schaal van 0 tot 10 (hoe hoger de score, hoe meer vertrouwen).

Bron: SCV 2011.

Sociale samenhang

Telkens wanneer de samenleving wordt opgeschrikt door gruweldaden en gezinsdrama's wordt verwezen naar een gebrek aan sociale samenhang en solidariteit in de samenleving. Voor het meten van de sociale samenhang wordt doorgaans teruggegrepen naar de mate waarin mensen onderling voldoende sociale contacten hebben, zich willen inzetten voor elkaar en vertrouwen stellen in hun medemens.

Vertrouwen medemens

Het vertrouwen in de medemens vertoont over de jaren lichte maar niet significante schommelingen. Het wordt gemeten aan de hand van 3 uitspraken waarbij de respondenten telkens een score kunnen geven van 0 tot 10. De uitspraken hangen nauw samen zodat op basis daarvan een vertrouwensindex kan berekend worden. Naar geslacht en leeftijd zijn er weinig of geen verschillen. Wel stijgt met het opleidingsniveau ook het vertrouwen. Andermaal blijkt dat alleenstaande ouders met kinderen minder goed scoren. Zij stellen minder vertrouwen in hun medemens.

Europees vergeleken (ESS 2010, 22 deelnemende lidstaten) scoren de Vlamingen boven het gemiddelde. Op een schaal van 0 tot 10 ligt de score op 5,4. De Scandinaven (6,7-6,4), Nederlanders (6,0), Esten (5,7), Britten en Ieren (5,7) scoren nog iets hoger. Het vertrouwen in de medemens ligt zeer laag bij de Bulgaren en Grieken (3,7).

Sociale contacten

De Vlaming heeft gemiddeld minstens wekelijks contacten zowel met burens, vrienden als familie. Het genderverschil beperkt zich tot familiebezoek, dat bij de vrouwen

nog iets hoger ligt dan bij de mannen. Jongeren hebben minder contact met burens en familie maar compenseren dit ruimschoots via hun contacten met vrienden. Universitair geschoolden hebben ook minder contact met burens en familie. Hier is geen sprake van meer contacten met vrienden. Wie samenwoont met een partner en kinderen heeft het meeste externe sociale contacten.

Volgens Europees vergelijkend onderzoek (ESS 2010) zeggen 72% van de Vlamingen minstens wekelijks contact te hebben met vrienden en familie. Dat ligt fors boven het gemiddelde van 61% maar iets lager dan in Denemarken (78%), Portugal (80%), Spanje (75%), Zweden (74%) en Nederland (74%). Ook hier vallen de zeer lage cijfers op voor de Grieken (36%), die de Hongaren (32%) nog net vooraf gaan.

Vrijwilligerswerk en informele zorg

Een vijfde van de volwassen Vlamingen doet vrijwilligerswerk via een organisatie. Voor internationale vergelijking zie Focus Vrijwilligerswerk in VRIND 2011.

Ongeveer 4 op de 10 Vlamingen heeft ooit al eens informele zorg verleend. Bijna een kwart heeft dit het voorbije jaar gedaan wat er op neer komt dat ze belangeloos minstens een zieke, gehandicapte of ouder familielid, kennis of buur hebben geholpen of verzorgd. Ongeveer eenzelfde aantal heeft het voorbije jaar minstens één keer kleine kinderen opgevangen. Tussen 55 en 65 jaar ligt de informele zorg het hoogst, bij de jongeren het laagst, al springen zij meer in voor kinderopvang. De zorg wordt voor meer dan 80% verleend in familieverband.

Zieken, gehandicapten of bejaarden emotioneel steunen wordt als meest voorkomende vorm van hulpverlening aangegeven. Daarnaast volgen huishoudelijke hulp en vervoer en begeleiding. 1 op de 5 informele hulpverleners staat in voor medische en verpleegkundige hulp of persoonlijke verzorging. In beide gevallen gebeurt dit beduidend meer door vrouwen dan door mannen. De geboden hulp wordt door de meeste hulpverleners niet als belastend ervaren. Op een schaal van 0 (zeer belastend) tot 10 (helemaal niet belastend) is de gemiddelde score 2,8. Naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau doen zich geen grote verschillen voor. Wel ligt de score bij laag- of niet-geschoolden (3,4) en alleenstaande ouders (4,8) merkbaar hoger.

1.7 Informele zorg

Aandeel van de bevolking dat informele zorg verleent, in 2011, in %.

	18-24j	25-34j	35-44j	45-54j	55-64j	65-74j	75+	Totaal
Verleent momenteel hulp/zorg	15,8	16,8	23,9	26,7	35,0	20,3	19,9	23,4
Verleende afgelopen 12 maanden hulp/zorg verleend, maar nu niet meer	18,8	22,1	12,6	15,6	15,5	10,4	7,7	14,6
Geen informele zorg	65,4	61,1	63,5	57,6	49,6	69,3	72,4	62,1

Bron: SCV-survey 2011.

1.8 Soort informele hulp

Soort informele hulp, in 2011, naar geslacht, in %.

	Man	Vrouw	Totaal
Emotionele steun	86,3	89,0	87,8
Huishoudelijke hulp	69,1	68,8	68,9
Vervoer en begeleiding	59,1	55,8	57,2
Toezicht houden en oppassen	46,6	48,4	47,6
Administratieve hulp	47,6	44,8	46,0
Medische en verpleegkundige hulp	16,3	27,8	22,9
Persoonlijke verzorging	18,5	26,1	22,9

Bron: SCV-survey 2011.

De gemiddelde score op een waarderingsschaal van 0 (helemaal niet) tot 10 (zeer sterk) bedraagt 6,8. Ook hier weinig verschillen naargelang geslacht, leeftijd en opleiding. Alleenstaande ouders voelen zich wel iets minder gewaardeerd (score 6,1).

Informele zorgverleners haken vooral af als de zorg fysiek te belastend wordt (25%) of wanneer er onvoldoende tijd voor het gezin overblijft (17%). Combinatie met werk (2%) of te weinig waardering (6%) wordt door weinigen aangehaald om geen zorg meer te verstrekken.

Buurtintegratie

Voor de sociale samenhang wordt zowel door onderzoekers als beleidsverantwoordelijken meer en meer belang gehecht aan de mate van buurtbetrokkenheid van bewoners (Gijsbert e.a., 2010; De Rynck, 2008). Om de buurtbetrokkenheid te meten wordt hier nagegaan of men de mensen in de buurt vertrouwt, contact met hen heeft en bereid is elkaar te helpen. De resultaten geven aan dat een grote meerderheid van de bewoners stelt mensen in zijn buurt wel te vertrouwen, bijna 3 op de 4 voelt zich thuis bij de mensen die in de buurt wonen en bijna evenveel hebben veel contact met de directe burens. De contacten met andere buurtbewoners zijn heel wat minder intens. Niettegenstaande het hoge vertrouwen en de vele contacten met de directe burens, geeft amper een kwart aan dat mensen in de buurt bereid zijn elkaar te helpen. De verschillende facetten van buurtintegratie hangen zeer nauw samen. Dit laat toe een buurtintegratie-index te berekenen.

Zowel de buurt waar men woont als persoons- en gezinskenmerken zorgen voor grote verschillen in buurtbetrok-

1.9 Buurtintegratie

Aandeel van de bevolking dat het eens of helemaal eens is met de uitspraken over buurtintegratie naar leeftijd, in 2011.

	18-24j	25-34j	35-44j	45-54j	55-64j	65-74j	75+	Totaal
Mensen in deze buurt zijn te vertrouwen.	60,9	71,6	73,2	80,9	85,8	87,0	91,8	79,5
Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen.	70,1	75,2	73,9	65,8	58,6	55,2	56,4	65,2
Ik heb veel contact met mijn directe buren.	47,4	53,1	57	65,1	66,5	72,9	62,9	61,3
Mensen in deze buurt zijn bereid hun buren te helpen.	17,2	16,8	18,3	25,2	28,0	37,0	32,8	25,2
Ik heb veel contact met andere buurtbewoners.	41,8	37,0	45,0	49,0	51,3	48,2	43,6	45,6
Buurtintegratie-index*	3,43	3,53	3,61	3,75	3,86	3,94	3,86	3,72

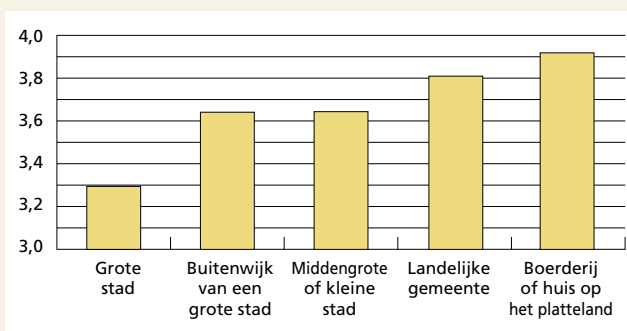
*Buurtintegratie-index: gemiddelde score van 1 tot 5 op de verschillende uitspraken (hoe hoger de score, hoe meer geïntegreerd).
Bron: SCV-survey 2011.

kenheid. Zo hebben jongeren heel wat minder directe buurtcontacten en vertrouwen in hun buurtbewoners, wat niet wegneemt dat ze zich wel thuis voelen in de buurt waar ze wonen. Met de leeftijd neemt het vertrouwen en de contacten met directe buren toe. Dit wil niet zeggen dat ouderen zich meer thuis voelen in de buurt. Wel gaan ouderen er iets meer van uit dat mensen elkaar wel willen helpen. Wie samenwoont met een partner en/of kinderen vertoont een hogere buurtintegratie. Alleenstaande ouders scoren laagst. Naast persoonskenmerken speelt ook de samenstelling van de buurt een rol. Hoe landelijker de woonomgeving, hoe hoger de buurtintegratie. Hoe stedelijker, hoe lager de integratie. Ook de aanwezigheid van personen van vreemde herkomst zorgt voor verschillen: hoe meer personen van vreemde herkomst in de buurt wonen, hoe lager de buurtintegratie.

De lagere buurtintegratie in de stad betekent niet dat stadsbewoners minder actief zijn in hun eigen buurt of stad. Zo geeft bijna 1 op de 5 stadsbewoners aan het voorbije jaar actief te zijn geweest in de eigen buurt of stad (meegewerkt aan straat-, buurt- of wijkfeest, mee organiseren van schoonmaakactie, verfraaiingen of protestactie, ...). Een kwart heeft deelgenomen aan een buurtactiviteit (buurtfeest, wandeltocht, straatbarbecue, schoonmaakactie). Stedelingen doen hier zeker niet onder voor bewoners van het platteland. Het aandeel stadsbewoners dat stelt dit nooit te zullen doen, ligt ook merklijk

1.10 Buurtintegratie-index

Buurtintegratie-index naar type woonomgeving, in 2011, gemiddelde score tussen 1 en 5 (hoe hoger de score, hoe meer geïntegreerd).

Bron: SCV-survey 2011.

1.11 Actieve deelname

Aandeel van de bevolking dat het voorbije jaar actief iets gedaan heeft in de eigen buurt of stad en deelgenomen heeft aan een buurtactiviteit, in 2011, in %.

	Actief iets gedaan	Deelgenomen aan buurtactiviteit
Een grote stad	18,4	24,7
Een buitenwijk van een grote stad	10,8	23,9
Een middengrote of kleine stad	10,2	20,0
Een landelijke gemeente	11,6	25,3
Een boerderij of huis op het platteland	7,3	22,2
Totaal	11,5	24,0

Bron: SCV-survey 2011.

lager dan bij niet-stedelingen. Vrouwen, laaggeschoolden en 65-plussers nemen minder initiatief en zullen ook iets minder deelnemen aan buurtactiviteiten.

Tolerantie

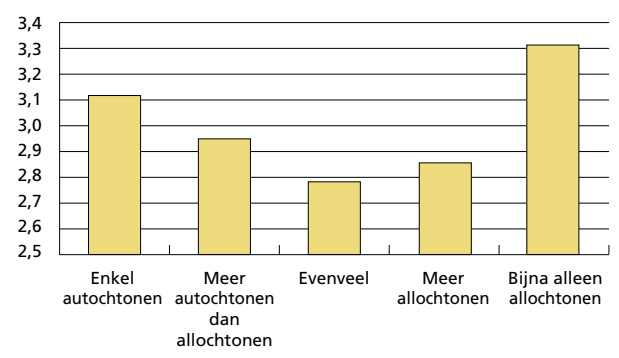
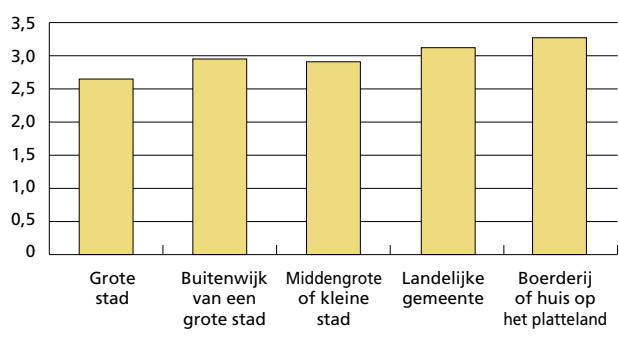
Sociale samenhang heeft ook betrekking op gedeelde waarden en normen. In een samenleving die gekenmerkt wordt door steeds meer verschillen tussen burgers, wordt de verdraagzaamheid ten opzichte van anderen steeds belangrijker. In de SCV-survey wordt dit gemeten door o.a. de tolerantie ten opzichte van vreemdelingen of migratie en de houding tegenover holebi's en holebiseksualiteit na te gaan.

Houding tegenover vreemdelingen

Wat de houding tegenover vreemdelingen betreft, geven de cijfers van 2011 aan dat de helft van de bevolking de aanwezigheid van andere culturen een verrijking vindt voor onze samenleving. Een kwart is het daar niet mee eens. Eenzelfde kwart vertrouwt de migranten niet en bijna de helft is van oordeel dat migranten profiteren van de sociale zekerheid. Ook deze uitspraken hangen nauw samen. Op basis daarvan kan een intolerantie-index berekend worden. De index laat geen verschillen zien tussen mannen en vrouwen. De intolerantie ligt wel hoger bij ouderen en laaggeschoolden. Opvallend is dat inwoners van steden toleranter reageren dan inwoners van het platteland.

1.12 Intolerantie-index

Intolerantie-index naar woonomgeving en type buurt, in 2011, score van 1 tot 5 (hoe hoger, hoe minder tolerant).

Bron: SCV-survey 2011.

Wie weinig of geen contact heeft met mensen van vreemde herkomst in de eigen buurt of wie in een buurt woont met vrijwel uitsluitend personen van vreemde herkomst, reageert intoleranter dan wie in een buurt woont met een mix van culturen.

Het jongste decennium is de houding ten opzichte van migranten amper gewijzigd. Ten opzichte van eind jaren 1990 wordt de aanwezigheid van migranten wel meer als een bedreiging gevoeld. Anderzijds ervaart circa de helft van de bevolking hun aanwezigheid vandaag als een verrijking.

1.13 Houding tegenover vreemdelingen en migratie

Aandeel van de bevolking dat het eens tot helemaal eens is met de uitspraken, van 1998 tot 2011, in %.

	1998	2002	2004	2008	2011
Migranten zijn niet te vertrouwen.	22,0	26,6	26,2	25,4	25,3
Migranten profiteren van de sociale zekerheid.	48,6	46,8	47,1	49,4	46,5
Migranten zijn een bedreiging voor onze cultuur en gebruiken.	28,4	35,7	42,0	42,6	39,6
De aanwezigheid van verschillende culturen is verrijking voor onze samenleving.	42,0	48,2	51,6	51,4	47,1

Bron: SCV-survey.

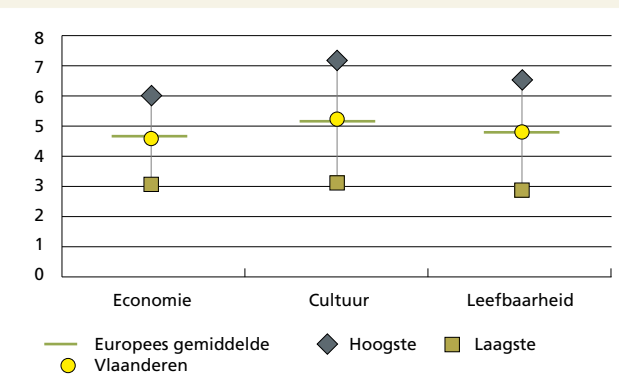
Op de vraag of migratie al dan niet een goede zaak is voor de economie, de cultuur en de leefbaarheid in eigen land, nemen de Vlamingen een middenpositie in. Iets meer dan de Franstalige landgenoten zien ze immigratie als een bedreiging van de eigen cultuur. De Zweden reageren over de ganse lijn het meest positief. De Grieken nemen telkens de meest negatieve houding aan.

Houding tegenover holebi's

Ook de houding en beeldvorming ten opzichte van holebi's en holebiseksualiteit wordt periodiek opgevolgd aan de hand van een specifieke module in de SCV-survey.

1.14 Immigratie

De mate waarin men immigratie een goede of slechte zaak vindt voor de economie, de eigen cultuur en de leefbaarheid van de samenleving, in 2010, score van 0 tot 10 (hoe hoger, hoe positiever).

Bron: ESS 2010.

Uit de resultaten van 2011 blijkt vooreerst dat de grote meerderheid van de volwassen Vlamingen vindt dat holebi's hun leven moeten kunnen leiden zoals zij dat willen (85%). Toch stuit de strijd voor gelijke rechten voor holebi's nog steeds bij een aanzienlijk deel van de bevolking op bezwaren. Zo is bijna 15% Vlamingen expliciet tegen het homohuwelijk en wijst respectievelijk 29% en 20% adoptierecht af voor koppels van 2 mannen of koppels van 2 vrouwen. Nog negatiever zijn de reacties op de aandacht in onze samenleving voor holebi's en holebiseksualiteit. Bijna 4 op de 10 Vlamingen vindt dat er in het algemeen te veel aandacht is voor homoseksualiteit. Ook tegenover holebiseksualiteit in de naaste omgeving wordt door een relatief grote groep negatief gereageerd: goed een vijfde van de Vlamingen zou het een probleem vinden als zijn of haar kind zou samenleven met iemand van hetzelfde geslacht. Wat ten slotte nog opvalt, is een negatieve reactie op mannelijke dan op vrouwelijke homoseksualiteit. Dat is het geval bij de uitspraken over adoptie, de uitspraken over seksualiteitsbeleving en de uitspraken over zoenen in het openbaar.

1.15 Houding tegenover holebi's en holebiseksualiteit

Aandeel van de bevolking dat het eens of helemaal eens met de uitspraken, 2006 en 2011, in %.

	2006	2011
U zou het een probleem vinden als uw kind op school les krijgt van een homoseksuele leraar of lerares.	8,2	8,8
Homoseksuelen moeten hun leven kunnen leiden zoals zij dat willen.	88,5	85,0
Het is goed dat paren van hetzelfde geslacht nu ook kunnen trouwen	64,8	71,4
Koppels van twee mannen moeten dezelfde rechten krijgen als koppels van verschillend geslacht om kinderen te adopteren.	40,7	55,4
Koppels van twee vrouwen moeten dezelfde rechten krijgen als koppels van verschillend geslacht om kinderen te adopteren.	47,6	65,4
Het is niet goed dat mannen met mannen en vrouwen met vrouwen seks met elkaar hebben.	16,6	-
Het is niet goed dat mannen seks hebben met mannen.	-	18,9
Het is niet goed dat vrouwen seks hebben met vrouwen.	-	14,5
Er is in het algemeen teveel aandacht voor homoseksualiteit.	36,1	34,8
Homoseksuelen moeten niet zo overdreven doen.	40,6	42,3
Als homoseksuelen net zo behandeld willen worden als iedereen, moeten ze niet zo veel ophef maken over hun seksuele voorkeur.	49	46,5
Al die aandacht voor homoseksuelen gaat u op den duur vervelen.	44,8	39,6
Homoseksuelen leggen teveel nadruk op hun seksuele geaardheid.	40,4	-
Documentaires op televisie over homoseksuelen vindt u onnodig.	35,3	31,9
De strijd van homoseksuelen voor gelijke rechten gaat voor u te ver.	26,6	-
Kinderen zouden moeten leren dat het normaal is holebi te zijn.	-	46,9
U vindt het aanstootgevend als een man en een vrouw in het openbaar zoenen.	-	13,1
U vindt het aanstootgevend als 2 mannen in het openbaar zoenen.	-	37,6
U vindt het aanstootgevend als 2 vrouwen in het openbaar zoenen.	-	27,2
U zou het een probleem vinden als er een homoseksueel koppel in het huis naast u zou komen wonen.	-	6
U zou het een probleem vinden als uw kind zou samenwonen met een partner van hetzelfde geslacht.	-	22,4

Bron: SCV-survey.

Ondanks een op het eerste zicht brede, algemene aanvaarding, blijkt een meer impliciete negatieve houding tegenover holebiseksualiteit dus behoorlijk verspreid. De houding tegenover holebiseksualiteit is dus niet eenduidig maar omvat verschillende dimensies. Mensen reageren anders naar gelang het gaat over algemene aanvaarding van holebi's, over gelijke rechten voor holebi's, over aandacht voor holebiseksualiteit in het openbaar en de media of over holebiseksualiteit in de naaste omgeving.

Via verdere analyse kunnen binnen de 18 uitspraken opgenomen in de SCV van 2011 inderdaad verschillende dimensies worden onderscheiden. Een eerste dimensie groepeerde de uitspraken over adoptie- en huwelijksrecht. Op basis van deze items kan een 'weerstand tegen gelijke rechten'-index worden berekend. De algemene score op deze dimensie is tussen 2006 en 2011 duidelijk gedaald, wat wijst op een positievere houding ten opzichte van gelijke rechten voor holebi's. Een tweede dimensie kan samengevat worden in een 'aanvoelen van overdreven aandacht voor holebiseksualiteit'-index. De algemene score op deze dimensie lijkt tussen 2006 en 2011 nauwelijks gewijzigd. Een derde dimensie groepeerde uitspraken over holebiseksualiteit in de naaste omgeving. Aangezien deze items enkel bevraagd werden in 2011 kan hiervoor nog geen evolutie geschetst worden.

Uit alle 3 de indices blijkt dat mannen negatiever staan tegenover holebiseksualiteit dan vrouwen, dat de houding negatiever wordt naarmate de leeftijd toeneemt en dat hoger opgeleiden een positievere houding aannemen dan lager opgeleiden. Tegelijk zijn personen die holebi's persoonlijk kennen positiever tegen holebiseksualiteit dan personen die geen holebi's kennen. Het is weinig verwonderlijk dat ook holebi's zelf een positievere houding aanne-

men tegenover holebiseksualiteit dan hetero's, al blijft het verschil vooral bij het aanvoelen van overdreven aandacht voor holebiseksualiteit relatief beperkt. Dat laatste wijst mogelijks op een vorm van zogenaamde geïnternaliseerde homonegativiteit bij holebi's (Pickery & Noppe, 2007).

Onveiligheidsgevoel

2 op de 10 van de volwassen Vlamingen voelen zich soms, vaak of altijd onveilig in de buurt waar ze wonen. Het onveiligheidsgevoel ligt hoger bij vrouwen (26%) en bij personen die wonen in buurten met meer inwoners van vreemde dan van Belgische herkomst (46%).

Het onveiligheidsgevoel ligt ook beduidend hoger bij personen die leven in een gezin waarvan iemand het voorbije jaar in de woonomgeving slachtoffer is geweest van een

1.16 Onveiligheidsgevoel

Onveiligheidsgevoel naar slachtofferschap (in het voorbije jaar is persoon zelf of iemand van het huishouden in de woonomgeving slachtoffer geweest van een misdrijf*), in 2011, in % van de bevolking.

	Voelt zich nooit of zelden onveilig	Voelt zich soms, vaak of altijd onveilig
Slachtoffer van misdrijf	64,6	35,4
Geen slachtoffer	83,0	17,0
Totaal	79,4	20,6

* Bedreiging met slaan, schoppen, een mes of pistool, inbraak in de woning of de auto, diefstal van de auto of waardevol voorwerp.

Bron: SCV-survey 2011.

1.17 Slachtoffer misdrijf

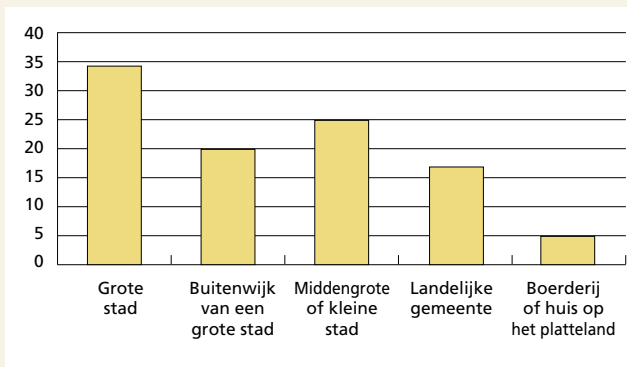
Aandeel van de bevolking dat het voorbije jaar in de woonomgeving slachtoffer is geweest van een misdrijf (zelf of iemand van het huishouden), in 2011, in %.

	Totaal
Bedreiging met slaan, schoppen, een mes of pistool	4,2
Inbraak in de woning	6,4
Inbraak in een auto	6,7
Diefstal van een auto	1,6
Diefstal van handtas, portefeuille of ander waardevol voorwerp	9,0
Minstens 1 van bovenstaande feiten	19,4

* Bedreiging met slaan, schoppen, een mes of pistool, inbraak in de woning of de auto, diefstal van de auto of waardevol voorwerp.
Bron: SCV-survey 2011.

1.18 Slachtoffer misdrijf naar woontype

Aandeel van de bevolking dat het voorbije jaar in de woonomgeving slachtoffer is geweest (zelf of iemand van het huishouden) van een misdrijf* naar type woonomgeving, in 2011, in %.

* Bedreiging met slaan, schoppen, een mes of pistool, inbraak in de woning of de auto, diefstal van de auto of waardevol voorwerp.
Bron: SCV-survey 2011.

misdrijf. Maar de relatie tussen onveiligheidsgevoel en slachtofferschap is niet eenduidig. Dat blijkt uit het feit dat bijna 2 op de 3 'slachtoffers' zich toch nooit of zelden onveilig voelt in de woonomgeving.

Goed 2 op de 10 volwassen Vlamingen zegt dat hijzelf of iemand uit het gezin tijdens het voorbije jaar in de woonomgeving het slachtoffer is geworden van een misdrijf. Het gaat daarbij vooral om diefstallen van waardevolle voorwerpen en inbraken in de auto of de woning.

Het slachtofferschap verschilt niet significant naar geslacht, leeftijd of opleidingsniveau. Wel is er een opvallend verschil naar woonomgeving. In de steden en in buurten met veel inwoners van vreemde herkomst ligt het aandeel slachtoffers hoger.

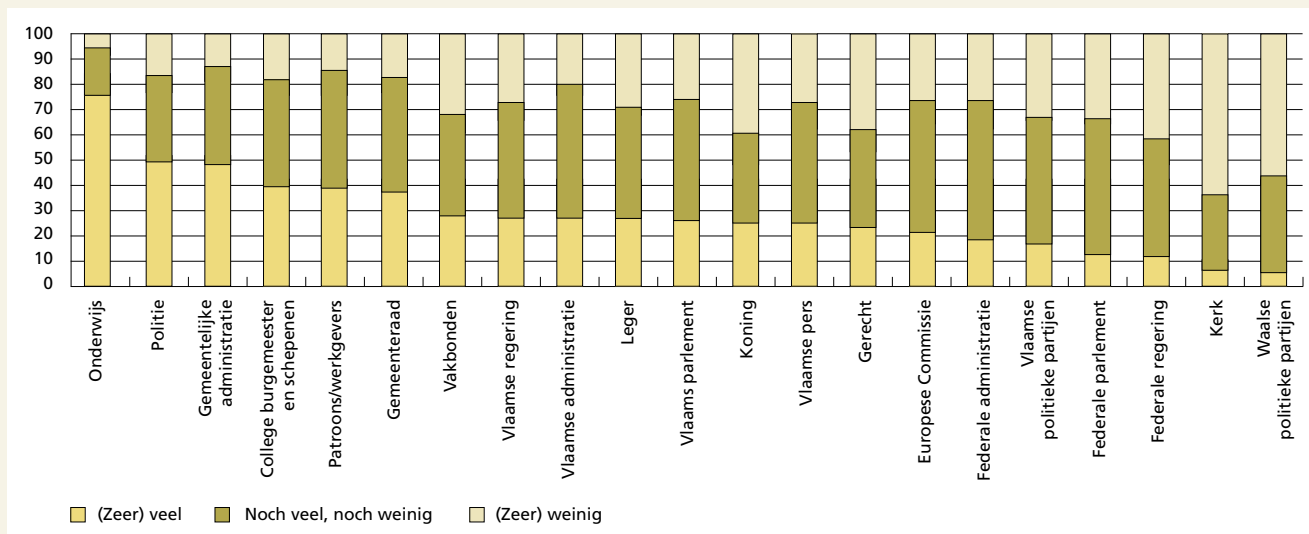
Burgers en de overheid

Vertrouwen in instellingen

In 2010 was het vertrouwen in instellingen over de ganse lijn fors gedaald. In de lente van 2011 is het vertrouwen terug iets toegenomen, al haalt het nog lang niet de scores van 2008. Andermaal valt op dat voor het merendeel van de instellingen de helft van de bevolking zich niet uitdrukkelijk uitsprekt. Het onderwijs kan ondertussen terug rekenen op het vertrouwen van driekwart van de Vlamingen. Ook de lokale instelling (politie, administratie, het college van burgemeester en schepenen) scoren relatief hoog. De nabijheid van deze voorzieningen zal hier zeker een rol spelen. Uitgesproken wantrouwig staat de bevolking tegenover de kerk. Dit wantrouwen is de jongste jaren alleen nog toegenomen: amper 10% spreekt nog zijn vertrouwen uit, 63% wantrouwt deze instelling. Het wantrouwen is ook

1.19 Vertrouwen in instellingen

Vertrouwen in instellingen, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey.

1.20 Evolutie van het vertrouwen in instellingen

Aandeel van de bevolking dat veel tot zeer veel vertrouwen heeft in instellingen, van 1996 tot 2011, in %.

	1996	1997	1998	1999	2000	2002	2004	2005	2006	2008	2010	2011	2011-2010
Onderwijs	71,1	70,5	62,3	73,5	72,0	77,7	78,6	79,6	77,1	82,2	71,0	75,9	+4,9
Politie	49,5	29,7	27,7	35,1	43,6	46,9	45,9	42,4	43,6	44,2	40,2	49,5	+9,3
Gemeentelijke administratie	41,9	39,1	36,6	37,3	43,3	44,8	47,7	44,4	48,0	51,3	38,0	48,4	+10,4
Patroons/werkgevers	27,5	27,3	34,0	31,6	38,7	35,6	36,5	30,6	35,3	40,0	32,2	39,2	+6,9
Vakbonden	22,3	19,6	23,3	22,9	27,3	28,9	26,6	27,3	29,0	29,9	26,0	28,1	+2,1
Vlaamse Regering	17,4	16,0	19,4	19,2	24,0	25,7	17,4	24,7	31,3	29,4	24,9	27,6	+2,7
Vlaamse administratie	28,8	27,2	25,8	24,7	29,3	35,0	30,8	30,8	30,1	37,3	22,1	27,2	+5,1
Leger	nb	nb	nb	nb	nb	32,0	24,6	22,3	24,4	27,5	22,1	26,7	+4,6
Vlaams Parlement	18	16,7	18,6	18,7	24,8	23,7	18,3	21,5	28,2	26,0	23,2	26,1	+3,0
Koning	nb	42,0	42,7	43,9	51,1	39,6	34,0	33,8	30,1	23,2	23,2	25,6	+2,3
Vlaamse pers	21,9	27,1	21,1	18,3	15,4	17,5	18,5	20,0	22,2	24,1	18,9	25,3	+6,3
Gerecht	19,7	11,9	13,6	15,8	20,1	22,4	20,7	28,2	25,1	25,8	18,1	23,7	+5,6
Europese commissie	nb	14,8	17,7	15,6	16,9	20,3	16,5	19,6	16,0	19,6	19,6	21,6	+2,0
Federale administratie	nb	nb	nb	nb	nb	16,4	13,1	16,5	16,0	13,7	14,6	18,8	+4,1
Vlaamse politieke partijen	10,2	9,6	13,5	12,0	15,2	14,5	11,9	15,0	20,4	20,4	13,6	17,1	+3,6
Federale parlement	nb	13,8	15,2	17,3	24,5	23,0	15,6	18,8	20,7	16,5	12,5	12,7	+0,2
Federale regering	nb	11,4	14,0	16,2	25,1	22,2	14,7	19,2	20,9	15,6	12,7	12,0	-0,6
Kerk	24,7	18,9	20,1	18,4	24,5	22,2	17,4	20,4	18,9	34,1	14,0	10,8	-3,3
Waalse politieke partijen	nb	3,1	4,2	5,7	6,2	6,9	4,3	5,9	4,7	5,0	4,5	6,1	+1,5

Bron: SCV-survey.

hoog ten aanzien van de Waalse politieke partijen, de federale regering – op het moment van de bevraging nog een overgangsregering- de koning en het gerecht.

Het vertrouwen in de overheid is er globaal niet echt op vooruit gegaan. Minder dan 1 op de 6 Vlamingen zegt vertrouwen te hebben in de overheid, meer dan 1 op de 3 zegt dit niet te hebben. Deze cijfers zijn de jongste jaren vrij stabiel. De cijfers worden in negatieve zin beïnvloed door de federale instellingen, lokale overheden scoren – zoals aangegeven – hoger. Ook de Vlaamse overheidsinstellingen scoren beter. Iets meer dan een kwart van de

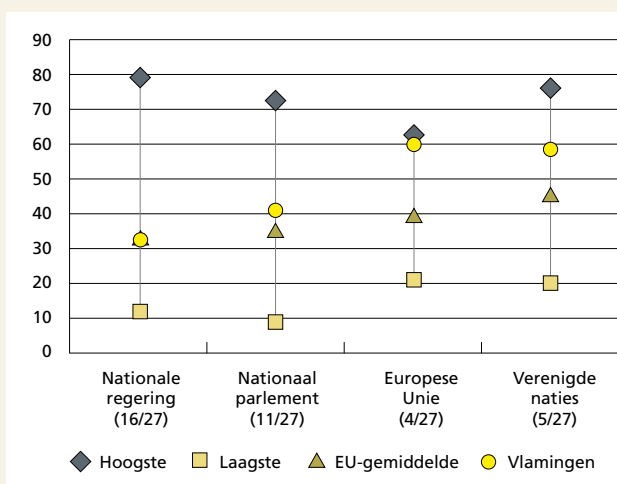
bevolking heeft uitdrukkelijk vertrouwen in de Vlaamse Regering, eenzelfde aandeel heeft dit juist niet. Het vertrouwen in de Vlaamse administratie ligt op dezelfde hoogte, het wantrouwen lager maar meer dan de helft van de bevolking spreekt zich niet uit.

In de lente van 2011 ligt het gemiddelde vertrouwen in Europa relatief laag. De Vlamingen volgen het Europese gemiddelde voor het vertrouwen in de nationale regering en het nationaal parlement. De Europese Unie kan op heel wat meer vertrouwen rekenen. Samen met de Franstalige landgenoten scoren ze het hoogst. Ook het vertrouwen in de Verenigde Naties ligt boven het Europese gemiddelde.

De nationale instellingen scoren het hoogst in de Scandinavische landen en Oostenrijk. In heel wat Oost- en Zuid-Europese landen ligt het vertrouwen zeer laag. De Europese Unie kan op weinig vertrouwen rekenen in Duitsland, Griekenland, Groot-Brittannië en kandidaat lidstaat Turkije. De Verenigde Naties liggen ook zeer goed in Scandinavië en Nederland, lage scores voor Cyprus, Griekenland en Turkije.

1.21 Vertrouwen internationaal vergeleken

Vertrouwen in instellingen, positie van de Vlamingen ten opzichte van andere Europese landen, in 2011, in %.

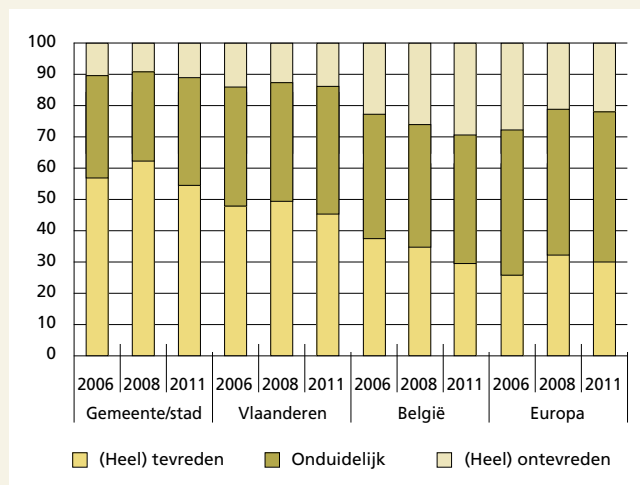
Bron: EB EB75.3 (lente 2011).

Tevredenheid werking democratie

Een meerderheid van de Vlamingen is tevreden over de werking van de democratie op lokaal niveau. De tevredenheid ligt iets lager op Vlaamse niveau (45%) maar nog duidelijk hoger dan op het federale en Europese niveau (telkens 30%). De ontevredenheid op lokaal en Vlaams niveau blijft beperkt tot iets boven 10%. Een vijfde is niet tevreden over het democratisch gehalte van Europa terwijl 3 op de 10 respondenten een democratisch deficit signaleert bij de federale overheid. Zowel voor het federale als Europese niveau loopt het aantal personen die zich niet duidelijk uitspreken op tot meer dan 40%.

1.22 Werking democratie

Tevredenheid met de werking van de democratie op gemeentelijk, Vlaams, federaal en Europees niveau, van 2006 tot 2011, in %.

Bron: SCV-survey.

Mannen hebben doorgaans een meer uitgesproken mening dan vrouwen. Ze reageren iets kritischer. Hetzelfde kan gezegd worden van de middelste leeftijdsgroep (tussen 35 en 55 jaar). Wie in een buitenwijk van een stad woont, is ook iets minder tevreden. De meest negatieve reacties komen van buurten met veel vreemdelingen. De tevredenheid over de jaren schommelt licht. In 2011 is er zowel op lokaal, Vlaams als federaal niveau een lichte daling van de tevredenheid. Dit geldt niet voor het Europese niveau. De tevredenheid van de Vlamingen met de werking van de democratie in eigen land ligt Europees vergeleken op het gemiddelde. Hoogste scores worden genoteerd in Denemarken, Zweden en Oostenrijk.

Politieke interesse

Amper 1 op de 5 volwassen Vlamingen is geïnteresseerd in politiek. De interesse ligt merkbaar hoger bij geschoolden (42%), grootstedelingen (30%), mannen (27%), 35-55-jarigen (23%) in tegenstelling tot laaggeschoolden (10%), vrouwen (13%), 25-35-jarigen (13%) en 75+ (16%) en op het platteland (16%). In 2011 is de politieke desin-

1.25 Informatieverstrekking

Informatieverstrekking door de overheid, in 2009 en 2011, in %

	2011			2009
	Niet eens	Noch eens, noch oneens	Eens	Eens
Overheid geeft correcte betrouwbare informatie.	28	41	31	42
Overheid geeft veel te weinig informatie.	19	30	50	44
Overheid voldoende info over beslissingen.	45	35	20	23
Meest info overheid te ingewikkeld om te begrijpen.	16	25	59	59
Overheid geeft nuttige informatie.	19	47	34	42
Info overheid moeilijk te vinden.	24	33	44	37

Bron: SCV-survey.

1.23 Politieke interesse

Mate van interesse in politiek, van 2006-2011, in %.

	2006	2007	2008	2010	2011
(Helemaal) niet	47,3	54,2	51,7	46,3	55,4
Enigszins	30,1	25,4	27,6	28,7	24,5
(Heel) erg	22,6	20,3	20,7	25,0	20,0

Bron: SCV-survey.

1.24 Politieke onmacht

Gemiddelde score op de stellingen rond politieke machteloosheid (minimum 1, maximum 5), naar geslacht, van 2000 tot 2011.

	2000	2002	2006	2008	2009	2010	2011
Man	2,61	3,45	3,36	3,41	3,47	3,44	3,44
Vrouw	2,55	3,49	3,45	3,51	3,49	3,54	3,52
Totaal	2,58	3,47	3,40	3,46	3,48	3,49	3,49

Bron: SCV-survey.

teresse terug toegenomen. Europees vergeleken ligt de politieke interesse van de Vlamingen vrij laag.

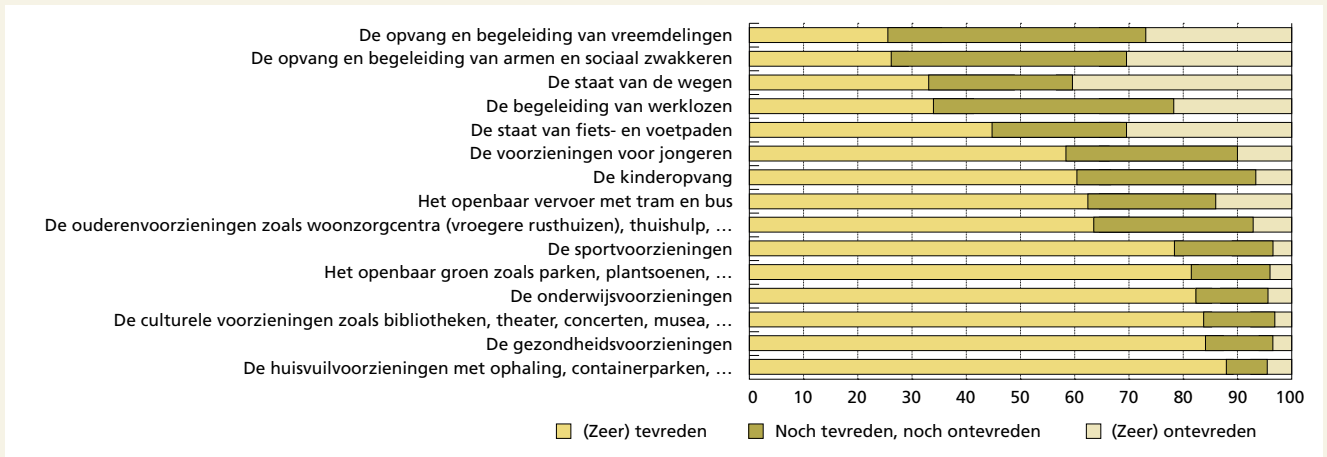
De politieke onmacht is in 2011 niet afgenomen. De index die op basis van 4 uitspraken wordt opgemaakt (zie VRIND 2010, figuur 18) is het voorbije jaar niet gedaald. In de tweede helft van het voorbije decennium is deze index toegenomen om de voorbije jaren te stagneren. De politieke onmacht ligt hoger bij vrouwen, laaggeschoolden en stijgt ook met de leeftijd. Wie samenwoont met partner en kinderen voelt zich minder onmachtig. Hetzelfde gaat op voor inwoners van grootsteden. Het soort buurt waar men woont, heeft geen significant effect.

Informatieverstrekking overheid

Bijna 6 op de 10 volwassen Vlamingen is van oordeel dat de meeste informatie die de overheid verstrekt te ingewikkeld is. De helft vindt dat de overheid te weinig informatie geeft, iets minder geeft aan dat de informatie moeilijk te vinden is. Dat de overheid correcte informatie geeft en deze ook nuttig is wordt door een derde onderschreven. Meer dan 4

1.26 Tevredenheid met openbare voorzieningen

Tevredenheid met openbare voorzieningen, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

op de 10 geeft aan daar moeilijk een uitspraak over te kunnen doen. Het minst eens is men het met de stelling dat de overheid voldoende informatie geeft over genomen beslissingen. Hier is bijna de helft het er niet mee eens. Hoe hoger geschoold en hoe stedelijker, hoe kritischer men reageert op de informatieverstrekking door de overheid.

In vergelijking met 2009 is de tevredenheid over de verstrekte informatie er over de ganse lijn fors op achteruit gegaan.

Tevredenheid voorzieningen

De meeste Vlamingen zijn over het algemeen zeer tevreden over een aantal publieke voorzieningen. Hoogste scores zijn er voor voorzieningen voor huisvuil, gezondheid, cultuur, onderwijs en openbaar groen en sport. Er zijn amper mensen die daarover niet te spreken zijn. Ook ouderenvoorzieningen, openbaar vervoer, kinderopvang

en voorzieningen voor jongeren scoren nog redelijk. Dit is niet het geval voor de staat van de fiets- en voetpaden en de wegen en voor opvang en begeleiding van werklozen, armen, sociaal zwakkeren en vreemdelingen.

Over de ganse lijn is de tevredenheid over de voorzieningen er het jongste jaar fors op vooruit gegaan. De staat van de wegen en fietspaden mag dan nog steeds niet hoog scoren, de zware terugval na de winter in 2010 is grotendeels recht gezet. De tevredenheid over de voorzieningen zorgt vrijwel niet voor genderverschillen. Leeftijd zorgt wel voor verschil. Over heel wat voorzieningen zijn 35-55-jarigen heel wat kritischer. Een hoger opleidingsniveau zorgt in een aantal gevallen ook voor een iets lagere tevredenheid (openbaar vervoer, ouderenvoorzieningen, kinderopvang, begeleiding vreemdelingen, groenvoorzieningen). Over het algemeen zijn grootstedelingen ook iets minder tevreden.

1.27 Evolutie tevredenheid openbare voorzieningen

Evolutie van de tevredenheid met openbare voorzieningen, van 2007 tot 2011, in %.

(Ze)er tevreden	2007	2010	2011	2011-2010 in ppt.
Huisvuilvoorzieningen met ophaling, containerparken, ...	82	85,2	87,7	+2,5
Gezondheidsvoorzieningen	77,6	72,0	84,0	+12,0
Culturele voorzieningen zoals bibliotheken, theater, concerten, musea, ...	82,5	79,0	83,6	+4,6
Onderwijsvoorzieningen	78,0	73,4	82,4	+8,9
Openbaar groen zoals parken, plantsoenen, ...	76,2	71,6	81,3	+9,7
Sportvoorzieningen	74,7	70,7	78,6	+7,9
Ouderenvoorzieningen zoals woonzorgcentra (vroegere rusthuizen), thuishulp, ...	50,8	51,4	63,6	+12,2
Openbaar vervoer met tram en bus	62,2	53,8	62,2	+8,4
Kinderopvang	50,3	48,8	60,1	+11,3
Voorzieningen voor jongeren	58,3	52,1	58,2	+6,1
Staat van fiets- en voetpaden	38,3	27,8	44,7	+17,0
Begeleiding van werklozen	41,3	31,2	33,8	+2,6
Staat van de wegen	41,9	16,8	32,8	+16,0
Opvang en begeleiding van armen en sociaal zwakkeren	26,2	20,5	26,0	+5,5
Opvang en begeleiding van vreemdelingen	26,7	20,0	25,4	+5,4
Tevredenheidsindex (minimum 1 – maximum 5)	3,47	3,35	3,52	+5%

Bron: SCV-survey.

DE STEEKPROEF VAN DE SCV-SURVEY

Sinds 1996 wordt jaarlijks een face-to-face enquête afgenomen bij een representatieve steekproef van Vlamingen tussen 18 en 85 jaar. Sinds 2009 is er geen bovengrens en nationaliteitsvereiste meer.

Deze enquête peilt naar opvattingen, overtuigingen en handelingsbereidheid rond diverse maatschappelijke en beleidsrelevante thema's. De SCV-survey 2011 leverde 1.446 gevalideerde interviews op van de 2.521 beschikbare adressen. Dit komt neer op een bruto respons van 57,4%, wat nog een behoorlijk resultaat is maar toch iets minder goed in vergelijking met voorgaande jaren en dit omwille van het loslaten van de leeftijdsgrens en het meer voorkomen van taalbarrières. De bevraging gebeurt in het Nederlands en het is niet de bedoeling dat interviewers de volledige vragenlijst gaan vertalen. Sinds 2002 wordt – in de context van het International Social Survey Program (ISSP) – na het interview ook een vragenlijst bij de respondenten achtergelaten met de vraag deze per post terug te sturen. Deze zogenaamde drop-off vragenlijst was uitgewerkt rond het thema gezondheid. 1.210 respondenten hebben deze vragenlijst beantwoord. Dit komt neer op 83,7% van de gevalideerde face-to-face interviews of 48,0% van de gecontacteerde Vlamingen. Vergeleken met het voorbije jaar is de respons op deze schriftelijke vragenlijst terug hoger.

Begrijpelijk wordt wellicht de vraag gesteld of resultaten uit een peiling bij een beperkte groep wel kunnen worden doorgetrokken naar het 'totale universum' Vlamingen. Dit kan, maar dan onder bepaalde statistische voorwaarden. Allereerst moet de steekproef aselekt worden getrokken uit de doelpopulatie, wat er in principe op neerkomt dat iedereen in deze populatie een berekenbare - in principe gelijke - kans moet hebben om getrokken te worden. Ten tweede moet de omvang van steekproef voldoende groot zijn. Aan beide voorwaarden is zeker voldaan. De steekproef werd trapsgewijs getrokken. Eerst werd een aselekte trekking uitgevoerd op postcodes en vervolgens een aselekte trekking van personen binnen de getrokken postcodes. Deze laatste trekking gebeurt op basis van een personenbestand op het rijksregister. Een steekproef van om en rond de 1.500 waarnemingseenheden is ook voldoende groot om schattingen van paramaters in de populatie toe te laten.

Surveyonderzoek door middel van steekproeven heeft echter ook consequenties voor de statistische beschrijving en de analyse. In de VRIND-bijdragen waarin gebruik wordt gemaakt van de resultaten van de survey wordt de verdeling van respondenten over categorieën van variabelen in percenten uitgedrukt. Het zou meer accuraat zijn niet dit percentage te vernoemen maar een betrouwbaarheidsinterval met een onder- en bovengrens waarvan het vernoemde percentage het middelpunt is. Dergelijke orthodoxe statistische aanpak zou dan wel ten koste gaan van de leesbaarheid. Daarom de raad aan de lezer om percentages te zien als een schatting van de overeenkomstige populatieparameter binnen een interval. Het begrip betrouwbaarheidsinterval slaat op de kans dat de geschatte parameter (in casu een percentage) van de totale populatie wel degelijk binnen het interval valt. Meestal wordt een betrouwbaarheidsniveau van 95% gekozen. Dit betekent dat er nog (een betrekkelijk kleine) 2,5% kans bestaat dat de parameter in werkelijkheid beneden de ondergrens ligt en 2,5% kans dat de parameter boven de bovengrens ligt. Tenslotte, wanneer resultaten van steekproefonderzoek worden uitgedrukt in termen van samenhang tussen eigenschappen, zoals het verband tussen leeftijd en toekomstverwachtingen, dan moet telkens getoetst worden of deze samenhang wel significant is. Er moet m.a.w. worden gecontroleerd of vastgestelde verbanden tussen eigenschappen al dan niet het gevolg zijn van steekproeftoeval. Wanneer in deze VRIND de onderzoeksresultaten van de SCV-survey worden uitgedrukt in termen van samenhangende eigenschappen dan slaat dit steeds op een significante samenhang.

Onder- of oververtegenwoordiging van sommige groepen onder de respondenten wordt opgevangen door weging van de resultaten. De weging gebeurt naar opleiding, geslacht en leeftijd (tot en met 2009). Vanaf 2010 is een andere weegaanpak uitgewerkt (Pickery, 2010).

1.2

MACRO-ECONOMISCHE
CONTEXT

In de macro-economische context komt de welvaart van het Vlaamse Gewest aan bod. Het bbp per inwoner en de samenstelling ervan zijn belangrijke welvaartsmaatstaven. Voorts wordt de crisis in de eurozone hier uitgebreid behandeld. In het derde deel komt de sectorale structuur in het Vlaamse Gewest aan bod en de mate waarin deze een gunstige invloed heeft op de economische groei. Tot slot wordt ook aandacht besteed aan de Vlaamse benchmarking.

Welvaart

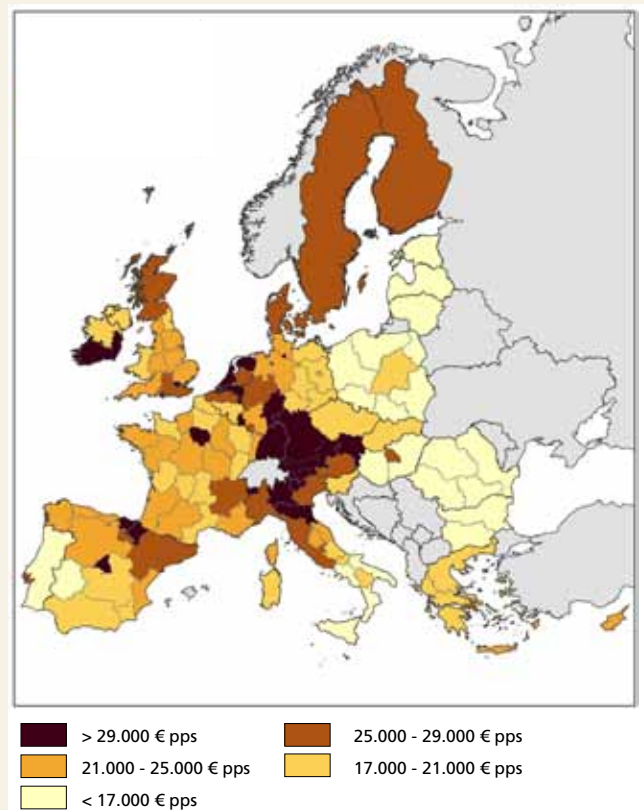
Het **bruto binnenlands product** per inwoner (bbp) is veruit de meest gebruikte maatstaf om uitspraken te doen over de welvaart van een regio. In het Vlaamse Gewest bedraagt het bbp per inwoner 29.200 euro koopkrachtpariteiten (kkp) in 2011. Daarmee kan het Vlaamse Gewest een welvarende regio genoemd worden.

In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is het bbp per inwoner in 2011 gelijk aan 55.100 euro kkp. Het bbp per capita wordt in kleine hoofdstedelijke regio's echter sterk beïnvloed door pendelstromen. Inkomende pendel drijft het productieniveau van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest op naar een niveau dat door de inwoners van de betreffende regio zelf niet geproduceerd kan worden. Brussel heeft als hoofdstad van België immers heel wat hoofdzetels en administratieve centra die een belangrijke toegevoegde waarde creëren. In het Waalse Gewest bedraagt het bbp per inwoner slechts 21.300 euro kkp. Gezien een belangrijk deel van de toegevoegde waarde van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest gerealiseerd wordt door inkomende Vlaamse en Waalse pendelaars, kan hier enigszins voor gecorrigeerd worden door de toegevoegde waarde van de pendelaars toe te rekenen aan hun woongewest. Dan bedraagt het bbp per capita in het Vlaamse Gewest 31.700 euro kkp, in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest slechts 30.600 euro kkp en in het Waalse Gewest 24.500 euro kkp. Daarmee scoort het Vlaamse Gewest beter dan het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest én het Waalse Gewest.

Na correctie voor pendel behoort het Vlaamse Gewest tot de top van Europese regio's. Uit onderstaande figuur blijken daarnaast heel wat hoofdstedelijke gebieden vaak tot de top te behoren (Parijs, Londen, Madrid, Amsterdam, ...). In de EU27 bedraagt het gemiddelde bbp per inwoner 25.200 euro kkp.

1.28 Bbp per hoofd

Bbp per hoofd (in kkp) in het Vlaamse Gewest en andere regio's in de EU27 (2009).

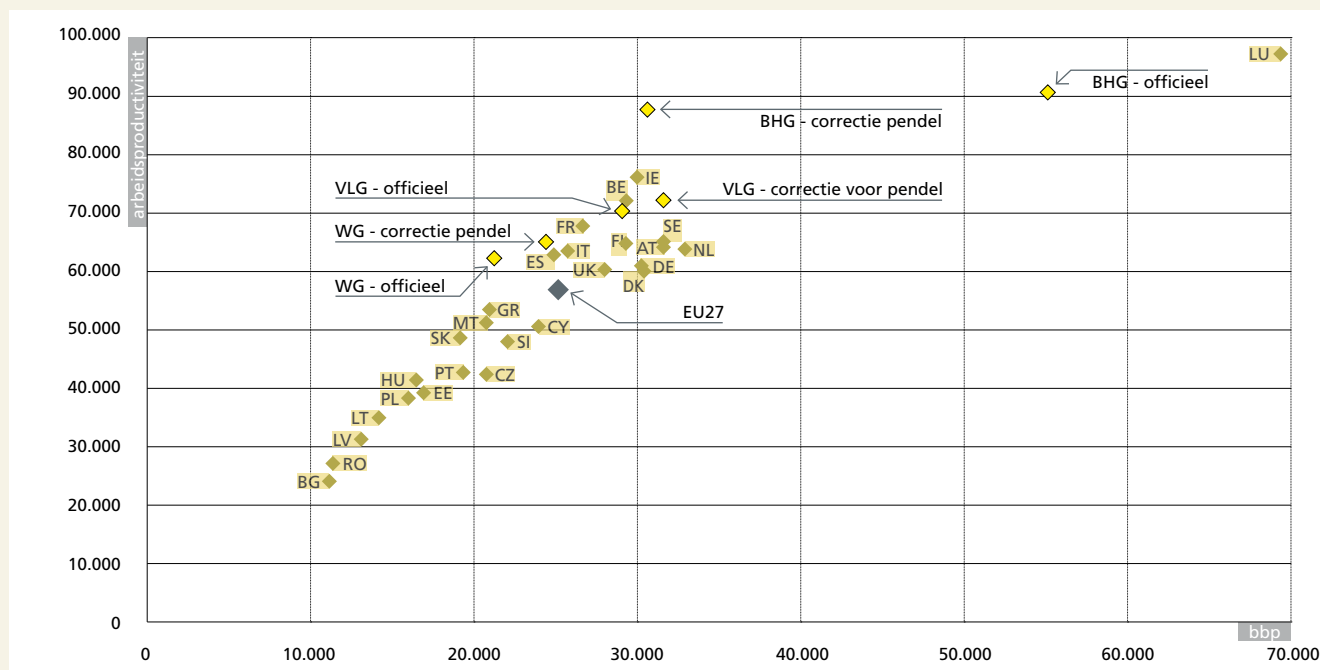
Bron: Eurostat, bewerkingen SVR.

Het bbp per capita wordt gevormd door drie componenten: de arbeidsproductiviteit per werkende, de werkgelegenheidsgraad en het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd.

Het hoge bbp per inwoner in het Vlaamse Gewest valt vooral te verklaren door de hoge **arbeidsproductiviteit**, die in 2011 (na correctie voor pendel) bijna 72.000 euro kkp per werkende bedroeg, ten opzichte van een gemiddelde van 57.000 euro kkp in de EU27. Enkel Luxemburg en Ierland scoren beter, met een arbeidsproductiviteit per hoofd van bijna 97.000 euro kkp resp. 75.000 euro kkp. Bij correctie voor pendelbewegingen staat het Vlaamse Gewest op de derde plaats in België, na het Brusselse

1.29 Bbp en arbeidsproductiviteit per hoofd

Bruto binnenlands product per inwoner (x-as) en arbeidsproductiviteit per inwoner (y-as) in het Vlaamse Gewest en de EU27 (2011).

Bron: Eurostat, HERMREG, bewerkingen SVR.

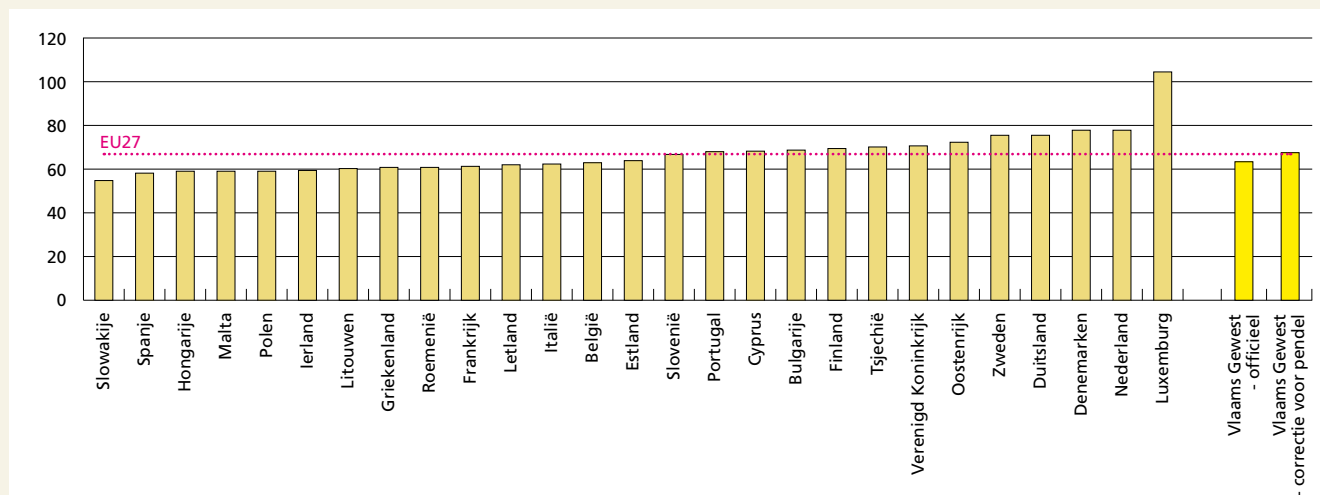
Hoofdstedelijke Gewest. Zowel in officiële cijfers als na correctie voor pendel scoort dit gewest dus zeer goed. De zeer hoge arbeidsproductiviteit in België is het gevolg van de eerder hoge loonkosten waardoor bedrijven kiezen voor een hogere kapitaalintensiteit en ze hun productie dus meer en meer automatiseren. Arbeidsintensieve activiteiten verhuizen dus mogelijks naar het buitenland. In 2008 bedroeg de arbeidseenheidskost in het Vlaamse Gewest 46.800 euro kkp, terwijl dit in de EU15 gemiddeld slechts 36.300 euro kkp was.

Ondanks het feit dat het Vlaamse Gewest bij de 5 beste EU27-landen behoort op vlak van arbeidsproductiviteit, is dit niet het geval voor het bbp per inwoner. Dit is te wijten aan de lage **werkgelegenheidsgraad**. Die bedraagt in onze regio slechts 63,3% in 2011, op het niveau van voor de crisis. Na correctie voor pendel is de Vlaamse werkgelegenheidsgraad gelijk aan 66,7%.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heeft als gevolg van de inkomende pendel een zeer hoge werkgelegen-

1.30 Werkgelegenheidsgraad

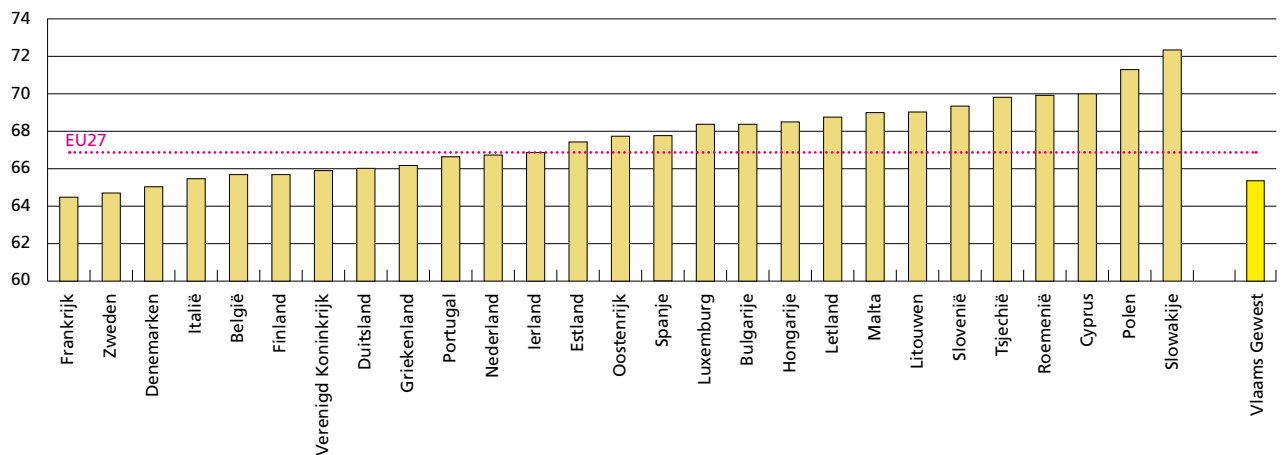
Werkgelegenheidsgraad in het Vlaamse Gewest en de landen van de EU27 in 2011, in %.

Bron: Eurostat, Hermreg, berekeningen SVR.

1.31 Bevolking op beroepsactieve leeftijd

Aandeel van de bevolking van 15 tot 64 jaar in de totale bevolking in het Vlaamse Gewest en de landen van de EU27 in 2011, in %.

Bron: Eurostat, ADSEI, bewerkingen SVR.

heidsgraad (90,6%). Het Waalse Gewest staat in de EU27 landenrangschikking de laatste in de rij met een werkgelegenheidsgraad van 52,1% en scoort ondermaats. Een correctie voor pendel verandert deze rangschikking niet (57,5%), maar het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heeft na correctie voor pendel zelfs een nog lager werkgelegenheidspercentage dan het Waalse Gewest (51,6%).

In de EU27 landenlijst behoort het Vlaamse Gewest tot de zwakke leerlingen van de klas. De gemiddelde Europese werkgelegenheidsgraad bedraagt 66,4%. Luxemburg voert de EU-rangschikking opnieuw aan met een percentage van 104,6%, wat impliceert dat er meer arbeidsplaatsen dan inwoners tussen 15 en 64 jaar zijn. Een groot aantal jobs wordt dus ingenomen door buitenlanders. Ook onze buurlanden Nederland en Duitsland scoren zeer goed en staan in de top 5 met werkgelegenheidsgraden van 77,8 en 75,7%. Na correctie voor pendel scoort het Vlaamse Gewest wél in lijn met het Europese gemiddelde.

Tot slot wordt het bbp per inwoner ook beïnvloed door **demografische factoren**. Het aandeel inwoners op beroepsactieve leeftijd ten opzichte van de totale bevolking is in het Vlaamse Gewest de voorbije jaren sterk gedaald als gevolg van de vergrijzing. We zien deze evolutie in alle EU-lidstaten. In het Vlaamse Gewest komt het aandeel van de bevolking van 15 tot 64 jaar ten opzichte van de totale bevolking neer op 65,4%. Dit is net iets lager dan in het Waalse Gewest (65,8%) en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (67,2%). Het EU27-gemiddelde ligt op 66,8%. Het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd blijkt vooral hoger te zijn in de recent toegetroten lidstaten. Slowakije voert de ranglijst aan met een aandeel van 72,4%.

Het afnemende belang van de beroepsbevolking in de totale Vlaamse bevolking toont aan dat een sterke groei van zowel het werkgelegenheidsniveau als de arbeidsproductiviteit van groot belang blijft om eenzelfde welvaarts-

niveau te kunnen behouden. De snel toeslaande vergrijzing zorgt voor krapte op de arbeidsmarkt en dat dreigt de (reeds relatief hoge) loonkosten nog meer de hoogte in te jagen. Het is aangewezen om de onderbenutte groepen op de arbeidsmarkt, zoals allochtonen en ouderen, in te zetten.

Economische ontwikkelingen

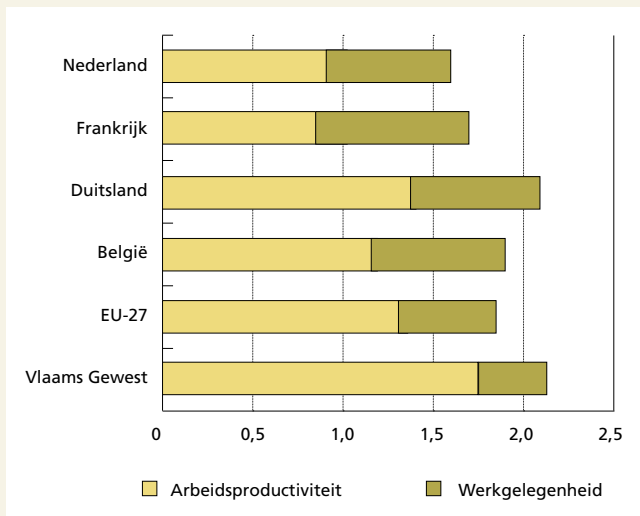
De reële bbp-groei (d.i. de economische groei) is een belangrijke indicator voor de economische ontwikkelingen van een bepaalde regio. Ook de schulden crisis in de eurozone en de conjuncturele situatie komen in dit luik aan bod.

In september 2011 werd de economische groei van het Vlaamse Gewest voor 2011 geraamd op 1,7% en voor 2012 op 1,8%. De Nationale Bank van België heeft de economische groeiverwachting voor België voor 2012 in juni echter bijgesteld naar +0,6%. Dit impliceert dat de groeiverwachtingen voor het Vlaamse Gewest ook negatief bijgesteld zullen worden. De conjuncturele situatie is in de meeste landen van de eurozone immers zeer kwetsbaar. De aanslepende crisis weegt op het ondernemers- en consumentenvertrouwen. Volgens de recentste vooruitzichten zouden de investeringen in België in 2012 slechts toenemen met 0,3%. Dat is een sterke terugval ten opzichte van 2011 (4,9%). Het bruto exploitatie-overschot, dat een maat is voor de competitiviteit van een economie, bedraagt in 2011 43,7%. De daling van dit percentage dat in 2008 werd ingezet (na een onafgebroken klim sinds 2003), wordt na een lichte stijging in 2010 op die manier verder gezet.

De negatieve bijstelling van de groeiverwachtingen is het rechtstreekse gevolg van de crisis in de eurozone. Die laat zich immers overal gevoelen, ook al is de mate waarin dat gebeurt verschillend van land tot land (bijvoorbeeld Zweden en Duitsland doen het beter dan de mediterrane lan-

1.32 Groeiboekhouding

Bijdrage van de groei van arbeidsproductiviteit en de werkgelegenheid in procentpunt van de bbp-groei.

Bron: Eurostat, FPB, bewerkingen SVR.

De groei van het bbp komt tot stand door een toename van de arbeidsproductiviteit en de werkgelegenheid. In 2012 zou de arbeidsproductiviteit veel belangrijker zijn dan de werkgelegenheid voor de groei van het bbp per inwoner. Dit is eveneens het geval voor onze buurlanden en de EU27, maar in mindere mate. De werkgelegenheids-groei is vooral in Frankrijk belangrijk voor de bbp-groei.

In 2010 was Europa nog maar net uit het dal van de economische crisis gekropen of begin 2011 diende zich een nieuwe crisis aan. Deze tweede financiële crisis is echter van een totaal andere orde.

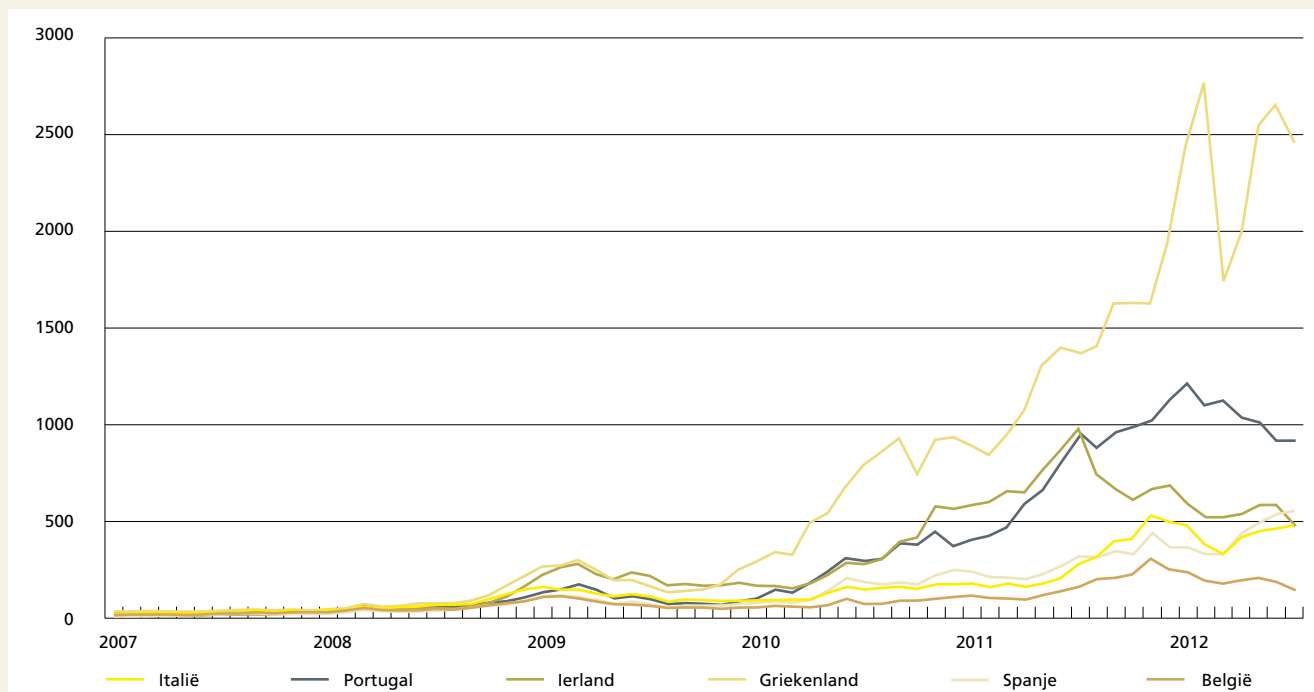
De ineenstorting van de huizenmarkt in de VS in 2008 was de aanleiding van de eerste crisis. Hierdoor rees namelijk heel wat twijfel omtrent de waarde van de Amerikaanse hypotheekleningen. Die leningen bevonden zich, weliswaar in herverpakte vorm, ondertussen bij banken over de hele wereld die achterbleven met waardelose leningen. De verliezen stapelden zich op en de ene na de andere bank stond op de rand van een faillissement. Overheden moesten in 2008 en 2009 bijspringen om de financiële instellingen te redden van de ondergang, waardoor overheidsschulden enorm opliepen en begrotingstekorten historische hoogten bereikten.

den). De wereldeconomie is nochtans aan een licht herstel bezig. De Amerikaanse economie herleeft geleidelijk aan, en ook Japan lijkt na een langdurige en diepe recessie op weg te zijn naar groei. Maar de crisis in de eurozone zou op termijn wel eens een nefaste invloed hebben op het herstel van de wereldeconomie.

In de loop van 2010 beginnen de financiële markten zich af te vragen of de overheden wel in staat zijn hun torenhoge schulden af te betalen. Vooral de Zuid-Europese en perifere landen werden gevisieerd, met **Griekenland** op kop. Het land heeft een schuldenberg van 160% van het bbp opgebouwd. De rente die Griekenland op staatsobli-

1.33 Renteverschillen

Spread tussen Duitsland en België en enkele probleemlanden op de secundaire markt voor overheidspapier met een resterende looptijd dicht bij 10 jaar, van januari 2007 tot mei 2012, in basispunten.

Bron: ECB, bewerkingen SVR.

gaties moest betalen liep op tot 10% en meer, en al snel bleek het land zijn overheidsschuld niet terug te kunnen betalen. Athene zag zich bijgevolg genooddaakt om financiële hulp te vragen aan de EU en het IMF. Na moeizame onderhandelingen tussen de EU-lidstaten komt die hulp er uiteindelijk in mei 2010. Een bankroet van Griekenland moet immers koste wat kost vermeden worden, enerzijds om de geloofwaardigheid van de eurozone en de eenheidsmunt te behouden, anderzijds om faillissementen van andere banken in de EU die Griekse schuldpapieren in bezit hebben te vermijden.

In ruil voor de financiële steun moet Griekenland draconische besparingsmaatregelen nemen en verregaande privatiseringen doorvoeren. Er wordt een internationaal controleorgaan opgericht, de "trojka", die de besparingen controleert. Toch bleek in 2011 dat de internationale financiële hulp niet voldoende was om het land te redden, ondanks alle besparingen. Het begrotingstekort zakte niet onder de 10% en de werkloosheid steeg enorm. Het land gleed af in een depressie en vroeg opnieuw internationale financiële hulp.

De EU riep vervolgens het tijdelijke noodfonds EFSF (European Financial Stability Facility) in het leven. Dit fonds verschaft financiële steun aan lidstaten van de eurozone die in financiële moeilijkheden verkeren. Griekenland kreeg een tweede financieel steunpakket en moet opnieuw drastische besparingsmaatregelen nemen.

Griekenland zal moeten aantonen dat ze de gevraagde besparingen haalt en het begrotingstekort kan afbouwen. Het Griekse hervormings- en besparingsprogramma lag echter enige tijd stil door een turbulente verkiezingsperiode als gevolg van meningsverschillen over de aanpak van de crisis en de strenge besparingseisen die Europa oplegt aan het land. Indien het land de gevraagde besparingen niet haalt en niet in staat is structurele hervormingen door te voeren, zou een uitstap uit de eurozone dreigen. De geloofwaardigheid van de eurozone kwam door de Griekse onzekerheid ondertussen in het gedrang. Als een eerder kleine economie zoals Griekenland uit de eurozone moet stappen, wat dan met grote economieën zoals Spanje en Italië? Dat alles doet het vertrouwen in de Europese eenheidsmunt geen goed. De waarde van de euro zakte in augustus 2012 immers naar het laagste peil sinds 2010.

Ook **Ierland** kwam in 2010 in de problemen. Door de ineenstorting van de Ierse huizenmarkt dreigden de Ierse banken failliet te gaan en moest de overheid tussenkomen, waardoor het begrotingstekort opliep tot een recordhoogte van 32% van het bbp. Dit cijfer is zo hoog omdat Eurostat de Ieren verplichtte de schuldttitels die de overheid uitgaf voor de herkapitalisatie van de banken, integraal te boeken op het jaar 2010. Ook de Ieren zagen zich genoopt tot het vragen van internationale financiële hulp van het EFSF. Na het toekennen van deze noodhulp, is ook Ierland verplicht ingrijpende besparingsmaatregelen te nemen, met toezicht door de trojka. Deze controlegroep geeft Ierland een positieve evaluatie, maar waarschuwt toch voor een zwakke binnenlandse vraag die het gevolg is van de strenge besparingen.

1.34 Werkloosheidsgraad

Globale werkloosheidsgraad en werkloosheidsgraad bij jongeren (-25 jaar) in Vlaanderen en de belangrijkste handelspartners en de crisislanden, van 2008 tot 2011, in %.

	Totaal				Jongeren			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Vlaams Gewest	3,9	5,0	5,2	4,3	10,5	15,7	15,6	12,7
België	7,0	7,9	8,3	7,2	18,0	21,9	22,4	18,7
EU27	7,1	9,0	9,7	9,7	15,8	20,1	21,1	21,4
Frankrijk	7,8	9,5	9,8	9,7	19,3	23,9	23,6	22,9
Nederland	3,1	3,7	4,5	4,4	6,3	7,7	8,7	7,6
Duitsland	7,5	7,8	7,1	5,9	10,6	11,2	9,9	8,6
Ierland	6,3	11,9	13,7	14,4	13,3	24,4	27,8	29,4
Griekenland	7,7	9,5	12,6	17,7	22,1	25,8	32,9	44,4
Spanje	11,3	18,0	20,1	21,7	24,6	37,8	41,6	46,4
Italië	6,7	7,8	8,4	8,4	21,3	25,4	27,8	29,1

Bron: Eurostat.

Verder heeft ook **Portugal** beroep gedaan op het EFSF. De enorme overheidsschuld als gevolg van de tussenkomst bij de bankencrisis en de stijgende langetermijnrentes waren problematisch. In mei 2011 krijgt het land een financieel hulppakket, in ruil voor besparingsmaatregelen die ook goed opgevolgd en positief geëvalueerd worden door de trojka.

Ondertussen heeft ook **Spanje** financiële steun gevraagd aan de eurolanden. De Spaanse banken zijn in het bezit van ongeveer 180 miljard euro aan dubieuze kredieten, waardoor de financiële markten Spanje in juni 2012 langetermijnrentes aanrekenden van meer dan 7%. Het werd op die manier onmogelijk voor het Zuid-Europese land om nog geld op te halen op de financiële markten, waardoor Spanje zichzelf niet meer kon financieren. Er werd met de eurolanden een akkoord bereikt om Spanje tot 100 miljard euro voor te schieten om de Spaanse banken uit het slop te trekken. Hiervoor moet het land wel aan een belangrijk aantal voorwaarden voldoen.

Tot slot heeft ook **Cyprus** in juni 2012 internationale steun van de Europese noodfondsen gevraagd. De financiële sector in Cyprus lijdt immers sterk onder de crisis in Griekenland, en heeft voor 22 miljard euro leningen uitstaan in de Griekse privésector. Cyprus hoopt een "Spaans scenario" te verkrijgen, waarbij de Europese steun rechtstreeks naar de Cypriotische banken gaat en niet op de staatsschuld zou wegen. Zo zouden harde saneringen vermeden kunnen worden.

De financiële markten houden ook **Italië** in het vizier. Het land heeft nog geen beroep moeten doen op internationale financiële hulp, maar wordt door de hoge overheidsschulden en begrotingstekorten streng in de gaten gehouden. Op de financiële markten worden historisch hoge langetermijnrentes aangerekend aan Italië. Net zoals Spanje kampt Italië bovendien met een enorm hoge werkloosheidsgraad, vooral bij de jongeren.

Ondertussen heeft de EU een nieuw en permanent noodfonds in het leven geroepen om de geloofwaardigheid van de eurozone op te krikken en landen in financiële moeilijkheden te kunnen opvangen: het ESM (Europees Stabiliteitsmechanisme), dat in voege trad op 1 juli 2012. De lidstaten kunnen in nood een beroep doen op de kredietfaciliteiten van het ESM. Het betrokken land ziet in dat geval geen andere uitweg meer en de Raad van Bestuur van het ESM (waarin alle deelnemende eurolanden vertegenwoordigd zijn) dient unaniem akkoord te zijn met de kredietverlening.

De lidstaten van de eurozone zijn verplicht het basiskapitaal van het ESM-fonds mee te financieren en een bijdrage te leveren overeenkomstig hun bbp. Dit kapitaal kan trouwens op elk moment worden verhoogd. In dat geval hebben alle deelnemende landen een financieringsverplichting en moeten ze binnen een bepaalde termijn bijstorten.

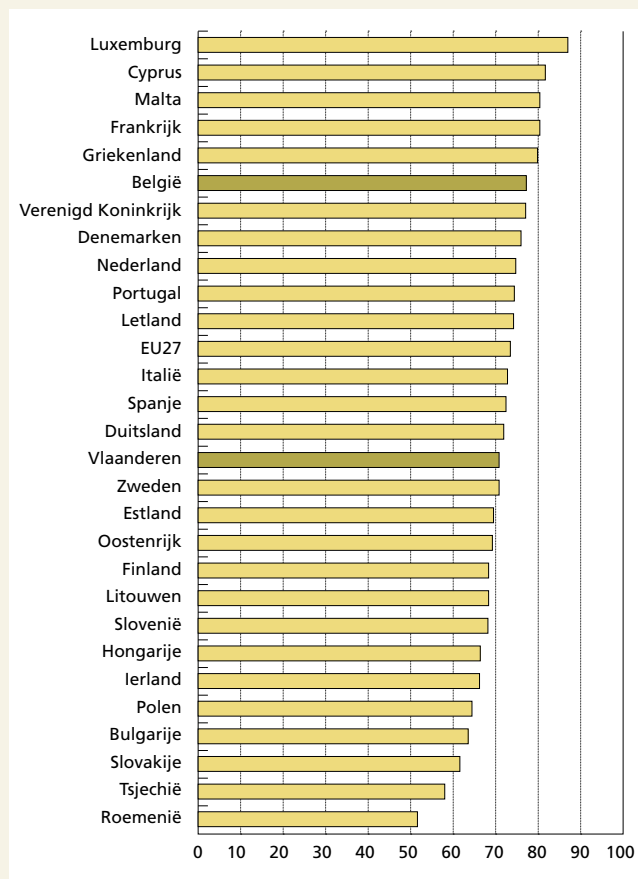
Bedrijfstakken

De economische ontwikkelingen van een regio worden mede bepaald door de sectorale samenstelling van een economie. Hierna wordt de groei en aanwezigheid van bedrijfstakken in de secundaire en tertiaire sector geanalyseerd. Door middel van een shift & share analyse wordt de groei van de bruto toegevoegde waarde en de werkgelegenheid ontbonden in verschillende componenten en vergeleken met de EU27.

De tertiaire sector is in ontwikkelde economieën van groot belang, zowel op vlak van toegevoegde waarde als werkgelegenheid. Meestal wordt in dergelijke economieën tussen 70 en 80% van de bruto toegevoegde waarde gerealiseerd door de dienstensector. Dit is ook in het Vlaamse Gewest het geval. De tertiairiseringsgraad bedraagt er 71%. Voor België is dit cijfer zelfs nog hoger (77%), door de sterke concentratie van financiële diensten en de overheid in Brussel. In de historische ontwikkeling van economieën komt de dienstensector meestal als laatste tot bloei, waardoor het belang van de tertiaire sector in de totale toegevoegde waarde in de meeste nieuwe EU-lidstaten lager is dan 70%.

1.35 Tertiairiseringsgraad

Aandeel van bruto toegevoegde waarde van de tertiaire sector in de totale bruto toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest en de landen van de EU27 in 2011, in %.

Bron: Eurostat, Belgostat, bewerkingen SVR.

De belangrijkste Vlaamse tertiaire bedrijfstakken volgens de bruto toegevoegde waarde zijn de handel, de vastgoedsector, vervoer, opslag en telecommunicatie en de zakelijke dienstverlening (rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening, hoofdkantoren, adviesbureaus, architecten en ingenieurs, technische testen en toetsen, ...). In het Vlaamse Gewest is nog steeds een belangrijke rol weggelegd voor de industrie. De belangrijkste industriële bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest zijn de bouwnijverheid, de chemische nijverheid, de voedingsindustrie en de metaalnijverheid.

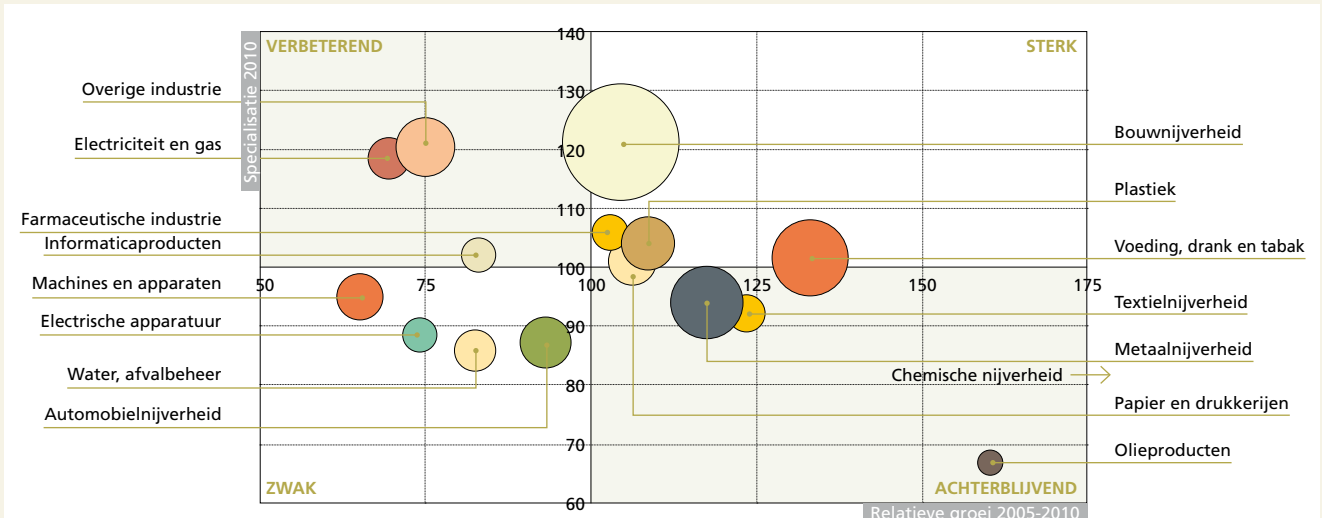
Belgrafieken tonen de sterkte en zwakte van verschillende bedrijfstakken binnen de Vlaamse secundaire en tertiaire sectoren aan en catalogiseren bedrijfstakken in vier kwadranten:

- "sterk": de bedrijfstakken in het sterke kwadrant zijn in 2010 relatief meer vertegenwoordigd in het Vlaamse Gewest dan in de EU27. Bovendien groeiden ze ook sterker/krimpten ze trager in de periode 2005-2010;
- "achterblijvend": de bedrijfstakken in het achterblijvende kwadrant zijn in 2010 relatief meer vertegenwoordigd in het Vlaamse Gewest dan in de EU27, maar ze groeiden trager/krimpten meer in de periode 2005-2010;
- "zwak": de bedrijfstakken in het zwakke kwadrant zijn in 2010 ondervertegenwoordigd in het Vlaamse Gewest en blijven ook achter qua groei;
- "verbeterend": de bedrijfstakken in het verbeterende kwadrant zijn in 2010 in verhouding minder aanwezig in het Vlaamse Gewest dan in de EU27, maar ze groeiden sterker/krimpten trager in de periode 2005-2010.

In het Vlaamse Gewest behoren twee zeer belangrijke

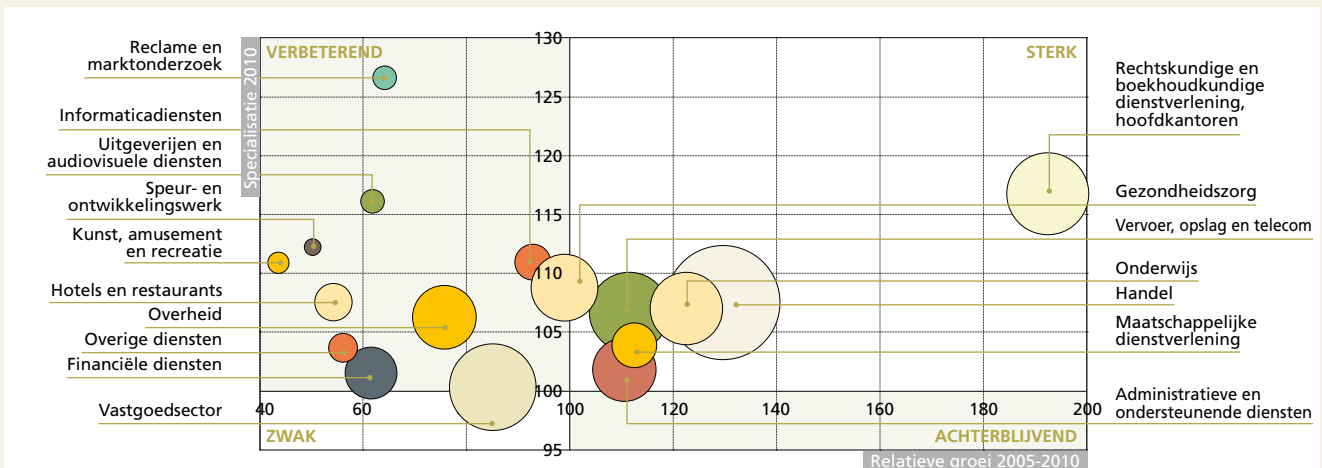
1.36a Belgrafiek secundaire sector

Belgrafieken met de omvang, aanwezigheid (in 2010) en groei (van 2005 tot 2010) van de bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest en de EU27 op basis van de bruto toegevoegde waarde in de secundaire sector.

1.36b Belgrafiek tertiaire sector

Belgrafieken met de omvang, aanwezigheid (in 2010) en groei (van 2005 tot 2010) van de bedrijfstakken in het Vlaamse Gewest en de EU27 op basis van de bruto toegevoegde waarde in de tertiaire sector.

Toelichting: Belgrafieken synthetiseren drie indicatoren:

- Grootte van de cirkels: de omvang van de bruto toegevoegde waarde in een bepaalde subsector,
- Horizontale as: specialisatie-index: het aandeel van een subsector in de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde in 2010 in verhouding tot het analoge aandeel in de EU27 (x 100). Een index > 100 wil zeggen dat de subsector een relatief groter aandeel heeft in de totale bruto toegevoegde waarde in

het Vlaamse Gewest dan in de EU27 en vice versa voor indices < 100.

- Verticale as: relatieve groei-index: de verhouding tussen de groei van een subsector in het Vlaamse Gewest ten opzichte van de EU27 over de periode 2005-2010 (x 100). Een waarde > 100 duidt op een relatief snellere groei (of tragere inkrimping) van die subsector in het Vlaamse Gewest dan in de EU27 en vice versa voor waarden < 100.

Bron: Eurostat, INR, bewerkingen SVR.

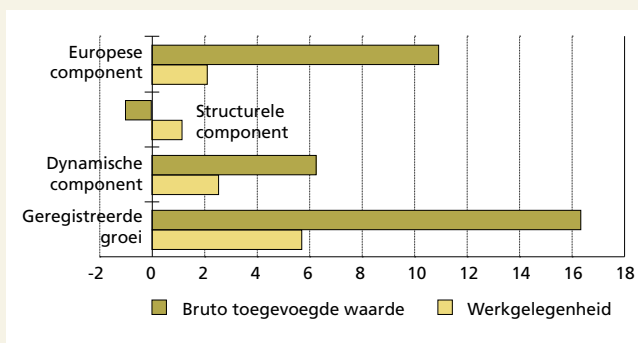
industriële bedrijfstakken tot het “sterke” kwadrant: de bouwnijverheid en de voedingsindustrie. Ook de farmaceutische industrie, de papierindustrie en drukkerijen, de productie van informaticaproducten en de plasticverwerkende nijverheid komen in dit kwadrant voor. De chemische nijverheid is, in tegenstelling tot de farmaceutische industrie, een “achterblijvende” bedrijfstak. Ondanks de sterke aanwezigheid in het Vlaamse Gewest, groeide deze tak minder sterk dan in de EU27. Dit is eveneens het geval voor de metaalnijverheid, de textielindustrie en de olieraffinage. In het “zwakke” kwadrant vinden we de vervaardiging van machines en (elektrische) apparaten, de automobielnijverheid en het water- en afvalbeheer terug.

De vervaardiging van informaticaproducten en de energiesector bevinden zich in het “verbeterende” kwadrant.

In het Vlaamse Gewest zijn quasi alle dienstenbedrijfstakken relatief sterker aanwezig dan in de EU27, gezien ze zich bijna allemaal in het verbeterende of sterke kwadrant bevinden. De twee grootste dienstensectoren, namelijk de zakelijke dienstverlening en de handel, bevinden zich beiden in het “sterke” kwadrant. Daarnaast bleek ook de maatschappelijke dienstverlening, de vervoers-, opslag- en telecommunicatiesector, de administratieve en ondersteunende diensten en de gezondheidszorg tot het sterke kwadrant te behoren. Geen enkel dienstenbedrijfs-

1.37 Shift & Share analyse

Shift & Share analyse van de Vlaamse economie t.o.v. de EU27 op basis van de bruto toegevoegde waarde en de werkgelegenheid, periode 2005-2010, in procentpunt.

Bron: Eurostat, INR, bewerkingen SVR.

tak behoort tot het “achterblijvende” kwadrant. In het “zwakke” kwadrant vinden we enkel de huishoudelijke diensten terug. De financiële diensten, de vastgoedsector, de overheid, de horeca, de informaticadiensten en een allegaartje aan ‘kleinere’ dienstentakken komen in het “verbeterende” kwadrant voor. Merk op dat de financiële dienstensector zich in de periode 2004-2009 nog in het zwakke kwadrant bevond. Dit was het gevolg van de financiële crisis. De Vlaamse financiële diensten zijn sindsdien uit een diepe put gekropen en komen langzaam aan weer in het verbeterende kwadrant terecht. Merk op dat heel wat financiële instellingen gevestigd zijn in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest, waardoor de relatieve aanwezigheid van deze bedrijfstak in het Vlaamse Gewest kleiner is dan in de EU27.

Een **shift & share analyse** geeft weer hoe groeiverschillen in de bruto toegevoegde waarde en de werkgelegenheid tussen het Vlaamse Gewest en de EU27 verklaard kunnen worden.

Bij een shift & share analyse wordt de groei van de bruto toegevoegde waarde en werkgelegenheid uitgesplitst in drie componenten: de Europese component, de dynamische component en de structurele component. De Europese component geeft het groeiniveau aan dat het Vlaamse Gewest zou bereiken mocht het aan hetzelfde tempo groeien als de EU27. De dynamische component toont of de groei van de bruto toegevoegde waarde of de werkgelegenheid van een bedrijfstak sterker is in het Vlaamse Gewest dan in de EU27. De structurele component geeft aan of bepaalde groeisectoren relatief sterker aanwezig zijn in het Vlaams Gewest of niet.

In de periode 2005-2010 groeide de **bruto toegevoegde waarde** in het Vlaamse Gewest met 16,3%. Daarvan was 11,3 procentpunt toe te schrijven aan de Europese component, 6,3 procentpunt aan de dynamische component en -1 procentpunt aan de structurele component. Vooral de bouwnijverheid, de handel en een groot aantal andere

bedrijfstakken uit de tertiaire sector waren zeer dynamisch en groeiden sterker in het Vlaamse Gewest dan in de EU27. De negatieve groeibijdrage van de structurele component impliceert dat het Vlaamse Gewest relatief minder groeisectoren bezit voor die periode.

De **werkgelegenheid** nam in de periode 2005-2010 toe met 5,7%. De Europese component was verantwoordelijk voor 2,1 procentpunt, de dynamische component voor 2,5 procentpunt en de structurele component draagt hier voor 1,1 procentpunt positief bij. Vooral in de bouwnijverheid en de tertiaire bedrijfstakken nam de werkgelegenheid sterker toe in het Vlaamse Gewest dan in de EU27. De structurele component is positief voor de werkgelegenheid, maar negatief voor de bruto toegevoegde waarde. Dit betekent dat het Vlaamse Gewest relatief gezien meer bedrijfstakken heeft waar de werkgelegenheid sterk groeit, terwijl dit niet het geval is voor de toegevoegde waarde.

Ranking

Het plan ‘Vlaanderen in Actie (ViA)’ vormt de leidraad van het Vlaamse beleid voor de komende jaren. ViA wil ervoor zorgen dat Vlaanderen tegen 2020 uitmunt als een economisch innovatieve, duurzame en sociaal warme samenleving. De ontwikkeling daartoe wordt jaarlijks gemonitord. De EU telt zo’n 131 min of meer met Vlaanderen vergelijkbare regio’s. Daaruit werden 15 regio’s geselecteerd die op het vlak van een innovatieve economie reeds ver gevorderd zijn, en die dus als benchmark kunnen dienen voor het Vlaamse Gewest.

Met een bbp van € 27.500 kkp per inwoner staat het Vlaamse Gewest op een 8ste plaats tussen 16 benchmarkregio’s. Dat is 2 plaatsen beter dan in 2008. Sedert het midden van de jaren negentig verloor het Vlaamse Gewest enige plaatsen in de ranking, maar het is nu opnieuw aan een inhaalbeweging bezig. De Duitse en een aantal Nederlandse en Scandinavische benchmarkgebieden hebben een hoger bbp per inwoner. Er zij vermeld dat de aanwezigheid van een hoofdstedelijk gebied, zoals in sommige van voornoemde regio’s, een plus betekent voor het bbp.

De hoge arbeidsproductiviteit is de motor van de Vlaamse welvaart. Dat blijkt ook uit de Europese regiovergelijking. De werkgelegenheidsgraad daarentegen is geen uitschieter in vergelijking met andere regio’s. De aanwezigheid van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest als tewerkstellingspool is daar niet vreemd aan. Evenzeer blinkt het Vlaamse Gewest niet uit voor het aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd, de derde component van het bbp per hoofd. Het Vlaamse Gewest heeft een relatief hoge loonkost, maar dat wordt gecompenseerd door de hoge arbeidsproductiviteit. Finaal wat het economische luik betreft heeft het Vlaamse Gewest een relatief hoog beschikbaar inkomen per inwoner (€ 17.600 kkp gebaseerd op de finale consumptie). Tot 2006 deden sommige van de benchmarkregio’s het beter, maar in 2007 en in 2008 kon het Vlaamse Gewest zijn positie telkens verbeteren (6de in 2008)..

1.38 Benchmark Vlaams Gewest

Situering van het Vlaamse Gewest tussen de ViA benchmarkregio's inzake een aantal economische, sociale en innovatieve indicatoren, diverse jaartallen.

	Bbp per inwoner	Werkzaamheidsgraad	Werkloosheidsgraad	Aantal werkenden met een hoog opleidingsniveau	O&O uitgaven in % bbp	Aandeel werkenden in kennisintensieve sectoren	Aantal aangevraagde patenten per miljoen inwoners
	(in € KKP)	(in %)	(in %)	(in %)	(in %)	(in %)	Aantal
	2009	2010	2010	2010	2008	2009	2008
Vlaams Gewest	27.500	72,1	5,1	39,3	2,06	9,3	134
Denemarken	28.100	76,1	7,4	32,5	2,87	8,7	184
Baden-Württemberg	29.500	78,2	4,8	29,1	4,67	18,8	463
Beieren	31.500	78,1	4,4	28,1	2,98	15,8	380
Baskenland	31.600	68,9	10,5	51,0	1,98	12,3	56
Midi-Pyrénées	22.800	72,5	8,3	38,4	4,18	6,3	104
Oost-Nederland	26.200	77,8	4,3	29,1	1,67	5,4	106
West-Nederland	33.200	77,2	4,4	35,7	1,68	5,9	116
Zuid-Nederland	29.800	76,2	4,5	28,6	2,47	7,1	383
Finse vasteland	26.800	72,9	8,4	39,0	3,74	9,6	190
Zweden	28.000	78,7	8,4	33,8	3,70	9,2	236
North West (VK)	21.600	72,2	7,9	35,3	2,24	6,9	50
East (VK)	23.700	76,6	6,6	33,2	4,19	7,9	107
South East (VK)	27.200	77,8	6,1	38,4	2,48	8,9	121
South West (VK)	23.200	76,6	5,9	35,5	1,86	7,9	78
Schotland	25.200	73,1	8,2	39,9	1,46	4,9	55

Bron: Eurostat.

De Vlaamse werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) bedroeg 72,1% in 2010, in 2011 gedaald tot 71,9%. Dat is eerder laag in een perspectief van de benchmarkregio's. Immers enkel het Baskenland scoort lager. Zweden en de twee Duitse benchmarkregio's hebben de hoogste waarden (tussen 78 en 79%). Het Britse North West, Midi-Pyrénées en Finland scoren niet veel hoger dan het Vlaamse Gewest. Een belangrijke reden voor deze zwakke Vlaamse prestatie is de werkzaamheidsgraad in de oudere leeftijdsklasse van 55-64 jaar. Met 38,2% in 2010 doet elke benchmarkregio het beter.

Aan de andere kant is de werkloosheidsgraad eerder laag in het Vlaamse Gewest (5,1% in 2010). De Duitse en Nederlandse benchmarkgebieden scoren lager. Het Baskenland heeft een werkloosheidsprobleem (10,5%). Ook de Scandinavische gebieden kampen met een relatief hoge werkloosheid.

Het Vlaamse Gewest presteert goed op sommige innovatieve indicatoren, maar minder op andere. Het heeft een goed opgeleide beroepsbevolking, maar levenslang leren is er minder ingeburgerd dan in andere benchmarkgebieden. De O&O bestedingen in % van het bbp zijn matig hoog (2,1% in 2008), en bovendien maakt het Vlaamse Gewest geen inhaalbeweging ten opzichte van de benchmarkregio's. Maar in vergelijking met de ruime set van alle 131 EU regio's bevindt het Vlaamse Gewest zich toch in het eerste kwart van best presterende gebieden. Innovatieve toepassingen moeten vermarkt worden. Daar zijn ondernemers voor nodig. Het Vlaamse Gewest telde in 2010 14,6% zelfstandigen onder de werkenden, waarmee het in de middelmaat zit van de benchmarkregio's. Het Vlaamse Gewest doet het vrij goed inzake aandeel werkenden in kennisintensieve sectoren (9,3% in 2009, 5de

plaats tussen de benchmarkregio's), wat vooral te danken is aan de industrietakken. Met 134 aangevraagde patenten per miljoen inwoners is het Vlaamse Gewest tenslotte goed voor een 7de plaats tussen de benchmarkregio's. Op beide laatste indicatoren scoort het Vlaamse Gewest in de ruime vergelijking van 131 EU regio's vrij goed met een plaats bij de beste kwart. Maar als het een toppositie wil verwerven tussen de benchmarkregio's zijn nog bijkomende inspanningen vereist.

DEFINITIES

Arbeidsproductiviteit Bbp per werkende (in loondienst of als zelfstandige).

Bruto binnenlands product of bbp (aan marktprijzen)

Productie minus intermediair verbruik + het saldo van de niet-productgebonden belastingen (op gebruik grond, gebouwen, milieubelasting,...) en subsidies (voor arbeidskrachten, ter bestrijding milieuvervuiling,...) + het saldo van de productgebonden belastingen (BTW, importheffingen, accijnzen,...) en subsidies (import- en andere subsidies).

Bruto exploitatie-overschot Bruto toegevoegde waarde min de loonmassa.

Eurozone België, Duitsland, Estland, Ierland, Griekenland, Spanje, Frankrijk, Italië, Cyprus, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Slovenië, Slowakije en Finland.

Hoofdindustriegroepen Intermediaire goederen (textiel, basischemie,...), investeringsgoederen (machines,...), consumptiegoederen (kleding, voeding,...).

Specialisatie-index Aandeel van een bedrijfstak in de totale economie in een land gedeeld door datzelfde aandeel in een referentiegebied (vb. EU) en maal 100. Een index > 100 duidt op een specialisatie van dat land in die betrokken bedrijfstak en omgekeerd voor indices < 100.

Spread Procentpuntverschil x 100.

Werkgelegenheidsgraad Totale werkgelegenheid t.o.v. de bevolking op beroepsactieve leeftijd (15-64 jaar).

1.3

DEMOGRAFISCHE
CONTEXT

De omvang en de loop van de bevolking zijn essentiële parameters voor bijna alle aspecten van het beleid. We zoomen achtereenvolgens in op de stand en de loop van de bevolking. Daarna belichten we het aantal huwelijken en echtscheidingen alsook de wettelijke samenwoning.

Stand van de bevolking

Volgende aspecten komen aan bod: bevolkingsaantal en bevolkingsdichtheid, groei van de bevolking, buitenlandse bevolking en leeftijdsstructuur van de totale bevolking.

Bevolkingsaantal en bevolkingsdichtheid

Het Vlaamse Gewest telt 6,3 miljoen inwoners, wat neerkomt op 58% van de Belgische bevolking en 1,3% van de bevolking van de Europese Unie (EU27). De gemiddelde bevolkingsdichtheid in het Vlaamse Gewest is ruim tweemaal deze van het Waalse Gewest en viermaal deze van de Europese Unie. Binnen het Vlaamse Gewest is de

1.39 Bevolking

Bevolking en bevolkingsdichtheid voor België en zijn gewesten en voor de EU27, stand op 1 januari 2011.

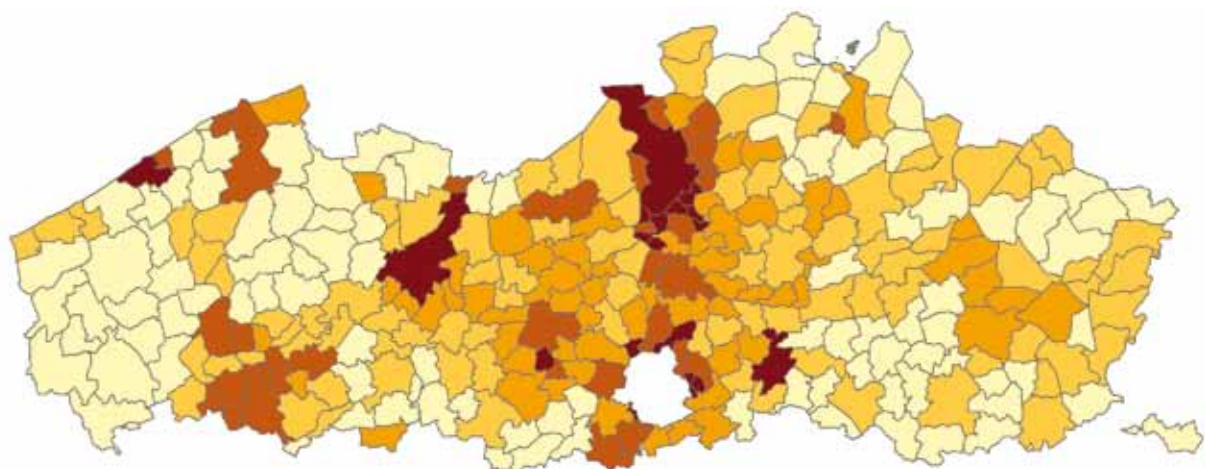
Gewest	Bevolking (x 1000)	Aandeel in bevolking van België (%)	Bevolkingsdichtheid (inwoners per km ² land)
Vlaams Gewest	6.306,6	57,6	466
Waals Gewest	3.524,5	32,2	209
Brussels Gewest	1.119,1	10,2	6.644
Totaal (België)	10.951,3	100	359
EU27	502.476,6		114

Bron: ADSEI, Eurostat, bewerking SVR.

bevolkingsdichtheid vooral hoog in steden en gemeenten binnen de Vlaamse Ruit (het kerngebied tussen Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent), maar ook in en rondom Kortrijk, in sommige kustplaatsen en in het centrum van de provincie Limburg.

1.40 Bevolkingsdichtheid per gemeente

Gemiddelde bevolkingsdichtheid (aantal inwoners per km²) per stad of gemeente van het Vlaamse Gewest, op 1 januari 2011, in dichtheidsklassen.

1.300 - 3.186

800 - 1.299

500 - 799

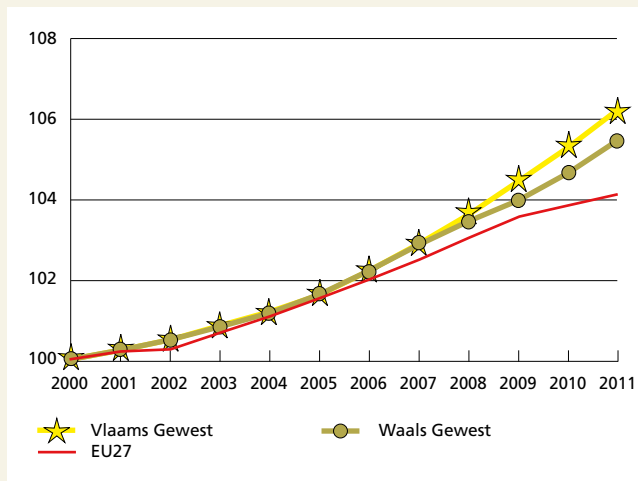
300 - 499

53 - 299

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.41 Bevolkingsgroei in Vlaanderen, Wallonië en de EU

Bevolkingsgroei in Vlaanderen, Wallonië en de EU27, van 2000 tot 2011, stand op 1 januari 2000 = index 100.

Bron: ADSEI, Eurostat, bewerking SVR.

1.42 Bevolkingsgroei in de grote steden

Bevolking en bevolkingsgroei in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (BHG) en in de vijf grootste steden van het Vlaamse Gewest (in 2011), stand op 1 januari van het jaar.

Gewest/Stad	Bevolking 1/01/2000 (x 1000)	Bevolking 1/01/2011 (x 1000)	Groei 2000-2011 (Stand 1/01/2000 = index 100)
BHG	959,3	1.119,1	117
Antwerpen	446,5	493,5	111
Gent	224,2	247,5	110
Brugge	116,2	116,9	101
Leuven	88,0	96,9	110
Mechelen	75,4	81,9	109

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Kijken we naar de vijf grootste steden van het Vlaamse Gewest, dan wordt ook daar een vrij sterke aangroei van de bevolking opgetekend tussen 2000 en 2011 (rond +10%).

Binnen het Vlaamse Gewest zijn er maar weinig gemeenten die een bevolkingskrimp laten optekenen tijdens het afgelopen decennium. Zulke gemeenten vinden we vooral in de provincie West-Vlaanderen en in het randgebied van de stad Antwerpen. Sterke groeiers (met groeicijfers van 10% en meer) zijn schaars en liggen geheel verspreid.

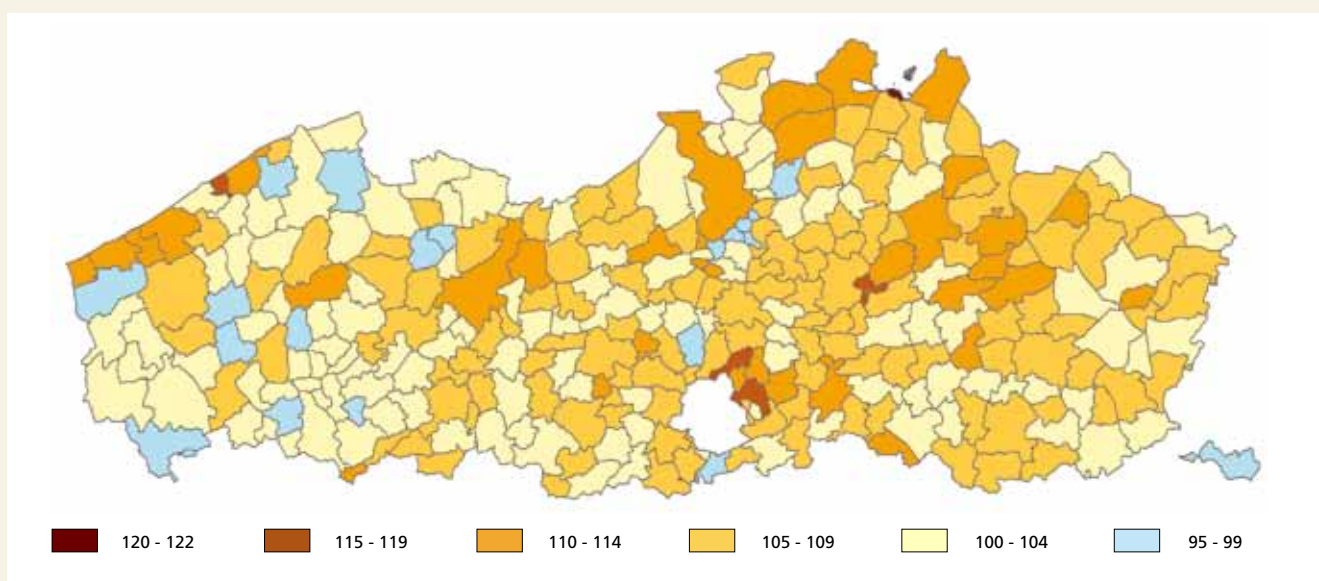
Binnen het hoofdstedelijke gewest is de bevolkingsgroei het sterkst in gemeenten in het centrum of ten noordwesten ervan, met Sint-Jans-Molenbeek als topper. In de meer residentiële gemeenten ten zuidoosten van het centrum is de aangroei beperkter of zelfs negatief, zoals in Watermaal-Bosvoorde.

Bevolkingsgroei

Tussen 2000 en 2011 vertoonde de bevolking van het Vlaamse en Waalse Gewest een gestage groei, met een aangroei van om en bij de 6%. Kort na de eeuwwisseling sloot de bevolkingsgroei in die beide gewesten nog mooi aan bij het gemiddelde groeiritme voor de EU als geheel, maar in recente jaren ligt die daarboven. In Vlaanderen is de **bevolkingsgroei** zelfs iets sterker dan in Wallonië. Helemaal apart plaatst zich het hoofdstedelijke gewest, met een opvallend sterke aangroei van haar bevolking (+17%).

1.43 Bevolkingsgroei per gemeente

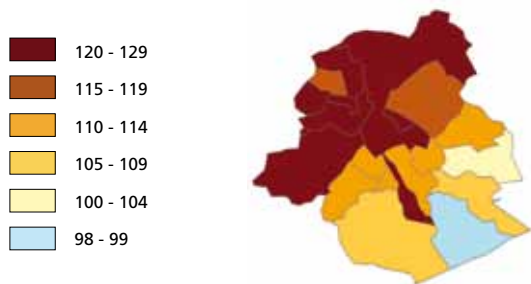
Bevolkingsgroei per stad of gemeente van het Vlaamse Gewest, van 2000 tot 2011, in indexklassen (stand op 1 januari 2000 = index 100).

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.44 Bevolkingsgroei binnen het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest

Bevolkingsgroei per gemeente van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, van 2000 tot 2011, in indexklassen (stand op 1 januari 2000 = index 100).

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.45 Bevolking met vreemde nationaliteit

Aandeel van de bevolking met een vreemde nationaliteit in de totale bevolking, voor België en zijn gewesten en voor de vijf grootste steden van het Vlaamse Gewest, stand op 1 januari van het jaar, in %, met toename in procentpunt.

Gewest/Stad	2000	2011	Toename
Vlaams Gewest	4,9	6,8	+1,9
Waals Gewest	9,9	9,6	-0,3
Brussels Gewest	28,5	31,5	+3,0
Totaal (België)	8,8	10,2	+1,4
Antwerpen	13,3	17,6	+4,3
Gent	7,7	11,9	+4,2
Brugge	2,2	3,5	+1,3
Leuven	8,7	15,6	+6,9
Mechelen	8,7	9,2	+0,5

Bron: ADSEI, Eurostat, bewerking SVR.

Buitenlandse bevolking

7% van de inwoners van Vlaanderen zijn vreemdelingen of personen met een niet-Belgische nationaliteit. In de andere gewesten, vooral dan in het hoofdstedelijke gewest, ligt dat aandeel hoger. Tussen 2000 en 2011 steeg het aandeel vreemdelingen licht tot matig in het Vlaamse en hoofdstedelijke gewest, niet zo in het Waalse Gewest. Merk tevens op dat in grote steden als Antwerpen, Gent en Leuven het aandeel **vreemdelingen** in de totale bevolking de afgelopen jaren bovenmatig is toegenomen.

Ook het randgebied van het hoofdstedelijke gewest en de Antwerpse en Limburgse grensgemeenten met Nederland

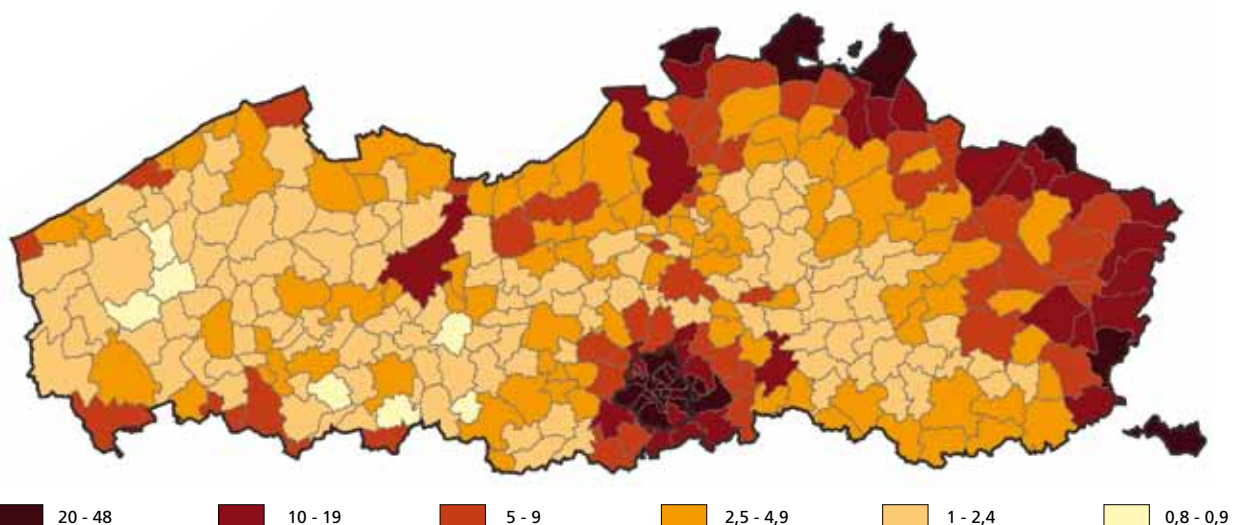
kenmerken zich door een bovenmatige aanwezigheid van vreemdelingen in hun bevolking.

Leeftijdsstructuur

De **leeftijdspiramide** van de bevolking van het Vlaamse Gewest vertoont het typische profiel van een verouderde bevolking: een zware top en een smalle basis. De top staat wel scheef, omwille van het overwicht aan vrouwen op zeer hoge leeftijd. De wat bredere balk onderaan de piramide is een duidelijke weergave van de geboortegolf in recente jaren. Vreemdelingen vinden we terug in praktisch alle leeftijdsgroepen, zij het meest zichtbaar in het segment tussen 20 en 50 jaar en eerder uitzonderlijk boven de 80 jaar.

1.46 Aandeel buitenlandse bevolking per gemeente

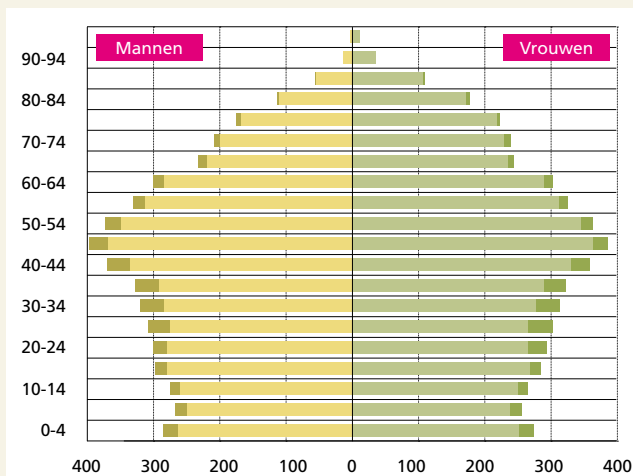
Aandeel van de bevolking van vreemde nationaliteit, per gemeente van het Vlaamse Gewest en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, stand op 1 januari 2011, in %-klassen.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.47 Leeftijdspiramide

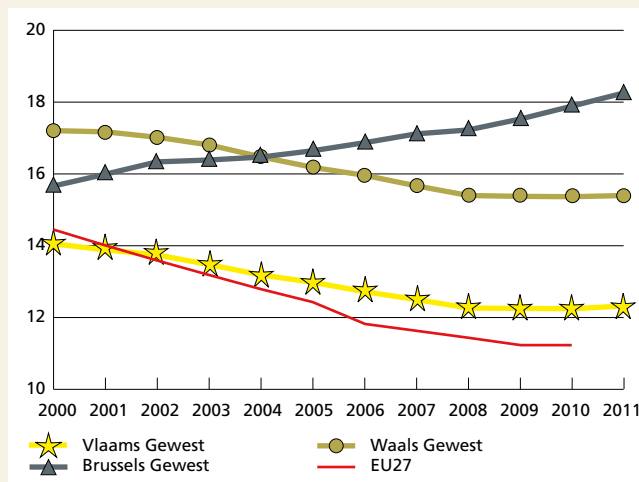
Leeftijdspiramide van de bevolking, met onderscheid naar Belgen (lichte kleur) en vreemdelingen (donkere kleur), stand op 1 januari 2011, per leeftijdsgroep van 5 jaar, per 10.000 inwoners.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.49 Ontgroening

Aandeel van 0-14-jarigen in de bevolking voor de gewesten van België en voor de Europese Unie, van 2000 tot 2011, stand op 1 januari, in %.

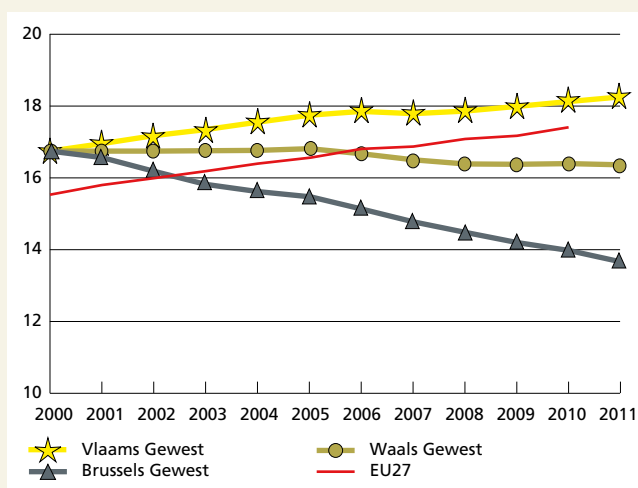
Noot: het percentage voor de EU27 van 2010 is voorlopig.
Bron: ADSEI, Eurostat, bewerking SVR.

Rond de eeuwwisseling lag het aandeel 65-plussers in de bevolking min of meer gelijk in de drie gewesten van het land. Vlaanderen kent echter een toenemende **vergrijzing** tengevolge van de stijging van het aandeel 65-plussers (van 16,7% in 2000 naar 18,3% in 2011). In Wallonië stagneert het aandeel ouderen in de bevolking (16,4% in 2011) en in het hoofdstedelijke gewest wordt zelfs een daling vastgesteld (van 16,8% in 2000 naar 13,6% in 2011). Het Vlaamse Gewest is daarmee de enige van de Belgische regio's die vandaag in dat opzicht boven het gemiddelde voor de EU27 uitkomt.

In Vlaanderen en in Wallonië stijgt ook het aandeel 80-plussers in de totale bevolking. Grofweg is 1 op de 20 inwoners nu een 80-plusser in de beide regio's (5,2% in Vlaanderen en 5,0% in Wallonië op 1/01/2011). In het hoofdstedelijke gewest ligt het aandeel 80-plussers iets lager (4,5%).

1.48 Vergrijzing

Aandeel van 65-plussers in de bevolking voor de gewesten van België en voor de Europese Unie, van 2000 tot 2011, stand op 1 januari, in %.

Noot: de percentages voor de EU27 van 2008, 2009 en 2010 zijn voorlopig (provisional).
Bron: ADSEI, Eurostat, bewerking SVR.

De **ontgroening** van Vlaanderen lijkt gestopt in de zin dat het aandeel van 0 tot 14-jarigen in de bevolking niet langer daalt, maar veeleer stagneert (rond 16%). Niettemin blijft het Vlaamse Gewest de meest ontgroende regio van het land, als we vergelijken met Wallonië of met het hoofdstedelijke gewest alwaar 'vergroening' optreedt. Merk op dat de drie Belgische regio's minder 'ontgroend' zijn dan de EU27 als geheel.

Loop van de bevolking

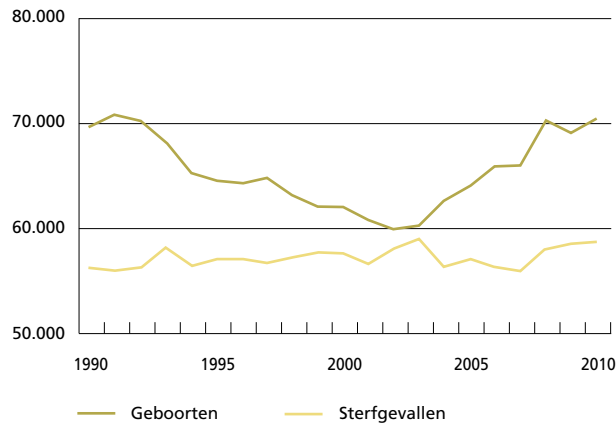
De loop van de bevolking slaat op de wijziging van de bevolking als gevolg van de geboorten en sterfgevallen enerzijds en de in- en uitwijkingen anderzijds. We kijken achtereenvolgens naar de natuurlijke aangroei en naar de migratiebalans. Ook is er aandacht voor het totale vruchtbaarheidscijfer en voor de levensverwachting, twee wat meer complexe parameters die uit de loop van de bevolking zijn afgeleid.

Natuurlijke aangroei

In 2010 werden in het Vlaamse Gewest iets meer dan 70.000 geboorten opgetekend, een recordaantal in recente jaren. Dit aantal evenaart het cijfer geregistreerd in het begin van de jaren '90 en ligt ruim 10.000 eenheden hoger dan in het daljaar 2002.

1.50 Geboorten en sterfgevallen

Aantal geboorten en aantal sterfgevallen in het Vlaamse Gewest, 1990-2010.

Bron: ADSEI (Rijksregister), bewerking SVR.

Het aantal sterfgevallen is nagenoeg gelijk gebleven over de jaren heen en schommelt rond de 57.000. De laatste jaren ligt het peil opnieuw wat hoger (rond 58.500).

De balans van die beide aantallen geeft de **natuurlijke aangroei**. Die is over alle observatiejaren positief, omdat er telkens meer geboorten zijn dan sterfgevallen. In 2010 bedroeg de natuurlijke aangroei goed 11.500 eenheden, flink meer dan in 2003 waar het slechts uitkwam op zowat 1.000 eenheden.

Gerekend per 1.000 inwoners lag de natuurlijke aangroei in 2010 hoger in Vlaanderen (+1,9‰) dan in Wallonië (+0,9‰), maar koploper is het hoofdstedelijke gewest (+8,4‰). Ook onder de grote Vlaamse steden, met uitzondering van Brugge (-0,9‰), vinden we betrekkelijk hoge positieve waarden voor de natuurlijke aangroei.

1.51 Bruto geboorte- en sterftcijfer en natuurlijke aangroei

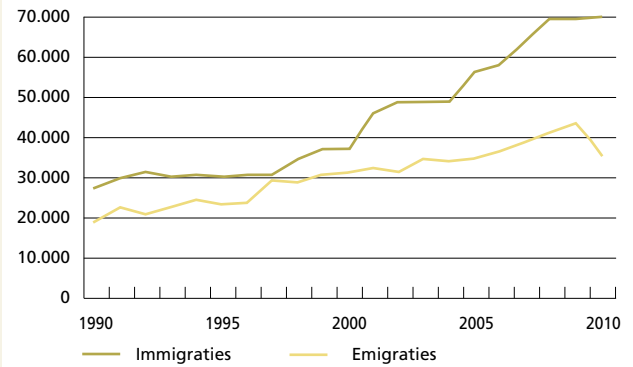
Aantal geboorten, aantal sterfgevallen en de natuurlijke aangroei, voor België en zijn gewesten en voor de vijf grootste steden van het Vlaamse Gewest, 2010, per 1.000 inwoners (‰).

Gewest/Stad	bruto geboortecijfer	bruto sterftcijfer	natuurlijke aangroei
Vlaams Gewest	11,2	9,3	+1,9
Waals Gewest	11,5	10,6	+0,9
Brussels Gewest	16,9	8,5	+8,4
Totaal (België)	11,9	9,6	+2,3
Antwerpen	16,1	10,4	+5,7
Gent	14,3	9,6	+4,8
Brugge	9,3	10,2	-0,9
Leuven	14,1	8,0	+6,1
Mechelen	15,1	9,0	+6,1

Bron: ADSEI (Rijksregister), bewerking SVR.

1.52 Buitenlandse immigraties en emigraties

Aantal in- en uitwijkingen van en naar het buitenland in het Vlaamse Gewest, 1990-2010.

Noot: Buitenlandse inwijking = Inwijkingen uit het buitenland + Veranderd van register (binnen-buiten) + Heringeschrevenen na schrappingen
Buitenlandse uitwijking = Uitwijkingen naar het buitenland + Ambtshalve geschrapt
Bron: ADSEI, bewerking SVR.

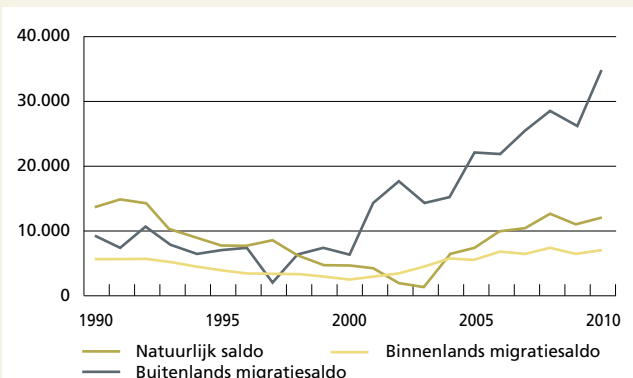
Migratiebalans

De studie van de **migraties** maakt onderscheid tussen de buitenlandse migratie (immigraties en emigraties van en naar het buitenland) en de binnenlandse migratie (in- en uitwijkingen van en naar andere Belgische gemeenten).

Vlaanderen is sinds jaar en dag een immigratieland met meer nieuwkomers uit het buitenland dan er vanuit de regio naar het buitenland wegtrekken. De kloof tussen het aantal immigranten en het aantal emigranten is de afgelopen jaren flink verbreed. Onder de inwijkelingen met een vreemde nationaliteit maakten in 2010 Nederlanders (14%), Polen (9%), Marokkanen (5%), Bulgaren (4%) en Roemenen (4%) de top-5 uit naar nationaliteit.

1.53 Migratiebalans en natuurlijke aangroei

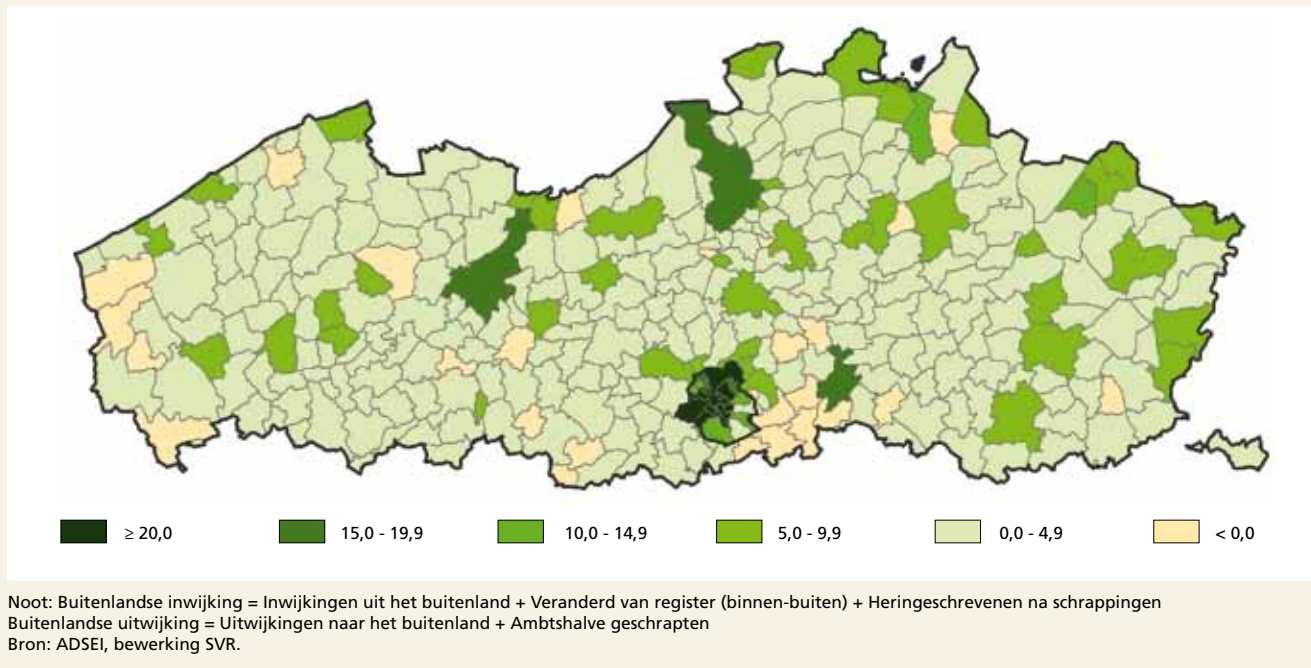
Saldo van de buitenlandse immigraties en emigraties, van de binnenlandse in- en uitwijkingen en de natuurlijke aangroei in het Vlaamse Gewest, 1990-2010.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

1.54 Buitenlands migratiesaldo per gemeente

Migratiesaldo uit buitenlandse migratie, per gemeente van het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, 2010, in %-klassen (per 1.000 inwoners).

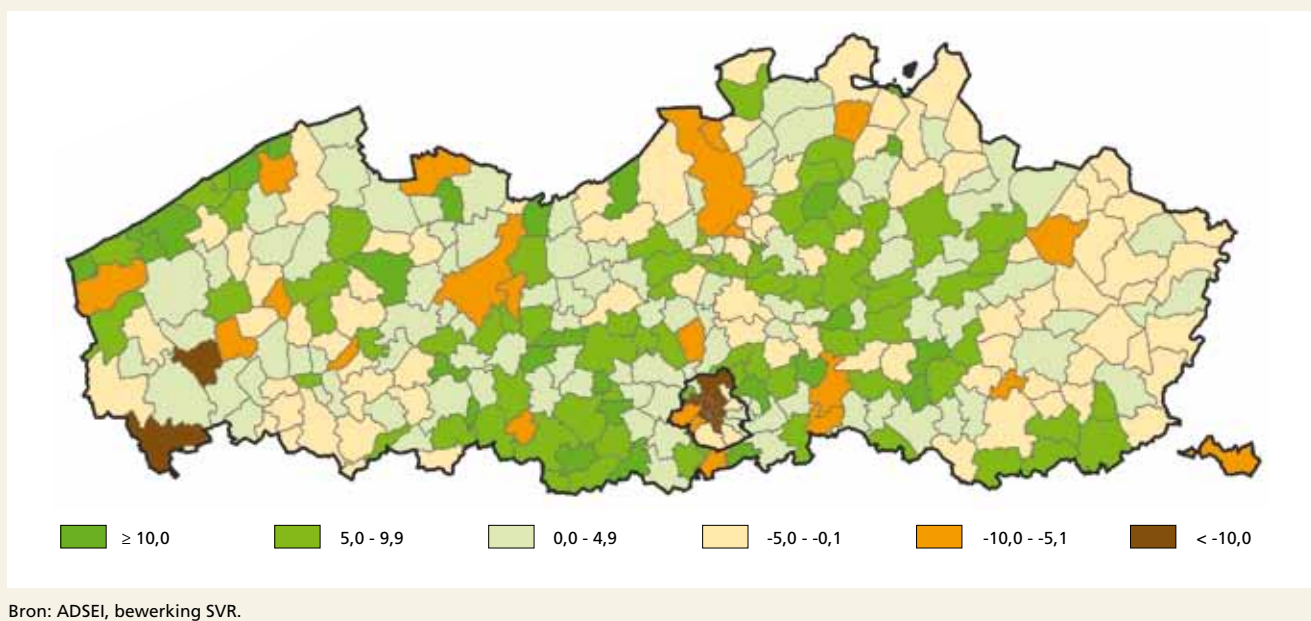
De netto inwijking vanuit het buitenland is sinds de eeuwwisseling duidelijk de sterkste motor van de bevolkingsgroei, met in de afgelopen jaren een lengte voorsprong op de natuurlijke aangroei en op het positieve saldo van de binnenlandse in- en uitwijkingen tussen de gewesten.

Ook voor Wallonië is de migratiebalans voor het jaar 2010 positief, zowel voor de binnen- als de buitenlandse migratie.

Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest daarentegen kent een opvallend hoge positieve migratiebalans voor het totaal van de migraties, maar die komt uitsluitend op rekening van de sterke netto immigratie vanuit het buitenland (versterkt in gemeenten ten noordwesten van de centrumstad Brussel) welke meer dan compenseert voor de eveneens vrij forse binnenlandse stadsvlucht. Hier past wel de kanttekening dat er ook Brusselse gemeenten zijn

1.55 Binnenlands migratiesaldo per gemeente

Migratiesaldo uit binnenlandse in- en uitwijkingen, per gemeente van het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, 2010, in %-klassen (per 1.000 inwoners).

1.56 Saldo van de binnen- en buitenlandse migratie

Saldo van de binnen- en buitenlandse migratie en het totale migratiesaldo, voor België en zijn gewesten en voor de vijf grootste steden van het Vlaamse Gewest, 2010, per 1.000 inwoners (%).

Gewest/Stad	Binnenlands migratiesaldo	Buitenlands migratiesaldo	Totaal migratiesaldo
Vlaams Gewest	+1,0	+5,5	+6,5
Waals Gewest	+1,8	+4,5	+6,2
Brussels Gewest	-11,6	+26,6	+15,0
Totaal (België)	0,0	+7,3	+7,3
Antwerpen	-6,0	+19,3	+13,3
Gent	-6,5	+17,7	+11,2
Brugge	-2,2	+4,0	+1,8
Leuven	-9,3	+17,9	+8,7
Mechelen	-3,3	+8,5	+5,2

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

met een positief saldo voor de binnenlandse migratie, meer bepaald Sint-Agatha-Berchem, Ganshoren, Sint-Pieters-Woluwe, Oudergem en Jette in volgorde van de netto binnenlandse inwijking per 1.000 inwoners.

Het merendeel der Vlaamse gemeenten (9 op 10) vertoont een positief saldo voor de buitenlandse migratie, dus meer in- dan uitwijkingen. Er is vooral een opvallende inwijking vanuit het buitenland in de grote Vlaamse steden (Antwerpen, Leuven, Gent) maar ook in een aantal gemeenten ten noordwesten van Brussel (Vilvoorde, Machelen) alsook in menige grensgemeente met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg.

Een kleinere meerderheid van Vlaamse gemeenten (65%) laat een positief saldo voor de binnenlandse migratie optekenen. Vooral aan de kust is het saldo uit de binnenlandse migraties positief, op Brugge na. Opvallend positieve saldi treffen we eveneens aan in gemeenten ten noorden of ten noordoosten van Brussel (Zaventem, Herent, Vilvoorde, Machelen, Steenokkerzeel). In de Vlaamse grote steden daartegenover is er nog steeds aanduiding van stadsvlucht. Ook de West-Vlaamse gemeenten Heuvelland (-15%) en Langemark-Poelkapelle (-11%) zien per saldo tal van inwoners verhuizen naar een andere gemeente in het land.

Totaal vruchtbaarheidscijfer

Kort gesteld geeft het **totale vruchtbaarheidscijfer** (TVC) aan hoeveel kinderen een vrouw kan verwachten te krijgen, gegeven het geobserveerde vruchtbaarheidsspeil.

In het Vlaamse Gewest steeg de waarde voor TVC flink na de eeuwwisseling. Op basis van de gegevens voor het jaar 2009 is de verwachting dat 100 vrouwen in totaal 180 kinderen zullen hebben, waaronder 87 dochters. Daarmee vervangt de huidige generatie van vrouwen op de vruchtbare leeftijden tussen 15 en 49 jaar niet helemaal zichzelf, maar hun gezamenlijke gerealiseerde (conjuncturele) vruchtbaarheid ligt vandaag wel een pak hoger dan in de jaren 1990 van vorige eeuw.

1.57. Totaal vruchtbaarheidscijfer

Totaal vruchtbaarheidscijfer per gewest van België, selecte kalenderjaren

	1989	1994	1999	2004	2009
Vlaams Gewest	1,49	1,50	1,53	1,65	1,80
Waals Gewest	1,70	1,61	1,69	1,76	1,82
Brussels Gewest	1,74	1,77	1,88	2,05	2,10
Totaal (België)	1,58	1,56	1,62	1,72	1,84

Bron: ADSEI (op basis van de individuele aangifteformulieren aan de burgerlijke stand voor de geboorten en op basis van het Rijksregister voor de vrouwen).

In Vlaanderen ligt het vruchtbaarheidsspeil nu min of meer op hetzelfde niveau als in Wallonië. Het hoofdstedelijke gewest daartegenover kent een hoger vruchtbaarheidsspeil. Dit laatste laat zich verklaren door de sterkere aanwezigheid van vreemdelingen in de hoofdstad die globaal een hogere totale vruchtbaarheid kennen dan de Belgen (vrijwel anderhalve keer zo hoog).

Levensverwachting

De **levensverwachting** bij de geboorte komt overeen met het gemiddeld aantal jaren dat een pasgeborene mag hopen te leven als hij zijn hele leven lang zou worden blootgesteld aan de sterfte zoals die was in zijn geboortjaar. Het is een goede demografische indicator voor de levensomstandigheden en de gezondheid van de bevolking.

De levensverwachting bij de geboorte blijft toenemen, ongeveer met een seizoen extra per kalenderjaar (wat meer bij mannen dan bij vrouwen).

Op 1 januari van het jaar waarin men 65 wordt, het jaar van de wettelijke pensioenleeftijd, kunnen mannen met hoofdverblijfplaats in het Vlaamse Gewest nog rekenen op gemiddeld 18,0 levensjaren, vrouwen op 21,5 (volgens de driejaarlijkse sterftetafel 2007-2009). Vrouwen leven dus gemiddeld langer dan mannen, maar wel met meer jaren in minder goede gezondheid volgens recente berekeningen van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (resp. 9,5 en 6,5 jaren op exacte leeftijd 65 jaar op basis van het aantal jaren dat mensen zelf vinden dat ze in goede gezondheid verkeren voor het observatiejaar 2008).

1.58 Levensverwachting

Levensverwachting bij de geboorte per geslacht, Vlaams Gewest, selecte kalenderjaren

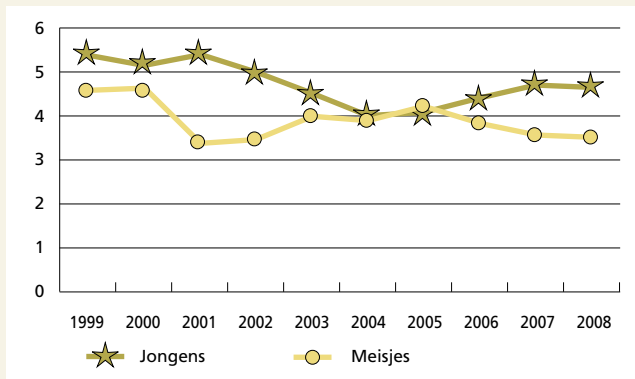
	2000	2005	2009	2010
Mannen	75,5	77,2	78,1	78,5
Vrouwen	81,4	82,5	83,1	83,3

Noot: berekend volgens de jaarlijkse sterftetabellen met leeftijd in 'verstrekken jaren' op 1 januari van het observatiejaar.

Bron: ADSEI (op basis van het Rijksregister).

1.59 Zuigelingensterfte

Sterftetekans vóór de eerste verjaardag volgens het geboortear, Vlaams Gewest, per geslacht, 1999-2008, per 1000 levendgeborenen (‰)

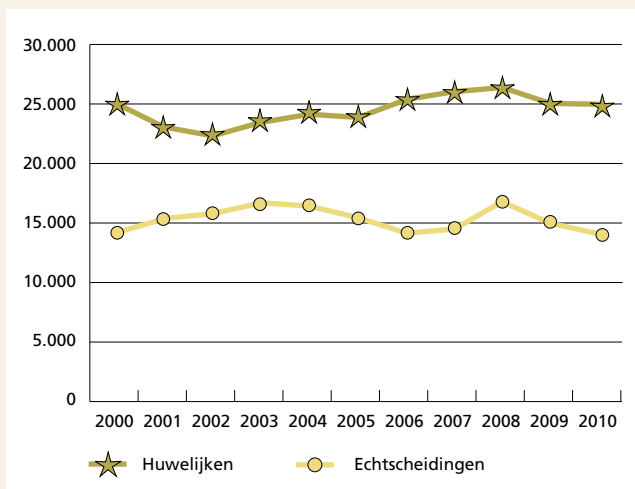

Noot: de waarnemingen zijn afgeleid uit het Vlaams systeem van geboorten en sterftcertificaten beheerd door het Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid waarbij alle geboorten en sterfgevallen van inwoners in het Vlaamse Gewest, inclusief van asielzoekers met een toegewezen verblijfplaats in het Vlaamse Gewest, zijn opgenomen.
Bron: Pelfrene et al., 2012.

Traditioneel had de zuigelingensterfte een vrij grote impact op de levensverwachting bij geboorte, maar vandaag is dat veel minder het geval omdat de sterfte in het eerste levensjaar sterk is teruggedrongen. In 1900 stierven nog 179 per 1000 levendgeborenen in België (Poulain en Tabutin, 1977); vandaag zijn dat er minder dan 5.

1.60 Huwelijken en echtscheidingen

Evolutie van het aantal huwelijken en echtscheidingen, Vlaams Gewest, van 2000 tot 2010.

Noot: de statistiek omvat alle echtscheidingen die werden overgeschreven in de registers van de burgerlijke stand van de Belgische gemeenten, hier van de Vlaamse gemeenten. Overschrijving gebeurt in de registers van de gemeente waar het huwelijk werd voltrokken. Indien het huwelijk werd voltrokken in het buitenland, gebeurt de overschrijving in de registers van de gemeente Brussel.
Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Huwelijken of verklaringen van wettelijke samenwoning en hun ontbinding

Hier gaat de aandacht naar de evolutie van de huwelijken en de echtscheidingen alsook naar het aantal personen betrokken bij een wettelijke samenwoning.

Huwelijken en echtscheidingen

Het jaarlijkse aantal huwelijken schommelt in Vlaanderen de afgelopen jaren rond de 25.000; het aantal echtscheidingen rond de 15.000. In 2008 was er een record aantal echtscheidingen, wat deels te maken heeft met de versoepeling van de echtscheidingswet het jaar daarvoor (Van Peer et al., 2011). Recent betreffen 20% van alle echtscheidingen tweede of volgende huwelijken. Tweede en volgende huwelijken hebben immers een hoge echtscheidingskans.

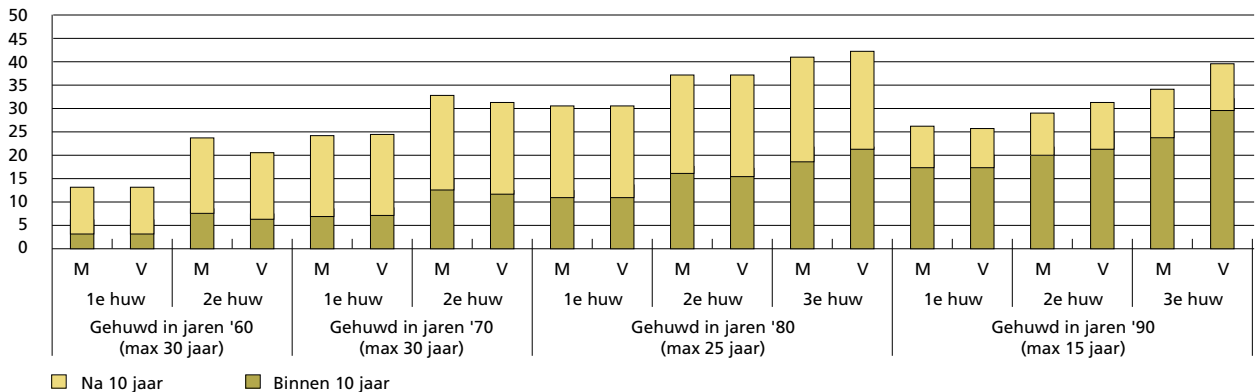
In de figuur met cumulatieve echtscheidingskansen voor eerste, tweede en derde huwelijken wordt aangegeven of de echtscheiding in de eerste 10 jaar van het huwelijk of erna plaatsvond (tot maximaal 30 jaar na het huwelijk als die tijd reeds verstreken is). Naargelang de periode waarin werd gehuwd of hertrouwd, nemen over de tijd heen de echtscheidingskansen toe; dit geldt voor eerste, tweede en derde huwelijken. Bovendien geldt voor huwelijken van elke rang dat ze steeds vaker al binnen de eerste 10 huwelijksjaren worden ontbonden. Tweede huwelijken hebben een hogere echtscheidingskans dan eerste huwelijken; derde huwelijken hebben een nog hogere echtscheidingskans dan tweede huwelijken. Voor huwelijken uit de jaren 1980 wordt een echtscheidingspercentage van 20% bereikt bij eerste huwelijken na 16 jaar; bij tweede huwelijken na 12 jaar en bij derde huwelijken na 10,5 jaar.

Hertrouwkansen zijn geringer dan eerste huwelijkskansen. In de figuur met cumulatieve hertrouwkansen na de beëindiging van een eerste en tweede huwelijk wordt aangegeven of er binnen de 5 jaar na de ontbinding of later werd hertrouwd. Hertrouwkansen liggen bij vrouwen doorgaans 10% à 15% lager dan bij mannen. Hertrouwen gebeurt hoofdzakelijk binnen de 5 jaar na de beëindiging van het vorige huwelijk; nadien is de aangroei (van de cumulatieve hertrouwkansen) eerder gering. Naargelang de periode waarin het huwelijk werd beëindigd, dalen over de tijd heen alle hertrouwkansen. Ongehuwd samenwonen is immers een aanvaardbaar alternatief geworden. Na een huwelijk beëindigd in de jaren 1970, volgde binnen de 5 jaar voor 46% mannen en voor 31% vrouwen een tweede huwelijk. Na een huwelijk beëindigd in de jaren 1990 volgde nog slechts voor 28% mannen en 18% vrouwen een hertrouw binnen de 5 jaar. Hertrouwkansen na een beëindigd tweede huwelijk benaderen sterk deze na een beëindigd eerste huwelijk.

Sinds 2003 is in ons land het huwelijk tussen personen van hetzelfde geslacht mogelijk. Twee derden van alle homohuwelijken vonden in het Vlaamse Gewest plaats.

1.61 Cumulatieve echtscheidingskans

Cumulatieve echtscheidingskans binnen de eerste 10 huwelijksjaren en nadien, naargelang de periode waarin werd gehuwd en naargelang de huwelijksrang (1e, 2e, 3e huwelijk), voor mannen (M) en vrouwen (V), Vlaams Gewest.

Bron: Corijn, M., 2012 (op basis van het Rijksregister).

Er zijn sinds 2003 in het Vlaamse Gewest 2.527 mannelijke paren en 2.596 vrouwelijke paren gehuwd. Van deze gehuwde mannen zijn er 7,5% al uit de echt gescheiden; bij de gehuwde vrouwen ligt dit aandeel iets hoger nl. op 11,5% (ADSEI, op basis van het Rijksregister).

Wettelijke samenwoning

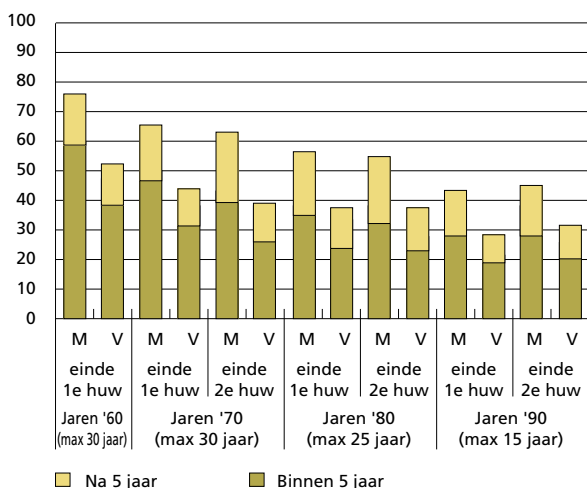
De wettelijke samenwoning – mogelijk sinds 2000 - verleent een rechtsbescherming aan een samenlevingsrelatie tussen twee niet-gehuwde personen. Zo hebben wettelijk

samenwonenden elk de wettelijke verplichting om bij te dragen in de lasten van het samenleven naar evenredigheid van hun mogelijkheden. Sinds de inwerkingtreding van de wet werden de rechtsgevolgen van de wettelijke samenwoning voortdurend uitgebreid (Senaeve, 2011).

Tien jaar na de invoering van de wet op de wettelijke samenwoning wonen er in het Vlaamse Gewest per 1.000 volwassenen 32 wettelijk samen; per 1.000 niet-gehuwde volwassenen gaat het om 66 wettelijk samenwonenden. Naar schatting 1 op de 4 ongehuwd samenwonende paren heeft voor de rechten en plichten van een wettelijke samenwoning gekozen. Vooral twee nooit-gehuwde partners kiezen voor een wettelijke samenwoning. Op 1.1.2011 duurde bijna driekwart van de wettelijke samenwoningen - aangegaan in het voorbije decennium - nog steeds voort. 18% werd omgezet in een huwelijk en 9% werd ontbonden. Heel uitzonderlijk overleed een betrokkene (Corijn, 2012).

1.62 Cumulatieve hertrouwkans

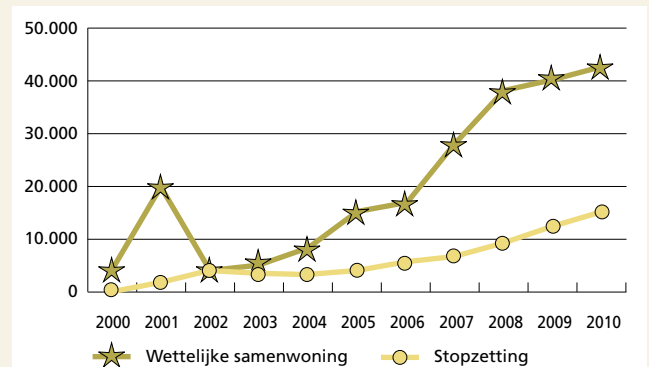
Cumulatieve hertrouwkans binnen de eerste 5 jaar na de beëindiging van het vorige huwelijk en nadien, naargelang de periode waarin het vorige huwelijk werd beëindigd en naargelang de huwelijksrang (1e of 2e huwelijk), voor mannen (M) en vrouwen (V), Vlaams Gewest

Bron: Corijn, M., 2012 (op basis van het Rijksregister).

1.63 Wettelijke samenwoning en stopzetting ervan

Evolutie van het jaarlijkse aantal personen betrokken bij een verklaring van wettelijke samenwoning en van het aantal personen betrokken bij een stopzetting van wettelijke samenwoning, Vlaams Gewest, van 2000 tot 2010.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Corijn, M. (2012), *De sluiting en ontbinding van een eerste, tweede en derde huwelijk. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, SVR-Webartikel 1.
- Corijn, M. (2012). *Tien jaar wettelijke samenwoning in België. Een analyse op basis van Rijksregistergegevens*. Brussel: SVR-webartikel 2.
- Pelfrene, E., Cloots, H., Hendrickx, E. (2012). Infant mortality in the Flemish Region of Belgium 1999-2008: a time-to-event analysis. In: *Archives of Public Health*, 70:6.
- Poulain, M., Tabutin, D. (1977). Mortalité aux jeunes âges en Belgique de 1840 en 1970. In: *Population et Famille* 42(3), 49-86.
- Senaeve, P. (2011). *Compendium van het Personen- en Familierecht*. Leuven: Acco.
- Van Peer, C., Bastaits, K., Mortelmans, D. (2011). *De impact van de echtscheidingswetgeving op het verloop van een echtscheiding in Vlaanderen*. SVR-Webartikel 2011/9. Brussel, Studiedienst van de Vlaamse Regering.

DEFINITIES

Bevolkingsdichtheid De verhouding van de jaarlijks gemiddelde bevolking tot de gegeven omvang van het territorium (gebruikelijk inclusief de binnenlandse oppervlakte van de watergebieden zoals meren en rivieren).

Bruto geboortecijfer Aantal geboorten per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.

Bruto sterftecijfer Aantal overledenen per jaar per duizend inwoners, berekend op de gemiddelde bevolking van het jaar.

Gemiddelde bevolking op jaarbasis De gemiddelde bevolking zoals die kan bepaald worden uit de tellingen op 1 januari van het betreffende jaar (x) en van het daaropvolgende jaar (x+1). Biedt een redelijke benadering van de bevolking op 1 juli van het betreffende jaar.

Leeftijdspiramide Gekantelde verdeling van de bevolking over leeftijds- en geslachtsgroepen. De jongste leeftijdsgroep vindt men aan de basis, de oudste aan de top. Links van de centrale as staan de mannen, rechts de vrouwen. De traditionele piramidevorm oogt vandaag meer als een boon.

Levensverwachting (op leeftijd x) De levensverwachting bij de geboorte komt overeen met het gemiddeld aantal jaren dat een pasgeborene mag hopen te leven als hij zijn hele leven lang zou worden blootgesteld aan de sterfte zoals die was in zijn geboortjaar. Meer algemeen geldt dat de levensverwachting op leeftijd x (zoals vastgesteld op 1 januari van het observatiejaar) gelijk is aan het gemiddeld aantal nog te leven jaren vanaf die leeftijd uitgaande van de sterftekansen per leeftijd zoals in dat jaar vastgesteld.

Buitenlandse migratie De migratie van en naar het buitenland, ook 'externe migratie' genoemd. Het verschil tussen de buitenlandse inwijking (immigratie) en de buitenlandse uitwijking (emigratie) geeft het saldo van de buitenlandse migraties.

Binnenlandse migratie De migratie van en naar een andere gemeente binnen België, ook 'interne migratie' genoemd. Het verschil tussen de binnenlandse inwijking en de binnenlandse uitwijking, berekend over alle 308 gemeenten van het Vlaamse Gewest, geeft daardoor het saldo van de migraties tussen de drie Belgische regio's voor het Vlaamse Gewest.

Ontgroening Proces van afname van het aandeel jongeren in de bevolking.

Rijksregister Rijksregister van de natuurlijke personen

Totaal vruchtbaarheidscijfer (TVC) Het totale vruchtbaarheidscijfer (TVC) is de som van de vruchtbaarheidscijfers per leeftijd. Het TVC is gelijk aan het aantal kinderen dat een vrouw in het reproductieve leeftijdsinterval (tussen 15 en 49 jaar) zou krijgen indien ze hetzelfde vruchtbaarheidscijfer zou blijven vertonen op elke leeftijd.

Vruchtbaarheidscijfer Het vruchtbaarheidscijfer per leeftijd is de verhouding van de levendgeborenen bij vrouwen van een bepaalde leeftijd tot de gemiddelde getalsterkte van de vrouwen van die leeftijd.

Wettelijke samenwoning Door de wet tot invoering van de wettelijke samenwoning (23 november 1998) kunnen in ons land sinds 2000 2 niet-gehuwde personen (nooit-gehuwde, gescheiden en/of verweduwde personen) die samenleven een verklaring van wettelijke samenwoning afleggen bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. De wettelijke samenwoning staat open voor koppels van verschillend of gelijk geslacht en voor familiale tweerelaties. De wettelijke samenwoning is een privaatrechtelijke instelling die minimale rechtsbescherming verleent aan een - al dan niet op seksualiteit gesteunde - samenlevingsrelatie tussen 2 personen waartoe wordt toegetreden op basis van een vormelijk vermogensrechtelijk contract (Senaeve, 2011).

2 TALENT, WERK, ONDERNEMEN EN INNOVATIE

De Vlaamse Regering wil niet alleen de gevolgen van de wereldwijde financiële en economische crisis bestrijden, maar tevens het hoofd bieden aan verscheidene structurele uitdagingen. Om dit alles aan te pakken heeft de Vlaamse overheid een aantal langetermijndoelstellingen bepaald in het Pact 2020. Vlaanderen in Actie (ViA), het regeerakkoord en de beleidsnota's concretiseren het Vlaamse beleid dat moet toelaten om deze doelstellingen te realiseren. Sleutelementen hierbij zijn ondermeer talentontwikkeling door degelijk onderwijs, kansen en jobs voor alle talenten, investeren en innovatief ondernemen.

Omdat talenten de voornaamste troef zijn, moet de **lerende Vlaming** vanaf het kleuteronderwijs en door het lager, secundair en hoger onderwijs kansen krijgen om eigen talenten te ontdekken en te ontwikkelen. De overheid wil jongeren voorbereiden op een succesvolle start op de arbeidsmarkt en daartoe de overgang van onderwijs naar werk verbeteren. Ze wil ook de maatschappelijke verwevenheid van onderwijs met lokale, regionale en internationale netwerken versterken. Om deze doelstellingen te realiseren wil de Vlaamse Regering blijven investeren in onderwijs zodat topkwaliteit kan geboden worden.

Blikvangers

- In vergelijking met vorige schooljaren is er een sterke toename in de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers, waar 2.740 leerlingen les volgen in het schooljaar 2010-2011 (*figuur 2.8*).
- 10% van de leerlingen in het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs heeft twee of meerdere jaren schoolse achterstand opgelopen. Binnen het secundair onderwijs bestaan er grote verschillen: in het BSO loopt dit cijfer op tot 19%, in het ASO bedraagt het slechts 2% (*figuur 2.27, 2.28*).
- Het aandeel vroegtijdige schoolverlaters (EAK) bedraagt 10% en ligt ver boven de Pact 2020-doelstelling van 4,3% tegen 2020. Het Vlaamse Gewest doet het wel beter dan de buurlanden (behalve Nederland) (*figuur 2.30*).

- In het kleuter-, lager en secundair onderwijs doet 20%, 25% en 27% van de leerlingen een beroep op schooltoelagen. In het hoger onderwijs ontvangt 21% van de studenten een studietoelage. Deze studietoelage bedraagt gemiddeld 1.650 euro (*figuur 2.32*).
- Het aandeel 30-34-jarigen met een diploma hoger onderwijs bedraagt 42%. Hiermee doet het Vlaamse Gewest het beter dan Duitsland en ongeveer even goed als Frankrijk en Nederland. Het Verenigd Koninkrijk doet het echter nog beter (*figuur 2.34*).
- Het aandeel 25-64-jarigen, dat deelneemt aan onderwijs of vorming, is met 7,5% in 2011 ver beneden de Pact 2020-doelstelling van 15% en ligt ook lager dan het EU-gemiddelde (*figuur 2.36*).

Meer mensen aan het **werk** hebben en houden blijft een topprioriteit. Bedoeling van de Vlaamse overheid is dan ook om volop in te zetten op de activering van werkkzoekenden, de versterking van competenties en de ondersteuning van loopbanen. De Vlaamse Regering wil ook voluit gaan voor meer 50-plussers aan het werk en een versterking van de **sociale economie**. Aanhoudende aandacht voor groepen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt blijft nodig.

Blikvangers

- Anno 2011 zijn er ruim 7 op de 10 Vlamingen op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar) aan het werk; dat zijn er 0,3 procentpunt minder dan het jaar voordien. Daarmee komt voorlopig een einde aan het herstel van de Vlaamse werkzaamheid dat ingezet werd in 2010 (*figuur 2.67*).
- De werkzaamheidskloven naar leeftijd, onderwijsniveau, nationaliteit, herkomst en arbeidshandicap blijven hoog in 2011 (*figuur 2.69*).
- De werkzaamheid bij de 50-plussers en de 55-plussers is het jongste decennium sterk gegroeid tot respectievelijk 53,6% en 38,9% in 2011, maar behoort

nog steeds tot één van de lagere in de EU27 (*figuur 2.67, 2.68*).

- In 2010 stijgt de werkbaarheidsgraad bij de werknemers lichtjes tot 54,3%; maar blijft voor de zelfstandigen stranden op 47,8% (*figuur 2.75*).
- De heropleving van het economische klimaat, dat zich sinds september 2010 in dalende werkloosheidscijfers vertaalde, begint te stokken. Dit manifesteert zich in een krimp dalingsritme van het aantal niet-werkende werkzoekenden vanaf eind september 2011 en gaat zelfs over tot een stijging van de werkloosheid begin 2012 (*figuur 2.82*).

De financieel-economische crisis van 2009 noopte de Vlaamse overheid tot extra aandacht om bedrijven door deze moeilijke periode te loodsen. Ondernemerschap is voor een kleine, **open** economie immers de motor van de welvaart. De nodige aandacht gaat naar groeiende en sterke ondernemingen en doorgroei van starters. Creativiteit en innovatie zijn basiselementen voor de groei van een ontwikkelde economie. Een kleine Vlaamse economie staat synoniem met exporteren. Om hierin succesvol te zijn moeten meer bedrijven buitenlandse markten aanboren, inzonderheid snelgroeiende markten. De positieve evolutie van de Vlaamse marktaandelen en het aantrekken van buitenlandse investeringen ten slotte zijn evenzeer belangrijk bij internationaal **ondernemen**.

Blikvangers

- De oprichtingsratio bedraagt 7,4% in 2011 en verschilt daarmee niet veel van de twee voorgaande jaren. De uitredingsratio kwam in 2011 op 5,7%, lichtjes lager dan in 2010 (6%). De netto-groeiratio nam in 2011 toe tot 1,8%. Dat is op zich goed, maar het is toch nog lager dan in de periode 2006-2008 (*figuur 2.100*).
- Ondernemers (zelfstandigen en helpers) maken in 2010 9,4% uit van de bevolking op beroepsactieve leeftijd. Dat is iets minder dan in de EU27, maar meer dan in de meeste buurlanden (*figuur 2.102*).
- In 2010 is 9,7% van de beroepsactieve Vlamingen tewerkgesteld in de (medium)-hoogtechnologische industrie of de hoogtechnologische diensten. Het EU27-gemiddelde ligt lager (8,2%), maar Duitsland scoort hoger (12,6%) (*figuur 2.106*).
- De landen van de EU27 zijn onze voornaamste handelspartners, maar de opkomende economieën komen geleidelijk aan opzetten (*figuur 2.117a*).
- Farmaceutische, chemische en kunststofproducten behoren tot onze belangrijkste exporttroeven (*figuur 2.119a, 2.119b*).

De instandhouding en verdere uitbouw van de kennis-economie vereisen dat de Vlaamse ondernemingen **innovatie** hoog op de agenda plaatsen. Dit kan maar succesvol als Vlaanderen beschikt over excellent wetenschappelijk onderzoek en onderwijs dat garant staat voor de omzetting van kennis in innovatieve producten. Een verhoging van de O&O intensiteit moet leiden tot een vermeerdering van de omzet uit nieuwe of verbeterde producten en diensten, een hogere vertegenwoordiging van de speerpunt domeinen en een hoger aandeel werkenden in kennisintensieve sectoren tot op een gelijk niveau als de Europese topregio's. Ook de overheidssteun voor eco-innovatie is hierbij niet onbelangrijk. Eveneens van betekenis is een toename van het aantal patentaanvragen met een hogere en betere spreiding over alle sectoren, bedrijfstypes en maatschappelijke geledingen.

Blikvangers

- Niettegenstaande een lichte stijging tot 2,15% in 2010, is de Pact 2020-doelstelling om 3% van het bbp aan onderzoek en ontwikkeling te besteden nog lang niet gehaald (*figuur 2.122, 2.123*).
- Internationaal vergeleken scoort Vlaanderen op het vlak van O&O overheidskredieten gemiddeld. In 2010 ligt het Vlaamse cijfer (0,75%) hoger dan het EU27-gemiddelde van 0,69% in 2008 (*figuur 2.129*).
- Het totaal O&O personeel stijgt gestaag tussen 2003 en 2010 (*figuur 2.130*).
- De Vlaamse wetenschappelijke publicatieactiviteit is de voorbije jaren sterk gestegen. In 2010 bedroeg deze output 19,1 publicaties per 10.000 inwoners terwijl dit in 1998 nog maar 11,7 was. Vlaanderen staat nog steeds in de internationale top 5 in 2010 (*figuur 2.134*). In 2008 stond Vlaanderen echter een plaats hoger in deze internationale vergelijking.
- Wat octrooien betreft staat Vlaanderen in de subtop met een stijgend aantal octrooiaanvragen per miljoen inwoners tussen 1992 en 2005, maar lichtjes dalend vanaf 2006 (*figuur 2.137, 2.138*).

2.1 DE LERENDE VLAMING

Mensen verschillen in interesses en hun sociale, economische en culturele achtergrond. Omdat talenten onze voorname troef zijn, moeten alle jongeren vanaf het kleuteronderwijs en doorheen het lager, secundair en hoger onderwijs kansen krijgen om hun talenten te ontdekken en te ontwikkelen en het levenslang leren aangemoedigd worden. Het Pact 2020 van de Vlaamse Regering wil het aantal kortgeschoolden en ongekwalificeerde schoolverlaters tegen 2020 met de helft verminderen. Hiervoor is een daling van de schoolse vertraging en het aantal problematische afwezigheden een belangrijke voorwaarde. De overheid financiert het leerplichtonderwijs naargelang van de aanwezigheid van kansarmen in de school. Tegelijk wordt gestreefd naar een goede sociale mix van kansarmen en kansrijken in elke school. Niet alleen in het hoger en secundair onderwijs, maar sinds kort ook in het kleuter- en lager onderwijs ondersteunt de overheid leerlingen en studenten die het financieel moeilijker hebben. Uit de kansengroepen moeten meer jongeren de stap naar het hoger onderwijs zetten.

Leren stopt niet wanneer de jongeren de school, hogeschool of universiteit verlaten. Het levenslang leren moet worden versterkt. Het Pact 2020 wil de deelname aan levenslang leren verhogen tot 15% van de 25-64-jarigen. Talenten kunnen verder ontwikkeld en gevaloriseerd worden door het volwassenenonderwijs, de basiseducatie, het deeltijds kunstonderwijs, de examencommissie en de erkenning van competenties die buiten het onderwijs zijn verworven, met name in de ondernemingen. Tijdens deze regeerperiode zal daartoe het deeltijds kunstonderwijs worden hervormd.

De overheid wil ook de overgang van onderwijs naar werk verbeteren. De overheid het werkplekleren stimuleren, via bedrijfsstages en deeltijds leren. Ook de ondernemersopleidingen verdienen aandacht.

Internationalisering blijft hoog op de agenda staan. Door het aanleren van vreemde talen en het stimuleren van studeren in het buitenland (onder meer Erasmus) worden studenten voorbereid op de geglobaliseerde samenleving. Ten slotte wil de overheid blijven investeren in het onderwijs, zowel financieel als in de opleiding van de leerkrachten.

Kerncijfers

In dit eerste deel worden kerncijfers aangaande leerlingen en studenten, personeel en onderwijsbudget gepresenteerd.

Leerlingen en studenten

Per onderwijsniveau wordt weergegeven hoeveel leerlingen of studenten er zijn. Daarbij komen relevante onderverdelingen aan bod: gewoon of buitengewoon onderwijs, de onderwijsvormen in het secundair onderwijs, het geïntegreerd onderwijs en de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers. Ook de Brusselse situatie - zowel het Nederlandstalig als het Franstalig onderwijs - wordt specifiek belicht.

Leerlingen basis- en secundair onderwijs

In het Vlaamse onderwijs volgen iets meer dan 1,1 miljoen leerlingen basis- en secundair onderwijs. Ruim 259.000 kleuters bezoeken 2.257 kleuterscholen. In 2.356 lagere scholen volgen dagelijks ongeveer 410.000 leerlingen les. In totaal zijn er in het basisonderwijs 2.527 scholen die enkel kleuteronderwijs, enkel lager onderwijs of de beide samen aanbieden. In het voltijds secundair onderwijs volgen ruim 444.000 scholieren les in 1.071 scholen.

2.1 Schoolbevolking basis- en secundair onderwijs

Aantal leerlingen in het voltijds basis- en secundair onderwijs, per onderwijsniveau en geslacht, gewoon en buitengewoon onderwijs, schooljaar 2010-2011.

	Aantal	% Jongens	% Meisjes
Kleuteronderwijs			
Gewoon	257.424	51,0	49,0
Buitengewoon	1.975	68,5	31,5
Totaal	259.399	51,2	48,8
Lager onderwijs			
Gewoon	381.983	50,1	49,9
Buitengewoon	28.225	62,9	37,1
Totaal	410.208	51,0	49,0
Secundair onderwijs			
Gewoon	424.820	50,9	49,1
Buitengewoon	19.487	63,6	36,4
Totaal	444.307	51,4	48,6

Bron: O&V.

2.2 Leerlingen ASO

Evolutie van het aantal leerlingen in het algemeen secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de en 4de graad (inclusief modulair onderwijs), van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% ASO in populatie secundair onderwijs 2 ^{de} , 3 ^{de} , 4 ^{de} graad en modulair onderwijs
2000-2001	108.307	44,0	56,0	39,3
2001-2002	107.243	44,0	56,0	39,1
2002-2003	107.519	44,0	56,0	39,0
2003-2004	109.896	44,3	55,7	39,1
2004-2005	112.951	44,6	55,4	39,3
2005-2006	116.265	44,9	55,1	39,7
2006-2007	118.226	44,8	55,2	39,9
2007-2008	118.586	44,8	55,2	39,7
2008-2009	117.212	45,0	55,0	39,4
2009-2010	115.837	45,1	54,9	39,9
2010-2011	114.798	45,3	54,7	40,0

Bron: O&V.

Voor het vierde jaar op rij is er een forse toename van de leerlingenpopulatie in het kleuteronderwijs. Ten opzichte van het schooljaar 2009-2010 stijgt het aantal kleuters met 7.046 (+2,8%). Deze stijging is terug te vinden in het gewoon en het buitengewoon kleuteronderwijs. In het lager onderwijs is er voor het eerst in 10 jaar weer een stijging van het aantal leerlingen merkbaar. Deze toename manifesteert zich zowel in het gewoon lager onderwijs (+ 1.786 of + 0,5%) als in het buitengewoon onderwijs (+ 520 of + 1,2%).

In het voltijds gewoon secundair onderwijs begon in het schooljaar 2007-2008 een dalende trend. Het aantal

2.4 Leerlingen BSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het beroepssecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de en 4de graad (inclusief modulair onderwijs), van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% BSO in populatie secundair onderwijs 2 ^{de} , 3 ^{de} , 4 ^{de} graad en modulair onderwijs
2000-2001	74.594	50,7	49,3	27,1
2001-2002	74.253	50,6	49,4	27,1
2002-2003	74.996	50,9	49,1	27,2
2003-2004	76.604	51,5	48,5	27,3
2004-2005	78.138	51,8	48,2	27,2
2005-2006	79.161	51,9	48,1	27,0
2006-2007	79.695	51,6	48,4	26,9
2007-2008	80.150	51,7	48,3	26,8
2008-2009	80.830	51,5	48,5	27,2
2009-2010(1)	76.084	54,0	46,0	26,2
2010-2011	75.430	54,1	45,9	26,3

(1) In 2009-2010 werd de vroegere opleiding verpleegkunde van de 4de graad omgevormd tot hoger beroepssecundair onderwijs (HBO5 verpleegkunde).

Bron: O&V.

2.3 Leerlingen TSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het technisch secundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de graad en 4de graad (inclusief modulair onderwijs), van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% TSO in populatie secundair onderwijs 2 ^{de} , 3 ^{de} , 4 ^{de} graad en modulair onderwijs
2000-2001	88.131	58,1	41,9	32,0
2001-2002	87.890	58,2	41,8	32,1
2002-2003	88.343	57,8	42,2	32,0
2003-2004	89.127	57,7	42,3	31,7
2004-2005	90.452	57,4	42,6	31,5
2005-2006	91.554	57,2	42,8	31,3
2006-2007	92.885	57,0	43,0	31,3
2007-2008	93.941	56,6	43,4	31,4
2008-2009	93.143	56,6	43,4	31,3
2009-2010	92.426	56,7	43,3	31,8
2010-2011	90.404	56,5	43,5	31,5

Bron: O&V.

leerlingen in het gewoon onderwijs neemt af (- 4.925 of - 1,15%), terwijl het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs toeneemt (+ 472 of + 2,5%).

Na de eerste graad volgen bijna 40% van de leerlingen algemeen secundair onderwijs. Meisjes zijn hier duidelijk in de meerderheid. Ruim 32% volgt technisch secundair onderwijs, met een duidelijk overwicht van jongens. Ongeveer 26% van de leerlingen volgt beroepssecundair onderwijs, waarvan iets meer jongens dan meisjes. Het kunstsecundair onderwijs trekt iets meer dan 2% van de leerlingen aan. Ongeveer 65% daarvan zijn meisjes.

2.5 Leerlingen KSO

Evolutie van het aantal leerlingen in het kunstsecundair onderwijs, totaal, naar geslacht en ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in de 2de, 3de graad en 4de graad (inclusief modulair onderwijs), van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Schooljaar	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes	% KSO in populatie secundair onderwijs 2 ^{de} , 3 ^{de} , 4 ^{de} graad en modulair onderwijs
2000-2001	4.663	39,6	60,4	1,7
2001-2002	4.782	38,3	61,7	1,7
2002-2003	5.018	35,8	64,2	1,8
2003-2004	5.446	36,7	63,3	1,9
2004-2005	5.555	36,6	63,4	1,9
2005-2006	5.694	36,1	63,9	1,9
2006-2007	5.753	36,1	63,9	1,9
2007-2008	6.023	36,4	63,6	2,0
2008-2009	6.191	35,5	64,5	2,1
2009-2010	6.170	35,1	64,9	2,1
2010-2011	6.243	34,7	65,3	2,2

Bron: O&V.

Buitengewoon onderwijs

Leerlingen uit het lager onderwijs zitten zowel absoluut als relatief het vaakst in het **buitengewoon onderwijs**; bijna 7% van de lagere schoolbevolking bevindt zich in het buitengewoon onderwijs. In het kleuteronderwijs ligt dat percentage een heel stuk lager (0,8%); in het secundair bedraagt dit iets meer dan 4%.

Het totaal aantal leerlingen dat les volgt in het buitengewoon onderwijs neemt over de jaren heen toe. In het lager en het secundair onderwijs is een stijging merkbaar.

Geïntegreerd onderwijs

Het **geïntegreerd onderwijs (GON)** biedt leerlingen met een handicap of leer- of opvoedingsmoeilijkheden de kans om naar een school voor gewoon onderwijs te gaan. Een school voor buitengewoon onderwijs biedt daarbij ondersteuning. Steeds meer leerlingen maken hiervan gebruik. In het schooljaar 2010-2011 kregen 11.677 leerlingen (of iets meer dan 1% van de totale schoolbevolking in het gewoon onderwijs) GON-ondersteuning.

Onthaalklas anderstalige nieuwkomers

In het schooljaar 2010-2011 werden 2.740 leerlingen geteld in de **onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers** (1.586 jongens en 1.154 meisjes). De onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers is verbonden met het secundair onderwijs, maar wordt niet ingedeeld bij een bepaalde graad of leerjaar. In vergelijking met de vorige schooljaren is er sprake van een sterke toename.

Leerlingen Brussels Hoofdstedelijk Gewest

In het **Brusselse Hoofdstedelijke Gewest** bieden zowel de Franse Gemeenschap als de Vlaamse Gemeenschap onderwijs aan. In het gewoon kleuter-, lager en secundair onderwijs zijn er in het schooljaar 2010-2011 in totaal 222.258 leerlingen. Daarvan zit 18% in een school van de Vlaamse Gemeenschap.

Het aandeel van de Vlaamse Gemeenschap vertoont belangrijke verschillen naargelang van het onderwijsniveau:

- 21% in het gewoon kleuteronderwijs;
- 18% in het gewoon lager onderwijs;
- 15% in het gewoon secundair onderwijs.

Het leerlingenpubliek van de Vlaamse scholen in Brussel is zeer divers, zowel qua culturele achtergrond als qua gezinstaal. Verder valt op dat in elk onderwijsniveau een kwart van de leerlingen afkomstig is uit een taalgemengd gezin (één van beide ouders is dus Nederlandstalig).

2.6 Leerlingen buitengewoon onderwijs

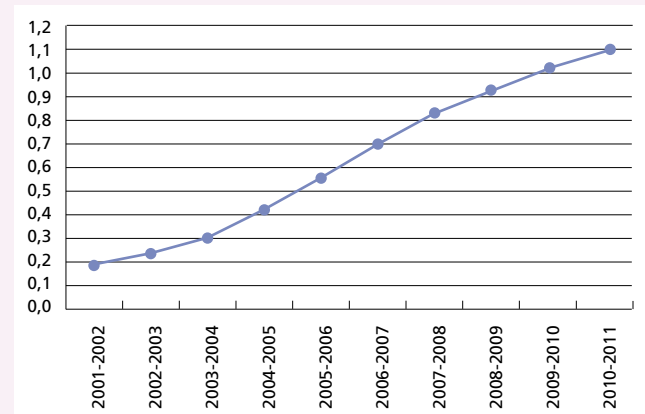
Evolutie van het aantal leerlingen in het buitengewoon onderwijs per onderwijsniveau en van het aandeel ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in dat onderwijsniveau, van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Schooljaar	Kleuteronderwijs		Lager onderwijs		Secundair onderwijs	
2000 - 2001	1.701	0,7	26.212	6,0	15.763	3,7
2001 - 2002	1.686	0,7	26.794	6,2	16.084	3,7
2002 - 2003	1.726	0,7	26.901	6,2	16.402	3,8
2003 - 2004	1.720	0,7	26.952	6,3	16.792	3,8
2004 - 2005	1.791	0,8	26.768	6,4	17.393	3,8
2005 - 2006	1.821	0,8	26.753	6,4	17.801	3,9
2006 - 2007	1.907	0,8	26.794	6,5	18.189	4,0
2007 - 2008	1.950	0,8	27.140	6,6	18.263	4,0
2008 - 2009	1.977	0,8	27.543	6,7	18.548	4,1
2009 - 2010	1.962	0,8	27.705	6,8	19.015	4,2
2010 - 2011	1.975	0,8	28.225	6,9	19.487	4,4

Om dubbelstellingen te vermijden, zijn in deze data de leerlingen in het buitengewoon onderwijs van het type 5 niet opgenomen.
Bron: O&V.

2.7 GON

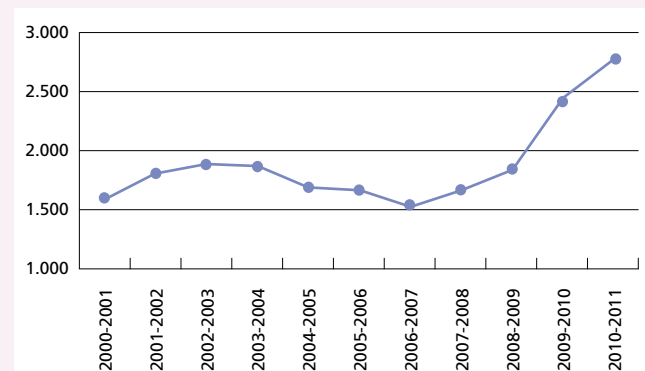
Evolutie van het aantal GON-leerlingen ten opzichte van het totaal aantal leerlingen in het gewoon basis- en secundair onderwijs, van 2001-2002 tot 2010-2011.

Bron: O&V.

2.8 Leerlingen in de onthaalklas

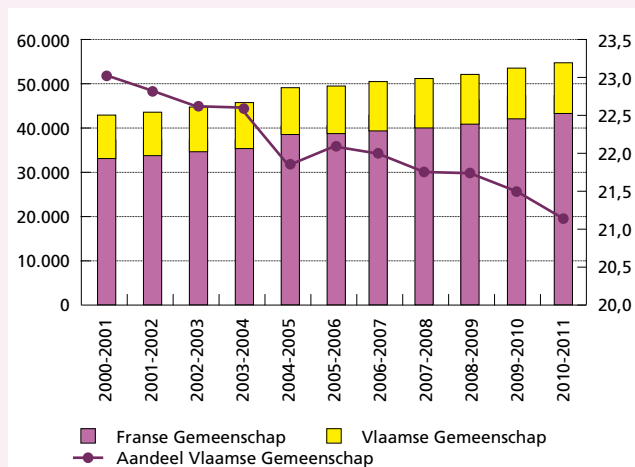
Evolutie van het aantal leerlingen in de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers, van 2000-2001 tot 2010-2011.

Bron: O&V.

2.9 Brussel - kleuteronderwijs

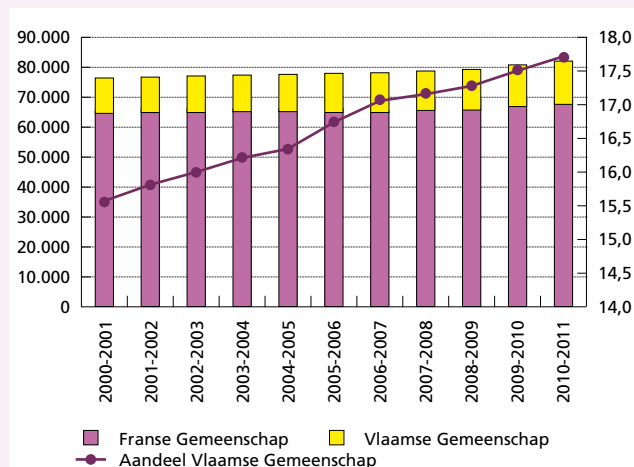
Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon kleuteronderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar Gemeenschap, van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Bron: ETNIC, O&V.

2.10 Brussel - lager onderwijs

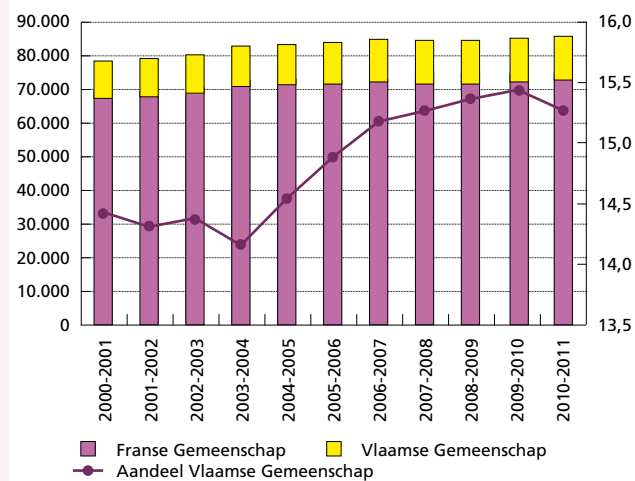
Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon lager onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar Gemeenschap, van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Bron: ETNIC, O&V.

2.11 Brussel - secundair onderwijs

Evolutie van het aantal leerlingen in het gewoon secundair onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar Gemeenschap, van het schooljaar 2000-2001 tot 2010-2011.

Bron: ETNIC, O&V.

2.13 Brussel - Nederlandstalig onderwijs

Aantal leerlingen in het Nederlandstalig gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar onderwijsniveau, culturele achtergrond en gezinstaal, in het schooljaar 2010-2011, op 1 februari 2011.

	% westerse achtergrond	% homogeen Nederlandstalig	% taalgemengd	% homogeen Franstalig	% homogeen anderstalig
Kleuteronderwijs	43,1	9,3	22,1	32,5	36,1
Lager onderwijs	46,9	11,3	24,6	31,7	32,4
Secundair onderwijs	63,8	27,9	28,9	21,0	22,2

Bron: VGC, O&V.

2.12 Brussel - gewoon onderwijs

Aantal leerlingen in het gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, naar onderwijsniveau en Gemeenschap, totaal, naar geslacht, in het schooljaar 2010-2011.

	Frans Gemeenschap			Vlaamse Gemeenschap			Brussels Gewest
	Totaal	% jongens	% meisjes	Totaal	% jongens	% meisjes	Totaal
Kleuteronderwijs	43.197	51,4	48,6	11.568	50,6	49,4	54.765
Lager onderwijs	67.349	50,7	49,3	14.458	49,6	50,4	81.807
Secundair onderwijs	72.605	50,0	50,0	13.081	47,5	52,5	85.686

Bron: ETNIC, O&V.

2.14 Hoger beroepsonderwijs (HBO5)

Aantal cursisten in HBO5 verpleegkunde in 2010-2011 en het aantal unieke inschrijvingen in een opleiding in het hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs in de referentieperiode 1/4/2010-31/3/2011.

	Mannen	Vrouwen	Totaal
Aantal cursisten in HBO5 verpleegkunde	804	5.033	5.837
Aantal unieke inschrijvingen*			
Studiegebied	Mannen	Vrouwen	Totaal
Biotechniek	133	93	226
Gezondheidszorg	19	92	111
Handelwetenschappen en bedrijfskunde	4.862	4.439	9.301
Industriële wetenschappen en technologie	1.520	110	1.630
Sociaal-agogisch werk	1.765	4.724	6.489
Totaal	8.299	9.458	17.757

* Unieke inschrijving in een opleiding: iemand die zich gedurende een referentieperiode twee of meer keer inschrijft in dezelfde opleiding en binnen hetzelfde stelsel, wordt slechts éénmaal geteld. Wie zich twee (of meer) keer inschrijft in dezelfde opleiding, maar in een verschillend stelsel (de ene keer lineair, de andere keer modulair), wordt dan tweemaal geteld. Wanneer men zich in twee verschillende opleidingen – al dan niet binnen hetzelfde studiegebied - inschrijft, wordt men tweemaal geteld.
Bron: O&V.

Hoger beroepsonderwijs

Op 1 september 2009 werd het **hoger beroepsonderwijs (HBO5)** ingevoerd in het Vlaams onderwijsbestel. HBO5 behoort tot het niveau hoger onderwijs. De opleidingen zijn beroepsgericht en situeren zich tussen het

secundair onderwijs en de professionele bacheloropleidingen. De opleidingen kunnen worden ingericht door centra voor volwassenenonderwijs of door hogescholen. HBO5 verpleegkunde wordt als enige uitzondering enkel ingericht door instellingen van het voltijds secundair onderwijs.

De opleiding **verpleegkunde** die vroeger behoorde tot de vierde graad van het beroepssecundair onderwijs ging vanaf die datum (1 september 2009) over naar het hoger beroepsonderwijs (HBO5 verpleegkunde). De driejarige opleiding HBO5 verpleegkunde (= 6 semesters) wordt modulair ingericht en leidt tot het diploma van gegradueerde. Op 1 februari 2011 werden er 5.837 cursisten geteld; 86% daarvan zijn vrouwen.

In de referentieperiode 1 april 2010 – 31 maart 2011 telde men in het hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs (ingericht door de centra voor volwassenenonderwijs) 17.757 unieke inschrijvingen in een opleiding. Bijna 54% hiervan zijn vrouwen.

Studenten Hoger onderwijs

In het academiejaar 2010-2011 stijgt de totale studentenpopulatie in de **basisopleidingen** met 5,28% ten opzichte van het academiejaar 2009-2010. De studentenpopulatie in het **hogescholenonderwijs** stijgt met 5,8% (of + 6.665 studenten); de studentenpopulatie in het **universitair onderwijs** stijgt met 3,7% (+ 2.708 studenten). Zowel aan de universiteiten als aan de hogescholen zijn vrouwen in de meerderheid.

2.15 Studenten hoger onderwijs

Evolutie van het aantal studenten in het hogescholenonderwijs en in het universitair onderwijs, naar geslacht, van 2000-2001 tot 2010-2011.

Academiejaar	Studenten hogescholen (1)			Studenten universiteiten (1)		
	Aantal studenten	% mannen	% vrouwen	Aantal studenten	% mannen	% vrouwen
2000-2001	99.258	46,1	53,9	56.118	45,7	54,3
2001-2002	99.339	46,1	53,9	56.693	45,2	54,8
2002-2003	99.661	46,3	53,7	56.839	44,7	55,3
2003-2004	100.178	45,9	54,1	56.839	44,6	55,4
2004-2005 (2)	101.185	45,7	54,3	57.005	44,5	55,5
2005-2006 (3)	102.367	45,8	54,2	59.172	44,8	55,2
2006-2007	102.477	45,7	54,3	60.866	44,9	55,1
2007-2008	104.174	45,9	54,1	64.372	44,6	55,4
2008-2009 (4)	107.332	45,9	54,1	68.601	44,4	55,6
2009-2010	114.174	45,8	54,2	72.355	44,7	55,3
2010-2011	120.839	45,5	54,5	75.063	44,6	55,4

(1) Bij de hogescholen zijn inbegrepen in de cijfers: professioneel en academisch gerichte bacheloropleidingen, masteropleidingen, basisopleidingen en initiële lerarenopleidingen; bij de universiteiten zijn inbegrepen in de cijfers: academische gerichte bachelor, masteropleidingen en kandidaturen en licenties.

(2) Hogescholen: Vanaf 2004-2005 zijn de professioneel en academisch gerichte bachelors, de masters, en de basisopleidingen in afbouw, inclusief HOKT SP, opgenomen. Universiteiten: vanaf 2004-2005 zijn de academisch gerichte bachelors en masters inbegrepen.

(3) Vanaf 2005-2006: het betreft de eerste inschrijving van de studenten met een diplomacontract; en dit in een instelling van het hoger onderwijs in het huidige academiejaar. Daarnaast kunnen de studenten zich nog inschrijven in een andere opleiding. Dit zijn dan tweede of volgende inschrijvingen. Alle onderwijstalen worden opgenomen. Tot 2004-2005 gaat het om het aantal hoofdschrijvingen in de Nederlandse onderwijstaal.

(4) Vanaf 2008-2009 wordt het concept 'eerste inschrijving' verlaten. Een student kan in meerdere opleidingen ingeschreven zijn. Een student die met een diplomacontract in verschillende opleidingen ingeschreven is, wordt meerdere keren meegeteld in de tabel. De teldatum voor het hoger onderwijs is 30 september (in plaats van 1 februari vóór 2008-2009).

Bron: O&V.

In het totaal van de hogeschoolopleidingen vormen vrouwen de meerderheid. Bij de inschrijvingen met een diplomacontract in een **professioneel gerichte bachelor** zijn vrouwen in de meerderheid. Bij de **academisch gerichte bachelor**, de **masteropleiding** en basisopleidingen van 2 cycli vinden we de omgekeerde verhouding weer. Bij

2.16 Hogeschoolonderwijs naar studiegebied

Aantal inschrijvingen met een diplomacontract in BAMA en basisopleidingen in de vijf grootste studiegebieden van het hogeschoolonderwijs, naar studiegebied en geslacht, in 2010-2011, in absolute cijfers en %.

Professioneel gerichte opleidingen	Totaal	% mannen	% vrouwen
Handelswetenschappen en bedrijfskunde	27.806	53,8	46,2
Onderwijs	21.734	29,2	70,8
Gezondheidszorg	14.994	16,3	83,7
Sociaal-agogisch werk	13.317	21,6	78,4
Industriële wetenschappen en technologie	12.136	86,5	13,5
Overige studiegebieden	4.598	49,3	50,7
Totaal	94.585	41,6	58,4

Academisch gerichte opleidingen	Totaal	% mannen	% vrouwen
Industriële wetenschappen en technologie	8.078	89,0	11,0
Handelswetenschappen en bedrijfskunde	5.500	58,1	41,9
Audiovisuele en beeldende kunst	4.007	45,9	54,1
Toegepaste taalkunde	3.174	25,1	74,9
Architectuur	2.844	42,5	57,5
Overige studiegebieden	4.849	55,9	44,1
Totaal	28.452	59,5	40,5

Eén opleiding kan onder meerdere studiegebieden vallen. Deze werden opgenomen onder de noemer 'Overige studiegebieden'.
Bron: O&V.

2.17 Universitair onderwijs naar studiegebied

Aantal inschrijvingen met een diplomacontract in BAMA en basisopleidingen in de tien grootste studiegebieden van het universitair onderwijs, naar studiegebied en geslacht, in 2010-2011, in absolute cijfers en %.

	Totaal	% mannen	% vrouwen
Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen	10.780	40,8	59,2
Economische en toegepaste economische wetenschappen	10.849	60,4	39,6
Psychologie en pedagogische wetenschappen	7.993	17,3	82,7
Politieke en sociale wetenschappen	6.126	42,9	57,1
Geneeskunde	5.955	39,9	60,1
Toegepaste wetenschappen	5.560	78,1	21,9
Wetenschappen	5.493	67,6	32,4
Taal- en letterkunde	4.220	26,4	73,6
Bewegings- en revalidatiewetenschappen	3.821	44,7	55,3
Toegepaste biologische wetenschappen	2.658	55,3	44,7
Overige studiegebieden	16.080	38,1	61,9
Totaal	79.535	45,0	55,0

Eén opleiding kan onder meerdere studiegebieden vallen. Deze werden opgenomen onder de noemer 'Overige studiegebieden'.
Bron: O&V.

de professioneel gerichte bachelor trekt Handelswetenschappen en bedrijfskunde de meeste inschrijvingen aan, gevolgd door Onderwijs. In de academisch gerichte opleidingen trekt de opleiding Industriële wetenschappen en technologie de meeste inschrijvingen aan, gevolgd door Handelswetenschappen en bedrijfskunde.

Aan de **universiteiten** trekken de opleidingen in de studiegebieden Rechten, notariaat en criminologische wetenschappen en Economische en toegepaste economische wetenschappen de meeste inschrijvingen aan. Het studiegebied Psychologie en pedagogische wetenschappen en in mindere mate het studiegebied Taal- en letterkunde zijn vooral populair bij vrouwen. Toegepaste wetenschappen is procentueel gezien het populairste studiegebied bij de mannen.

Personeel

De leerkrachten zijn het bindmiddel tussen de leerstof en de leerlingen. Zij hebben ongetwijfeld een groot aandeel in de goede leerresultaten van de Vlaamse leerlingen in internationaal perspectief. In wat volgt bekijken we het personeelsbestand van het Vlaamse onderwijs.

Het Vlaamse onderwijs stelt een groot aantal mensen tewerk. In 2011 bestond het onderwijsbudget voor 67,4% uit lonen (exclusief de lonen in het hoger onderwijs).

De omvang van het onderwijspersoneel is niet alleen een gevolg van schommelingen in de leerlingenaantallen; ook het beleid speelt een belangrijke rol. In het schooljaar 2010-2011 stonden in totaal 155.882 voltijdse equivalenten op de betaalrol van het beleidsdomein Onderwijs en Vorming. Dat is een stijging van 16,3% ten opzichte van 1998-1999. Daarnaast zijn er ook nog personeelsleden die niet door het beleidsdomein worden betaald.

Het onderwijspersoneel wordt onderverdeeld in enerzijds het bestuurs- en onderwijzend personeel en anderzijds de andere personeelscategorieën. Het personeel van de universiteit wordt apart besproken.

Bestuurs- en onderwijzend personeel

Het **bestuurspersoneel** bestaat uit directeurs, adjunct-directeuren en enkele selectieambten. Het **onderwijzend personeel** heeft een lesopdracht of is ter beschikking gesteld voorafgaand aan het rustpensioen. Het aantal voltijdse equivalenten in het bestuurs- en onderwijzend personeel op de betaalrol van het beleidsdomein Onderwijs en Vorming is tussen 1998-1999 en 2010-2011 met 10,6% toegenomen. Deze aangroei is terug te vinden op elk onderwijsniveau. Het aandeel van het hogeschoolonderwijs en het gewoon secundair onderwijs daalt ten opzichte van 2009-2010, terwijl dat van de andere onderwijsvormen lichtjes stijgt indien we de basiseducatie niet meetellen. Het aantal tijdelijken in het Vlaams onderwijs daalt enigszins indien we de basiseducatie niet meetellen. Het percentage schommelt de laatste jaren rond de 27%.

Verskillende maatregelen, zoals het decreet Gelijke Onderwijskansen, het onderwijsvoorrankingsbeleid en de inzet van ICT-coördinatoren leidden tot een toename van het aantal leerkrachten. We stellen een toename van deeltijdse tewerkstelling in het onderwijs vast. De recente cijfers tonen ten opzichte van het schooljaar 2009-2010 een enigszins stabiel beeld. Naarmate het onderwijsniveau stijgt, stijgt het aandeel mannen. Een uitzondering hierop vormt het HBO5 verpleegkunde.

Andere personeelscategorieën

Deze groep van niet-onderwijzend personeel stijgt continu sinds 2000-2001.

In het gewoon basisonderwijs, het buitengewoon basisonderwijs en het volwassenenonderwijs is er een grote toename. In het gewoon basisonderwijs komt dat door het inzetten van **kinderverzorgsters** voor extra ondersteuning van het onderwijzend personeel en door de invoering van de categorie **beleids- en ondersteunend personeel**. In het buitengewoon onderwijs is de stijging het gevolg van het toenemend aantal leerlingen en de ruimere omkaderingsregels. Ook het **CLB-personeel** is toegenomen. Ook hier tonen de cijfers van 2010-2011 ten opzichte van 2009-2010 een stabiele situatie.

Het aandeel vrouwelijk personeel neemt toe in de meeste onderwijsniveaus, van 71% in 1998-1999 tot 79% in 2010-

2011. De grootste toename is te merken in de CLB's. Bij het hogescholenonderwijs, het secundair volwassenenonderwijs en het deeltijds kunstonderwijs van het volwassenenonderwijs is er een daling.

Net zoals bij het bestuurs- en onderwijzend personeel daalt het procentuele aantal vastbenoemden over de jaren heen. Na een lichte dip in 2009-2010 is er weer een stijging in 2010-2011.

Personeel universiteiten

Het personeelsbestand van de universiteiten neemt toe. Op 1 februari 2011 waren er 21.108 voltijdse eenheden aan het werk, een stijging met 1,9% tegenover 2009 en van 77,6% tegenover 1992 (in beide gevallen werd voor deze procentuele berekening het cijfer van 1992 als 100% genomen). De extra arbeidsplaatsen zijn in grote mate het gevolg van de sterk toegenomen onderzoeksfinanciering. Deze extra banen zijn naar verhouding minder terecht gekomen bij het administratief en technisch personeel.

Hoewel de ongelijke verhouding tussen mannen en vrouwen blijft opvallen, wordt de kloof langzaam minder groot. In 2000 was 73% van het academisch personeel een man; in 2011 59,1%. Bij het administratief en technisch personeel is de meerderheid van het personeel wel vrouwelijk.

2.18 Personeel

Evolutie van alle personeelscategorieën naar onderwijsniveau en statuut, in budgettaire voltijdse equivalenten, van 1998-1999 tot 2010-2011. Cijfers in januari (februari voor 2000-2001).

	1998-1999	2000-2001	2002-2003	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Totaal personeel	133.987	137.490	144.924	148.723	148.455	149.496	151.340	154.707	156.174	155.882
Gewoon basisonderwijs	33,1	33,6	34,0	34,1	34,0	33,4	33,3	33,0	32,8	32,9
Buitengewoon basisonderwijs	4,7	4,9	5,1	5,3	5,5	5,5	5,6	5,1	5,2	5,3
Gewoon secundair onderwijs	45,4	43,7	42,7	42,3	41,8	41,9	41,7	41,4	40,6	40,1
Buitengewoon secundair onderwijs	3,8	3,8	3,8	3,9	4,0	4,2	4,3	4,3	4,5	4,6
HBO5 verpleegkunde	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,6
Hogescholenonderwijs	6,6	6,6	6,6	6,2	6,2	6,3	6,3	6,4	6,4	6,4
Basiseducatie	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,4	0,4
Secundair volwassenonderwijs	1,9	2,3	2,6	2,9	2,9	3,0	3,1	3,1	3,1	3,1
Hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Deeltijds kunstonderwijs	2,4	2,4	2,4	2,5	2,6	2,6	2,7	2,7	2,7	2,7
Andere (1)	1,8	2,2	2,4	2,5	2,6	2,6	2,6	3,3	3,3	3,3
Vastbenoemden	76,8	74,1	71,9	71,5	72,5	72,2	71,7	70,7	70,9	71,6
Tijdelijken	23,2	25,9	28,1	28,5	27,5	27,8	28,3	29,3	29,1	28,4

De cijfers bevatten het bestuurs- en onderwijzend personeel en andere personeelscategorieën (administratief personeel, werkliedenpersoneel van het gemeenschapsonderwijs, opvoedend hulp personeel, paramedisch personeel, CLB-personeel, inspectiepersoneel, pedagogische begeleiding, internaat personeel, kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs), alle vervangingen, TBS+ en Bonus. Bij de hogescholen worden personeel met een mandaatvergoeding en gastprofessoren niet in de statistieken opgenomen. Het universitair personeel is niet in de cijfers inbegrepen.

Vanaf 1 september 2000 werden de taken van de Psycho-Medisch-Sociale centra en de Centra voor Medisch Schooltoezicht overgenomen door de Centra voor Leerlingenbegeleiding (CLB's). Het personeel, dat behoorde tot het departement Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, werd overgeheveld naar het Departement Onderwijs.

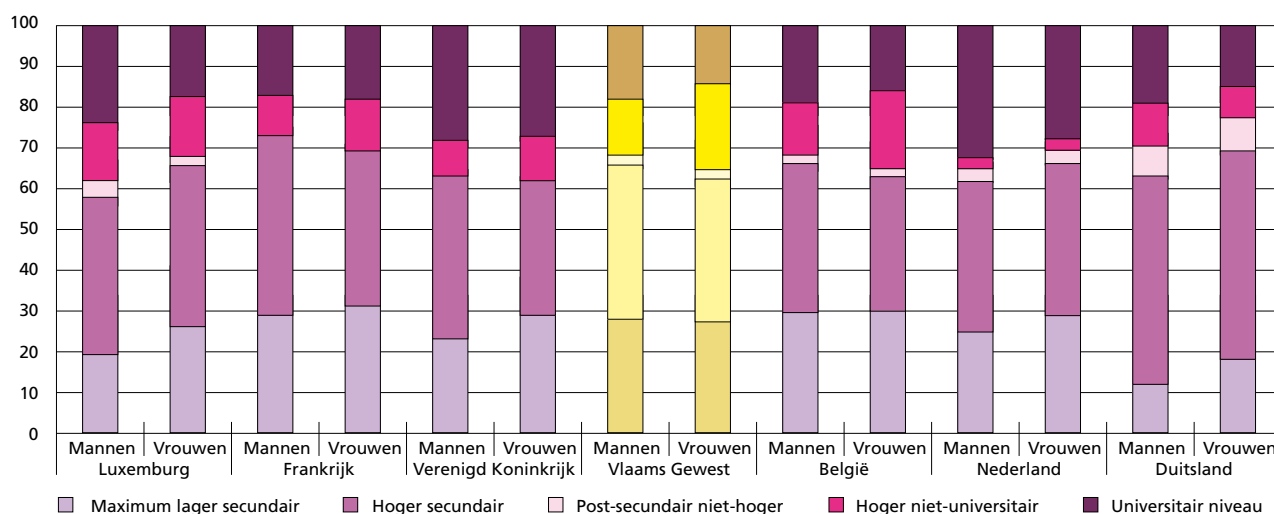
(1) De toename in 'Andere' voor het schooljaar 2008-2009 is het gevolg van de opname van de personeelsleden in de internaten in deze categorie. Vroeger werden deze geteld bij het onderwijsniveau van de school waaraan het internaat verbonden was.

Vanaf 1 september 2008 wordt de betaling van het personeel van de Centra voor Basiseducatie overgenomen door het Beleidsdomein Onderwijs en Vorming. In uitvoering van het decreet Volwassenenonderwijs (15 juni 2007) treedt het Beleidsdomein op als 'derde betaler' voor personeelsleden die met een arbeidsovereenkomst verbonden zijn aan een Centrum voor Basiseducatie (Contractueel door Onderwijs) en niet op een andere manier worden betaald.

Bron: O&V.

2.19 Scholingsgraad

Scholingsgraad van de 25-64-jarigen in 2009, naar geslacht, internationale vergelijking, in %.

Bron: O&V, ADSEI (EAK), OESO.

Kansen geven aan talent

In de ze sectie behandelen we achtereenvolgens de scholingsgraad, het kleuter- en leerplichtonderwijs, het hoger onderwijs en levenslang leren.

Scholingsgraad

De **scholingsgraad** staat prominent op de politieke agenda. Het Pact 2020 van de Vlaamse Regering stelt een halvering van het aandeel kortgeschoolden op de arbeidsmarkt tegen 2020 voorop. Hetzelfde Pact vereist een aanzienlijke stijging (niet gekwantificeerd) van het aandeel hooggeschoolden in de leeftijdscategorie 20-29 jaar. Op Europees niveau is wel een gekwantificeerde doelstelling over de hooggeschoolden afgesproken. De Europa 2020-strategie wil dat tegen 2020 de hooggeschoolden 40% van de 30-34-jarigen uitmaken.

Er wordt eerst nagegaan hoe het vandaag gesteld is met de scholingsgraad van de Vlaamse bevolking in vergelijking met de situatie in de buurlanden. De scholingsgraad is in het recente verleden ook sterk geëvolueerd. Tot slot komt de arbeidsmarktaandeelname van kortgeschoolden, de meest kwetsbare groep, aan bod.

Wat het hoogst behaald diploma (of de scholingsgraad) betreft, zijn er drie grote groepen:

- **kortgeschoolden** of **laaggeschoolden** (maximaal lager secundair onderwijs);
- **middengeschoolden** (secundair onderwijs afgewerkt);
- **hooggeschoolden** (diploma hoger onderwijs).

In het Vlaamse Gewest is in 2009 zo'n 27% van de 25-64-jarige bevolking kortgeschoold, bijna 40% mid-

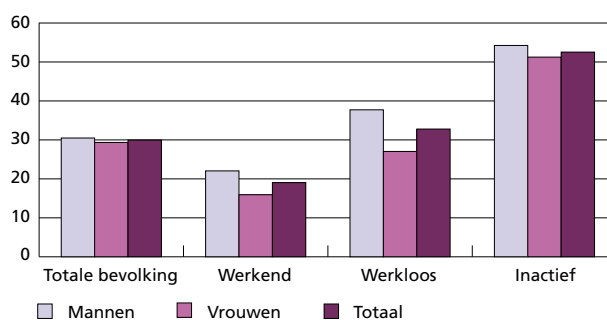
dengeschoold en ongeveer 33% hooggeschoold. Er zijn duidelijk meer hooggeschoolde vrouwen dan mannen. Binnen de groep van hooggeschoolden stellen we wel vast dat vrouwen vaker een diploma van het niet-universitair hoger onderwijs bezitten. Bij de mannen zijn er meer gediplomeerden van universitair niveau.

De verschillen met onze buurlanden zijn niet spectaculair. Toch zien we dat Duitsland een kleinere groep laaggeschoolden heeft en relatief veel middengeschoolden. Verder valt op dat het Vlaamse Gewest veel afgestudeerden hoger onderwijs van het niet-universitair niveau telt.

De evolutie in de jongste tien jaar geeft een zelfde beeld in Vlaanderen als in de buurlanden. De groep kortgeschoolden neemt stelselmatig af, de groep middengeschoolden blijft vrij stabiel en de groep hooggeschoolden groeit aan. Duitsland vormt hierbij de uitzondering: de scholings-

2.20 Aandeel kortgeschoolden

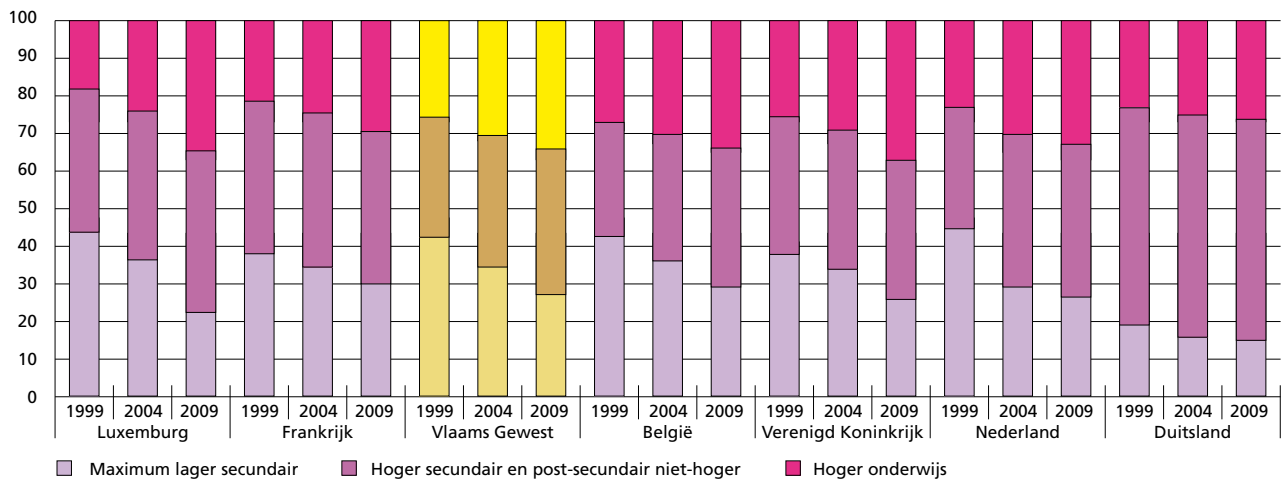
Aandeel kortgeschoolden in 2009, 15-64-jarigen, naar arbeidsmarktstatus en geslacht, in %.

Bron: O&V, ADSEI (EAK).

2.21 Evolutie scholingsgraad

Evolutie van de scholingsgraad van de 25-64-jarigen, internationale vergelijking, van 1999 tot 2009, in %.

Bron: O&V, ADSEI (EAK), OESO.

graad blijft er eerder stabiel met slechts een beperkte aangroei van de groep hooggeschoolden. De verklaring ligt bij de reeds bereikte toestand in 1999. Toch wordt de groep hooggeschoolden er stilaan duidelijk kleiner dan in de andere buurlanden.

De scholingsgraad heeft een duidelijk verband met de arbeidsmarktpositie: kortgeschoolden zijn vaker inactief. Als ze zich toch op de arbeidsmarkt begeven, zijn ze vaker werkloos.

Terwijl in de gehele bevolking (15-64-jarigen) 30% kortgeschoold is, blijkt dit onder de inactieven 53% te zijn. Bij de werklozen is 33% kortgeschoold. De groep werkenden toont noodzakelijkerwijs het spiegelbeeld: daar is slechts 20% kortgeschoold.

Kleuter- en leerplichtonderwijs

Het succesvol doorlopen van het leerplichtonderwijs wordt vaak beschouwd als een basisvoorwaarde voor een goede start; hetzij op de arbeidsmarkt, hetzij in de verdere onderwijsloopbaan. Het is dan ook een doelstelling van het Pact 2020 om tegen 2020 het aantal schoolverlaters dat het secundair onderwijs zonder voldoende startkwalificaties verlaat, te halveren. De Europa 2020-strategie van de Europese Unie wil het aandeel vroegtijdige schoolverlaters tegen 2020 onder de 10% brengen. Vlaanderen heeft deze laatste doelstelling al bereikt.

In dit gedeelte wordt het leerplichtonderwijs vanuit verschillende invalshoeken bekeken. We starten met de stap vóór de leerplicht: de deelname aan het kleuteronderwijs. Daarna bekijken we het sociaal profiel van de scholen waarin de schoolloopbaan van de leerlingen zich afspeelt en er wordt ook gekeken hoe de Vlaamse overheid de

gezinnen ondersteunt door het toekennen van schooltoelagen. De schoolloopbaan verloopt echter niet altijd even vlot. Leerlingen krijgen te maken met schoolse vertraging en er worden problematische afwezigheden genoteerd. Beide kunnen leiden tot het (te) vroeg verlaten van het leerplichtonderwijs.

Kleuterparticipatie

Sinds het schooljaar 2007-2008, het 'Jaar van de Kleuter', heeft de Vlaamse overheid heel wat maatregelen genomen om zoveel mogelijk kleuters te laten participeren aan het kleuteronderwijs. Uit onderzoek kunnen we immers afleiden dat deelname aan het kleuteronderwijs een gunstige invloed heeft op de gelijke onderwijskansen en de slaagkansen van kinderen in hun verdere schoolloopbaan. Met kleuterparticipatie bedoelen we niet alleen de inschrijving in het kleuteronderwijs, maar ook een zo groot en zo regelmatig mogelijke aanwezigheid.

Sinds het schooljaar 2009-2010 is een nieuwe toelatingsvoorwaarde tot het gewoon lager onderwijs ingevoerd. Wie op de gebruikelijke leeftijd in het Nederlandstalig

2.22 Deelname 5-jarigen aan kleuteronderwijs

Evolutie van de deelname van 5-jarigen aan het kleuteronderwijs, van schooljaar 2008-2009 tot 2010-2011.

Schooljaar	% in het kleuteronderwijs ingeschreven vijfjarigen	% ingeschreven vijfjarigen die minimum 220 halve dagen aanwezig waren
2008-2009	99,1	96,7
2009-2010	99,1	97,3
2010-2011	99,1	97,4

Bron: O&V.

gewoon lager onderwijs wil instappen, moet in het schooljaar vóór deze instap voldoende (minimum 220 halve dagen) aanwezig geweest zijn in het Nederlandstalig kleuteronderwijs. Is dit niet het geval, dan moet er een taalproef Nederlands afgelegd worden.

Het is in de eerste plaats de bedoeling ouders te stimuleren hun kinderen voldoende en regelmatig aan het kleuteronderwijs te laten deelnemen. De taalproef is een mogelijkheid om toch in het gewoon lager onderwijs in te stappen, voor wie onvoldoende in het kleuteronderwijs aanwezig was.

Op basis van de beschikbare cijfergegevens kunnen we een aantal vaststellingen maken. Zowel het percentage in het kleuteronderwijs ingeschreven vijfjarigen als de effectieve aanwezigheid van de ingeschreven vijfjarigen is (zeer) hoog. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is het aandeel kinderen dat de 220 halve dagen niet bereikt het hoogst, gevolgd door de provincie Antwerpen. Bij de vijfjarige kleuters die gedurende het schooljaar 2009-2010 niet aan 220 halve dagen aanwezigheid komen ligt de gemiddelde onderwijskansindex (OKI) opmerkelijk hoger dan het Vlaamse gemiddelde. Het gaat hier dus om de meest kansarme leerlingen.

Sociaal profiel van de school

Het sociaal profiel van een school wordt bepaald op basis van vier **leerlingenkenmerken**. Deze zijn opgenomen als indicator van het Pact 2020 van de Vlaamse Regering (zonder streefwaarde):

- het opleidingsniveau van de moeder (wat iets zegt over de culturele bagage van de leerling);
- het ontvangen van een schooltoelage (wat iets zegt over de financiële draagkracht van het gezin van de leerling);
- de taal die de leerling spreekt in het gezin (wat iets zegt over het taalkundige en culturele kapitaal van het gezin);
- de buurt waar de leerling woont (wat iets zegt over het sociaal kapitaal van het gezin).

Het zijn ook deze vier leerlingenkenmerken die, sinds het nieuwe financieringsbeleid, in het kleuter- en leerplichtonderwijs worden gebruikt bij het berekenen van de werkingmiddelen die de scholen ontvangen.

Sociale mix en segregatie

Er werd een maat ontwikkeld die aangeeft in welke mate de leerlingen uit gezinnen met een zwakke sociaaleconomische achtergrond gelijk of ongelijk verspreid zijn over de scholen. Bij gelijke spreiding is er sprake van sociale mix; bij ongelijke spreiding van segregatie.

De meting van deze 'sociale mix' is gebaseerd op twee leerlingenkenmerken: het opleidingsniveau van de moeder en de schooltoelage. Per vestigingsplaats wordt

2.23 Gemiddeld schoolprofiel - basisonderwijs

Evolutie van leerlingen die de verschillende leerlingenkenmerken bezitten, gewoon basisonderwijs, van schooljaar 2008-2009 tot 2010-2011, naar gewest, in %.

Schooljaar 2008-2009				
Ligging van de school	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Gewest	68	37	88	33
Vlaams Gewest	12	21	23	22
Vlaamse Gemeenschap	14	22	25	23
Schooljaar 2009-2010				
Ligging van de school	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Gewest	69	37	89	35
Vlaams Gewest	13	21	22	22
Vlaamse Gemeenschap	15	21	25	23
Schooljaar 2010-2011				
Ligging van de school	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Gewest	69	36	90	35
Vlaams Gewest	14	20	22	21
Vlaamse Gemeenschap	16	21	25	22

Bron: O&V.

2.24 Gemiddeld schoolprofiel – secundair onderwijs

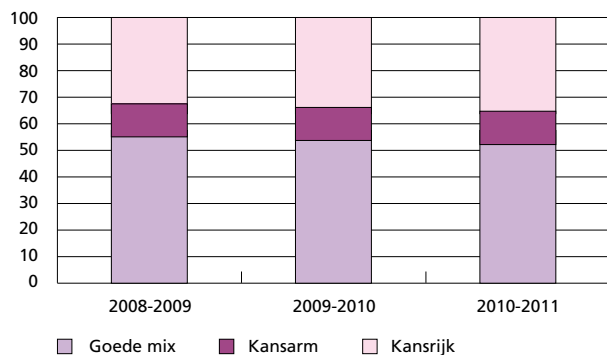
Evolutie van leerlingen die de verschillende leerlingenkenmerken bezitten, gewoon secundair onderwijs, van schooljaar 2007-2008 tot 2010-2011, naar gewest, in %.

Schooljaar 2007-2008				
Ligging van de school	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Gewest	50	34	66	24
Vlaams Gewest	8	25	24	22
Vlaamse Gemeenschap	9	26	25	22
Schooljaar 2008-2009				
Ligging van de school	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Gewest	52	35	68	31
Vlaams Gewest	8	25	24	26
Vlaamse Gemeenschap	9	25	25	26
Schooljaar 2009-2010				
Ligging van de school	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Gewest	54	36	69	32
Vlaams Gewest	8	25	24	26
Vlaamse Gemeenschap	10	25	25	27
Schooljaar 2010-2011				
Ligging van de school	Gezinstaal is niet de instructietaal	Lage opleiding moeder	Buurt-indicator	Schooltoelage
Brussels Gewest	56	37	70	33
Vlaams Gewest	9	24	24	26
Vlaamse Gemeenschap	10	25	25	26

Bron: O&V.

2.25 Sociale mix – basisonderwijs

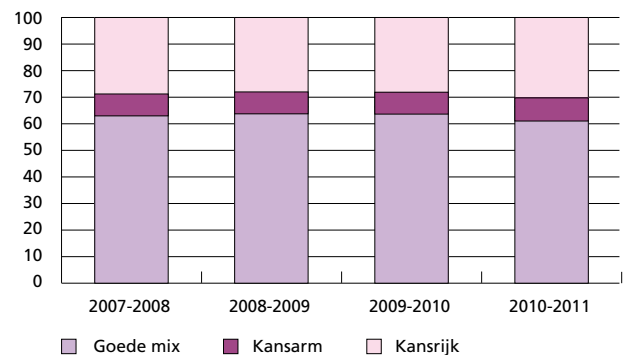
Evolutie van leerlingen in kansarme, kansrijke en goede sociale mixscholen in het basisonderwijs, berekend op vestigingsplaats, schooljaren 2008-2009 tot 2010-2011, in %.

Bron: O&V.

2.26 Sociale mix – secundair onderwijs

Evolutie van leerlingen in kansrijke, kansarme en goede sociale mixscholen in het secundair onderwijs, berekend op vestigingsplaats, schooljaar 2007-2008 tot 2010-2011, in %.

Bron: O&V.

berekend welke aandeel van de leerlingen een laagopgeleide moeder heeft en welk aandeel van de leerlingen een schooltoelage ontvangt. Als één van deze proporties hoger ligt dan het dubbele van het Vlaamse gemiddelde, wordt de school als kansarm beschouwd. Een school is kansrijk als één van deze proporties lager is dan de helft van het Vlaamse gemiddelde. Het gemiddelde wordt per schooljaar herberekend voor het basis- en secundair onderwijs apart. Een verandering van het aandeel leerlingen uit sociaaleconomisch zwakkere gezinnen wordt meegenomen in het gemiddelde en leidt dus niet automatisch tot een verandering van het aantal leerlingen in kansarme scholen.

Zo komen we tot een driedeling.

- Een **kansrijke school** bevat een relatief laag aantal leerlingen uit een gezin met een zwakke sociaaleconomische positie (kansrijke segregatie).
- Een **kansarme school** bevat een relatief hoog aantal leerlingen uit een gezin met een zwakke sociaaleconomische positie (kansarme segregatie).
- Een **'goede mix' school** bevat een relatief goede afspiegeling van de leerlingenpopulatie uit het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap.

Ongeveer 61% van de leerlingen uit het secundair onderwijs zitten in het schooljaar 2010-2011 op een school met een (relatief) goede sociale mix. In het basisonderwijs zitten minder leerlingen in een school met een goede sociale mix dan in het secundair onderwijs: zo'n 52%. Mogelijk heeft dit te maken met het feit dat het basisonderwijs sterker rekruteert uit de buurt en dat sociale segregatie in belangrijke mate buurtgebonden is. Zowat 13% van de leerlingen in het basisonderwijs zit in een school met een relatief hoog aantal kansarme leerlingen. 35% van de leerlingen basisonderwijs zit op een school met een relatief kansrijke schoolpopulatie.

Schoolse vertraging

Schoolse vertraging is een belangrijk aandachtspunt in het onderwijsbeleid. Dit blijkt uit het Pact 2020 van de Vlaamse Regering dat de indicator 'aandeel scholieren secundair onderwijs met een schoolse vertraging van 2 jaar of meer' bevat. Het Pact stelt evenwel geen streefwaarde voorop. De schoolse vertraging is dan ook een belangrijke risicofactor voor het niet beëindigen van het secundair onderwijs.

Schoolse vertraging of **schoolse achterstand** is het aantal leerjaren vertraging dat een leerling oploopt ten aanzien van het leerjaar waarin hij zich zou bevinden als hij normaal zou vorderen; het wordt berekend door een vergelijking tussen het leerjaar waarin de leerling is ingeschreven en het leerjaar waarin de leerling op grond van zijn geboortjaar bij normale studievordering ingeschreven zou moeten zijn. Het is niet noodzakelijk een gevolg van zittenblijven, maar kan ook veroorzaakt worden door bijvoorbeeld een latere instap in het lager onderwijs, ziekte,... Schoolse vertraging geeft een beeld van de achterstand die een leerling in zijn totale schoolloopbaan heeft opgelopen.

Schoolse voorsprong is het aantal leerjaren voorsprong dat een leerling heeft ten aanzien van het leerjaar waarin hij zich zou bevinden als hij normaal zou vorderen.

In het zesde leerjaar lager onderwijs heeft 15% van de leerlingen minstens één jaar schoolse vertraging opgelopen. Ruim 15% van de jongens hebben minstens één jaar schoolse vertraging opgelopen; bij de meisjes is dat 14,5%. In het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs heeft 1 leerling op 3 minstens één jaar schoolse achterstand. Hier is het verschil tussen jongens en meisjes veel groter: 41,6% bij jongens tegenover 29,4% bij meisjes. Op beide momenten in de schoolcarrière doet schoolse vertraging zich veel vaker voor bij niet-Belgische leerlingen.

2.27 Schoolse vertraging gewoon onderwijs

Evolutie van het aandeel leerlingen met schoolse vertraging van twee jaar of meer in het 6de leerjaar lager onderwijs en in het tweede leerjaar van de derde graad secundair onderwijs, van schooljaar 2003-2004 tot schooljaar 2010-2011.

		2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Zesde leerjaar lager onderwijs	Jongens	1,23	1,20	1,19	1,20	1,11	1,00	1,11	1,24
	Meisjes	1,15	1,19	1,16	1,17	0,98	1,10	1,07	1,19
	Totaal	1,19	1,19	1,18	1,19	1,05	1,05	1,09	1,21
Tweede leerjaar derde graad voltijds secundair onderwijs	Jongens	13,99	13,18	13,04	12,28	12,28	11,64	12,09	12,27
	Meisjes	7,23	6,84	6,93	6,83	6,95	6,87	6,72	7,18
	Totaal	10,59	10,02	9,97	9,54	9,61	9,25	9,39	9,72

Schoolse vertraging wordt berekend door een vergelijking tussen het leerjaar waarin de leerling is ingeschreven en het leerjaar waarin de leerling op grond van zijn geboortjaar bij normale studievordering ingeschreven zou moeten zijn. Door atypische studieovergangen kan een leerling in het verleden schoolse vertraging opgelopen hebben die niet blijkt uit deze tabel (bijvoorbeeld overgang van 5de leerjaar naar 1B op basis van het leeftijds criterium). Scholen die lager onderwijs inrichten volgens een specifieke pedagogische methode registreren leerlingen niet altijd per leerjaar. In het verleden vertekende dit de cijfers licht. Vanaf het schooljaar 2007-2008 worden de leerlingen uit het methodeonderwijs niet in rekening gebracht in de analyses.
Bron: O&V.

Binnen het secundair onderwijs komen grote verschillen tussen de onderwijsvormen naar voor. In het BSO hebben leerlingen veel vaker schoolachterstand opgelopen dan in het TSO of KSO. TSO en KSO doen het op hun beurt minder goed dan het ASO. Meisjes doen het in alle onderwijsvormen beter dan jongens.

2.28 Schoolse vertraging naar onderwijsvorm

Aandeel leerlingen met schoolse vertraging van twee jaar of meer in het tweede jaar van de derde graad secundair onderwijs, naar onderwijsvorm en geslacht, 2010-2011.

	Totaal	Jongens	Meisjes
ASO	2,3	3,0	1,8
TSO	11,9	14,4	8,9
KSO	13,7	23,6	8,6
BSO	19,1	21,6	16,3

In deze tabel wordt schoolse vertraging berekend op basis van een vergelijking tussen het leerjaar waarin de leerling is ingeschreven en het leerjaar waarin de leerling op grond van zijn geboortjaar en bij normale studievordering ingeschreven zou moeten zijn. Door atypische studieovergangen kan een leerling schoolse vertraging oplopen die niet blijkt uit deze tabel (bijvoorbeeld overgang van 5de leerjaar naar 1B op basis van het leeftijds criterium).
Bron: O&V.

2.29 Problematische afwezigheden

Aantal meldingen van problematische afwezigheden ten opzichte van de schoolbevolking in het secundair onderwijs, naar soort secundair onderwijs en naar geslacht, schooljaar 2010-2011.

Aantal meldingen van problematische afwezigheid	% t.o.v. de schoolbevolking		
	Voltijds	Deeltijds	BuSO
Mannen	0,9	31,6	5,3
Vrouwen	0,8	36,0	6,1
Totaal	0,9	33,1	5,6
Voltijds gewoon secundair onderwijs			
Eerste graad	0,6		
A-stroom	0,2		
B-stroom	2,9		
ASO	0,1		
KSO	1,0		
TSO	0,4		
BSO	3,5		
Modulair	3,1		
Onthaalklas	7,8		

Bron: O&V.

Problematische afwezigheden

In het schooljaar 2010-2011 was, overheen het volledige secundair onderwijs, 1,5 procent van de leerlingen **problematisch afwezig**. Binnen het secundair onderwijs bestaan echter grote verschillen. In het deeltijds onderwijs is 33% van de schoolbevolking problematisch afwezig; in het (gewoon) voltijds secundair onderwijs gaat het over 0,9%. Zowel in het deeltijds als het buitengewoon onderwijs zijn meisjes beduidend vaker problematisch afwezig dan jongens.

Binnen het voltijds gewoon secundair onderwijs zijn er eveneens aanzienlijke verschillen. De B-stroom van de eerste graad, het BSO, de onthaalklas voor anderstalige nieuwkomers en het modulair onderwijs tellen relatief veel problematisch afwezige leerlingen.

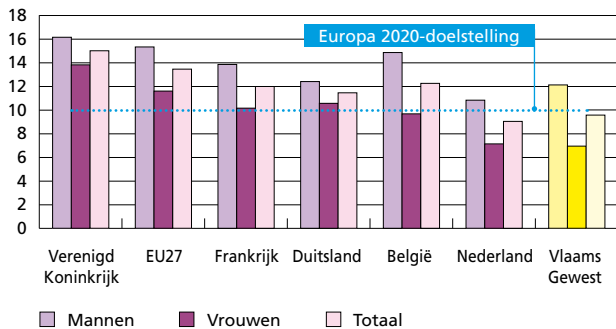
Vroegtijdig schoolverlaten

Het is een doelstelling van het Pact 2020 om tegen 2020 het aantal schoolverlaters dat het secundair onderwijs zonder voldoende startkwalificaties verlaat, te halveren. De Europa 2020-strategie van de Europese Unie wil het aandeel **vroegtijdige schoolverlaters** tegen 2020 onder de 10% brengen. Dit was ook de Lissabondoelstelling voor 2010. Vlaanderen heeft deze laatste doelstelling al bereikt, althans volgens de Europese indicator. De groep jongeren die het leerplichtonderwijs verlaat voordat zij een diploma of getuigschrift behalen wordt op twee manieren opgevolgd: enerzijds via de Europese indicator *Early Leavers from Education and Training*, anderzijds via een eigen Vlaamse invulling van het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.

Een vroege schoolverlater wordt Europees gedefinieerd als een 18-24-jarige die maximaal beschikt over een kwalificatie van het lager secundair onderwijs en geen onderwijs of opleiding meer volgt. De berekening gebeurt op basis van steekproefgegevens. In 2011 bedraagt de omvang van deze groep in het Vlaamse Gewest 9,6%. Het Vlaamse gemiddelde verbergt wel een aanzienlijk verschil tussen de geslachten: 7,0% bij jonge vrouwen tegenover

2.30 Vroegtijdige schoolverlaters

Vroegtijdige schoolverlaters in 2011, internationale vergelijking, naar geslacht, in %.

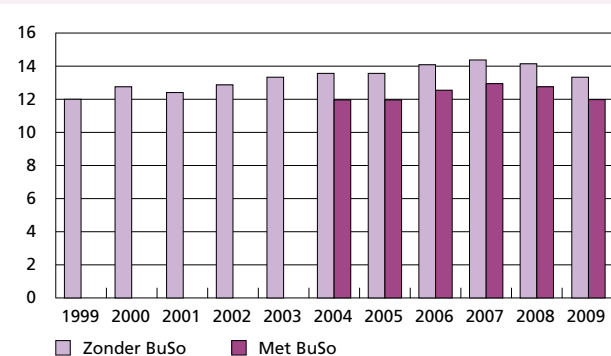
Bron: O&V, ADSEI (EAK), Eurostat.

12,1% bij jonge mannen. Internationaal bekeken haalt het Vlaamse Gewest, net als Nederland, hiermee de gestelde doelstelling en doet het duidelijk beter dan de gemiddelde EU-lidstaat. Verder zien we dat onze buurlanden, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk, het ook beter doen dan het EU27-gemiddelde.

Het Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen berekent, aan de hand van administratieve data, het percentage +18-jarigen dat maximaal beschikt over een kwalificatie van het lager secundair onderwijs en toch het leerplichtonderwijs verlaat. Merk op dat de component 'Opleiding' hier niet meegerekend wordt, wat in de Europese indicator wel het geval is. In 2009 was 13,4% van de +18-jarigen die het secundair onderwijs verliet een vroegtijdige schoolverlater. Hoewel deze groep vandaag duidelijk groter is dan bij het begin van de eeuw, zien we hoe zich in 2008 een lichte daling inzette die (forsier) wordt verdergezet in 2009. Als we ook rekening houden met de kwalificaties uit het buitengewoon secundair onderwijs (OV3 & OV4) bedraagt het aandeel in 2009 12%.

2.31 Vroegtijdige schoolverlaters +18-jarigen

Evolutie +18-jarigen die maximaal over een kwalificatie lager secundair beschikken en het leerplichtonderwijs verlaten, van 1999 tot 2009, in %.

Bron: O&V, Steunpunt Studie- en Schoolloopbanen.

Ontvangen school- en studietoelagen

De Vlaamse overheid wil gezinnen financieel ondersteunen om deelname aan het onderwijs voor iedereen mogelijk én betaalbaar te maken. In het secundair en hoger onderwijs kent men de studietoelagen al langer; vanaf het schooljaar 2008-2009 komen ook kinderen in het kleuter- en lager onderwijs hiervoor in aanmerking. In het kleuter- en leerplichtonderwijs spreekt men van een **schooltoelage**; in het hoger onderwijs van een **studietoelage**. Vooral de financiële draagkracht van het gezin is belangrijk bij het bepalen van het recht op een school- of studietoelage. Voor het aanvraagjaar 2010-2011 ontving 20% van de schoolbevolking in het kleuteronderwijs, 25% in het lager onderwijs en 27% in het secundair onderwijs een schooltoelage. 23% van de cursisten Verpleegkunde in het Hoger Beroepsonderwijs ontvangt een studietoelage; in het hoger onderwijs tenslotte is dat 21% van de studenten.

Voor het aanvraagjaar 2010-2011 resulteert dit in de volgende bedragen. In het kleuteronderwijs wordt per rechthebbende een vaste schooltoelage van 85 euro uitbetaald. In het lager onderwijs kreeg de gemiddelde rechthebbende leerling een schooltoelage van 121 euro; in het secundair onderwijs loopt het gemiddeld bedrag op tot 397 euro. Aan een (rechthebbende) student in het hoger onderwijs wordt gemiddeld 1.654 euro uitbetaald; een HBO-cursist ontvangt gemiddeld 1.288 euro.

2.32 School- en studietoelagen

Evolutie van het aantal toegekende school- en studietoelagen, aandeel van de schoolbevolking dat een toelage ontvangt en gemiddelde toelage, voor de aanvraagjaren van 2008-2009 tot 2010-2011.

2008-2009 (toestand op 16 oktober 2009)	Toegekend aantal	% van de school- bevolking	Gemiddelde toelage (EUR)
Kleuteronderwijs	53.285	21,7	80
Lager onderwijs	105.514	25,8	113
Secundair onderwijs	126.367	27,8	377
HBO5 Verpleegkunde	nvt		
Hoger onderwijs	41.561	22,0	1.569

2009-2010 (toestand op 18 november 2010)	Toegekend aantal	% van de school- bevolking	Gemiddelde toelage (EUR)
Kleuteronderwijs	53.169	21,1	82
Lager onderwijs	103.855	25,5	116
Secundair onderwijs	126.995	28,0	394
HBO5 Verpleegkunde	Inbegrepen in categorie secundair onderwijs		
Hoger onderwijs	42.828	21,3	1.609

2010-2011 (toestand op 18 november 2011)	Toegekend aantal	% van de school- bevolking	Gemiddelde toelage (EUR)
Kleuteronderwijs	52.040	20,1	85
Lager onderwijs	101.681	24,8	121
Secundair onderwijs	123.676	27,4	397
HBO5 Verpleegkunde	1.324	22,7	1.288
Hoger onderwijs	44.798	21,1	1.654

Bron: O&V.

Meer jongeren naar het hoger onderwijs

Het afwerken van het secundair onderwijs wordt vaak gezien als het veroveren van een behoorlijke startpositie. Meer en meer mensen proberen hun positie nog verder te versterken door een diploma te behalen in het hoger onderwijs. Vooral in de jongere bevolkingsgroepen zijn de effecten daarvan op de scholingsgraad duidelijk zichtbaar. We bekijken hoe groot deze groep in Vlaanderen is en we proberen een zicht te krijgen op de verdeling van deze diploma's over de bevolkingsgroepen.

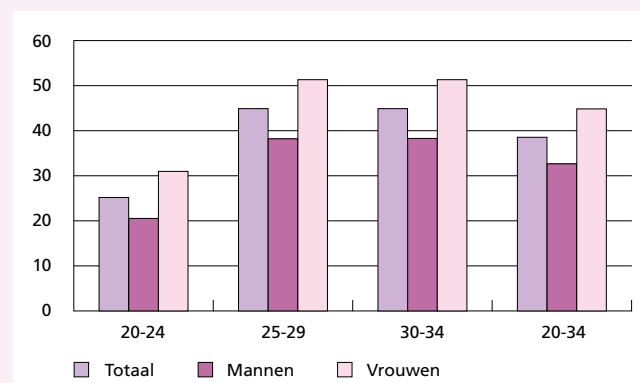
Jongeren met een diploma hoger onderwijs

In de groep 20-34-jarigen beschikt 39% vandaag over een kwalificatie van het niveau hoger onderwijs. Bij de cijfers voor de 20-24-jarigen hoort een belangrijke kanttekening. De typische leeftijd waarop men vandaag in Vlaanderen zijn eerste diploma in het hoger onderwijs kan behalen is immers 21. In dat opzicht geven de 25-29- en 30-34-jarigen een duidelijker beeld. Wanneer we die groepen bekijken, stijgt het aandeel aanzienlijk. We kunnen stellen dat bijna één op twee beschikt over een diploma uit het hoger onderwijs. Vrouwen doen het daarbij duidelijk beter dan mannen.

Het behalen van een diploma hoger onderwijs staat ook prominent op de Europese agenda: in de 2020-strategie van de EU is bepaald dat tegen 2020 40% van de 30-34-jarigen hooggeschoold moet zijn. Zowel het Vlaamse Gewest, België als onze buurlanden bereiken die doelstelling al in 2011. Vlaanderen heeft hierop een aanscherping van 47,8% bepaald, die nog niet is bereikt. Duitsland is hierbij de enige uitzondering; de groep jonge hooggeschoolden bedraagt er 32%. In het Pact 2020 van de Vlaamse Regering wordt een aanzienlijke stijging van het aantal hooggeschoolde 20-29-jarige jongeren vooropgesteld.

2.33 Diploma hoger onderwijs

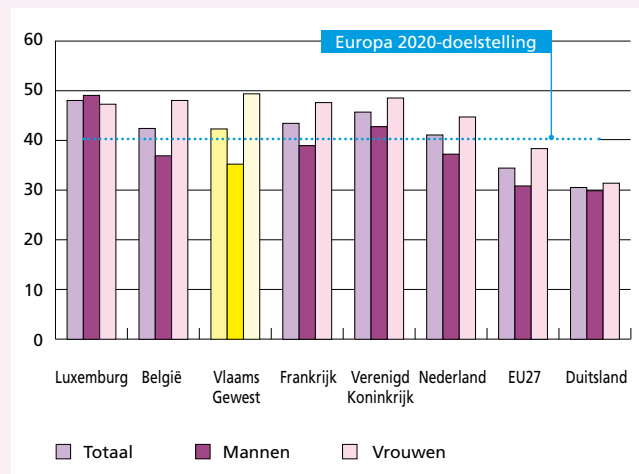
Proportie 20-34-jarigen die een diploma hoger onderwijs bezitten, naar leeftijd en geslacht, Vlaams Gewest, in 2010, in %.

Bron: O&V, ADSEI EAK.

2.34 Diploma hoger onderwijs - internationaal

Proportie 30-34-jarigen die een diploma hoger onderwijs bezitten, naar geslacht, internationale vergelijking, in 2011, in %.

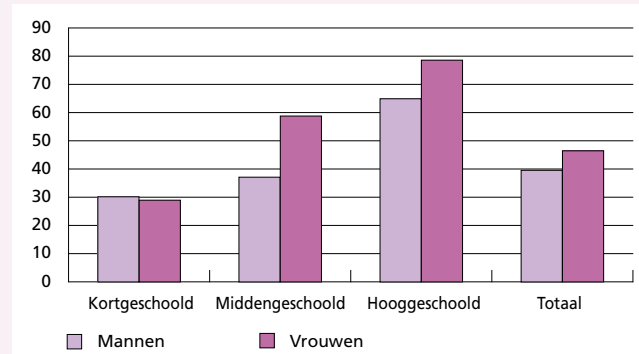
Bron: O&V, ADSEI EAK, EUROSTAT LFS.

Al heel wat jonge mensen zijn dus hooggeschoold. Maar hoe zijn de diploma's hoger onderwijs verdeeld binnen onze Vlaamse bevolking?

Om de sociaaleconomische achtergrond van individuen weer te geven maken we gebruik van de scholingsgraad van de moeder. Is de moeder van de persoon kort-, midden- of hooggeschoold en hoeveel personen binnen deze groepen behaalden zelf een diploma hoger onderwijs? Het verband tussen de scholingsgraad van de moeder en het al dan niet behalen van een diploma hoger onderwijs is duidelijk zichtbaar en dit zowel bij mannen als vrouwen. Wie een kortgeschoolde moeder heeft, heeft zelf ook minder vaak een diploma hoger onderwijs behaald. Wiens moeder hooggeschoold is, heeft ook zelf meer kans om een diploma hoger onderwijs te bezitten.

2.35 Diploma hoger onderwijs naar scholingsgraad moeder

Aandeel 25-34-jarigen dat een diploma hoger onderwijs heeft behaald, naar scholingsgraad van de moeder, naar geslacht, Vlaams Gewest, in 2008, in %.

Bron: O&V, ADSEI AES.

Levenslang leren

Leren stopt niet wanneer we als jongvolwassenen de poorten van de school, hogeschool of universiteit achter ons dichttrekken. In een snel veranderende maatschappij is het noodzakelijk te blijven leren. We denken hier zowel aan opleidingen in het kader van de arbeidsmarkt als aan de verdere persoonlijke of sociale ontwikkeling van individuen.

Levenslang leren (Europese benchmark)

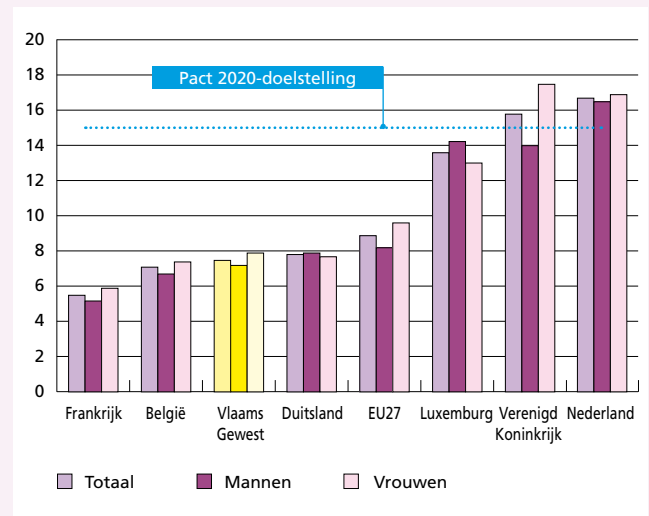
Als we de inwoners van het Vlaamse Gewest vragen of zij recent deelnamen aan onderwijs of **opleiding** blijkt het antwoord in de meeste gevallen 'nee' te zijn. Het Vlaamse Gewest en ook België scoren daarmee in Europese context niet zo goed. In het kader van de EU 2020-strategie werd bepaald dat de deelname aan levenslang leren in 2020 15% moet bedragen. Niet enkel het Vlaamse Gewest is in 2011 met een deelname van 7,5% ver van deze doelstelling verwijderd. Het gemiddelde van alle EU-lidstaten blijft steken op 8,9%. Het Verenigd Koninkrijk en Nederland bereiken de doelstelling in 2011; Luxemburg komt in de buurt. Terwijl Duitsland een gelijkaardige deelname noteert als het Vlaamse Gewest doet Frankrijk het beduidend slechter.

Volwassenenonderwijs

In de referteperiode 1 april 2010 - 31 maart 2011 waren er in het **secundair volwassenenonderwijs** 314.576 unieke inschrijvingen in een opleiding. In het **hoger beroeps- onderwijs van het volwassenenonderwijs** telde men in dezelfde referteperiode 17.757 unieke inschrijvingen. De gegevens van het hoger beroepsonderwijs van het

2.36 Levenslang leren

Aandeel dat in de 4 weken voorafgaand aan de survey deelnam aan onderwijs of opleiding, internationale vergelijking, in 2011, in %.

Bron: O&V, ADSEI EAK, EUROSTAT LFS.

volwassenenonderwijs zijn eveneens geïntegreerd in de kerncijfers rond het hoger beroepsonderwijs.

Vanaf 1 september 2009 werden de vroegere GPB-opleidingen (studiegebied Onderwijs) vervangen door de **Specifieke lerarenopleiding**. In tegenstelling tot de GPB-opleidingen behoort de Specifieke lerarenopleiding niet tot het hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs. In de referteperiode 1 april 2009 - 31 maart 2010 waren er 8.314 unieke inschrijvingen in een opleiding in de Specifieke lerarenopleiding.

2.37 Volwassenenonderwijs

Evolutie van het aantal unieke inschrijvingen in een opleiding in het secundair volwassenenonderwijs, in het hoger beroeps- onderwijs van het volwassenenonderwijs en in de specifieke lerarenopleiding, referteperiodes 1/4/2008-31/3/2009, 1/4/2009-31/3/2010 en 1/4/2010-31/3/2011.

Secundair volwassenenonderwijs	Lineair			Modulair		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Referteperiode 1/4/2008 - 31/3/2009	2.726	5.246	7.972	118.144	173.977	292.121
Referteperiode 1/4/2009 - 31/3/2010	1.730	1.995	3.725	124.830	175.357	300.187
Referteperiode 1/4/2010 - 31/3/2011	1.278	1.665	2.943	129.233	182.400	311.633
Hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs	Lineair			Modulair		
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal
Referteperiode 1/4/2008 - 31/3/2009	1.167	789	1.956	9.800	13.309	23.109
Referteperiode 1/4/2009 - 31/3/2010	1.016	693	1.709	7.466	9.020	16.486
Referteperiode 1/4/2010 - 31/3/2011	883	571	1.454	7.416	8.887	16.303
Specifieke lerarenopleiding	Modulair					
	Mannen	Vrouwen	Totaal			
Referteperiode 1/4/2009 - 31/3/2010	3.009	5.305	8.314			
Referteperiode 1/4/2010 - 31/3/2011	3.154	5.943	9.097			

Unieke inschrijving in een opleiding: iemand die zich gedurende een referteperiode twee of meer keer inschrijft in dezelfde opleiding en binnen hetzelfde stelsel, wordt slechts éénmaal geteld. Wie zich twee (of meer) keer inschrijft in dezelfde opleiding, maar in een verschillend stelsel (de ene keer lineair, de andere keer modulair), dan wordt hij/zij tweemaal geteld. Wie zich in twee verschillende opleidingen – al dan niet binnen hetzelfde studiegebied - inschrijft, wordt tweemaal geteld. Bron: O&V.

Nederlands voor anderstaligen (NT2) neemt een belangrijke plaats in binnen het volwassenenonderwijs. Het aantal cursisten steeg de afgelopen jaren sterk. Zo volgden in de periode 1 april 2010 tot 31 maart 2011 in de Centra voor Volwassenenonderwijs 73.538 cursisten een cursus NT2, goed voor een stijging van 10,9% ten opzichte van de periode 2009-2010. In de Centra voor Basiseducatie waren er in de referentieperiode 2010-2011 42.237 financierbare cursisten voor NT2, goed voor een stijging van 8,9% ten opzichte van de periode 2009-2010.

In de referentieperiode 2010-2011 is NT2 goed voor 23,4% van het aantal unieke cursisten in de CVO's en 57,3% van het aantal unieke cursisten in de basiseducatie.

In diezelfde referentieperiode zorgt NT2 ook voor 69% van de financierbare cursisten in de basiseducatie.

Basiseducatie

De **Centra voor Basiseducatie** bieden volwassenen de mogelijkheid om hun basisvaardigheden aan te scherpen. Vanaf 1 september 2008 is het decreet Volwassenenonderwijs in werking getreden voor de basiseducatie. Het aantal regionale centra werd teruggebracht van 29 naar 13. Vanaf die datum worden de centra voor basiseducatie niet meer gefinancierd op basis van het aantal toegekende en gepresteerde deelnemersuren, maar op basis van het aantal lessen-cursist. Dit is het resultaat van de vermenigvuldiging van het aantal lestijden van een module met het aantal financierbare of subsidieerbare cursisten gedurende een referentieperiode. In de referentieperiode 1 april 2010 tot 31 maart 2011 bedroeg het aantal lessen-cursist

3.561.325. Tijdens dezelfde referentieperiode waren er in de 13 Centra voor Basiseducatie 45.909 unieke inschrijvingen in een opleiding.

Deeltijds kunstonderwijs

De schoolbevolking in het **deeltijds kunstonderwijs** neemt sinds het schooljaar 1994-1995 sterk toe. Met uitzondering van het schooljaar 2008-2009 is er sindsdien ieder jaar een toename van het aantal financierbare leerlingen. In 2010-2011 steeg aantal met 1.360 (of + 0,8%). 59.200 leerlingen volgen les in de studierichting Beeldende Kunst; 112.463 leerlingen in de studierichtingen Muziek, Woordkunst en Dans.

Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap

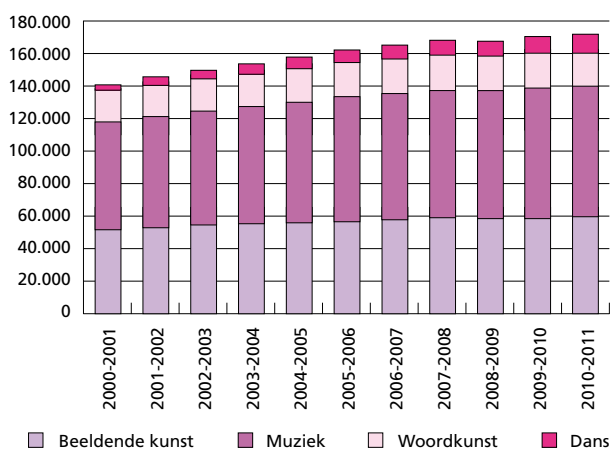
Binnen de Vlaamse Gemeenschap bestaat de mogelijkheid om volgende getuigschriften en diploma's te behalen via de **examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap**:

- het getuigschrift van de 1ste graad secundair onderwijs;
- het getuigschrift van de 2de graad secundair onderwijs;
- het getuigschrift/diploma secundair onderwijs, zowel voor de onderwijsvormen ASO, TSO, KSO als BSO;
- het diploma HBO verpleegkunde (voor het laatst in 2011, niet meer mogelijk in 2012).

In een periode van 10 jaar is het aantal deelnames met zo'n 60% gestegen. Het grootste aantal deelnemers probeert via deze weg het diploma van secundair onderwijs te behalen. Als we nagaan wie in 2011 succesvol was, kijken we enkel naar personen die in aanmerking kwamen voor het beha-

2.38 Deeltijds kunstonderwijs

Evolutie van het aantal leerlingen in het deeltijds kunstonderwijs, van 2000-2001 tot 2010-2011, naar studierichting.

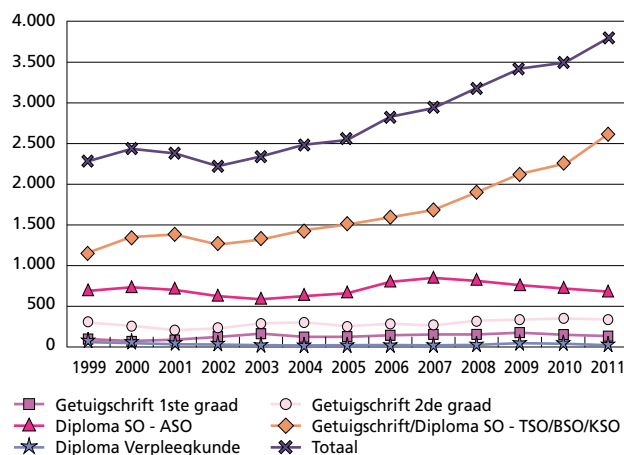

De telling is gebaseerd op het aantal financierbare leerlingen, geteld op 1 februari. Wie meer dan één studierichting volgt, wordt meer dan éénmaal geteld.

Bron: O&V.

2.39 Deelname examencommissie

Evolutie van het aantal deelnames aan de Examencommissie van de Vlaamse Gemeenschap, naar te behalen getuigschrift of diploma, van 1999 tot 2011.

Binnen elk jaar werden de eerste en de tweede zitting samengeteld. De cijfers geven het aantal deelnames weer en dus niet het aantal personen dat deelnam. Een persoon kan deelnemen aan beide zittingen.

Bron: O&V.

2.40 Opleidingenparticipatie werknemers

Aandeel werknemers dat gedurende het boekjaar één of meer formele opleidingen heeft gevolgd, in %, Vlaams Gewest, 2005-2009.

	2005	2006	2007	2008		2009	
				Formele opleiding	Informele opleiding	Formele opleiding	Informele opleiding
Totaal	29,7	30,3	32,6	30,0	15,4	31,5	18,1
1-9 werknemers	1,2	1,0	1,2	2,4	1,1	3,0	1,3
10-49 werknemers	6,4	6,6	5,8	9,0	3,9	9,0	4,4
50-199 werknemers	27,6	27,1	26,2	28,2	13,9	27,3	15,2
200 en meer werknemers	49,6	52,0	55,5	48,1	25,4	50,6	29,8

Bron: WSE, op basis van Balanscentrale (NBB) en RSZ.

len van een diploma of getuigschrift.

Bij de deelnemers in de eerste en tweede graad secundair onderwijs behaalde 44% het getuigschrift. Wie een diploma ASO wilde behalen, slaagde daar in 28% van de gevallen in; voor het diploma TSO gebeurde dat bij 52%. Bij KSO slaagde 41% en bij BSO 28%. In HBO Verpleegkunde tot slot behaalde 29% het diploma. Dit betekent niet noodzakelijk dat de anderen helemaal niets behaalden. Heel wat deelnemers ontvingen in 2011 immers wel vakattesten maar niet het volledige diploma.

Opleiding in ondernemingen

De participatie aan formele opleidingen is in 2009 gestegen tot 31%, een (lichte) stijging ten opzichte van 2008, zoals het Pact 2020 vooropstelt. Naar geslacht zijn er nauwelijks verschillen, maar des te meer naar de grootte van het bedrijf. In de micro-ondernemingen (minder dan 10 werknemers) bedraagt het aandeel amper 3%; in de grote ondernemingen van meer dan 200 werknemers 51% in 2009.

De participatie aan informele opleidingen is eveneens toegenomen in 2009, tot 18%. Vrouwelijke werknemers participeren iets meer dan mannelijke. Ook hier lopen

de cijfers sterk uiteen naargelang van de grootte van de onderneming. In de micro-ondernemingen bedraagt de participatie slechts 1%, in de grote ondernemingen van meer dan 200 werknemers 30%.

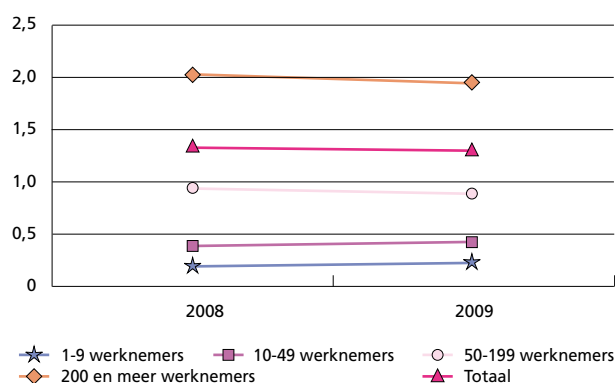
De opleidingsinvestering, als aandeel van de totale loonkosten, bedraagt in 2009 nog altijd slechts 1,3%. Dit cijfer is zeer licht gedaald ten opzichte van 2008. Deze cijfers zijn niet te vergelijken met die van voorgaande jaren, omdat vanaf 2008 ook informele opleidingen worden meegerekend. Het Pact 2020 legt geen gekwantificeerde doelstellingen vast, alleen een stijging. Maar in vergelijking met de in 1998 door de sociale partners overeengekomen "1,9%-doelstelling" is dit niet hoog te noemen. Zoals bij de werknemersparticipatie geven grotere bedrijven relatief meer uit dan kleinere, maar zelfs bij ondernemingen met meer dan 200 werknemers komt men maar tot 1,9%.

Ervaringsbewijzen

In de stimulering van het levenslang leren speelt de erkenning van competenties een belangrijke rol. De erkenning van competenties die mensen via niet-formeel leren hebben verworven, kan leiden tot een vlottere toegang tot

2.41 Opleidingsinvesteringen

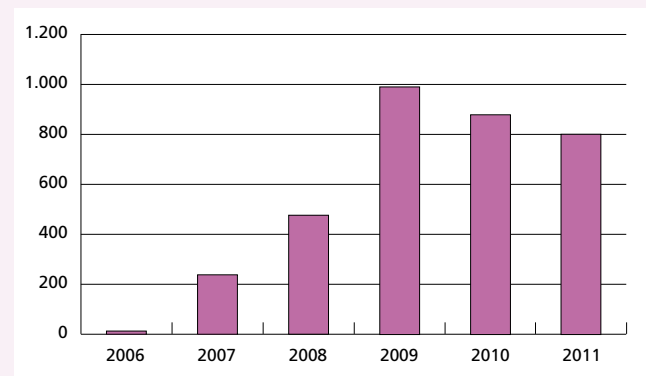
Aandeel totale opleidingskosten in de bruto totale loonkosten (inclusief werkgeversbijdragen), in %, Vlaams Gewest, 2008-2009.

Bron: WSE, op basis van Balanscentrale (NBB) en RSZ.

2.42 Ervaringsbewijzen

Aantal titels van beroepsbekwaamheid/aantal uitgereikte ervaringsbewijzen, in absolute cijfers, 2006*-2011.

* Geen volledig jaar voor 2006.

Bron: WSE, Vlaams Subsidieagentschap Werk en Sociale Economie.

onderwijs en opleiding en de leer- en opleidingstrajecten verkorten. Vandaar ook dat deze indicator in het Pact 2020 wordt opgevolgd. Vanaf oktober 2006 werd er voor het eerst **ervaringsbewijzen** afgegeven, namelijk voor 11 call center operators. In 2007, het eerste volledige jaar waarvoor cijfers beschikbaar zijn, werden 240 ervaringsbewijzen afgegeven. Het hoogst aantal ervaringsbewijzen werd bereikt in 2009 met 990 ervaringsbewijzen. Sinds dat jaar daalt het aantal. In 2011 bedraagt het aantal afgegeven ervaringsbewijzen 799. Het aantal beroepen steeg tussen 2006 en 2011 van 1 tot 34. De belangrijkste in 2011 zijn: heftruckchauffeur (139 ervaringsbewijzen), call center operator (103) en opleider-begeleider in bedrijven en organisaties (88).

2.43 Leerlingen deeltijds onderwijs

Aantal leerlingen in het deeltijds secundair onderwijs en in de leertijd, naar geslacht, 2010-2011.

	Aantal leerlingen	% jongens	% meisjes
Deeltijds secundair onderwijs	7.871	67,2	32,8
Leertijd Syntra Vlaanderen	5.774	65,0	35,0

De gegevens over de leertijd hebben betrekking op alle leerovereenkomsten (sommige leerlingen sloten er meerdere).
Bron: O&V, SYNTRA Vlaanderen.

2.44 Leerovereenkomsten Syntra

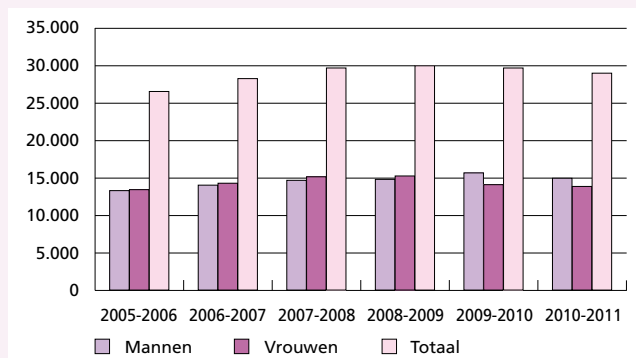
Evolutie van het aantal leerovereenkomsten in de leertijd, naar geslacht, van 2005-2006 tot 2010-2011.

	Aantal leerovereenkomsten	% jongens	% meisjes
2005-2006	7.240	67,3	32,7
2006-2007	7.089	66,7	33,4
2007-2008	6.811	65,9	34,2
2008-2009	5.985	65,0	35,0
2009-2010	5.831	66,4	33,6
2010-2011	5.774	65,0	35,0

De gegevens over de leertijd hebben betrekking op alle leerovereenkomsten (sommige leerlingen sloten er meerdere).
Bron: O&V, Syntra Vlaanderen.

2.45 Deelnemers ondernemersopleiding

Evolutie van het aantal deelnemers aan de ondernemersopleiding bij SYNTRA Vlaanderen, naar geslacht, van 2005-2006 tot 2010-2011.

Bron: O&V, SYNTRA Vlaanderen.

Naar een goede start op het werk

Een vlotte overstap van het onderwijs naar de arbeidsmarkt is cruciaal. Maar het is lang niet voor iedereen een makkelijke stap. In dit deel bekijken we het stelsel van leren en werken en de ondernemersopleiding en presenteren we heel wat informatie rond de ervaringen van schoolverlaters op de arbeidsmarkt.

Leren en werken

Vanaf 15 of 16 jaar kan de leerling overstappen naar het stelsel van leren en werken. Alle leerlingen in het deeltijds onderwijs moeten minimaal 28 uren per week leren en werken. Deeltijds leren en werken wordt op twee manieren ingericht: in een **centrum voor deeltijds onderwijs (CDO)** of in een **SYNTRA (leertijd)**.

In een CDO volgen de leerlingen 15 uren les per week. Zij vullen dit aan met een werkervaring die aansluit bij de opleiding. Leerlingen die niet klaar zijn om te werken, kunnen de overige 13 uur invullen met een voortraject of brugproject bij een erkende promotor of een persoonlijk ontwikkelingstraject in een Centrum voor Deeltijdse Vorming (CDV). Van de leerlingen in het DBSO hadden er in het schooljaar 2010-2011 63,4 % een voltijds engagement. Van de leerlingen in het DBSO zijn 67,2% jongens.

In de leertijd kunnen leerlingen een leerovereenkomst afsluiten die voorziet in vier dagen praktijkopleiding bij een kleine of middelgrote onderneming (KMO) of zelfstandige en één dag theoretische vorming per week. SYNTRA telde in het schooljaar 2010-2011 5.774 leerovereenkomsten, waarvan 65% met jongens.

Via deze onderwijsvormen kunnen jongeren een getuigschrift van de tweede graad, de derde graad of een diploma van het secundair onderwijs behalen. Deze getuigschriften zijn gelijkwaardig met de studiebekräftiging die wordt uitgereikt in het voltijds beroepssecundair onderwijs.

Ondernemersopleiding SYNTRA Vlaanderen

Een ondernemersopleiding van **SYNTRA Vlaanderen** omvat een beroepsgerichte vorming waarin specifieke vakkennis centraal staat en een gedeelte bedrijfsbeheer waarin je alles leert over de beheersaspecten van je toekomstige eigen zaak. De meeste opleidingen beroepsken­nis zijn modulair opgebouwd. Het aantal deelnemers in 2010-2011 bedraagt 28.924; iets meer mannen dan vrouwen participeren.

Internationalisering

Erasmus: studenten

Het **Erasmus-programma** werd in 1987 gelanceerd en is het vlaggenschip van de Europese onderwijs- en opleidingsprogramma's voor mobiliteit en samenwerking binnen het hoger onderwijs in Europa. De verschillende acties van dit programma bieden niet alleen mogelijkheden voor studenten die in het buitenland willen studeren of een stage doen, maar ook voor onderwijzend en ander personeel, zelfs uit bedrijven, die in het buitenland college willen geven en voor personeel uit het hoger onderwijs dat in het buitenland een opleiding wil volgen. Bovendien ondersteunt het programma ook de samenwerking van hogeronderwijsinstellingen via intensieve programma's, academische netwerken en multilaterale projecten en hun inspanningen voor een betere band met het bedrijfsleven.

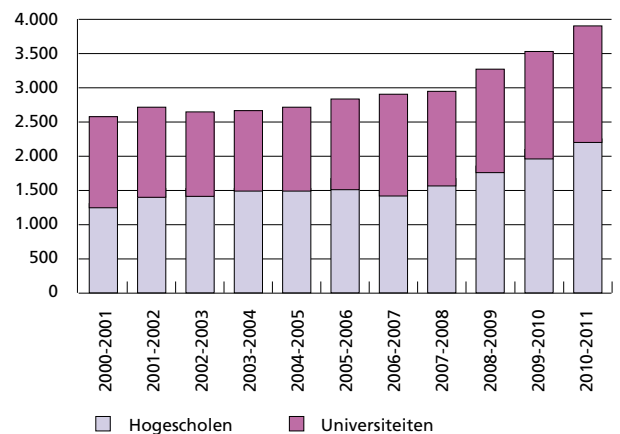
Erasmus-studenten kunnen gedurende een periode van drie tot twaalf maanden naar het buitenland gaan om er te studeren of een stage te doen in een bedrijf of organisatie. Na afloop van hun buitenlandse studies of stage krijgen de Erasmus-studenten een erkenning van de behaalde studiepunten (credits).

Terwijl er in het academiejaar 2009/2010 nog een evenwicht was tussen uitgaande en inkomende Erasmus-studentenmobiliteit, waren er in 2010/2011 meer uitgaande studenten (3.907) dan inkomende studenten (3.656). De uitgaande studentenmobiliteit is in 2010/2011 met bijna 11% gegroeid. Er waren 3.265 studenten die mobiel waren voor studiedoeleinden (SMS) en 642 voor stagedoeleinden (SMP). In de loop van het academiejaar 2010/2011 is de 50.000ste student vanuit een Vlaamse instelling voor hoger onderwijs op Erasmus-mobiliteit vertrokken.

Er waren weinig of geen verschuivingen in de patronen betreffende populaire bestemmingslanden. De studenten-

2.46 Erasmusstudenten

Evolutie van het aantal Vlaamse Erasmusstudenten, naar soort instelling hoger onderwijs, van 2000-2001 tot 2010-2011.

Bron: O&V, EPOS vzw.

mobilititeit voor studiedoeleinden (SMS) ging vooral naar zuidoostelijke landen. De studentenmobiliteit voor stages (SMP) was veel meer gericht op onze buurlanden dan de studentenmobiliteit voor studies (SMS).

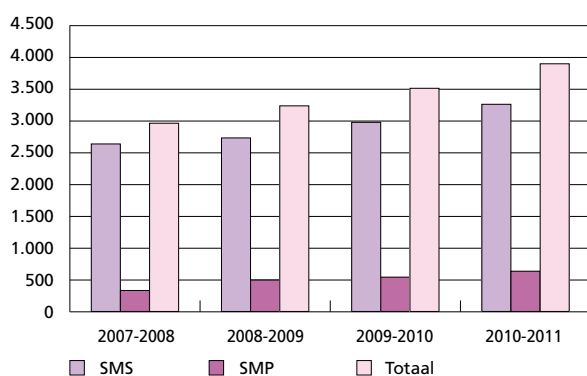
Net zoals in 2009/2010, waren de populairste studiegebieden voor Erasmus de studies Sociale Wetenschappen, Handelswetenschappen en Rechten. Bij de stages was er wel een belangrijke wijziging inzake de populairste studiegebieden: Landbouw, Bosbouw en Visserij stonden op de eerste plaats terwijl dit in 2009/2010 nog de vijfde plaats was.

Studentenmobiliteit algemeen

Europese uitwisselingsprogramma's zijn zeker niet de enige mogelijkheid om in het buitenland een studie-er-

2.47 Studie- en stagemobiliteit

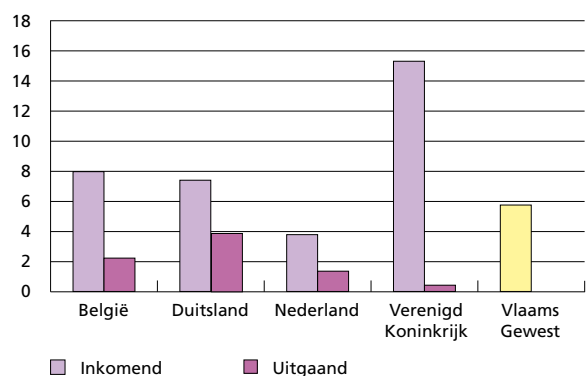
Evolutie van het aantal Vlaamse Erasmusstudenten, naar soort mobiliteit, van 2007-2008 tot 2010-2011.

Bron: O&V, EUROSTAT.

2.48 Studentenmobiliteit

Aandeel mobiele studenten in het hoger onderwijs, inkomend en uitgaand, academiejaar 2009-2010.

Bron: O&V, EUROSTAT.

varing op te doen. Wanneer we kijken naar de volledige studentenpopulatie in het hoger onderwijs, zien we dat in het academiejaar 2009-2010 in Vlaanderen 5,7% van de ingeschreven studenten als 'mobiel' beschouwd kan worden. Zij hebben niet de Belgische nationaliteit én behaalden hun vorige diploma niet in België.

België als geheel doet beduidend beter met 8% mobiele inkomende studenten (wereldwijd).

In 2009-2010 was 2,2% (ten opzichte van de totale Belgische studentenpopulatie) studenten ingeschreven in het hoger onderwijs binnen de Europese Hoger Onderwijsruimte (maar buiten België). Duitsland doet beduidend beter.

Vreemde talen leren

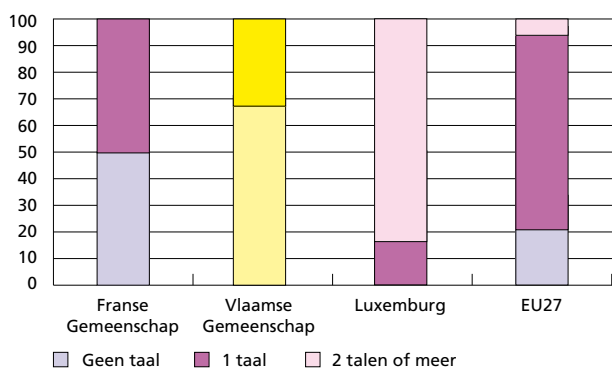
In het gewoon lager onderwijs leert in Vlaanderen gemiddeld 1 leerling op 3 een **vreemde taal**. Naast de leerlingen

die verplicht Frans volgen zijn in dit cijfermateriaal ook de leerlingen opgenomen die een taalinitiatie volgen. In Vlaanderen en in de gemeenten met een speciaal statuut (Brussel, randgemeenten en taalgrensgemeenten) kan in het gewoon basisonderwijs gekozen worden voor taalinitiatie in een andere taal dan het Nederlands, vroeger dan of naast het verplicht onderwijs in het Frans. Indien hiervoor gekozen wordt, moet steeds eerst taalinitiatie in het Frans aangeboden worden. Leerlingen die een dergelijke taalinitiatie volgen, zijn nu opgenomen in de cijfergegevens. Dit verklaart waarom een heel klein percentage leerlingen (0,2% van de leerlingen) 2 talen of meer volgt.

Een leerling in de eerste graad secundair leert in Vlaanderen gemiddeld 1,4 vreemde talen. De toestand in onze buurlanden is gelijkaardig, enkel Luxemburg doet beduidend beter (2,5 vreemde talen). In het hoger algemeen secundair onderwijs scoort Vlaanderen met gemiddeld 2 vreemde talen wel duidelijk beter; Luxemburg heeft hier eveneens een nog hoger cijfer.

2.49 Vreemde talen - lager onderwijs

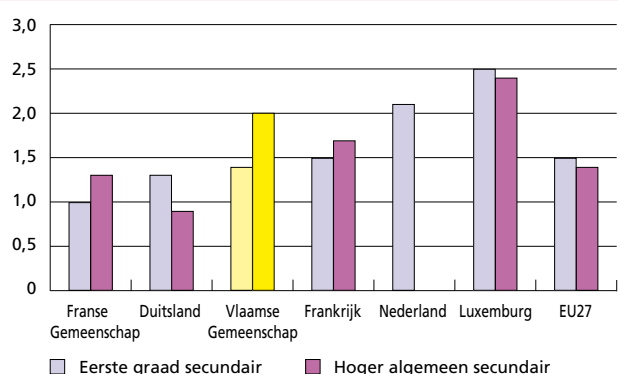
Aantal leerlingen die geen, één of twee of meer vreemde talen volgt in het lager onderwijs, internationale vergelijking, 2009-2010.

Bron: O&V en Eurostat (website op 25 mei 2012).

2.50 Vreemde talen - secundair onderwijs

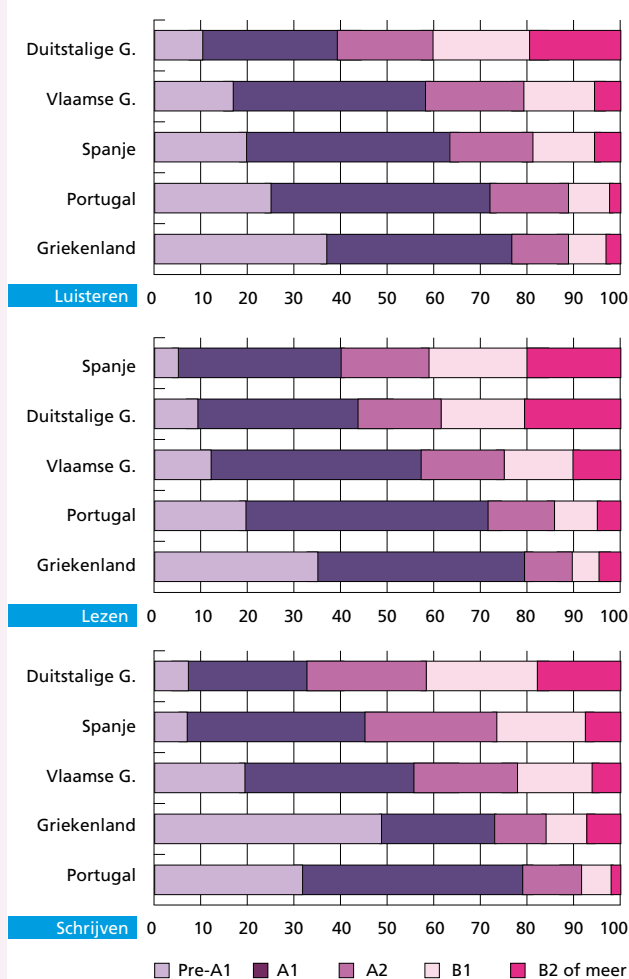
Gemiddeld aantal vreemde talen per leerling in het secundair onderwijs, naar niveau, internationale vergelijking, 2009-2010.

Bron: O&V en Eurostat (website op 25 mei 2012).

2.51 Kennis Frans

Percentage leerlingen op de verschillende ERK-niveaus voor Frans luisteren, lezen en schrijven, internationale vergelijking, 2010-2011.

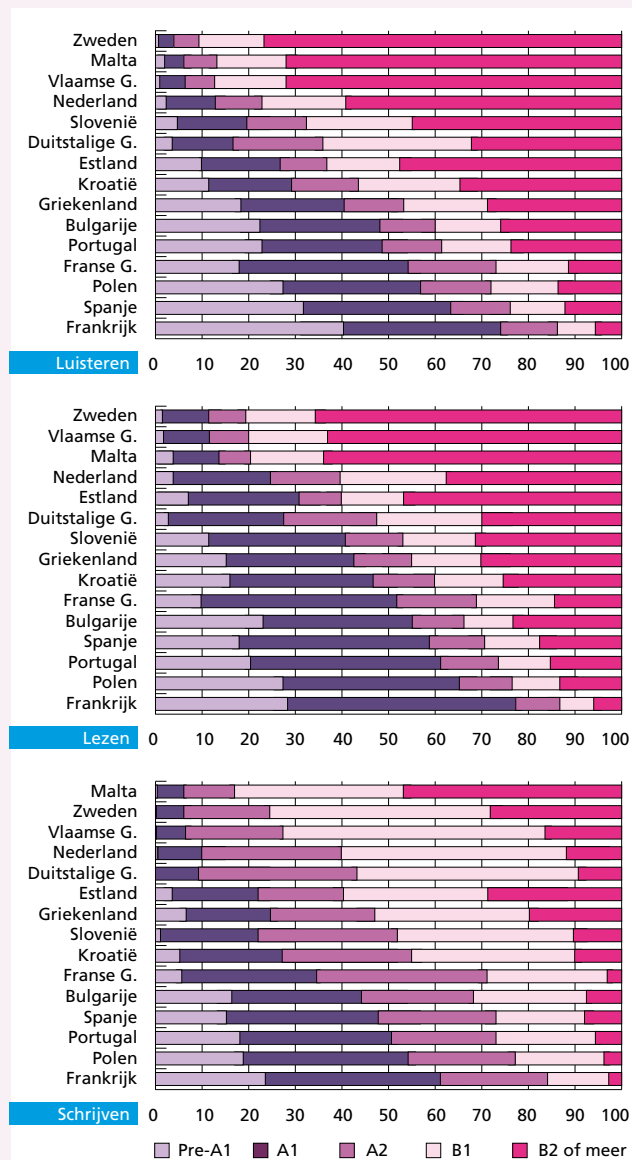
Bron: O&V en Europese Commissie – ESLS.

In 2011 werd voor het eerst nagegaan hoe vaardig leerlingen zijn in vreemde talen in de European Survey on Language Competences (ESLC). In Vlaanderen werd nagegaan hoe leerlingen uit het tweede jaar van de eerste graad secundair onderwijs het doen voor Frans en leerlingen uit het tweede jaar van de tweede graad secundair onderwijs voor het Engels. De prestaties worden uitgedrukt in ERK-niveaus en worden vergeleken met landen die dezelfde talen getest hebben.

Onze Vlaamse leerlingen scoren gemiddeld voor Frans. Daarbij dient wel gezegd dat de Vlaamse leerlingen gemiddeld jonger waren dan de leerlingen in de meeste andere landen. Voor Engels, de vreemde taal die in zowat alle deelnemende landen getest werd, staan onze Vlaamse leerlingen mee aan de top.

2.52 Kennis Engels

Percentage leerlingen op de verschillende ERK-niveaus voor Engels luisteren, lezen en schrijven, internationale vergelijking, 2010-2011.

Bron: O&V en Europese Commissie – ESLC.

Investeren in onderwijs

Budget

De Vlaamse **onderwijsbegroting** bedraagt in 2011 10,075 miljard euro. Tegenover 2010 stijgt het budget met 2,1%. Gezuiverd van inflatie daalt het budget echter met 1,9%.

Onderwijsuitgaven internationaal vergeleken

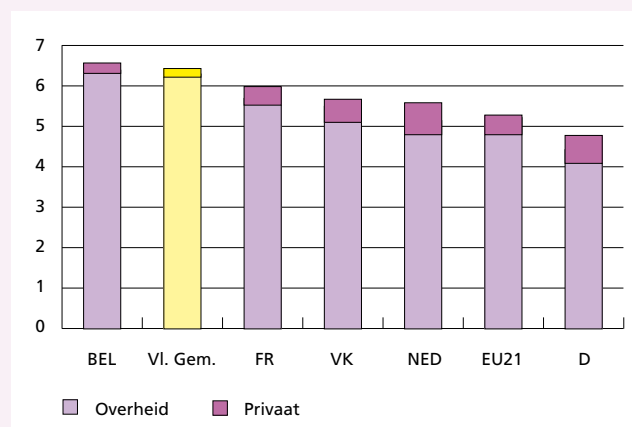
In 2008 bedroeg de Vlaamse onderwijsbegroting, volgens de OESO-berekening, 6,4% van het bruto binnenlands product. Daarmee zit de Vlaamse Gemeenschap boven het EU19-gemiddelde. Wanneer enkel de gespendeerde overheidsmiddelen worden beschouwd, geeft Vlaanderen 1,4% méér uit dan het gemiddelde EU21-land.

Overheidsuitgaven per leerling/student

Vlaanderen gaf in 2008 voor alle onderwijsniveaus meer uit per leerling of student dan een gemiddeld EU21-land, behalve voor het kleuteronderwijs. Er wordt meer uitgegeven per leerling of student naarmate hij of zij in een hoger onderwijsniveau zit. Zo krijgt een kleuter in verhouding het minst overheidsmiddelen. Deze vaststelling moet wel gerelativeerd worden. Nergens in Europa – met uitzondering van Frankrijk – bestaat immers zo een uitgebreid kleuteronderwijs als in Vlaanderen.

2.53 Uitgaven in % bbp

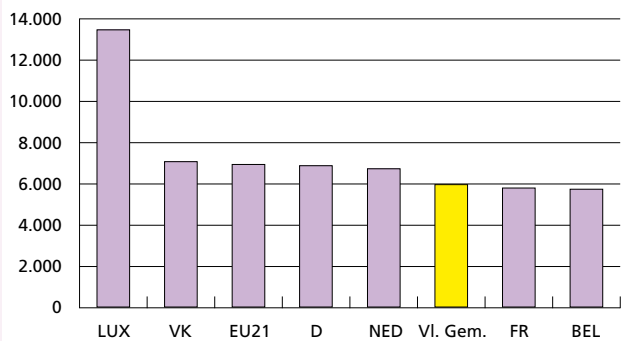
Uitgaven voor onderwijsinstellingen als percentage van het bbp, volgens de OESO-berekening, naar private en overheidsuitgaven, in %, internationale vergelijking, 2008.

Deze berekening omvat het Vlaamse onderwijsbudget, de financiële inspanning voor onderwijs en opleiding van gemeenten en provincies, de middelen van Syntra Vlaanderen, de kinderbijslag die ouders ontvangen voor kinderen boven de 18 jaar, de kost van de onderwijsadministratie, de Europese middelen, de pensioenen en alle uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling. Bron: O&V, OESO.

2.54 Uitgaven per leerling kleuteronderwijs

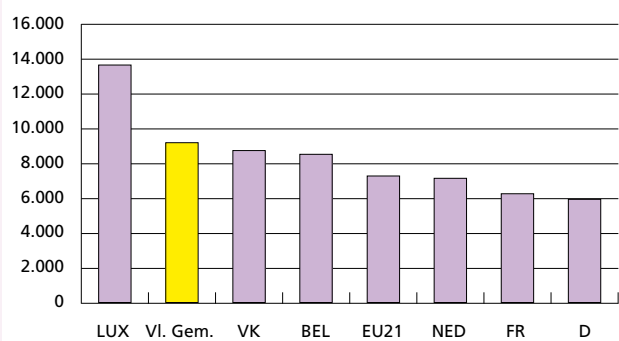
Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het kleuteronderwijs, in USD equivalenten, internationale vergelijking, 2008.

Bron: O&V, OESO.

2.55 Uitgaven per leerling lager onderwijs

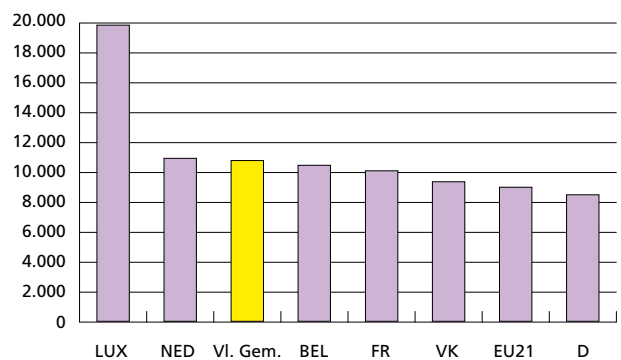
Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het lager onderwijs, in USD equivalenten, internationale vergelijking, 2008.

Bron: O&V, OESO.

2.56 Uitgaven per leerling secundair onderwijs

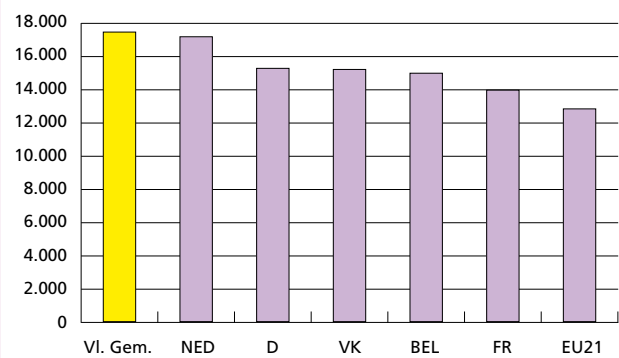
Uitgaven voor onderwijsinstellingen per leerling in het secundair onderwijs, in USD equivalenten, internationale vergelijking, 2008.

Sommige landen combineerden data voor een aantal onderwijsniveaus in de categorie 'secundair onderwijs'.
Bron: O&V, OESO.

2.57 Uitgaven per student hoger onderwijs

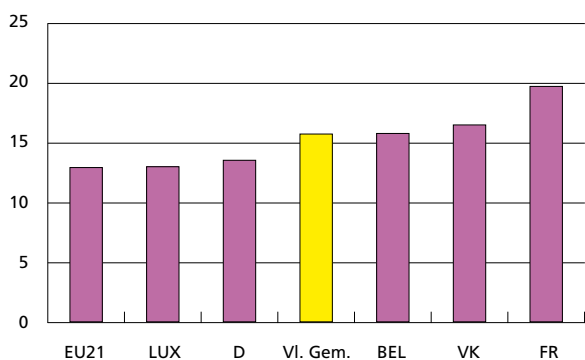
Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in het hoger onderwijs, in USD-equivalenten, internationale vergelijking, 2008.

Bron: O&V, OESO.

2.58 Leerling-leerkracht-ratio kleuteronderwijs

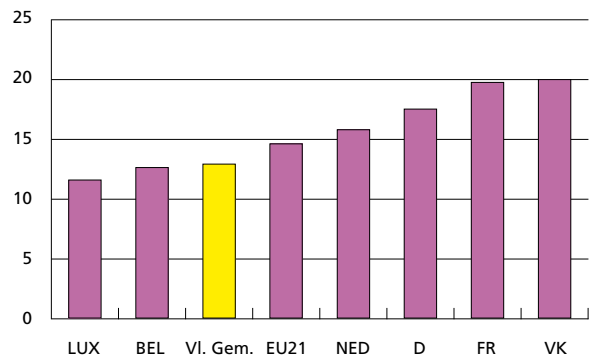
Leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs, internationale vergelijking, 2008-2009.

Voor Nederland zit de ratio voor het kleuteronderwijs vervat in die voor het lager onderwijs.
Bron: O&V, OESO.

2.59 Leerling-leerkracht-ratio lager onderwijs

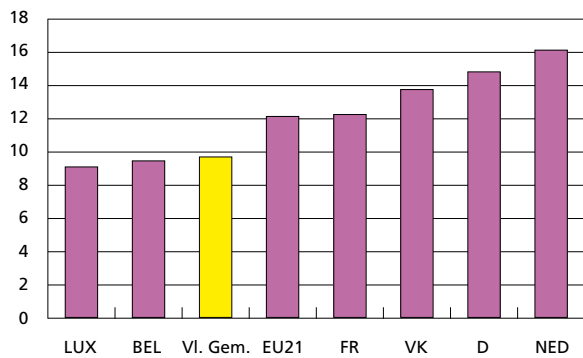
Leerling-leerkracht-ratio in het lager onderwijs, internationale vergelijking, 2008-2009.

Voor Nederland zit de ratio voor het kleuteronderwijs vervat in die voor het lager onderwijs.
Bron: O&V, OESO.

2.60 Leerling-leerkracht-ratio secundair onderwijs

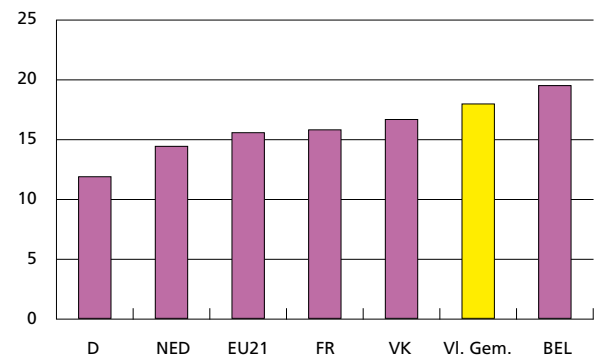
Leerling-leerkracht-ratio in het secundair onderwijs, internationale vergelijking, 2008-2009.

Bron: O&V, OESO.

2.61 Student-docent-ratio hoger onderwijs

Student-docent-ratio in het hoger onderwijs, internationale vergelijking, 2008-2009.

Bron: O&V, OESO.

Leerling-leerkracht-ratio

De **leerling-leerkracht-ratio** geeft weer per hoeveel leerlingen één onderwijzend personeelslid bezoldigd wordt. Deze ratio geeft geen beeld van klasgrootte, maar is eerder een investeringsindicator.

Voor het kleuteronderwijs situeert Vlaanderen zich boven het EU 21-gemiddelde van 12,9. De ratio van Luxemburg, het buurland met de laagste leerling-leerkracht-ratio in het kleuteronderwijs, bedraagt 13 en die van Frankrijk, het buurland met de hoogste ratio in dit onderwijsniveau, 19,7.

Wat het lager onderwijs betreft, positioneert Vlaanderen zich duidelijk onder het EU 21-gemiddelde (14,5). Luxemburg heeft de laagste ratio van de buurlanden (11,6) en het Verenigd Koninkrijk de hoogste (19,9).

Vlaanderen behoort in het secundair onderwijs tot de landen met de laagste ratio's. Het EU 21-gemiddelde bedraagt 12,1. Luxemburg heeft de laagste ratio van de buurlanden met 9,1 en Nederland de hoogste met 16,1.

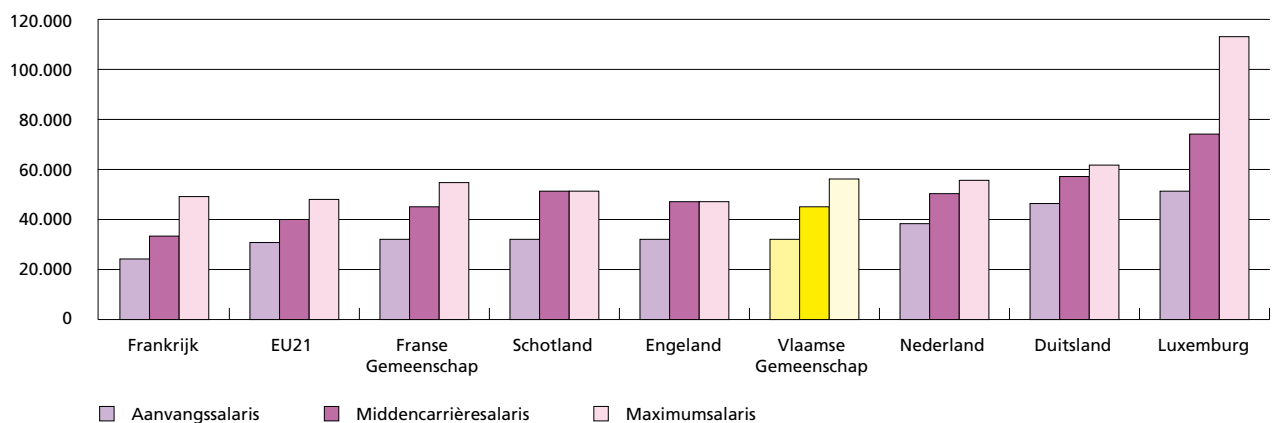
In het hoger onderwijs heeft Vlaanderen een ratio boven het EU 21-gemiddelde (15,5). Duitsland scoort laag met een ratio van 11,9 en België als geheel hoog met een ratio van 19,5.

Verloning van leerkrachten

De salarissen van leerkrachten verschillen sterk van land tot land. Zo kiezen Engeland en Schotland er bijvoorbeeld voor om hun leerkrachten, ongeacht het onderwijsniveau waar ze werkzaam zijn, gelijk te bezoldigen.

2.62 Salarissen lager onderwijs

Salarissen van leerkrachten in het lager onderwijs naar carrière-moment, internationale vergelijking, 2008-2009.

Bron: O&V, OESO.

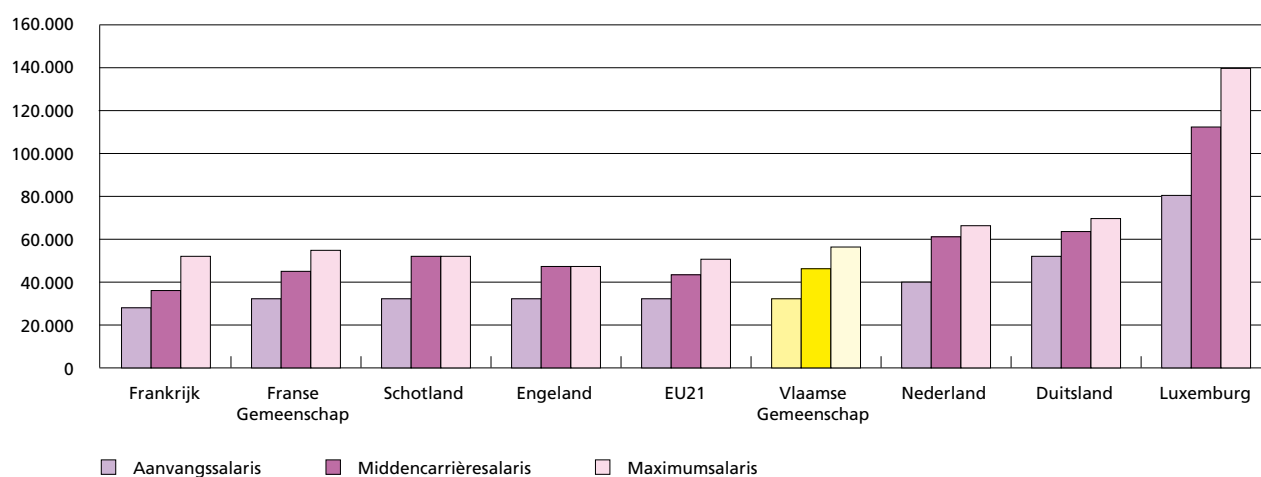
Wat het lager onderwijs betreft, situeert zowel het aanvangssalaris als het maximumsalaris in Vlaanderen zich rond het EU 19-gemiddelde. Bij het maximumsalaris behoort de verloning in Vlaanderen zelfs tot de koplopers onder onze buurlanden. Qua aanvangssalaris heeft Frankrijk het laagste en Luxemburg het hoogste bedrag. Wat het maximumsalaris betreft heeft Engeland het laagste en Luxemburg het hoogste bedrag.

Voor het lager secundair onderwijs zit Vlaanderen eveneens rond het EU 21-gemiddelde. Frankrijk heeft het laagste aanvangssalaris en Luxemburg het hoogste. Engeland heeft het laagste maximumsalaris terwijl Luxemburg nogmaals het hoogste heeft.

In het hoger secundair onderwijs behoort Vlaanderen tot de landen met het hoogste aanvangssalaris en het hoogste maximumsalaris. Zoals in de andere onderzochte onderwijsniveaus heeft Frankrijk het laagste aanvangssalaris en Luxemburg het hoogste. Engeland heeft het laagste maximumsalaris en Luxemburg het hoogste.

2.63 Salarissen lager secundair onderwijs

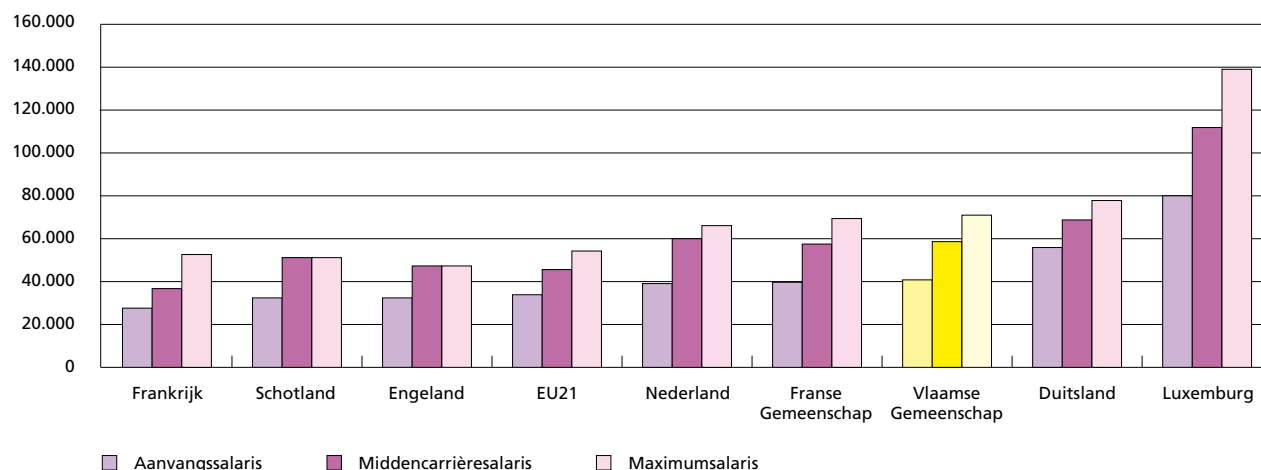
Salarissen van leerkrachten in het lager secundair onderwijs naar carrière-moment, internationale vergelijking, 2008-2009.

Bron: O&V, OESO.

2.64 Salarissen hoger secundair onderwijs

Salarissen van leerkrachten in het hoger secundair onderwijs naar carrière-moment, internationale vergelijking, 2008-2009.

Bron: O&V, OESO.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- European Commission (2011) *Progress towards the common European objectives in education and training (2010/2011) - Indicators and benchmarks*. Brussel.
- OECD (2011). *Education at a Glance 2011 OECD Indicators*. Parijs.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming (2011). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams onderwijs Schooljaar 2010-2011*. Brussel.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming, Agentschap voor Kwaliteitszorg in Onderwijs & Vorming (2012). *Jaarverslag Examencommissie*. Brussel.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming, Agentschap voor Onderwijsdiensten (2012). *Leerplicht: Wie is er niet als de schoolbel rinkelt? Evaluatie 2010-2011*. Brussel.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming, Departement Onderwijs & Vorming en KULeuven (2012). *Vlaamse vreemdetalenkennis in Europees perspectief – Balans van het ESLC-onderzoek*. Brussel.
- Europese Commissie – Onderwijs & Vorming:
http://europa.eu/pol/educ/index_en.htm
- Europese Commissie - EUROSTAT:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Organisatie voor Economische Samenwerking & Ontwikkeling: www.oecd.org
- Programme for International Student Assessment:
www.pisa.oecd.org
- Vlaamse Gemeenschapscommissie:
www.vgc.be/onderwijs
- Vlaams Ministerie van Onderwijs & Vorming:
www.ond.vlaanderen.be
- Vlaamse Interuniversitaire Raad: www.vlir.be
- ETNIC: www.statistiques.etic.be

DEFINITIES

Leerlingen De leerlingenaantallen hebben betrekking op het aantal ingeschreven leerlingen en studenten op 1 februari 2011. De leerlingen en studenten die ingeschreven zijn in Franstalige afdelingen van Nederlandstalige scholen of in Franstalige scholen onder de bevoegdheid van de Vlaamse overheid worden niet in dit cijfermateriaal opgenomen. In het hoger onderwijs wordt (tenzij anders vermeld) het aantal actieve inschrijvingen weergegevens op 30 september 2011. Eén student kan meerdere inschrijvingen hebben in het hoger onderwijs. In het volwassenenonderwijs wordt het aantal inschrijvingen in opleidingen gestart binnen de referentieperiode geteld. In het deeltijds kunstonderwijs wordt het aantal inschrijvingen van financierbare leerlingen geteld. In beide onderwijsniveaus ligt het aantal inschrijvingen hoger dan het aantal fysieke personen, omdat een leerling voor meerdere cursussen ingeschreven kan zijn. Leerlingen die omwille van een langdurige ziekte les volgen in het buitengewoon onderwijs (de zogenaamde type-5-leerlingen) worden, om dubbeltellingen te vermijden, niet in het cijfermateriaal opgenomen.

Leerling-leerkracht-ratio De leerling-leerkracht-ratio geeft aan hoeveel leerlingen er zijn per bezoldigd onderwijzend personeelslid. Het geeft dus geen beeld van de gemiddelde klasgrootte. Ook het buitengewoon onderwijs werd in het Vlaamse cijfermateriaal geïntegreerd. De omkadering is er groter dan in het gewoon onderwijs. Ook het deeltijds onderwijs en het volwassenenonderwijs zijn in de cijfergegevens vervat. Voor de personeelsgegevens moet er op gewezen worden dat al het onderwijzend personeel (budgettaire fulltime-equivalenten) opgenomen is. Zo zitten er personeelsleden in de cijfers die geen klasleerkracht zijn, bijvoorbeeld taakleerkrachten. Ook personeelsleden die zorgen voor vervangingen van minder dan een jaar werden in de basisgegevens opgenomen. We volgen daarmee de OESO-instructies over de 'coverage' en hun definities over leerkrachten.

Onderwijskansenindex De Onderwijskansenindex of kortweg OKI is een indicator gebaseerd op 4 leerlingkenmerken (opleidingsniveau moeder, thuistaal, buurt en schooltoelage). Elke leerling krijgt een OKI-score van 0 tot 4 (afhankelijk van aantal leerlingkenmerken waarvoor hij/zij aantikt).

Overheidskost per leerling Op internationaal vlak wordt de kost per leerling op basis van het aantal financierbare studenten berekend en uitgedrukt in US-dollarequivalenten. Uitgaven voor onderwijsinstellingen per student in vergelijking met het bbp per capita worden berekend door de onderwijsuitgaven per student in de nationale munteenheid af te zetten als percentage van het bbp per capita, ook in de nationale munteenheid. In de gevallen waarbij de onderwijsuitgaven en de bbp-data een andere referentieperiode beslaan, worden de onderwijsdata aan de referentieperiode van de bbp-data aangepast. Men maakt daarbij gebruik van de inflatieratio's.

Personeel

Gegevens afkomstig van het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming:

In de personeelsstatistieken wordt enkel het personeel geregistreerd dat ofwel rechtstreeks door het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming wordt betaald, ofwel waarvan de lonen ten laste van de werkingsenveloppe van het hoger onderwijs zijn. Het personeel dat geniet van het stelsel 'terbeschikkingstelling voorafgaand aan het rustpensioen' (TBS55+) is dus opgenomen in de statistieken. Het meester-, vak- en dienstpersoneel van het gesubsidieerd onderwijs komt niet aan bod in de statistieken. De gesubsidieerde contractuelen worden ook buiten beschouwing gelaten omdat zij niet volledig door het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming worden betaald.

De personeelsgegevens hebben betrekking op de maand januari zoals gekend in juni, tenzij anders aangegeven.

Gegevens afkomstig van de VLIR:

De personeelsgegevens voor het universitair onderwijs zijn afkomstig van de Vlaamse Interuniversitaire Raad (VLIR), en hebben betrekking op 1 februari 2011.

Salariëring van leerkrachten Deze indicator geeft een beeld van de salarissen van leerkrachten in het onderwijs. De gegevens zijn afkomstig uit de OESO-databank. De salarissen zijn aangepast volgens de 'Purchasing Power Parity' (PPP), zodat vergelijkingen tussen de landen verantwoord zijn. Deze PPP-index wordt jaarlijks door de OESO samengesteld en is een coëfficiënt die per land de koopkracht weergeeft. Er wordt een onderscheid tussen het aanvangs-, het middencarrière- en het maximumsalaris van leerkrachten gemaakt. Het aanvangssalaris is het brutosalaris per jaar voor een voltijds aangestelde leerkracht in het begin van zijn/haar loopbaan met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Het middencarièressalaris verwijst naar het brutosalaris per jaar na 15 jaar loopbaan voor een voltijds aangestelde leerkracht met het minimum opleidingsniveau dat vereist is om volledig gekwalificeerd te zijn. Hetzelfde geldt voor het maximumsalaris, met dit verschil dat de berekening gebeurt op basis van 27 jaar dienstanciënniteit voor leerkrachten in het kleuter-, lager en in de 1ste graad secundair onderwijs en 25 jaar loopbaan voor geaggregeerden in het secundair onderwijs - groep 2. De term 'brutosalaris' verwijst naar de geïndexeerde bruto jaarwedde, verhoogd met de eindejaarstoeslag en het vakantiegeld. Het brutojaarsalaris wordt berekend uitgaande van het salaris van de maand januari. Dit wordt getransponeerd tot een volledig jaarsalaris.

Voor het 'hoger technisch en beroepssecundair onderwijs' – wat overeenkomt met de 2de en 3de graad secundair onderwijs BSO/KSO/TSO – zijn er geen cijfergegevens in de internationale dataverzameling geïntegreerd. In dit soort onderwijs komen te veel verschillende salarisschalen voor om zinvolle gemiddelden te berekenen. Dat is ook in het buitenland het geval, waardoor de OESO besliste om hiervoor geen indicator te berekenen.

2.2 WERK EN SOCIALE ECONOMIE

Weten wat er reilt en zeilt op vlak van arbeidsmarkt en sociale economie is van belang voor een goede beleidsvoering. Dit hoofdstuk begint dan ook met een overzicht van de situatie op de Vlaamse arbeidsmarkt in ruime zin. Om een beter beeld te krijgen van de huidige arbeidsmarkttoestand en de grootste uitdagingen voor het beleid, komen achtereenvolgens de bevolking op arbeidsleeftijd, de werkenden en de werkzoekenden aan bod. Ook de aansluitingsproblemen tussen vraag en aanbod en de combinatie arbeid en gezin worden belicht.

De Vlaamse Regering heeft een aantal lange termijn-doelstellingen bepaald in het Pact 2020, in ViA en in het regeerakkoord 2009-2014. Bedoeling is om versterkt in te zetten op de activering van werkzoekenden, de versterking van competenties en de ondersteuning van loopbanen. De Vlaamse Regering wil ook resoluut gaan voor meer 50-plussers aan het werk en een versterking van de sociale economie. In het tweede deel van dit hoofdstuk komen een aantal beleidsmaatregelen en -programma's aan bod die werden opgezet ter realisatie van deze doelstellingen.

Situatie Vlaamse arbeidsmarkt

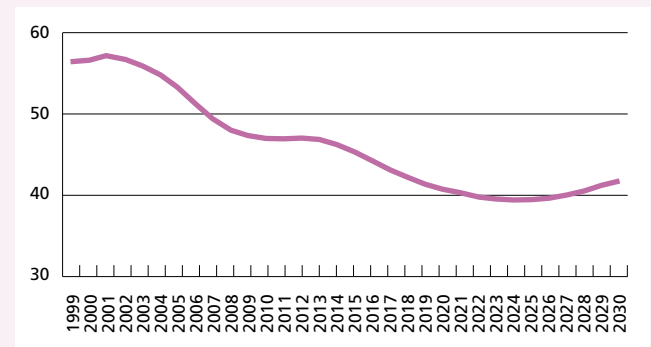
Hier volgt een overzicht van de ruime omgeving waarin de Vlaamse arbeidsmarkt en het arbeidsmarktbeleid is ingebed. Vooreerst wordt de bevolking op arbeidsleeftijd en een aantal onderliggende componenten onder de loep genomen. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de werkenden, de werklozen, de aansluitingsproblemen tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt en de combinatie arbeid en gezin.

Bevolking op arbeidsleeftijd

Vooruitzichten geven aan dat een verdere groei van de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) niet zal blijven duren. Volgens prognoses zou het aantal 20-64-jarigen in Vlaanderen tussen 2015 en 2020 blijven hangen op 3,8 miljoen om nadien af te nemen tot circa 3,6 miljoen in 2030. Bovendien blijkt de kleiner wordende groep personen op arbeidsleeftijd ook te ontgroenen en te vergrijzen. Dit proces is nu reeds aan de gang: terwijl het aantal jongeren (20-24-jarigen) sinds 1999 min of meer stabiel is gebleven, neemt het aantal ouderen (55-64-jarigen) jaarlijks toe. Waar er in 1999 nog 56 jongeren per 100 ouderen waren, zou deze jong/oud-ratio in 2023 een dieptepunt bereiken met 39 jongeren op 100 ouderen.

2.65 Jong/oud-ratio

Evolutie/prognose van de verhouding 20-24-jarigen/55-64-jarigen, van 1999 tot 2030.*

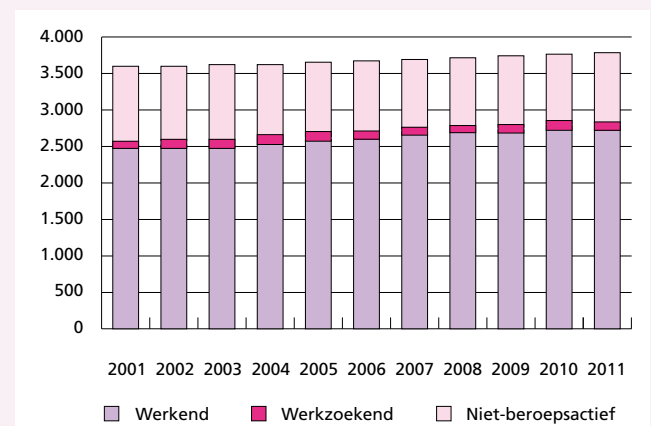

* Jaren 1999 tot 2008 zijn observaties, jaren 2009-2030 zijn projectiewaarden.
Bron: Willems & Lodewijckx, 2011.

De bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar) kan volgens de internationaal geldende definitie van de International Labour Organization (ILO) naar socio-economische positie in drie grote categorieën ingedeeld worden: de werkenden, de werkzoekenden of werklozen en de niet-beroepsactieven. Voor Vlaanderen komen we voor het

2.66 Bevolking op arbeidsleeftijd

Evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar), van 2001 tot 2011, naar socio-economische positie, x 1.000.*

* Tijdsreeksbreuk tussen 2010 en 2011 voor werkzoekenden en niet-beroepsactieven.
Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

jaar 2011 aan 71,8% werkenden, 3% werkzoekenden en 25,2% niet-beroepsactieven. De eerste 2 vormen samen de **beroepsbevolking**. In vergelijking met 2001 is het aandeel werkenden en werkzoekenden toegenomen en is het aandeel niet-beroepsactieven gedaald.

Het aantal **werkenden** kende een overwegend stijgend verloop tussen 2001 en 2011, behalve tijdens de economisch zwakkere jaren 2003 en 2009 toen er geen groei van het aantal werkenden was. De economische heropleving vertaalt zich in een toename van het aantal werkende 20-64-jarigen in 2010 en 2011.

Het aantal **ILO-werkzoekenden** vertoont een schommelend verloop in de periode 2001-2011, met aanzienlijke toenames in 2002-2003 en 2009. Ook in 2010 is er een stijging op jaarbasis, maar aan een lager ritme dan in 2009. In 2011 is er een aanzienlijke daling naar aanleiding van het economisch herstel in 2010.

Het aantal **niet-beroepsactieven** kent tussen 2001 en 2011 eveneens een fluctuerend verloop dat overwegend neerwaarts gericht is. In vergelijking met 2001 zijn er 7,5% minder niet-beroepsactieve 20-64-jarigen in 2011.

Werkenden

Er wordt van start gegaan met de voorstelling van de werkzaamheidsgraad, zowel globaal als naar verschillende achtergrondkenmerken. Nadien wordt er even stilgestaan bij de uittredeleeftijd. Vervolgens worden er verscheidene arbeidsregimes besproken. Tot slot komt ook werkbaar werk aan bod.

Werkzaamheidsgraad

De nieuwe Europa 2020-strategie, die in 2010 gelanceerd werd als opvolger van de Lissabonstrategie, wil de EU helpen de crisis te boven te komen en de Europese economie voorbereiden op de komende 10 jaar. De werkzaamheidsdoelstelling in deze strategie schrijft voor dat 75% van de bevolking tussen 20 en 64 jaar aan het werk dient te zijn in 2020. Daartoe zal de werkzaamheid van zowat alle bevolkingsgroepen omhoog moeten. Ook Vlaanderen wil zijn eigen doelstellingen in lijn brengen met deze nieuwe strategie en besliste om een werkzaamheidsdoelstelling van ruim 76% voorop te stellen voor de 20-64-jarigen.

Terwijl in 2010 nog sprake was van een toename van de arbeidsdeelname in Vlaanderen, komt in 2011 hieraan een (voorlopig) einde. Anno 2011 zijn er ruim 7 op de 10 Vlamingen op beroepsactieve leeftijd (20-64 jaar) aan het werk; dat zijn er 0,3 procentpunt minder dan een jaar eerder. De Vlaamse **werkzaamheidsgraad** blijft nog steeds boven het EU27-gemiddelde (68,6%) dat in 2011 op hetzelfde niveau blijft hangen als in 2010. Met het groei-ritme dat tijdens de afgelopen jaren gerealiseerd werd, wordt het bereiken van de 76%-doelstelling tegen 2020 nog een hele uitdaging. Niet alleen laat de economische toestand sporen na en remt de vergrijzing van de bevolking op arbeidsleeftijd de vooruitgang af, maar daarnaast blijven ook een aantal specifieke groepen ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt: vrouwen, ouderen, laaggeschoolden, alloctonen en personen met een handicap.

2.67 Werkzaamheidsgraad globaal

Evolutie van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar), van 2000 tot 2011, naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau, nationaliteit, geboorteland, arbeidshandicap** en internationale vergelijking, jaargemiddelde, in %.*

	Vlaams Gewest												Waal Gewest	Brussels Gewest	België	EU27
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011	2011	2011
Totaal (20-64 jaar)	68,9	68,6	68,6	68,1	69,7	70,4	70,6	71,9	72,3	71,5	72,1	71,8	62,2	59,2	67,3	68,6
Mannen	79,0	77,9	77,4	76,5	77,6	77,8	77,7	78,8	78,3	77,2	77,4	77,0	68,7	64,1	73,0	75,0
Vrouwen	58,5	59,0	59,7	59,6	61,5	62,8	63,4	64,9	66,1	65,7	66,7	66,4	55,8	52,5	61,5	62,3
20-24 jaar	-	57,5	56,9	54,9	56,1	55,0	56,5	56,2	56,1	49,6	50,8	50,0	38,9	29,5	44,0	49,6
25-49 jaar	84,3	84,0	84,2	83,2	84,9	85,6	85,8	86,8	87,9	86,8	86,8	86,4	75,3	65,7	80,5	78,0
50-64 jaar	39,9	40,1	40,6	42,1	43,8	45,9	46,3	49,3	49,1	50,9	53,1	53,6	48,2	51,7	51,6	57,5
55-64 jaar	25,5	24,5	25,6	26,5	29,5	30,7	31,4	34,2	34,3	35,8	38,2	38,9	36,9	45,0	38,7	47,4
Laaggeschoold	-	52,2	52,6	52,2	52,7	52,6	52,5	54,3	53,4	52,6	53,3	52,0	43,1	39,6	47,3	53,0
Middengeschoold	-	72,7	72,4	71,6	72,6	73,4	73,3	73,9	74,8	73,2	74,1	74,0	62,9	52,9	68,9	69,9
Hooggeschoold	-	85,2	84,2	83,8	84,8	84,9	84,7	85,9	85,0	84,2	84,1	83,8	80,8	77,0	82,0	82,1
Belgen	-	69,3	69,4	68,9	70,4	71,1	71,3	72,7	72,8	72,2	72,9	72,7	63,4	59,8	68,7	69,1
EU-burger (excl. Belgen)	-	67,4	62,6	62,4	65,5	67,2	66,7	68,8	71,5	68,0	70,1	68,5	58,9	68,1	65,1	70,6
Niet-EU-burger	-	36,4	41,4	38,6	41,3	42,7	45,0	44,5	47,2	46,9	44,4	46,3	33,8	36,0	39,6	58,0
Geboren in België	-	-	-	-	-	71,7	72,0	73,1	73,3	72,9	73,5	73,3	64,1	63,3	69,7	69,2
Geboren in ander EU27	-	-	-	-	-	64,4	61,3	64,3	68,4	67,0	68,6	69,0	56,2	69,7	64,5	69,0
Geboren buiten EU27	-	-	-	-	-	48,9	51,1	51,4	56,3	53,4	53,4	53,0	47,0	43,7	48,2	60,7
Met arbeidshandicap	-	-	-	-	-	-	-	42,7	-	37,5	33,5	38,6	32,4	29,7	35,3	-
Zonder arbeidshandicap	-	-	-	-	-	-	-	77,4	-	75,7	76,8	76,8	68,3	63,3	72,7	-

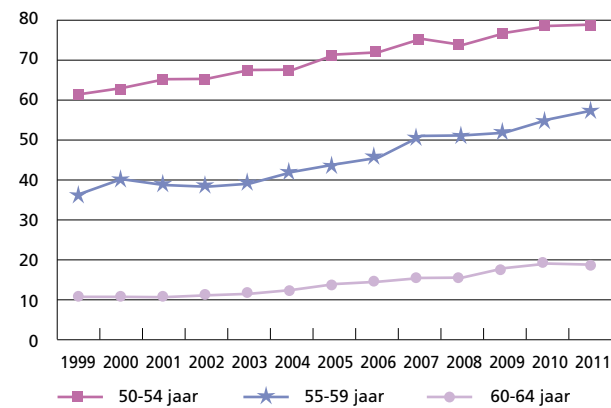
* EU: tot 2004 EU15, in 2005 en 2006 EU25 en vanaf 2007 EU27.

** Tussen 2007 en 2009 is er een tijdreksbreuk. Vanaf 2009 worden jaargegevens gebruikt, voordien tweede kwartaalgegevens.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

2.68 Werkzaamheidsgraad ouderen

Evolutie van de werkzaamheidsgraad (50-64 jaar), van 1999 tot 2011, naar leeftijdsklassen, jaargemiddelde, in %.

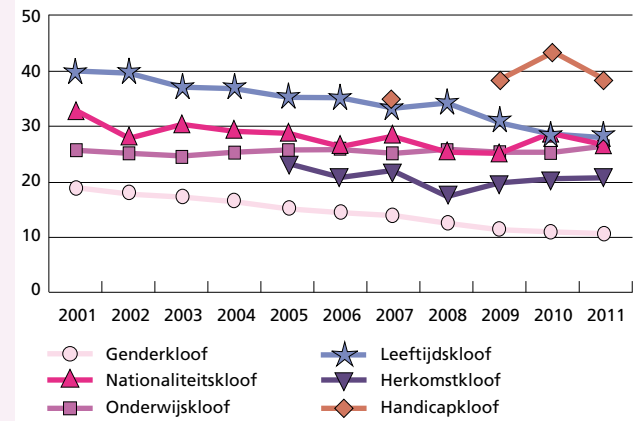
Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

Vrouwen zijn de afgelopen jaren steeds meer gaan deelnemen aan de arbeidsmarkt. Hun werkzaamheid is tussen 1999 en 2010 gestegen met 9,4 procentpunten. In 2011 geraakt de vrouwelijke werkzaamheidsgraad niet voorbij het niveau van het jaar voordien. De werkzaamheidskloof tussen mannen en vrouwen vernauwde wel verder tussen 1999 en 2011. Met 2 op de 3 vrouwelijke 20-64-jarigen die een betaalde job hebben, doet het Vlaamse Gewest het beter dan het EU27-gemiddelde.

De Vlaamse arbeidsmarkt wordt gekenmerkt door een 'citroenmodel' met een erg hoge arbeidsdeelname in de middelste leeftijdsgroep, een beperkte arbeidsdeelname bij de jongeren en een sterk vervroegde uittrede aan het einde van de loopbaan. De lage werkzaamheid bij ouderen vormt

2.69 Werkzaamheidskloven

Evolutie van het verschil in de werkzaamheidsgraad* tussen mannen en vrouwen, tussen 20-49-jarigen en 50-64-jarigen, tussen Belgen en niet-EU-burgers**, tussen personen geboren in de huidige verblijfplaats (= geboorteland) en geboren buiten de EU, tussen personen zonder handicap en personen met handicap***, en tussen midden/hooggeschoolden en laaggeschoolden, van 2001 tot 2011, in procentpunten.

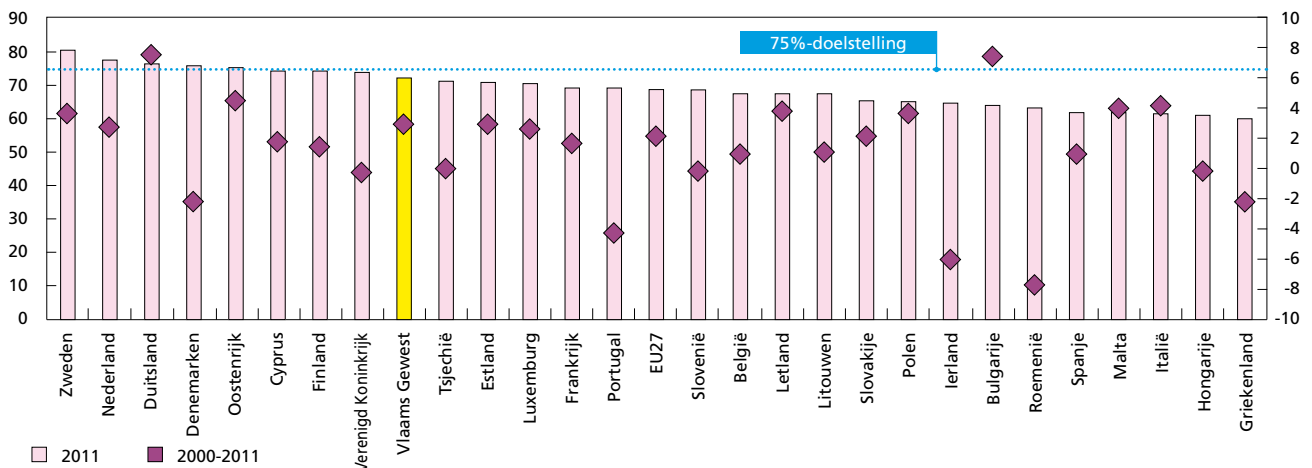

* Het gaat telkens om alle 20-64-jarigen.
 ** Tot en met 2004 is de EU gelijk aan EU15, in 2005 en 2006 EU25 en vanaf 2007 EU27.
 *** Tussen 2007 en 2009 is er een tijdreksbreuk. Vanaf 2009 worden jaargegevens gebruikt, voordien tweede kwartaalgegevens.
 Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

dan ook één van de belangrijkste pijnpunten op de Vlaamse arbeidsmarkt. Het Pact 2020 schuift expliciet een ruime eindeloopbaandoelstelling naar voor waarin gesteld wordt dat de gemiddelde jaarlijkse groei voor de werkzaamheidsgraad bij de 50-plussers gemiddeld 1 procentpunt moet bedragen om zo tegen 2020 een 50%-werkzaamheidsdoel-

2.70 Werkzaamheidsgraad internationaal

Internationale vergelijking van de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) in 2011 (linkeras, in %) en van de wijziging van de werkzaamheidsgraad tussen 2000 en 2011 (rechters, in procentpunten), jaargemiddelde.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

stelling bij de 55-plussers te bereiken. De werkzaamheid bij de 50-plussers en bij de 55-plussers is er tussen 1999 en 2011 sterk op vooruit gegaan, maar blijft wel tot één van de lagere in de Europese Unie behoren. Overigens blijft de grote afstand tussen de werkzaamheidsgraad van de 55-59-jarigen en de 60-64-jarigen bestaan.

De leeftijds kloof, die het verschil aangeeft tussen de werkzaamheidsgraad van de 20-49-jarigen en de 50-64-jarigen, is in 2011 weer ietsje smaller geworden.

De werkzaamheidsgraad van de Vlaamse laaggeschoolden blijft veel lager dan die van midden- en hogeschoolden. Anno 2011 is slechts iets meer dan de helft van de laaggeschoolden op arbeidsleeftijd aan het werk. Daarmee scoort Vlaanderen iets lager dan het Europese gemiddelde. Het verschil in arbeidsdeelname tussen laag- en hogeschoolden komt in 2011 op 26,4 procentpunten en is het laatste decennium eigenlijk niet afgenomen.

Na een forse toename van de werkzaamheidsgraad van de allochtonen tussen 2001 en 2008, zijn er binnen deze groep harde klappen gevallen ten gevolge van de economische crisis. Omdat een groot deel van de bevolking met een niet-EU-herkomst ondertussen de Belgische nationaliteit verworven heeft, is het accurater om deze groep niet alleen op basis van nationaliteit maar ook op basis van geboorteland af te bakenen. Het niveau van werkzaamheid van personen geboren buiten de EU bleef in 2011 steken op 53%; dit is 0,4 procentpunt lager dan in 2010. De werkzaamheidsgraad van personen met een niet-EU nationaliteit, daarentegen, is toegenomen met 1,9 procentpunt tot 46,3%. Hiermee komt voorlopig een einde aan de daling die in 2009 en 2010 werd vastgesteld. Ook de nationaliteitskloof, die de afstand aangeeft in werkzaamheid tussen Belgen en niet-EU-ers, is in 2011 iets verkleind.

In 2011 is er slechts 38,6% van de personen met een arbeidshandicap (20-64 jaar) aan de slag. Dat zijn er ruim

5 procentpunten meer dan in 2010, maar dit is niet enkel een reële toename. Het is tevens het effect van een verschillende samenstelling van de onderzochte groep door toevoeging van de speciale module over handicap in het tweede kwartaal. De werkzaamheidskloof tussen personen met en zonder handicap komt in 2011 op 38,2 procentpunten.

Uittredeleeftijd

Het opkrikken van de werkzaamheidsgraad van 50-plussers betekent dat de uittrede uit de arbeidsmarkt langer uitgesteld wordt.

In 2010 wordt de gemiddelde uittredeleeftijd op 59,4 jaar geschat in het Vlaamse Gewest. In het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest ligt de geraamde leeftijd lichtjes hoger. De gemiddelde **uittredeleeftijd** is met 1 jaar gestegen in de periode 2001-2010. Vrouwen trekken zich nog steeds iets vroeger terug uit de arbeidsmarkt dan hun mannelijke collega's. In 2010 wordt het verschil op minder dan een jaar geraamd; in 2001 was dit nog meer dan een jaar.

Arbeidsregime

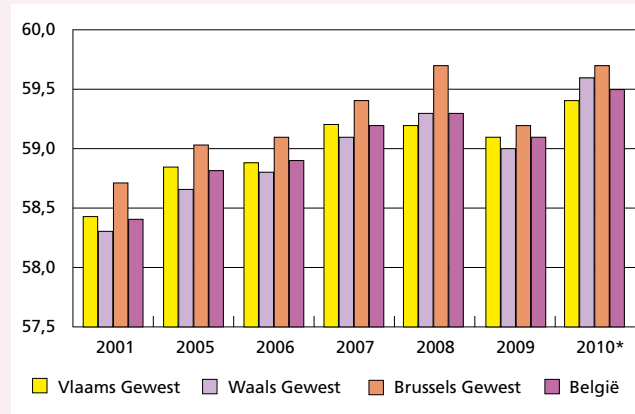
De Vlaamse en Europese arbeidsmarkt zijn al sinds de jaren negentig een stuk flexibeler geworden. Deze evolutie gaat nog steeds verder.

Het aandeel **deeltijds werkenden** is in het Vlaamse Gewest sterk gestegen van 18% in 2001 naar 25,5% in 2011. Daarmee ligt het aandeel deeltijdarbeid opvallend hoger dan het EU27-gemiddelde van 18,8% in 2011. De snellere toename van deeltijdarbeid in Vlaanderen en België kan gedeeltelijk verklaard worden door het succes van maatregelen op het gebied van loopbaanonderbreking en tijdskrediet. Deeltijdarbeid is overigens nog steeds in hoge mate een vrouwelijk verschijnsel. De meerderheid van de Vlaamse vrouwen die een deeltijdse baan hebben, geeft aan dit te doen omwille van de combinatie arbeid-gezin.

Het aandeel **tijdelijk loontrekkende werkenden** kent in het Vlaamse Gewest de voorbije jaren een schommelend verloop en blijft meestal hangen rond de 7 à 8%. Dat is een stuk lager dan het EU27-gemiddelde van 14% in 2011. Het contract voor onbepaalde duur blijkt meer de norm te zijn in Vlaanderen dan in de rest van Europa. Tijdelijke arbeid is net als deeltijdarbeid een overwegend vrouwelijke aangelegenheid, maar minder uitgesproken. In 2011 waren 9 op de 100 van de Vlaamse werkende vrouwen met een tijdelijk contract aan de slag, tegenover circa 6 op de 100 mannen. Tijdelijke arbeid is ook sterk leeftijdsgebonden en blijkt vooral een jongerenzaak te zijn. Bij Vlaamse jongeren komen tijdelijke arbeidsovereenkomsten relatief meer voor dan bij de totale bevolking op arbeidsleeftijd, maar minder dan bij tal van hun Europese leeftijdsgenoten. Dit onderlijnt het belang van tijdelijk werk als intredekanaal op de arbeidsmarkt.

2.71 Uittredeleeftijd

Evolutie van de gemiddelde uittredeleeftijd, van 2001 tot 2010, naar gewest en België, in aantal jaren.*

* Raming.

Bron: Datawarehouse Arbeidsmarkt & Sociale Bescherming bij de KSZ, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

2.72 Deeltijdarbeid

Evolutie van het aandeel deeltijdarbeid bij werkenden (15-64 jaar), van 2001 tot 2011, naar geslacht en internationale vergelijking, jaargemiddelde, in %.

	Vlaams Gewest											Waals Gewest	Brussels Gewest	België	EU27
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011	2011	2011
Totaal	18,2	18,8	20,2	21,1	22,4	22,8	22,6	23,2	24,0	24,3	25,5	24,0	21,9	24,7	18,8
Mannen	4,2	4,6	5,8	5,9	6,9	6,8	6,6	7,1	8,1	8,2	8,9	8,9	12,5	9,2	8,1
Vrouwen	37,3	38,0	39,6	41,3	42,1	43,1	42,3	42,7	43,1	43,5	45,1	42,6	33,1	43,3	31,6

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

2.73 Tijdelijke arbeid

Evolutie van het aandeel tijdelijke arbeid bij loontrekkenden (15-64 jaar), van 2001 tot 2011, naar geslacht en internationale vergelijking, jaargemiddelde, in %.

												Waals Gewest	Brussels Gewest	België	EU27
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011	2011	2011
Totaal	8,0	7,6	7,5	7,7	7,8	7,4	7,5	6,9	6,8	6,7	7,5	10,1	14,2	8,9	14,0
Mannen	5,3	5,1	5,2	5,4	5,9	5,5	5,6	5,2	5,2	5,3	6,2	8,6	14,1	7,7	13,6
Vrouwen	11,6	10,8	10,4	10,4	10,1	9,6	9,7	8,9	8,7	8,3	9,0	11,7	14,4	10,3	14,6

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

Er is ook nog de **arbeid volgens een afwijkend uurrooster** (atypische arbeid). Opvallend is dat vrouwen meer op zaterdag en zondag werken dan mannen. Beide vormen van atypisch werk zijn de voorbije jaren lichtjes toegenomen. Nachtwerk, avondwerk en ploegenarbeid kennen dan weer meer succes bij mannen. Deze drie atypische werkvormen kennen de laatste tijd een overwegend stabiel verloop. Het Vlaamse aandeel loontrekkenden met een atypisch contract is wel quasi altijd hoger dan in het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Opvallend is dat de Vlamingen gemiddeld genomen minder in afwijkende arbeidsvormen tewerkgesteld zijn dan hun collega's elders in de Europese Unie.

Werkbaar werk

Om de uitstroom uit de arbeidsmarkt te beperken en werkenden langer actief te houden, is ook aandacht vereist voor **werkbaar werk** of een kwaliteitsvolle job. Het Pact 2020 voorziet dat de werkbaarheidsgraad, die het aandeel werkenden met een kwaliteitsvolle baan weergeeft, bij zowel werknemers als zelfstandige ondernemers jaarlijks gemiddeld met 0,5 procentpunt groeit. De werkbaarheidsgraad zou daardoor tegen 2020 verhogen tot minstens 60% voor werknemers en zo dicht mogelijk bij 55% komen voor zelfstandigen.

2.74 Atypische arbeid

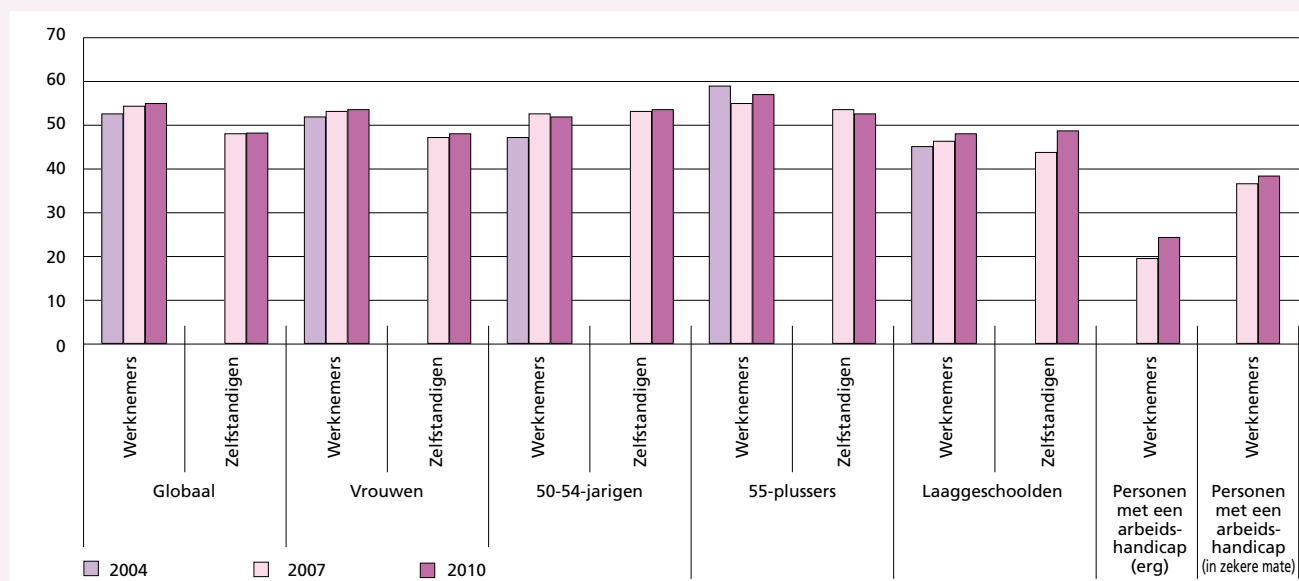
Evolutie van het aandeel loontrekkenden met een atypisch contract (15-64 jaar), van 2002 tot 2010, naar geslacht en internationale vergelijking, jaargemiddelde, in %.

		Vlaams Gewest										Waals Gewest	Brussels Gewest	België	EU27
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010	2010	2010	2010	
Nachtarbeid	totaal	4,3	4,5	4,6	4,2	4,5	4,3	4,4	3,9	4,1	4,3	3,0	4,0	7,9	
	mannen	5,5	5,9	6,1	5,6	6,0	5,6	5,9	5,2	5,4	5,5	4,1	5,3	9,9	
	vrouwen	2,7	2,7	2,6	2,5	2,7	2,7	2,7	2,5	2,5	2,8	-	2,5	5,6	
Avondwerk	totaal	12,1	12,4	12,3	12,5	12,5	12,1	11,8	11,9	12,2	9,4	11,3	11,3	18,5	
	mannen	14,1	14,4	14,5	14,5	15,0	14,2	13,9	13,9	14,2	10,2	13,4	12,9	19,7	
	vrouwen	9,6	9,8	9,6	10,1	9,6	9,6	9,4	9,6	10,0	8,4	8,9	9,4	17,2	
Zaterdagwerk	totaal	12,6	12,6	12,8	13,4	13,6	14,4	14,6	14,4	15,0	13,9	14,0	14,6	22,5	
	mannen	10,7	10,8	11,0	11,4	12,1	12,4	12,9	12,6	13,5	12,8	14,7	13,4	21,3	
	vrouwen	15,2	14,8	15,2	15,8	15,3	16,8	16,6	16,4	16,6	15,2	13,1	15,9	23,7	
Zondagwerk	totaal	7,1	7,3	7,3	7,5	7,5	8,0	8,5	8,4	8,5	7,3	7,1	8,0	12,0	
	mannen	6,4	7,0	6,6	7,1	7,2	7,2	8,2	7,8	8,0	7,4	7,8	7,8	11,6	
	vrouwen	8,0	7,6	8,1	8,1	7,8	9,0	8,9	9,0	9,1	7,2	6,2	8,3	12,4	
Ploegenarbeid	totaal	9,8	10,3	9,9	9,9	9,4	9,3	9,3	9,0	9,2	7,7	4,7	8,3	17,4	
	mannen	11,8	12,4	11,9	12,0	11,5	11,3	11,7	11,0	11,3	8,9	5,7	10,1	18,5	
	vrouwen	7,3	7,7	7,5	7,3	7,0	6,9	6,7	6,8	6,8	6,4	3,6	6,4	16,1	

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

2.75 Werkbaarheidsgraad

Evolutie van de werkbaarheidsgraad, van 2004 tot 2010, naar beroepsstatuut en kansengroepen, in %.

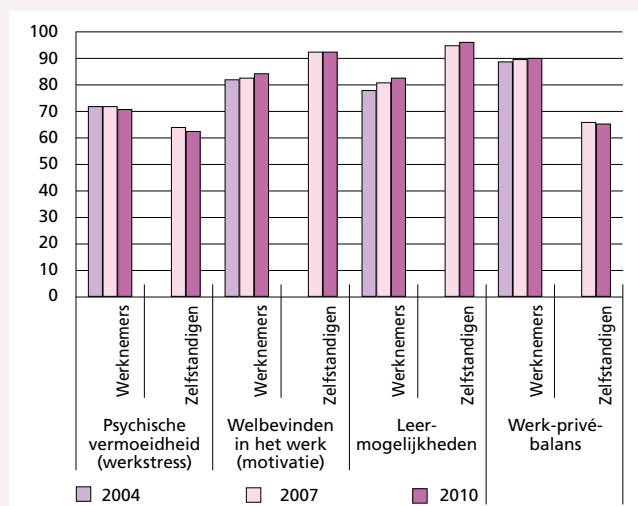
Bron: SERV-STV Innovatie & Arbeid.

In 2010 nam de **werkbaarheidsgraad** van loontrek-kenden lichtjes toe tot 54,3%. Daarmee komt het aandeel werknemers dat een kwaliteitsvolle baan heeft op vlak van psychische vermoeidheid, welbevinden in het werk, leer-mogelijkheden en werk-privé-balans op ruim de helft. Bij de zelfstandige ondernemers strandt deze groep op 48%. Ook in 2010 wijkt de werkbaarheidsgraad voor vrouwen en sommige kansengroepen af van de globale werkbaar-heid bij zelfstandigen en werknemers. Zowel voor de vrouwen als voor de laaggeschoolde loontrekkenden en personen met een handicap ligt de werkbaarheidsgraad lager dan algemeen genomen het geval is. Bij de zelfstan-dige 50-54-jarigen en de 55-plussers is dat net andersom.

Een hogere werkbaarheidsgraad impliceert dat voor de afzonderlijke **werkbaarheidsdimensies** hogere groeicijfers opgetekend worden. Op 3 van deze 4 werk-baarheidsdimensies werd tussen 2004 en 2010 een lichte vooruitgang genoteerd bij de loontrekkenden. Bij hen worden de minste problemen gesignaleerd op het vlak van werk-privé-balans. Dit is niet het geval bij de zelfstan-digen waar bijna 1 op 3 moeilijkheden ondervindt met het evenwicht tussen privé en werk. De meeste problemen worden gemeld op het gebied van werkstress en dit zowel bij zelfstandigen als bij werknemers.

2.76 Werkbaarheidsindicatoren

Evolutie van de werkbaarheidsindicatoren, van 2004 tot 2010, naar beroepsstatuut, % niet-problematisch.

Bron: SERV-STV Innovatie & Arbeid.

Werkloosheid

Om de werkloosheid nader te belichten wordt zowel gebruik gemaakt van enquêtegegevens (EAK en LFS) als van administratieve VDAB-data. Enerzijds zijn er de ILO-werkloosheidsgraden op basis van de EAK die in alle Europese landen (LFS) wordt afgenomen, anderzijds de administratieve VDAB-werkloosheidsgraden op basis van geregistreerde gegevens over werkloosheid (ingeschreven niet-werkende werkzoekenden) en beroepsbevolking. De ILO-werkloosheidsgraden liggen beneden de administratieve die de VDAB voor Vlaanderen berekent, maar laten wel toe Europese vergelijkingen te maken. De werkloosheidstelling in de EAK gebeurt op basis van de internationale ILO-werkloosheidsdefinitie.

ILO-werkloosheidsgraad

In 2011 daalde de globale **ILO-werkloosheidsgraad** (15-64 jaar) in het Vlaamse Gewest tot 4,3%. Net zoals de voorgaande jaren waren Vlamingen op beroepsactieve leeftijd minder vaak op zoek naar een job dan gemiddeld

2.77 ILO-werkloosheidsgraad globaal

Evolutie van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar)*, van 2000 tot 2011, naar geslacht, leeftijd, onderwijsniveau**, nationaliteit***, geboorteland en internationale vergelijking, jaargemiddelde, in %.

	Vlaams Gewest												WaaIs Gewest	Brussels Gewest	België	EU27
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011	2011	2011	2011
Totaal	4,3	4,0	4,9	5,7	5,4	5,5	5,0	4,4	3,9	5,0	5,2	4,3	9,5	17,1	7,2	9,7
Mannen	3,2	3,6	4,3	5,2	4,6	4,8	4,3	3,8	3,7	5,0	5,2	4,2	9,0	18,4	7,2	9,7
Vrouwen	5,9	4,5	5,7	6,3	6,6	6,3	5,8	5,1	4,2	5,0	5,1	4,4	10,1	15,5	7,2	9,8
15-24 jaar	11,3	10,0	11,6	15,5	13,6	14,2	12,5	11,7	10,5	15,7	15,6	12,7	25,2	35,3	18,7	21,3
25-49 jaar	3,7	3,4	4,2	4,9	4,6	4,6	4,0	3,5	3,2	3,9	4,3	3,5	8,9	17,3	6,6	9,0
50-64 jaar	2,7	2,6	3,8	3,3	4,2	4,3	4,8	4,0	3,6	3,9	4,0	3,4	5,3	9,8	4,5	6,9
55-64 jaar	-	-	3,8	-	3,5	3,8	4,6	3,5	3,6	4,3	4,0	3,4	4,4	6,5	4,0	6,8
Laaggeschoold	5,8	5,0	6,2	7,4	7,0	7,9	7,5	6,3	6,0	6,9	8,0	7,1	14,1	28,2	12,1	14,8
Middengeschoold	3,1	3,3	4,0	4,3	4,6	4,2	3,8	3,7	3,2	3,8	3,9	3,1	8,5	17,3	5,7	7,6
Hooggeschoold	1,8	1,7	2,5	2,4	2,7	2,6	2,5	1,9	1,9	2,5	2,6	2,1	3,7	8,4	3,4	5,0
Belgen	3,9	3,7	4,5	5,3	5,1	5,1	4,6	4,0	3,5	4,5	4,7	3,8	9,1	15,6	6,3	9,2
EU-burger (excl. Belgen)	7,2	6,3	8,4	8,3	7,1	7,2	7,2	6,5	6,8	8,6	8,8	8,2	10,3	12,5	10,3	11,8
Niet-EU-burger	23,9	21,5	25,3	27,3	25,4	25,2	25,2	21,4	23,3	21,6	24,7	19,9	29,4	35,6	27,8	20,1
Geboren in België	-	-	-	-	-	4,8	4,2	3,9	3,3	4,2	4,3	3,5	8,9	14,0	5,8	9,1
Geboren in ander EU27	-	-	-	-	-	6,7	8,5	6,9	6,1	8,0	8,4	6,7	8,2	11,3	8,6	12,3
Geboren buiten EU27	-	-	-	-	-	19,9	19,2	15,7	14,8	16,9	17,7	15,0	20,2	27,4	20,6	18,3

* Tijdsreeksbreuk tussen 2010 en 2011.

** 25-64 jaar.

*** EU: tot 2004 EU15, in 2005 en 2006 EU25 en vanaf 2007 EU27.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

genomen in de andere Belgische gewesten en in de Europese Unie. Enkel Oostelijk scoort iets beter in 2011.

De vrouwelijke werkloosheidsgraad is anno 2011 haast even groot als bij de mannen, zodat de genderkloof hier zo goed als verdwenen is. In Vlaanderen zijn de vrouwen ook minder vaak werkloos dan in de rest van de EU.

Bijna 13 op de 100 jongeren (15-24 jaar) die zich aanbieden op de arbeidsmarkt hebben geen baan in 2011. Ge-

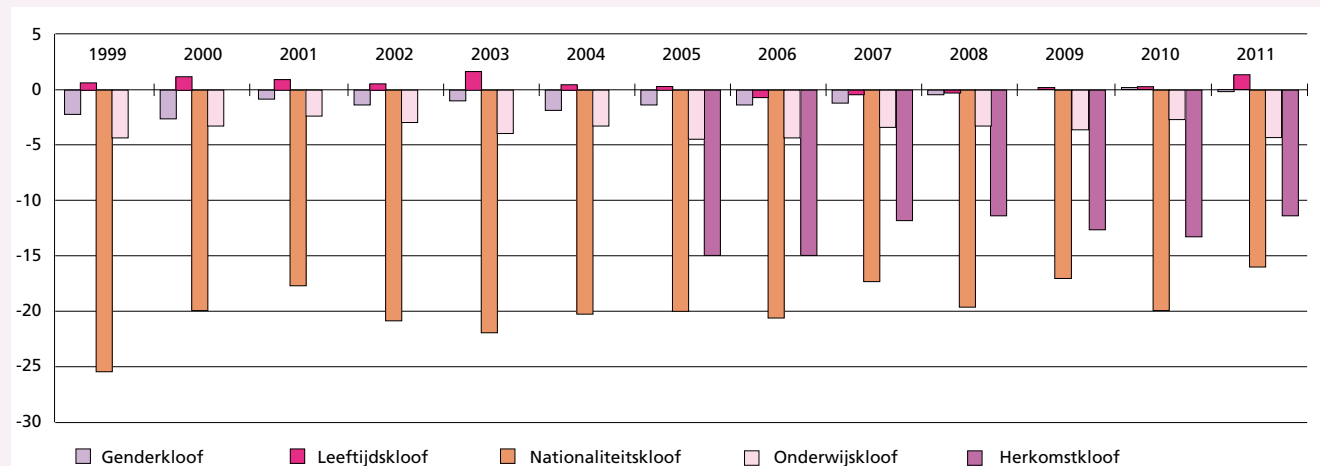
brek aan werkervaring speelt de jongeren parten. Bij het aantrekken van de arbeidsmarkt behoren zij meestal wel bij de eersten om terug aan de slag te gaan.

Bij de 50-plussers blijft de werkloosheidsgraad beperkt tot 3,4%. Dit wil niet zeggen dat deze leeftijdsgroep volop aan het werk is, maar veeleer dat heel wat ouderen zich niet langer op de arbeidsmarkt aanbieden.

Ook de laaggeschoolden lopen naast de ondervertegenwoordiging op vlak van werkzaamheid, een hoger risico

2.78 Werkloosheidskloven

Evolutie van het verschil in de ILO-werkloosheidsgraad* tussen mannen en vrouwen, tussen 15-49-jarigen en 50-64-jarigen, tussen Belgen en niet-EU-burgers**, tussen personen geboren in de huidige verblijfplaats (= geboorteland) en geboren buiten de EU en tussen midden/hooggeschoolden en laaggeschoolden, van 1999 tot 2011, in procentpunten.

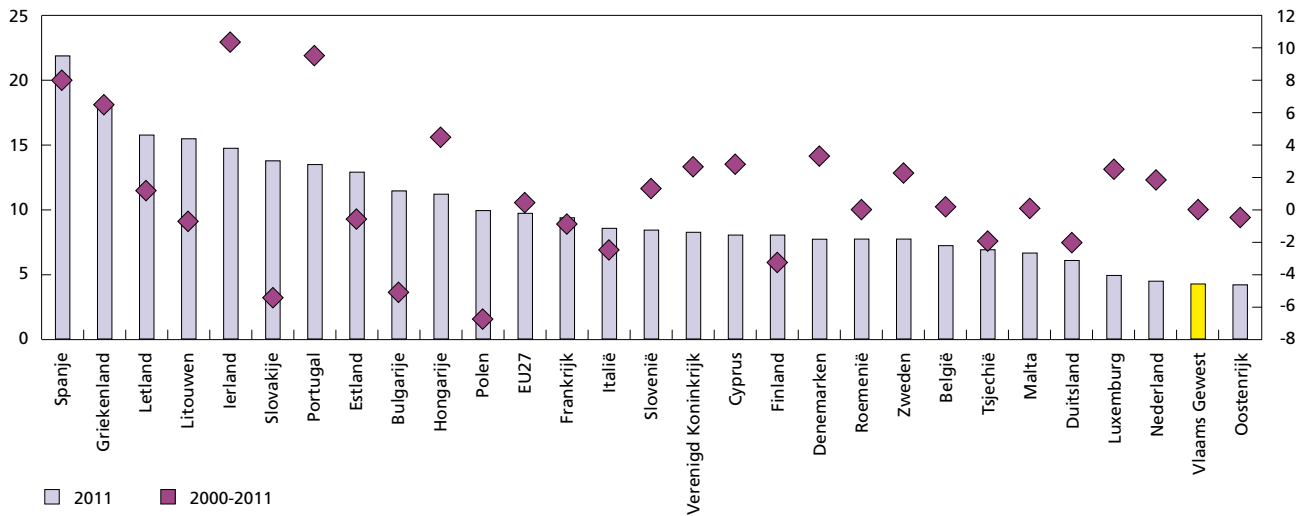
* Het gaat telkens om alle 15-64-jarigen, behalve bij de onderwijskloof (25-64 jaar). Tussen 2010 en 2011 is er een tijdsreeksbreuk.

** EU: tot 2004 EU15, in 2005 en 2006 EU25 en vanaf 2007 EU27.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

2.79 ILO-werkloosheidsgraad internationaal

Internationale vergelijking van de ILO-werkloosheidsgraad (15-64 jaar)* in 2011 (linkeras, in %) en van de wijziging van de ILO-werkloosheidsgraad tussen 2000 en 2011 (rechteras, in procentpunten), jaargemiddelde.

* Tijdsreeksbreuk tussen 2010 en 2011.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

op werkloosheid. In vergelijking met de andere gewesten en de meeste Europese landen ligt de werkloosheidsgraad bij de Vlaamse laaggeschoolden eerder laag.

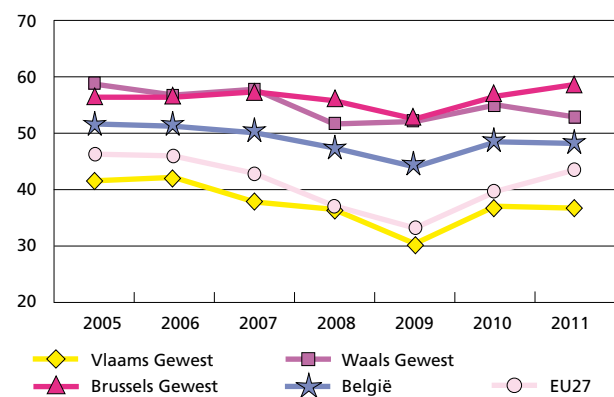
De achterstand van personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie op de Vlaamse arbeidsmarkt komt ook sterk tot uiting in de werkloosheidscijfers. De ILO-werkloosheidsgraad ligt bij hen ruim 5 keer hoger dan bij Vlamingen met de Belgische nationaliteit. In Europees perspectief scoort Vlaanderen hier gemiddeld. Personen geboren buiten de EU27 (15%) hebben een hogere

werkloosheidsgraad dan de in België geboren personen (3,5%), doch een stuk lager dan die van personen met een nationaliteit van buiten de EU27 (19,9%).

Personen met een arbeidshandicap (9,6%) kennen in 2011 nog steeds een hogere werkloosheidsgraad dan personen zonder arbeidshandicap (3,9%) in Vlaanderen. In de overige Belgische regio's ligt de werkloosheidsgraad van personen met een arbeidshandicap wel een stuk hoger: 14,5% in het Waalse Gewest en 29,3% in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

2.80 Langdurige werkloosheid

Evolutie van het aandeel langdurig werklozen (langer dan 12 maanden) binnen de totale groep ILO-werklozen (+15 jaar)*, van 2005 tot 2011, internationale vergelijking, jaargemiddelde, in %.

* Tijdsreeksbreuk tussen 2010 en 2011.

Bron: Eurostat LFS, ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

In het Vlaamse Gewest nam het aandeel langdurige werklozen binnen het totale aantal ILO-werklozen (+15-jarigen) lichtjes toe in 2006 om vervolgens in dalende lijn te gaan. Mogelijk is dat het gevolg van de gunstige economische tijden en de striktere opvolging van de werkzoekenden. Door het cohorte-effect vertaalde de conjuncturomslag in 2008 zich echter pas in 2010 in een stijging van de langdurige werkloosheid. In 2011 brokkelt het aandeel langdurige werklozen in Vlaanderen terug lichtjes af. In geheel de periode 2005-2011 is het Vlaamse aandeel werklozen, die langer dan 12 maanden op zoek zijn naar een job, lager dan in de EU27.

Werkzoekenden

De arbeidsmarkt reageert doorgaans met enige vertraging op de conjunctuurevolutie. De vertraging van de economie en de financiële crisis in de loop van 2008 deden het toenametempo van de **niet-werkende werkzoekenden** (NWWZ) pieken in 2009 (+20,1%). Het economisch herstel van 2009 remde het stijgingsritme van de werkloosheidscijfers in 2010 (-2,7%) af. Sinds september 2010 daalde het aantal NWWZ en telde Vlaanderen

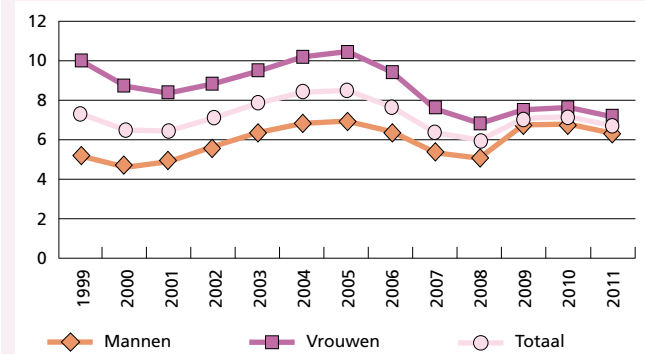
telkens minder werkzoekenden dan in de overeenkomstige maand een jaar eerder. Over gans 2011 genomen vermindert de werkzoekendenpopulatie met 6,4%. Eind september 2011 brokkelt het dalingsritme af, een eerste teken dat de economische groeivertraging begint door te sijpelen in de werkloosheidstatistieken. Vanaf begin 2012 neemt het aantal niet-werkende werkzoekenden maand na maand toe. Dit is deels het gevolg van de economische terugval en gedeeltelijk te verklaren door de bijstelling van de wijze waarop startende uitzendkrachten worden uitgeschreven.

Niet alle groepen werkzoekenden hebben in dezelfde mate van de gunstige conjunctuur in 2010 en begin 2011 kunnen genieten. De crisis zindert nog na bij een aantal onder hen.

In 2011 daalt zowel de mannelijke als de vrouwelijke werkloosheid. Er is nog steeds een overwicht aan werkzoekende mannen. Door de crisis nam het aantal mannelijke werkzoekenden veel sterker toe dan het aantal werkloze vrouwen, waardoor er in 2009 voor het eerst meer mannelijke dan vrouwelijke NWWZ zijn. Daarnaast kromp de sekse kloof reeds de jaren voordien onder invloed van sectorale ontwikkelingen en een sterke sekse segregatie. Er was een verlies van mannelijke banen in de secundaire sectoren en een toename van de vrouwelijke jobs in de tertiaire en quataire sectoren. Deze wijziging in banenstructuur samen met een toenemende vrouwelijke arbeidsdeelname matigde de voorbije jaren ook de vrouwelijke werkloosheid. De vrouwelijke **VDAB-werkloosheidsgraad** blijft evenwel nog steeds boven de mannelijke. Dat komt doordat de lagere vrouwelijke arbeidsmarktparticipatie de vrouwelijke werkloosheidsgraad opdrijft.

2.81 VDAB-werkloosheidsgraad

Evolutie van de VDAB-werkloosheidsgraad, van 1999 tot 2011, naar geslacht, jaargemiddelde, in %.

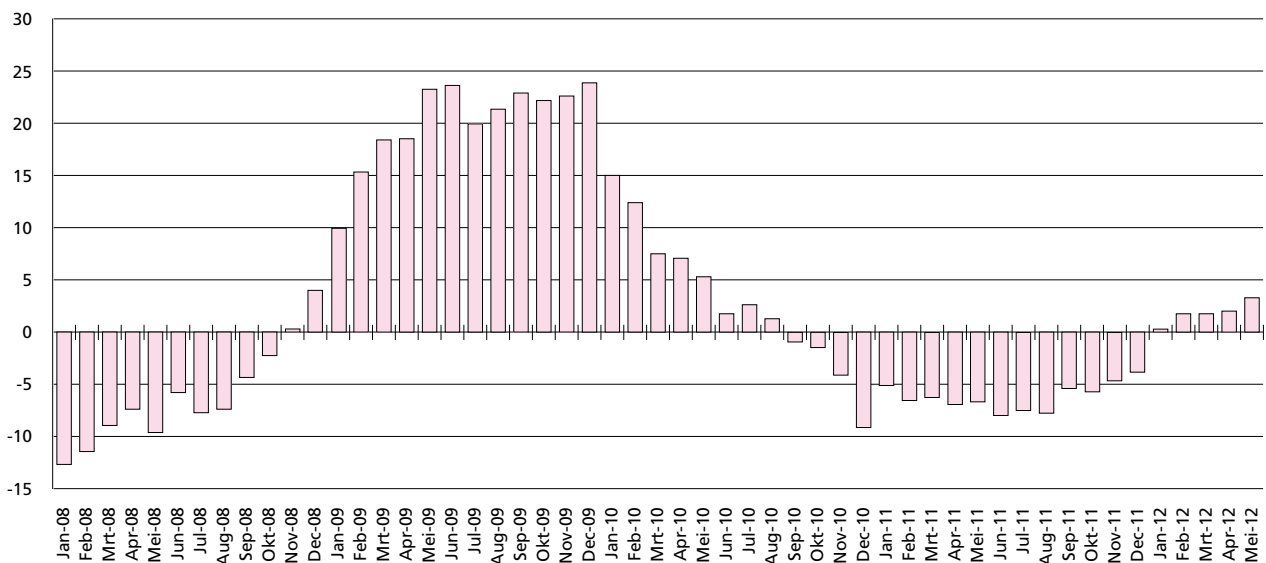

Bron: VDAB.

De crisis stuurde de jeugdwerkloosheid aanzienlijk naar omhoog. Dit kan verklaard worden door het feit dat -25-jarigen vaker aan de slag zijn met tijdelijke of uitzendcontracten. Schoolverlaters worden ook minder snel aangenomen in tijden van crisis. Zij zijn ook bij de eersten om te genieten van het economisch herstel en over gans 2011 bekeken neemt hun aantal af met 9,4%. De laatste maanden van dat jaar zwakt het dalingsritme wel af door de fragiele economie. Begin 2012 neemt hun aantal weer toe. Het aandeel 50-plussers schoot de voorbije jaren de hoogte in door de zwakke uitstroom, de voortschrijdende vergrijzing, de toenemende vrouwelijke arbeidsmarktparticipatie en de uitbreiding van de registratiebasis. Anno 2011 loopt het aantal werkzoekende 50-plussers lichtjes terug met 1,2%. Ook gedurende de eerste maanden van 2012 krimpt deze groep verder.

2.82 Niet-werkende werkzoekenden verloop

Evolutie van de niet-werkende werkzoekenden, van 2008 tot 2012, maandcijfers, jaar-op-jaar verschillen in %.

Bron: VDAB.

Anno 2011 zakt het aantal laaggeschoolde werkzoekenden met 7,1%, wat meer is dan de middengeschoolden (-5,4%) en hooggeschoolden (-6,1%). Toch blijven de werkzoekende laaggeschoolden nog steeds de grootste groep uitmaken.

Het herstel uit zich in een dalend aantal kortdurige werkzoekenden (-7,6%) in 2011. Het aantal zeer langdurig werkzoekenden daarentegen neemt nog flink toe. Werkzoekenden die net voor of tijdens de crisis werkloos werden, stromen moeizaam uit.

In 2011 stabiliseert het aantal allochtone werkzoekenden zich (-0,2%), in tegenstelling tot het aantal werkzoekende autochtonen die dalen (-8,2%). Demografie en migratie verklaren mee de tragere afname van de allochtone werkloosheid. Sinds begin 2012 stijgt het aantal werkzoekende allochtonen weer.

De crisis heeft niet geleid tot een sterke stijging van de NWWZ met een arbeidshandicap. Het aantal arbeidsgehandicapte werkzoekenden verlaagde zelfs in 2010 met 2,9% en in 2011 met 6,8%. Dit kan wellicht deels verklaard worden doordat personen met een arbeidshandicap vaak in gesubsidieerde en beschermde jobs tewerkgesteld zijn die minder conjunctuurgevoelig zijn. Voor de beschutte werkplaatsen, die wel actief zijn in conjunctuurgevoelige sectoren, boden economische werkloosheid en verhoogde loonsubsidies vaak behoud van betrekking. Tegelijk blijkt uit de EAK-cijfers een behoorlijke uitstroom van personen met een handicap uit de arbeidsmarkt en in de inactiviteit. Vanaf oktober 2011 wordt de definitie uit februari 2009 over arbeidsgehandicapte werkzoekenden integraal toegepast.

Aansluitings(problemen) tussen vraag en aanbod

De (mis)match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt wordt hier besproken aan de hand van de openstaande vacatures, de spanningsindicator en de knelpuntberoepen.

Openstaande vacatures

De impact van de economische conjunctuur op de vacaturestatistiek van de VDAB weerspiegelt zich, zij het met vertraging, in de evolutie van het aantal **openstaande jobaanbiedingen** die de voorraad van beschikbare vacatures op een bepaald ogenblik weergeven. Na een terugval van de vacaturemarkt met dieptepunt in 2003, volgde een stevig herstel tot en met 2008. Met de financieel-economische crisis kenden de openstaande VDAB-vacatures opnieuw een inzinking in 2009. Niet alleen ontving de VDAB minder vacatures, het hoge aantal werkzoekenden zorgde ervoor dat de werkaanbiedingen gemakkelijker ingevuld geraakten dan enkele jaren voordien waardoor de vacatures minder lang openstonden. Vanaf 2010 vertoont de vacaturemarkt de eerste tekenen van herstel. In 2011 steeg het gemiddeld aantal openstaande vacatures tot een niveau dat zelfs dat van 2008 overtreft. De eerste maandcijfers van 2012 tonen aan dat het groeiritm (terug) aan het afnemen is.

2.83 Niet-werkende werkzoekenden naar kenmerken

Evolutie van de niet-werkende werkzoekenden, van 2000 tot 2011, naar enkele kenmerken, jaargemiddelde.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal (aantal)	169.647	169.651	187.023	207.806	225.633	235.344	216.762	180.396	168.890	202.808	208.242	195.008
Geslacht (aandeel in %)												
mannen	41,8	44,1	46,2	47,0	46,7	46,2	46,5	46,6	47,8	52,0	51,9	51,2
vrouwen	58,2	55,9	53,8	53,0	53,3	53,8	53,5	53,4	52,2	48,0	48,1	48,8
Leeftijd (aandeel in %)												
< 25 jaar	24,1	25,6	26,9	27,1	25,7	24,0	21,8	20,4	20,6	22,4	21,8	21,1
25-49 jaar	68,2	66,7	65,4	64,3	62,1	59,1	57,0	54,3	52,5	53,3	53,0	52,4
+ 50 jaar	7,7	7,7	7,7	8,6	12,2	17,0	21,2	25,3	26,8	24,3	25,2	26,6
Studieniveau (aandeel in %)												
laaggeschoold	56,7	55,6	53,5	51,5	51,0	51,3	51,5	51,8	52,6	51,1	50,5	50,1
middengeschoold	31,2	31,4	32,1	33,2	33,1	33,4	33,4	32,8	32,4	33,4	33,5	33,9
hooggeschoold	12,1	13,0	14,3	15,3	15,9	15,3	15,2	15,4	14,9	15,5	16,0	16,0
Werkloosheidsduur (aandeel in %)												
kortdurig (< 1 jaar)	54,3	61,3	64,9	62,8	58,9	56,9	52,0	53,4	57,6	61,0	56,9	56,1
langdurig (≥ 1 jaar)	45,7	38,7	35,1	37,2	41,1	43,1	48,0	46,6	42,4	39,0	43,1	43,9
Origine* (aandeel in %)												
EU27	86,5	85,3	85,0	84,1	83,9	83,7	83,4	80,3	79,3	78,4	77,2	75,7
niet-EU27	13,5	14,7	15,0	15,9	16,1	16,3	16,6	19,7	20,7	21,6	22,8	24,3
Arbeidshandicap (aandeel in %)												
neen	89,9	89,8	90,0	89,9	89,3	88,2	87,1	84,7	83,1	84,8	85,7	85,7
ja	10,1	10,2	10,0	10,1	10,7	11,8	12,9	15,3	16,9	15,2	14,3	14,3

* Vóór 2007 was de indeling naar origine gebaseerd op nationaliteit, de vrijwillige registratie als allochtoon en een door de studiedienst van de VDAB ontwikkeld naamherkeningsprogramma. Vanaf 2007 is de indeling naar origine gebaseerd op de huidige en de vorige nationaliteit. Doordat nu van alle NWWZ de vorige nationaliteit gekend is, zijn er een aantal NWWZ verschoven van de categorie EU27 naar niet-EU27. Er is vanaf 2007 dus een breuk in de tijdreeks.

Bron: VDAB.

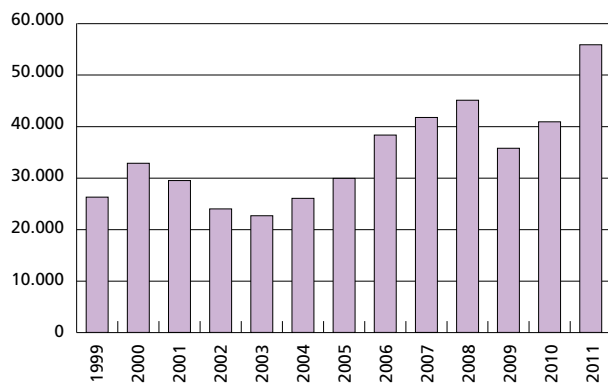
Spanningsindicator

De **spanningsindicator**, die de verhouding geeft tussen het aantal beschikbare niet-werkende werkzoekenden en het aantal beschikbare vacatures, laat toe de krapte op de arbeidsmarkt in beeld te brengen. Hoe lager het aantal beschikbare NWWZ per beschikbare VDAB-vacature, hoe groter de krapte op de arbeidsmarkt en hoe moeilijker het wordt voor de werkgevers om geschikte kandidaten te vinden.

Sinds half 2010 neemt de spanningsindicator weer geleidelijk af tot 3,5 in 2011. Dit wijst op een zeer krappe arbeidsmarkt: per vacature zijn er nu slechts 3,5 werkzoekenden, dit is echter nog steeds boven het spanningsrecord van 2008 (2,9). Gezien de geleidelijke afname van het aantal ontvangen jobs en de toename van het aantal NWWZ (ook en onder andere als gevolg van de nieuwe statistische berekening) zal het dieptepunt van de spanningsgraad voorlopig wel bereikt zijn en wordt de volgende maanden een (lichte) toename verwacht.

2.84 Openstaande vacatures

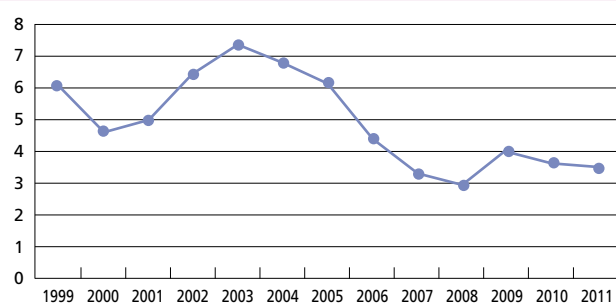
Evolutie van het aantal openstaande vacatures (NEC zonder uitzendopdrachten), van 1999 tot 2011, jaargemiddelde.

Bron: VDAB.

2.85 Spanningsindicator

Evolutie van de verhouding tussen het aantal beschikbare werkzoekenden en het aantal beschikbare vacatures**, van 1999 tot 2011, jaargemiddelde.*

* Beschikbare werkzoekenden = NWWZ op einde maand + NWWZ geweest in de loop van de maand.

** Beschikbare vacatures = openstaand bij begin van de maand + ontvangen in de loop van de maand (NEC zonder uitzendopdrachten uit AMI + jobmanager).
Bron: VDAB.

Knelpuntberoepen

Uit de vacatures van de VDAB worden de zogenaamde **knelpuntberoepen** geselecteerd. Dit zijn beroepen waarvan de werkaanbiedingen duidelijk moeilijker ingevuld geraken. Werkgevers hebben het bij knelpuntberoepen minder gemakkelijk om een goede kandidaat te vinden, maar het is niet zo dat alle vacatures voor knelpuntberoepen moeilijk ingevuld geraken.

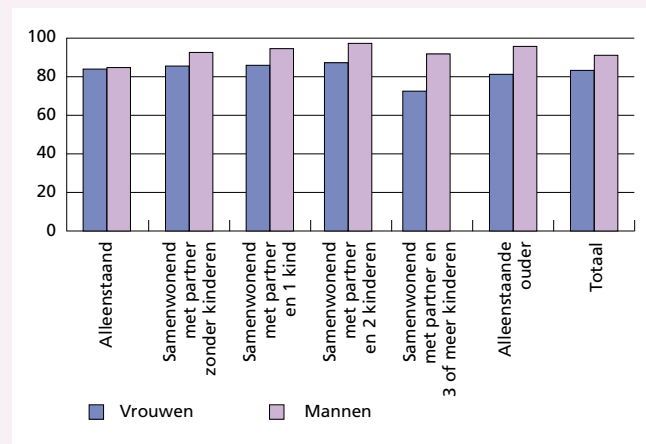
Structurele knelpuntberoepen zijn in 2011 niet sterk veranderd ten opzichte van het jaar voordien. Eén van de belangrijkste oorzaken in de knelpuntproblematiek blijft het tekort aan technisch geschoolden, zowel uit het secundair (technici) als uit het hoger onderwijs (ingenieurs). Ook voor verscheidene gespecialiseerde bouwberoepen zoals bijvoorbeeld metsers en loodgieters blijft het moeilijk om geschikte kandidaten te vinden. Andere structurele knelpuntberoepen zoals verpleegkundigen, informatici, gespecialiseerde bedienden, particuliere schoonmakers, chauffeurs en horecapersoneel blijven op de knelpuntenlijst. Sommige beroepen zoals heftruckchauffeur en fruitplukker zijn verdwenen van de lijst. De voorbije jaren werden extra opleidingen georganiseerd voor onder meer heftruckchauffeurs en in de fruitpluk zijn buitenlandse arbeidskrachten actief. Nieuwkomers zijn onder andere enkele beroepen uit de expeditie, schilder-decorateur, diamantbewerker en productieoperator textiel. Sommige beroepen komen uit sectoren die de laatste jaren sterk achteruit zijn gegaan. Deze werkgevers hebben door de toenemende vervangingsvraag moeite om geschoolde arbeidskrachten te vinden.

Combinatie arbeid en gezin

Hier wordt even stilgestaan bij de werkzaamheid en deeltijdarbeid naar gezinssituatie. Ook inactiviteit en deeltijds werk omwille van gebrek aan opvang komt aan bod.

2.86 Werkzaamheidsgraad naar gezinssamenstelling

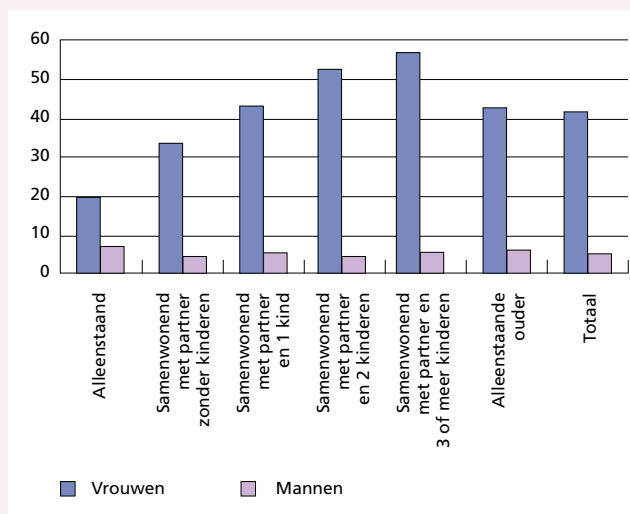
Werkzaamheidsgraad (25-49 jaar) in 2010, naar geslacht en gezinssamenstelling, jaargemiddelde, in %.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

2.87 Deeltijdarbeid naar gezinssamenstelling

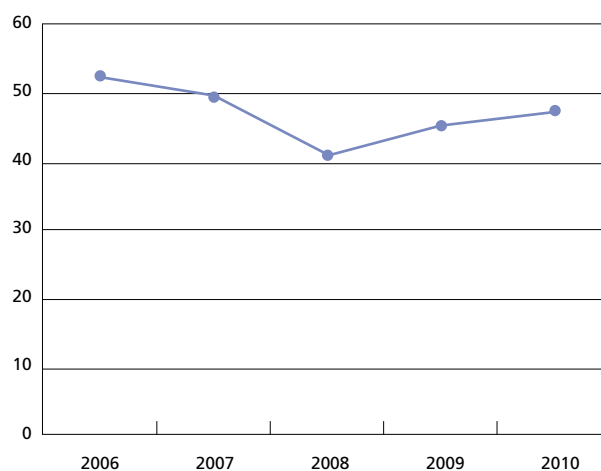
Aandeel deeltijdarbeid bij werkenden (25-49 jaar) in 2010, naar geslacht en gezinssamenstelling, jaargemiddelde, in %.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

2.88 Gebrek aan opvang

Evolutie van het aandeel vrouwen (15-64 jaar) dat niet of deeltijds werkt omwille van zorgverantwoordelijkheden en gebrek aan gepaste opvang, van 2006 tot 2010, in %.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

Werkzaamheid en deeltijdwerk

Vlaamse werknemers tussen 25 en 49 jaar hebben een hoge **werkzaamheid**. Veel gezinnen ondervinden moeilijkheden om de zorg voor hun kinderen of andere personen te combineren met betaalde arbeid. Dit vertaalt zich anno 2010 nog steeds in een lagere arbeidsparticipatie van vrouwen naarmate er in het gezin meer kinderen aanwezig zijn. Zo zijn maar 7 op de 10 vrouwen die samenwonen met een partner en 3 of meer kinderen hebben, ook aan het werk tegen ruim 9 op de 10 mannen in dezelfde situatie.

Vrouwen **werken** ook veel vaker **deeltijds** dan mannen (40% tegen 5%), bij vrouwen met een partner en 3 of meerdere kinderen loopt dit op tot 56%.

Inactiviteit en deeltijds werk omwille van gebrek aan opvang

In 2010 geeft bijna de helft van de vrouwen met zorgverantwoordelijkheden aan inactief te zijn of deeltijds te werken omwille van het ontbreken of het zich niet kunnen veroorloven van gepaste opvang voor kinderen en afhankelijke personen. Hun aandeel was afgenomen van 52% in 2006 tot 40,7% in 2008, om vervolgens op te lopen tot 47% in 2010. Die toename is enerzijds te wijten aan het groeiend aandeel vrouwen die inactief zijn wegens een gebrek aan (betaalbare) opvangdiensten en anderzijds het algemeen afnemend aandeel vrouwen die zorgverantwoordelijkheden opnemen.

Activerend arbeidsmarktbeleid

In het regeerakkoord 2009-2014 werden vier strategische doelstellingen overeengekomen op vlak van werkgelegenheidsbeleid. Via activering wil de overheid meer mensen aan het werk krijgen en houden. Ook competenties versterken en loopbanen ondersteunen behoren tot de top-prioriteiten. Tot slot wordt er ingezet op een versterking van de sociale economie. De verschillende werkgelegenheidsakkoorden die de Vlaamse Regering afsloot met de sociale partners versterken dit beleid. Eind december 2011 keurde de Vlaamse Regering de alternatieve maatregelen ter vervanging van de jobkorting goed. Hiermee wordt ingezet op de activering van kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt. Met het loopbaanakkoord van 17 februari 2012 trachten werkgevers, werknemers en regering een antwoord te formuleren op de uitdagingen van de arbeidsmarkt. De aandacht gaat prioritair naar twee kwetsbare doelgroepen: de jongeren met onvoldoende kwalificaties en de 50-plussers.

Versterkt inzetten op activering

Het Vlaamse regeerakkoord 2009-2014 spreekt de ambitie uit om het activerend arbeidsmarktbeleid te continueren en zelfs te versterken. Wie zijn job verliest, moet kunnen rekenen op een aangepaste begeleiding naar werk. De Vlaamse overheid gebruikt daarvoor ook specifieke tewerkstellingsstimuli. Worden verder besproken: het sluitende maatpak voor werkzoekenden, aanpak middellangdurige en langdurige werkzoekenden, activering werkzoekenden uit kansengroepen en enkele specifieke tewerkstellings- en opleidingsmaatregelen.

Sluitend maatpak voor werkzoekenden

In 2010 werd het **sluitende maatpak** voor kortdurige werkzoekenden tot 50 jaar ingevoerd. Dit is een preventieve aanpak waarbij de werkzoekende, afhankelijk van zijn profiel en behoefte, een aanbod ontvangt gaande van lichte bemiddeling over een intensief bemiddelingstraject of een intensief begeleidingstraject. Werkzoekenden die na 9 maanden nog geen nieuwe job vonden én nog niet startten met een intensieve bemiddeling of begeleiding worden opgenomen in een intensief begeleidingstraject.

In 2011 waren in totaal 444.044 personen minstens één dag ingeschreven als werkzoekende bij de VDAB; dat zijn er 3% minder dan in 2010. 45,8% werd in begeleiding genomen door de VDAB, een totaal van 203.767 personen: voor 32.690 ging het om een bemiddelingstraject, 176.245 volgden een begeleidingstraject.

In de doelstellingen van de beheersovereenkomst van de VDAB wordt gefocust op de uitstroom naar werk 12 maanden na de inschrijving. Gezien de dienstverlening naar leeftijd anders is, werden er ook andere uitstroomnormen vastgelegd.

Globaal is 63,2% van de jongeren die zich tussen januari en december 2010 inschreven bij de VDAB 12 maanden later aan het werk. Hiermee wordt de doelstelling van 60% van het Jeugdwerkplan, zoals het sluitend maatpak voor jongeren noemt, gehaald. Uit de opvolging blijkt dat de VDAB jonge werkzoekenden uit de kansengroepen moeilijker bereikt. Maar vooral hun lagere uitstroom naar werk baart zorgen.

Twaalf maanden na hun inschrijving als werkzoekende is 53,1% van de werkzoekenden tussen 25 en 50 jaar opnieuw aan het werk. Hiermee wordt de doelstelling van 50% behaald. Ook binnen deze leeftijdsgroep is de uitstroom naar werk voor de kansengroepen gevoelig lager dan bij de totale doelgroep: 43% bij laaggeschoolden, 37% bij allochtonen en 28% bij arbeidsgehandicapten.

De totale doelgroep van nieuw ingestroomde werkzoekende 50-plussers noteert in december 2011 een jaar-op-jaar verschil van -2,9%. Daartegenover staat dat de gemiddelde leeftijd van de werkzoekenden is gestegen. Binnen de leeftijdsklasse 50 tot 55 jaar is er een daling, de oudste leeftijdsgroepen daarentegen nemen nog in aantal toe.

Niettemin vertoont de uitstroom naar werk een positieve evolutie. Met een uitstroom van 34,4% in december 2011 wordt de doelstelling van 30% overschreden. Ten opzichte van 2010 is de toename van de uitstroom naar werk minder uitgesproken dan bij de andere leeftijdsgroepen. Hoe ouder, hoe lager de uitstroom.

Middellangdurige en langdurige werkzoekenden

Naast het sluitend maatpak voor de instromende werkzoekenden (inclusief Jeugdwerkplan en systematische aanpak voor 50-plus) wordt voor **langdurige werkzoekenden** een specifieke aanpak opgezet. Werkzoekenden die twee jaar geen dienstverlening hebben gekregen worden uitgenodigd voor een gesprek. In de beleidsnota Werk 2009-2014 werd het engagement genomen om dit gradueel te verlagen tot 1 jaar. Op deze manier worden werkzoekenden sneller opnieuw op het spoor gezet van een bemiddelingstraject of een begeleidingstraject met eventueel een opleiding of werkervaring. Ook in Europa hanteert men 1 jaar werkloosheid als afbakening voor langdurige werkloosheid.

De langdurige werkzoekenden (vanaf 1 jaar) maken een kwart van de werkzoekenden uit die de VDAB op jaarbasis kent. Van de werkzoekenden die deelnemen aan één van de modules begeleiding of competentieversterking is 23,3% langer dan een jaar werkzoekend, net iets lager dan hun aandeel in de werkzoekendenpopulatie. Bij de competentieversterkende modules (3-6: zie rubriek 'wat' in tabel over bereik werkzoekenden VDAB) stijgt hun aandeel tot 27,4%. De zeer langdurige werkzoekenden

2.89 Bereik werkzoekenden door VDAB

Evolutie van het VDAB-bereik van niet-werkende werkzoekenden in de trajectwerking, van 2005 tot 2011, naar module.

Module	Wat	2005*	2006	2007	2008	2009	2010**	2011
2a.	telefonische screening	30.988	32.106	25.059	18.377	16.798	-	-
2b.	screening, oriëntatie en diagnose	89.928	86.116	79.493	74.481	85.616	94.831	100.189
3.	sollicitatietraining	10.980	11.422	11.923	10.623	11.223	9.324	9.761
4.	beroepsspecifieke opleiding	38.327	37.899	36.306	36.164	37.540	38.509	37.252
5.	persoonsgerichte vorming	15.124	15.642	15.243	15.086	17.332	18.952	17.177
6.	opleiding en begeleiding op de werkvloer	38.944	42.978	44.009	43.424	43.541	49.170	48.468
7.	trajectbegeleiding en -opvolging	166.927	168.641	162.465	160.679	172.487	200.012	203.767
Totaal aantal bereikte werkzoekenden***		199.633	199.579	191.846	188.860	202.629	233.965	240.662
Cumulatief aantal werkzoekenden****		473.069	454.656	421.247	411.564	443.001	458.416	444.044

* Vanaf 2005 worden acties van derden zonder VDAB-cofinanciering meegeteld.

** Voor bereik module 7 worden vanaf 2010 ook bemiddelingstrajecten meegeteld.

*** Bereikt in module 2 of 3 of, ..., of 7; 1 keer geteld per hoofd in 2011. Werkzoekenden kunnen ook buiten een traject een beroepsopleiding volgen (bijvoorbeeld via webleren).

**** Aantal niet-werkende werkzoekenden die gedurende de loop van het jaar ingeschreven waren als niet-werkende werkzoekende.

Bron: VDAB.

(vanaf 5 jaar) maken 5% uit van het cumulatief aantal werkzoekenden, maar amper 3% van de deelnemers aan begeleiding of competentieversterking is langer dan 5 jaar werkzoekend.

In de VDAB-beheersovereenkomst 2011-2015 werd een doelstelling van 11% opgenomen over de uitstroom naar werk van alle werkzoekenden vanaf 1 jaar. In 2011 werd een uitstroom van 16,1% voor deze doelgroep gerealiseerd (+3,8 procentpunten tegenover 2010). Het grootste deel van deze doelgroep bestaat uit 50-plussers. Bij deze leeftijdscategorie is er een uitstroom naar werk van slechts 4,1%. De jongeren kennen een uitstroom van 30,3% en de 25- tot 50-jarigen noteren een uitstroom naar werk van 22,6%.

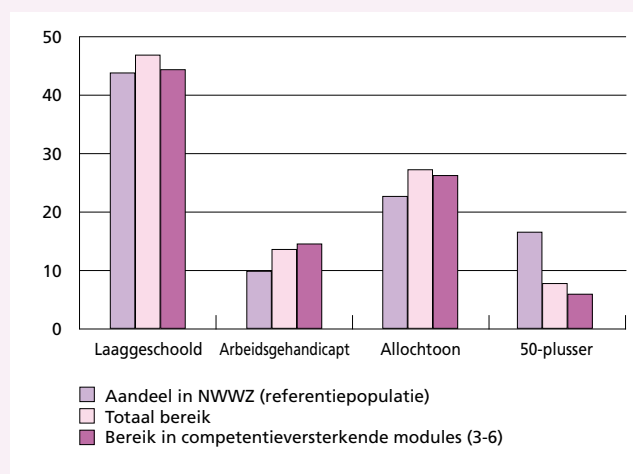
Activering werkzoekenden uit de kansengroepen

In de VDAB-beheersovereenkomst 2011-2015 werden niet langer expliciete doelstellingen naar oververtegenwoordiging van de **kansengroepen** in de trajectwerking opgenomen. Wel wordt gestreefd naar een maximale activering van alle werkzoekenden met specifieke aandacht voor de kansengroepen via het sluitend maatpak. Hun bereik in de diverse acties wordt wel gemonitord en indien nodig bijgestuurd.

Met uitzondering van de 50-plussers ligt het aandeel van de vier prioritaire kansengroepen (laaggeschoolden, arbeidsgehandicapten, allochtonen en 50-plussers) in de competentieversterkende modules iets hoger dan op basis van hun aandeel in de werkzoekendenpopulatie zou kunnen verwacht worden.

2.90 VDAB-trajectwerking kansengroepen

Proportionele vertegenwoordiging* van 4 prioritaire kansengroepen in de VDAB-trajectwerking in 2011, in %.

* Er is sprake van oververtegenwoordiging indien het procentueel aandeel in de (opleidings)modules hoger is dan dat in de NWWZ. In het omgekeerde geval is er sprake van ondervertegenwoordiging.

Bron: VDAB, bewerking Departement WSE.

Het objectief voor de uitstroom naar werk werd voor alle kansengroepen samen op 21% gelegd. De doelstelling wordt gemeten als het aantal werkzoekenden uit de kansengroepen die 6 maanden later uitgestroomd zijn naar werk. Er wordt hierbij niet enkel rekening gehouden met de nieuw ingeschreven werkzoekenden zoals bij de doelstellingen rond het sluitend maatpak. Ook langdurige werkzoekenden maken deel uit van de noemer. Uit analyses van de VDAB blijkt dat ongeveer 3 op de 4 van de werkzoekenden tot één van de kansengroepen behoort, dit percentage bedraagt 62% bij kortdurige werkzoekenden en stijgt tot 85% vanaf 1 jaar werkloosheid (tot 95% bij werkzoekenden die langer dan 4 jaar werkzoekend zijn).

In 2011 werd de doelstelling behaald: 21% van de werkzoekenden uit kansengroepen vond een job. Bij de laaggeschoolden was dit 21,9% en bij allochtonen 24,4%. Bij personen met een arbeidshandicap bedroeg de uitstroom naar werk nog 12,8% terwijl dit bij 50-plussers amper 8,9% is. Deze laatste groep is wel sterk vertegenwoordigd bij de langdurige werkzoekenden en de systematische aanpak beperkt zich momenteel tot de instromende werkzoekenden ouder dan 50 jaar.

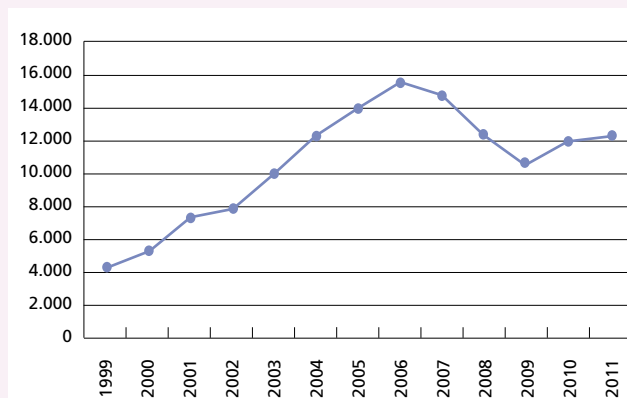
Tewerkstellings- en opleidingsmaatregelen

De VDAB bereikte in 2011 ruim 15.700 personen met werkplekklere of begeleiding op de werkvloer (los van een opleiding in de competentiecentra). Dat is een forse toename op jaarbasis, maar de doelstelling uit de beheersovereenkomst van 16.000, wordt daarmee net niet gehaald. Van deze 15.700 personen werden er 12.251 bereikt met een **individuele beroepsopleiding in de onderneming** (IBO). De vooropgestelde opstart van 12.000 IBO's werd daarmee gerealiseerd. Het aantal IBO's is opnieuw toegenomen dankzij de oplevende vacaturemarkt.

Het bereik van kansengroepen in IBO wordt als een uitdaging naar voren geschoven in het loopbaanakkoord. Voor

2.91 IBO

Evolutie van het aantal gestarte individuele beroepsopleidingen in de onderneming, van 1999 tot 2011.

Bron: VDAB.

alle kansengroepen blijft het bereik onder hun aandeel in de werkzoekendenpopulatie steken, maar er is voor allochtonen wel een gunstige tendens. Hun aandeel in IBO is in 2011 verder gestegen tot 15,1%. Voor personen met een handicap blijft het voor het derde jaar stabiel op 6,8%, net zoals bij 50-plussers waar het aandeel blijft schommelen rond de 3%-grens. Bij de laaggeschoolden is het aandeel in IBO verder afgenomen tot 35,6%.

De **werkervaringsprojecten** (vroegere WEP-plus) zijn bedoeld om langdurig werkzoekenden een opstap te bieden naar de reguliere arbeidsmarkt via een tijdelijke opleiding en begeleiding. Begin 2009 werd de regelgeving van WEP+ aangepast, evenwel zonder de finaliteit te veranderen. Werkervaring wil voor langdurig werkzoekenden een brug zijn tussen werkloosheid en het reguliere bedrijfsleven. Tijdens hun werkervaring krijgen werkzoekenden opleiding en begeleiding in een concrete werksituatie.

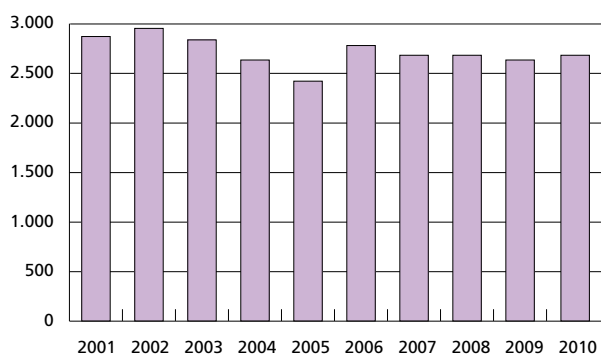
Eind 2010 zijn er 2.667 doelgroepmedewerkers. Werkervaring is een tijdelijke subsidiemaatregel waardoor het verloop binnen de maatregel relatief hoog is. De uitstroom naar werk na werkervaring bereikt langzaam opnieuw het niveau van voor de crisis. Door het wegvalen van vacatures bleek de uitstroom naar werk geen evidentie voor deze langdurige werkzoekenden.

Tot 1 oktober 2008 waren er twee types loonkostensubsidies voor werkgevers die personen met een arbeidshandicap in dienst nemen: de Vlaamse Inschakelingspremie (VIP) en de tegemoetkoming aan werknemers in het kader van CAO26. Beide premies zijn nu vervangen door de **Vlaamse Ondersteuningspremie (VOP)**.

Gedurende het eerste jaar bedraagt de VOP 40% van de loonkost, het jaar daarop 30% en daarna 20%. Er is ook een VOP voor zelfstandige arbeid. In het vierde kwartaal van 2011 werd voor 9.355 personen met een arbeidshandicap aan de werkgever een Vlaamse ondersteuningspremie uitgekeerd.

2.92 Werkervaringsprojecten

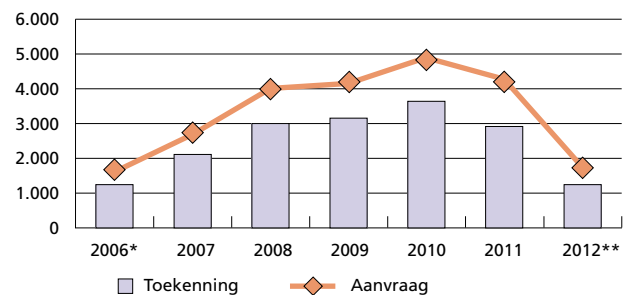
Evolutie van het aantal begunstigden in werkervaringsplaatsen in het kader van werkervaringsprojecten, van 2001 tot 2010, op 31 december.

Bron: VSAWSE.

2.93 Tewerkstellingspremie 50-plus

Evolutie van het aantal aangevraagde en toegekende tewerkstellingspremies 50-plus, van 2006 tot 2012.

* Laatste 3 kwartalen van 2006.

** Eind april 2012.

Bron: VDAB, bewerking Departement WSE.

Vanaf april 2006 kunnen werkgevers, die een niet-werkende werkzoekende 50-plusser met een contract van onbepaalde duur aanwerven, genieten van een loonkostenvermindering. Sinds de start van de **tewerkstellingspremie 50-plus** in april 2006 tot eind 2011 werd er voor haast 21.900 50-plussers een premie aangevraagd. Daarvan werd ook bijna 3 op 4 effectief toegekend. Net als voorgaande jaren blijkt de premie anno 2011 het meest succesvol bij de aanwerving van 50-54-jarigen (68,6%) en kortdurige werkzoekenden (74%). Het merendeel van de premies wordt uitbetaald aan mannen (72,1%).

Competenties versterken en loopbanen ondersteunen

In Vlaanderen verlaten nog te veel jongeren de schoolbanken met ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs. Ook op vlak van deelname aan bijkomende opleidingen is er nog werk aan de winkel. De steeds veranderende competentievereisten vergroten immers de noodzaak voor de werkenden en de werkzoekenden om zich tijdig bij te scholen. Het beschikken over aangepaste competenties stelt mensen in staat een crisis beter het hoofd te bieden en om hun loopbaan proactief op te pakken.

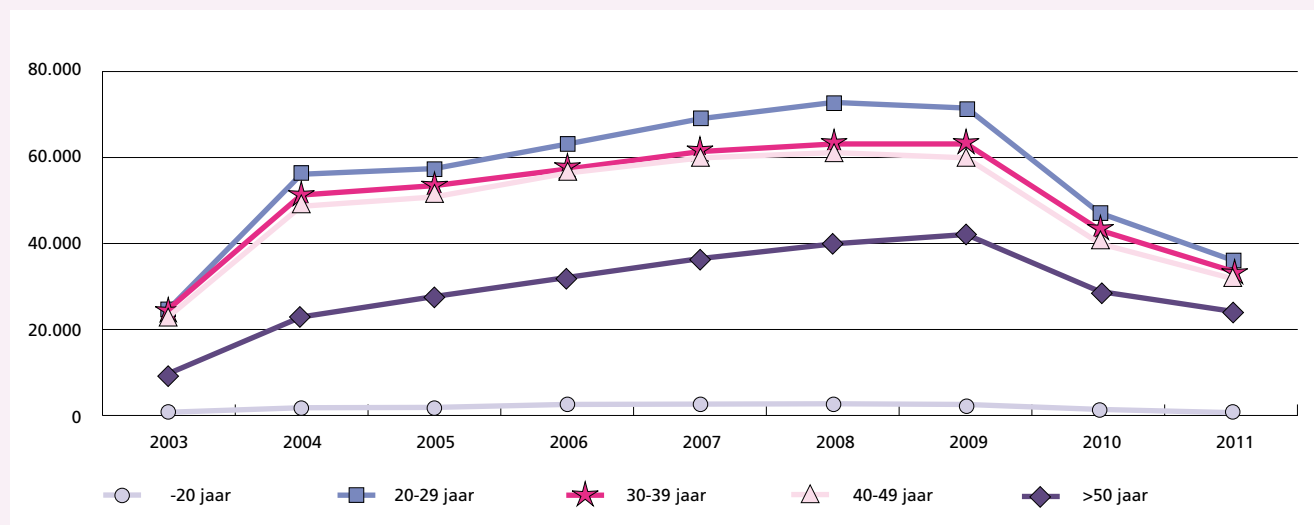
De Vlaamse overheid beseft dat er moet ingezet worden op meer toekomstgerichte competentie- en loopbaanontwikkeling en heeft een aantal ondersteunende maatregelen en programma's lopen: opleidingscheques, loopbaanbegeleiding, activerend herstructureringsbeleid en aanmoedigingspremies voor loopbaanonderbreking en tijdskrediet.

Opleidingscheques werknemers

Om de werknemers ertoe aan te zetten een leven lang te leren, geeft de overheid een financieel duwtje in de rug. Sinds september 2003 kunnen, naast bedrijven, ook werknemers **opleidingscheques** aanvragen om een opleiding, een loopbaanadvies of een competentiemeting te betalen. Van bij de start was het systeem erg succesvol. Een wijzi-

2.94 Opleidingscheques werknemers

Evolutie van het aantal gehonoreerde en nog openstaande aanvragen naar opleidingscheques voor werknemers, van september 2003 tot december 2011, naar leeftijd.

Bron: VDAB.

ging in de regelgeving betreffende de opleidingscheques midden 2010 leidde tot een terugval in het aantal aanvragen. Het aantal aangevraagde cheques daalde van 238.987 in 2009 naar 159.295 in 2010 tot 124.834 cheques in 2011. Vrouwen vragen relatief meer opleidingcheques aan. Hun aandeel in het totaal bedroeg 59% in 2009 en bleef op dit niveau na de bijsturing. 20-29-jarigen maken het meeste gebruik van opleidingscheques, gevolgd door de 30-39-jarigen. De grootste daling sinds de gewijzigde reglementering wordt bij de groep -30-jarigen vastgesteld. Hooggeschoolden maken veruit het meeste gebruik van opleidingscheques. Zij nemen de helft voor hun rekening. Sinds de bijsturing ondervond de groep middengeschoolden de kleinste daling. Laaggeschoolden en 50-plussers hebben het grootste aandeel binnen het totaal van kansengroepen. Arbeidsgehandicapten kennen de grootste afname sinds de gewijzigde regelgeving. Allochtonen kennen de kleinste vermindering.

Loopbaanbegeleiding

Sinds januari 2005 kunnen werknemers, die minstens 1 jaar aan het werk zijn, elke 6 jaar terecht bij 1 van de 20 erkende centra voor **loopbaandienstverlening** of bij de VDAB voor een intensieve loopbaanbegeleiding. Hier worden ze professioneel ondersteund bij het nemen van loopbaankeuzen, en wordt er gewerkt aan zogenaamde loopbaancompetenties. Dit zijn de competenties die nodig zijn om actief de eigen loopbaan te beheren en te sturen. Naar aanleiding van het Werk- en Investeringsplan (2009) werden enkele wijzigingen doorgevoerd. Zo komt onder meer de duurtijd van een IBO in aanmerking als werkervaring. Sinds de start van de dienstverlening in 2005 tot en met december 2011 namen circa 35.600 werknemers en zelfstandigen hun recht op gesubsidieerde loopbaanbegeleiding op bij een erkend centrum voor loopbaandienstverlening of bij de VDAB. 50,8% hiervan behoort tot minstens één kansengroep, waarmee het vooropgestelde streefdoel van 50% kansengroepenbereik net behaald wordt.

2.95 Tewerkstellingscellen

Evolutie van het bereik in en de uitstroom uit de tewerkstellingscellen, van 2006 tot 2011.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Totaal
Doelgroep collectief ontslag	1.792	6.943	9.151	11.889	10.094	8.799	48.668
- waarvan ingeschreven in tewerkstellingscel	651	3.983	4.358	6.142	6.684	4.667	26.485
- waarvan in outplacement	564	2.769	3.740	5.191	5.434	4.237	21.935
Uitstroom naar werk na 6 maanden							
- aantal	1.062	3.870	4.224	4.891	4.447	3.600	22.094
- in %	59,3	55,7	46,2	41,1	44,1	40,9	45,4

Bron: VDAB, bewerking Departement WSE.

2.96 Loopbaanonderbreking en tijdskrediet

Evolutie van het aantal werknemers in loopbaanonderbreking en tijdskrediet, van 2002 tot 2011, naar geslacht en stelsel, in fysieke eenheden, jaargemiddelde.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Loopbaanonderbreking										
Volledige onderbreking (aantal)	11.062	5.399	5.298	5.645	5.539	5.281	5.042	4.455	4.045	3.978
mannen (%)	17,9	15,1	18,9	27,1	29,0	29,0	27,8	22,1	19,8	21,7
vrouwen (%)	82,1	84,9	81,1	72,9	71,0	71,0	72,2	77,9	80,2	78,3
Vermindering van prestaties (aantal)	54.532	49.810	46.342	44.032	41.918	41.214	45.545	42.459	42.858	43.503
mannen (%)	18,6	19,5	20,4	23,0	25,6	27,3	26,2	28,9	29,3	28,2
vrouwen (%)	81,4	80,5	79,6	77,0	74,4	72,7	73,8	71,1	70,7	71,8
Ouderschapsverlof, medische bijstand, palliatieve zorgen (aantal)	10.382	16.387	20.127	23.072	26.483	28.881	32.459	38.335	44.109	45.050
mannen (%)	11,9	15,4	17,9	20,0	21,6	23,3	24,6	28,0	29,4	30,1
vrouwen (%)	88,1	84,6	82,1	80,0	78,4	76,7	75,4	72,0	70,6	69,9
Tijdskrediet*										
Volledige onderbreking (aantal)	4.623	8.858	8.885	8.737	8.198	7.613	6.914	6.007	5.516	5.064
mannen (%)	28,7	27,9	28,4	29,0	27,7	26,7	25,6	24,8	24,8	24,1
vrouwen (%)	71,3	72,1	71,6	71,0	72,3	73,3	74,4	75,2	75,2	75,9
Vermindering van prestaties** (aantal)	12.759	30.839	43.796	55.402	65.164	72.365	78.162	84.755	88.584	91.868
mannen (%)	44,8	45,2	43,1	41,5	39,7	39,4	39,6	40,1	39,6	39,4
vrouwen (%)	55,2	54,8	56,9	58,5	60,3	60,6	60,4	59,9	60,4	60,6

* Sinds 1 januari 2002 in voege in de privé-sector.

** Vanaf 2009 is ook crisistijdskrediet meegeteld.

Bron: RVA.

Activerend herstructureringsbeleid

Indien voor werknemers ontslag onontkoombaar is, worden ze zo snel mogelijk begeleid naar een nieuwe job. Dat gebeurt in Vlaanderen via een activerend herstructureringsbeleid, dat de bruggen van werk naar werk verstevigt. Er zijn verscheidene maatregelen in dat kader, waaronder actieve begeleiding naar werk in de tewerkstellingscellen.

Sinds de start van de werking van **tewerkstellingscellen** in 2006 werden bijna 48.670 werknemers na collectief ontslag geregistreerd als werkzoekende bij de VDAB. Bijna 55% van alle ingeschreven werkzoekenden werd ook effectief ingeschreven in een tewerkstellingscel en van die ingeschreven volg(d)en welhaast 83% outplacement. Tussen mei 2006 en december 2011 stroomde ruim 45% van de totale groep geregistreerde collectief ontslagen werknemers uit naar werk. In de afgelopen jaren is de uitstroomkans naar werk fors gedaald als gevolg van de economische instabiliteit: van 59,3% in 2006 naar 40,9% in 2011. Bij oudere werknemers ligt dit aandeel met 22% een stuk lager.

Loopbaanonderbreking

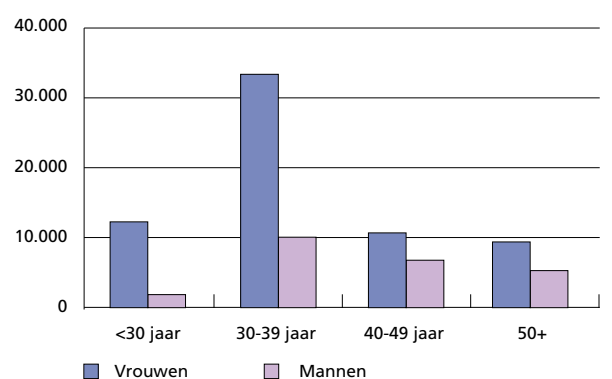
Steeds meer Vlamingen onderbreken hun loopbaan of verminderen tijdelijk hun arbeidsprestaties. Ze doen hiervoor een beroep op de verschillende **federale stelsels van loopbaanonderbreking** die per sector uitgewerkt werden. Sinds een aantal jaren zijn er ook bijzondere stelsels ingevoerd rond ouderschapsverlof, medische bijstand en palliatief verlof. In januari 2002 trad ook het nieuwe federale systeem van tijdskrediet voor de privé-sector in werking. Ondanks de gestage groei van het aandeel mannen in bepaalde stelsels van loopbaanonderbreking, is dit

nog steeds een overwegend vrouwelijke aangelegenheid. In 2002 waren bijna 8 op de 10 loopbaanonderbrekers vrouwen; in 2011 zijn er dat nog steeds 2 op de 3.

Werknemers die loopbaanonderbreking of tijdskrediet opnemen, kunnen sinds 1994 onder bepaalde voorwaarden een **bijkomende aanmoedigingspremie** krijgen van de **Vlaamse overheid**. Ook bij de Vlaamse aanmoedigingspremies verschilt de reglementering al naargelang de sector. In 2010 en 2011 samen zijn er 87.795 personen met een aanvraag die werd goedgekeurd. Daarvan werkt ruimschoots de helft in de privé, bijna 2 op 5 bij de overheid en praktisch 1 op 10 in de social profit. Gegroepeerd naar enkele hoofdcategorieën blijkt

2.97 Vlaamse aanmoedigingspremies

Personen die in de loop van 2010 of 2011 een Vlaamse aanmoedigingspremie goedgekeurd kregen, naar geslacht en leeftijd, in aantal.

Bron: VSAWSE, bewerking Departement WSE.

haast 4 op de 5 een premie in verband met zorg te krijgen. De gewone loopbaanonderbreking vormt de tweede grote groep. Slechts weinig personen krijgen een premie enkel voor opleiding en ook het aantal mensen met een landingsbaan is in verhouding niet zo hoog. Daarnaast varieert het gebruik van de aanmoedigingspremie ook naar geslacht en leeftijd. Vrouwen nemen met circa 74% het grootste deel van de aanmoedigingspremies voor hun rekening. Zowat de helft van de premieontvangers is tussen de 30 en 39 jaar, de andere helft is gelijkmatiger verdeeld over de andere leeftijdsklassen.

Werk maken van een versterkte sociale economie

De Vlaamse overheid heeft het afgelopen decennium via de sociale economie heel wat inspanningen geleverd om duurzame banen te creëren voor mensen die op de reguliere arbeidsmarkt moeilijk aan de slag kunnen. Maar de sociale economie is meer dan alleen maar een instrument voor de tewerkstelling van kansengroepen. De sector bestaat uit een reeks van bedrijven en initiatieven die bepaalde maatschappelijke meerwaarden willen realiseren en zich daarbij laten leiden door de beginselen van **maatschappelijk verantwoord ondernemen**. Door oog te hebben voor principes als voorrang van arbeid op kapitaal, democratische besluitvorming, maatschappelijke inbedding, transparantie, kwaliteit en duurzaamheid, proberen de bedrijven uit de sociale economie de juiste balans te vinden tussen economische, sociale en ecologische waarden. De overheid wil via de sociale economie ook reguliere ondernemingen stimuleren om deze principes een centrale plaats te geven in de bedrijfsvoering.

In wat volgt, komen vooreerst de verschillende werkvormen en doelgroepen van de sociale economie aan bod. Vervolgens wordt ingegaan op de effectieve tewerkstelling van deze doelgroepen en op de vertegenwoordiging van een aantal kansengroepen in de sector.

Werkvormen en doelgroepen

De belangrijkste werkvormen van de sociale economie zijn de sociale werkplaatsen, de beschutte werkplaatsen en de invoegbedrijven. Daarnaast zijn er nog de arbeidszorginitiatieven en de initiatieven in het kader van de lokale diensteneconomie. Elk van deze werkvormen richt zich op een specifieke groep van personen met een grote afstand tot de reguliere arbeidsmarkt.

De **sociale werkplaatsen** verschaffen werkgelegenheid aan zeer moeilijk inzetbare werkzoekenden in een beschermde arbeidsomgeving. In de praktijk gaat het om mensen met een laag opleidingsniveau, die minstens vijf jaar inactief zijn en fysieke, psychische of sociale beperkingen of moeilijkheden hebben.

In de **beschutte werkplaatsen** kunnen werkzoekende personen met een arbeidshandicap terecht die door hun handicap voorlopig of definitief niet aan de slag kunnen

op de gewone arbeidsmarkt.

Ook de **invoegbedrijven** zorgen voor duurzame werkgelegenheid voor kansengroepen, maar in tegenstelling tot de eerder genoemde werkvormen doen zij dat binnen de reguliere economie. Ondernemingen die de principes van maatschappelijk verantwoord ondernemen onderschrijven, krijgen tijdelijke en degressieve subsidies voor de tewerkstelling van invoegwerknemers. Het gaat hierbij om laag- en middengeschoolde langdurig werklozen, werkzoekende personen met een arbeidshandicap, leefloontrekkers en werkzoekende leerlingen van het deeltijds beroepssecundair onderwijs.

Arbeidszorginitiatieven richten zich op personen die omwille van persoons- en/of maatschappijgebonden redenen niet (meer) kunnen werken onder een arbeidscontract in het reguliere of beschermende tewerkstellingscircuit. Hoewel ook hier de arbeidsdeelname centraal staat, besteden deze initiatieven tegelijk uitgebreid aandacht aan de zorgbegeleiding van de werknemer. Het gaat om vrijwillig onbetaald werk onder begeleiding en met behoud van een uitkering.

Met de **lokale diensteneconomie** ten slotte wil de overheid een aanvullend dienstenaanbod realiseren dat inspelt op maatschappelijke noden en behoeften die niet of onvoldoende beschikbaar zijn op de markt of via de reguliere dienst- en hulpverlening. Deze diensten koppelen duurzame tewerkstelling aan het verhogen van de leefbaarheid en leefkwaliteit van een buurt of wijk. Het gaat onder meer om huishoudelijke hulp, kinderopvang en groenonderhoud. De lokale diensteneconomie mikt op de tewerkstelling van laag- en middengeschoolde langdurig werklozen, leefloontrekkers en rechthebbenden op financiële maatschappelijke hulp.

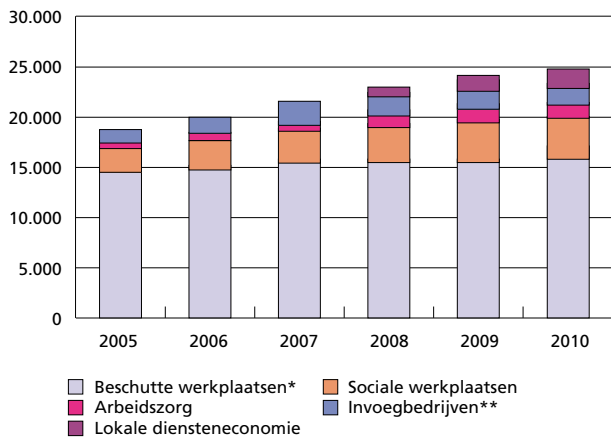
Het bepalen van de omvang van de doelgroep van de verschillende werkvormen is niet altijd eenvoudig in te schatten omdat naast formele criteria vaak ook een kwalitatieve beoordeling van de arbeidsmogelijkheden van de betrokkene een rol speelt. Het is bovendien zo dat de doelgroepen van de verschillende werkvormen elkaar gedeeltelijk overlappen. Schattingen van midden 2011 geven aan dat de potentiële doelgroep van de invoegbedrijven op basis van de formele criteria met ongeveer 90.000 personen het omvangrijkst is. Bij de lokale diensteneconomie gaat het om een doelgroep van 80.000 tot 90.000 personen. Ongeveer 29.000 personen voldoen aan de formele criteria voor tewerkstelling als doelgroepwerknemer in een beschutte werkplaats. Bij de sociale werkplaatsen gaat het om goed 13.000 personen. De doelgroep van de arbeidszorginitiatieven is het kleinst. Jaarlijks wordt aan ongeveer 700 personen het advies verleend om in een arbeidszorgproject te stappen.

Bereik sociale economie

Eind 2010 stelden de verschillende werkvormen van de sociale economie (beschutte en sociale werkplaatsen, invoegbedrijven, arbeidszorginitiatieven en lokale dien-

2.98 Bereik sociale economie

Raming van het totale aantal doelgroepwerknemers in de sociale economie op 31 december, van 2005 tot 2010, in personen.

* Het gaat hier enkel om het totaal aantal personen met een arbeidshandicap in de productie. Daarnaast is er ook nog omkaderingspersoneel (waaronder ook personen met een arbeidshandicap), werknemers uit kansengroepen en langdurig zieken.

** Tot en met 2007 omvatten de gegevens ook de collectieve invoegbedrijven. Vanaf 2008 vallen de collectieve invoegbedrijven onder de lokale diensteneconomie.

Bron: VSAWSE, bewerking Departement WSE.

steneconomie) in totaal 24.957 doelgroepwerknemers te werk. Dat komt overeen met 0,9% van de totale werkende bevolking tussen 15 en 64 jaar. De jaarlijkse stijging van het totale aantal doelgroepwerknemers in de sociale economie is tussen 2005 en 2010 licht afgenomen van 7% in de periode 2005-2007 tot 2 à 3% in de periode 2008-2010 (cijfers zonder lokale diensteneconomie). In 2010 werkt 64% van de doelgroepwerknemers in een beschutte werkplaats, 17% in de sociale werkplaatsen. Het aandeel van de invoegbedrijven en de lokale diensteneconomie bedraagt telkens 7%. De arbeidszorginitiatieven zijn goed voor 5% van het aantal doelgroepwerknemers.

Kansengroepen in de sociale economie

Opgesplitst naar kansengroepen blijken personen met een arbeidshandicap duidelijk oververtegenwoordigd in de verschillende werkvormen. Vrouwen zijn eerder ondervertegenwoordigd, behalve in de invoegbedrijven. De situatie van allochtonen varieert per werkvorm.

Dat vrouwen sterk in de meerderheid zijn in de invoegbedrijven houdt verband met het feit dat een aanzienlijk aantal invoegbedrijven met dienstencheques werkt. Deze cheques worden voornamelijk gebruikt voor de vergoeding van activiteiten in sectoren waar traditioneel vooral vrouwen werken. In de andere werkvormen zijn vrouwen eerder ondervertegenwoordigd ten opzichte van hun aandeel in de totale werkende bevolking.

Het aandeel van de 50-plussers in de verschillende werkvormen komt vrij goed overeen met hun aandeel in de werkende bevolking. Bij de sociale werkplaatsen, de lokale diensteneconomie en de invoegbedrijven ligt het er iets boven, bij de beschutte werkplaatsen iets onder.

Het aandeel laaggeschoolden ligt in alle werkvormen veel hoger dan het aandeel laaggeschoolden in de totale werkende bevolking. Dat is weinig verwonderlijk aangezien bij alle werkvormen de laaggeschoolden een prioritaire doelgroep zijn.

Personen afkomstig van buiten de Europese Unie zijn in de lokale diensteneconomie, invoegbedrijven en sociale werkplaatsen oververtegenwoordigd, in de beschutte werkplaatsen ondervertegenwoordigd.

De personen met een arbeidshandicap ten slotte zijn in alle werkvormen vrij sterk aanwezig. De beschutte werkplaatsen, waar een handicap een noodzakelijk tewerkstellingscriterium is, halen uiteraard een percentage van 100%.

2.99 Kansengroepen in de sociale economie

Procentueel aandeel van vrouwen, 50-plussers, laaggeschoolden, allochtonen en personen met een arbeidshandicap in het aantal doelgroepwerknemers op 31 december in de sociale economie en hun aandeel in de totale werkende bevolking, in 2010, in %.

	% vrouwen	% 50-plussers	% laaggeschoolden	% allochtonen **	% personen met een handicap ***
Beschutte werkplaatsen	40	23	90	2	100
Sociale werkplaatsen	41	41	80	22	21
Arbeidszorg	33	29	77	5	57
Invoegbedrijven	80	24	61	23	10
Lokale diensteneconomie	42	30	75	24	12
% in werkende bevolking *	46	25	20	4	5

* Op basis van EAK-gegevens van 2010 (jaargemiddelde).

** Bij de aandelen in de sociale economie gaat het om personen met een huidige of vorige nationaliteit van buiten de EU27, bij het aandeel in de werkende bevolking om de personen geboren buiten de EU27.

*** Bij de aandelen in de sociale economie gaat het om de door de overheid erkende personen met een arbeidshandicap (pmah). Bij het aandeel in de werkende bevolking gaat het om de personen die zelf aangeven hinder te ondervinden door een handicap of langdurig gezondheidsprobleem.

Bron: VSAWSE, bewerking Departement WSE, ADSEI EAK.

Publicaties en websites

- Departement Werk en Sociale Economie (WSE) (2011). *Beleidsbarometer 2011*. Uitzichten van categoriaal werkgelegenheidsbeleid in Vlaanderen. Brussel: Departement WSE.
- Muyters, P. (2009). *Beleidsnota Werk 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Muyters, P. (2011). *Beleidsbrief Werk Beleidsprioriteiten 2011-2012*. Brussel: Vlaams Parlement.
- RVA (2012). *Jaarverslag 2011*. Brussel.
- Samoy, E. (2012). *Handicap en arbeid. Deel I: definities en statistieken*. Brussel: Departement WSE.
- Samoy, E. (2012). *Handicap en arbeid. Deel II: beleidsontwikkelingen*. Brussel: Departement WSE.
- Steunpunt Werk en Sociale Economie (2011). *Trendrapport Vlaamse arbeidsmarkt 2011. Synthese*. WSE Report 14-2011. Leuven: Steunpunt WSE.
- Steunpunt Werk en Sociale Economie (2012). *Met aarzelende pas richting 50%. De boordtabel eindeloopbaan 2012*. WSE Report 6-2012. Leuven: Steunpunt WSE.
- Van den Bossche, F. (2009). *Beleidsnota Sociale Economie 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Van den Bossche, F. (2011). *Beleidsbrief Sociale Economie 2011-2012*. Brussel: Vlaams Parlement.
- VDAB (2011). *Analyse vacatures en knelpuntberoepen 2010*. Brussel.
- VDAB (2012). *Lijst van knelpuntberoepen 2011*. Brussel.
- VDAB (2012). *Jaarverslag 2011*. Brussel.
- Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie (VSAWSE) (2011). *Jaarverslag 2010*. Brussel.
- Departement Werk en Sociale Economie (WSE) (2011). *De arbeidsdeelname van mensen met een arbeidshandicap*. Brussel: Departement WSE.
- Enquête naar de arbeidskrachten (EAK), FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie: <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/gegevensinzameling/enquetes/eak/>
- Labour Force Survey (LFS), Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Leeftijd en Werk: <http://www.leeftijdenwerk.be/>
- Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA): <http://www.rva.fgov.be>
- Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV): <http://www.serv.be>
- Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE): <http://www.steunpuntwse.be>
- Vlaams Ministerie voor Werk en Sociale Economie, Departement Werk en Sociale Economie (WSE): <http://www.werk.be> (luik cijfers en onderzoek)
- Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB): <http://www.vdab.be/trends>
<http://arvastat.vdab.be>

Allochtone niet-werkende werkzoekenden (VDAB)

Werkzoekenden met een herkomst van buiten de EU. Voor 2007 was de indeling naar etniciteit gebaseerd op nationaliteit, de vrijwillige registratie in het AMI-systeem en een door de VDAB-studiedienst ontwikkeld naamherkenningsprogramma. Er wordt een indeling gemaakt in etnisch EU en etnisch niet-EU. Vanaf 2007 is de indeling naar herkomst gebaseerd op de huidige en de vorige nationaliteit.

Arbeidsgehandicapte niet-werkende werkzoekenden

Voor 2009 bestond de doelgroep van arbeidsgehandicapten uit drie categorieën van werkzoekenden:

- werkzoekenden erkend door het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap;
- werkzoekenden uit het buitengewoon onderwijs;
- werkzoekenden met beperkte of zeer beperkte geschiktheid (op basis van een medisch onderzoek).

Vanaf 2009 wordt een werkzoekende als arbeidsgehandicapt beschouwd wanneer na een administratief onderzoek, uit attesten of verslagen, blijkt dat hij:

- ingeschreven is bij het VAPH (Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap);
- een kwalificatie of getuigschrift heeft uit het buitengewoon onderwijs, of ex-BUSO of BLO-leerling is zonder dat er kwalificaties of getuigschriften behaald zijn;
- recht heeft op een inkomensvervangende of integratietegemoetkoming;
- in het bezit is van een afschrift van een definitief geworden gerechtelijke beslissing of van een attest van een bevoegde federale instelling waaruit een blijvende graad van arbeidsongeschiktheid blijft;
- recht heeft op bijkomende kinderbijslag of recht heeft op verhoogde kinderbijslag (als ouder met een handicap);
- recht heeft op een invaliditeitsuitkering in het kader van de ziekteverzekering;
- een attest heeft van een arbeidshandicap, afgeleverd door een door de VDAB erkende dienst of arts.

Avondwerk Loontrekkenden die 50% of meer van de werkdagen tijdens de referentiemaand van de enquête tussen 19 uur en 23 uur gewerkt hebben.

Beroepsbevolking Personen op arbeidsleeftijd die actief zijn op de arbeidsmarkt, hetzij als werkzoekende, hetzij als werkende.

Bevolking op arbeidsleeftijd Iedereen in de leeftijds-
categorie van 20 tot en met 64 jaar.

Deeltijdarbeid bij de werkenden Aandeel deeltijds wer-
kenden binnen de totale groep werkenden. Er bestaan
verschillende modaliteiten van deeltijds werk: minder
dagen per week werken, minder uren per dag wer-
ken, een halve dag minder per week werken, ...

Hooggeschoolden Personen met een diploma hoger
onderwijs (van het korte of het lange type) of met een
diploma universitair onderwijs.

(ILO-) niet-beroepsactieven Personen die niet tot de
werkenden, noch tot de werkzoekenden behoren.

(ILO-) werkenden Personen die in de referentieweek van
bevraging minstens één uur arbeid hebben verricht.

ILO-werkloosheidsgraad Aandeel werklozen in de be-
roepsbevolking.

(ILO-) werklozen Personen zonder betrekking die werk
zoeken, daarvoor concrete stappen hebben gezet
gedurende de laatste vier weken en bovendien bin-
nen de twee weken kunnen beginnen werken, en de
personen zonder betrekking die een job hebben die
binnen de drie maanden begint. De ILO-definitie van
werklozen wijkt af van de definitie van niet-werkende
werkzoekenden bij de VDAB.

Laaggeschoolden Personen zonder diploma of met
hoogstens een diploma lager (secundair) onderwijs.

Loontrekkenden Personen die betaalde arbeid verrich-
ten in dienstverband.

Middengeschoolden Personen met hoogstens een diplo-
ma hoger secundair onderwijs of met een diploma
post-secundair niet-hoger onderwijs.

Nachtarbeid Loontrekkenden die 50% of meer van de
werkdagen tijdens de referentiemaand van de en-
quête tussen 23 uur en 05 uur gewerkt hebben.

Niet-werkende werkzoekenden Werkzoekenden met
werkloosheidsuitkeringsaanvraag (WZUA) + jon-
geren in Beroepsinschakelingstijd (BIT) + vrij inge-
schreven niet-werkende werkzoekenden + andere.

Normaal Economisch Circuit De werkaanbiedingen
worden naargelang de aard van de arbeidsovereen-
komst of subsidieregeling ingedeeld in 'circuits'. Een
van deze circuits is het 'normaal economisch circuit',
naast onder meer de tewerkstellingsmaatregelen.
Het normaal economisch circuit (zonder uitzendop-
drachten) bestaat uit de vaste en tijdelijke (zonder
uitzendopdrachten) circuits.

Het vaste circuit omvat: het gewoon circuit (jobs met
een contract voor onbepaalde of lange duur, inclu-
sief zelfstandige jobs), werken en leren (startbaan,
invoegbedrijven, middenstandsopleiding, onderne-
mingsopleiding), vervanging brugpensioen.

Het tijdelijke circuit omvat: tijdelijk werk (arbeids-
overeenkomst voor korte duur), studentenjobs.

Ploegenarbeid Loontrekkenden die tijdens de referentie-
maand van de enquête in een stelsel van twee, drie,
vier of meer ploegen gewerkt hebben.

Tijdelijk werkenden bij de loontrekkenden Aandeel
tijdelijk werkende loontrekkenden binnen de volledi-
ge groep van loontrekkenden. Tijdelijke arbeid omvat
contracten van beperkte duur, voor een bepaalde
taak of seizoen, voor stage of uitzendarbeid.

VDAB-werkloosheidsgraad Niet-werkende werkzoe-
kenden ingeschreven bij de VDAB/beroepsbevol-
king.

Werkzaamheidsgraad Aandeel werkenden in de bevol-
king op arbeidsleeftijd (20-64 jaar).

Zaterdagwerk Loontrekkenden die twee of meer zater-
dagen tijdens de referentiemaand van de enquête
hebben gewerkt.

Zelfstandigen Personen die zelfstandig zijn in hoofdbe-
roep of als helper, aangesloten bij de sociale verzeke-
ringsfondsen voor zelfstandigen.

Zondagwerk Loontrekkenden die twee of meer zonda-
gen tijdens de referentiemaand van de enquête heb-
ben gewerkt.

2.3

DE OPEN ONDERNEMER

Ondernemen is voor de Vlaamse overheid een sleutelfactor voor de realisatie van welvaart. Niet alleen meer ondernemingen, maar ook doorgroei en snelle groeiers zijn belangrijk. In een ontwikkelde economie zijn innovatie en creativiteit belangrijke voorwaarden om tot meer toegevoegde waarde te komen. Het aanscherpen van de ondernemersmentaliteit en het aanboren van alle potentieel, ook bij doelgroepen, zijn aandachtspunten. Ondernemen gaat dikwijls hand in hand met exporteren. Een sterkere aanwezigheid op snelgroeibare markten komt onze exportprestaties ten goede. Ten slotte moeten ook de buitenlandse directe investeringen toenemen. Deze brengen immers veelal expertise aan en zorgen voor meer tewerkstelling.

Dit hoofdstuk omvat twee delen: 'ondernemen' en 'internationaal ondernemen'. 'Ondernemen' gaat over de diverse aspecten van ondernemerschap (aantal ondernemingen, investeren, kapitaal) en over innovatie en creativiteit (innoverende Vlamingen, producten, processen en sectoren). 'Internationaal ondernemen' bespreekt de evolutie van de uit- en invoer, de structuur ervan naar handelspartner en product, de Vlaamse comparatieve voordelen, de marktaandeelen en de directe buitenlandse investeringen.

Ondernemen

De beleidsbrief 2011-2012 van de bevoegde minister voor economie onderscheidt de volgende beleidsprioriteiten:

- De financiering van nieuwe ondernemingen of projecten.
- De operationalisering van nieuwe initiatieven van het Actieplan Ondernemerschap en maatregelen om het ondernemerschap te stimuleren in het algemeen.
- Voldoende ruimte voor ondernemerschap.
- De vergroening van de economie.
- De Vlaamse industrie wapenen tegen de groeiende globalisering en de transformatie van het Vlaams industrieel weefsel.
- De effectieve en efficiënte organisatie van dienstverlening aan Vlaamse ondernemers.

Het Pact 2020 onderscheidt een drietal luiken rond economie. Het eerste luik gaat over de voorwaarden om te komen tot een duurzame topregio (bbp, arbeidsproductiviteit,...). Dit wordt behandeld in de macro-economische context. Het luik 'innovatie' benadrukt de noodzaak om de omzet uit nieuwe of verbeterde producten te verhogen, de ontwikkeling van speerpunt domeinen en meer werken-

den in kennisintensieve sectoren. In het derde luik staat het 'ondernemerschap' centraal. Daarbij gaat het niet enkel over meer ondernemen, inclusief bij doelgroepen (vrouwen, ouderen,...), maar ook over doorgroei van starters.

Ondernemerschap

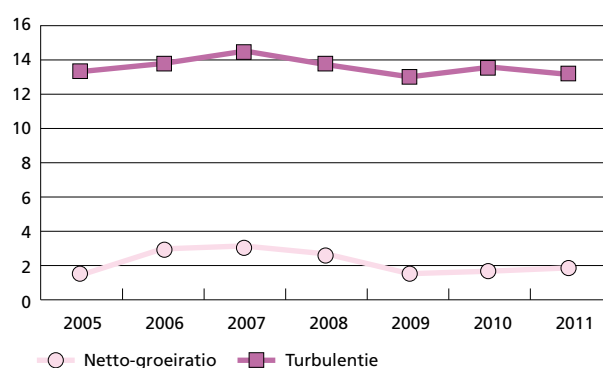
De netto-groeiratio neemt toe bij de firma's, maar blijft het vierde opeenvolgende jaar negatief bij de eenmanszaken. De financieel-economische crisis uit zich in licht dalende overlevingsgraden en een minder hoog aandeel gazellen. Toch groeit het aanzien van ondernemerschap bij de bevolking.

Ondernemen

Eind 2011 waren er 603.300 ondernemingen, waarvan 335.400 firma's en 267.900 eenmanszaken. In de loop van 2011 waren er 42.200 oprichtingen en 27.100 ontbindingen van ondernemingen, waaronder 4.900 faillissementen. De **oprichtingsratio** is met 7,4% in 2011 niet veel verschillend van de twee voorgaande jaren. Tussen 2006 en 2008 situeerde deze indicator zich nog tussen 8 à 9%. Er zijn met andere woorden nog inspanningen vereist om een stijging van de oprichtingsratio te bewerkstelligen. De **uittredingsratio** kwam in 2011 op 5,7%, lichtjes lager dan in 2010 (6%). De **netto-groeiratio** nam in 2011 toe tot 1,8%. Dat is op zich goed, maar het is toch nog lager dan

2.100 Dynamiek ondernemingen

Evolutie van de netto-groeiratio en turbulentie van alle ondernemingen, van 2005 tot 2011, in %.

Bron: Graydon, bewerking SVR.

in de periode 2006-2008 (jaren van betere conjunctuur). De **turbulentie**, of de som van oprichtings- en uittredingsratio, daalde in 2011 tot 13,1%.

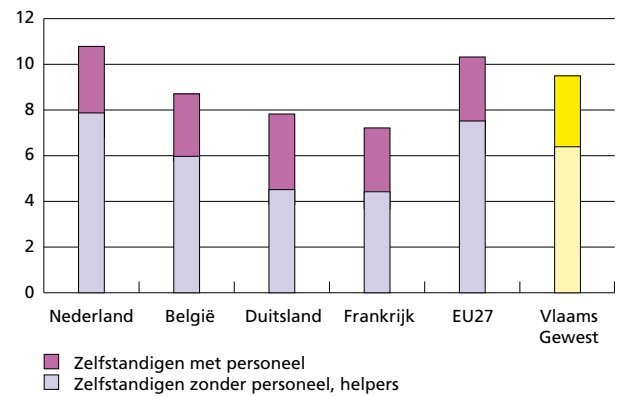
Deze tendensen tekenen zich af bij zowel de firma's als de eenmanszaken. Bij de firma's zijn de oprichtings- en vooral de uittredingsratio's lager (6,4% en 2,5% in 2011). Daardoor is de netto-groeiratio er hoger (4,0%), maar de turbulentie lager (8,9%) dan bij het totaal aantal bedrijven. Bij de eenmanszaken is de oprichtingsratio vrij hoog (8,8%). Maar de uittredingsratio is er nog hoger (9,8%). De netto-groeiratio is bij de eenmanszaken reeds voor het vierde jaar op rij negatief (-1,1%). De turbulentie daarentegen is er fors hoger (18,6%) dan bij de firma's.

Van de ondernemingen opgericht in 2005 is 72,1% 5 jaar later nog in leven. Hierbij moet opgemerkt worden dat veranderingen van vennootschapsvormen en overnames als een stopzetting gezien worden. De **overlevingsgraden** dalen logischerwijs met het verstrijken van de jaren. Startende ondernemingen hebben het soms moeilijk om zich verder te ontwikkelen. Problemen kunnen opduiken op het vlak van liquiditeit, bedrijfsvoering, betalingsachterstand of de lancering van producten. Circa 5% van de starters houdt het geen jaar vol. De overlevingsgraden namen over het algemeen toe tussen 2005 en 2008. In 2009 was er een lichte terugval, tenminste voor zover dat gemeten kan worden voor de jongste bedrijven. De economische recessie zit daar ongetwijfeld voor iets tussen.

Het aandeel zelfstandigen en helpers in het Vlaamse Gewest kwam in 2010 op 9,4% van de bevolking van 15-64 jaar. Dat is wat lager dan het EU27-gemiddelde (10,3%), te wijten aan de vrij hoge scores in de nieuwe EU-lidstaten. Van de ons omringende buurlanden heeft immers enkel Nederland een hogere score (10,7%). Het aandeel zelfstandigen en helpers blijft de laatste jaren ongeveer constant in het Vlaamse Gewest. Ondernemerschap betekent extra veel voor een maatschappij als er, naast toegevoegde waarde, ook jobs mee gecreëerd worden. Het aandeel zelfstandigen met personeel bedroeg in 2010 3%. Ook dat

2.102 Ondernemerschap

Aandeel van de zelfstandigen in de bevolking van 15-64 jaar, naar categorie zonder personeel of helpers en categorie met personeel, 2010, in %.

Bron: ADSEI EAK, bewerking Steunpunt WSE/Departement WSE.

cijfer is vrij stabiel. Hier scoort de EU27 iets minder goed, en van onze buurlanden doet enkel Duitsland het beter (3,3%).

De minder goede economische toestand zorgde voor een daling van het aandeel **gazellen** onder de middelgrote ondernemingen. In het Vlaamse Gewest was dit 4,1% in 2010 tegenover 7% in 2009 en nog 10% in 2008. Gazellen oefenen een voorbeeldfunctie uit in het stimuleren van ondernemerschap. Dat wordt ook zo geformuleerd in een strategische doelstelling van de Vlaamse Regering. Het aandeel gazellen in heel België is iets hoger (4,3% in 2010). Dat komt door het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (5,7%); het Waalse aandeel is lager (3,8%). Er zij vermeld dat het aandeel gazellen in ieder gewest terugloopt.

Het stimuleren van ondernemerschap vereist dat alle potentieel ingezet wordt, dus ook bij vrouwen, ouderen, gehandicapten en vreemdelingen.

2.101 Overlevingsgraad

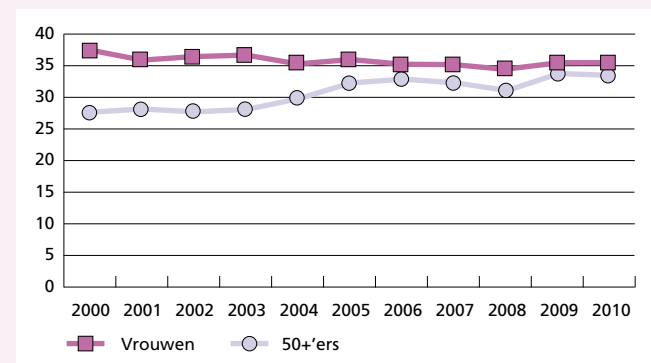
Evolutie van het aantal starters en overlevingsgraad na 1 tot 5 jaar (indices, startjaar = 100), 2005 tot 2010.

Oprichtingsjaar	Starters	Aantal ouder dan 1 jaar	Aantal ouder dan 2 jaar	Aantal ouder dan 3 jaar	Aantal ouder dan 4 jaar	Aantal ouder dan 5 jaar
	Aantal	Indices (startjaar = 100)				
2005	26.431	94,7	87,7	81,9	76,6	72,1
2006	28.582	95,1	88,8	83,0	77,9	73,5
2007	31.114	95,4	89,0	83,6	78,5	
2008	30.701	95,1	88,7	83,3		
2009	28.638	94,4	87,7			
2010	30.836	94,4				
2011	31.508					

Bron: VKBO, bewerking SVR.

2.103 Doelgroepen ondernemen

Evolutie van het aandeel van vrouwen en van de leeftijdsgroep van 50 jaar of ouder in het totaal aantal zelfstandigen, werkgevers en helpers, van 2000 tot 2010, in %.

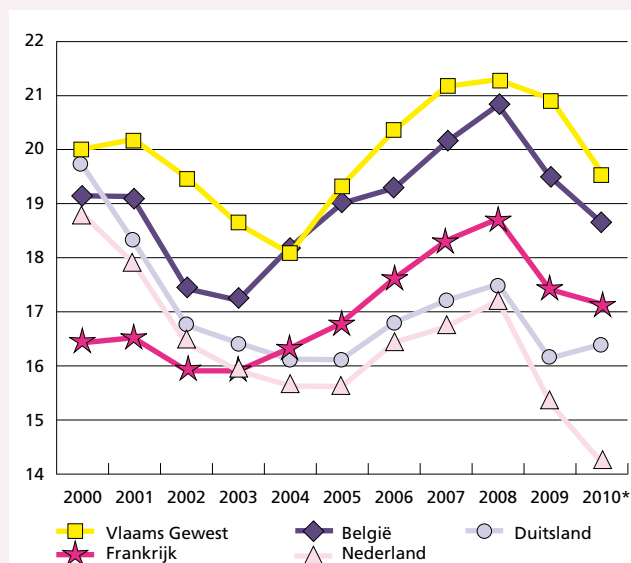
Bron: ADSEI, EAK, bewerking SVR.

Er waren in 2010 35,3% **vrouwen** onder de zelfstandigen (tegenover 51% in de bevolking). Het vrouwelijke aandeel zelfstandigen brokkelde af op tien jaar tijd, maar in 2009 en 2010 is er opnieuw een toename. Nog onder de zelfstandigen is 33,5% **50 jaar of ouder** (tegenover een aandeel in de bevolking van 45,4%). Dat is omzeggens een stagnatie ten opzichte van 2009, maar op lange termijn is er een stijgende trend. Er zijn nog verdere inspanningen nodig om de Pact 2020 doelstelling (ondernemerschap bij vrouwen en ouderen evenredig aan hun bevolkingsaandeel) te bereiken.

Het stimuleren van **ondernemerschap** kan maar als er een goede attitude daartoe is, zowel bij potentiële ondernemers als bij de bredere bevolking. Dat is vooral zo in Vlaanderen waar mensen eerder uit opportuniteit dan uit noodzaak zullen ondernemen. De gegevens hiervoor zijn afkomstig van een internationaal vergelijkend onderzoek (Global Entrepreneurship Monitor of GEM). Anno 2011 vond 67,6% van de volwassen Vlamingen dat ondernemerschap een wenselijke carrièrekeuze is. Dat is meer dan tijdens de zes voorgaande jaren. Van de welvarende Europese landen doet enkel Nederland het beter (83,4%). België haalt een score van 63,6%. Verder is 59% van oordeel dat succesvolle, nieuwe ondernemers een hoge status hebben en respect verdienen. Ook dat is beter dan de laatste jaren. Toch heeft deze categorie van ondernemers een hoger aanzien in de meeste andere welvarende Europese landen. De recessie van 2009 had geen invloed op de opinie omtrent ondernemers in het Vlaamse Gewest. Maar bij de herneming van de economische groei in 2010 en 2011 groeide kennelijk ook de waardering voor ondernemerschap.

2.104 Investeringsratio

Verloop van de investeringsratio in het Vlaams Gewest, Duitsland, Nederland en Frankrijk, van 2000 tot 2010, in %.

* Voorlopig

Bron: Eurostat, eigen berekeningen SVR.

Investeren

De Vlaamse **investeringsratio** van de private sector kwam in 2010 op 19,5%. In 2009 en 2010 werden telkens dalende waarden opgetekend. De financieel-economische crisis zorgde voor een verlies aan vertrouwen in 2009 dat ook in 2010 nog voortduurde. De drie buurlanden, België als geheel en de EU27 hebben allen lagere investeringsratio's. Het crisisjaar 2009 zorgde overal voor lagere cijfers. In 2010 kon de investeringsratio enkel in Duitsland wat opveren.

De drie volgende factoren zijn traditioneel van belang bij de beslissing om al dan niet te investeren: het niveau van de voorraden, de bezettingsgraad van het productievermogen en de vraagvooruitzichten.

De capaciteitsbezetting van het productievermogen

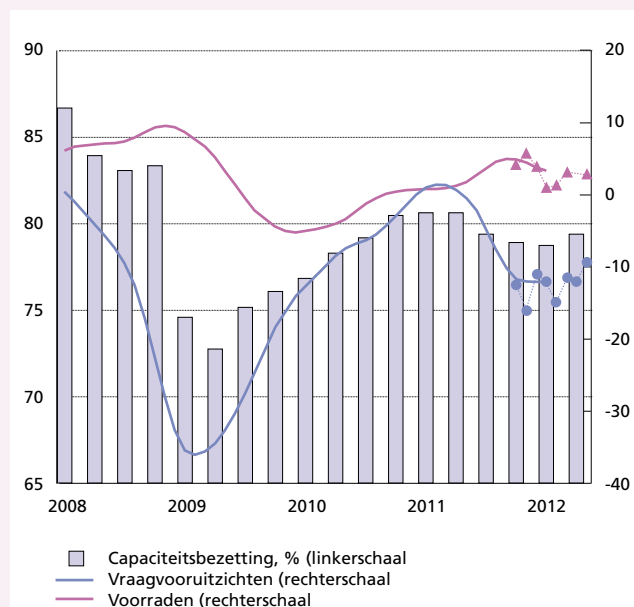
kam op 79,3% bij de aanvang van het tweede kwartaal van 2012. Daarmee kwam een einde aan de dalende trend van de voorgaande drie kwartalen. Een grotere benutting van het productievermogen is goed nieuws: ondernemers zullen dan meer geneigd zijn om te investeren in de vervanging of uitbreiding van hun machinepark. Maar de indicator stond een jaar eerder op een hoger niveau.

De **vraagvooruitzichten** werden geleidelijk aan pessimistischer in de loop van 2011, maar dat was niet meer zo in 2012. Er zijn zelfs eerste tekenen van een verbetering.

Het **voorraadniveau**, ten slotte, nam geleidelijk aan toe vorig jaar tot september 2011. Nadien zette een daling in.

2.105 Vraag, voorraden en capaciteitsbezettingen

Verloop van de capaciteitsbezettingsgraad (in %), de vraagvooruitzichten en het voorraadniveau in de Vlaamse industrie (kloof tussen de positieve en de negatieve antwoorden in procentpunten), van januari 2008 tot mei 2012, in %.

Bron: NBB.

Lagere voorraden kunnen de aanzet zijn om te produceren en te investeren.

Deze indicatoren laten uitschijnen dat de omgeving om te investeren onlangs enigszins verbeterde. De halfjaarlijkse investeringsenquête van de Nationale Bank van België (NBB) toont zelfs ronduit optimisme: volgens de Belgische industriëlen zou hun investeringsniveau in 2012 met 24,6% aandikken (in werkelijke prijzen). Dat is veel. Toch moeten deze resultaten met enig voorbehoud geïnterpreteerd worden: de enquête werd afgenomen in november van vorig jaar en ondernemers tonen zich dan gewoonlijk te optimistisch voor het komende jaar.

Kapitaal

De toegang tot kapitaal is een belangrijk element voor meer en sterker ondernemerschap. De algemene voorwaarden voor het bekomen van krediet zijn bij de aanvang van 2012 wat minder ongunstig dan in de tweede helft van 2011. Concreet: vier procentpunt meer Belgische ondernemers vinden dat de algemene voorwaarden voor het bekomen van krediet ongunstig zijn, dan er bedrijfsleiders zijn die ze als gunstig ervaren in het eerste kwartaal van 2012. In het laatste kwartaal van 2011 was dat nog 15%. De omvang van de gevraagde waarborgen, de kosten en het kredietvolume worden als de belangrijkste probleempunten ervaren. Aan de andere kant vormt de rentevoet geen belemmerende factor meer. Dat was gans 2011 wel het geval.

Eén van de voorwaarden voor het op de markt brengen van innovatieve toepassingen is de beschikbaarheid van voldoende kapitaal. Vanwege de hoge mate van onzekerheid over het succes van dergelijke toepassingen is het

niet vanzelfsprekend om kapitaalverschaffers te vinden.

Risicokapitaal dient net om investeringsprojecten met een hoog risico te financieren.

De investeringen in risicokapitaal bedroegen in België 0,23% van het bbp in 2010. Dat was relatief laag in vergelijking met de West-Europese landen: enkel Italië, Spanje en Oostenrijk haalden een lagere score. De investeringen in risicokapitaal lagen op een relatief hoger niveau in onze drie buurlanden Frankrijk (0,38%), Duitsland (0,28%) en Nederland (0,25%).

Innovatie en creativiteit

In dit deel wordt de toepassing van innovatie besproken. Het gaat over de aanwezigheid van kennisintensieve en creatieve sectoren, het aandeel van nieuwe en vernieuwde producten of diensten in de omzet en het aandeel innovatieve bedrijven. Andere aspecten, zoals levenslang leren, O&O en octrooien, komen elders in VRIND aan bod.

Innovatie en creativiteit kunnen bekeken worden vanuit meerdere invalshoeken: de werkende, het product/ proces of de sector.

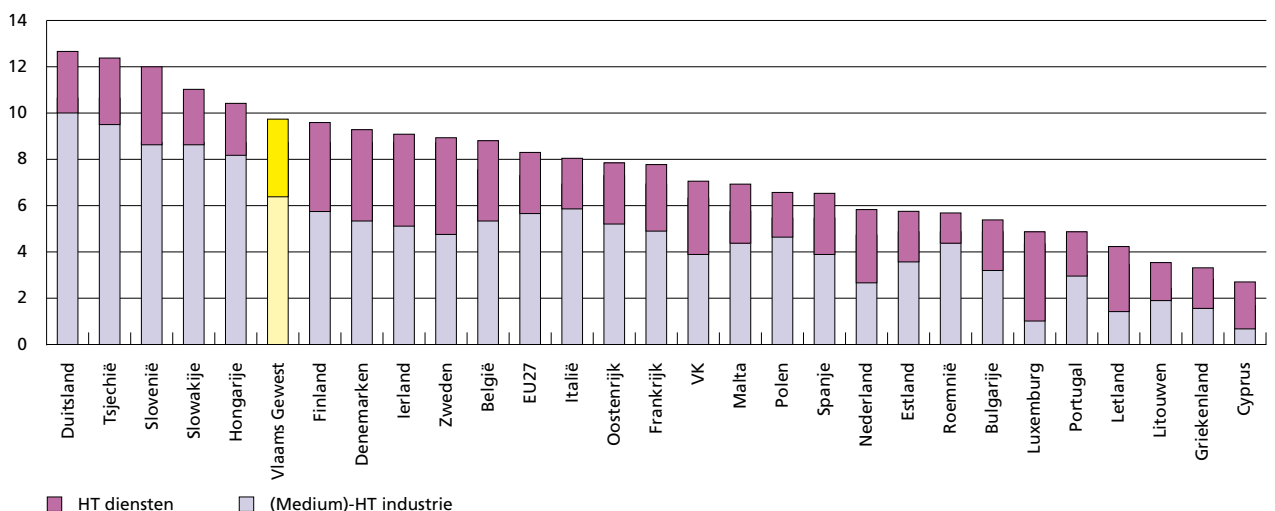
Vlaanderen scoort vrij goed op de innovatieve indicatoren. Dat neemt niet weg dat er nog verbetering mogelijk is, inzonderheid voor de doorbraaksectoren zoals gezondheidszorg en logistiek.

Innovatieve Vlamingen

In 2010 was 9,7% van de Vlamingen tewerkgesteld in de (medium)-hoogtechnologische industrie of hoogtechno-

2.106 Kennisintensieve sectoren

Aandeel van de tewerkstelling in kennisintensieve sectoren (met een onderscheid tussen (medium)-hoogtechnologische industrie en hoogtechnologische diensten) in het Vlaamse Gewest en de EU27-lidstaten, 2010, in %.

Noot: het gaat om personen wonend in een land (of regio), ongeacht waar ze werken.
Bron: Eurostat, verwerking SVR.

logische diensten. Dat is iets meer dan in 2009 en op het peil van 2008. Een vergelijking met verdere jaren kan niet omwille van een nieuwe bedrijfstakindeling. Het Vlaamse Gewest doet het daarmee vrij goed in Europees perspectief. Het EU27 gemiddelde ligt lager (8,2%). Duitsland is topper (12,6%). Een aantal Oost-Europese lidstaten, zoals Tsjechië, Slowakije, Slovenië en Hongarije hebben ook een hoog aandeel.

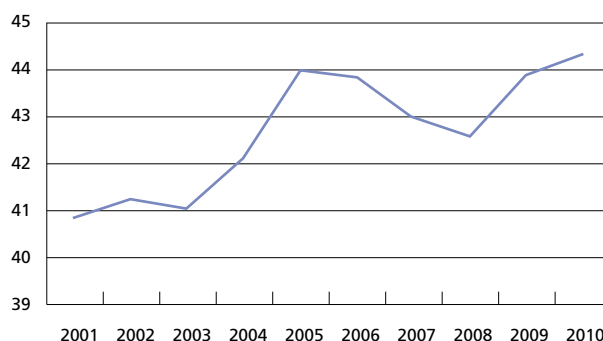
De goede prestatie van het Vlaamse Gewest komt op naam van de **(medium)-hoogtechnologische industrie** (6,3%). Dat is ook de reden waarom Duitsland (9,9%) en een aantal nieuwe EU lidstaten hoog scoren. De indicator voor de EU27 is 5,6% in 2010. Het Vlaamse aandeel is anno 2010 iets hoger dan in 2009 (6,1%).

Bij de **hoogtechnologische diensten** doet het Vlaamse Gewest het met 3,4% ook behoorlijk. Het EU27-gemiddelde is 2,7% en enkel de Scandinavische lidstaten en Ierland en Luxemburg halen een hogere score. Tussen 2009 en 2010 nam het Vlaamse aandeel toe van 3,2% naar 3,4%.

De kosten voor de sanering van de financiële sector en overheidsfinanciën zullen samen met de toenemende vergrijzing een domper zetten op het groeipotentieel voor de komende jaren. Tot nu toe zorgen de opkomende economieën voor enig soelaas, daar zij afzetperspectieven bieden voor onze bedrijven en consumptieartikelen op de markt brengen aan relatief goedkopere prijzen. Maar deze economieën brengen ook veranderingen teweeg in productieprocessen en in output, omdat de Westerse landen op zoek moeten gaan naar hun comparatieve voordelen. Innovatie en creativiteit worden steeds belangrijker voor de zich transformerende Westerse economieën. Creativiteit slaat op het combineren van bestaande toepassingen of procedés en de omzetting daarvan in een origineel

2.107 Creativiteit

Evolutie van het aandeel van de creatieve beroepen in de beroepsbevolking, van 2001 tot 2010, in %.

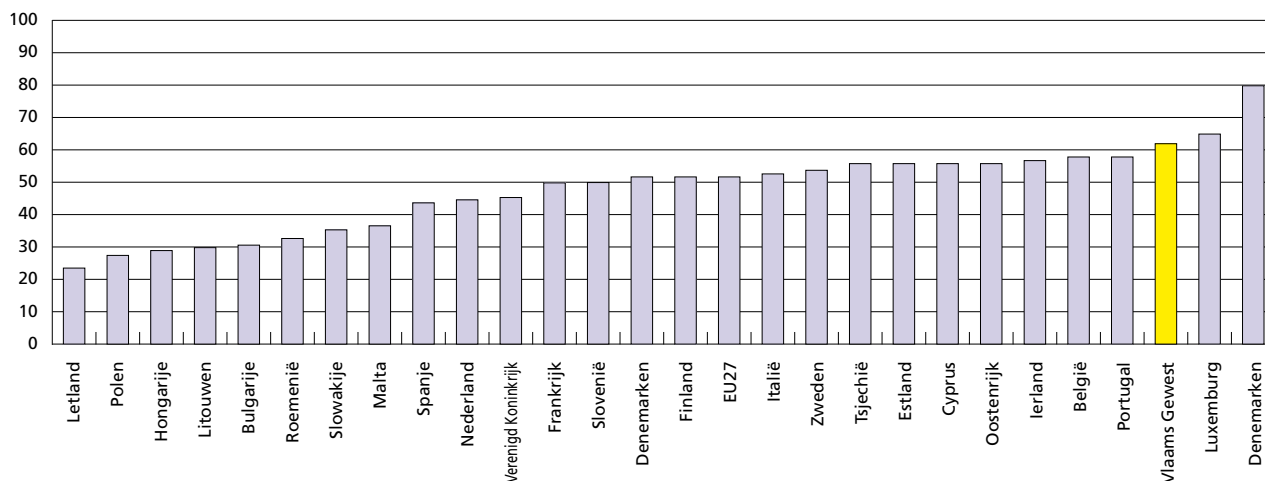
Noot: het gaat om personen wonend in een land (of regio), ongeacht waar ze werken.
Bron: Eurostat, verwerking SVR.

product of proces. Dit biedt immers ook mogelijkheden om meerwaarde te creëren. Creativiteit is echter moeilijk te meten. Men kan gebruik maken van het aandeel van creatieve beroepen in de actieve bevolking.

In 2010 was 44,3% van de Vlaamse actieve bevolking tewerkgesteld in **creatieve beroepen**. Dat is meer dan het EU27-gemiddelde van 39,3% en relatief hoog in Europees perspectief. Alleen Luxemburg, Nederland en de Scandinavische lidstaten tellen naar verhouding meer creatieve beroepen.

2.108 Innovatieve bedrijven

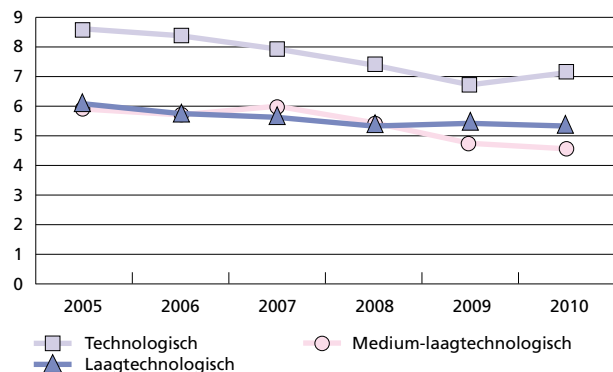
Aandeel van bedrijven met product- en / of procesinnovaties of organisatorische en / of marketinginnovaties, Vlaams Gewest en EU27-landen, 2008, in %

Bron: CIS-2009, ECOOM.

2.109 Technologische industrie / Bruto toegevoegde waarde

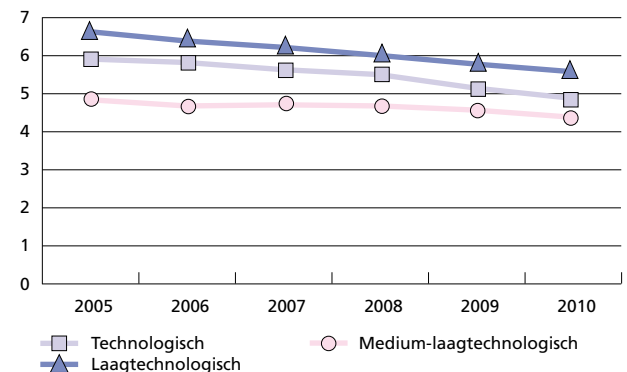
Evolutie van het aandeel van de industrietakken naar technologie-intensiteit in de totale bruto toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest, van 2005 tot 2010, in %.

Bron: INR, bewerking SVR.

2.110 Technologische industrie / Werkgelegenheid

Evolutie van het aandeel van de industrietakken naar technologie-intensiteit in de totale werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest, van 2005 tot 2010, in %.

Bron: INR, bewerking SVR.

Innovatieve producten en processen

In 2010 haalde een gemiddeld Vlaams bedrijf 7,5% van zijn omzet uit **nieuwe of verbeterde producten of diensten**. Dat is minder dan in 2008 (9,5%) en van dezelfde grootte-orde als in 2006 (7,9%). Middelgrote en grote bedrijven scoren met 11 à 12% hoger dan kleine bedrijven (6,5%). Voorts blijkt dit omzetaandeel hoger in de industrie (9,5%) dan in de diensten (6,0%). De bouwsector werd niet bevraagd.

In 2010 kon 62% van de Vlaamse bedrijven **innovatief** genoemd worden. Dat betekent dat ze nieuwe of vernieuwde product- of procesinnovaties of organisatorische en/of marketinginnovaties doorvoerde. Dat is hetzelfde resultaat als in 2008. In vergelijking met de EU27-landen doet het Vlaamse Gewest het daarmee zeer goed; in 2008 deden enkel Duitsland en Luxemburg het beter. Wederom blijken grotere bedrijven of industriële bedrijven innovatiever.

Innovatieve sectoren

Innovatieve sectoren hebben een gemiddeld hoog aandeel O&O. Hierna komen de technologische industrietakken en de kennisintensieve marktdiensten aan bod. Deze sectoren zullen in kaart gebracht worden op basis van de bruto toegevoegde waarde en totale werkgelegenheid. Vanaf deze editie is de nieuwe NACE rev.2 bedrijfstakindeling van toepassing.

Industrie

In 2010 had de **technologisch** industrie een aandeel van 7% van de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde. Voor de medium-laagtechnologisch industrie en de laagtechnologisch industrie was dit 4,5% en 5,3%. Het aandeel van de hele industrie neemt op lange termijn af.

Dat is voor alle technologieklassen van de industrie het geval. Tussen 2005 en 2010 daalde het belang van de technologische industrie met 1,5 procentpunt. Maar in vergelijking met een jaar eerder (2009) won de technologische industrie 0,3 procentpunt. De andere technologieklassen daalden lichtjes.

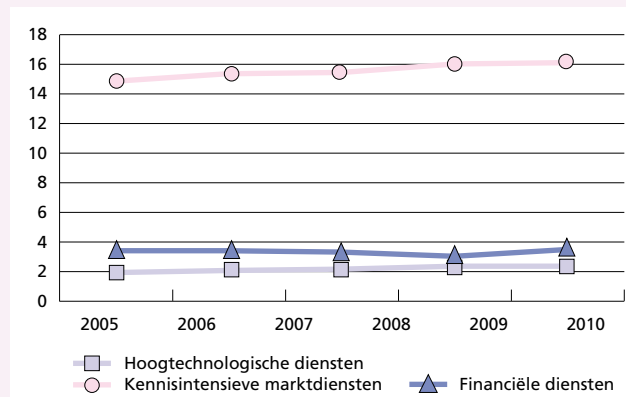
Elk van de onderscheiden industrieklassen is zwakker vertegenwoordigd in de bruto toegevoegde waarde van de EU27. Voor de technologische industrie is dit 5,9% in 2009. De medium-laagtechnologisch industrie en de laagtechnologisch industrie waren goed voor 4,1% en 4,5%. Tussen 2005 en 2009 ging het aandeel van de technologische industrie met 0,8 procentpunt achteruit in de EU27. Van onze buurlanden heeft Duitsland een merkbaar groter aandeel van de technologische industrie (10,5% in 2009). Voor Nederland en Frankrijk is dit slechts 3,8% en 3,5%. Een aantal nieuwe EU lidstaten scoren hier eveneens hoog, zoals Tsjechië, Hongarije en Slovenië.

De werkgelegenheid in de technologische industrie stond in 2010 voor 4,8% van de totale werkgelegenheid. Dat verschilde niet zoveel van de medium-laagtechnologisch of laagtechnologisch industrie (4,3% en 5,5%). Tussen 2005 en 2010 daalde het aandeel van de industriële werkgelegenheid in elke technologieklasse. De technologische industrie kende een daling met 1 procentpunt. Voor de medium-laagtechnologisch klasse was dit -0,4 procentpunt en voor de laagtechnologisch klasse -1,1 procentpunt.

Het werkgelegenheidsaandeel van de technologische industrie is hoger in de EU27 (5,3% in 2009). In vergelijking met 2005 kende het Europese aandeel een minder sterke teruggang (-0,3 procentpunt). Binnen de EU27 scoort Tsjechië het hoogst (9% in 2009). Duitsland (8,2%) en sommige nieuwe EU-lidstaten halen eveneens hoge cijfers. Frankrijk (3,3%) en Nederland (2,9%) hebben een minder hoog aandeel dan het Vlaamse Gewest.

2.111 Kennisintensieve diensten / Bruto toegevoegde waarde

Evolutie van het aandeel van de marktdiensten naar kennisintensiteit in de totale bruto toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest, van 2005 tot 2009, in %.

Bron: INR, bewerking SVR.

Marktdiensten

Er is een onderscheid tussen drie kennisintensieve dienstencategorieën: **hoogtechnologische diensten**, marktdiensten en financiële diensten.

Het totaal van de kennisintensieve diensten bedroeg in 2009 21,6% van de bruto toegevoegde waarde. De kennisintensieve marktdiensten waren goed voor 15,9% van de totale bruto toegevoegde waarde, merkbaar meer dan de financiële en hoogtechnologische diensten (3,4% en 2,3%). Tussen 2005 en 2009 groeide het aandeel van de kennisintensieve marktdiensten met 1,2 procentpunt. Voor de hoogtechnologische diensten was dit 0,4 procentpunt. De financiële diensten kenden een stagnatie van hun aandeel.

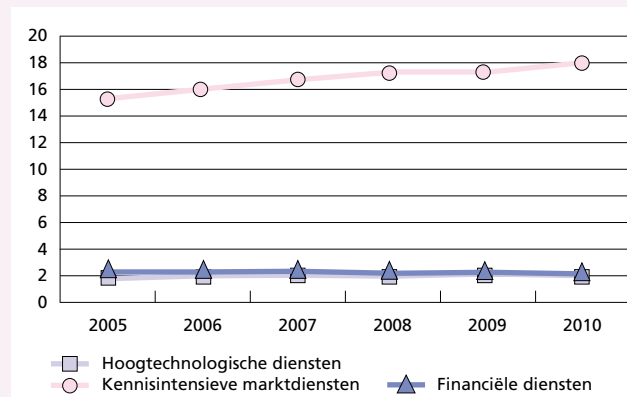
De kennisintensieve diensten realiseerden in de EU27 19,2% van de bruto toegevoegde waarde in 2009. Het Vlaamse Gewest doet het daarmee niet slecht. Van onze buurlanden haalde enkel Nederland een hoger cijfer (23,2%). Duitsland bereikte 17,7% en Frankrijk 19,1%.

De kennisintensieve diensten maakten in hun totaliteit 21,8% uit van de totale Vlaamse werkgelegenheid. Met 17,8% van de totale werkgelegenheid in 2010 zijn de kennisintensieve marktdiensten opnieuw duidelijk belangrijker dan de financiële diensten of de hoogtechnologische diensten (2% en 1,9%). Er zij opgemerkt dat financiële diensten naar verhouding meer in hoofdstedelijke gebieden, zoals het Brusselse, gevestigd zijn. Tussen 2005 en 2010 waren de kennisintensieve marktdiensten opnieuw de sterkste groeier (+2,5 procentpunt). Het aandeel van de overige categorieën veranderde niet veel.

In de EU27 waren de kennisintensieve diensten goed voor 15,8% van de totale werkgelegenheid, merkbaar minder dan in het Vlaamse Gewest. Nederland scoort 22%. Duitsland en Frankrijk halen minder hoge cijfers (17,2% en 18%).

2.112 Kennisintensieve diensten/ Werkgelegenheid

Evolutie van het aandeel van de marktdiensten naar kennisintensiteit in de totale werkgelegenheid in het Vlaamse Gewest, van 2005 tot 2010, in %.

Bron: INR, bewerking SVR.

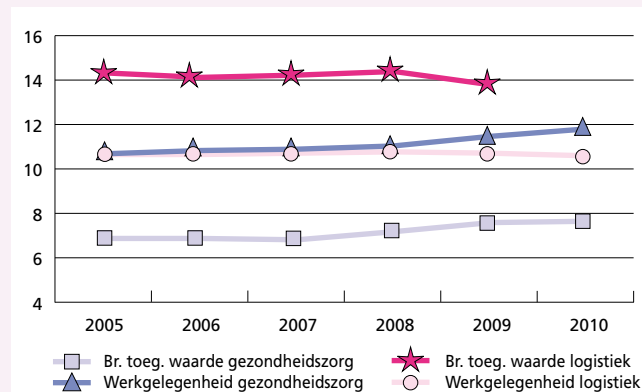
Doorbraaksectoren

Vlaanderen in Actie definieert gezondheidszorg, logistiek, life sciences en cleantech als activiteiten met een groot ontwikkelingspotentieel mits er meer in geïnoveerd wordt.

Gezondheidszorg was in 2010 goed voor 7,6% van de bruto toegevoegde waarde en voor 11,7% van de totale werkgelegenheid. Daarmee neemt het belang van deze sector op lange termijn gestaag toe. Dat komt doordat de toenemende welvaart en de stilaan vergrijzende bevolking een verhoogde vraag naar gezondheids- en maatschappelijke diensten teweeg brengt. Deze sector ondervond relatief minder hinder van de crisis van 2009, getuige de

2.113 Gezondheidszorg en logistiek

Evolutie van het aandeel van de gezondheidszorg en de logistiek in de totale Vlaamse bruto toegevoegde waarde en werkgelegenheid, van 2005 tot 2010, in %.

Noot: het gaat om de bruto toegevoegde waarde en de totale werkgelegenheid in een land (of regio), ongeacht waarvan de productiefactoren komen.
Bron: INR, verwerking SVR.

stijgende aandelen van toegevoegde waarde en werkgelegenheid in 2009. Het gaat ten slotte om een arbeidsintensieve bedrijfstak: het werkgelegenheidsaandeel ligt duidelijk boven dit van de bruto toegevoegde waarde.

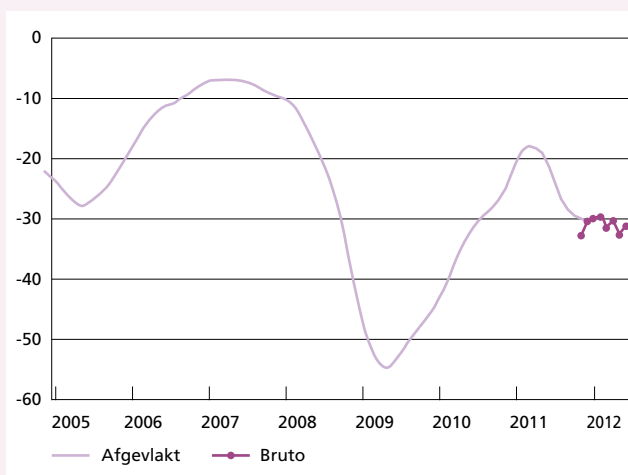
Logistiek vertegenwoordigde in 2009 13,8% van de Vlaamse bruto toegevoegde waarde. Dit is 0,6 procentpunt minder dan het jaar voordien. De inzinking van de buitenlandse handel in het crisisjaar 2009 bleef niet zonder gevolgen voor de logistieke activiteiten. In 2009 werd dan ook komaf gemaakt met het min of meer stabiele toegevoegde waarde-aandeel van de logistiek. De logistiek was verder goed voor 10,5% van de Vlaamse werkgelegenheid in 2010. In 2009 en 2010 zakte dit aandeel lichtjes, maar niet zo veel als dat van de bruto toegevoegde waarde.

Life sciences of biowetenschappen stonden in 2010 voor 1,2% van de bezoldigde tewerkstelling. Dat is iets minder dan het niveau van 1,4% dat opgetekend werd in 2007, 2008 en 2009. Concreet zijn ongeveer 26.200 bezoldigden aan het werk in de life sciences. Biotechnologisch onderzoek en de ontwikkeling van specifieke geneeskundige artikelen zullen aan belang winnen naarmate de bevolking vergrijsst en dus meer verzorging behoeft.

Cleantech gaat eerder over processen dan over activiteiten en is daarom moeilijk in sectorale statistieken te vatten. Het gaat om wetenschappelijke, ecologische toepassingen die zorgen voor duurzame productieprocessen. Activiteiten die met cleantech te maken hebben waren in 2010 goed voor 2,9% van de totale bezoldigde tewerkstelling of concreet 63.400 personen. Dat is ongeveer evenveel als de twee voorgaande jaren. Investerings in milieu- en energietechnologie horen bij een modern productieproces. Vandaar dat ook deze sector toekomstkansen biedt.

2.114 Buitenlandse orderpositie

Evolutie van het oordeel van de Vlaamse industriële bedrijfsleiders over hun buitenlandse orderpositie, kloof tussen de positieve en de negatieve antwoorden in procentpunten, van januari 2005 tot juni 2012.

Bron: NBB.

Internationaal ondernemen

Vlaanderen in Actie ziet in internationaal ondernemen een belangrijk middel voor de creatie van welvaart. Het Pact 2020 omvat daarom een luik Internationalisering waarin de volgende vier subdoelstellingen aan bod komen:

- Vlaanderen herwint tegen 2020 zijn in de afgelopen tien jaar verloren marktaandeel in de wereldexportmarkt en exploreert in veel sterkere mate dan vandaag onbenut potentieel op het vlak van internationalisatie (zowel in goederen als in diensten).
- Het aantal buitenlandse directe investeringen in het Vlaamse Gewest neemt toe, evenals het ermee gepaard gaande investeringsbedrag.
- Tegen 2020 neemt het aantal exporterende bedrijven toe, het aantal exporterende kmo's verdubbelt (tegenover 2007).
- Het aandeel van de totale Vlaamse uitvoer naar snelgroeiende markten groeit tegen 2020 tot 10%.

De beleidsbrief 'Buitenlands Beleid, Internationaal Ondernemen en Ontwikkelingssamenwerking' voor 2011-2012 neemt deze doelstellingen als basis.

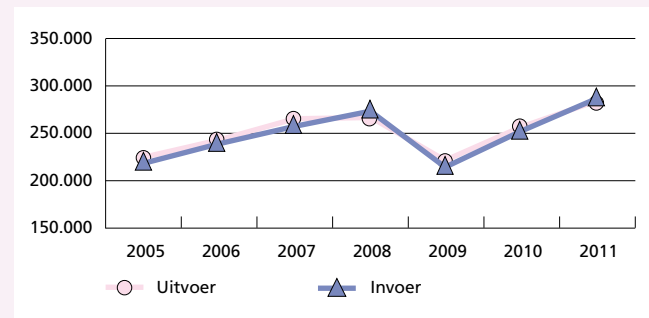
De indicatoren die hierna aan bod komen gaan over de evolutie van de in- en uitvoer en de structuur ervan, de uitvoerratio, het aantal exporterende bedrijven, de geharmoniseerde competitiviteitsindicator, de Vlaamse comparatieve voordelen en de directe buitenlandse investeringen.

Belang uit- en invoer

De financieel-economische crisis van 2009 bracht een forse inzinking van export en import met zich mee. Maar in 2010 en verder in 2011 herstelde de buitenlandse handel zich. De Vlaamse **uitvoer** was in 2011 goed voor 283,7 miljard euro of +11,5% in werkelijke prijzen (+16,4% in 2010). Dat is een recordbedrag. Het ziet er niet naar uit dat deze goede prestatie verdergezet zal worden in 2012. De **buitenlandse orderpositie** in de industrie verminderde immers gestaag in 2011 en stabiliseert zich in 2012 op een relatief laag niveau.

2.115 In- en uitvoer

Evolutie van de waarde van de Vlaamse in- en uitvoer van goederen volgens het communautaire concept (exclusief Belgische interregionale handel), van 2005 tot 2011, in miljoen euro.

Bron: INR.

De Vlaamse **invoer** was in 2011 met 286 miljard euro iets hoger dan de uitvoer. Het saldo tussen uit- en invoer naar het buitenland is daarmee voor het eerst in drie jaar weer negatief. Dit komt deels door de toegenomen prijzen voor ingevoerde aardolie.

De **uitvoerratio** liep in 2011 op tot 135%. Dat hoge cijfer komt doordat de invoer als negatieve component ook deel uitmaakt van het bbp in de noemer. Daarenboven is er veel doorvoer via Vlaamse wegen en havens. De uitvoerratio loopt typisch terug in tijden van crisis zoals in 2009 (113%). De economische herleving ging dan weer gepaard met een sterkere toename van de export, met stijgende ratio's in 2010 en 2011 als gevolg.

De Nationale Bank van België (NBB) meldde dat in 2011 goed 17.700 Vlaamse ondernemingen een exportaanvraag indienden. Dat zijn er 5,8% minder dan het jaar voordien. Ook is dit het derde jaar dat deze indicator afnam, niettegenstaande het totale exportbedrag opveerde in 2010 en 2011. Er is enig voorbehoud bij de interpretatie van deze statistiek: enkel de grotere transacties in de EU-handel worden geregistreerd.

Onze exportprestaties staan in nauw verband met de concurrentiekracht van de Vlaamse economie. De **geharmoniseerde competitiviteitsindicator** (HCI) is een maatstaf voor de prijs- en kostencompetitiviteit. Hij moet zo geïnterpreteerd worden dat een toename van de HCI wijst op een verslechtering van de competitiviteit, en een daling

op een verbeterde concurrentiepositie. Het verloop van de Vlaamse HCI wordt vrij sterk beïnvloed door de wisselkoers van de euro tegenover de dollar. De verslechtering in 2009 en begin 2010 is in belangrijke mate te wijten aan de goedkopere dollar. Nadien verbeterde de Vlaamse HCI omwille van de daling van de euro ten opzichte van de dollar. Maar ook de afname van de inflatieverschillen met belangrijke handelspartners speelt hierbij een rol.

Partners en producten

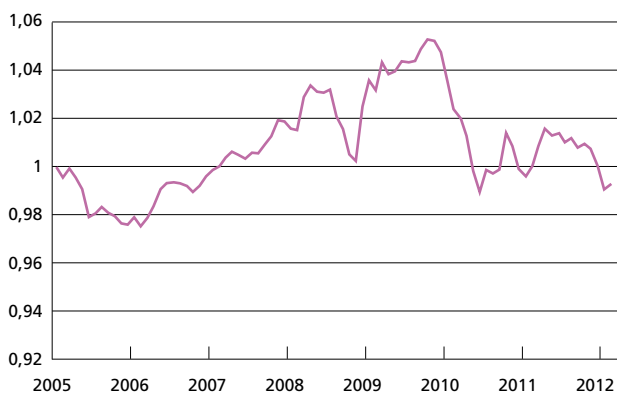
De Vlaamse internationale handel is gericht op de buurlanden en de Europese Unie in het algemeen.

Het leeuwendeel van de Vlaamse uitvoer gaat traditioneel naar de landen van de EU27. Dat was niet anders in 2011 (70,3%). De buurlanden Duitsland, Frankrijk en Nederland vormen daarbij de hoofdbrok (44,9%). Het belang van de EU27 en van de buurlanden neemt echter af met de tijd, en vooral in 2010 en 2011. Daar tegenover staat dat de **BRIC**-landen komen opzetten (7,3%), vooral China, India en Rusland. De overige opkomende handelsblokken zoals de **N11** (3,6%), de **Aziatische Tijgers** (1,9%) en de **ASEAN** (1,1%) vormen voorsnog een vrij beperkt deel van de Vlaamse uitvoer, maar hun belang neemt geleidelijk toe. Noord-Amerika (5,6%) zakte in belang in 2011. Het aandeel van Japan (1,1%) verandert niet zo sterk met de tijd. De snelgroeiende markten vormen samen meer dan 10% van de Vlaamse uitvoer, wat het streefdoel is van het Pact 2020.

Aan de invoerzijde is de EU27 eveneens onze belangrijkste handelspartner (66,3% in 2011), maar minder sterk dan aan de uitvoerzijde. Duitsland, Frankrijk en Nederland stonden samen in voor 43,2% van de Vlaamse

2.116 Competitiviteit

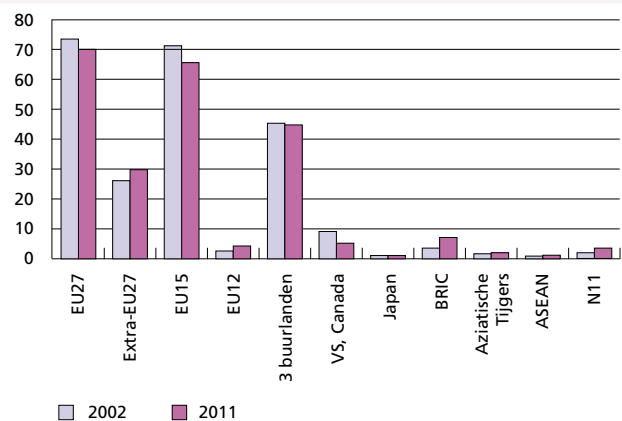
Vlaamse geharmoniseerde competitiviteitsindicator* ten opzichte van de euro, van januari 2005 tot februari 2012.

* De HCI wordt berekend voor het Vlaamse Gewest ten opzichte van een ruime set van 56 handelspartners. Een daling van deze indicator wijst op een verbeterende concurrentiekracht. Dat kan doordat de inflatie lager is in het Vlaamse Gewest in vergelijking met de meeste van de partnerlanden, of omdat wisselkoers van de euro gunstig evolueert ten opzichte van de niet-eurolanden of omdat er zich wijzigingen voordoen in het handelspatroon (meer handel met landen die qua inflatie en wisselkoers ongunstiger evolueren). Het omgekeerde is uiteraard waar voor een stijging van de HCI. De berekeningen voor de Vlaamse HCI nemen een aanvang in januari 2004. De Vlaamse HCI is in sterke mate afgestemd op de berekeningen van de HCI's voor de eurolanden door de Europese Centrale Bank (ECB). Een exacte vergelijkbaarheid is niet mogelijk daar de ECB het basismateriaal voor de berekeningen niet vrijgeeft, en enkel de methode in een aantal papers omschrijft. Bron: SVR op basis van UNCTAD, Eurostat, INR, OESO.

2.117a Uitvoer

Evolutie van het aandeel van de EU27, de rest van de wereld en de voornaamste handelsblokken* in de Vlaamse invoer, 2002 en 2011, in % van de totale uitvoer.

* EU15, EU12, 3 buurlanden, Noord-Amerika, Japan, BRIC, Aziatische Tijgers, ASEAN, N11. Bron: INR.

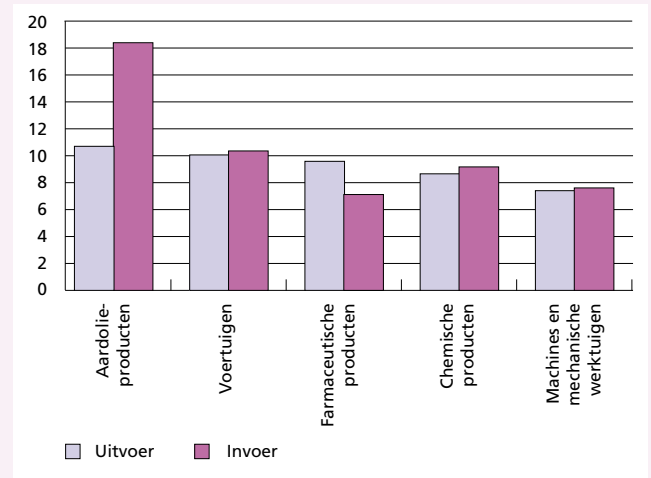
invoer. Ook hier neemt het importaandeel van de EU27 en de 3 buurlanden af. De BRIC-landen waren goed voor 9,9% van de Vlaamse import in 2011. Daarmee wordt het groeiritme van de twee voorgaande jaren voortgezet. Aan de andere kant verloren de andere opkomende handelsblokken wat terrein in 2011: de N11 (3,1%), de Aziatische Tijgers (2,1%) en de ASEAN (2,2%). Noord-Amerika hield met 6,3% stand in 2011. Het aandeel van Japan zakte in 2011 tot 2,1%.

De 5 belangrijkste producten vertegenwoordigen in 2011 45,7% van de Vlaamse uitvoer. Voor de drie belangrijkste producten alleen al is dit 30%. Daarmee blijft het belang van de topproducten langzaam afnemen met de tijd. Dat duidt op een groeiende diversificatie van de Vlaamse uitvoer. 'Aardolieproducten' zijn in 2011 het belangrijkste Vlaamse exportproduct (10,6%). Het doorrekenen van de gestegen prijzen voor ruwe aardolie verklaart dit. Op de tweede plaats staan 'voertuigen', net zoals in 2010. De overige belangrijke exportproducten zijn 'farmaceutische producten' (nog op één in 2010), 'chemische producten' en 'machines en mechanische werktuigen'.

Aan de invoerkant zijn de top-5 en top-3 goed voor 51,8% en 37,4%. Er is dus een grotere concentratie dan bij de uitvoer. In vergelijking met 2002 is de mate van concentratie ook toegenomen, vooral voor de top-3. De reden hiervoor is de groeiende invoerwaarde van aardolie. In 2011 stond dit product voor 18,3% van de totale Vlaamse invoer, bijna 3 procentpunten meer dan in 2010, en meer dan een verdubbeling ten opzichte van 2002. Aardolie is inderdaad een belangrijke grondstof voor de Vlaamse economie die relatief veel halffabricaten produceert. De overige belangrijke invoerproducten zijn 'voertuigen', 'chemische producten', 'machines en mechanische werktuigen' en 'farmaceutische producten'.

2.118 Uit- en invoerpakket

Aandeel van de vijf belangrijkste uit- en invoerproducten van het Vlaamse Gewest in 2011, in %.

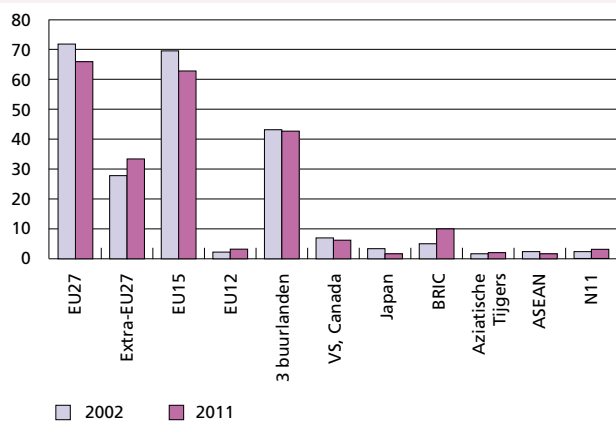
Bron: INR.

Volgens de theorie van de **comparatieve voordelen** weerspiegelt de uitvoerstructuur van een land de economische specialisatie. Hierna worden twee indicatoren besproken. De normalized revealed comparative advantage (NRCA) beschouwt de uitvoer in internationaal perspectief (uitvoer van alle landen van de wereld) terwijl de Lafay index de uit- en invoerstromen van een land met elkaar vergelijkt.

In 2010 heeft het Vlaamse Gewest volgens de NRCA duidelijke comparatieve voordelen in 'medicinale en farmaceutische producten' en in 'organische chemische producten'. De grootste comparatieve nadelen zijn te vinden in 'elektrische apparaten' en 'aardolie en aardolieproducten'.

2.117b Invoer

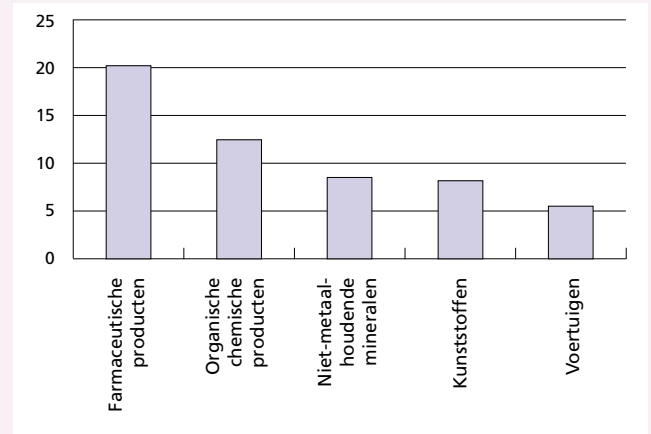
Evolutie van het aandeel van de EU27, de rest van de wereld en de voornaamste handelsblokken* in de Vlaamse invoer, 2002 en 2011, in % van de totale invoer.

* EU15, EU12, 3 buurlanden, Noord-Amerika, Japan, BRIC, Aziatische Tijgers, ASEAN, N11.
Bron: INR.

2.119a Comparatieve voordelen / NRCA

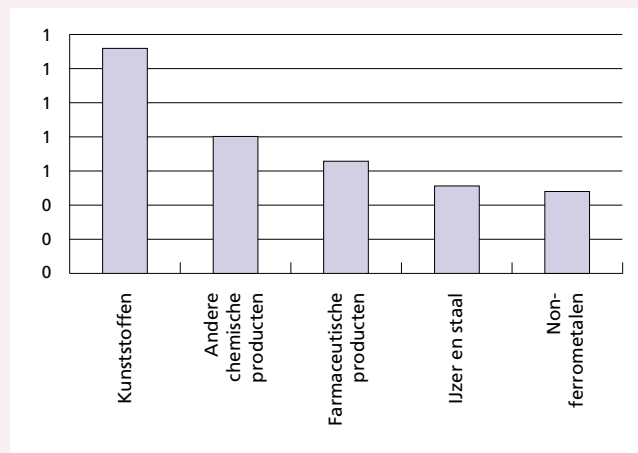
Producten met de hoogste score voor de normalized revealed comparative advantage (NRCA), Vlaams Gewest, 2010.

Bron: INR, UNCTAD, verwerking SVR.

2.119b Comparatieve voordelen / LAFAY

Producten met de hoogste score voor de Lafay index, Vlaams Gewest, 2010.

Bron: INR, UNCTAD, verwerking SVR.

De Lafay index houdt rekening met de netto export en wijst ook op een comparatief voordeel in 'medicinale en farmaceutische producten'. De Lafay index onderscheidt verder nog een belangrijker voordeel voor de 'kunststofproducten'. Nog volgens de Lafay index heeft het Vlaamse Gewest troeven in 'ijzer en staal' en 'non-ferrometalen'. Deze producten hebben ook positieve NRCA scores, maar veel minder uitgesproken. Ook 'aardolie en aardolieproducten' zijn het belangrijkste comparatieve nadeel volgens de Lafay index. Maar die index voegt daar 'aardgas' aan toe.

In onze 3 buurlanden samen is het plaatje enigszins anders: Duitsland heeft een belangrijk comparatief voordeel in 'voertuigen'. Nederland heeft hier een comparatief nadeel. 'Diverse machines' scoren voor Duitsland ook hoog volgens beide indicatoren. 'Medicinale en farmaceutische producten' zijn in Duitsland en Frankrijk goed voor een hoge NRCA waarde. Maar de Lafay index onderkent een veel minder groot comparatief voordeel. Dat komt omdat ook de importstromen voor dat product vrij omvangrijk zijn.

Het belangrijkste comparatieve nadeel voor Duitsland en Frankrijk is 'aardolie en aardolieproducten'. Deze productcategorie haalt een neutrale NRCA score in Nederland. Maar volgens de Lafay index doet Nederland het ook niet goed. Wederom komt dat doordat er ook omvangrijke importstromen zijn van dat product (ruwe grondstoffen uit olieproducerende landen). Voorts vormt aardgas een nadeel voor Duitsland en Frankrijk. Dat is niet het geval voor Nederland omwille van de eigen aardgaswinning. Verder heeft Duitsland nog comparatieve voordelen in 'gespecialiseerde machines' en in 'diverse machines'. Frankrijk heeft een specifieke troef in 'ander vervoermaterieel'. Nederland heeft ten slotte volgens de NRCA een comparatief voordeel in 'kantoor- en automatische gegevensverwerkende machines'. Maar dat is omge-

keerd volgens de Lafay index. Dat wil zeggen dat Nederland een relatief belangrijke exporteur is van dat product, maar dat de importstromen er ook van tel zijn. Doorvoer en/ of veredeling van dat product is er belangrijk.

Het Pact 2020 ziet in hoogtechnologische producten een bijzonder middel om de Vlaamse uitvoerpositie te versterken. Deze zijn moeilijker imiteerbaar dan basisgoederen. Door zich meer toe te leggen op deze categorie van goederen kan Vlaanderen producten met hoge toegevoegde waarde produceren en exporteren. Dit zou het Vlaamse Gewest moeten toelaten marktposities uit te breiden of op zijn minst te behouden.

Hoogtechnologische goederen maken 5,4% uit van de Vlaamse uitvoer in 2011. Dat is iets lager dan in 2009 of 2010 (telkens 5,7%). Het Vlaamse Gewest is immers gespecialiseerd in arbeids- (plastic, diamant) en kapitaalintensieve producten (auto's).

Marktaandeelen

Marktaandeelen worden dikwijls als één van de belangrijkste maatstaven gebruikt om het concurrentievermogen van landen aan te duiden.

In 2010 vergrootte het Vlaamse Gewest globaal zijn marktaandeel, na verlies in 2008 en 2009. Dat heeft te maken met de herstelbeweging na de economische inzinking van 2009. De export was een belangrijke factor voor de herleving in het Vlaamse Gewest.

Omdat het Vlaamse beleid zich focust op groeimarkten komen hierna de handelsblokken buiten de EU15 aan bod.

De opkomst van nieuwe groeilanden leidt er automatisch toe dat Westerse landen marktaandeel verliezen. Deze opkomende landen voeren immers meer en meer handel onder elkaar. De prestaties van het Vlaamse Gewest op die markten worden vergeleken met deze van de vier belangrijkste buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk). Maar dat zijn grotere economieën dan de Vlaamse. Alleen daardoor al hebben onze buurlanden meer kans om een groter marktaandeel te hebben in een bepaalde afzetmarkt. Dat verklaart waarom Duitsland steeds de rangorde aanvoert.

Van alle besproken handelsblokken heeft het Vlaamse Gewest het grootste marktaandeel in de **EU12-landen** (22,1% in 2010). De geografische ligging als buur van de EU15-landen verklaart dat wellicht. In vergelijking met 2009 liep het Vlaamse marktaandeel echter met 5,4% terug. Ten opzichte van 2002 is er een licht verlies. De buurlanden hebben een groter marktaandeel in de EU12. Nederland en het Verenigd Koninkrijk konden hun marktaandeel in de EU12 vergroten tussen 2009 en 2010. Ook op lange termijn was Nederland succesvol.

In **Noord-Amerika** verwierf het Vlaamse Gewest een marktaandeel van 9,3% in 2010. Dit is 4,8% minder dan in 2009 en één vijfde minder dan in 2002. Toch kampten de buurlanden ook met een teruglopend marktaandeel in

de VS, en zelfs sterker dan het Vlaamse Gewest. Op lange termijn, sedert 2002, boekte Nederland als enige buurland terreinwinst in de VS.

Het Vlaamse marktaandeel in **Japan** bedroeg 5,6% in 2010, iets meer dan in 2009. Maar in vergelijking met 2002 is het ongeveer een tiende lager. Het Vlaamse Gewest deed het relatief goed op de Japanse markt in 2010, daar alle buurlanden er in meer of mindere mate een verlies aan marktaandeel noteerden. Sedert 2002 zijn ook alle buurlanden minder sterk aanwezig op de Japanse markt. Nederland hield – samen met het Vlaamse Gewest – het beste stand.

2.120 Marktaandelen

Marktaandelen van het Vlaamse Gewest, Duitsland, Frankrijk, Nederland en het Verenigd Koninkrijk in een aantal handelsblokken in 2002, 2009 en 2010, in promille.

Vlaams Gewest	2002	2009	2010	2010, Index (2002=100)	2009-10 (%)
BRIC	17,2	10,5	10,8	62,8	+3,1
N11	7,3	7,9	7,7	105,6	-2,4
Aziatische Tijgers	5,4	4,6	4,5	82,8	-2,8
EU12	22,5	23,4	22,1	98,4	-5,4
Noord-Amerika	11,7	9,8	9,3	79,6	-4,8
Japan	6,2	5,5	5,6	90,7	+1,9
Duitsland	2002	2009	2010	2010, Index (2002=100)	2009-10 (%)
BRIC	76,4	68,0	65,4	85,6	-3,7
N11	47,0	44,1	43,8	93,2	-0,5
Aziatische Tijgers	30,4	26,8	27,0	88,8	+0,7
EU12	261,1	224,5	219,2	84,0	-2,3
Noord-Amerika	49,6	43,1	40,1	81,0	-6,8
Japan	36,7	28,4	25,8	70,2	-9,2
Frankrijk	2002	2009	2010	2010, Index (2002=100)	2009-10 (%)
BRIC	23,2	16,6	15,9	68,5	-4,3
N11	22,7	18,3	17,9	79,1	-2,2
Aziatische Tijgers	14,4	13,4	13,6	94,7	+1,8
EU12	58,5	43,3	40,2	68,7	-7,2
Noord-Amerika	20,4	16,0	14,1	69,0	-11,8
Japan	16,4	12,5	11,8	71,8	-5,8
Nederland	2002	2009	2010	2010, Index (2002=100)	2009-10 (%)
BRIC	12,5	11,3	9,9	79,3	-12,2
N11	10,7	15,0	15,8	147,5	+5,1
Aziatische Tijgers	8,7	8,3	9,8	113,8	+19,3
EU12	36,6	48,8	50,0	136,4	+2,3
Noord-Amerika	8,5	11,2	10,4	122,0	-7,7
Japan	7,1	6,4	6,4	90,1	-0,1
Verenigd Koninkrijk	2002	2009	2010	2010, Index (2002=100)	2009-10 (%)
BRIC	19,0	12,5	12,3	64,8	-1,1
N11	17,5	12,0	11,2	63,8	-7,0
Aziatische Tijgers	16,4	13,1	11,8	71,9	-10,0
EU12	34,4	22,6	23,4	68,1	+3,6
Noord-Amerika	33,1	30,1	25,5	77,0	-15,3
Japan	16,8	9,8	9,4	55,6	-4,7

Bron: Eurostat, UNCTAD en INR, bewerking SVR.

Het Vlaamse Gewest kon in 2010 rekenen op een marktaandeel van 10,8% in de **BRIC-landen**. Het Vlaamse marktaandeel is er zelfs iets groter dan het Nederlandse. Dat is vooral te wijten aan India (Vlaamse uitvoer van diamant). Ten opzichte van 2009 kon het Vlaamse Gewest zijn marktaandeel in de BRIC met 3,1% uitbreiden. Dat is een goede prestatie, want elk buurland verloor terrein. Het Vlaamse Gewest heeft anno 2010, net zoals elk buurland, een lager marktaandeel in de BRIC-landen dan in 2002. Duitsland kon het best de schade beperken.

Het Vlaamse marktaandeel in de **N11-landen** was 7,7% in 2010, een daling met 2,4% in vergelijking met 2009. Maar op langere termijn is dit het enige van de handelsblokken waar het Vlaamse Gewest terrein kon winnen. Nederland doet het hier wederom goed: het Nederlandse marktaandeel nam toe in 2010 ten opzichte van 2009, en in vergelijking met 2002 boekte Nederland de grootste terreinwinst.

In de **Aziatische Tijgerlanden** was het Vlaamse Gewest goed voor een marktaandeel van 4,5% anno 2010 of 2,8% minder dan in 2009. De geleidelijke achteruitgang sedert 2002 wordt hiermee voortgezet. Duitsland, Frankrijk en Nederland wisten hun marktaandeel in de Aziatische Tijgerlanden echter uit te breiden in 2010. Dit is vooral opvallend voor Nederland. Opnieuw is Nederland het enige land dat ook een groter marktaandeel heeft in dit handelsblok in 2010 dan in 2002.

In 2010 kon het Vlaamse Gewest marktaandeel terugwinnen in de BRIC en Japan en verloor het relatief minder terrein in Noord-Amerika. Dat is een goede evolutie, maar het mag niet doen vergeten dat de Vlaamse marktaandelen in de besproken handelsblokken bijna steeds hoger waren in het verdere verleden.

Directe buitenlandse investeringen

Directe buitenlandse investeringen zijn belangrijk voor de economische ontwikkeling van een land. Niet alleen zorgen ze voor nieuwe vestigingen of uitbreidingen en jobs. Veelal wordt ook technische en managementkennis in een economie binnengebracht. Die kennis vindt dikwijls zijn weg naar andere, toeleverende firma's en clusters van gelijkaardige bedrijven.

In 2011 kon het Vlaamse Gewest 174 buitenlandse investeringsprojecten aantrekken, 19 meer dan een jaar eerder. Deze projecten vertegenwoordigden een bedrag van 1,79 miljard euro. Dit is minder dan in 2010 (2,03 miljard euro), maar is nog ruim meer dan tijdens het crisisjaar 2009 (1,16 miljard euro). De buitenlandse directe investeringen zouden in 2011 goed zijn voor 3.720 jobs. Dat is het hoogste aantal sedert 2007.

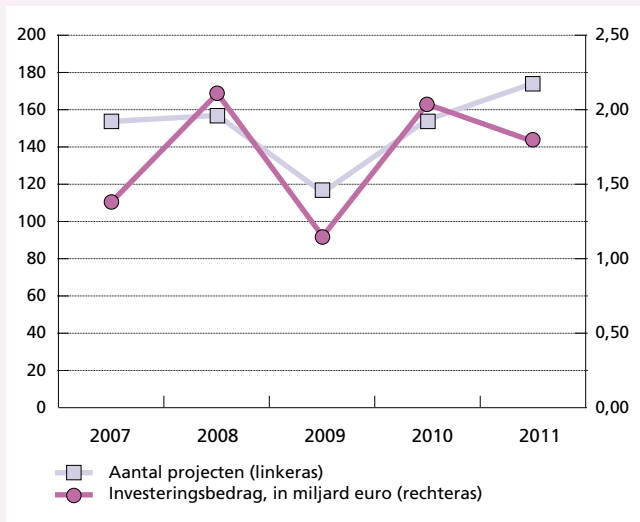
Greenfield projecten vormen zoals steeds de voornaamste categorie. In 2011 waren ze goed voor 50% van de buitenlandse directe investeringen. De rest is afkomstig van fusies en overnames (32%) en uitbreidingen (18%). Naar

activiteit blijken de verwerkende nijverheid en verkoop en marketing het belangrijkste (34% en 32%). Vermeldenswaard zijn verder nog logistiek en onderzoek en ontwikkeling. Beide activiteiten verloren echter terrein in vergelijking met 2010.

Europa is goed voor 54% van de buitenlandse investeringsprojecten. Daarmee is zijn aandeel terug hoger dan in 2010 en op het peil van 2009. Het omgekeerde geldt voor Azië en Amerika (elk 23%) die relatief aan belang verloren ten opzichte van 2010. Naar land voert de VS de rangschikking aan. Nederland en Duitsland vervolledigen de top-3. Drie Aziatische landen zitten in de top-10: Japan op een 4de plaats en China en India op een 7de en 8ste plaats.

2.121 Directe buitenlandse investeringen

Evolutie van het aantal buitenlandse directe investeringsprojecten (linkeras) en van het bedrag ervan in miljard euro (rechteras), van 2007 tot 2011.

Bron: FIT.

DEFINITIES

- Cleantech** Een ruime groep van bedrijfstakken en toepassingen rond hernieuwbare energie en energie-efficiëntie, waterzuivering en –hergebruik, sensoren en controlesystemen in industriële toepassingen, materiaalconversie en recycling, afval- en afvalwaterzuivering en –behandeling en monitoring en controle van energie-opwekking.
- Communautair concept** Een meetconcept voor de buitenlandse handel waarbij alle intra- en extracommunautaire in- en uitvoerbewegingen in aanmerking genomen worden. Er wordt ook rekening gehouden met in- en uitvoertransacties van niet-ingezetenen die in België BTW-plichtig zijn en waarbij geen ingezetenen betrokken zijn. Dit laatste is niet zo in het nationale concept.
- Comparatieve voordelen** Een land of regio heeft een voordeel in de productie van dat goed (of deze dienst) waarin het relatief het meest efficiënt is (of het minst efficiënt). Door handel te drijven met andere landen komt elk land (regio) tot een win-winsituatie.
- Creative beroepen** ISCO1, 2 en 3: hogere kaderleden, bedrijfsleiders en zaakvoerders, specialisten in wetenschappelijke beroepen en tussenkader en technici in wetenschappelijke beroepen.
- Directe buitenlandse investeringen** Directe investering in de productiecapaciteit van een land met fysische verwerving van infrastructuur of gronden tot gevolg. Indirecte buitenlandse investeringen slaan op investeringen in aandelen of obligaties.
- Financiële diensten** NACE_2003 65, 66 en 67: financiële instellingen, verzekeringswezen, hulpbedrijven van financiële instellingen.
- Firma** BVBA + CV + NV.
- Gazellen** Aandeel van de (middel)grote ondernemingen dat de omzet op drie jaar tijd minstens verdubbeld heeft. (Middel)groot bedrijf: ofwel meer dan 100 werknemers, ofwel twee van de drie volgende criteria overschreden: jaargemiddelde personeelsbestand = 50, jaaromzet = € 7.300 mln, balanstotaal = € 3.650 mln.
- Gezondheidszorg** NACE_2008 86 (menselijke gezondheidszorg) en 87-88 (maatschappelijke dienstverlening).
- Greenfield project** Investering in een nieuwe site of vestiging.
- Hoogtechnologische diensten** NACE_2003 64, 72 en 73: post- en telecommunicatie, informatica, speur- en ontwikkelingswerk.
- Hoogtechnologische industriële sectoren** NACE_2003 24, 29, 30, 31, 32, 33, 34 en 35: chemie, machines en werktuigen, kantoormachines en computers, elektrische machines en apparaten, audio-, video- en telecommunicatieapparatuur, medische apparatuur en precisie-instrumenten, auto's, overige transportmiddelen.
- Innovatief bedrijf** Een bedrijf dat a) nieuwe of verbeterde producten of diensten op de markt heeft gebracht, b) nieuwe of duidelijk verbeterde productieprocessen heeft geïntroduceerd, c) lopende of afgebroken innovatieactiviteiten heeft verricht.
- Intra-industriële handel** Handel (in- en uitvoer) in hetzelfde product, of dezelfde productcategorie.
- Inter-industriële handel** Handel in verschillende producten of productcategorieën.
- Investeringsratio** Investerings van de private sector in % van het bbbp.
- Kennisintensieve marktdiensten** NACE_2003 61, 62, 70, 71 en 74: vervoer over water, luchtvaart, verhuur en handel in onroerende goederen, verhuur zonder bedieningspersoneel, zakelijke diensten.
- Laagtechnologische industrie** NACE_2003 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 36 en 37: voeding, tabak, textiel, confectie, leer, houtindustrie, papier, drukkerijen, meubelindustrie, vervaardiging van edelstenen, recuperatie.
- Lafay index** $100 \times [((X_i - M_i) / (X_i + M_i)) - (\sum(X_i - M_i) / \sum(X_i + M_i))] \times ((X_i + M_i) / \sum(X_i + M_i))$, met X_i de export van goed i , M_i de import van goed i voor een bepaald land.
- Life sciences** NACE_2008 20.590 (vervaardiging van andere chemische producten), 21.100 (vervaardiging van farmaceutische grondstoffen), 21.201 (vervaardiging van geneesmiddelen), 46.460 (groothandel in farmaceutische producten), 47.740 (detailhandel in medische en orthopedische artikelen), 72.110 (speuren ontwikkelingswerk op biotechnologisch gebied), 72.190 (speur- en ontwikkelingswerk op natuurwetenschappelijk gebied).

Logistiek NACE_2008 46 (groothandel en handelsbemiddeling), 49 (vervoer over land), 50 (vervoer over water), 51 (luchtvaart) en 52 (opslag en vervoerondersteunende activiteiten).

Marktaandeel Aandeel van de export van een land of regio in de totale invoer van een landengroep.

Medium-laagtechnologische industrie NACE_2003 23, 25, 26, 27, 28, 351: aardolieraffinage, rubber en kunststofnijverheid, keramische nijverheid, vervaardiging van metaalproducten, scheepsbouw.

Netto-groeiratio Saldo tussen aangroei en uittredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.

Normalized revealed comparative advantage (NRCA)
$$NRCA = (X_j^i - estX_j^i) / X = (X_j^i - (X_j \times X^i) / X) / X$$
Met X_j^i de uitvoer van product i door land j , X^i de werelduitvoer van product i , X_j de totale uitvoer van land j , $estX_j^i$ de geschatte uitvoer van product i door land j en X de totale werelduitvoer. Concreet geeft de NRCA het verschil weer tussen de eigenlijke uitvoer van product i door land j en de geschatte uitvoer ervan, genormaliseerd ten opzichte van de totale werelduitvoer. De geschatte uitvoer van product i door land j is gelijk aan het aandeel van product i in de werelduitvoer vermenigvuldigd met de totale export van land j .

Oprichtingsratio Aantal oprichtingen in % van het aantal actieve ondernemingen.

Overlevingsgraad Index van het aantal startende ondernemingen dat na 1, 2, ..., 5 jaar nog in leven is (aantal starters in basisjaar = 100).

Risicokapitaal Geld dat aan een onderneming verstrekt wordt (via aandelenparticipatie of een converteerbare obligatie) in ruil voor een bepaald belang in die onderneming. Meestal geven de risicokapitaalverstrekkers ook managementondersteuning.

Technologische industrie NACE_2003 24 minus 244, 29, 31, 34, 352, 354 en 355: elektrische machines, auto-mobiel, chemie, overig transport, machinebouw en NACE_2003 244, 30, 32, 33 en 353: vliegtuigbouw, farmacie, computers en kantoormachines, audio-, video- en telecommunicatieapparatuur, medische, precisie en optische instrumenten.

Turbulentie Som van de aangroei en uittredingen van bedrijven in % van het aantal actieve ondernemingen.

Uittredingsratio Aantal stopzettingen en faillissementen in % van het aantal actieve ondernemingen.

Uitvoerratio Verhouding van de export tot het bbp (in %).

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

Europese Centrale Bank (2002, februari). *The effective exchange rates of the euro*. In: Occasional paper series nr. 2.

[http://www.flandersinvestmentandtrade.be/site/www.nlsf/vattachments/Nieuwsbrief/\\$File/VlaamseBuitenlandseHandel2011.pdf](http://www.flandersinvestmentandtrade.be/site/www.nlsf/vattachments/Nieuwsbrief/$File/VlaamseBuitenlandseHandel2011.pdf), geraadpleegd in mei 2012

http://www.nbb.be/sdb/ReportFolders/ReportFolders.aspx?CS_ChosenLang=nl&IF_ActivePathName=P/Buitenlandse%20handel/Kruising%20hoofdstukken%20en%20landen&IF_ShowTree=0, geraadpleegd in april 2011.

<http://unctadstat.unctad.org/ReportFolders/reportFolders.aspx>, geraadpleegd in mei 2012.

www.belgostat.be

www.vlaandereninactie.be

2.4

INNOVATIECENTRUM
VLAANDEREN

Het actieplan Vlaanderen in Actie (ViA) wil via meer en betere innovatie de welvaart van Vlaanderen veilig stellen in de toekomst. Deze zorgen voor de creatie van nieuwe jobs, stellen onze bedrijven in staat om internationaal door te groeien en brengen zo Vlaanderen bij de top van de Europese regio's. Onderzoekers, bedrijven en de overheid moeten hiertoe heel nauw samenwerken.

In het Pact 2020 wordt dit vertaald in 4 doelstellingen:

- Vanuit een oogpunt van economische en maatschappelijke valorisatie besteedt Vlaanderen 3% van zijn bruto binnenlands product (bbp) aan O&O.
- Dat uit zich in een verdubbeling (vanaf 2007) van de omzet uit nieuwe of verbeterde producten en diensten, een hogere vertegenwoordiging van de speerpunt domeinen, zoals ICT en gezondheidszorg, logistiek en een slim elektriciteitsnetwerk en een hoger aandeel werkenden in kennisintensieve sectoren tot op een gelijk niveau als de Europese topregio's.
- Ook het aantal patentaanvragen stijgt jaar op jaar. Innovatie wordt meer en beter verspreid over alle sectoren, bedrijfstypes en maatschappelijke geledingen, mede met het oog op het bevorderen van duurzame ontwikkeling.
- De overheidssteun voor eco-innovatie staat tegen 2020 op het niveau van de top vijf van de Europese regio's.

In dit hoofdstuk gaat de aandacht naar de maatregelen, de inspanningen en de resultaten die wetenschap, technologie en innovatie moeten stimuleren. Deze elementen zijn immers cruciaal voor het in stand houden en verder versterken van onze kenniseconomie en welvaart. Zowel de input als de output staan centraal. Aan de inputzijde komen eerst de O&O intensiteit of de financiële inspanningen van zowel de private als de publieke sector aan bod. In een tweede deel worden de overheidskredieten besproken samen met de Herculesstichting. Daarnaast besteedt een derde deel aandacht aan het beschikbare menselijke potentieel. Deel vier concentreert zich op de output van het onderzoek dat uitgevoerd werd.

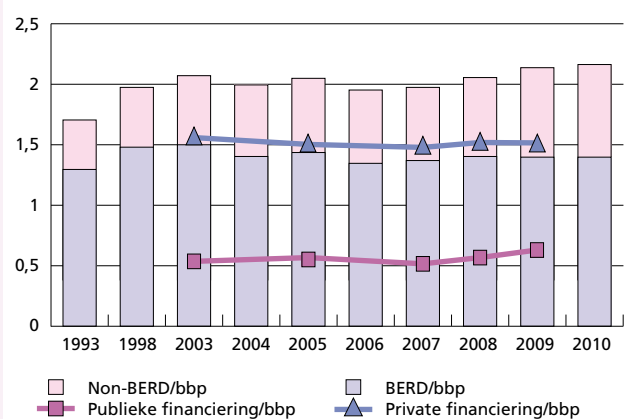
O&O intensiteit

De **O&O intensiteit** is het totaal van de O&O uitgaven van een land of regio in verhouding tot het bruto binnenlandse product (bbp). Het totaal van de O&O uitgaven van een land of regio, of de bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (BUOO) worden in de internationale nomenclatuur aangeduid als de 'Gross Expenditure on Research & Development' of kortweg GERD. De GERD is de som van de O&O uitgaven van de vier grote sectoren waar dat onderzoek wordt uitgevoerd (los van de herkomst van de middelen):

1. de O&O uitgaven in de ondernemingen, inclusief de met haar verbonden collectieve onderzoekscentra (**BERD**);
2. de O&O uitgaven in de publieke onderzoekscentra (**GOVERD**);
3. de O&O uitgaven in het hoger onderwijs (universiteiten, hogescholen en de hiermee verbonden onderzoeksinstellingen) (**HERD**) en
4. de O&O uitgaven in de semi-publieke, private non-profit organisatie (**PNP**).

2.122 O&O intensiteit in Vlaanderen

Evolutie van de O&O intensiteit BERD/non-BERD en publiek/privaat voor Vlaanderen, van 1993 tot 2010, in %.

Bron: EWI, ECOOM: 3% nota 2012.

De 3%-norm is een Europees streefcijfer, ook gekend als de Barcelonadoelstelling. Dit cijfer dateert uit 2002, en stelde dat de O&O uitgaven tegen 2010 3% van het bbp moest bedragen (O&O intensiteit). Deze doelstelling bleek al snel te ambitieus voor de meeste lidstaten. Maar dit cijfer blijft internationaal overeind als het financiële beleidsinstrument van de Europese kenniseconomie en werd daarom bekrachtigd in de nieuwe toekomstagenda Europa 2020 van de Europese Commissie. Alleen met belangrijke investeringen in O&O kan Europa de concurrentie met Japan en de VS aangaan. Maar ook nationaal en regionaal blijft dit streefcijfer enorm belangrijk. Vlaanderen engageert zich in het Pact 2020 voluit om de 3%-norm te halen. De private sector zou daarbij moeten instaan voor 2/3 van de inspanningen, de publieke sector voor 1/3.

Met 2,15% in 2010 is de doelstelling van het Pact 2020 om 3% van het bbp aan onderzoek en ontwikkeling te besteden, nog lang niet gehaald. Noch de publieke, noch de private sector kunnen hun vereiste bijdragen (respectievelijk 1% en 2%) waarmaken.

Er is een onderscheid tussen de gewest- en de gemeenschapsbenadering. De gewestbenadering heeft louter betrekking op alle inspanningen geleverd op het grondgebied van het Vlaamse Gewest. Bij de gemeenschapsbenadering worden ook de O&O uitgaven meegenomen van de Vlaamse instellingen uit het hoger onderwijs (universiteiten en hogescholen) gelegen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Volgens de gewestbenadering bedroeg de O&O intensiteit 2,15% in 2010, volgens de gemeenschapsbenadering 2,21%. De totale O&O intensiteit voor Vlaanderen steeg vanaf 2007 opnieuw na een lichte daling tussen 2003 en 2006. Vooral de O&O intensiteit in

de publieke sector nam toe terwijl de O&O intensiteit in de private sector gelijk blijft sinds 2008.

Wanneer de **O&O intensiteit** van het Vlaamse Gewest voor 2009 wordt opgesplitst naar de herkomst van de middelen in plaats van naar de plaats van uitvoering van het onderzoek, dan vinden we dat 1,51% (of ongeveer 71% van de totale O&O intensiteit) privaat gefinancierd is en 0,63% (of ongeveer 29% van de totale O&O intensiteit) publiek gefinancierd. Ook hier stagneert het privaat aandeel en groeit het publieke deel van de inspanningen. Voor 2010 is er geen opsplitsing beschikbaar naar herkomst van de O&O uitgaven. Deze opdeling maakt geen onderdeel uit van de CIS enquête 2011 (de informatiebasis voor 2010). De O&O gegevens waren tot nu immers enkel gebaseerd op de tweejaarlijkse O&O enquêtes.

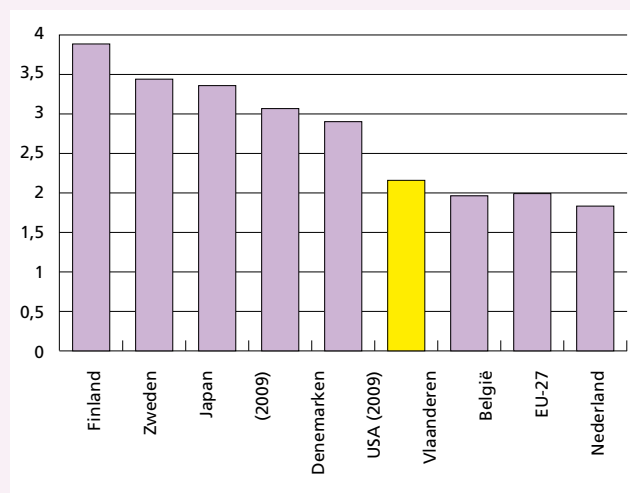
Europees vergeleken haalt het Vlaamse Gewest een goed gemiddeld resultaat ten opzichte van een aantal referentielanden: Vlaanderen scoort beter dan bijvoorbeeld Nederland en ruim boven het EU27-gemiddelde (2,00%). Het vindt wel nog geen aansluiting bij de Europese landen die wel ruim de drieprocentnorm halen (Zweden, Finland en Denemarken). De Europese Unie blijft daarenboven nog altijd een flink stuk achter bij de voornaamste concurrenten, zoals de VS (2,90%) en Japan (3,36%).

O&O private sector

In 2010 werd in de bedrijven 2.824 miljoen euro gespendeerd aan O&O activiteiten (in lopende of werkelijke prijzen), wat correspondeert met een O&O intensiteit van 1,40%. Dat is status-quo ten opzichte van 2008 en 2009 wat de O&O intensiteit betreft. De absolute O&O uitgaven daalden in 2009 wat te wijten is aan de economische crisis. In 2010 was er opnieuw een herstel van de O&O uitgaven.

2.123 Internationale vergelijking

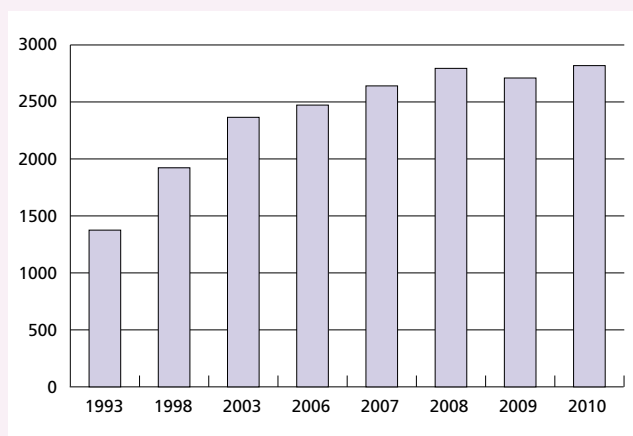
Internationale vergelijking van de totale O&O intensiteit in 2010, in % bbp.

Denemarken, Zweden: nationale schatting; België, Nederland : voorlopig cijfer
 USA: voorlopig en meeste kapitaaluitgaven niet meegerekend; EU-27: schatting door EU-secretariaat
 Bron: EWI, ECOOM: 3% nota 2011 en Main Science and Technology Indicators 2011/2.

2.124 O&O uitgaven - BERD

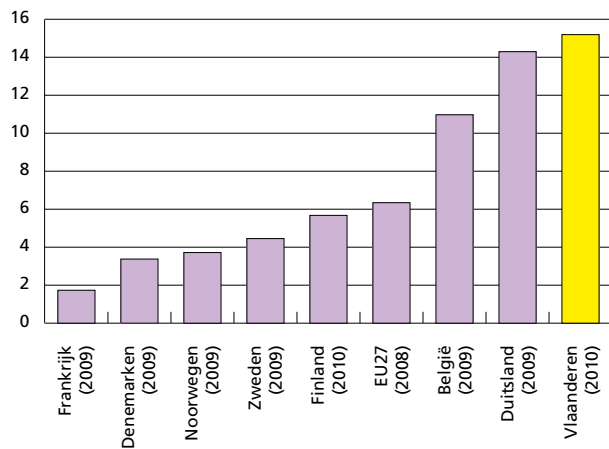
Evolutie van de Vlaamse O&O uitgaven door de bedrijven (BERD), van 1993 tot 2010, in miljoen euro (lopende prijzen).

Bron: EWI, ECOOM: 3% nota 2012.

2.125 Privaat gefinancierd deel binnen het hoger onderwijs

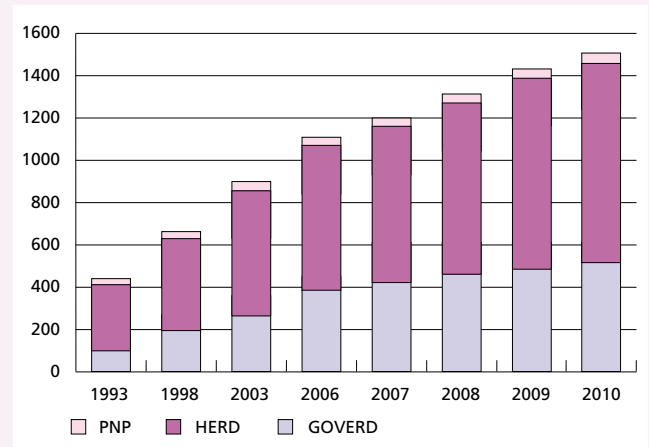
Internationale vergelijking van de financiering van de HERD voor Vlaanderen door de bedrijven in 2010, in %.

Bron: EWI, ECOOM 3% nota 2012 en Main Science and Technology Indicators 2011/2.

2.126 O&O uitgaven – non-BERD

Evolutie van de non-BERD in en de opsplitsing naar de verschillende subsectoren, van 1993 tot 2010, in miljoen euro (lopende prijzen).

Bron: EWI, ECOOM: 3% nota 2012.

De O&O uitgaven in het hoger onderwijs (HERD) kunnen, net zoals de gegevens voor andere subsectoren, opgedeeld worden naar de herkomst van de financieringsbronnen: ondernemingen (binnenlandse), buitenland (Europese, internationale en buitenlandse bedrijven), non-profit organisaties, hoger onderwijs en overheden (zowel federale als gedecentraliseerde overheden). Op basis hiervan wordt ook de private/publieke opdeling gemaakt van de O&O uitgaven. Het deel van de HERD gefinancierd met private middelen (binnenland en buitenland) bedroeg in 2010 maar liefst 15,2% voor Vlaanderen. Internationaal vergeleken is dat, op Duitsland na, een stuk boven de Scandinavische landen en meer dan twee maal het cijfer voor de EU27. De bedrijven zijn dus een belangrijke opdrachtgever en financieringsbron van het onderzoek aan de Vlaamse universiteiten.

O&O publieke sector

De O&O uitgaven in de publieke sector (non-BERD = GOVERD + HERD + PNP) bedroegen in 2010 1.508 miljard euro volgens de gewestbenadering. Een derde van de uitgaven gebeurt door de publieke onderzoekscentra (GOVERD) en ruim 63% zijn uitgaven in het hoger onderwijs (HERD). De O&O intensiteit in de publieke sector blijft verder toenemen. In tegenstelling tot de private sector is er in 2009 geen effect van de economische crisis merkbaar in de totale intramurale O&O uitgaven. De overheidsbestedingen houden in het algemeen immers beter stand in tijden van crisis. De economische neergang oefent daarentegen wel een invloed uit op de O&O intensiteit door een dalend bbp in de noemer, wat leidt tot een extra stijging van de O&O intensiteit voor de publieke sector. Het aandeel van de O&O uitgaven in de publieke sector binnen de totale O&O uitgaven steeg tussen 2004 en 2010 van 30% tot 34,8%.

O&O overheidskredieten

In 2012 was er bij de begrotingsopmaak een budget voor het wetenschaps- en innovatiebeleid voorzien van 1.893,98 miljoen euro, waarvan 1.207,63 miljoen voor O&O. Naar aanleiding van de begrotingscontrole nam de Vlaamse Regering de beslissing nog meer te investeren in wetenschap en innovatie. De **beleidskredieten** voor onderzoek en ontwikkeling (O&O) die rechtstreeks ressorteren onder de minister bevoegd voor het wetenschaps- en innovatiebeleid werden verhoogd met 60 miljoen euro. Zo is er na de begrotingscontrole in 2012 een totaal wetenschaps- en innovatiebudget van 1,891 miljard euro beschikbaar, waarvan 1,203 miljard euro voor O&O. De middelen voor het TINA-Fonds, die in 2011 nog 100 miljoen euro bedroegen, worden niet meer herhaald in 2012.

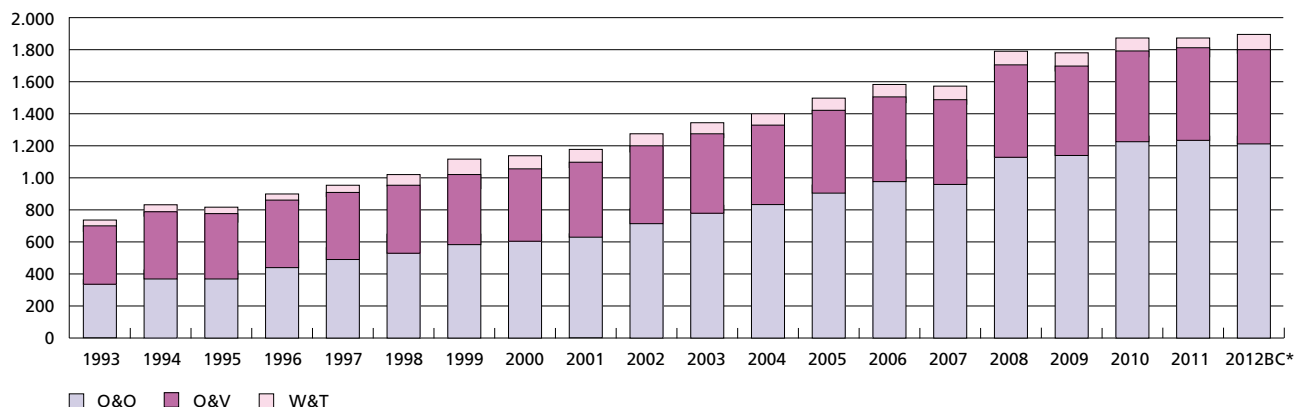
Na de eerste begrotingscontrole 2012 is er ten opzichte van 2011 (definitieve kredieten) een toename met ongeveer 10 miljoen voor het wetenschaps- en innovatiebeleid, maar wel bijna 24 miljoen euro minder voor O&O. Ten opzichte van het initiële budget 2009 is er in 2012 een toename met 92 miljoen euro voor O&O. Vergelijkt men enkel de recurrente middelen, dan is er in 2012 76 miljoen euro meer beschikbaar voor O&O dan in 2011 en 57 miljoen euro meer dan vóór de besparingen.

In 2012 (na de eerste begrotingscontrole) is er van het globale O&O budget 46% bestemd voor het **niet-gericht onderzoek** en 54% voor het **gericht onderzoek**. Niet-gericht onderzoek wordt gedreven door wetenschappelijke ambitie en nieuwsgierigheid, terwijl gericht onderzoek uitdrukkelijk een economisch of maatschappelijk doel nastreeft.

In 1995 was de verhouding niet-gericht/gericht 60/40. Vanaf 2002 is het aandeel gericht onderzoek iets groter

2.127 Wetenschapsbudget

Evolutie van het Vlaamse wetenschaps- en innovatiebudget naar O&O, O&V en W&T, van 1993 tot 2012, in miljoen euro (in lopende prijzen), afgeleid uit het Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid (HBPWB).

*2012BC: kredieten begrotingscontrole 2012.
Bron: Speurgids Ondernemen & Innoveren 2012.

dan het aandeel niet-gericht. In de loop van 2010 is het aandeel gericht onderzoek terug groter geworden ten opzichte van de initiële kredieten, door de extra middelen voor Vinnof, TINA-Fonds, Zaaikapitaalfonds Flanders' Care en de eenmalige middelen vanuit FFEU, samen goed voor 160 miljoen euro.

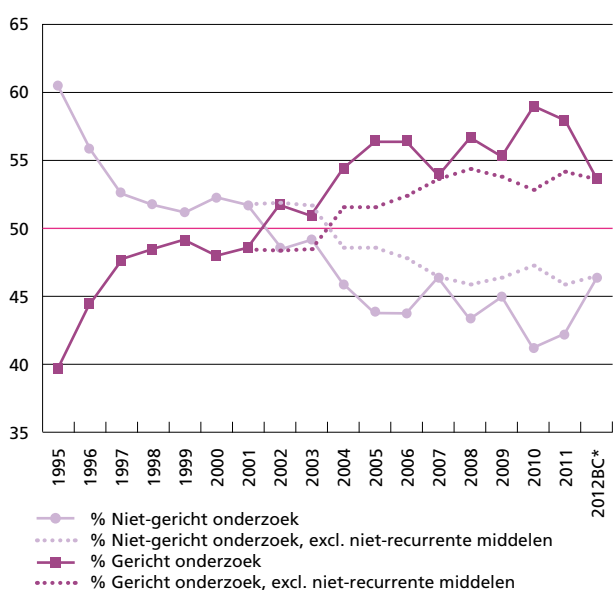
Het O&O budget (in strikte zin) van de Vlaamse overheid (Vlaamse uitgavenbegroting) bedraagt voor 2012 0,55%

van het bbp van het Vlaamse Gewest. Wordt hierbij het Vlaamse aandeel in de federale O&O kredieten geteld, dan loopt het budget op tot 1,49 miljard euro of 0,68% van het bbp.

Internationaal vergeleken scoort Vlaanderen op het vlak van O&O overheidskredieten gemiddeld. In 2010 ligt het Vlaamse cijfer (0,75%) boven het EU27-gemiddelde (0,69% in 2008).

2.128 Gericht versus niet-gericht onderzoek

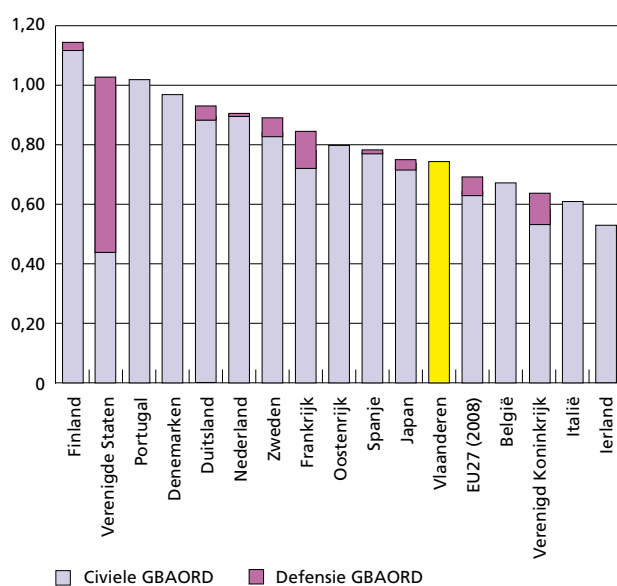
Evolutie aandeel niet-gericht versus gericht onderzoek, van 1995 tot 2012, in %.

*2012BC: kredieten begrotingscontrole 2012.
Bron: VRWI (1995-2008) met input EWI; update EWI (2009-2012); Speurgids Ondernemen en Innoveren 2012.

2.129 Overheidsbudget internationaal

Internationale vergelijking van de O&O overheidsbudgetten (GBAORD) in 2010, uitgedrukt in % bbp.

Noot: Vlaamse O&O overheidskredieten + Vlaams aandeel federale O&Okredieten (35,5% ESA kredieten en de rest aan 56%).
Jaar: Vlaanderen en alle landen: 2010; EU-27: 2008.
Bron: VRWI.

Hercules

De **Herculesstichting** werd in 2007 door de Vlaamse overheid opgericht. Het financiert middelzware en zware infrastructuur voor fundamenteel en strategisch basisonderzoek in alle wetenschappelijke disciplines. Onderzoeksinfrastructuur omvat hier meer dan fysieke apparaten.

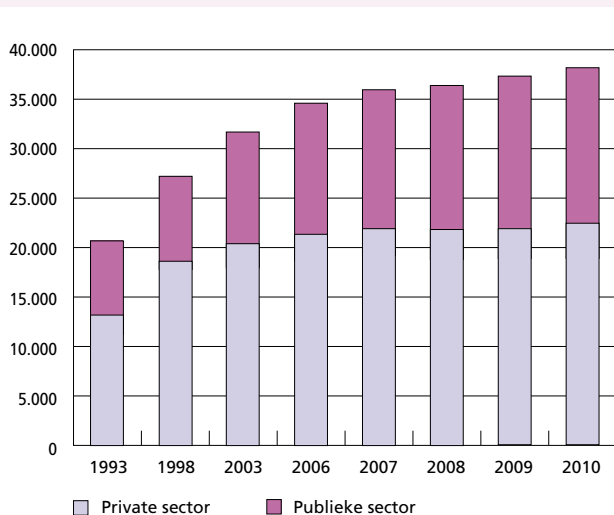
De goedgekeurde projecten lopen over alle wetenschapsdisciplines heen inclusief de humane wetenschappen. Zo wordt infrastructuur (waaronder CT scanners, microscopen, spectroscopen, toestellen voor ultrasone beeldvorming, ...) gefinancierd in de departementen materiaalkunde, geneeskunde, menselijke erfelijkheid, chemie, micro-elektronica, dierenfysiologie, vaste stoffysica en magnetisme, ... alsook databanken voor musicologie, archeologie, geschiedenis, letterkunde,...

Van de 40 goedgekeurde aanvragen ontvangen er 22 een financiering van meer dan 400.000 euro; 6 aanvragen overtreffen de 600.000 euro.

Van alle goedgekeurde projecten zijn een 17-tal in een samenwerkingsverband met andere universiteiten of hogescholen en 7 aanvragen betrekken ook de industrie. Hiermee wordt dus, naast de uitbouw van excellente onderzoeksinfrastructuur, ook de structurele samenwerking tussen Vlaamse kennisinstellingen en het Vlaams bedrijfsleven verder uitgebouwd.

2.130 O&O personeel

Evolutie van het O&O personeel in de private en de publieke sector, van 1993 tot 2010, in voltijdse equivalenten.

Bron: ECOOM: 3% nota 2011 en Vlaams Indicatorenboek WTI 2011.

Menselijk potentieel

Als Vlaanderen zijn ambitie van topkennisregio wil waarmaken, moet men blijven investeren in voldoende, kwalitatief en mobiel O&O personeel. Hierbij moet Vlaanderen concurrentieel blijven in de internationale arbeidsmarkt voor onderzoekers. Hieronder wordt dan ook aandacht besteed aan het O&O personeel, aan de studenten en hun studiekeuze, het aantal doctoraten en aan de mobiliteit van onderzoekers.

O&O personeel

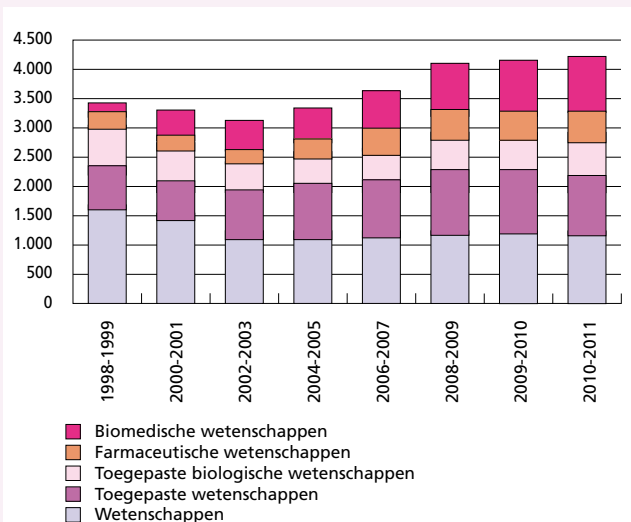
Het totaal **O&O personeel** kwam in 2010 op 38.216 voltijdse equivalenten (VTE) in het Vlaamse Gewest. De personeelsinspanningen stegen de voorbije vijf jaar zowel voor de ondernemingen als voor de publieke sector. Het merendeel van het O&O personeel (58,5%) is werkzaam in de private sector, al is het belang van de publieke component de voorbije jaren wel toegenomen.

Studenten en studiekeuze

In het academiejaar 2010-2011 schreven zich 45.761 studenten voor het eerst in aan een Vlaamse hogeschool of universiteit. Dit geeft aan dat ongeveer 6 op 10 van de leerlingen na hun middelbare studies kiest voor het hoger onderwijs. Van deze groep, ook wel generatiestudenten genoemd, start iets meer dan de helft (53,6%) met een professioneel gerichte bachelor aan een hogeschool, ruim 34,1% opteert voor een studie aan de universiteit, de ove-

2.131 Belangstelling exacte en toegepaste wetenschappen

Evolutie van het aantal generatiestudenten aan Vlaamse universiteiten ingeschreven bij de exacte en toegepaste wetenschappen, van 1998-1999 tot 2010-2011, in absolute cijfers.

Bron: ECOOM: Vlaams Indicatorenboek WTI 2011; Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs 2010-2011.

ringen kiezen voor een academisch gerichte bachelor aan een hogeschool.

Ruim 27% van de **generatiestudenten** aan de universiteit kiest voor de exacte of de toegepaste wetenschappen (deze hergroepering bevat de studiegebieden Wetenschappen, Toegepaste wetenschappen en Toegepaste biologische wetenschappen, Farmacie en Biomedische wetenschappen). Vooral de Biomedische wetenschappen trekken nog steeds meer studenten aan. Na een sterke daling rond de eeuwwisseling, nam het aantal nieuwe studenten in de Wetenschappen opnieuw toe en handhaaft zich dat nu op hetzelfde niveau.

Bij de academisch gerichte bachelors aan de hogescholen kiest ongeveer een derde van de nieuwe studenten voor een opleiding binnen de volgende technologische studiegebieden: Biotechniek, Industriële wetenschappen en technologie, Nautische wetenschappen en Productontwikkeling. Voor de diverse technologische studiegebieden zijn de verschuivingen hier relatief beperkt. Bij de professioneel gerichte bachelors kiest ruim 16% voor soortgelijke studies uit deze domeinen. Bij de professioneel gerichte bachelors neemt het aantal generatiestudenten Biotechniek en Industriële wetenschappen nog steeds licht toe.

Doctoraten

Het aantal afgeleverde doctoraten bekeken ten opzichte van het potentieel (het aantal afgestudeerden in een 2de cyclus binnen eenzelfde studiegebied) geeft een beeld van de relatieve instroom in onderzoeksfuncties over de opleidingen heen. De 'Wetenschappen en technologie-

richtingen', waar het grootste potentieel wordt verwacht, voorzien ook de grootste doorstroming naar onderzoekscarrières. In de Wetenschappen, de Toegepaste wetenschappen en de Toegepaste biologische wetenschappen is de ratio doctoraten ten opzichte van tweede cyclusdiploma's immers meer dan 25%. Het aantal uitgereikte doctoraten blijft sinds eind vorige eeuw toenemen. Voor het academiejaar 2010-2011 werden aan de Vlaamse universiteiten 1.428 **doctoraten** uitgereikt.

Dit cijfer stijgt jaar na jaar. Het jongste decennium steeg het aantal afgestudeerden met een doctoraat tot ongeveer 12% ten opzichte van het aantal afgestudeerden met een 2de cyclusdiploma. Het aandeel vrouwelijke doctors is in de periode 1992-2010 gestegen van 23% naar bijna 44%, maar mannelijke doctoraathouders blijven daarmee nog in de meerderheid.

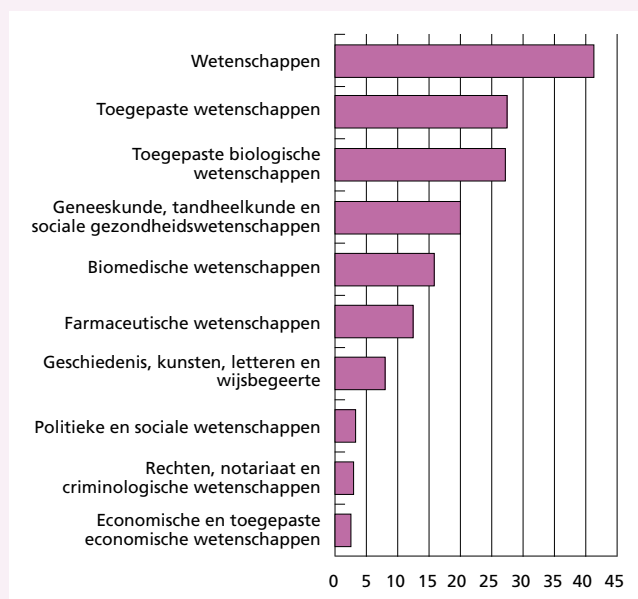
Mobiliteit van onderzoekers

Tussen 2003 en 2011 traden in de personeelsstatistieken van de VLIR in nagenoeg alle statuten en niveaus van de academische loopbaan nationaliteitsveranderingen op. Deze zijn het minst uitgesproken bij het Assisterend Academisch Personeel (AAP), maar vooral sterk bij het postdoctoraal wetenschappelijk personeelskader (WP-doc en WP-postdoc) waar het aandeel Belgische onderzoekers terugliep van ongeveer 87% in 2003 tot 68% in 2011. Bij het Zelfstandig Academisch Personeel (ZAP) is de internationalisering minder sterk uitgesproken.

De evolutie van de **nationaliteit** van het wetenschappelijk personeel (WP), aan Vlaamse universiteiten kan eveneens in beeld gebracht worden in de vorm van predoctorale

2.132 Relatie doctoraten-tweedecyclusdiploma's

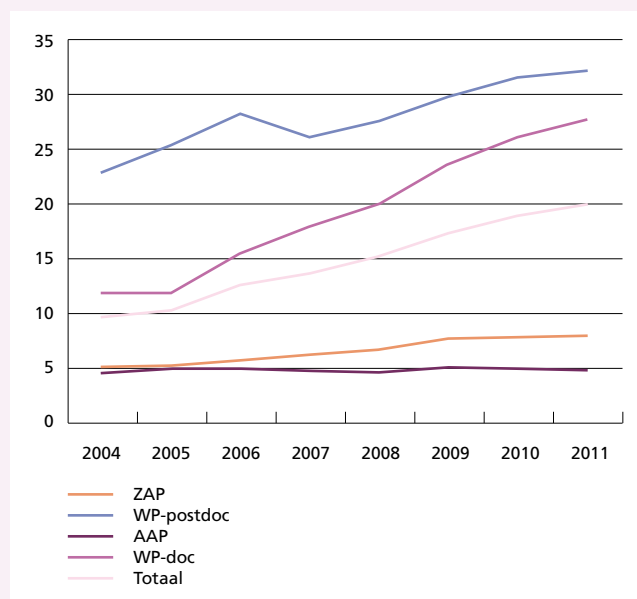
Ratio doctoraten – tweedecyclusdiploma's naar studiegebied, in 2009-2010, in %.

Bron: ECOOM: Vlaams Indicatorenboek WTI 2011; Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs 2010-2011.

2.133 Mobiliteit van onderzoekers naar statuut

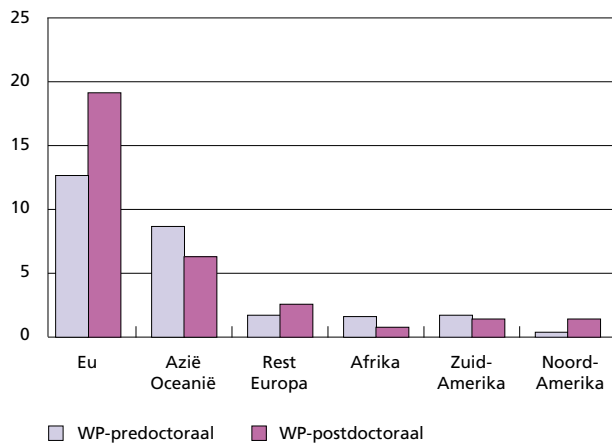
Evolutie van het aandeel buitenlandse onderzoekers aan Vlaamse universiteiten naar statuut, van 2003 tot 2011, in %.

Bron: ECOOM; VLIR personeelstellingen.

2.134 Nationaliteit van onderzoekers

De meest voorkomende buitenlandse nationaliteiten (naar werelddeel) bij predoctorale en postdoctorale onderzoekers (enkel wetenschappelijk personeel) in 2011.

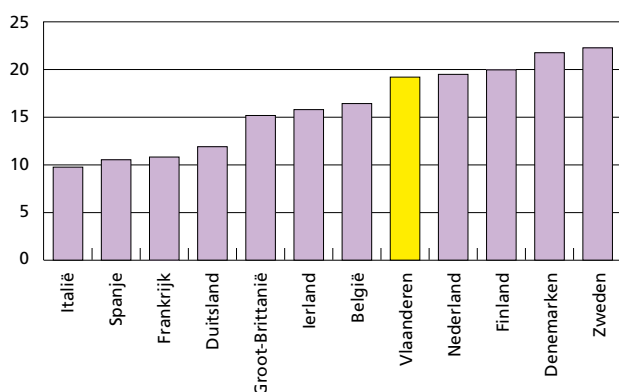
Bron : ECOOM; VLIR personeelstellingen 1/2/2011.

en postdoctorale onderzoekers. Het aandeel Belgische onderzoekers bij de postdocs bedroeg 68% in 2001 en bij de predoctorale onderzoekers was dit 72%. Vlaanderen is vooral voor onderzoekers uit de EU-lidstaten en de Aziatische landen een belangrijke bestemming. Opvallend is ook het zeer beperkte aandeel van Noord-Amerikaanse predoctorale onderzoekers aan Vlaamse universiteiten.

Op basis van de mobiliteitsbestemming van Belgische doctoraathouders blijkt de Verenigde Staten de meest populaire bestemming. Doctoraathouders die binnen Europa blijven, kiezen vooral voor de landen met een sterke onderzoekstraditie zoals Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Nederland en Duitsland. Deze rangschikking van Belgische mobiele onderzoekers is vergelijkbaar met die van onderzoekers in andere West-Europese landen.

2.135 Publicatieoutput

Publicatieoutput van Vlaanderen en van Europese referentielanden in 2010, aantal publicaties per 10.000 inwoners.

Bron: ECOOM.

Output

Dit deel bespreekt de output of de resultaten van de maatregelen en inspanningen die wetenschap, technologie en innovatie moeten stimuleren. Daarbij wordt zowel ingegaan op de wetenschappelijke publicaties als op het aantal octrooien.

Wetenschappelijke publicaties

Een belangrijke parameter voor de kwaliteit en de zichtbaarheid van het onderzoek is de publicatieoutput. Als er over impact en omvang van het Vlaams onderzoek in de natuur-, levens- en technische wetenschappen gesproken wordt, steunt dit op twee grote bibliografische informatiebronnen afkomstig van het Amerikaanse Instituut voor Wetenschappelijke Informatie (Thomson Scientific-ISI). Enerzijds zijn er publicaties die opgenomen en verwerkt worden in de Science Citation Index en anderzijds zijn er papers voorgesteld op internationale/nationale conferenties en opgenomen in de Proceedings databank.

De Vlaamse wetenschappelijke publicatieactiviteit (tijdschriften-en proceedingsliteratuur) is de voorbije jaren sterk gestegen. In 2010 bedroeg deze output 19,1 **publicaties** per 10.000 inwoners terwijl dit in 1998 nog maar 11,7 was. Vlaanderen staat vijfde in 2010 na Zweden, Denemarken, Finland en Nederland. In 2008 stond Vlaanderen een plaats hoger in deze internationale vergelijking. Het aandeel Vlaamse publicaties in het Belgische totaalcijfer toont ook een stijgende tendens: van 63,3% in 1998 tot ruim 69,2% in 2010.

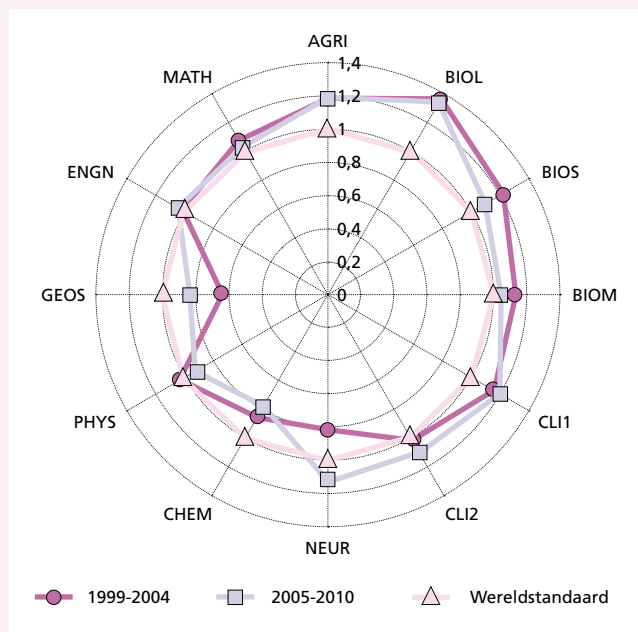
In vergelijking met een tiental Europese referentielanden staat Vlaanderen op het vlak van de relatieve citatiekaart, over verschillende deelperioden geanalyseerd, in de top van de referentiegroep samen met Zweden, Denemarken en Nederland. Toch verliest Vlaanderen enigszins terrein in deze landenrangschikking. **Citatie**s weerspiegelen de erkenning van gepubliceerde onderzoeksresultaten door de wetenschappelijke gemeenschap. Het aantal citaties van een publicatie vormt niet rechtstreeks een kwaliteitsmaat, maar een groot aantal ontvangen citaties per publicaties drukt wel een bepaalde indirecte impact uit.

Daarnaast zijn Vlaamse wetenschappelijke publicaties alsmaar meer het resultaat van een sterke internationale samenwerking. In 2010 had 61% van de opgenomen publicaties een buitenlandse co-auteur. Vlaanderen neemt op het vlak van **copublicaties** samen met Denemarken en Zweden een leidende positie in ten opzichte van een reeks referentielanden.

De specialisatie van het Vlaamse onderzoek tijdens de perioden 1999-2004 en 2005-2010 wordt in de Activiteitsindex weergegeven. Deze **Activiteitsindex**, de relatieve activiteit met betrekking tot de wereldstandaard, is een evenwichtsindicator. Als de activiteit van een land in enkele gebieden boven de wereldstandaard ligt, moet de

2.136 Publicatieprofiel (specialisatie)

Het publicatieprofiel van het Vlaams onderzoek in de perioden 1999-2004 en 2005-2010, op basis van de Activiteitsindex AI.

AGRI = Agronomie en Omgevingswetenschappen
 BIOL = Biologie (op het organisme en het supraorganismevlak)
 BIOS = Biowetenschappen (algemene, cellulaire en subcellulaire biologie, genetica)
 BIOM = Biomedisch onderzoek
 CL11 = Klinisch en experimentele geneeskunde (algemene en interne geneeskunde)
 CL12 = Experimentele geneeskunde II (niet-interne vlakken)
 NEUR = Neuro- en Gedragwetenschappen
 CHEM = Chemie
 PHYS = Fysica
 GEOS = Aard- en Ruimtetwetenschappen
 ENGN = Technische wetenschappen
 MATH = Wiskunde
 Bron: ECOOM: (SCIE).

activiteit in andere gebieden noodzakelijkerwijs beneden de standaard liggen. Het diagram beschrijft het profiel van Vlaanderen eenduidig als type 1; dit is het Westers model met bio- en medische wetenschappen als overheersende gebieden. Wel is het profiel van de tweede periode enigszins veranderd en wel in de richting van de wereldstandaard.

Octrooien

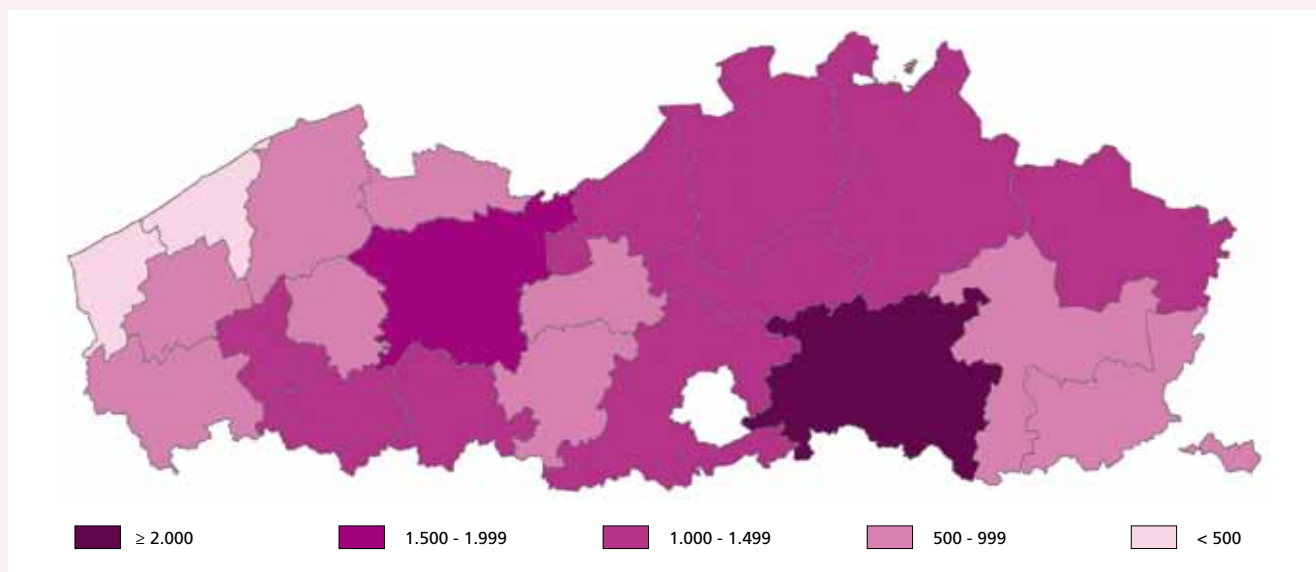
De internationale vergelijking van het aantal octrooiaanvragen geeft aan dat Vlaanderen zich in de subtop bevindt. Octrooien hebben als doelstelling de uitvinder(s) te beschermen en hen een tijdelijk monopolie toe te kennen voor het gebruik, zodat ze voldoende kunnen putten uit de innovatieve inspanningen die de uitvinding oplevert. Daarnaast geven octrooigegevens een inzicht in de technologische vooruitgang. Ze vormen immers een indicator die gebruikt wordt om een beeld te krijgen van de innovatiegraad binnen een organisatie, een regio of een innovatiesysteem.

Voor wie technologische vooruitgang wil meten, vormen **octrooien** een specifieke bron van statistische informatie, ook al vormen ze slechts een benadering. Vooral multinationale en grote bedrijven maken gebruik van octrooibescherming, omdat de dure en omslachtige procedure die nodig is om een uitvinding te beschermen aanzienlijke investeringen vergt.

Het Vlaamse cijfer voor 2008 bedraagt 252 octrooiaanvragen per miljoen inwoners naar origine van uitvinder of aanvrager. Zowel het octrooigedrag van Vlaanderen als dat van de andere referentielanden nam de voorbije jaren

2.137 Regionale octrooikaart

Aantal EPO-patenten (uitvinder), over de periode 2006-2010, per miljoen inwoners, per arrondissement.

Bron: Eurostat, ECOOM.

toe. Vooral (multinationale) bedrijven zijn actief in het aanvragen van octrooien. Daarnaast profileren kenniscentra (bijvoorbeeld IMEC en VIB) en universiteiten zich meer en meer als octrooiaanvragers.

De **regionale octrooikaart** voor Vlaanderen (versie 2012) splitst de octrooien op naar arrondissementeel niveau. Op basis van informatie van de uitvinder wordt de top 5 samengesteld uit Leuven, Gent, Mechelen, Halle-Vilvoorde en Turnhout. De top regio's op basis van informatie van de aanvrager zijn Leuven (met onder andere IMEC, Katholieke Universiteit Leuven en Tyco Electronics Raychem) en Turnhout (met onder andere Janssen Pharmaceutica, VITO en Internova Holding). Daarna volgen Kortrijk (met onder andere Barco, Be-kaert en Michel Van De Wiele) en Gent (met onder andere Universiteit Gent, Cropdesign en VIB). Antwerpen (met onder andere Agfa-Gevaert, Bayer Antwerpen en Ineos Manufacturing) sluit de top vijf af.

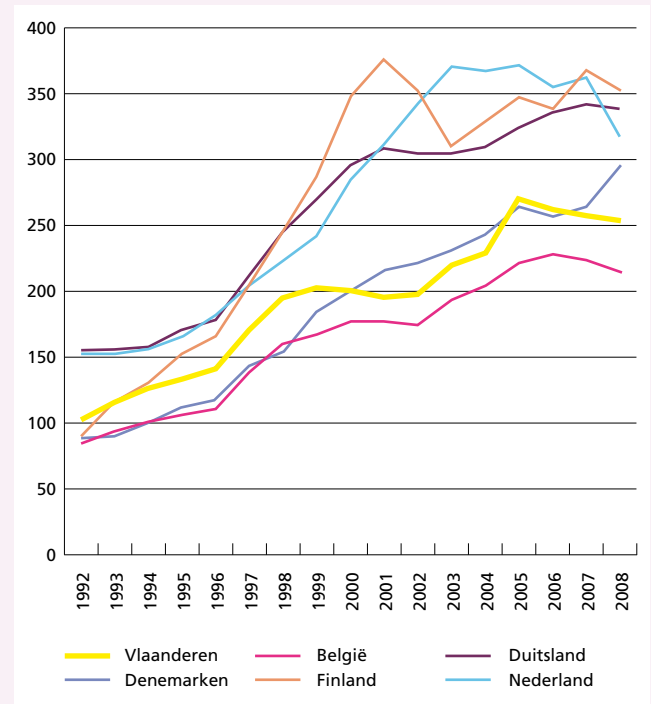
De **Europese octrooikaart** (versie 2012) deelt de EPO-octrooiactiviteit op naar 271 Europese regio's op NUTS2 niveau. De top vijf op basis van informatie van de aanvrager bestaat uit: Oberbayern (DE), Noord-Brabant (NL), Stuttgart (DE), Stockholm (SE) en Luxemburg (LU). Vlaams-Brabant staat in deze rangschikking op plaats 31, Antwerpen op 44, West-Vlaanderen op 51, Oost-Vlaanderen op 69 en Limburg op 103. Op basis van informatie van de uitvinder wordt de top 5 samengesteld uit Duitse regio's: Karlsruhe (DE), Stuttgart (DE), Tübingen (DE), Oberbayern (DE) en Freiburg (DE). De Vlaamse provincies nemen de volgende plaatsen in: Vlaams-Brabant op 19, Antwerpen op 42, Oost-Vlaanderen op 51, Limburg op 64 en West-Vlaanderen op 87.

Spin-offs

Jaarlijks worden door het Expertisecentrum O&O Monitoring (ECCOOM) ook cijfers berekend voor het aantal nieuw gecreëerde spin-offs. In de periode 2006-2010 waren er 63 spin-offs. Het betreft hier nieuwe ondernemingen waarvan de oprichting afhankelijk is van het gebruik van kennis en intellectueel eigendom dat gecreëerd of ontwikkeld werd aan een universiteit.

2.138 Octrooiaanvragen

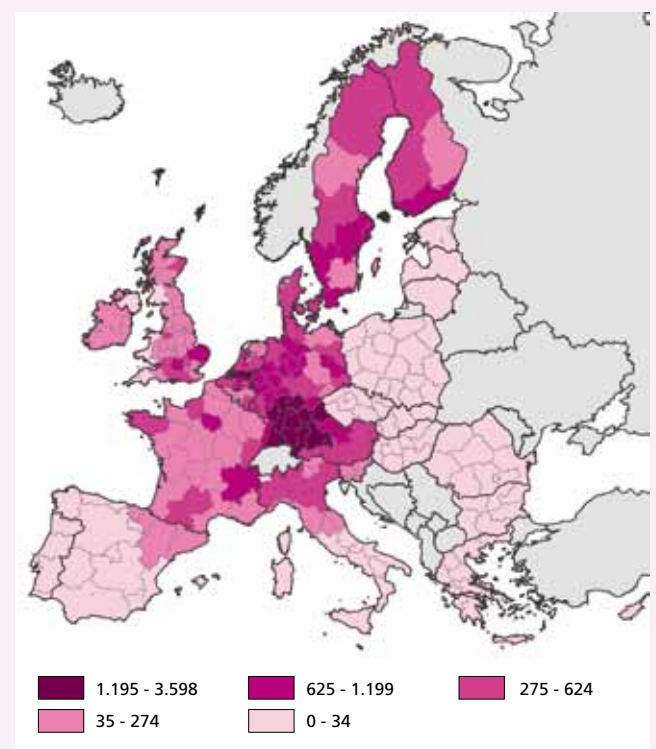
Evolutie van de internationale vergelijking van EPO-octrooiaanvragen naar origine van uitvinder of aanvrager, van 1992 tot 2008, in aantal per miljoen inwoners.

Bron: ECOOM: Vlaams Indicatorenboek WTI 2011.

2.139 Europese octrooikaart

Aantal EPO-patenten (uitvinder), over de periode 2006-2010, per miljoen inwoners, op NUTS2 niveau.

Bron: Eurostat, ECOOM.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

<http://www.ecoom.be>

<http://www.ewi-vlaanderen.be>

<http://www.vrwi.be>

<http://www.speurgids.be>

DEFINITIES

O&O intensiteit Het totaal van de O&O uitgaven van een land of regio uitgedrukt als percentage van het bruto binnenlands product (BBP(R)).

GERD (Gross Expenditure on Research & Development) Het totaal van de O&O uitgaven van een land of regio, ook wel bruto binnenlandse uitgaven voor O&O genoemd (BUOO).

BERD (Business Expenditure on Research & Development) Het totaal van de O&O uitgaven in de ondernemingen, inclusief de met haar verbonden collectieve onderzoekscentra.

NON-BERD Het totaal van de O&O uitgaven in de publieke sector, met name de publieke onderzoekscentra (GOVERD), het hoger onderwijs (HERD) en de semi-publieke, private non-profit organisaties (PNP).

GOVERD (Government Expenditures on R&D) De O&O uitgaven in de publieke onderzoekscentra.

HERD (Higher Education Expenditures on R&D) De O&O uitgaven in het hoger onderwijs (universiteiten, hogescholen en de hiermee verbonden onderzoekscentra)

PNP (Not for profit Organisations Expenditures on R&D) De O&O uitgaven in de semi-publieke en private non-profit organisatie.

GBAORD (Government Budget Appropriations or Outlays on Research & Development) Totaal van overheidskredieten voor O&O, toegepast bij internationale vergelijkingen

Generatiestudent Een student die zich voor het eerst inschrijft in het Vlaams hoger onderwijs met een diplomacontract voor een professioneel of academisch gerichte bachelor en op 1 februari van het lopende academiejaar nog is ingeschreven.

Octrooi Een document, toegekend door een daartoe bevoegde instantie, dat voor een bepaalde duur aan de uitvinder exclusieve rechten verleent aangaande de productie of het gebruik van een bepaald toestel, instrument of procédé. Dit recht gaat gewoonlijk over naar de organisatie die de uitvinder tewerkstelde en is bovendien onder bepaalde voorwaarden verhandelbaar. De twee grote octrooisystemen in de wereld, het Amerikaanse octrooisysteem (US Patent and Trademark Office, USPTO) en het Europese octrooisysteem (European Patent Office, EPO), zijn de bronnen bij uitstek voor de aanmaak van octrooistatistieken. De USPTO neemt enkel toegekende octrooien op (met tot 2000 enkel bekendmaking na toekenning), terwijl het EPO de bij haar ingediende octrooiaanvragen 18 maanden na de aanvraag openbaar maakt via publicatie in de 'European Gazette'

3 INZETTEN OP EEN WARME SAMENLEVING

De Vlaamse Regering wil volop inzetten op een warme samenleving. Ze doet dit niet alleen. In het Pact 2020 wordt dit mee onderschreven door de sociale partners en de middenveldorganisaties. Iedereen wordt gemobiliseerd om tegen 2020 van Vlaanderen een meer solidaire en open regio te maken, waarin tegemoet gekomen wordt aan de toenemende zorgvragen van de bevolking en de armoede intens wordt bestreden.

Vlaanderen wil tot de top in Europa behoren op het vlak van sociaal kapitaal en armoedebestrijding. Tegen 2020 moet discriminatie worden uitgebannen en is de deelname van kansengroepen aan alle domeinen van de maatschappij verzekerd.

Cultuurbeleid, jeugd- en sportbeleid dienen de levenskwaliteit in Vlaanderen te verhogen. Een aanzienlijke toename van de participatie is daarvoor de beste garantie. Dit is bij de jongste actualisering van het Pact 2020 uitdrukkelijk als doelstelling opgenomen. Alle bevolkingsgroepen bereiken en het wegwerken van participatiekloven, staat daarbij voorop.

Blikvangers Cultuur en Jeugd

- Globaal: niettegenstaande een toenemend aanbod is er – op het jeugdwerk na – een daling van de participatiecijfers in 2011. Het is nog iets te vroeg om echt van een trend te spreken.
- Driekwart van de bevolking neemt jaarlijks aan minstens één culturele activiteit deel, de helft daarvan participeert regelmatig (*figuur 3.1*).
- Minder dan de helft van de Vlamingen is actief lid in minstens 1 vereniging. De participatie van mannen ligt hoger dan die van vrouwen (*figuur 3.3*).
- Ongeveer een kwart van de bevolking is een geregistreerd lener bij een openbare bibliotheek (*figuur 3.8*). De eigen activiteiten van de cultuurcentra trekken de voorbije jaren 3 miljoen deelnemers (*figuur 3.13*).

- De jeugdbewegingen tellen vandaag circa 230.000 leden (*figuur 3.16*). 1 op de 2 Vlamingen is er lid van of ooit lid van geweest.
- Er is een ruim en vrij goed gespreid cultureel aanbod dat jaarlijks nog toeneemt (*figuur 3.5, 3.19-3.38, 3.51-3.60*).
- Het aantal ondernemingen, de tewerkstelling en het aandeel van het overheidsbudget Cultuur in het bbp stijgen de voorbije jaren (*figuur 3.61-3.63*). In 2010 is er een duidelijk herstel van enkele economische parameters zoals de toegevoegde waarde en de netto-rendabiliteit (*figuur 3.64*). Ook de uitgaven van de gezinnen aan cultuur nemen terug wat toe (*figuur 3.65*).

Blikvangers Sport

- Ook de sportdeelname is de jongste jaren iets teruggevallen. Toch doet de helft van de Vlamingen aan sport. Vrouwen, laagopgeleiden, ouderen en mensen met een handicap sporten nog steeds heel wat minder (*figuur 3.66-3.70*).
- Bij de Vlaamse jongens en meisjes (basisonderwijs) is er voor alle leeftijdscategorieën een stijging van het lichaamsgewicht. De snelheid van de bovenste ledenmaten en het uithoudingsvermogen nemen toe. Voor kracht is er in het algemeen een achteruitgang (*figuur 3.76*).
- Gemiddeld zijn er ongeveer 60 sportverenigingen per gemeente. Voetbal, fietsen en paardensport tellen het hoogste aantal clubs. Sinds 2000 is er vooral voor fietsen en fitness een sterke groei van het aantal clubs (*figuur 3.79*).
- In totaal zijn er meer dan 200 ondersteunde topsporttrainers in 2011 (*figuur 3.91*).
- Het aantal sporters dat positief test, daalt in 2011 tot 3% (*figuur 3.95*).
- De toegevoegde waarde van de bedrijven in de sportsector is de voorbije jaren duidelijke toegenomen (*figuur 3.99*).

Het **toeristisch beleid** wil met een verbeterde marketingwerking het Vlaams toeristisch product nog beter verkopen en zo het rendement van de sector, het aantal overnachtingen en de tewerkstellingsgraad verhogen. Een tweede belangrijke pijler in het toerismebeleid is het mogelijk maken van een volwaardige participatie aan toerisme voor iedere Vlaming.

Blikvangers

- Sterk herstel van het aantal binnenlandse (figuur 3.114) en vooral buitenlandse overnachtingen (figuur 3.115) na de dip in 2009 ten gevolge van de economische crisis. Enkel aan de kust is er sprake van een daling van het aantal overnachtingen (figuur 3.107).
- Toeristen zijn over het algemeen tevreden over hun verblijf in Vlaanderen (figuur 3.112). Velen plannen om opnieuw te komen (figuur 3.113). Deze verblijfs-toeristen spendeerden 2,2 miljard euro (figuur 3.111).
- Bij het dagtoerisme is er een sterke toename van het aantal bezoekers van toeristische attracties (figuur 3.119). De omzet van het dagtoerisme in Vlaanderen is goed voor bijna 1 miljard euro (figuur 3.120).
- Er is een geringe stijging van de totale vakantieparticipatie (figuur 3.121). Maar er is ook een toename van het aandeel personen die zich geen week vakantie kunnen veroorloven (figuur 3.122).

Het **mediabeleid** stelt drie kerndoelstellingen voorop: onafhankelijkheid, pluriformiteit en kwaliteit van de media en van de informatieverstrekking; toegang voor elke Vlaming tot een divers, kwalitatief en innovatief media-aanbod en de media stimuleren als partners in een vooruitstrevende informatiemaatschappij.

Blikvangers

- De Vlaamse mediasector 'in zijn totaliteit' wordt niet gedomineerd door een specifieke mediagroep, al is de concentratie in de deelmarkten van de kranten, de radio en de televisiedistributie vrij aanzienlijk (figuur 3.133).
- De inkomsten via de advertentiemarkt komen wat onder druk voor de traditionele media. De reclamedruk voor het geheel van de traditionele media steeg in het voorbije jaar 3% tegen een gemiddelde jaarlijkse stijging van 7% over de voorbije 10 jaar (figuur 3.134). De internetmarkt blijft het daarentegen goed doen met een omzetstijging van 10% in 2011.

- De VRT scoort goed voor de normen met betrekking tot de Vlaamse culturele identiteit (figuur 3.140 en 3.141), dit is minder het geval voor de doelstellingen rond een doeltreffend diversiteitsbeleid (figuur 3.142).
- Als Vlaanderen wil behoren tot de Europese top van de informatiemaatschappij zal er een inhaalbeweging moeten gemaakt worden voor het bezit van nieuwe media (figuur 3.151), mediavaardigheden (figuur 3.156) en het gebruik van (mobiel) internet en van mediatoepassingen (figuur 3.159).
- Mediagebruik en mediageletterdheid verschillen over de bevolkingsgroepen (figuur 3.147 tot 3.150). Terwijl ICT de bestaande maatschappelijke verschillen kunnen versterken, wordt in de Vlaamse media via technologische tools gewerkt aan een verbeterde mediatoegang voor mensen met een beperking (figuur 3.160a en 3.160b).

Het Vlaamse **gezondheidsbeleid** wil het fysiek, psychisch en sociaal welbevinden versterken door gezondheidsproblemen zoveel mogelijk te voorkomen, zo vlug mogelijk te detecteren en tijdig en adequaat aan te pakken. Preventie speelt een centrale rol.

Blikvangers

- Vlaanderen zit aan de Europese top wat betreft het vaccinatiebeleid bij kinderen. De vaccinatiegraad bereikt voor alle basisvaccins 95% (figuur 3.161).
- Het aandeel rokers vertoont de voorbije 20 jaar een dalende trend. In 2011 rookt 18,5% van de Vlamingen van 18 jaar en ouder. Dit lijkt een goede stap op weg naar de gezondheidsdoelstelling die stelt dat er tegen 2015 maximaal 20% volwassen rokers mogen zijn (figuur 3.165).
- Bij mannen lag de sterfte door vervoersongevallen in 2009 42% lager dan in 1998, het aantal vrouwelijke vervoersslachtoffers kromp met 54% (figuur 3.173).
- 44% van de Vlamingen is te zwaar, een cijfer dat toeneemt doorheen de tijd maar in 2011 een kentering lijkt te vertonen. Overgewicht komt vaker voor bij mannen en lager opgeleiden (figuur 3.179).
- Iedere dag sterven bijna 3 Vlamingen door zelfdoding, ruim 2 op de 3 zijn mannen. Binnen de EU15 heeft enkel Finland hogere zelfdodingscijfers (figuur 3.180).

De overheid pleit voor een samenleving die oog heeft voor de **zorgzaamheid** voor zwakkeren en voor de toekomst van jongeren. De zorgbehoevenden in de samenleving mogen niet aan hun lot overgelaten worden. Een van de doelstellingen van het Pact 2020 luidt dat Vlaanderen in 2020 voorziet in een toegankelijk en betaalbaar kwaliteitsvol aanbod aan hulp- en zorgverlening, dat toereikend is in het licht van de zich wijzigende maatschappelijke behoeften en sociaaldemografische ontwikkelingen.

Blikvangers

- Tele-Onthaal kreeg in 2011 120.000 oproepen, de Centra Algemeen Welzijnswerk hadden 140.000 cliënten. Mensen zoeken vooral hulp en bijstand voor relationele, psychische, financiële of administratieve problemen (*figuur 3.140*).
- Het aantal geboortes nam in 2011 af, maar er worden nog steeds veel meer kinderen geboren dan enkele jaren geleden. Het aantal plaatsen in de formele kinderopvang en het aandeel kinderen dat wordt opgevangen stijgt (*figuur 3.143*).
- Door het hoge aantal geboorten blijft de druk op de preventieve gezinsondersteuning groot. Nog steeds worden heel wat kinderen (en gezinnen) bereikt maar het aandeel kinderen dat de vooropgestelde frequenties haalt neemt af of stagneert (*figuur 3.146*).
- Eind 2010 stonden er 4.278 jongeren op de centrale wachtlijst van Jongerenwelzijn. Al deze jongeren wachten op begeleiding. Ondanks een toename van de capaciteit van de voorzieningen blijft de sector onder druk staan (*figuur 3.157*).
- De capaciteit van de voorzieningen voor personen met een handicap blijft jaar na jaar toenemen en het aantal personen met een handicap dat over een assistentiebudget kan beschikken neemt ook jaar na jaar toe. Desondanks blijft ook het aantal centraal geregistreerde zorgvragen toenemen (*figuren 3.160 tot 3.162*).
- De beleidsaandacht voor betere ondersteuning van de zelfzorg en de informele zorg (vooral van partner en familieleden) blijkt onder andere uit de toename van de capaciteit van de 'transmurale' voorzieningen. Deze vangen gebruikers hetzij overdag, hetzij voor een korte aansluitende periode op, zodat de informele verzorger even op adem kan komen (*figuur 3.164*).
- Het aantal begunstigten van de zorgverzekering blijft – vooral voor mantel- en thuiszorg – fors toenemen (*zie figuur 3.167*): +75% sinds 2003. De helft van de uitkeringen van de zorgverzekering gaat naar 80-plussers (*figuur 3.168*).

De Vlaamse Regering kiest bij het omgaan met **diversiteit** voor een maatschappijmodel waarin mensen samenleven op grond van gelijkwaardigheid, binnen een kader van normen en waarden eigen aan de Vlaamse samenleving en met respect voor ieders eigenheid. Het einddoel is een actieve participatie van allen aan de samenleving en de creatie van voldoende sociale samenhang.

Blikvangers

- Het Vlaamse Gewest is sinds 2007 het gewest met in aantal het meeste vreemdelingen. Begin 2011 ging het om bijna 430.000 vreemdelingen (*figuur 3.231*). Bijna 6 op de 10 vreemdelingen zijn EU-burgers (*figuur 3.234*). Het aandeel vreemdelingen ligt in het Vlaamse Gewest (6,8%) wel nog (een pak) lager dan in de andere gewesten.
- Als rekening wordt gehouden met herkomst (vroeger vreemde nationaliteit en nationaliteit moeder bij nog thuiswonenden) komt men op 15% van de Vlaamse bevolking. Vooral het grote verschil voor Marokko en Turkije valt hierbij op (*figuur 3.236*).
- Het aantal vreemdelingen dat jaarlijks in Vlaanderen binnenkomt om zich hier langdurig te vestigen, is tussen 2000 en 2010 bijna verdubbeld (*figuur 3.238*). Deze stijging is relatief gezien veruit het grootst bij de inwijkelingen uit Oost-Europa (*figuur 3.239*).
- De houding tegenover vreemdelingen is sinds de eerste meting in 1997 nauwelijks gewijzigd. De intolerantie neemt toe met de leeftijd en neemt af naarmate men hoger opgeleid is (*figuur 3.243*). Mensen die wonen in een gemengde of gekleurde buurt zijn toleranter dan mensen in 'witte' buurten. Wie vaak in contact komt met personen van niet-Belgische herkomst, is toleranter.
- De sociaaleconomische positie van niet-EU-burgers blijft nog steeds een pak slechter dan de positie van Belgen en EU-burgers (*figuur 3.244*).
- In 2011 zijn bijna 41.000 meerderjarige nieuwkomers in het Vlaamse Gewest ingestroomd. Dat aantal ligt min of meer op hetzelfde niveau als in 2010 (*figuur 3.245*). Iets meer dan 1 op de 3 is verplicht een inburgeringstraject te volgen. De anderen hebben recht op dergelijk traject.

De strijd tegen **armoede** is een topprioriteit. Het Pact 2020 voorziet in een forse vermindering van de armoede en sociale uitsluiting in Vlaanderen. Daarvoor moet de inkomenssituatie van de armste gezinnen verbeteren en dient ervoor gezorgd dat alle Vlamingen volwaardig aan alle domeinen van de samenleving kunnen participeren. Speciale aandacht gaat daarbij naar de situatie van kinderen en ouderen. In het kader van de nieuwe Europa 2020-strategie heeft de Vlaamse Regering zich als doel gesteld om de armoede en sociale uitsluiting tegen 2020 met 30% te verminderen en de kinderarmoede te halveren.

Blikvangers

- Vlaanderen haalt inzake beschikbaar inkomen de top 3 van de best presterende EU-landen (*figuur 3.248*). De op dit vlak bestaande voorsprong van Vlaanderen tegenover de andere gewesten is de afgelopen 10 jaar nog toegenomen (*figuur 3.249*).
- 1 op de 10 Vlamingen of 650.000 personen leeft in een huishouden met een inkomen onder de armoederisicodrempel (*figuur 3.251*). Daarmee haalt Vlaanderen een 2de plaats in de rangschikking van EU-landen (*figuur 3.254*). Voorlopig is er nog geen sprake van een vooropgezette daling met 30% tegen 2020. Onder meer bij ouderen, leden van eenoudergezinnen, werklozen, leden van gezinnen met kinderen waar niet of weinig wordt gewerkt, huurders en niet-EU-burgers ligt het risico op armoede beduidend hoger dan gemiddeld (*figuur 3.252*).
- 14% van de Vlamingen of 870.000 personen leven in een huishouden dat zelf aangeeft (zeer) moeilijk rond te komen (*figuur 3.256*). Deze cijfers liggen de jongste jaren duidelijk hoger dan in de periode 2006-2007.
- 18% van de Vlamingen kan zich geen week vakantie buitenshuis veroorloven, 15% zegt geen onverwachte uitgave van 900 euro aan te kunnen (*figuur 3.258*).
- Zonder sociale uitkeringen zou 37% van de bevolking onder de armoederisicodrempel terecht komen. Bijna 1 op de 3 volwassen Vlamingen ontvangt een vervangingsinkomen of sociale bijstandsuitkering (*figuur 3.265*). Dat aandeel ligt duidelijk hoger in het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.
- Het aantal gezinnen dat problemen heeft om de energiefactuur te betalen (*figuur 3.269*), is sinds 2007 behoorlijk toegenomen. Het aantal wegens wanbetaling afgesloten toegangspunten is wel afgenomen.
- Bijna 1 op de 10 geboorten vindt plaats in een kansarm gezin. Het aandeel kansarme geboorten neemt jaar na jaar toe (*figuur 273*).

3.1 CULTUUR

Cultuur voor iedereen blijft de voornaamste uitdaging van het beleid. Een rijk, divers en kwaliteitsvol aanbod is hierbij een noodzakelijke voorwaarde. Een eerste deel bekijkt de globale participatie en aanbod. Een tweede deel bespreekt het sociaal-cultureel werk en een derde deel gaat in op kunsten en erfgoed. Hierbij wordt waar mogelijk aandacht geschonken aan belangrijke transversale thema's zoals de digitalisering of een internationaal cultuurbeleid. Een laatste deel behandelt enkele economische aspecten van cultuur.

Globale participatie en aanbod

De Vlaamse Regering stelt in het Regeerakkoord dat Vlaanderen in 2020 qua levenskwaliteit aan de top moet staan. In het Pact 2020 wordt onder meer gesteld dat Vlaanderen een solidaire, open en verdraagzame samenleving moet zijn. Een verhoging van de cultuurparticipatie en een evenredige deelname van bepaalde kansengroepen zijn hierbij gewenst. Een eerste deel bekijkt de algemene deelname aan cultuur. Een tweede deel geeft een beeld van het aanbod.

Algemene participatiegraad

Bij de berekening van de algemene cultuurparticipatiegraad spelen 10 activiteiten een rol: bijwonen of bezoeken van een concert (4 aparte genres), een museum, een bibliotheek, een bioscoop, een dans- of balletvoorstelling,

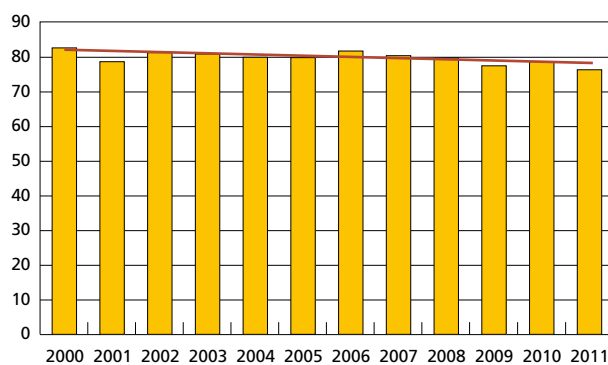
een theatervoorstelling en een operavoorstelling.

Jaarlijks neemt meer dan driekwart van de bevolking deel aan minstens één van deze culturele activiteiten. De algemene **participatiegraad** blijft redelijk stabiel, al lijkt er de voorbije jaren een lichte daling te zijn. Bij zeker de helft van de participanten blijft het bij deze eenmalige deelname. Daarom wordt deze algemene participatiegraad verder verfijnd in vier publieksgroepen.

De opdeling in vier publieksgroepen gebeurt op basis van de frequentie en diversiteit van participatie. Het kernpubliek participeert telkens drie keer of meer aan drie van deze 10 activiteiten. De belangstellende participanten nemen minstens 1 keer per jaar aan drie verschillende soorten activiteiten deel. Ongeveer 4 op 10 van de Vlamingen zit in één van deze twee groepen en kan als regelmatig cultuurparticipant omschreven worden. Een derde groep wordt gevormd door de incidentele participanten, zij nemen minder intensief en divers deel aan cultuur. Deze cultuurpassanten bestrijken ongeveer een derde van de bevolking. Ten slotte is er de groep die aan geen enkele activiteit participeert. Deze groep omvat bijna een kwart van de bevolking. De verdeling van de Vlaamse bevolking over deze publieksgroepen is vrij stabiel in de tijd. Daarbij moet rekening gehouden worden met het feit dat cultuurparticipatie een gebruik is dat slechts traag verandert. Het effect van de huidige maatregelen om de cultuurparticipatie te bevorderen is daarom niet steeds meteen zichtbaar.

3.1 Cultuurparticipatie

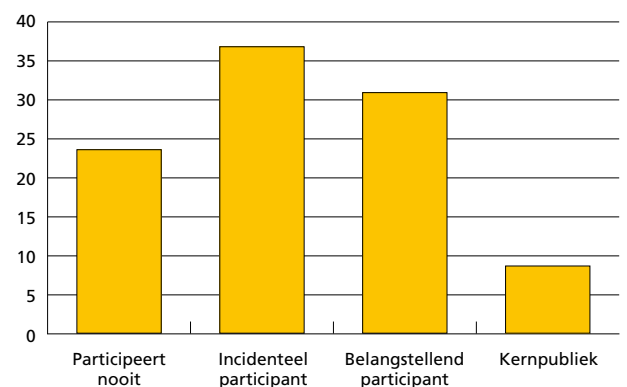
Evolutie cultuurparticipatie, van 2000 tot 2011, in %.

Bron: SCV-survey.

3.2 Publieksgroepen

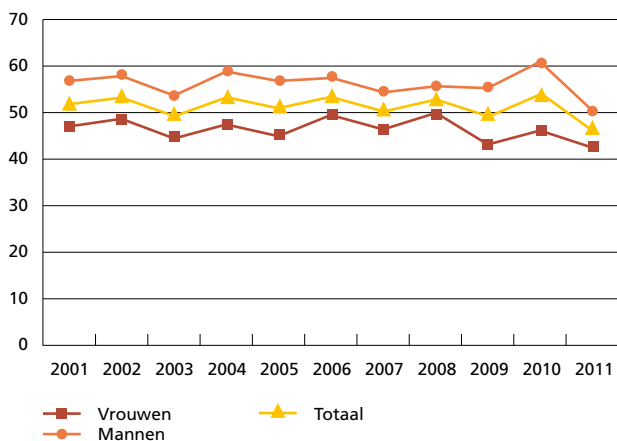
Cultuurparticipatie in vier publieksgroepen, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey.

3.3 Actief lidmaatschap

Actief lidmaatschap* van een vereniging, naar geslacht, van 2001 tot 2011, in %.

*Actief lidmaatschap= actief lid of bestuurslid
Bron: SCV-survey.

Het beleid wil niet alleen een toename van een geregelde cultuurparticipatie, maar wil ook alle lagen van de bevolking bereiken. Een steeds terugkerende vaststelling is dat vooral **laagopgeleiden** weinig uithuizig aan cultuur deelnemen. Dit geldt ook voor de hierboven berekende cultuurparticipatiegraad. Deze ligt voor de hoogopgeleiden veel hoger dan voor de laagst opgeleiden. Het aandeel dat helemaal niet participeert is bij de laagst opgeleiden ruim het dubbele van het Vlaamse gemiddelde. Bij de hoogopgeleiden is er maar een heel klein percentage dat helemaal niet participeert. Opleiding heeft het sterkst uniek effect wanneer andere variabelen zoals geslacht of leeftijd in de analyse worden betrokken. Het effect van geslacht en leeftijd blijft beperkt, al hebben 75-plussers een duidelijk lagere kans op participatie.

Uit onderzoek van het steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport blijkt dat de socio-economische situatie en vooral de cul-

tuurparticipatie van de ouders ook zeer belangrijk zijn bij het verklaren van participatieverschillen (Lieven & Waeghe) en het sterke effect van opleidingsniveau deels verklaren. Daarnaast hebben het sociale en het culturele kapitaal en de cultuureducatie op school een duidelijke invloed op het participatiegedrag. Wat erop wijst dat individuele ontplooiing wel degelijk een deel van de meer structurele effecten kan opvangen. **Cultuureducatie** bijvoorbeeld heeft ongeacht opleidingsniveau, ouderlijk milieu en eigen kapitaalvormen, een gunstig effect op cultuurdeelname.

Op basis van al dan niet actief- of bestuurslid zijn van minstens één vereniging kan een algemene graad voor actief lidmaatschap aan het verenigingsleven worden bepaald. Dit lidmaatschap aan het verenigingsleven was de voorbije jaren vrij stabiel. In 2011 ligt het percentage dat actief lid is van een vereniging echter duidelijk op een lager niveau. Minder dan de helft van de bevolking is nog actief lid van een vereniging. Het is echter te vroeg om van een trend te spreken. Sportverenigingen hebben een belangrijk aandeel in deze participatiegraad. Indien ze buiten beschouwing gelaten worden, zakt de deelname tot onder de vier op tien.

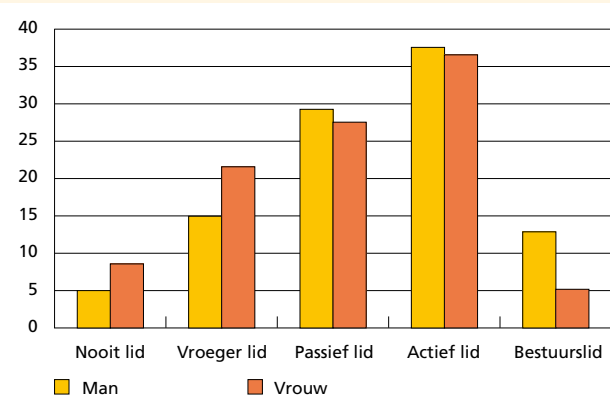
Ongeveer een vijfde van de actieve leden of 1 op 10 van de Vlamingen is bestuurslid. Dit cijfer kent slechts lichte schommelingen doorheen de tijd.

Het lidmaatschap aan het verenigingsleven verschilt over bevolkingsgroepen. Vrouwen zijn in 2011 nog steeds minder actief lid dan mannen. Dit verschil naar geslacht verkleint sterk wanneer men de sportverenigingen buiten beschouwing laat, maar het blijft wel aanwezig.

Leeftijd heeft minder effect op de participatie aan verenigingen, al is er vanaf 75 jaar een afname. Toch is ruim een derde van de 75-plussers nog een actief verenigingslid. De verschillen voor opleiding zijn in vergelijking met andere sectoren (bijvoorbeeld kunstparticipatie) minder groot: ongeveer een derde van de laagopgeleiden, ongeveer de helft van de middengroep en ruim de helft van de hoogopgeleiden zijn actief binnen een vereniging.

3.4 Lidmaatschap naar geslacht

Lidmaatschap van een vereniging, naar geslacht, 2011, in %

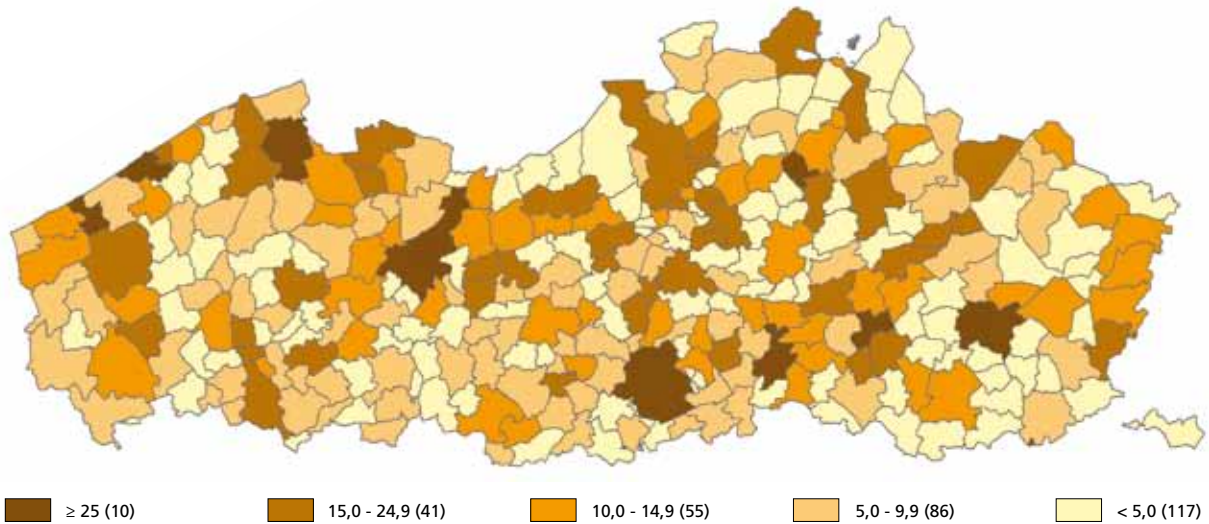
Bron: SCV-survey 2011.

Algemeen aanbod

De **UiTdatabank**, een opdracht van CultuurNet Vlaanderen, geeft een beeld van het globale aanbod in de culturele en vrijetijdssector in Vlaanderen en Brussel. Deze databank bevat gegevens over ongeveer 100.000 culturele evenementen. De volledigheid van deze databank verbetert nog jaarlijks. Bijna de helft van de ingevoerde evenementen heeft betrekking op de kunstensector, een vijfde op de sociaal-culturele sector en een achtste op de sector van het culturele erfgoed. Daarnaast zit er inmiddels ook een ruim aanbod aan sport en recreatie in de databank. Er is een vrij goede spreiding van de culturele en vrijetijdsevenementen over Vlaanderen. Het aanbod per 1.000 inwoners ligt wel duidelijk hoger in en rond de steden. Grote steden als Antwerpen, Gent en Brussel hebben een ruim aanbod. Dit geldt ook voor heel wat centrumsteden.

3.5 Cultuur- en vrijetijdsaanbod

Aantal ingevoerde evenementen in de UiTdatabank, in 2011, per 1.000 inwoners.

Bron: UiTdatabank.

Sociaal-cultureel werk en lokaal cultuurbeleid

De deelname aan het sociaal-cultureel werk in al zijn facetten is een belangrijk onderdeel van het cultuurbeleid. Participatie aan het verenigingsleven bevordert de maatschappelijke integratie en werkt positief in op de kansen die men krijgt. Het verenigingsleven en ook de amateurkunsten hebben een rijke traditie in Vlaanderen. Ze dragen bij tot een hogere culturele competentie en hun socialisatiefactor wint aan belang. Ook het cultuurbeleid binnen de lokale context van de stad of gemeente is een belangrijke actor in het sociaal-cultureel werk. In dit lokale cultuurbeleid en het lokale jeugdbeleid staat een kwalitatieve en integrale aanpak voorop. Belangrijke pijlers van dit lokale cultuurbeleid zijn de bibliotheken en de cultuurcentra. Ook voor het jeugdwerk ligt de focus op een inclusief en integraal beleid. Kinderen en jongeren ruimte geven is een belangrijke

doelstelling van het lokale jeugdbeleid. Een eerste deel bespreekt meer in detail de participatie aan elk van deze componenten, het tweede deel gaat over het aanbod.

Participatie

De participatie aan het sociaal-cultureel werk en de amateurkunsten, het bibliotheekbezoek, de deelname aan activiteiten van cultuurcentra en de participatie aan het jeugdwerk komen aan bod.

Verenigingsleven en vormingsinstellingen

De erkende verenigingen (Davidsfonds, Femma, Gezinsbond, Federatie van Marokkaanse verenigingen,...) in het sociaal-cultureel volwassenenwerk tellen ongeveer 2,2 miljoen leden, waarmee het aantal leden licht gedaald is

3.6 Deelname sociaal-cultureel werk

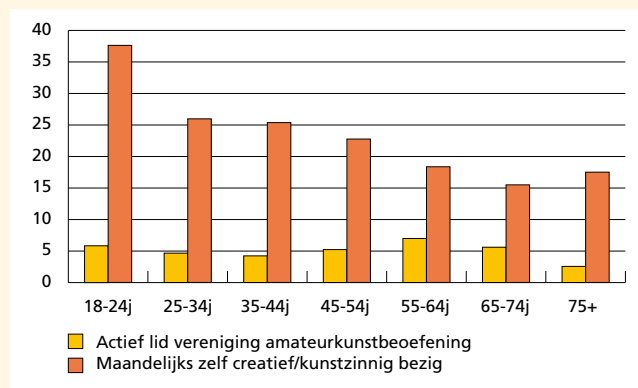
Deelname aan erkende sociaal-culturele verenigingen en vormingsinstellingen, van 2007 tot 2010.

	2007	2008	2009	2010
Verenigingen				
Aantal leden erkende sociaal-culturele verenigingen	2.578.382	2.252.874	2.276.456	2.225.655
Aantal deelnemers aan publieksgerichte activiteiten	8.559.077	9.158.272	9.312.179	9.234.969
Aantal vrijwilligers	184.173	173.490	173.621	181.656
Bestuursleden	132.107	138.667	135.280	134.583
Vormingplus-centra				
Deelnames	63.317	72.274	79.497	87.970
Unieke deelnames			47.000	48.800
De landelijke vormingsinstellingen				
Deelnemers	188.104	234.990	242.027	228.127

Bron: Boekstaven.

3.7 Amateurkunsten

Actief lidmaatschap van een amateurkunstenvereniging en zelf creatief/kunstzinnig bezig zijn, naar leeftijdscategorie, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

de voorbije jaren. Ze kunnen rekenen op meer dan 180.000 vrijwilligers waarvan bijna 135.000 bestuursleden. Het aantal vrijwilligers kent in tegenstelling tot het ledenaantal een lichte stijging sinds 2008. Het aantal deelnemers aan de publieksgerichte activiteiten van deze verenigingen loopt op tot meer dan 9 miljoen. Naast de deelname aan het verenigingsleven is er ook een ruime deelname aan de activiteiten van vormingsinstellingen. De landelijke vormingsinstellingen (Halewynstichting, Natuurpunt Educatie,...) tellen ongeveer 228.000 deelnemers, een lichte afname ten opzicht van 2009. Daarnaast zijn er bijna 50.000 unieke deelnemers aan de activiteiten van de vormingplus-centra, ongeveer 45% van deze deelnemers kwamen in 2010 voor het eerst naar een vormingplus-activiteit (Boekstaven, 2011).

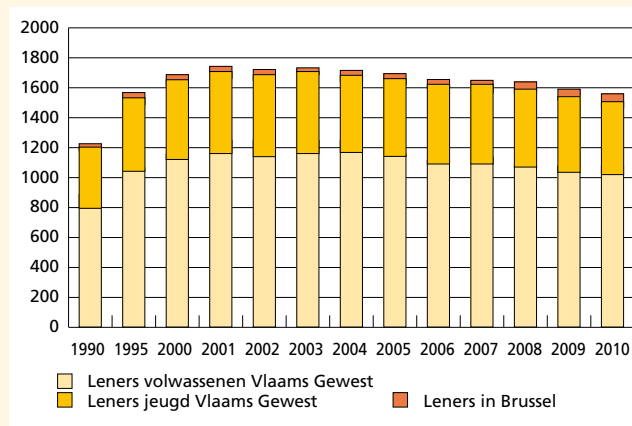
Amateurkunsten

Ongeveer 1 op de 20 volwassen Vlamingen zegt actief lid van een **vereniging voor amateurkunstbeoefening** te zijn. Naar geslacht zijn er geen noemenswaardige verschillen. De jongste leeftijdsgroep en de 55-plussers, uitzonderd de hoogbejaarden, kennen de hoogste participatiecijfers. Hoogopgeleiden zijn veel vaker actief lid van een amateurkunstenvereniging dan de anderen.

Maar ook buiten de context van een vereniging kunnen Vlamingen creatief zijn. Bijna een kwart geeft aan maandelijks **creatief/kunstzinnig bezig** te zijn. Dit percentage ligt wat hoger bij vrouwen dan bij mannen. Bij de laagop-

3.8 Leners

Evolutie lenersaantal in bibliotheken, volwassenen en jeugd, van 1990 tot 2010, x 1.000.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

geleiden zegt een op acht maandelijks creatief/kunstzinnig bezig te zijn, bij de hoogopgeleiden zegt meer dan een kwart dit. Hoe jonger men is, hoe vaker men zelf creatief kunstzinnig bezig is.

De Vlaamse overheid geeft sinds enkele jaren sterke impulsen aan de creatie en verspreiding van de **Vlaamse circuskunst**. In 2011 bezocht bijna 1 op de 10 Vlamingen een circus. Hoogopgeleiden driemaal zo veel als laagopgeleiden. Voor de 25- tot 44-jarigen ligt de participatiegraad duidelijk het hoogst (SCV, 2011).

Bibliotheken

In 2010 was ongeveer een kwart van de bevolking een geregistreerd lener bij een openbare bibliotheek. Dit komt neer op bijna 1,6 miljoen leners waarvan 46.000 in Brussel. Tussen 1990 en 2000 was er een duidelijke stijging van het aantal leners. Nadien stabiliseerde het aantal leners en sinds 2007 is er zelfs een lichte daling. De evolutie van het aantal leners verschilt wel naargelang de gemeente. In een derde van de gemeenten neemt het lenersaantal nog toe.

Het grootste deel van de leners komt uit het eigen werkgebied van de bibliotheek. Bij de jeugd komt minder dan een vijfde van buiten het werkgebied, bij de volwassenen loopt dit op tot bijna een kwart. In totaal werden er meer dan 18 miljoen bezoeken geteld.

3.9 Brusselse bibliotheken

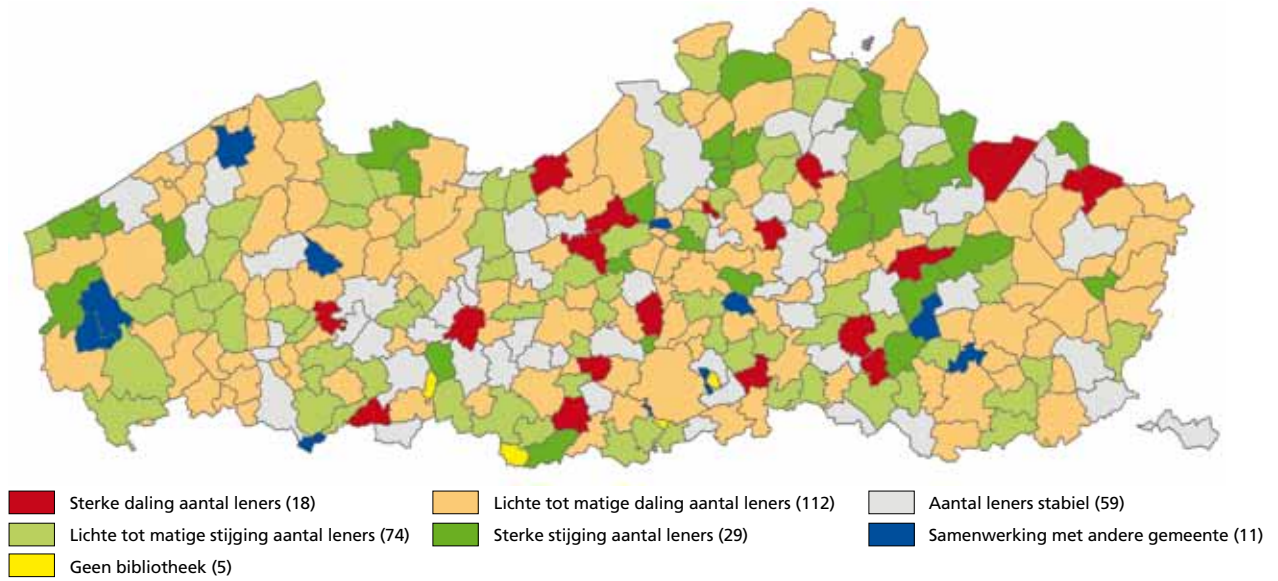
Berek van de Brusselse Nederlandstalige bibliotheken, 2010.

Bibliotheek	Leners	Jeugd-leners	Gebruikers	Jeugd-gebruikers	Bezoekers	Uitleningen
SBB (15 gemeenten)	30.203	15.387	44.310	28.514	364.913	733.552
HOB	15.725	1.358	17.582	2.195	126.762	518.359

Bron: Bios2, VGC-bewerking.

3.10 Evolutie leners per gemeente

Evolutie van het aantal geregistreerde leners van een openbare bibliotheek, 2010 ten opzichte van 2009.

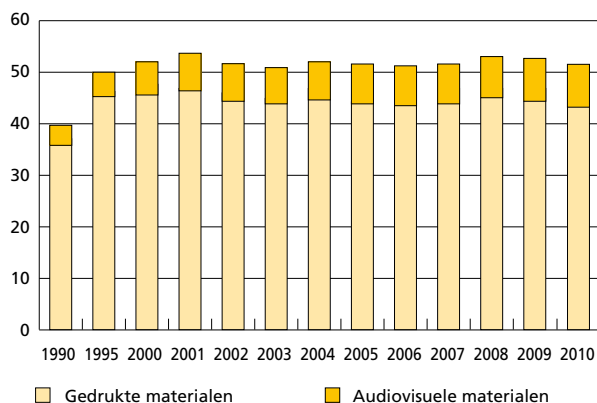
Opmerking: sterke stijging of daling indien verschil van meer dan 10%.
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, SVR-bewerking.

Terwijl de **uitleningen** van de gedrukte materialen daalde in 2010, namen deze van de audiovisuele materialen nog verder toe. De audiovisuele materialen nemen 16,4 % van het totale aantal uitleningen voor hun rekening.

Het gemiddeld aantal uitgeleende stuks per lener bedroeg in 2010 33 stuks en neemt de voorbije jaren licht toe. Gecombineerd met de lichte daling van het aantal leners wijst dit er mogelijk op dat het vooral onregelmatige bezoekers zijn die afhaken. De gebruikscoëfficiënt, die toont hoe vaak een item gemiddeld de deur uitgaat, stijgt in 2010 voor gedrukte materialen van 1,6 naar 2,2 en voor de audiovisuele materialen van 2,3 naar 2,6. Dit is waarschijnlijk gerelateerd aan het afschrijven van verouderde materialen.

3.11 Ontleningen

Evolutie van het aantal ontleningen van gedrukte en audiovisuele materialen, van 1990 tot 2010, x 1 miljoen.

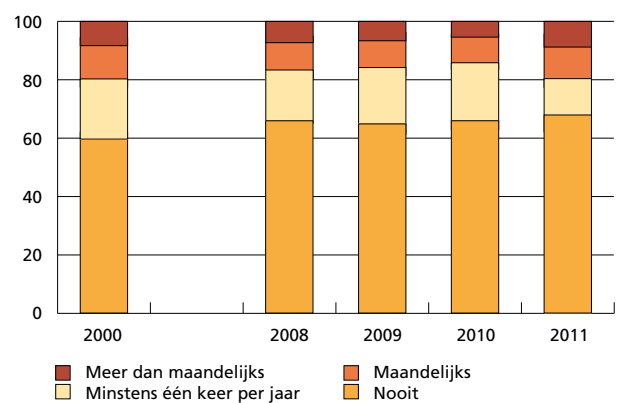
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

Men moet niet noodzakelijk een geregistreerd lener zijn om een bibliotheek binnen te stappen. Er kan gebruik gemaakt worden van de leeszaal of de kaart van iemand anders. De openbare bibliotheken tellen in 2010 dan ook bijna 2 miljoen gebruikers.

Naast de openbare bibliotheken kan er ook gebruik gemaakt worden van een bibliotheek op het werk of in de school. In 2011 blijkt 32% van de bevolking een bibliotheek bezocht te hebben. Het **bibliotheekbezoek** lijkt de voorbije jaren wat terug te lopen. Het aandeel dat nooit een bibliotheek bezoekt neemt toe. Diegenen die wel een bibliotheek bezoeken doen dit echter wel regelmatig dan de voorbije jaren. In 2011 ging bijna een vijfde van de

3.12 Bibliotheekbezoek

Evolutie bibliotheekbezoek, van 2000 tot 2011, in %.

Bron: SCV-survey.

3.13 Cultuurcentra deelnemers

Aantal deelnemers aan de eigen activiteiten van cultuurcentra, 2006 tot 2010.

	2006	2007	2008	2009	2010
Podiumactiviteiten	2.407.406	2.597.523	2.653.274	2.619.150	2.660.039
Totaal educatieve activiteiten (per titel)	87.155	90.838	87.769	136.434	95.949
Andere activiteiten	136.860	158.485	201.048	230.322	188.650
Totaal deelnemers activiteiten	2.631.421	2.846.846	2.942.091	2.985.906	2.944.638

Opmerking: Voor tentoonstellingen worden geen deelnemers geregistreerd. 'Eigen activiteiten': activiteiten waarvan het cultuurcentrum de organisator is of toch zeker een beduidende inhoudelijke en financiële inbreng had. Exact getelde en geraamde deelnemers. Deelnemers omkaderingsactiviteiten werden niet meegeteld. Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

bevolking of ongeveer driekwart van de bibliotheekbezoekers minstens maandelijks. Het aandeel van de regelmatige bezoekers ligt hiermee zelfs terug op het niveau van 2000. Het feit dat vooral onregelmatige bezoekers afhakken, wordt nogmaals bevestigd.

Bij de vrouwen (35%) ligt het bibliotheekbezoek duidelijk hoger dan bij de mannen (29%). De jongste leeftijdscategorie (18 tot 24-jarigen) scoort het best voor bibliotheekbezoek. De oudste leeftijdscategorieën kennen lage bezoekcijfers, maar dit is waarschijnlijk sterk gerelateerd met het opleidingsniveau, dat voor de grote verschillen zorgt.

Cultuurcentra

In dit deel worden achtereenvolgens de door de Vlaamse Gemeenschap ondersteunde cultuurcentra, de gemeenschapscentra beheerd door vzw "deRand" en de gemeenschapscentra in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (beheerd door de VGC) besproken.

De **eigen activiteiten** van de cultuurcentra, activiteiten waarbij het cultuurcentrum de organisator is of een beduidend inhoudelijke en financiële inbreng had, trekken de voorbije jaren ongeveer 3 miljoen deelnemers (exclusief omkaderingsactiviteiten). Dit is een toename in vergelijking met 2006. Vooral het podiumaanbod binnen de eigen activiteiten trekt veel volk, met maar liefst 9 op 10 van het totale aantal deelnemers. Het gaat hier wel niet om unieke deelnemers. Mogelijk wordt een ruim publiek bereikt, maar het kan evengoed om een kleiner, intensief participerend publiek gaan.

Om de beleving van de cultuurbezoeker waardevoller, intenser en kwaliteitsvoller te maken, organiseren heel wat cultuurcentra **omkaderingsinitiatieven**. Dit zijn flankerende activiteiten die een inhoudelijk opstapje zijn naar de geplande activiteit. Ongeveer een vijfde van de eigen activiteiten worden voorzien van dergelijke inhoudelijk verdiepende omkaderingsactiviteit zoals een inleiding, een nabespreking, een workshop. In 2010 waren er in totaal bijna 205.000 deelnemers aan deze initiatieven.

Naast de door de Vlaamse Gemeenschap ondersteunde cultuurcentra (62) zijn er ook de gemeenschapscentra beheerd door vzw "deRand" (7) en de gemeenschapscentra (22) in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, beheerd door de VGC. De deelnemers aan sportactiviteiten en cursusdagen nemen toe bij de Brusselse gemeenschapscentra. De deelnemersaantallen voor podiumkunsten dalen. De deelnemersaantallen bij de gemeenschapscentra van vzw "deRand" zitten duidelijk in stijgende lijn.

Uit de survey van het steunpunt CJS blijkt dat er nog steeds aanzienlijke **sociale ongelijkheid** is in de participatie aan cultuurcentra. Hoogopgeleiden, hogere gezinsinkomens en mensen met een minder drukke gezinssituatie zijn oververtegenwoordigd. Bovendien vernauwt het publiek nog verder als de afstand tot het cultureel centrum toeneemt. Bezoekers die een langere afstand moeten afleggen zijn vaak jonger en hoogopgeleid. De enige uitzondering hierop zijn de jonge gezinnen die oververtegenwoordigd zijn onder de gebruikers die een langere afstand hebben tot het aanbod. De reden zou ook kunnen zijn dat jonge gezinnen doorgaans in de buitengebieden wonen.

3.14 Gemeenschapscentra in Brussel

Aantal deelnemers aan activiteiten van de gemeenschapscentra in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, van 2009 tot 2011.

	Eigen activiteiten			Receptieve activiteiten		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal	Aantal
Theatervoorstellingen	45.847	37.457	34.527	6.506	16.113	9.936
Concerten	50.379	46.943	32.332	11.045	9.463	16.568
Repetities en voorbereiding creaties	6.026	7.203	9.355	16.981	20.558	17.583
Sportactiviteiten	11.721	18.264	19.489	72.170	81.906	86.613
Cursusdagen	113.714	135.097	125.580	158.417	182.531	183.196

Bron: Jaarverslag VGC 2009-2011.

3.15 Gemeenschapscentra vzw "deRand"

Aantal deelnemers aan de activiteiten in de gemeenschapscentra die beheerd worden door vzw "deRand".

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sint-Genesius-Rode	2.334	2.971	2.103	2.595	1.583	2.877	5.356	6.159	6.120
Overijse	3.070	3.602	1.943	1.882	2.387	4.196	3.445	5.302	6.235
Wezembeek-Oppem	2.186	1.581	1.489	1.375	1.745	2.057	3.632	4.135	4.589
Kraainem	2.300	2.096	1.846	2.150	1.545	1.931	3.365	4.178	4.300
Linkebeek*	2.155	2.849	2.653	2.581	2.291	1.155	3.153	3.530	3.783
Wemmel	8.456	8.731	7.279	8.431	7.104	9.226	9.271	8.632	12.539
Totaal	20.501	21.830	17.313	19.014	16.655	21.442	28.222	31.936	37.566

* inclusief de Muse in Drogenbos.
Bron: Jaarbeeld vzw "deRand" 2011.

Jeugdwerk

Ongeveer de helft van de bevolking is of was lid van een **jeugdbeweging**. Zes op tien van de 18-24-jarigen is minstens voormalig lid van een jeugdvereniging. Bij de 75-plussers is dit minder dan vier op tien. Ook naar opleidingsniveau is er een duidelijk verschil. Ruim zes op tien van de laagopgeleiden was nooit lid, tegenover minder dan vier op tien van de hoogopgeleiden.

Op basis van administratieve registratiegegevens kan de evolutie van ledenaantallen van de **grote jeugdbewegingen** worden bekeken. Deze grote jeugdbewegingen telden in 2010 meer dan 230.000 leden. Ongeveer de helft van hun leden is jonger dan twaalf jaar. De ledenaantallen bereikten in 2006 een piek. Daarna was er een kleine terugval. In 2010 is er opnieuw een lichte vooruitgang.

Uit de **JOP-monitor voor Brussel** (Vettenburg, Elchardus en Put, 2011) blijkt dat ongeveer twee derde van de Brusselse jongeren (in het Nederlandstalige onderwijs) tussen 12 en 18 jaar oud actief of passief lid is van het verenigingsleven. Dit is lager dan bij de jongeren in Vlaanderen waar dit aandeel op driekwart ligt. Dit beeld komt terug voor de meeste types van vereniging. Hetzelfde gaat op voor autochtone Brusselse jongeren: zij hebben doorgaans een hogere participatiegraad dan allochtone jongeren.

In 2009 bereikten alle door de VGC ondersteunde jeugdbewegingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 1.912 leden, tegenover bijna 1.700 kinderen en jongeren

3.17 Jeugdwerk in Brussel

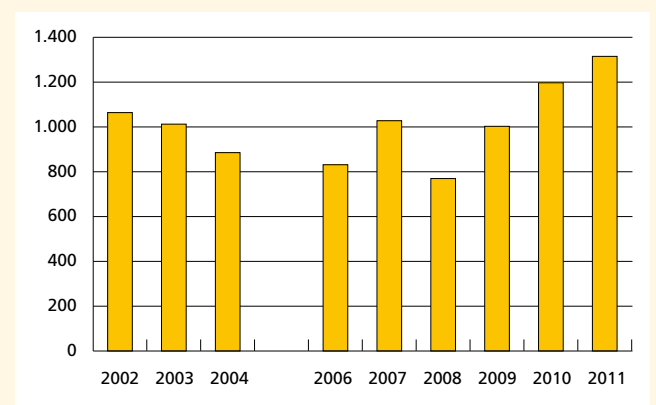
Bereik van Jeugdcentrum Aximax en bereik VGC-speelpleinen, 2007-2010.

	Jaarwerking Jeugdcentrum Aximax	Vakantiewerking Jeugdcentrum Aximax	Aantal ingeschreven kinderen speelpleinwerkingen
2007	20	31	2.134
2008	247	260	2.256
2009	378	305	2.294
2010	455	416	2.166

Bron: VGC.

3.18 Uitwisselingsprogramma's JINT

Deelnemende jongeren aan de internationale uitwisselingsprogramma's van JINT, 2002-2011.

Bron: JINT.

3.16 Leden jeugdbewegingen

Evolutie van de ledenaantallen van de grote jeugdbewegingen, van 2000 tot 2010.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Fos	6.388	5.472	6.037	6.336	7.244	7.246	9.412	8.100	8.019	7.721	7.800
Chirojeugd Vlaanderen	93.187	94.119	91.668	94.331	93.714	93.665	95.378	94.870	92.605	92.865	94.712
KSJ-KSA-VKSJ	33.414	32.026	33.079	31.803	32.753	31.845	39.855	40.648	36.403	32.338	32.368
KLJ	20.947	20.309	20.463	20.898	21.164	24.411	26.707	24.932	26.842	24.858	24.114
VNJ	1.953	1.627	1.756	1.548	1.678	1.008	1.008	1.155	1.110	1.032	1.118
VVKSM/ Scouts en Gidsen	69.667	70.239	68.476	71.110	71.721	71.721	72.563	74.128	72.500	69.726	71.923
Totaal	225.556	223.792	221.479	226.026	228.274	229.896	244.923	243.833	237.479	228.540	232.035

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

in 2005. Jongerenbewegingen in Brussel bereikten in 2009 646 leden en de kinderclubs en jeugdateliers 890 kinderen. De werkingen voor maatschappelijk kwetsbare jongeren (WKMJ's) bereikten er 1.824 kinderen en jongeren (omgevingsanalyse cultuur, jeugd en sport TFB). Naast het ondersteunen van organisaties en initiatieven, organiseert de Vlaamse Gemeenschapscommissie ook zelf een aanvullend vrijetijds- en vakantieaanbod en speelpleinwerkingen. Het totaal aantal kinderen dat wordt bereikt kent een stijgend verloop.

Het beleid wil contacten van jongeren met leeftijdgenoten in het buitenland stimuleren via uitwisselingsprogramma's. In 2011 namen er ongeveer 1.300 jongeren deel aan de internationale uitwisselingprogramma's van Jeugd Internationaal (JINT). Het aantal deelnemende jongeren stijgt over de voorbije drie jaren.

Kwaliteitsvol aanbod

Een kwaliteitsvol aanbod is een belangrijke randvoorwaarde voor de verhoging van de cultuurparticipatie en de opbouw van culturele competenties. Het volgende deel gaat in op het aanbod in het sociaal-cultureel werk en de amateurkunsten, het lokale cultuurbeleid en het jeugd-werkaanbod.

Verenigingsleven

In 2011 subsidieerde de Vlaamse overheid 127 organisaties in het **sociaal-cultureel volwassenenwerk**. Er worden 3 werksoorten onderscheiden: de verenigingen, de bewegingen en de vormingsinstellingen. Eerst wordt het aantal organisaties in elke vorm besproken vervolgens hun aanbod.

In 2011 waren er 56 landelijke sociaal-culturele verenigingen gesubsidieerd over heel Vlaanderen (bv: Davidsfonds,

3.19 Sociaal-cultureel werk

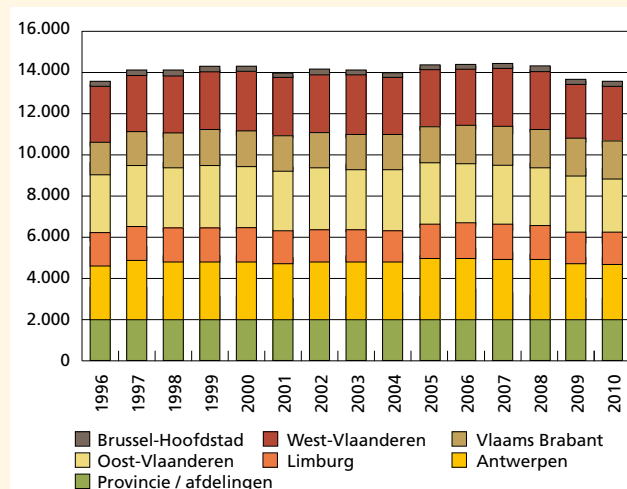
Kerncijfers sociaal-cultureel werk voor volwassenen, in 2011.

Organisaties	Aantal
Sociaal-culturele verenigingen	56
Reguliere verenigingen	52
Niet erkende migrantenverenigingen	4
Sociaal-culturele bewegingen	31
Sociaal-culturele vormingsinstellingen	37
Volkshogescholen	13
Landelijke vormingsinstellingen	23
Gespecialiseerde vormingsinstellingen	17
Syndicale vormingsinstellingen	3
Vormingsinstellingen voor personen met een handicap	3
Federatie van vormingsdiensten voor personen met een handicap – Vijftact	1
Steunpunt SoCiuS	1
Belangenorganisatie FOV	1
Totaal	127

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

3.20 Sociaal-culturele verenigingen

Evolutie van het aantal afdelingen van de erkende verenigingen (exclusief de migrantenverenigingen en inclusief Brussel), van 1996 tot 2010.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

Federatie van Marokkaanse Verenigingen, VTBKultuur,...). Er werden vier nieuwe verenigingen gesubsidieerd, één vereniging verloor haar erkenning maar wordt sinds 2011 als vormingsinstelling gesubsidieerd. Negen voorheen als migrantenvereniging gesubsidieerde organisaties verwierven in de loop van 2010 een definitieve erkenning als vereniging. Momenteel zijn er nog vier van deze verenigingen voor migranten voorlopig niet erkend.

In 2010 telden alle gesubsidieerde sociaal-culturele verenigingen in totaal 11 614 afdelingen (inclusief afdelingen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest). Globaal genomen is dit een licht dalende trend, wat in schril contrast staat tot de sterke stijging in afdelingen van de migrantenverenigingen. Van 2004 tot 2010 steeg het aandeel van deze 13 verenigingen (toen nog niet erkend, maar wel gesubsidieerd) van 782 naar 1642.

In 2011 waren er verder 37 sociaal-culturele vormingsinstellingen (de Halewijnstichting, Natuurpunt Educatie...) en 31 dito bewegingen (Pax Christi Vlaanderen, De Wakere Burger...) erkend.

3.21 Sociaal-cultureel aanbod in Brussel

Evolutie van het aantal door de VGC erkende en gesubsidieerde lokale en bovenlokale verenigingen, volgens type, van 2008 tot 2011.

	2008	2009	2010	2011
Sociaal-culturele verenigingen	188	218	204	198
Amateurkunstenverenigingen	87	80	83	75
Seniorenverenigingen	77	75	77	88
Zelforganisaties	49	92	112	147
Totaal	401	465	476	508

Bron: VGC.

3.22 Aanbod sociaal-cultureel werk

Aanbod van de verschillende organisaties voor sociaal-cultureel werk, van 2007 tot 2010.

	2007	2008	2009	2010
Verenigingen				
aantal publieksgerichte activiteiten	265.826	279.645	279.492	265.362
Vormingplus-centra				
activiteiten	3.910	4.324	5.289	5.805
uren	31.012	35.023	36.739	35.237
Landelijke vormingsinstellingen				
aantal educatieve activiteiten	11.869	11.981	11.805	10.454
aantal uren educatieve activiteiten (formeel en niet-formeel)	117.219	111.128	109.820	103.246

Bron: Boekstaven 2010.

De voorbije jaren organiseerden de verenigingen tussen de 260.000 en 280.000 publieksgerichte activiteiten. De vormingplus-centra organiseren in 2010 bijna 6.000 activiteiten. Bijna een derde van hun aanbod is gericht op enkele belangrijke aandachtspunten van het beleid: digitale geletterdheid (10,5%), interculturaliteit (14,3%) en duurzaamheid (6,0%). De activiteiten van de landelijke vormingsinstellingen kennen een dalend verloop en ook het aantal gepresteerde uren van deze instellingen gaat achteruit. Dit is grotendeels te wijten aan het stopzetten van de erkenning van enkele vormingsinstellingen in 2010.

In Brussel erkende de VGC in 2011 in totaal 508 lokale en bovenlokale verenigingen en 19 koepelverenigingen. Voornamelijk het aantal zelforganisaties is de laatste jaren gestegen.

Amateurkunsten

De sector van de amateurkunsten wordt gedragen door 9 grote spelers met bijna 4.000 aangesloten groepen. Daarnaast zijn er nog ongeveer 11.000 geregistreerde groepen. Bijna een derde van de groepen maakt instrumentale muziek. Theater en vocale muziek zijn elk goed voor een vijfde van de groepen.

3.23 Amateurkunsten

Aantal aangesloten groepen amateurkunsten voor de verschillende koepels, van 2003 tot 2011.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Creatief Schrijven						28	30	30	30
Centrum voor Beeldexpressie	315	333	342	335	329	328	326	333	325
Danspunt	275	300	299	339	341	355	379	368	383
Koor en Stem**	778	819	811	841	822	841	817	852	947
Kunstwerk(t)**	128	125	171	155	116	131	163	154	376
Muziekmozaïek	194	247	268	284	297	124	135	182	163
Opendoek	790	786	807	801	823	839	897	904	913
Vlamo	1.016	1.128	1.645	1.681	1.180	1.189	1.202	1.210	1.208
TOTALEN	3.496	3.738	4.343	4.436	3.908	3.835	3.935	4.033	4.345
Poppunt***	4.431	3.755	4.080	4.737	5.551	5.939	5.100	7.707	10.968

* Aantal geregistreerde groepen zijn deze die zich op de website van de koepel aanmeldden.

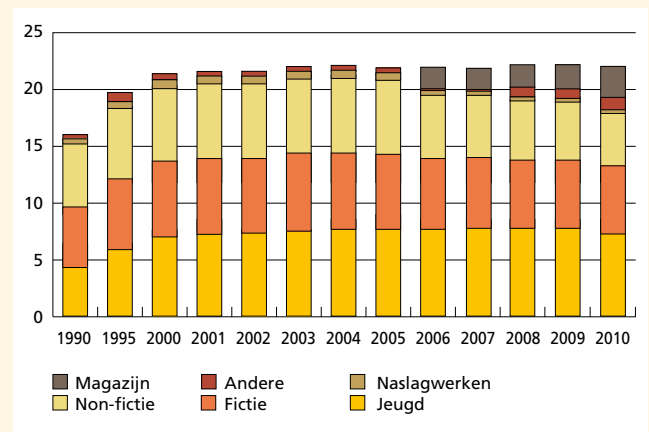
** De som van aangesloten groepen en geregistreerde groepen (groepen die actief en regelmatig gebruik maken van de dienstverlening en dus tot het bereik van de organisatie behoren)

*** De aansluiting bij Poppunt is niet vergelijkbaar en wordt daarom apart genoteerd.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

3.24 Gedrukte materialen

Evolutie van de gedrukte materialen in de openbare bibliotheken, van 1990 tot 2010, x 1 miljoen.

Opmerkingen: de categorie magazijn wordt sinds 2006 apart geregistreerd. Sinds 2008 vallen de tijdschriften onder de categorie andere.
Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

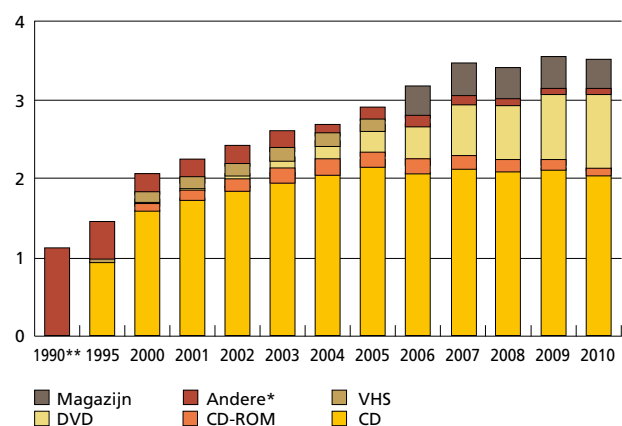
Lokaal cultuurbeleid

In grote lijnen zijn er drie actoren actief binnen het lokaal cultuurbeleid: de bibliotheek, het cultuurcentrum of gemeenschapscentrum en de cultuurbeleidscoördinator.

Elke gemeente in Vlaanderen is verplicht een **openbare bibliotheek** in te richten en in stand te houden. Een gemeente mag deze voorwaarde vervullen door samen te werken met een andere gemeente(n). De Limburgse gemeente Herstappe is zo klein dat ze werd vrijgesteld van de decretale verplichting. In het Vlaamse Gewest richten 285 gemeenten en 8 intergemeentelijke verenigingen een openbare bibliotheek in. In de faciliteitengemeenten Drogenbos en Kraainem hebben de cultuurraden een Nederlandstalige privaatrechtelijke bibliotheek opgericht. Zodoende beschikken inmiddels 303 van de 308 Vlaamse gemeenten over een bibliotheekvoorziening. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest, waar geen decretale verplichting bestaat, richten de Vlaamse Gemeenschaps-

3.25 Audiovisuele materialen

Evolutie van de audiovisuele materialen in de openbare bibliotheken, van 1990 tot 2010, x 1 miljoen.

*De VHS-cassettes worden van 2006 bij andere geteld omdat ze grotendeels uit de collectie zijn

**CD's werden niet uitgesplitst en werden bij andere geteld in 1990. Wegens het voorlopig kleine aantal werden de daisy documenten (contentmanagementsysteem) bij de categorie andere geteld.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

commissie (VGC) en 15 gemeentebesturen in 17 van de 19 Brusselse gemeenten een Nederlandstalige bibliotheek in. Naast de gewone bibliotheken worden ook vier gespecialiseerde organisaties voor bibliotheekwerk (bibliotheken voor blinden, slechtzienden en personen met een andere leesbeperking) ondersteund.

De totale **collectie** van de Vlaamse en Brusselse openbare bibliotheken bleef in 2010 vrij stabiel. In totaal omvat deze collectie 25 miljoen stuks. De gedrukte materialen namen licht af. Een derde van deze materialen zijn gericht op de

jeugd. De audiovisuele materialen kenden tot 2007 een gestage stijging. Nadien is er min of meer een stabilisatie. De op dit ogenblik meest gebruikelijke drager, de DVD, blijft wel toenemen. De audiovisuele materialen maken inmiddels 14% van de totale collectie uit.

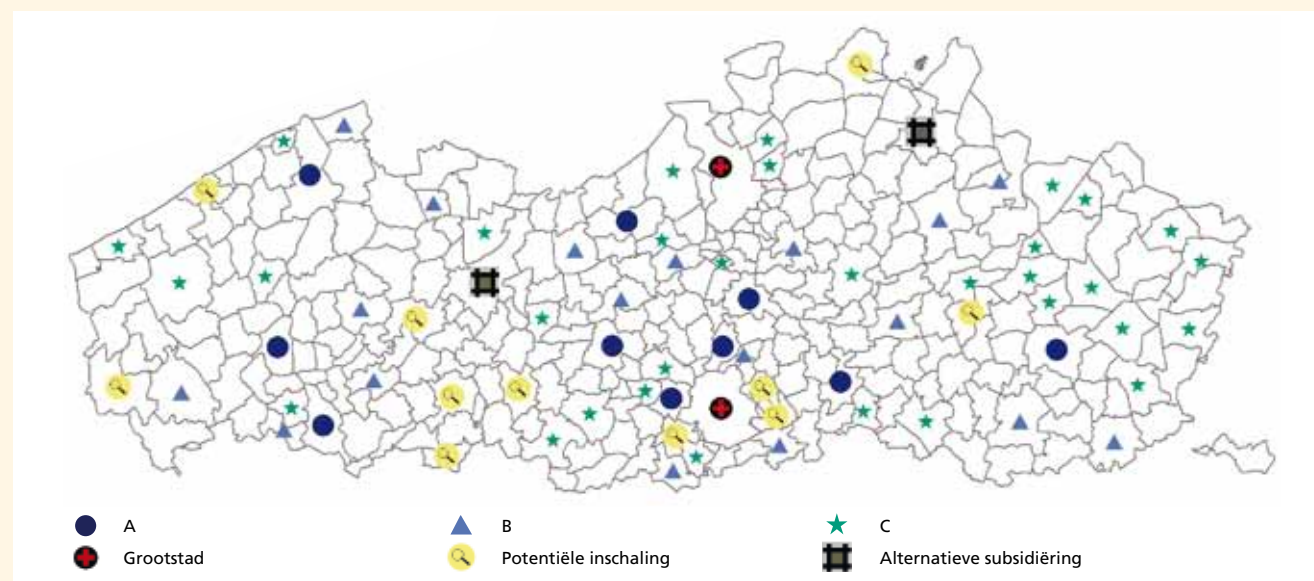
Er zijn verschillende indicatoren om een idee te krijgen van de relatieve grootte en kwaliteit van de collectie van een bibliotheek. Een eerste indicator is de collectie per inwoner. In 2010 bedroeg de collectie bijna vier stuks per inwoner. Een andere indicator is de bezitscoëfficiënt of de verhouding tussen het aantal werken in de collectie en het aantal gebruikers. Het Vlaamse gemiddelde stijgt en was in 2010 ruim 17 stuks per gebruiker. Belangrijk is ook het vernieuwingsritme. Het vernieuwingsritme toont het percentage nieuwe werken in de totale collectie. Dit bedroeg 8,5% in 2010. Het vernieuwingsritme ligt veel hoger voor de audiovisuele materialen (13,5%) dan voor de gedrukte materialen (8,2%).

In Vlaanderen en Brussel is een openbare bibliotheek gemiddeld 25 uur per week open. Dit aantal heeft betrekking op de hoofdbibliotheken. Inclusief de bedieningspunten, stijgt dit in Vlaanderen tot ongeveer 36 uur per week. Ongeveer één derde van de **openingsuren** zijn 's avonds of in het weekend. Bijna elke bibliotheek beschikt inmiddels over internet. Gemiddeld zijn meer dan 7 PC's per bibliotheek hierop aangesloten. Het gemiddeld aantal uren internetgebruik in een openbare bibliotheek op jaarbasis bedraagt meer dan 4.600 uur. Ook maakt de bezoeker steeds meer gebruik van de elektronische abonnementen van de bibliotheken. Bijna één op zes van de bibliotheken stelt haar volledige muziekcollectie ter beschikking via digitaal.

In 2011 subsidieerde de Vlaamse overheid 65 cultuurcentra. Er zijn twee grootstedelijke **cultuurcentra**: Ant-

3.26 Cultuurcentra

Spreading cultuurcentra in 2011, naar categorie.

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

3.27 Aanbod cultuurcentra

Aantal activiteiten (eigen, receptief en omkadering) van de cultuurcentra en de procentuele verdeling naar soort, evolutie 2006-2010.

	2006	2007	2008	2009	2010
Eigen activiteiten	%	%	%	%	%
podium	56,9	54,4	52,4	47,2	53,5
educatieve activiteiten	25,8	27,7	23,3	33,3	17,7
tentoonstellingen	3,6	3,4	3,7	3,0	25,5
andere activiteiten	13,7	14,5	20,5	16,4	3,3
Totaal eigen activiteiten (N)	18.138	20.391	22.021	24.810	21.795
Receptieve activiteiten	%	%	%	%	%
podium	6,9	7,0	7,0	6,9	7,0
educatieve activiteiten	22,2	19,5	19,2	17,4	17,8
tentoonstellingen	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7
andere activiteiten	70,3	72,7	73,0	75,0	74,5
Totaal receptieve activiteiten (N)	64.274	65.364	66.824	65.650	66.777
Totaal	82.412	82.412	88.845	90.460	88.572
Omkadering	%	%	%	%	%
inleiding, nabespreking, lezing, interview	23,3	22,9	23,0	28,0	21,2
atelier, workshop	36,8	38,9	41,6	37,1	42,1
rondleiding, sfeerscheppende activiteit	24,0	32,0	28,0	28,5	29,7
vernissage bij tentoonstelling	15,9	6,3	7,3	6,4	7,0
Totaal omkaderingsactiviteiten (N)	3.727	4.090	4.109	4.488	4.213

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

werpen en Brussel. De andere cultuurcentra kennen een onderverdeling in categorie A, B of C. Cultuurcentra van categorie A zijn er in de centrumsteden, en moeten voldoen aan de hoogste infrastructuureisen. Voor categorie B en C zijn er aangepaste infrastructuurvereisten, zowel op vlak van grootte als uitrusting.

Voor de grootstad Antwerpen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werd geopteerd voor een convenant tussen de Vlaamse overheid en de steden (VGC in geval van Brussel). Er zijn nog 13 gemeenten die volgens het decreet een subsidie kunnen krijgen voor een cultuurcentrum, maar nog niet van deze mogelijkheid gebruik maken (potentiële inschaling). Turnhout kreeg tot medio 2009 een subsidie voor een cultuurcentrum in de categorie A. Het cultuurcentrum werd toen ondergebracht in een Autonoom Provinciebedrijf. De Vlaamse overheid sloot een convenant af met de stad Turnhout om de subsidiëring verder te zetten. Ook met de stad Gent is er een convenant.

3.29 Aanbod vzw "deRand"

Activiteiten in de gemeenschapcentra die beheerd worden door vzw "deRand", van 2003 tot 2011.

Aantal activiteiten	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sint-Genesius-Rode	18	20	15	18	15	28	37	42	46
Overijse	19	22	14	17	13	23	30	35	48
Wezembeek-Oppem	26	21	18	18	21	21	43	42	46
Kraainem	17	19	11	13	11	14	22	42	33
Linkebeek*	14	17	17	16	16	11	22	28	37
Wemmel	40	45	37	36	37	47	52	52	82
Totaal	134	144	112	118	113	144	206	241	292

* inclusief de Muse in Drogenbos.
Bron: Jaarbeeld vzw "deRand" 2010.

3.28 Aanbod VGC

Activiteiten Brusselse Gemeenschapcentra, van 2009 tot 2011.

	Eigen activiteiten			Receptieve activiteiten		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Theatervoorstellingen	363	354	440	306	261	255
Concerten	292	291	370	219	164	365
Repetities en voorbereiding creaties	825	1.208	1.196	1.230	1.369	1.488
Sportactiviteiten	679	1.062	1.081	3.987	3.895	4.273
Cursusdagen	6.592	8.564	8.489	9.409	7.784	10.480

Bron: Jaarverslagen VGC.

De opdracht van een cultuurcentrum is drieledig: verhoging van de cultuurparticipatie, gemeenschapsvorming en cultuurspreiding. De laatste opdracht laat zich vooral meten aan de hand van cijfers over het aantal **activiteiten** en deelnemers. Ongeveer een kwart daarvan zijn 'eigen activiteiten' waarbij het cultuurcentrum de organisator is of een beduidend inhoudelijke en financiële inbreng had. Het ruime receptieve aanbod wordt georganiseerd door individuele of georganiseerde gebruikers (verenigingen, clubs...) in de infrastructuur van het cultuurcentrum. Heel vaak ondersteunen de cultuurcentra dit receptieve aanbod door het ter beschikking stellen van technische en organisatorische kennis. In het eigen aanbod is het aanbod aan podiumactiviteiten (theater, dans, muziek...) opvallend. Ruim de helft van het aantal eigen activiteiten valt onder podium. In 2010 daalde het totaal van de activiteiten tot het niveau van 2008, voornamelijk door een terugval bij de eigen educatieve activiteiten. Daarnaast worden ook nog activiteiten opgezet door de Brusselse gemeenschapcentra en de gemeenschapcentra beheerd door vzw "deRand". Hun activiteiten zitten in stijgende lijn.

Begin 2012 hadden 247 van de 327 of driekwart van de Vlaamse en Brusselse gemeenten en de Vlaamse Gemeenschapscommissie een gesubsidieerde **cultuurbeleidscoördinator** in dienst. Dit zijn achttien gemeenten meer dan begin 2010. Koplopers zijn de provincies Limburg, West-Vlaanderen en Antwerpen waar ten minste vier vijfde van de gemeenten een gesubsidieerde cultuurbeleidscoördinator hebben. In de provincies Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant zijn ongeveer twee derde van de gemeenten in het decreet gestapt.

3.30 Gemeentelijke jeugdinfrastructuur

Gemeentelijke jeugdinfrastructuur naast het gemeentelijke jeugdcentrum, in 2010.

Type infrastructuur	Aantal in type	Aantal gemeenten	% van 272 gemeenten
Formele buitenspeelruimte (bv. Speelpleintjes)	3.248	238	87,5
Skate- en/of BMX-park buiten	306	192	70,6
Jeugdwerklokale voor permanente jaarwerking	878	182	66,9
Jeugdhuisaccommodatie	249	169	62,1
Vergaderzaal	543	160	58,8
Repetitielokaal	180	112	41,2
Speelstraat	747	107	39,3
Hangplek (of andere specifiek voor tieners of jongeren bedoelde en ingerichte ontmoetingsplaats)	200	81	29,8
Lokaal voor tienerwerking	44	48	17,7
Jeugdverblijfscentrum	33	34	12,5
Skate- en/of BMX-hal/binnenspeeltuin	5	12	4,4
Andere	13	8	2,9

Bron: cijferboek lokaal jeugdbeleid 2011-2013.

3.31 Fuifzalen

Fuifzalen in de Vlaamse gemeenten, in 2010.

Aantal inwoners	Geen	Gemeentelijke fuifzaal	Particuliere fuifzaal	Totaal	Gemiddeld 2010	Gemiddeld 2007
< 10.000	29	58	34	92	1,2	1,5
10.000 - 15.000	17	61	55	116	1,6	2,1
15.001 - 20.000	9	79	57	136	3,0	3,2
20.001 - 30.000	4	94	50	144	3,5	3,1
30.001 - 50.000	6	51	59	110	3,7	3,5
50.001 - 200.000	0	83	74	157	15,7	10,5
> 200.000	0	29	48	77	38,5	17,5
Totaal	65	455	377	832	3,0	2,8

Bron: Cijferboek lokaal jeugdbeleid 2011-2013.

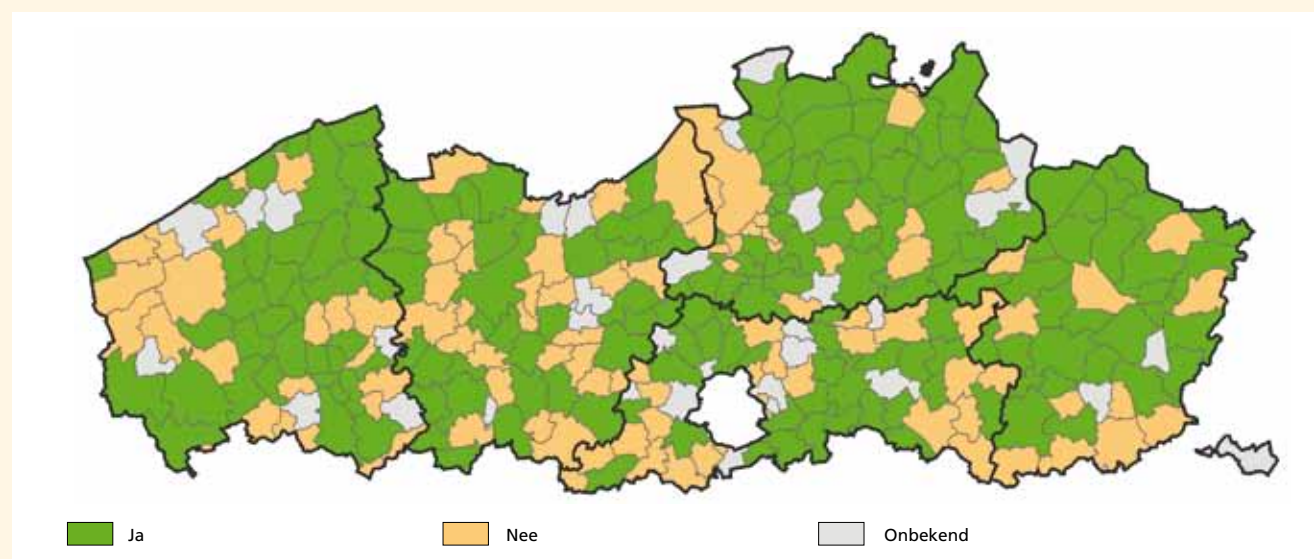
Jeugdwerkaanbod

Ruimte voor jongeren was de voorbije jaren een belangrijke prioriteit van de Vlaamse Regering. Dit deel bespreekt volgende aspecten van het lokale jeugd aanbod: de jeugdruimte, de ondersteunde verenigingen en experimentele jeugdwerkinitiatieven, de afdelingen van jeugdbewegingen, de jeugdverblijfscentra, de jongereninformatiepunten en de jeugdwerkindex.

Ongeveer 4 op de 10 gemeenten hebben een gemeentelijk jeugdcentrum of een polyvalent centrum met expliciete jeugd functies. Daarnaast worden nog heel wat andere types jeugdinfrastructuur ter beschikking gesteld. Zo beschikt 9 op de 10 gemeenten over een formele buitenspeelruimte, 7 op de 10 over een Skate –en/of BMX-park, 6 op de 10 over een jeugdhuisaccommodatie en 4 op de

3.32 Speelbossen

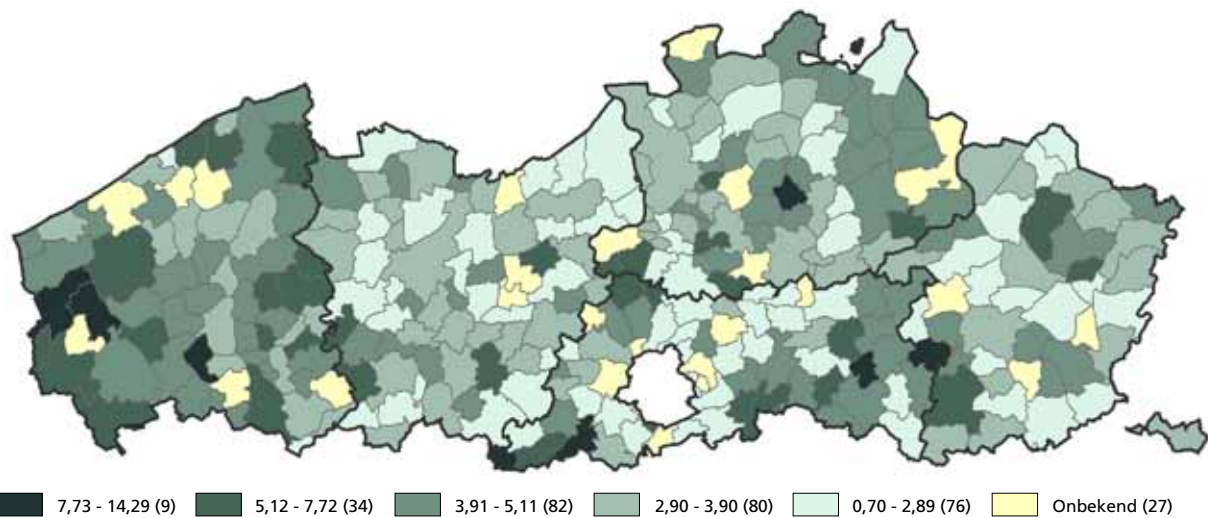
Spreiding speelbossen / expliciete speelzones in een bos, in 2010.

Bron: Cijferboek lokaal jeugdbeleid 2011-2013.

3.33 Jeugdwerkindex

Spreiding van de jeugdwerkindex, in 2010.

Bron: Cijferboek lokaal jeugdwerkbeleid 2011-2013.

10 over een speelstraat. 6 op de 10 Vlaamse gemeenten hebben een speelbos of expliciete speelzone in een bos op hun grondgebied, beschikbaar voor het jeugdwerk.

Gemeenten die een eigen fuifbeleid uitbouwen, streven naar minstens één geschikte fuiflocatie op hun grondgebied. In vergelijking met 2007 daalt het gemiddeld aantal fuiflocaties bij de kleinere gemeenten. Bij de grotere gemeenten doet zich de omgekeerde evolutie voor.

In 2011 worden 66 **landelijke jeugdverenigingen** gesubsidieerd. Daarnaast worden ook 10 cultuureducatieve verenigingen, 5 experimentele jeugdwerkinitiatieven en 25 verenigingen voor participatie en informatie ondersteund.

Uit de laatste editie van het Cijferboek lokaal jeugdbeleid (2012) blijkt dat er nog steeds een rijk en divers aanbod aan lokale jeugdwerkinitiatieven aanwezig is in Vlaanderen: in totaal ruim 4.600 particuliere en bijna 1.200 gemeentelijke initiatieven. Dit komt neer op een algemene jeugdwerkindex, aantal initiatieven per 1000 jongeren, van 3,57. Globaal genomen neemt de particuliere jeugdwerkindex wel wat af, voornamelijk door een daling van

3.34 Jeugdwerk

Aantal gemeentelijke en particuliere initiatieven binnen enkele jeugdwerkvormen, in 2010.

	Gemeentelijke initiatieven	Particuliere initiatieven
Jeugd-/jongerenbewegingen		2.231
Aantal jeugdhuizen	59	374
Aantal speelpleinwerkingen	284	180
Aantal werkingen voor specifieke doelgroepen	184	257

Bron: Cijferboek lokaal jeugdwerkbeleid 2011-2013.

3.35 Evolutie jeugdwerk

Vergelijking Vlaamse Jeugdwerkindex, aantal initiatieven per 1.000 jongeren, van 1998 tot 2010.

	Aantal initiatieven		Jeugdwerkindex		Vlaamse jeugdwerkindex
	Particulier	Gemeentelijk	Particulier	Gemeentelijk	
1998	5.435	1.088	3,26	0,63	3,89
2001	5.392	1.378	3,13	0,80	3,93
2004	5.970	1.127	3,49	0,66	4,14
2007	5.146	1.182	3,01	0,69	3,70
2010	4.610	1.191	2,84	0,73	3,57

Bron: Cijferboek lokaal jeugdwerkbeleid 2011-2013.

3.36 Afdelingen Jeugdbewegingen

Evolutie van het aantal afdelingen van de jeugdbewegingen, van 2000 tot 2010.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Chiro	1.110	1.026	995	1.002	985	985	968	961	961	949	946
FOS	53	53	55	55	55	56	56	54	52	51	50
KSA-VKSJ-KSJ	306	309	302	299	314	297	288	288	288	284	289
VVKSM / Scouts en Gidsen	603	628	654	588	583	656	575	560	565	575	566
VNJ	78	66	60	54	58	36	36	30	28	28	28
KLJ	314	307	301	298	296	295	291	285	309	281	278
Totaal	2.464	2.389	2.367	2.296	2.291	2.325	2.214	2.178	2.203	2.168	2.157

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

3.37 Jeugdverblijfcentra

Aantal erkende jeugdverblijfcentra naar type en erkende overnachtingscapaciteit (in bedden), van 2009 tot 2011. Type C zijn de best uitgeruste jeugdverblijven, aan type A worden de minste eisen gesteld.

	2009		2010		2011	
	Aantal centra	Aantal erkende overnachtingscapaciteit (per dag)	Aantal centra (def. erkend)	Aantal erkend overnachtingscapaciteit (per dag) (def. erkend)	Aantal centra (def. erkend)	Aantal erkende overnachtingscapaciteit (per dag) (def. erkend)
Jeugdverblijven type A	113	6.164	129	7.022	122	6.820
Jeugdverblijven type B	139	8.391	139	8.239	138	8.117
Jeugdverblijven type C	141	12.611	141	12.339	136	12.619
Hostels	13	1.229	14	1.308	20	1.987

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

de particuliere jeugd- en jongerenbewegingen. De gemeentelijke jeugdwerkindex stijgt nog.

Het aantal **afdelingen van jeugdbewegingen** neemt af. Naast fusies, speelt ook schaalvergroting en de toegenomen mobiliteit van de jeugd (en hun ouders) een rol. Dit fenomeen hangt nauw samen met schaalvergroting in andere domeinen, zoals in het onderwijs. Als kinderen niet in het eigen dorp naar school kunnen, en zich hiervoor verder moeten verplaatsen, wordt de stap kleiner om dit ook in de vrije tijd te doen. De chiro- en scoutsverenigingen kennen nog steeds de beste spreiding over Vlaanderen. Gemiddeld zijn er bij de grote jeugdbewegingen ongeveer 5 kinderen per begeleider.

Naast de spreiding is de **kwaliteit van het aanbod** van de erkende landelijke georganiseerde jeugdverenigingen een belangrijk aandachtspunt voor het beleid. Sinds 2000 zijn er nieuwe criteria van kracht voor het toekennen van attesten aan jeugdwerkers. Deze criteria zijn in de eerste plaats bedoeld om de cursussen kadervorming van de erkende landelijk georganiseerde jeugdverenigingen kwalitatief te onderbouwen. De cursisten volgen naast het theoretische programma ook een stage in het jeugdwerk. In 2010 werden 6.263 attesten uitgedeeld, wat een lichte daling is ten opzichte van vorig jaar.

In totaal zijn er meer dan 416 erkende **jeugdverblijfcentra** met een totale overnachtingscapaciteit van meer dan 29.000 bedden.

Jongereninformatiepunten (JIP) zijn laagdrempelige voorzieningen waar kinderen, tieners en jongeren met

hun vragen terecht kunnen. In 2012 zijn er 62 erkende JIP's. Samen beantwoorden ze ongeveer 14.000 vragen per jaar. Het netwerk van jongereninformatiepunten werd in de jaren 1990 opgericht door vzw Delta om een goed informatieaanbod voor jongeren op lokaal niveau te verzekeren. Op haar hoogtepunt had Delta meer dan 100 JIP's in Vlaanderen. VIP Jeugd nam 88 JIP's bij haar oprichting over. Aanvankelijk verwaterde de dagelijkse werking en bleven er slechts 38 JIP's over. Daarom ontwikkelde VIP Jeugd een andere aanpak waarbij meer klantintiem wordt gewerkt en een aanpak op maat voor elke speler wordt ontwikkeld. Momenteel zitten de JIP's dan ook terug in stijgende lijn.

Het aantal door de VGC ondersteunde jeugdorganisaties in Brussel is vrij stabiel.

Kunsten en Erfgoed

Het Vlaamse cultuurbeleid wil duurzaam investeren in een rijk en kwalitatief Vlaams kunstlandschap. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is de participatie en de mate waarin kansengroepen worden bereikt. Cultureel erfgoed is een jong beleidsveld. Vlaanderen heeft een bijzonder rijke culturele geschiedenis en traditie die nog dagelijks verrijkt wordt met nieuwe en waardevolle elementen. De subsidiëring van de zorg voor en de ontsluiting van cultureel erfgoed is de voorbije vijftien jaar zeer geleidelijk gegroeid. In dit deel zal de participatie aan verschillende componenten van kunst en voor het cultureel erfgoed geschetst worden. Daarna zal voor elk van deze componenten ook het aanbod in beeld gebracht worden.

3.38 Jeugdorganisaties in Brussel

Aantal jeugdwerkorganisaties in Brussel, van 2002 tot 2010.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Jeugdbewegingen	27	27	30	28	27	26	27	26	27
Jongerenbewegingen	28	26	26	26	29	25	24	19	23
Kinderclubs en jeugdateliers	11	13	14	17	16	18	21	22	21
Jeugthuizen en -clubs	12	12	11	11	11	11	10	10	9
WMKJ's	10	9	9	8	9	8	9	10	9
Totaal	88	87	90	90	92	88	91	87	89

Bron: VGC.

3.39 Deelname podiumkunsten

Evolutie van het aandeel Vlaamse deelnemers aan de podiumkunsten, van 2009 tot 2011, in %.

	2009			2010			2011		
	Nooit	1 of 2 keer	Meer dan 3 keer	Nooit	1 of 2 keer	Meer dan 3 keer	Nooit	1 of 2 keer	Meer dan 3 keer
Klassiek concert/festival	88,7	9,5	1,8	89,1	8,1	2,8	91,4	6,8	1,8
Rock -of popconcert/festival	75,8	18,1	6,1	76,7	17,2	6,1	77,4	17,6	5,0
Jazz -of bluesconcert/festival	92,5	6,1	1,4	93,1	4,8	2,1	94,4	4,6	1,0
Folkloristisch -of traditioneel concert/festival	93,0	6,3	0,7	92,7	6,7	0,6	93,9	5,4	0,7
Opera	92,8	5,9	1,4	94,7	4,0	1,3	94,0	5,1	0,9
Ballet -of dansvoorstelling	82,8	14,7	2,5	84,8	13,0	2,2	87,3	11,4	1,3
Theater -of toneelvoorstelling	60,9	29,7	9,4	60,9	28,0	11,1	64,5	27,0	8,5
Cabaret, stand-up comedian, revue of show	82,0	15,6	2,3	81,3	16,6	2,1	82,1	15,0	2,9
Musical bijwonen	86,1	13,2	0,7	84,5	13,9	1,6	85,0	13,6	1,4
Concert of festival met wereldmuziek	90,7	8,9	0,4	89,1	9,9	1,0	92,4	6,8	0,8
Concert met kleinkunst of chansons	90,1	9,8	0,1	92,7	6,6	0,7	93,9	5,4	0,7
Concert of festival met fanfare, harmonie, brassband of parademuziek	94,1	5,4	0,5		5,2	0,5	94,5	4,4	1,1
Concert of festival met house, techno, drum'n bass, DJ-set	96,1	2,9	1,0	93,7	4,5	1,8	93,8	4,8	1,4
Concert of festival met populaire Vlaamse muziek, 10 om te zien, schlagers of levenslied	95,5	4,2	0,3	93,9	5,5	0,6	94,5	4,6	0,9

Bron: SCV-survey.

Participatie

De participatie aan de podiumkunsten, het filmbezoek, het leesgedrag en de participatie aan het cultureel erfgoed komen aan bod.

Podiumkunsten

Grote verschuivingen in de **participatie aan podiumkunsten** zijn er niet de voorbije jaren. In het algemeen lijkt in 2011 de participatie stabiel of iets lager te liggen dan in 2009. Het bijwonen van concerten of festivals met klassieke muziek, van concerten met kleinkunst en van een ballet- of dansvoorstelling lijkt wel duidelijk in een dalende lijn te zitten.

In het algemeen ligt het bijwonen van concerten wat hoger bij **mannen** (37,9%) dan bij **vrouwen** (32,5%). Dit volgt uit de hogere participatie van mannen aan bepaalde genres. Hun deelname ligt met name hoger voor pop- en rock, jazz- en blues en house. Voor de rest zijn de verschillen in podiumkunstenparticipatie tussen mannen en vrouwen zeer beperkt. Musicals en dansvoorstellingen lijken wat meer in trek bij vrouwen. Cabaret of een stand-up comedian scoort wat beter bij mannen.

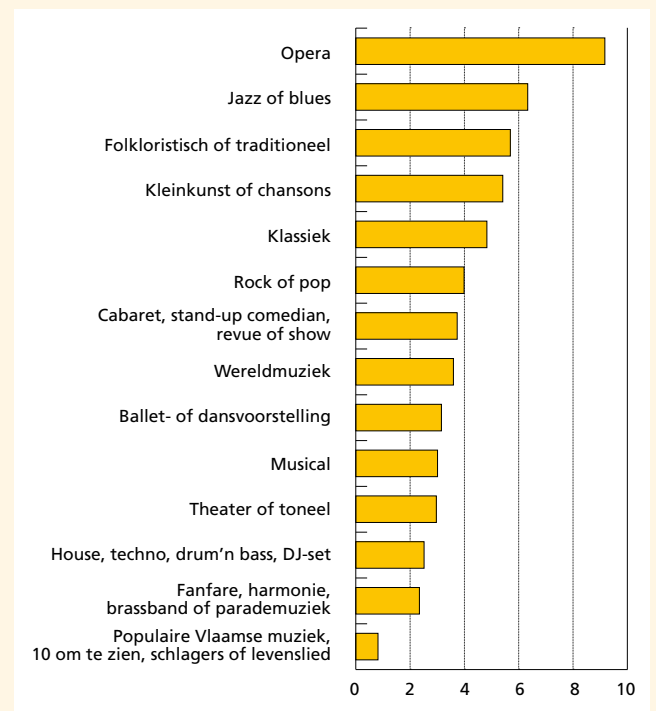
Naar **leeftijd** vallen vooral de vrij goede scores van de jongste leeftijdscategorie op. Sommigen genres zijn hoofdzakelijk populair bij de jonge leeftijdscategorieën zoals het bijwonen van een voorstelling van een stand-up comedian, de pop- en rockconcerten, concerten met house, techno of drum'n bass. Musicals en festivals met wereldmuziek doen het goed bij de 25- tot 44-jarigen. Concerten met kleinkunst, klassieke concerten en folkloristische concerten hebben een grote aanhang bij de 55- tot 74-jarigen. Een concert met Vlaamse muziek trekt

vooral de 65-plussers aan. Voor andere voorstellingen zoals theaterbezoek of operabezoek is het verschil tussen leeftijdsgroepen minder scherp.

Naar **opleiding** zijn er grote verschillen. De verschillen voor concerten met populaire Vlaamse zangers, voor

3.40 Ratio hoog- over laagopgeleide deelnemer

Verhouding tussen het aandeel hoogopgeleide en laagopgeleide deelnemers aan podiumkunsten, in 2011.

Hoogopgeleide = universitair + Nuho, laag opgeleide = geen of lager onderwijs + lager secundair. Indien deze verhouding 1 is, is er geen verschil.
Bron: SCV-survey 2011.

3.41 Deelnemers podiumkunsten in cultuurcentra

Evolutie van het aantal toeschouwers aan podiumactiviteiten georganiseerd door een cultuurcentrum, in 2005 en van 2008 tot 2010.

	2005	2008	2009	2010	2005	2008	2009	2010
	Professionele uitvoerders				Amateurkunstenaars			
Theater	609.445	616.590	625.243	636.218	27.435	37.239	24.840	20.283
Dans	73.350	90.050	87.856	83.916	6.355	11.137	8.436	5.728
Populaire muziek (incl. musical)	414.739	593.431	458.954	520.985	79.331	106.350	38.048	55.396
Klassieke muziek (incl. opera)	93.833	106.163	99.716	104.633	8.241	11.999	9.263	11.255
Wereldmuziek, jazz, folk	143.077	126.564	130.441	119.658	12.510	42.851	24.688	13.868
Muziektheater	92.005	95.691	87.877	103.087	3.172	5.057	361	2.936
Literatuur	18.847	21.375	23.486	20.240	1.066	473	957	1.031
Amusement (incl. humor, cabaret)	232.372	292.677	379.409	351.130	25.321	20.257	94.148	120.278
Film, audiovisuele en nieuwe media	417.496	473.316	520.345	481.800	10.965	2.054	5.082	7.597
Totaal	2.095.164	2.415.857	2.413.327	2.421.667	174.396	237.417	205.823	238.372

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

concerten met house, techno of drum'n bass en voor concerten met fanfare of harmonie zijn eerder beperkt. Ook theatervoorstellingen en musicals zijn redelijk democratisch genres. Voor alle andere genres zijn er meer dan drie participerende hoogopgeleiden voor elke laagopgeleide die deelneemt.

In 2010 zijn er in totaal ruim 2,6 miljoen **toeschouwers** voor de podiumvoorstellingen in de erkende cultuurcentra. Wat een duidelijke toename is ten opzichte van de ongeveer 2,3 miljoen toeschouwers in 2005. Het merendeel woont voorstellingen van professionele uitvoerders bij. Theater, film, audiovisuele en nieuwe media en populaire muziek trekken het meeste toeschouwers. Elk bereikt een vijfde tot een kwart van de deelnemers.

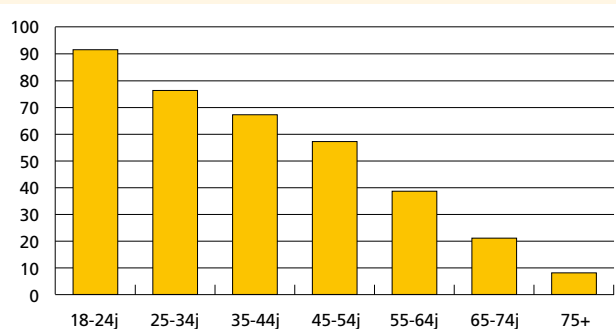
Film

Meer dan de helft van de Vlamingen bezocht in 2011 een **bioscoop**. Dit cijfer is de afgelopen 10 jaar min of meer stabiel. De meerderheid van de bezoekers participeren meermaals. Naar geslacht is er geen verschil. Bioscoopbezoek is wel duidelijk een aangelegenheid van jongeren. Meer dan 9 op de 10 van de 18- tot 24-jarigen is participant waarna dit stelselmatig afneemt. Meer dan 7 op de 10 hoogopgeleiden bezocht een bioscoop, bij de laagopgeleiden is dit minder dan 3 op de 10.

In 2010 verkochten de Vlaamse bioscopen ruim 10,2 miljoen tickets. Daarmee is de ticketverkoop de afgelopen jaren licht gedaald. De bezettingsgraad van de zitplaatsen

3.42 Bioscoopbezoek

Bioscoopbezoek naar leeftijd, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

3.44 Toeschouwersaantallen Vlaamse films

Evolutie aantal toeschouwers Vlaamse films en marktaandeel Vlaamse film, van 2003 tot 2011.

	Totaal	Aantal films	Per film	Marktaandeel (%)
2003	1.048.280	7	149.751	
2004	566.763	12	47.320	
2005	615.000	19	32.368	4,80
2006	920.524	12	76.710	6,75
2007	1.159.742	17	68.220	7,78
2008	1.865.814	22	84.809	9,45
2009	1.606.448	26	61.786	10,00
2010	1.720.834	23	74.849	10,25
2011	1.396.321	30	46.544	8,29

Bron: jaarverslag VAF 2011.

3.43 Toeschouwers bioscopen

Aantal filmtoeschouwers per jaar, in België en de gewesten, van 2004 tot 2010.

Aantal toeschouwers per jaar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
België	24.116.224	22.096.786	23.929.057	22.676.549	21.922.504	21.336.257	21.313.998
Vlaams Gewest	11.641.621	10.640.291	11.657.279	11.235.858	10.844.070	10.426.437	10.223.991
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	4.606.013	4.084.643	4.322.277	4.023.630	3.947.458	3.720.327	3.787.573
Waals Gewest	7.868.590	7.371.852	7.949.501	7.417.061	7.130.976	7.189.493	7.302.434

Bron: ADSEI.

bedraagt ruim 15%. Een gemiddelde zaal had in 2010 meer dan 43.000 bezoekers. Het Vlaamse Gewest blijft de regio met het minste aantal bezoeken per inwoner.

In totaal gingen in 2011 1.396.321 bioscoopbezoekers naar 30 Vlaamse (co)producties, wat een daling inhoudt tegenover de drie voorgaande jaren waar met minder films een groter publiek werd bereikt. Het topjaar blijft 2008 door de sterke invloed van de succesfilm 'Loft'. Het lokale marktaandeel van de **Vlaamse film** daalt in 2011.

Leesgedrag

Er worden de voorbije jaren meer boeken gelezen. Meer dan 6 op de 10 Vlamingen las in 2011, net als in 2009 en in 2010, minstens één boek. In 1998 was dit 55%. Er was in 2011 een duidelijk verschil naar geslacht. Vrouwen lezen meer en frequenter een boek. Bij hoogopgeleiden ligt het percentage lezers veel hoger dan bij laagopgeleiden. De 45- tot 64-jarigen zijn de regelmatigste lezers. Vanaf 65 jaar haakt een deel van de lezers af.

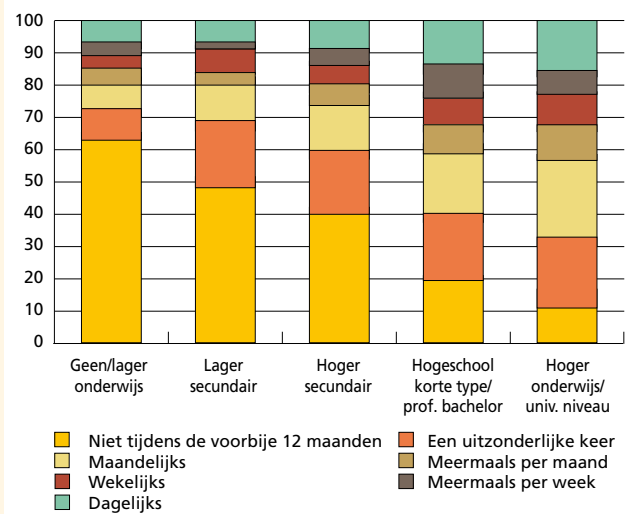
Een recent onderzoek naar de betekenis van boeken en lezen in Vlaanderen bevestigt deze vaststellingen. Uit dit onderzoek blijkt dat meer dan de helft van de Vlamingen het leuk vindt een boek te lezen in zijn vrije tijd. Een overgroot deel van de lezers leest zowel fictie als non-fictie. Ook blijkt dat kopen en lenen van boeken meestal samen gaan. Slecht één tiende van de lezers leent enkel boeken zonder er ooit te kopen. Lenen blijkt kopen te versterken. Lezers die kopen en lenen, kopen meer boeken dan mensen die enkel kopen (CJSM, 2011).

Cultureel Erfgoed

Bijna de helft van de bevolking bezocht in 2011 een museum, een tentoonstelling of een galerij. Dit cijfer is over de jaren vrij stabiel. Dit wordt ook bevestigd in het participatieonderzoek van het steunpunt CJS. Zij stellen zelfs een lichte stijging vast van voornamelijk de incidentele participanten. Naar geslacht zijn er geen significante verschillen. De participatie van ouderen ligt onder het gemiddelde: ongeveer 4 op de 10 65 tot 74-jarigen heeft een museum, tentoonstelling of galerij bezocht, bij de 75-plussers is dit een kwart. Bij de andere leeftijdsgroepen wordt ongeveer

3.45 Lezen

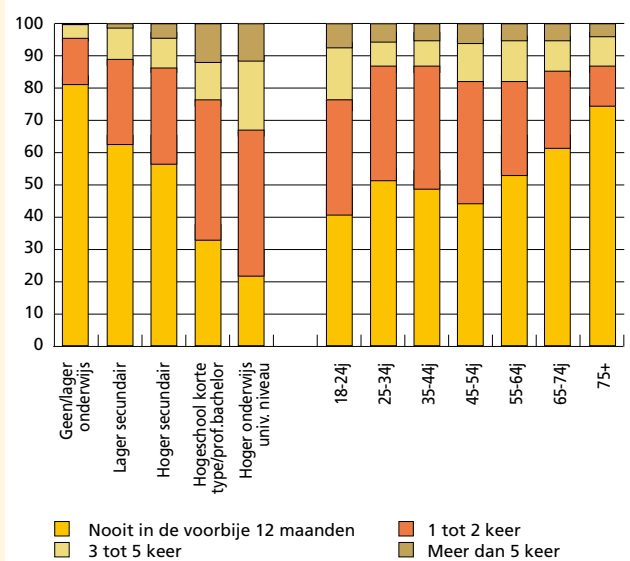
Lezen van een boek naar opleiding, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

3.46 Museumbezoek naar opleiding en leeftijd

Bezoek aan een museum, tentoonstelling of galerij, naar opleiding en leeftijd, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

3.47 Bezoekersaantallen

Bezoekersaantallen van musea met een Vlaamse indeling en de musea van de Vlaamse Gemeenschap, van 2009 tot 2011.

	2009		2010		2011	
	Totaal	waarvan -26 jaar	Totaal	waarvan -26 jaar	Totaal	waarvan -26 jaar
Musea met een Vlaamse indeling op 1/1/2009	1.904.810	490.838	1.964.856	507.315	2.009.310	469.994
Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen (M HKA)	62.844	4.155	71.598	11.850	63.886	16.335
Koninklijk museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA)	134.388	41.212	246.906	49.762	73.121*	17.443*
Kasteel van Gaasbeek	30.245	6.339	35.206	17.783	42.972	14.187
	2.132.287	542.544	2.318.566	586.710	2.116.168	500.516

* Sinds 1 mei 2011 is het KMSKA gesloten voor renovatie, maar is de collectie op specifieke locaties nog te bezichtigen.
Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

3.48 Deelname erfgoedactiviteiten

Aantal deelnemende organisaties, aantal activiteiten van de Erfgoeddag, Week van de Smaak en aantal deelnemende gemeenten aan de Open Monumentendag, van 2001 tot 2011.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Erfgoeddag (tot 2004: Erfgoedweekend)											
Aantal deelnemende organisaties	232	428	398	397	436	507	460	400	471	400	393
Aantal activiteiten	n.b.	n.b.	561	778	738	814	692	600	648	600	542
Schatting aantal bezoekers	98.930	200.000	210.000	180.000	220.000	210.000	210.000	210.000	220.000	235.000	240.000
Week van de Smaak											
Aantal deelnemende organisaties						451	703	880	892	970	Geen week van de Smaak
Aantal activiteiten						696	1.240	1.083	1.107	1.184	Geen week van de Smaak
Open Monumentdag Vlaanderen											
aantal deelnemende gemeenten	203	219	215	244	243	205	211	210	193	210	193

Bron: FARO, Vlaams steunpunt voor Cultureel erfgoed en coördinatiecentrum OMD.

de helft bereikt. De jongeren scoren het best: 6 op 10 participeert. Naar opleidingsniveau is er een duidelijk onderscheid. Ongeveer driekwart van de hoogopgeleiden heeft minstens één museum bezocht in het voorbije jaar. Bij de laaggeschoolden bezocht slechts een derde minstens één museum. Ruim een derde van de bevolking bezocht een museum, een tentoonstelling of een galerij in België. Bijna een derde van de bevolking bezocht een museum in het buitenland.

De participatiecijfers op basis van survey-onderzoek worden bevestigd door registratiegegevens. De erkende musea en de musea van de Vlaamse Gemeenschap trokken alleen al meer dan 2,2 miljoen bezoekers.

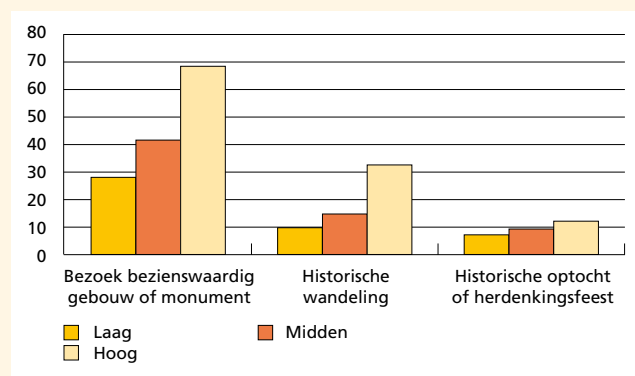
Ongeveer de helft van de Vlaamse bevolking zegt in 2011 een **bezienswaardig gebouw** of monument bezocht te hebben, 1 op de 5 nam deel aan een **historische wandeling** en 1 op de 10 woonde een **herdenkingsfeest of historische optocht** bij. Dit is stabiel ten opzichte van de voorbije jaren. Meer mannen dan vrouwen bezoeken bezienswaardigheden of monumenten of doen een historische wandeling. Voor historische optochten of herdenkingsfeesten is er geen verschil naar geslacht. Voor het

bijwonen van een historisch optocht zijn er nauwelijks leeftijdsverschillen. Voor het maken van een historische wandeling of het bezoeken van een monument ligt de participatie lager voor de 75-plussers. Wat het maken van een historische wandeling betreft is er vooral een sterkere deelname van de 45 tot 74-jarigen. Naar opleidingsniveau zijn de verschillen het duidelijkst. Voor alle drie de activiteiten participeren de lager opgeleiden duidelijk minder dan de hoger opgeleiden.

Voor een aantal **grote erfgoedevenementen** zijn deelnamecijfers beschikbaar. Het Erfgoedweekend trekt de voorbije jaren meer dan 200.000 bezoekers. In 2011 was er een recordaantal bezoekers. Het aantal georganiseerde activiteiten daalt. Verschillende activiteiten die oorspronkelijk afzonderlijk zijn aangemeld, werden vanaf 2008 samengenomen onder een overkoepelende aankondiging.

3.49 Erfgoedactiviteiten

Aandeel deelnemers aan drie erfgoedactiviteiten, naar opleiding, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

3.50 Actieve erfgoedparticipatie

Aandeel beoefenaars van 'traditionele' erfgoedactiviteiten tijdens de twaalf maanden voorafgaand aan de bevraging, naar frequentie, in 2010, in %.

	Nooit	Een uitzonderlijke keer	Meermaals pe jaar of vaker
Traditionele volkssporten (kaatsen, krullen...)	86,5	9,4	4,2
Traditionele dierensporten (vinkenzetten, duiven melken)	97,9	0,9	1,2
Traditionele ambachten (kantklossen, smeden, manden vlechten...)	94,3	3,4	2,3
Volkscansen of historische dansen	90,4	6,5	3,1
Volksmuziek of traditionele muziek	88,8	6,7	4,5
Vendelen en/of trommelen, harmonie, fanfare, majorette	94,3	2,9	2,8
Volkstheater	88,4	8,2	3,5
Traditioneel figuren- of poppentheater	94,8	4,8	0,4
Meewerken aan of meelopen in historische stoeten, optochten, evocaties, bedevaarten of processies	90,3	7,6	2,1
Meewerken aan of meelopen in carnavalsoptochten of reuzenstoeten	92,7	5,8	1,5

Bron: Bevolkingsonderzoek Faronet.

In realiteit is er dan ook eerder een status quo van de activiteiten. In 2011 vond er geen Week van de Smaak plaats. De Open Monumentendag trekt ongeveer een half miljoen bezoekers. In 2011 namen 193 steden en gemeenten deel.

Een van de meest opvallende vaststellingen uit een recent onderzoek naar erfgoedbeleving is dat de interesse in erfgoed groter is dan de participatie aan erfgoed in al zijn vormen. Voor de meeste erfgoedthema's zegt ongeveer 30 tot 40% van de respondenten niet geïnteresseerd te zijn in het thema in kwestie, 40 tot 50% zegt matig geïnteresseerd te zijn en 20 tot 25% zegt sterk tot zeer sterk geïnteresseerd te zijn. Aan de meest receptieve activiteiten neemt 20 tot 40% van de bevolking deel. Voor het zelf beoefenen van traditionele erfgoedactiviteiten ligt de participatie meestal rond de 1 op 10.

Kwaliteitsvol aanbod

Het podiumkunstenaanbod, het filmaanbod, de boekenverkoop en het cultureel erfgoed komen hieronder aan bod.

Podiumaanbod

Op basis van de UiTdatabank van Cultuurnet kan een inschatting gemaakt worden van het globale aanbod aan podiumkunsten in Vlaanderen. De invoer gebeurt decentraal en activiteiten van grote gemeenten zijn vaak volledig opgenomen dan activiteiten in middelgrote en kleine gemeenten. Hierbij is het al dan niet partner zijn van het Uitnetwerk bepalend voor de kwaliteit en volledigheid van de gegevens. Op dit moment zijn reeds 213 gemeenten lid van het Uitnetwerk. Het **kunstenaanbod** is de meest volledig ingevulde sector in de UiTdatabank. Daarom is er voor deze sector een goede inschatting van

3.52 Podiumkunsten in cultuurcentra

Aantal podiumactiviteiten in cultuurcentra, eigen en receptief, in 2010.

	Professionele uitvoerders		Amateurkunstenaars	
	Eigen activiteiten	Receptieve activiteiten	Eigen activiteiten	Receptieve activiteiten
Theater	3.915	316	137	1.148
Dans	481	101	68	475
Populaire muziek (incl. musical)	1.188	178	198	529
Klassieke muziek (incl. opera)	623	199	38	357
Wereldmuziek, jazz, folk	479	96	35	42
Muziektheater	586	39	13	41
Literatuur	246	61	15	40
Amusement (incl. humor, cabaret)	1.148	150	93	190
Film, audiovisuele en nieuwe media	2.378	514	19	194
Totaal	11.044	1.654	616	3.016

Bron: Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen.

3.51 Aanbod CultuurNet

Aantal activiteiten op basis van thema's in de UiTdatabank, in 2010 en 2011.

	2010	2011
Film	13210	13829
Film	13210	13829
Concert	13902	15499
Podium	7095	8817
Dansvoorstelling	738	875
Theatervoorstelling	6357	7942
Expo	6492	7497
Beurs	563	799
Tentoonstelling	5929	6698
Cursussen en voordrachten	20546	23022
Congres of studiedag	168	231
Cursus of workshop	14105	16115
Lezing of gesprek	6291	6676
Evenementen	5470	7732
Circus	152	211
Festival	1291	1415
Kermis of feestelijkheid	1216	1855
Opendeurdag	544	1171
Spel of quiz	1703	1975
Toeristisch evenement	564	1105
Sport	1815	4610
Uitgaan	4582	5409
Uitstappen	6878	8840

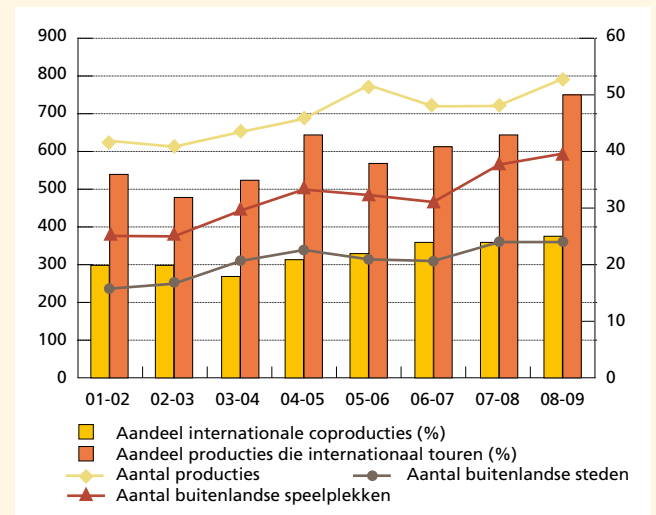
Bron: UiTdatabank.

de werkelijkheid. Ruim de helft van de ingevoerde activiteiten heeft rechtstreeks betrekking op het kunstenaanbod. Het aantal ingevoerde activiteiten gaat er voor de diverse genres op vooruit.

Het **podiumaanbod** dat zich in de gesubsidieerde **cultuurcentra** afspeelt kan zeer accuraat in kaart gebracht worden. Meer dan 16.000 podiumactiviteiten vinden plaats in de cultuurcentra ((ASCW, 2010).

3.53 Internationalisering producties

Aantal en aandeel internationale (co-)producties en aantal bezochte steden en speelplekken, van 2001-2002 tot 2008-2009.

Bron: VTI veldanalyse.

3.54 Bioscoopaanbod

Aantal bioscoopzalen, zitplaatsen en vertoningen in België en de gewesten, in 2004, 2008 en 2009.

	2004			2008			2009			2010		
	Zalen	Zitplaatsen	Vertoningen	Zalen	Zitplaatsen	Vertoningen	Zalen	Zitplaatsen	Vertoningen	Zalen	Zitplaatsen	Vertoningen
Vlaams Gewest	239	51.905	285.645	260	56.674	339.715	254	55.487	311.669	234	50.158	293.140
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	67	15.281	107.796	67	15.294	103.836	63	14.110	101.088	64	14.287	102.044
Waals Gewest	187	40.564	230.291	164	35.186	213.712	164	36.807	216.640	163	36.466	216.026
Totaal	493	107.750	623.732	491	107.154	657.263	481	106.404	629.397	461	100.911	611.210

Bron: ADSEI.

De voorbije jaren is internationalisering een belangrijk beleidsthema. Voor de theatersector is hiervoor een aantal indicatoren ter beschikking. De internationale dimensie van de producties blijkt door de jaren sterk toegenomen. Het aandeel internationale producties (een Vlaamse productie die in het buitenland speelt) zit in stijgende lijn evenals het aandeel internationale coproducties. Ook het aantal daaraan verbonden buitenlandse voorstellingen neemt toe. Van 1.723 voorstellingen (225 producties) in 2001 tot 2.769 voorstellingen (391 producties) in 2009. Daarnaast neemt de diversiteit van de speelplekken toe. De reisbestemmingen van de Vlaamse producties zijn sinds de eeuwwisseling steeds talrijker geworden, het aantal bezochte landen steeg daarbij van 31 naar 50.

Filmaanbod

Dat er zich voor de bioscopen een sterke concentratie heeft voltrokken blijkt ook uit de cijfers over het aantal bioscoopzalen. In 2010 worden nog 461 zalen in België geteld, waarvan ongeveer de helft in Vlaanderen. In de jaren 1960 was dit ongeveer het drievoudige, begin jaren 1990 werd de negatieve trend omgebogen. In 2000 was er terug een stagnatie. De voorbije jaren leek het aantal zalen opnieuw te stijgen in Vlaanderen maar sinds 2009 is er een lichte terugval. Ook het totale aantal vertoningen steeg sinds 2004 maar sinds 2009 is ook hier een daling. In een zaal liepen in 2010 gemiddeld ruim twaalfhonderd vertoningen. Het Vlaamse Gewest heeft van de drie gewesten het minst aantal zalen en minst aantal vertoningen per honderduizend inwoners.

Boekenverkoop

Qua omzet is er een lichte stijging van de boekenverkoop in Vlaanderen. Het aantal verkochte boeken gaat er echter wel licht op achteruit. Dit gaat in tegen de trend in de ons omringende landen. In Nederland daalde de omzet bijvoorbeeld met bijna 5%. Heel wat genres kennen wel een daling. Vooral de non-fictie vrije tijd, onder impuls van het kookboek, blijft het goed doen. Een positieve trend is de stijging van de literaire fictie. Kinderboeken en strips hebben het daarentegen moeilijk en verliezen terrein.

Erfgoedaanbod

Cultureel erfgoed is een relatief jong beleidsveld. Het aantal erkende of ondersteunde organisaties maakte een sterke groei door de voorbije jaren. Het gaat hier enkel om het roerend en immaterieel erfgoed. Het onroerend erfgoed komt aan bod in hoofdstuk 4.1.

In 2011 waren er 59 erkende **musea of samenwerkingsverbanden**. Daarnaast werden er 21 cultureel-erfgoedconvenants met 105 deelnemende gemeenten gesloten.

Het aantal erkende musea is de voorbije jaren geleidelijk toegenomen. Sinds 1998 kunnen musea een erkenning aanvragen. In 1999 werden 28 musea voor het eerst erkend.

Deze musea voldoen aan minimale internationale kwaliteitscriteria, die blijvend getoetst worden. Naast deze erkende musea zijn er nog de instellingen van de Vlaamse Gemeenschap: het Kasteel van Gaasbeek, het Museum

3.55 Boekenverkoop

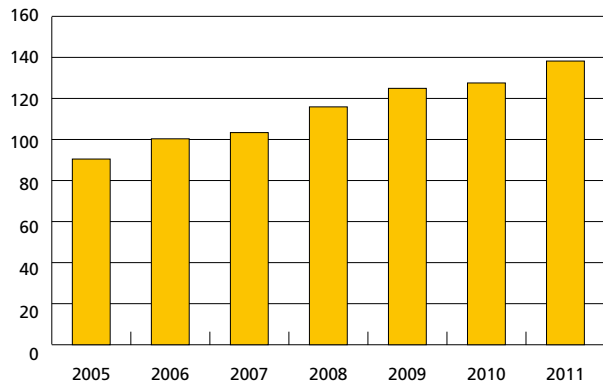
Aandeel verkochte boeken en omzet naar genre, totaal aantal verkochte stuks en omzet over de genres, van 2009 tot 2011.

	% van totaal aantal stuks			% van totale waarde		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011
Strips	14,0	14,1	13,8	5,8	6,5	6,2
Non-Fictie Informatief	13,2	13,3	13,0	19,7	20,0	19,1
Non-Fictie Vrije Tijd	22,0	19,4	20,2	25,8	23,9	26,3
Fictie en Literaire Non-Fictie	21,8	22,3	23,0	24,8	24,2	24,8
Kinderboeken	22,0	23,8	22,3	17,7	19,0	17,2
Anderen	7,0	7,3	7,8	6,2	6,4	6,5
Absoluut aantal en waarde	16.770.000	16.217.000	16.143.000	207.400.000	205.000.000	211.000.000

Bron: boek.be, GFK jaar rapportage.

3.56 Culturele erfgoedorganisaties

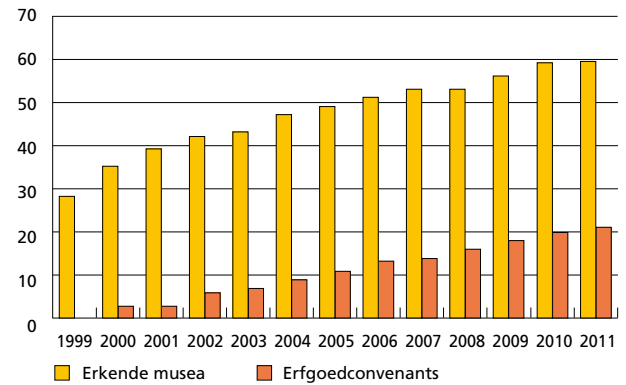
Aantal erkende of gesubsidieerde organisaties in de cultureel erfgoed sector, van 2005 tot 2011.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

3.58 Erkende musea en erfgoedconvenants

Aantal erkende musea of samenwerkingsverbanden en erfgoedconvenants, van 1999 tot 2011.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

van Hedendaagse Kunst (M HKA) en het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten (KMSKA). Tot slot zijn er nog heel wat niet-erkende musea. Een overzicht (erkend + niet-erkend) van de belangrijkste musea kan teruggevonden worden op de website van tento.be. Deze website bevat informatie over meer dan 600 Vlaamse en Brusselse musea. Enkel de erkende musea die op Vlaams niveau zijn ingedeeld worden gesubsidieerd. In 2011 waren dit er 19.

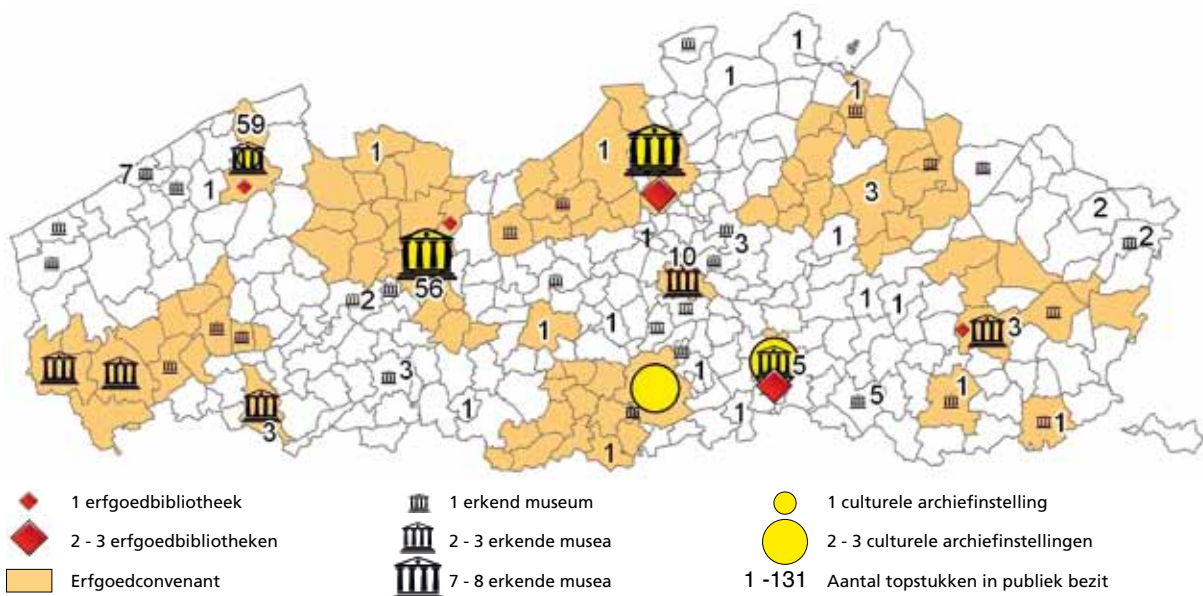
Naast de erkenning van musea is er de formule van de cultureel-erfgoedconvenants. Elke stad of ieder samenwerkingsverband tussen steden (totaal inwonersaantal

minimaal 20.000) met een voldoende hoog gehalte aan aanwezig cultureel erfgoed kan een cultureel-erfgoedconvenant met de Vlaamse overheid sluiten. Door deze overeenkomst met resultaatsverbintenis beoogt men een duurzaam en integraal beleid met betrekking tot het cultureel erfgoed op lokaal niveau. Het aantal afgesloten **cultureel-erfgoedconvenants stijgt elk jaar**. Ook met de vijf provincies is een cultureel-erfgoedconvenant afgesloten met het oog op de zorg voor en ontsluiting van het regionaal cultureel erfgoed.

De erkende musea en **cultureel-erfgoedconvenants** zijn al vrij goed verspreid over Vlaanderen.

3.57 Cultureel erfgoed

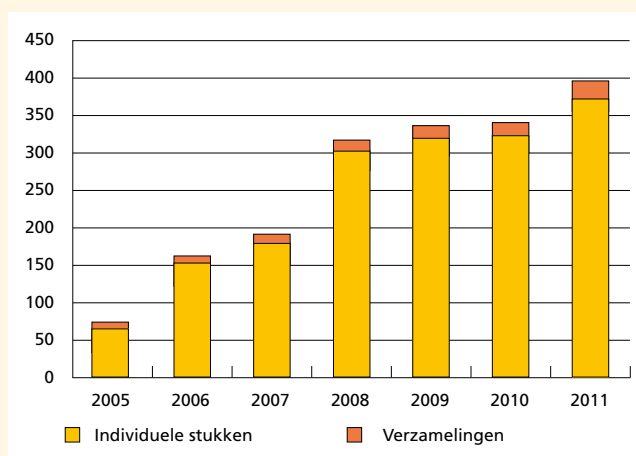
Spreiding erkende musea, deelnemende gemeenten erfgoedconvenants, erkende archiefinstellingen en topstukken in publiek bezit, in 2010.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed. In Brussel betreft het een erfgoedconvenant met de VGC.

3.59 Topstukken

Aantal topstukken, van 2005 tot 2011.

Bron: Agentschap Kunsten en Erfgoed.

Ook **archieven, bewaarbibliotheken en documentatiecentra** zijn belangrijk voor het Vlaamse erfgoedbeleid. De overheid stimuleert de archiefwerking in al haar aspecten en wil het publieke draagvlak voor het culturele erfgoed verhogen om de bewaring en de ontsluiting van dit erfgoed te realiseren. In totaal zijn er 10 gesubsidieerde archief- en documentatiecentra en 3 Nederlandstalige archieven in Brussel. Er zijn inmiddels ook 8 erfgoedbibliotheken erkend.

Het beleid voorziet in de bescherming van roerend cultureel erfgoed van uitzonderlijk belang: deze staan samen op een beperkte lijst van zeldzame en onmisbare topstukken. Voor deze **topstukken** gelden beschermingsmaatregelen met betrekking tot fysieke ingrepen en zijn er subsidies voorzien indien deze werken gerestaureerd moeten worden. Daarenboven is er een uitvoerreglementering voor deze topstukken en een aankoopverplichting door de

Vlaamse overheid bij weigering van de aankoopvergunning. In totaal staan er in 2011 371 individuele stukken en 25 verzamelingen op de lijst. Het betreft 312 topstukken in publiek bezit en 84 topstukken in privébezit.

Vanuit de verdere professionalisering van het veld enerzijds en vanuit de groeiende aandacht voor cultureel erfgoed anderzijds wordt meer en meer de vraag gesteld naar begeleiding en expertise. **Landelijke expertisecentra** voor cultureel erfgoed zijn organisaties die ondersteuning geven en kennis genereren over een specifiek erfgoedaspect. Landelijke organisaties voor volkscultuur geven dienstverlening aan hun netwerk van voornamelijk vrijwilligers of focussen op bepaalde historische praktijken zoals de heemkunde. In 2010 waren er 19 gesubsidieerde landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed en landelijke organisaties voor volkscultuur.

Wat het **immaterieel cultureel erfgoed** betreft zijn er in 2011 inmiddels 26 beschermde elementen op de inventaris immaterieel cultureel erfgoed Vlaanderen. Elementen die opgenomen zijn in deze inventaris kunnen voorgedragen worden voor opname in de Representatieve Lijst van het Immaterieel Cultureel Erfgoed van de Mensheid van Unesco. 6 beschermde elementen van de Vlaamse inventaris zijn intussen opgenomen op deze lijst en één element staat in het Register van voorbeeldpraktijken van de UNESCO.

In 2011 werd voor de eerste maal een cijferboek Cultureel Erfgoed opgesteld. Op basis hiervan kan een eerste beeld gevormd worden van de omvang van de collectie van de erfgoedorganisaties.

3.60 Collectie erfgoedorganisaties

Aantal erfgoedorganisaties die betrokken collectie beheren, omvang collectie eind 2009 en procentuele aangroei in het jaar 2009.

	% van de organisaties die dit type collectie beheren	Totale omvang	% aangroei 2009
Zelfstandige publicaties (boeken of oude drukken, handschriften)	72	1.075.439 ex	5,5
Periodieke publicaties (kranten, tijdschriften)	70	7.467 m	4,4
Archiefbestanden	51	53.187m, 7.338 bestanden	4,2
Statisch beeldmateriaal (foto's, dia's, prentkaarten, affiches)	77	1.875.527 ex	2,8
Audiovisueel materiaal (bewegend beeld, geluid)	54	36.682 items (4.154 uur)	1,6
Kunstobjecten (schilderijen, grafisch werk, tekeningen, wandtapijten, beeldhouwwerken, installaties, enz.)	76	513.180 stuks	1,3
Natuurhistorische specimens (fossielen, planten, dieren, gesteenten, mineralen, enz.)	9	40.230 items	0,5
Artefacten (archeologische voorwerpen, gebruiksvoorwerpen, agrarisch, industrieel, technisch en wetenschappelijk materiaal, handwerktoegen, siervoorwerpen, textiel, enz.)	76	892.785 stuks	1,1
Gemotoriseerde en/of niet-gemotoriseerde voertuigen (d.w.z. rijdend, rollend, varend, vliegend materieel)	19	1.075 stuks	2,8

Bron: cijferboek Cultureel Erfgoed 2010.

Economische cijfers

De voorbije jaren is er een toegenomen aandacht voor de culturele industrieën en voor de economische impact van cultuur. De afgelopen periode werd er vanuit het Vlaamse beleid gewerkt aan een omvattende strategische visie op de cultuurindustrie. Hierbij werden zowel economische als culturele uitgangspunten gehanteerd. In deze legislatuur wil de Vlaamse overheid het prille beleid naar de cultuurindustrie continueren en ontwikkelen. Deze bijdrage behandelt het budget voor cultuur in relatie tot het Vlaamse bruto binnenlands product (bbp), de tewerkstelling in de culturele sector, de bedrijven in de culturele sector, het huishoudbudget en de resultaten van Cultuur-Invest.

Budget cultuur

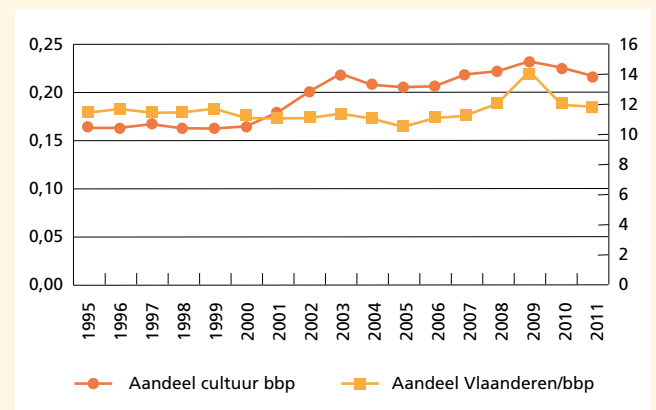
Het aandeel van het cultuurbudget ten opzichte van het bbp steeg sterk tussen 2000 en 2004, waarna het min of meer constant blijft. Het cultuurbudget kende daarmee een aanzienlijke toename in tegenstelling tot het globale Vlaamse budget dat vrij stabiel bleef.

Tewerkstelling

De nieuwe NACE-nomenclatuur laat toe om de culturele sector vrij nauwkeurig af te bakenen. Meer dan vijfduizend RSZ-plichtige vestigingen tellen begin 2011 ruim 52.000 werknemers. Er is ten opzichte van 2004 een duidelijke groei in de culturele sector die zelfs wat sterker is dan de groei van de totale tewerkstelling. Niet alle sectoren gaan er echter op vooruit. Bij de drukkerijen en uitgeverijen daalt het aantal vestigingen en de tewerkstelling. Sterke stijgers voor deze indicatoren zijn de verenigingen, architecten en cultuureducatie.

3.61 Cultuurbudget

Aandeel van het budget cultuur in het bbp (linkeras) en aandeel van het globale Vlaamse budget in het bbp gerealiseerd door Nederlandstaligen (rechteras), van 1995 tot 2011.

Bron: Instituut voor beeldende, audiovisuele en mediakunst.

Bedrijven cultuursector

De jaarrekeningen van bedrijven laten toe om een aantal kerncijfers van bedrijven in de cultuursector te schetsen. Er kan wel enkel een uitspraak gedaan worden over jaarrekeningplichtige bedrijven. De kleinere zelfstandige en eenpersoonsbedrijven komen er niet in voor, evenmin als de VZW's of de overheidsinstellingen.

De goede groeicijfers in de periode tussen 2004 en 2008 werden in 2009 niet meer gehaald. Het uitbreken van de financieel-economische crisis liet kennelijk zijn sporen na. In 2010 is er echter een duidelijk herstel merkbaar. De toegevoegde waarde stijgt, de netto-rendabiliteit van het eigen vermogen herstelt zich verder van de zware inzinking in 2008 en was zelfs nooit beter. De omvang van de schuldgraad blijft verder verbeteren.

3.62 Tewerkstelling cultuursector

Tewerkstelling in VTE in de cultuursector op 31 december van het jaar, van 2004 tot 2010.

	2005	2008	2009	2010	2011
Drukkerijen	11.467	10.811	11.073	10.262	9.852
Uitgeverijen	6.017	6.260	6.035	5.918	5.624
Films, Video, Geluidsopnamen	2.423	2.350	2.387	2.428	2.497
Radio	1.076	1.135	1.280	1.244	1.239
Architecten	1.474	1.843	1.978	1.925	1.974
Educatie	6.794	7.073	7.463	8.050	8.386
Creatieve activiteiten, kunst en amusement	5.226	5.760	5.643	6.138	6.299
Bibliotheken, archieven, musea	7.500	6.500	6.802	7.262	7.426
Ontspanning en recreatie	1.535	1.872	1.945	2.176	2.059
Verenigingen	4.489	6.215	6.352	6.585	6.962
Totaal cultuur	48.001	49.819	50.958	51.988	52.318
Alle sectoren	2.013.754	2.139.878	2.160.072	2.146.956	2.170.097
Groei-index cultuur	100,0	103,8	106,2	108,3	109,0
Groei-index totale tewerkstelling	100,0	106,3	107,3	106,6	107,8

Bron: RSZ.

3.63 Vestigingen cultuursector

Aantal vestigingen in de cultuursector op 31 december van het jaar, van 2004 tot 2010.

	2005	2008	2009	2010	2011
Drukkerijen	961	885	852	818	787
Uitgeverijen	301	306	307	287	273
Films, Video, Geluidsopnamen	213	222	226	213	210
Radio	57	52	49	50	51
Architecten	593	698	740	744	729
Educatie	287	346	334	389	398
Creatieve activiteiten, kunst en amusement	683	734	710	814	802
Bibliotheken, archieven, musea	456	487	519	689	681
Ontspanning en recreatie	399	402	376	381	380
Verenigingen	1.011	1.214	1.242	1.229	1.195
Totaal cultuur	4.961	5.346	5.355	5.614	5.506
Alle sectoren	151.660	156.696	157.628	159.653	159.612
Groei-index cultuur	100	107,8	107,9	113,2	111,0
Groei-index alle bedrijven	100	103,3	103,9	105,3	105,2

Bron: RSZ.

Naargelang de subsector kan het beeld wel wat verschillen. Maar globaal is er toch een duidelijke verbetering merkbaar in 2010. In een aantal sectoren zoals de drukkerijen en de film is er een lichte daling van de toegevoegde waarde. De daling van de schuldgraad is vooral te danken aan de sterke verbetering bij de drukkerijen. In de meeste andere sectoren blijft hij stabiel of stijgt zelfs licht. De rendabiliteit gaat er bijna overal op vooruit behalve in de sectoren film en educatie waar er een duidelijke verslechtering van de rendabiliteit is.

Huishoudbudget

De **bestedingen** van een Vlaams gezin aan cultuur en sport schommelden de voorbije jaren rond 3% van het totale huishoudbudget. In 2008 en 2009 daalden de uitgaven aan cultuur en sport in Vlaanderen naar 2,6% van het totale huishoudbudget. In 2010 is er een heropleving naar 2,8%. In het Waalse Gewest en Brussel is deze heropleving in 2010 sterker. In het Vlaamse Gewest besteedt men in 2010 het kleinste aandeel van het totale huishoudbudget aan de cultuur- en sportdiensten.

CultuurInvest

Met CultuurInvest wil de Vlaamse overheid nieuwe perspectieven bieden aan beloftevolle cultuurondernemers. De keuze om CultuurInvest operationeel onder te brengen bij de ParticipatieMaatschappij Vlaanderen (PMV) moest de markt duidelijk maken dat het instrument verschilt van het gebruikelijke subsidie-instrumentarium. CultuurInvest investeert en verstrekt geen subsidies. Investeringsverzoeken eisen terugbetaling en financieel rendement.

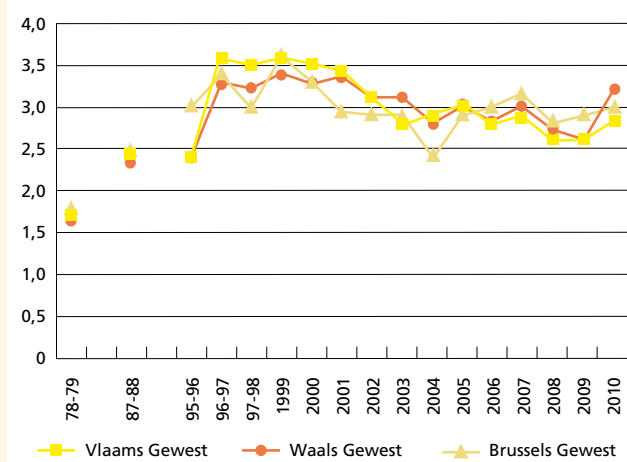
De financiële impact van CultuurInvest op de markt omvat zowel de middelen die CultuurInvest zelf investeert als de middelen die andere partijen samen met CultuurIn-

vest besteden. De totale impact van de investeringen van CultuurInvest op de Vlaamse markt zit in stijgende lijn en bedraagt inmiddels 14,8 miljoen euro. CultuurInvest staat in voor 8,1 miljoen euro en de overige 6,7 miljoen euro wordt ingevuld door banken, andere investeerders of de ondernemers zelf.

CultuurInvest kreeg al 470 dossiers aangemeld en investeerde in 49 ondernemingen. De dossiers zitten mooi gespreid over de verschillende cultuursectoren. Ondertussen zijn ook de eerste terugbetalingen van de leningen een feit. Het fonds is dus aan het "rollen".

3.65 Uitgaven aan cultuur

Percentage van het totale huishoudbudget dat aan de cultuur- en sportdiensten uitgegeven wordt, van 1978 tot 2009.

Bron: ADSEI, huishoudbudgetenquête.

3.64 Bedrijven cultuursector

Enkele economisch kerncijfers voor de culturele sector, van 2004 tot 2010. De ratio's zijn gebaseerd op gemiddelden.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
TOTAAL CULTUUR							
Toegevoegde waarde	2.300.627	2.391.940	2.550.086	2.818.027	2.872.874	2.765.360	2.813.339
Algemene schuldgraad (%)	68,4	69,1	66,7	64,8	73,3	68,9	60,7
Netto rendabiliteit eigen vermogen	-23,4	13,1	9,9	10,1	-42,4	2,9	23,8
Drukkerijen							
Toegevoegde waarde	918.674	928.399	953.521	1.013.650	1.030.909	976.727	937.463
Algemene schuldgraad (%)	65,44	63,76	63,71	61,72	62,47	60,87	60,20
Netto rendabiliteit eigen vermogen	10,9	14,4	9,9	9,8	2,7	2,3	6,2
Uitgeverijen							
Toegevoegde waarde	676.178	722.248	766.007	852.543	842.845	786.594	833.317
Algemene schuldgraad (%)	71,9	74,7	73,0	69,4	98,7	85,9	58,3
Netto rendabiliteit eigen vermogen	-86,6	9,5	8,5	9,6	0,0	-23,3	55,9
Films, video, geluidsopnamen							
Toegevoegde waarde	219.064	234.767	252.986	249.015	260.453	265.225	253.316
Algemene schuldgraad (%)	72,5	67,8	67,3	69,7	65,9	63,8	63,3
Netto rendabiliteit eigen vermogen	16,9	25,9	16,8	12,9	4,4	14,4	0,6
Radio							
Toegevoegde waarde	90.274	78.141	106.600	147.070	137.463	121.985	145.580
Algemene schuldgraad (%)	60,7	74,1	70,9	72,9	76,8	76,1	78,7
Netto rendabiliteit eigen vermogen	16,4	3,7	9,7	6,4	1,2	10,6	18,0
Architecten							
Toegevoegde waarde	198.049	219.457	245.151	293.625	308.426	324.270	331.792
Algemene schuldgraad (%)	64,2	62,6	51,0	51,8	53,0	53,9	55,7
Netto rendabiliteit eigen vermogen	15,7	16,2	10,9	14,2	10,6	7,6	9,3
Educatie							
Toegevoegde waarde	525	520	651	579	1.224	1.114	846
Algemene schuldgraad (%)	48,19	45,61	39,93	40,12	59,13	58,65	61,27
Netto rendabiliteit eigen vermogen	11,04	7,77	14,85	5,89	16,82	22,48	-1,03
Creative activiteiten, kunst en amusement							
Toegevoegde waarde	141.495	152.909	174.177	185.907	205.338	193.473	195.391
Algemene schuldgraad (%)	65,7	64,1	62,4	62,4	63,5	63,3	62,0
Netto rendabiliteit eigen vermogen	8,4	10,5	10,3	9,3	10,1	5,3	4,1
Bibliotheken, archieven, musea							
Toegevoegde waarde	8.874	9.652	9.050	11.518	11.664	12.940	12.529
Algemene schuldgraad (%)	66,1	61,3	50,0	16,2	46,6	46,0	48,6
Netto rendabiliteit eigen vermogen	-5,3	2,5	31,8	0,5	-277,8	-2,8	1,7
Ontspanning en recreatie							
Toegevoegde waarde	174.373	184.866	183.768	218.273	239.196	252.802	265.594
Algemene schuldgraad (%)	66,1	67,1	65,0	71,0	66,9	64,7	67,5
Netto rendabiliteit eigen vermogen	10,0	10,7	13,2	11,0	13,1	8,4	8,1
Verenigingen							
Toegevoegde waarde	457	500	639	650	713	903	1.309
Algemene schuldgraad (%)	nb	nb	nb	nb	nb	nb	nb
Netto rendabiliteit eigen vermogen	nb	nb	nb	nb	nb	nb	nb

Bron: Bureau Van Dijk.

DEFINITIES

UiTdatabank De UiTdatabank, een opdracht van CultuurNet Vlaanderen, verzamelt alle gegevens over vrije tijd en cultuur in Vlaanderen en Brussel. Sinds haar lancering in 2005 is het platform uitgegroeid tot het meest volledige en kwalitatieve agendasysteem met meer dan 6.000 personen en organisaties die activiteiten invoeren. De UiTdatabank is dé bron voor de vrijetijds-agenda's van UiTinVlaanderen.be, lokale besturen en de meeste Vlaamse dagbladen, magazines en (sites van) televisiezenders.

Erfgoedconvenant Een cultureel-erfgoedconvenant is een onderhandelde overeenkomst met resultaatverbintenis tussen de Vlaamse Gemeenschap en een gemeente, een intergemeentelijk samenwerkingsverband of een provincie. Door het sluiten van een cultureel-erfgoedconvenant neemt het lokale of regionale bestuur de verantwoordelijkheid op zich voor de ontwikkeling van een lokaal of regionaal cultureel-erfgoedbeleid en ligt de uitvoering van dat beleid bij haar. De open formule van dit instrument zorgt ervoor dat de afsprakenregeling op maat van elke partner kan worden gesloten, zodat de gemeente, het intergemeentelijk samenwerkingsverband of de provincie zelf haar cultureel-erfgoedbeleid kan invullen binnen de krijtlijnen opgesteld door de Vlaamse Gemeenschap.

Immaterieel cultureel erfgoed Het immaterieel cultureel erfgoed betekent zowel de praktijken, voorstellingen, uitdrukkingen, kennis, vaardigheden als de instrumenten, objecten, artefacten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die gemeenschappen, groepen en, in sommige gevallen, individuen erkennen als deel van hun cultureel erfgoed. Dit immaterieel cultureel erfgoed, overgedragen van generatie op generatie, wordt altijd herschapen door gemeenschappen en groepen als antwoord op hun omgeving, hun interactie met de natuur en hun geschiedenis, en geeft hen een gevoel van identiteit en continuïteit, en bevordert dus het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit. In deze conventie wordt uitsluitend rekening gehouden met het immaterieel cultureel erfgoed dat zowel compatibel is met bestaande internationale instrumenten voor mensenrechten als met de vereiste van wederzijds respect tussen de gemeenschappen, groepen en individuen, en met duurzame ontwikkeling.

Definitie culturele tewerkstelling NACE-codes 2008:
18.120, 18.130, 18.140, 18.200, 58.110, 58.130, 58.140, 58.190, 58.210, 59.111, 59.112, 59.113, 59.114, 59.120, 59.130, 59.140, 59.201, 59.202, 59.203, 59.209, 60.100, 60.200, 71.111, 71.112, 71.113, 85.520, 85.593, 90.011, 90.012, 90.021, 90.022, 90.023, 90.029, 90.031, 90.032, 90.041, 90.042, 91.011, 91.012, 91.020, 91.030, 91.041, 91.042, 93.211, 93.212, 93.291, 93.292, 93.299, 94.991, 94.992, 94.933, 94.994, 94.995, 94.999.

Categorie-indeling cultuurcentra

Categorie C

- a) een schouwburg met ten minste 300 zitplaatsen of een polyvalente zaal met 300 zitplaatsen waarvan ten minste 150 op een uitschuifbare tribune of op vaste gradinen;
- b) een andere polyvalente ruimte van ten minste 150 m²;
- c) één of meerdere tentoonstellingsruimten met een totale oppervlakte van ten minste 150 m²;
- d) vier lokalen voor cultureel gebruik.

Categorie B

- a) een schouwburg met ten minste 350 zitplaatsen of een polyvalente zaal met 350 zitplaatsen waarvan ten minste 200 op een uitschuifbare tribune;
- b) een andere polyvalente ruimte van ten minste 200 m²;
- c) één of meerdere tentoonstellingsruimten met een totale oppervlakte van ten minste 200 m²;
- d) vijf lokalen voor cultureel gebruik.

Categorie A

- a) een schouwburg met ten minste 400 zitplaatsen en een toneeltoren;
- b) een polyvalente ruimte van ten minste 250 m²;
- c) één of meerdere tentoonstellingsruimten met een totale oppervlakte van ten minste 300 m²;
- d) zes lokalen voor cultureel gebruik.

VOOR MEER INFORMATIE

- CJSM (2012). *Cijferboek lokaal jeugdbeleid 2011-2013*. Brussel: Departement CJSM i.s.m. de VVJ.
- FOV (2011). *Boekstaven 2011. De staat van het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen*. Brussel: FOV.
- Janssens, Joris (2011). *De 'ins & outs' van podiumland. Een veldanalyse*. Brussel: Vlaams Theater Instituut vzw.
- CJSM (2011). *Onderzoek naar de betekenis van boeken en lezen in Vlaanderen*. Brussel: 2011.
- Vzw "de Rand" (2012). *Jaarbeeld 2011*. Wemmel: Vzw "de Rand".
- Walterus, Jeroen (2011). *Cijferboek cultureel erfgoed. Rapportage van de gegevensverzameling over het referentiejaar 2009*. Brussel: Faro.
- Vander Stichele, Alexander (2011). *Vlamingen en het verleden. Een bevolkingsonderzoek naar erfgoedbeleving in Vlaanderen*. Brussel: Faro.
- BAM (2011). *Frisse lucht-lange adem. Historiek, cijfers en scenario's v/h beeldende kunstveld in Vlaanderen*. Gent: BAM.
- BAM (2011). *Voorbij de vertoning. Analyse van het Vlaams audiovisueel vertoning- en distributieveld*. Gent: BAM.
- CJSM (2009). *Cijferboek cultuur 2008-2010*. Brussel: Departement CJSM i.s.m. de VUB.
- ASCW (2011). *Cultuurcentra op de kaart. Facts & figures*. Brussel: Agentschap Sociaal Cultureel Werk voor jeugd en volwassenen.
- VAF (2012). *Jaarverslag 2011 Vlaams Audiovisueel Fonds vzw*. Brussel: VAF.
- ASCW (2011). *Jaarverslag 2010 Agentschap Sociaal Cultureel werk voor jeugd en volwassenen*. Brussel: ASCW.
- Schauvliege, J. (2010). *Beleidsnota cultuur, 2010-2014*. Brussel: Vlaamse Regering.
- John Lievens, Hans Waeye (Red.) (2011). *Participatie in Vlaanderen 1. Basisgegevens van de Participatiesurvey 2009*. Leuven/Den Haag: Acco.
- John Lievens, Hans Waeye (Red.) (2011). *Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyse van de Participatiesurvey 2009*. Leuven/Den Haag: Acco.
- Lode Vermeersch & Anneloes Vandenbroucke (2010). *Het deelnemers- en participatieprofiel van participanten aan sociaal-cultureel werk*. Brussel: Socius.
- Nicole Vettenburg, Mark Elchardus, Johan Put (2011). *Jong in Brussel. Bevindingen uit de Jop-monitor Brussel*. Leuven/Den Haag: Acco.
- www.vlaanderen.be/cultuur
- www.re-creatievlaanderen.be/srv/
- www.vub.ac.be/TOR
- www.cultuurnet.be
- www.cultuurlokaal.be
- www.steunpuntjeugd.be
- www.muzeekcentrum.be
- www.vti.be
- www.vca.be
- www.socius.be
- www.vcob.be
- www.cultureelerfgoed.be
- www.vcv.be
- www.iak.be
- www.stichtinglezen.be
- www.ibknet.be
- www.poppunt.be
- www.vai.be
- www.tento.be
- www.vaf.be
- www.bibliotheekstatistieken.be
- <http://www.cultuurnet.be/uitdatabank>

3.2 SPORT

Een gezonde sportbeleving voor iedereen staat voorop. Een optimale afstemming van het beleid op de gewijzigde maatschappelijke behoeften aan actieve vrijetijdsbesteding moet dit mogelijk maken. Een verhoging en verruiming van de sportparticipatie is het doel. Een goede begeleiding en het voor handen zijn van goed onderhouden, duurzame en functionele sportaccommodaties zijn daarbij belangrijke voorwaarden. Vlaanderen wil ook verder bouwen aan een succesvol topsportbeleid en de inspanningen op dit vlak verder zetten. Ook de economische relevantie van sport neemt toe. Sport is steeds meer een bron van economische activiteit en werkgelegenheid.

Dit hoofdstuk is opgebouwd rond volgende invalshoeken: de sportparticipatie, de kwaliteit van het aanbod en de begeleiding, het topsportbeleid, het medisch verantwoord sporten of gezond sporten en het economisch belang van sport.

Sportparticipatie

De sportparticipatie verhogen zodat meer mensen levenslang sporten, is een centrale doelstelling. De Vlaamse Regering blijft investeren in sportpromotie, de sensibiliseringscampagne voor senioren en in acties rond fysieke fitheid. Bijzondere aandacht gaat naar kansgroepen zoals personen met een handicap en mensen in armoede. Om de sportparticipatie structureel te verhogen, is het van belang voldoende aandacht te hebben voor de kwaliteit van de sportbeoefening. Achtereenvolgens komen de algemene sportparticipatie, het sporten in clubverband, de passieve deelname en de jeugdsport aan bod.

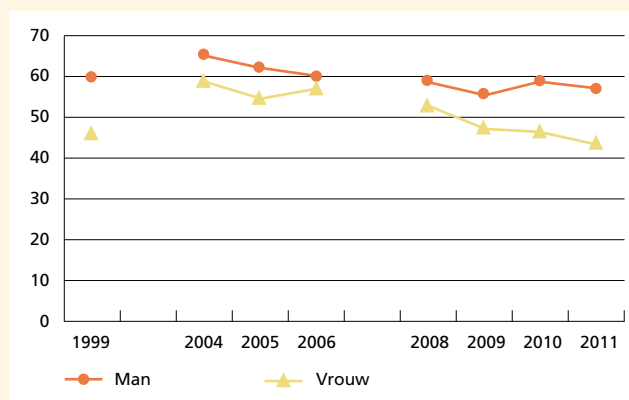
Algemene sportdeelname

In 2011 zegt de helft van de Vlamingen aan sport te doen. De **sportdeelname** nam tussen 1999 en 2006 duidelijk toe. De stijging situeerde zich vooral bij de vrouwen en de recreatieve sportbeoefening buiten verenigingsverband (Pauwels en Scheerder, 2007). Deze trend wordt de voorbije jaren echter niet doorgetrokken. Sinds 2008 neemt de participatie zelfs geleidelijk aan af. De daling in de sportparticipatie de voorbije jaren was duidelijk sterker bij de vrouwen dan bij de mannen, waardoor het verschil tussen **mannen** en **vrouwen** terug toeneemt. Dit verschil was in 2006 nochtans nagenoeg verdwenen.

Hoe ouder men wordt, hoe minder men sport. De daling naar leeftijd zet zich echter laat in. De participatie ligt het

3.66 Sportbeoefening

Evolutie percentage sportbeoefenaars naar geslacht, 2004 tot 2011, in %.

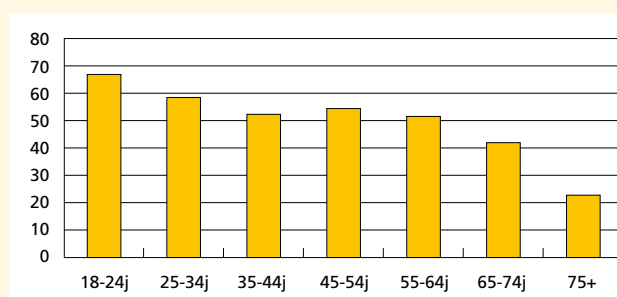
Bron: SCV-survey.

hoogst bij de jongste leeftijdsgroep. Daarna daalt de participatie wel wat maar blijft ze lange tijd stabiel. Pas bij de 65- tot 74-jarigen zien we een verdere daling die zich wel sterk doorzet bij de 75-plussers. Naar opleidingsniveau blijven er duidelijke verschillen. Hoger opgeleiden sporten meer dan lager opgeleiden. Mensen met een functiebeperking hebben duidelijk een lagere sportdeelname.

Bovenstaande bevindingen worden deels bevestigd door het onderzoek van het steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport. Uit hun onderzoek blijkt eerder dat het sportparticipatiegedrag van de gemiddelde Vlaming vrij stabiel was tussen 2003 en 2009 en is er niet meteen sprake van een sedentaire trend. Wel stellen ook zij vast dat ouderen minder

3.67 Sportbeoefening naar leeftijd

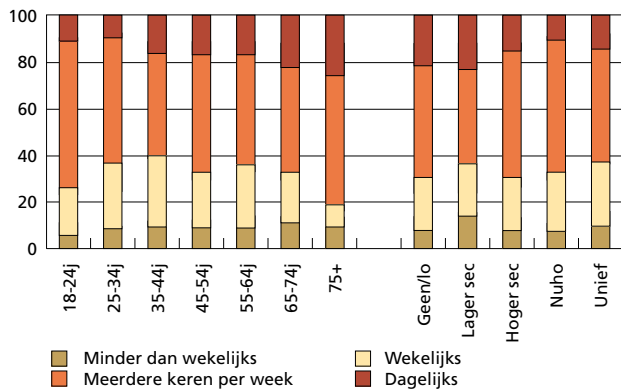
Percentage sportbeoefenaars naar leeftijd, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

3.68 Sportfrequentie

Frequentie van de sportparticipatie bij sporters naar leeftijd en opleidingsniveau, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

sporten dan jongeren en dat in alle leeftijdscategorieën mannen meer sporten dan vrouwen.

Het overgrote deel van de sporters beoefent zijn **sport regelmatig**. Meer dan negen op tien van de mannelijke en vrouwelijke sporters zegt wekelijks aan sport te doen. Wie sport, doet het dus regelmatig, onafgezien de leeftijd of het opleidingsniveau. De 75-plussers die wel sporten, doen dit zelfs het meest regelmatig. De activiteitsgraad van deze groep nam zelfs toe t.o.v. 2011.

De helft van de sporters beperkt zich tot het beoefenen van één sport. Een derde doet twee sporten en ongeveer één op zeven doet drie of meer sporten. Hoger opgeleiden beoefenen het vaakst meerdere sporten. Naar leeftijd en geslacht zijn er slechts beperkte verschillen. Het aandeel dat meer dan één sport beoefent neemt toe.

Wat **sportvoorkeur** betreft zijn er beperkte verschuivingen tussen 2004 en 2011. Lopen is een paar plaatsen opgeschoven in de ranglijst. Daarnaast wisselen zwemmen en fitness soms van plaats, maar voor de rest ziet de top 7 er nagenoeg steeds hetzelfde uit. Dansen lijkt min of meer een vaste waarde te worden op plaats 8 (uitgezonderd in 2010). Badminton staat in 2011 voor het eerst sinds 2007

3.70 Top 10 sporten

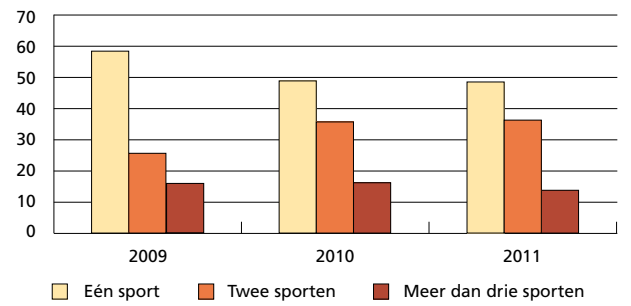
Rangschikking van de meest beoefende sporten, in % van de bevolking.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
1	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen	fietsen
2	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen	wandelen
3	zwemmen	zwemmen	fitness	lopen/joggen	lopen/joggen	lopen/joggen	lopen/joggen	lopen/joggen
4	fitness	fitness	zwemmen	fitness	fitness	zwemmen	fitness	fitness
5	joggen/lopen	joggen/lopen	joggen/lopen	zwemmen	zwemmen	fitness	zwemmen	zwemmen
6	voetbal	voetbal	voetbal	voetbal	voetbal	voetbal	voetbal	voetbal
7	tennis	tennis	tennis	tennis	tennis	tennis	tennis	tennis
8	squash	squash	turnen	dansen	dansen	dansen	gevechtssport	dansen
9	turnen	skieën	skieën	turnen	volleybal	turnen	skieën	badminton
10	badminton	dansen	dansen	badminton	turnen	squash	paardrijden	volleybal

Bron: SCV-survey en ISSP 2007.

3.69 Sportdiversiteit

Aandeel sporters in functie van het aantal beoefende sporten, in %.

Bron: SCV-survey.

terug in de top 10. Met volleybal neemt ook terug een tweede teamsport, na voetbal, een plaats in.

1 op de 6 sporters beoefent een sport in competitieverband, bijna 4 op de 10 beoefent minstens één sport in een sportclub en nog eens 1 op de 7 doet dit in een sociale of culturele vereniging. Daarnaast sport ongeveer de helft met zijn partner en kinderen, 6 op de 10 met vrienden. 7 op de 10 doet aan sport op individuele basis.

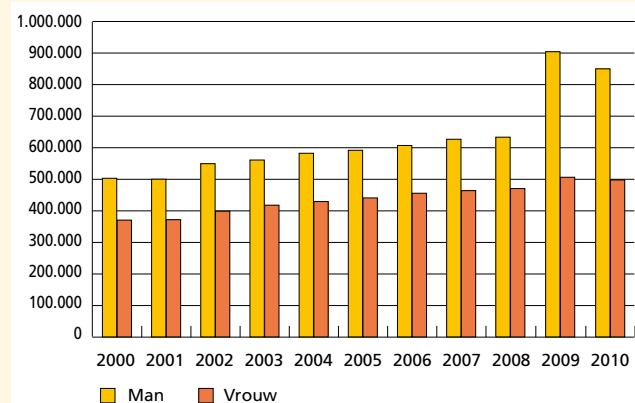
Sporten in clubverband

In 2010 zijn 1,4 miljoen **leden** aangesloten bij een door Bloso **erkende sportfederatie**. Dit is een stabilisatie ten opzichte van 2009. De opmerkelijke stijging ten opzichte van 2008 is grotendeels te wijten aan het feit dat de Nederlandstalige leden van de voetbalbond van dan af ook erkend zijn via de Voetbalfederatie Vlaanderen vzw. Er is een duidelijke genderkloof voor de aangesloten leden. Er zijn veel meer mannen lid dan vrouwen.

De voetbalbond heeft ook veel **jeugdleden**, vandaar sinds 2009 de sterke stijging bij de drie leeftijdscategorieën tot 18 jaar. T.o.v. 2009 nemen de twee jongste leeftijdscategorieën lichtjes toe, de ledenaantallen bij de 16-18-jarigen dalen in 2010 licht.

3.71 Leden erkende sportclubs

Evolutie van het aantal aangesloten leden in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, naar geslacht, van 2000 tot 2010.

Bron: Bloso.

Enige voorzichtigheid is wel nodig bij de interpretatie van de ledenaantallen. Het gaat niet altijd om unieke leden. Een deel van de bevolking is immers lid van meer dan één vereniging.

Een beleidsaccent van de voorbije jaren is de activering van senioren. De ledenaantallen voor de 55-plussers gaan er duidelijk op vooruit tussen 2008 en 2010. Bij de mannen kwam de vooruitgang er al tussen 2008 en 2009, de vrouwen volgden een jaar later.

De voorbije jaren gaf een vijfde van de bevolking aan **actief lid** te zijn van een sportvereniging. Het percentage bestuursleden is vrij stabiel. Mannen zijn vaker actief lid van een sportvereniging dan vrouwen. Deze genderkloof is nog steeds vrij uitgesproken. Voor het bestuurslidmaat-

3.73 Oudere leden

Aantal leden uit de leeftijdscategorie 55 jaar en ouder (senioren) aangesloten bij een erkende, gesubsidieerde Vlaamse sportfederatie.

	Mannen ≥ 55jaar	Vrouwen ≥ 55 jaar
2008	117.932	82.460
2009	131.842	81.650
2010	128.776	87.650

Bron: Bloso.

3.74 Actief lidmaatschap

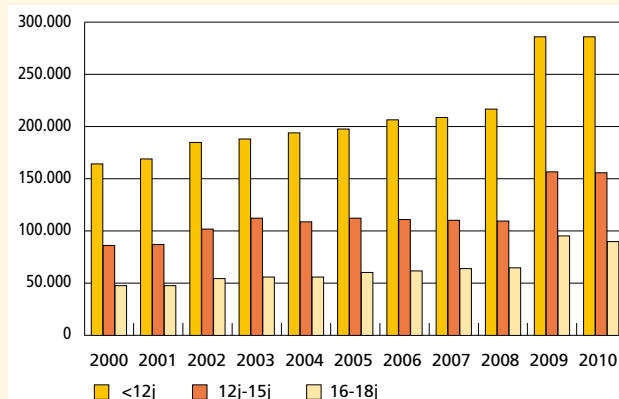
Evolutie van het actieve lidmaatschap in een sportvereniging, naar geslacht, van 2001 tot 2011, in %.

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Actief lid	Man	22,9	23,3	21,0	25,1	23,9	24,7	25,5	22,6	21,2	25,9	22,4
	Vrouw	14,9	15,2	14,9	15,5	15,4	19,0	16,1	20,0	12,6	16,8	16,5
	Totaal	18,8	19,2	18,0	20,2	19,6	21,8	20,7	21,2	16,8	21,2	19,4
Bestuurslid	Man	4,4	4,7	4,3	3,9	5,4	5,2	4,8	4,6	4,8	3,7	4,8
	Vrouw	0,1	0,8	1,0	0,8	0,5	0,8	0,1	0,7	0,3	0,6	0,5
	Totaal	2,2	2,7	2,7	2,3	2,9	2,9	2,4	2,6	2,5	2,1	2,6

Bron: SCV-survey.

3.72 Jeugdleden erkende sportclubs

Evolutie van het aantal aangesloten kinderen en jongeren tot 18 jaar in de sportclubs van de erkende en de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties, van 2000 tot 2010.

Bron: Bloso.

schap is er een heel groot verschil. Vrouwen nemen nauwelijks een bestuursfunctie op.

Het actieve lidmaatschap bij hoogopgeleiden ligt ruim twee keer zo hoog- als bij laagopgeleiden. Bij het bestuurslidmaatschap is dat bijna vier keer zo hoog. Slechts 1 op de 10 personen met een functiebeperking is actief lid. Het lidmaatschap ligt ook duidelijk lager bij de ouderen. Van de 65- tot 74-jarigen is nog 14% actief lid, bij de 75-plussers daalt dit tot 6%. Deze twee leeftijdsgroepen doen het wel beter dan in 2010.

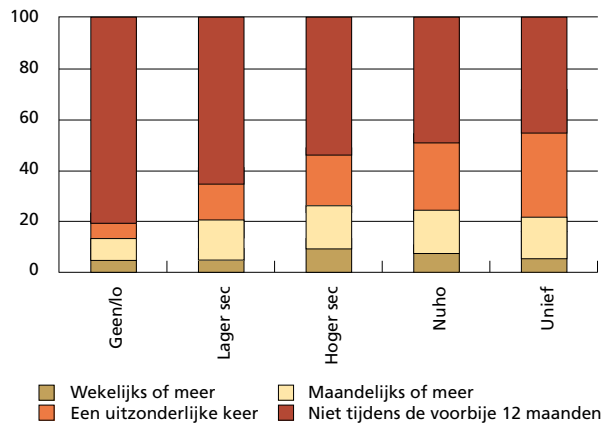
De **drop-out** van leden (leden die hun lidmaatschap niet verlengen) bij de gesubsidieerde Vlaamse sportfederaties neemt in 2010 verder af.

Passieve deelname

Meer dan 4 op de 10 Vlamingen heeft in 2011 een **sportevenement** bijgewoond. Deze passieve interesse voor sport hangt vrij sterk samen met de eigen sportbeoefening. Meer dan de helft van de mannen ging naar een sportwedstrijd. Bij de vrouwen is dit ongeveer een derde. 55-plussers gaan minder naar sportwedstrijden kijken. Naar opleidingsniveau zijn de verschillen vrij duidelijk, meer hoogopgeleiden wonen een sportwedstrijd bij dan laagopgeleiden.

3.75 Bijwonen sportwedstrijd

Het bijwonen van een sportwedstrijd naar opleidingsniveau, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

Jeugdsport

De fysieke fitheid van de jeugd is al geruime tijd een belangrijk aandachtspunt voor het beleid. Begin jaren 90 werd daarom een "barometer van de fysieke fitheid" afgenomen bij de schoolgaande jeugd van 6 tot 18 jaar. Tussen 1993 en 2009 kwamen er verschillende vervolgonderzoeken voor het secundair onderwijs. In 2011 werd er, voor het eerst in 20 jaar, een nieuwe barometer uitgevoerd bij leerlingen van het basisonderwijs (6 tot 11 jaar).

De belangrijkste doelstelling van deze nieuwe barometer is nagaan of de 6- tot 11-jarigen voldoende bewegen. De meest uitgesproken vaststellingen op dit vlak betroffen het lichaamsgewicht van de Vlaamse jongens en meisjes. Voor alle leeftijdscategorieën is er een stijging van het lichaamsgewicht bij de mediaanwaarden. Ook voor het hoogste percentiel (P90) is er een duidelijke stijging. Dit wil zeggen dat de 10% zwaarste jongens en meisjes zwaarder worden in 2011 ten opzichte van 1990. Dit wordt bevestigd door de resultaten voor de vetpercentages die ook hoger liggen bij deze groep. Opvallend is dat de groep met de laagste scores (P10) in 2011 minder onderhuids vet heeft dan in 1990. Dus de extreme waarden nemen blijkbaar toe.

Wat de motorische tests betreft is er een vooruitgang in de

3.76 Fysieke fitheid

Evolutie van de lichaamsmetingen en motorische tests van de Vlaamse jongens en meisjes van 6 tot en met 11 jaar, 2011 ten opzichte van 1990.

Jongens	P10	P50	P90
Lichaamslengte	(dalend)	status-quo	stijgend
Lichaamsgewicht	status-quo	stijgend	stijgend
Som huidplooiën	dalend	status-quo	stijgend
Evenwicht	Status quo	Status quo	Status quo
Snelheid ledematen	Stijgend	Stijgend	Stijgend
Lenigheid	Status quo	Stijgend	Stijgend
Explosieve kracht	dalend	dalend	dalend
Statische kracht	dalend	dalend	dalend
Rompkracht	dalend	dalend	dalend
Functionele kracht	(dalend)	dalend	(dalend)
Loopsnelheid	Status quo	Status quo	Status quo
Uithoudingsvermogen	Status quo	Stijgend	Stijgend

Meisjes	P10	P50	P90
Lichaamslengte	(dalend)	status-quo	(stijgend)
Lichaamsgewicht	status-quo	stijgend	stijgend
Som huidplooiën	dalend	status-quo	stijgend
Evenwicht	Status quo	Status quo	Status quo
Snelheid ledematen	Stijgend	Stijgend	Stijgend
Lenigheid	Stijgend	Stijgend	Stijgend
Explosieve kracht	dalend	dalend	dalend
Statische kracht	dalend	dalend	dalend
Rompkracht	Status quo	Status quo	Status quo
Functionele kracht	Status quo	Status quo	Status quo
Loopsnelheid	Status quo	Status quo	Status quo
Uithoudingsvermogen	Status quo	Stijgend	Stijgend

Bron: Bloso /steunpunt CJS.

snelheid van de bovenste ledematen en van het uithoudingsvermogen voor zowel jongens als meisjes. Voor meisjes gaat de lenigheid ook globaal vooruit. Bij jongens gaat de lenigheid er ook op vooruit behalve bij de zwakste groep. Voor kracht is er in het algemeen een achteruitgang. Voor rompkraft en functionele kracht is dit bij meisjes minder duidelijk. Voor de evenwichtstest en de loopsnelheid worden er geen verschillen tussen 1990 en 2011 vastgesteld.

Voor de 10- en 11-jarigen werd ook de mate van fysieke activiteit en sporten nagegaan. Jongens blijken meer aan sport te doen dan meisjes.

Jaarlijks nemen meer dan een miljoen jongeren deel aan schoolsportactiviteiten. De tendens van een stijgend aantal

3.77 Schoolsportactiviteiten

Evolutie van deelnemende scholen aan schoolsportactiviteiten, van 2000-2001 tot 2010-2011.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Basisonderwijs	2.156	2.238	2.227	2.219	2.245	2.297	2.290	2300	2.325	2.342	2.431
BLO	170	172	162	161	179	172	184	183	185	198	210
Secundair	662	637	653	646	669	657	658	694	694	712	803
BUSO	103	96	95	91	92	89	96	105	106	107	122
Aantal scholen	3.091	3.143	3.137	3.117	3.185	3.215	3.228	3.282	3.310	3.359	3.566

Bron: Bloso.

3.78 Schoolsporthevenementen

Evolutie van het aantal deelnemers aan grote schoolsporthevenementen, van 2000 tot 2011.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vlaamse Veldloopweek	136.783	147.861	150.109	161.398	163.001	181.335	188.886	177.487	203.304	210.883	217.122
Gordel voor Scholen	29.952	33.686	30.156	31.944	32.612	32.252	29.703	25.588	25.588	26.073	25.108
Avonturentrophy voor scholen	1.248	1.134	1.254	1.320	1.434	1.290	1.068	1.064	1.116	1.026	1.014
100 sportkriebels / sportprikkels	4.846	4.645	3.560	3.964	4.611	4.458	4.480	4.435	5.216	5.516	6.657

Bron: Bloso.

deelnemende scholen maar een dalend aantal deelnemers zet zich in het schooljaar 2010-2011 wel verder door.

Voor de **schoolsporthevenementen** wordt nog wel een verdere stijging van het totaal aantal deelnemers vastgesteld. Met een totaal van 217.122 deelnemers werd een nieuw participatierecord gevestigd voor de 'Vlaamse Veldloopweek voor scholen'. Ook het aantal deelnemers aan de "Sportprikkels" steeg duidelijk. Het aantal deelnemers aan de Avonturentrophy's voor scholen bleef stabiel en het aantal deelnemers aan de Gordel voor Scholen daalde.

Kwaliteitsvol aanbod en begeleiding

Om de participatie structureel te verhogen, wil het beleid inwerken op alle facetten die de kwaliteit van het sportaanbod bepalen: de sportclubs, de infrastructuur, de begeleiding, het materiaal en de organisatie. Bij de realisatie van deze kwaliteitsverhoging worden alle actoren betrokken: de gemeentelijke en provinciale sportdiensten, de plaatselijke sportclubs, de sportfederaties, de Stichting Vlaamse Schoolsport (SVS) en Bloso. Door de kwaliteit van het sportaanbod te verhogen wil men de concurrentie met andere vrijetijdsbestedingen aangaan.

3.79 Sportclubs

Aantal sportclubs naar sporttak (20 grootste sporttakken en de sportclubs van de omnisportfederaties, inclusief KBVB, KBWB, KBBB) in Vlaanderen voor de periode 2000 tot 2009.

	Aantal clubs 2000	Aantal clubs 2009	Groei 2000-2009	Gemiddelde jaarlijkse groei
Voetbal	3.028	3.320	+9,6	+1,0
Sportief fietsen	524	1.907	+263,9	+15,4
Paardensport	642	873	+36,0	+3,5
Vechtsport (zonder judo)	574	661	+15,2	+1,6
Fitness	105	550	+423,8	+20,2
Tennis	508	487	-4,1	-0,5
Sportief wandelen	411	398	-3,2	-0,4
Gymnastiek	388	325	-16,2	-2,0
Volleybal	415	325	-21,7	-2,7
Dans	344	306	-11,0	-1,3
Basketbal	348	291	-16,4	-2,0
Judo	267	231	-13,5	-1,6
Badminton	191	208	+8,9	+1,0
Schietsport	306	200	-34,6	-4,6
Tafeltennis	208	183	-12,0	-1,4
Watersport	242	181	-25,2	-3,2
Diepzeeduiken	134	164	+22,4	+2,3
Zwemmen	121	131	+8,3	+0,9
Atletiek	96	89	-7,3	-0,8
Squash	81	65	-19,8	-2,4
Bergsport	78	58	-25,6	-3,2
Omnisport				
Seniorenport	922	1122	+21,7	+2,2
Bedrijfsport	591	706	+19,5	+2,0
Gehandicaptensport	138	185	+34,1	+3,3
Studentensport	27	21	-22,2	-2,8

Bron: Scheerder, 2011.

Sportclubs

Voor de kwaliteitsverhoging van het aanbod worden hoge verwachtingen gesteld in de sportclubs. Sportclubs vervullen nog steeds een prominente positie in de sport. Ze hebben echter niet langer een monopolie en moeten opereren naast tal van commerciële sportaanbieders en initiatieven van de overheid.

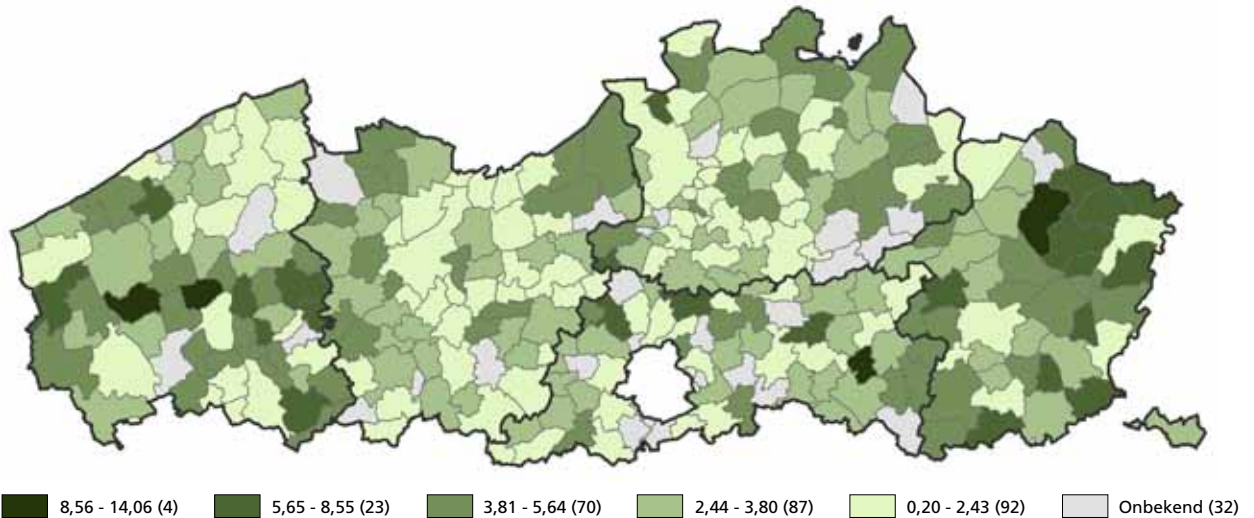
Momenteel telt de Sportdatabank Vlaanderen (Bloso, 2011) gegevens van 16.658 sportclubs die aangesloten zijn bij een erkende Vlaamse sportfederatie.

Tussen 2000 en 2009 zien we voor de sportclubs aangesloten bij een erkende federatie vooral voor de fietssport en de fitness een sterke groei van het aantal clubs. Ook de sportclubs die zich op bepaalde doelgroepen richten zoals de senioren en personen met een handicap kennen een duidelijke stijging.

Uit het nieuwe cijferboek Lokaal Sportbeleid blijkt dat er in de gemeenten 16.548 sportverenigingen zijn, die door het gemeentebestuur erkend of gesubsidieerd worden of waarvan de erkenningsaanvraag negatief was. 65% van deze sportverenigingen werd gesubsidieerd (en erkend), 28% was enkel erkend en bij 7% was de erkenningsaanvraag negatief. Aangezien niet van elke gemeente gegevens over het aantal sportverenigingen bekomen werden, kan verondersteld worden dat het totaal van 16.548 sportverenigingen eerder een onderschatting is. Een geëxtrapoleerd totaal voor Vlaanderen zou op 18.408 sportverenigingen komen. Gemiddeld zijn er 60 sportverenigingen per gemeente. Per

3.80 Sportclubindex

Sportverenigingsindex: aantal sportverenigingen per 1.000 inwoners, in 2010.

Bron: Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2011-2013.

1.000 inwoners zijn er bijna 3 sportclubs in Vlaanderen. In de steden ligt het aantal sportverenigingen per 1000 inwoners duidelijk lager dan in de meeste plattelandsgemeenten.

Sportinfrastructuur

Van de sportclubs wordt verwacht dat ze een kwaliteitsvolle en goede infrastructuur ter beschikking hebben. Hierbij is een belangrijke taak weggelegd voor de lokale besturen, de provincies en wat de topsportinfrastructuur betreft voor de Vlaamse overheid.

De **inventaris** van Bloso geeft een totaalbeeld van de voornaamste **sportaccommodaties** die aanwezig zijn in Vlaanderen. In totaal telt Vlaanderen meer dan 19.000 sportaccommodaties.

De sporthallen en de openlucht sportvelden stegen de voorbije jaren in aantal. De omgekeerde beweging geldt voor de zwembaden en sportlokalen die hun aantal zagen verminderen.

Kwalitatieve begeleiding

Om de kwaliteit van het aanbod te verbeteren, dringt zich een verdere professionalisering en een verhoging van de gekwalificeerde begeleiders op. De **Vlaamse Trainersschool** (VTS) is hierbij een belangrijke actor. De VTS is een samenwerkingsverband tussen het Bloso, de universiteiten en hogescholen met een opleiding lichamelijke opvoeding en de erkende Vlaamse sportfederaties.

De Vlaamse Trainersschool (VTS) richt zich in de eerste plaats tot de vele vrijwilligers die in de sportclubs actief zijn. De sportclubs moeten over goed gevormde lesgevers, trainers en begeleiders beschikken. Zo zal de dienstverlening aan zowel de competitief als aan de recreatief gerichte sporters verbeteren en zal ook de kwaliteit van de sportbeoefening erop vooruit gaan.

Het totaal aantal door de Vlaamse Trainersschool (VTS) georganiseerde cursussen en modules (opleidingsonderdelen) steeg de voorbije jaren. Vanaf 2010 zijn alle oplei-

3.81 Voornaamste sportaccommodaties

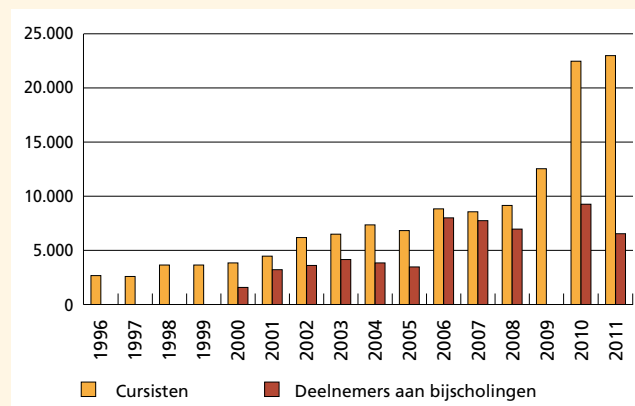
De voornaamste sportaccommodaties op basis van de inventaris van Bloso, naar soort, situatie, in 2005 en in 2011.

	2011					2005				
	Sporthal	Sportlokaal	Overdekt zwembad	Openlucht zwembad	Openlucht sportveld	Sporthal	Sportlokaal	Overdekt zwembad	Openlucht zwembad	Openlucht sportveld
Antwerpen	349	1.412	70	17	3.833	309	1.433	79	22	3.656
Limburg	248	565	41	18	2.207	228	642	44	21	2.183
Oost-Vlaanderen	281	1.000	39	12	2.659	256	1.076	44	14	2.008
Vlaams-Brabant	211	612	38	5	1.527	205	556	41	13	1.466
West-Vlaanderen	253	911	59	18	1.931	249	922	67	26	1.891
Totaal	1342	4500	247	70	12157	1.247	4.629	275	96	11.204

Bron: Bloso.

3.82 Cursisten Vlaamse Trainersschool

Evolutie aantal deelnemers aan cursussen en bijscholingen georganiseerd door de Vlaamse Trainersschool, van 1996 tot 2011.

Bron: Bloso.

dingen modulair georganiseerd. Dit bracht een sterke stijging van het aantal inschrijvingen met zich mee. Het aantal deelnemers aan bijscholingen lag in 2011 duidelijk lager dan 2010. Dit komt doordat er in 2011 geen "Dag van de Trainer" was. De deelnames hieraan worden im-

mers meegeteld bij de bijscholingen. Het aantal uitgereikte diploma's zit de voorbije jaren in stijgende lijn, deels te verklaren door het nieuwe attest voor het niveau aspirant-initiator.

Het totaal aantal geregistreerde **trainers** is in 2010 gestabiliseerd. Dankzij de inspanningen op vlak van bijscholing en opleiding daalt het aandeel van lesgevers zonder sporttechnische kwalificatie en stijgt het aandeel van lesgevers binnen de lagere kwalificatiecategorieën (Initiator, VTS-trainer B). Het aandeel van de hogere kwalificatiecategorieën (VTS-trainer A, VTS-toptrainer, licentiaat L.O.) daalt lichtjes.

Globaal zijn twee derde van de geregistreerde medewerkers van de **sportfederaties** sporttechnisch gekwalificeerd. Bij de vrijwilligers is meer dan de helft sporttechnisch geschoold. Bij de betaalde medewerkers ligt dat aandeel hoger. De gekwalificeerde vrijwilligers situeren zich wel vooral in de laagste sportdiploma-categorieën, maar dit geldt ook grotendeels voor de betaalde medewerkers.

Kwalitatieve begeleiding is verzekerd in de sportkampen en sportklassen van Bloso en de sportkampen van de sportfederaties.

3.83 Kerncijfers Vlaamse Trainersschool

Evolutie van enkele kerncijfers Vlaamse Trainersschool, van 2000 tot 2011.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Sporttakgerichte opleidingen	2.701	3.318	2.125	2.160	2.728	2.392	3.132	3.563	4.190	5.018	5.529
niveau Trainer A (*)	141	104	112	164	113	96	820	144	171	183	178
niveau Trainer B (**)	331	306	281	243	350	257	340	328	380	505	175
niveau Instructeur B (***)	360	157	194	53	309	221	158	308	827	375	982
niveau Initiator (****)	1.869	2.751	1.538	1.700	1.956	1.818	1.814	2.783	2.812	2.661	2.815
niveau Aspirant-Initiator (*****)										1.294	1.379
Beroepsgerichte opleidingen	967	1.154	1.191	1.355	1.332	1.456	1.208	1.151	1.116	1.264	1.158
Begeleidingsgerichte opleidingen	30	35	32	104	75	93	75	75	141	67	113
Algemeen totaal	3.698	4.507	3.348	3.619	4.135	3.941	4.415	4.789	5.447	6.349	6.800

(*) Op 01/02/2011 werden extra 3.141 gediplomeerden van de KBVB geassimileerd met de VTS-kwalificatie Trainer A Voetbal

(**) Op 01/02/2011 werden extra 2.903 gediplomeerden van de KBVB geassimileerd met de VTS-kwalificatie Trainer B Voetbal

(***) Op 01/02/2011 werden extra 2.321 gediplomeerden van de KBVB geassimileerd met de VTS-kwalificatie Instructeur B Voetbal

(****) Op 01/02/2011 werden extra 2.261 gediplomeerden van de KBVB geassimileerd met de VTS-kwalificatie Initiator Voetbal en 1.250 Masters LO generiek geassimileerd met 8 Initiator-opleidingen

(*****) Gestart einde 2009; is geen diploma maar attest

Bron: Bloso.

3.84 Professionalisering sportclubs

Evolutie van de professionalisering in de sportclubs, van 2000 tot 2010, totaal aantal en procentuele verdeling.

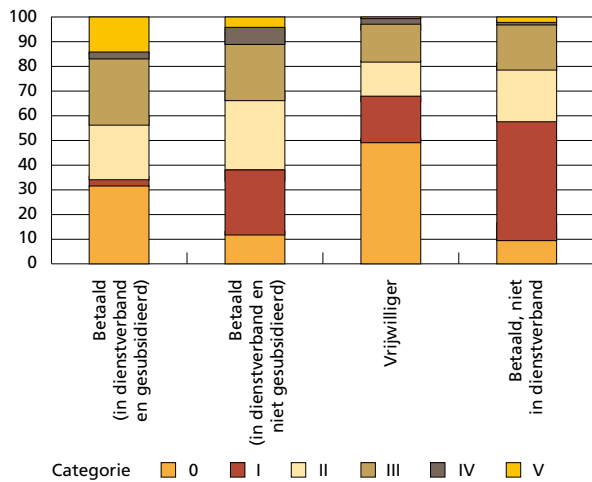
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2011
Categorie 0	46,8	49,8	46,4	53,5	46,6	44,1	48,0	47,9	47,8	52,5	48,7
Categorie I	29,5	26,2	30,7	26,6	29,9	29,9	29,1	29,8	30,0	26,2	28,8
Categorie II	16,6	16,0	15,6	13,2	15,7	18,2	14,5	14,6	14,3	14,0	15,6
Categorie III	6,0	7,2	6,7	5,5	6,9	7,0	6,9	6,3	6,5	5,3	5,1
Categorie IV	0,4	0,4	0,3	0,5	0,5	0,4	1,0	0,8	0,8	1,6	1,3
Categorie V	0,6	0,4	0,3	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,4	0,4
Totaal	20.471	21.045	28.901	32.652	38.151	41.856	40.237	40.852	42.845	59.980	59.499

Van categorie 0 (geen opleiding) tot categorie V (licentiaat L.O.).

Bron: Bloso.

3.85 Professionalisering sportfederaties

Verdeling van de medewerkers (administratieve, bestuurlijke en sporttechnische) bij de erkende en gesubsidieerde sportfederaties, naar categorie van sportdiploma, in 2010, in %.

*Van categorie 0 (geen opleiding) tot categorie V (licentiaat L.O.).
Bron: Bloso.

Sportkampen en klassen

De **Bloso-sportkampen** worden georganiseerd tijdens de schoolvakanties. De voorbije jaren is er een daling van het aantal deelnemers. De bezettingsgraad van de Bloso-sportkampen steeg naar nagenoeg 96% in 2011. Het aantal Bloso-sportkampen en het aantal deelnemers ligt wel nog steeds hoger dan in 2000. Bij de **sportkampen van gesubsidieerde sportfederaties** is er de voorbije jaren een constante terugval van zowel het aantal sportkampen als het aantal deelnemers. Ook in vergelijking met 2000 liggen beide aantallen duidelijk veel lager.

Het Bloso organiseert ook **sportklassen**. De klas verhuist dan van maandag tot vrijdag naar de internaatafdeling van een Bloso-centrum en krijgt naast de gewone vakken van de eigen leraar minstens twee uur sport per dag van Bloso-lesgevers. De laatste schooljaren situeert het aantal deelnemers zich rond de 17.500 en het aantal klassen rond 385.

Lokaal sportbeleid

De **sportbeleidsplannen** zijn een belangrijk instrument voor de Vlaamse gemeenten om een integraal en kwaliteitsvol sportbeleid te voeren. Op dit ogenblik heeft 92% van alle Vlaamse gemeenten een lokaal sportbeleidsplan, 4% heeft een verenigingssportbeleidsplan en slechts 4% heeft geen sportbeleidsplan. Daarnaast beschikken ook de provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie over een sportbeleidsplan.

Veel gemeenten hebben een sportpromotioneel aanbod met onder andere sportkampen, lessenreeksen en grootschalige activiteiten. Het organiseren van sportkampen en lessenreeksen is duidelijk ingeburgerd bij de sportdiensten. 89% van de sportdiensten organiseert ze. Ten opzichte van 2007 is dat een stijging. Toen organiseerde 85% van de sportdiensten sportkampen en 81% lessenreeksen. Ook de grootschalige sportpromotionele activiteiten stijgen van 74% in 2007 naar 81% in 2010. Sportkampen en lessenreeksen worden hoofdzakelijk autonoom door de sportdiensten georganiseerd. Als men voor deze activiteiten een samenwerking aangaat is dat meestal met de sportclubs. Het aandeel sportdiensten dat voor sportkampen met het OCMW of scholen samenwerkt, is opvallend laag. Voor lessenreeksen is er iets vaker een samenwerking met scholen of het OCMW. Bij de organisatie van grootschalige sportpromotionele activiteiten worden duidelijk het vaakst partners betrokken.

3.86 Sportkampen

Evolutie van het aantal ingerichte sportkampen en deelnemers aan sportkampen van Bloso en de gesubsidieerde sportfederaties, van 2000 tot 2011.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Aantal ingerichte sportkampen												
Bloso	710	747	761	865	792	816	859	872	924	908	864	856
Gesubsidieerde sportfederaties	610	551	549	444	552	526	437	450	451	408	386	361
Aantal deelnemers												
Bloso	8.553	8.115	8.500	9.476	9.500	9.470	9.716	10.201	10.172	9.786	9.365	9.074
Gesubsidieerde sportfederaties	13.320	13.109	12.957	11.164	10.250	10.657	11.075	11.156	11.257	11.009	10.299	10.373

Bron: Bloso.

3.87 Sportklassen

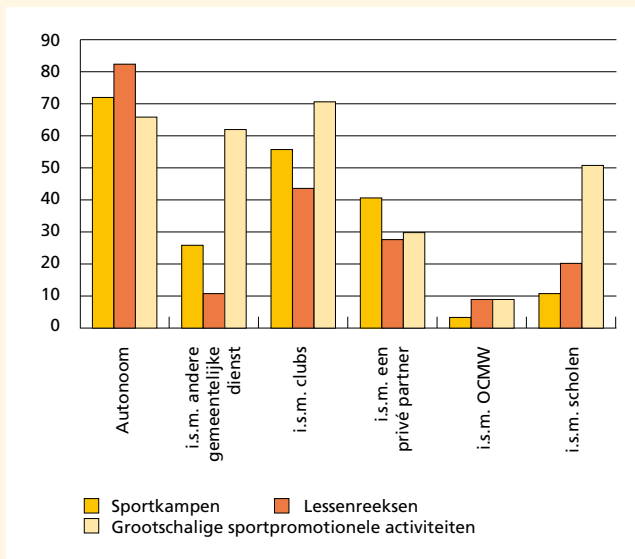
Evolutie van het aantal sportklassen en het aantal deelnemers, van 2000-2001 tot 2010-2011.

	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Aantal sportklassen	302	310	334	351	370	373	377	375	389	396	387
Aantal deelnemers	15.312	15.776	17.026	17.156	17.847	17.190	17.325	17.429	18.065	17.839	17.543

Bron: Bloso.

3.88 Sportpromotieel aanbod

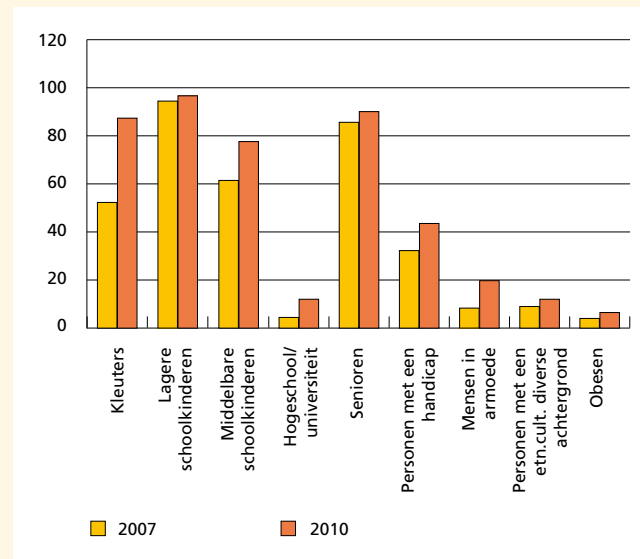
Organisatievorm van sportkampen, lessenreeksen en groot-schalige sportpromotieele evenementen, in %, in 2010.

Bron: cijferboek Lokaal Sportbeleid 2011-2013.

3.89 Doelgroepspecifieke activiteiten

Specifieke doelgroepen waarvoor de sportdienst activiteiten organiseert, 2010 ten opzichte van 2007, in%.

Bron: cijferboek Lokaal Sportbeleid 2011-2013.

Heel wat van de activiteiten van de sportdiensten zijn gericht op doelgroepen. Vooral activiteiten voor specifieke leeftijdsgroepen doen het goed. Voor een aantal andere doelgroepen liggen de percentages aanzienlijk lager. Slechts 4 op 10 van de sportdiensten heeft een specifiek aanbod voor personen met een handicap, een vijfde voor personen in armoede en 1 op 8 voor personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond. Het niet organiseren van specifieke activiteiten betekent echter niet noodzakelijk dat een gemeente geen beleidsaandacht voor een bepaalde doelgroep heeft. Een gemeente kan er immers ook voor kiezen om niet doelgroepspecifieke activiteiten toegankelijker te maken voor bepaalde doelgroepen in plaats van hier aparte activiteiten voor te organiseren. 78% van de sportdiensten gaf aan in 2010 initiatieven te hebben genomen rond het toegankelijk maken van het sportaanbod. In 2007 was dat 56%. Ook voor de doelgroepspecifieke activiteiten is er een duidelijke stijging ten opzichte van 2007.

Bijna alle gemeenten (99%) hebben een autonome adviesraad voor sport. 42% van de sportraden slagen er niet in het quotum van een derde van het andere geslacht in de algemene vergadering, in dit geval vrouwen, te bereiken. Meer dan 90% van de sportraden heeft bovendien een man als voorzitter. Daarnaast zetelen in slechts 14% van de algemene vergaderingen van de Vlaamse sportraden personen met een etnisch-cultureel diverse achtergrond. Een sportraad gaf in 2010 gemiddeld 7 adviezen. De helft van alle adviezen had betrekking op de inhoudelijke uitwerking van het sportbeleid. Een kwart handelde over het sportbeleidsplan. Ongeveer de helft van de adviezen gebeurde pro-actief.

Topsport

De Vlaamse Regering wil het topsportbeleid dat in de vorige legislatuur opgestart werd continueren en waar nodig krachtadig heroriënteren. Een integraal topsportbeleid moet maximale ontplooiingskansen geven aan talentvolle sporters om topprestaties te leveren op internationaal niveau. Een succesvol topsportbeleid veronderstelt onder meer het tijdig detecteren van talent en vervolgens een goede begeleiding.

Topsportscholen

Vlaanderen telt 6 topsportscholen met de specifieke studierichting Topsport, zowel op ASO-, TSO- als BSO-niveau. In deze studierichting krijgen de leerlingen binnen het uurrooster wekelijks 4, 6 of 10 uur training in hun sport en 2 uren lichamelijke opvoeding, aangepast aan hun sport. Het aantal leerlingen nam sinds 2002 toe. In het schooljaar 2011-2012 daalt het aantal leerlingen wel ten opzichte van 2010-2011. De sportieve opleiding en begeleiding gebeurt door trainers aangesteld door de sportfederaties, die een bijzonder convenant met de topsportschool en de Vlaamse minister van Onderwijs ondertekend hebben. In het schooljaar 2011-2012 participeren 17 sportfederaties in de verschillende topsportscholen, waarvoor ze inmiddels allemaal topsportsubsidies ontvangen.

Om in een studierichting topsport te kunnen inschrijven dienen de leerlingen over een **topsportstatuut** te beschikken dat wordt uitgereikt door de selectiecommissie van het topsportconvenant en dit op basis van strenge selectiecriteria. De verhouding tussen het aantal leerlingen in een

3.90 Topsportscholen

Evolutie van de kerncijfers topsportscholen, van schooljaar 2002-2003 tot 2011-2012.

	02-'03	03-'04	04-'05	05-'06	06-'07	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12
Aantal participerende sportfederaties in topsportscholen	16	17	17	16	16	17	17	17	17	17
Sportfederatie										
Voor topsport erkend en gesubsidieerd	13	14	14	13	13	14	15	16	17	17
Niet voor topsport erkend en gesubsidieerd	3	3	3	3	3	3	2	1	0	0
Leerlingen in Topsportschool	454	449	426	507	513	561	723	687	725	688
Man	324	318	314	341	355	398	512	508	530	493
Vrouw	130	131	112	166	158	163	211	179	195	195
Uitgereikte topsportstatuten	568	570	514	578	568	622	779	759	874	929
Man	383	380	357	378	389	434	534	547	625	618
Vrouw	185	190	157	200	179	188	245	212	249	311

Bron: Bloso.

topsportschool en het aantal uitgereikte topsportstatuten was in 2008 geëvolueerd tot een percentage boven 90%. De voorbije jaren daalt dit percentage echter en in 2011 is dit nog 75%. De topsportscholen zijn dan ook een belangrijk instrument in het topsportbeleid maar zeker niet het enige. Via bijvoorbeeld de pool van de jeugdtrainers zijn ook alternatieve trajecten naast de topsportscholen mogelijk.

TopSPORTERS

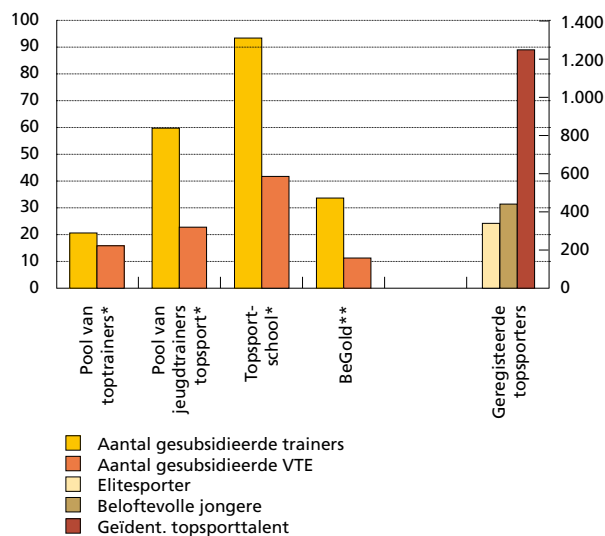
De Stuurgroep Topsport heeft in 2004 vastgesteld dat er in een groot aantal sporttakken in Vlaanderen te weinig expertise en competentie van toptrainers aanwezig is en/of ingeschakeld wordt. Vanuit de afdeling Topsport van Bloso worden daarom toptrainers en jeugdtrainers

ad hoc gefinancierd om beloftevolle jongeren en elitesporters optimaal te omkaderen en voor te bereiden op topsportprestaties. Daarnaast zijn er ook nog de trainers verbonden aan de topsportscholen en de trainers in het Be Gold-project. Het in 2004 opgerichte Be Gold-project biedt ondersteuning over de gemeenschappen heen. Talentvolle jonge sporters worden erin voorbereid op de Olympische Spelen op middellange en lange termijn. Het gaat in dit project dus uitsluitend over Olympische en Paralympische disciplines.

In totaal zijn er in 2011 zo'n 209 ondersteunde topsporttrainers, goed voor 93,1 VTE. Vlaamse toptrainers combineren hun trainersloopbaan regelmatig met een half- of voltijdse baan, omwille van werkzekerheid, sociaal statuut en loon. In totaal worden door deze trainers meer dan 2.000 topsporters of topsporttalenten begeleid.

3.91 Trainers en topsporters

Aantal gesubsidieerde trainers, aantal gesubsidieerde VTE (linkeras) en aantal geregistreerde topsporters (rechteras), in 2011.

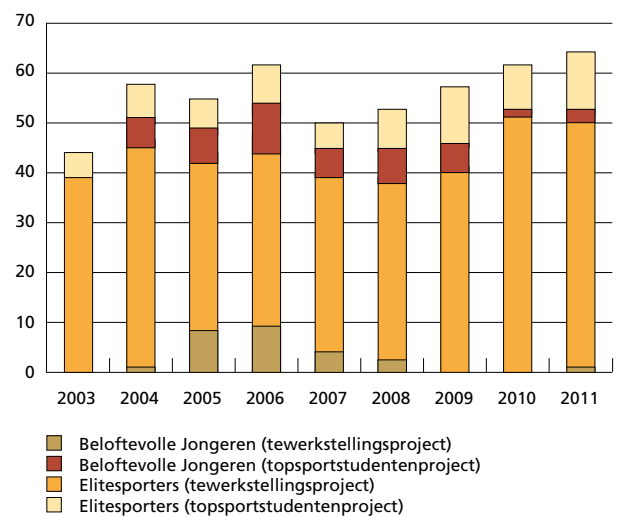
* Uitsluitend op basis van werkmiddelen Bloso

** Ondersteuning over gemeenschappen heen

Bron: Bloso.

3.92 Ondersteuning topsporters (BLOSO)

Evolutie van het aantal atleten opgenomen in het Tewerkstellingsproject en Topsportstudentenproject van Bloso, van 2003 tot 2011.

Bron: Bloso.

3.93 Tewelkstellingscontracten

Evolutie van de tewerkstellingscontracten door andere actoren dan Bloso, 2003 tot 2011.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Koninklijke Belgische Wielrijdersbond	22	22	23	23	23	23	22	20	21
Wielierclub Eddy Merckxvrienden	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Ladies Sprint	12	12,5	12,5	13	13	9	7	8	12
Wielerpromotie Cycli Prom (Jong Vlaanderen)	1	5	6	7	7	8	6	2	2
Beloftevolle renners							5	7	4
Atletiek Vlaanderen	13,5	15	15	12	12,5	19	16	7	6
Basket	5	5	5	5	3	3	3	0	0
Departement CJSJ (beach, eventing, jumping,....)					10	12	8	0	0
Administratieve ondersteuning						1	1	1	1
Totaal	61,5	67,5	69,5	68	76,5	70	53	53	54

Bron: departement CJSJ.

Om de doorstroming vanuit het secundair naar het hoger onderwijs mogelijk te maken, werd in 2003 het Bloso **Topsportstudentenproject Hoger Onderwijs** opgestart voor de categorie Elitesporters en een jaar later voor de categorie Beloftevolle Jongeren. Dit met als doel de combinatie van topsport en studies in het hoger onderwijs te optimaliseren.

Eenmaal de studies achter de rug, blijkt vaak dat topsport zich maar moeilijk laat combineren met werk. Daarom werd het Bloso **Tewelkstellingsproject Topsport** in 1995 in het leven geroepen, waarbij topsporters zich aan hun discipline kunnen wijden zonder financiële beslomeringen. Sinds 2007 begeleidt het project "carrièrebegeleiding" beloftevolle jongeren en elitesporters voor de combinatie topsport en studie, topsport en werk en de nacarrière. De Vlaamse topsporter kan beroep doen op een variëteit aan ondersteuningsmogelijkheden en bij specifieke noden werden projecten opgestart. Vlaamse atleten krijgen dan niet alleen een tewerkstellingscontract

maar worden ook begeleid om tijdens en na hun sportcarrière optimaal te kunnen functioneren in de maatschappij.

De voorbije jaren zit het aantal door Bloso ondersteunde sporters in stijgende lijn. Naast Bloso zijn er ook diverse **andere actoren** zoals het departement CJSJ en defensie die topsporters ondersteunen. Het aantal ondersteunde sporters via deze contracten ligt de voorbije jaren duidelijk lager.

Medailles

Medailles op grote internationale wedstrijden vormen een graadmeter voor het succes van het topsportbeleid. De voorbije jaren lijkt er een positieve evolutie te zijn in de topsportprestaties op **EK's en WK's**. Deze graadmeter blijft natuurlijk beperkt tot sporten waarvoor in die jaren Wereld- of Europese kampioenschappen werden georganiseerd. Daarnaast lijken de prestaties van de jeugdige Vlaamse topsporters eveneens te wijzen op een evolutie in positieve zin. In diverse sporttakken worden goede prestaties neergezet.

3.94 Medailles en finaleplaatsen

Aantal behaalde medailles en finaleplaatsen behaald binnen 26 topsportfederaties voor senioren, van 2005 tot 2011.

Finaleplaats = top 8 plaats.

Medailles op EK's				
	Goud	Zilver	Brons	Finaleplaats
2005	11	6	5	8
2006	6	11	14	9
2007	7	6	3	21
2008	4	3	0	21
2009	12	7	10	12
2010	7	6	6	25
2011	10	0	8	31
Medailles op WK's				
	Goud	Zilver	Brons	Finaleplaats
2005	10	9	9	7
2006	5	8	7	12
2007	6	5	2	5
2008	2	1	3	6
2009	4	7	7	3
2010	4	7	12	23
2011	7	8	5	19

Bron: Bloso.

Gezond sporten

Het uitgangspunt van het sportbeleid is om zo veel mogelijk mensen levenslang en duurzaam te laten sporten. Een kwaliteitsvolle sportmedische keuring en begeleiding, letselpreventie en een transparant dopingbeleid zijn hierbij belangrijke factoren.

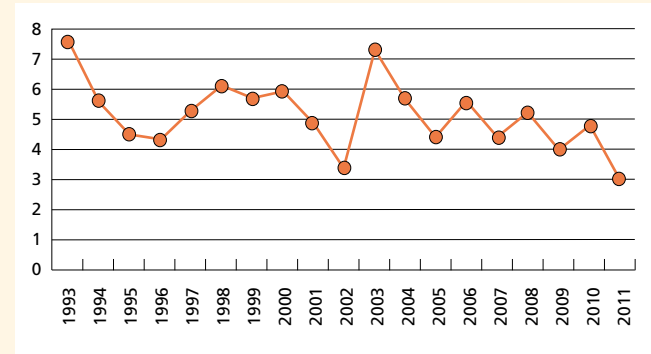
In 2011 zijn er bijkomend twee sportmedische keuringscentra erkend, wat het totaal op 9 erkende keuringscentra brengt. 4.650 sporters lieten zich sportmedisch keuren of begeleiden in één van deze keuringscentra. Het gaat zowel om topsporters, getalenteerde sporters, competitieve, recreatieve sporters als beginnende sporters. Voor de sportmedische keuring en begeleiding van de getalenteerde sporters worden de keuringscentra gesubsidieerd. Bijna de helft van de getalenteerde sporters (793 van de 1.862) maakt hiervan gebruik. Naast de erkende centra zijn er nog 200 erkende keuringsartsen actief.

In 2011 voerde de Vlaamse Gemeenschap 2.401 dopingcontroles uit, waarvan 1.431 binnen wedstrijdverband, 864 buiten wedstrijdverband en 106 in fitnesscentra. De voorbije jaren is er een duidelijke toename van het aantal controles buiten wedstrijdverband. Het aandeel sporters dat positief test, daalt in 2011 tot slechts 3%. Voor de controles binnen wedstrijdverband daalde het percentage van 4,8% naar 3%. Buiten wedstrijdverband werd in 2011 niemand betrapt. In de fitnesscentra blijft het percentage overtredingen, met 19,8 % van het totaal aantal gecontroleerden, verontrustend hoog.

Het hoogste aantal overtredingen binnen wedstrijdverband betreft middelen die spierversterkend werken en het recuperatievermogen bevorderen (anabolica en testosteron). Vier op tien overtredingen vallen onder deze categorie. Bijna een kwart van de overtredingen in 2011 slaat op het gebruik van stimulantia (verleggen maximale pijngrens) en ongeveer een tiende van de overtredingen op

3.95 Dopingovertreders

Evolutie van het aandeel dopingovertreders ten opzichte van het totaal aantal controles, van 1993 tot 2011.

Bron: Team Medisch Verantwoord Sporten.

het gebruik van cannabis. Het aantal weigeraars neemt duidelijk toe en vormt met meer dan 20% van de overtredingen een ruime groep. Binnen de meest gecontroleerde sporten in Vlaanderen hebben bodybuilding, kickboksen, boksen en powerlifting een bovengemiddelde overtredingsratio.

Bij een verantwoorde sportbeoefening gaat ook de nodige aandacht naar preventie van blessures. Door het brede publiek te sensibiliseren omtrent letselpreventie neemt het aantal en de ernst van sportletsels af. De website www.gezondsporten.be past binnen deze sensibiliseringsacties. In 2011 had de website 318.120 unieke bezoekers, een duidelijke toename ten opzichte van 2010.

3.96 Dopinggebruik

Aantal geteste personen en aandeel positief bevonden bij de meest gecontroleerde sporttakken, 2008-2011.

	Controles								Positief				% Positief			
	In wedstrijd verband				Buiten wedstrijdverband											
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Bodybuilding	29	63	38	33	1	6	0	0	23	39	16	10	76,7	56,5	42,1	30,3
Kickboksen	76	78	48	60	0	0	0	0	15	10	6	4	19,7	12,8	12,5	6,7
Atletiek	210	164	138	142	80	64	81	102	2	0	3	2	0,7	0,0	1,4	0,8
Wielrennen	602	449	488	448	198	228	324	434	50	16	24	9	6,3	2,4	3,0	1,0
Basketbal	78	60	36	46	44	24	42	30	1	0	1	0	0,8	0,0	1,3	0,0
Boksen	92	47	77	66	10	3	0	1	6	1	7	7	5,9	2,0	9,1	10,4
Tennis	48	44	66	18	1	14	17	12	2	0	0	0	4,1	0,0	0,0	0,0
Powerlifting	60	66	24	24	4	0	0	0	10	3	0	1	15,6	4,5	0,0	4,2
Triatlon	40	48	36	36	25	33	32	37	1	1	0	0	1,5	1,2	0,0	0,0
Zwemmen	15	24	42	30	17	14	22	33	1	0	0	0	3,1	0,0	0,0	0,0
Volleybal	51	12	44	42	58	42	66	54	0	0	0	0	0,0	0,0	0,0	0,0
Voetbal	162	174	102	192	153	80	97	77	0	1	3	1	0,0	0,4	1,5	0,4
Judo	19	18	30	54	11	8	12	14	1	1	3	0	3,3	3,8	7,1	0,0

Bron: Team Medisch Verantwoord Sporten.

3.97 Vestigingen sportsector

Aantal vestigingen in de sportsector, op 31 december van het jaar, 2004-2010.

	2005	2008	2009	2010	2011
Toegeleverde producten	671	672	658	625	638
Vervaardiging van andere kleding en toebehoren, n.e.g.	33	30	28	26	25
Vervaardiging van sportartikelen	6	6	6	4	4
Reparatie en onderhoud van schepen	78	73	70	63	64
Groothandel in sport- en kampeerartikelen, met uitzondering van fietsen	222	221	218	204	202
Detailhandel in sport- en kampeerartikelen in gespecialiseerde winkels	316	325	318	311	325
Verhuur en lease van sport- en recreatieartikelen	16	17	18	17	18
Kernproducten	1.383	1.305	1.244	1.466	1.425
Sport- en recreatieonderwijs	24	24	23	22	22
Exploitatie van sportaccommodaties	736	742	687	877	852
Activiteiten van voetbalclubs	288	151	129	153	137
Fitnesscentra	217	253	273	277	274
Overige sportactiviteiten, n.e.g.	73	96	103	107	108
Exploitatie van snooker- en biljartenzalen	45	39	29	30	32
Totaal sport	2.054	1.977	1.902	2.091	2.063
Alle sectoren	151.660	156.696	157.628	159.653	159.612
Groei sport (index)	100,0	96,3	92,6	101,8	100,4
Groei alle sectoren (index)	100,0	103,3	103,9	105,3	105,2

Bron: RSZ.

Economische aspecten

Naast een zinvolle vrijetijdsbesteding is sport steeds meer een bron van economische activiteit en werkgelegenheid. De economische relevantie van sport is groot en neemt nog toe.

In ongeveer 2.000 RSZ-plichtige vestigingen worden ruim 14.000 mensen tewerkgesteld. Deze aantallen zijn de voorbije jaren vrij stabiel.

Ongeveer 2 op de 3 vestigingen leveren kernproducten (fitnesscentra, exploitatie sportaccommodaties). Het overige derde van de vestigingen betreft toegeleverde producten (vervaardiging sportartikelen). Het aantal personen tewerkgesteld in de sector van de toegeleverde

producten neemt licht toe, terwijl de tewerkstelling in de sector van de kernproducten licht daalt.

De jaarrekeningen van bedrijven laten toe om een aantal kerncijfers van bedrijven in de sportsector te schetsen. Er kan wel enkel een uitspraak gedaan worden over jaarrekeningplichtige bedrijven. De kleinere zelfstandige en eenpersoonsbedrijven komen er niet in voor, evenmin als de VZW's of de overheidsinstellingen.

De toegevoegde waarde is de afgelopen jaren duidelijk toegenomen. De schuldgraad is stabiel op een aanvaardbaar niveau. De rendabiliteit op het eigen vermogen ligt de voorbije jaren wel op een laag niveau en is zelf negatief voor de sector van de kernproducten.

3.98 Tewerkstelling

Tewerkstelling in de sportsector, op 31 december van het jaar, 2004-2010.

	2005	2008	2009	2010	2011
Toegeleverde producten	4.228	4.576	4.610	4.660	4.632
Vervaardiging van andere kleding en toebehoren, n.e.g.	315	309	259	247	232
Vervaardiging van sportartikelen	60	52	46	35	33
Reparatie en onderhoud van schepen	1.184	990	999	968	854
Groothandel in sport- en kampeerartikelen, met uitzondering van fietsen	1.194	1.031	1.023	1.051	919
Detailhandel in sport- en kampeerartikelen in gespecialiseerde winkels	1.398	2.091	2.174	2.244	2.477
Verhuur en lease van sport- en recreatieartikelen	77	103	109	115	117
Kernproducten	10.604	10.181	10.252	10.057	10.013
Sport- en recreatieonderwijs	153	131	151	159	167
Exploitatie van sportaccommodaties	6.741	6.751	6.912	6.457	6.315
Activiteiten van voetbalclubs	2.385	1.556	1.546	1.818	1.722
Fitnesscentra	983	1.284	1.139	1.134	1.243
Overige sportactiviteiten, n.e.g.	241	373	424	426	506
Exploitatie van snooker- en biljartenzalen	101	86	80	63	60
Totaal sport	14.832	14.757	14.862	14.717	14.645
Alle sectoren	2.013.754	2.139.878	2.160.072	2.146.956	2.170.097
Groei sport (index)	100,0	106,3	107,3	106,6	107,8
Groei alle sectoren (index)	100,0	99,5	100,2	99,2	98,7

Bron: RSZ.

3.99 Bedrijven sportsector

Enkele economische kerncijfers voor de sportsector, 2004 tot 2010. De ratio's zijn gebaseerd op gemiddelden.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Toegeleverde producten sport							
Toegevoegde waarde	344.535	360.768	378.457	436.579	450.081	445.072	459.672
Algemene schuldgraad (%)	61,59	61,93	62,26	66,18	61,96	64,18	65,17
Netto rendab. vh eigen verm. na belast. (%)	11,88	8,9	9,36	30,78	10,25	5,43	5,96
Kernproducten sport							
Toegevoegde waarde	140.976	185.824	173.164	189.940	200.451	211.454	208.136
Algemene schuldgraad (%)	78,17	74,62	72,15	75,04	74,87	72,86	72,81
Netto rendab. vh eigen verm. na belast. (%)	4,84	14,98	7,01	4	-7,46	-0,26	-6,03
TOTAAL SPORT							
Toegevoegde waarde	482.595	543.381	548.626	623.320	647.176	653.090	665.160
Algemene schuldgraad (%)	66,95	66,59	65,99	69,45	67,13	67,49	67,99
Netto rendab. vh eigen verm. na belast. (%)	10,38	10,66	8,67	22,55	4,71	3,61	2,12

Bron: Bureau Van Dijk.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- van Poppel, M. (2012). *Cijferboek Lokaal Sportbeleid 2011-2013*. Brussel: CJSM.
- Scheerder, J., Thibaut, E., Pauwels, G., Vandermeerschen, H., Winand, M., Vos, S. (2012). Sport in clubverband (Deel 2). *Uitdagingen voor de clubgeorganiseerde sport. Beleid & Management in Sport*, 9. Leuven: KU Leuven/Onderzoekscentrum voor Sportbeleid & Sportmanagement.
- Scheerder, J., Thibaut, E., Pauwels, G., Vandermeerschen, H., Vos, S. (2011). Sport in clubverband (Deel 1). Analyse van de clubgeorganiseerde sport in Vlaanderen. *Beleid & Management in Sport*, 8. Leuven: KU Leuven/Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement.
- Lefevre, J., Philippaerts, R., De Martelaer, K., Van der Aerschot, H. (2011). *Fysieke fitheid en fysieke activiteit van de Vlaamse Jeugd, 6-11 jaar, anno 2011*. Brussel: Bloso en CJS.
- Muyters, P. (2010). *Beleidsnota sport, 2010-2014*. Brussel: Vlaamse Regering.
- Philippaerts R. (Eds.) (2011). *Sport voor Allen. Strategieën voor laagdrempelig bewegen en sporten in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Philippaerts R. (Eds.) (2011). *Topsport en wetenschap: Een gouden duo!*. Leuven: Acco.
- Scheerder, J., Vos, S. & Vandermeerschen, H. (2011). *Sport participation in Europe. From facts to sheets* (Sport Policy & Management 10). Leuven: KU Leuven/Research Unit of Social Kinesiology & Sport Management.
- Scheerder, J., Breesch, D., Pabian, S. & Vos, S. (2010a). *Balanceren in een grijze zone. Een verkennende studie van de semi-agonale arbeid in de sport* (Beleid & Management in Sport 5). Leuven: K.U. Leuven/Afdeling Sociale Kinesiologie & Sportmanagement.
- Scheerder, J., Vos, S., Pabian, S., De Martelaer, K., Lefevre, J. & Philippaerts, R. (2011a). Actieve vrijetijdssport in Vlaanderen. Trends, profielen en settings. In J. Lievens & H. Waeghe (Eds.). *Participatie in Vlaanderen*. Leuven: Acco.
- Lievens, J. & Hans Waeghe. (red.) (2011) *Participatie in Vlaanderen. Basisgegevens van de Participatiesurvey 2009*. Leuven/Gent: Acco-Academic.
- Lievens, J. & Hans Waeghe. (red.) (2011) *Participatie in Vlaanderen. Eerste analyses van de Participatiesurvey 2009*. Leuven/Gent: Acco-Academic.
- Vos, S., Scheerder, J., Breesch, D., Kesenne, S., Lagae, W., Van Hoecke, J., Vanreusel, B. (2011). De aanbodzijde van de sportmarkt op lokaal niveau. Eigenheid, gelijkenissen en interorganisatorische verhoudingen. In: Philippaerts R. (Eds.), *Sport voor Allen. Strategieën voor laagdrempelig bewegen en sporten in Vlaanderen* (pp. 33-69). Leuven/Den Haag: . Acco.
- Lefevre, J., Philippaerts, R., De Martelaer, K., Scheerder, J. (2011). Sport en fysieke activiteit. In: Lievens J., Waeghe H. (Eds.), *Participatie in Vlaanderen 2. Basisgegevens van de Participatiesurvey 2009* (pp. 169-222). Leuven/Den Haag: . Acco.
- Scheerder, J., Boen, F., Vos, S., Pelssers, J., Thibaut, E., Vandermeerschen, H. (2011). *Ouderen in-actie(f). Sociaalwetenschappelijk onderzoek naar sportdeelname en sportbehoeften van 55-plussers in Vlaanderen*. Gent: Academia Press.
- De Martelaer, K., Scheerder, J., Lefevre, J., Philippaerts, R. (2011). Het profiel van de Vlaming als vrijwilliger in de sport. In: Philippaerts R. (Eds.), *Sport voor Allen. Strategieën voor laagdrempelig bewegen en sporten in Vlaanderen* (pp. 15-32). Leuven: . Acco.
- Jeroen Scheerder, Guy Pauwels & Bart Vanreusel (2007), Breedtesport in Vlaanderen Gepeild. Trends en profielen 1999-2006. *Vlaanderen Gepeild! 2007*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

faber.kuleuven.be/BMS
www.bloso.be
www.dopinglijn.be
www.gezondsporten.be
www.topsportvlaanderen.be

DEFINITIES

Initiator (niveau 1) De doelstelling van de opleiding is het leren aanleren van de basistechnieken met accent op de jeugd en op de recreatieve sportbeoefening (niet competitief).

Trainer B (niveau 2) Technische vervolmaking kunnen geven en training voor de jeugd (beginnend-competitief of prestatiegericht met accent op de jeugd).

Trainer A (niveau 3) Training kunnen geven voor alle clubniveaus (competitief of prestatiegericht met blijvende aandacht voor de jeugd).

Tewerkstelling, vestigingen en bedrijven sportsector omvat voor kernproducten (NACE-classificatie 2008): 85.510, 93.110, 93.121, 93.130, 93.199, 93.291. Voor toegeleverde producten (NACE-classificatie 2008): 14.199, 32.300, 33.150, 46.496, 47.640, 77.210.

3.3 TOERISME

Het toeristisch beleid wil met een verbeterde marketingwerking het Vlaams toeristisch product nog beter verkopen en zo het rendement van de sector, het aantal overnachtingen en de tewerkstellingsgraad verhogen. In het eerste deel van dit hoofdstuk ligt de focus dan ook op Vlaanderen als toeristisch product.

Verder wil het beleid de volwaardige participatie aan toerisme voor iedere Vlaming mogelijk maken. Het tweede deel neemt daarbij de Vlaming en zijn vakantie(gedrag) onder de loep.

Vlaanderen als bestemming

Dit eerste deel beschrijft het toeristisch product Vlaanderen. Daarbij gaat specifiek aandacht naar het belang van de toeristische sector voor de Vlaamse economie en werkgelegenheid. Een beschrijving van de omvang van het verblijfs- en dagtoerisme vervolledigt het eerste subhoofdstuk.

Economisch belang

Toerisme levert een belangrijke bijdrage aan de Vlaamse economie en de tewerkstelling. De sector is goed voor 2% van de omzet van alle bedrijven, 4% van de investeringen en 5,5% van de tewerkstelling.

3.100 Omzet en investeringen

Omzet en investeringen in de toeristisch-recreatieve sector volgens gewest, in 2002 en 2009 in miljoen euro.

	2002	2009	aandeel 2010
Omzet			
Vlaams Gewest	9.746	13.337	60,8%
Brussels Gewest	3.418	4.297	19,6%
Waals Gewest	2.850	3.710	16,9%
Niet toewijsbaar aan gewest	538	587	2,7%
België	16.552	21.931	100%
Investerings			
Vlaams Gewest	708	883	61,8%
Brussels Gewest	138	156	10,9%
Waals Gewest	234	310	21,7%
Niet toewijsbaar aan gewest	55	80	5,6%
België	1135	1.429	100%

Noot: De som van de gewesten ligt lager dan het Belgische cijfer. Om vertrouwelijkheidsredenen worden gegevens in subsectoren met weinig bedrijven niet vrijgegeven (= niet toewijsbaar aan gewest). Dat komt vaker voor op gewestelijk niveau.
Bron: ADSEI.

Toeristen consumeren veel verschillende producten en diensten, bijvoorbeeld transport, accommodatie, voeding en souvenirs. Niet alleen de toeristische sector profiteert van die bestedingen (directe economische effecten), ook bedrijven in andere sectoren hebben een deel van hun omzet te danken aan toeristen (indirecte economische effecten). Deze afgeleide effecten komen hier niet aan bod. Een gedetailleerde studie over het belang van de toeristische industrie bracht wel aan het licht dat deze in 2008 goed was voor 5,2% van de bruto toegevoegde waarde en 2,3% van de direct toegevoegde waarde in het Vlaams Gewest.

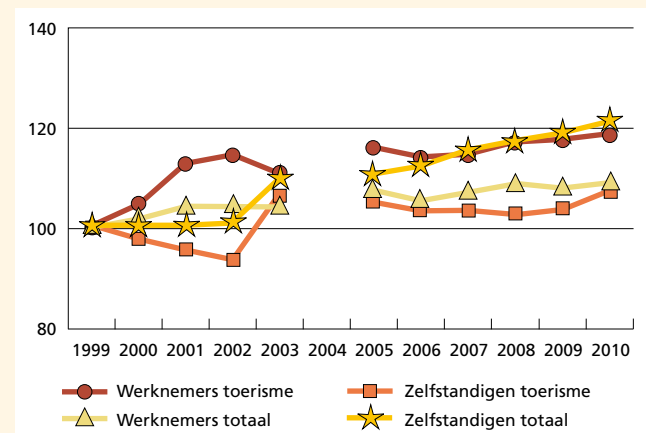
Om internationaal concurrentieel te blijven, is het belangrijk voldoende te investeren in innovatie en renovatie van toeristische producten.

De **omzet** van de toeristisch-recreatieve sector was in 2009 goed voor 13,3 miljard euro. De **investeringen** kwamen net onder het miljard euro uit. De toeristisch-recreatieve sector was daarmee in 2009 goed voor 2% van de omzet van alle bedrijven en 4% van alle investeringen. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest bedroeg de omzet 4,3 miljard euro en werd er voor 156 miljoen geïnvesteerd.

De directe werkgelegenheid in de toeristisch-recreatieve sector bedroeg in 2010 ruim 115.000 **werknemers** en bijna 29.000 **zelfstandigen**, goed voor 5,5% van de te-

3.101 Werkgelegenheid

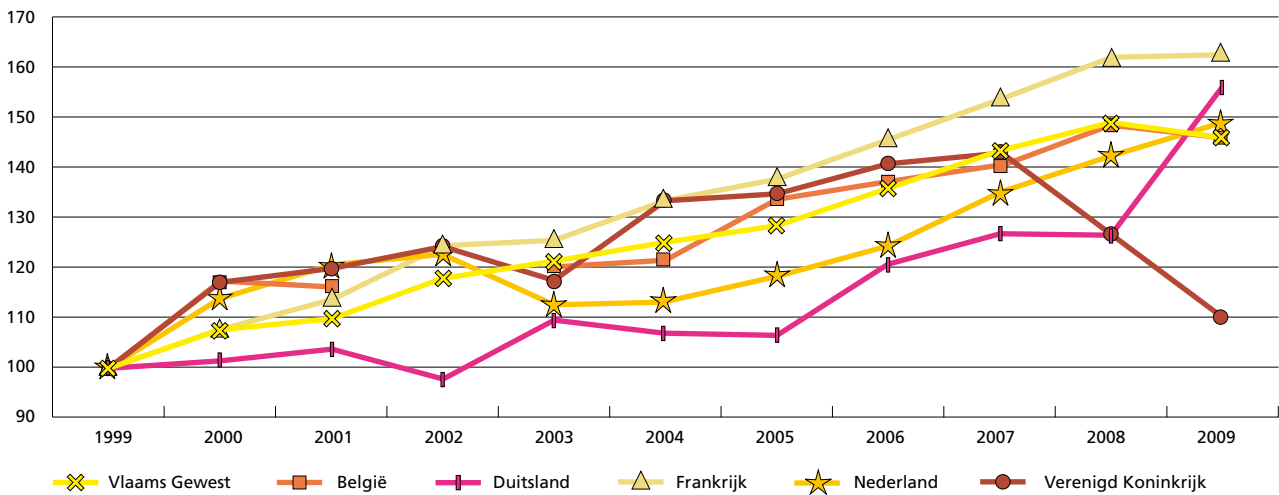
Index van de werkgelegenheid in de toeristisch recreatieve sector, van 1999 tot 2010, index 1999 = 100.

* Geen gegevens voor juni 2004.
Bron: RSZ.

3.102 Omzet horeca

Index omzet in nominale prijzen in de horeca in het Vlaamse Gewest en de buurlanden, van 1999 tot 2009. Index 1999 = 100.

Bron: Eurostat, ADSEI.

werkstelling. Het aantal werknemers in de toeristisch-recreatieve sector steeg in de periode 1999-2010 sterker dan het Vlaamse gemiddelde. Bij de zelfstandigen lag de groei dan weer onder het gemiddelde. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest was de sector in 2010 goed voor ruim 38.000 werknemers en 2.750 zelfstandigen.

De **horeca-sector** vormt een zeer belangrijk onderdeel binnen de toeristisch-recreatieve sector, en is internationaal vergelijkbaar. De omzet van de horeca-sector groeide tussen 1999 en 2009 met bijna 50%. Het Vlaamse groeicijfer is vergelijkbaar met dat van de buurlanden. De groei in werkgelegenheid in de horecasector lag lager dan in de buurlanden. Op tien jaar tijd was er nauwelijks groei van de Vlaamse werkgelegenheid in de horecasector.

Verblijfstoerisme

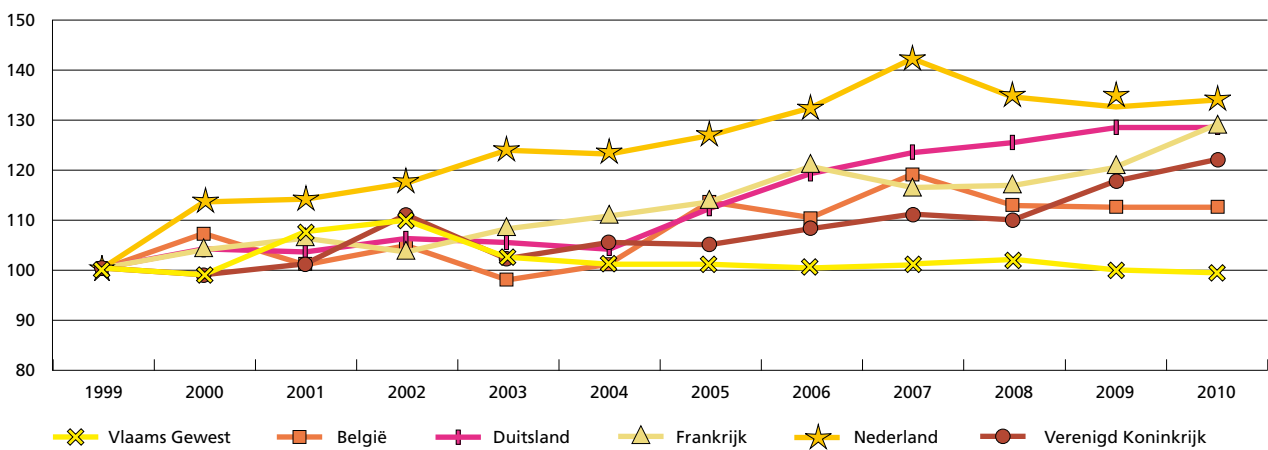
Dit onderdeel focust op de evolutie en de spreiding van het aantal toeristische overnachtingen. Een eerste deel beschrijft de totale markt, met extra aandacht voor de recreatieve verblijfstoerist. Daarna worden achtereenvolgens de binnen- en buitenlandse markt beschreven.

Totale markt

Het aantal **overnachtingen** in het Vlaamse Gewest ging in 2011 met 2% vooruit en komt zo uit op nagenoeg hetzelfde aantal overnachtingen als 1999. De Brusselse regio noteert een groei van 7%. Sinds 1999 steeg het aantal overnachtingen er met 40%.

3.103 Werkgelegenheid horeca

Index van het aantal werknemers in de horeca in het Vlaams Gewest en de buurlanden, van 1999 tot 2010, index 1999 = 100.

Bron: Eurostat, RSZ.

3.104 Overnachtingen

Evolutie van het aantal overnachtingen volgens gewest, van 1999 tot 2011.

	1999	2007	2008	2009	2010	2011	'99-'11
Vlaams Gewest	23.539.400	23.303.560	22.999.149	22.412.539	23.087.944	23.466.371	-0,3%
Brussels Gewest	4.268.734	5.099.264	5.271.014	5.197.256	5.556.308	5.971.663	+39,9%
Waals Gewest	6.687.296	6.784.554	6.678.366	6.570.930	6.551.212	6.428.695	-3,9%
België	34.495.430	35.187.378	34.948.529	34.180.725	35.195.464	35.866.729	+4,0%

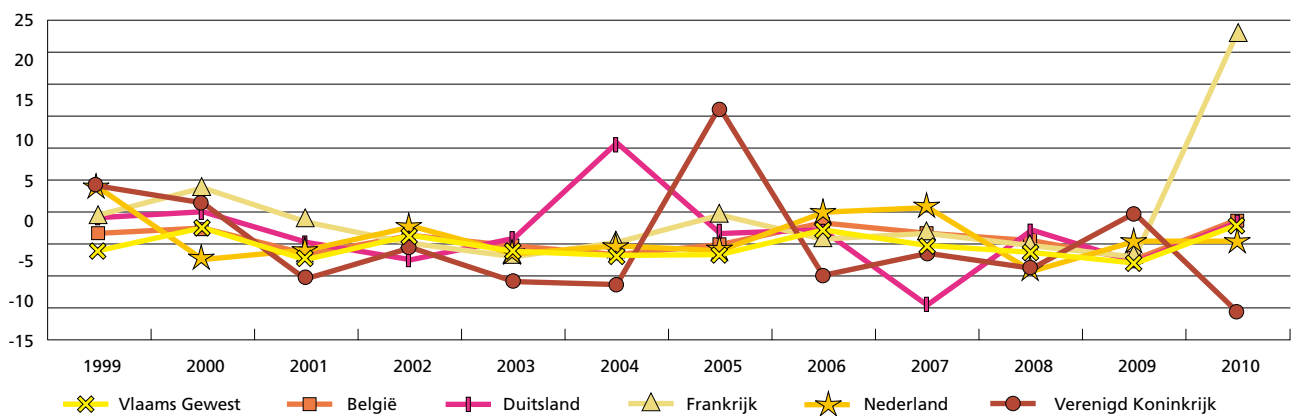
Noot: alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).
Bron: ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

Het aantal aankomsten in het Vlaamse Gewest stijgt sterker dan het aantal overnachtingen. Dit bevestigt de trend naar kortere verblijven. De gemiddelde verblijfsduur in het Vlaamse Gewest daalde sinds 1999 van 3,8 naar 2,9 nachten per verblijf.

Het aantal overnachtingen evolueert in het Vlaamse Gewest op een vrij gelijkaardige wijze als bij de buurlanden. Het aantal overnachtingen in het Verenigd Koninkrijk vertoont een iets instabieler patroon, te wijten aan de evolutie van de wisselkoers van het Britse Pond.

3.105 Groeiratio overnachtingen

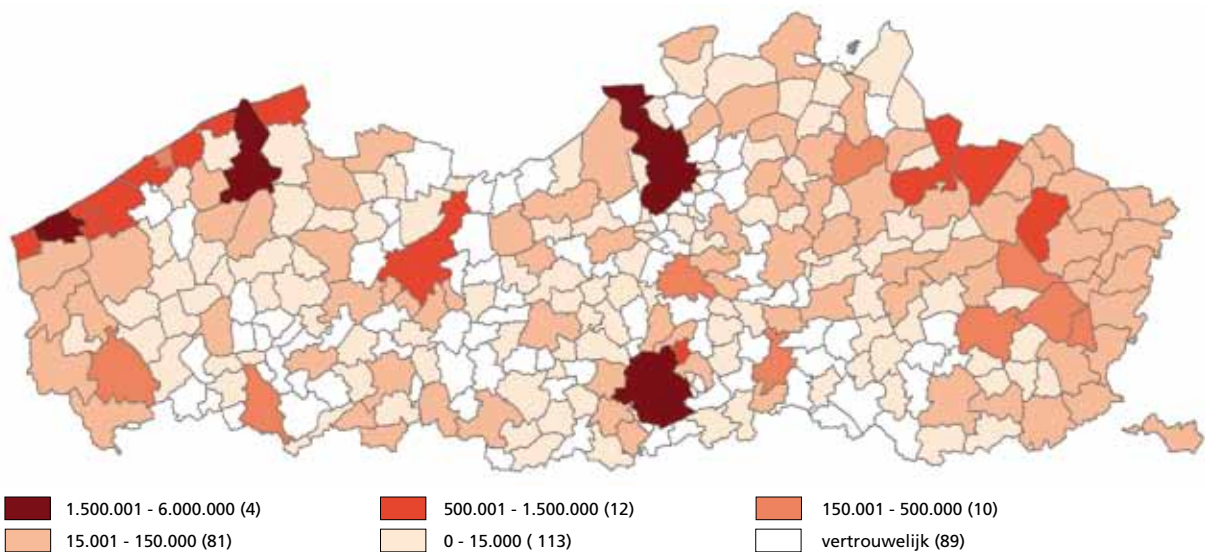
Evolutie van de jaarlijkse groei van het aantal overnachtingen in het Vlaamse Gewest en de buurlanden, van 1999 tot 2010.

Bron: Eurostat.

3.106 Spreiding overnachtingen

Spreiding aantal overnachtingen in 2011.

Noot: alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).
Wit = gemeenten met minder dan 3 commerciële logiesaccommodaties. Deze zijn niet weerhouden omwille van vertrouwelijkheid.
Bron: ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

3.107 Overnachtingen naar macrobestemming

Evolutie van het aantal overnachtingen naar macrobestemming, van 1999 tot 2011.

	1999	2007	2008	2009	2010	2011	'99-'11
Kust	12.531.603	10.702.008	10.054.496	9.821.266	9.802.922	9.552.660	-23,8%
Kunststeden	7.592.847	9.129.110	9.506.509	9.207.902	9.907.179	10.664.542	+40,5%
Vlaamse regio's	7.683.684	8.571.706	8.709.158	8.580.627	8.934.151	9.220.832	+20,0%

Noot: alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).

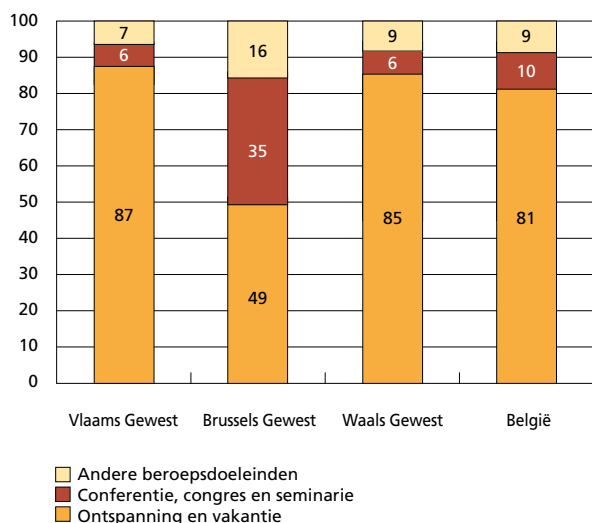
Bron: ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

De meeste commerciële overnachtingen vinden plaats in de kunststeden, en de populariteit van deze bestemming neemt nog verder toe. De kunststeden ontvangen veel zakenlui. Brussel, Brugge, Antwerpen en Gent ontvingen de meeste gasten. De kust ziet het aantal commerciële overnachtingen verder dalen. De Vlaamse regio's kennen opnieuw een sterke groei van het aantal overnachtingen. Meest populaire bestemmingen hier zijn de Antwerpse en Limburgse Kempen. Ook andere delen van Limburg en de Westhoek zijn frequent bezochte vakantieoordens.

De officiële logiescapaciteit in het Vlaamse Gewest bedraagt een 376.000 slaapplekken, waarvan 191.000 toeristische slaapplekken en 185.000 residentiële. In dit cijfer worden de tweede verblijven niet meegeteld. Hierdoor wordt de betekenis van de kust als toeristische bestemming aanzienlijk onderschat. Want het is vooral aan de kust dat zich de meeste tweede verblijven bevinden. Bovendien nemen deze in aantal nog toe. In 2010 vertegenwoordigen deze tweede verblijven aan de kust een capaciteit van nog eens ruim 400.000 slaapplekken. Het aantal overnachtingen aan de kust wordt door West-

3.109 Verblifsmotief

Verdeling van het aantal overnachtingen naar verblifsmotief in 2009, in %.

Noot: alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).

Bron: ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

3.108 Logiescapaciteit

Evolutie van de logiescapaciteit per type logiesvorm in het Vlaamse Gewest, uitgedrukt in aantal slaapplekken, in 2004 en 2011, exclusief huurlogies.

	2004	2011
Hotels	62.916	67.448
Campings: toeristische plaatsen	48.112	56.198
Campings: residentiële plaatsen	206.898	178.618
Vakantieparken: toeristische plaatsen	15.395	15.945
Vakantieparken: residentiële plaatsen	5.590	6.575
Logies voor doelgroepen	45.234	44.024
Gastenkamers	3.013	7.316
Totaal	387.158	376.124

Bron: Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

toer geschat op bijna 31 miljoen. Slechts een kleine 10 miljoen van deze overnachtingen zitten in de hiervoor vermelde officiële cijfers (toeristische slaapplekken + verhuur via immobiliënkantoren).

De verdeling van het aantal overnachtingen naar verblifsmotief is relatief stabiel. Het zakentoeisme verloor wel een beetje terrein, omdat dit soort reizen meer crisissen gevoelig zijn dan verblijfstoerisme. Bijna negen op tien overnachtingen in het Vlaamse Gewest heeft recreatieve doeleinden. Dat geldt ook voor het Waalse maar niet voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Als zaken- en

3.110 Bestedingen recreatieve toerist

Gemiddelde bestedingen van de recreatieve toerist, per persoon per nacht naar macrobestemming, in 2011, in euro.

	Kust	Kunststeden	Vlaamse regio's
Logies	28,08	42,86	40,08
Maaltijden, drank en voeding	24,16	51,86	24,93
Attracties en ontspanning	1,61	9,24	2,26
Shopping	8,55	34,03	5,04
Verplaatsingen ter plaatse	0,78	3,59	2,54
Andere uitgaven	1,38	0,07	0,67
Totaal 2012	64,56	141,65	75,52
Totaal 2005 (geïndexeerd)	68,34	150,85	65,47
Totaal 2000 (geïndexeerd)	51,03	151,56	43,25

Noot: Kunststeden inclusief Brussel Kust inclusief directe verhuur; Kunststeden en Vlaamse regio's enkel verhuur via kantoren.

Bron: 'De Vlaanderen-vakantieganger anno 2011', Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

3.111 Totale recreatieve bestedingen

Evolutie bestedingen van de recreatieve toeristen in Vlaanderen, naar bestemming, van 2000 tot 2011, in miljoen euro.

	2000	2005	2011
Kust	853	1.051	891
Vlaamse regio's	422	381	443
Kunststeden	363	714	872
Totaal	1.639	2.146	2.206

Noot: berekend op basis van overnachtingen in alle commerciële logiesvormen: hotels, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren. Kunststeden inclusief Brussel. Geïndexeerde prijzen met basisjaar 2011.
Bron: Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer (bewerking SVR)

congrescentrum en met zijn sterk internationaal karakter trekt Brussel meer zakelijke reizigers aan. Meer dan een derde van de Brusselse overnachtingen is te situeren in het zogenaamde MICE-segment (Meetings, Incentive, Conference en Events of Exhibitions), één op zeven zijn overnachtingen van individuele zakentoeeristen.

In 2011 werd een grootschalig onderzoek verricht naar het profiel, het vakantiegedrag en de bestedingen van de **recreatieve verblijfstoerist** in het Vlaamse en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. Ruim drie op vier overnachtingen in Vlaanderen (inclusief Brussel) zijn recreatieve overnachtingen. Twee vijfden ervan situeert zich aan de Kust, ruim een kwart in de Kunststeden en de rest in de Vlaamse regio's.

De Kust is populair bij de Belgen: zij zijn goed voor 79% van de overnachtingen. Individuele huurwoningen zijn er de favoriete verblijfplaats. De gemiddelde toerist aan de Kust is iets ouder.

Kunststeden trekken vooral buitenlandse toeristen aan. Zij zijn goed voor bijna acht op tien overnachtingen. Hotels zijn er de populairste verblijfplaats. Het opleidingsniveau van de toerist in de Kunststeden is hoger dan gemiddeld. In de Vlaamse regio's overnachten meer Belgen dan buitenlanders.

In totaal spendeerden de recreatieve toeristen in 2011 2,2 miljard euro. Met correctie voor inflatie is dat een

3.113 Herhaalbezoek

Feitelijk herhaalbezoek en intentie tot herhaalbezoek van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen, naar macrobestemming, in 2011, in %.

	Kust	Kunststeden	Vlaamse regio's
Feitelijk herhaalbezoek	82	38	77
Intentie tot herhaalbezoek			
(vrijwel) zeker	70	17	62
wellicht wel	24	36	26
wellicht niet	1	8	2
(vrijwel) zeker niet	1	2	1
weet niet	4	38	8

Bron: Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

3.112 Algemene tevredenheid

Algemene tevredenheid van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen, naar macrobestemming, in 2011, in %.

	Kust	Kunststeden	Vlaamse regio's
Uiterst tevreden	12	3	27
Zeer tevreden	58	33	51
Tevreden	28	64	21
Helemaal niet of niet echt tevreden	2	1	1

Antwoorden op de vraag 'is uw vakantie verlopen zoals verwacht?'.
Bron: Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

minieme stijging ten opzichte van 2005. De omzet van het recreatief verblijfstoerisme daalde aan de kust, maar dat werd gecompenseerd door een toename in de kunststeden en de Vlaamse regio's. De gemiddelde bestedingen zijn wel erg verschillend: toeristen die overnachten in de Kunststeden geven, per persoon en per nacht, het dubbele uit van vakantiegegers aan de Kust en in de Vlaamse regio's. De gemiddelde uitgaven stegen in de Vlaamse regio's, en daalden in de kunststeden en aan de kust.

Hoe **tevreden** zijn de toeristen nu die Vlaanderen als vakantieplek verkozen? Uit een bevraging in 2011 bij recreatieve toeristen blijkt dat er een grote tevredenheid is over de gespenseerde vakantie. In de Vlaamse regio's en aan de kust ligt de tevredenheid het hoogst.

Keert de Vlaanderen-vakantiegeger ook terug naar dezelfde vakantiebestemming? Het **herhaalbezoek** ligt vrij hoog aan de kust. Acht op tien respondenten verbleef er al de laatste drie jaar. Ook in de Vlaamse regio's verbleef bijna acht op tien van de toeristen de voorbije vijf jaar al eens. Voor de kunststeden bedroeg het herhaalbezoek net geen vier op tien. In vergelijking met een vorige meting in 2005 is vooral het herhaalbezoek in de Vlaamse regio's sterk toegenomen.

De intentie tot herhaalbezoek de komende drie jaar ligt opnieuw het hoogste bij de kust, gevolgd door de Vlaamse regio's. Bij de kunststeden is slechts één toerist op zes zo goed als zeker om op korte termijn terug te keren.

Binnenlandse markt

Drie op vijf van alle overnachtingen in het Vlaamse Gewest zijn overnachtingen door Belgen, of **binnenlandse overnachtingen**. Het aandeel overnachtingen door Belgen in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is aanzienlijk lager, maar nog steeds goed voor een groot aantal overnachtingen. De binnenlandse markt situeert zich vooral aan de kust. In tweede instantie zijn de Antwerpse en Limburgse Kempen en enkele andere gemeenten in Limburg en de Westhoek erg populair.

Het aantal binnenlandse overnachtingen kende in 2011 voor het derde jaar op rij een lichte vooruitgang. Sinds 1999 tekent zich wel een daling van goed 3% af, voorna-

3.114 Binnenlandse overnachtingen

Evolutie van het aantal binnenlandse overnachtingen volgens gewest, van 1999 tot 2011.

	1999	2007	2008	2009	2010	2011	'99-'11
Vlaams Gewest	14.174.560	13.725.570	13.503.130	13.548.754	13.650.409	13.774.015	-2,8%
Brussels Gewest	333.222	722.629	764.196	867.330	1.059.095	1.193.396	+258,1%
Waals Gewest	3.840.691	3.704.541	3.587.787	3.586.654	3.591.127	3.541.559	-7,8%
België	18.348.473	18.152.740	17.855.113	18.002.738	18.300.631	18.508.970	+0,9%

Noot: alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).
Bron: ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

3.115 Buitenlandse overnachtingen

Evolutie van het aantal buitenlandse overnachtingen volgens gewest, van 1999 tot 2011.

	1999	2007	2008	2009	2010	2011	'99-'11
Vlaams Gewest	9.364.840	9.577.990	9.496.019	8.863.785	9.437.535	9.692.356	+3,5%
Brussels Gewest	3.935.512	4.376.635	4.506.818	4.329.926	4.497.213	4.778.267	+21,4%
Waals Gewest	2.846.605	3.080.013	3.090.579	2.984.276	2.960.085	2.887.136	+1,4%
België	16.146.957	17.034.638	17.093.416	16.177.987	16.894.833	17.357.759	+7,5%

Noot: alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).
Bron: ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

melijk te wijten aan het tanende succes van huurlogies aan de kust. De kunststeden kunnen rekenen op stijgende binnenlandse belangstelling.

Buitenlandse markt

In 2009 kende het aantal **buitenlandse overnachtingen** een drastische daling ten gevolge van de economische crisis. De twee daaropvolgende jaren was het herstel echter zo sterk, dat inmiddels nieuwe recordcijfers worden genoteerd voor het aantal buitenlandse overnachtingen.

De buitenlandse overnachtingen zijn, meer dan de binnenlandse, gecentreerd in de kunststeden. Dat komt deels door het zakentoeerisme en deels door recreatieve city-trips. Brussel staat op kop, gevolgd door Brugge, Antwerpen en Gent. Daarnaast oefenen zowel de kust als enkele gemeenten in de Kempen een grote aantrekkingskracht uit op buitenlanders. De buitenlandse toeristen komen vooral uit de buurlanden en verblijven hier in hoofdzaak voor recreatieve doeleinden.

Nederland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland zijn met voorsprong de belangrijkste marktlanden voor Vlaanderen. In het Vlaamse Gewest zijn ze goed

3.116 Overnachtingen naar herkomstland

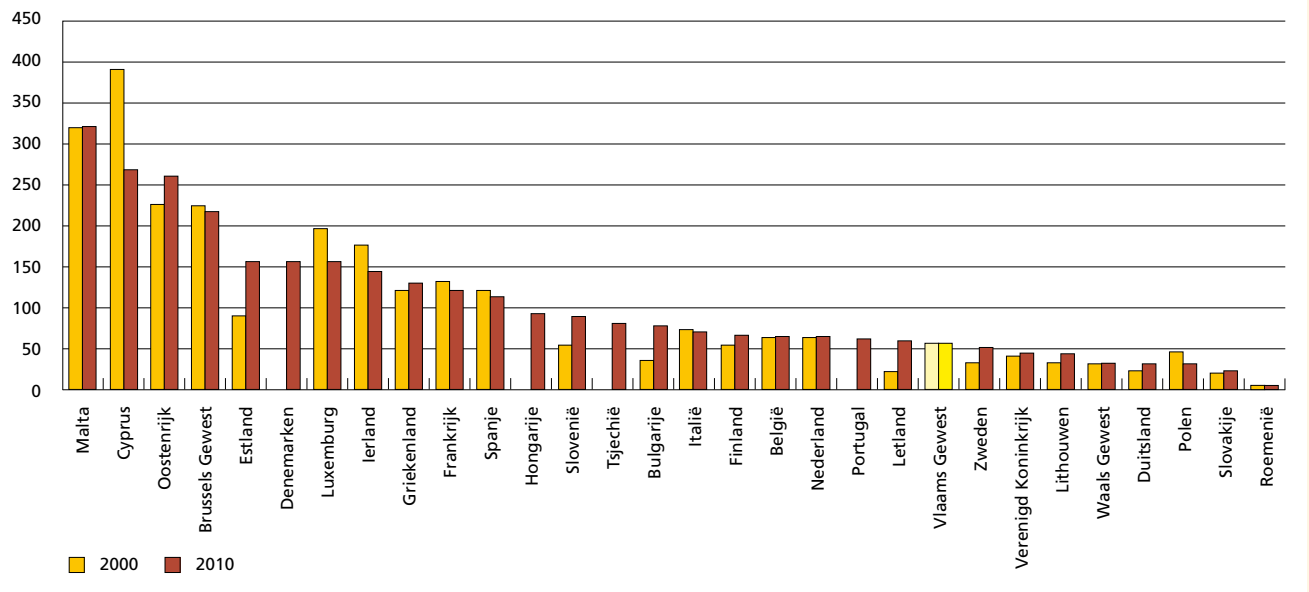
Evolutie van het aantal overnachtingen volgens herkomstland, van 1999 tot 2011.

	1999	2007	2008	2009	2010	2011	'99-'11
Nederland	2.838.026	3.348.999	3.385.052	3.302.058	3.559.739	3.496.598	+23,2%
Duitsland	2.354.990	1.581.993	1.497.280	1.482.902	1.603.886	1.638.399	-30,4%
Verenigd Koninkrijk	1.486.630	1.402.189	1.377.047	1.099.471	1.095.911	1.119.535	-24,7%
Frankrijk	1.003.250	1.100.221	1.120.184	1.059.192	1.132.212	1.162.349	+15,9%
V.S. Amerika	296.028	269.541	246.893	225.383	243.347	276.608	-6,6%
Spanje	93.037	179.512	199.821	191.995	213.066	236.512	+154,2%
Italië	168.719	165.375	170.208	167.050	163.657	177.450	+5,2%
Japan	122.729	90.877	79.003	55.797	56.150	63.343	-48,4%
Denemarken	38.312	40.242	43.352	38.601	41.623	42.447	+10,8%
Zweden	57.673	57.337	56.390	42.421	54.277	51.719	-10,3%
Oostenrijk	31.278	31.776	31.269	33.095	30.448	31.822	+1,7%
Rusland	33.658	59.566	57.675	54.019	64.182	83.529	+148,2%
China	23.152	47.042	42.402	39.542	46.014	53.253	+130,0%
India	20.399	44.851	61.171	39.417	54.248	67.040	+228,6%
Brazilië	9.734	20.981	24.119	17.565	25.032	33.625	+245,4%
Overig buitenland	787.225	1.137.488	1.104.153	1.015.277	1.053.743	1.158.127	+47,1%
TOTAAL	9.364.840	9.577.990	9.496.019	8.863.785	9.437.535	9.692.356	+3,5%

Noot: alle commerciële logiesvormen (hotels, campings, vakantieparken, logies voor doelgroepen en huurlogies via verhuurkantoren aan de Kust).
Bron: ADSEI, bewerking Toerisme Vlaanderen, Kennisbeheer.

3.117 Aankomsten naar aantal inwoners

Europese vergelijking van het aantal buitenlandse aankomsten per 100 inwoners, in 2000 en 2010.

Noot: een vergelijking van de gewesten met andere landen moet met de nodige omzichtigheid gebeuren: elk land zal regio's hebben die beter scoren dan het gemiddelde van het land.
Bron: UNWTO & Eurostat, bewerking SVR.

voor 77% van de buitenlandse overnachtingen en 32% van het totaal aantal overnachtingen. In Brussel liggen deze aandelen op 42% en 34%. Dit geeft aan dat het Brussels Hoofdstedelijke Gewest ook veel buitenlanders van buiten onze buurlanden aantrekt.

Het aantal overnachtingen herstelde bij zowat alle bezokkende landen na de dip in 2009. De financieel-economische crisis van dat jaar speelt daarbij hoogstwaarschijnlijk een rol. Bij sommige landen was de groei na 2009 nog een pak hoger dan het gemiddelde. Zo kwamen er beduidend meer Amerikanen, Spanjaarden, Zweden, Russen, Chinezen, Indiërs en Brazilianen naar Vlaanderen. De groei lag onder het gemiddelde voor Nederlanders, Britten en Italianen. Bij de Oostenrijkers is er zelfs sprake van een daling ten opzichte van 2008. De zwakkere Euro maakte het reizen naar Vlaanderen goedkoper voor zowat alle niet-euro landen.

In 2010 telde het Vlaamse Gewest 58 buitenlandse aankomsten per 100 inwoners. Op Europees vlak is dat een matige score, deels te verklaren door onze hoge bevolkingsdichtheid. In zowat alle Europese landen steeg het aantal aankomsten ten opzichte van 2009.

Dagtoerisme

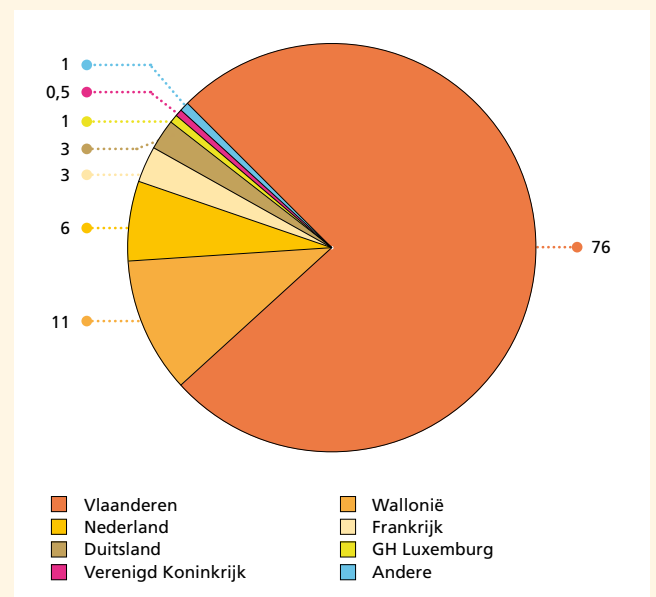
Dagtoerisme is een vorm van toerisme waarbij dezelfde dag weer naar de eigen woonplaats wordt teruggereisd. 82% van de Vlamingen gaat minstens één keer per jaar op daguitstap. Tussen juli 2010 en juni 2011 waren de Vlamingen goed voor 28,6 miljoen daguitstappen. Ruim drie op vier hiervan vond plaats in Vlaanderen zelf. Wallonië is goed voor 11% van de Vlaamse daguitstappen. Ook de buurlanden trekken nog heel wat Vlaamse dag-

toeristen aan.

Binnen Vlaanderen is de kust goed voor een vijfde van de daguitstappen. De Vlaamse regio's trekken 44% van de Vlaamse dagtoeristen in Vlaanderen aan, en de kunststeden (inclusief Brussel) hebben een aandeel van 36%. Het dagtoerisme in Vlaanderen is goed voor ruim 26 miljoen daguitstappen. Het merendeel van die daguitstappen

3.118 Daguitstappen Vlamingen

Verdeling van de daguitstappen van de Vlamingen naar bestemming, van juli 2010 tot juni 2011, in %.

Bron: daguitstappenonderzoek.

3.119 Attracties

Evolutie van het aantal bezoekers van toeristische attracties, naar type attractie, van 2004 tot 2010, in %.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	'04-'10
Toeristisch-recreatieve attracties	59,3	60,0	58,9	59,5	60,2	61,8	61,1	+27,9
dieren-, pret- en themaparken	33,8	32,3	32,6	33,2	33,7	31,0	29,4	+7,8
recreatieparken en waterplezier	11,3	12,7	13,7	12,5	12,5	18,0	18,5	+103,5
wetenschap en natuur	6,3	7,3	5,9	6,7	7,0	6,7	6,9	+34,6
sightseeing	7,9	7,7	6,7	7,0	7,0	6,0	6,4	+0,4
Culturele attracties	40,7	40,0	41,1	40,5	39,8	38,2	38,9	+18,5
erfgoedmusea	22,1	21,5	23,0	21,8	23,5	20,8	21,0	+18,1
kunstmusea	8,5	8,9	8,2	9,5	7,8	7,4	7,8	+14,2
niet-museale erfgoedattracties	10,1	9,6	9,9	9,2	8,6	10,1	10,0	+23,2
Totaal (N)	15.347.642	15.163.396	15.805.958	16.771.172	16.554.136	18.045.163	19.042.519	+24,1

Bron: Steunpunt Buitenlans Beleid, Kennisbeheer.

3.120 Omvang en omzet dagtoerisme

Omvang en omzet van het dagtoerisme in Vlaanderen (incl. Brussel), van juli 2010 tot juni 2011.

	Vlamingen	Walen	Brusselaars	Belgen
Aantal daguitstappen	21.743.520	2.687.090	1.821.025	26.251.635
Besteding per persoon (euro)	37,90	21,08	58,66	
Omzet	824.079.401	56.643.854	106.821.320	987.544.575

Bron: daguitstappenonderzoek.

gebeurt door Vlamingen zelf, maar vanuit Wallonië zijn er ook 2,7 miljoen daguitstappen naar Vlaanderen. Vanuit Brussel zijn dit er 1,8 miljoen. Voor daguitstappen door buitenlanders in Vlaanderen zijn er nog geen gegevens. De omzet van het dagtoerisme in Vlaanderen bedraagt net geen miljard euro.

Een deel van het dagtoerisme vindt plaats in **attracties**. De attracties in het Vlaamse Gewest konden in 2010 rekenen op het bezoek van 19 miljoen dagtoeristen (Belgen en buitenlanders). Dit is een daling van 3% ten opzichte van een jaar voordien. Het dagtoerisme aan de kust schommelde de voorbije tien jaar steeds tussen de 16 en 19 miljoen dagtoeristen per jaar. In 2010 ging het om 18 miljoen dagtoeristen. Schommelingen hebben hier vooral te maken met de weersomstandigheden. Twee op drie van de dagtoeristen in 2010 waren Vlamingen. Een dagtoerist aan de kust spendeerde gemiddeld 35 euro. 21 euro daarvan ging naar restaurant- en cafébezoek.

De Vlaming op vakantie

Dit tweede deel neemt de Vlaming en zijn vakantie onder de loep. De participatiegraad maakt duidelijk dat op vakantie gaan niet voor iedereen is weggelegd. Een overzicht van de lange en korte vakanties van de Vlamingen rondt dit deel af.

Vakantieparticipatie

In 2010 ging iets minder dan driekwart van de Vlamingen minstens eenmaal op vakantie. Daarmee neemt de **vakantieparticipatie** opnieuw iets toe na de daling in 2008. Het gemiddeld aantal vakanties per reizende Vlaming zakt in 2010 naar 2,1. Er gaan dus meer mensen op vakantie, maar diegenen die reizen doen dat minder vaak als in 2008. Toch is het totale aantal vakanties licht gestegen. Er is een duidelijke verschuiving van de winter naar de zomer. Het aantal zomervakanties stijgt met 600.000 terwijl het aantal wintervakanties daalt met een half miljoen. De kleine toename van het totaal aantal vakanties situeert zich vooral in het binnenland. De Vlaamse participatiegraad benadert die van onze buurlanden, al zijn exacte vergelijkingen niet mogelijk wegens kleine methodologische verschillen.

Voor veel mensen met een beperkt inkomen is met vakantie gaan een uitgave die niet binnen hun budget past. In 2010 beweerden ruim 18% van de Vlamingen dat ze zich geen vakantie konden veroorloven. Dat is een stijging van een procentpunt ten opzichte van 2009, en een evenaring

3.121 Vakantieparticipatie

Evolutie van de vakantieparticipatie van de Vlamingen, van 1998 tot 2010.

	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Totale vakantieparticipatie	75,3%	78,1%	74,1%	75,4%	76,6%	73,7%	74,2%
Frequentie per jaar	2,3	2,3	2,3	2,4	2,2	2,2	2,1
Lange vakantieparticipatie	65,9%	68,7%	64,3%	64,8%	67,1%	63,3%	63,2%
Lange vakantiefrequentie	1,65	1,67	1,75	1,74	1,65	1,69	1,64
Korte vakantieparticipatie	38,9%	41,7%	38,5%	41,3%	38,8%	36,6%	37,5%
Korte vakantiefrequentie	1,54	1,62	1,60	1,60	1,56	1,51	1,46

Bron: WES, Onderzoek & Advies.

3.122 Vakantie-armoede

Evolutie aandeel per risicogroep dat zich geen week vakantie kan veroorloven, van 2004 tot 2010, in %.

	laagste inkommen- kwintiel	65+	1-ouder- gezin	alleen- staanden	werklozen	zieken & invaliden	niet EU-burgers	laag geschoolden	Totaal
2004	36	21	53	27	34	37	38	26	18,3
2005	40	21	46	27	25	37	37	24	16,0
2006	36	18	50	25	25	36	42	22	14,5
2007	33	17	37	24	23	36	30	20	13,3
2008	44	20	47	27	25	43	33	25	17,8
2009	45	22	43	29	31	43	44	27	17,4
2010	49	23	40	31	35	45	44	30	18,2

Bron: SILC.

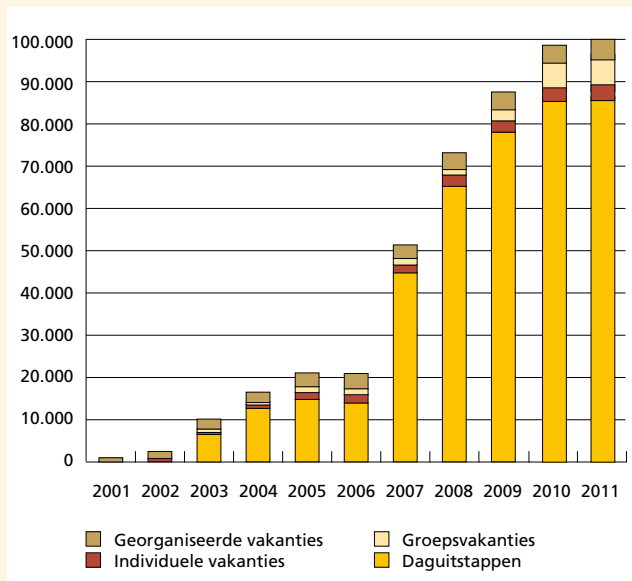
van het hoogste cijfer sinds 2004. Bij (armoede-) risicogroepen ligt dat percentage aanzienlijk hoger. Bij al deze groepen, met uitzondering van de eenoudergezinnen, stijgt ook het aantal dat zich geen vakantie kan veroorloven tot recordhoogte.

Omdat vakantie een basisrecht is, ijvert Toerisme Vlaanderen via haar steunpunt Vakantieparticipatie voor een betaalbaar vakantieaanbod. Het aanbod is bedoeld voor alle mensen die omwille van financiële beperkingen niet op vakantie of daguitstap kunnen gaan.

Het steunpunt werkt daarvoor samen met tal van organisaties, toeristische attracties en vakantiehuizen, die bereid zijn een sociaal tarief te hanteren voor deze doelgroep. In 2011 konden zo bijna 100.000 mensen genieten van een vakantie of een dagje uit.

3.123 Steunpunt Vakantieparticipatie

Evolutie van het aantal toeristen dat gebruik maakte van het steunpunt Vakantieparticipatie, van 2001 tot 2011 (opgestart in mei 2001).

Bron: Toerisme Vlaanderen, Steunpunt Vakantieparticipatie.

Lange vakanties

Het aandeel Vlamingen dat minstens eenmaal een vakantie van minstens 4 nachten heeft genomen bedroeg in 2010 63%. De lange vakantieparticipatie kende een minieme daling en bereikt daarmee het laagste niveau sinds 1998. Er nemen dus minder Vlamingen een **lange vakantie**, en ze doen dat ook iets minder frequent. Daardoor liep het totale aantal lange vakanties licht terug. Het aantal lange zomervakanties steeg, terwijl de lange wintersportvakanties in aantal daalden.

De Vlaamse kust is de populairste binnenlandse bestemming voor lange vakanties. Als ook de buitenlandse bestemmingen mee in rekening worden gebracht, komt de kust op de tweede plaats met een aandeel van bijna 14% in het totaal aantal lange vakanties. Het aantal lange vakanties in Wallonië bleef stabiel. In de Vlaamse regio's neemt het aantal Vlaamse vakanties toe.

Frankrijk is en blijft de bestemming nummer één voor de Vlaming met bijna 1,4 miljoen vakanties. Spanje komt traditioneel op de tweede plaats bij de buitenlandse bestemmingen. Er is een lichte terugval van het aantal lange vakanties. De dalende populariteit van Spanje zet zich dus verder. Italië blijft de nummer drie. Oostenrijk, Turkije en Griekenland, konden in 2010 veel minder Vlamingen verleiden dan in 2008. De buurlanden Nederland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk ontvingen dan weer meer Vlamingen voor een lange vakantie.

Een Vlaamse lange vakantie duurde gemiddeld 10,2 nachten. Tijdens die periode gaf de Vlaming gemiddeld 608 euro uit. De bestedingen voor het totale verblijf stegen - na correctie voor de index - met 1% in vergelijking met 2008. De gemiddelde uitgaven per nacht gingen met 3% de hoogte in.

Korte vakanties

Ruim 37% van de Vlamingen heeft in 2010 minstens één **korte vakantie** genomen, een stijging van een procentpunt ten opzichte van 2008. Het gemiddeld aantal korte vakanties per persoon daalde licht. Toch is er een kleine toename van het totaal aantal korte vakanties. De Vlaming verkiest steeds vaker een korte zomervakantie boven een korte vakantie in de winter. In tegenstelling tot de lange vakanties zijn de binnenlandse korte vakanties populairder dan de buitenlandse. Het binnenland is goed voor 54% van de korte vakanties. De kust is opnieuw de populairste bestemming. Voor de buitenlandse bestemmingen scoren vooral de buurlanden erg goed. De niet-buurlanden scoren als groep ook behoorlijk. Het succes van citytrips met goedkope luchtvaartmaatschappijen speelt hierbij een belangrijke rol.

De gemiddelde uitgaven voor een kort verblijf stegen in 2010 - na correctie voor de index - met 4% in vergelijking met 2008. Het gemiddelde per nacht steeg met 10%.

3.124 Lange vakantiebestemming

Evolutie van de lange vakantiebestemmingen van de Vlamingen, van 1998 tot 2010, aandeel t.o.v. het totaal.

	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Vlaamse kust	15,3	13,2	12,8	12,7	13,3	12,8	13,7
Wallonië	7,6	6,0	7,0	6,4	7,7	5,4	5,4
Vlaamse regio's	5,2	4,5	4,8	4,5	5,0	4,5	4,9
Kunststeden	0,3	0,3	0,3	0,1	0,2	0,3	0,2
Binnenland	28,4	24,0	24,9	23,7	26,2	23,1	24,2
Frankrijk	16,3	17,8	18,0	17,1	19,0	19,0	20,5
Spanje	15,1	15,9	14,7	13,5	11,8	11,4	11,2
Italië	5,0	6,3	7,5	6,4	6,2	6,8	6,9
Oostenrijk	5,2	5,1	4,7	5,1	4,9	5,3	4,5
Turkije	2,3	3,7	4,2	4,9	3,7	5,6	4,2
Nederland	3,3	2,6	3,3	3,6	3,5	3,1	3,7
Duitsland	3,3	3,8	3,1	3,7	4,1	3,0	3,7
Griekenland	3,1	3,5	3,3	2,9	3,7	3,6	2,3
Zwitserland	3,1	1,8	1,8	2,1	2,0	1,5	1,6
Britse Eilanden	1,9	1,4	2,0	1,5	1,0	1,1	1,3
Oost-Europa	2,2	1,4	2,0	2,6	2,1	2,4	2,1
Overig buitenland	10,8	12,7	10,5	12,9	11,9	14,1	13,8
Buitenland	71,6	76,0	75,1	76,3	73,9	76,9	75,8
Totaal (x 1.000)	6.556	7.069	6.859	6.866	6.656	6.723	6.694

Bron: WES, Onderzoek & Advies.

3.125 Bestedingen lange vakantie

Evolutie van de gemiddelde bestedingen tijdens de lange vakanties van de Vlamingen, van 1998 tot 2010, in euro.

	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Per persoon en per lange vakantie	594	639	627	649	594	604	608
Per persoon en per nacht	59	61	60	63	59	59	61

Geïndexeerde prijzen met basisjaar 2010.

Bron: WES, Onderzoek & Advies (bewerking SVR).

3.126 Korte vakantiebestemming

Evolutie van de korte vakantiebestemmingen van de Vlamingen, van 1998 tot 2010, aandeel t.o.v. het totaal.

	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Vlaamse kust	21,1	19,1	18,7	20,5	18,5	17,9	17,9
Wallonië	21,7	21,7	22,7	22,0	20,4	19,4	16,4
Vlaamse regio's	14,2	12,8	14,1	13,9	13,8	14,0	16,2
Kunststeden	2,0	2,5	1,8	2,4	2,5	2,7	3,7
Binnenland	59,0	56,1	57,3	58,8	55,2	54,0	54,2
Frankrijk	14,4	16,1	15,9	14,0	13,4	13,5	13,1
Nederland	6,9	8,4	9,8	9,3	11,1	11,8	12,2
Duitsland	8,2	8,8	7,6	8,4	8,9	9,5	9,1
Britse eilanden	5,0	3,2	2,6	3,2	1,8	3,1	3,4
G.H.-Luxemburg	2,7	2,8	2,5	1,7	1,9	1,2	1,6
Overig buitenland	3,8	4,6	4,3	4,6	7,0	6,9	6,4
Buitenland	41,0	43,9	42,7	41,2	44,1	46,0	45,8
Totaal (x 1.000)	3.613	4.172	3.733	4.022	3.655	3.435	3.554

Bron: WES, Onderzoek & Advies.

3.127 Bestedingen korte vakantie

Evolutie van de gemiddelde bestedingen tijdens de korte vakantie van de Vlaming, van 1998 tot 2010, in euro.

	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Per persoon en per korte vakantie	164	183	177	180	174	184	192
Per persoon en per nacht	81	87	83	85	80	84	92

Geïndexeerde prijzen met basisjaar 2010.

Bron: WES, Onderzoek & Advies (bewerking SVR).

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

Weekers, K. (2012). *De economische betekenis van toerisme in Vlaanderen*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.

Toerisme Vlaanderen

Steunpunt vakantieparticipatie

www.vakantieparticipatie.be

Onderzoek en cijfers

www.toerismevlaanderen.be/cijfers

United Nations World Tourism Organisation (UNWTO)

www.unwto.org

WES Onderzoek & Advies

www.wes.be

Westtoer

www.westtoer.be

DEFINITIES

Aankomsten en overnachtingen De FOD Economie ontvangt maandelijks van alle hotels, campings, vakantieparken, doelgroepen (jeugdlogies en sociaal volwassenenlogies) het aantal aankomsten en overnachtingen. Het aantal aankomsten komt grosso modo overeen met het aantal verblijfstoeristen, met dat verschil dat elke toerist als ‘aankomst’ wordt geteld telkens hij of zij een nieuwe logiesaccommodatie benut. Het volume aan overnachtingen is de optelsom van alle verblijfsnachten die met de geregistreerde aankomsten gepaard gaan.

Binnenlandse overnachtingen Overnachtingen in commerciële logies door Belgen

Buitenlandse overnachtingen Overnachtingen in commerciële logies door niet-Belgen

Kunststeden Antwerpen, Brugge (exclusief Zeebrugge), Brussel (Gewest), Gent, Leuven en Mechelen

Kust Alle kustgemeenten inclusief Zeebrugge

Vlaamse Regio's Alle andere gebieden in Vlaanderen, buiten de kust en de kunststeden

Lange vakantie Elk verblijf buitenhuis van minstens vier opeenvolgende nachten, met recreatieve doeleinden.

Korte vakantie Elk verblijf buitenhuis met één tot drie overnachtingen, met recreatieve doeleinden. In tegenstelling tot de lange vakanties worden bij de korte vakanties de verblijven bij familie of kennissen en in tweede verblijven buiten beschouwing gelaten. Het betreft dus enkel de commerciële korte vakanties waarbij betaald wordt voor het logies.

3.4 MEDIA

De 3 kerndoelstellingen van het mediabeleid zijn:

- onafhankelijkheid, pluriformiteit en kwaliteit van de media en van de informatieverstrekking;
- toegang voor elke Vlaming tot een divers, kwalitatief en innovatief media-aanbod;
- media stimuleren als partners in een vooruitstrevende informatiemaatschappij.

Dit hoofdstuk gaat dieper in op de 2 eerste strategische doelstellingen. Naast de traditionele media waaronder de televisie, de radio en de krant komen technologische innovaties en nieuwe mediatoepassingen aan bod. De technologische innovaties houden de digitalisering van het medialandschap in met nieuwe mediakanalen zoals het internet, de gsm of de smartphone, de tablet of de spelconsole. Verder zijn er nieuwe of meer kwalitatieve digitale diensten via de traditionele media. Digitale radio en televisie hebben een betere geluids- en/of beeldkwaliteit en laten meer zenders toe. Digitale interactieve televisie biedt een bijkomend aanbod van niet-lineaire televisiediensten zoals het opvragen van programma's of films.

Onafhankelijkheid, pluriformiteit en kwaliteit

De eerste strategische doelstelling veronderstelt twee aandachtspunten, die hierna meer in detail aan bod zullen komen: de onafhankelijkheid, de pluriformiteit en de leefbaarheid van de Vlaamse mediasector en een kwaliteitsvol media-aanbod.

Leefbaarheid en pluriformiteit

De digitalisering heeft het media-aanbod sterk gewijzigd. Een pluriform, divers en kwaliteitsvol medialandschap veronderstelt een voldoende groot aantal verschillende spelers zonder de leefbaarheid van de sector in het gedrang te brengen. Het media-aanbod en de mediaconcentratie geven een beeld van de diversiteit aan spelers. De leefbaarheid wordt in kaart gebracht via de beschikbare middelen voor mediaproductie.

Diversiteit aan spelers

De diversiteit aan spelers wordt vooreerst onderzocht via het aantal spelers voor de deelsectoren. Hierbij wordt rekening gehouden met de technologische ontwikkelingen die een alternatief of verbeterd media-aanbod mogelijk maken. Een divers aanbod veronderstelt echter ook een aantal spelers die een deel van de markt bedienen. In dit kader worden waar mogelijk de marktaandelen beschreven. Tenslotte veronderstelt een divers media-aanbod dat verschillende mediagroepen deze markt bedienen.

Radio

Naast de 4 publieke landelijke radio's Radio 1, Klara, MNM en Studio Brussel, verenigt de VRT in Radio 2 vijf regionale publieke radio-omroeporganisaties. Naast de traditionele zenders heeft de VRT nog een extra digitaal radio-aanbod via MNM Hits, Klara Continuo, Sporza, Nieuws+ en Ketnet Hits. Verder biedt de VRT-radiospeler de mogelijkheid om uitgezonden radioprogramma's op te vragen en te beluisteren.

De **erkende radio's** die in 2009 actief waren, kregen hun erkenning voor het nieuwe mediadecreet van 27 maart 2009 in werking trad. De landelijke radio's Q-music en JOE fm, actief sinds 2001, zijn momenteel in handen van de VMMA, die op zijn beurt behoort tot De Persgroep en de Roularta Media Group. De erkende regionale radio's werken sinds 2010 allen samen onder de naam Nostalgie, dat vanaf 2008 reeds vier van deze radio's verenigde. Nostalgie is opgericht door Corelio en Concentra in samenwerking met de internationale NRJ-radiogroep, de grootste radiogroep van Europa. Het aantal door de Vlaamse Regulator voor de Media (VRM) erkende lokale radio-omroepen bleef tussen 2009 en 2011 stabiel op 289. Het aandeel lokale radio's die tot een samenwerkingsverband horen, neemt toe van 61% in 2009, over 67% in 2010 tot 71% in 2011 (VRM, 2011). Ongeacht de grootte van het zendgebied van deze samenwerkingsinitiatieven, blijven de samenstellende radio's erkend als lokale omroepen. De 'andere radio-organisaties' geven hun omroepprogramma's uitsluitend door via een kabel- of ethernetnetwerk of via het internet. In praktijk betreft het hier 3 erkende omroepen die uitsluitend via de kabel worden doorgegeven. Radiozenders die louter via internet uitzenden, meldden zich bij het vorige decreet niet steeds aan bij de VRM. Hierdoor ontbreken de exacte cijfers over het aantal internetradio's.

3.128 Marktaandeel radio's

Evolutie van de gemiddelde jaarlijkse marktaandelen van 2002 tot 2011, naar radio-omroep, in %.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Publieke RO										
VRT	84,8	82,7	76,8	68,5	65,2	62,5	64,5	62,1	61,2	61,0
Radio 1	11,5	12,1	11,8	9,1	7,4	8,4	9,1	8,7	8,6	8,8
Radio 2	35,2	33,2	33,0	33,0	31,9	31,0	30,5	30,8	30,4	29,0
MNM (Radio Donna)	29,4	27,6	21,7	17,1	17,0	12,8	13,4	10,6	9,6	8,9
Studio Brussel	6,2	7,5	7,9	6,8	7,1	8,2	9,8	9,5	10,7	11,9
Klara	2,5	2,5	2,5	2,5	1,9	2,2	1,8	2,6	1,9	2,3
Particuliere RO										
Landelijke dekking	4,8	8,3	13,6	19,6	21,9	23,2	24,9	25,8	27,3	27,3
Q-music	3,6	5,6	8,9	14,4	17,1	17,6	17,1	16,0	14,8	14,8
JOE fm (/4FM)	1,2	2,7	4,7	5,2	4,8	5,6	6,1	6,3	6,8	6,7
Nostalgie							1,8	3,6	5,7*	5,8
Andere RO	9,4	8,4	9,0	10,2	11,7	12,0	10,8	12,2	11,5	11,7

Cijfers op basis van het CIM Radio onderzoek, 12+, maandag-zondag, 5-5u; RO staat voor radio-omroeporganisatie. * Toevoeging FM-Limburg in 2010. Bron: VRT-Studiedienst, CIM Radio onderzoek.

Niet-lineaire radio-omroeporganisaties bieden de gebruiker de mogelijkheid om auditieve programma's te beluisteren op zijn individuele verzoek en op het door hem gekozen moment op basis van een door de omroeporganisatie geselecteerde programmacatalogus. De landelijke private radio-omroeporganisaties bieden aan de hand van podcasts en audioverslagen niet-lineaire radiodiensten aan. In 2011 (VRM, 2011) waren er 22 niet-lineaire radio-organisaties aangemeld bij de VRM. Tenslotte zijn er eind 2011 internetapplicaties zoals iTunes en Spotify waarbij men zelf kan bepalen welke muziek men wil beluisteren.

Het gewijzigde radiolandschap resulteerde in herverdelingen van de marktaandelen voor het traditionele radio-aanbod. De daling van het marktaandeel van de VRT van 85% in 2002 naar 61% in 2011 kan bijna volledig verklaard worden door de stijgende populariteit van de private radio's met landelijke dekking. Binnen de VRT is Studio Brussel de enige radio met een stijgend marktaandeel over deze periode. Het dalende marktaandeel van de VRT is vooral toe te schrijven aan de sterke afname van het marktaandeel van MNM (voor 2009 Donna). Ook Radio 2 gaf heel wat marktaandeel prijs, maar heeft eind 2011 nog een groter aandeel dan de drie particuliere radio's met landelijke dekking samen. Binnen de 3 private radio's met landelijke dekking blijft het marktaandeel nagenoeg constant van 2010 tot 2011. Na een sterke stijging van het marktaandeel van de VMMA-radio's, Q-music en JOE fm, van 2002 tot 2007, neemt dit gezamenlijk aandeel wat af sinds de komst van Nostalgie. Deze afname is toe te schrijven aan het gedaalde marktaandeel van Q-music.

Televisie

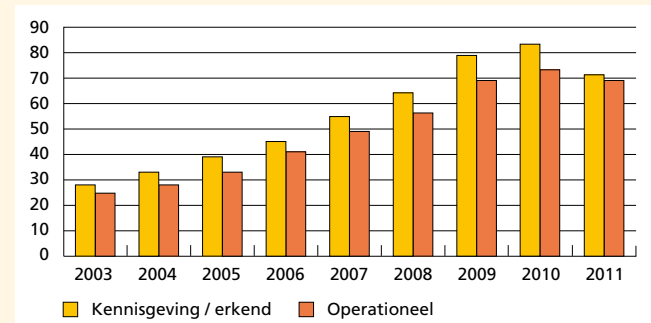
Bij de televisiediensten horen zowel de lineaire televisiediensten van de (traditioneel gekende) televisiezenders die voor iedereen dezelfde programma's op hetzelfde tijdstip uitzenden, als de niet-lineaire televisiediensten waarbij de kijker op eigen verzoek en op het door hem gekozen moment programma's (films, documentaires,

series, sportevenementen, kinderprogramma's, entertainment, ...) kan kiezen uit een programmacatalogus. Het aantal televisiediensten steeg sterk van 2003 tot 2010, maar over het voorbije jaar is er een sterke terugval. Dit geldt zowel voor het aantal televisiediensten waarvoor er een kennisgeving of een erkenning is, als voor het aantal operationele televisiediensten. Het aantal televisiediensten van de VRT wordt geregeld via de beheersovereenkomst. Tot 2011 had de VRT twee kanalen. In mei 2012 kreeg de VRT er een derde kanaal bij, met een aanbod gericht op kinderen, jongeren en buitenlanders in Vlaanderen.

Sinds 2005 kan de Vlaming kiezen voor (interactieve) digitale televisie (iDTV) via DSL of de kabel. Digitale televisie via de satelliet kwam in 2006 op de markt. Het zenderpark van de VRT kwam in stappen volledig in handen van Norkring België, dat sinds 2009 de digitale ether beheert. Tot 2011 zond Norkring alleen de VRT digitaal uit via de ether, maar in 2012 lanceerde ook Telenet een

3.129 Televisiediensten

Evolutie van het aantal openbare televisiediensten en het aantal particuliere televisiediensten, erkend of waarvoor een kennisgeving gebeurde en operationeel, van 2003 tot 2011.

Technische noot: het decreet betreffende de radio-omroep en de televisie van 27 maart 2009 wijzigde de categorieën van televisiediensten. Tot deze wijziging werden de lineaire televisiediensten erkend. Sinds 2009 is er een erkenning voor de regionale omroeporganisaties en een kennisgeving voor de overige particuliere lineaire en niet-lineaire televisieomroepen. Bron: VRM.

3.130 Marktaandeel tv-zenders

Evolutie van de marktaandelen van de tv-zenders van 2001 tot 2011, op de totale populatie (4 jaar en ouder; over de hele dag), in %.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Eén(tv1)	25,0	26,4	27,9	28,2	27,0	28,7	30,1	31,7	32,4	33,3	33,9
Canvas/Ketnet/tv2	8,5	9,6	10,0	9,4	9,4	9,6	9,4	8,6	8,9	9,4	8,4
Vtm	27,2	25,4	23,5	22,9	22,0	21,3	20,7	21,4	20,9	20,4	20,2
2BE/KA2	7,3	6,4	6,2	5,2	5,6	6,7	5,9	5,8	5,6	5,1	5,2
Vitaya	0,5	0,8	1,2	1,5	2,4	2,9	3,4	3,5	3,9	3,5	4,1
VIER/VT4	6,4	6,3	6,8	6,7	6,4	7,0	6,4	6,5	6,0	6,4	6,9
VIJF/vijfTV				0,3	2,4	4,2	4,1	4,4	4,4	3,8	3,2
Andere	25,1	25,1	24,4	23,2	24,8	19,6	20,1	18,1	18,0	18,2	18,1

Zender Sporza, alleen actief in 2004, werd niet opgenomen.
Bron: CIM TV.

aanbod via Norkring. Een andere vorm van distributie van omroepsignalen vinden we in mobiele televisie, waarbij televisiesignalen ontvangen kunnen worden via een gsm of smartphone. De Conferentie van Regulators voor de elektronische Communicatiesector besliste in 2011 dat de kabeloperatoren hun netwerk moeten openstellen zodat ook alternatieve operatoren kabeltelevisie kunnen aanbieden. Dit zou moeten leiden tot meer en sterkere alternatieve operatoren in deze markt, waarbij de grotere concurrentie de consument ten goede kan komen.

Interactieve digitale televisie maakt nieuwe niet-lineaire diensten mogelijk waaronder Video-On-Demand (VOD), het pauzeren en terugspoelen van live uitzendingen en internet-toepassingen zoals het delen van foto's, spelen van spelletjes en dergelijke meer. Via Mobile TV van Mobistar, Yelo van Telenet en TV Overal van Belgacom kan men mobiel televisiekijken via de smartphone, de tablet en/of de laptop.

Terwijl het aanbod in **hoge definitie televisie (HDTV)**, een evolutie van digitale televisie met een nog betere beeldkwaliteit, zich nog ontwikkelt, wordt al gesproken van 4K tv-toestellen met een extreem hoge resolutie. In 2008 gingen Eén HD en Canvas/Ketnet HD op een apart kanaal van start. Naast deze publieke zenders zijn er verschillende Vlaamse commerciële HD zenders, zoals vtm, Exqi-sport en -cultuur en enkele PRIME-zenders. Het verwachte succes van 3D-televisie, te koop sinds 2010, bleef tot nog toe uit. Eind 2011 hebben zowel Belgacom als Telenet een 3D-demo kanaal en via VOD kunnen 3D-films opgevraagd worden. In 2010 kon men in Vlaanderen de eerste live-uitzending in 3D bekijken.

Eind 2011 heeft de VRT met 42% het grootste **marktaandeel**. De VMMA-zenders vtm, 2BE en Vitaya hebben samen een marktaandeel van 30% en de zenders van De Vijver Mediaholding VIER en VIJF (toen nog VT4 en VijfTV) hebben samen een marktaandeel van 10%. De voorbije tien jaar was er een verschuiving in de **marktaandelen** van deze lineaire televisieomroepen, hier televisiezenders genoemd. Het aandeel van de VRT steeg over de voorbije 10 jaar sterk door de stijgende populariteit van Eén. De traditionele VMMA-zenders vtm en 2BE verloren over dezelfde periode heel wat aandeel. Eind 2010 werd Vitaya overgenomen door de VMMA. Het marktaandeel van deze

drie VMMA-zenders samen schommelt sinds 2003 rond 30%. Hiernaast heeft deze televisiemaatschappij nog de zenders JIM, vtmKzoom en de digitale zenders Anne en Vitaliteit. VIER en VIJF samen behouden een marktaandeel tussen 10 tot 11% sinds 2007. Verwacht wordt dat deze zenders met 'Woestijnvis'-programma's voor wat marktverschuivingen kunnen zorgen in de komende jaren. Terwijl er steeds meer nieuwe spelers zijn op de markt, is het marktaandeel voor de groep van 'anderen' de voorbije tien jaar sterk afgenomen. Het publiek heeft zich duidelijk niet massaal gestort op dit nieuwe aanbod.

Geschreven pers

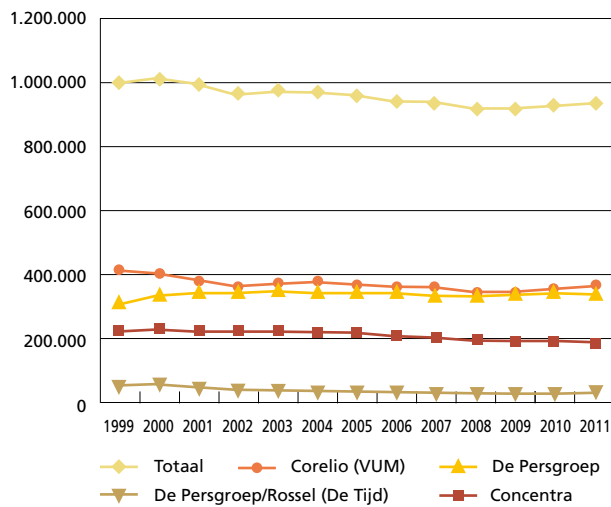
Sinds "Het Volk" in 2008 volledig opging in Het Nieuwsblad, zijn er **7 betalende Vlaamse dagbladen**: De Morgen, De Standaard, De Tijd, de Gazet van Antwerpen, Het Belang van Limburg, Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad. De Nieuwe Gazet en De Gentenaar zijn eerder regionale edities geworden van respectievelijk Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad, de populairste kranten qua oplage en lezersaantallen. Doordat elke krant een inhoudelijke focus heeft op een bepaalde regio, op een bepaalde sector zoals de economie of op een bepaald segment van de bevolking spreekt elke krant een niche van de krantenmarkt aan. Binnen elke niche is er een beperkte keuze (VRM, 2010).

De markt van de **periodieke bladen** is een relatief dynamische markt. Regelmatig verschijnen of verdwijnen er titels of zijn er overnames van titels (VRM, 2011). Zo kwam Humo in 2011 voor 100% in handen van De Vijver. Bij het uitgebreide aanbod van **gratis bladen** zijn de bekendste voorbeelden Metro, Passe-Partout, De Streekkrant, Vacature en De Zondag.

De **marktaandelen** worden alleen besproken voor de dagbladen op basis van de betaalde verspreiding, inclusief 'digitale betaalde' verspreiding. Deze betaalde verspreiding daalt voor het geheel van de kranten van 1999 tot 2009, maar neemt sindsdien terug lichtjes toe. De lichte toename is het gevolg van de digitale betaalde verspreiding (van 3.257 in 2009 tot 12.546 in 2011). De betaalde verspreiding van de gedrukte exemplaren is sinds 2009 vrij stabiel gebleven. Over de beschouwde

3.131 Kranten

Evolutie van de betaalde verspreiding van de krantengroepen, inclusief 'digitale betaalde' verspreiding, van 1999 tot 2011.

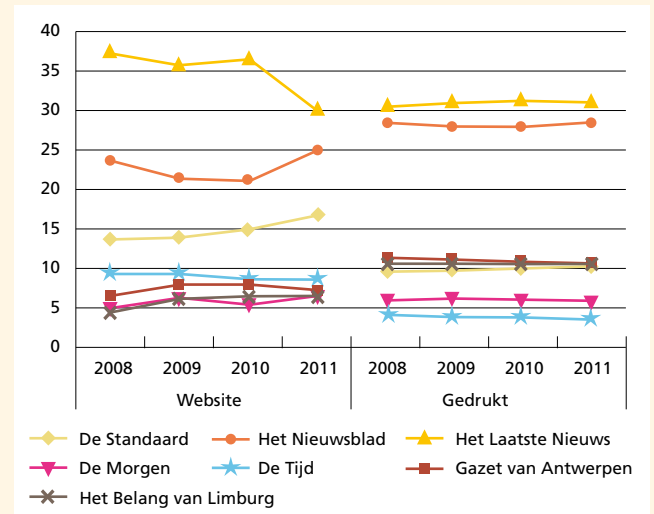
De Persgroep: Het Laatste Nieuws + Nieuwe Gazet en De Morgen; Concentra: Gazet Van Antwerpen en het Belang Van Limburg; Corelio: De Standaard, Het Nieuwsblad + De Gentenaar en tot 2007 Het Volk.
Bron: CIM, Echtverklaringen verspreiding pers.

periode 1999 tot 2011 blijft Corelio de marktleider, al verliest deze krantengroep wat marktaandeel. De Persgroep verhoogde als enige de totale betaalde verspreiding in deze dalende markt. Zijn marktaandeel komt hierdoor de laatste jaren sterk in de buurt van Corelio. Inclusief het marktaandeel van De Tijd, die toebehoort aan De Persgroep & Rossel, overstijgt De Persgroep het marktaandeel van Corelio. Het marktaandeel van Concentra is lichtjes gedaald. De gratis Metro (Concentra & Rossel) is volgens de cijfers van de machineoplage de derde grootste krant, na Het Nieuwsblad/De Gentenaar (Corelio) en Het Laatste Nieuws/Nieuwe Gazet (De Persgroep).

De online marktaandelen op basis van het gemiddeld aantal bezoekers aan de krantensites volgen min of meer de verschillen tussen de marktaandelen van de betaalde verspreiding voor de gedrukte exemplaren in 2011. Corelio (41%) is in 2011 de marktleider, gevolgd door de Persgroep (36%). De online marktaandelen voor deze krantengroepen verschillen niet zo sterk van de offline marktaandelen voor de gedrukte exemplaren. Wanneer we De Tijd bij de Persgroep rekenen is deze laatste weer marktleider. Door het sterke online marktaandeel van De Tijd tegenover zijn offline marktaandeel (8% tegen 3%), is voor deze bredere definitie van de Persgroep het online marktaandeel ook een stuk groter dan dat voor de gedrukte exemplaren. Concentra heeft een kleiner online marktaandeel dan het marktaandeel voor zijn gedrukte exemplaren (14% versus 21%). Deze verschillen voor de krantengroepen kunnen verklaard worden door de aard van de kranten die ze bezitten. Het Laatste Nieuws (De Persgroep) en Het Nieuwsblad (Corelio) zijn de populairste onlinekranten, maar hun online marktaandeel is in

3.132 On- versus offline kranten

Vergelijking van de marktaandelen van de Vlaamse dagbladen op basis van de betaalde verspreiding van de papieren krant en op basis van het gemiddeld aantal bezoekers aan hun websites in een week in de maanden juli/augustus, van 2008 tot 2011.

Het Nieuwsblad omvat De Gentenaar; Het Laatste Nieuws De Nieuwe Gazet.
Bron: offline kranten, betaalde verkoop, CIM; onlinekranten, VRM, Mediaconcentratie rapport 2011, p. 176, op basis van CIM-cijfers.

2011 ongeveer gelijk tot iets kleiner dan hun marktaandeel voor de gedrukte exemplaren. Het online marktaandeel bij De Standaard (Corelio) en De Tijd (De Persgroep & Rossel) is groter dan dat van de gedrukte kranten. De Morgen (Persgroep) heeft nagenoeg eenzelfde marktaandeel voor zijn gedrukte versie en voor zijn website.

Ook volgens de 'National Newspublishers Survey 2011' is het effect van de krantenwebsites op het **gecombineerde weekbereik** over de gedrukte kranten en hun websites het grootst voor de kwaliteitskranten (De Standaard, De Morgen en De Tijd samen). Dit gecombineerde weekbereik is voor het geheel van de kranten 1,23 keer groter dan het weekbereik van de gedrukte krant alleen. Bij de kwaliteitskranten neemt het weekbereik sterker toe (*1,33) via het bijkomende onlineaanbod. Het bereik van de geschreven pers wordt hierbij weinig of niet aangetast door het bereik van de websites: de onlinelezers blijven ook traditionele lezers (Drijvers e.a., 2011).

De bladen van de periodieke pers hebben vaak een online equivalent, maar de populariteit ligt een stuk lager dan bij de dagbladen.

Nieuwswebsites

De helft van de volwassen Vlamingen gebruikte in 2011 **het internet om het nieuws te volgen**, 39% doet dit minstens wekelijks. Volgens Alexa (13 juli 2012) zitten er op basis van het gemiddeld aantal bezoekers en paginaviews per dag over de voorbije maand 3 Nederlandstalige kranten in de top 20 van de meest bezochte websites in

België: Het Laatste Nieuws, De Standaard en Het Nieuwsblad – De Gentenaar. Al de overige kranten, uitgezonderd Het Belang van Limburg (162e plaats), zitten in de top 100. De overige Nederlandstalige mediagerelateerde websites in deze top 100 zijn de VRT-websites deredactie.be en Sporza.be en andere nieuwsgelateerde websites skynet.be, knack.be, clint.be en zita.be. In 2011 gingen vijf websites ‘met een neus voor de onderbelichte hoekjes van het dagelijkse nieuws’ samenwerken. Het betreft Apache, MO.be, rekto:verso, StampMedia en De Wereld Morgen.

Sinds de introductie van de Apple iPhone, de iPad en de concurrerende Android-toestellen worden er regelmatig applicaties gelanceerd om nieuwsinhoud aan te bieden. In 2010 werd het aanbod van deredactie.be, sporza.be en cobra.be in een aangepaste vorm beschikbaar voor mobiele telefoons met internettoegang, en ook al de dagbladen hebben een aangepaste versie.

Mediagroepen

De Vlaamse Regulator voor de Media identificeert in 2011 **13 belangrijke mediagroepen** in Vlaanderen. Al deze groepen hebben onlineproducten en op Mobistar na heeft elke groep minstens één televisiezender. Elf van deze 13 mediagroepen produceren televisiecontent en 9 hebben een eigen reclameregie. Acht groepen hebben minstens één periodiek blad en 7 groepen zijn betrokken in radiocontent of –aggregatie. Het dagblad en de audiovisuele distributie zitten verspreid over 3 van deze mediagroepen.

De meeste mediagroepen hebben een steeds groter aanbod van diverse **mediaproducten**. Ze gaan strategische allianties aan om nieuwe mediaproducten te lanceren of om bepaalde aspecten van de creatie (bv. drukken, reclamewerving) gemeenschappelijk uit te voeren. Zo verkregen de traditionele commerciële spelers Concentra, Corelio, De Persgroep en Roularta een grote productdif-

ferentiatie via hun onderlinge samenwerking. Zij zijn vooral actief in de contentproductie en –aggregatie van de verschillende mediavormen met uitlopers in de distributie van de geschreven pers. Sanoma Magazines Belgium richtte zich tot in 2010 vooral op de Vlaamse markt van de periodieke bladen. In 2011 kon het via zijn strategische alliantie met Corelio en De Vijver zijn audiovisuele poot (Woestijnvis, De Mensen, VijfTV en VT4) versterken. De overige mediagroepen bleven tot nu toe meer autonoom. Telenet en Belgacom vertrokken van de audiovisuele distributie, maar diversifieerden naar eigen televisiediensten, eigen televisiecontent met eigen omroepkanalen en andere hieraan gerelateerde mediaproducten. Door de lancering van het Starpack eind 2010 betrad ook Mobistar de markt voor de omroepsignaaltransmissie. De pionier in opnames voor (3D) HDTV Alfacam startte in 2004 met het eerste HDTV-kanaal in Europa en is via zijn dochterbedrijf Exqi betrokken in een radio. Think Media, bekend voor zijn mannenbladen, verkreeg in 2010 60% van de aandelen van Life!tv. De productdifferentiatie van de VRT is afhankelijk van beleidsbeslissingen.

De Vlaamse mediasector “in zijn totaliteit” wordt niet gedomineerd door een specifieke mediagroep, al is de concentratie in diverse deelmarkten vrij aanzienlijk. Vooreerst is het beperkte aanbod aan krantentitels van slechts 3 uitgevers een aandachtspunt. De radiomarkt wordt beheerst door de VRT en de VMMA. De televisiedistributie is in handen van enkele spelers. Gezien de beperkte geografische omvang is dit soms onvermijdbaar.

Beschikbare middelen

Een divers en kwalitatief aanbod via al deze kanalen en aanbieders veronderstelt de beschikbaarheid van de nodige financiële middelen. De middelen voor de traditionele media kwamen in de voorbije jaren onder druk te staan door de financiële crisis en door de digitalisering. In 2010

3.133 Mediaconcentratie

Media-aanbod van de belangrijkste mediabedrijven in Vlaanderen in 2011.

	Radio content + aggregatie	Televisie content	Televisie omroep	Dagblad	Periodiek blad	Internet website	Reclameregie	Radio - en tv-distributie	Internet service provider
Alfacam Group	X	X	X			X			
Belgacom		X	X			X	X	X	X
Concentra	X	X	X	X	X	X	X		
Corelio	X	X	X	X	X	X	X		
De Persgroep	X	X	X	X	X	X	X		
De Vijver Media		X	X		X	X			
Mobistar						X		X	X
Roularta Media Group	X	X	X		X	X	X		
Sanoma Magazines Belgium		X	X		X	X	X		
Telenet		X	X		X	X	X	X	X
Think Media			X		X	X	X		
VRT	X	X	X			X	X		
VMMA	X	X	X			X			

Bron: VRM, 2011, p. 125.

is er een duidelijke heropleving in de media-investeringen van adverteerders, toch zijn niet alle sectoren uit de zorgen en woedt sinds 2011 de discussie in alle hevigheid of het gratis aanbod betaald via advertentie-inkomsten voor een aantal sectoren herzien moet worden. De VRT wordt door enkele maatregelen uit de beheersovereenkomst gedeeltelijk gevrijwaard tegen deze marktmechanismen.

Vooreerst worden op basis van een marktanalyse enkele sectoren geïdentificeerd die het moeilijk hadden in 2011. Vervolgens wordt achtereenvolgens de leefbaarheid van het commercieel en het openbaar media-aanbod besproken.

Algemene situatieschets

De terugval die de sector in 2008 kenmerkte, werd in 2010 over het algemeen gecompenseerd. In 2011 wordt er echter opnieuw melding gemaakt van een negatieve trend, ten gevolge van de recente financiële crisis. Meer bepaald wat tewerkstelling betreft, waren er volgens de VRM (2011) alarmerende berichten. Enkele sectoren hebben het volgens dit rapport moeilijk.

De gemiddelde winst van de **productiehuizen** neemt af sinds 2007. Het beleid wil op de noden van de audiovisuele industrie onder andere inspelen met de creatie van het Mediafonds. Het Mediafonds, gestart sinds 2011, wil bijdragen aan een hogere continuïteit en stabiliteit van de Vlaamse productiehuizen door met de Vlaamse tv-omroepen als financiële partner een impuls te geven aan de creatie van tv-fictie, -animatie en -documentaire in reeksvorm. Het Mediafonds beschikte in 2011 maximaal over een budget van

6,52 miljoen euro. De uitgaven van de VRT aan de onafhankelijke Vlaamse beeldindustrie zijn daarentegen van 2006 tot 2011 afgenomen van 77,6 naar 55,3 miljoen euro. In het voorbije jaar was er terug een lichte toename van 2,8 miljoen euro, volgend op een sterke afname in het jaar ervoor.

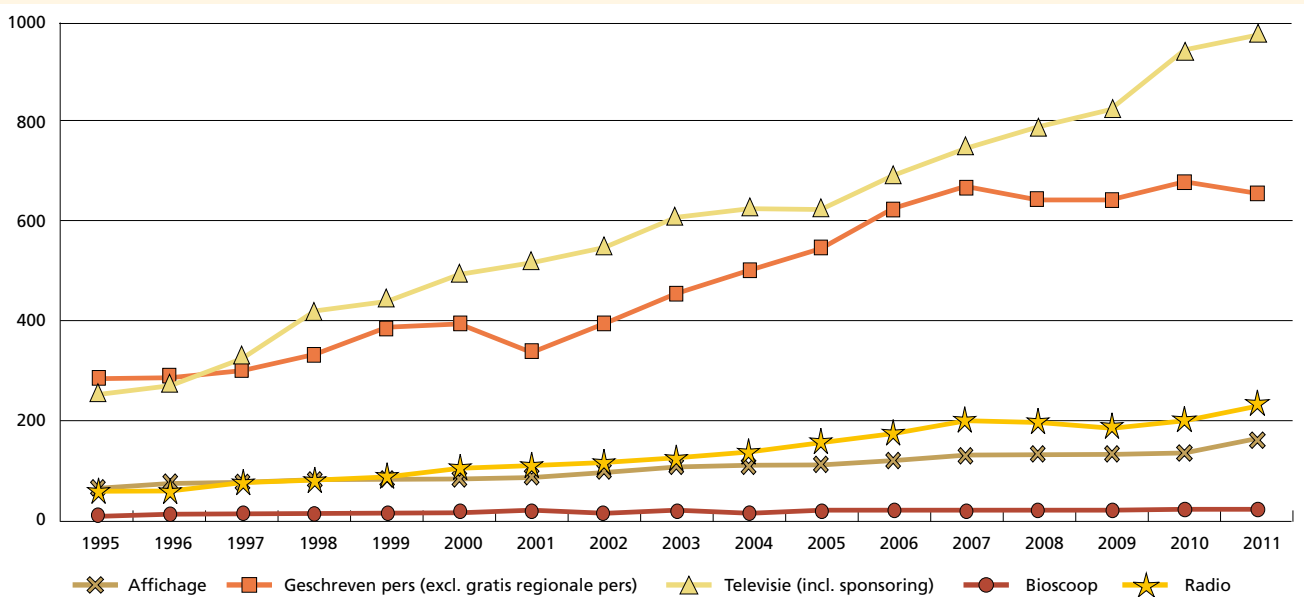
De **regionale omroepen** waren tussen 2004 en 2009 rendabel (met uitzondering van RTV), maar in 2010 daalt de winst bij een nagenoeg gelijkblijvende omzet. De helft van de regionale omroepen sloot het boekjaar af met een verlies. Het beleid wil de regionale omroepen meer zekerheid bieden door vanaf 2012 te werken met vijfjarige samenwerkingsovereenkomsten.

Leefbaarheid commercieel media-aanbod

Door de digitalisering dreigen de omroepen en de uitgevers de kop van jut te worden. De Vlaamse kranten slagen er niet in om voldoende advertentie-inkomsten te genereren uit hun onlineactiviteiten. Verder worden hun krantenartikels gratis gedeeld op sites van derden zonder dat er doorgelinkt wordt naar de oorspronkelijke krantenwebsite met de reclame. Televisieprogramma's worden opgenomen of opgevraagd en op een later tijdstip bekeken waarbij de reclameblokken doorgespoeld kunnen worden. Hierdoor verliezen de omroepen advertentie-inkomsten, die noodzakelijk zijn voor hun werking. Het traditionele businessmodel waarbij de consument gratis het onlinenieuws kan consulteren, alsook naar gratis televisiezenders kan kijken, komt hierdoor onder druk. De cijfers voor de reclamedruk geven voorlopig nochtans geen redenen tot paniek. Consumenten- en adverteerdersgewoonten verschuiven traag.

3.134 Reclamedruk

Evolutie van de jaaromzet op de reclamemarkt van 1995 tot 2011, op basis van de verklaringen van de betrokken regio's en reclametraders, brutocijfers in miljoen euro.

Omdat deze cijfers geen rekening houden met de talrijke tariefkortingen, geven ze eerder de aanwezigheid van reclame dan de reclame-investeringen weer. Vanaf 2001 wordt in een nieuwe meetmethode rekening gehouden met crosspromotie waarbij media van dezelfde groep bij elkaar adverteren.
Bron: MediaXim MDB.

Op een kleine terugval in 2001 na, neemt de aanwezigheid van **reclame** in de traditionele media gestaag toe van 1995 tot 2011. Over het voorbije jaar steeg de reclamedruk voor het geheel van de beschouwde traditionele media met 3%. Van 2006 tot 2011 is de reclamedruk nagenoeg ongewijzigd gebleven voor de geschreven pers en de bioscoop. Bij de geschreven pers nam de reclamedruk met 7% toe bij de dagbladen, maar de magazines verloren 5%. De relatieve toename van de reclamedruk voor de audiovisuele media en affiche ligt in deze periode tussen 31% (radio) en 41% (televisie). Televisie kaapt anno 2011 het grootste deel van de koek weg, gevolgd door de geschreven pers. De derde plaats is onduidelijk. Op basis van de MediaXim MDB cijfers neemt radio de derde plaats in. Volgens IAB Europe, die naast de beeldadvertenties ook de investeringen in zoekmotoren en zoekertjes meet, vertegenwoordigde het internet in 2010 met een omzet van 332 miljoen euro al 11% van de totale Belgische reclamebestedingen en haalde het hiermee de derde plaats op Belgisch niveau. In 2011 gaat de Belgische onlinemarkt volgens IAB Europe opnieuw zo'n 10% vooruit. De Europese onlinereclamemarkt steeg met 14,5%.

Het 'gratis-content model' heeft zijn beste tijd gehad als we Christian Van Thillo, voorzitter van de European Commission Media Futures Group en CEO van De Persgroep, mogen geloven. Het **advertentiemodel voor websites** is volgens hem mislukt en krantenartikelen worden gratis gedeeld op sites als Facebook zonder dat er doorgelinkt wordt naar de oorspronkelijke website met de reclame. Wereldwijd kiezen steeds meer mediabedrijven voor het betaalmiddel. Enkele Vlaamse mediabedrijven lanceren begin 2012 het idee voor een mogelijk onderzoek naar een gemeenschappelijk onlinebetaalplatform voor de Vlaamse media. De VRT-websites zoals *deredactie.be* of *sporza.be* zullen volgens minister Lieten gratis blijven.

Bij de omroepen zorgen uitgesteld kijken, video on demand, webtelevisie en mobiele televisie ervoor dat de kijker steeds beter kan kiezen, wat hij waar en wanneer en via welk toestel zal bekijken. Het aandeel uitgesteld kijken binnen de totale televisieconsumptie is van begin 2009 tot begin 2011 sterk gestegen van 2,80% tot 7,10% (CIM Audimetrie / researchdienst VMMA, VVA 18-54/TTV/17-24 uur). Bij het uitgesteld kijken wordt maar liefst 80% van de reclame doorgespoeld (CIM Audimetrie/researchdienst VMMA, VVA 18-54/peak/jan-mei 2011), waardoor (klassieke reclamespots op) de zenders minder interessant worden voor de adverteerders. VOD leverde in de beginjaren van de digitale televisie nieuwe inkomsten op voor de televisiezenders, waardoor er een zekere compensatie was voor het mogelijke inkomstenverlies door het **doorspoelen** van de **reclameblokken**. Sinds de klanten hun programma's gratis kunnen opnemen op de harde schijf van hun decoder, gingen deze bijkomende inkomsten via VOD verloren (Van Der Velden, 2011). In de mature markt van het Verenigd Koninkrijk is volgens dezelfde auteur dit uitgesteld kijken al enkele jaren gestagneerd rond 15%. Wanneer men het uitgesteld kijken binnen de zes dagen na uitzending berekent voor alle Vlamingen ouder dan 4 en dit over de ganse dag zijn de percentages lager. In het laatste kwartaal van 2011 was maandelijks gemiddeld 4,49% van al het televisiekijken uitgesteld. In het eerste kwartaal van 2010 was dat 2,55% (CIM Audimetrie / VRT-studiedienst, 4+, exclusief gasten, 24 uur, totaal tv).

Tenslotte zijn **officiële CIM-cijfers** belangrijk voor adverteerders: ze willen weten wie ze bereiken. Huidige kijkcijfers werden al aangepast om het uitgesteld kijken op televisie tot 6 dagen na de uitzending te meten, maar cijfers voor andere toestellen zoals de gsm, de tablet of de pc zijn vooralsnog niet beschikbaar. Maar de digitalisering heeft ook een positieve zijde voor de advertentie-inkomsten: ze

3.135 Inkomsten VRT

Evolutie van de opbrengsten van de VRT, van 2004 tot 2011, in miljoen euro.

Opbrengsten uit	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Overheidsfinanciering (1)	256,2	267,8	283,1	296,4	300,8	307,1	303,2	280,9
* overheidsfinanciering voor inhoudelijke publieke opdracht	247,5	257,5	268,7	283,7	292,7	299,3	296,2	273,4
* overheidsfinanciering innovatie	5,4	7,3	11,5	10,0	5,7	5,5	4,5	5,4
* dotatie VOK	3,3	3,0	2,9	2,7	2,4	2,3	2,5	2,0
Advertentiemarkt (2)	71,1	72,4	71,9	67,8	63,7	59,0	60,5	63,5
* radioreclame	40,7	39,1	36,7	35,8	33,9	30,1	35,7	38,0
* tv-sponsoring: tv-alliantiepartners	8,7	8,7	8,7	8,7	4,5	4,5	4,5	4,5
* tv-sponsoring: andere	4,2	3,6	4,9	3,5	5,3	4,7	5,7	5,2
* andere opbrengsten	17,5	21,0	21,6	19,8	20,0	19,7	14,6	15,8
Exploitatie van het publiek aanbod en andere opbrengsten (3)	57,5	66,3	64,6	67,2	67,9	73,6	76,8	63,4
* overeenkomsten met distributeurs	16,5	14,0	16,5	17,7	18,2	18,8	19,8	21,8
* ruil (incl. facilitaire toelieferingen)	29,2	37,2	35,1	32,5	33,6	38,5	31,2	29,4
* andere opbrengsten	11,8	15,1	13,0	17,0	16,1	16,3	25,8	12,3
Exploitatie van afgeleiden van het VRT-aanbod (4)	3,0	1,8	1,5	2,3	3,6	5,0	5,1	5,4
Sublicenties, recuperatie kosten voetbalcontract, voorraadwijzigingen (5)	8,6	26,0	30,3	15,2	9,1	1,9	-1,9	1,4
Totaal	396,4	434,3	451,4	448,9	445,1	446,6	443,7	414,6

(1) inclusief kapitaalsubsidies, kapitaal financiering, knipperlichtprocedure, vergrijzingscomponent, Onderzoek en Innovatie, dotatie VOK; (2) omvat o.a. radioreclame, sponsoring, boodschappen van algemeen nut, dividenden van VAR; (3) omvat o.a. lineaire doorgifte van tv-programma's, abonnementen Net Gemist, bel- en sms-inkomsten, ruil, facilitaire toeliefering, coproducties, verkopen van programma's, dienstverleningen; (4) netto opbrengsten van Line Extensions (evenementen, merchandising, publishing, Ooit Gemist); (5) sublicenties, recuperatie kosten voetbalcontract, voorraadwijzigingen.
Bron: VRT-studiedienst.

3.136 Vertrouwen in de media

Evolutie van het aandeel burgers dat vertrouwen heeft in de media, eind 2010, Europese vergelijking, per medium, in %.

	Televisie			Radio			Pers			Internet		
	Eerder vertrouwen	Eerder wantrouwen	Weet niet	Eerder vertrouwen	Eerder wantrouwen	Weet niet	Eerder vertrouwen	Eerder wantrouwen	Weet niet	Eerder vertrouwen	Eerder wantrouwen	Weet niet
Vlaams Gewest (N=580)	73	26	1	75	22	2	57	41	2	45	41	14
EU27	50	45	5	57	35	8	42	52	6	35	41	24
Topper EU27	73	26	1	78	18	4	65	33	2	57	27	15
Land met meest vertrouwen	Vlaams Gewest			Zweden			Nederland			Slovakije		
Nederland	64	32	4	75	18	7	65	33	2	51	35	15
Duitsland	58	37	5	66	27	7	49	45	6	30	47	24
Luxemburg	52	43	5	61	31	8	54	40	6	32	51	18
Frankrijk	34	63	3	54	41	6	48	48	4	29	48	22
Verenigd Koninkrijk	51	46	4	55	38	7	18	79	3	27	50	23

Bron: Eurobarometer november-december 2010.

houdt de mogelijkheid in van bijkomende inkomsten via nieuwe reclametechnieken zoals het reclameaanbod via 'second screen', de interactieve reclame of via multimediale producten.

Leefbaarheid openbare omroeporganisatie VRT

De VRT is via zijn dotatie en de knipperlichtenprocedure minder kwetsbaar voor het verlies van advertentie-inkomsten. Wanneer de reclame-inkomsten voor radio of voor televisie onder een bepaald minimumbedrag vallen, treedt de knipperlichtenprocedure in werking en compenseert de overheid dit tekort.

Van 2004 tot 2006 kon de VRT zijn **bedrijfsinkomen** vergroten. Daarna daalden de inkomsten lichtjes om een flinke duik te nemen in 2011. Deze duik moet vooral toegeschreven worden aan de lagere overheidsfinanciering en aan de lagere opbrengsten uit de exploitatie van het publiek aanbod en andere opbrengsten. De overheidsfinanciering bleef toenemen tot 2009, maar nam sindsdien terug af wegens besparingen. De opbrengsten uit de 'exploitatie van afgeleiden van het VRT-aanbod' blijven stabiel over de drie voorbije jaren en de advertentiemarkt neemt wat toe in deze periode. Door de economische heropleving stegen van 2009 tot 2011 de inkomsten uit de radioreclame van 30,1 tot 38,0 miljoen euro. De tv-sponsoring schommelt wel wat van jaar tot jaar, maar blijft sinds 2008 stabiel op een lager niveau dan daarvoor. Dit hangt samen met de beperking die de beheersovereenkomst 2007-2011 oplegt.

Kwaliteitsvol medialandschap

Vooreerst wordt onderzocht hoe de Vlaming het mediaaanbod beoordeelt. Vervolgens komen een aantal kwaliteitscriteria aan bod die belangrijk geacht worden binnen het Vlaamse mediabeleid. Deze zijn de kwaliteitscriteria voor het nieuws en de nieuwsmedia, de identiteit en de

diversiteit van de Vlaamse cultuur en de openbare omroep als Vlaams beleidsinstrument om een divers, kwalitatief en pluriform aanbod voor alle Vlamingen te garanderen.

Beoordeling van de media door de Vlaming

De Vlaming wordt steeds meer overspoeld door informatie van een groeiend aantal aanbieders. Via weblogs of blogs kan zowat iedereen wereldwijd publiceren. In dit kluwen groeit de nood aan geloofwaardige en betrouwbare informatiebronnen. Eerst wordt het vertrouwen van de Vlaming in de media onderzocht. Vervolgens komen zijn klachten aan bod. Tot slot wordt nagegaan in welke mate hij het openbaar televisie-aanbod waardeert.

In vergelijking met de andere EU27-landen hebben veel Vlamingen **vertrouwen in de media**. In het Vlaamse Gewest heeft ongeveer driekwart van de Vlamingen eind 2010 eerder vertrouwen in de televisie en de radio. Voor televisie is dat het hoogste vertrouwen binnen de EU27, voor radio de 4e plaats samen met Nederland. Het aandeel Vlamingen dat eerder vertrouwen heeft in de pers (57%) of in het internet (45%) is wat lager, maar toch nog goed voor een 7e plaats binnen de EU27. Ook in Nederland zijn er relatief veel mensen met vertrouwen in de media. De overige buurlanden scoren lager voor dit vertrouwen. Bij de buurlanden scoort Frankrijk het slechtst voor televisie en het Verenigd Koninkrijk voor de pers.

Het monitoren van de kwaliteit van de berichtgeving gebeurt via de **klachten** bij de Raad voor de Journalistiek en bij de Vlaamse Regulator voor de Media. In de negen jaren dat de raad actief is, werden 386 klachtendossiers ontvangen. De meeste gingen over 'onzorgvuldige berichtgeving' en 'privacy'. De Vlaamse Regulator voor de Media nam in de zes jaren van zijn bestaan al 304 beslissingen. De hoofdmoot van de beslissingen betreft de naleving van reclame-regels en andere mediaregelgeving (62%) en ambtshalve onderzoeken en steringen van radio-omroepen (29%). De

3.137 Raad voor de Journalistiek

Evolutie van het aantal klachten bij de Raad voor de Journalistiek van 2003 tot 2011, naar aard van de klacht.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Totaal
Onzorgvuldige berichtgeving	26	17	20	29	29	25	31	24	52	253
Privacy	14	11	4	14	13	14	19	20	37	146
Geen wederwoord	4	2	1	0	4	1	8	4	4	28
Niet respecteren van afspraken	1	1	1	5	0	4	3	1	1	17
Unfaire handelswijze	0	0	0	0	3	4	5	0	10	22
Belangenvermenging	0	1	2	2	2	0	0	0	0	7
Laster, eerroof, belediging	0	0	1	2	3	1	2	1	1	11
Undercover	2	0	0	3	0	1	0	2	2	10
Andere	2	1	1	0	2	1	1	3	4	15
Aantal klachtendossiers	45	28	28	42	41	35	45	47	75	386

Een dossier kan betrekking hebben op meerdere inbreuken. In 2007 werd de categorie unfaire handelswijze toegevoegd.
Bron: Raad voor de Journalistiek.

sterkst vertegenwoordigde categorie van klachten in de kamer voor onpartijdigheid en bescherming van minderjarigen is met 15 klachten over 6 jaren de bescherming van minderjarigen.

De **waarderingscijfers** voor de televisieprogramma's van de **VRT** worden sinds 2010 verkregen via de waarderingsmonitor. De gemiddelde waardering voor de categorieën duiding en informatie, ontspanning, fictie, cultuur, educatie en sport ligt in 2011 tussen 81 en 85 punten op 100.

Kwaliteit nieuws(media)

Pers en journalistiek staan onder druk van commercialisering en concurrentie. In het slechtste geval zou daardoor de focus van kranten en andere media kunnen verschuiven naar een entertainmentfunctie of het risico vergroten

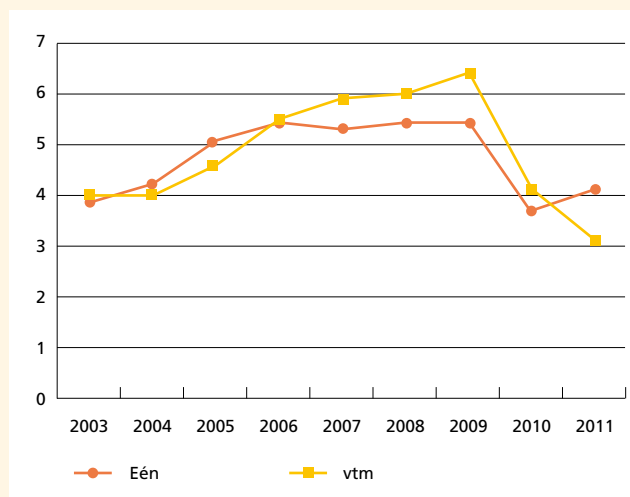
op een verstrengeling tussen redactionele en commerciële inhoud. Het mediabeleid wil dat de VRT extra inspanningen levert inzake buitenlandberichtgeving, onderzoeksjournalistiek en cultuur (beleidsbrief 2011-2012). In de nieuwe beheersovereenkomst 2012-2016 worden nieuwe doelstellingen in dat kader uitgewerkt. Voor de onderzoeksjournalistiek ontbreken in 2011 de cijfers.

De kwaliteit van het nieuws wordt aan de hand van de nieuwsitems van de 19-uur journaals op Eén en vtm uit de periode 2003 tot en met 2011 onderzocht. De aandacht voor **cultuur** nam vooral tussen 2004 en 2006 toe, om vervolgens vrij constant te blijven tot 2009. Sinds 2010 daalt het aandeel cultuur opnieuw in het nieuws.

De **buitenlandberichtgeving** in het Vlaamse televisienieuws daalde van 2003 tot 2009. Deze daling is duidelijker voor vtm dan voor de VRT. In 2011 wordt deze

3.138 Cultuuritems in het nieuws

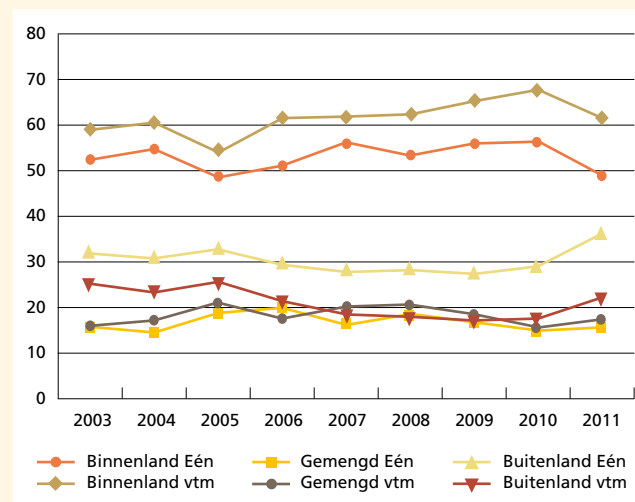
Evolutie van het tijdspercentage van het thema cultuur in de 19-uur-journaals op Eén en vtm, van 2003 tot en met 2011, in %.

Bron: Steunpunt Media.

3.139 Binnen- en buitenlandse nieuwsitems

Evolutie van het aandeel binnenlands, buitenlands en gemengd nieuws in de zendtijd van de 19-uur-journaals op Eén en vtm van 2003 tot en met 2011, in %.

Bron: Steunpunt Media.

dalende trend omgebogen, waarbij de stijging bij de VRT sterker is dan deze bij vtm. Volgens het toezichtrapport VRT 2011 (VRM, 2012) werd door de VRT bewust meer aandacht besteed aan de verslaggeving in het buitenland, waarbij meer eigen journalisten voor verslaggeving naar de brandhaarden trokken. Om de toegankelijkheid van het buitenlands nieuws te verhogen, wordt het in verband gebracht met de eigen regio. Zo kan men een Vlaming betrokken in een ramp interviewen. Dit gemengd buitenlands nieuws schommelt wat over de jaren en verschilt weinig tussen beide zenders. Ondanks de sterke stijging van het buitenlandse nieuws is het aandeel gemengd nieuws over het voorbije jaar niet afgenomen.

Identiteit en diversiteit van de Vlaamse cultuur

De explosie van het media-aanbod en de toenemende concentratie van de media en de mediaspelers verhoogt de zorg voor het behoud van de eigen culturele identiteit (Beleidsnota Media 2009-2014, p. 12). De VRT is voor het beleid een belangrijke partner in het bewaken van deze culturele identiteit via de inhoudelijke diversiteit en de Vlaamse verankering van zijn aanbod. De culturele identiteit mag in een samenleving gekenmerkt door culturele diversiteit echter niet te eng geïnterpreteerd worden: iedere bevolkingsgroep moet in en door de media vertegenwoordigd worden. De media moeten hierbij een spiegel zijn van onze culturele diversiteit.

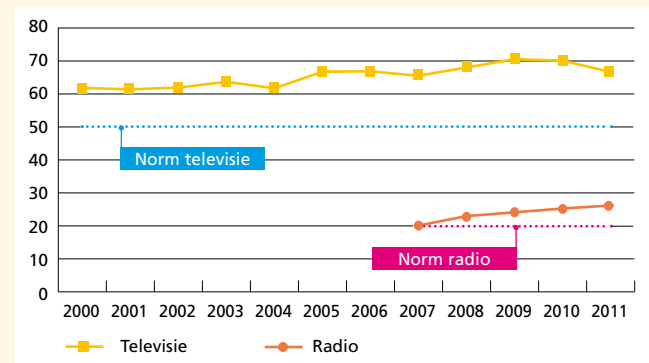
Vlaamse identiteit

In de beheersovereenkomst 2007-2011 is de Vlaamse identiteit een belangrijk aandachtspunt voor de VRT. In zijn aanbod zit een ruim en divers aanbod aan Vlaamse producties, waarbij de VRT ook een belangrijke hefboom is voor nieuwe audiovisuele creaties. In de nieuwe beheersovereenkomst werden de maatstaven waaraan de VRT moet voldoen op dit domein verstrengd, maar in 2011 is de oude beheersovereenkomst nog van toepassing.

De **VRT-radio** moet in 2011 minstens 20% van zijn muziektijd reserveren voor Vlaamse producties waarbij de

3.140 Vlaamse identiteit op VRT

Evolutie van het aandeel Vlaamse producties in de muziektijd van de VRT-radio en van het aandeel Vlaamse (co-)producties van de VRT in de uitgezonden tv-programma's tussen 18 en 23 uur van 2000 tot 2011, in %.

Bron: VRT-studiedienst.

creatieve inbreng van een Vlaming een bepalende rol speelt als uitvoerder, auteur, producer of arrangeur. Sinds 2007 is dat aandeel gestegen van 20% naar 25%. Verder moet één VRT-radio door het publiek herkend worden als een radio met een Nederlandstalig muziekprofiel. Volgens een telefonisch onderzoek eind 2011 bij 1.000 personen van minstens 15 jaar oud is Radio 2 de zender die door het meest respondenten (42%) herkend wordt als de radio met de meeste aandacht voor Nederlandstalige muziek (VRM, 2012).

De **VRT-televisie** moet de helft van de uitgezonden programma's tussen 18 en 23 uur reserveren voor Vlaamse (co-)producties. Dit aandeel van Vlaamse producties was sinds 2000 met 70% het hoogst in 2009 en 2010, maar in het voorbije jaar neemt dit aandeel terug af tot 66% waarmee de VRT nog ruimschoots de norm haalt.

De VRT is al jaren een belangrijke hefboom voor **nieuwe audiovisuele creaties**. In 2011 werden 3.249 uren zendtijd ingenomen door nieuwe tv-programma's die door de VRT werden geproduceerd. Hierin zitten coproducties en producties in opdracht vervat. Het aantal eigen produc-

3.141 Eigen productie VRT

Aandeel in de zendtijd van elke inhoudscategorie voor televisieprogramma's in eigen productie (eerste uitzendingen) en in de totale uitzendingen van de VRT-televisie, van 2008 tot 2011.

	Eerste uitzending/ eigen productie				Totaal			
	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
Fictie - eigen	6	8	9	8	10	11	11	11
Fictie - aankoop	0	0	0	0	32	32	29	33
Ontspanning en vrije tijd	19	18	19	26	13	14	15	15
Muziek	4	4	2	2	2	2	2	2
Sport	16	14	15	11	13	10	12	9
Nieuws	20	20	20	20	7	7	7	7
Informatieve programma's	35	36	36	32	23	24	24	23
Totaal aantal uren	3.202	3.138	3.279	3.249	9.864	9.772	9.968	10.033

Bron: VRT-studiedienst.

ties (inclusief herhalingen) bedroeg in 2011 53,4% van de netto programmazendtijd. Voor het aantal eigen nieuwe producties was dit aandeel 32,4%. Nieuws en duiding en programma's die strategisch belangrijk zijn, horen in principe tot de interne productie. Het aandeel van de sport-, nieuws- en informatieprogramma's in de totale zendtijd van de eigen producties is zeer hoog tegenover dit aandeel in de totale programmatie: 63% tegenover 39% in 2011. Ook ontspanning en vrijetijd zijn goed vertegenwoordigd in de eigen producties. Bij de eerste uitzendingen van de eigen producties is er een verschuiving van de aard van de programma's tegenover voorgaande jaren: het aandeel sport en informatieve programma's is afgenomen ten voordele van ontspanning en vrije tijd.

Culturele diversiteit

De media moeten een afspiegeling zijn van de maatschappij en zorgen voor een genuanceerde beeldvorming over de verschillende groepen in de maatschappij. Onze maatschappij is veelkleurig en veelzijdig. Toch "verkleuren" de mediabedrijven en de berichtgeving maar met mondjesmaat en de opleidingen die tewerkstelling in een professionele mediaomgeving beogen, bereiken nog onvoldoende een divers publiek. Kwaliteit en diversiteit op de Vlaamse mediamarkt veronderstellen dat alle spelers binnen de sector bijzondere aandacht hebben voor diversiteit. Dit houdt behalve de aandacht voor etnisch-culturele minderheden ook aandacht in voor gender, seksuele identiteit, handicap, leeftijd en sociaal-economische status (armoede). Een doeltreffend diversiteitsbeleid impliceert meer gelijkheid op het vlak van programmatie, personeelsbeleid, bereik en beeldvorming (Beleidsbrief 2011-2012, p.25).

In de beheersovereenkomst 2012-2016 worden streefcijfers voor de diversiteit van het **personeelsbestand** van de **VRT** opgenomen: tegen eind 2012 1% en tegen eind 2014 1,5% personen met een handicap, tegen eind 2012 2,5% en tegen eind 2014 4% nieuwe Vlamingen; 40% vrouwen binnen het totaal personeelsbestand tegen eind 2014 en 33% vrouwen in het management. Van de 1.327 personeelsleden (47,4%), die eind 2010 meededen aan een vrijwillige en anonieme bevraging, registreerden zich 30 personeelsleden met een allochtone herkomst en 17 per-

soneelsleden gaven aan een arbeidshandicap te hebben. In 2011 bestond het management voor 38% uit vrouwen, waardoor het streefcijfer van 33% is bereikt.

Voor de ethische kwaliteit van de VRT verwijst de beheersovereenkomst naar de **positieve beeldvorming**. De VRT zal bij het ingaan van de nieuwe beheersovereenkomst in 2012 jaarlijks een actieplan ontwikkelen met streefcijfers voor de vertegenwoordiging van specifieke doelgroepen in het gehele intern en extern geproduceerde tv-aanbod (Beleidsbrief 2011-2012, p. 25). De monitor diversiteit gaat na hoe vrouwen, mensen van allochtone herkomst en mensen met een functiebeperking in beeld worden gebracht op de belangrijkste Vlaamse zenders. Sinds 2007 is de etnisch-culturele diversiteit op televisie - gemeten via het aandeel gekleurde actoren op de populairste televisiezenders - toegenomen van 11 naar 14 procent. Deze stijging komt zowel bij fictie als bij non-fictie voor. De VRT toont vooral gekleurde mensen in non-fictie. De commerciële omroepen in fictie. Het Elektronisch Nieuwsarchief, sinds 2012 overgegaan in het Steunpunt Media, plaatst hierbij een kanttekening: van 2009 naar 2011 worden minder gekleurde actoren in Belgische context getoond en ook het aantal gekleurde actoren die Nederlands spreken daalt. Sinds 2007 is het aandeel vrouwelijke actoren op de populairste televisiezenders constant gebleven rond 40%. Het aandeel vrouwen ligt bij de VRT in 2011 een stuk lager dan bij de private omroepen (34,4% versus 42,6%). Dit verschil volgt uit het lage aandeel vrouwen in de non-fictie programma's van de VRT tegenover deze van de private omroepen (30% versus 43%). Het aandeel minderjarigen (totaal tv: 10,1% en VRT: 13,5%) en 65-plussers (totaal tv: 3,3%, VRT: 4,5%) is heel wat lager dan men vanuit het bevolkingsaandeel van deze leeftijdsgroepen zou verwachten. Het aandeel van de mensen met een functiebeperking blijft rond 2% sinds 2009. De private zenders tonen wat meer mensen met een functiebeperking dan de VRT, wat vooral komt door de ziekenhuisseries en reality-tv op deze zenders.

Volgens de nieuwe beheersovereenkomst 2012-2016 zal de VRT een **aanbod** ontwikkelen voor de **expats** in België. Dit zal onder de naam 'Fans of Flanders' een digitaal platform en televisieprogramma voor buitenlanders in Vlaanderen ontwikkelen. Ook het jongerenaanbod van de VRT wordt verder ontwikkeld.

3.142 Kleur in beeld

Aandeel gekleurde sprekende mensen in fictie en in non-fictie op het totaal aantal sprekende mensen, van 2007 tot 2011, naar aard van de omroep, in %.

		2007	2009	2011
Openbare omroep	fictie	6,3	5,0	9,0
Commerciële omroepen*	fictie		16,0	18,0
Totaal TV*	fictie	10,1	13,7	15,1
Openbare omroep	non-fictie	14,0	12,8	15,7
Commerciële omroepen*	non-fictie		13,9	11,5
Totaal TV*	non-fictie	10,9	13,2	13,3
Totaal TV*	totale aanbod	10,9	13,4	14,2

* commerciële omroepen zijn vtm, 2BE/KA2, VIER/VT4, VIJF/VijfTV en Vitaya.
Bron: Monitor Diversiteit 2007, 2009, 2011, Studiedienst VRT.

Openbare omroep

De Vlaamse Regering kiest resoluut voor een sterke, kwaliteitsvolle openbare omroep. De VRT moet een divers, kwalitatief en pluriform aanbod voor alle Vlamingen garanderen en moet met dit aanbod bijdragen tot een open, respectvolle en verdraagzame samenleving. Zoals decretaal bepaald, biedt de VRT een gediversifieerd aanbod voor zoveel mogelijk Vlamingen via alle relevante media. Opdat de VRT de doelstellingen van de Vlaamse overheid uitwerkt, maken beide partijen afspraken via een beheersovereenkomst. In 2011 liep de beheersovereenkomst 2007-2011 af en werd een nieuwe beheersovereenkomst

3.143 VRT-aanbod

Evolutie van het totale VRT-aanbod en van het aanbod voor de prioritaire domeinen van 2002 tot 2011, voor televisie en radio.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
VRT-TELEVISIE										
Uren zendtijd	8.251	8.254	9.463	8.973	9.440	9.556	9.864	9.772	9.968	10.033
Uren fictie - eigen	652	794	1.047	975	1.195	1.049	997	1.086	1.079	1.092
Uren fictie- aankoop	2.766	2.727	2.906	2.921	2.934	3.123	3.201	3.104	2.882	3.264
Uren sport	1.091	865	1.560	1.067	1.168	1.181	1.243	990	1.172	916
Uren nieuws	693	703	676	652	620	604	728	709	706	729
Uren muziek	189	250	271	283	179	191	192	211	224	224
Andere	2.860	2.915	3.003	3.075	3.344	3.408	3.503	3.672	3.905	3.808
Aantal uitzenduren cultuurprogramma's generalistische televisiekanalen						784	909	1.050	909	1.002
VRT-RADIO										
Uitzenduren (per jaar)	59.183	61.314	74.988	72.417	71.648	71.503	74.409	84.253	87.503	86.787
Zendtijd* nieuws Radio 1, 2, Klara, MNM, Studio Brussel	385	385	468	445	468	461	461	445	457	457

* Gemiddeld aantal minuten dat men dagelijks nieuwsbulletins uitzendt.
Bron: VRT-studiedienst.

2012-2016 opgesteld. De VRM (2012) concludeert in haar rapport betreffende het toezicht op de VRT dat de VRT het overgrote deel van de performantiemaatstaven heeft behaald.

We gaan eerst in op het aanbod van de VRT, waarna het bereik wordt besproken.

Aanbod

In de loop van de beheersovereenkomst 2007-2011 versterkt de VRT zijn aanbod in zijn **prioritaire domeinen**: cultuur, nieuws en informatie, sport, kennis en wetenschap en Vlaamse identiteit. Het specialistisch thematisch aanbod voor sport, nieuws en cultuur werd weliswaar versterkt via alternatieve kanalen zoals de websites, de digitale radio's en het extra aanbod via de plus-kanalen. Toch vraagt de beheersovereenkomst 2007-2011 een blijvende aandacht voor deze prioritaire domeinen via de traditionele generalistische televisie- en radiozenders.

Het aanbod in de **uitzendingen** is van 2002 tot 2011 toegenomen van 8.251 tot 10.033 uren voor VRT-televisie en van 59.183 tot 86.787 voor VRT-radio. De toename deed zich vooral voor tot 2004 om vervolgens een aantal jaar te stabiliseren. Vanaf 2007 is er terug een stijging in de uitzendingen voor beide media, al is het aantal uren radio wat afgenomen over het voorbije jaar. Voor radio nam het aantal uitzendingen in 2009 sterk toe door de start van de nieuwe radiostromen Radio 1 Classics, Radio 2 De Topcollectie XL, Stu-Bru Rock It! en Klara Jazz en door een toename in het aantal eigen geproduceerde uren van Radio Vlaanderen Info en Radio Vlaanderen.

Voor televisie deden zich de voorbije tien jaar enkele verschuivingen voor in het generalistisch **programma-aanbod**. Het totale aandeel eigen fictie steeg van 2002 tot 2011 van 8% naar 11%, terwijl het aandeel voor de aangekochte fictie wat daalde van 34% naar 33%. In aantal uitzendingen nemen beide vormen van fictie toe over deze periode. Het

aandeel sport was laag in 2011 tegenover voorgaande jaren. Sinds 2002 was het aantal uitzendingen sport alleen in 2003 lager. Het aantal uitzendingen nieuws daalde van 2003 tot 2007, om in 2008 drastisch toe te nemen. Sindsdien blijft het aantal uitzendingen nieuws vrij constant. Een andere kerntaak betreft 'kunst en wetenschap'. Door de nieuwe inhoudscategorieën vanaf 2008 is het aandeel voor deze kerntaak niet meer te achterhalen. Het aandeel van de zendtijd voor de cultuurprogramma's op de generalistische televisiekanalen is in 2011 10%: dit is zowel in uren als in het percentage van de totale uitzendingen een duidelijke stijging tegenover 2007, toen deze doelstelling werd geformuleerd in de lopende beheersovereenkomst.

Voor de VRT-radio is de inhoudelijke diversiteit niet opgesplitst naar prioritaire domeinen. De nadruk ligt er op de diversiteit en de Vlaamse verankering van het muziekaanbod. De gemiddelde dagelijkse zendtijd voor nieuwsbulletins blijft vrij stabiel sinds 2004.

De beleidsnota media 2009-2014 stelt verder dat het cruciaal is dat de VRT de nodige zendtijd en middelen inzet voor een kwalitatief aanbod voor de **kinderen en de jeugd**. Het totaal aantal uren zendtijd op KETNET steeg van

3.144 Programma-aanbod KETNET

Evolutie van de diversiteit van het programma-aanbod van KETNET van 2009 tot 2011, in aandeel van de zendtijd.

	2009	2010	2011
Fictie	80,5	74,5	77,7
Ontspanning en vrije tijd	14,0	18,2	14,0
Muziek	1,3	1,6	1,3
Sport	0,0	0,0	0,0
Nieuws	3,1	3,1	3,4
Informatieve programma's	1,1	2,6	3,5
Andere & onbekend	0,0	0,0	0,1
Totaal aantal uren zendtijd	3.049	3.044	3.313

Bron: VRT-studiedienst.

3.049 uren in 2009 tot 3.313 uren in 2011. Wat de diversiteit van het programma-aanbod van Ketnet betreft, weegt 'fictie' veel sterker door dan in het volwassenenaanbod, terwijl sport, nieuws en informatieve programma's weinig voorkomen. Sinds 2012 verhuisde Ketnet naar het derde VRT-kanaal OP12. De Vlaamse Jeugdraad (2010) adviseerde expliciet om jongeren beter te bedienen. Volgens de beheersovereenkomst 2012-2016 moet de VRT een jongerenaanbod ontwikkelen over de verschillende media.

Bereik

De kwantiteit van het aanbod is een onvoldoende voorwaarde om de diversiteit van het aanbod te verzekeren. Opdat deze beleids optie zijn doel niet mist, is het noodzakelijk dat het aanbod zijn doelpubliek bereikt.

De **VRT-televisie** haalt al de bereiksnormen uit de beheersovereenkomst 2007-2011. Het geheel van de televisie bereikt in 2011 op weekbasis 88% de totale bevolking, de VRT bereikt 79%. De totaliteit van de journaals en de informatiemagazines van de VRT-televisie bereiken in 2011 gemiddeld per dag 73,1% van de VRT-televisiekijkers. Dit is het hoogste relatieve bereik sinds 2007 toen de doelstelling werd geformuleerd. Ook het gemiddeld cumulatief dagbereik van de nieuws-, informatie- en duidingsprogramma's geeft deze positieve trend aan. In de twee voorbije jaren bereikten de informatieprogramma's van de VRT voor het eerst sinds 2000 dagelijks gemiddeld meer dan 2 miljoen kijkers. Het weekbereik van de educatieve programma's en de cultuurprogramma's op de VRT-televisie was sinds 2002 nooit groter dan in 2011 en steeg sinds 2007 van 28 à 29 procent tot ongeveer 38 à 39% van de bevolking.

VRT-radio bereikt op weekbasis 79,8% van de Vlaamse radioluisteraars. Door de opkomst van de commerciële landelijke radio's is het relatieve bereik van de VRT het

3.146 VRT-bereik websites

Gemiddeld aantal unieke bezoekers per dag voor de websites van de VRT, van 2007 tot 2011.

	2007	2008	2009	2010	2011
TELEVISIEZENDERS					
Eén.be	50.996	51.540	51.088	56.013	66.528
Canvas.be	7.856	7.766	8.146	9.768	11.343
Ketnet.be	9.260	10.947	11.347	14.620	18.213
VRT-THEMASITES					
Deredactie.be		84.696	110.158	145.250	161.481
Sporza.be		89.194	111.290	144.192	162.530
Cobra.be				4.174	4.357
WEBSITES VRT-RADIO'S					
Radio1	8.893	8.356	8.111	9.327	10.165
Radio2	10.034	13.453	11.679	11.683	8.546
Klara	3.375	5.093	6.920	3.628	3.449
StuBru	23.573	24.214	22.999	25.896	26.851
MNM (voorheen Donna)	13.457	10.915	12.082	10.313	9.458
Rvi	1.086	1.379	387	161	169
Internet radio speler	28.059	27.484	24.600	22.960	23.524

Bron: CIM Metriweb / VRT-studiedienst.

jongste decennium afgenomen. Deze dalende trend houdt aan waardoor de VRT anno 2011 net onder de norm eindigt. De VRT-radio bereikte per dag met zijn nieuwsbulletins 94,9% van de VRT-luisteraars. Dit nieuwsbereik is sinds 2004 vrij stabiel.

Globaal bereikte de VRT in 2011 met haar **webaanbod** gemiddeld 400.464 unieke bezoekers per dag, in 2010 waren dat er nog 358.344. Een stijging van bijna 12% op een jaar.

Wat betreft het gemiddeld aantal unieke bezoekers per dag voor de websites van de televisiezenders liggen de absolute cijfers qua proporties in het verlengde van de

3.145 VRT-bereik

Evolutie van het bereik van het totale VRT-aanbod en van de prioritaire domeinen van 2002 tot 2011, voor televisie en radio.

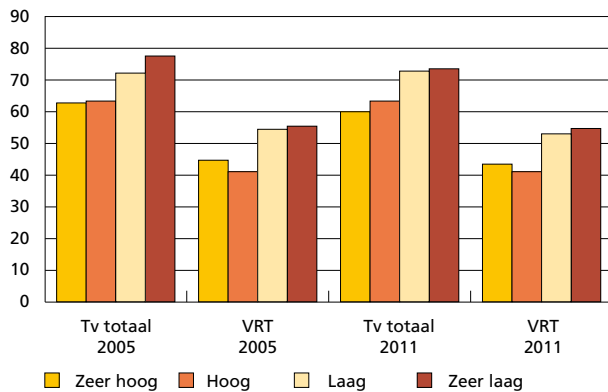
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Norm	
OVER ALLE MEDIA												
Maandbereik							NB	NB	98,3	97,2	96,8	90
VRT-TELEVISIE												
Weekbereik bevolking totaal tv (%) ^a	86,7	85,3	89,2	91,1	90,0	90,7	89,3	88,1	89,7	88,3		
Weekbereik bevolking VRT (%) ^a	77,1	76,2	82,1	82,4	81,1	81,7	79,4	77,8	80,0	78,8		
Weekbereik 4-12 jarigen totaal tv (%) ^a	80,1	80,8	90,1	89,7	87,8	87,4	85,7	86,4	89,7	85,5		
Weekbereik 4-12 jarigen VRT (%) ^b	85,7	88,1	92,3	91,2	89,4	89,1	87,5	87,8	87,6	85,8		
Gemiddelde dagcijfers informatieprogramma's (* 1000) ^c	1.590	1.684	1.861	1.810	1.710	1.890	1.853	1.925	2.031	2.026		
Relatief nieuwsbereik						67,4	69,3	71,9	71,4	73,1	60	
Weekbereik cultuurprogramma's (%) ^d	22,0	25,2	27,3	22,1	27,8	28,8	33,7	37,5	35,9	39,3	20	
Weekbereik educatieve programma's (%) ^d	29,0	30,2	29,8	25,6	30,5	28,3	31,5	36,1	36,1	37,6	25	
VRT-RADIO												
Relatief weekbereik ^e	96,2	96,2	94,5	87,6	84,7	83,0	82,0	81,2	80,5	79,8	80	
Nieuwsbereik ^f	93,3	92,7	95,2	94,8	95,3	94,5	94,3	95,9	94,6	94,9	80	

a. Gemiddeld cumulatief weekbereik, 15 minuten consecutief gekeken; b. Gemiddeld wekelijks bereiksaandeel van de VRT bij televisiekijkende 4-12 jarigen, 15 minuten niet-consecutief kijken, c. Gemiddeld cumulatief dagbereik van de VRT-nieuws-, informatie- & duidingsprogramma's (norm= 25% niet-consecutief bekeken), d. Cumulatief weekbereik (norm= 15 minuten consecutief kijken), e. Relatief weekbereik: hoeveel % van alle Vlamingen die tijdens een gemiddelde week naar de radio luistert, stemt af op een VRT-net, f. % van alle VRT-luisteraars dat men met de nieuwsbulletins bereikt.

Bron: VRT-studiedienst.

3.147 Televisiebereik naar sociale groep

Evolutie van het dagbereik van de totale televisie en van de VRT-televisie in 2005 en in 2011, naar het beroeps- en opleidingsniveau van de voornaamste verantwoordelijke voor het gezinsinkomen, in %.

Bron: CIM TV / VRT-studiedienst.

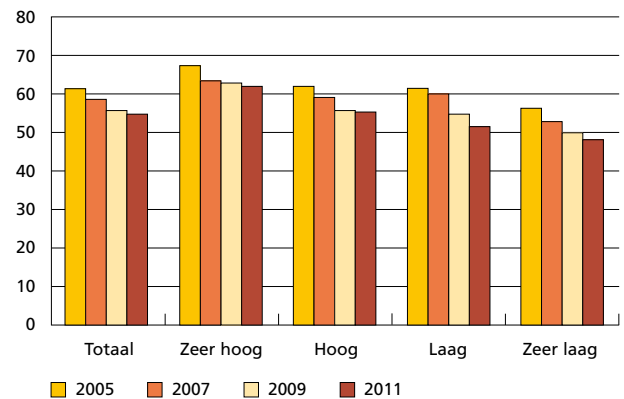
posities van de zenders in het traditionele televisielandschap met Een.be (gemiddeld 66.528 unieke bezoekers per dag) als duidelijke koploper en vtm.be als tweede grootste publiekstrekker. De derde grootste website wat het gemiddeld aantal unieke bezoekers per dag betreft is Ketnet.be met gemiddeld 18.213 unieke bezoekers per dag. Ketnet.be heeft tevens een groter bereik dan andere belangrijke Vlaamse televisiezenders voor kinderen Studio100, Nickelodeon.be en VtmKzoom.be. Canvas.be komt op de vijfde plaats, na Vt4.be maar voor 2be.be.

Bij de websites van de radiozenders heeft Stubru.be gemiddeld 26.851 unieke bezoekers per dag, ongeveer het dubbel van Q-music, de tweede populairste radiosite in Vlaanderen. Van de overige landelijke radio's heeft alleen de website van Radio1 gemiddeld nog meer dan 10.000 unieke bezoekers per dag. De bezoekerscijfers van de VRT-internetradiospeler geven de indruk dat het online radio luisteren gedaald is van 2007 tot 2011 maar niets is minder waar. De streamingstatistieken geven aan dat er dagelijks meer dan 65.000 VRT-internetluisteraars zijn. Het radio luisteren via de VRT-internetradiospeler bedraagt in 2011 ongeveer een derde van het totale online luisteren naar de VRT-radio's. De rest van het luisteren gebeurt via alternatieve kanalen als iTunes, mobiel, en zo verder. In 2011 werd ruim 50 miljoen uur live gestreamed/ beluisterd: een stijging van 44% tegenover 2010.

Het specialistisch thematisch aanbod via deredactie.be (nieuws), sporza.be (sport) en cobra.be (cultuur) kan jaarlijks meer geïnteresseerden trekken. De 3 themasites samen bereikten in 2011 dagelijks 277.647 internetgebruikers, 13% meer dan in 2010. Het gemiddelde dagbereik voor deredactie.be steeg van 84.696 in 2008 tot 161.481 in 2011, voor sporza.be steeg het dagbereik over dezelfde periode van 89.194 tot 162.530. Begin februari 2010 kwam Cobra.be (cultuur) de nieuwe cultuurwebsite van de VRT online. Het

3.148 Radiobereik naar sociale groep

Evolutie van het dagbereik van de VRT-radio van 2005 tot 2011, naar het beroeps- en opleidingsniveau, in %.

Bron: CIM Radio / VRT-studiedienst.

kon in zijn eerste jaar rekenen op een gemiddeld dagbereik van 4.174, wat in 2011 verhoogde tot 4.357 unieke bezoekers. Volgens de VRT heeft het met zijn thematisch aanbod de derde plaats binnen het nieuwsportalenlandschap. De overige nieuwsportalen standaard.be, demorgen.be, nieuwsblad.be en hln.be halen dezelfde of betere groeicijfers dan de VRT. Het thematisch aanbod werd ook mobiel, alsook via de iPad van Apple, raadpleegbaar.

Het gemiddeld wekelijks bereiksaandeel van de VRT bij televisiekijkende **4-12 jarigen** neemt sinds 2004 af.

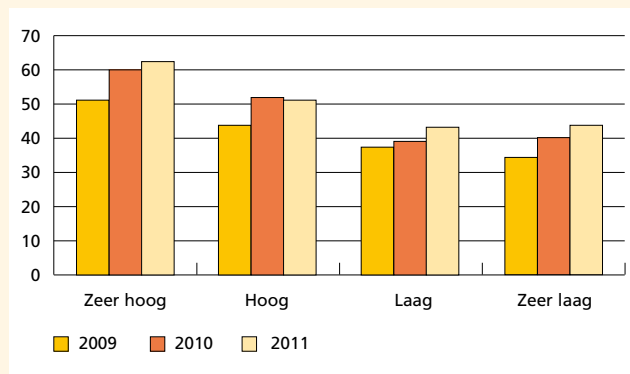
Zoals decretaal bepaald, biedt de VRT een gediversifieerd aanbod voor zoveel mogelijk Vlamingen via alle relevante media. De beheersovereenkomst 2007-2011 geeft aan dat de VRT met zijn generalistisch aanbod een **ruim publiek** moet aanspreken, zowel in zijn geheel als in zijn subgroepen. In de nieuwe beheersovereenkomst wordt dat verder geëxpliciteerd.

Niet elke maatschappelijke groep kijkt in dezelfde mate televisie. VRT-televisie bereikt het best de groepen die ook het best door de televisie bereikt worden. Dit zijn de sociale groepen met het laagste professionele en opleidingsniveau. De bereikscijfers per groep blijven vrij stabiel van 2005 tot 2011. De beheersovereenkomst 2012-2016 legt volgende maatstaven op: de VRT bereikt op weekbasis minstens 75% van de Vlaamse televisiekijkers en minstens 65% binnen elke relevante doelgroep. Hieraan is ook in 2011 voldaan.

Voor de VRT-radio's stijgt het dagbereik naarmate het professioneel en opleidingsniveau toeneemt. Het dalend dagbereik van 2005 tot 2011 komt voor in alle vermelde sociale groepen, maar is minder sterk in de groep met het hoogste professionele en opleidingsniveau. Dit is tevens de groep die de VRT-radio het best bereikt. Volgens de beheersovereenkomst 2012-2016 moet de VRT-radio op

3.149 Websitebereik naar sociale groep

Evolutie van het maandbereik van de VRT-websites van 2009 tot 2011, naar het beroeps- en opleidingsniveau, in %.

Bron: CIM Metriweb/ VRT-studiedienst.

weekbasis minstens 70% van de Vlaamse radioluisteraars en minstens 60% binnen elke relevante doelgroep bereiken. Hieraan is ook in 2011 voldaan.

Voor de VRT-websites stijgt het maandbereik naarmate het professioneel en opleidingsniveau toeneemt, wat overeenkomt met de grotere internetpenetratie bij de hoog opgeleiden. Het maandbereik stijgt van 2009 tot 2011 het sterkst bij de hoogste professionele en opleidingsniveaus waardoor de kloof versterkt tussen de groepen. Maar ook de laagst geschoolden kennen nog een behoorlijke stijging. De nieuwe beheersovereenkomst 2012-2016 stelt dat de VRT-websites 40% van de Vlaamse surfers en minstens 30% binnen elke relevante doelgroep op maandbasis moeten bereiken. Hieraan is ook in 2011 voldaan.

3.150 VRT-bereik naar relevante doelgroep

Relatief maandbereik bij internetgebruikers en relatief weekbereik bij radioluisteraars en televisiekijkers, bij de Vlaamse bevolking boven de 12 jaar en bij de doelgroepen van de beheersovereenkomst 2012-2016, naar medium, 2011.

	Internet	Televisie*	Radio
Alle 12+	54,3	89,1	79,8
Mannen	57,1	89,2	80,7
Vrouwen	51,1	88,9	78,9
4-12		82,5	
12-24**	60,2	74,1	76,5
25-44	55,8	87,0	74,8
45-64	49,4	93,5	81,2
65+	45,9	97,4	89,0
LSO	47,4	88,8	78,3
HSO	50,4	88,3	77,1
HO	61,3	93,0	85,2

* inclusief de 4- tot 12-jarigen, **: bij radio: 12-24 is 13-24, LSO: maximaal lager secundair onderwijs, HSO: hoger secundair onderwijs, HO: hoger onderwijs. Bron: internet: Metriprofiel mei-okt 2011; televisie: CIM / GfK-Audimetrie, Noord universum 4+, Total screen, Live+6, 15 minuten consecutief; radio: CIM-radio-onderzoek, 12+, ma-zon, 05-05 uur (golf 1+2+3 van 2011).

Mediaparticipatie

Mediawijsheid is volgens de conceptnota Mediawijsheid "het geheel van kennis, vaardigheden en attitudes waarmee burgers zich bewust en kritisch kunnen bewegen in een complexe, veranderende en gemediatiseerde wereld. Het is het vermogen tot een actief en creatief mediagebruik dat gericht is op maatschappelijke participatie." (Lieten & Smet, 2012, p. 10) Om mediawijsheid te stimuleren worden 4 strategische doelstellingen geformuleerd. Deze hebben betrekking op het creëren van een duurzaam en strategisch kader voor mediawijsheid, het verhogen en stimuleren van competenties in dit domein, het creëren van een e-inclusieve samenleving waarbij de toegang tot de media en de verdeling van de mediawijsheid beter gegarandeerd zijn, en het zorgen voor een veilige en verantwoorde mediaomgeving.

We bespreken hierbij de mediatoegang en het mediagebruik, alsook de mediavaardigheden en een veilig en verantwoord mediagebruik. Doorheen deze bespreking hebben we oog voor de verschillen over bevolkingsgroepen, met een bijzondere aandacht voor de toegankelijkheid van de media voor mensen met een functiebeperking.

Mediatoegang

Het is de ambitie van de Vlaamse Regering dat elke Vlaming **toegang** heeft tot een divers en kwalitatief hoogstaand media-aanbod waarin technologische innovaties en nieuwe mediatoepassingen zijn geïntegreerd.

Volgens de SCV-survey van 2010 had 98% van de Vlamingen ouder dan 18 jaar een televisietoestel en een radiotoestel in huis. Een gsm of een smartphone was beschikbaar bij 93% van de Vlamingen. Een papieren dagblad was beschikbaar bij 43% van de personen. De 'gaming'-markt ontwikkelt zich geleidelijk van een nichemarkt tot een 'mediamarkt naast de andere mediamarkten'. Een derde van de volwassen Vlamingen had in 2010 een spelconsole in huis. Hierbij wordt geen rekening gehouden met de mensen die spelletjes spelen op hun pc, wat de meest voorkomende vorm van gaming is in Europa (Interactive Software Federation, 2011).

Uit de Europese cijfers van 2011 blijkt dat de computer, de internetaansluiting en de breedbandaansluiting beter verspreid zijn onder de Vlaamse huishoudens van de 16-tot 74-jarigen dan in de Europese (EU27). Terwijl ongeveer 80% van de Vlaamse huishoudens een computer of een internetaansluiting heeft, is dat in Nederland 94%. Met 76% huishoudens met een breedbandaansluiting liggen we nog ver achter op EU27-topland Zweden.

De penetratie van digitale televisie in het Vlaamse gezin is ook in het voorbije jaar sterk toegenomen. Eind 2011 kijkt 75% digitaal, en 68% van de Vlaamse gezinnen kijkt naar interactieve digitale televisie (Dejonghe, schatting mei 2012).

3.151 ICT-bezit

Bezit van een computer, internet en breedbandverbinding in 2011, in % van de huishoudens.

	Computer	Internet	Breedband
EU27	77	73	67
Vlaams Gewest	80	79	76
Waaals Gewest	77	73	72
Brussels Gewest	79	75	71
Maximaal	94 (NED)	94 (NED)	86 (ZWE)

NED: Nederland, ZWE: Zweden.

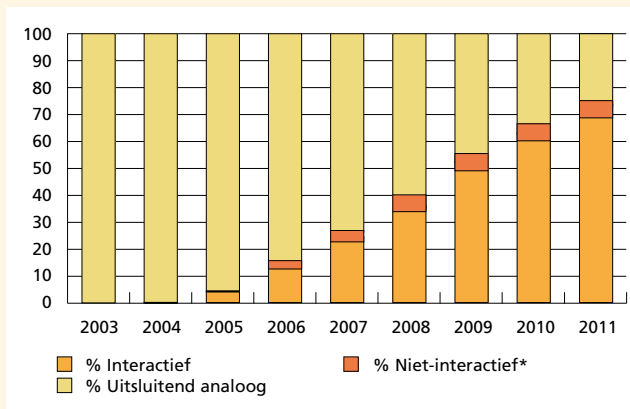
Bron: ADSEI, Eurostat, ICT-survey burgers 2011, bewerking SVR.

Het aandeel Vlamingen dat de gsm gebruikt om met het internet te connecteren is sterk toegenomen van 2010 tot 2011: van 9% naar 18%. Voor de UMTS-verbinding, een breedbandverbinding die meer mobiele toepassingen mogelijk maakt, is de stijging minder sterk. Het aandeel Vlamingen met een UMTS verbinding steeg van 4% naar 5%. In 2010 was het UMTS-gebruik met 7% reeds hoger bij de EU27-burgers. De Zweden en Luxemburgers hadden in 2010 met 20% gebruikers het hoogste UMTS-gebruik. In 2010 connecteerde 10% van de Vlamingen draadloos via een draagbare computer (niet thuis of werk) met het internet, tegen 19% van de burgers in de EU27 of 43% in het Groot-Hertogdom-Luxemburg. 4% van de Vlamingen maakte gebruik van hotspots tegen 7% van de EU27-burgers of 16% van de Luxemburgers. Het Vlaamse Gewest hinkt voor deze vormen van internetgebruik wat achterop.

De belangrijkste **reden** waarom mensen **geen toegang** tot het internet hebben, blijft het gebrek aan interesse. De kostprijs van het materiaal of van de verbindingskosten zoals abonnements- of telefoonkosten (respectievelijk 23%

3.152 Digitaliseringsgraad televisie

Aandeel gezinnen met televisie in het Vlaamse Gewest dat op de voornaamste kijkplaats in de woning al dan niet een digitaal gecodeerd signaal gebruikt om lineair naar lokale uitzendingen te kijken, van 2003 tot 2011, naar soort, in %.

* exclusief digitale satellietkanalen om uitsluitend naar buitenlandse kanalen te kijken.

Bron: Prof. Erik Dejonghe, Ugent, schatting mei 2012.

3.153 Reden geen internettoegang

Evolutie van het belang van de redenen om geen internet in huis te hebben van 2006 tot 2011, Europese vergelijking, in % van de niet-bezitters.

		Brussels Gewest	Vlaams Gewest	Waaals Gewest
Internet is niet nodig wegens geen interesse of niet nuttig	2006	31	48	46
	2008	32	50	53
	2010	28	44	46
	2011	28	46	43
Het materiaal is te duur	2006	40	16	31
	2008	44	21	39
	2010	49	24	30
	2011	35	23	29
De verbindingkosten zoals abonnements- of telefoonkosten zijn te duur	2006	21	10	19
	2008	24	15	32
	2010	39	22	24
	2011	39	21	22
De vaardigheden ontbreken	2006	15	16	16
	2008	22	30	25
	2010	28	34	22
	2011	19	28	20

Bron: ADSEI, Eurostat, ICT-survey burgers 2006, 2008, 2010, 2011, bewerking SVR.

en 21% in 2011) en het gebrek aan vaardigheden (28%) zijn belangrijkere drempels in 2011 dan in 2006. De kostprijs weegt in het Vlaamse Gewest iets minder door dan in de andere gewesten, de vaardigheden des te meer.

Mediagebruik

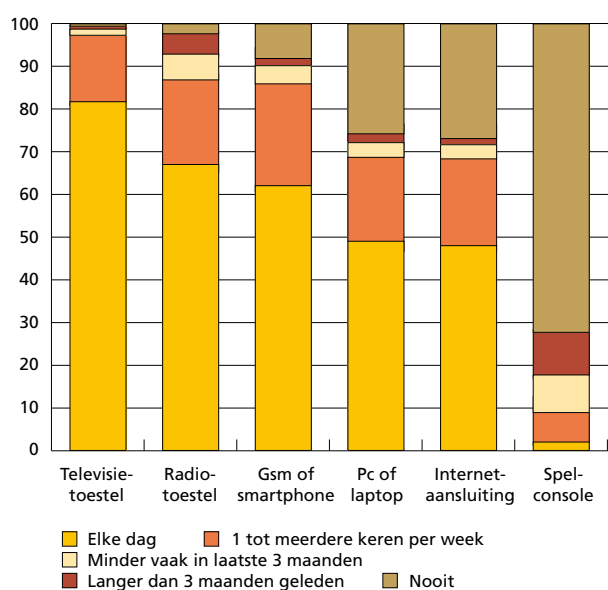
Na de bespreking van het algemeen mediagebruik en de mediavaardigheden, komen de mediatoepassingen aan bod.

Algemeen mediagebruik

In 2010 is televisie het meest populaire medium: dagelijks kijkt 81% Vlamingen ouder dan 18 jaar televisie en 16% kijkt niet dagelijks, maar wel wekelijks. De radio en de gsm worden ongeveer in dezelfde mate gebruikt: respectievelijk 67% en 62% maakt er dagelijks gebruik van en ongeveer 86% wekelijks. De computer en de internetaansluiting worden door iets minder dan de helft van de volwassen Vlamingen dagelijks gebruikt en ongeveer 68% maakt er wekelijks **gebruik** van. De spelconsole wordt eerder sporadisch gebruikt: slechts 2% gebruikt dit toestel dagelijks en nog eens 7% wekelijks, maar niet dagelijks. Driekwart van de Vlamingen las de krant in het voorbije kwartaal, maar voor 9% is het al langer dan 3 maanden geleden. Het bezit en gebruik hangen niet voor al de media in dezelfde mate samen. De Vlaming heeft vaker de radio, de computer, de internetaansluiting maar vooral de spelconsole in zijn bezit dan dat hij er gebruik van maakt. Voor de krant is het omgekeerde het geval (SCV-survey 2010, SVR).

3.154 Algemeen mediagebruik

Gebruik van het medium onafhankelijk van de plaats van het gebruik in 2010, naar periode van het laatste gebruik en naar gebruiksfrequentie, in % burgers vanaf 18 jaar.

Bron: SCV-survey 2010.

Het aandeel Vlamingen ouder dan 18 jaar (SCV-survey) die de computer of het internet nog nooit gebruikt hebben is van 2007 tot 2011 gedaald van respectievelijk 30% en 32% tot 24% en 25%. In 2011 hebben 72% van de volwassen Vlamingen in de voorbije drie maanden een computer gebruikt en 73% gebruikte over deze periode het internet.

Op basis van de SCV-survey 2010 werd nagegaan welke media de Vlaming tegelijkertijd gebruikte in de voorbije 3 maanden. Bijna elke Vlaming gebruikt de basismedia tv, radio en gsm. De meeste Vlamingen voegen hier de pc en het internet aan toe. Het gebruik van de krant laat zich combineren met al de mediaprofielen. De kloof tussen het

3.155 Mediaprofielen

De meest voorkomende combinaties van mediagebruik in de voorbije drie maanden, 2010, in % Vlamingen ouder dan 18 jaar.

	Bevolking
Tv en radio	2,9
Tv, radio, gsm	5,1
Tv, radio, krant	3,2
Tv, radio, gsm, krant	10,9
Tv, radio, gsm, pc, internet	10,1
Tv, radio, gsm, krant, pc, internet	39,7
Tv, radio, gsm, pc, internet, spelconsole	2,4
Alles	13,1
Andere combinatie	12,7

Bron: SCV-survey 2010.

profiel met de traditionele media en het profiel met de traditionele en de digitale media zal dan ook de kloof voor de digitale media volgen.

Uit de SCV-survey blijkt dat anno 2010 er nog steeds een **digitale kloof** is voor het gebruik van de digitale media. De kans dat de Vlaming van 18 jaar en ouder een mobiele telefoon, een computer, een internetaansluiting of een spelconsole gebruikte binnen de voorbije drie maanden is groter naarmate hij jonger is, als hij een zekere scholing heeft gehad en als hij een gezinsinkomen boven de 2000 euro heeft. Mannen gebruiken vaker een pc, een internetaansluiting en een spelconsole dan vrouwen. De SCV-survey van 2011 onderzocht alleen het computer- en internetgebruik. De kloof voor deze media bleef behouden.

Mediavaardigheden

Het aandeel van de Vlamingen met matig of veel **ICT-vaardigheden** is sterk toegenomen van 2006 tot 2011. Toch zal het Vlaamse Gewest een hele inhaalbeweging moeten maken om het niveau van de Europese toppers Luxemburg (computer) en Letland (internet) te bereiken.

In 2010 gaf een derde (33%) van de Vlaamse internetgebruikers aan dat ze in het voorbije jaar geconfronteerd werden met één of meerdere **veiligheidsproblemen** zoals een computerinfectie, misbruik van persoonlijke informatie of schending van privacy, verschillende vormen van financiële schade of het in contact komen van kinderen met ongeschikte websites of potentieel gevaarlijke personen. Als we spam bij de internetproblemen rekenen, was dat percentage nog hoger. Tweederde (66%) van de internetgebruikers in het Vlaamse Gewest had in voorgaand jaar immers last van ongewenste e-mails. In het Vlaamse Gewest ervaren meer internetgebruikers spam en minder internetgebruikers een computervirus dan in de EU27. Jongere internetgebruikers komen meer in contact met al deze internetproblemen dan oudere. De Vlaamse internetgebruiker scoort binnen de EU hoog voor het vermijden van risicovolle onlinetoepassingen: bijna twee derde (64%) van de Vlaamse internetgebruikers vermijdt bepaalde internettoepassingen om veiligheidsredenen. Een pluspunt is dat nu al een groot deel van de Vlaamse internetgebruikers minstens één "veiligheidstool" gebruikt om de privécomputer te beschermen (91%). Een antivirus en/of anti-spywareprogramma en een e-mailfilter om spam tegen te houden, zijn populairder bij de internetgebruikers van het Vlaamse Gewest dan bij deze in de EU27. Andere instrumenten, zoals firewalls of software voor ouderlijk toezicht of webfiltersoftware, worden in Vlaanderen minder gebruikt. Verder updaten slechts 87% van de Vlaamse bezitters minstens occasioneel hun beveiligingsproducten, tegen 92% van de EU27-bezitters. Hoe ouder en hoe lager geschoold, hoe kleiner de kans dat de beschikbare beveiligingsproducten geüpdatet worden in het Vlaamse Gewest. De oudere en in mindere mate de laag- en mediumgeschoolde Vlaamse internetgebruikers zijn er zich ook minder van bewust of zij al dan niet een veiligheidsstool gebruiken (Moreas, 2012).

3.156 Computer- en internetvaardigheden

Aandeel van de burgers dat weinig (1-2), matig (3-4) of veel (5-6) ICT-activiteiten heeft uitgevoerd in 2006 en in 2011, Europese vergelijking, in %.

	Computer 2006			Computer 2011		
	Veel	Matig	Weinig	Veel	Matig	Weinig
EU27	21	23	13	27	25	14
Vlaams Gewest	21	24	16	29	29	16
Waaals Gewest	21	21	12	26	27	15
Brussels Gewest	28	27	13	29	31	15
Maximaal	38	32	14	43	32	11
Topland	Denemarken			Luxemburg		
	Internet 2006			Internet 2011		
	Veel	Matig	Weinig	Veel	Matig	Weinig
EU27	6	19	30	11	32	30
Vlaams Gewest	4	19	43	12	34	36
Waaals Gewest	5	19	32	7	36	32
Brussels Gewest	7	25	36	12	40	28
Maximaal	21	24	17	31	30	12
Topland	Estland			Letland		

Bron: ADSEI, Eurostat, ICT-survey burgers 2006, 2011, bewerking SVR.

Van de 25 deelnemende Europese landen worden de Belgische tieners van 9 tot en met 16 jaar eind 2010 relatief weinig blootgesteld aan **onlineriesico's**, terwijl hun dagelijks gebruik zich situeert rond het Europees gemiddelde. De Belgische jongeren scoren iets beter dan het Europese gemiddelde voor digitale geletterdheid en internetvaardigheden. "Vooral als het aankomt op het blokkeren van ongewenste berichten (72,5%), het wijzigen van privacy settings (61,5%) en het blokkeren van ongewenste reclame of junk mail (61%) zijn meer kinderen in België in staat om dit uit te voeren dan gemiddeld over de onderzochte landen heen." (EU-kids online II, 2010)

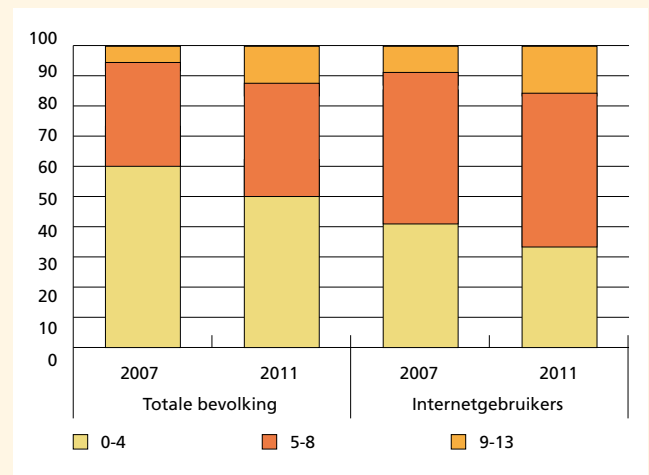
Gebruik van mediatoepassingen

Een goede mediageletterdheid veronderstelt het efficiënte gebruik van een medium om de eigen doelstellingen te bereiken of om ten volle in de gemeenschap te participeren. Dit wordt vooreerst onderzocht via de breedte van de gebruikte toepassingen via verschillende toestellen, aangezien men kan verwachten dat mensen die een breder gebruik maken van de media deze ook beter kunnen inzetten om hun doelstellingen te bereiken. Vervolgens zoomen we in op enkele toepassingen die een beeld geven van het mediagebruik in het kader van deze maatschappelijke participatie, waaronder de nieuwsgaring, e-government, e-commerce, e-media, e-gezondheid en e-learning. Vanuit de beleidsaandacht voor een maatschappij waar alle bevolkingsgroepen hier voordeel uit kunnen putten, wordt ook het bereik over de verschillende bevolkingsgroepen onderzocht.

Een eerste indicator voor de mediageletterdheid is de **breedte van de gebruikte onlinetoepassingen**. Dit werd in 2010 onderzocht bij mensen die ooit iDTV, internet of een mobiele telefoon gebruikten. De cijfers geven aan dat

3.157 Breedte internetgebruik

Het aantal uitgevoerde categorieën van internettoepassingen in 2007 en in 2011, in % Vlamingen van minstens 18 jaar.

Bron: SCV-survey 2007, 2011.

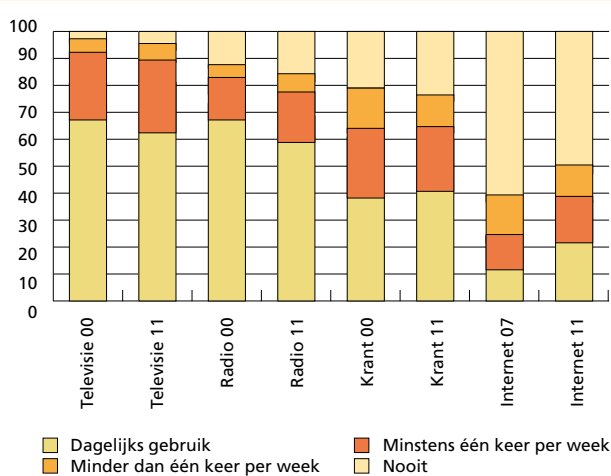
de iDTV en de gsm zeer beperkt gebruikt worden in 2010: ongeveer 90% van de gsm- of de iDTV-gebruikers tegen 17% van de internetgebruikers gebruikt dit medium voor maximaal 3 van de 14 opgegeven categorieën van toepassingen. Internet kent een breder gebruik. De jongere Vlaming, de man en de hoger geschoolde maken een breder gebruik van hun gsm en van hun internetaansluiting. Het inkomen blijft alleen relevant voor de breedte van het internetgebruik. Deze bijkomende toegangen tot het internet beïnvloeden in 2010 weinig of niet het bereik voor de internettoepassingen (Pickery, 2011).

Het aandeel internetgebruikers dat gebruik maakt van 9 tot 13 internettoepassingen van een reeks van 13 toepassingen is gestegen van 9% in 2007 tot 16% in 2011. Het aandeel internetgebruikers dat 0 tot 4 van de opgegeven toepassingen heeft gebruikt, daalde van 41% in 2007 naar 33% in 2011. Door de toename in het aantal internetgebruikers over deze periode zijn de cijfers voor de totale bevolking nog sterker geëvolueerd. De Vlaming maakt bijgevolg een steeds breder gebruik van de mogelijkheden van het internet.

Eén van de mediatoepassingen die het beleid belangrijk acht is de **nieuwsgaring**. Televisie is veruit het meest populaire medium om op de hoogte te blijven van de actualiteit. In 2011 is het aandeel volwassenen dat nooit naar een tv-journaal kijkt, naar een radiojournaal luistert of dat nooit een krant leest een weinig toegenomen tegenover 2000 (2 tot 3%). De Vlaming blijft dus de traditionele media gebruiken om zich op de hoogte te stellen van de actualiteit. Hij gaat nochtans minder frequent naar het televisienieuws kijken of naar het radionieuws luisteren, wat tot uiting komt door een afname van het aandeel Vlamingen dat dagelijks deze media voor het nieuws gebruikt en door een toename voor het minder frequente gebruik. Dit is niet het geval voor de krant waar een groter aandeel

3.158 Nieuwsgaring

Evolutie van de nieuwsconsumptie van de Vlamingen ouder dan 18 jaar naar de frequentie van deze nieuwsgaring van 2000 tot 2011, naar medium, in %.

Voor internet wordt 2007 afgezet tegen 2011.
Bron: SCV-survey 2000, 2007, 2011.

van de Vlamingen de krant dagelijks is gaan lezen sinds 2000. Internet is anno 2011 nog het minst populair, maar het aandeel van de bevolking dat online de actualiteit opvolgt is sterk gestegen van 2007 tot 2011. Meer mannen dan vrouwen, meer hoger dan lager opgeleiden en meer mensen met een gezinsinkomen hoger dan 2000 euro dan met een lager gezinsinkomen volgen de actualiteit via de radio, de krant en het internet. Meer lager opgeleiden kijken naar het televisienieuws. Voor de leeftijd is de kloof complexer: meer 45-plussers dan 18- tot 44-jarigen kijken naar het televisienieuws, de jongste groep doet meer een beroep op radionieuws en op nieuwswebsites. De krant wordt door minder 45-plussers gelezen, maar als deze groep een krant leest dan doet ze dit frequenter.

Het Vlaamse Gewest ligt achter op de Europese top wat de **internettoepassingen** betreft.

E-government werd in het voorbije jaar door bijna de helft van de Vlamingen gebruikt, wat een stuk boven het Europese gemiddelde ligt. In de drie Europese toplanden Denemarken, Zweden en Finland gebruikte in 2011 68% tot 81% e-government in het voorbije jaar.

Internet is voor de helft van de Vlamingen en voor meer dan 8 op 10 Nederlanders een informatiebron over goederen en diensten. Het aandeel Vlamingen dat in de laatste drie maanden online goederen en diensten opzocht op het internet is lager dan in de EU27, en minder Vlamingen dan EU27-burgers kopen iets aan via het internet. Het aandeel van de bevolking dat in de laatste 3 maanden online goederen of diensten voor privaat gebruik bestelde of kocht, steeg in het Vlaamse Gewest van 14% in 2008 tot 31% in 2011. 6 op 10 Britten doen online aankopen. E-banking is ingeburgerd bij meer dan de helft van de Vlamingen (56%). Bij de Nederlanders, de Finnen en de Zweden maakt meer dan drie vierde hier gebruik van.

Wat e-media betreft, maakt in 2011 20% van de Vlamingen gebruik van webradio of -tv. In Europa was dat in 2010 26%, in Nederland en Zweden meer dan de helft. Van de Vlamingen las 24% in 2008 en 42% in 2011 online de krant of een magazine. Door deze sterke stijging ligt het Vlaamse gemiddelde ietwat boven het Europese gemiddelde. In Zweden leest 77% online de krant of magazines.

Bijna 4 op 10 Vlamingen heeft in de laatste drie maanden naar informatie in verband met gezondheid gezocht, wat vergelijkbaar is met het Europese gemiddelde. 58% van de Finnen maakt gebruik van deze toepassing.

Het volgen van een online cursus is in Vlaanderen met 3% gebruikers minder ingeburgerd dan in de EU27. 14% van de Finnen maakte in de voorbije drie maanden gebruik van het internet om een online cursus te volgen.

3.159 ICT-toepassingen

Europese vergelijking van het gebruik van e-government, e-commerce, e-media, e-gezondheid en e-learning in het voorbije kwartaal of in het voorbije jaar, in 2011, in % van de burgers van 16 tot 74 jaar.

	E-government ^a	E-commerce			E-media		E-gezondheid ^c	Onlinecursus
	Vorbije jaar	Vorbije drie maanden						
		Goederen / diensten opzoeken	Goederen / diensten kopen ^b	E-banking	Webradio of webtv	Kranten of nieuwsmagazines lezen		
Vlaams Gewest	49	50	31	56	20	42	37	3
Brussels Gewest	50	42	35	51	25	35	37	4
Waals Gewest	42	32	30	52	22	31	32	3
EU27	41	56	34	37	26*	40	38	5
Koplopers in EU								
Eerste	81(DEN)	82(NED)	64(VK)	79(FIN)	56(ZWE)*	77(ZWE)	58(FIN)	14(FIN)
Tweede	74(ZWE)	76(FIN)	57(DEN)	79(NED)	53(NED)*	76(FIN)	54(DEN)	10(LIT)
Derde	68(FIN)	75(ZWE)	54(DUI)	78(ZWE)	44(FIN)*	68(EST)	54(DUI)	9(SPA)

* cijfers van 2010, a. Met de overheid in contact komen; b. Goederen of diensten voor privaat gebruik bestellen/kopen; c. Zoeken naar informatie i.v.m. gezondheid. DEN= Denemarken, DUI= Duitsland, EST= Estland, FIN= Finland; LIT= Litouwen, NED= Nederland, SPA= Spanje, VK= Verenigd Koninkrijk, ZWE= Zweden.
Bron: ADSEI, Eurostat, ICT-survey burgers 2011 (*2010), bewerking SVR.

Toegankelijkheid

De toegankelijkheid van het media-aanbod kan verstoord worden door een functiebeperking bij de persoon zelf. De technologie biedt oplossingen om de toegankelijkheid van de media te verhogen. De doelstelling vanuit het Mediadecreet bestaat eruit dat de VRT en de private televisieomroeporganisaties een aanzienlijk deel van hun omroepprogramma toegankelijk maken voor personen met een visuele of auditieve handicap. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van ondertiteling, audiobeschrijving, Vlaamse gebarentaal en auditieve ondertiteling (Mediadecreet, art. 151). Vanuit de doelstelling van e-inclusie wordt hieraan de toegankelijkheid van de websites toegevoegd. Terwijl de toegankelijkheid ook een belangrijk aandachtspunt is in de beheersovereenkomst 2012-2016, laten we de nieuwe doelstellingen buiten beschouwing.

Volgens de beheersovereenkomst 2007-2011 moet de VRT het aandeel **ondertitelde Nederlandstalige programma's** via teletekstpagina 888 (T888) geleidelijk uitbreiden tot 95% in 2010. Kijkers kunnen eind 2011 92% van de Nederlandstalige programma's via T888 volgen. Eind 2010 was dat nog 86%.

In 2011 werd door vtm 63% van de programma's van 19 uur tot het laatste nieuws volledig ondertiteld via teletekst of via het open net (gewone ondertiteling), een daling tegenover 2009 en 2010. Deze daling is het gevolg van een daling van de buitenlandse programma's ondertiteld op het open net. Het aandeel ondertitelde Nederlands gesproken programma's via teletekst nam sinds 2006 toe van 30 naar 40%, en is vrij stabiel gebleven over de drie voorbije jaren. Deze trend is vooral toe te schrijven aan de ondertitelde Nederlandstalige fictie. Het nieuws van 19 uur op vtm wordt integraal ondertiteld. Het beleid trekt hier subsidies voor uit. Tussen 17:00 en 19:00 - de uren waarin kinderen vaak voor de buis zitten - zijn minder programma's ondertiteld dan tussen 19:00 tot het Nieuws laat.

De regionale televisieomroepen ontvangen subsidies om op weekdays hun journaals vanaf 20 uur te ondertitelen.

De VRT onderzocht in welke mate de televisieprogramma's op een gebruiksvriendelijke manier toegankelijk gemaakt kunnen worden voor slechtzienden. Eén van deze technieken is de **gesproken ondertiteling**, waarbij de ondertitels worden voorgelezen. Deze techniek is sinds het najaar van 2010 operationeel in de VRT en werd in 2011 verder uitgebouwd. Enkel voor de programma's van de nieuwsdienst is de technologie nog niet beschikbaar. Die doelstelling moet behaald worden in 2012. Ook vtm en 2BE bieden een signaal voor gesproken ondertiteling aan.

Via **audiobeschrijving** kunnen blinden en slechtzienden beter meegenieten van televisieprogramma's. Tijdens stiltemomenten wordt de visuele informatie beschreven, waardoor blinden beter het programma kunnen volgen. Audiobeschrijving wordt in tal van Europese landen zoals

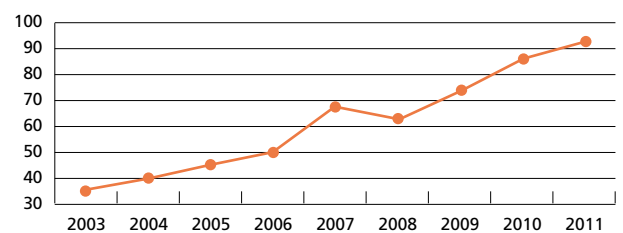
Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië gebruikt. De VRT paste deze techniek al toe in een aflevering van Witse. De productie voor een eerste volledige fictiereeks met audio-beschrijving werd in 2011 opgestart. Deze laatste reeks van Witse werd vanaf januari 2012 uitgezonden.

In 2011 deed de VRT onderzoek naar de mogelijkheid om gebarentaal toe te voegen aan televisie-uitzendingen. Eind 2011 waren er al proefuitzendingen in **gebarentaal** voor "Het journaal" van 19 uur en het Ketnet-journaal "Karrewiet". Vanaf 5 mei 2012 zendt Ketnet elke zaterdag om 11 uur 'De Week van Karrewiet' uit getolkt in Vlaamse Gebarentaal. De getolkte versie van de reguliere uitzendingen van 'Karrewiet' en 'Het Journaal' op Eén zijn ook gepland voor 2012.

De **toegankelijkheid van de websites** voor doven, slechtzienden en blinden en motorisch gehandicapten is een ander heikel punt. De Toegankelijkheidsmonitor brengt de toegankelijkheid van de Belgische websites jaarlijks in kaart. In 2010-2011 controleerden 1.291 studenten 389 Belgische websites op een vlotte toegankelijkheid, waaruit bleek dat 91,6% de drempelwaarde voor een behoorlijk toegankelijke website niet bereikte. Hiermee ontzeggen de meeste Belgische websites veel mensen de toegang tot informatie op basis van hun handicap, leeftijd of gebruikte technologie. De resultaten voor de websites van de Vlaamse overheid waar sinds 2007 heel wat inspanningen hieromtrent werden geleverd, zijn met 62,8% toegankelijke sites opmerkelijk beter (Anysurfer, 2011).

3.160a Ondertiteling VRT

Evolutie van het aandeel ondertitelde Nederlandstalige programma's via teletekst op de openbare omroep van 2003 tot 2011, in %.

Bron: VRT-studiedienst.

3.160b Ondertiteling vtm

Evolutie van het aandeel ondertitelde programma's bij vtm van 19:00 tot het laatste nieuws, van 2006 tot 2011, in %.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Programma's volledig ondertiteld	58	63	56	67	75	63
BUI volledig ot op het open net	27	28	21	25	36	21
NL gesproken volledig ot op het open net	1	2	1	0	3	1
Programma's volledig ot via teletekst	30	32	34	42	39	40
Nieuws	18	18	16	18	18	18
Fictie	12	14	18	24	21	22

% programma's volledig ondertiteld (ot) betreft zowel Nederlandstalige als anderstalige programma's; BUI= buitenlandse programma's.
Bron: vtm.

DEFINITIES

Android Een besturingssysteem op mobiele telefoons.

Bereik Het aandeel van de betreffende bevolkingsgroep dat men over de betreffende periode (dag, week, maand, ...) bereikt.

Spyware Is een type van software dat zonder het medeweten van de gebruiker op zijn computer geïnstalleerd wordt om informatie over deze te verzamelen.

Betaalde verspreiding kranten De betaalde verkoop is de som van de losse verkoop en de abonnementen. Bij de betaalde verspreiding kan al dan niet rekening gehouden worden met de digitale exemplaren.

DSL Een digitale datacommunicatietechniek waarbij meestal een normale telefoonkabel gebruikt wordt. DSL laat een relatief hoge datasnelheid toe. Er zijn verschillende vormen waaronder ADSL, SDSL, VDSL, VDSL2.

Hotspot Een plek waar draadloze internettoegang wordt aangeboden.

Life +6 Het geheel van live kijken naar televisie en uitgesteld kijken tot zes dagen na uitzending.

Lineaire radio- of televisiedienst Betreft de (traditioneel gekende) radio's/televisiezenders die voor iedereen dezelfde programma's op hetzelfde tijdstip uitzenden.

Marktaandeel radio Het aantal kwartieren dat op een gemiddelde dag naar een welbepaald radiostation is geluisterd, gedeeld door het aantal kwartieren dat naar alle radio's samen is geluisterd.

Marktaandeel tv-zenders Is het aandeel in het bereik (gewogen naar tijd) dat de zender haalt ten opzichte van de totale tv-consumptie.

Niet-lineaire radio- of televisiedienst Via deze dienst kan de kijker op eigen verzoek en op het door hem gekozen moment programma's en andere audiovisuele content (films, hoorspelen, ...) beluisteren/bekijken uit een programmacatalogus.

Operationele televisiediensten Hebben reeds een concreet programma-aanbod. Dit is niet voor al de erkende of aangemelde televisiediensten het geval. Deze zenden soms nog niet uit.

Privacy settings Zijn instellingen op de sociale netwerksites die de gebruiker in staat stellen om de inhoud van zijn profiel of van andere informatie af te schermsen voor ongewenste geïnteresseerden.

Relatief bereik Het aandeel radioluisteraars, televisiekijkers of internetgebruikers van de betreffende bevolkingsgroep die over de betreffende periode (dag, week, maand, ...) bereikt worden.

Second screen Verwijst naar een tweede elektronisch toestel zoals de tablet of de smartphone dat men gebruikt terwijl men televisie kijkt. Synchroon aan het programma op de televisie wordt bijvoorbeeld bijkomende content aangeboden dat kan gaan van informatie over (elementen uit) het programma tot mogelijkheden tot de aankoop van producten. Een andere toepassing betreft het in interactie treden met het programma (bijvoorbeeld stemmen) of over het programma met andere kijkers.

Spam Verzamelnaam voor ongewenste elektronische berichten.

Televisiediensten Een audiovisuele omroepdienst, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen lineaire en niet-lineaire televisiediensten (zie aldaar).

Terrestriële televisie Digitale televisie via de ether.

Total screen Som van 'Total TV' (alle zenders, en satelliet televisie) en ander schermgebruik (onder andere dvd, camera, pc, spelconsole, decoder betaaltelevisie, ...).

Unieke bezoekers websites Mensen die verschillende keren per dag de website bezoeken worden maar één keer meegeteld.

Webfiltersoftware Is een computerprogramma dat bepaalde ongewenste informatie van het internet blokkeert, zodat het niet getoond wordt aan de gebruiker.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Anysurfer (2011). *Toegankelijkheidsmonitor 2011*. Brussel: Anysurfer. <http://www.toegankelijkheidsmonitor.be/2011/>, geraadpleegd op 16 juli 2012.
- Beheersovereenkomst tussen de VRT en de Vlaamse Gemeenschap 2007-2011*, Brussel, 2006.
- Beheersovereenkomst tussen de Vlaamse Gemeenschap en de VRT 2012-2016*, Brussel, 2011.
- Dalemans, I., (2011). *Reclame in het digitale tv-tijdperk. Houding van de commerciële televisiezenders in Vlaanderen*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel. <http://ebookbrowse.com/reclame-in-het-digitale-tv-tijdperk-pdf-d232086518>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- De Morgen (22.03.2012). 'VRT-nieuwssites moeten gratis blijven'. <http://www.ingridlieten.be/article/vrt-nieuwssites-moeten-gratis-blijven/>
- Drijvers, J., Dequinnemaere, O., (2011). *National Newspublishers Survey 2011: Measuring cross-platform reach of Print & Internet*. Brussel: TNS Belgium. www.nnsurvey.be/NNS_20110203.ppt, geraadpleegd op 28 juni 2011.
- EU kids online II (2010)*. België. Brussel, Leuven: VUB, KU-Leuven. http://www.apestaartjaren.be/sites/default/files/20101122_eu_kids_online_ii_-_belgium_-_samenvatting_nederlands.pdf, geraadpleegd op 10 juli 2012
- Elchardus, M., De Groof, S. & Smits, W., (oktober 2003). *Onveiligheidsgevoelens: een literatuurstudie*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel. Studie uitgevoerd in opdracht van de Koning Boudewijnstichting. www.kbs-frb.be/uploadedFiles/KBS-FRB/Files/NL/PUB_1586_werkdocument_1.pdf, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- EU Media Futures Forum (2012). Report for European Commission Vice President Neelie Kroes. Executive summary. *Fast forward Europe 8 solutions to thrive in the digital world*. Brussels: EU Media Futures Forum. http://ec.europa.eu/information_society/media_task_force/doc/pluralism/forum/exec_sum.pdf, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Guiette, A., Jacobs, S., Schramme, A., Vandenbempt, K., (2011). *Creatieve Industrieën in Vlaanderen: Mapping en bedrijfseconomische analyse*. Antwerpen, Leuven: UAMS & Flanders DC. http://ikdoe.vlaandereninactie.be/wp-content/uploads/2011/05/Impactstudie_creatieve_industrie%3%ABn.pdf, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Interactive Advertising Bureau Belgium (2011). *Internet-reclame in Europa groeit. 18% van de totale reclame-investeringen gaan naar Internet*. Brussel: IAB. juni 2010. <http://www.iab-belgium.be/pers/persberichten-iab.aspx?kid=9578>, geraadpleegd op 28 juni 2011.
- Interactive Software Federation of Europe (2011). *Video Gamers in Europe 2010*. Prepared for the Interactive Software Federation of Europe (ISFE) by GameVision Europe.
- Knack (27 juni 2012). 'Internetmedia kunnen niet gratis blijven' (Christian Van Thillo). <http://www.knack.be/internetmedia-kunnen-niet-gratis-blijven-christian-van-thillo/article-4000123409432.htm#>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Lieten, I., (2009). *Beleidsnota Media 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement. <http://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/2009-2010/g209-1.pdf>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Lieten, I., (2011). *Beleidsbrief Media Beleidsprioriteiten 2011-2012*. Brussel: Vlaams Parlement. http://www.cjism.vlaanderen.be/media/downloads/beleidsbrief2011-2012_media.pdf, geraadpleegd op 9 juli 2012
- Lieten, I., (2012). *Telenet en regionale omroepen bereiken een akkoord*. <http://www.ingridlieten.be/article/telenet-en-regionale-omroepen-bereiken-een-akkoord/>, geraadpleegd op 9 juli 2012
- Lieten, I. en Smet, P., (2012). *Conceptnota Mediawijsheid*. Brussel: Vlaams Parlement. <http://www.ond.vlaanderen.be/ict/beleid/conceptnota-mediawijsheid.pdf>, geraadpleegd op 9 juli 2012
- Moreas, M.-A., (2012). *Veiligheid van het internet. Welke problemen ondervinden de Vlamingen?* Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering/Vlaamse Overheid. <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/afbeeldingennieuwtjes/ict/bijlagen/2012-04-25-webar-tikel2012-5-internetveiligheid.pdf>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Pickery, J. en Moreas, M.-A., (2011). *Kunnen digitale tv en smartphones de digitale kloof dichten?* Een verkenning van de democratiserende potentie van nieuwe media. In: Moreas, M.-A. en Pickery, J. (red.) *Media-geletterdheid*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering/Vlaamse Overheid.
- PPM (2010). *Onderzoek naar de financiering van de Vlaamse regionale televisieomroepen en de doelmatigheid van de steunmaatregel mediabeleid*. Vaststellingen, conclusies en aanbevelingen, presentatie 14/12/2010
- Steunpunt Media (2012). *Continuïteit of trendbreuk? Nieuwsjaar 2011: terugkeer naar buitenlands nieuws*. Nieuwsmonitor 10: Nieuwsbrief steunpunt Media, Mei 2012, Antwerpen: Steunpunt Media. www.steunpuntmedia.be/wp-content/uploads/2012/06/Nieuwsmonitor_10.pdf
- Schuurman, D., Veeckman, C., De Moor, S. & De Marez, L., with the cooperation of Vervoort, K. (2012). *Digimeter Report 4: Adoption and usage of Media & ICT in Flanders Wave 4, August - November 2011*. Gent: IBBT - iLab.o

- Vlaams Audiovisueel Fonds (2011). *VAF/Mediafonds in grote lijnen*. http://www.vaf.be/uploads/media/VAF_Mediafonds_voor_website.pdf, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Vlaams Audiovisueel Fonds (2012). *Beloftevolle start voor VAF/Mediafonds*. <http://www.vaf.be/nieuws/nieuws-detail/detail/beloftevolle-start-voor-vafmediafonds/>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Vlaamse Jeugdraad (2010). *Advies beheersovereenkomst VRT 2012-2016*. ADVIES 10/17, 1 december 2010. Brussel: Vlaamse Jeugdraad. www.vlaamsejeugdraad.be/wpcontent/files_flutter/12917338311017AdviesbeheersovereenkomstVRT.pdf, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Vlaamse Regulator voor de Media (2010). *Mediaconcentratie in Vlaanderen, rapport 2010*. Brussel: Vlaamse Regulator voor de Media. <http://www.vrmrapporten.be/rapporten/mediaconcentratie-2010>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Vlaamse Regulator voor de Media (2011). *Mediaconcentratie in Vlaanderen, rapport 2011*. Brussel: Vlaamse Regulator voor de Media. <http://www.vrmrapporten.be/rapporten/mediaconcentratie-2011>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Vlaamse Regulator voor de Media (2012). *Toezicht op de naleving door de openbare omroep van de beheersovereenkomst met de Vlaamse Gemeenschap: rapport 2011*. Brussel: Vlaamse Regulator voor de Media. <http://www.vrmrapporten.be/rapporten/toezicht-rapport-vrt-2011>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Van Der Velden, E., (2011). *De Vlaamse Media Maatschappij, het businessmodel van een omroeporganisatie onder druk door digitalisering en internationalisering*. Scriptie tot het bekomen van het diploma Master in het Cultuurmanagement. Antwerpen: Universiteit Antwerpen. <http://www.scriptiebank.be/sites/default/files/f12bdad5680a006a61e1789096d9c66e.pdf>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Wouters, R., De Swert, K., Walgrave, S. (2009). *Een venster op de wereld. De actuele staat van buitenlandberichterij: feiten, impact en actieruimte*. Brussel: Vlaams Vredesinstituut. www.vlaamsvredesinstituut.eu/get_pdf.php?ID=286&lang=NL, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- VRT-studiedienst in samenwerking met ENA (2011). *Monitor diversiteit 2011: Een kwantitatieve studie naar de zichtbaarheid van diversiteit op het scherm in Vlaanderen*. Een vervolgstudie van Kleur Bekennen 2004 en Monitor Diversiteit 2007&2009. Brussel: VRT. <http://www.vrt.be/monitor-diversiteit-2011>, geraadpleegd op 9 juli 2012.
- Alexa: www.alexa.be
- Algemene Directie Statistiek en Economische informatie, FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie' (ADSEI): statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/index.jsp
- Audimetrie: www.audimetrie.be
- Centrum voor informatie over de media: www.cim.be
- Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media, beleidsveld Media: www.cjsm.vlaanderen.be/media/index.shtml
- Digitale agenda Europese Commissie: ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/index_en.htm
- EU Kids Online II: <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/WebsitesInNationalLanguage/belgium.aspx>
- IAB Europe AdEx studie: www.iabeurope.eu/news/europe's-online-ad-market-tops-€20bn-despite-economy.aspx
- Media Innovatie Centrum (MIX): www.ibbt.be/nl/develop-test/mix
- MediaXim: www.mediaxim.com
- Steunpunt Media: www.steunpuntmedia.be
- European Broadcasting Union: www.ebu.ch, tech.ebu.ch
- Eurostat: epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/
- Fonds Pascal Decroos: www.fondspascaldecroos.org; www.wobbing.eu, www.efij.eu, www.mediakritiek.be
- Instituut voor breedbandtechnologie (IBBT): www.ibbt.be
- Interactive Advertising Bureau Belgium (IAB Belgium): www.iab-belgium.be
- Mediaxim: adex.mediaxim.be/adstat/
- Raad voor de Journalistiek: www.rvdj.be
- Survey Studiedienst Vlaamse Regering: www4.vlaanderen.be/dar/svr/Enquetes/Pages/Enquetes.aspx
- Vlaamse Radio- en Televisieomroep: www.vrt.be
- Vlaamse Regulator voor de Media: www.vlaamseregulatormedia.be
- Vlaams Audiovisueel Fonds: www.vaf.be/mediafonds/

3.5 GEZONDHEID

Het Vlaamse gezondheidsbeleid wil het fysiek, psychisch en sociaal welbevinden versterken door gezondheidsproblemen zoveel mogelijk te voorkomen, zo vlug mogelijk te detecteren en tijdig en adequaat aan te pakken. Preventie speelt een centrale rol. Het eerste deel gaat dan ook dieper in op de in dit kader geformuleerde gezondheidsdoelstellingen.

Het tweede deel bevat een aantal omgevingsindicatoren rond sterfte en seksueel overdraagbare aandoeningen. In een derde deel komen zwangerschap en geboorte aan bod. Deel vier beschrijft kort het aanbod aan gezondheidsvoorzieningen.

Gezondheidsdoelstellingen

In navolging van de Wereldgezondheidsorganisatie (WGO) is ook de Vlaamse overheid in 1998 gestart met het formuleren van Vlaamse gezondheidsdoelstellingen. Door het stellen van specifieke, meetbare en algemeen aanvaarde doelstellingen die men in een bepaalde periode wil realiseren, worden accenten gelegd binnen het preventieve gezondheidsbeleid.

Het decreet van 21 november 2003 betreffende het preventieve gezondheidsbeleid verankert deze manier van werken in de wetgeving. Volgens het decreet formuleert een gezondheidsconferentie de voorstellen voor gezondheidsdoelstellingen. De Vlaamse Regering en het Vlaams Parlement spreken zich ook uit over de doelstelling en de aan te wenden strategieën. Op deze wijze wordt gezocht naar een breed maatschappelijk draagvlak voor de doelstelling in kwestie.

In dit deel komen de gezondheidsdoelstellingen rond infectieziekten en vaccinatie, borstkankeropsporing, tabak, alcohol en drugs, ongevallen, voeding en beweging en depressie en zelfdoding aan bod.

Infectieziekten en vaccinatie

Op 21 april 2012 werd tijdens een gezondheidsconferentie een voorstel van een nieuwe gezondheidsdoelstelling vaccinatie voor de periode 2012-2020 voorgesteld. Het ontwerp van de vernieuwde gezondheidsdoelstelling luidt als volgt: 'Tegen 2020 moet een kwaliteitsvol vaccinatiebeleid in Vlaanderen erop gericht zijn de bevolking gedurende het hele leven doeltreffend te beschermen tegen vaccineerbare infectieziekten die een ernstige impact kunnen hebben op de levenskwaliteit.'

Deze doelstelling is opgesplitst in een aantal meer concrete subdoelstellingen, onder andere:

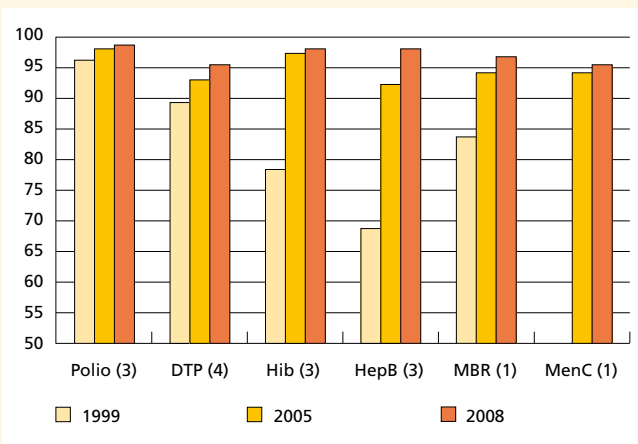
- Tegen 2020 wordt voor kinderen en jongeren voor elk van de vaccinatiemomenten de vaccinatiegraad bereikt die nodig is voor het garanderen van groepsimmunitet;
- Tegen 2020 is minstens 50% van de risicogroepen voor complicaties van griep jonger dan 65 jaar gevaccineerd tegen seizoensgriep;
- Tegen 2020 is minstens 75% van de 65-plussers gevaccineerd tegen seizoensgriep.

Vlaanderen zit aan de Europese top wat betreft het vaccinatiebeleid bij kinderen. Een in 2008 uitgevoerde studie toont aan dat jonge kinderen in zeer hoge mate en correct gevaccineerd zijn tegen de belangrijkste vaccineerbare infectieziekten. De vaccinatiegraad bereikt voor alle basisvaccins 95%. Om de circulatie van ziekten te onderbreken, moeten voldoende personen gevaccineerd worden. De WGO streeft een vaccinatiegraad na van 90% om groepsimmunitet te bereiken. In 2008 bleek de vaccinatiegraad voor alle basisvaccins verbeterd in vergelijking met 1999 en 2005.

De meeste jonge kinderen worden gevaccineerd via Kind en Gezin (84%). Andere belangrijke vaccinatoren zijn de

3.161 Vaccinatiegraad jonge kinderen

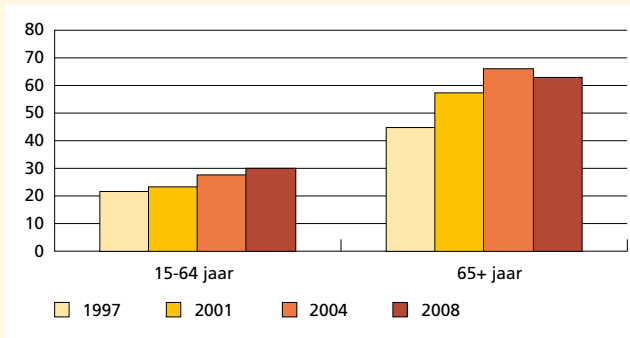
Evolutie van de vaccinatiegraad van kinderen tussen de 18 en 24 maanden, in 1999, 2005 en 2008, in %.

Opmerking: Vaccin (dosis), dus Polio (3) is vaccin tegen polio, derde dosis.
 DTP: Difterie-Tetanus-Pertussis; Hib: H. influenzae type b; HepB: Hepatitis B;
 MBR: Mazelen-Bof-Rubella; MenC: Meningokokken van serogroep C.
 Bron: Hoppenbrouwers, K., Van Damme, P. & Depoorter, A-M. (2009).

3.162 Vaccinatiegraad griep

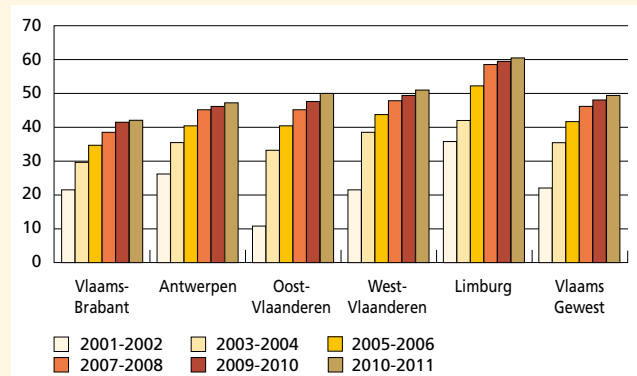
Aandeel van de doelpopulatie dat tegen griep gevaccineerd is in de loop van het laatste vaccinatie seizoen in 1997, 2001, 2004 en 2008, naar leeftijd, in %.

Doelpopulatie: personen van 15 jaar en ouder met een specifieke chronische aandoening (astma, chronische bronchitis, een cardiovasculaire pathologie, hoge bloeddruk, nierproblemen of diabetes) en personen van 65 jaar en ouder. Bron: WIV, Gezondheidsenquête.

3.163 Evolutie borstkankerscreening

Evolutie van de deelnamegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma, van 2001-2002 tot 2010-2011, in %.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

kinderarts (11%) en de huisarts (4%). De kans op onvoldedige vaccinatie is groter bij de laatst geboren kinderen in een gezin, bij een jongere moeder of een moeder van niet-Belgische herkomst.

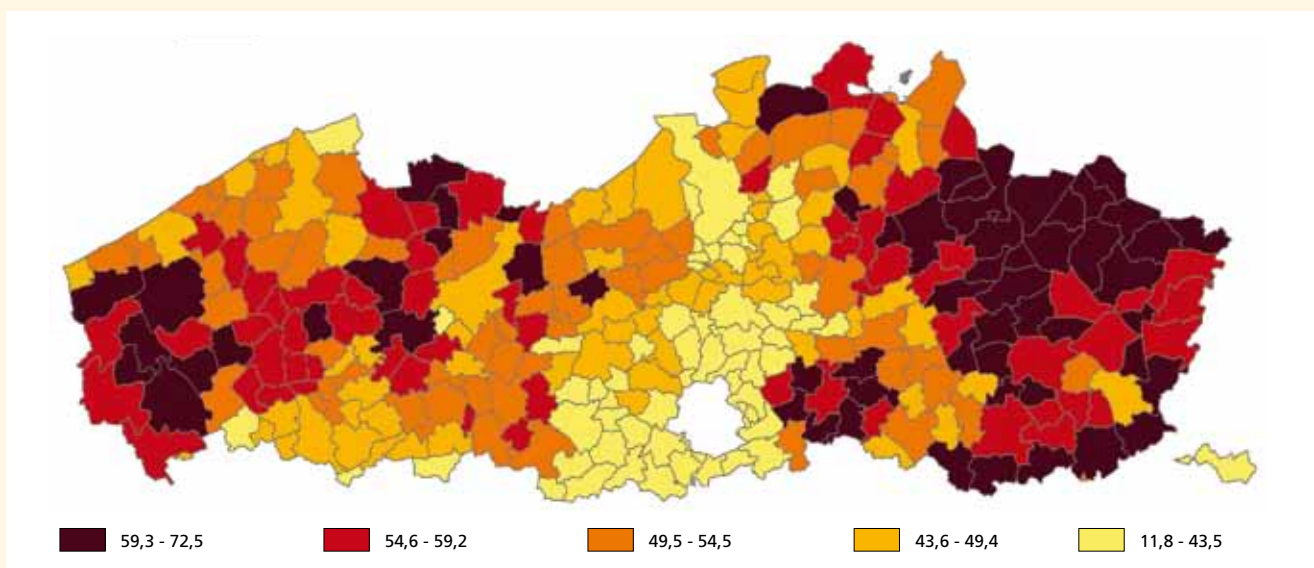
In 2008 was 30% van de doelpopulatie tussen 15 en 64 jaar gevaccineerd tegen griep in de loop van het laatste vaccinatie seizoen. Bij de 65 plussers liep dit aandeel op tot 64%. De gezondheidsdoelstelling stelt tegen 2020 vaccinatiegraden van respectievelijk 50% en 75% voorop. Er was omzeggens geen verschil tussen mannen en vrouwen en ook opleidingsniveau speelde geen rol van betekenis. De vaccinatiegraden nemen toe doorheen de tijd.

Borstkankeropsporing

Een volgende gezondheidsdoelstelling geeft aan dat tegen 2012 het Vlaams bevolkingsonderzoek naar borstkanker bij vrouwen van 50 tot en met 69 jaar doelmatiger moet verlopen. Dit houdt in dat voldoende vrouwen deelnemen, dat meer kankers tijdig worden gevonden en dat er zo weinig mogelijk overbodige onderzoeken gebeuren. Het is ondermeer de bedoeling dat ten minste 75% van de vrouwen uit de doelgroep deelnemen aan het bevolkingsonderzoek.

3.164 Borstkankerscreening per gemeente

Indeling van de gemeenten in kwintielen naar gelang de deelnamegraad van vrouwen van 50 tot 69 jaar aan het borstkankerscreeningsprogramma in de periode 2010-2011, in %.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Uit de gegevens van de centra voor borstkankeropsporing blijkt dat in de periode 2010-2011 zo goed als 50% van de vrouwen in de doelgroep zich liet screenen in het kader van het bevolkingsonderzoek naar borstkanker. De deelnamegraad neemt toe over de verschillende periodes, maar de jongste jaren is de stijging minder sterk. Dit cijfer ligt nog ver onder de vooropgestelde 75% van de gezondheidsdoelstelling.

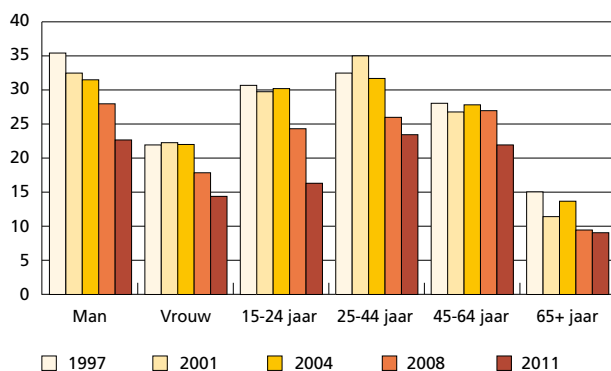
Deze cijfers houden echter een onderschatting in van het totale aantal vrouwen dat een mammografie ondergaat. Het gaat hier enkel om vrouwen die hebben deelgenomen aan het bevolkingsonderzoek. Een deel van de vrouwen uit de doelgroep wordt echter door hun arts voor een diagnostische mammografie verwezen buiten het bevolkingsonderzoek. Deze vrouwen komen niet in de cijfers voor, hoewel ze allicht recent een mammografie ondergingen.

Dit verklaart voor een deel het verschil tussen de cijfers van de centra voor borstkankeropsporing en de cijfers uit de gezondheidsenquête of die van het Intermutualistisch Agentschap (IMA). Hierin verklaarde in 2008 71% van de Vlaamse vrouwen uit de doelgroep (50 tot 69 jaar) dat zij een mammografie lieten uitvoeren in de afgelopen twee jaar. Dit aandeel vertoonde een significante stijging over de tijd, van 46% in 1997 tot 71% in 2008.

Binnen Vlaanderen vertonen de provincies geen gelijke verdeling. In Limburg is de deelname aan het bevolkingsonderzoek het meest succesvol, met een participatie van 61% in de periode 2010-2011. In Vlaams-Brabant werd maar 42% van de vrouwen uit de doelgroep gemobiliseerd. Het lagere cijfer in Vlaams-Brabant kan verklaard worden door de lage deelnamegraad in het gebied rond Brussel. De streek van Leuven kent een hoge deelnamegraad.

3.165 Roken

Aandeel rokers in 1997, 2001, 2004, 2008 (15 jaar en ouder) en 2011 (18 jaar en ouder), naar geslacht en leeftijd, in %.

Bron: WIV, Gezondheidsenquête (1997, 2001, 2004, 2008); ISSP (2011).

Tabak, alcohol, drugs

Een derde gezondheidsdoelstelling wil gezondheidswinst op bevolkingsniveau realiseren door tegen het jaar 2015 het gebruik van tabak, alcohol en illegale drugs terug te dringen.

Deze doelstelling werd verder specifiek omschreven per middel.

Tabak:

- bij personen van 15 jaar en jonger is het percentage rokers niet hoger dan 11%;
- bij personen van 16 jaar en ouder is het percentage rokers niet hoger dan 20%.

Alcohol:

- bij personen van 15 jaar en jonger is het percentage dat meer dan 1 keer per maand drinkt niet hoger dan 20%;
- bij mannen van 16 jaar en ouder is het percentage dat meer dan 21 eenheden per week drinkt niet hoger dan 10%;
- bij vrouwen van 16 jaar en ouder is het percentage dat meer dan 14 eenheden per week drinkt niet hoger dan 4%.

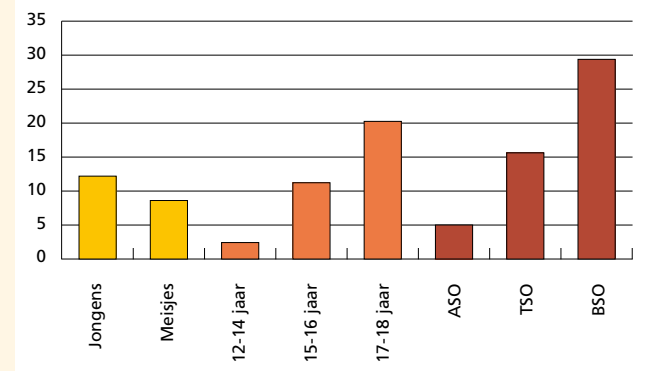
Illegale drugs:

- bij personen van 17 jaar en jonger is het percentage dat 12 maanden voor de bevraging cannabis of een andere illegale drug heeft gebruikt niet hoger dan 7%;
- bij 18- tot 35-jarigen is het percentage dat 12 maanden voor de bevraging cannabis of een andere illegale drug heeft gebruikt niet hoger dan 8%.

In 2011 rookt 18,5% van de Vlamingen van 18 jaar en ouder (cijfers ISSP 2011). Mannen roken vaker dan vrouwen (23% tegenover 14%). Het percentage rokers daalt sinds de eerste gezondheidsenquête in 1997. Op basis van deze cijfers lijkt de doelstelling rond volwassen rokers (aandeel onder de 20%) voorlopig bereikt.

3.166 Rookgedrag jongeren

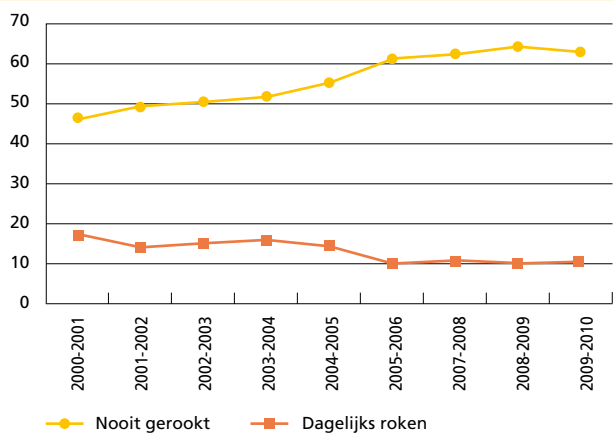
Dagelijkse rokers bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, schooljaar 2009-2010, in %.

Bron: VAD.

3.167 Evolutie rookgedrag jongeren

Evolutie in tabaksgebruik van leerlingen in het secundair onderwijs, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2009-2010, in %.

Bron: VAD.

Volgens de Gezondheidsenquête in 2008 daalde het aandeel rokers vanaf de leeftijd van 55 jaar en was het lager bij de hoogst opgeleiden. 63% van de rokers had reeds gepoogd te stoppen. Dit varieerde niet in functie van geslacht en opleidingsniveau. De belangrijkste redenen om te stoppen waren: angst voor de gezondheidseffecten, het prijskaartje, de invloed van de omgeving, een zwangerschap of geboorte en concrete gezondheidsproblemen (al dan niet gerelateerd met het roken).

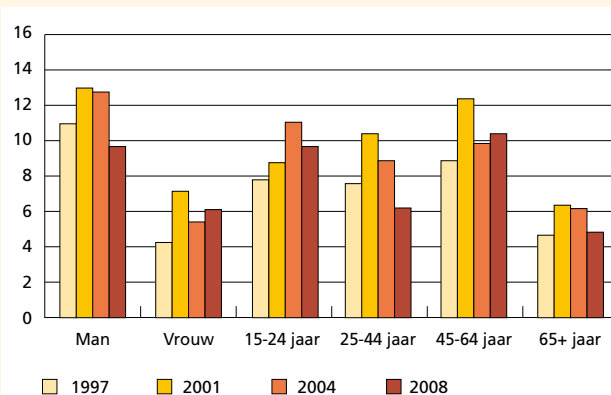
Tijdens het schooljaar 2009-2010 heeft 37% van alle middelbare scholieren ooit tabak gerookt, 10% rookt dagelijks. Tussen jongens en meisjes is er maar weinig verschil meer. Het dagelijks roken neemt sterk toe met de leeftijd, bij de 17 tot 18-jarigen rookt 20% dagelijks. Leerlingen in het TSO en vooral BSO roken beduidend meer dan leerlingen in het ASO.

Tussen schooljaar 2000-2001 en 2009-2010 daalde het aandeel leerlingen dat ooit heeft gerookt van 54% tot 37%. In schooljaar 2000-2001 rookte 17% van de leerlingen dagelijks tabak, in 2009-2010 was dit gedaald tot 10%. De laatste jaren doet zich een stabilisatie voor. Ook het aandeel leerlingen dat nooit heeft gerookt stabiliseert de jongste jaren.

In 2008 dronk 8% van de Vlamingen teveel alcohol. Overconsumptie van alcohol (meer dan 14 glazen per week voor vrouwen en meer dan 21 glazen voor mannen) kwam meer voor bij mannen (10%) dan bij vrouwen (6%). De overconsumptie vertoonde een piek in de leeftijdsgroep 15-24 jaar en in de leeftijdsgroep 45-64 jaar. Het percentage overconsumptie daalt sinds 2001. Op basis van deze cijfers was de doelstelling bij mannen (aandeel onder de 10%) in 2008 reeds gehaald, bij vrouwen was er een toename tussen 2004 en 2008 en werd de doelstelling (aandeel onder de 4%) niet bereikt.

3.168 Overconsumptie alcohol

Aandeel overconsumptie alcohol (>21 eenheden/week bij mannen en >14 eenheden/week bij vrouwen) bij personen van 15 jaar en ouder in 1997, 2001, 2004 en 2008, naar geslacht en leeftijd, in %.

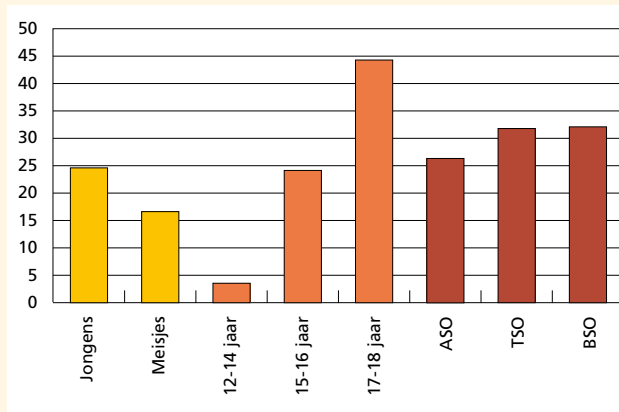
Bron: WIV, Gezondheidsenquête.

Van alle leerlingen in het secundair onderwijs in het schooljaar 2009-2010 dronk 20% regelmatig alcohol. Meer jongens dan meisjes drinken geregeld alcohol. Met de leeftijd neemt de frequentie van alcoholgebruik snel toe: 24% van de 15 tot 16-jarigen en 44% van de 17 tot 18-jarigen drinkt regelmatig alcohol. Het TSO en BSO tellen iets meer leerlingen die regelmatig alcohol drinken dan het ASO, maar de verschillen zijn klein.

Tussen het schooljaar 2000-2001 en 2009-2010 daalde het regelmatig drinken van alcohol (van 30% tot 20%). In de praktijk kwam dit neer op een dalende trend van het regelmatig drinken van bier. In dezelfde periode is het relatieve aantal leerlingen dat nooit alcohol heeft gedronken duidelijk gestegen.

3.169 Alcoholgebruik jongeren

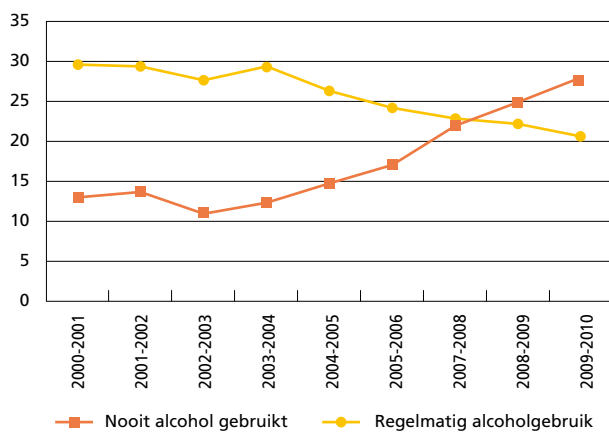
Regelmatig alcoholgebruik bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, schooljaar 2009-2010, in %.

Bron: VAD.

3.170 Evolutie alcoholgebruik jongeren

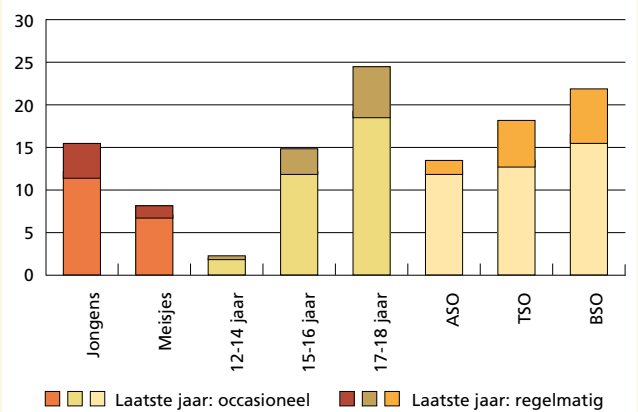
Evolutie in alcoholgebruik van leerlingen in het secundair onderwijs, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2009-2010, in %.

Bron: VAD.

3.172 Cannabisgebruik jongeren

Laatstejaarsgebruik van cannabis bij leerlingen in het secundair onderwijs, naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm, schooljaar 2009-2010, in %.

Bron: VAD.

In de leeftijdsgroep van 18 tot 35 jaar gaf 11,5% van de Vlamingen aan minstens éénmaal cannabis gebruikt te hebben in de 12 maanden voorafgaand aan de enquête (2008). Dit was een iets hoger percentage dan in 2004 en dus verder verwijderd van de doelstelling rond cannabisgebruik van jongvolwassenen (aandeel onder de 8%). Mannen (17%) gaven meer dan vrouwen (6%) aan het laatste jaar cannabis gebruikt te hebben. Het laatstejaarsgebruik van cannabis varieerde niet significant in functie van het opleidingsniveau.

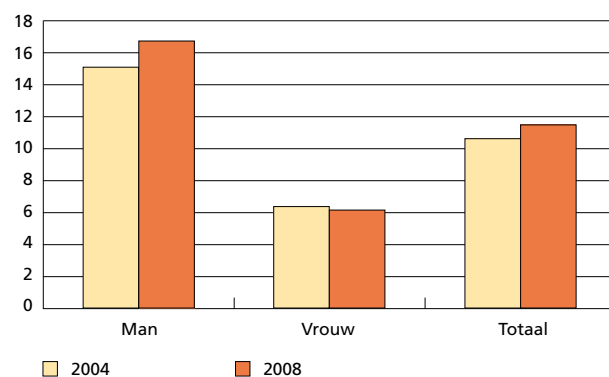
In het schooljaar 2009-2010 heeft 13% van alle leerlingen het jaar voor de bevraging cannabis gebruikt: 9,5% occasioneel, 3,5% regelmatig. Cannabis is populairder bij jongens dan bij meisjes en het gebruik neemt gradueel toe met de leeftijd. In de groep 17 tot 18-jarigen heeft 24% het

voorbijge jaar cannabis gebruikt, 6% deed dit regelmatig. Het BSO telt de meeste leerlingen die het laatste jaar cannabis gebruikten, het ASO het minste. De drie onderwijsvormen onderscheiden zich ook van elkaar in regelmatig gebruik: in het TSO en het BSO gebruikten 3 à 4 maal zoveel leerlingen regelmatig cannabis dan in het ASO. Onder de gebruikers van cannabis zijn er meer occasionele dan regelmatige gebruikers, en dit in alle leeftijdscategorieën, in de drie onderwijsvormen en zowel bij jongens als meisjes.

Tussen het schooljaar 2000-2001 en 2009-2010 schommelde de laatstejaarsprevalentie van cannabisgebruik grosso modo rond de 12%. Tijdens schooljaar 2000-2001 gebruikte 6,1% van de leerlingen regelmatig cannabis, tijdens schooljaar 2009-2010 was dit verminderd tot 3,5%.

3.171 Cannabisgebruik

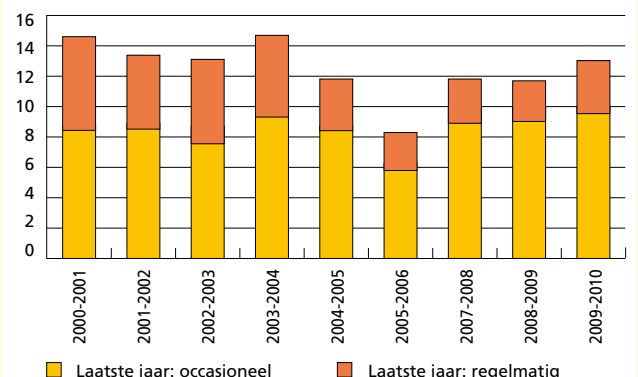
Aandeel cannabisgebruik in de 12 maanden voor de bevraging bij personen van 18 tot 35 jaar in 2004 en 2008, naar geslacht, in %.

Bron: WIV, Gezondheidsenquête.

3.173 Evolutie cannabisgebruik jongeren

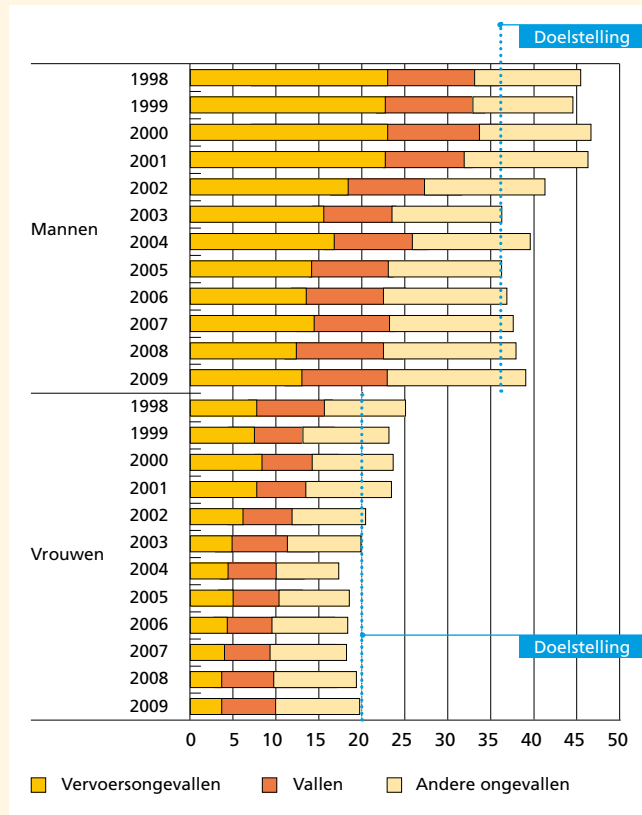
Evolutie in laatstejaarsgebruik van cannabis bij leerlingen in het secundair onderwijs, van schooljaar 2000-2001 tot schooljaar 2009-2010, in %.

Bron: VAD.

3.174 Ongevallensterfte

Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterfte door ongevallen, naar geslacht, van 1998 tot 2009, per 100.000 inwoners.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Ongevallensterfte

Een vierde gezondheidsdoelstelling stelt dat het aantal dodelijke ongevallen in de privé sfeer en het verkeer moet afnemen met 20% (ten opzichte van 1998).

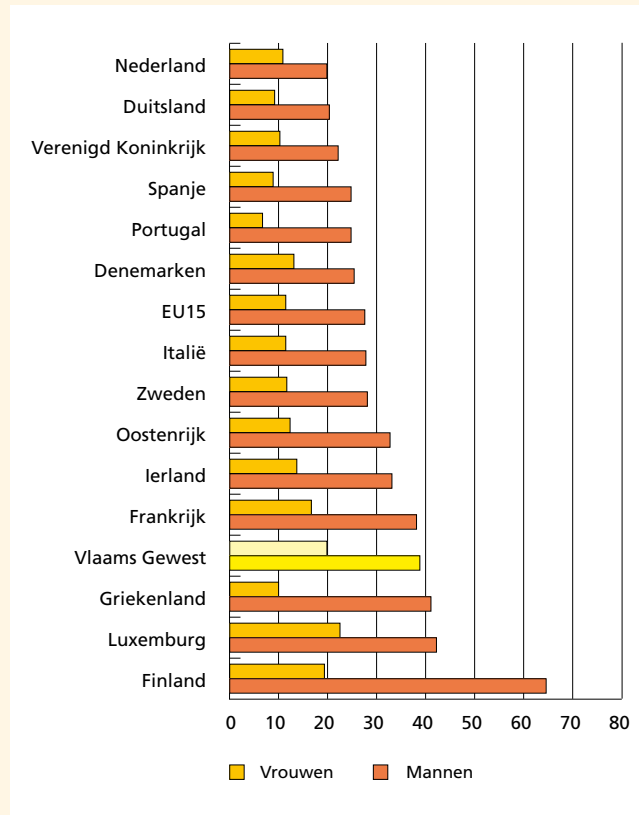
Sinds 1998 is de sterfte door ongevallen bij mannen gedaald met 14%. Daarmee is voor mannen de doelstelling niet bereikt. Voor vervoersongevallen werd de doelstelling wel bereikt. De sterfte bij mannen door vervoersongevallen daalde met 42%. De sterfte door vallen daalde met 5%, maar de sterfte door andere niet-vervoersongevallen steeg met 32%.

De sterfte door ongevallen bij vrouwen is in 2009 gedaald met 21%. Daarmee blijft de doelstelling voor vrouwen bereikt. Het aantal vrouwelijke vervoersslachtoffers kromp met 54% en het aantal sterfgevallen door een ongelukkige val nam af met 16%. De sterfte bij vrouwen door andere ongevallen bleef gelijk ten opzichte van 1998.

Vergeleken met de andere EU15-landen komen relatief veel Vlamingen bij een ongeval om het leven, bij de vrouwen deed in 2009 enkel Luxemburg het slechter, bij de mannen enkel Griekenland, Luxemburg en Finland.

3.175 Europese vergelijking ongevallensterfte

Gestandaardiseerde sterfte door ongevallen, Vlaams Gewest en EU15, naar geslacht, in 2009 (of laatst beschikbare jaar), per 100.000 inwoners.

Bron: Eurostat, WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

Beweging, voeding en gewicht

Een vijfde gezondheidsdoelstelling wil gezondheidswinst realiseren op bevolkingsniveau door een stijging van het aantal mensen dat voldoende fysiek actief is, evenwichtig eet en een gezond gewicht nastreeft.

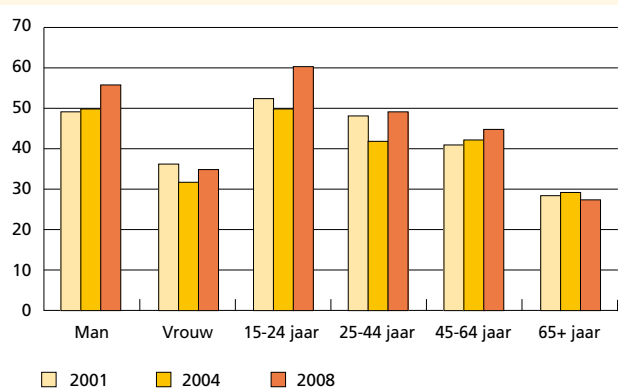
Deze doelstelling is opgesplitst in een aantal meer concrete subdoelstellingen, onder meer:

- tegen 2015 stijgt het percentage personen dat voldoende fysiek actief is om gezondheidswinst te behalen met 10 procentpunten;
- tegen 2015 eten meer mensen evenwichtig overeenkomstig de aanbevelingen van de actieve voedingsdriehoek;
- tegen 2015 blijft het percentage personen met een gezond gewicht minstens behouden.

In 2008 besteedde 45% van de Vlamingen minstens 30 minuten per dag aan matige of intensieve lichaamsbeweging. Dit gold voor 56% van de mannen en 35% van de vrouwen. Het aandeel daalde bij mannen met de leeftijd terwijl het bij vrouwen van jongsaf tamelijk laag was. Het hebben van voldoende lichaamsbeweging nam duidelijk toe met het opleidingsniveau. Tegenover 2004 (41%) was er een lichte toename van het aandeel mensen met minstens 30 minuten lichaamsbeweging per dag.

3.176 Fysieke activiteit (WIV)

Aandeel van de bevolking (15 jaar en ouder) dat minstens 30 minuten per dag aan lichaamsbeweging doet in 2001, 2004 en 2008, naar geslacht en leeftijd, in %.

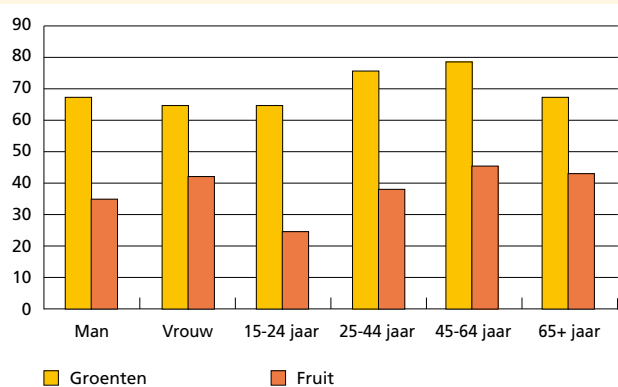
Bron: WIV, Gezondheidsenquête.

Uit de cijfers van de ISSP 2011 blijkt hetzelfde patroon: 40% van de Vlamingen besteedt minstens enkele keren per week op zijn minst 20 minuten aan lichamelijke oefeningen die doen zweten of zwaarder ademen dan gewoonlijk. Mannen (50%) doen dit vaker dan vrouwen (31%) en het aandeel neemt af met de leeftijd.

In 2008 gaf 39% van de Vlamingen aan minstens 2 porties fruit per dag te eten. Vooral vrouwen en hoger opgeleiden consumeerden dagelijks voldoende fruit. Meer mensen aten voldoende groenten dan voldoende fruit. Zo at in 2008 66% van de Vlamingen minstens 200 gram groenten per dag. Tweederde consumeerde dus voldoende groenten. Er was nauwelijks verschil tussen mannen en vrouwen. De geconsumeerde hoeveelheid groenten per dag varieerde weinig in functie van het opleidingsniveau.

3.178 Consumptie groenten en fruit

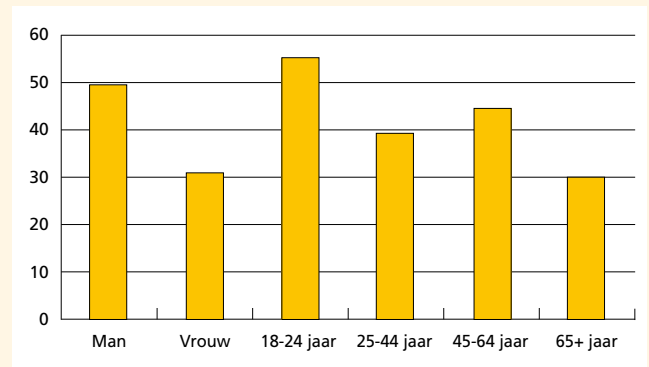
Aandeel van de bevolking dat minstens 200 gram groenten en 2 porties fruit per dag eet in 2008, naar geslacht en leeftijd, in %.

Bron: WIV, Gezondheidsenquête.

3.177 Fysieke activiteit (ISSP)

Aandeel van de bevolking (18 jaar en ouder) dat minstens enkele keren per week minstens 20 minuten lichamelijke oefeningen doet die doen zweten of zwaarder ademen dan gewoonlijk in 2011, naar geslacht en leeftijd, in %.

Bron: ISSP 2011.

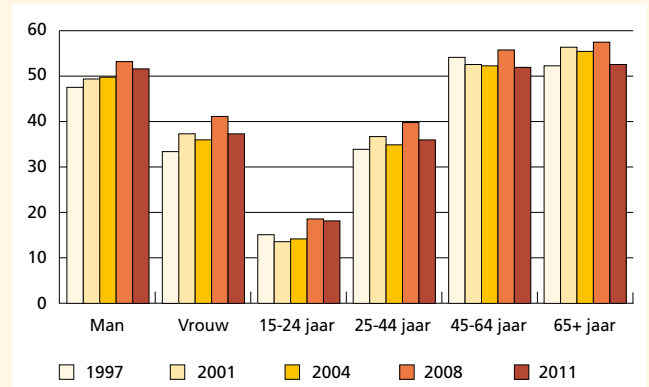
Bij de ISSP-survey in 2011 verklaart 64% van de Vlamingen dagelijks groenten of fruit te eten, vrouwen (73%) meer dan mannen (54%). Dit aandeel neemt ook eerder toe met de leeftijd.

Volgens cijfers van het ISSP is 44% van de Vlaamse volwassenen in 2011 te zwaar (BMI hoger dan 25). Het percentage overgewicht is veel hoger bij mannen (52%) dan bij vrouwen (37%). Het overgewicht neemt toe met de leeftijd en vanaf de leeftijdsgroep 45 tot 64 jaar lijdt meer dan de helft van de volwassen bevolking aan overgewicht. Hoe lager het opleidingsniveau is, hoe hoger de prevalentie van overgewicht.

Doorheen de tijd is er een stijgende trend waar te nemen, al lijkt er op basis van de ISSP-cijfers van 2011 een kentering op te treden. Mogelijk goed nieuws voor de doelstelling die erop gericht is het percentage personen met een gezond gewicht minstens te behouden.

3.179 Overgewicht

Aandeel van de volwassen bevolking (18 jaar en ouder) met overgewicht (BMI \geq 25) in 1997, 2001, 2004, 2008 en 2011, naar geslacht en leeftijd, in %.

Bron: WIV, Gezondheidsenquête (1997, 2001, 2004, 2008); ISSP (2011).

Geestelijke gezondheid en zelfdoding

Een laatste gezondheidsdoelstelling, voorgesteld tijdens de gezondheidsconferentie suïcidepreventie van 17 december 2011, geeft aan dat het aantal zelfdodingen tegen 2020 met 20% moet dalen ten opzichte van 2000.

In 2009 stierven meer dan 1.100 Vlamingen door zelfdoding. Ruim 2 op de 3 van hen waren mannen: 792 mannen tegenover 310 vrouwen. Suïcide is een van de meest voorkomende doodsoorzaken bij jonge volwassenen tussen 20 en 49 jaar. De gemiddelde leeftijd van mannen die zelfdoding plegen is 49 jaar, bij vrouwen is dit 50 jaar. De vaakst gebruikte methode is ophanging.

De helft van de zelfdodingen gebeurt bij mannen en vrouwen jonger dan 50. Het grote aantal overlijdens op relatief jonge leeftijd zorgt ervoor dat zelfdoding voor bijna evenveel verloren jaren verantwoordelijk is als longkanker of ischemische hartziekten.

In de periode 2000-2009 was er geen significante trend in de gestandaardiseerde suïciderftecijfers.

Bij mannen daalden de suïdecijfers tussen 2000 en 2007 jaarlijks met gemiddeld bijna 1 per 100.000. Uitzondering hierop was 2005. Sinds 2008 stijgt het aantal suïcides bij mannen opnieuw, al is het (gestandaardiseerde) aantal zelfdodingen per 100.000 mannen nog steeds 13% lager dan in 2000.

Voor vrouwen daalde het gestandaardiseerde aantal over-

lijdens met 11% in 2009 ten opzichte van 2000.

Tijdens de hele periode zijn de sterftecijfers voor vrouwen beduidend lager dan deze voor mannen.

Binnen de EU15 had in 2009 enkel Finland hogere zelfdodingscijfers.

In 2008 rapporteerde 5% van de Vlamingen van 15 jaar en ouder in het jaar voorafgaand aan de enquête een depressie. 91% raadpleegde hiervoor een gezondheidswerker, 80% nam geneesmiddelen en 43% volgde psychotherapie. Meer vrouwen (7%) dan mannen (3%) rapporteerden een depressie.

Depressie kwam minder voor bij jongeren (2 à 3%), steeg tot de leeftijd van 45 jaar en bleef dan hangen rond 6%. Zelfgerapporteerde depressie kwam minder voor bij hoger opgeleiden. De totale prevalentie is constant sinds 1997.

In 2010 kregen 52.730 personen hulp in een Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG), een stijging voor het derde jaar op rij.

De grootste groep cliënten van een CGG was tussen 18 en 59 jaar (67%), gevolgd door jongeren tot 17 jaar (24%). Ouderen waren met 8% minimaal vertegenwoordigd.

Enkel bij jongeren waren er meer jongens dan meisjes: 14 tegenover 10. In de andere leeftijdsgroepen was er steeds een overwicht van vrouwen. In de leeftijdscategorie 18-59 jaar waren er 10 mannen tegenover 13 vrouwen, bij de 60-plussers 1 man tegenover 2 vrouwen.

Jongeren kwamen vooral vanuit de gezondheidszorg (28%) en via onderwijsactoren (27%) terecht bij een CGG.

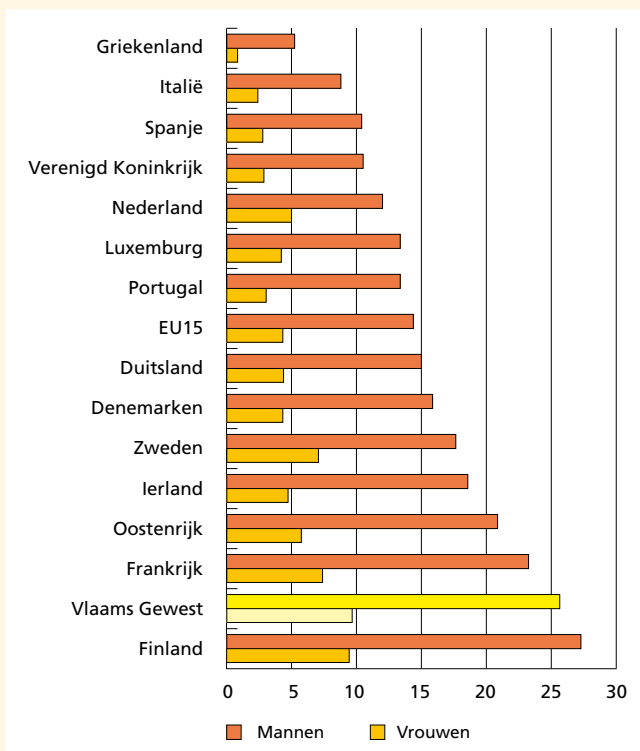
Toch kwam ook 24% zonder gespecialiseerde verwijzing.

Bij volwassenen werd de grootste groep (40%) doorverwezen door gezondheidswerkers. Toch kwam een bijna even grote groep (36%) zonder een gespecialiseerde verwijzing, dus uit eigen beweging of op aanraden van familie of vrienden, bij een CGG terecht. 10% werd doorverwezen door de justitionele sector.

34% van de 60-plussers werd doorverwezen vanuit de

3.180 Europese vergelijking zelfdoding

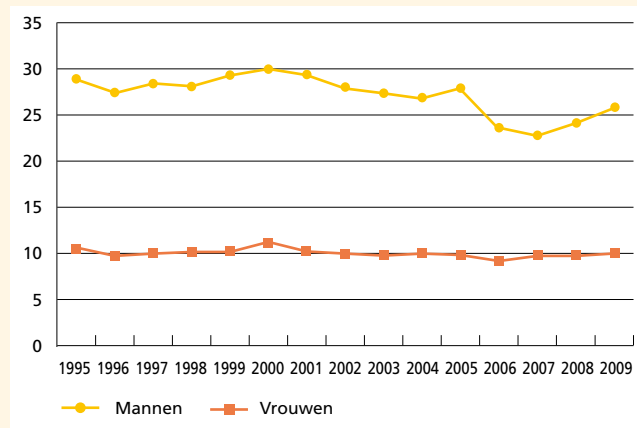
Gestandaardiseerde sterfte door zelfdoding, Vlaams Gewest en EU15, naar geslacht, in 2009 (of laatst beschikbare jaar), per 100.000 inwoners.

Bron: Eurostat, WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

3.181 Zelfdoding

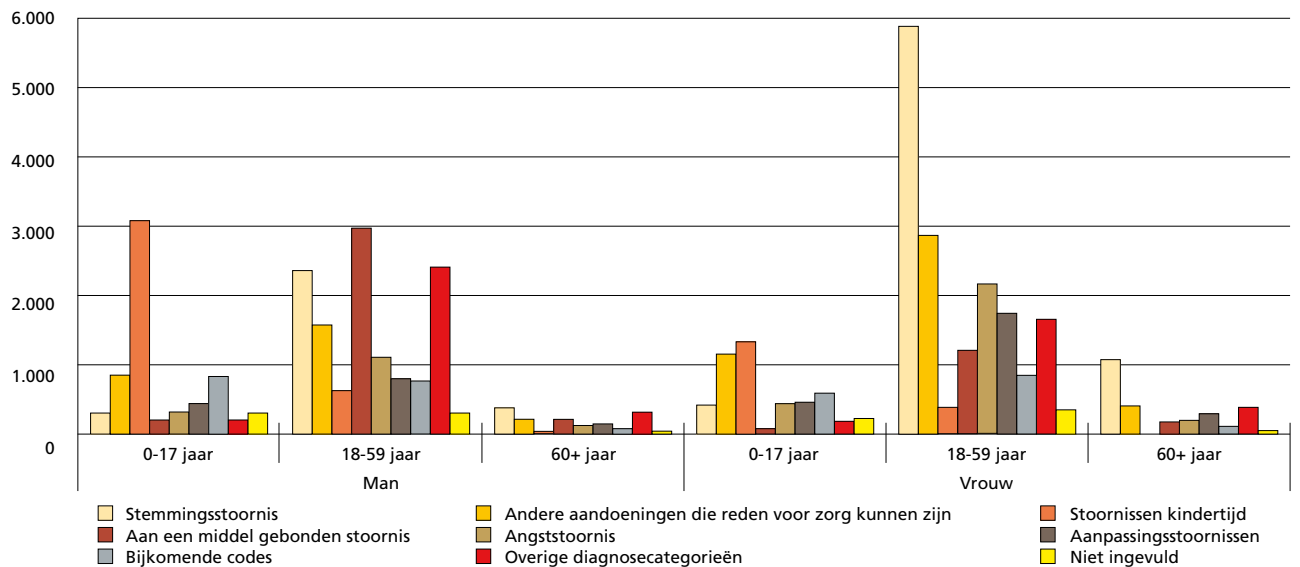
Evolutie van de direct gestandaardiseerde sterftecijfers door zelfdoding, naar geslacht, van 1995 tot 2009, per 100.000 inwoners.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

3.182 Diagnoses CGG

Belangrijkste diagnoses bij de Centra Geestelijke Gezondheidszorg in 2010, naar leeftijd en geslacht, aantal zorgperiodes in behandelingsfase.

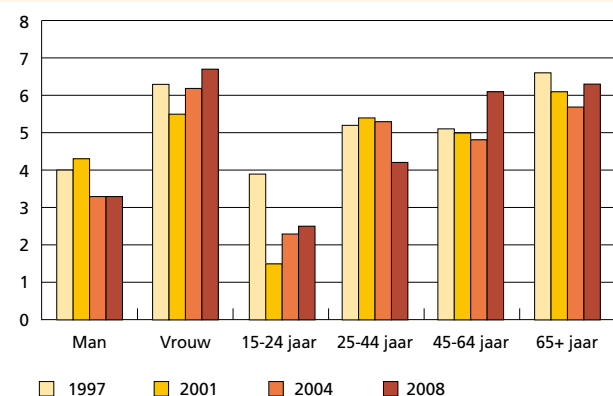
Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

gezondheidszorg, 28% kwam zonder gespecialiseerde verwijzing en dan vooral uit eigen beweging. Daarnaast werd nog 23% vanuit de ouderenzorg doorverwezen. In 2010 had 65% van de cliënten binnen de maand een eerste face-to-face gesprek. Dit is een achteruitgang tegenover vorige jaren, in 2004 was dit nog 74%. 16% van de cliënten die in 2010 zijn eerste intakegesprek kreeg, moest daar langer dan 2 maanden op wachten, in 2004 was dit 13%.

Bij volwassen vrouwen waren stemmingsstoornissen de belangrijkste diagnose, bij mannen de aan middelen gebonden stoornissen. Bij jongeren maakten stoornissen uit de kinderjaren het leeuwendeel uit.

3.183 Zelfgerapporteerde depressie

Aandeel van de bevolking (15 jaar en ouder) dat een depressie in de 12 maanden voor de bevraging heeft gerapporteerd in 1997, 2001, 2004 en 2008, naar geslacht en leeftijd, in %.

Bron: WIV, Gezondheidsenquête.

Mortaliteit en morbiditeit

Dit deel gaat in op een aantal cijfers rond algemene sterfte, vermijdbare sterfte, verloren potentiële jaren en foeto-infantiele sterfte. Daarnaast komen ook HIV-infecties en andere seksueel overdraagbare aandoeningen aan bod.

Algemene sterfte

In 2009 stierven 57.853 inwoners van het Vlaamse Gewest. Dat zijn er 688 meer dan in 2008 en 2.017 meer dan in 2007. Er is dus een stijging van het brutosterftecijfer. Wanneer wordt rekening gehouden met de vergrijzing van de bevolking, de gestandaardiseerde sterfte, dan vertoonden de sterftecijfers de voorbije 15 jaar een bijna continue, geleidelijke daling, zowel bij mannen als bij vrouwen. Vooral de sterfte door hart- en vaataandoeningen daalde sterk in de afgelopen 10 jaar, en is daarmee verantwoordelijk voor meer dan de helft van de daling van de gestandaardiseerde sterfte bij beide geslachten.

In de wintermaanden overlijden meer mensen dan in de zomer. Dit is voornamelijk te wijten aan de winterse kwalen als longontstekingen en griep. Januari kende de jongste 10 jaar gemiddeld het hoogste aantal sterfgevallen, september het laagste.

Voor zowel mannen als vrouwen is het ziekenhuis de meest voorkomende plaats van overlijden. In 2009 vonden respectievelijk 54% (mannen) en 46% (vrouwen) van alle overlijdens daar plaats. Omdat mannen vaker op jongere leeftijd overlijden, sterven zij meer in het eigen huis dan vrouwen: 27% van alle overlijdens bij mannen tegenover

3.184 Belangrijkste doodsoorzaken

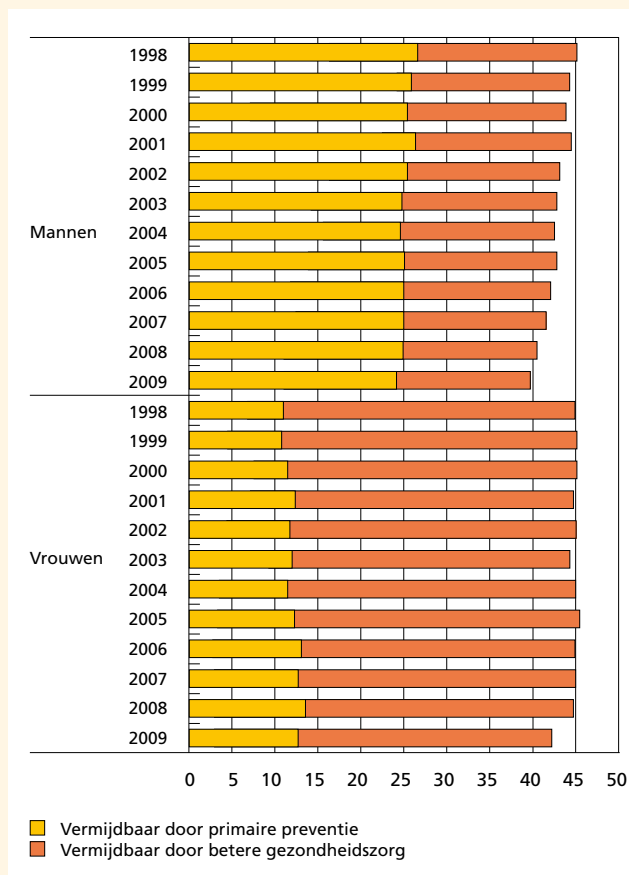
Belangrijkste doodsoorzaken per leeftijdsgroep in 2009, naar geslacht, absoluut aantal en relatief belang in de leeftijdsgroep.

	Mannen	Vrouwen
0 jaar	Aangeboren afwijkingen (43 / 32%)	Aangeboren afwijkingen (27 / 24%)
1-4 jaar	Niet-vervoersongevallen (8 / 26%)	Aangeboren afwijkingen (5 / 20%)
5-9 jaar	Versillende oorzaken (1 / 9%)	Niet-vervoersongevallen / Vervoersongevallen (3 / 16%)
10-14 jaar	Vervoersongevallen (7 / 33%)	Suicide (3 / 20%)
15-19 jaar	Vervoersongevallen (22 / 38%)	Suicide / Vervoersongevallen (13 / 32%)
20-24 jaar	Vervoersongevallen (56 / 44%)	Suicide (11 / 31%)
25-29 jaar	Suicide (47 / 34%)	Suicide (15 / 26%)
30-34 jaar	Suicide (58 / 33%)	Suicide (23 / 26%)
35-39 jaar	Suicide (95 / 35%)	Suicide (29 / 27%)
40-44 jaar	Suicide (98 / 26%)	Borstkanker (33 / 14%)
45-49 jaar	Suicide (95 / 17%)	Borstkanker (57 / 15%)
50-54 jaar	Longkanker (121 / 13%)	Borstkanker (87 / 14%)
55-59 jaar	Longkanker (213 / 15%)	Borstkanker (115 / 15%)
60-64 jaar	Longkanker (321 / 17%)	Borstkanker (155 / 15%)
65-69 jaar	Longkanker (400 / 18%)	Borstkanker (144 / 11%)
70-74 jaar	Longkanker (512 / 15%)	Ischemische hartziekten (167 / 8%)
75-79 jaar	Longkanker / Ischemische hartziekten (577 / 12%)	Ischemische hartziekten (346 / 10%)
80-84 jaar	Ischemische hartziekten (635 / 11%)	Cerebrovasculaire aandoeningen (607 / 11%)
85+ jaar	Hartdecompensatie (838 / 12%)	Hartdecompensatie (1.932 / 15%)

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

3.185 Vermijdbare sterfte

Evolutie van het percentage vermijdbare sterfte door primaire preventie en door een betere gezondheidszorg, leeftijdsgroep 0 tot 74 jaar, naar geslacht, van 1998 tot 2009.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

19% bij vrouwen. Vrouwen sterven dan weer vaker in een bejaardentehuis dan mannen: 32% bij vrouwen tegenover 15% bij mannen.

Op de openbare weg en op het werk overlijden voornamelijk jonge mensen.

Tot de leeftijd van 39 jaar sterven mannen en vrouwen in grote lijnen door gelijkaardige oorzaken: aangeboren afwijkingen, ongevallen en zelfdoding. Vanaf de leeftijd van 40 tot en met 69 jaar sterven vrouwen in de eerste plaats aan borstkanker, mannen door zelfdoding (40 tot 49 jaar) en longkanker (50 tot 79 jaar). Daarna volgen voor zowel mannen als vrouwen hart- en vaatziekten. Vele van deze doodsoorzaken zijn gedeeltelijk vermijdbaar, zoals (vervoers)ongevallen en longkanker.

Vermijdbare sterfte

Vermijdbare sterfte betreft enerzijds doodsoorzaken die door primaire preventie zouden kunnen vermeden worden (door de bevolking goed in te lichten en te sensibiliseren voor de gevolgen van ongezonde voedings- en leefstijlfactoren) en anderzijds doodsoorzaken die zich bij een perfect georganiseerde gezondheidszorg nog amper zouden mogen voordoen (door vaccinatie, vroegtijdige opsporing of gepaste behandeling).

Bijna de helft van de overlijdens voor de leeftijd van 75 jaar zou theoretisch op één of andere manier te vermijden zijn. Bij mannen was er in 2009 39% vermijdbare sterfte. Het grootste deel hiervan was vermijdbaar door primaire preventie, met name de sterfte door ongezonde leefgewoonten (longkanker en ischemische hartziekten) of verkeersongevallen. Bij vrouwen was er 42% vermijdbare sterfte, waarvan het grootste deel te wijten was aan

doodsoorzaken die sterk samenhangen met de kwaliteit van de gezondheidszorg. Hierin heeft borstkanker, verantwoordelijk voor ruim een derde van de medisch vermijdbare sterfgevallen, een belangrijk aandeel.

In de periode 1998-2009 was er geen duidelijke trend in de evolutie van sterfte vermijdbaar door primaire preventie: het aandeel daalde licht bij mannen en steeg licht bij vrouwen, maar geen van beide trends is significant.

Het percentage sterfgevallen vermijdbaar door een optimale gezondheidszorg vertoonde wel een dalende trend bij mannen. Bij vrouwen was er ook hier geen duidelijke trend.

Verloren potentiële jaren

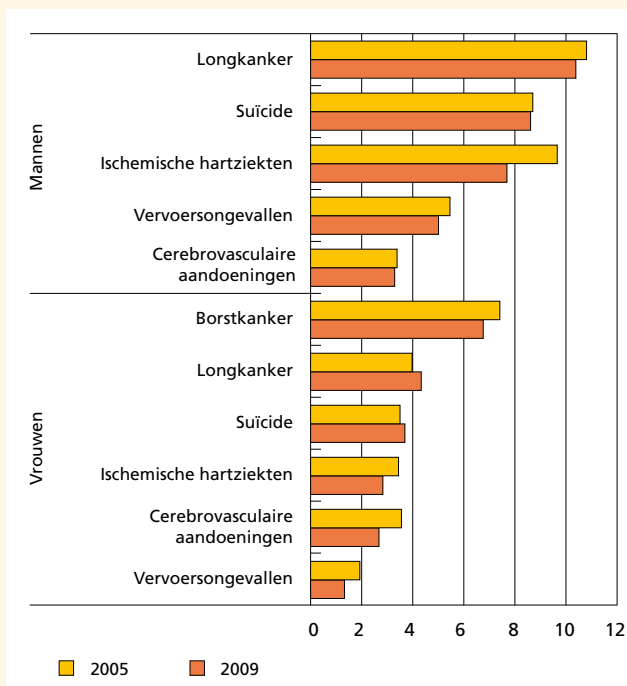
Er is sprake van verloren potentiële jaren (VPJ) als iemand sterft voor zijn 75ste verjaardag. Hoeveel jaren er verloren gaan hangt af van zijn of haar levensverwachting.

In 2009 veroorzaakten drie doodsoorzaken bij mannen een derde van de verloren potentiële jaren: longkanker, ischemische hartziekten en zelfdoding. Het totale aantal verloren potentiële jaren is bij mannen 1,5 maal groter dan bij vrouwen.

Bij vrouwen bestaat de top 3 uit borstkanker (11% van het totale VPJ-cijfer), longkanker en zelfdoding. Een kwart van de verloren potentiële jaren bij vrouwen is te wijten aan deze drie doodsoorzaken. Bij vrouwen is na borstkanker, longkanker de tweede oorzaak van verloren jaren

3.186 Verloren potentiële jaren

Verloren potentiële jaren voor enkele belangrijke doodsoorzaken in 2005 en 2009, leeftijdsgroep 1 tot 74 jaar, berekend ten opzichte van de levensverwachting, naar geslacht, per 1.000 persoonsjaren.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

geworden. Het VPJ-cijfer voor longkanker is namelijk sterk gestegen, en het cijfer voor ischemische hartziekten is sterk gedaald.

Sommige doodsoorzaken hebben veel impact wegens sterfte op jonge leeftijd, waarbij er bij elk overlijden vele jaren verloren gaan. Andere doodsoorzaken hebben veel impact wegens het grote aantal overlijdens op latere leeftijd. Hier gaan minder jaren per overlijden verloren, maar het grote aantal overlijdens geeft de doorslag. Zo spelen vervoersongevallen en suicide een belangrijke rol door de sterfte op relatief jonge leeftijd en zijn kankers en (ischemische) hartziekten belangrijk omwille van het grote aantal overlijdens dat zij veroorzaken op latere leeftijd.

Tussen 2005 en 2009 daalde het totale VPJ-cijfer wel bij mannen, maar niet bij vrouwen.

Bij de mannen is de daling vooral te danken aan de daling van de sterfte door ischemische hartziekten en vervoersongevallen. De VPJ-cijfers voor longkanker en andere kankers bleven stabiel in de loop van deze periode.

Bij de vrouwen is er wel een daling van de sterfte door cerebrovasculaire aandoeningen (beroertes), borstkanker, ischemische hartziekten en in mindere mate door vervoersongevallen. Maar deze daling wordt teniet gedaan door de verhoging van de VPJ-cijfers voor longkanker, andere kankers en suicide.

Foeto-infantiele sterfte

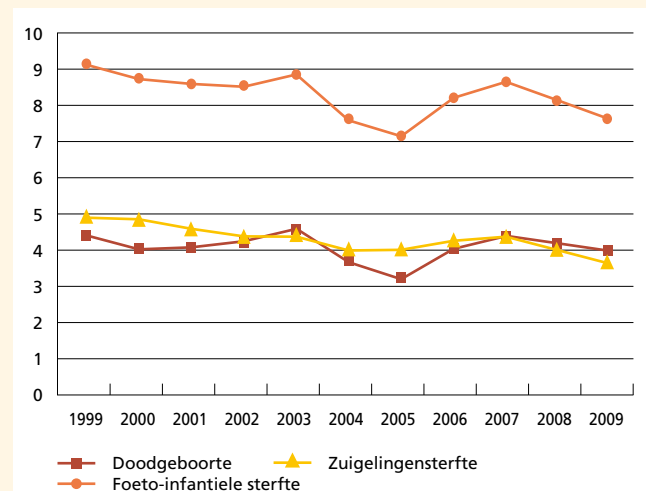
In 2009 stierven 524 kinderen voor hun geboorte of tijdens hun eerste levensjaar.

Het aantal foeto-infantiele overlijdens blijft hiermee schommelen rond de 8 per 1.000 geboortes.

Het cijfer voor doodgeboorte blijft stabiel. De zuigelin-

3.187 Foeto-infantiele sterfte

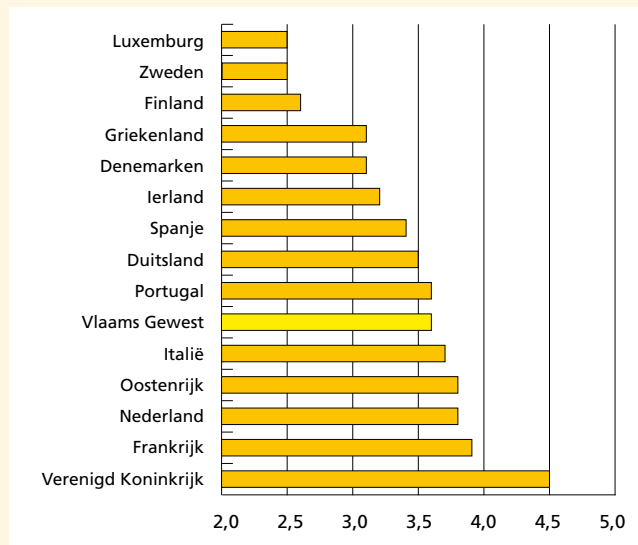
Evolutie van de foeto-infantiele sterftcijfers per 1.000 geboortes, van 1999 tot 2009.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

3.188 Europese vergelijking kindersterfte

Aantal sterfgevallen van kinderen beneden de leeftijd van 1 jaar, Vlaams Gewest en EU-landen, in 2009, per 1.000 levendgeborenen.

Bron: Kind en Gezin.

gensterfte vertoont wel nog een dalende trend en bedroeg 3,6 per 1.000 geboortes in 2009.

Hoeveel kans een boreling maakt om het eerste jaar te overleven hangt in grote mate af van het gunstige verloop van de zwangerschap. Er is een sterk verband tussen zwangerschapsduur, geboortegewicht en overlevingskansen. Vooral tienermoeders, oudere moeders, Turkse en Marokkaanse moeders en moeders zonder partner lopen een hoger risico om een kindje te verliezen.

In de meeste EU15-landen ligt de zuigelingensterfte lager dan 4 per 1.000. Alleen in het Verenigd Koninkrijk ligt het hoger. Luxemburg, Zweden en Finland kennen de laagste sterfte beneden de leeftijd van 1 jaar.

HIV en andere SOI

In 2010 waren er 1.196 nieuwe diagnoses van HIV-infectie. Dit zijn 3,3 gevallen per dag. Tussen 1997 en 2010 steeg het jaarlijks aantal nieuwe gevallen met 70%. Deze toename was vooral uitgesproken tussen 1997 en 2000, daarna is de stijging meer gematigd.

Deze toename doet zich ook voor in andere Europese landen.

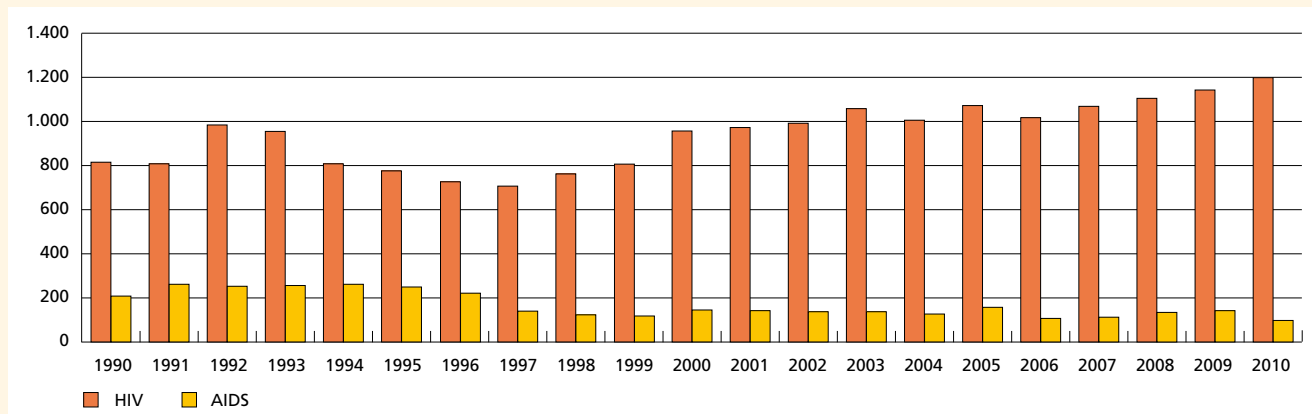
Bij 43% van de nieuwe gevallen in 2010 ging het om personen met de Belgische nationaliteit. Bij hen waren 10 keer meer mannen dan vrouwen. De zwaarst getroffen leeftijdsklassen zijn 30-34 jaar bij mannen en 35-39 jaar bij vrouwen. De gemiddelde leeftijd voor seropositieve personen stijgt licht met de tijd. Tijdens de periode 1992-1996 bedroeg dit gemiddelde 37 jaar, in de periode 2008-2010 was dit 39 jaar. 81% van de mannen vermelden homo- of biseksuele contacten als waarschijnlijke overdrachtswijze. Sinds 2001 wordt er een stijging waargenomen voor de homo- en biseksuele overdrachtswijze. Bij vrouwen gaat het in meer dan 90% van de gevallen om heteroseksuele overdracht.

57% van de nieuwe geïnfecteerden hebben een andere nationaliteit. Aangezien de virusoverdracht bij hen vooral via heteroseksuele weg gebeurt, zijn er hier ongeveer evenveel mannelijke als vrouwelijke geïnfecteerden. Toch wordt ook in deze groep een toename van de homo- en biseksuele overdrachtswijze vastgesteld (van ongeveer 10% in 2004 tot 24% in 2010). 62% van de niet-Belgische geïnfecteerden in de periode 2008-2010 komt uit Subsaharisch Afrika.

In 2010 werden er 88 nieuwe AIDS-diagnoses gerapporteerd. Sinds 1983 gaat het om een totaal van 4.130 gediagnosticeerden waarvan er 1.942 overleden zijn. Het aantal nieuwe AIDS-patiënten stabiliseerde tussen 1991 en 1995 tot gemiddeld 250 gevallen per jaar. De incidentie daalde sterk in 1996 en 1997 dankzij het gebruik

3.189 HIV en AIDS

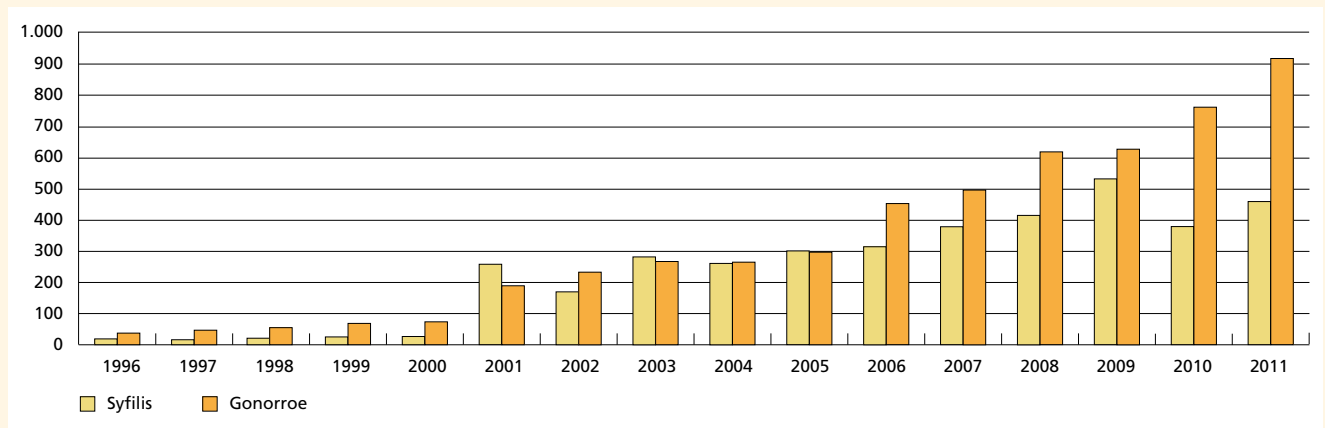
Evolutie van het aantal nieuwe HIV-seropositieven en AIDS-gevallen, België, van 1990 tot 2010.

Bron: WIV.

3.190 Seksueel overdraagbare infecties (SOI)

Evolutie van het aantal meldingen van syfilis en gonorrhoe, van 1996 tot 2011.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

van nieuwe AIDS-remmers. Sindsdien is een nieuwe stabilisatie opgetreden. Dit kan deels verklaard worden doordat een belangrijk deel van de AIDS-patiënten de diagnose van een HIV-infectie pas krijgt op het ogenblik dat AIDS doorbreekt en dus een behandeling met AIDS-remmers minder efficiënt is. In 1995 was deze late diagnose het geval bij 20% van de HIV-diagnoses, in 2010 bedroeg dit 34%. Deze verschuiving is te merken bij zowel homo- en biseksuele als heteroseksuele patiënten.

Het aantal sterfgevallen ten gevolge van de ziekte is sterk gedaald. In de periode 1992-1995 waren er jaarlijks gemiddeld 176 sterfgevallen. De jongste 3 jaren zijn er 25, 9 en 16 sterfgevallen gemeld. Deze daling is het gevolg van de nieuwe therapieën bij seropositieven sinds 1996. Het gevolg is dat het aantal personen dat nog in leven is met de infectie toeneemt.

De voorbije jaren nam het aantal gevallen van syfilis en vooral gonorrhoe fors toe en voorlopig lijkt aan deze stijging nog geen einde te komen. Die trend wordt ook in andere Europese landen vastgesteld. De oorzaak is meer onveilig vrijgedrag, zowel bij holebi's als bij hetero's. Dit heeft uiteraard ook mogelijke repercussies bij de verspreiding van HIV.

Uit het SOI-surveillancesysteem van het WIV blijkt dat het bij gonorrhoe in ongeveer 80% van de gevallen gaat om mannen. Drie kwart van hen heeft een homo/biseksuele geaardheid en 67% is HIV-positief. In het geval van syfilis gaat het in 80 à 90% van de gevallen om mannen. Nagenoeg alle mannen zijn homo/biseksueel en ruim de helft is HIV-positief.

Zwangerschap en geboorte

In 2010 werden er 69.924 baby's geboren (1.150 meer dan in 2009). Sinds het begin van de SPE-registratie (Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie) zijn dat er nooit meer geweest. Een derde van alle Vlaamse baby's wordt in de provincie Antwerpen geboren. 70% van de toename van het aantal geboortes ten opzichte van 2009 vindt dan ook plaats in Antwerpen. De andere Vlaamse provincies stagneren (Oost-Vlaanderen, Limburg) of groeien lichtjes (West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant).

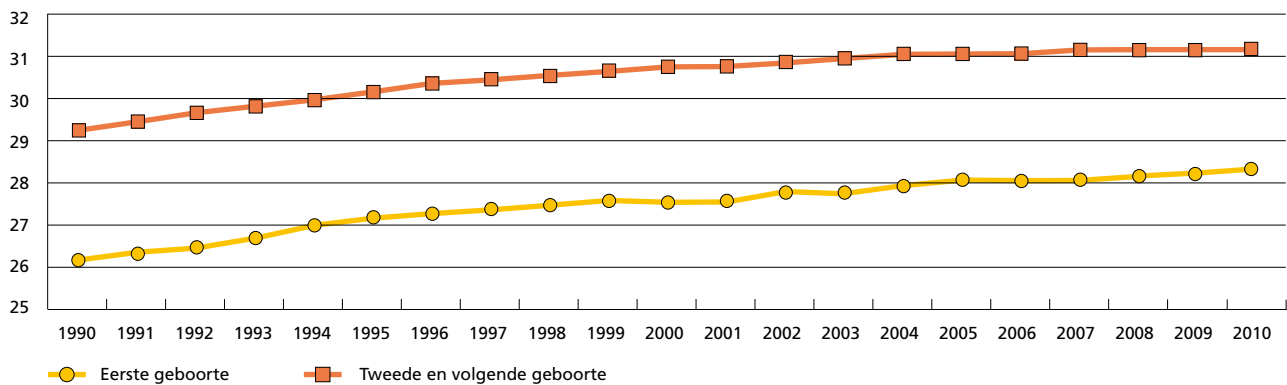
De gemiddelde leeftijd waarop een vrouw in Vlaanderen haar eerste kind krijgt is 28,3 jaar. Het hoogste ooit. 10 jaar geleden was dat 27,5 jaar en 20 jaar geleden 26,1 jaar. Voor meerbarende vrouwen was de gemiddelde leeftijd 31,1 jaar. Dit cijfer blijft al enkele jaren gelijk. 2,3% van de vrouwen waren 40 jaar of ouder op het moment van de bevalling. Een hoogterecord. Bevallen boven 40 verhoogt de kans op vaak vermijdbare complicaties. 1,8% van de vrouwen waren geen 20 bij de bevalling. Een laagterecord. Een laag percentage tienerzwangerschappen - en Vlaanderen hoort bij de laagste van de wereld - is een uiting van een goede sociale gezondheidszorg.

Mede als gevolg van deze hogere maternale leeftijd wordt de medisch begeleide bevruchting alsmaar belangrijker (de vruchtbaarheid neemt immers af met de leeftijd). In 2010 kwam 5,7% van de zwangerschappen tot stand na gebruik van vruchtbaarheidsbevorderende technieken: hormoonstimulatie (38%), in vitro fertilisatie (IVF, 37%) en intra cytoplasmatische sperma injectie (ICSI, 25%). Deze laatste twee, IVF en ICSI, leiden vaker tot meerlingzwangerschappen.

In 2010 ging het om 1,9% meerlingzwangerschappen. Er werden 1.307 meerlingen geboren: 1.289 tweelingen en 18 drielingen. In absolute termen het hoogste aantal sinds het begin van de registratie. Toch worden tweelingen 10 keer vaker te vroeg geboren en ligt hun sterfte 4 keer hoger dan bij eenlingen.

3.191 Maternale leeftijd

Evolutie van de gemiddelde maternale leeftijd bij een eerste, een tweede en volgende geboorten, van 1990 tot 2010, in jaren.

Bron: SPE.

Het aandeel keizersnedes kwam in 2010 op 19,4%. De voorbije 5 jaar lijkt een stabilisatie ingetreden. De inductie van de baring daalt voor het tiende jaar op rij. In 2000 werd 30,3% van alle bevallingen ingeleid, vorig jaar was dat 23,8%, een daling met een vijfde.

De epidurale verdoving is populairder dan ooit. In 1991 beviel een derde van de vrouwen met een epidurale, in 2009 was dat ruim tweederde, meer dan een verdubbeling.

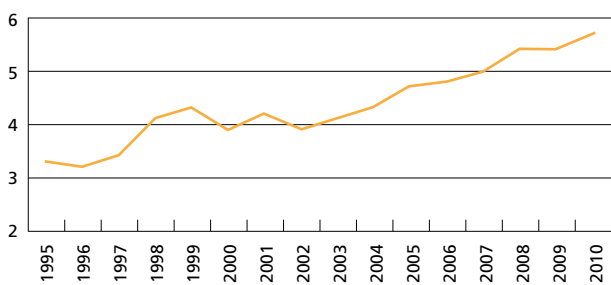
Zowel het aantal geboortes met een laag geboortegewicht (<2,5 kg) als vroeggeboortes (<37 weken) zijn sinds 2000 bijna ongewijzigd gebleven en hun aandelen bedragen 6,8% en 7,2% in 2010.

In 2010 liet één vrouw het leven in het kraambed. Over het algemeen is de moedersterfte laag en bedraagt doorheen de jaren ongeveer één op vijftienduizend bevallingen.

In 2011 kreeg bijna 63% van de pasgeboren kinderen als startvoeding uitsluitend borstvoeding, een afname van 2,9 procentpunt tegenover 2010. De daling van het aandeel borstgevoede kinderen kan wellicht gedeeltelijk verklaard worden door problemen bij de overschakeling naar het nieuwe registratiesysteem van Kind en Gezin waardoor

3.192 Medisch begeleide voortplanting

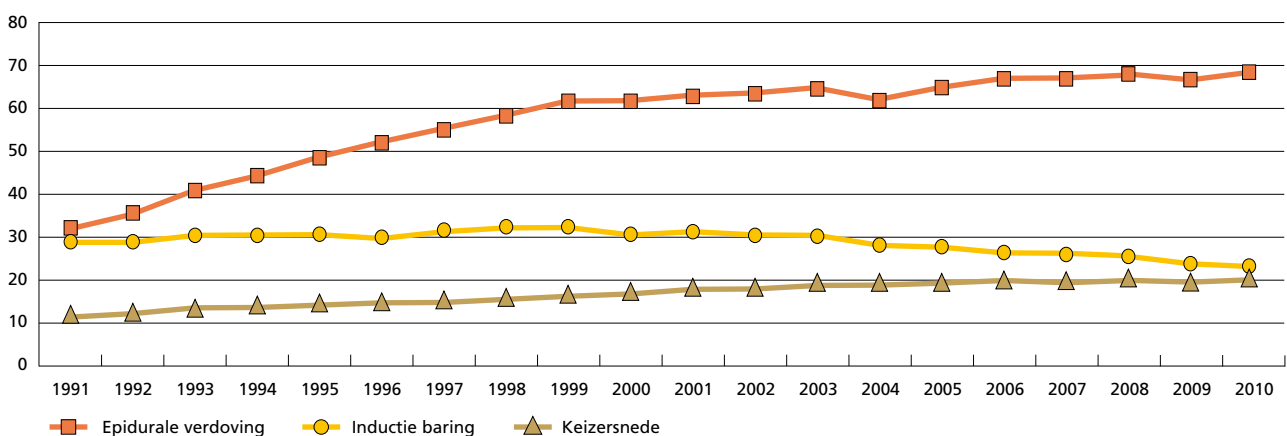
Evolutie van de medisch begeleide voortplanting, van 1995 tot 2010, in %.

Bron: SPE.

3.193 Inducties, epidurales en keizersnedes

Evolutie van het aantal inducties, epidurales en keizersnedes bij bevallingen, van 1991 tot 2010, in %.

Bron: SPE.

het aantal niet ingevulde waarden voor dit kenmerk toenam. Borstvoeding heeft niet alleen een grotere biologische waarde, het verteert ook beter, het beschermt tegen infecties en draagt bij tot het voorkomen van koemelkallergie.

Kinderen uit niet-Belgische gezinnen krijgen veel vaker borstvoeding (ruim 70%) dan kinderen uit Belgische niet-kansarme gezinnen (61%) en Belgische kansarme gezinnen (38%). Het percentage borstgevoede kinderen ligt het hoogst bij moeders met een universitair diploma en bij moeders met een zeer laag opleidingsniveau. In dat laatste geval gaat het vaak om allochtone moeders.

Vlaanderen is in Europa zeker geen koploper op het vlak van borstvoeding. De percentages liggen duidelijk lager dan in de Scandinavische en de mediterrane landen, die vaak aandelen boven de 90% halen.

Gezondheidsvoorzieningen

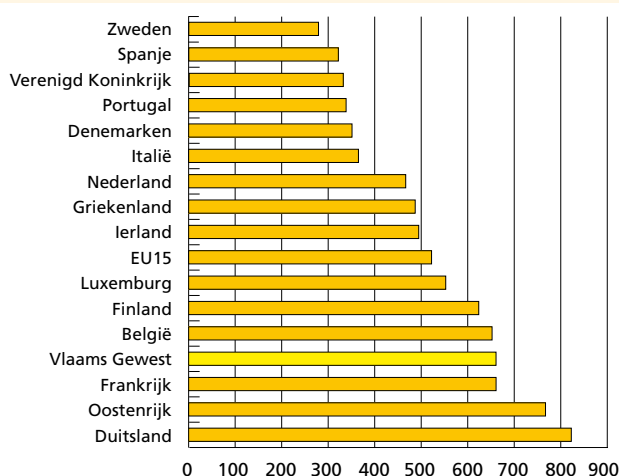
Eind 2011 telde Vlaanderen 30.807 erkende bedden in algemene ziekenhuizen. Het voorbije decennium daalde het aantal algemene ziekenhuisbedden van 530 tot 488 per 100.000 inwoners. Ook het aantal psychiatrische ziekenhuisbedden nam licht af van 178 tot 161 per 100.000 inwoners. Met een totaal van 660 ziekenhuisbedden per 100.000 inwoners stond Vlaanderen in 2009 redelijk vooraan binnen de EU15, enkel voorafgegaan door Duitsland, Oostenrijk en Frankrijk.

De voorbije 10 jaar bleef het aantal huisartsen constant op 120 à 130 per 100.000 inwoners. Het aantal geneesheer-specialisten nam toe van 153 tot 193 per 100.000 inwoners.

Wat artsendichtheid betreft, bevindt het Vlaamse Gewest zich in de EU15 in de middengroep bij landen met in totaal 300 à 350 artsen per 100.000 inwoners.

3.196 Europese vergelijking ziekenhuisbedden

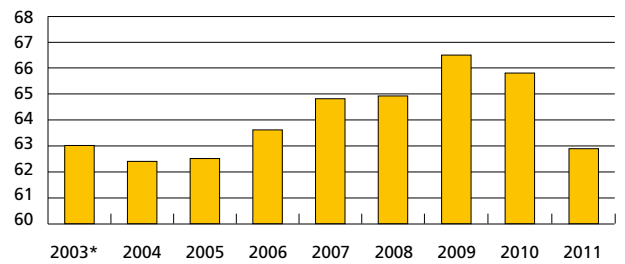
Totaal aantal ziekenhuisbedden (algemeen + psychiatrisch), Vlaams Gewest en EU15, in 2009, per 100.000 inwoners.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid, Eurostat.

3.194 Borstvoeding

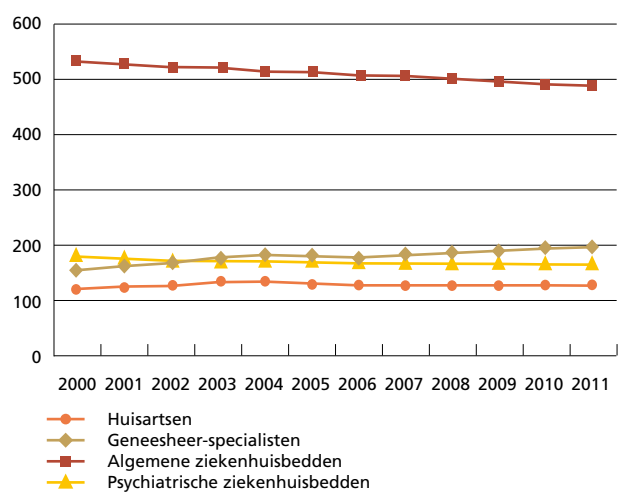
Evolutie van het percentage kinderen dat op dag 6 als startvoeding uitsluitend borstvoeding krijgt, van 2003 tot 2011.

*: april-december 2003
Bron: Kind en Gezin.

3.195 Artsen en ziekenhuisbedden

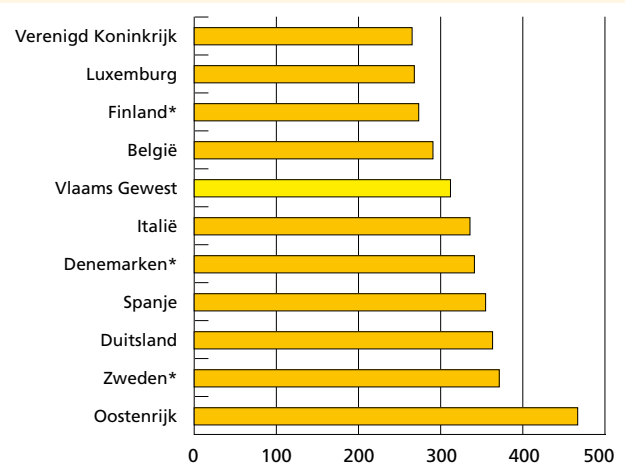
Evolutie van het aantal actieve huisartsen en geneesheer-specialisten en het aantal algemene en psychiatrische ziekenhuisbedden, van 2000 tot 2011, per 100.000 inwoners.

Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.

3.197 Europese vergelijking artsen

Totaal aantal actieve artsen (huisartsen + geneesheer-specialisten), Vlaams Gewest en EU15, in 2009, per 100.000 inwoners.

* cijfers 2008.
Bron: WVG, Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid, Eurostat.

Publicaties en websites

- Cammu, H., Martens, G., Martens, E., Van Mol, C. & De-foort, P. (2011). *Perinatale activiteiten in Vlaanderen 2010*. Brussel: Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie.
- Kind & Gezin (2011). *Het kind in Vlaanderen 2010*. Brussel.
- Sasse, A., Verbrugge, R. & Van Beckhoven, D. (2011). *Epidemiologie van AIDS en HIV-infectie in België - Toestand op 31 december 2010*. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.
- Verbrugge, R. & Sasse, A. (2011). *Surveillance van Seksueel Overdraagbare Aandoeningen bij de algemene bevolking in België en de Regio's - Gegevens van 2010*. Brussel: Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid.
- Hoppenbrouwers, K., Van Damme, P. & Depoorter, A-M. (2009). *Studie van de vaccinatiëgraad bij jonge kinderen en adolescenten in Vlaanderen in 2008*. Brussel: Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid.
- Kinable, H., Bernaert, I., Geirnaert, M. & Rosiers, J. (2011). *VAD-leerlingenbevraging in het kader van een drugbeleid op school. Syntheserapport schooljaar 2009-2010*. Brussel: VAD.

Vlaams Agentschap Zorg en gezondheid:

<http://www.zorg-en-gezondheid.be/cijfers>

Gezondheidsenquête door middel van interview, Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid - Afdeling Epidemiologie:

<http://www.iph.fgov.be/epidemiologie/epinl/index4.htm>

Kind en Gezin: <http://www.kindengezin.be>

MVG, Welzijn, Volksgezondheid en Gezin:

<http://www.vlaanderen.be/welzijnengezondheid>

Vlaams Infectieziektebulletin: <http://www.infectieziekten-bulletin.be>

Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen:

<http://www.vad.be/>

Directe standaardisatie Gezondheidsparameters hangen sterk samen met de leeftijd van de individuen. Daarom is het voor vergelijkingen in de tijd en in de ruimte belangrijk rekening te houden met de leeftijdsamenstelling van de bevolking. Het effect van een verschillende leeftijdsverdeling wordt uitgeschaald door voor een populatie de sterfte te berekenen die zou bestaan indien deze leeftijdsverdeling overal gelijk zou zijn. Een direct gestandaardiseerd sterftecijfer is in die zin een theoretisch cijfer dat alleen nut heeft bij vergelijkingen in de tijd of tussen verschillende populaties. Men kan hiervoor verschillende standaardpopulaties gebruiken: van een welbepaalde bestaande populatie tot een volledig theoretische populatie (bv. de Europese Standaardbevolking).

Verloren Potentiële Jaren Het totaal aantal jaren dat in de bevolking verloren is gegaan door voortijdige sterfte, dit is sterfte voor een bepaalde leeftijd, bijvoorbeeld voor de leeftijd van 75 jaar.

Vermijdbare sterfte Onder vermijdbare doodsoorzaken worden die doodsoorzaken verstaan die hetzij door preventieve maatregelen, hetzij door medische interventies theoretisch zouden kunnen voorkomen worden. Vermijdbaar door primaire preventie: hiermee worden de doodsoorzaken bedoeld die te voorkomen zijn indien de volledige bevolking er een gezonde levenswijze op na zou houden en alle voertuigen, wegen en bestuurders 100% betrouwbaar zouden zijn. Vermijdbaar door meer volkomen gezondheidszorg: hiermee worden de doodsoorzaken bedoeld die theoretisch te voorkomen zijn door vaccinatie, vroegtijdige opsporing en/of een gepaste behandeling.

Ischemische hartziekten Ischemische hartklachten zijn klachten van het hart die ontstaan doordat de bloedtoevoer naar de hartspier zelf onvoldoende is, meestal door vernauwingen of verstoppingen van de kransslagaders.

Foeto-infantiele sterfte Foeto-infantiele sterfte betreft elk sterfgeval van een kind tijdens het eerste levensjaar, levend- of doodgeboren, en is dus in feite de som van doodgeboorte (het aantal kinderen dat als doodgeboren wordt aangegeven met een geboortegewicht van minstens 500 gram of, als het gewicht niet gekend is, een zwangerschapsduur van minstens 22 weken) en infantiele sterfte (sterfte die zich voordoet tussen de geboorte en het bereiken van de leeftijd van 1 jaar).

3.6 ZORG

De overheid pleit voor een warme, solidaire samenleving. Voor een samenleving die oog heeft voor de zorgzaamheid voor zwakkeren en voor de toekomst van jongeren. De zorgbehoevenden in de samenleving mogen niet aan hun lot overgelaten worden. Het Pact 2020 voorziet daarom dat Vlaanderen tegen 2020 een toegankelijk en betaalbaar kwaliteitsvol aanbod aan hulp- en zorgverlening uitbouwt, dat toereikend is in het licht van de zich wijzigende maatschappelijke behoeften en sociaaldemografische ontwikkelingen.

De hulp- en zorgverlening die Vlaanderen organiseert, komt in dit hoofdstuk aan bod. Als eerste wordt het algemeen welzijnswerk besproken, het aanbod dat voor iedereen toegankelijk is. Nadien volgt de hulp- en zorgverlening voor specifieke doelgroepen, zoals kleine kinderen, jongeren met problemen, personen met een handicap en hulpbehoevende ouderen.

Algemeen welzijnswerk

Het algemeen welzijnswerk (AWW) onderscheidt zich van de andere welzijnssectoren door de laagdrempeligheid: iedereen die dat wenst kan met een zorgvraag bij het AWW aankloppen. De potentiële doelgroep is de gehele bevolking. Het AWW heeft dan ook tot taak in te staan voor het onthaal en de begeleiding van alle hulpvragers en heeft een belangrijke preventieve opdracht, namelijk de instroom van hulpvragen naar de zwaardere zorgsectoren afremmen.

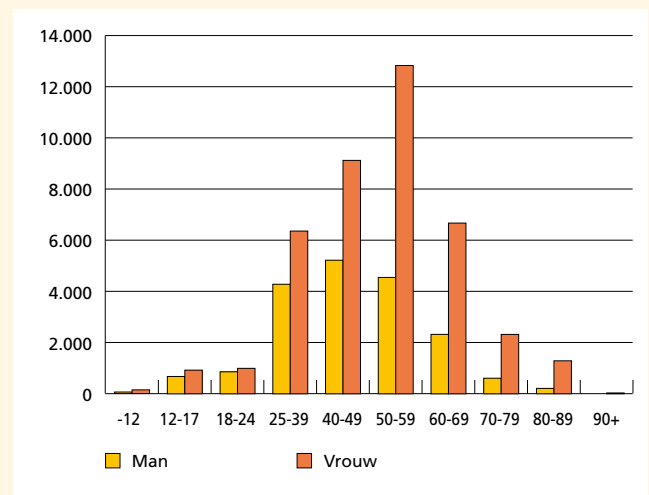
Tele-Onthaal

Onder het motto 'praten is de eerste stap' biedt **Tele-Onthaal** de mogelijkheid om telefonisch of via de chat over problemen te praten. De telefonische hulp is 24 uur op 24 uur bereikbaar, de chat is in uitbouw, maar nog niet permanent beschikbaar.

Hoewel er 5.000 oproepen minder waren dan het jaar voordien, blijven er veel personen naar bellen. In 2011 kreeg Tele-Onthaal 117.259 oproepen, dat zijn meer dan 320 oproepen per dag. Vrouwen blijven beter de weg vinden naar Tele-Onthaal. De grootste groep oproepers is tussen de 40 tot 59 jaar. Het aantal jongeren dat belt blijft gering. In 6 van de 10 van de gesprekken is de oproeper alleenwonend. De thema's die het meest besproken worden zijn 'relationele zorgen', 'gezondheidsproblemen' en 'eenzaamheid'.

3.198 Tele-Onthaal

Aantal telefonische contacten* bij Tele-Onthaal, naar geslacht en leeftijd, in 2011.

* Basis = 59.889 personen waarvan zowel leeftijd als geslacht gekend is. Bron: Federatie van Tele-Onthaaldiensten.

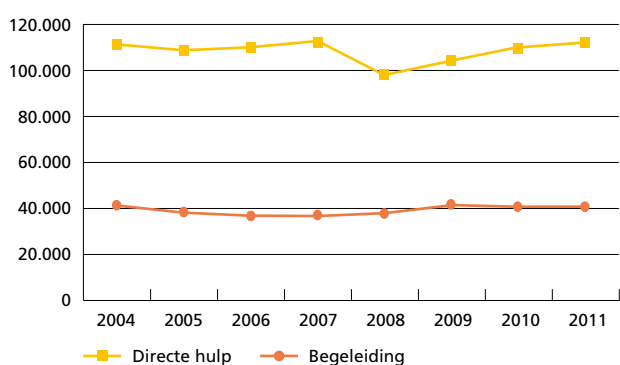
Sinds 2002 biedt Tele-Onthaal ook opvang via internet-chat. Het aantal online-contacten blijft stijgen. In 2011 waren er 4.186 online-gesprekken, een aanzienlijke stijging in vergelijking met het vorige jaar. Het online-publiek is duidelijk jonger dan het publiek dat telefonisch contact zoekt. De helft van de online-oproepers is jonger dan 25 jaar. Oproepers boven de 50 jaar zijn uitzonderlijk. De online aangehaalde problematieken lopen grotendeels gelijk aan de telefonische. Opvallend is het relatief grote aantal oproepen waarin slachtofferbeleving centraal staat. Waar slechts in 5% van de telefoonoproepen slachtofferbeleving expliciet aan de orde is, verdubbelt dit percentage bij online-contacten. Over traumatische ervaringen communiceren mensen gemakkelijker online dan telefonisch.

Autonome Centra Algemeen Welzijnswerk

Het aantal mensen dat hulp zoekt bij de **Centra voor Algemeen Welzijnswerk** (CAW) is al jaren hoog. De centra bieden professionele hulp voor iedereen die dat wenst, waarbij extra aandacht wordt besteed aan personen, gezinnen en bevolkingsgroepen met een verhoogd risico op verminderde welzijnschansen. De hulpverlening van de CAW is opgesplitst in enerzijds directe hulp en anderzijds

3.199 Geholpen cliënten CAW

Evolutie van het aantal direct geholpen cliënten en cliënten in psychosociale begeleiding bij de CAW's, van 2004 tot 2011*.

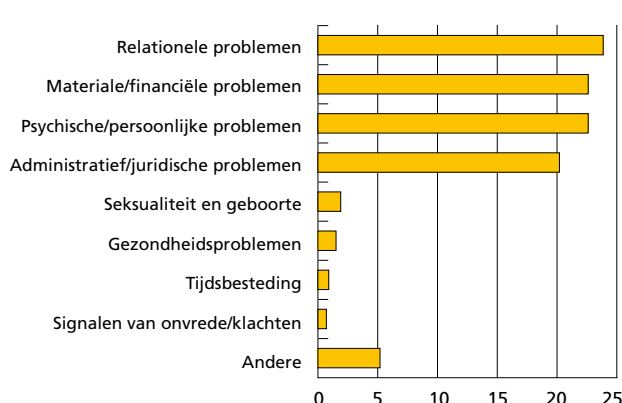
* In 2008 wijzigde de registratiewijze.
Bron: Tellus 2011.

psychosociale begeleiding. De directe hulpverlening is kortdurend: cliënten krijgen aan het onthaal antwoord op hun vraag. Wanneer hulpverlening via begeleiding plaatsvindt, is de hulpverlening systematisch, doelgericht en meestal van langere duur. Jaarlijks helpen de centra ongeveer 100.000 cliënten direct en zorgen ze daarnaast nog eens voor psychosociale begeleiding van 40.000 cliënten.

Het totale cliënteel bestaat uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen. Maar naar geboden hulp zijn er grote verschillen. Vrouwen zijn vooral te vinden in de ambulante en de slachtofferhulp, terwijl het justitieel welzijnswerk en de hulpverlening van daders seksueel geweld vrijwel uitsluitend mannen begeleiden. Ook naar leeftijd zijn er grote verschillen naargelang de geboden hulp. Circa 7 op 10 hulpvragen aan het onthaal komt van personen tussen 26 en 59 jaar, 10% van minderjarigen en 15% van jong volwassenen. Het aandeel ouderen dat een beroep doet op een CAW is beperkt. Het aandeel allochtonen met een hulpvraag aan het onthaal bedraagt 18% en is het hoogst in de residentiële thuislozenzorg en het laagst in de slachtofferhulp.

3.201 Aard van de problemen CAW

Verdeling van de hulpvragen aan het onthaal van de CAW's naar problematiek in 2011, in %.

Bron: Tellus 2011.

De CAW bieden een waaier aan hulpverlening. De belangrijkste problematieken van de cliënten zijn 'relationele problemen', 'psychische en persoonlijke problemen', 'materieële/financiële problemen' en 'administratief/juridische problemen'.

Kinderen en gezinnen

Het beleid heeft een aantal speerpunten ten aanzien van kinderen en gezinnen. Zo is er de uitbouw van de kinderopvang om te bewerkstelligen dat deze haar sociale, economische en pedagogische functie maximaal kan waar maken. Ook de gezondheidspreventie bij kleine kinderen dient verder uitgebouwd te worden. Verder voorziet het beleid om snel de gepaste hulp in te zetten bij opvoedingsvragen en -problemen om erger te voorkomen. Bovendien dienen deze doelstellingen gerealiseerd te worden door een aanbod dat toegankelijk, betaalbaar en toereikend is in het licht van de zich wijzigende maatschappelijke behoeften en sociaaldemografische ontwikkelingen.

3.200 Kenmerken cliënteel CAW

Kenmerken van cliënten in begeleiding van de CAW's naar cluster van geboden hulp in 2011, in %.

	Ambulante hulp	Financiële hulp	Thuislozenzorg	Justitieel welzijnswerk	Slachtofferhulp	Begeleiding daders seksueel geweld	Totaal
Geslacht							
Mannen	38,9	59,6	59,5	90,4	28,7	91,7	48,8
Vrouwen	61,1	40,4	40,5	9,6	71,3	8,3	51,2
Leeftijd							
0-11 jaar	6,4	0,1	12,2	1,0	8,9	0,0	6,6
12-17 jaar	5,3	0,7	3,7	0,9	9,3	0,2	4,4
18-25 jaar	10,7	18,0	21,8	14,5	10,0	26,9	14,4
25-59 jaar	71,8	74,3	56,5	79,7	60,6	68,1	68,4
60 + jaar	5,9	6,9	5,8	3,8	11,3	4,8	6,2
Allochtonen*	16,7	18,9	26,4	18,0	8,6	4,9	18,1
N	22.003	4.423	7.990	1.720	2.427	1.387	39.950

* Etnisch-culturele minderheden volgens de definitie van het Minderhedendecreet.
Bron: Tellus 2011.

Kinderopvang

In wat volgt komt zowel het aanbod van formele kinderopvangplaatsen aan bod als het gebruik van de formele kinderopvang.

Kinderopvangplaatsen

Het aantal **kinderopvangplaatsen** blijft toenemen. Eind 2011 waren er in totaal 122.583 plaatsen in opvangvoorzieningen met een erkenning of met een attest van toezicht van Kind en Gezin. Dit is een toename met 28% sinds 2005. Vooral het aantal plaatsen in zelfstandige kinderdagverblijven nam fors toe.

Het aantal opvangplaatsen afgezet tegenover het aantal kinderen blijft toenemen. Het aantal opvangplaatsen voor baby's en peuters in verhouding tot het totaal aantal kinderen jonger dan 3 jaar gaat al jaren in stijgende lijn: van 329 plaatsen in 2005 tot 381 plaatsen per 1.000 kinderen onder de 3 jaar in 2011. De lichte daling in 2006 was te wijten aan het feit dat de toename van de capaciteit onvoldoende was om de plotse stijging van het aantal geboorten te compenseren.

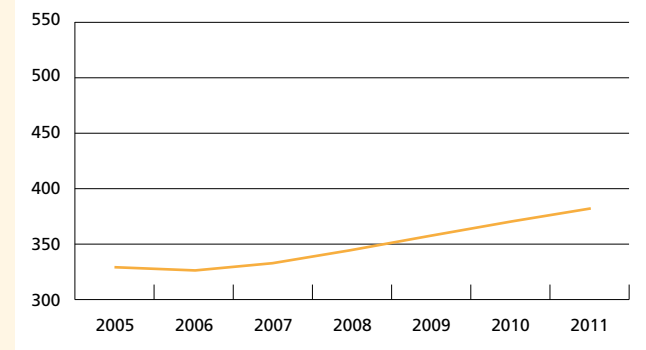
Kinderopvanggebruik

Ook het aantal kinderen dat **gebruik** maakt van formele opvang blijft toenemen. Bijna de helft van alle kinderen tot 3 jaar maakt gebruik van de formele opvang erkend door of met een attest van toezicht van Kind en Gezin. Het aandeel gebruikers neemt sterk toe over de jaren.

Het **aantal opgevangen kinderen** ligt hoger dan het aantal beschikbare plaatsen doordat heel wat kinderen slechts deeltijds opgevangen worden. Daarom is het belangrijk om ook het effectief aantal opgevangen kinderen weer te geven. Begin 2011 waren er meer dan 100.000 baby's en peuters in de opvang aanwezig en meer dan 80.000 in de buitenschoolse opvang. Dat is een toename van 35% ten opzichte van de situatie in 2005.

3.203 Capaciteit per 1.000 kinderen

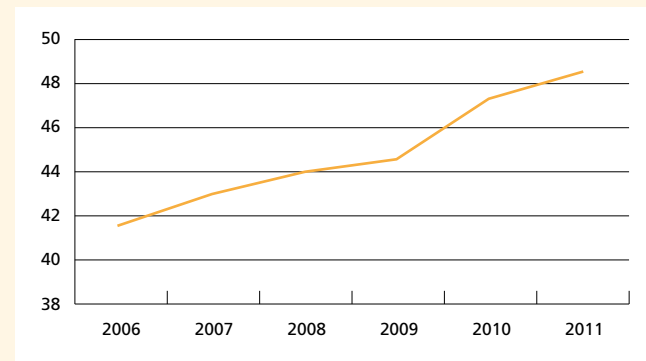
Evolutie van het aantal plaatsen per 1.000 kinderen jonger dan 3 jaar in erkende (en gesubsidieerde) opvangvoorzieningen en in opvangvoorzieningen met attest van toezicht, van 2005 tot 2011.*

* Deze cijfers zijn enigszins een overschatting omdat ook kinderen boven de 3 jaar worden opgevangen in vermelde voorzieningen. Het is evenwel niet mogelijk om het aantal plaatsen dat voor buitenschoolse opvang gebruikt wordt te ramen. Het aantal plaatsen in voorzieningen die enkel buitenschoolse opvang aanbieden, wordt wel in mindering gebracht.
Bron: Kind en Gezin.

3.204 Aandeel opgevangen kinderen

Evolutie van het aandeel aanwezige kinderen in erkende (en gesubsidieerde) opvangvoorzieningen en in opvangvoorzieningen met attest van toezicht op het totaal aantal kinderen tussen 2 maanden en 3 jaar, van 2006 tot 2011, in %.

Bron: Kind en Gezin.

3.202 Capaciteit kinderopvang

Evolutie van het aantal opvangplaatsen, in de erkende en gesubsidieerde kinderopvang en in de zelfstandige opvang, Vlaams en Brussels Gewest, van 2005 tot 2011.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kinderdagverblijven	14.815	15.164	15.438	15.915	16.661	17.152	17.825
Diensten voor opvanggezinnen	30.560	30.812	30.713	31.051	31.638	31.905	31.841
Buitenschoolse opvang in aparte lokalen van kinderdagverblijven	1.009	1.038	1.057	1.076	1.076	1.080	1.187
Initiatieven voor buitenschoolse opvang	23.575*	24.615*	25.804*	26.714*	27.256	27.657	28.693
Lokale diensten voor buurtgerichte opvang					405	537	655
Zelfstandige kinderdagverblijven	18.724*	20.917*	24.137*	28.099*	27.479	30.549	31.960
Zelfstandige buitenschoolse opvangvoorzieningen					3.983	4.362	4.094
Zelfstandige onthaalouders	6.846	7.009	7.068	7.246	6.998	6.671	6.328
Totaal	95.529	99.555	104.217	110.101	115.496	119.913	122.583

* 2005 tot 2008 geen onderscheid.
Bron: Kind en Gezin.

3.205 Aanwezige kinderen

Evolutie aantal aanwezige kinderen, in voor- en buitenschoolse opvang, volgens soort opvang, van 2005 tot 2011, telkens in de week van 1 februari.

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Opvang voor baby's en peuters	Kinderdagverblijven	18.543	18.867	19.744	20.342	20.255	21.719	22.400
	Diensten voor onthaalouders	30.281	32.364	34.918	36.049	34.120	34.644	34.469
	Zelfstandige onthaalouders	7.083	7.028	7.331	7.287	7.597	7.346	6.718
	Zelfstandige kinderdagverblijven	18.760	20.338	21.547	24.786	28.088	32.684	36.978
	Lokale diensten voor buurtgerichte opvang*	NB	NB	NB	NB	330	389	537
Totaal		74.667	78.597	83.540	88.464	90.390	96.782	101.102
Buitenschoolse opvang	Kinderdagverblijven	2.554	2.638	2.430	2.427	3.092	3.088	3.271
	Diensten voor onthaalouders	6.708	7.328	6.990	6.940	6.791	6.443	6.520
	Initiatieven voor buitenschoolse opvang	48.036	50.347	55.458	57.805	61.900	63.649	64.813
	Lokale diensten voor buurtgerichte opvang*	NB	NB	NB	NB	260	386	490
	Zelfstandige onthaalouders	1.152	1.266	1.118	1.069	969	885	866
	Zelfstandige kinderdagverblijven	2.532	4.228	4.145	5.209	1.254	1.386	1.203
	Zelfstandige buitenschoolse opvangvoorzieningen**					4.080	4.490	4.119
Totaal		60.982	65.807	70.141	73.450	78.346	80.327	81.282
Algemeen totaal		135.649	144.404	153.681	161.914	168.736	177.109	182.384

* Cijfers lokale diensten buurtgerichte opvang pas beschikbaar vanaf 2009.

** Tot en met 2008 zitten de zelfstandige buitenschoolse opvangvoorzieningen vervat bij de zelfstandige kinderdagverblijven en mini-crèches.

Bron: Kind en Gezin.

Het Pact 2020 stelt dat tegen 2020 voor minstens de helft van de kinderen jonger dan 3 jaar kwaliteitsvolle en formele kinderopvang aangeboden wordt. Om deze doelstelling te halen zal het huidige uitbreidingsbeleid volgehouden moeten worden.

Het aandeel **inkomensgerelateerde kinderopvangplaatsen** waar voor de berekening van de bijdrage rekening wordt gehouden met het inkomen van het gezin van het opgevangen kind, het aantal kinderen ten laste en de duur van de kinderopvang is gestegen tot boven de 70%. Dat wil zeggen dat de grote meerderheid van de opvangplaatsen inkomensgerelateerde prijzen hanteert.

Adoptie

In de loop van 2011 hebben de door Kind en Gezin erkende adoptiediensten in totaal 205 kinderen geplaatst

voor **adoptie**. Dit zijn er 35 minder dan in 2010. Het gaat meestal om plaatsingen van kinderen afkomstig uit het buitenland (88%); vooral uit Ethiopië en Kazachstan. De gemiddelde leeftijd van het geadopteerde kind bedraagt 2,5 jaar. Bij 59% van de adopties is het kind opgenomen in een kinderloos gezin. Het grootste deel gaat over de adoptie van 1 kind (85%). De overgrote meerderheid van de adopties gebeurt door een koppel (96%). Daarnaast gebeurden 6 adopties door mannenparen (enkel binnenlandse adopties), werden 2 kinderen binnenlands geadopteerd door een alleenstaande man en werden 5 kinderen interlandelijk geadopteerd door alleenstaande vrouwen.

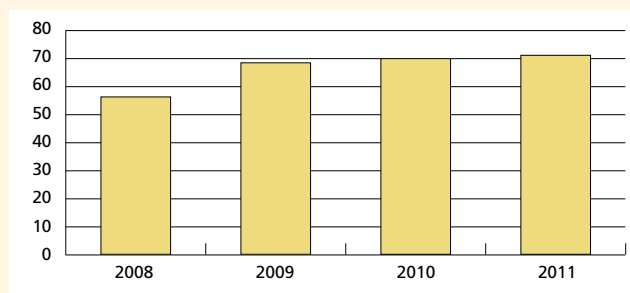
Preventieve gezinsondersteuning

De **preventieve gezinsondersteuning** bereikt veel gezinnen en kinderen, maar de vooropgestelde frequentie wordt niet gehaald, zeker niet bij de huisbezoeken. De gezinsondersteuning start met een bezoek door Kind en Gezin aan elke bevallen vrouw in de kraamkliniek en wordt daarna optimaal opgevolgd door minstens 2 huisbezoeken. Deze huisbezoeken worden zoveel mogelijk gebracht in de eerste weken na de geboorte. De taken van de verpleegkundige en de gezinsondersteuner tijdens deze bezoeken zijn gericht op het ondersteunen van de ouders op alle domeinen van de opvoeding en verzorging van het kind, het informeren over het zorgaanbod en het voorbereiden op het consult in het consultatiebureau. 62% van de kinderen krijgen gedurende de eerste 3 levensmaanden minimaal 2 huisbezoeken. Dit aandeel daalt over de tijd.

Naast de huisbezoeken nemen de consulten op het consultatiebureau een centrale plaats in binnen de preventieve gezinsondersteuning. De arts en de regioverpleegkundige houden afzonderlijke consulten. De arts neemt de medische aspecten op zich (medisch onderzoek, vaccineren, ...).

3.206 Inkomensgerelateerde kinderopvang

Aandeel plaatsen met een inkomensgerelateerde gezinsbijdrage op het totaal aantal kinderopvangplaatsen*, van 2008 tot 2011, in %.

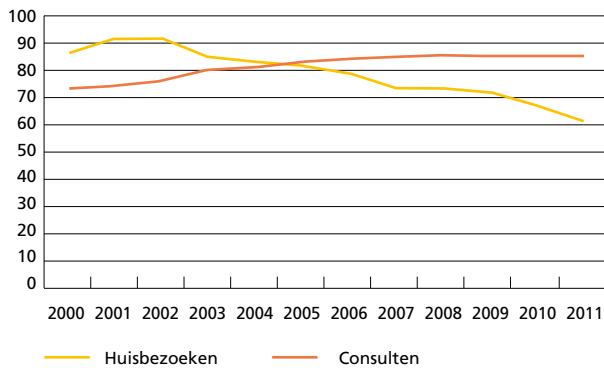

* Voorzieningen die exclusief buitenschoolse opvang aanbieden zijn buiten beschouwing gelaten.

Bron: Kind en Gezin.

3.207 Preventieve gezinsondersteuning

Evolutie van het aandeel kinderen met minimum 2 huisbezoeken in de eerste drie levensmaanden en het aandeel kinderen met minstens 3 consulten in het eerste levensjaar, van 2000 tot 2011, in %.

Bron: Kind en Gezin.

De regioverpleegkundige volgt de psychosociale en pedagogische ontwikkeling van het kind op. Voor de totale doelgroep van de 0- tot 3-jarigen wordt voorzien in een basispakket van 10 consulten bij de arts en 10 consulten bij de verpleegkundige; 7 consulten vinden plaats in het eerste levensjaar van het kind, 2 in het tweede en 1 in het derde levensjaar. De vooropgestelde frequentie bij de consulten is ten minste 3 consulten tijdens het eerste levensjaar. Bijna 85% van de kinderen gaat tijdens het eerste levensjaar minimaal 3 keer op consultatie. Tegenover 2000 is dit aandeel toegenomen. De laatste jaren is er een stagnatie rond 85%.

Door de toename van het aantal geboorten tussen 2003 en 2010 kwam de preventieve gezinsondersteuning onder druk te staan. Hoewel het aantal geboren kinderen in 2011 licht daalde, blijft de druk aanhouden. Ook kinderen ouder dan 1 jaar moeten immers nog bereikt worden. Onder meer omwille van de vaccinaties is het belangrijk dat ook voor oudere kinderen een voldoende hoog bereik gehaald wordt.

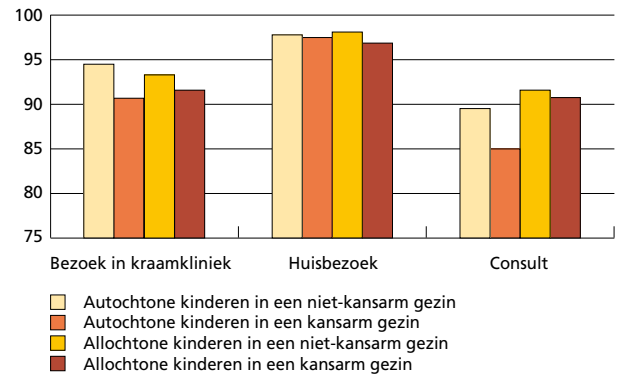
De preventieve gezinsondersteuning besteedt extra aandacht aan kansarme gezinnen. Dit leidt ertoe dat deze ondersteuning ook bij deze gezinnen een hoog bereik heeft, 9 op de 10 kansarme en/of allochtone kinderen worden bereikt.

Bijzondere hulpverlening voor kinderen

Bij problemen of crisissituaties met jonge kinderen kunnen ouders een beroep doen op **Centra voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning** (CKG). Deze centra bieden hulp aan gezinnen met kinderen van 0 tot 12 jaar als er zich bij de opvoeding voor ouder of kind problemen voordoen of dreigen voor te doen en als een tijdelijk hulpaanbod perspectief biedt op verbetering. Naast het aanbod van de

3.208 Preventieve gezinsondersteuning doelgroepen

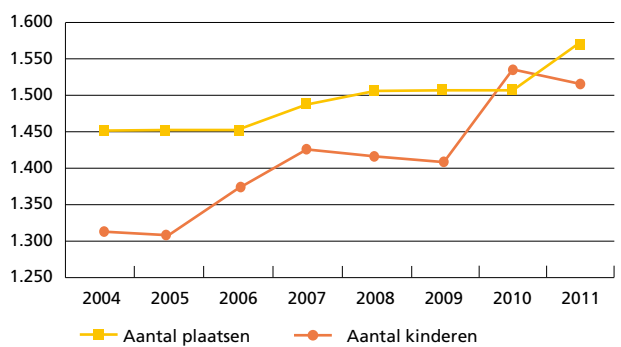
Aandeel kinderen dat een bezoek van Kind en Gezin kreeg in kraamkliniek, dat in de neonatale periode minstens 1 huisbezoek kreeg en minstens 1 keer op consult ging, in 2011, in %.

Bron: Kind en Gezin.

3.209 Centra Kinderzorg en Gezinsondersteuning

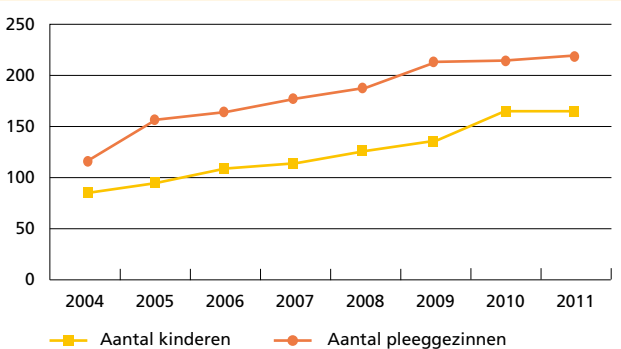
Evolutie van de capaciteit van de CKG's op 31 december en van het aantal begeleidde kinderen door de CKG's op de eerste werkdag van februari, van 2004 tot 2011.

Bron: Kind en Gezin.

3.210 Gezinsondersteunende Pleegzorg

Evolutie van het aantal beschikbare pleeggezinnen (op jaarbasis) en van het aantal begeleidde kinderen (eerste werkdag van februari) door de GOP's, van 2004 tot 2011.

Bron: Kind en Gezin.

3.211 Vertrouwenscentra Kindermishandeling

Aantal gemelde kinderen bij de Vertrouwenscentra Kindermishandeling, naar aard van de problematiek, van 2005 tot 2011.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lichamelijke mishandeling	1.729	1.531	1.510	1.757	1.901	1.546	1.654
Lichamelijke verwaarlozing	1.084	1.010	1.082	1.121	1.180	1.165	1.388
Emotionele verwaarlozing	718	690	718	651	666	829	917
Emotionele mishandeling	1.054	942	891	979	1.100	1.468	1.765
Seksueel misbruik	2.078	1.944	1.844	1.564	1.656	1.943	2.058
Grensoverschrijdend gedrag door minderjarige zelf						48	32
Totaal	6.663	6.117	6.045	6.072	6.503	6.999	7.814

Bron: Kind en Gezin.

CKG's is er voor dezelfde doelgroep ook opvang mogelijk in pleeggezinnen verbonden aan diensten voor **Gezins-ondersteunende Pleegzorg** (GOP). Bij de Gezinsondersteunende Pleegzorg worden kinderen tot 12 jaar op uitdrukkelijke vraag van de ouders in een pleeggezin opgevangen gedurende een korte periode, naar aanleiding van een opvoedingscrisis of voor onderbroken opvang over een langere periode om de bestaande zwakke draagkracht van de ouders te versterken.

Het aantal plaatsen bij de CKG's is toegenomen, terwijl het aantal begeleide kinderen afgenomen is. Bij de GOP is de capaciteit gelijk gebleven en is het aantal begeleide kinderen toegenomen.

Kindermishandeling

De **Vertrouwenscentra Kindermishandeling** zijn het eerste meldpunt voor iedereen, zowel professionelen als niet-professionelen, die bezorgd is over het welzijn van een kind. In 2011 noteerden de vertrouwenscentra 7.814 meldingen over een concrete vorm van geweld. Dit cijfer ligt hoger dan de voorgaande jaren. Meer dan de helft van de meldingen komt uit de hoek van de hulpverleners,

3.212 Opvoedingsondersteuning

Aantal bereikte gezinnen en aandeel naar aard van de gestelde vragen aan de opvoedingswinkels en aan de opvoedingslijn in 2011, in %.

	Opvoedingswinkel	Opvoedingslijn
Totaal aantal bereikte gezinnen	12 300	1.853
Aard	%	%
Lichamelijke ontwikkeling	7	18
Verstandelijke ontwikkeling	3	-
Sociale ontwikkeling	8	7
Emotionele ontwikkeling	17	-
Spel en vrije tijd	3	-
Opvang en school	7	9
Opvallend gedrag	18	41
Aanpak opvoeding	31	25
Overige	6	-

Bron: Kind en Gezin.

de scholen of de opvang. Zo'n 4 op de 10 meldingen komen uit de primaire omgeving van het kind. Slechts een zeer beperkt aantal meldingen komt uit de omgeving van de dader of gebeuren anoniem.

Uit de gegevens van de gemelde problematieken van de betrokken kinderen blijkt 39% te lijden onder een vorm van emotioneel geweld, 34% is het slachtoffer van lichamelijk geweld of verwaarlozing en 23% is slachtoffer van seksueel misbruik.

Opvoedingsondersteuning

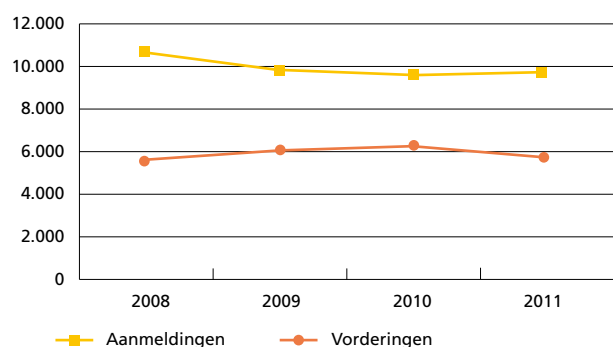
Opvoedingsondersteuning is uitgebouwd om opvoedings- en gedragsproblemen preventief aan te pakken. Enerzijds zijn er de **opvoedingswinkels** en anderzijds is er de **opvoedingslijn**. De opvoedingswinkels helpen ouders aan algemene informatie over opvoeding en ontwikkeling. Ouders kunnen hier ook terecht voor een gesprek over de opvoedingssituatie. Verder organiseren ze allerlei activiteiten over opvoeding. 14 opvoedingswinkels in centrumsteden worden door Kind en Gezin in samenwerking met het Agentschap Jongerenwelzijn erkend en gesubsidieerd. Aan de opvoedingslijn kunnen ouders, grootouders, stief- of meelouders vragen over de opvoeding van kinderen telefonische stellen, tijdens de kantooruren en aan zonaal tarief. In 2011 bereikten ze samen meer dan 14.000 gezinnen. De meeste vragen handelen over de 'aanpak van de opvoeding', gevolgd door 'opvallend gedrag' en 'sociale en emotionele ontwikkeling'.

Jeugdzorg

Een toegankelijk en kwaliteitsvol hulpverleningsaanbod is nodig om de jongere de hulp te kunnen bieden die aansluit bij zijn noden. In dit kader bouwt de overheid de integrale jeugdhulp uit, waarbij een intersectorale toegangspoort wordt voorzien voor alle niet rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp. Dit deel gaat dieper in op de evolutie van de vraag naar jeugdzorg, van het aanbod en van de kenmerken van de geholpen jongeren.

3.213 Instroom jeugdzorg

Evolutie van het aantal binnengekomen aanmeldingen bij Comité Bijzondere Jeugdbijstand en vorderingen bij de sociale dienst van de jeugdrechtbank, tijdens begeleidingsjaar, van 2008 tot 2011.

Bron: WVG, agentschap Jongerenwelzijn.

Zorgbehoefte

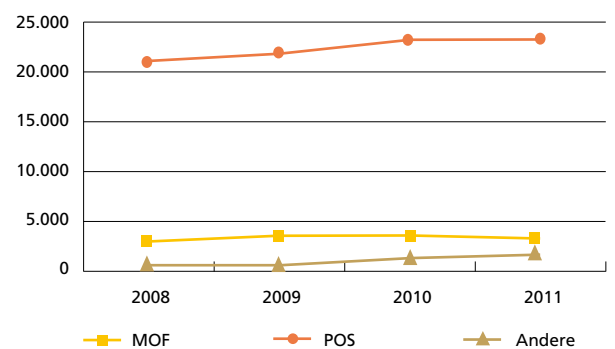
Het totale aantal meldingen en vorderingen binnen de jeugdzorg neemt verder af, vooral dankzij de afname van het aantal vorderingen en dat zou een trendbreuk kunnen worden. Om een zicht te krijgen op het aantal jongeren dat zich in een situatie bevindt waardoor ze in contact kunnen komen met de jeugdzorg, kijken we naar het jaarlijks aantal binnengekomen aanmeldingen en vorderingen. Aanmeldingen gebeuren bij de Comités Bijzondere Jeugdbijstand, terwijl de vorderingen ingediend worden bij de jeugdrechtbank. De toename van het aantal vorderingen bij de jeugdrechtbanken lijkt in 2011 gestopt.

Zorgaanbod

De capaciteit van de instellingen van jeugdzorg neemt toe. Op 5 jaar tijd is de erkende capaciteit van de instellingen met 1.000 plaatsen toegenomen. De multifunctionele centra zijn als proefproject reeds operationeel sedert medio 2007. In juli 2010 werden de multifunctionele centra veran-

3.215 Situatie van de jongere

Evolutie van het aantal jongeren* met een maatregel in het begeleidingsjaar, naar situatie waarvoor de jongeren begeleid wordt POS, MOF of andere**, van 2008 tot 2011.

* Een jongere kan gedurende een begeleidingsjaar zowel omwille van een MOF-situatie als omwille van een POS-situatie begeleid worden. Per categorie wordt hij slechts één keer geteld.

** de categorie andere behelst maatregelen zoals klasseren of coördinatie van bestaande hulpverlening.

Bron: WVG, agentschap Jongerenwelzijn.

kerd in het erkennings- en subsidiëringsbesluit, waardoor jongeren sindsdien aan deze centra kunnen worden toevertrouwd. Een multifunctioneel centrum biedt een soepel zorgaanbod, waarbij jongeren met nood aan een intensieve begeleiding vlot kunnen overschakelen tussen residentiële, semi-residentiële en ambulante bijstand, of met andere woorden tussen dag- en nachtopvang, dagopvang, dagbesteding en ondersteuning thuis. De MFC's moeten die functies ook in verschillende frequenties en met verschillende duur kunnen aanbieden. De opzet is ook de gemiddelde duur van de residentiële opvang in te perken, door tegelijkertijd een degelijke ondersteuning te voorzien van het netwerk. Residentiële opvang moet enkel aangeboden worden in de periodes dat die echt nodig is. Voorheen waren diezelfde jongeren toevertrouwd aan het begeleidingstehuis, dagcentrum of thuisbegeleidingsdienst. De daling van de capaciteitscijfers in 2010 en 2011 voor de begeleidingstehuizen, dagcentra en thuisbegeleidingsdiensten wordt in die zin volledig gecompenseerd door de stijging binnen de categorie multifunctionele centra.

3.214 Capaciteit jeugdzorg

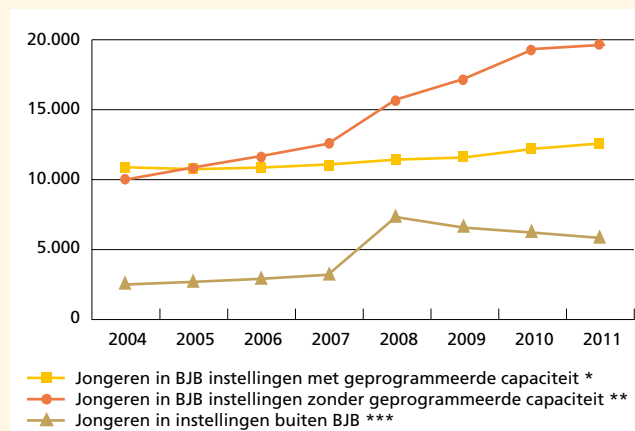
Evolutie van de erkende capaciteit van voorzieningen van Jongerenwelzijn (inclusief gemeenschapsinstellingen) telkens op 31 december van het begeleidingsjaar, van 2004 tot 2011, in aantal plaatsen.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Thuisbegeleidingsdiensten	1.060	1.060	1.200	1.322	1.402	1.582	1.466	1.442
Multifunctionele centra	0	0	0	0	0	0	727	892
Onthaal en oriëntatie	297	297	297	313	332	341	351	351
Gezinstehuizen	55	50	44	26	20	15	15	5
Diensten begeleid zelfstandig wonen	352	352	368	384	384	384	384	400
Dagcentra	651	651	651	661	671	671	536	528
Begeleidingstehuizen	2.893	2.901	2.911	2.980	2.986	3.116	2.800	2.798
Gemeenschapsinstellingen (incl. Everberg en Tongeren)	246	246	246	246	266	278	290	300
Totaal erkende capaciteit	5.554	5.557	5.717	5.932	6.061	6.387	6.569	6.716

Bron: WVG, agentschap Jongerenwelzijn.

3.216 Jongeren in voorzieningen

Evolutie van het aantal jongeren met een maatregel in de Bijzondere Jeugdbijstand, naar soort voorziening****, van 2004 tot 2011.

* Begeleidingstehuizen, dagcentra, diensten begeleid zelfstandig wonen, gemeenschapsinstellingen, gezinstehuizen, onthaal en oriëntatie, thuisbegeleidingsdiensten.

** Diensten pleegzorg, projecten, begeleiding door consulent, preventieve sociale actie (vanaf 2009 ook diensten crisishulp aan huis en diensten herstelgerichte constructieve afhandeling).

*** Algemene en psychiatrische ziekenhuizen, VAPH, Kind en Gezin, opvang in schoolinternaten, CAW.

**** Wanneer een jongere in verschillende soorten voorzieningen gezeten heeft, wordt hij meerdere keren geteld. Van 2004 tot en met 2007 komen de cijfers uit het informaticasysteem BJ96. Vanaf 2008 komen de cijfers uit het systeem DOMINO (dossieropvolgingssysteem van de verwijzers).

Bron: WVG, agentschap Jongerenwelzijn.

Zorggebruik

Het aantal jongeren met een maatregel neemt jaar na jaar toe. Jongeren kunnen in aanraking komen met de jeugdzorg wanneer ze in een 'problematische opvoedings-situatie' (POS) verkeren of doordat ze een als 'misdaad omschreven feit' (MOF) plegen. Het leeuwendeel van de jongeren komt in de jeugdzorg omwille van een problematische opvoedingssituatie.

De jongeren in de jeugdzorg zijn van alle leeftijden. Jongeren tussen 15 en 18 jaar vormen de grootste groep. 30% van de minderjarigen in de jeugdhulpverlening is jonger dan 10 jaar. Er zitten iets meer jongens dan meis-

3.218 Centrale wachtlijst

Evolutie van het aantal jongeren op de centrale wachtlijst van het agentschap Jongerenwelzijn, op 31 december van het begeleidingsjaar, per provincie, van 2010 tot 2011.

	2010	2011
Antwerpen	1.288	1.593
Limburg	590	554
Oost-Vlaanderen	676	714
Vlaams-Brabant	524	578
West-Vlaanderen	816	839
Totaal	3.894	4.278

Bron: WVG, agentschap Jongerenwelzijn.

3.217 Profiel jongeren in BJB

Aantal en aandeel jongeren met een maatregel in een begeleidingsjaar, naar geslacht, leeftijd en woonplaats, in 2011.

	2011	
	aantal	%
Geslacht		
Man	14.752	55,7
Vrouw	11.730	44,3
Onbekend	4	0,0
Leeftijd		
0-4	2.701	10,2
5-9	5.247	19,8
10-14	7.196	27,2
15-18	10.039	37,9
19-21	1.296	4,9
Onbekend	7	0,0
Woonplaats		
Antwerpen	8.427	31,8
Limburg	3.797	14,3
Oost-Vlaanderen	4.990	18,8
Vlaams-Brabant	2.614	9,9
West-Vlaanderen	4.958	18,7
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	436	1,6
Waal Gewest	104	0,4
Onbekend	1.160	4,4

Bron: WVG, agentschap Jongerenwelzijn

jes. Bijna een derde van de minderjarigen in de jeugdhulpverlening woont in de provincie Antwerpen.

Het aantal jongeren dat begeleid wordt door voorzieningen van Jongerenwelzijn stijgt. Meer dan 4 op de 5 jongeren worden geholpen in een voorziening van Jongerenwelzijn. De grote toename van het aantal doorverwijzingen naar instellingen buiten Jongerenwelzijn lijkt gestopt. De laatste jaren is er zelfs sprake van een afname. Toch wijst het aantal doorverwijzingen naar instellingen buiten Jongerenwelzijn en het grote aantal maatregelen die lopen in de niet geprogrammeerde voorzieningen (onder andere pleegzorg) er op dat de jeugdhulpverlening nog steeds onder druk staat.

Dat de jeugdhulpverlening onder druk staat, blijkt ook uit de wachtlijst. Sedert 2010 wordt het aantal jongeren dat wacht op begeleiding binnen Jongerenwelzijn in heel Vlaanderen geregistreerd. Eind 2011 stonden er 4.278 jongeren op de centrale wachtlijst, 384 meer dan het jaar voordien. De provincie Antwerpen telt het grootste aantal wachtenden.

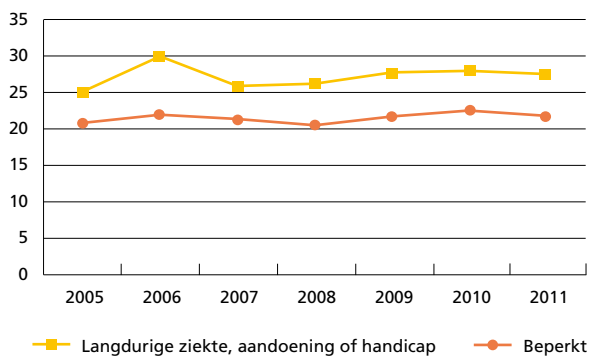
Personen met een handicap

De overheid wil de maatschappelijke integratie, participatie en autonomie van personen met een handicap bevorderen en de levenskwaliteit optimaliseren door passende ondersteuning te verlenen. Dit deel behandelt het aantal personen met beperkingen, de materiële hulpverlening, het persoonlijke assistentiebudget en de voorzieningen voor personen met een handicap.

Een kwart van de bevolking beweert te lijden aan een langdurige ziekte, aandoening of handicap. Ongeveer 20% van de bevolking geeft aan dat deze aandoening er voor zorgt dat ze in hun dagelijks leven af en toe of voortdurend beperkingen

3.219 Personen met beperkingen

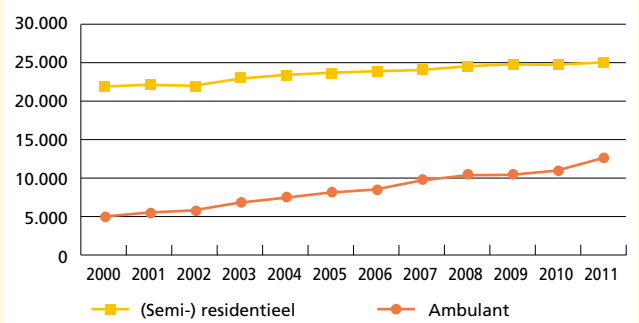
Evolutie aandeel respondenten dat aangeeft last te hebben van langdurige ziekte, aandoening of handicap en aandeel dat aangeeft daardoor af en toe of voortdurend beperkt te zijn in het dagelijkse leven, 2005-2011, in %.

Bron: SCV-survey, gewogen.

3.220 Voorzieningen voor personen met een handicap

Evolutie van de erkende capaciteit van de ambulante* en de (semi-)residentiële** voorzieningen voor personen met een handicap, van 2000 tot 2011.

*Plaatsen in de thuisbegeleiding, begeleid wonen, zelfstandig wonen, beschermd wonen en geïntegreerd wonen.

** Internaten, observatiecentra, semi-internaten, tehuizen werkenden, tehuizen niet-werkenden, tehuizen van kortverblijf, dagcentra en plaatsing in gezinnen/wonen onder begeleiding van een particulier (WOP).
Bron: VAPH.

ondervinden. De overige groep (5%) bestaat uit mensen die weliswaar langdurige aandoeningen hebben, maar die erdoor niet beperkt zijn in hun dagelijkse leven. Een vergelijking over de jaren maakt duidelijk dat zowel het voorkomen van langdurige aandoeningen en het hebben van beperking omwille van die aandoeningen vrij stabiel is.

Personen met een handicap die in Vlaanderen wonen, jonger zijn dan 65 jaar en behoefte hebben aan bepaalde zorgen of hulp kunnen zich laten inschrijven bij het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (VAPH). Zelf verwacht het VAPH een toename van het aantal personen met een handicap. De medisch diagnostische en technologische verbeteringen verhogen de

levenskansen, maar gaan in een aantal gevallen ook gepaard met blijvende beperkingen van fysieke en/of mentale aard. Ook institutionele en culturele factoren zoals vernieuwing en verruiming van de interpretatie van het begrip 'handicap' spelen hierbij een rol.

Hulpmiddelen

Het aantal toegekende **individuele materiële hulpmiddelen** aan personen met een handicap schommelt al jaren rond de 40.000. Het vaakst worden hulpmiddelen voor aanpassing van de woning toegekend, gevolgd door hulpmiddelen voor mobiliteit en communicatiemateriaal.

3.221 Hulpmiddelen

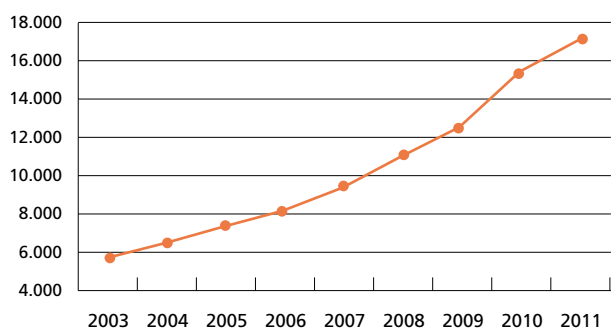
Aantal toegekende hulpmiddelen aan personen met een handicap, exclusief De Lijn en ambtshalve verlengingen incontinentiemateriaal, van 2000 tot 2011.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Aangepaste stoelen en tafels	103	87	306	918	881	999	569	622	618	528	313	159
Aanvullende uitrusting bij de woning	2.790	3.017	5.709	11.737	11.989	12.939	9.184	9.400	10.050	11.443	11.453	8.681
Andere hulpmiddelen niet opgenomen in referentielijst	791	827	870	890	860	1.103	726	440	496	626	512	607
Anti-decubitusmateriaal	858	810	1.231	2.847	2.192	1.931	1.211	1.183	1.132	1.183	1.083	930
Bijhorigheden communicatietoestellen	165	192	147	5	17	1	151	231	362	334	422	324
Communicatie	1.297	1.037	1.428	3.532	3.592	3.328	2.922	3.194	3.543	4.255	4.502	3.455
Hulpmiddelen dagelijks leven	1.155	1.318	2.322	4.549	5.068	5.308	3.785	4.043	4.459	5.647	5.601	2.181
Incontinentiemateriaal	513	590	1.340	3.397	2.805	2.597	4.208	8.104	4.600	2.076	1.469	3.420
Mobiliteit	2.743	2.540	3.118	5.042	4.517	4.378	3.273	3.302	3.344	3.683	3.670	3.222
Onderhoud en herstellingen	104	159	714	4.712	5.731	5.826	4.676	6.073	6.491	6.935	9.880	9.856
Pedagogische hulp bij hogere studies	1	0	7	28	34	31	30	39	40	52	57	45
Relax/Huntington	256	281	650	1.423	1.222	702	34	17	12	21	5	9
Rolstoelen	0	1	469	1.521	1.212	684	703	916	920	957	976	903
Speciale bedden	606	614	878	1.605	1.482	861	594	1.191	1.221	1.446	1.381	1.148
Toiletstoelen/douchestoelen	347	448	977	2.240	2.062	2.337	1.822	1.996	2.178	2.422	2.294	1.923
Transferhulpmiddelen	624	675	1.077	2.186	1.761	1.402	985	1.166	1.130	1.127	1.491	1.578
Totaal aantal toegekende hulpmiddelen	12.353	12.596	21.243	46.632	45.425	44.427	34.873	41.917	40.596	42.735	45.109	38.441

Bron: VAPH.

3.222 Dringende zorgvragen

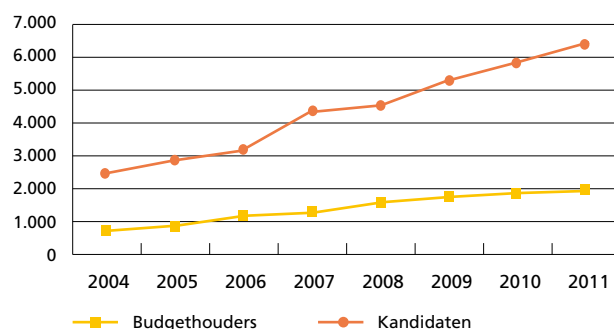
Evolutie van het aantal dringende (urgentiecode 1 en 2, de vraag moet binnen de 6 maanden opgelost zijn) zorgvragen van personen met een handicap, van 2003 tot 2011.

Bron: VAPH.

3.223 Persoonlijk assistentiebudget

Aantal effectieve PAB-gebruikers en het aantal kandidaten, telkens situatie op 31/12, van 2004 tot 2011.

Bron: VAPH.

Voorzieningen

Het aantal plaatsen waar personen met een handicap beroep op kunnen doen voor opvang, behandeling of begeleiding op residentiële basis (dag en nachtopvang), semi-residentiële basis (dagopvang) of op ambulante basis stijgt. Eind 2011 waren er 37.014 erkende reguliere plaatsen voor opvang, begeleiding en behandeling van personen met een handicap. Veruit het grootste deel daarvan (24.703 plaatsen) zijn te vinden in residentiële of semi-residentiële opvangvormen. De tehuizen voor niet-werkenden en de internaten blijven de instellingen met de grootste capaciteit. Daarnaast zijn er ook 12.311 plaatsen in de ambulante sector.

Elke ingediende vraag naar een voorziening komt terecht in de **centrale registratie**. Tezelfdertijd wordt ook de urgentie van de vraag geregistreerd. Dit gebeurt op basis van de zogenaamde urgentiecodes (UC), waarbij UC 1 een oplossing binnen de maand en UC 2 binnen de 6 maand vereisen, ... Eind 2011 zijn er 22.721 actieve zorgvragen van personen met een handicap geregistreerd. Twee derde van de **actieve zorgvragen** (17.001) zijn dringend. Deze vragen dienen binnen de 6 maanden gerealiseerd te worden. Ondanks het uitbreidingsbeleid van de voorbije jaren neemt het aantal personen op de registratielijst jaar na jaar toe. Het hoge aantal dringende zorgvragen is een belangrijk signaal dat de tekorten in de zorgsector voor personen met een handicap nog bijzonder groot zijn. Dit betekent echter niet dat deze mensen vandaag niet geholpen worden: een derde (5.431) krijgt immers al één of andere vorm van ondersteuning. Bovendien werden in de eerste 11 maanden van 2011 8.274 geregistreerde zorgvragen afgesloten.

Persoonlijk assistentiebudget

Het aantal aanvragen voor een **persoonlijk assistentiebudget** (PAB) ligt veel hoger dan het budget toelaat. Dat heeft uiteraard een lange wachtlijst tot gevolg. Met een PAB kan een persoon met een handicap iemand in dienst nemen die hem of haar thuis, op school of op het werk praktisch en organisatorisch helpt. Ieder jaar stijgt het aantal personen op de PAB-wachtlijst. Het aantal actieve budgethouders neemt ook ieder jaar toe. Het aantal budgethouders is evenwel niet onbeperkt. De regering bepaalt jaarlijks hoeveel mensen maximaal een PAB kunnen activeren. Eind 2011 waren er 1.900 actieve PAB-budgethouders. Op hetzelfde moment waren er 6.350 wachtenden op een PAB.

Ouderen

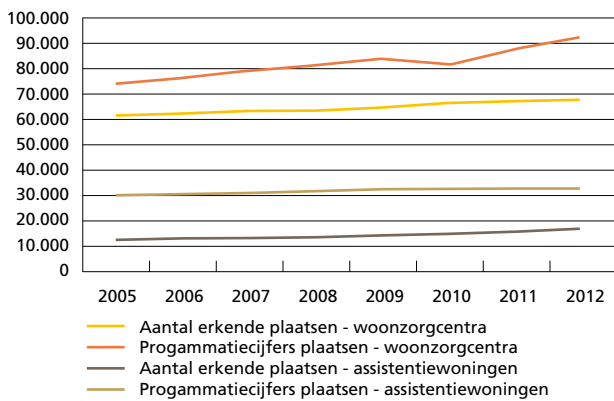
De georganiseerde zorg voor ouderen wordt decretaal geregeld onder de noemer '**woonzorg**'. Hoofddoelstellingen van het woonzorgdecreet zijn zorg op maat aan de gebruiker en een kwaliteitsvol zorgcontinuüm creëren, door zelfzorg, mantelzorg en professionele zorg correct en individueel aangepast in te zetten. Ouderenvoorzieningen richten zich exclusief tot personen van 65 jaar en ouder, terwijl thuiszorgvoorzieningen hulp verlenen aan elke zorggebruiker met een bepaald profiel, ongeacht de leeftijd.

Permanente opvang

Het aantal plaatsen in **woonzorgcentra** neemt toe, maar de achterstand op de programmatie blijft bestaan. Een woonzorgcentrum is een voorziening waar aan gebruikers van 65 jaar of ouder, die er permanent verblijven, huisvesting en zorg wordt aangeboden. Het aantal gerealiseerde plaatsen in woonzorgcentra neemt jaar na jaar

3.224 Permanente opvang

Evolutie van het aantal gerealiseerde en aantal geprogrammeerde plaatsen in woonzorgcentra* en assistentiewoningen**, telkens situatie op 1 januari, van 2005 tot 2012***.

* Vroegere rusthuizen en rust- en verzorgingstehuizen.
 ** Vroegere serviceflats en woningen met dienstverlening.
 *** Situatie erkende plaatsen assistentiewoningen op 1 juni 2012.
 Bron: Agentschap Zorg en Gezondheid.

toe. Op 7 jaar tijd kwamen er 6.092 plaatsen bij. Met het oog op een evenredige spreiding, wordt aan de hand van bevolkingsprojecties en gebruiksrisico's een programmatie opgemaakt. Door de vergrijzing neemt deze programmatie toe, de daling in 2010 is het gevolg van nieuwe programmatiecriteria. Op 6 jaar tijd nam de programmatie met meer dan 17.000 plaatsen toe. De voorziene programmatie werd vorig jaar voor 75% gerealiseerd, maar de kloof met tussen realisatie en programmatie neemt toe.

Het verhaal bij de **assistentiewoningen** is gelijkaardig. Assistentiewoningen zijn de opvolger van de serviceflats. Het is ook een voorziening waar de oudere permanent verblijft. Er is ook hulp- en zorgomkadering, maar deze is minder intensief dan in een woonzorgcentrum. De programmatie neemt toe. Het effectief aantal plaatsen neemt nog iets meer toe, zodat de realisatiegraad toeneemt, van

40% in 2005 tot 45% in 2012, maar deze is nog steeds veel lager dan de realisatiegraad van de woonzorgcentra.

Tijdelijke opvang

Het aantal plaatsen in de tijdelijke opvangvoorzieningen voor ouderen breidt jaar na jaar uit. Om de informele zorg te ondersteunen zijn 2 zogenaamde 'transmurale' voorzieningen in het leven geroepen die gebruikers hetzij overdag, hetzij voor een korte aansluitende periode opvangen. Een **dagverzorgingscentrum** biedt de 65-plusser buitenshuis dagverzorging, persoonsverzorging en huishoudelijke hulp. Sinds 2005 kwamen er meer dan 500 plaatsen bij, het aantal opvangplaatsen nam met bijna de helft toe. In een **centrum voor kortverblijf** kan een 65-plusser ofwel gedurende een beperkte periode dag en nacht ofwel alleen 's nachts huisvesting en ouderzorg krijgen. In dit soort voorziening nam het aantal plaatsen met meer dan 800 toe, waardoor het aanbod nu 2,5 keer hoger ligt dan in 2005.

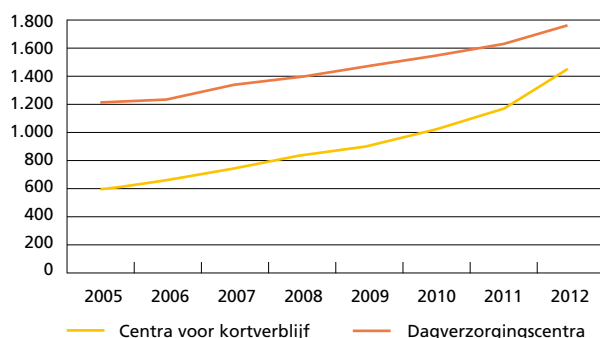
Thuiszorgvoorzieningen

De **thuiszorg** verwijst naar de zorg aan huis of de zorg die er specifiek op gericht is de gebruiker te handhaven in of te laten terugkeren naar zijn natuurlijk thuismilieu. Deze voorzieningen en diensten staan open voor alle leeftijdsgroepen. Het merendeel van de gebruikers zijn ouderen. Wanneer de zelfzorg en de informele zorg de noden niet meer kunnen ledigen, is thuiszorg de eerste schakel in de hulpverlening aan ouderen. Er is een brede waaier aan diensten en voorzieningen ontstaan. Deze worden hoofdzakelijk georganiseerd door private non-profitorganisaties, ziekenfondsen, OCMW's en andere openbare besturen.

Het aanbod van diensten voor **gezinszorg en aanvullende thuiszorg** neemt toe, alsook het aantal geholpen gezinnen. Deze diensten bieden aan gebruikers met

3.225 Tijdelijke opvang

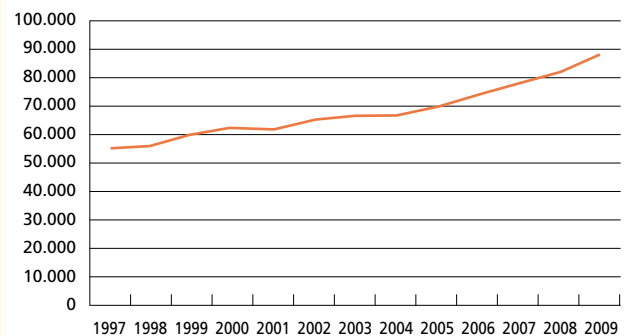
Evolutie van het aantal gerealiseerde plaatsen in dagverzorgingscentra en in centra voor kortverblijf, van 2005 tot 2012.

Bron: Agentschap Zorg en Gezondheid.

3.226 Gezinszorg

Evolutie van het aantal gezinnen dat minimaal 4 uur gezinszorg of aanvullende thuiszorg kreeg, van 1997 tot 2009.

Bron: Agentschap Zorg en Gezondheid

3.227 Thuiszorgvoorzieningen

Evolutie van het aantal erkende en/of gesubsidieerde thuiszorgvoorzieningen, van 2008 tot 2012.

	2008	2009	2010	2011	2012
Regionale dienstencentra	59	59	59	59	59
Lokale dienstencentra	172	182	182	188	188
Vereniging van gebruikers en mantelzorgers	5	5	6	6	6
Diensten voor oppashulp	49	49	49	47	46
Diensten voor gezinszorg en aanvullende thuiszorg	254	249	254	254	256

Bron: Agentschap Zorg en Gezondheid

verminderd zelfzorgvermogen persoonsverzorging, huis-houdelijke hulp en aanvullende thuiszorg. In 2009 werden door alle diensten samen meer dan 15 miljoen uren ge-presteerd en kregen meer dan 85.000 gezinnen minimaal 4 uur hulp. Dat laatste is een toename met 60% ten op-zichte van 1997.

Ook de andere thuiszorgvoorzieningen nemen toe. Naast de gezins- en aanvullende thuiszorg zijn er nog heel wat diensten die ondersteuning bieden voor thuis verblijven-de zorgbehoevenden. In tegenstelling tot de gezinszorg zijn er geen gegevens beschikbaar over het aantal perso-nen of gezinnen dat bereikt wordt. Enkel de evolutie van het aantal erkende of gesubsidieerde diensten kan weer-gegeven worden. Er is een ruim verspreid en gevarieerd aanbod aan diensten.

Zorgverzekering

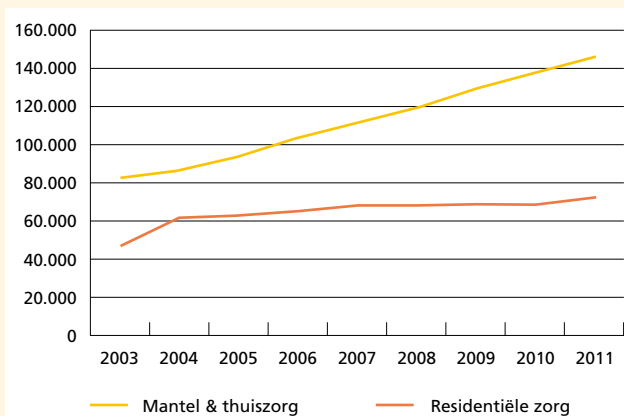
Het aantal gerechtigden op de **zorgverzekering** blijft stijgen. De zorgverzekering biedt een tegemoetkoming in de kosten voor niet-medische zorg. Iedereen ouder dan 25 jaar betaalt een verplichte bijdrage van 25 euro per jaar, personen die recht hebben op een verhoogde tegemoet-koming in de ziekteverzekering 10 euro. Bewoners van een woonzorgcentrum, een rust- en verzorgingstehuis of een psychiatrisch verzorgingstehuis ontvangen een maandelijkse uitkering van 130 euro. Zwaar zorgbehoe-venden die thuis wonen, krijgen na erkenning eveneens een uitkering van 130 euro per maand. De rechthebbende mag zelf beslissen waaraan het bedrag gespendeerd wordt (maaltijden, mantelzorg, woningaanpassing, poets-hulp, ...), als het maar niet gaat om medische kosten. Het aantal personen dat een uitkering krijgt van de zorgver-zekering stijgt jaar na jaar. Sinds 2003 zijn er ongeveer 90.000 begunstigen bijgekomen, een toename van 75%. De grootste stijging doet zich voor bij de thuiswonende zorgbehoevenden. 80% van de uitkeringen wordt ver-strekt aan 65-plussers en meer dan de helft van de uitke-ringen gaat naar 80-plussers.

Investeringen

Financiële ondersteuning van **infrastructuurwerken** is nodig om de capaciteit te verhogen en de kwaliteit te ver-beteren, wat leidt tot meer differentiatie van het zorgaan-bod. Als investeringsinstrument van de overheid verleent het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden (VIPA) financiële steun aan zorg- en ge-zondheidsvoorzieningen die infrastructuurwerken willen uitvoeren. Analoog met de vorige jaren is er in alle secto-ren van de welzijnszorg een capaciteitstoename. De reno-vaties uitgevoerd door VIPA-subsidies is een maat voor comfortverbetering van het reeds bestaande aanbod.

3.228 Zorgverzekering

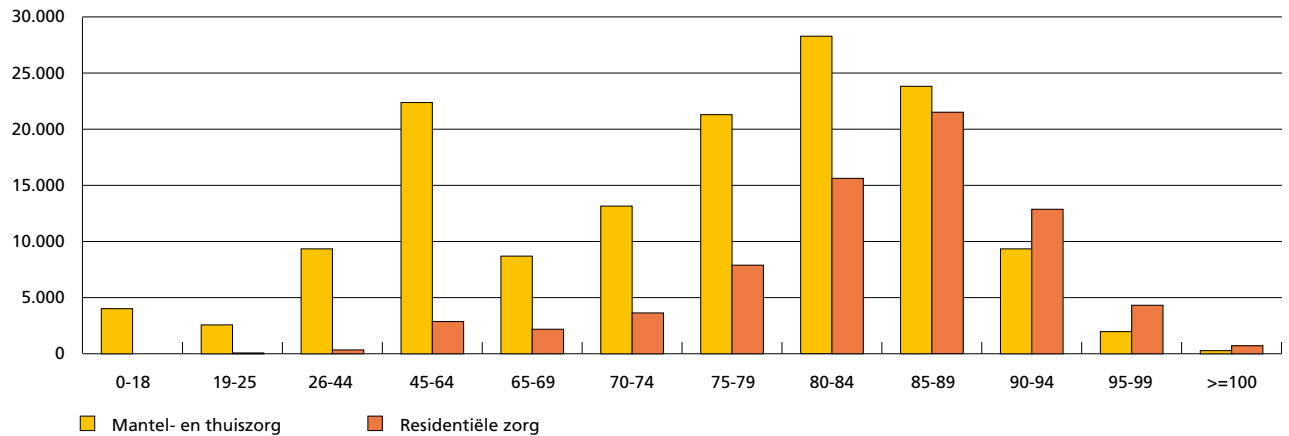
Evolutie van het aantal personen dat een uitkering krijgt in het kader van de zorgverzekering, naar aard van de tussen-komst, van 2003 tot 2011.

Bron: Agentschap Zorg en Gezondheid

3.229 Profiel begunstigden zorgverzekering

Aantal personen dat een uitkering krijgt in het kader van de zorgverzekering, naar aard van tussenkomst en leeftijdscategorie, in 2011.

Bron: Agentschap Zorg en Gezondheid.

3.230 Investerings

Capaciteit in de verschillende zorgvoorzieningen die onder het toepassingsgebied van het VIPA vallen en het aandeel nieuwbouw en renovatie van de effectief gesubsidieerde capaciteit, per zorgvorm, in 2011.

Sector	Soort voorziening	Totale capaciteiten per voorzieningstype en volgens bouwtypologie					
		Totale erkende capaciteit van voorzieningen die een VIPA-subsidie aanvragen			Totale capaciteit die effectief gesubsidieerd wordt door VIPA, per bouwtypologie		
		Voor realisatie project	Na realisatie project	Vershil voor en na (extra capaciteit)	Totaal	% nieuwbouw	% renovatie
Algemeen welzijnswerk							
	Autonoom centrum - vte	30	30	0	30	13	87
	Autonoom centrum - resid. plaatsen	67	75	8	75	100	0
Kinderopvang							
	Crèche	188	255	67	242	83	17
Ouderen- en thuiszorgvoorzieningen							
	Woonzorgcentra	2665	3239	574	2806	75	25
	Kortverblijf	28	165	137	159	74	26
	Dagverzorgingscentrum	0	111	111	111	77	23
	Lokaal dienstencentrum	2	6	4	6	50	50
Voorzieningen van de bijzondere jeugdbijstand							
	OOC	12	20	8	20	100	0
	Begeleidingstehuis	83	83	0	83	67	33
	Dienst thuisbegeleiding	11	11	0	11	0	100
Voorzieningen voor personen met een handicap							
	Internaat	18	18	0	18	0	100
	Semi-internaat	19	38	19	38	79	21
	Tehuis niet-werkenden	279	399	120	359	49	51
	Tehuis werkenden	46	46	0	46	35	65
	Tehuis kortverblijf	0	10	10	10	40	60
	Dagcentrum	57	77	20	44	30	70

Bron: VIPA.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Mostinkx, J. & Deven, F. (red.). (2009). *Welzijn en zorg in Vlaanderen 2009-2010*. Mechelen: Wolters Kluwer.
- Federatie van Tele-Onthaaldiensten in Vlaanderen (2012). *Jaarverslag 2011*. Gent.
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (2012). *CAW in beeld, cijfers 2011*. Antwerpen.
- Vlaamse Regering (2009). *Regeerakkoord 2009-2014*. Brussel.
- Van Deurzen, J. (2011). *Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin*. Brussel.

Kind en Gezin: <http://www.kindengezin.be>

Vlaams Agentschap Personen met een Handicap: <http://www.vaph.be>

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk: <http://www.steunpunt.be>

Agentschap Jongerenwelzijn: <http://www.wvg.vlaanderen.be/jongerenwelzijn/>

Residentiële ouderenzorg: <http://www.zorg-en-gezondheid.be/ouderenzorg.aspx>

Thuiszorg: <http://www.zorg-en-gezondheid.be/thuiszorg.aspx>

Tele-onthaal: <http://www.teleonthaal.be/>

DEFINITIES

Ambulante hulpverlening Hulpverlening waarbij de cliënt in de eigen woon- of werkomgeving blijft.

Mantelzorg Zorg die vrijwillig en niet-professioneel geboden wordt aan langdurig hulpbehoevende familieleden, vrienden of bureu.

Residentiële hulpverlening Hulpverlening aan mensen die niet meer thuis kunnen wonen en daarom dag en nacht hulp/verzorging krijgen in een instelling.

Semi-residentiële hulpverlening Ondersteuning van cliënten gedurende een deel van de dag. Een cliënt heeft gedurende de dag (of de nacht) hulp nodig maar gaat daarna weer naar huis.

Transmurale voorziening (ouderen) Hulpverlening door een keten van verschillende hulpverleners. Hierin wordt gebruikt in het kader van de tijdelijke ondersteuning van de hulpverlening die geboden wordt door mantelzorgers.

Traumatische ervaring Is het psychische letsel dat wordt opgelopen na een afschuwelijke gebeurtenis.

3.7

DIVERSITEIT, INBURGERING
EN INTEGRATIE

De Vlaamse samenleving is de jongste decennia grondig veranderd. Diversiteit is een dagelijkse realiteit geworden. De Vlaamse Regering kiest voor een maatschappijmodel waarin mensen samenleven op grond van gelijkwaardigheid, binnen een kader van normen en waarden eigen aan de Vlaamse samenleving en met respect voor ieders eigenheid. Het einddoel is een actieve participatie van allen aan de samenleving en de creatie van voldoende sociale samenhang.

Dit hoofdstuk beschrijft achtereenvolgens de omvang van de vreemde bevolking, de wijze waarop wordt samengeleefd, het Vlaamse inburgeringsbeleid en de bijzondere groep van de woonwagengedwongen.

Aanwezigheid en instroom

De huidige diversiteit van de Vlaamse samenleving is een gevolg van de verschillende migratiegolven die ons land de voorbije decennia gekend heeft en nog steeds kent. In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog ging het vooral om Italianen en Polen die kwamen werken in de steenkoolmijnen. Vanaf halverwege de jaren 1950 werden die groepen aangevuld met personen uit Spanje, Griekenland, Marokko en Turkije. In 1974 werd een immigratiestop ingesteld die officieel nog steeds van kracht is. Deze immigratiestop is echter niet van toepassing op een aantal groepen. Zo genieten EU-burgers vrij verkeer binnen de Europese Unie. Daarnaast is nog migratie mogelijk vanuit landen van buiten de EU in het kader van gezinshereniging of gezinsvorming. De immigratiestop is ook niet van toepassing op asielzoekers die op basis van de bepalingen van het Verdrag van Genève als vluchteling erkend worden. Ten slotte kunnen buitenlandse studenten en arbeidsmigranten via een systeem van specifieke verblijfs- en arbeidsvergunningen tijdelijk in ons land verblijven.

De instroom van al deze groepen en hun nakomelingen hebben gezorgd en zorgen nog steeds voor een toenevende verkleuring van de Vlaamse samenleving. Hierna wordt eerst ingegaan op het aantal personen met een huidige vreemde nationaliteit. Daarna komt het aantal personen van vreemde herkomst aan bod. Ten slotte wordt ingegaan op de jaarlijkse instroom van vreemdelingen in Vlaanderen.

Personen met een vreemde nationaliteit

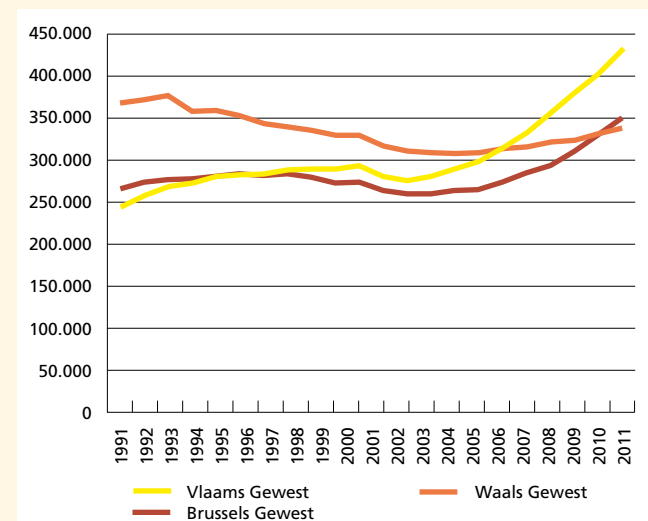
Begin 2011 woonden er in het Vlaamse Gewest 427.986 **vreemdelingen** (personen met een huidige vreemde nationaliteit), goed voor 6,8% van de bevolking. Het aantal vreemdelingen is de laatste 20 jaar bijna onafgebroken gestegen. Enkel begin jaren 2000 daalde dat aantal in beperkte mate. Vooral de voorbije jaren is de stijging van het aantal vreemdelingen telkens behoorlijk groot.

Het Vlaamse Gewest is vandaag het gewest waar in absolute aantallen het meeste vreemdelingen wonen. Het relatieve aandeel vreemdelingen ligt in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (31,5%) en het Waalse Gewest (9,6%) wel nog een pak hoger. Alles samen woonden er begin 2011 in België 1.119.256 vreemdelingen of 10,2% van de totale bevolking.

Bijna 3 op de 10 vreemdelingen in het Vlaamse Gewest heeft de Nederlandse nationaliteit (28%). Daarna volgen de Marokkanen (7%), de Italianen (5%), de Polen (5%), de Fransen (5%) en de Turken (5%). Bijna 6 op de 10 vreem-

3.231 Vreemdelingen naar gewest

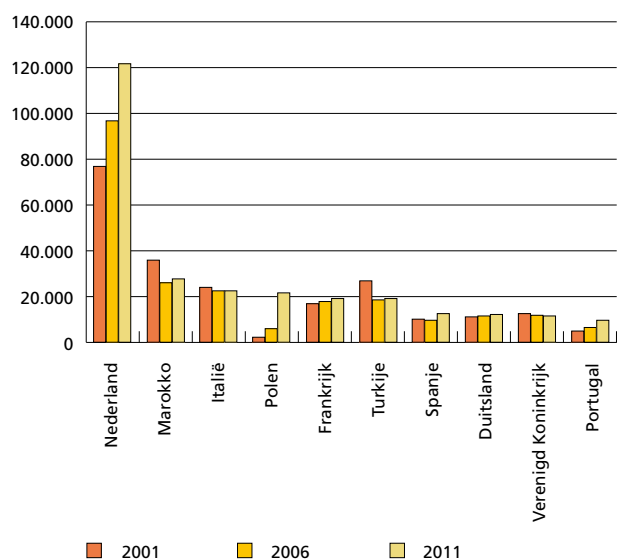
Evolutie van het aantal personen met een huidige vreemde nationaliteit in de gewesten, van 1991 tot 2011, telkens op 1 januari.

Bron: ADSEI.

3.232 Top 10 van de vreemdelingen

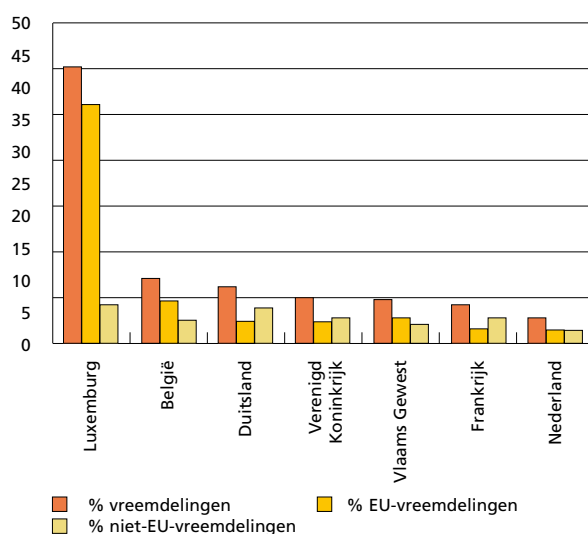
Aantal personen van de 10 belangrijkste niet-Belgische nationaliteiten in het Vlaamse Gewest in 2011 en het aantal personen van deze nationaliteiten in 2001 en 2006.

Bron: 2001 en 2006: ADSEI; 2011: Rijksregister, bewerking SVR.

3.234 Vreemdelingen in West-Europa

Totaal aandeel vreemdelingen, aandeel vreemdelingen met EU-nationaliteit en aandeel vreemdelingen met nationaliteit van buiten de EU, telkens in de totale bevolking op 1 januari 2011, in %.

Bron: Eurostat en Rijksregister, bewerking SVR.

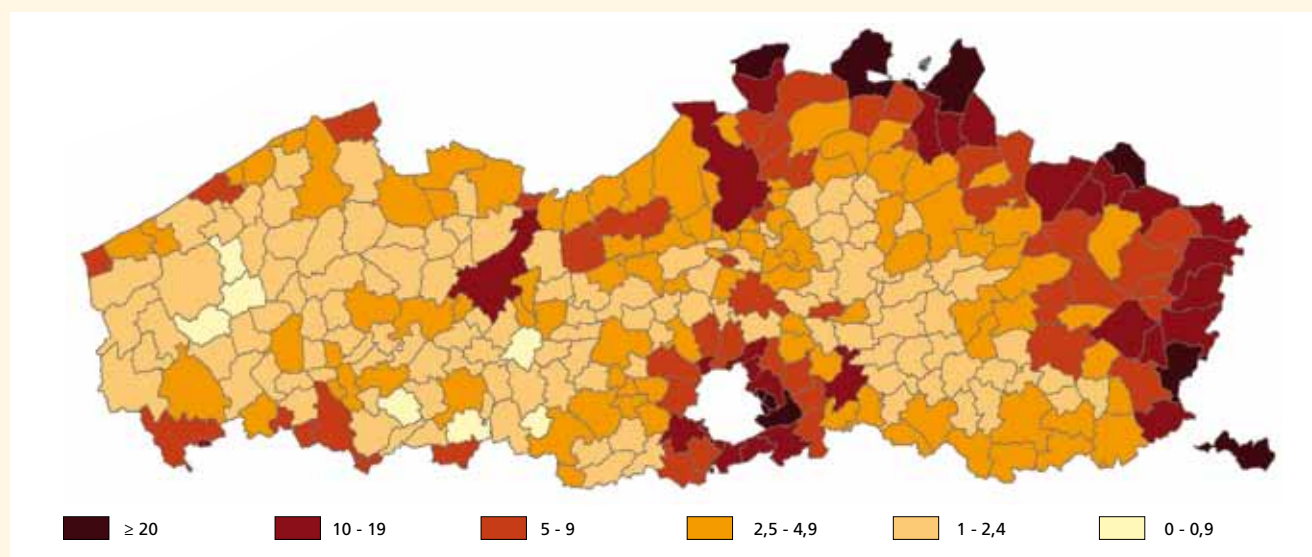
delingen hebben de nationaliteit van een lidstaat van de Europese Unie (57%).

Het valt op dat het aantal personen met de Marokkaanse en de Turkse nationaliteit de laatste 10 jaar aanzienlijk is gedaald. Dat komt vooral doordat een groot deel van hen ondertussen Belg is geworden. In dezelfde periode is het aantal Nederlanders en het aantal Polen sterk toegenomen.

Opgesplitst per gemeente ligt het aandeel vreemdelingen het hoogst in de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg, in de rand rond Brussel, in de grootsteden Antwerpen en Gent en in Midden-Limburg. Ook de centrumsteden scoren vrij hoog. De nationaliteit van de vreemdelingen verschilt van regio tot regio. Aan de grens met Nederland gaat het vooral om Nederlanders, in de rand rond Brussel om EU-burgers.

3.233 Vreemdelingen per gemeente

Aandeel van de bevolking met een huidige vreemde nationaliteit per gemeente, op 1 januari 2011, in %.

Bron: ADSEI.

De niet-Europese vreemdelingen wonen hoofdzakelijk in Antwerpen, Gent en de centrumsteden.

Vergeleken met de buurlanden ligt het aandeel vreemdelingen in Vlaanderen ongeveer op het niveau van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, maar duidelijk boven het niveau van Nederland en onder dat van Duitsland, België in zijn geheel en Luxemburg. In Luxemburg hebben meer dan 4 op de 10 inwoners een vreemde nationaliteit. Het opvallend Europese karakter van de vreemde bevolking in Vlaanderen en België wordt in de buurlanden enkel overtroffen in Luxemburg.

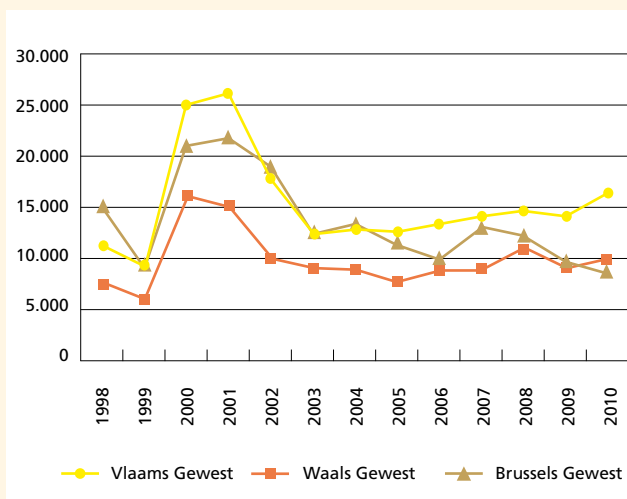
Personen van vreemde herkomst

Bovenstaande cijfers slaan enkel op de personen met een huidige vreemde nationaliteit en dus niet op alle **personen van vreemde herkomst**. Zo hebben heel wat vreemdelingen in de loop der jaren de Belgische nationaliteit verworven. Het aantal nationaliteitswijzigingen kende door de versoepeling van de procedure om de Belgische nationaliteit te verwerven begin 2000 een piek in 2000 en 2001. Tussen 2005 en 2008 is het aantal nationaliteitswijzigingen in het Vlaamse Gewest weer licht gestegen, met een nog iets sterkere stijging in 2010.

Als bij het aandeel vreemdelingen (personen met een huidige vreemde nationaliteit) ook de personen worden geteld die de Belgische nationaliteit hebben verworven, komt men tot het aandeel personen dat geboren is met een andere dan de Belgische nationaliteit. Begin 2011 ging het samen om 12% van de Vlaamse bevolking. Telt men daarbij ook de nog thuiswonende personen die Belg zijn vanaf hun geboorte maar een moeder hebben die zelf bij haar geboorte een niet-Belgische nationaliteit had, dan

3.235 Nationaliteitsverwervingen

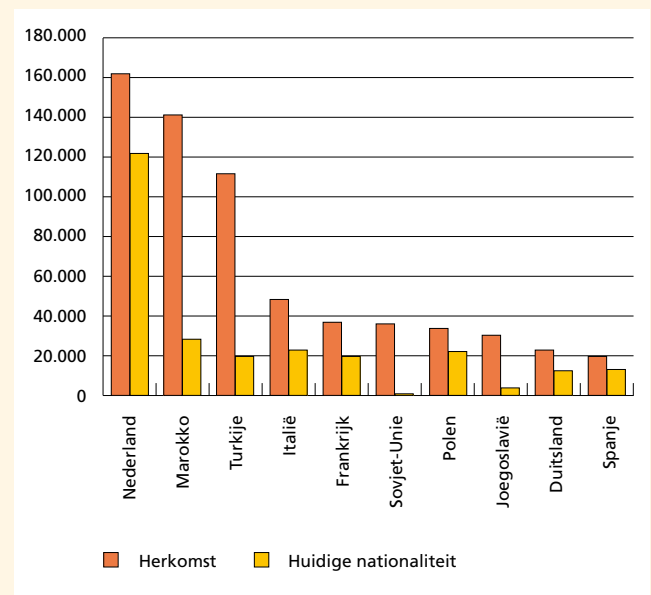
Evolutie van het aantal vreemdelingen dat de Belgische nationaliteit heeft verworven naar gewest, van 1998 tot 2010.

Bron: ADSEI.

3.236 Top 10 van de personen van vreemde herkomst

Aantal personen van vreemde herkomst van de 10 belangrijkste herkomstlanden en aantal personen met een huidige nationaliteit van deze landen, in 2011.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

komt men in 2011 in totaal aan bijna 924.000 personen van vreemde herkomst of 15% van de Vlaamse bevolking.

Naar leeftijd zijn er opmerkelijke verschillen. In de jongste leeftijdsgroep (0 tot 5 jaar) loopt het aandeel personen van vreemde herkomst op tot 25%. Het aandeel personen van vreemde herkomst neemt geleidelijk af naarmate de leeftijd stijgt. Bij de personen van 65 jaar en ouder gaat het om 5%.

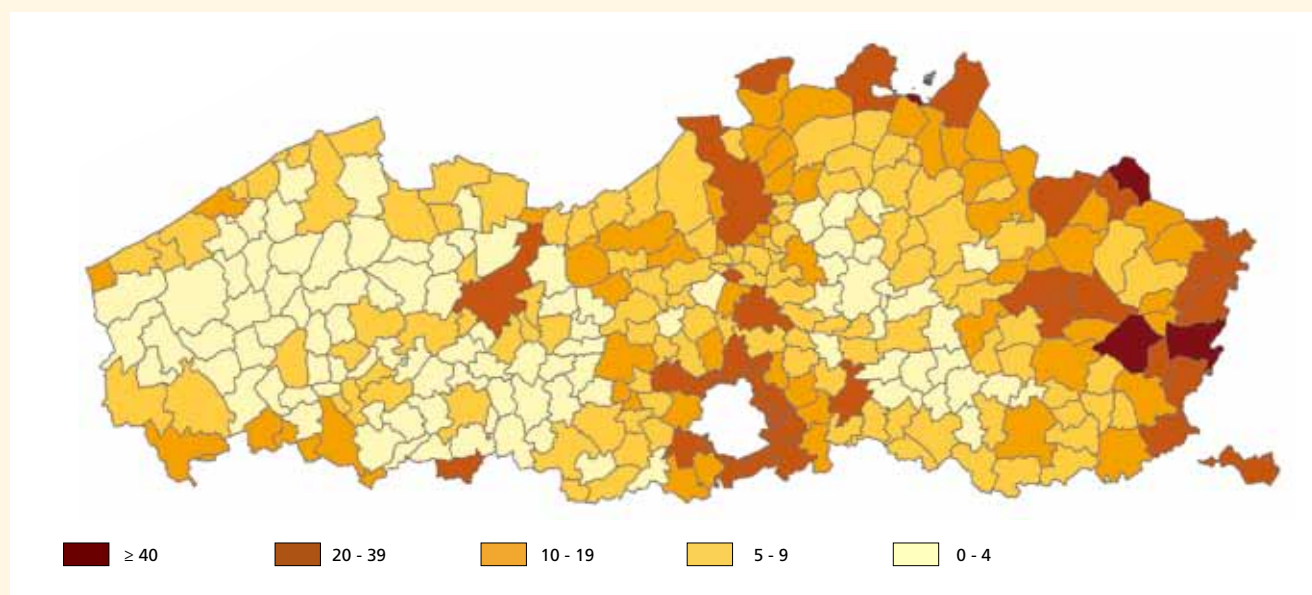
Bijna 1 op de 5 personen van vreemde herkomst is afkomstig uit Nederland (18%). Daarna volgen de personen afkomstig uit Marokko (15%), Turkije (12%), Italië (5%) en Frankrijk (4%).

Het aandeel personen van vreemde herkomst (15%) ligt meer dan dubbel zo hoog als het aandeel personen met een huidige vreemde nationaliteit (7%). Dat verschil varieert echter sterk naar herkomstland. Vooral het grote verschil voor Marokko en Turkije valt hierbij op. Het aantal personen van Turkse en Marokkaanse herkomst ligt respectievelijk 6 en 5 keer hoger dan het aantal personen met een huidige Turkse en Marokkaanse nationaliteit.

De personen van vreemde herkomst wonen vooral in de grootsteden en centrumsteden, de rand rond Brussel, de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg en Midden-Limburg. Personen van Nederlandse herkomst wonen vooral in de grensstreek met Nederland, personen van Zuid-Europese en Turkse herkomst vooral in Limburg en personen van Marokkaanse herkomst vooral in de regio tussen Antwerpen en Brussel.

3.237 Personen van vreemde herkomst per gemeente

Aandeel van de bevolking van vreemde herkomst per gemeente, op 1 januari 2011, in %.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

In bovenstaande cijfers over vreemdelingen en personen van vreemde herkomst wordt enkel rekening gehouden met personen die langdurig en legaal in het land verblijven. Daardoor blijven asielzoekers waarvan de procedure loopt en personen die onwettig in ons land verblijven buiten beeld. Begin 2010 lag het aantal asielzoekers in de procedure met woonplaats in het Vlaamse Gewest op ruim 23.000. Over de tweede groep (de zogenaamde 'illegalen') zijn geen Vlaamse cijfers beschikbaar. Schattingen voor geheel België spreken over 100.000 tot 110.000 personen (Van Meeteren e.a., 2007).

inwijkelingen en verdriedubbelde het aantal Spaanse inwijkelingen. De stijging is relatief gezien echter veruit het grootst bij de inwijkelingen uit Oost-Europa. Bij de Polen en Roemenen ligt het aantal inwijkelingen in 2010 bijna 10 keer hoger dan in 2000, bij de Bulgaren zelfs bijna 20 keer hoger.

De gepresenteerde cijfers over inwijking van vreemdelingen houden geen rekening met **asielzoekers** en erkende vluchtelingen. In 2011 werden in België 25.479 asielaan-

Instream van vreemdelingen

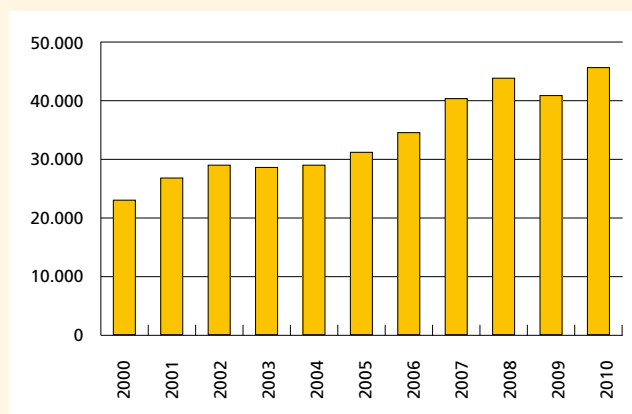
Vreemdelingen komen om verschillende redenen naar België: om een gezin te vormen of er zich mee te herenigen, om te studeren, om te werken of om als vluchteling asiël aan te vragen.

In de loop van 2010 kwamen 45.799 vreemdelingen (personen met een huidige vreemde nationaliteit) zich vanuit het buitenland langdurig (meer dan 3 maanden) in het Vlaamse Gewest vestigen. Na een kleine afname in 2009 is de **externe inwijking** van vreemdelingen in 2010 weer toegenomen.

Als de aantallen van de 10 grootste nationaliteitsgroepen in 2010 vergeleken worden met de situatie in 2000 blijkt het aantal inwijkelingen bij bijna alle nationaliteiten te zijn gestegen. Maar die stijging is niet overal even groot. Bij de Nederlanders – veruit de grootste groep – is het aantal inwijkelingen tussen 2000 en 2010 met bijna 30% toegenomen, bij de Turken gaat het om een toename van goed 40%. In dezelfde periode verdubbelde het aantal Marokkaanse

3.238 Inwijking van vreemdelingen

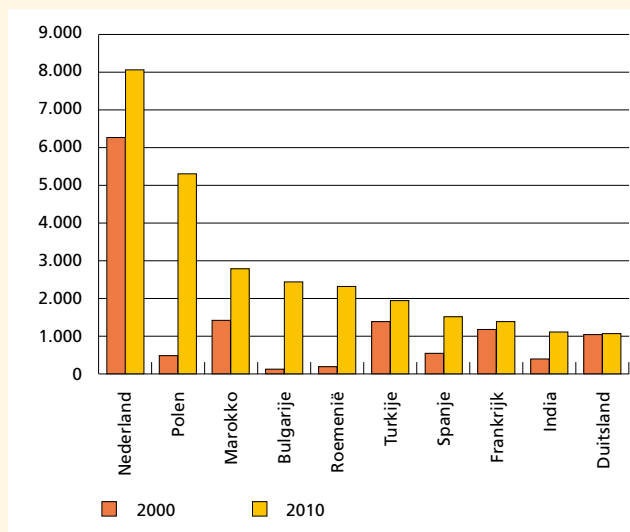
Evolutie van het aantal personen met vreemde nationaliteit dat zich van buiten België in het Vlaamse Gewest is komen vestigen (exclusief asielzoekers, erkende vluchtelingen/registratiewijzigingen en herinschrijvingen na schrappingen), van 2000 tot 2010.

Bron: ADSEI.

3.239 Top 10 van de inwijkelingen

Aantal personen van de 10 belangrijkste niet-Belgische nationaliteiten die in 2010 ingeweken zijn in het Vlaamse Gewest en het aantal inwijkelingen met deze nationaliteiten in 2000.

Bron: ADSEI.

vragen ingediend. Het aantal asielaanvragen zit daarmee de laatste jaren weer in sterk stijgende lijn, maar blijft nog steeds een pak onder het niveau van de periode 1999-2000. Aangezien slechts één aanvraag per gezin wordt ingediend, ligt het aantal betrokken personen hoger. In totaal gaat het om 32.270 personen. De cijfers worden ook vertekend doordat eenzelfde persoon een aanvraag meerdere keren na elkaar kan indienen. Als enkel rekening wordt gehouden met nieuwe aanvragen, daalt het aantal tot 20.330 asielaanvragen.

De nationaliteit van de asielaanvragers is zeer divers. In 2011 kwamen zij vooral uit Afghanistan (11%), Guinee (8%), Irak (8%), Rusland (6%) en Kosovo (6%).

Een bijzondere groep vormen de 1.649 niet-begeleide minderjarige asielzoekers. Hun aantal is tegenover 2010 bijna verdubbeld. Het gaat vooral om personen uit Afghanistan (46%) en Guinee (17%).

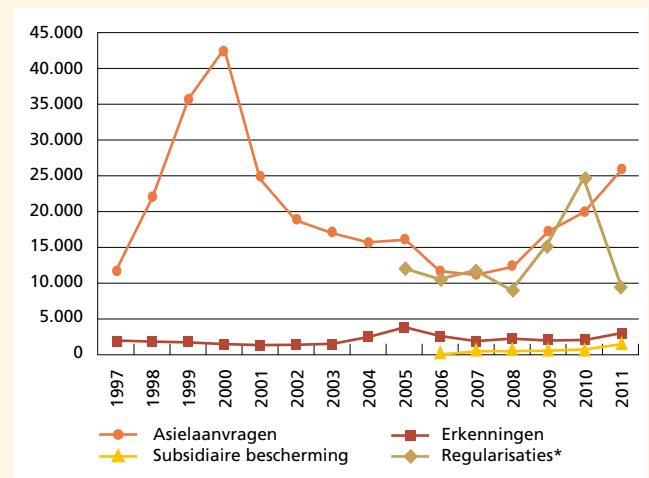
In 2011 vroegen in België relatief gezien duidelijk meer personen asiel aan dan in de buurlanden, Luxemburg uitgezonderd.

Slechts een minderheid van de asielzoekers wordt uiteindelijk ook als vluchteling erkend. In 2011 werden in België 2.857 dossiers positief beoordeeld. Deze personen zijn vooral afkomstig uit Guinee (20%), Irak (14%), Afghanistan (10%), Rusland (7%) en China (6%).

In 1.094 asioldossiers werd het sinds oktober 2006 bestaande **subsidiare beschermingsstatuut** toegekend. Het gaat om personen die geen beroep kunnen doen op de gewone asielprocedure, maar waarvan gedacht wordt dat zij bij terugkeer naar hun eigen land gevaar lopen. In tegenstelling tot de erkende vluchtelingen krijgen zij slechts een tijdelijk verblijfsrecht al wordt dat na 5 jaar verblijf in ons land omgezet in een verblijfsrecht van onbepaalde duur. Bij de personen die in 2011 dergelijk subsidiair bescher-

3.240 Asielaanvragen, erkenningen, subsidiaire bescherming en regularisaties

Evolutie van het aantal dossiers asielaanvragen, asielerkenningen en toekenningen van het subsidiare beschermingsstatuut en het aantal geregulariseerde personen, België, van 1997 tot 2011.

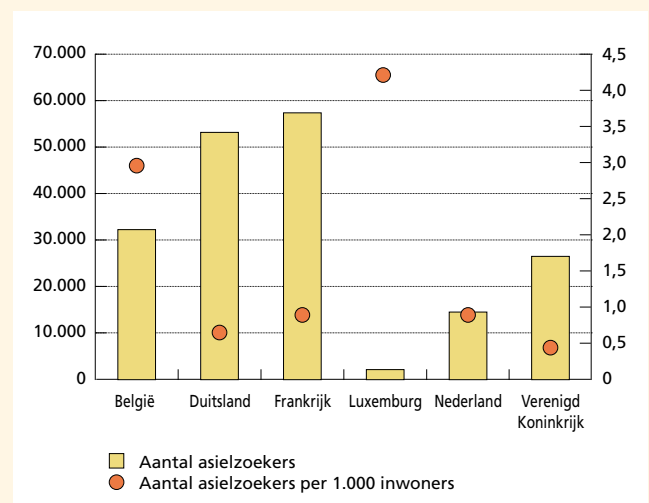
* Geen jaarcijfers vóór 2005 beschikbaar. Van 2000 (start procedure) tot 2005 gaat het in totaal om 40.000 tot 45.000 geregulariseerde personen.
Bron: DVZ, CGVS.

mingsstatuut hebben gekregen, vormen de Irakezen (54%) en de Afghanen (35%) de grootste groep.

Nog in 2011 werden 9.509 personen geregulariseerd. Een **regularisatie** geeft de betrokkene een tijdelijk of definitief verblijfsrecht omwille van een onredelijk langdurige asielprocedure of om medische of andere humanitaire redenen. Na een opvallende stijging in 2010 omwille van de regularisatiecampagne van personen met 'een duurzame lokale verankering' eind 2009, is het aantal betrokken personen in 2011 weer sterk gedaald.

3.241 Asielzoekers in West-Europa

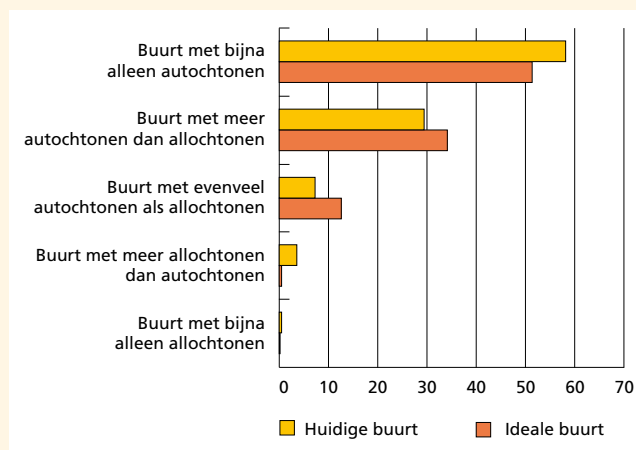
Absoluut aantal asielzoekers (linkse as) en aantal asielzoekers per 1.000 inwoners (rechtse as), in 2011.

Bron: Eurostat.

3.242 Samenstelling van de buurt

Samenstelling van de huidige buurt en van de ideale buurt, in 2011, in %.

Bron: SCV 2011.

Samenleven in diversiteit

De Vlaamse Regering wil tot één samenleving komen, waarbij iedereen - autochtone en 'nieuwe' Vlamingen - met elkaar samenleeft en actief het burgerschap opneemt. Een belangrijke voorwaarde om te komen tot een gedeeld en actief burgerschap is de aanwezigheid van contacten tussen personen van verschillende herkomst.

Bijna 6 op de 10 Vlamingen woont in een buurt met bijna alleen mensen van Belgische herkomst. Nog eens 3 op de 10 Vlamingen woont in een buurt met meer personen van Belgische herkomst dan van een andere herkomst. 1 op de 10 Vlamingen woont in een buurt waar er evenveel of meer personen van Belgische als van een andere herkomst wonen.

Als gevraagd wordt naar de ideale buurt scoren de middencategorieën iets hoger, de uitersten iets lager. Iets minder dan 3 op de 10 Vlamingen geeft aan minstens 1 keer per maand een praatje te maken met personen van niet-Belgische herkomst in de buurt.

In het Pact 2020 engageert de Vlaamse Regering er zich toe om discriminatie tegen 2020 uit te bannen. Aangezien attitudes aan de basis liggen van discriminerend gedrag is het belangrijk om de aanwezigheid van vooroordelen en negatieve gevoelens ten aanzien van kansengroepen na te gaan en te zien of deze gevoelens toe- of afnemen.

Uit de resultaten van de SCV-survey van 2011 blijkt dat de helft van de bevolking de aanwezigheid van andere culturen een verrijking vindt voor onze samenleving. Een kwart is het daar niet mee eens. Eenzelfde aandeel vertrouwt migranten niet en bijna de helft is van oordeel dat migranten komen profiteren van de sociale zekerheid. Ten slotte vindt 4 op de 10 Vlamingen dat moslims een bedreiging zijn voor onze cultuur en gebruiken.

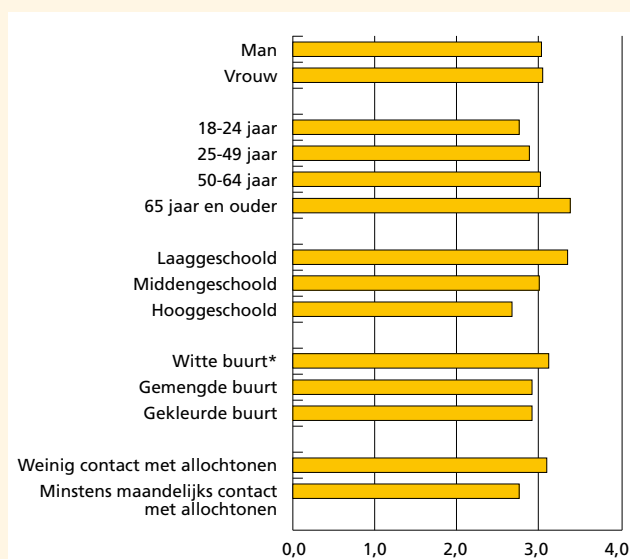
De **houding tegenover vreemdelingen** is sinds de eerste meting in 1997 nauwelijks gewijzigd. Dat blijkt als ver-

schillende stellingen uit de SCV-module over de houding tegenover vreemdelingen en migratie worden samengebracht tot één samengestelde intolerantie-index. Hoe hoger de score op deze index, hoe negatiever de houding. In 2011 is er geen significant verschil tussen de houding van mannen en vrouwen. Naar leeftijd en opleiding is er wel een duidelijk verschil: de intolerantie neemt toe met de leeftijd en neemt af naarmate men hoger opgeleid is. De houding tegenover vreemdelingen verschilt ook naar gelang de samenstelling van de buurt. Mensen die wonen in een gemengde of gekleurde buurt, zijn toleranter dan mensen in 'witte' buurten. Wie minstens maandelijks een praatje maakt in zijn buurt met personen van niet-Belgische herkomst, is toleranter dan personen die dat niet doen. Het effect van leeftijd, opleiding, samenstelling van de buurt en de contactfrequentie met allochtonen blijft ook overeind in een multivariaat model. Dat betekent dat deze factoren elk afzonderlijk een uniek effect hebben op de houding tegenover vreemdelingen.

Dat **discriminatie** nog niet is uitgebannen, blijkt ook uit het aantal racismeklachten ingediend bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding en de Vlaamse Meldpunten Discriminatie. In 2011 ging het in het Vlaamse Gewest in totaal om 770 klachten waarbij sprake is van 'raciale criteria' (al dan niet in combinatie met geloof of levensbeschouwing). In totaal werden 471 racismedossiers geopend.

3.243 Intolerantie-index

Houding tegenover vreemdelingen en migratie naar geslacht, leeftijd, opleiding, samenstelling van de buurt en contactfrequentie met personen van niet-Belgische herkomst in de buurt, in 2011, samengestelde variabele (gemiddelde score van 4 stellingen) met schaal van 1 tot 5 (hoe hoger de score, hoe negatiever de houding).

* Witte buurt: buurt met bijna alleen mensen van Belgische herkomst; gemengde buurt: buurt met meer of ongeveer evenveel mensen van Belgische herkomst als van een andere herkomst; gekleurde buurt: buurt met meer of bijna alleen mensen van een andere herkomst.
Bron: SCV 2011.

Met elkaar samenleven impliceert ook dat iedereen actief en volwaardig aan de Vlaamse samenleving kan participeren. Nog steeds blijkt de maatschappelijke positie van 'nieuwe' Vlamingen op een aantal belangrijke levensdomeinen minder gunstig dan die van autochtone Vlamingen. En ook tussen vreemdelingen onderling bestaan duidelijke verschillen: terwijl de EU-burgers veelal gelijke tred kunnen houden met de Vlamingen, hinken de niet-EU-burgers vaak (ver) achterop.

Nationaliteit speelt een belangrijke rol op de arbeidsmarkt, vooral dan voor mensen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie. In 2011 lag de **werkzaamheidsgraad** van niet-EU-burgers 26 procentpunten lager dan bij Belgen en 22 procentpunten lager dan bij personen met een nationaliteit van binnen de Europese Unie (exclusief Belgen). Vooral de niet-Europese vrouwen scoren zwak. Van hen is slechts 3 op de 10 aan het werk. De achterstand van niet-EU-burgers is de afgelopen jaren weliswaar kleiner geworden, maar in internationaal opzicht presteert Vlaanderen nog steeds zwak. Zowel in de buurlanden als in de meeste andere EU-landen ligt de arbeidsdeelname van deze groep veel hoger. Door te kijken naar geboorteland in plaats van nationaliteit kan een deel van de groep personen die in de loop der jaren Belg is geworden, mee in rekening worden gebracht. De werkzaamheidsgraad van personen geboren buiten de Europese Unie (53%) ligt weliswaar hoger dan de werkzaamheidsgraad van personen met een nationaliteit van buiten de EU (46%), maar ook bij deze groep blijft er nog steeds een kloof van 20 procentpunten bestaan met de werkzaamheidsgraad van personen geboren in België.

De mindere positie op de arbeidsmarkt van niet-EU-burgers blijkt ook uit de werkloosheidscijfers. De **werkloosheidsgraad** ligt bij deze groep 5 keer hoger dan bij Belgen en meer dan dubbel zo hoog als bij personen met een EU-nationaliteit. De hoge werkloosheidsgraad wordt bevestigd door de oververtegenwoordiging van personen afkomstig van buiten de EU in het aantal ingeschreven werkzoekenden bij de VDAB. Als niet alleen naar de huidige maar ook naar de vorige nationaliteit van de werkzoekenden gekeken wordt, bleek in 2011 bijna 1 op de 4 werkzoekenden afkomstig van buiten de Europese Unie. Terwijl het aantal werkzoekenden afkomstig van binnen de EU (inclusief Belgen) het laatste jaar met 6 procentpunten is gedaald, is het aantal werkzoekenden afkomstig van buiten de EU nagenoeg even groot gebleven. Deze laatste groep heeft blijkbaar minder kunnen profiteren van de daling van de werkloosheidscijfers in de eerste helft van 2011.

In tegenstelling tot op de arbeidsmarkt wijzen de algemene deelnamecijfers van vreemdelingen aan het onderwijs niet direct op achterstelling. Het aandeel leerlingen met een vreemde nationaliteit in het kleuter, lager en secundair onderwijs schommelde in het schooljaar 2010-2011 tussen 6 en 7%, wat overeenkomt met het aandeel vreemdelingen in de totale bevolking. Opgesplitst naar studierichting blijken er wel verschillen. In de 2de en 3de graad van het ASO en TSO ligt het aandeel vreemdelin-

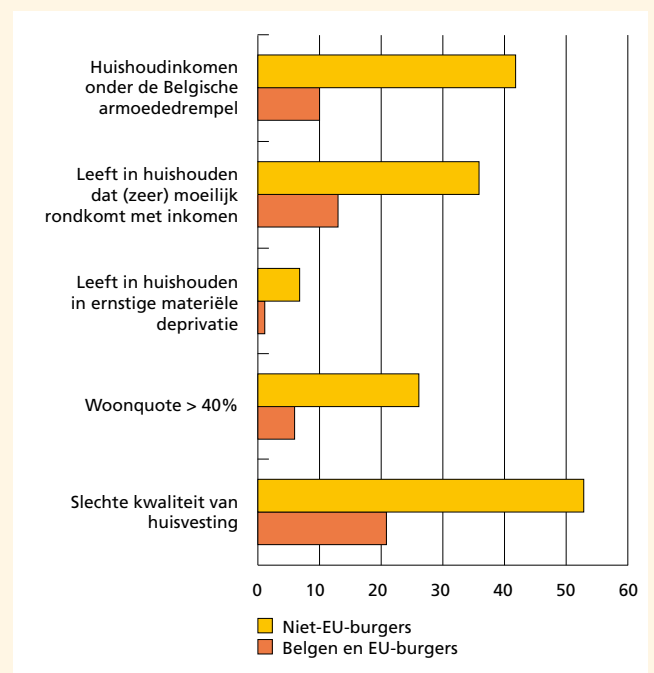
gen telkens tussen 3 en 5%. In het BSO ligt dat aandeel op 11% in de 2de graad en 7% in de 3de graad. In het buitengewoon secundair onderwijs gaat het om 9%. In het deeltijds beroepssecundair onderwijs ligt het aandeel vreemdelingen op 18%.

Meer nog dan nationaliteit bepaalt de aan- of afwezigheid van een taalachterstand iemands slaagkansen in het onderwijs. Daarom is het zinvol om ook te kijken naar de voertaal van het gezin waarin de leerlingen opgroeien. Het gewoon kleuter- en lager onderwijs telde in 2010 respectievelijk 17% en 14% leerlingen met een niet-Nederlandse **thuis taal**. In de 2de en 3de graad van het ASO en TSO gaat het slechts om 7% van de leerlingen. In het BSO stijgt dat aandeel tot 13%, in het deeltijds beroepssecundair onderwijs tot 23%.

Ook andere indicatoren die dieper ingaan op de schoolloopbaan van leerlingen wijzen op achterstand bij personen met een niet-Nederlandse thuis taal. Zo hadden in 2010 36% van de leerlingen met een niet-Nederlandse thuis taal al één of meerdere jaren vertraging opgelopen in het laatste jaar van het gewoon lager onderwijs. Bij de leerlingen met Nederlands als thuis taal is dat slechts 12%. In het secundair onderwijs loopt de **schoolse achterstand** verder op. In het 2de leerjaar van de 3de graad van het gewoon secundair onderwijs heeft 68% van de leerlingen met een vreemde thuis taal één of meerdere jaren vertraging opgelopen. Bij de leerlingen met Nederlands als thuis taal gaat het om 32%.

3.244 Maatschappelijke positie van vreemdelingen

Positie van personen met een niet-EU-nationaliteit en van personen met Belgische of EU-nationaliteit op vlak van inkomen en huisvesting, in 2010, in %.

Bron: ADSEI EU-SILC 2010.

Wat het hoger onderwijs betreft, lijkt het aandeel personen met een vreemde nationaliteit (8%) niet direct te wijzen op achterstand. Maar een aanzienlijk deel van de vreemdelingen ingeschreven in het Vlaamse hoger onderwijs komt hier enkel om te studeren en vertrekt daarna weer. Als enkel gekeken wordt naar de deelname aan het **hoger onderwijs** van de personen die in Vlaanderen secundair onderwijs hebben gevolgd, blijkt een ander beeld. 7 op de 10 leerlingen met een Belgische nationaliteit die in 2010 in Vlaanderen een diploma secundair onderwijs hebben gehaald, volgden in het academiejaar 2010-2011 een professionele of academische bachelor opleiding. Bij de niet-Belgen gaat het maar om de helft van de leerlingen.

Ook als naar de volwassen bevolking wordt gekeken, blijkt een duidelijke opleidingsachterstand van niet-EU-burgers. In 2010 was 51% van de niet-EU-burgers van 25 jaar en ouder laag opgeleid. Bij de Belgen en de EU-burgers gaat het respectievelijk om 37% en 36%.

Daarnaast zijn de niet-EU-burgers ook op andere domeinen minder goed af dan de Belgen en de andere EU-burgers. Niet-EU-burgers moeten vaker rondkomen met een inkomen onder de armoeddrempel, geven vaker zelf aan **financiële problemen** te hebben en leven vaker in een ernstig materieel gedepriveerd huishouden. Met dat laatste wordt bedoeld dat het huishouden omwille van financiële redenen bepaalde basisgoederen mist, problemen heeft met de betaling van rekeningen, het huis niet deftig kan verwarmen, niet jaarlijks op vakantie kan gaan of niet om de 2 dagen proteïnerijke voeding kan eten. Het aandeel van het inkomen dat aan huisvesting wordt besteed (zie **woonquote** in hoofdstukken 4.2 en 4.3), ligt bij niet-EU-burgers beduidend vaker boven de kritische drempel van 40%. Bovendien zijn de huizen waarin zij wonen doorgaans van mindere kwaliteit (zie hoofdstuk 3.8).

Nadere analyse voor de periode 2007-2009 en voor geheel België geeft aan dat vooral personen van Marokkaanse herkomst vaker moeten rondkomen met een inkomen onder de **armoeddrempel** (54%) dan personen van Belgische herkomst (12%), net als personen van Turkse herkomst (33%), Oost-Europese herkomst (36%) en niet-Europese herkomst (37%) (Van Haarlem e.a., 2011).

De zwakkere socio-economische positie van personen van vreemde herkomst blijkt ook uit de cijfers van Kind en Gezin over geboorten in kansarme gezinnen. Aan de hand van een aantal criteria, wordt bij elke geboorte nagegaan of het gezin kansarm is (zie hoofdstuk 3.8). Op basis daarvan wordt een **kansarmoede-index** berekend die aangeeft hoeveel kinderen de afgelopen 3 jaar geboren werden in een kansarm gezin. In 2011 lag deze index op 9,7%. Bij kinderen waarvan de moeder bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had, ligt deze index heel wat hoger dan bij kinderen met een moeder van Belgische herkomst (respectievelijk op 26% en 4%). Vreemde herkomst gaat dus vaak al vanaf erg jonge leeftijd gepaard met sociale achterstand.

Inburgering als opstap naar integratie

Ook de 'nieuwe' Vlaming zelf wordt door de Vlaamse overheid aangesproken op zijn of haar individuele verantwoordelijkheid. Er wordt van hem of haar gevraagd actief deel te nemen aan de samenleving door onder meer de taal en de omgangsvormen te leren kennen en te respecteren.

Het **inburgeringstraject** wordt daarbij gezien als een eerste, belangrijke opstap naar volwaardige deelname aan de samenleving. Dergelijk traject bestaat uit een vormingsprogramma ondersteund door individuele begeleiding vanuit het onthaalbureau (trajectbegeleiding). Het vormingsprogramma omvat lessen Nederlands (NT2), een cursus maatschappelijke oriëntatie en loopbaanoriëntatie. De concrete invulling van deze onderdelen is afhankelijk van het specifieke profiel van de inburgeraar. Afhankelijk van het scholingsniveau varieert de omvang van het NT2-project. Een standaardcursus Nederlands bestaat uit 240 lessen voor laaggeschoolden, 120 lessen voor hogergeschoolden en maximaal 90 uur voor hooggeschoolden. Voor niet gealfabetiseerde of zeer laaggeschoolden is er een langere versie van 600 lessen. Bij inburgeraars met een 'professioneel perspectief' is de loopbaanoriëntatie gericht op werk of zelfstandig ondernemerschap (via de VDAB). Anderen worden begeleid naar verdere studie en/of naar deelname aan het sociaal-culturele aanbod, vrijwilligerswerk of andere vrijetijdsbesteding. Welk traject een inburgeraar precies volgt, wordt vastgelegd in een inburgeringscontract.

Het Vlaamse inburgeringsbeleid richt zich op vreemdelingen van 18 jaar en ouder die zich langdurig (meer dan 3 maanden) of definitief in Vlaanderen of Brussel komen vestigen. Ook Belgen die in het buitenland geboren zijn en minstens één ouder hebben die ook in het buitenland geboren is, behoren tot de doelgroep van het inburgeringsbeleid. Iedereen die tot de doelgroep van inburgering behoort, heeft recht op een inburgeringstraject. Een aantal groepen zijn echter verplicht om dergelijk traject te volgen. Het gaat vooreerst om de zogenaamde '**nieuwkomers**': personen die zich recent in ons land hebben gevestigd. Meer bepaald gaat het om personen met een vreemde nationaliteit die voor het eerst meer dan 3 maanden in ons land (zullen) verblijven. Sinds maart 2012 behoren asielzoekers die meer dan 4 maanden geleden hun asielaanvraag hebben ingediend niet langer tot de verplichte doelgroep maar hebben ze recht op het volgen van een inburgeringstraject. Van zodra de asielzoeker als vluchteling wordt erkend, wordt het volledige traject verplicht. Naast de nieuwkomers zijn ook bedienaars van de erkende erediensdiensten verplicht om een inburgeringstraject te volgen.

Een aantal groepen is vrijgesteld van de plicht tot het volgen van een inburgeringstraject. Het gaat om de niet-Belgische staatsburgers van een EU-lidstaat, Noorwegen, IJsland, Liechtenstein of Zwitserland (de zogenaamde 'EU+-landen') en hun familieleden, om inburgeraars die

3.245 Nieuwkomers

Aantal meerderjarige personen in het Vlaams Gewest, van 2006 tot 2011.

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal	30.068	29.781	29.541	30.702	41.090	40.997
Profiel nieuwkomers (in %)						
Man	50,9	52,3	54,9	50,2	52,1	53,8
Vrouw	49,1	47,7	45,1	49,8	47,9	46,2
18-64 jaar	97,4	97,5	97,2	97,6	98,2	98,4
65 jaar en ouder	2,6	2,5	2,8	2,4	1,8	1,6
Nederlanders	23,4	22,3	16,4	15,5	14,6	13,8
Rest EU+-landen*	25,0	33,0	33,1	30,2	35,4	41,1
Van buiten de EU+	51,4	44,6	50,0	53,9	48,3	44,3
Onbekend/staatloos	0,2	0,1	0,5	0,3	1,7	0,8
Verplichte doelgroep	9,0	18,6	18,3	23,2	35,2	35,9
Rechthebbende doelgroep	62,1	53,2	43,4	50,1	54,1	59,0
Onbepaald	29,0	28,2	38,4	26,7	10,7	5,2

* EU+-landen zijn de landen van de Europese Unie, Noorwegen, IJsland, Liechtenstein en Zwitserland.
Bron: Kruispuntbank Inburgering.

al een inburgeringsattest hebben gehaald en om arbeidsmigranten die een tijdelijk verblijfsstatuut hebben dat kan leiden tot een definitief verblijf. Ook nieuwkomers van 65 jaar en ouder of nieuwkomers die ernstig ziek zijn of een handicap hebben, zijn niet verplicht een inburgerings-traject te volgen, net zomin als diegenen die een diploma kunnen voorleggen van het Belgische of Nederlandse onderwijs of die een volledig schooljaar hebben gevolgd in het onthaalonderwijs. De inburgeringsplicht geldt ook niet voor nieuwkomers in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

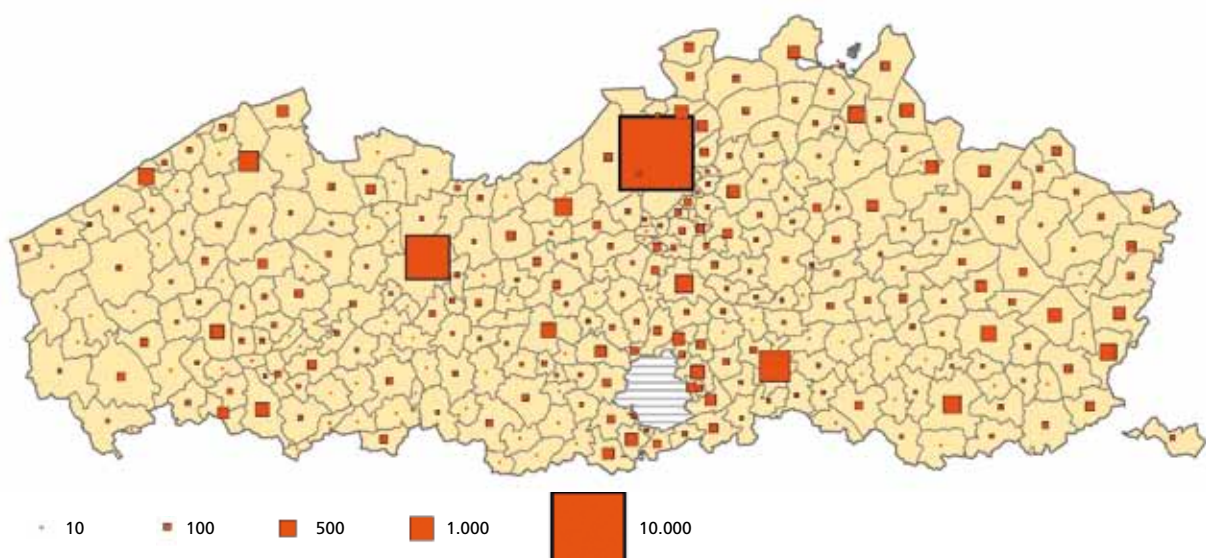
Wie inburgeringsplichtig is, moet zich binnen de 3 maanden aanmelden bij een onthaalbureau en moet met regelmaat deelnemen aan de verschillende onderdelen van

het inburgeringstraject (minstens 80% van de lessen). Verplichte inburgeraars die hun plicht niet nakomen en rechthebbende inburgeraars die hun inburgeringscontract niet naleven, kunnen een administratieve geldboete krijgen.

In 2011 zijn er 40.997 meerderjarige nieuwkomers in het Vlaamse Gewest ingestroomd. Dat aantal ligt min of meer op hetzelfde niveau als in 2010, maar duidelijk hoger dan in de periode 2006-2009 toen het aantal nieuwkomers telkens schommelde rond 30.000. De stijging sinds 2010 is deels te wijten aan een betere selectie van de doelgroep uit het Rijksregister. Deze cijfers slaan niet op het aantal vreemdelingen dat zich in een bepaald jaar in Vlaanderen komt vestigen (zie daarvoor de cijfers over de externe in-

3.246 Nieuwkomers per gemeente

Aantal meerderjarige nieuwkomers per gemeente, in 2011.

Bron: Kruispuntbank Inburgering.

wijking van vreemdelingen), maar op diegenen die behoren tot de doelgroep van het Vlaamse inburgeringsbeleid. Naar geslacht gaat het om iets meer mannen dan vrouwen. Slechts 2% van de meerderjarige nieuwkomers is 65 jaar of ouder.

Iets meer dan de helft van de meerderjarige nieuwkomers is afkomstig uit een EU+-land. Dit aandeel is tot 2007 opvallend gestegen – onder meer door de uitbreiding van de Europese Unie –, in 2008 en 2009 enigszins gedaald en in 2010 en in 2011 weer gestegen. De grootste nationaliteitsgroep zijn de Nederlanders. In 2011 waren zij goed voor 14% van het aantal nieuwkomers. Het aandeel Nederlanders is sinds 2006 behoorlijk sterk verminderd.

27% van de meerderjarige nieuwkomers zijn gezinsherenigers, 26% zijn arbeidsmigranten en 6% zijn geregulariseerden. 13% van de nieuwkomers hebben een asielaanvraag ingediend. Daarnaast zijn 22% van de nieuwkomers Europese onderdanen waarover geen verdere informatie beschikbaar is.

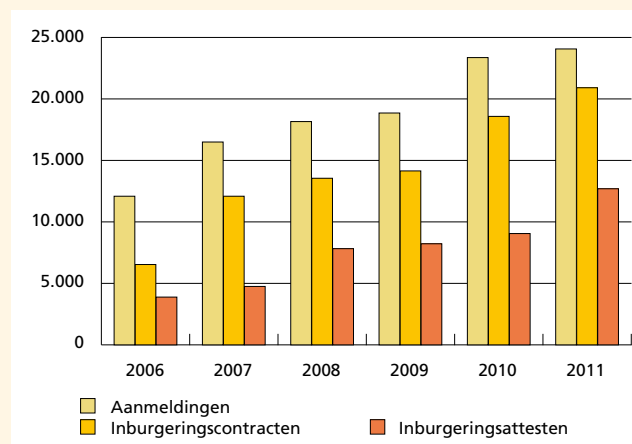
De nieuwkomers wonen vooral in de steden, op de eerste plaats in Antwerpen en Gent. Ook Leuven scoort behoorlijk hoog. Daarna volgen de andere centrumsteden, de rand rond Brussel, Midden-Limburg en de grensstreek met Nederland in de provincies Antwerpen en Limburg.

Begin 2011 was iets meer dan 1 op de 3 meerderjarige nieuwkomers verplicht een inburgeringstraject te volgen. Het aandeel van de verplichte doelgroep is de afgelopen jaren onder meer als gevolg van een aantal wijzigingen in de regelgeving sterk gestegen.

In 2011 hebben 24.036 inburgeraars zich voor het eerst aangemeld in een onthaalbureau in Vlaanderen of Brussel. 57% daarvan behoorde tot de verplichte doelgroep.

3.247 Inburgeringstrajecten

Aantal inburgeraars dat zich op een onthaalbureau heeft aangemeld, een inburgeringscontract heeft getekend en een inburgeringsattest heeft behaald, in het Vlaams en Brussels Hoofdstedelijk Gewest, van 2006 tot 2011.

Bron: Kruispuntbank Inburgering.

Er werden 20.824 **inburgeringscontracten** afgesloten, waarvan 69% met verplichte inburgeraars. In de loop van 2011 zijn 12.662 **inburgeringsattesten** afgeleverd.

Het aantal contracten en zeker het aantal afgeleverde attesten lag in 2011 duidelijk hoger dan in de voorgaande jaren. Dat heeft te maken met het hogere aantal inburgeraars sinds 2010. Het aantal aanmeldingen is in 2011 veel minder sterk gestegen.

De inburgering van minderjarige anderstalige nieuwkomers gebeurt niet door het volgen van een inburgeringstraject, maar vooral door school te lopen. In het secundair onderwijs krijgen de anderstalige nieuwkomers een jaar lang een Nederlands taalbad om daarna over te stappen naar het regulier onderwijs. In het schooljaar 2010-2011 zaten 2.740 leerlingen in de **onthaalklas** voor anderstalige nieuwkomers in het secundair onderwijs, wat iets hoger ligt dan de voorbije jaren. In het basisonderwijs worden de anderstalige nieuwkomers deels afzonderlijk onderwezen en deels samen met de kinderen in de reguliere klas.

Woonwagengewoners

Een wat aparte plaats binnen het Vlaamse integratiebeleid wordt ingenomen door de **woonwagengewoners**. Woonwagengewoners zijn mensen met een eigen, nomadische cultuur die traditioneel in een woonwagen wonen of gewoond hebben. Zij kunnen zowel in een woonwagen wonen als in een huis of appartement. In die zin mag de term 'woonwagengewoners' niet strikt geïnterpreteerd worden.

De groep is zeer heterogeen met Voyageurs (afstammelingen van de autochtone trekkende bevolking), Manoesjen en Roms. De meest recente beschikbare ramingen over het totale aantal woonwagengewoners dateren van 2003. Naar schatting leefden er toen in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 8.000 Voyageurs, 1.200 Manoesjen en 800 Roms. De Manoesjen arriveerden in de 15de eeuw in onze streken. Ze spreken naast het Nederlands hun eigen Manoesj-taal. De Roms zijn afkomstig uit Oost-Europa. Zij zijn sinds het einde van de 19de eeuw in verschillende golven naar West-Europa gekomen, leven sterk nomadisch en spreken hun eigen Romanés met als tweede taal Frans. De Roms zijn trouwens te onderscheiden van de Roma. Deze laatste groep spreekt Romanés zoals de Roms, maar is eerder recent vanuit Oost-Europa geïmmigreerd waar ze in huizen of appartementen woonden, niet in woonwagens. Zij behoren daardoor niet tot de groep woonwagengewoners zoals bepaald in het Vlaamse Integratiedecreet. Het aantal Roma in het Vlaamse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wordt geraamd op zowat 20.000.

De meeste woonwagengewoners die permanent in het Vlaamse of Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wonen, hebben de Belgische nationaliteit.

Er zijn wel recente cijfers beschikbaar over het aantal gezinnen dat daadwerkelijk in een woonwagen of caravan woont. In 2011 ging het naar schatting in het Vlaamse en

het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest om 967 gezinnen. Dat komt overeen met ongeveer 2.600 personen. Bij iets minder dan een kwart van deze gezinnen gaat het om Roms. De andere gezinnen zijn Voyageurs en Manoesjen. Tegenover 2003 is het aantal gezinnen dat leeft in een woonwagen of caravan met 15% gestegen.

Woonwagenbewoners leven in familieverband op woonwagenterreinen. In 2012 zijn er 468 standplaatsen op 29 residentiële woonwagenterreinen (ingericht voor permanente bewoning) in Vlaanderen en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De helft van de residentiële woonwagenbewoners kan dus terecht op een legaal openbaar woonwagenterrein. De andere gezinnen zijn aangewezen op niet-gereguleerde privéterreinen die ze huren of kopen. Voor de ongeveer 1.000 doortrekkende gezinnen die Vlaanderen jaarlijks aandoen zijn er momenteel 5 doortrekkerterreinen, samen goed voor 103 standplaatsen. Daarnaast hebben enkele gemeenten wel een regeling voor de opvang van doortrekkers op pleisterplaatsen.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding (CGKR) (2012). *Migratie. Jaarverslag 2011*. Brussel: CGKR.
- Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding (CGKR) (2012). *Discriminatie en diversiteit. Jaarverslag 2011*. Brussel: CGKR.
- Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen (CGVS) (2012). *Asielstatistieken: overzicht 2011*. Brussel: CGVS.
- Dienst Vreemdelingenzaken (2012). *Aanvragen om machting tot verblijf voor humanitaire redenen. Statistische gegevens – dienstjaar 2011*. Brussel: DVZ.
- Departement Onderwijs en Vorming (OND) (2012). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs. Schooljaar 2010-2011*. Brussel: OND.
- Kind en Gezin (2012). *Het Kind in Vlaanderen 2011*. Brussel: Kind en Gezin.
- Noppe, J. & Lodewijckx, E. (2012). *De gekleurde samenleving. Personen van vreemde herkomst in Vlaanderen*. Brussel: SVR.
- SVR (2012). *Vlaamse Armoedemonitor 2012*. Brussel: SVR.
- Van Haarlem, A., Coene, J. & Lusyne, P. (2011). De superdiversiteit van armoede en sociale uitsluiting. In: Dierckx, D., Vranken, J., Coene, J. & Van Haarlem, A. (red.). *Armoede en Sociale Uitsluiting: Jaarboek 2011*. Acco: Leuven.
- Van Meeteren, M., Van San, M. & Engbersen, G. (2007). *Irreguliere immigranten in België: inbedding, uitsluiting en criminaliteit*. Rotterdam: Risbo.

Agentschap voor Binnenlands Bestuur (ABB):

<http://www.inburgering.be>

Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI): <http://statbel.fgov.be/nl>

Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen (CGVS): <http://www.belgium.be/cgvs>

Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ): <http://dofi.ibz.be>

Departement Onderwijs en Vorming (OND):

<http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken>

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor:

www.lokaalstatistieken.be

Steunpunt Gelijkekansenbeleid:

<http://www.steunpuntgelijkekansen.be>

Steunpunt Werk en Sociale Economie (WSE):

<http://www.steunpuntwse.be>

Kruispunt Migratie-Integratie: <http://www.kruispuntmi.be>

Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding (VDAB): <http://www.vdab.be>

DEFINITIES

Armoededrempel Om zicht te krijgen op de armoede-situatie van een land of regio wordt onder impuls van de Europese actieplannen vaak gewerkt met het armoederisicopercentage. Het gaat om het aandeel personen dat leeft in een huishouden dat moet rondkomen met een inkomen onder de nationale armoededrempel. Deze drempel is bepaald op 60 procent van het mediaan netto beschikbare nationaal gestandaardiseerde huishoudinkomen.

Ernstige materiële deprivatie Een ernstig materieel gedepriveerd huishouden mist minstens 4 van volgende 9 items omwille van financiële redenen: 1 week vakantie per jaar, een maaltijd met vis, vlees, kip of vegetarisch alternatief om de 2 dagen, een wasmachine, een kleuren-tv, een telefoon, een auto, de rekeningen voor huur of hypotheek en nutsvoorzieningen kunnen betalen, het huis degelijk kunnen verwarmen, beperkte onverwachte financiële uitgave kunnen doen.

Nieuwkomer Een persoon is een nieuwkomer als hij een vreemde nationaliteit heeft en voor het eerst meer dan 3 maanden in België verblijft, als hij de Belgische nationaliteit heeft en hoogstens een jaar in België woont of als hij een asielzoeker is die meer dan 4 maanden geleden zijn asielaanvraag heeft ingediend. Elke nieuwkomer is in principe verplicht een inburgeringstraject te volgen, al zijn verschillende groepen van deze verplichting vrijgesteld. Het gaat dus niet om het aantal vreemdelingen dat zich in een bepaald jaar in Vlaanderen komt vestigen, maar om diegenen die behoren tot de doelgroep van het Vlaamse inburgeringsbeleid.

Thuis taal Volgens het Ministerie van Onderwijs en Vorming is de thuis taal niet het Nederlands als de leerling in het gezin met niemand of in een gezin met 3 gezinsleden (zonder de leerling) met maximum 1 gezinslid Nederlands spreekt. Broers en zussen worden als 1 gezinslid beschouwd.

Vreemdeling Persoon met een huidige niet-Belgische nationaliteit.

Vreemde herkomst De afbakening van het begrip 'vreemde herkomst' is niet eenduidig. Verschillende definities en operationalisering van herkomst worden gebruikt naargelang het thema of de (overheids)dienst die de gegevens verzamelt. Het Vlaamse Integratiedecreet (2009) heeft het in artikel 3 over "personen die bij hun geboorte niet de Belgische nationaliteit bezaten of van wie minstens één van de ouders bij geboorte niet de Belgische nationaliteit bezat".

Vluchteling/asielzoeker/subsidiaire bescherming Een asielzoeker is een vreemdeling die in België een aanvraag indient om erkend te worden als vluchteling die voldoet aan de voorwaarden van artikel 1 van het Internationaal Vluchtelingenverdrag van 1951. Een vluchteling wordt daarin gedefinieerd als "de persoon die een gegronde vrees heeft voor vervolging om reden van zijn of haar ras, religie, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep, die zich buiten zijn of haar land van herkomst bevindt en die omwille van die vrees de bescherming van dat land niet kan of wil inroepen." Om als vluchteling erkend te worden moet een asiel-aanvraag worden ingediend bij de Dienst Vreemdelingenzaken. Het is het Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en Staatlozen dat de vluchtelingenstatus toekent of weigert.

Indien een asielzoeker geen vluchteling is die voldoet aan de voorwaarden van artikel 1 van het Internationaal Vluchtelingenverdrag maar toch een reëel risico op 'ernstige schade' loopt in geval van terugkeer naar zijn land, wordt hem het subsidiaire beschermingsstatuut toegekend. In tegenstelling tot bij erkende vluchtelingen omvat het subsidiaire beschermingsstatuut slechts een tijdelijk verblijfsrecht al wordt dat na 5 jaar verblijf in België omgezet in een verblijfsrecht van onbepaalde duur.

Werkzaamheidsgraad Aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd (20-64 jaar).

(ILO-)Werkloosheidsgraad Aandeel werklozen in de beroepsbevolking (werkenden en werklozen).

Woonquote Aandeel van het inkomen dat aan huisvestingskosten wordt besteed.

3.8 INKOMEN, ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING

De Vlaamse Regering heeft van de strijd tegen armoede een toprioriteit gemaakt. In het **Pact 2020** verbindt zij er zich toe om de armoede en sociale uitsluiting tegen 2020 sterk te verminderen. Zij wil de inkomensituatie van de armste gezinnen verbeteren en ervoor zorgen dat alle Vlamingen volwaardig aan alle domeinen van de samenleving kunnen participeren. Deze doelstellingen werden verder verfijnd en in acties vertaald in het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding 2010-2014. In het kader van de nieuwe **Europa 2020-strategie** heeft de Vlaamse Regering zich als doel gesteld om de armoede en sociale uitsluiting tegen 2020 met 30% te verminderen en de kinderarmoede te halveren.

Armoede is meer dan een tekort aan inkomen. Het verwijst naar een geheel van onderling verbonden vormen van uitsluiting op verschillende domeinen van het individuele en sociale leven. Financiële moeilijkheden zijn tegelijk vaak oorzaak en gevolg van achterstelling op vlak van onder meer tewerkstelling, onderwijs, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie.

In een eerste deel komen de financiële aspecten van armoede aan bod en de wijze waarop het beschikbare inkomen over de bevolking is verdeeld. De mindere positie van mensen met een laag inkomen op vlak van onderwijs, arbeidsdeelname, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie komt aan bod in deel 2. In deel 3 wordt ten slotte ingegaan op de specifieke situatie van kinderen en ouderen.

Welvaartsverdeling en armoede

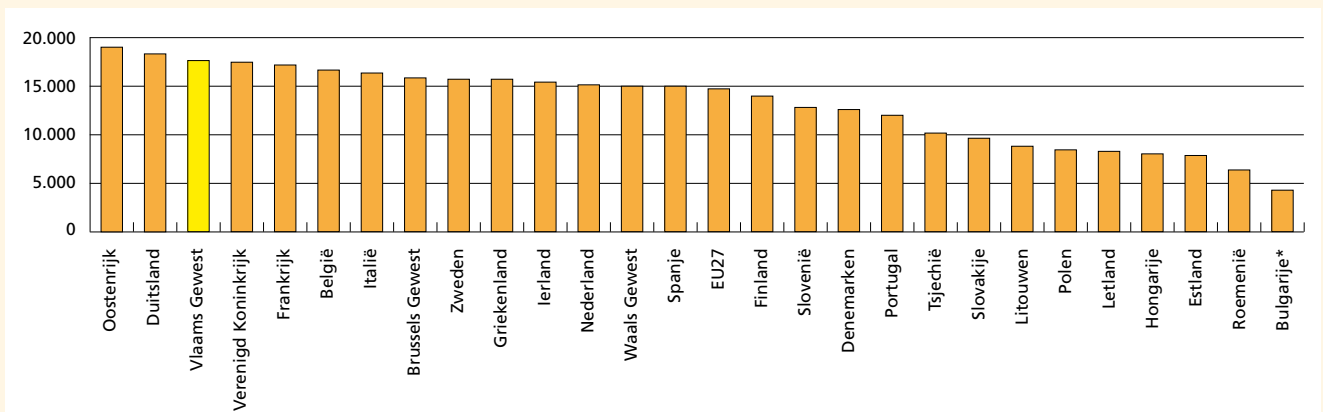
Beschikbaar inkomen

Het bruto binnenlands product (bbp) wordt vaak gebruikt om de geproduceerde welvaart in een land of regio te meten. Het geeft inzicht in de totale waarde van goederen en diensten die worden geproduceerd, maar is geen goede indicator voor het inkomen dat de inwoners daadwerkelijk in handen hebben. Daarvoor kijkt men best naar het **beschikbaar inkomen**. Dat bekomt men door van het geheel aan inkomsten van de inwoners (inkomsten uit economische activiteit, uit vermogen en uit sociale transfers) de door hen verschuldigde belastingen en sociale bijdragen af te trekken. Door dat inkomen uit te drukken in koopkrachtpariteiten wordt het mogelijk internationaal te vergelijken.

Het Vlaamse Gewest scoort behoorlijk hoog in Europa. De EU-lidstaten uit Oost-Europa bereiken duidelijk niet het welvaartsniveau van de EU15-lidstaten. Het gemiddelde beschikbare inkomen ligt in Vlaanderen hoger dan in Brussel en Wallonië. Opvallend is dat sinds 2005 het beschikbare inkomen er in alle 3 de gewesten in reële termen weer op vooruit is gegaan, dit in tegenstelling tot de periode tussen 2001 en 2005. Tussen 1997 en 2009 is het beschikbare inkomen in het Vlaamse Gewest met 16% toegenomen. Die stijging ligt hoger dan in het Waalse

3.248 Beschikbaar inkomen

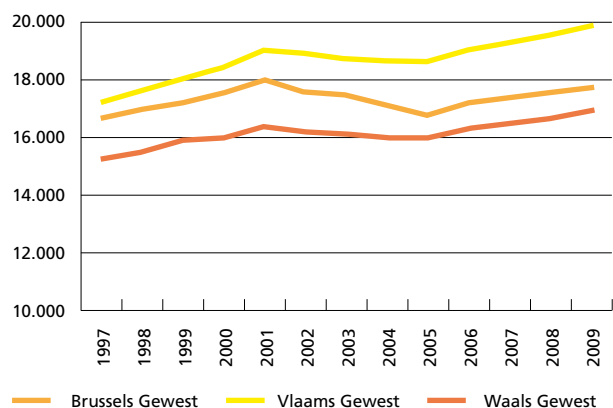
Beschikbaar inkomen per inwoner in euro koopkrachtpariteiten gebaseerd op de finale consumptie, in de Belgische gewesten en de EU27-landen (geen cijfers voor Luxemburg, Cyprus en Malta), in 2008.

* Cijfer voor 2007.
Bron: Eurostat.

3.249 Evolutie beschikbaar inkomen

Evolutie van het beschikbaar inkomen per inwoner in de gewesten in euro en prijzen van 2009, van 1997 tot 2009.

Bron: INR, bewerking SVR.

Gewest (+12%) en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (+7%). Daardoor is de voorsprong van het Vlaamse Gewest op de andere gewesten nog toegenomen.

Maar ook binnen Vlaanderen bestaan er opvallende regionale verschillen. Het beschikbare inkomen ligt het hoogst in Vlaams-Brabant. De Oost-Vlaamse arrondissementen scoren veelal rond het Vlaamse gemiddelde. In de provincie Antwerpen scoort het arrondissement Antwerpen iets onder het gemiddelde, het arrondissement Mechelen iets boven het gemiddelde. In de Limburgse en de meeste West-Vlaamse arrondissementen ligt het beschikbare inkomen duidelijk lager dan het Vlaamse gemiddelde.

Bevolking onder de armoededrempel

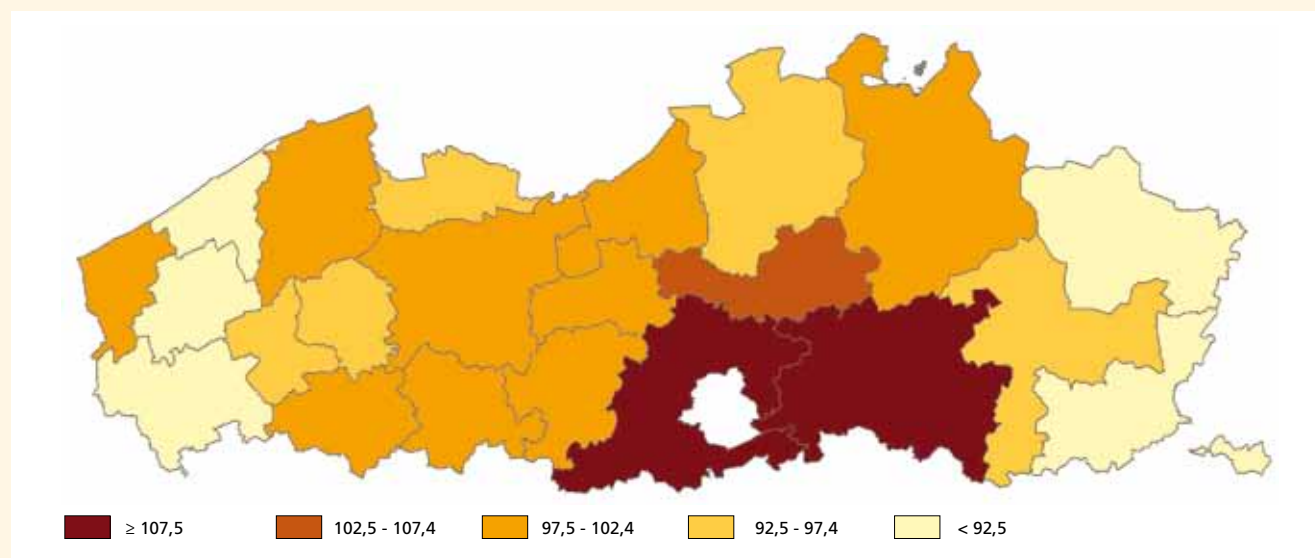
Dat het Vlaamse gemiddelde beschikbare inkomen in Europees opzicht relatief hoog ligt, zegt nog niets over de welvaartsverdeling binnen Vlaanderen. Om zicht te krijgen op de armoedesituatie van een land of regio wordt traditioneel aangegeven hoeveel mensen moeten rondkomen met een inkomen onder de **armoederisicodrempel**. Deze drempel is bepaald op 60 procent van het mediaan netto beschikbaar gestandaardiseerde huishoudinkomen in een land. Personen die leven in een huishouden dat moet rondkomen met een inkomen onder de armoedredrempel lopen een verhoogd risico op armoede. Door het huishoudinkomen te standaardiseren wordt rekening gehouden met de grootte en samenstelling van het huishouden.

De Belgische armoederisicodrempel lag volgens de EU-SILC-survey van 2010 voor een alleenstaande op 11.678 euro per jaar of 973 euro per maand. Omgerekend is dat voor een gezin met 2 volwassenen en 2 kinderen 2.043 euro per maand. 1 op de 10 Vlamingen moest in 2010 zien rond te komen met een inkomen onder deze armoederisicodrempel. Dat komt overeen met ongeveer 650.000 personen. Deze indicator wordt berekend op basis van het beschikbare huishoudinkomen in het jaar voor de survey. De cijfers van de survey van 2010 hebben dus eigenlijk betrekking op het huishoudinkomen van 2009. Bij deze cijfers dient te worden opgemerkt dat bepaalde kwetsbare bevolkingsgroepen in surveyonderzoek niet of nauwelijks vertegenwoordigd zijn. De hier vermelde armoedecijfers zijn dus eerder een onderschatting van de werkelijkheid.

Het **armoederisicopercentage** (= het aandeel personen onder de armoederisicodrempel) is de afgelopen jaren vrij stabiel gebleven, al lijkt er sprake van een lichte daling

3.250 Beschikbaar inkomen per arrondissement

Vergelijking van het beschikbaar inkomen per inwoner per arrondissement met het Vlaamse gemiddelde, in 2009 (Vlaams Gewest=100).

Bron: INR, bewerking SVR.

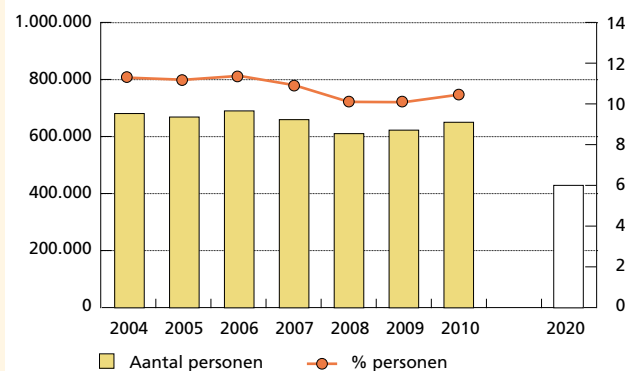
tussen de periode 2004-2006 en de periode 2008-2010. De vergelijking maken met de periode vóór 2004 is moeilijk wegens een wijziging in de databron. Wel is het zo dat tussen 1994 en 1997 het armoederisicopercentage licht daalde, waarna het tussen 1997 en 2001 min of meer stabiel bleef.

In het Vlaamse Hervormingsprogramma voor de EU2020-strategie heeft de Vlaamse Regering zich ertoe verbonden om het aantal personen met een inkomen onder de armoederisicodrempel tussen 2008 en 2020 met 30% te verminderen. Dat betekent dat in 2020 het aantal personen met een huishoudinkomen onder de armoederisicodrempel gedaald moet zijn tot maximaal 430.000 personen. Voorlopig is er op basis van de cijfers vanaf 2008 geen daling vast te stellen.

Het verschil in armoederisico tussen vrouwen en mannen blijft beperkt. Naar leeftijd scoren de middengroep en de

3.251 Bevolking onder de armoedredrempel

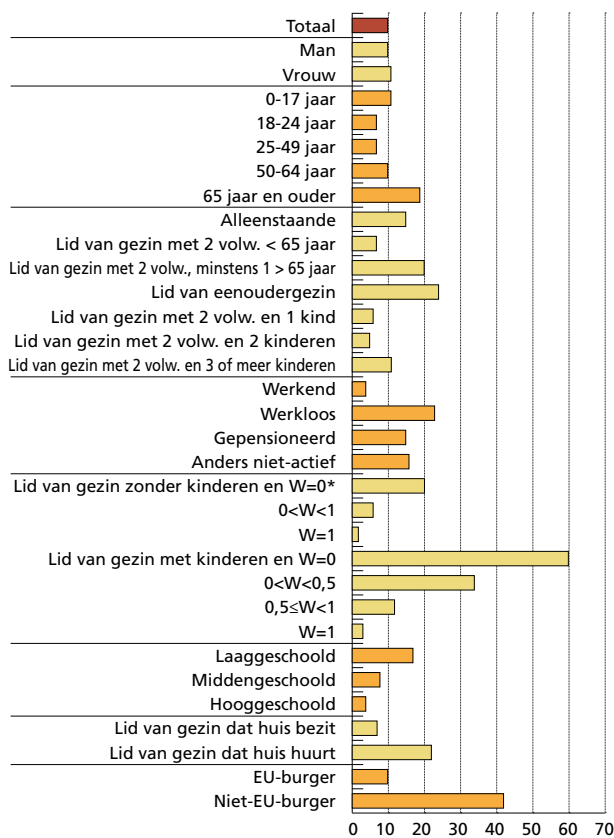
Evolutie van de bevolking met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de Belgische armoederisicodrempel na sociale transfers, van 2004 tot 2010 en doelstelling 2020, in aantal personen (linkse as) en in % (rechtse as).

Bron: EU-SILC ADSEI.

3.252 Bevolkingsgroepen onder de armoedredrempel

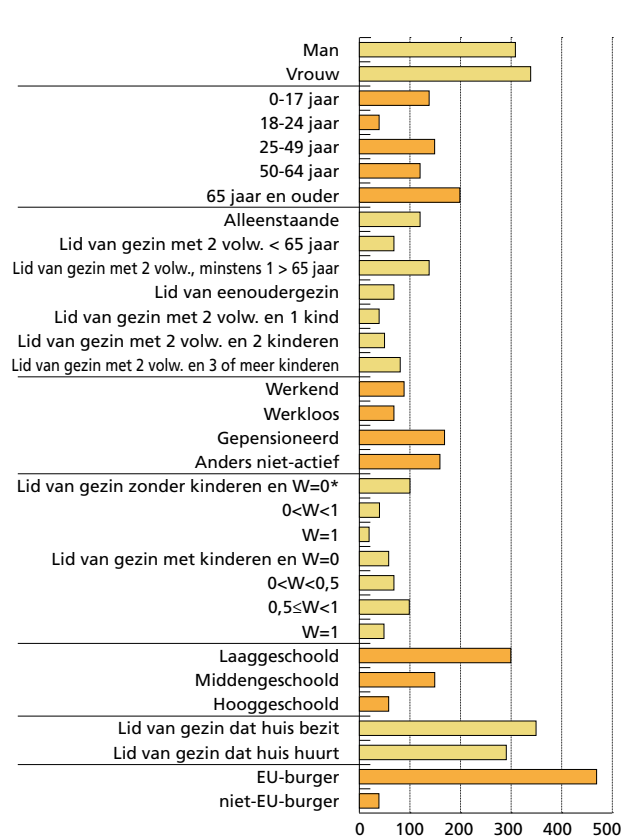
Bevolking met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de Belgische armoederisicodrempel na sociale transfers, naar geslacht, leeftijd, huishoudtype, socio-economische positie, werkintensiteit van het huishouden, opleiding, woonsituatie, inkomensniveau van het huishouden en nationaliteit, in 2010, in %.

* Werkintensiteit (W): het aantal werkelijk gewerkte maanden door alle volwassen leden van het huishouden ten opzichte van het aantal werkbare maanden tijdens het referentiejaar.
Bron: EU-SILC ADSEI.

3.253 Aantal personen onder de armoedredrempel

Aantal personen met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de Belgische armoederisicodrempel na sociale transfers, naar geslacht, leeftijd, huishoudtype, socio-economische positie, werkintensiteit van het huishouden, opleiding, woonsituatie, inkomensniveau van het huishouden en nationaliteit, in 2010, x 1.000.

* Werkintensiteit (W): het aantal werkelijk gewerkte maanden door alle volwassen leden van het huishouden ten opzichte van het aantal werkbare maanden tijdens het referentiejaar.
Bron: EU-SILC ADSEI.

jongeren het best. Kinderen, personen tussen 50 en 64 jaar en zeker personen ouder dan 65 jaar scoren minder goed. De minder goede positie van de Vlaamse ouderen blijkt tegelijk uit het feit dat 30% van het totale aantal personen onder de armoederisicodrempel 65 jaar of ouder is. Alleenstaanden, personen in eenoudergezinnen en oudere koppels lopen een hoger risico op armoede dan gemiddeld. Van de personen in eenoudergezinnen moet bijna een kwart zien rond te komen met een inkomen onder de armoederisicodrempel. Naar aantal vormen de oudere koppels de grootste groep bij de personen onder de armoederisicodrempel, kort gevolgd door de alleenstaanden.

Werk vormt een belangrijke buffer tegen armoede. Het armoederisicopercentage ligt bij werkenden een pak lager dan bij werklozen, gepensioneerden en andere niet-actieven. Naar aantal vormen de gepensioneerden de grootste groep onder de armoederisicodrempel, kort gevolgd door de andere niet-actieven. Als gekeken wordt naar de werkintensiteit op gezinsniveau blijkt het risico op armoede het hoogst te liggen bij leden van gezinnen met kinderen waar niemand werkt (werkintensiteit = 0). Liefst 6 op de 10 personen in deze groep lopen een verhoogd risico op armoede. Ook bij de personen uit gezinnen met kinderen waar slechts in beperkte mate wordt gewerkt (werkintensiteit tussen 0 en 0,5), ligt het armoederisico nog behoorlijk hoog.

Een job vormt echter geen sluitende bescherming tegen armoede. Dat blijkt uit het feit dat 90.000 Vlamingen die werken toch moeten rondkomen met een huishoudinkomen onder de armoederisicodrempel.

Naast tewerkstelling beperkt ook scholing het armoederisico. Het armoederisicopercentage van personen met een diploma hoger onderwijs ligt 4 keer lager dan dat van personen met hoogstens een diploma lager secundair onderwijs.

Het armoederisicopercentage ligt bij huurders 3 keer hoger dan bij eigenaars.

Ten slotte ligt het armoederisico bij niet-EU-burgers (personen die niet over de Belgische nationaliteit of over de nationaliteit van één van de andere EU-lidstaten beschikken) goed 4 keer hoger dan bij EU-burgers (inclusief Belgen).

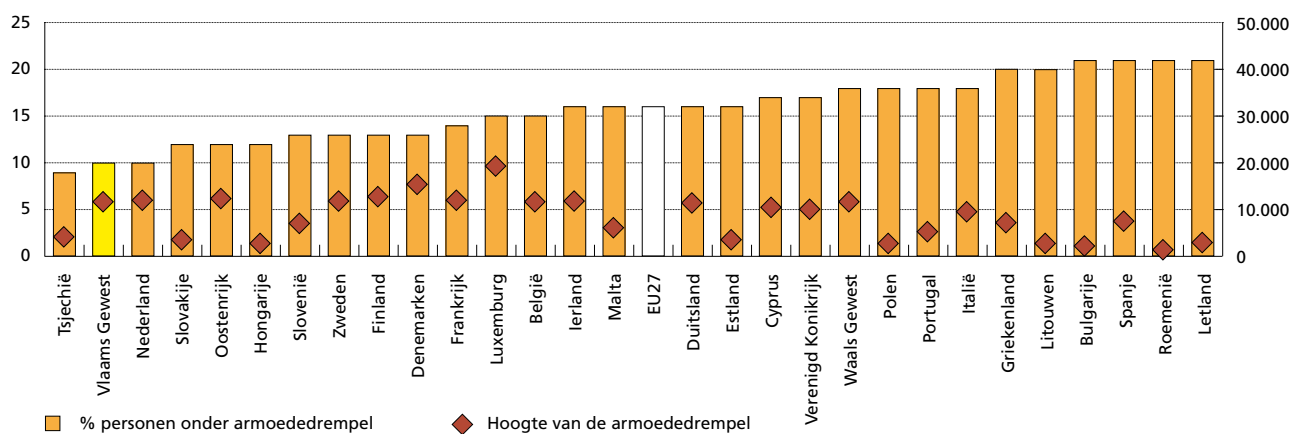
Nadere analyse bij de personen van vreemde herkomst (personen met een niet-Belgische nationaliteit of niet geboren in België) voor de periode 2007-2009 en voor geheel België geeft aan dat het armoederisico het hoogst ligt bij personen van Marokkaanse herkomst (54%). Ook personen van Turkse herkomst (33%), Oost-Europese herkomst (36%) en niet-Europese herkomst (37%) scoren opvallend minder goed dan personen van Belgische herkomst (12%) (Van Haarlem e.a., 2011).

Het Vlaamse armoederisicopercentage (10%) lag in 2010 duidelijk lager dan het EU27-gemiddelde (16%). Vlaanderen haalt samen met Nederland een gedeelde 2de plaats in de EU27. Tsjechië voert de rangschikking aan. In het Pact 2020 staat als doelstelling dat het aandeel inwoners in Vlaanderen dat leeft in armoede, in 2020 laag moet liggen in vergelijking met de best presterende EU27-landen. Die doelstelling is vandaag al gehaald.

Het is opvallend dat verschillende Oost- en Centraal-Europese landen niet beduidend slechter scoren dan de West- en Noord-Europese landen, terwijl de levensstandaard in die eerste groep landen toch lager ligt. Dat heeft te maken met het feit dat het hier om een relatieve armoedemaat gaat die wordt berekend op basis van het mediaaninkomen in elk land afzonderlijk. Dat gebeurt vanuit de redenering dat een minimaal aanvaardbare levensstandaard - en dus ook de armoederisicodrempel - afhankelijk is van de specifieke sociaaleconomische situatie van het land in kwestie.

3.254 Armoede in Europa

Bevolking met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de nationale armoederisicodrempel in % (linkse as) en hoogte van de armoederisicodrempel voor een alleenstaande per jaar in euro (rechtse as), in het Vlaamse en Waalse Gewest en in de lidstaten van de Europese Unie, in 2010.

Bron: EU-SILC ADSEI, Eurostat.

Bij de berekening van het armoederisicopercentage wordt traditioneel gebruik gemaakt van een armoederisicodrempel van 60% van het mediaan gestandaardiseerde netto beschikbare huishoudinkomen. Dat is een arbitraire keuze. Wie net boven deze 60%-drempel zit, komt hierdoor niet in beeld. Tegelijk is het zo dat wie beschikt over een inkomen dat maar net onder de armoederisicodrempel ligt, zich in een andere positie bevindt dan zij die moeten rondkomen met een inkomen dat een pak lager ligt dan de 60%-drempel.

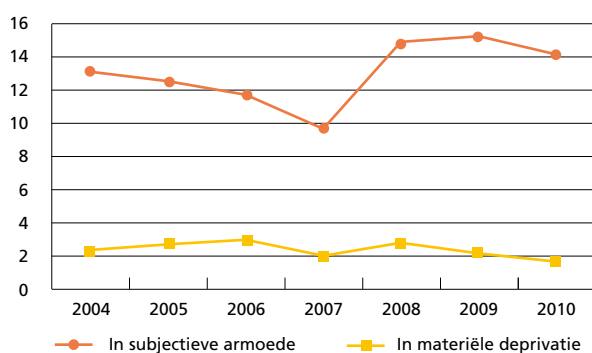
Om zicht te krijgen op de spreiding van de inkomens rond de armoederisicodrempel kan men daarom de hoogte van de drempel laten variëren. In 2010 bleek 18% van de Vlamingen te beschikken over een inkomen lager dan 70% van het nationaal mediaaninkomen, 5% over een inkomen lager dan 50% van het mediaaninkomen en 3% over een inkomen lager dan 40% van het mediaaninkomen. Die aandelen bleven de jongste jaren vrij stabiel. In Europees opzicht scoort Vlaanderen steeds op het niveau van de best presterende EU-lidstaten.

Subjectieve armoede

In bovenstaande cijfers wordt op een objectieve manier nagegaan of het inkomen waarover mensen zeggen te beschikken al dan niet boven een bepaalde drempel ligt. Maar de inkomensgerelateerde verwachtingen en behoeften verschillen van mens tot mens. De objectieve vergelijking van het beschikbare inkomen met de armoederisicodrempel wordt daarom best aangevuld met een subjectieve inschatting van het inkomen door de betrokkenen zelf.

3.255 Subjectieve armoede en ernstige materiële deprivatie

Evolutie van de bevolking dat leeft in een huishouden dat volgens de referentiepersoon (zeer) moeilijk rondkomt met het beschikbare inkomen (subjectieve armoede) en bevolking dat leeft in een huishouden dat minstens 4 van 9 items mist omwille van financiële redenen (ernstige materiële deprivatie), van 2004 tot 2010, in %.*

* Deze 9 items zijn: 1 week vakantie per jaar, een maaltijd met vis, vlees, kip of vegetarisch alternatief om de 2 dagen, een wasmachine, een kleuren-tv, een telefoon, een auto, het huis degelijk kunnen verwarmen, beperkte onwachte financiële uitgave kunnen doen, de rekeningen voor huur/hypotheek, nutsvoorzieningen of leningen/aankopen op afbetaling kunnen betalen.
Bron: EU-SILC ADSEI.

In 2010 leefde 14% van de Vlamingen in een huishouden dat zelf aangeeft (zeer) moeilijk rond te komen met het beschikbare inkomen. Dat komt overeen met ongeveer 870.000 personen. Deze cijfers liggen de jongste jaren duidelijk hoger dan in de periode 2006-2007. De evolutie op vlak van **subjectieve armoede** wijkt dus behoorlijk af van

3.256 Subjectieve armoede, deprivatie en achterstallen per bevolkingsgroep

*Bevolking dat leeft in een huishouden dat volgens de referentiepersoon (zeer) moeilijk rondkomt (subjectieve armoede), dat leeft in een huishouden dat minstens 4 van 9 items** mist omwille van financiële redenen (ernstige materiële deprivatie), dat leeft in een huishouden met minstens 1 achterstallige betaling inzake hypotheek/huur, nutsvoorzieningen en leningen/aankopen op afbetaling tijdens het afgelopen jaar (achterstallen), naar geslacht, leeftijd, huishoudtype, socio-economische positie, werkintensiteit van het huishouden, opleiding, woonsituatie, inkomensniveau van het huishouden en nationaliteit, in 2010, in %.*

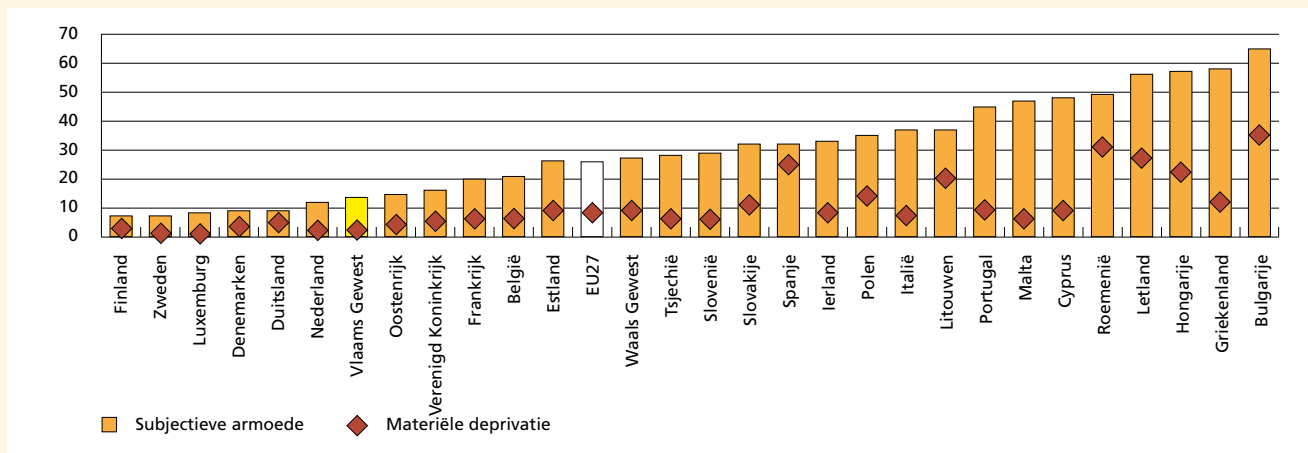
	In subjectieve armoede	In ernstige materiële deprivatie	Met achterstallen
Totaal	14	2	5
Man	13	2	5
Vrouw	15	2	4
0-17 jaar	15	2	7
18-24 jaar	14	1	5
25-49 jaar	13	2	6
50-64 jaar	14	1	3
65 jaar en ouder	17	1	1
Alleenstaande	23	4	6
Lid van gezin met 2 volw. < 65 jaar	10	< 1	3
Lid van gezin met 2 volw., minstens 1 > 65 jaar	15	1	1
Lid van eenoudergezin	35	5	16
Lid van gezin met 2 volw. en 1 kind	13	1	4
Lid van gezin met 2 volw. en 2 kinderen	6	< 1	3
Lid van gezin met 2 volw. en 3 of meer kinderen	14	4	9
Werkend	9	1	4
Werkloos	27	6	8
Gepensioneerd	16	1	1
Anders niet-actief	20	3	6
Lid van gezin zonder kinderen en W=0*	26	5	4
Lid van gezin zonder kinderen en 0<W<1	13	1	4
Lid van gezin zonder kinderen en W=1	8	< 1	4
Lid van gezin met kinderen en W=0	50	14	22
Lid van gezin met kinderen en 0<W<0,5	42	3	18
Lid van gezin met kinderen en 0,5≤W<1	18	1	9
Lid van gezin met kinderen en W=1	6	1	3
Laaggeschoold	22	2	5
Middengeschoold	13	2	5
Hooggeschoold	6	< 1	2
Lid van gezin dat huis bezit	10	1	2
Lid van gezin dat huis huurt	28	6	14
Laagste kwintiel	34	5	10
2de kwintiel	20	2	7
3de kwintiel	10	2	3
4de kwintiel	4	< 1	2
Hoogste kwintiel	2	< 1	1
EU-burger	13	1	4
niet-EU-burger	36	7	23

* Werkintensiteit (W): het aantal werkelijk gewerkte maanden door alle volwassen leden van het huishouden ten opzichte van het aantal werkbaar maanden tijdens het referentiejaar.

** Zie grafiek 3.255.
Bron: EU-SILC ADSEI.

3.257 Subjectieve armoede en ernstige materiële deprivatie in Europa

Bevolking dat leeft in een huishouden dat volgens de referentiepersoon (zeer) moeilijk rondkomt met het beschikbare inkomen (subjectieve armoede) en bevolking dat leeft in een huishouden dat minstens 4 van 9 items* mist omwille van financiële redenen (ernstige materiële deprivatie), in het Vlaamse en Waalse Gewest en in de lidstaten van de Europese Unie, in 2010, in %.

Bron: EU-SILC ADSEI, Eurostat.

de evolutie van het percentage personen met een inkomen onder de armoederisicodrempel.

Vrouwen leven iets vaker in een huishouden dat moeilijk rondkomt. In tegenstelling tot de objectieve armoederisicopercentages zijn de verschillen tussen de leeftijds-groepen bij deze indicator niet zo groot. Alleenstaanden en zeker leden van eenoudergezinnen geven vaker dan andere huishoudtypes aan moeilijk rond te komen.

Wat socio-economische positie, opleiding en nationaliteit betreft, lopen de resultaten van deze indicator grotendeels gelijk met de resultaten van de objectieve armoederisi-

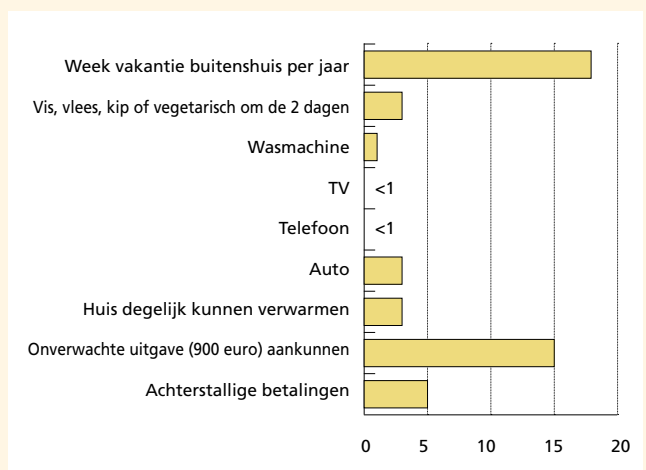
copercentages. Personen die niet werken en leden van gezinnen waar niet of beperkt wordt gewerkt, hebben het moeilijker om rond te komen, net als laagopgeleiden, huurders en niet-EU-burgers.

Het is weinig verwonderlijk dat het aandeel personen in subjectieve armoede afneemt naarmate het inkomensniveau stijgt. Tegelijk geven de scores per inkomenskwintiel aan dat subjectieve armoede niet beperkt blijft tot de personen onder de armoederisicodrempel (die allen in het laagste inkomenskwintiel zitten). Ook in het 2de en zelfs het 3de kwintiel geeft een relatief grote groep aan moeilijk rond te komen.

Er zijn in Vlaanderen relatief gezien minder personen die hun inkomenssituatie negatief beoordelen dan in de meeste EU-landen. Het Vlaamse Gewest haalt in de Europese rangschikking een 7de plaats na de Scandinavische landen, Luxemburg, Duitsland en Nederland. De verschillen tussen de lidstaten zijn opvallend groter dan bij de objectieve armoederisicopercentages. In Finland en Zweden leeft 7% van de inwoners in een huishouden dat moeite heeft om financieel rond te komen. In Bulgarije loopt dat op tot 65%. De Zuid-, Centraal- en Oost-Europese landen scoren op deze indicator in tegenstelling tot bij de objectieve armoederisicopercentages wel duidelijk minder goed dan de West- en Noord-Europese landen.

3.258 Afzonderlijke items deprivatiemaat

Bevolking dat leeft in een huishouden dat genoemd item moet missen omwille van financiële redenen of dat achterstallige betalingen heeft, in 2010, in %.

Bron: EU-SILC ADSEI, Eurostat.

Ernstige materiële deprivatie

Recentelijk werd op Europees niveau een armoede-indicator ontwikkeld die niet zozeer focust op het inkomen zelf, maar op het feit of men mede dankzij dit inkomen kan genieten van een minimale levensstandaard. Dat gebeurt door na te gaan hoeveel items uit een lijst van 9 basisitems elk gezin moet missen omwille van financiële redenen. Vervolgens wordt per land of regio het percen-

tage individuen berekend dat leeft in een gezin dat niet beschikt over minstens 4 van de 9 items.

Volgens de EU-SILC van 2010 leeft slechts 2% van de Vlamingen in een ernstig materieel gedepriveerd gezin (mist minstens 4 basisitems om financiële redenen). Dat komt overeen met ongeveer 100.000 personen. Het aandeel ernstig materieel gedepriveerden is tegenover 2008 licht gedaald.

In het Vlaamse Hervormingsprogramma voor de Europa 2020-strategie heeft de Vlaamse Regering zich ertoe verbonden om het aantal personen in **ernstige materiële deprivatie** tussen 2008 en 2020 met 30% te verminderen. Dat betekent dat in 2020 het aantal personen dat leeft in een ernstig materieel gedepriveerd gezin moet dalen tot maximaal 120.000 personen. Die doelstelling werd in 2010 al gehaald.

Als wordt gekeken naar de afzonderlijke items van de deprivatiemaat dan blijken op vakantie gaan en onverwachte uitgaven aankunnen voor de meeste problemen te zorgen. 18% van de Vlamingen kan zich geen week vakantie buitenshuis veroorloven omwille van financiële redenen, 15% zegt geen onverwachte uitgave van 900 euro aan te kunnen.

Groepen die minder goed scoren bij de objectieve armoederisicopercentages en de subjectieve armoede, doen dat ook op vlak van ernstige materiële deprivatie. Het gaat

om alleenstaanden, leden van eenoudergezinnen en grote gezinnen, werklozen en niet-actieven (zonder gepensioneerden), gezinnen waar niet wordt gewerkt, huurders, de laagste inkomensgroepen en niet-EU-burgers.

In Europees opzicht scoort Vlaanderen behoorlijk goed. Het haalt samen met Nederland een gedeelde 3de plaats na Luxemburg en Zweden. De hoogste deprivatiescores worden opgetekend in de EU-lidstaten uit Centraal- en Oost-Europa.

Armoede volgens de Europa 2020-definitie

In de loop van 2010 werd door de Europese Unie een nieuw plan op tafel gelegd om van de Unie tegen 2020 een slimme, duurzame en inclusieve economie te maken: de zogenaamde **Europa 2020-strategie**. Daarbij werden 5 centrale doelstellingen naar voor geschoven op 5 verschillende domeinen. Eén van die doelstellingen heeft betrekking op armoede en sociale uitsluiting. Bedoeling is om tegen 2020 het aantal armen en sociaal uitgesloten in de hele Unie met 20 miljoen te verminderen. Daarvoor werd ook een nieuwe samengestelde armoede-indicator uitgewerkt. Deze indicator beschouwt iemand als arm of sociaal uitgesloten als hij of zij voldoet aan minstens 1 van volgende voorwaarden:

- leeft in een gezin met een inkomen onder de nationale armoederisicodrempel;
- leeft in een gezin met ernstige materiële deprivatie;
- is jonger dan 60 jaar en leeft in een gezin met zeer lage werkintensiteit.

Gemeten aan de hand van deze nieuwe Europa 2020-indicator leefde in 2010 15% van de Vlaamse bevolking in armoede of sociale uitsluiting. Dat komt neer op ongeveer 910.000 personen. Daarmee haalt Vlaanderen een 2de plaats in de Europese rangschikking.

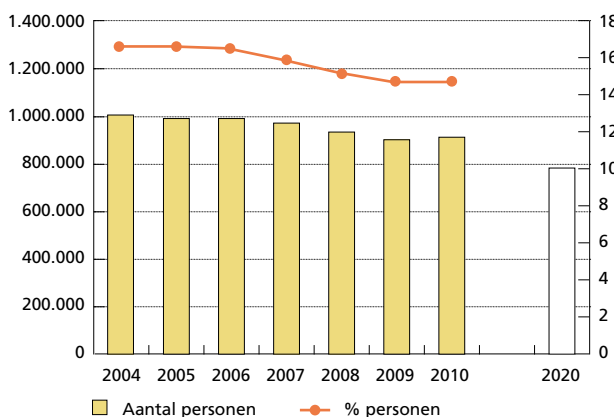
In het Vlaamse Hervormingsprogramma voor de Europa 2020-strategie heeft de Vlaamse Regering zich ertoe verbonden om het aantal personen in armoede of sociale uitsluiting volgens de Europa 2020-definitie tussen 2008 en 2020 met 30% te verminderen. Dat betekent dat in 2020 het aantal personen in armoede of sociale uitsluiting in Vlaanderen moet gedaald zijn tot maximaal 650.000 personen. Voorlopig is er volgens de cijfers vanaf 2008 nog geen sprake van een duidelijke daling.

Inkomensverdeling

Bovenstaande gegevens hebben vooral betrekking op de situatie van de minst gegoede groepen maar zeggen weinig over de wijze waarop het beschikbare inkomen verdeeld is over de gehele bevolking. Een vaak gebruikte maat om de inkomensverdeling in een land of regio in kaart te brengen, is de **inkomenskwieltverhouding** die het aandeel van het inkomen van de 20% rijksten in het totale inkomen vergelijkt met dat van de 20% armsten. Deze verhouding lag in Vlaanderen in 2010 op 3,6. Dat betekent

3.259 Armoede en sociale uitsluiting volgens Europa 2020-definitie

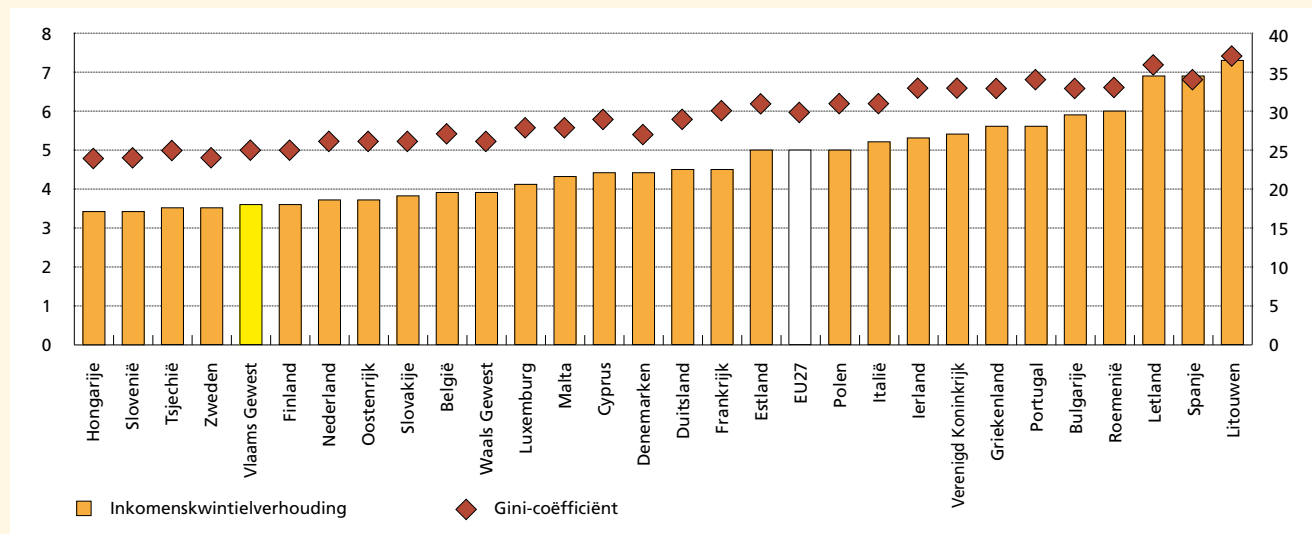
Evolutie van de bevolking dat voldoet aan minstens 1 van volgende voorwaarden: leeft in een gezin met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de Belgische armoederisicodrempel, leeft in een ernstig materieel gedepriveerd gezin (zie grafiek 3.255), is niet ouder dan 59 jaar en leeft in een gezin met werkintensiteit lager dan 0,2, van 2004 tot 2010 en doelstelling 2020, in aantal personen (linkse as) en in % (rechtse as).*

* Werkintensiteit: het aantal werkelijk gewerkte maanden door alle volwassen leden van het huishouden ten opzichte van het aantal werkbare maanden tijdens het referentiejaar.
Bron: EU-SILC ADSEI.

3.260 Inkomensongelijkheid in Europa

Inkomenskwintielverhouding (linkse as) en gini-coëfficiënt (rechtse as), in het Vlaams en Waalse Gewest en in de lidstaten van de Europese Unie, in 2010.

Bron: EU-SILC ADSEI, Eurostat.

dat het totale inkomen van de 20% rijksten 3,6 keer hoger ligt dan het totale inkomen van de 20% armsten. Dat cijfer is nauwelijks gewijzigd sinds 2004.

Een andere maat voor de inkomensongelijkheid is de **gini-coëfficiënt**. Deze coëfficiënt kijkt niet enkel naar de inkomens van de 20% rijksten en armsten, maar brengt de inkomens van de gehele bevolking in rekening. De maat geeft een waarde tussen 0 en 100 waarbij 0 staat voor een samenleving waar iedereen een gelijk inkomen heeft en 100 voor een samenleving waar al het inkomen toekomt aan 1 persoon. Vlaanderen haalde in 2010 een waarde van 25. Ook dit cijfer is tussen 2004 en 2010 niet significant gestegen of gedaald.

In het Pact 2020 heeft de Vlaamse Regering zich als doel gesteld dat de inkomensongelijkheid tegen 2020 merkbaar moet dalen. Maar voorlopig is er volgens bovenstaande maten geen sprake van een duidelijke daling.

In Europees perspectief blijft de Vlaamse inkomensongelijkheid beperkt. Vlaanderen haalt zowel op basis van de inkomenskwintielverhouding als op basis van de gini-coëfficiënt net een plaats in de top 5 van best presterende EU-landen.

Betalingsproblemen en schulden

Betalingsproblemen en schuldoverlast vormen vaak een belangrijk probleem voor mensen met een laag inkomen. Eind 2011 stonden 124.066 Vlamingen met afbetalingsmoeilijkheden geregistreerd bij de Centrale voor Kredieten aan Particulieren van de Nationale Bank van België. Deze Centrale registreert alle kredieten die door natuurlijke personen worden afgesloten en de eventuele wanbetalingen met betrekking tot deze kredieten. Het aantal gere-

gistreerde personen met **betalingsachterstand** is sinds 2008 met gemiddeld 4% per jaar toegenomen. In deze cijfers wordt enkel rekening gehouden met kredieten voor consumptie of hypotheek, maar niet met andere schulden zoals schulden voor huur, energiefacturen, gezondheidskosten, telefoon of fiscale schulden.

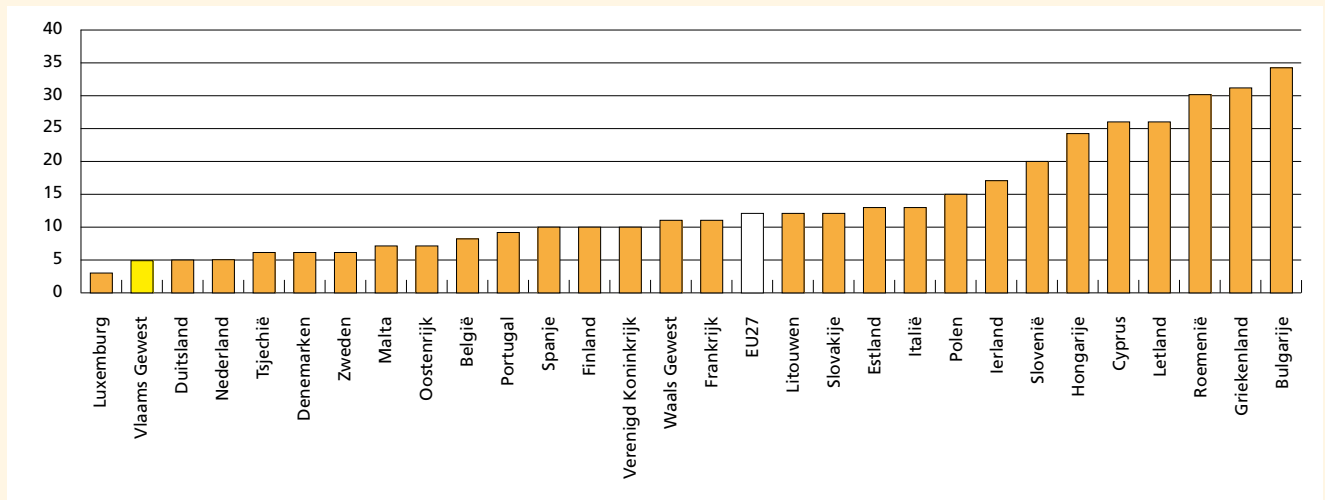
In de EU-SILC wordt jaarlijks gevraagd naar achterstallige betalingen voor huur of hypotheek, elektriciteit, water of gas of aankopen op afbetaling of een andere lening. In 2010 leefde 5% van de Vlamingen in een gezin met minstens 1 achterstallige betaling in het afgelopen jaar. Dat komt overeen met ongeveer 290.000 personen. In tegenstelling tot de bovenstaande cijfers van de Nationale Bank wordt hier niet alleen rekening gehouden met kredieten maar ook met andere mogelijke schulden. Het percentage personen in een huishouden met achterstallen is de laatste jaren nagenoeg stabiel gebleven.

Het aandeel personen met achterstallige betalingen verschilt nauwelijks naar geslacht. Naar leeftijd is er een opvallende afname naarmate de leeftijd stijgt. Personen in eenoudergezinnen en grote gezinnen hebben vaker achterstallige betalingen dan personen uit andere huishoudgroepen. Werklozen en niet-actieven (exclusief gepensioneerden) hebben vaker achterstallen dan gepensioneerden. Personen in gezinnen met kinderen waar niet of slechts beperkt wordt gewerkt, hebben vaker achterstallen dan personen in andere gezinnen, laagopgeleiden vaker dan hoogopgeleiden, huurders vaker dan eigenaars, de lagere inkomensgroepen vaker dan de hogere inkomensgroepen, niet-EU-burgers veel vaker dan EU-burgers.

In vergelijking met de andere Europese landen blijft het aandeel personen met betalingsproblemen in Vlaanderen beperkt. Enkel Luxemburg scoort nog iets beter dan Vlaanderen.

3.261 Achterstallen in Europa

Bevolking dat leeft in een huishouden met minstens 1 achterstallige betaling inzake hypotheek/huur, nutsvoorzieningen (gas, elektriciteit, water) en leningen (aankopen op afbetaling of andere leningen) tijdens het afgelopen jaar, in het Vlaamse en Waalse Gewest en in de lidstaten van de Europese Unie, in 2010, in %.

Bron: EU-SILC ADSEI, Eurostat.

Wie geconfronteerd wordt met overmatige schuldenlast of ernstige financiële moeilijkheden kan een beroep doen op budget- en schuldhulpverlening bij één van de 331 erkende instellingen voor **schuldbemiddeling** in Vlaanderen. In totaal behandelden deze instellingen in de loop van 2010 15.463 dossiers budgethulpverlening (zonder schulden) en 65.606 dossiers schuldhulpverlening. Deze aantallen stijgen jaar na jaar. Bij de budgethulpverlening steeg het aantal dossiers met bijna 500 eenheden tegenover 2009, bij de schuldhulpverlening met bijna 3.500 dossiers.

Sinds 1999 bestaat de juridische procedure van **collectieve schuldenregeling**. Deze procedure werd in het leven geroepen om mensen die hun schulden niet meer de baas kunnen, de kans te geven om in de mate van het mogelijke hun schulden te betalen en tegelijk een menswaardig leven te leiden. Eind 2011 stonden er in Vlaanderen 55.425 berichten van 'toelaatbaarheid van collectieve schuldenregeling' uit. Dat aantal is de voorbije jaren telkens met ongeveer 3.000 tot 5.000 eenheden toegenomen. De cijfers kunnen gezien worden als een aanwijzing van de meest extreme vorm van overmatige schuldenlast.

Sociale zekerheid en bijstand

Sociale transfers spelen een belangrijke rol bij de bestrijding van armoede. Een gemiddeld gezin haalde in 2010 11.147 euro of 26% van zijn inkomen uit sociale uitkeringen. Met sociale uitkeringen worden zowel de klassieke **sociale zekerheidsuitkeringen** (pensioenen, werkloosheids- en arbeidsongeschiktheidsuitkeringen, ziekte- en invaliditeitsuitkeringen en kinderbijslag) als de sociale bijstandsuitkeringen bedoeld. De pensioenen zorgen voor veruit het grootste deel van het totale inkomen uit

sociale uitkeringen. In 2010 ging het gemiddeld om 6.810 euro pensioenuitkeringen per gezin. Op grote afstand volgen de werkloosheidsuitkeringen (1.504 euro), de kinderbijslag (1.210 euro) en de arbeidsongeschiktheids- en ziekte-uitkeringen (1.307 euro). De andere sociale uitkeringen (sociale bijstand) maken slechts een beperkt deel uit van het totale inkomen uit sociale uitkeringen (316 euro).

Zonder sociale uitkeringen zou 37% van de bevolking onder de armoederisicodrempel terecht komen. Als de pensioenen gezien worden als primaire inkomens en niet als transfers, gaat het nog steeds om 21% van de bevolking. Deze aandelen zijn de jongste jaren licht gedaald.

Begin 2011 ontvingen goed 1,1 miljoen Vlamingen een **pensioenuitkering**. Het is gezien de vergrijzing van de bevolking weinig verwonderlijk dat dit aantal jaarlijks toeneemt.

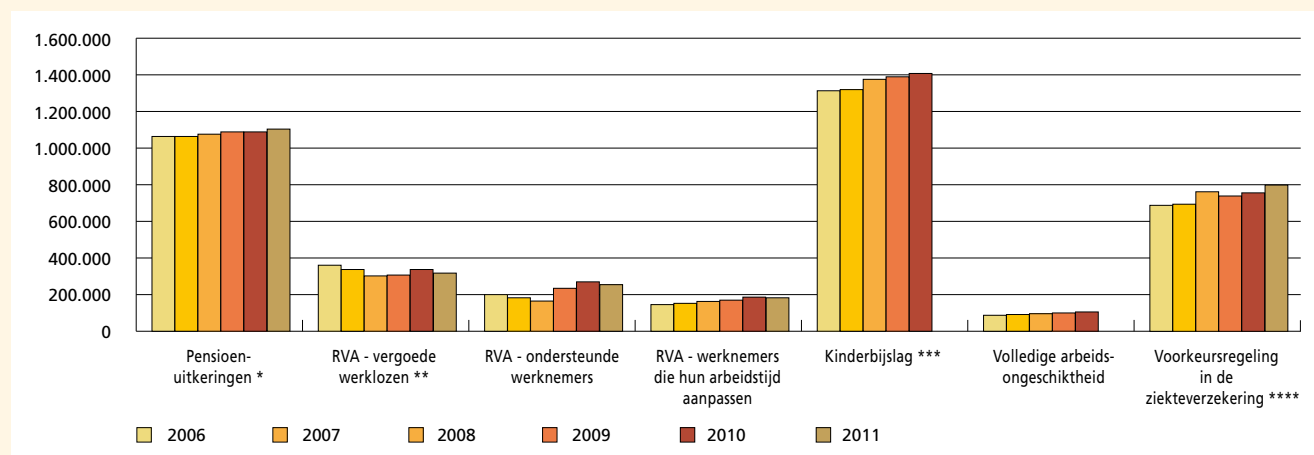
Het totale aantal door de RVA betaalde uitkeringen daalde begin 2011 licht tegenover het jaar voordien. Deze daling is te wijten aan de daling van het aantal door de RVA vergoede **werklozen** en het aantal door de RVA ondersteunde werknemers bij tijdelijke werkloosheid, opleiding of deeltijdse tewerkstelling met behoud van rechten. Enkel het aantal werknemers dat met steun van de RVA de werktijd aanpast via loopbaanonderbreking of tijdskrediet is in 2011 verder gestegen.

Voor bijna 1,4 miljoen kinderen wordt **kinderbijslag** uitgekeerd. Dat aantal is de laatste jaren duidelijk gestegen.

Begin 2010 ontvingen bijna 100.000 Vlamingen een ziekte- of invaliditeitsuitkering wegens volledige **arbeidsongeschiktheid**.

3.262 Sociale zekerheid

Evolutie van het aantal begunstigden van een aantal sociale zekerheidsuitkeringen bij begin van het jaar, van 2006 tot 2011.

* Inclusief IGO/GIB.

** Inclusief voltijds brugpensioen.

*** Rechtgevend kinderen opgenomen in de bestanden van RKW of RSVZ.

**** Titularissen en personen ten laste.

Bron: KSZ, RVA.

Om de toegang tot de gezondheidszorg te verzekeren, bestaat er voor bepaalde groepen een **verhoogde tegemoetkoming in de ziekteverzekering**. Het geeft recht op een hogere terugbetaling voor sommige geneesmiddelen en geneeskundige verzorging (bezoek aan zorgverstrekkers en hospitalisatie), derdebetalersregeling bij artsen die daarmee instemmen en een lagere maximumfactuur. Begin 2011 genoten goed 800.000 personen van dit recht. Dit statuut wordt toegekend aan personen die een bepaald sociaal voordeel ontvangen (leefloon of gelijkaardige OCMW-hulp, IGO of GIB, uitkering voor personen met een handicap...), personen met een specifieke hoedanigheid van wie het gezinsinkomen een bepaalde grens niet overschrijdt (wezen, gepensioneerden, invaliden, weduwen/weduwnaars, personen met erkende handicap die geen uitkering ontvangen, ...) en sinds midden 2007 ook aan personen uit gezinnen met een bescheiden inkomen (**OMNIO-statuut**). Vanaf 1 juli 2010 komen ook personen die minstens 1 jaar werkloos zijn en leden van eenoudergezinnen in aanmerking.

Enkel bij diegenen die een recht op verhoogde tegemoetkoming krijgen op basis van een bepaald sociaal voordeel gebeurt de toekenning automatisch. De andere personen die denken recht te hebben op de verhoogde tegemoetkoming moeten dit statuut zelf aanvragen. Een bepaald deel van de doelgroep heeft dit nog niet gedaan. Dat aantal ligt vooral hoog bij de personen die recht hebben op het OMNIO-statuut.

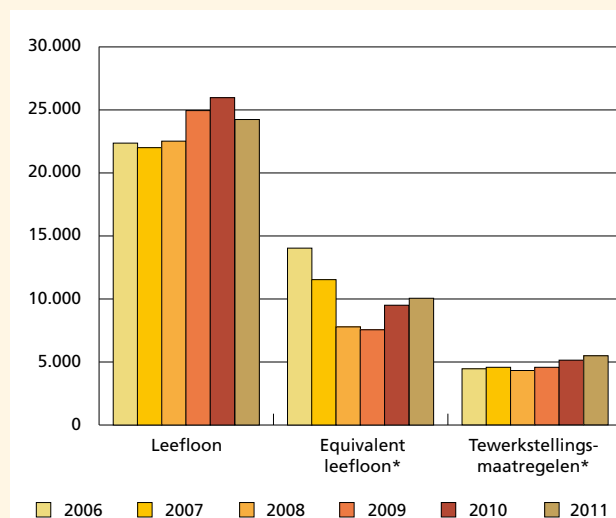
Naast de klassieke sociale uitkeringen probeert de overheid via de **sociale bijstandsuitkeringen** de inkomenssituatie van de minst goedgee groepen te verbeteren.

Het gaat vooreerst om het leefloon dat men ontvangt in het kader van het **Recht op Maatschappelijke Integratie** (RMI) en het equivalent leefloon dat men ontvangt in het kader van het **Recht op Maatschappelijke Hulp**

(RMH). Het RMH is er voor mensen die niet in aanmerking komen voor het RMI omdat ze niet voldoen aan bepaalde voorwaarden betreffende leeftijd, nationaliteit en arbeidsbereidheid. In de praktijk gaat het vooral om kandidaat-vluchtelingen en vreemdelingen met een verblijfsvergunning die niet ingeschreven zijn in het bevolkingsregister.

3.263 Sociale bijstand: RMI en RMH

Evolutie van het gemiddeld maandelijks aantal begunstigden van het (equivalent) leefloon en/of een tewerkstellingsmaatregel in het kader van het Recht op Maatschappelijke Integratie (RMI) of het Recht op Maatschappelijke Hulp (RMH), van 2006 tot 2011.

* Cijfers voor 2011 gebaseerd op eerste 10 maanden van het jaar.

Bron: POD MI.

In 2011 ontvingen in Vlaanderen per maand gemiddeld 24.096 personen een **leefloon**. Dat aantal is na een stijging in de periode 2009-2010 weer iets gedaald. Nog eens gemiddeld 9.905 personen per maand ontvingen een **equivalent leefloon**. Dat is een lichte stijging tegenover 2010.

Naast het (equivalent) leefloon kan het RMI en het RMH ook ingevuld worden via een **tewerkstellingsmaatregel** met tussenkomst van het OCMW. Het aantal tewerkstellingsmaatregelen is de voorbije jaren gestaag gestegen tot gemiddeld 5.393 per maand in 2011.

Slechts een beperkt aantal 65-plussers ontvangt een leefloon omdat zij aparte regelingen kennen: het **Gewaarbord Inkomen voor Bejaarden** (GIB) dat sinds 2002 geleidelijk vervangen wordt door de **Inkomensgarantie voor Ouderen** (IGO). Meestal gaat het om een toeslag bovenop het pensioen, zodat men een bedrag bekomt dat vergelijkbaar is met het leefloon. Het wordt toegekend aan personen die de pensioengerechtigde leeftijd hebben bereikt maar die door omstandigheden geen of geen voldoende loopbaan hebben kunnen opbouwen. Begin 2011 ging het samen om 56.231 ouderen. Het aantal GIB's gaat sinds 2002 elk jaar achteruit. Het aantal IGO's schommelde tot 2007 rond 40.000, maar gaat sinds 2008 in stijgende lijn.

Personen met een handicap kunnen een beroep doen op een **Inkomensvervangende Tegemoetkoming** (IVT) indien zij geen arbeid kunnen verrichten en/of een **Integratie-tegemoetkoming** (IT) indien zij bijkomende kosten te dragen hebben vanwege een vermindering van

hun zelfredzaamheid. Begin 2011 werden in Vlaanderen aan 76.229 personen een IVT en/of een IT uitgekeerd. Het aantal personen met een IVT en/of IT neemt de jongste jaren opvallend toe.

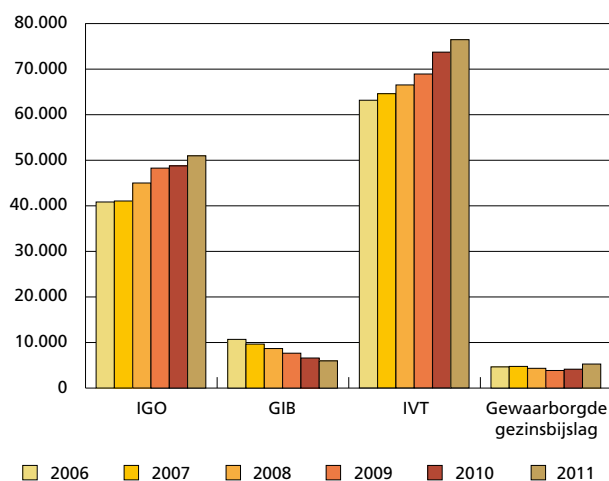
De **gewaarborgde gezinsbijslag** ten slotte is bedoeld voor gezinnen die op basis van hun beroepsactiviteit geen enkel recht kunnen doen gelden op kinderbijslag, of slechts een recht genieten op een bedrag dat lager ligt dan de gewaarborgde gezinsbijslag. Begin 2011 ging het om 4.914 rechtgevendende kinderen. Dat aantal is de voorbije jaren licht gestegen.

Als het aantal begunstigden van de belangrijkste sociale uitkeringen gerelateerd wordt aan het bevolkingsaantal en deze cijfers vergeleken worden tussen de gewesten, blijkt het Vlaamse Gewest het hoogste aantal personen te hebben met een pensioenuitkering. Het Waalse Gewest scoort het hoogst op vlak van uitkeringen voor arbeidsongeschiktheid en de tegemoetkomingen voor personen met een handicap (IVT-IT). Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest heeft relatief gezien het hoogste aantal personen die een werkloosheidsuitkering of een (equivalent) leefloon trekken.

In het Vlaamse Gewest krijgen 323 op de 1.000 volwassen personen een vervangingsinkomen (werkloosheidsuitkering, pensioenuitkering of uitkering voor volledige arbeidsongeschiktheid) of een bijstandsuitkering (leefloon, equivalent leefloon, IGO/GIB of IVT-IT). Dat aantal ligt duidelijk hoger in de andere gewesten. Het verschil tussen de gewesten wordt nog groter als geen rekening wordt gehouden met de pensioenuitkeringen.

3.264 Sociale bijstand: ouderen, personen met een handicap en kinderen

Evolutie van het aantal begunstigden van de Inkomensgarantie voor Ouderen (IGO) en het Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden (GIB), de Inkomensvervangende Tegemoetkoming aan Personen met een Handicap (IVT) en/of Integratietegemoetkoming (IT) en het aantal rechtgevendende kinderen op gewaarborgde gezinsbijslag, telkens bij het begin van het jaar, van 2006 tot 2011.

Bron: RVP, FOD SZ, RKW.

Het totale aantal personen dat leeft van een vervangingsinkomen of bijstandsuitkering per 1.000 inwoners is in Vlaanderen tegenover 2006 licht afgenomen. In de andere gewesten is die afname in dezelfde periode iets groter. In alle 3 de gewesten is de afname een gevolg van een daling in het aantal door de RVA vergoede werklozen. In het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest wordt dat aangevuld met een daling van het aantal personen met een pensioenuitkering.

3.265 Sociale uitkeringen per 1.000 volwassenen

Het aantal begunstigden van een vervangingsinkomen of sociale bijstandsuitkering per 1.000 personen van 18 jaar en ouder, in 2011.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest
Pensioenuitkeringen (inclusief IGO/GIB)	218	211	160
Door RVA vergoede werklozen	63	102	114
Volledige arbeidsongeschiktheid*	20	28	21
(Equivalent) leefloon	7	18	43
IVT	15	24	18
Totaal zonder pensioenuitkeringen**	105	172	195
Totaal met pensioenuitkeringen**	323	383	355

* Cijfers voor 2010.

** Dubbelstellingen zijn mogelijk doordat personen meerdere uitkeringen cumuleren.

Bron: KSZ, RVA, POD MI, FOD SZ.

Sociale uitsluiting

Armoede uit zich niet alleen op financieel vlak maar gaat veelal gepaard met uitsluiting en achterstelling op heel wat andere domeinen. Hierna wordt ingegaan op de bestaande achterstelling van personen met een laag inkomen op vlak van onderwijs, tewerkstelling, huisvesting, gezondheid en maatschappelijke participatie.

Onderwijs

Wie laag geschoold is, loopt duidelijk meer kans op een mindere inkomenspositie dan wie hoger geschoold is. Dat bleek al uit de uiteenlopende scores van hoog- en laagopgeleiden op de verschillende armoede-indicatoren.

In dit verband is het positief dat het aandeel laaggeschoolden jaarlijks behoorlijk sterk afneemt. In 2000 lag dat aandeel bij de 25- tot 64-jarigen nog op 40%, in 2010 – slechts 10 jaar later – is dat gezakt naar 27%. Maar tegelijk blijkt het aandeel 18- tot 24-jarigen met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs na een jarenlange daling weer te stijgen. In 2010 gaat het om 1 op de 10 jongeren (zie ook ‘Kansen geven aan talent’ in hoofdstuk 2.1).

Achterstelling op de arbeidsmarkt

Werk vormt ontegensprekelijk een belangrijke buffer tegen armoede. Het risico om in armoede terecht te komen ligt bij personen met een job beduidend lager.

Vanuit die vaststelling is het positief dat de Vlaamse werkzaamheidsgraad in 2010 weer licht is gestegen. Wel is de

werkloosheidsgraad tegenover 2009 nog iets toegenomen. Bovendien blijven bepaalde groepen – vooral ouderen, allochtonen en personen met een handicap – moeilijk toegang vinden tot de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 2.2 Werk en sociale economie).

In 2010 leefde 8% van de Vlamingen tot 60 jaar in een gezin waar niet of slechts beperkt wordt gewerkt (= zeer lage werkintensiteit). Dat komt overeen met ongeveer 370.000 personen. Dat aandeel is tussen 2007 en 2008 vrij sterk gedaald maar daarna min of meer stabiel gebleven. Net bij de gezinnen waar niet of slechts beperkt wordt gewerkt, worden de hoogste armoederisicopercentages gemeten. In 2010 beschikte 60% van de leden van gezinnen met kinderen waar geen enkele volwassene werkt over een inkomen onder de armoederisicodrempel. Bij de niet-werkende gezinnen zonder kinderen gaat het om een armoederisicopercentage van 20%.

Bij het percentage personen in gezinnen met een **zeer lage werkintensiteit** bezet Vlaanderen in de Europese rangschikking een plaats in de (betere) middenmoot.

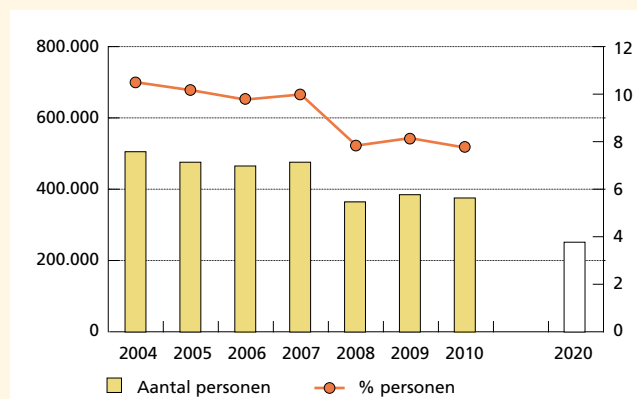
In het Vlaamse Hervormingsprogramma voor de Europa 2020-strategie heeft de Vlaamse Regering zich ertoe verbonden om het aantal personen in een gezin met zeer lage werkintensiteit tussen 2008 en 2020 met 30% te verminderen. Dat betekent dat in 2020 dat aantal gedaald moet zijn tot maximaal 250.000 personen. Voorlopig is er in de cijfers vanaf 2008 geen sprake van een duidelijke daling.

Huisvestingsproblemen

De woonsituatie van de minst gegoede gezinnen is minder goed dan die van andere gezinnen. Wie over een laag inkomen beschikt, kan moeilijker een eigen woning aankopen en is daardoor vaker aangewezen op de (private) huurmarkt. Het is bekend dat op de private huurmarkt de situatie op vlak van betaalbaarheid en kwaliteit minder goed is dan op de eigendomsmarkt en de sociale huurmarkt (Winters & De Decker, 2009). Uiteraard ligt het aandeel sociale huurders wel duidelijk hoger in de laagste inkomensgroepen.

3.266 Zeer lage werkintensiteit

Evolutie van de bevolking dat leeft in een huishouden met werkintensiteit* lager dan 0,2, van 2004 tot 2010 en doelstelling 2020, in aantal personen (linkse as) en in % (rechtse as).

* Werkintensiteit: het aantal werkelijk gewerkte maanden door alle volwassen leden van het huishouden ten opzichte van het aantal werkbare maanden tijdens het referentiejaar.
Bron: EU-SILC ADSEI.

3.267 Eigenaars en huurders

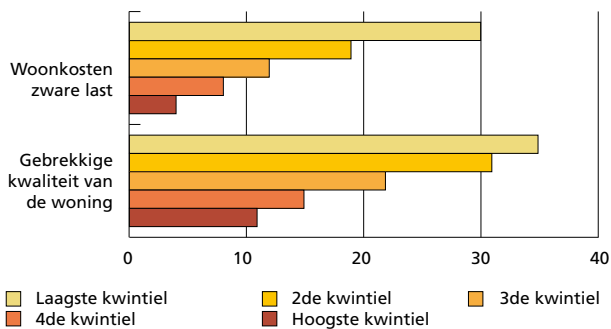
Bevolking van 18 jaar en ouder per bewonerstiel, naar inkomensniveau, in 2010.

	% eigenaars	% private huurders	% huur beneden marktprijs	% woont gratis
Laagste inkomenskwintiel	56	27	16	1
2de inkomenskwintiel	74	17	7	2
3de inkomenskwintiel	80	14	5	1
4de inkomenskwintiel	87	10	2	1
Hoogste inkomenskwintiel	90	9	1	1
Totaal	77	15	6	1

Bron: EU-SILC ADSEI.

3.268 Huisvesting

Bevolking dat leeft in een huishouden waarvan de referentiepersoon aangeeft dat de woonkosten een zware last vormen voor het huishoudinkomen en dat leeft in een woning met een gebrekkige kwaliteit (gebrek aan elementair comfort of ruimte en/of met één of meer zware huisvestingsgebreken), naar inkomensniveau, in 2010, in %.

Bron: EU-SILC ADSEI.

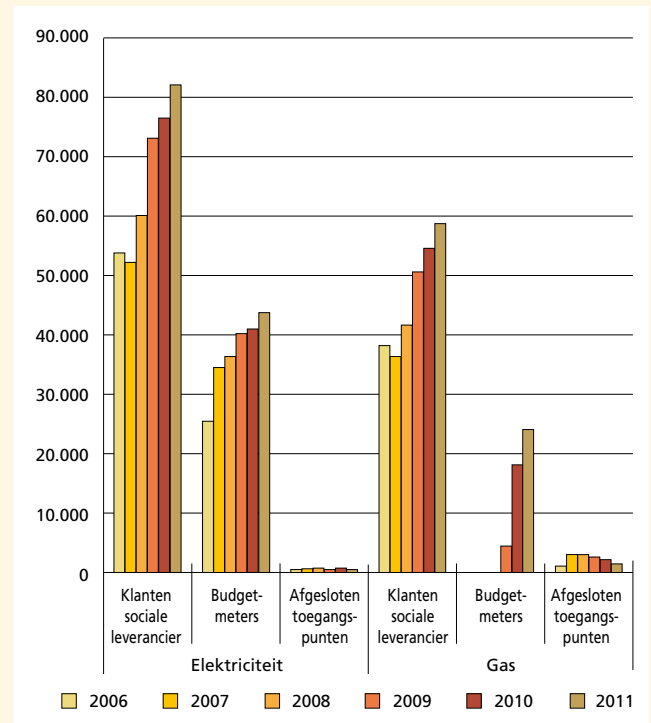
Volgens de gegevens van de EU-SILC van 2010 leefde 15% van de Vlamingen - ongeveer 910.000 personen - in een huishouden waar de woonkosten een zware last vormen voor het huishoudbudget. Dat aandeel is na een opvallende stijging tussen 2007 en 2008 de jongste jaren weer gedaald. Bij gezinnen met een laag inkomen gaat een relatief groter aandeel van het budget op aan **woonkosten**. Het is dan ook weinig verwonderlijk dat deze gezinnen de totale woonkost vaker beschouwen als een zware last op het huishoudbudget.

Dat de woonkost behoorlijk kan doorwegen op het gezinsbudget blijkt ook uit het feit dat een aanzienlijke groep gezinnen problemen heeft met het betalen van de elektriciteits- of gasfactuur. Een klant die zijn **energiekosten** niet tijdig betaalt, krijgt een herinneringsbrief in de bus. Wie daarop binnen een bepaalde termijn niet reageert, krijgt een aangetekende ingebrekestelling. Reageert de klant ook hier niet op of komt hij de in een afbetalingsplan gemaakte afspraken niet na, dan mag de commerciële leverancier het contract met zijn klant opzeggen. Als de klant geen nieuwe commerciële leverancier vindt, dan neemt de netbeheerder in zijn rol van sociale leverancier de levering van elektriciteit en/of gas over. Eind 2011 ging het om 82.284 huishoudens voor elektriciteit en 58.858 voor gas. Het aantal door de netbeheerders van elektriciteit en gas voorziene gezinnen neemt sinds 2007 jaarlijks behoorlijk sterk toe.

Bij wanbetaling bij de sociale leverancier plaatst de netbeheerder een **budgetmeter** die de klant verplicht om vooraf te betalen voor de levering van elektriciteit en/of gas. Indien de klant niet vooraf betaalt, valt de stroomlevering terug op een minimale levering van 10 ampère. Het wordt dan moeilijk om meerdere toestellen tegelijk te gebruiken. Bij gas wordt in het geval van niet-betaling via de budgetmeter de levering helemaal afgesloten.

3.269 Energiearmoede

Evolutie van het aantal klanten van de netbeheerders als sociale leverancier, aantal geplaatste budgetmeters en aantal wegens wanbetaling (na tussenkomst LAC) afgesloten toegangspunten, telkens op het einde van het jaar, van 2006 tot 2011.

Bron: VREG.

Het aantal budgetmeters voor elektriciteit is de voorbije jaren gestaag toegenomen. Eind 2011 verbruikten 43.957 huishoudens stroom via een budgetmeter. In de loop van 2009 werden ook de eerste budgetmeters geplaatst voor de levering van gas. Eind 2011 ging het om 24.190 huishoudens.

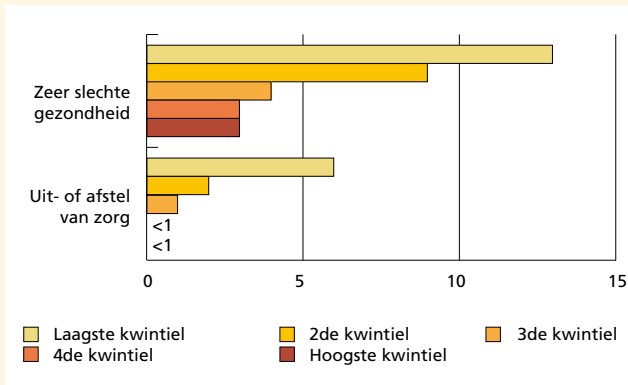
Bij blijvende wanbetaling kan een vraag tot volledige afsluiting voorgelegd worden aan de **Lokale Adviescommissie** (LAC) van de gemeente. In de wintermaanden worden in dergelijke situatie elektriciteit en gas niet afgesloten. In 2011 werden na tussenkomst van de Lokale Adviescommissie 1.165 toegangspunten afgesloten van elektriciteit en 1.850 toegangspunten van aardgas. Die aantallen liggen telkens goed een derde lager dan in 2010.

Het aantal gezinnen waarvan na wanbetaling de **watertoevoer** werd afgesloten, steeg tussen 2010 en 2011 wel sterk. In 2010 ging het in totaal om 2.362 gezinnen, in 2011 om 4.497 gezinnen.

De resultaten van de EU-SILC 2010 geven ten slotte aan dat huishoudens met een laag inkomen opvallend vaker in huizen wonen van mindere kwaliteit. Het gaat om huizen zonder elementair comfort, met kwalitatieve gebreken en/of met een gebrek aan ruimte. Bij het laagste inkomenskwintiel gaat om 35%, bij het hoogste inkomenskwintiel om 11%.

3.270 Gezondheid

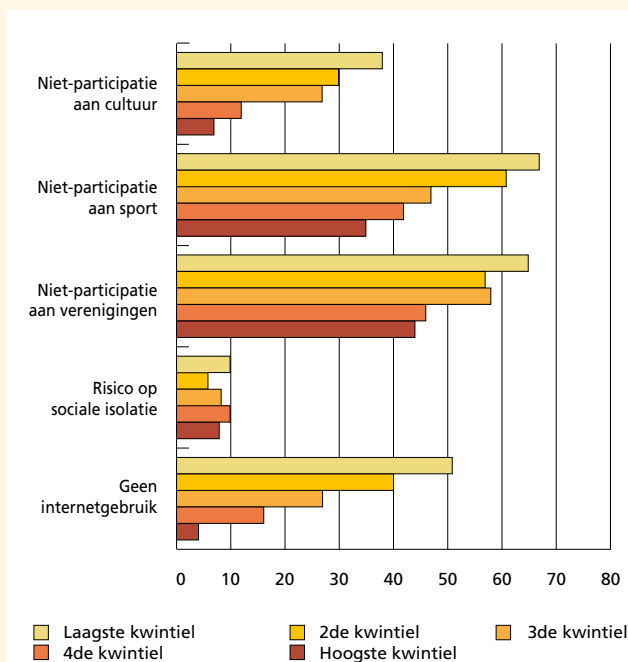
Bevolking van 16 jaar en ouder dat de eigen gezondheidstoestand als (zeer) slecht omschrijft en bevolking dat leeft in een huishouden waar 1 van de leden het voorbije jaar een bezoek aan de (tand)arts heeft moeten uit- of afstellen om financiële redenen, naar inkomensniveau, in 2010, in %.

Bron: EU-SILC ADSEI.

3.271 Maatschappelijke participatie

Bevolking van 18 tot 85 jaar dat het afgelopen jaar niet geparticipeerd heeft aan cultuur (niet minstens 1 keer per jaar deelgenomen aan ten minste 2 van lijst van 9 cultuuractiviteiten), dat niet aan sport doet (inclusief wandelen of fietsen), dat van geen enkele vereniging actief lid is, dat minder dan wekelijks contact heeft met burens, niet-inwonende familie of vrienden of kennissen, dat tijdens de laatste 3 maanden geen internet heeft gebruikt, naar inkomensniveau, in 2011, in %.

Bron: SCV 2011.

Wat de woonomgeving betreft, geven de resultaten van de SCV-survey 2011 aan dat de hoogste inkomensgroepen iets vaker tevreden zijn dan de laagste inkomensgroepen, al blijft het verschil beperkt. Maar het is niet zo dat de laagste inkomensgroepen systematisch meer hinder ondervinden van overlast in hun buurt of dat zij vaker worden lastig gevallen of slachtoffer zijn van bedreigingen, inbraken of diefstallen in hun woonomgeving. Er is ook geen verschil naar inkomensniveau op vlak van de beoordeling van de kwaliteit van de sociale contacten in de buurt.

Armoede en gezondheid

Ook op vlak van gezondheid bestaan er nog steeds opvallende sociale ongelijkheden. Mensen met een laag inkomen zeggen beduidend vaker over een (zeer) slechte **gezondheid** te beschikken. Het geeft aan dat de gezondheidssituatie van een individu samenhangt met diens sociaaleconomische situatie.

Daarbij komt dat er voor een beperkt deel van de bevolking nog steeds sprake is van een probleem van toegang tot de **gezondheidszorg**.

In 2010 leefde volgens de EU-SILC-survey 2% van de Vlamingen in een gezin dat in het voorgaande jaar minstens 1 keer een bezoek aan de arts of tandarts heeft moeten uitstellen omwille van financiële redenen. Dat komt overeen met ongeveer 120.000 personen. Ook hier scoren de personen uit de laagste inkomensgroep opvallend minder goed.

Achterstelling en maatschappelijke participatie

Armoede en bestaansonzekerheid gaan ten slotte ook gepaard met achterstelling op vlak van maatschappelijke integratie en **participatie**. Lage inkomensgroepen blijken duidelijk minder te participeren aan cultuur, minder aan sport te doen, minder actief deel te nemen aan het verenigingsleven en minder gebruik te maken van internet (zie ook hoofdstukken 3.1 Cultuur, 3.2 Sport en 3.4 Media). De verschillen tussen de inkomensgroepen zijn minder uitgesproken als het gaat om de intensiteit van de **sociale contacten** met burens, familie en vrienden.

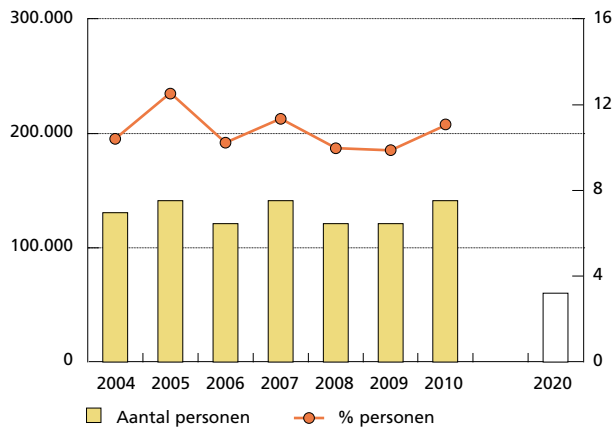
Armoede bij kinderen en ouderen

Aangezien kinderen en ouderen belangrijke aandachtsgroepen vormen voor het Vlaamse armoedebeleid, worden hier ten slotte nog enkele indicatoren opgenomen die focussen op de specifieke situatie van deze 2 groepen.

Als het huishoudinkomen afgezet wordt ten opzichte van de Belgische armoederisicodrempel, blijkt de situatie van de Vlaamse kinderen weinig te verschillen van die van de totale bevolking. In 2010 leefde 11% van de Vlamingen

3.272 Kinderen onder de armoederempel

Evolutie van de bevolking van 0 tot 17 jaar met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de Belgische armoederisicodrempel na sociale transfers, van 2004 tot 2010 en doelstelling 2020, in aantal personen (linkse as) en in % (rechtse as).

Bron: EU-SILC ADSEI.

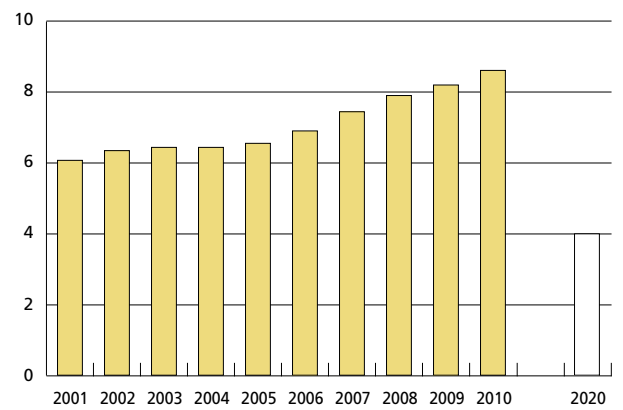
van 0 tot 17 jaar in een huishouden met een inkomen onder de armoederisicodrempel. Dat komt overeen met ongeveer 140.000 kinderen. Dat aandeel schommelt de voorbije jaren tussen 10% en 11%.

In het Vlaamse Hervormingsprogramma voor de Europa 2020-strategie heeft de Vlaamse Regering zich ertoe verbonden om de **kinderarmoede** tussen 2008 en 2020 te halveren. Dat betekent dat in 2020 het aantal kinderen met een huishoudinkomen onder de armoederisicodrempel gedaald moet zijn tot maximaal 60.000 kinderen. Voorlopig is er volgens de cijfers vanaf 2008 geen sprake van een daling.

Een alternatieve indicator die verschillende aspecten van de armoedesituatie bij kinderen tegelijk in rekening brengt, werd begin jaren 1990 ontwikkeld door Kind en Gezin. Aan de hand van het maandinkomen van het gezin, de opleiding en de arbeidssituatie van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de huisvesting en de gezondheidssituatie van het gezin, wordt nagegaan hoeveel kinderen geboren worden in een kansarm gezin. Een gezin wordt als kansarm beschouwd als het op minstens 3 van de voorgenoemde criteria zwak scoort. Sinds 2010 wordt niet meer gewerkt met jaarcijfers maar met het gemiddelde van het jaar en de 2 voorgaande jaren. Dat zorgt voor robuustere resultaten. Om de verandering in de berekening te accentueren, spreekt Kind en Gezin nu van een **kansarmoede-index**. In 2011 haalde de index een score van 9,7. Dat betekent dat 9,7% van de geboorten in de periode 2008-2010 plaatsvond in een kansarm gezin. Ook voor de voorgaande jaren werd een indexscore berekend volgens de nieuwe formule. Daaruit blijkt dat de kansarmoede-index sinds 2005 behoorlijk sterk is toegenomen.

3.273 Kansarmoede-index

Evolutie van aantal kinderen geboren in een kansarm gezin in jaar X en de jaren X-1 en X-2 en dat woont in het Vlaamse Gewest op 31 december van jaar X, gedeeld door het totaal aantal kinderen geboren in die 3 jaar en dat woont in het Vlaamse Gewest op 31 december van jaar X * 100, van 2001 tot 2010.

Bron: Kind en Gezin.

In het Pact 2020 heeft de Vlaamse Regering zich ertoe verbonden om het aantal kinderen dat geboren wordt in een kansarm gezin tussen 2008 en 2020 met 50% te verminderen. Dat betekent dat in 2020 de kansarmoede-index van Kind en Gezin gedaald moet zijn tot maximaal 4%. Voorlopig is er in de cijfers echter sprake van een stijging in plaats van een daling.

De kansarmoede-index ligt bij kinderen met een moeder van Belgische herkomst (4%) beduidend lager dan bij kinderen met een moeder die bij haar geboorte niet de Belgische nationaliteit had (26%).

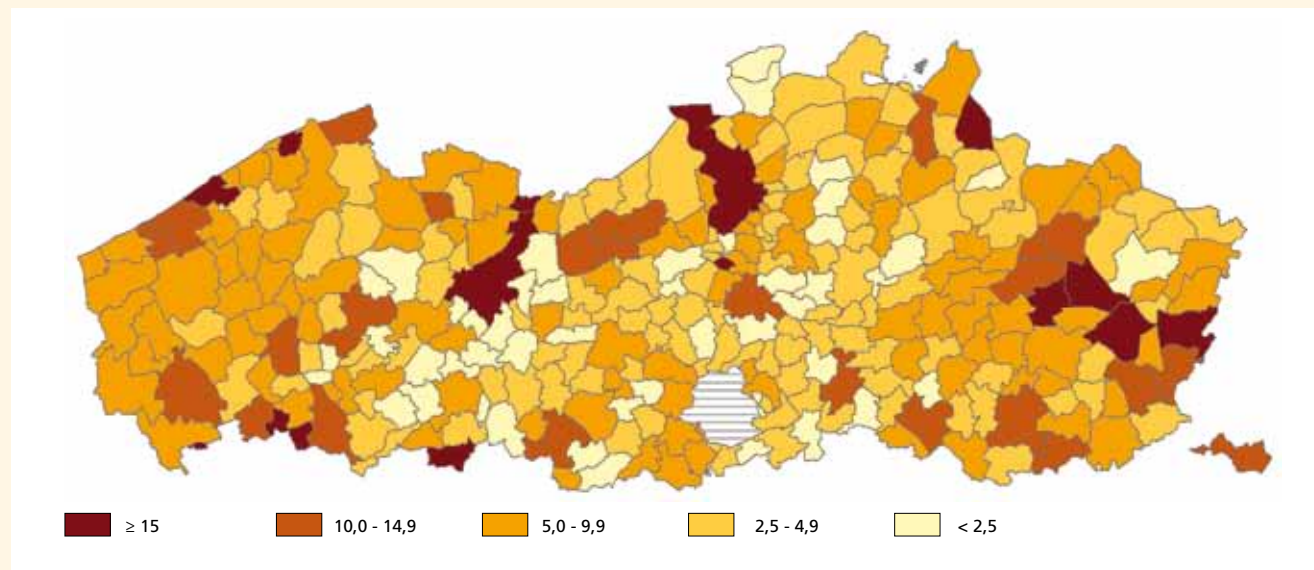
Het aandeel geboorten in kansarme gezinnen verschilt sterk van gemeente tot gemeente. De kansarmoede-index lag in 2011 in Meseu op 31%. In Aartselaar ging het om amper 0,6%. De top 10 van slechtst scorende gemeenten bestaat naast Meseu uit Houthalen-Helchteren, Meneu, Antwerpen, Blankenberge, Heusden-Zolder, Ronse, Oostende, Gent en Genk.

Als de inkomenssituatie bij ouderen vergeleken wordt met die van de totale bevolking, blijkt een ander beeld dan bij de kinderen. Ouderen scoren een pak slechter dan de totale bevolking als hun inkomen wordt afgezet ten opzichte van de armoederisicodrempel. In 2010 leefde 19% van de Vlaamse ouderen in een gezin met een huishoudinkomen onder de armoederisicodrempel. Dat komt overeen met ongeveer 200.000 personen. Dat aandeel neemt de laatste jaren licht af.

De slechtere situatie van ouderen in vergelijking met andere leeftijdsgroepen kan deels verklaard worden door het feit dat het armoederisicopercentage enkel rekening houdt met het ontvangen huishoudinkomen uit arbeid,

3.274 Kansarmoede-index per gemeente

Aantal kinderen geboren in een kansarm gezin in 2008-2010 en dat woont in het Vlaams Gewest op 31 december 2010, gedeeld door het totaal aantal kinderen geboren in 2008-2010 en dat woont in het Vlaams Gewest op 31 december 2010 * 100.

Bron: Kind en Gezin.

vermogen, eigendom en sociale transfers, niet met de volledige waarde van eventueel beschikbare spaartegoeden of eigendommen of met de eventuele afwezigheid van woonuitgaven doordat de eigen woning al is afbetaald. Maar ook in Europees opzicht scoren de Vlaamse ouderen niet goed. Terwijl Vlaanderen bij de kinderen en bij alle andere leeftijdsgroepen tot 50 jaar telkens de top haalt van de Europese rangschikking, zakt ze bij de personen van 65 jaar en ouder tot een 18de plaats in de ranglijst.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Studiedienst van de Vlaamse Regering (2012). *Vlaamse Armoedemonitor 2012*. Brussel.
- Kind en Gezin (2012). *Het Kind in Vlaanderen 2011*. Brussel.
- Van Haarlem, A., Coene, J. & Lusyne, P. (2011). De superdiversiteit van armoede en sociale uitsluiting. In: Dierckx, D., Vranken, J., Coene, J. & Van Haarlem, A. (red.). *Armoede en Sociale Uitsluiting: Jaarboek 2011*. Acco: Leuven.
- Vlaams Centrum Schuldbemiddeling (2011). *Cijfermateriaal basisregistratie 2007-2010*. Brussel.
- VREG (2012). *Statistieken 2011 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de besluiten op de sociale openbaardienstverplichtingen*. Brussel.
- Winters, S. en De Decker, P. (2009). Wonen in Vlaanderen: over kwaliteit, betaalbaarheid en woonzekerheid. In: Vanderleyden, L., Callens, M. & Noppe, J. (red.). *De Sociale Staat van Vlaanderen 2009*. Brussel.
- Algemene Directie Statistiek:
 Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC):
<http://statbel.fgov.be/silc>
 Huishoudbudgetonderzoek (HBO):
<http://statbel.fgov.be/hbs>
 Eurostat: <http://www.ec.europa.eu/eurostat>
 Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid (FOD SZ):
<http://www.socialsecurity.fgov.be/>
 Instituut voor Nationale Rekeningen (INR):
<http://inr-icn.fgov.be/>
 Kind en Gezin: <http://www.kindengezin.be>
 Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ):
<http://ksz-bcss.fgov.be>
 Nationale Bank van België (NBB): <http://www.nbb.be>
 POD Maatschappelijke Integratie (POD MI):
<http://www.mi-is.be/be-nl/start>
 Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA):
<http://www.rva.be>
 Rijksdienst voor Pensioenen (RVP):
<http://www.onprvp.fgov.be>
 Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteit- en Gasmarkt (VREG): <http://www.vreg.be>

DEFINITIES

- Armoederisicodrempel** De armoederisicodrempel wordt bepaald op 60% van het mediaan gestandaardiseerde netto beschikbaar huishoudinkomen van een land.
- Armoederisicopercentage** Het aandeel personen dat leeft in een huishouden dat moet rondkomen met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de armoederisicodrempel.
- EU-SILC-survey** De 'European Union Statistics on Income and Living Conditions' (EU-SILC) is een enquête naar inkomens en andere levensomstandigheden, met als voornaamste doel het opstellen van vergelijkbare indicatoren in het kader van armoede en sociale insluiting binnen de Europese Unie. De uitvoering van de EU-SILC is sinds 2004 bij Europese verordening verplicht voor alle lidstaten. De SILC wordt gecoördineerd door Eurostat en voor België uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek (ADSEI) van de FOD Economie (<http://statbel.fgov.be/silc>). Het betreft een enquête die wordt afgenomen bij een steekproef van private huishoudens uit het Rijksregister, waarbij de referentiepersoon van het huishouden wordt geïnterviewd evenals elk huishoudlid van 16 jaar en ouder. Deze aanpak resulteert in een dataset op huishoud- en individueel niveau. Vanaf 2004 is de SILC opgebouwd als een 4 jaar durend roterend panel. Dat betekent dat elk jaar een kwart van de huishoudens vervangen wordt door een nieuwe steekproef van huishoudens. In de EU-SILC-survey van 2010 werden in het Vlaamse Gewest in totaal via de huishoud- en individuele vragenlijst gegevens verzameld voor 7.923 personen. In het Waalse Gewest ging het om 4.973 personen, in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest om 1.858 personen. Omwille van de beperkte steekproefomvang zijn in deze VRIND geen EU-SILC-resultaten voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest opgenomen.
- Gestandaardiseerd huishoudinkomen** Om het mogelijk te maken het inkomen van huishoudens van verschillende grootte en samenstelling met elkaar te vergelijken, wordt het totale huishoudinkomen gestandaardiseerd. Dat gebeurt door het totale huishoudinkomen te delen door een equivalentiefactor. Het eerste huishoudlid krijgt een gewicht van 1. Voor elke bijkomende persoon van 14 jaar en ouder in het huishouden wordt die factor verhoogd met 0,5, voor elk kind jonger dan 14 jaar met een factor 0,3. Vervolgens wordt aan elk lid van het gezin een gelijk deel van het huishoudinkomen toegewezen, met name het totale huishoudinkomen gedeeld door de equivalentiefactor.

Inkomenskwintielverhouding De verhouding van het aandeel van de 20% van de bevolking met het hoogste inkomen in het totale inkomen, tot het aandeel van de 20% van de bevolking met het laagste inkomen in het totale inkomen. Het gaat telkens om het gestandaardiseerde netto beschikbare huishoudinkomen.

Mediaan inkomen Het middelste inkomen wanneer de inkomens van laag naar hoog worden gerangschikt.

Kwartiel Wanneer de inkomens van laag naar hoog worden gerangschikt, kunnen zij worden opgedeeld in 4 gelijke groepen of kwartielen. Het laagste kwartiel omvat dan de 25% laagste inkomens, het hoogste kwartiel de 25% hoogste inkomens.

Kwintiel Wanneer de inkomens van laag naar hoog worden gerangschikt, kunnen zij worden opgedeeld in 5 gelijke groepen of kwintielen. Het laagste kwintiel omvat dan de 20% laagste inkomens, het hoogste kwintiel de 20% hoogste inkomens.

4 GROEN EN DYNAMISCH STEDENGEWEST

De Vlaamse Regering wil van Vlaanderen een groene en milieuvriendelijke regio maken, waar het aangenaam wonen is. De verstedelijking zet zich vandaag sterk door, wat maakt dat er een toenemende druk ontstaat op de open ruimte, op het platteland en op het leefmilieu.

De open ruimte en het platteland verkleinen en versnipperen, vandaar het belang om erg zorgvuldig om te springen met de resterende open ruimte en de **ruimtelijke ontwikkelingen** zo goed mogelijk te sturen zodat zowel de aantrekkelijkheid van als de leefbaarheid in de steden en op het platteland worden bevorderd. Ook investeringen in het beheer van het onroerend erfgoed dragen hiertoe bij. De ruimtelijke ordening moet de diverse maatschappelijke activiteiten gelijktijdig tegen elkaar afwegen. Inzetten op ruimte voor natuur- en landschapsbeleving moet daarom hand in hand gaan met inzetten op voldoende en goed gelokaliseerde ruimte voor bedrijfsontwikkeling.

Blikvangers

- Net zoals de voorgaande jaren nam de bebouwing verder toe: in 2010 kwam er 23 km² bebouwd terrein bij. Het is vooral de woonfunctie die steeds meer oppervlakte inneemt. Ook de oppervlakte bestemd voor industrie, recreatie en natuur neemt verder toe, terwijl deze voor landbouw verder afneemt (*figuur 4.1*).
- Sinds 2011 is de inventaris bouwkundig erfgoed na meer dan 40 jaar inventariseren gebiedsdekkend voor Vlaanderen (*figuur 4.12*).

Betaalbaar en kwalitatief **wonen** zijn expliciete doelstellingen van de Vlaamse Regering. Daarbij zal blijvend ingezet worden op eigendomsverwerving maar ook op de huurmarkt. Om de kwaliteit van de woningen te verhogen zal op allerhande manieren gewerkt worden om de renovatie van bestaande woningen te bevorderen waarbij bijzondere aandacht zal gaan naar maatregelen voor duurzaamheid en energiezuinigheid. De Vlaamse overheid streeft immers naar duurzaam bouwen, duurzaam wonen en duurzaam leven.

Blikvangers

- In 2011 werden meer woonhuizen verkocht (+3,6%) dan in 2010. De crisis laat zich vooral voelen op de markt van de appartementen die meer conjunctuurgevoelig is (-7,9%) (*figuur 4.22*).
- De periode van de grote prijsstijgingen in de vastgoedsector lijkt voorbij te zijn. Enkel voor gewone woonhuizen wordt er in 2011 nog een prijsstijging van 4,5% genoteerd. De prijs van bouwgrond stabiliseert zich op 157 euro per m² (+0,8%) (*figuur 4.23*).
- 2011 was opnieuw een topjaar in aantal verstrekte hypothecaire kredieten: + 18% tegenover het recordjaar 2010. Vooral de renovatiekredieten (+54%) namen sterk toe (*figuur 4.25*).
- De inhaalbeweging in de nieuwbouw van sociale woningen - beslist in 2009 ingevolge het Grond- en Pandendecreet - komt langzaam op gang. De gemiddelde groei van het aantal SVK-woningen ligt over de laatste 7 jaar op 10,9% (*figuur 4.35*).
- Het gemiddeld energieprestatiepeil van een woning blijft verbeteren. Sinds 2010 is E80 de verplichte maximumnorm. In dat jaar voldeed 99,8% van de bouwers aan de norm (*figuur 4.38*).

Voor de Vlaamse overheid is verstedelijking zowel een uitdaging als een opportuniteit. Het is zoeken naar een duurzaam evenwicht, zowel sociaaleconomisch, ecologisch als sociaal. Dit uit zich in de aandacht die het Vlaamse beleid schenkt aan **plattelands- en stedelijke** ontwikkelingen.

Blikvangers

- De demografische ontwikkelingen in de grootsteden, en in mindere mate in de centrumsteden, lopen anders dan elders in Vlaanderen: minder inwijking vanuit het binnenland maar des te meer vanuit het buitenland en een grotere natuurlijke aangroei, zorgen voor een toename van de bevolking (*figuur 4.47*).
- Een gevolg van de verschillende migratiegolven, is de toegenomen diversiteit. In de grootsteden is 1 op de 3 inwoners van vreemde herkomst. In de centrumsteden gaat het om 1 op de 5 inwoners (*figuur 4.49*).

- 27% van de woongelegenheden bevinden zich in de centrumsteden, terwijl de centrumsteden slechts 9% van het grondoppervlakte van het Vlaamse Gewest innemen (figuur 4.45, 4.57).
- Armoede en achterstelling komen vooral in de grootsteden samen (figuur 4.82, 4.83, 4.84, 4.85).
- Grootstedelingen zijn minder actief betrokken in het verenigingsleven, maar dit betekent niet dat ze zich minder inzetten in het vrijwilligerswerk of informele zorgtaken opnemen. Een kwart van de grootstedelingen heeft deelgenomen aan een buurtactiviteit. Stedelingen doen hier zeker niet onder voor bewoners van het platteland (figuur 4.86, 4.87).
- In de grootsteden reageren de inwoners minder wantrouwend en toleranter op personen van vreemde herkomst. Andermaal wordt bevestigd dat contact met andere culturen de openheid en verdraagzaamheid bevordert (figuur 4.88, 4.89).

De toenemende verstedelijking brengt ook extra druk op het leefmilieu mee. Vlaanderen wil in 2020 op vlak van water- en luchtkwaliteit, bodembescherming, geluidshinder en biodiversiteit even goed scoren als andere economische topregio's. Daarenboven streeft men naar een 'groene economie'. Zo moeten we minder grondstoffen consumeren en minder afval produceren. Ook rationeel watergebruik en een verdere daling van de broeikasgasuitstoot staan centraal om te spreken van een groene economie.

Blikvangers

- Tussen 1990 en 2010 zijn de verzurende emissies met ruim 62% afgenomen. De doelstelling voor de totale emissies werd net niet gehaald. De doelstellingen voor SO₂ en NH₃ (tegen 2015) werden in 2010 al gehaald (figuur 4.103).
- Het verbruik van leidingwater is gedaald tussen 2000 en 2009 van 110 naar 100 liter per persoon per dag (figuur 4.99).
- De dalende trend in de emissie van broeikasgassen kon in 2010 niet verder gezet worden. De broeikasgasemissies zijn tussen 1990 en 2010 met 0,5% gedaald (figuur 4.106).
- Er is nog heel wat werk met betrekking tot het afbakenen van natuur, bos en groen. De afbakening van het VEN werd in 2011 voor 71,5% gerealiseerd, de afbakening van het IVON werd slechts voor 5% gehaald. De 38.000 ha extra natuur en reservaat werd voor 41% bereikt, de 10.000 ha extra bos werd voor 21% bereikt (figuur 4.109, 4.111).
- In de periode 2000-2007 is het overschot op de bodembalans van de landbouw afgenomen met 46% voor stikstof en met 88% voor fosfor. In de periode 2007-2009 zette de afname zich verder door met 38% voor stikstof. Voor fosfor veranderde het overschot in een tekort (figuur 4.121).

In een groen en dynamisch stedengewest is ook een duurzaam energiebeleid noodzakelijk. Het bevorderen van een efficiënt energiegebruik en een stijging van de energieproductie op basis van hernieuwbare bronnen en warmtekrachtkoppeling zijn daarbij de belangrijkste doelstellingen van de Vlaamse overheid. Daarnaast wil de overheid een performant en modern elektriciteits- en gasnetwerk en een goed werkende elektriciteits- en gasmarkt met een goede dienstverlening en concurrentiële prijzen. Ook moet er voor gezorgd worden dat armoede geen aanleiding geeft tot mensonwaardige levensomstandigheden door een gebrek aan energie.

Blikvangers

- In 2011 daalde het bruto binnenlands energieverbruik met 5% tegenover 2010, dit door het gemiddeld warmere jaar, een verminderde niet-nucleaire elektriciteitsproductie en de investeringen in energie-efficiëntie die stilaan vruchten afwerpen (figuur 4.129).
- In 2011 haalde groene stroom een aandeel van 7,5% in het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik, elektriciteit uit warmtekrachtkoppeling bereikte een aandeel van 20,3% (figuur 4.133).
- In 2011 kwam het totaal aandeel hernieuwbare energie in het bruto finaal energieverbruik op 3,8% (figuur 4.134).
- Het aantal huishoudens dat gas en elektriciteit afneemt bij een sociale leverancier stijgt jaarlijks. In 2011 waren er meer dan 82.000 klanten bij een sociale leverancier voor elektriciteit en bijna 59.000 voor gas (figuur 4.136).

Door professionalisering en schaalvergroting behoort Vlaanderen tot de top in Europa wat landbouw betreft. Om deze positie te behouden of waar mogelijk te verbeteren, dient de Vlaamse overheid een beleid te voeren waar zowel aandacht gaat naar de economische, sociale en milieuaspecten van de landbouwsector.

Blikvangers

- In 2011 wordt de netto toegevoegde waarde, als indicator voor het globale inkomen van de land- en tuinbouwactiviteit, geraamd op 820 miljoen euro of een daling met 39% ten opzichte van 2010 (figuur 4.145).
- Het aantal landbouwers met verbredingsactiviteiten stijgt in 2010 met 19% en bedraagt naar schatting 5.420 unieke eenheden, of bijna 20% van de totale Vlaamse landbouwers (figuur 4.155).
- Vanaf 2009 is er opnieuw een lichte stijging van een aantal milieudrukindicatoren (verzurende emissies, broeikasgassen en fijn stof), gedreven door een groeiende veestapel en het toenemend aantal warmtekrachtkoppelingen in de glastuinbouw (figuur 4.156).
- In 2011 nemen de consumentenbestedingen in bioproducten met 3% toe tegenover 2010 en bereiken 435 miljoen euro, of een marktaandeel van 1,4% (figuur 4.161).

4.1

RUIMTELIJKE ONTWIKKELINGEN

De verstedelijking neemt jaar na jaar toe. In het eerste deel van dit hoofdstuk tonen de cijfers over het ruimtegebruik dit aan. Vooral de oppervlakte gebruikt voor wonen neemt sterk toe. Het Vlaams regeerakkoord stelt voorop dat de resterende open ruimte dient beschermd en versterkt te worden. De aantrekkelijkheid en leefbaarheid van onze steden en van het platteland moet worden gewaarborgd. Dit houdt ook in dat er wordt gezorgd voor voldoende en goed gelokaliseerde ruimte voor bedrijfsontwikkeling. Er blijft verder nood aan een verbeterde natuur- en landschapsbeleving en het bewaren van het cultuurhistorisch erfgoed.

In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt ingegaan op indicatoren vanuit de ruimtelijke planning, waarbij de uitvoering van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) de strategische doelstelling is. In het derde deel komen vervolgens de indicatoren aan bod die verband houden met het vrijwaren en versterken van het onroerend erfgoed als structurerende component in onze leefomgeving.

Ruimtegebruik

Net zoals de voorgaande jaren nam de bebouwing verder toe. In 2010 kwam er 23 km² bebouwd terrein bij. Dat is minder dan het jaar voordien, toen nog 25 km² extra werd bebouwd. Het is vooral de woonfunctie die steeds meer oppervlakte inneemt. De oppervlakte aan woonpercelen groeide in 2010 aan met bijna 16 km². Dat is haast evenveel als het jaar voordien. Sinds begin 2000 breidde de woonoppervlakte uit met 14%. Deze verstedelijking gaat voornamelijk ten koste van de landbouwgronden, die de jongste 10 jaar 4% kleiner werden.

Als de bebouwde oppervlakte wordt bekeken ten opzichte van de totale oppervlakte blijkt dat het Vlaamse Gewest in 2011 een **bebouwingsgraad** van 27% heeft. In Wallonië is dat slechts 14,3%; in Brussel is dat bijna 79%. Vergeleken met andere regio's in Europa is de bebouwingsgraad in Vlaanderen hoog.

In 30 gemeenten worden bebouwingsgraden van meer dan 50% genoteerd. Dit is het geval in de grootsteden

4.1 Evolutie bodembezetting

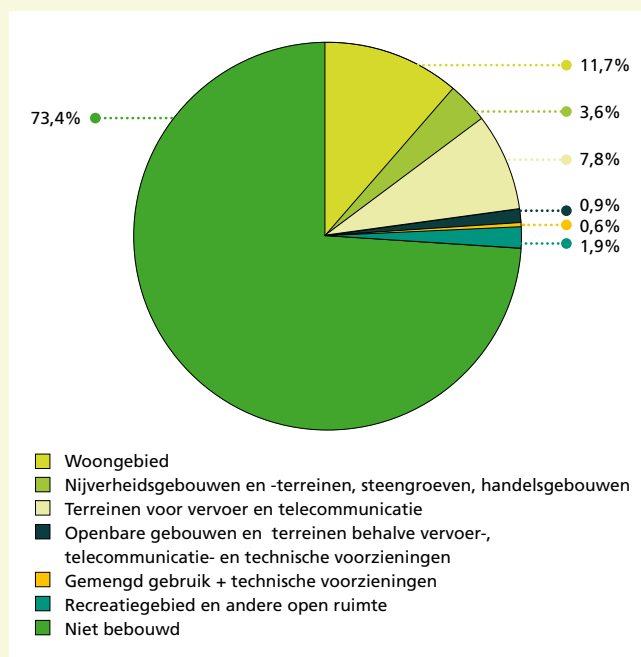
Evolutie in de bodembezetting, van 2000 tot 2011, toestand op 1 januari, in km².

	2000	2005	2008	2009	2010	2011	index basisjaar 2000=100	evolutie 2010 - 2011	evolutie 2000 - 2011
Totale oppervlakte in km²	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	13.522,25	100,0	13.522,25	13.522,25
Niet-bebouwde gronden	10.218,56	10.082,88	10.003,22	9.976,09	9.951,47	9.928,80	97,2	-22,67	-289,76
Waarvan oppervlakte cultuurgrond landbouw (1)	6.368,76	6.296,84	6.236,98	6.201,61	6.168,66	6.138,05	96,4	-30,61	-230,71
Bebouwde gronden en aanverwante terreinen (2)	3.303,69	3.439,37	3.519,03	3.546,16	3.570,78	3.593,45	108,8	22,67	289,76
Woongebied	1.385,67	1.476,25	1.530,53	1.549,42	1.565,60	1.581,11	114,1	15,51	195,44
Nijverheidsgebouwen en -terreinen (andere dan * hieronder)	347,64	364,51	373,13	376,38	380,67	382,86	110,1	2,19	35,22
Steengroeven, putten, mijnen, enz. *	14,81	14,31	14,45	14,48	14,47	14,48	97,8	0,01	-0,33
Handelsgebouwen en -terreinen	88,60	90,79	90,97	91,41	91,50	91,94	103,8	0,44	3,34
Openbare gebouwen en terreinen behalve vervoer-, telecommunicatie- en technische voorzieningen	121,12	124,29	126,26	126,40	126,56	126,77	104,7	0,21	5,65
Terreinen voor gemengd gebruik	63,10	63,05	64,62	65,03	64,78	64,97	103,0	0,20	1,87
Terreinen voor vervoer en telecommunicatie (3)	1.029,88	1.046,83	1.052,40	1.054,43	1.055,85	1.058,59	102,8	2,74	28,71
Terreinen voor technische voorzieningen	15,43	17,33	18,90	18,58	19,25	19,19	124,4	-0,05	3,76
Recreatiegebied en andere open ruimte	237,44	242,00	247,77	249,93	252,10	253,55	106,8	1,45	16,11

(1) Landbouwteelt in mei (2) Behalve verspreide landbouwgebouwen (3) Inbegrepen een gedeelte van de waterlopen
Bron: ADSEI en gegevens van de FOD Financiën (kadaster).

4.2 Bodembezetting

Bodembezetting op 1 januari 2011, naar ruimtegebruik, in %.

Bron: ADSEI en FOD Financiën (kadaster).

Antwerpen en Gent, in sommige van hun randgemeenten en in enkele gemeenten in de noordostrand rond Brussel. Ook enkele centrumsteden hebben een hogere bebouwingsgraad. Dit is bijvoorbeeld het geval in Leuven, Oostende, Genk, en Brugge. De regio rond Kortrijk is opvallend dichter bebouwd dan de Westhoek. Ook in Oost-Brabant en Zuid-Limburg zijn er wat minder dichtbebouwde gemeenten.

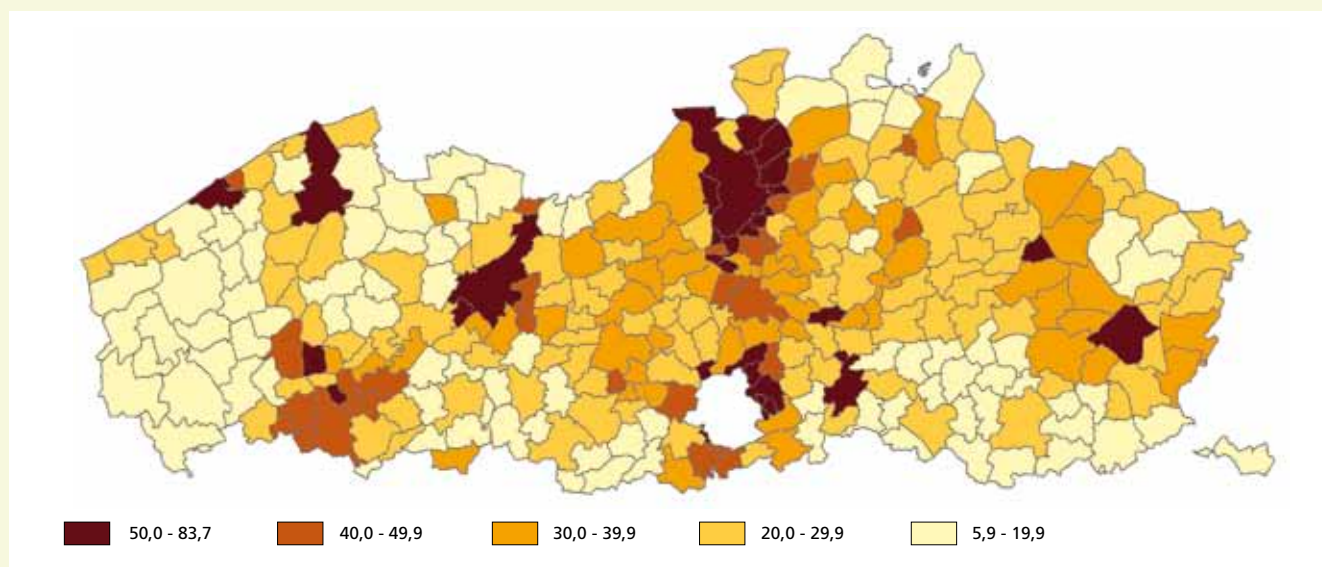
Bijna drie kwart van de bebouwde oppervlakte is ingenomen voor wonen en vervoer. Daarbij is de **woondichtheid**, uitgedrukt in aantal woningen per ha, niet overal hetzelfde. De hoogste woondichtheden (meer dan 10 woningen per ha) worden genoteerd in Antwerpen en enkele van haar randgemeenten, een aantal kustgemeenten en ook in Leuven. Dit heeft uiteraard te maken met de relatieve aanwezigheid van appartementsgebouwen in deze steden en aan de kust.

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV, zie verder) bepaalt woondichtheden voor nieuwe woningen. De minimale dichtheid verschilt: 25 woningen per ha voor het stedelijk gebied en 15 woningen per ha voor het buitengebied. Exacte data om de uitvoering van deze richtcijfers te evalueren, ontbreken, bijvoorbeeld over de grondoppervlakte van nieuwe woonprojecten. Daarbij blijkt ook het kadaster geen nauwkeurige bron te zijn voor het exact aantal woningen. Volgens een evaluerend onderzoek uitgevoerd in 2010, zijn er toch aanwijzingen dat er door de komst van het RSV vandaag kleiner wordt verkaveld en er gedeeltelijk werd overgeschakeld naar compactere woontypologieën. Daarnaast neemt het aandeel van appartementen binnen de nieuwe woningen steeds verder toe, wat eveneens leidt tot een stijgende woondichtheid.

Naast de oppervlakte voor wonen zijn terreinen voor telecommunicatie en voor het vervullen van de vervoersfunctie de tweede grootste ruimtegebruiker. Ook deze oppervlakte neemt nog jaarlijks lichtjes toe (+2,8% sinds begin 2000). De dichtheid van de wegeninfrastructuur hangt nauw samen met de spreiding van de bewoning.

4.3 Bebouwde oppervlakte

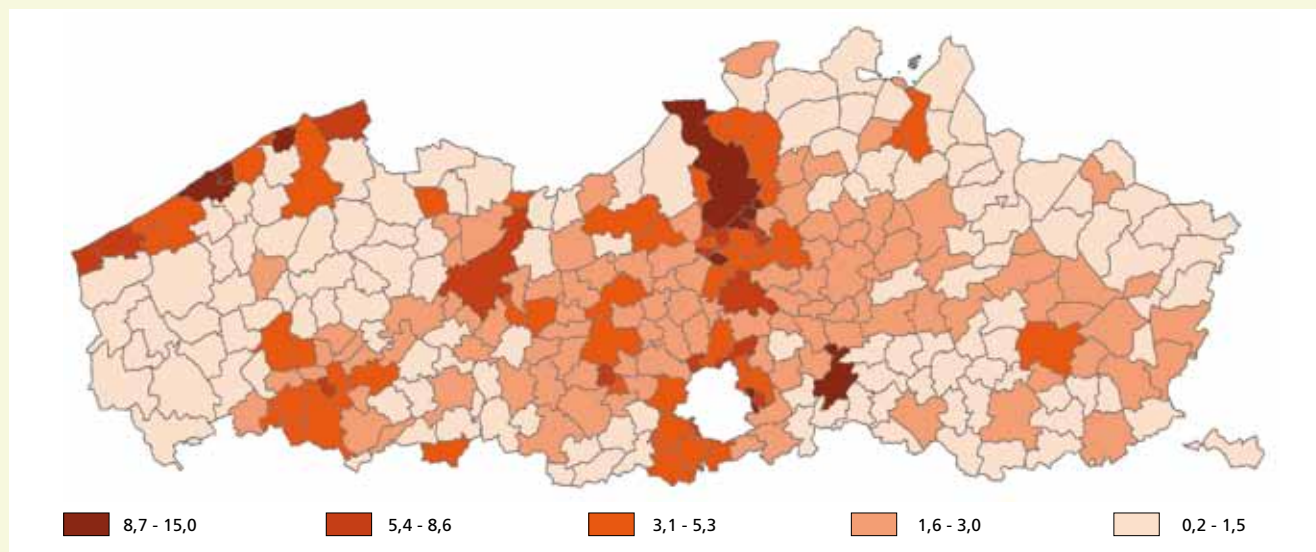
Totale oppervlakte bebouwde percelen in verhouding tot de totale oppervlakte, per gemeente, 1 januari 2011, in %.

Bron: ADSEI en FOD Financiën (kadaster), bewerking SVR.

4.4 Woondichtheid

Aantal woningen per hectare oppervlakte, per gemeente, 1 januari 2011.

(Vlaams Gewest: 2,2).
Bron: ADSEI, bewerking SVR.

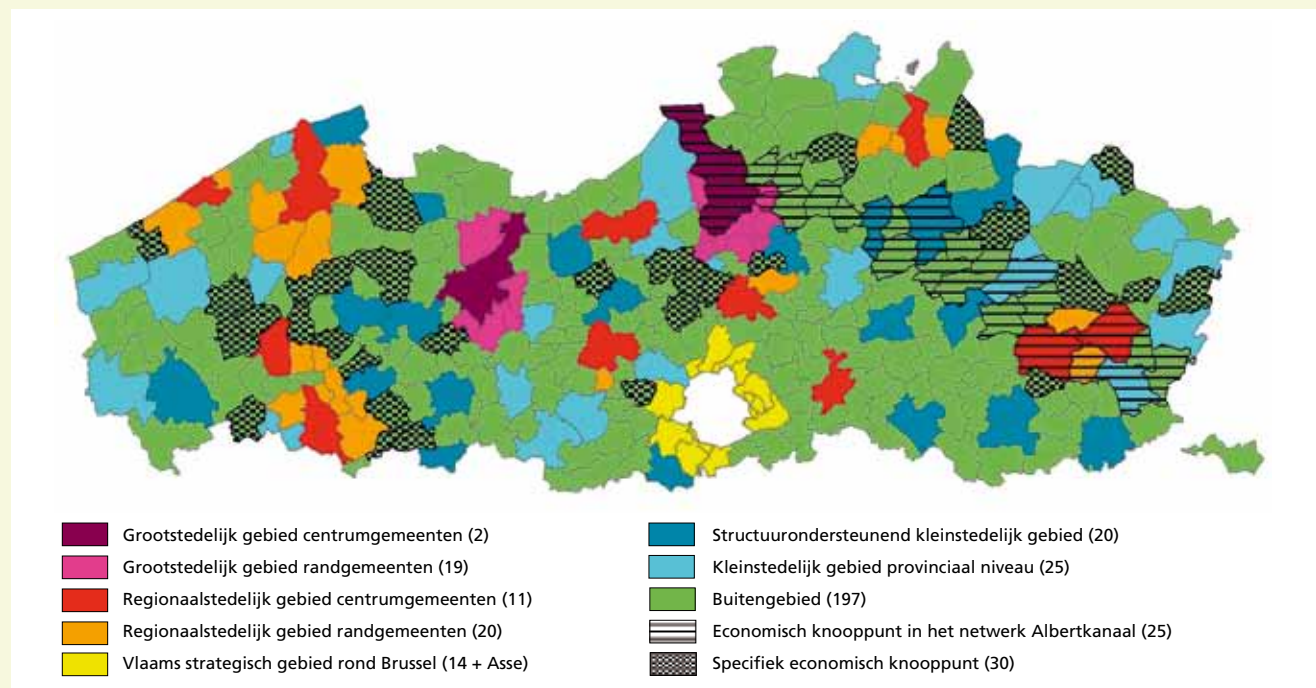
Ruimtelijke planning

De Vlaamse Regering heeft op 4 mei 2012 het Groenboek van het Beleidsplan Ruimte goedgekeurd. In afwachting van een nieuw strategisch beleidsplan, blijft het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) een belangrijk fundament van het ruimtelijk beleid. De Vlaamse Regering

heeft op 17 december 2010 een tweede herziening van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen definitief vastgesteld. De bindende bepalingen werden op 16 februari 2011 bekrachtigd door het Vlaams Parlement. Het gaat voornamelijk om een actualisering van het cijfermateriaal. Er worden ook enkele knelpunten aangepakt.

4.5 Indeling gemeenten

Indeling van de gemeenten op basis van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV).

Bron: departement RWO, bewerking SVR.

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen wil de open ruimte vrijwaren tegen verdere verstedelijking. Dit door de stedelijke structuur te versterken en het buitengebied open te houden. In wat volgt wordt aandacht besteed aan de manier waarop de herbestemming van het ruimtegebruik gemeten wordt, met name de ruimteboekhouding. Daarna wordt nader ingegaan op de indicatoren die hiermee verband houden: ruimte voor wonen en ruimte voor werken. Voor bestemmingswijzigingen voor natuur en bos wordt verwezen naar het hoofdstuk 4.4.

Ruimteboekhouding

Eén van de beleidsbepalingen uit het RSV is dat er kwantitatieve keuzes worden gemaakt met betrekking tot de door het beleid voorziene oppervlakten voor wonen, werken, recreatie, natuur, bos, en landbouw. Uit de bestemmingscategorieën die voor de betrokken functie momenteel van toepassing zijn, vloeit een begroting van te bestemmen ruimte voort. De ruimteboekhouding RSV is het instrument waarmee de opvolging van deze streefcijfers met betrekking tot bestemmingscategorieën berekend wordt.

Bestemmingen komen niet noodzakelijk overeen met het effectieve ruimtegebruik. Het gaat om het geplande ruimtegebruik zoals vastgelegd in ruimtelijk verordenende plannen (gewestplan, APA, BPA, RUP). Daarbij worden enkel herbestemmingen ten gevolge van volledig afgeronde planningsprocessen (definitief goedgekeurde plannen) opgenomen.

Daarnaast zegt de ruimteboekhouding RSV ook niets over de beleidsmatige bedoeling achter de herbestemming. Zo kan het gaan om bijkomend aanbod maar ook om regularisatie van een bestaande toestand.

Het RSV vertrekt van de toestand in 1994 als nulmeting. Deze toestand is een schatting van de oppervlaktes. Sindsdien zijn er door de digitalisering van de meeste plannen, correctere cijfers beschikbaar die aantonen dat de totale oppervlakte van de plannen van het Vlaamse Gewest bij de opmaak van het originele RSV werd on-

derschat (1.358.600 ha in plaats van 1.352.000 ha). De uitbreiding op zee van de zeehaven van Zeebrugge heeft daarnaast ook geleid tot een toename van de oppervlakte die op de ruimtelijk verordenende plannen van Vlaanderen voorkomen met ongeveer 900 ha ten opzichte van het referentiejaar 1994. De streefcijfers werden gedeeltelijk bijgesteld door de tweede herziening van het RSV die goedgekeurd werd eind 2010, waardoor er meer beleidsmatige ruimte werd voorzien voor de categorieën industrie en recreatie.

In het kader van de afstemming met de specifieke ruimtelabalans voor bedrijventerreinen, gebeurt er binnen de categorie 'industrie' een opdeling naargelang de gebieden binnen of buiten de poorten (zeehavens) liggen. De foutenmarge op de berekening, omwille van schaal- en nauwkeurighedsverschillen tussen de verschillende plannen, wordt opgevangen door de totaalcijfers af te ronden tot op honderdtallen.

In 2011 neemt de oppervlakte bestemd voor industrie, recreatie en natuur verder toe, en neemt de categorie landbouw verder af, wat in overeenstemming is met de beleidsmatige doelstellingen. De evolutie voor de groene categorieën is daarbij minder uitgesproken dan voor de categorieën industrie en recreatie, zeker als we de in 2010 positief bijgestelde streefcijfers van deze laatste categorieën in acht nemen.

Ruimte voor wonen

Het RSV wil de open ruimte vrijwaren. De woonfunctie blijft evenwel een grote ruimtegebruiker. De nood aan nieuwbouwwoningen is afhankelijk van de toekomstige demografische evolutie en de mate waarin bestaande en leegstaande woningen verder zullen worden gerenoveerd en/of vervangen door (meergezins)woningen. Belangrijk is de gezinsverdunding die nog steeds doorgaat. Dit leidt tot een bijkomende vraag naar woongelegenheden, al dan niet nieuwbouw. Ook de vergrijzing speelt een rol. De groei van de bevolking ouder dan 80 jaar zal bijdragen tot het potentieel vrijkomen van private woningen, maar

4.6 Ruimteboekhouding RSV

Evolutie van de ruimteboekhouding RSV, gebaseerd op volledig afgeronde planningsprocessen, 1 januari 2012, in ha.

Bestemmingscategorie	Streefcijfers RSV	Totaal op 1/1/1994	Totaal op 1/1/2012	1/1/1994-1/1/2012	Saldo doelstelling
Wonen	227.500	227.500	227.500	0	n.v.t.
Recreatie	21.000	18.300	20.200	1.900	70%
Reservaat en Natuur	150.000	111.100	126.600	15.500	40%
Overig groen	34.000	35.300	34.300	-1.000	n.v.t.
Bosbouw	53.000	42.300	44.400	2.100	20%
Landbouw	750.000	807.600	788.000	-19.600	34%
Industrie - buiten poorten	66.000	39.100	44.300	5.200	53%
- binnen poorten		17.200	17.100	-100	
Overige bestemmingen	58.000	60.200	57.100	-3.100	n.v.t.
Totaal	1.359.500	1.358.600	1.359.500	900	n.v.t.

Afronding tot op honderdtallen om de foutmarge op te vangen.
Bron: Afdeling Ruimtelijke Planning.

roept ook een nieuwe vraag op naar extra woongelegenheden afgestemd op de behoeften van ouderen.

De ruimte voor wonen wordt meer in detail besproken aan de hand van de volgende indicatoren: de beschikbaarheid van bouwpercelen, de grootte van de bouwpercelen en de afgeleverde nieuwbouwvergunningen.

Beschikbaarheid van bouwpercelen

Volgens een actualisering van de gegevens in juli 2012, zijn er nog 315.372 onbebouwde percelen beschikbaar met een gewestplanbestemming die bebouwing toelaat. Het gaat hierbij om een totale oppervlakte van 42.038 ha. In deze cijfers zijn de 11.100 ha woonuitbreidingsgebieden begrepen. De voorwaarden om deze reservegebieden aan te snijden, zijn strenger dan die voor andere woongebieden.

Het aantal bouw mogelijkheden hangt af van de manier waarop de percelen verder worden verkaveld en de ligging van de gronden (in stedelijk gebied of buitengebied). Het toekomstig ruimtegebruik voor wonen is uiteraard afhankelijk van de keuze en de typologie van de woongelegenheden (eengezinswoningen, meergezinswoningen, zorgwoningen, seniorenflats,...) die gebouwd worden op de beschikbare kavels.

In het hierboven omschreven potentiële woonaanbod gaat het om een voorraad aan bouwgronden: de onbebouwde percelen staan niet allemaal te koop. Van deze voorraad wezen eerdere tellingen uit dat het overgrote deel in het bezit is van particulieren (84%). Uit een eerste analyse van de databank bleek ook dat vele eigenaars slechts één perceel bezaten (77%). Waarschijnlijk wordt het aantal eige-

4.7 Potentieel woonaanbod

Aanbod aan onbebouwde percelen, per provincie, juli 2012.

Provincie	Aantal percelen	Oppervlakte (ha)
Antwerpen	76.398	10.064
Limburg	68.107	8.964
Oost-Vlaanderen	69.851	10.045
Vlaams-Brabant	61.848	7.827
West-Vlaanderen	39.168	5.138
Vlaams Gewest	315.372	42.038

Bron: Afdeling Ruimtelijke Planning.

naars dat meerdere bouwpercelen bezit hierbij wel wat onderschat. Dit omdat alleen rekening werd gehouden met de eigenaar die als eerste in de leggers van het kadaster vermeld staat. In de praktijk zijn veel eigendommen gezamenlijk bezit (broer, zus, echtgenoten...).

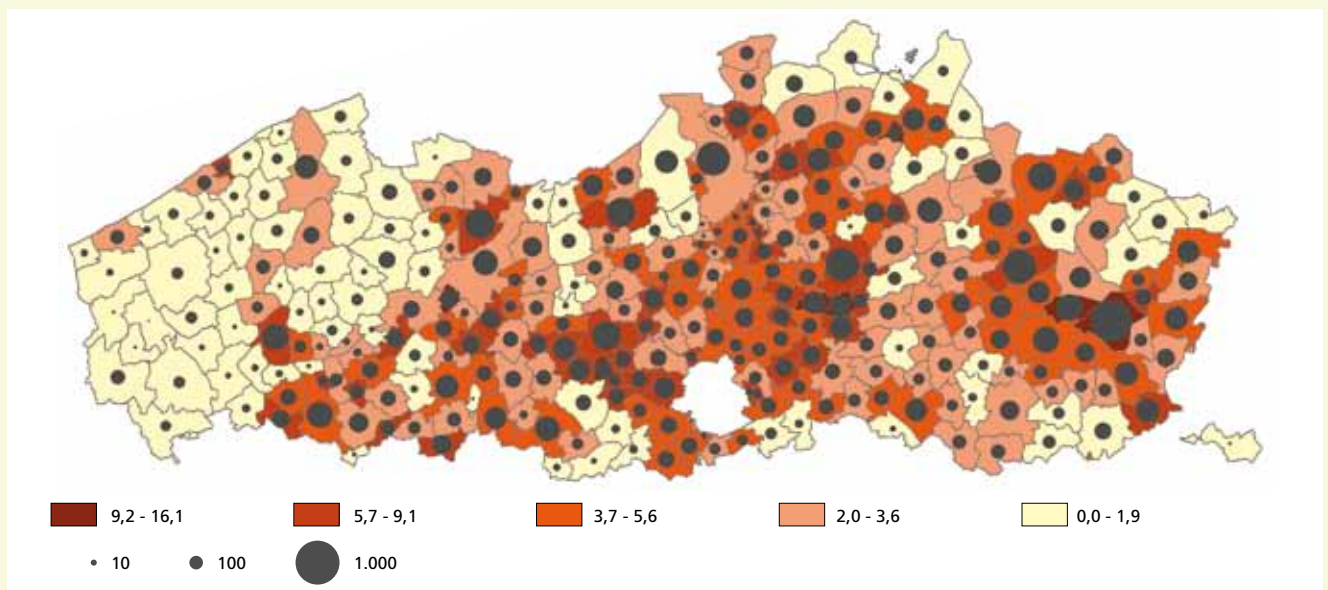
Met het nieuwe grond- en pandendecreet, dat inging op 1 september 2009, wil de overheid bouwgronden sneller op de markt brengen. Dit wordt mogelijk door een belasting op particuliere onbebouwde percelen (de activeringsheffing) en door gronden in overheidsbezit te gebruiken voor het bereiken van de doelstellingen van het 'bindend sociaal objectief' (te realiseren sociaal woonaanbod per gemeente).

Grootte bouwperceel

De prijs van één m² bouwgrond blijft gestadig verder stijgen. De prijsstijging in 2011 van 0,8% ten opzichte van 2010 is, rekening houdend met de inflatie, miniem te

4.8 Voorraad bouwgronden

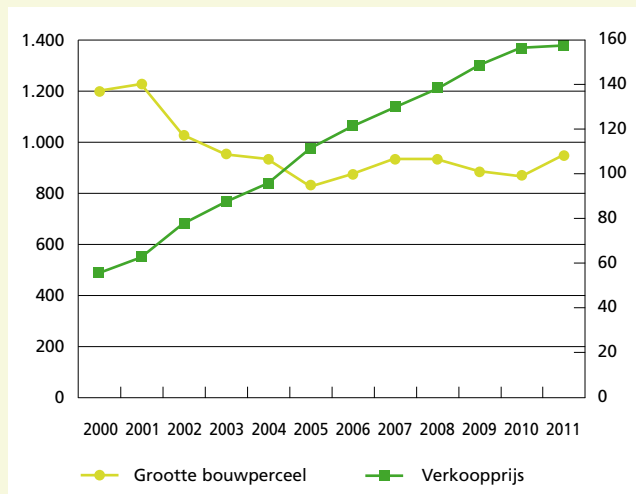
Voorraad bouwgronden, per gemeente, juli 2012, in ha en in % t.o.v. de totale oppervlakte.

(Vlaams Gewest: 3,1)
Bron: Afdeling Ruimtelijke Planning, bewerking SVR.

4.9 Grootte en prijs bouwpercelen

Evolutie van de gemiddelde oppervlakte van een bouwperceel in m² (linkeras), en de gemiddelde verkoopprijs in euro per m² (rechteras), Vlaams Gewest, van 2000 tot 2011.

Bron: ADSEI.

noemen. Toch dient anno 2011 gemiddeld 157 euro per m² betaald te worden (zie ook hoofdstuk 4.2 Wonen). Met de stijgende prijzen worden bouwpercelen steeds kleiner. De verkleining van het bouwperceel deed zich vooral voor in de periode 2001-2005. In 2011 stijgt de gemiddelde grootte terug tot 945 m².

Bouwvergunningen

In 2011 werden 19.620 bouwvergunningen toegekend voor nieuwe gebouwen, dat is 13% minder dan het jaar voordien. Deze daling is vooral te wijten aan de woningbouw, meer bepaald in de sector van de woonhuizen (-16%). In totaal werd in 2011 de nieuwbouw van iets meer dan 30.000 woningen vergund, hetgeen 12% minder is dan het jaar voordien. In 2005 en 2006 werden nog meer dan 42.000 nieuwe woningen per jaar vergund.

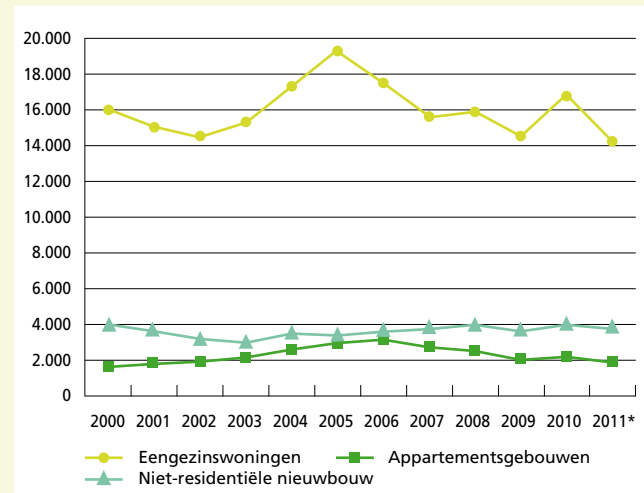
In de residentiële nieuwbouw neemt de appartementsbouw een steeds prominenter plaats in. Sinds 2002 worden er meer bouwvergunningen afgeleverd voor nieuwe flats dan voor nieuwe woonhuizen. Vanaf dat jaar daalde de gemiddelde bewoonbare oppervlakte per woning dan ook. In 2011 is dit nog 108 m² per woning. Dit cijfer lijkt zich de laatste jaren op dit niveau te stabiliseren.

Ruimte voor werken

Hoewel het zeker geen voldoende voorwaarde is, heeft het ondernemerschap baat bij kwaliteitsvolle ruimte. In februari 2012 telde het Vlaamse Gewest 47.978 ha bedrijventerreinen (exclusief havenzone). Van deze oppervlakte is 87,8% bezet of reeds ingenomen door een bedrijf of projectontwikkelaar. De provincie Limburg heeft nog de grootste oppervlakte beschikbaar.

4.10 Evolutie bouwvergunningen nieuwbouw

Evolutie van het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouw, van 2000 tot 2011.

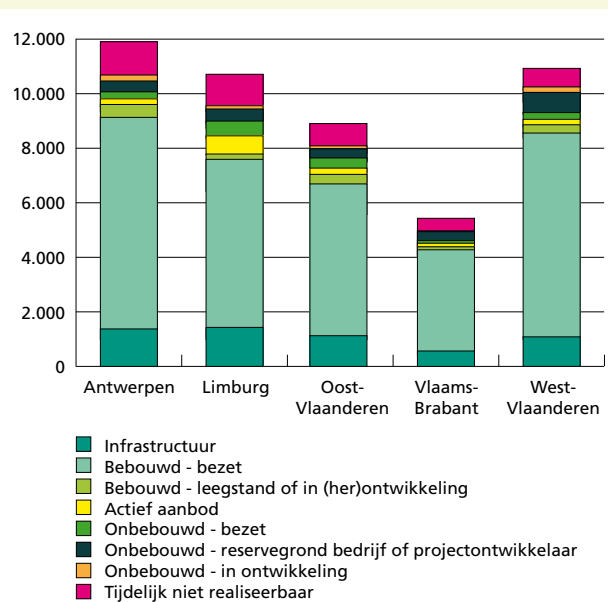
* 2011: voorlopige cijfers.
Bron: ADSEI, juni 2011.

Het RSV wil nieuwe economische activiteiten laten aansluiten bij de reeds bestaande economische infrastructuur. Men zoekt daarom actief naar geschikte locaties voor bedrijven in de stedelijke gebieden, de poorten (zeehavens, luchthavens), de strook langs het Albertkanaal en in een beperkt aantal economisch sterk ontwikkelde gemeenten.

Op Vlaams niveau gebeurt dat in eerste instantie binnen de afbakeningsprocessen van groot- en regionaalstedelijke gebieden en via de uitwerking van het Economisch

4.11 Economisch aanbod bedrijventerreinen

Oppervlakte van de Vlaamse bedrijventerreinen (exclusief haven terreinen), per provincie, februari 2012, in ha.

Bron: Agentschap Ondernemen, verwerking SVR.

Netwerk Albertkanaal (ENA). De focus ligt zowel op het beter benutten van bestaande bedrijventerreinen als op het zoeken naar nieuwe geschikte terreinen.

Voor de bestemmingscategorie “industrie” werd in de tweede herziening van het RSV een nieuw, hoger streefcijfer van in totaal 66.000 ha (inclusief de poorten) vooropgesteld. Het saldo (t.o.v. 1994) binnen de poorten blijft nagenoeg in evenwicht. Buiten de poorten bestaat een positief saldo. Dit is een nettoresultaat waarbij zowel bijkomende bestemming als herbestemming naar andere categorieën in rekening werd gebracht. In januari 2012 was 53% van het vooropgestelde streefcijfer bestemd voor bijkomende industriezones definitief vastgesteld.

Onroerend erfgoed

De Vlaming heeft belangstelling voor zijn onroerend erfgoed, dat bestaat uit de monumenten, landschappen en archeologische vindplaatsen. Uit de cijfers in het deel cultuurparticipatie (zie deel 3.1.) blijkt dat in 2011 de helft van de Vlamingen aangeeft een monument te hebben bezocht. De Open Monumentendag trekt ongeveer een half miljoen bezoekers. In 2011 namen 193 steden en gemeenten deel. Uit recent bevolkingsonderzoek naar erfgoedbeleving in Vlaanderen blijkt dat 80% van de Vlamingen vindt dat als de overheid iets beschermt of waardevol acht, dat er dan ook de voldoende middelen moeten zijn om het te onderhouden of in stand te houden.

Cultuurparticipatie en –beleving creëren gunstige randvoorwaarden voor het duurzame behoud en beheer van onroerend erfgoed, maar bieden geen zekerheid. Als onderdeel van de leefomgeving is onroerend erfgoed onder-

hevig aan ruimtelijke veranderingen en ontwikkelingen. Om de spontane degradatie en vernietiging door mens en natuur van het onroerend erfgoed te voorkomen, beschikt de Vlaamse overheid over verschillende instrumenten.

De meest waardevolle en uitzonderlijke erfgoedwaarden worden veilig gesteld door ze te beschermen. Een tweede spoor voor behoud van landschappen streeft naar een ruimtelijke verankering van erfgoedwaarden door middel van ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP’s). Aangeduide ankerplaatsen vormen hierbij de insteek van onroerend erfgoed bij het ruimtelijke planningsproces. Zodra deze aangeduide ankerplaatsen na sectorale afweging ook daadwerkelijk in de RUP’s worden overgenomen, spreken we van erfgoedlandschappen

Sinds 2009 wordt jaarlijks de inventaris bouwkundig erfgoed juridisch vastgesteld. Opname in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed betekent voor elk van de erfgoedobjecten dat zij een vorm van vrijwaring voor de toekomst genieten.

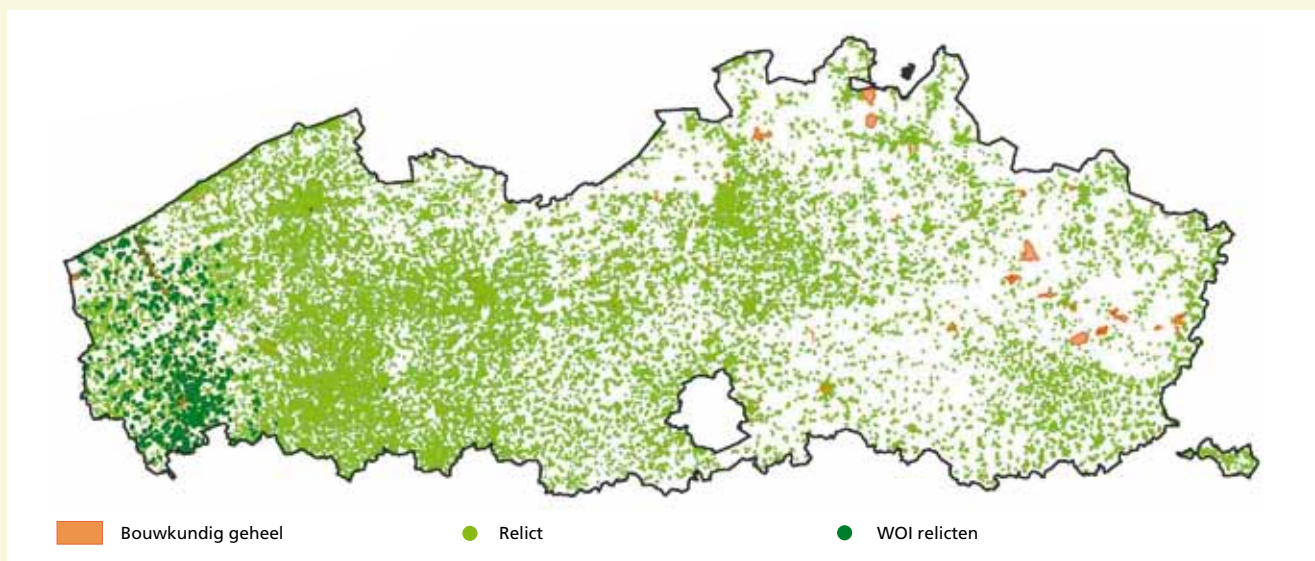
Tijdens de voorbije jaren werd een geïntegreerd onroerenderfgoedbeleid nagestreefd waarbij onderzoek, inventarisatie, bescherming en beheer op elkaar werden afgestemd. Ook de aanvankelijk apart benaderde disciplines monumentenzorg, landschapszorg of archeologie worden vaker op een integrale manier als onroerenderfgoedzorg benaderd.

Inventariseren

Verschillende vormen van erfgoed worden geïnventariseerd. Er bestaan inventarissen voor het bouwkundig erfgoed, landschap, het archeologisch erfgoed en het va-rend erfgoed.

4.12 Inventaris bouwkundig erfgoed

Inventaris relictten, oorlogsrelictten en bouwkundige gehelen.

Bron: GISlaag bouwkundig erfgoed (bouwkundige gehelen en relictten) en GISlaag wereldoorlogerfgoed, Agentschap Onroerend Erfgoed.

Bouwkundig erfgoed

De online **Inventaris van het Bouwkundig Erfgoed**, is voor het publiek beschikbaar sinds 2009. In 2011 werd deze inventaris na meer dan 40 jaar inventariseren gebiedsdekkend voor Vlaanderen. De inventarissen van Pittem en Ichtegem werden als sluitstuk van de geografische inventarisatie op de website beschikbaar gemaakt. In de inventaris wordt er een onderscheid gemaakt tussen relict en gehelen. Onder relict worden bouwkundige objecten verstaan, zoals gebouwen, beelden, bunkers en andere. Gehelen zijn dan weer ruimere clusters van bouwkundig erfgoed, zoals tuinvijken, begijnhoven,

Inventariseren is een continu proces, waarbij inhoudelijke aanvullingen en administratieve aanpassingen altijd noodzakelijk blijven. Zo werd in 2011 de inventaris voor twee gemeenten uit de Vlaamse Rand (Linkebeek en Wezembeek-Oppem) aangevuld en geactualiseerd. Van de lopende herinventarisatie van Antwerpen werden twee deelpakketten, m.n. de site Petroleum-Zuid en de wijk rond de Jan Van Rijswijcklaan, in 2011 afgewerkt. Hierdoor telde de inventaris bouwkundig erfgoed eind 2011 ruim 79.000 relict en 162 bouwkundige gehelen.

Landschapsatlas

Van de landschapsinventarissen (houtige beplantingen, landschapsatlas en tuinen en parken) is enkel de landschapsatlas ontsloten via een geoloket bij het Agentschap voor Geografische Informatie (AGIV).

In 2001 werd de landschapsatlas voorgesteld, de eerste inventaris van waardevolle landschappen in Vlaanderen. De

atlas bevatte toen 515 relictzones en 381 gebieden met een hoge concentratie aan erfgoedwaarde, die ankerplaatsen worden genoemd. Ze vormen steeds een geheel van landschappelijke, bouwkundige en archeologische waarden en kenmerken. De ankerplaatsen beslaan ruim 16% van het grondgebied, de relictzones bijna 39%. De wetenschappelijk herkende ankerplaatsen uit de landschapsatlas vormen tevens de basis voor het juridisch aanduiden van ankerplaatsen. Het zijn de juridisch aangeduide ankerplaatsen, die de inbreng van onroerend erfgoed bij de ruimtelijke planningsprocessen vormen.

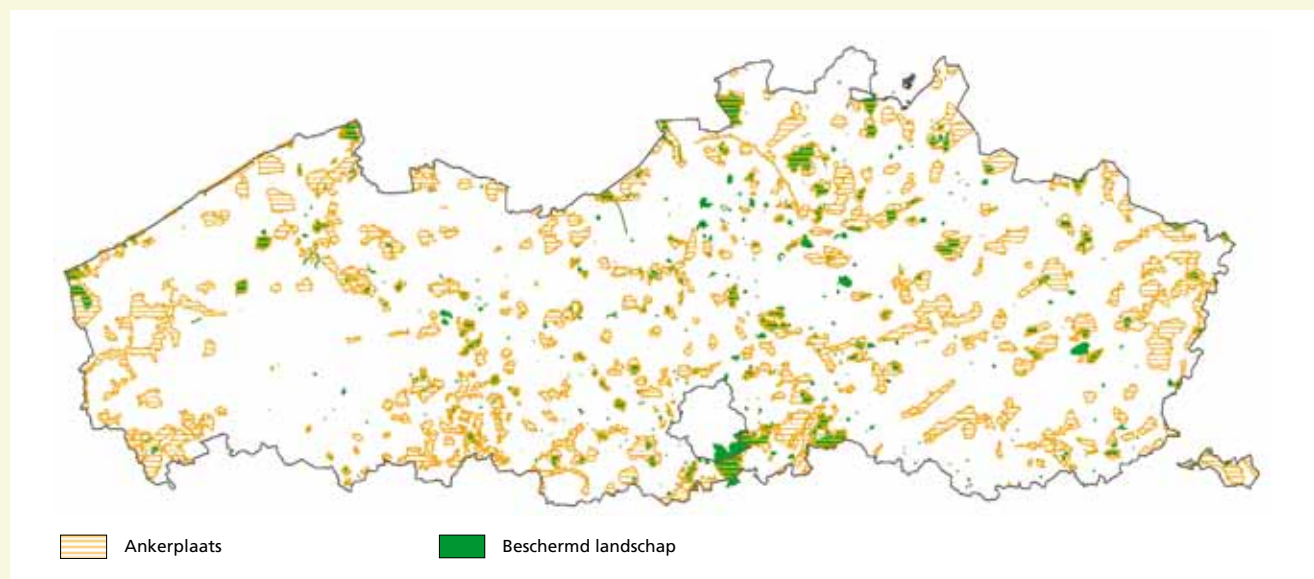
Archeologisch erfgoed

Doordat archeologische waarden zich onder het grondoppervlak aan het menselijk oog onttrekken, is het onmogelijk om alle archeologische waarden te inventariseren. De gekende informatie is opgenomen in de **Centrale Archeologische Inventaris (CAI)**. Van de vondstlocaties in de CAI werd geregistreerd waar ze zich situeren, van welke periode de overblijfselen zijn, over welke type van vindplaats het gaat en op welke manier ze aan het licht zijn gekomen. Eind 2011 telde de databank van de CAI 29.356 vindplaatsen.

De CAI wordt voortdurend aangevuld en geactualiseerd. Belangrijke gegevensbronnen zijn de vergunde archeologische onderzoeken, zoals prospecties met ingreep in de bodem of archeologische opgravingen, waarvoor in 2011 471 vergunningen werden uitgereikt. Ook de vondstmeldingen, die conform het archeologiedecreet moeten worden gemeld, leveren gegevens voor de CAI. In 2011 werden 33 van dergelijke vondstmeldingen geregistreerd.

4.13 Ankerplaatsen en beschermingen

Afbakening ankerplaatsen en beschermde landschappen.

Bron: vectoriële versie van de Ankerplaatsen en vectoriële versie van de Beschermd Landschappen, Stads- en Dorpsgezichten, Vlaamse Overheid, Monumenten en Landschappen (GIS-Vlaanderen), bewerking SVR.

Varend erfgoed

Voor de inventaris van het varend erfgoed werd in 2011 de nadruk gelegd op de prospectie van de kanalen in het oosten van Vlaanderen. Daarnaast werden enkele belangrijke waterrijke stedelijke centra, zoals Gent, Antwerpen, Leuven, Mechelen, Oostende en Brugge, geprospecteerd. De inventaris van het varend erfgoed zal in 2012 online publiek raadpleegbaar zijn.

Beschermen

Door beschermingsmaatregelen uit te vaardigen verklaart de Vlaamse Overheid uitdrukkelijk dat het behoud van bepaalde onroerende goederen van algemeen belang is. Op dit moment kunnen goederen worden beschermd als monument, als landschap, als stads- of dorpsgezicht, als archeologische zone en als varend erfgoed. Daarnaast bestaat ook de mogelijkheid om het behoud van erfgoedwaarden te verzekeren via het instrumentarium van de ruimtelijke ordening. In dit geval spreekt men van erfgoedlandschappen.

Eind 2011 telde het Vlaamse Gewest in totaal 12.358 definitief en 170 voorlopig **beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten**. Dat zijn er 131 meer definitief beschermd dan het jaar voordien. Beschermingsprocedures worden in de mate van het mogelijke afgestemd op afgeronde en lopende onderzoeksprojecten, zoals het (her)inventarisatieproces en het project Grote Oorlog. Voor het laatstgenoemde beleidsdomeinoverschrijdend plan rond '100 jaar Grote Oorlog' waren er eind 2011 450 definitief en 118 voorlopig beschermde monumenten.

Als antwoord op het door België geratificeerde Europese Landschapsverdrag wordt sinds enkele jaren ingezet op een nieuw spoor voor het beschermen van landschappelijke gehelen. Door het aanduiden van ankerplaatsen - de meest waardevolle landschappelijke plaatsen in Vlaanderen - en de latere vertaling tot erfgoedlandschappen in de ruimtelijke uitvoeringsplannen wordt nu resoluut gekozen voor een geïntegreerde benadering.

4.15 Beschermingen

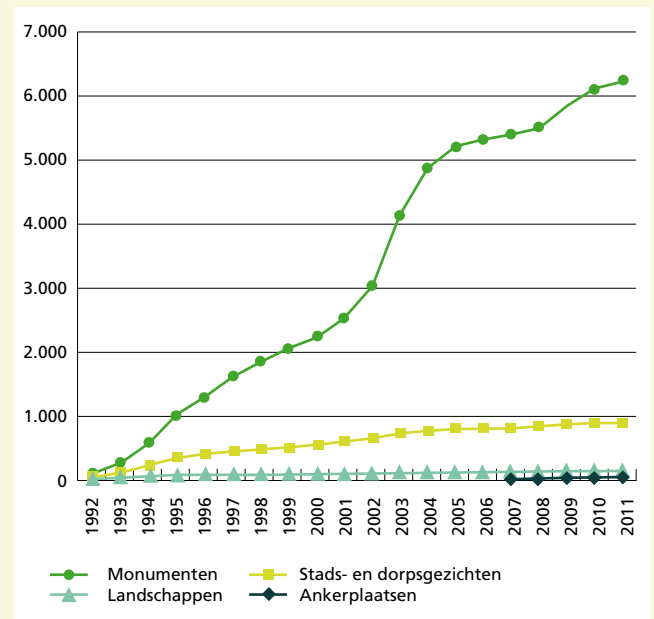
Totaal aantal definitief en voorlopig beschermde monumenten, dorps- en stadsgezichten, landschappen, archeologische monumenten en varend erfgoed, op 31 december 2011.

	Definitief beschermd	Voorlopig beschermd 2011
Monumenten	10.807	167
Stadsgezichten	345	2
Dorpsgezichten	1.206	1
Landschappen	679	1
Archeologische zones	8	3
Varend erfgoed	11	8
Ankerplaatsen	40	0
Totaal	13.096	182

Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed.

4.16 Evolutie beschermingen

Evolutie van het aantal definitief beschermde monumenten, dorps- en stadsgezichten en landschappen, van 1992 tot 2011.

Bron: Agentschap Ruimte en Erfgoed.

4.14 Beschermingen WO I

Totaal aantal in het kader van WO I definitief en voorlopig beschermde monumenten, dorps- en stadsgezichten, landschappen, op 31 december 2011.

Provincie	Monumenten voorlopig beschermd	Monumenten definitief beschermd	Dorpsgezichten	Stadsgezichten	Landschappen	Totaal
Antwerpen	20	21	0	1	1	43
Limburg	0	8	1	0	0	9
Oost-Vlaanderen	56	127	8	3	3	197
Vlaams-Brabant	0	5	0	0	0	5
West-Vlaanderen	42	289	3	1	4	339
Totaal	118	450	12	5	8	593

Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed.

In 2011 werden in het kader van dit nieuwe spoor 11 **ankerplaatsen** aangeduid. Dat zijn er dubbel zo veel als de voorgaande jaren. Enkele voorbeelden zijn: het 'Maldegemveld' te Maldegem, Knesselare, Zomergem en Beernem, het 'Natuur- en cultuurlandschap tussen de dorpscentra van Oosthoven, Oud-Turnhout en Arendonk (de Liereman)', de 'Vallei van de Bruine Beek met de kasteeldomeinen Berentode en Zellaar' (Bonheiden, Putte), het 'Plateau van Duisburg' ten ZW van Leuven, het 'Kluisbos, Faluintjes en abdij van Affligem'. Eind 2011 waren er in Vlaanderen in totaal 40 definitief aangeduide ankerplaatsen.

Het Zennegat-Batterbroek te Mechelen, De Campagne te Drongen en het Domein Zusters Franciscanessen te Wuustwezel werden in 2011 bijkomend als **erfgoedland-schap** afgebakend. Deze 3 erfgoedlandschappen brengen het totaal aan erfgoedlandschappen in Vlaanderen op 4. Bij omzetting naar een erfgoedlandschap in een Ruimtelijk Uitvoeringsplan (RUP) worden de erfgoedwaarden en -kenmerken doorvertaald naar stedenbouwkundige voorschriften.

In 2011 werden 5 vaartuigen als varend erfgoed beschermd, wat het totaal eind 2011 op 11 brengt.

Beheren

In 2011 subsidieerde het agentschap Onroerend Erfgoed 3 nieuwe regionale landschappen (Kleine en Grote Nete, Rivierenland en Zuid-Hageland). In een regionaal landschap slaan openbare besturen en verenigingen de handen in elkaar om een draagvlak voor natuur en landschapszorg te ontwikkelen. Het totaal aantal gesubsidieerde regionale landschappen komt hierbij op 17. In 2011 werden tevens 9 intergemeentelijke archeologi-

sche diensten en 2 intergemeentelijke onroerenderfgoed-diensten ondersteund.

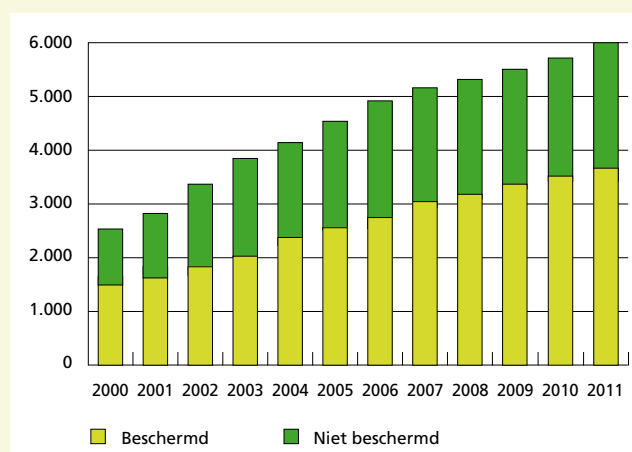
De Vlaamse overheid ondersteunt en faciliteert het beheer van onroerend erfgoedelementen en -sites. Daarbij vraagt ze via advisering en financiële ondersteuning om vakmanschap en samenwerking. Voor het beheer van het onroerend erfgoed wordt ondermeer samengewerkt met de lokale besturen en Monumentenwacht vzw. Deze werd in 1991 opgericht. De provinciaal georganiseerde monumentenwachtverenigingen voeren op vraag van de eigenaars van beschermde historisch waardevolle gebouwen inspecties uit aan zowel het exterieur als het interieur. Op basis van hun bevindingen maken zij een toestandrapport op met concrete aanbevelingen over het onderhoud (en restauratie) op zeer korte, middellange en lange termijn. Sindsdien werd de dienstverlening naar het archeologisch en varend erfgoed uitgebreid.

Eind 2011 telde het bestand van de vzw Monumentenwacht 5.955 objecten. Eén object wordt in bepaalde gevallen opgesplitst in enkele inspecteerbare gehelen die als deelobjecten worden aangeduid. Zo worden bijvoorbeeld de gebouwen van een kasteeldomein onderverdeeld in één hoofdobject (het volledige domein) en meerdere deelobjecten (het kasteel, de hoeve, de bijgebouwen, een molen, ...). Het objectenbestand groeide netto aan met 266 objecten in 2011, in 2010 waren dat er 212. Het aantal niet-beschermde waardevolle objecten blijft op 39% van het totale ledenbestand. 61% zijn beschermde monumenten. In de meeste provincies zijn er verhoudingsgewijze meer beschermde gebouwen aangesloten, in Limburg gaat het om de helft van de gebouwen.

Wat het aantal abonnees betreft (3.109 eind 2011) blijft de privé-eigenaar (particulier, vennootschap of vereniging)

4.17 Monumentenwacht Vlaanderen - evolutie

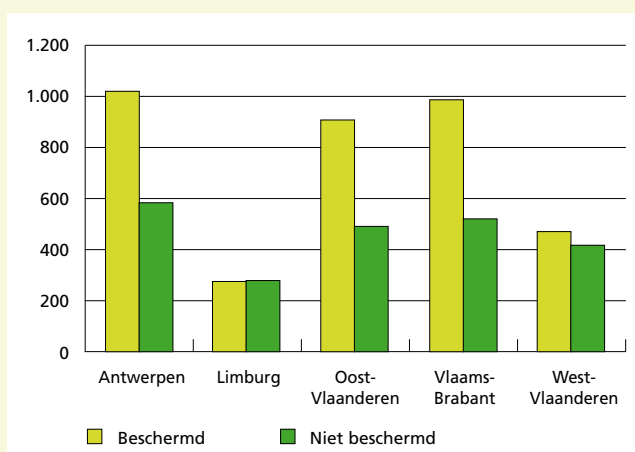
Evolutie van het aantal beschermde (gedeeltelijk of volledig) en niet beschermde objecten in het bestand van Monumentenwacht Vlaanderen, van 2000 tot 2011, op 31 december.

Bron: Monumentenwacht Vlaanderen.

4.18 Monumentenwacht Vlaanderen

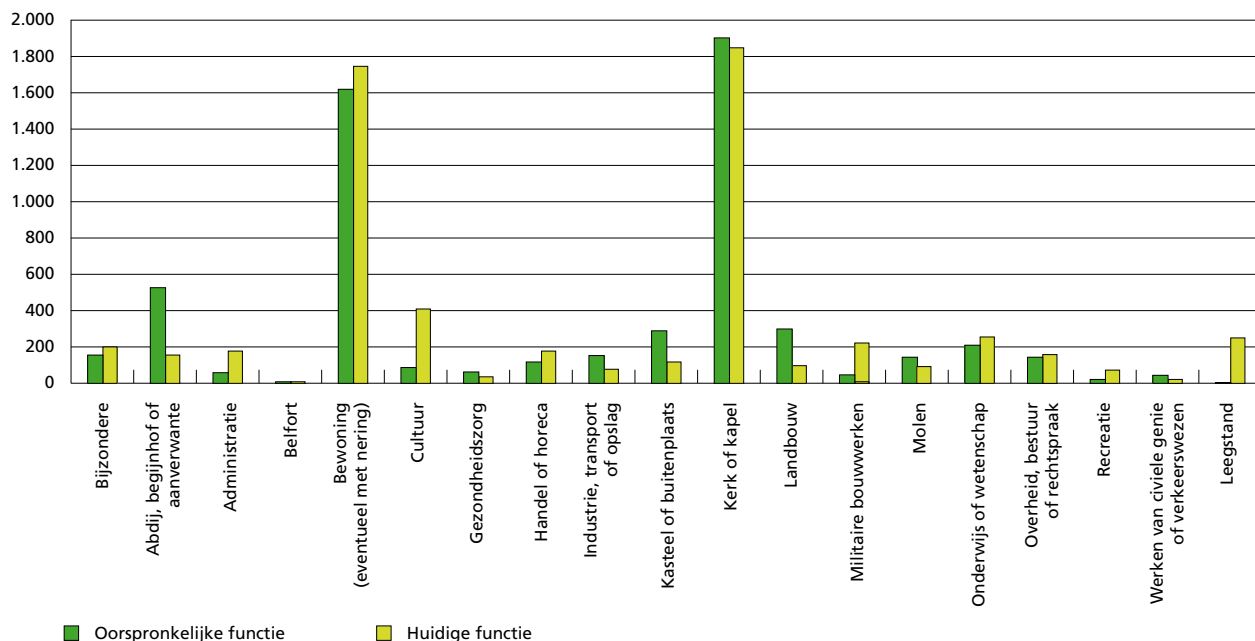
Aantal beschermde (gedeeltelijk of volledig) en niet beschermde objecten in het bestand van Monumentenwacht Vlaanderen, per provincie, op 31 december 2011.

Bron: Monumentenwacht Vlaanderen.

4.19 Monumentenwacht Vlaanderen – te inspecteren gehelen per functie

Functie aantal te inspecteren gehelen per oorspronkelijke en huidige functie, 31 december 2011.

Bron: Monumentenwacht Vlaanderen.

in 2011 de grootste groep: ze maken 47% uit van het aantal abonnees, gevolgd door de kerkraden met 39%. De openbare besturen hebben een aandeel van 11% van de abonnees. Wat het gebouwenbestand betreft, blijven de verhoudingen min of meer dezelfde ten opzichte van de afgelopen jaren. Kerken en kapellen maken 32% van het totale bestand uit; ze blijven de grootste groep. In 1 jaar tijd kwamen er 90 kerken bij in het bestand. De tweede grootste groep zijn de woonhuizen met 27%. Opmerkelijk is het groot aantal leegstaande gebouwen (253) wat 4,3% van het van het bestand uitmaakt.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Bourgeois, G. (2009). *Beleidsnota Onroerend Erfgoed 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement
- Instituut voor de Overheid (K.U.Leuven), SumResearch, Departement Architectuur Sint-Lucas (Hogeschool W&K), Nijmegen School of Management (Radboud Universiteit Nijmegen) (2010). *Evaluerend onderzoek naar de effectiviteit van de uitvoering van het ruimtelijk beleid in Vlaanderen*. Brussel: departement RWO.
- Loris I., (2009). Particulier bezit meeste bouwgrond. In: *Ruimte*, 50-53.
- Muyters, P. (2009). *Beleidsnota Ruimtelijke ordening 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.
- RWO (2012). *Beleidsplan Ruimte – Bijlage bij het groenboek: "Trends en uitdagingen"*. Brussel: departement RWO.
- Vander Stichele, A. (2011). *Vlamingen en het verleden. Een bevolkingsonderzoek naar erfgoedbeleving in Vlaanderen*. Brussel: Faro.

Algemene Directie Statistiek: <http://statbel.fgov.be>

Ruimtelijke Ordening Vlaanderen:

<http://www.ruimtelijkeordening.be/>

Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen:

<http://rsv.vlaanderen.be/web/nl/>

Register van onbebouwde percelen: <http://www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/wugatlas/index.html>

<http://www2.vlaanderen.be/ruimtelijk/wugatlas/index.html>

Landschapsatlas: <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/>

<http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/landschapsatlas/>

Inventaris bouwkundig erfgoed:

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/>

Beschermde erfgoed: <http://www.onroenderfgoed.be/>

Databank voorlopig en definitief beschermde onroerend erfgoed: <http://onroenderfgoed.ruimte-erfgoed.be/Default.aspx?tabid=14603&language=nl-NL>

<http://onroenderfgoed.ruimte-erfgoed.be/Default.aspx?tabid=14603&language=nl-NL>

Monumentenwacht Vlaanderen:

<http://www.monumentenwacht.be/>

DEFINITIES

Eengezinswoning Woning met een afzonderlijke ingang als verbinding tussen de woning en de openbare weg (woonhuis). Een appartementsgebouw daarentegen heeft een gemeenschappelijke inkomhal die zo toegang geeft tot de openbare weg. In een appartementsgebouw zijn er meerdere woningen.

Residentiële nieuwbouw Nieuwbouw van gebouwen uitsluitend of hoofdzakelijk bestemd voor huisvesting. In deze gebouwen moet meer dan 50 % van de totale oppervlakte bestemd zijn voor huisvesting. De andere gebouwen worden gecatalogeerd als niet-residentiële nieuwbouw. Het gaat hierbij dan meestal om gebouwen uitsluitend of hoofdzakelijk bestemd voor een ander gebruik dan huisvesting zoals industrie, handel, horeca, gemeenschapsvoorzieningen,...

Ruimtelijk Uitvoeringsplan Een ruimtelijk uitvoeringsplan is een plan waarmee de overheid in een bepaald gebied de bodembestemming vastlegt. Ruimtelijke uitvoeringsplannen of 'RUP's' vervangen de huidige gewestplannen. Voor alle percelen in een bepaald gebied wordt zo heel duidelijk wat er kan en wat niet. Op basis van de stedenbouwkundige voorschriften die zijn opgenomen in het RUP, kunnen - eens het RUP is goedgekeurd - stedenbouwkundige vergunningen afgeleverd worden.

4.2 WONEN

Bouwen, renoveren of kopen vergt heel wat investeringen. Uit het eerste deel van dit hoofdstuk, waarin de evolutie van de nieuwbouw en de vastgoedmarkt wordt beschreven, blijkt dat in 2011 weer heel wat Vlamingen zich hieraan hebben gewaagd. Ondanks de financiële crisis blijkt de vastgoedmarkt in Vlaanderen redelijk stabiel. Niet alleen op vlak van de woningprijzen, maar ook wat betreft de huurprijzen scoort Vlaanderen internationaal redelijk goed. De huurmarkt komt in deel 2 aan bod.

De betaalbaarheid van het wonen bevorderen staat hoog op de agenda in het woonbeleid. Dit aspect komt in het derde deel van dit hoofdstuk aan bod.

Het vierde deel behandelt de ondersteuning van de eigendomsverwerving. Door het stelsel van sociale leningen en het aanbod aan sociale koopwoningen en kavels, kan door bepaalde doelgroepen voordelig gebouwd en aangekocht worden. Daarnaast worden er ook premies verleend om renovatie en verbeteringswerken te stimuleren.

Ondersteuning van de huurmarkt komt aan bod in het vijfde deel door in te zoomen op het aanbod van de sociale huurwoningen en de woningen verhuurd via de sociale verhuurkantoren en de huursubsidie. In het Pact 2020 wordt dit opgenomen in de doelstelling om minstens 43.000 bijkomende sociale huurwoningen te creëren zoals bepaald in het decreet Grond- en Pandenbeleid.

De Vlaamse overheid hecht heel wat belang aan duurzaam en kwaliteitsvol (ver)bouwen en aan de woonkwaliteit. Ook wordt het beleidskader voor woningkwaliteitsbewaking geoptimaliseerd via een integrale aanpak van stimulerende en sanctionerende maatregelen. Aspecten van de kwaliteit van de woning en de woningkwaliteitsbewaking zijn opgenomen in deel zes.

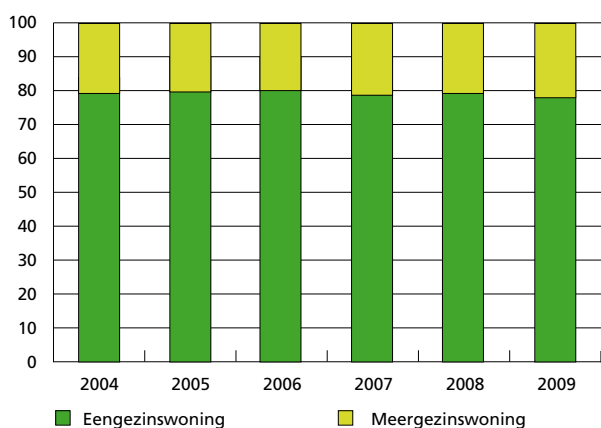
Krachtens de Vlaamse Wooncode zijn de gemeenten de regisseurs van het lokale woonbeleid. Zij zijn verantwoordelijk voor het woonbeleid op hun grondgebied. Het hoofdstuk wordt dan ook afgesloten met een korte toelichting bij de versterking van de lokale woonregie.

Nieuwbouw en vastgoedmarkt

Volgens de SILC-enquête woont anno 2009 slechts 15% van de bevolking in Vlaanderen in een appartement. Het merendeel van de Vlaamse bevolking woont in een eengezinswoning, waarvan 43% in open bebouwing en 42% in halfopen bebouwing. In het Waalse Gewest wonen nog minder mensen in appartementen (12%). In Europees verband woont alleen in Ierland en het Verenigd Koninkrijk een kleiner aandeel van de bevolking in een appartement (Winters & Elsinga, 2011).

4.20 Woningtype

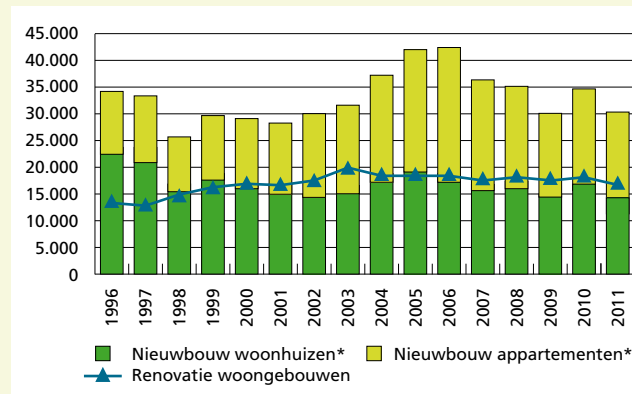
Evolutie van het type woning, van 2004 tot 2009, in %.

Bron: Heylen, 2012.

4.21 Bouwvergunningen nieuwbouw en renovatie

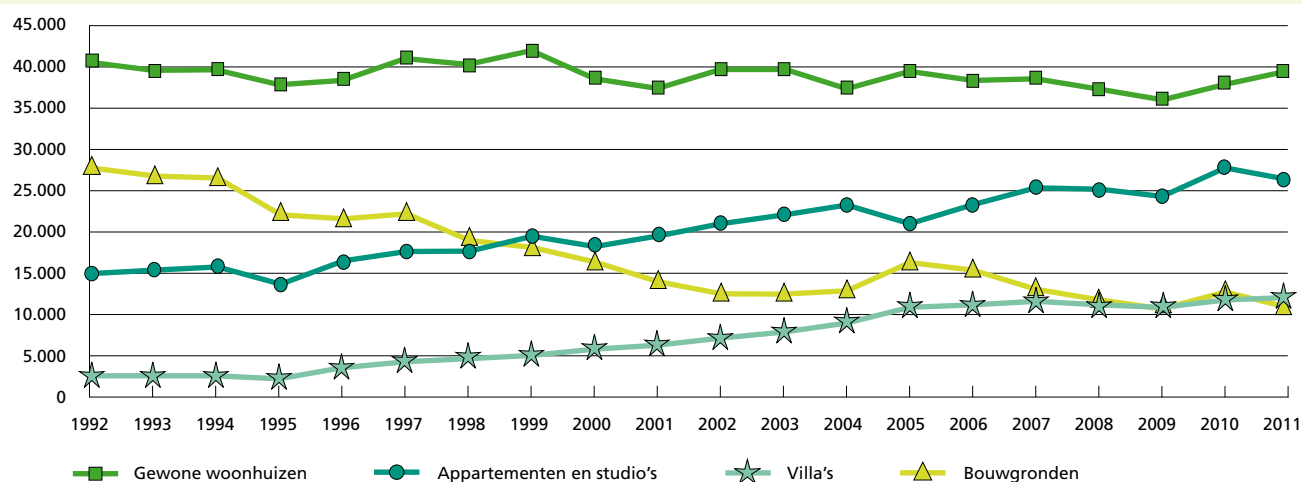
Evolutie van het aantal bouwvergunningen voor nieuwbouwwoningen en voor renovatie van woongebouwen, van 1996 tot 2011.

* Niet elke bouwvergunning leidt tot een nieuwe woning.
Bron: ADSEI.

4.22 Verkoop vastgoed

Evolutie van het aantal verkochte percelen bouwgrond, woonhuizen, villa's en appartementen, van 1992 tot 2011.

Bron: ADSEI.

Het aandeel eengezinswoningen in de verdeling van het woningpatrimonium naar **woningtype** bleef min of meer stabiel tussen 2004 en 2008. Het aandeel schommelde rond 79%. Tussen 2008 en 2009 zakt dit aandeel significant van 79,9% naar 77,5%. De algemene daling van het aandeel eengezinswoningen komt voort uit een daling van eengezinswoningen in de huursector (Heylen, 2012).

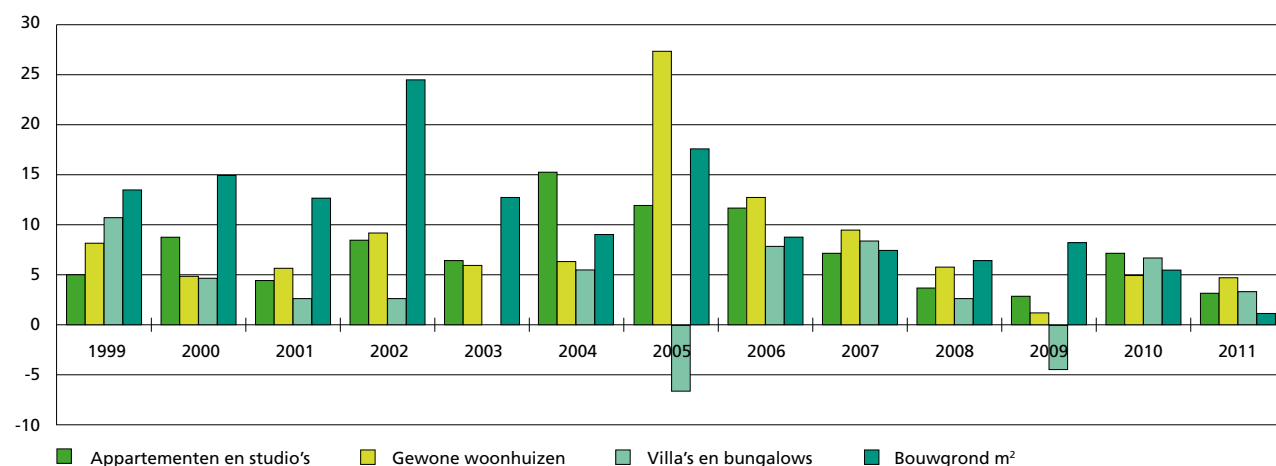
2005 en 2006 waren topjaren voor de **nieuwbouw**. Jaarlijks werden **bouwvergunningen** verstrekt voor iets meer dan 42.000 nieuwe woningen. Nadien viel de bouw terug van jaarlijks 35.000 nieuwe woningen tot 30.000 in 2009 en 2011. De nieuwbouwmarkt is daarbij de laatste 15 jaar grondig geheroriënteerd. Sinds 2002 worden meer bouwvergunningen afgeleverd voor nieuwe flats dan voor

woonhuizen. Ook wordt er sindsdien voor jaarlijks 17 à 18 duizend woongebouwen een **renovatievergunning** afgeleverd. Enkel in 2011 wordt dit aantal niet gerealiseerd, terwijl er voor 2010 nog een piek in het aantal viel te constateren (18.044 renovatievergunningen).

In 2009 werd er een dalende verkoop genoteerd in alle segmenten van de **vastgoedmarkt**. Ondanks de financiële crisis, wordt er in Vlaanderen sindsdien een groei in deze markt genoteerd. In 2011 werden vooral meer woonhuizen verkocht (+3,6%). De crisis doet zich voelen op de markt van de appartementen, die meer conjunctuurgevoelig is (-7,9%). Ook wordt er in 2011 tegenover het jaar voordien 9,8% minder bouwgronden verkocht. In 20 jaar tijd daalde het jaarlijkse verkocht aantal bouwpercelen van 27.738 naar 11.329.

4.23 Vastgoedprijs

Evolutie van de jaarlijkse stijging (t.o.v. het jaar voordien) van de gemiddelde vastgoedprijzen, van 1999 tot 2011*, in %.

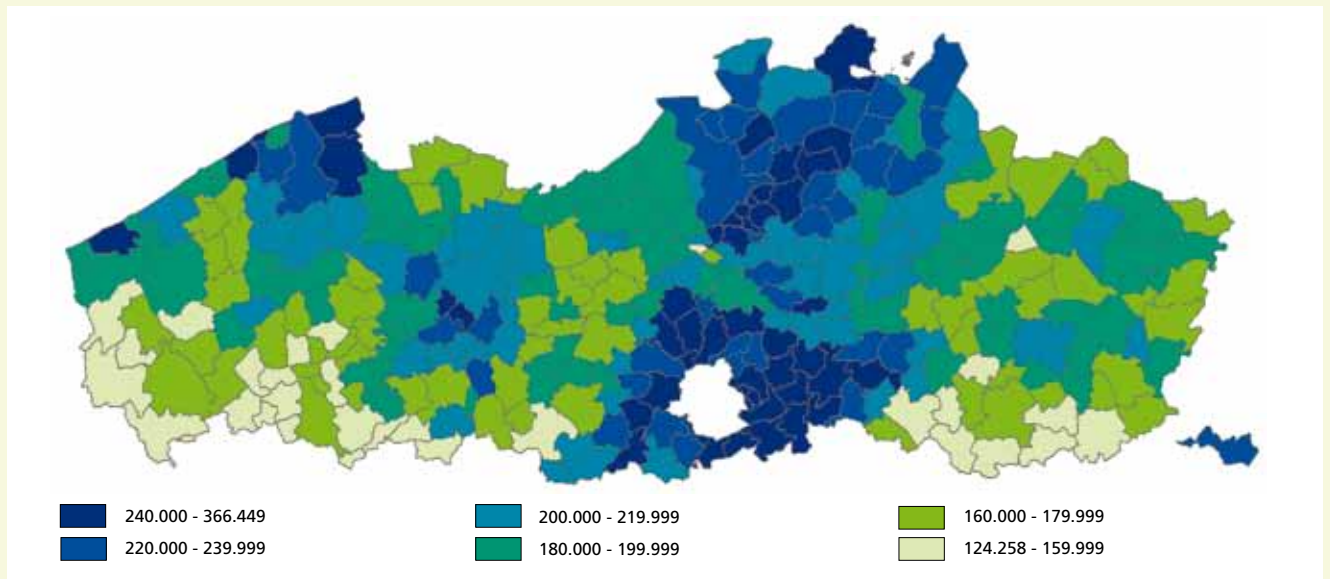

* Door een verandering in het verwerkingsproces is er een trendbreuk waar te nemen tussen 2004 en 2005.

Bron: ADSEI.

4.24 Prijs woonhuis

Gemiddelde verkoopprijs voor een gewoon woonhuis per gemeente, 2011.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

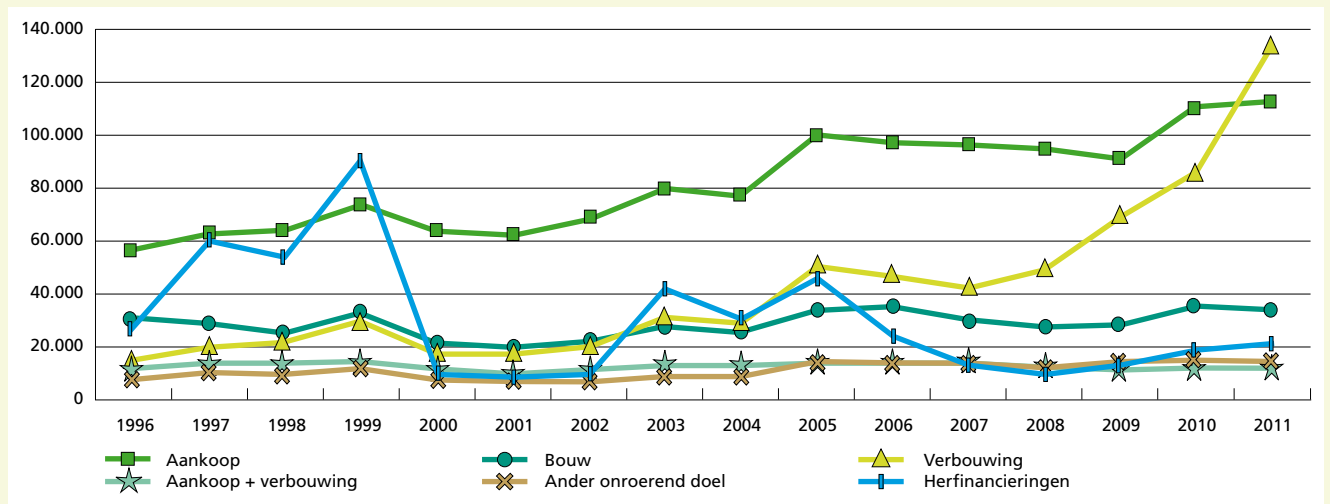
2011 laat opnieuw prijsstijgingen in de vastgoedsector zien, doch deze zijn afgezwakt en liggen niet meer boven het peil van de inflatie. In 2010 stegen de prijzen van huizen en appartementen in het Vlaamse Gewest nog met respectievelijk 4,4% en 6,8% ten opzichte van het jaar voordien. Enkel voor gewone woonhuizen wordt er nog een opmerkelijke prijsstijging genoteerd van 4,5%. De prijs van bouwgrond per m² blijft in 2011 ongeveer stabiel (+0,8%). Nochtans werden in deze sector de laatste jaren toch opmerkelijke prijsstijgingen genoteerd. In Vlaanderen kost één m² bouwgrond in 2011 gemiddeld ruim 157 euro.

In het Vlaamse Gewest werd in 2011 voor een woonhuis gemiddeld 201.129 euro betaald. De goedkoopste provincie is Limburg, waar gemiddeld 177.840 euro werd betaald. Vlaams-Brabant is dan weer de duurste provincie (gemiddeld 232.797 euro).

De **hypothecaire kredietverlening** bevindt zich in 2011 in België op het hoogste niveau ooit en dit voor zowel het aantal verstrekte kredieten (325.443 kredieten, +18%), als voor het onderliggende bedrag van deze kredieten (meer dan 27 miljard euro, +4,1%). Daarmee wordt het record van 2010 overtroffen. Het is vooral onder impuls van de renovatiekredieten dat de hypotheekmarkt zo sterk

4.25 Hypothecaire kredieten

Evolutie van het aantal verleende hypothecaire kredieten in België naar bestemming, van 1996 tot 2011.

Bron: Beroepsvereniging van het Krediet.

presteert (132.630 contracten, wat overeenkomt met een stijging van 54% voor dit type van contracten). Daarnaast wordt ook een recordaantal opgetekend van het aantal kredieten voor de aankoop van een woning (112.862 contracten, hetzij +3%).

Het gemiddeld ontleende bedrag voor de aankoop van een woning ligt op ongeveer 133.000 euro. Het gemiddelde ontleende bedrag voor aankoop met renovatie is verder gestegen tot ongeveer 155.000 euro. In 2009 was dit nog ongeveer 131.000 euro.

Eind 2009 bedroeg het percentage nieuwe kredieten met een vaste rentevoet nauwelijks meer dan 40%. Door de kloof tussen de jaarlijks veranderlijke en de vaste rentevoet opteerden de kredietnemers vooral voor de veranderlijke rentevoet. Sinds 2010 is de formule met de vaste rentevoet weer helemaal terug. In het vierde kwartaal van 2011 kiezen 9 op de 10 kredietnemers voor de vaste rentevoet.

Huurmarkt

Bij de laatste Woonsurvey in 2005 werd op basis van het aandeel private huurders en het aantal huishoudens in Vlaanderen de **private huurmarkt** geraamd op 462.810 wooneenheden.

Ruim de helft van de **geregistreeerde huurcontacten** is afgesloten in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. Het aanbod aan geregistreeerde huurwoningen verdeelt zich ongeveer over de provincies zoals de huishoudens dat doen, zij het dat vooral de provincie Antwerpen over wat meer huurwoningen beschikt in verhouding tot

de gezinnen op het grondgebied en in Limburg zijn dat er verhoudingsgewijs minder (Tratsaert, 2012).

De gemiddelde huurprijs van een woning in 2009 bedroeg 440 euro (SILC-enquête). De gemiddelde huurprijs is sinds 2004 niet significant toegenomen. De **huurprijs op de private markt** in 2009 ligt hoger, namelijk 491 euro. Dit is lager dan de gemiddelde huurprijs van 543 euro voor 2010 die naar voor komt uit de analyse van de geregistreeerde huurcontracten (Tratsaert, 2012).

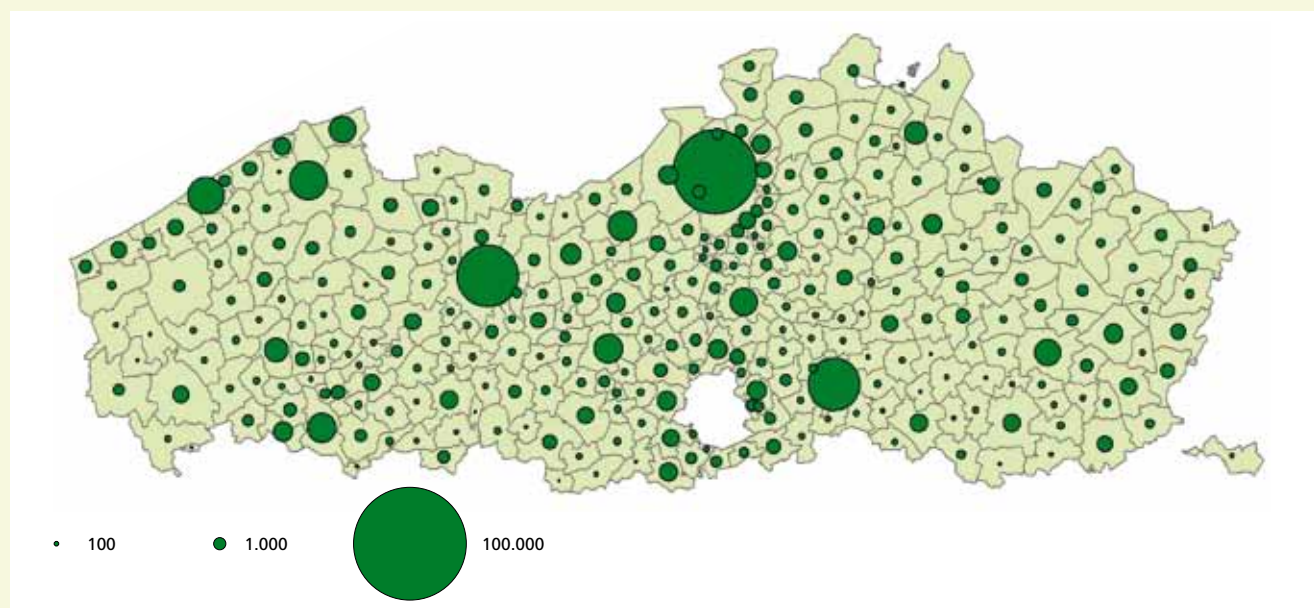
Volgens administratieve data van de VMSW bedraagt de gemiddelde **huur van een sociale woning** eind 2010 bijna 245 euro per maand, wat neerkomt op een lichte stijging tegenover 2009 (237 euro). In de administratieve data worden de huurlasten ingevolge collectieve voorzieningen - anders dan wat uit de analyse van de SILC-enquête naar voor komt - apart verrekend.

Bij het Vlaams Woningfonds huurden 739 huishoudens eind 2011 een woning aan een gemiddelde huurprijs van 262 euro per maand.

Bij de sociale verhuurkantoren (SVK's) wordt de helft van de woningen verhuurd aan een huurprijs tussen de 375 en de 530 euro. Er zijn regionale verschillen. In West-Vlaanderen liggen de huurprijzen het laagst. In Vlaams-Brabant en Antwerpen wordt een substantieel aandeel (ruim 11%) van de woningen verhuurd aan een huurprijs boven 530 euro, waardoor de huurder dus enkel in aanmerking komt voor een huursubsidie als hij kinderen ten laste heeft. De regelgeving voorziet dat - met enkele uitzonderingen - SVK's woningen verhuren aan dezelfde prijs als wat ze verschuldigd zijn aan de eigenaar.

4.26 Private huurmarkt

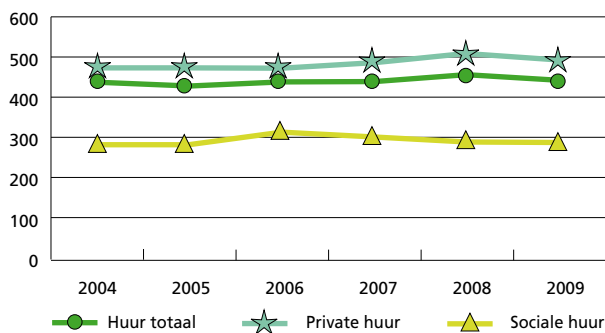
Totaal aantal geregistreeerde huurcontracten per gemeente, 2010.

Bron: AAPD, bewerking data: Steunpunt Ruimte en Wonen; kaartbeeld: SVR.

4.27 Huurprijzen

Evolutie huurprijs voor huurders, gemiddelden in euro, in prijzen van 2009, Vlaams Gewest, van 2004 tot 2009.

Bron: Heylen, 2012.

4.28 Mediaan woonquote

Mediaan woonquote, gegevens voor personen*, België en de gewesten, 2009, in %.

	Vlaams Gewest	Waals Gewest	Brussels Gewest	België
Totaal	13,9	16,8	23,2	15,6
Eigenaars	11,6	14,1	14,0	12,4
Zonder afbetaling	10,8	13,3	12,0	11,6
Met afbetaling	12,1	14,7	15,2	13,1
Huurders	27,4	30,3	32,4	29,1
Private huurders	29,0	32,9	34,1	30,5
Sociale huurders	24,9	25,8	28,1	25,9
N	7.840	4.978	1.864	14.682

* Woonquote berekend voor het huishouden en vervolgens toegekend aan elk lid van het huishouden.
Bron: Winters S. & Elsinga M. (2011).

Betaalbaarheid van het wonen

Om na te gaan of het wonen 'betaalbaar' is, hanteert Eurostat een woonquote van 40% als maximum. De **woonquote** is de verhouding tussen de totale woonuitgaven (na aftrek van tegemoetkomingen voor wonen) en het totaal beschikbare huishoudinkomen (na aftrek van tegemoetkomingen voor wonen). Bij de woonuitgaven worden hier ook de bijkomende uitgaven zoals voor verwarming, elektriciteit, onderhoud van gezamenlijke delen mee in rekening genomen.

Volgens Eurostat leeft in het Vlaamse Gewest 7% van de bevolking in 2010 in een gezin waarvoor wonen onbetaalbaar wordt geacht, wat significant lager is dan het cijfer voor België (9%). Dit is voor het Vlaamse Gewest binnen Europa een relatief laag aandeel. Het gemiddelde voor alle EU-landen bedraagt 10%. Uitschieters in negatieve zin zijn in Europa het Verenigd Koninkrijk, Griekenland en Denemarken. Cyprus en Malta hebben het laagste cijfer (3%). Frankrijk scoort met 5% nog redelijk goed. Voor Nederland ligt dit percentage op 14% (Armoedemonitor 2012).

Toch stelden ook 15% van de Vlamingen in de SILC bevraging in 2010 dat de woonkost een zware last vormt op het huishoudbudget. In Europees perspectief blijft het probleem van zware woonkosten in Vlaanderen relatief beperkt. Vlaanderen staat onderaan in de rangschikking van landen uit de EU-27 en laat enkel Denemarken, Zweden, Nederland en Oostenrijk achter zich. Toch blijkt dat zware woonkosten relatief vaker voorkomen bij alleenstaanden, eenoudergezinnen, werklozen, gezinnen met lage werkintensiteit, laaggeschoolden, huurders, de laagste inkomensgroepen en niet-EU-burgers.

De **mediaan woonquote** was in 2009 in het Vlaamse Gewest 14%. Dit aandeel ligt lager voor eigenaars (bijna 12%), huurders kijken aan tegen een mediaan woonquote van 27% (Winters S. & Elsinga M., 2011).

Ondersteuning eigendomsverwerving

Volgens de gegevens van de SILC-enquête is het aandeel personen in Vlaanderen dat leeft in een huis dat eigendom is van iemand van het huishouden in 2009 opgeklimmen tot 77%.

Het huiseigenaarschap is in Vlaanderen heel wat groter dan in de ons omringende landen. In Nederland en Frankrijk was in 2009 ongeveer 60% huiseigenaar; in Duitsland was dit niet eens de helft. Slechts in enkele landen uit Zuid- en Oost-Europa werden hogere cijfers genoteerd.

De overheid heeft het bezit van een eigen woning steeds gestimuleerd. De ondersteunende maatregelen bij eigendomsverwerving die hierna achtereenvolgens worden besproken zijn: de sociale leningen, de premies en het aanbod in de sector van de sociale huisvesting.

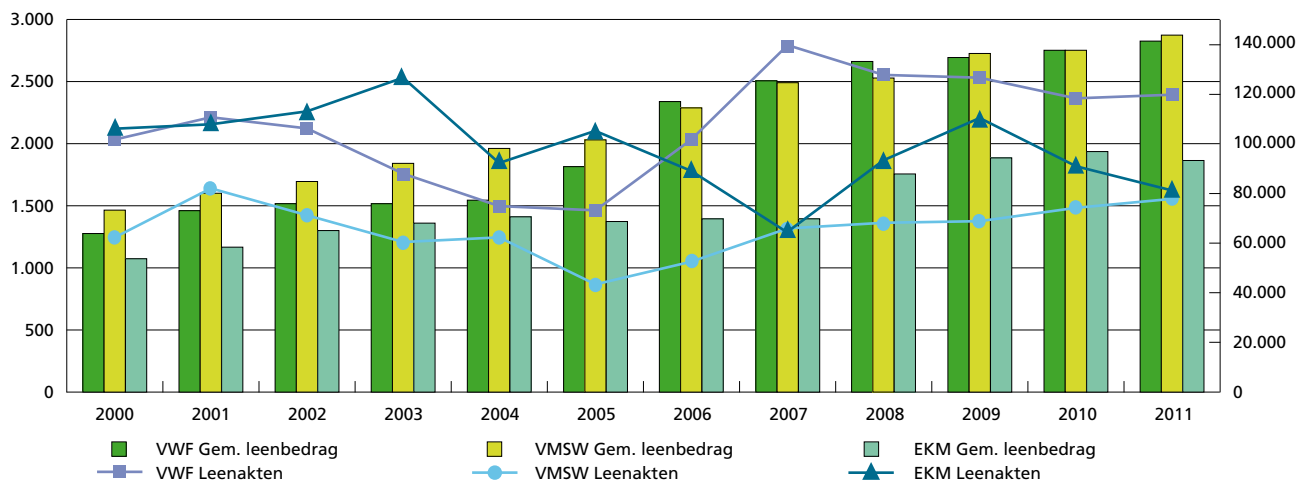
Sociale leningen

Indien wordt voldaan aan bepaalde criteria inzake inkomen en/of waarde van de woning, kan een lening worden afgesloten aan een goedkoper tarief dan wat op de private markt gehanteerd wordt. Er zijn verschillende soorten sociale leningen. Het Vlaams Woningfonds (VWF) en de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) zorgen voor goedkope leningen en ontvangen voor de uitvoering van hun opdracht subsidies van de overheid. Daarenboven kunnen erkende kredietmaatschappijen leningen verstrekken aan gezinnen of alleenstaanden zonder startkapitaal, dankzij de gewestwaarborg die op een gedeelte van de lening wordt verleend.

In 2011 daalt het aandeel door de EKM verstrekte kredieten verder. De EKM-sector sloot in 2011 1.613 sociale leningen af voor een totaal bedrag van ruim 150 miljoen euro. De sociale leningensector kende in 2010 nog een

4.29 Sociale leningen

Evolutie van het aantal sociale leningen (linkeras) en het gemiddelde leningsbedrag (rechteras) van het Vlaams Woningfonds, de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen en de Erkende Kredietmaatschappijen, van 2000 tot 2011.

Bron: RWO, Afdeling Woonbeleid en Afdeling Financiële instrumenten (2011).

lichte daling in aantal verstrekte leningen en in het volume van deze leningen. De daling die werd vastgesteld in de gewaarborgde sociale leningen die door **Erkende Kredietmaatschappijen** (EKM) worden verstrekt, was voornamelijk het gevolg van de zwakke omzet tijdens de eerste helft van 2010, toen de hypothecaire rentevoeten van de private banken op een historisch dieptepunt stonden, wat de vraag naar sociaal woonkrediet licht deed afnemen.

In 2011 werd door de **Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen** (VMSW) 1.546 leningen verstrekt. De gemiddelde aangerekende rentevoet bedroeg 2,42%, een stijging met 0,14% tegenover 2010. Gemiddeld werd 144.161 euro ontleend voor een duurtijd van ongeveer 26 jaar. Op jaarbasis daalde in 2011 de portefeuille hypothecaire leningen met 354 leningen. Er zijn er nog 21.544 in omloop. De stijging van het aantal leningen is mede het gevolg van de verhoogde machtiging die aan de VMSW werd verleend naar aanleiding van het decreet Gronden en Pandenbeleid, dat o.a. voorziet in bijkomende sociale koopwoningen tegen 2020, waarvoor een gesubsidieerde sociale lening dient te worden voorzien.

De hoofdactiviteit van het **Vlaams Woningfonds** omvat het toekennen van sociale hypothecaire leningen aan gezinnen met minstens één kind en een bescheiden inkomen. Tot december 2005 konden enkel gezinnen met minimum twee kinderen een beroep doen op het Vlaams Woningfonds. De uitbreiding van de doelgroep resulteerde in een verhoging van het aantal leningsaanvragen in de daarop volgende jaren. Het VWF sloot in 2011 2.369 bijzondere sociale leningen af voor een totaal bedrag van ruim 334 miljoen euro. De gemiddelde rentevoet waartegen dit gebeurde bedroeg 2,05 %. Gemiddeld werd 141.089 euro ontleend.

Zowel bij de VMSW en het VWF is het doel van de lening vergelijkbaar. Bij VWF wordt de sociale lening voornamelijk gebruikt voor de aankoop van een woning al dan niet gecombineerd met werken en in mindere mate nieuwbouw (3,7%) of enkel verbeteringswerken (8,8%). Ook bij VMSW heeft het merendeel van de leningen als doel de aankoop van een huis met al dan niet renovatie. Slechts 2,5% heeft nieuwbouw en 7% enkel renovatie als doel.

In de private sector gaat 10,7% van het aantal verstrekte hypothecaire kredieten naar nieuwbouw en 41% naar renovatie. Voor 2011 gaat het evenwel om een uitzonderlijke groei inzake renovatiekredieten. De voorgaande jaren lag het aandeel renovatie op 31%.

Inzake het profiel van de sociale ontleners bij VWF, valt op dat het aandeel van de ontlenersgezinnen met 1 kind ten laste licht is gedaald, namelijk van 29,8% in 2010 naar 26,5% in 2011. Er werden tevens 860 eenoudergezinnen genoteerd, zijnde 36% van het totaal. 28 % van het totaal aantal leningen werd aan gezinnen met vreemde nationaliteit toegekend. Dit is een stijging tegenover het dienstjaar 2009 toen het nog ging om 22 % van het totaal.

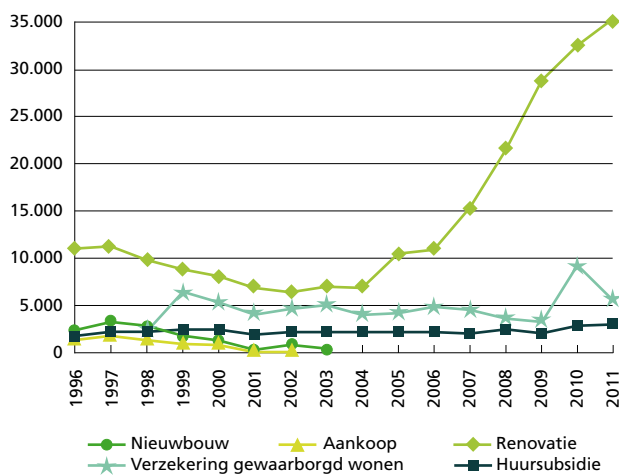
Premies

Wie wil kopen, bouwen of verbouwen en aan de gestelde voorwaarden voldoet, kan bij de Vlaamse overheid een beroep doen op een verbeterings- en aanpassingspremie, een renovatiepremie en/of een verzekering gewaarborgd wonen bij een hypothecaire lening.

In de periode 1996-2011 kregen 229.953 personen een tegemoetkoming voor renovatie en aanpassing van de woning, voor in totaal een bedrag van 752.343.875 euro.

4.30 Begunstigden Vlaams huisvestingsbeleid

Evolutie van het aantal begunstigden dat geniet van een tegemoetkoming, per stelsel, van 1996 tot 2011.

Noot: Nieuwbouw en aankoop zijn afgelopen stelsels.
Bron: Agenschap Wonen Vlaanderen.

De **verbeterings- en aanpassingspremie** geeft premies voor enerzijds verbeteringswerken aan de woning voor personen met een bescheiden inkomen en anderzijds aanpassingswerken om de woning meer geschikt te maken voor bejaarden en gehandicapten. De premie varieert naargelang van het type van de uitgevoerde werken. In 2011 ontvingen 12.015 personen een tegemoetkoming voor een totaalbedrag van 11.564.120 euro. Gemiddeld werd per aanvraag een premie van 962 euro uitgekeerd.

In maart 2007 werd een nieuwe **renovatiepremie** ingevoerd. De premie dient voor structurele of bouwfysische

werken die de toestand van de woning fundamenteel kunnen verbeteren. De premie moedigt een grondige renovatie en algemene opwaardering van de woning aan. Eind 2009 werden de toekenningsvoorwaarden bijgestuurd om de premie doelmatiger in te zetten. Enerzijds werd de premie sterker gericht op werken aan de basiskwaliteit en werden afwerkingswerkzaamheden geschrapt, anderzijds werd de hoogte van de betoelaging inkomens gerelateerd gemaakt. In 2011 ontvingen 23.125 personen een renovatiepremie voor een totaalbedrag van 118.164.680 euro. De renovatiepremie bedroeg gemiddeld 5.110 euro.

Wie een woning bouwt, koopt of renoveert, kan zich onder bepaalde voorwaarden gratis laten verzekeren tegen inkomensverlies. Als men tijdens de eerste tien jaar na het afsluiten van een hypothecaire lening onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, neemt de Vlaamse overheid een deel van de afbetaling op zich. De in 1998 ingevoerde 'verzekering tegen inkomensverlies' werd eind 2003 herwerkt tot de '**verzekering gewaarborgd wonen**'. De tegemoetkoming wordt maximaal drie jaar toegekend en bedraagt ten hoogste 600 euro per maand. In de periode 1998-2011 werden in totaal 65.833 polissen afgesloten, voor een totaalbedrag van 26.144.156 euro aan verzekeringspremies gefinancierd door de Vlaamse overheid.

Aanbod sociale huisvesting

De sociale huisvestingsmaatschappijen verhuren niet alleen, maar bieden ook **sociale woningen en kavels** te koop aan. Om deze te kunnen kopen moet aan bepaalde voorwaarden worden voldaan met betrekking tot inkomen en eigendom. In 2011 werd met 364 koopwoningen en 148 huurwoningen de kleinste verkoop in de recente jaren gerealiseerd. In 2010 zijn 608 sociale koopwoningen,

4.31 Subsidies Vlaams huisvestingsbeleid

Evolutie van de betalingen van tegemoetkomingen in het Vlaamse huisvestingsbeleid, in euro, van 1996 tot 2011.

Jaar	Huursubsidie	Nieuwbouw	Aankoop	Renovatie	Verzekering gewaarborgd wonen	Totaal
1996	2.873.935	5.507.254	2.263.458	24.216.658		34.861.305
1997	4.140.957	10.577.911	3.949.449	28.418.441		47.086.758
1998	5.375.798	11.338.861	3.793.788	28.871.842	416.720	49.797.009
1999	6.754.542	7.486.034	3.111.955	19.017.264	1.408.393	37.778.188
2000	7.671.120	4.816.776	2.048.186	15.584.464	1.149.032	31.269.578
2001	7.163.373	4.432.934	1.757.445	17.152.683	873.544	31.379.979
2002	7.959.788	7.587.729	695.031	14.146.093	1.004.314	31.392.955
2003	8.731.367	3.985.509	390.241	11.256.681	1.104.789	25.468.587
2004	8.941.274	11.476	2.678	9.101.195	868.967	18.925.590
2005	9.102.258	0	0	14.639.437	891.851	24.633.547
2006	8.892.048	0	0	15.840.300	1.046.814	25.779.162
2007	9.142.905	0	0	58.804.980	981.211	68.929.096
2008	15.397.761	0	0	92.376.380	767.620	108.541.761
2009	14.751.581	0	0	135.933.628	2.769.779	153.454.988
2010	18.381.915	0	0	137.255.030	8.073.791	163.710.736
2011	21.947.006	0	0	129.728.800	4.787.332	156.463.138
Totaal 1996-2011	157.227.628	55.744.485	18.012.230	752.343.875	26.144.157	1.009.472.375

Bron: Agenschap Wonen Vlaanderen.

233 sociale huurwoningen en 57 sociale kavels verkocht. Het decreet Grond- en Pandenbeleid dat in 2009 werd goedgekeurd, wil dit aantal gevoelig laten stijgen.

In 2011 werden ook 148 huurwoningen verkocht, waarvan 86 ingevolge het kooprecht van de zittende huurder. De huurders betaalden hiervoor gemiddeld 150.000 euro..

Een kavel kost in 2011 gemiddeld 54.000 euro, een sociale koopwoning (grond inbegrepen) 165.093 euro. De gemiddelde verkoopprijzen variëren evenwel van 157.887 euro in Oost-Vlaanderen tot 192.786 euro per koopwoning in Vlaams-Brabant.

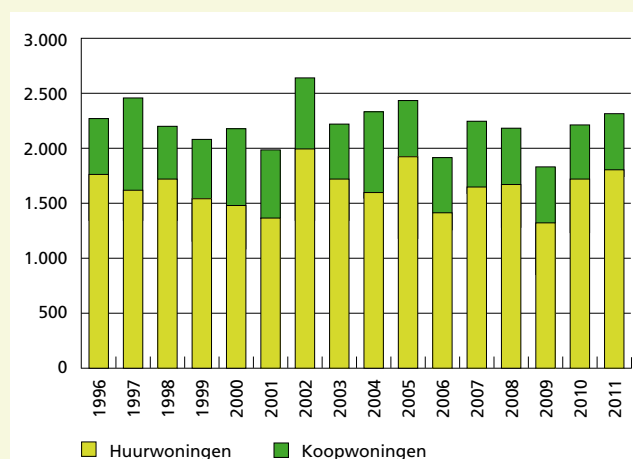
Eind 2011 hadden de VMSW en de sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's) nog 1.286 ha bouwgrond beschikbaar. Deze oppervlakte omvat gronden gelegen in zowel woongebieden als woonuitbreidingsgebieden. Na een sterke daling in 2010 wordt nu weer een lichte stijging genoteerd, als gevolg van de toegenomen activiteit in het kader van het Grond- en Pandendecreet.

De oppervlakten aan grondreserves blijken niet gelijkmatig verdeeld te zijn over de SHM's. Terwijl sommige SHM's over een voldoende ruime grondreserve beschikken om daarop op middellange en zelfs lange termijn projecten te realiseren, hebben andere SHM's geen (noemenswaardige) grondreserve ter beschikking. De grondreserves blijken gelijkmatig verdeeld te zijn over de Vlaamse provincies. Gemiddeld gaat dit om 257 ha. Enige uitzondering is de provincie Vlaams-Brabant, waar de SHM's een minder dan gemiddelde oppervlakte aan grondreserve in eigendom hebben, namelijk 153 ha.

Op deze gronden wordt **nieuwbouw** gerealiseerd. Sinds 1996 worden jaarlijks gemiddeld 2.200 woningen opgeleverd, waarvan één vierde koopwoningen.

4.32 Nieuwbouw VMSW

Evolutie van het totale aantal opgeleverde nieuwbouwwoningen (huur- en koopwoningen), van 1996 tot 2011.

Bron: VMSW.

Ondersteuning huurmarkt

In het Vlaamse Gewest woont volgens de SILC-enquête 77% van de bevolking in eigendomswoningen (42% met een lopende hypotheeklening en 35% zonder afbetaling), 15% in private huurwoningen en 8% personen in woningen met een huurprijs beneden de marktprijs (o.a. sociale woningen, woning zonder huurprijs,...). Met 8% blijft het Vlaamse Gewest echter ver beneden het EU27-gemiddelde van 14% (Winters & Elsinga, 2011).

Drie segmenten worden onderscheiden op de private huurmarkt, die elk ongeveer één derde van de huurders vertegenwoordigen. Eén segment bevat jonge huurders in een overgangssituatie. Daarnaast is er nog een segment van oudere huurders in woningen van gemiddeld goede kwaliteit en een segment van lage inkomensgezinnen in de slechtere woningen (Le Roy e.a. 2008).

Om de huurmarkt in beeld te brengen wordt eerst ingegaan op het sociaal huurpatrimonium. In Vlaanderen zijn er drie aanbieders van sociale huurwoningen: de VMSW en SHM's, de SVK's en het VWF. De bespreking concentreert zich op het patrimonium van de SHM's en de SVK's. Nadien wordt ingegaan op de huurprijzen en de ondersteuning van huurders onder de vorm van het toekennen van een huursubsidie.

Sociaal huurpatrimonium

VMSW en SHM's

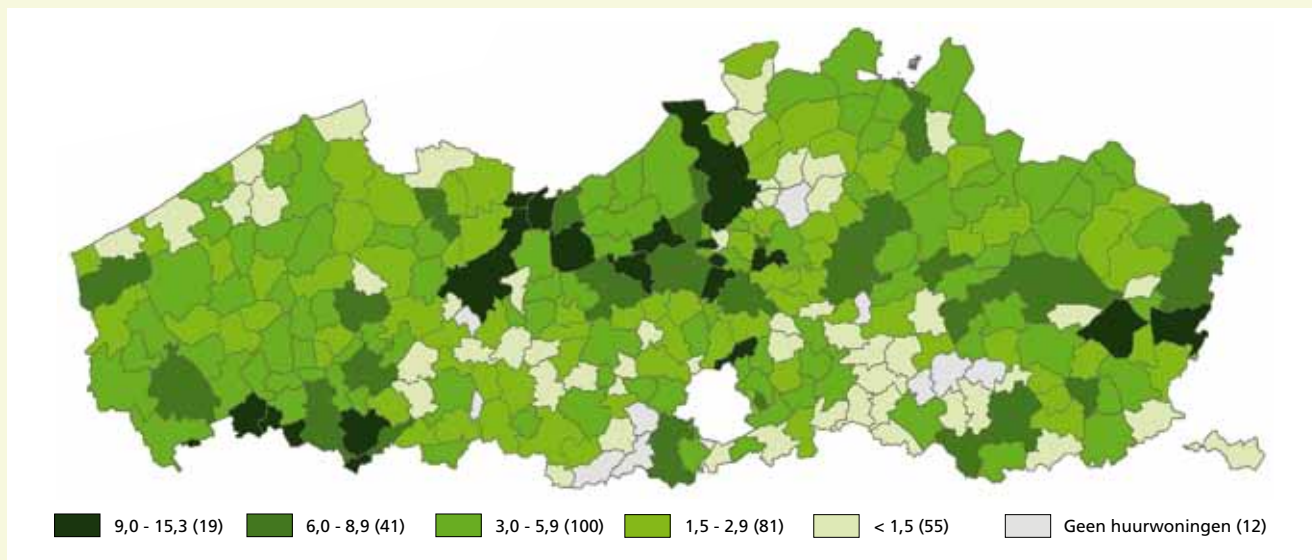
Eind 2011 zijn 145.925 **sociale woongelegenheden** verhuurd (of in renovatie) door de VMSW en de 90 SHM's. Als ook de woningen die verhuurd worden buiten het sociaal huurstelsel door gemeenten, CAW's en OCMW's en dergelijke in rekening worden gebracht, telt het patrimonium 146.756 woningen. Iets meer dan de helft hiervan is een appartement, voor het overige gaat het om woonhuizen.

Hoewel er sinds 1996 jaarlijks gemiddeld 2.200 nieuwe woningen worden opgeleverd, waarvan drie vierde huurwoningen, voldoet het aanbod niet aan de vraag. Eind 2011 waren er 91.926 unieke kandidaat-huurders ingeschreven op de wachtlijsten van de sociale huisvestingsmaatschappijen in Vlaanderen. Elke twee jaar wordt een controle op de wachtlijsten doorgevoerd zodat mensen die niet meer aan de voorwaarden voldoen of die geen interesse meer hebben geschrapt kunnen worden. Het cijfer wordt daarom best vergeleken met de toestand van eind 2009 met 82.884 unieke kandidaat-huurders.

Uit de analyse van de wachtlijsten blijkt dat een relatief jongere groep zich inschrijft om in aanmerking te komen voor een sociale woning. Daar waar midden 2007 de leeftijdsgroep van 40 tot 49 jaar nog de grootste groep kandidaat-huurders vormde, is dit eind 2011 de groep van 30

4.33 Huurpatrimonium VMSW

Aandeel sociale huurwoningen VMSW ten opzichte van het totaal aantal woningen, per gemeente, 2011, in %.

Noot: Sociale huurwoningen verhuurd door gemeenten, sociale verhuurkantoren,... zijn niet opgenomen.
Bron: VMSW (toestand 31/12/2011) en ADSEI (kadaster toestand 1/1/2011), bewerking SVR.

tot 39-jarigen geworden (22,97%). Het aandeel kandidaat-huurders van 55 jaar of meer blijft stabiel, namelijk 28,14% eind 2011. Verder blijkt ook 46% alleenstaand te zijn. Als men kijkt naar de provincie van oorsprong, is 33,4% van de potentiële huurders woonachtig in Antwerpen. Onderaan de lijst staat Vlaams-Brabant met 10,4%.

Kandidaat-huurders zijn in aantal - maar ook relatief ten opzichte van bevolkingsomvang van de gemeente - vooral aanwezig in de groot- en centrumsteden en de gemeenten van de vroegere mijnstreek in Limburg.

Per 100 woningen die eind 2011 werden verhuurd door al de sociale huisvestingsmaatschappijen samen, stonden zo'n 63 kandidaten op de wachtlijst. Er moet in dit cijfer rekening worden gehouden met het feit dat een aantal kandidaat-huurders op de wachtlijst staan voor een andere sociale woning dan deze die zij op dat ogenblik huren. Als voor de wachtlijst VMSW het **aantal unieke kandidaat-huurders** wordt geteld dat nog geen sociale huurder is en waarbij tevens dossiers ouder dan 10 jaar worden geëlimineerd omwille van de specifieke voorkeur van de kandidaat-huurder, komt men op een sociale woningbehoefte in Vlaanderen van 70.860 aanvragen; wat een stijging is van 11% op 2 jaar tijd.

4.34 Wachtlijsten

Aantal personen dat zich bij een sociale huisvestingsmaatschappij als kandidaat heeft ingeschreven voor een sociale huurwoning, volgens provincie van oorsprong, uit het Brussels Hoofdstedelijke Gewest en het Waalse Gewest, situatie eind 2011.

	Kandidaat-huurders
Kandidaten uit Vlaamse provincies	
Provincie Antwerpen	30.599
Provincie Limburg	11.119
Provincie Oost-Vlaanderen	23.171
Provincie Vlaams-Brabant	9.667
Provincie West-Vlaanderen	15.932
Kandidaten uit Brussels Gewest	982
Kandidaten uit Waalse provincies	190
Onbekend	761
Eindtotaal	91.926

(*) Noot: aantal unieke kandidaten: wie ingeschreven is in 2 of meer provincies, is bij beide provincies opgenomen, maar wordt in eindtotaal slechts één keer meegeteld.
Bron: VMSW, juli 2012.

Om het sociaal woonaanbod te verhogen werd het decreet over het Grond- en Pandenbeleid in 2009 goedgekeurd. Het trad in werking op 1 september 2009 en bevat twee grote luiken. Enerzijds zijn er maatregelen die het aanbod aan sociale woningen sterk moet laten stijgen (+43.000 sociale woningen, +21.000 sociale koopwoningen en + 1.000 sociale kavels). Daarvoor voorziet het decreet in een sociaal objectief per gemeente. Dit objectief legt een aantal te realiseren sociale woningen op per gemeente voor de periode 2009-2020. Anderzijds worden er verschillende fiscale stimuli uitgewerkt die het aantal verwaarloosde en verkrotte woningen moet doen dalen.

Sociale verhuurkantoren

De sociale verhuurkantoren (SVK's) huren zelf **woningen** en verhuren ze door aan kansarmen en kwetsbare bewoners. De erkende SVK's beheerden eind 2011 samen 5.750 woningen, wat 8,6% meer is dan eind 2010. Dit aantal is het voorbije decennium jaarlijks sterk gestegen. De

door het Vlaams Gewest gesubsidieerde SVK's zijn ofwel privaatrechtelijke (vzw's) of publiekrechtelijke (OCMW-verenigingen) organisaties.

Het Grond- en Pandendecreet en het sociaal objectief gaan ervan uit dat er in Vlaanderen tegen 2020 43.000 sociale huurwoningen bijkomen. De groei van het aantal huurwoningen bij de SVK's wordt voor maximum 6.000 woningen in rekening gebracht voor de berekening van dit resultaat. Op datum 31/12/2007 (nulmeting) telde de SVK-sector 3.868 woningen. Tegen 2020 moeten er dit bijgevolg 9.868 zijn. Dit impliceert een jaarlijkse groei met 7,5%. De gemiddelde groei van de sector over de laatste 7 jaar is 10,9%, waarin ook de groei door toename van het aantal SVK's zit vervat.

Het grootste aandeel SVK-woningen bevindt zich in de provincie West-Vlaanderen (34% van het totale SVK-woningaanbod). Vlaams-Brabant (11%) kent het laagste aanbod.

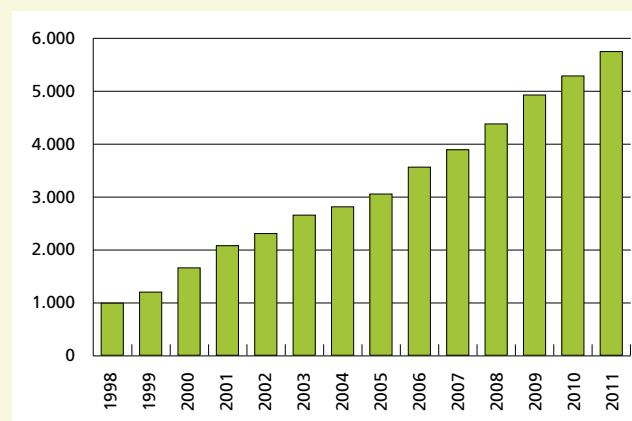
Eind 2011 zijn er 49 erkende SVK's actief in 255 gemeenten, wat staat voor een gebiedsdekking van 83% van de gemeenten in Vlaanderen.

Het percentage woningen dat de SVK's in eigendom hebben of huren van een SHM, een lokaal bestuur of de provincie, daalt jaar na jaar. In 2008 waren er nog bijna 10% van de woningen op deze manier in beheer, in 2011 is dit verder gedaald tot minder dan 7%. De SVK's richten zich meer en meer op de private huurmarkt.

In de loop van 2011 werden in de SVK's 10.413 nieuwe woningzoekenden ingeschreven (alleenstaanden of gezinnen). Het aantal nieuwe inschrijvingen steeg in 2011 op het eerste gezicht niet in absolute aantallen doch slechts 47 SVK's werden administratief in rekening gebracht. Dat de druk desondanks hoog blijft, kan worden afgeleid aan het gemiddeld aantal nieuwe inschrijvingen per SVK: 221 in 2011 t.o.v. 204 in 2010.

4.35 SVK-woningen

Evolutie van het aantal woningen in het beheer van de erkende en gesubsidieerde verhuurkantoren, van 1998 tot 2011

Bron: Vlaams Overleg Bewonersbelangen.

In totaal staan er bij deze 47 SVK's zo'n 18.750 **kandidaat-huurders** op de wachtlijsten bij de SVK's. De cijfers liggen lager dan in 2010 omwille van de verplichte actualisatie van de wachtlijst enerzijds en het gegeven dat slechts 47 van de 49 SVK's in rekening werd gebracht. Gemiddeld zijn er bijna 3,4 wachtenden per SVK-woning, in de provincie Antwerpen 4,3 wachtenden en in Oost-Vlaanderen zelfs bijna 4,8 wachtenden.

Van de nieuwe huurders in 2011 waren – op het moment van toewijzing – 82% alleenstaande of alleenstaande met kinderen. Verder heeft bijna 72% een vervangingsinkomen (leefloon, werkloosheids- of invaliditeitsuitkering). In de grootsteden Gent en Antwerpen is de instroom van leefloontrekkers nog beduidend hoger. Hier hebben 87,4% van de nieuwe huurders een inkomen dat gelijk is (of lager) dan het leefloon. In tegenstelling tot de SHM's wijzen de SVK's hun woningen niet toe volgens de chronologie van de wachtlijst maar volgens een puntensysteem in functie van woonnod. Bijgevolg is het profiel van de SVK-huurder zeer zwak.

Huursubsidie

Huursubsidie wordt toegekend op de private huurmarkt aan huurders met een laag inkomen, gecombineerd met een specifieke woonbehoefte. Het betreft bejaarden en gehandicapten die verhuizen van een woning die niet is aangepast aan hun fysieke gesteldheid naar een woning die hiervoor wel geschikt is. Ook kunnen personen die verhuizen van een ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woning of van een overbewoonde woning naar een volwaardige gezonde woning met een minimumoppervlakte, een huursubsidie ontvangen. Voor de verhuiskosten wordt een eenmalige installatiepremie uitgekeerd. Het huursubsidiestelsel bestaat sinds 1992 en werd in mei 2007 geactualiseerd. Sindsdien wordt onder bepaalde voorwaarden eveneens een huursubsidie toegekend aan (nieuwe) huurders van een woning verhuurd door een sociaal verhuurkantoor.

In 2011 werd aan 2.855 nieuwe begunstigen een huursubsidie en/of installatiepremie toegekend. In totaal werd in 2011 aan 9.816 begunstigen een huursubsidie betaald (1.831 begunstigen in het uitdovende stelsel van 1991 en 7.985 in het geactualiseerde stelsel van 2007), voor een totaalbedrag van 21.947.006 euro (1.811.856 euro in het stelsel van 1991 en 20.135.150 euro in het stelsel van 2007).

In de periode 2007-2011 zijn van de nieuwe begunstigen 43% huurders van een SVK-woning, 23% zijn daklozen die een conforme private huurwoning betrokken, 17% zijn bejaarden of gehandicapten die verhuisden naar een aangepaste private huurwoning, 9% zijn huurders die verhuisden van een te kleine of overbewoonde woning naar een voldoende ruime en conforme private huurwoning en 8% zijn huurders van een ongeschikte of onbewoonbare woning die verhuisden naar een conforme private huurwoning.

Woningkwaliteit

De kwaliteit van de woning heeft verschillende aspecten: de bouwfysische kwaliteit, het comfort, de bezettingsgraad van de woning en de duurzaamheid van de woning. In wat volgt wordt ingegaan op deze kwaliteitsaspecten.

Om de woningkwaliteit te bevorderen werd de renovatiepremie ingevoerd. Daarnaast heeft de Vlaamse overheid minimum kwaliteitsnormen vastgelegd waaraan iedere woning moet voldoen. De Vlaamse Wooncode voorziet instrumenten om effectief over deze woningkwaliteit te waken. Het tweede deel handelt over de controle op de woningkwaliteit.

Woningkwaliteit

De resultaten van de laatste woningschouwing van 2005 wijzen op een zeer duidelijke kwaliteitsverbetering van de woning. **Bouwtechnisch** zijn ruim negen op de tien woningen van goede kwaliteit. Voor bijna 6% van de woningen is een lichte renovatie vereist en 1% van de woningen vraagt een zware renovatie of is rijp voor de sloop. Het gaat hierbij om cijfers van domiciliewoningen; leegstaande woningen en tweede verblijven zijn niet inbegrepen. Sinds 2005 werd er geen nieuwe woningschouwing meer doorgevoerd.

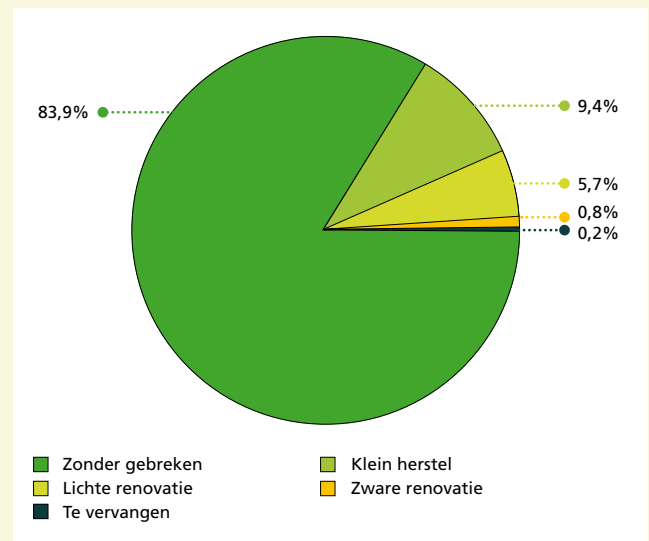
De gegevens van de SILC-enquête 2009 wijzen niettemin op een probleem. Zo zou het percentage Vlamingen dat leeft in een woning met een vochtprobleem (lekkend dak, vochtige muur of rottend raamwerk) 13% bedragen. Toch is dit aandeel in het Europees perspectief aan de lage kant. Het Waalse en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest liggen met een aandeel van respectievelijk 22% en 17% boven het EU-gemiddelde van 16% (Winters & Elsinga, 2011).

Het **comfortniveau** is tussen 1991 en 2005 (laatste Woon-survey-gegevens) sterk vooruit gegaan. In 1991 had 14% geen klein comfort, in 2005 was dit nog slechts 3%. Het aandeel woningen met groot comfort is toegenomen naar 69% in 2005. Klein comfort houdt in dat de woning beschikt over stromend water, een toilet en een bad of douche. Woningen met 'klein comfort' en centrale verwarming behoren tot de categorie 'middelmatic comfort'. Is er daarnaast ook nog een keuken van minstens 4m², een telefoonaansluiting en heeft het gezin een auto, dan krijgt de woning het label 'groot comfort'.

De **bezettingsgraad** van een woning refereert aan de verhouding tussen de woninggrootte en de grootte van het huishouden. Volgens de SILC-enquête 2009 gaven 4% van de bevrageden aan te leven in een huis met gebrek aan ruimte, waarbij onder gebrek aan ruimte wordt verstaan dat het aantal beschikbare kamers (zonder badkamers, toilet, gang...) gedeeld door het aantal leden van het huishouden kleiner is dan 1. Dit cijfer lag de laatste jaren tussen 4% en 5%.

4.36 Uitwendige bouwtechnische kwaliteit

Eindoordeel over de uitwendige kwaliteit van de domiciliewoningen op basis van de bouwtechnische opname, 2005, in %.

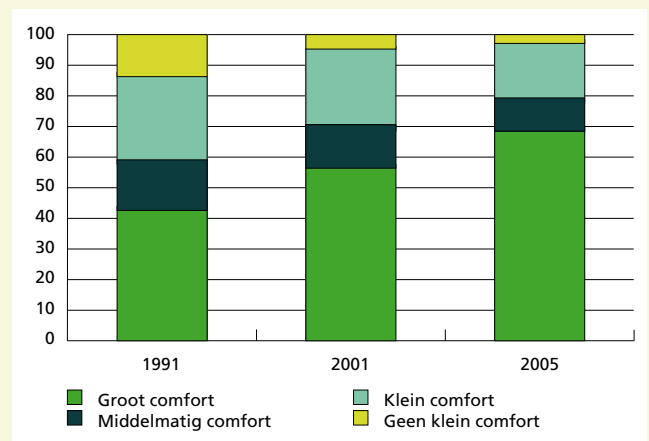
Bron: Woningschouwing 2005.

Analyse van de recentste volkstellingen geeft aan dat er tussen 1991 en 2001 een toename was van het aantal overbezette woningen. In 2001 bedroeg het aandeel woningen dat als 'klein' werd aangeduid 6%, wat een verdubbeling betekent ten opzichte van de meting in 1991. Anderzijds was er ook een lichte toename van de 'onderbezette woningen': het aandeel van de woningen die als 'ruim' werden beoordeeld, steeg van 32% in 1991 naar 34% in 2001 (Vanneste e.a., 2007).

Uit recent onderzoek (De Witte e.a., 2012) kwam naar voor dat het aandeel ouderen dat vindt in een te grote woning te leven, stijgt met de leeftijd. 15,5% ouderen tussen de 60 en 69 jaar is van oordeel dat de woning te groot

4.37 Comfort

Evolutie van het comfortniveau van de woningen, in 1991, 2001 en 2005, in %.

Bron: Vanneste e.a. (2007), Woon-survey 2005.

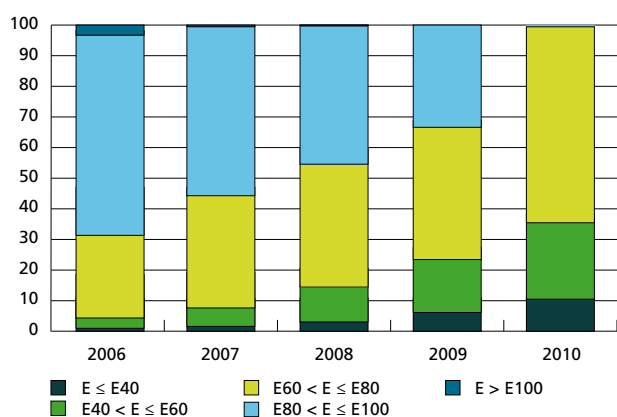
is, bij 70-79 jarigen is dat 18,6% en bij 80-plussers is dit toegenomen tot 21,8%. Uit dit onderzoek blijkt verder dat slechts 14,4% van de ouderen (60plus) woont in een **woning aangepast aan de leeftijd**. Er zijn hoge percentages voor matige en ernstige onaangepastheid van de woning aan de ouderdom. Met betrekking tot de leeftijd zien we dat 80-plussers koploper zijn bij woningen met ernstige onaangepastheid. 43,9% 80-plussers woont in een ernstig onaangepaste woning, tegenover 38,7% 60-69 jarigen en 40,0% 70-79 jarigen. Opmerkelijk is dat huurwoningen vaker ernstig onaangepast zijn dan andere vormen van eigendom. Zo blijkt dat 45% ouderen op de huurmarkt, zowel in een private als een sociale woning, in huisvesting te leven die ernstig onaangepast is. De meest aangehaalde aspecten van onaangepastheid van de woning gaan over trappen in de woning gevolgd door de woning te groot achten en trappen moeten doen om de woning te betreden. Toch blijkt verder ook dat zes op de tien ouderen de woning wil laten zoals ze is. Dat is erg veel gelet op de woonsituatie.

Duurzaam wonen en bouwen is een begrip dat verschillende deelaspecten omvat en waarbij het gebruik van energie uiteraard een belangrijke rol speelt. In Vlaanderen is sinds 1 januari 2006 de energieprestatieregelgeving van kracht. In 2010 werden in de Vlaamse Wooncode minimale energetische prestaties toegevoegd aan de eisen waaraan een woning moet voldoen.

Cijfers van het Vlaams Energieagentschap (VEA) tonen aan dat het gemiddelde **energieprestatiepeil** (uitgedrukt in E-peil) van een nieuwbouwwoning de laatste jaren sterk is verbeterd. De E-waarde is een indicator voor de totale energieprestatie van de woning. De waarde wordt berekend door onder meer rekening te houden met de compactheid van de woning, de thermische isolatie, de luchtdichtheid, de ventilatie, de verwarmingsinstallatie en de oriëntatie van de woning. Hoe lager het E-peil, hoe energiezuiniger de woning. Pas sinds 2010 is E80

4.38 Energieprestatiepeil

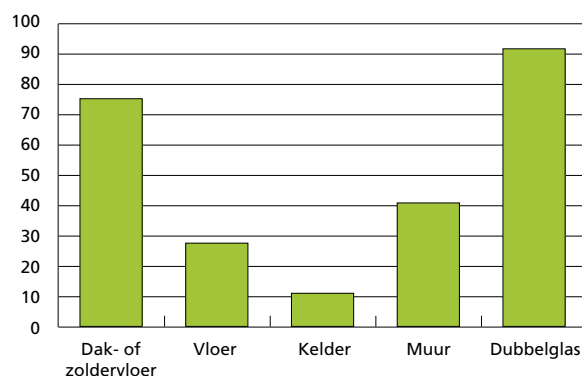
Evolutie E-peil in EPB-aangiften, van 2006 tot 2010, in % van het totaal aantal EPB-aangiften.

Bron: Vlaams Energieagentschap.

4.39 Isolatie

Isolatie van woningen, 2011, in %.

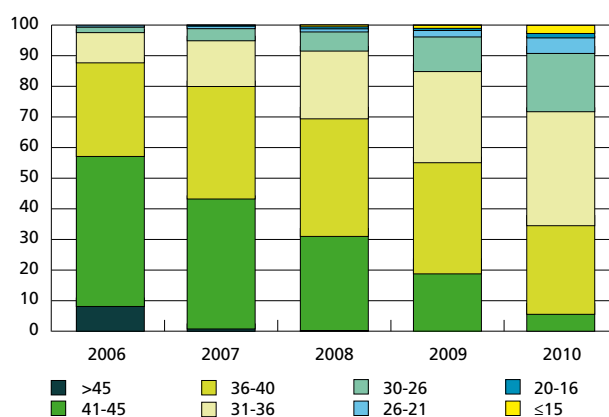
Bron: Vlaams Energieagentschap, TNS-enquête 2011.

de verplichte maximumnorm en voldeed 99,8% van de bouwers aan die norm. De groep bouwers die een lage energiewoning bouwen, met een E-peil tussen E40 en E60 of nog lager dan E40, neemt overigens jaar na jaar toe. Uitgesplitst per bouwvorm is te zien dat het gemiddelde E-peil iets sterker daalt bij vrijstaande woningen dan bij de rijwoningen en halfopen woningen.

Om het energieverbruik terug te dringen is een goede **isolatie** van de woning van essentieel belang. 76% van de woningen in Vlaanderen beschikt over dak- of zoldervloerisolatie, 41% over muurisolatie, 28% over vloerisolatie en 11% over kelderisolatie. Al 92% van de woningen heeft dubbel glas, waarvan 1 op 5 al hoogrendementsglas bezit. De meest populaire investeringen in de komende 5 jaar zijn het plaatsen van een energiezuinige verwarmingsketel (15%) en het aanbrengen van dakisolatie (11%).

4.40 K-waarde

Evolutie K-waarde in EPB-aangiften, van 2006 tot 2010, in % van het totaal aantal EPB-aangiften.

Bron: Vlaams Energieagentschap.

De **K-waarde** drukt in één cijfer uit hoe goed of slecht een gebouw in zijn geheel geïsoleerd is. Hoe lager dit getal, hoe beter de isolatie. De K-waarde is het vertrekpunt van een gezonde energiezuinige woning.

Het K-peil wordt berekend door rekening te houden met het warmteverlies van de verschillende verliesoppervlakten en de compactheid van de woning. De wettelijke vereisten inzake K-peil voor nieuwbouwwoningen zijn doorheen de jaren steeds verstrengd. Sinds januari 2006 geldt de wettelijke maximumnorm van K45.

Het aantal EPB-aangiften met een K-peil hoger dan de maximale K45-eis was in de overgangperiode van 2006 nog ruim 8%. Dat aantal daalde sterk vanaf 2007 en is voor de ingediende EPB-aangiften van aanvraagjaar 2010 nihil. Het gemiddelde K-peil per aanvraagjaar voor de rijwoningen ligt telkens een opmerkelijk stuk lager dan het gemiddelde bij de andere bouwvormen. De verklaring daarvoor is dat rijwoningen compacter zijn en dus minder warmteverliesoppervlak hebben. Met dezelfde isolatiemaatregelen behalen de rijwoningen dus een lager K-peil dan bijvoorbeeld de vrijstaande woningen.

Woonkwaliteitsbewaking

De woonkwaliteitsbewaking stoelt op de administratieve procedure ongeschikt- en/of onbewoonbaarverklaring van woningen enerzijds en de strafrechtelijke handhaving anderzijds.

Heffing op leegstand en verkrotting

De heffing op leegstand en verkrotting van het Vlaamse Gewest bestaat sinds 1996. Deze heffing is gericht op het tegengaan van de verkrotting van woningen en de verloedering van buurten. De heffing op leegstand en verkrotting wordt geheven op 3 soorten probleempanen: leeg-

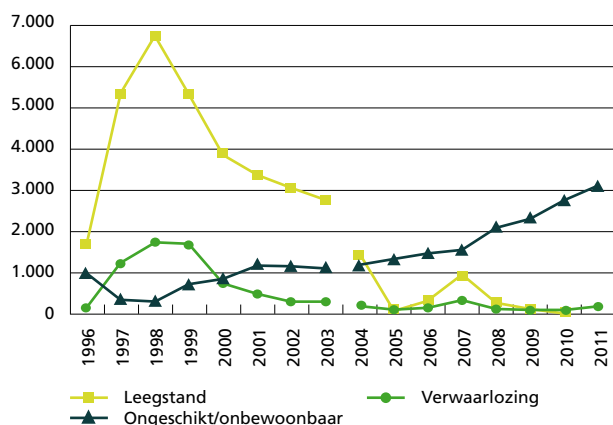
staande, verwaarloosde, ongeschikt en/of onbewoonbaar verklaarde woningen.

Een woning wordt als **leegstaand** beschouwd wanneer ze meer dan een jaar niet meer effectief gebruikt is geweest. In totaal zijn er in de periode 1996 tot eind 2010 34.991 woningen op de lijst gezet. Daarvan is ondertussen 93% geschrapt. Eind 2010 staan er in totaal 2.483 woningen op de inventaris leegstand. Vanaf 2004 daalt het aantal nieuw geïnventariseerde woningen doordat sindsdien leegstand op een andere wijze geïnventariseerd wordt. Met de inwerkingtreding van het Grond- en Pandendecreet wordt het registreren en bestrijden van leegstand volledig toevertrouwd aan de gemeenten en nemen de gemeenten vanaf 1 januari 2010 de leegstaande woningen en gebouwen op in een gemeentelijk leegstandsregister waaraan ze een gemeentelijke heffing kunnen koppelen. De gemeenten moeten hun leegstandsregister minstens één keer per jaar actualiseren. Bij die actualisatie moeten alle woningen en gebouwen waarvoor een vermoeden van leegstand bestaat, gecontroleerd worden. Het geactualiseerde leegstandsregister moet vervolgens aan Wonen-Vlaanderen worden bezorgd vóór 30 april. Na de eerste actualisatie (toestand voor 2010, uiterlijk op 30 april 2011 te bezorgen) stonden er in totaal 7.835 woningen en gebouwen op de gemeentelijke leegstandsregisters. Een jaar later (toestand voor 2011, uiterlijk op 30 april 2012 te bezorgen) was dat al opgelopen tot 12.381.

Een woning is **verwaarloosd** indien de buitenkant ernstige gebreken vertoont. De verwaarlozing wordt aan de hand van een uitwendig onderzoek van de woning vastgesteld. In totaal werd voor de periode van 1996 tot eind 2011 7.884 panden geïnventariseerd. Ondertussen werd 90% geschrapt. Eind 2011 staan er nog 789 woningen op de inventaris verwaarlozing. Vanaf 2004 daalt ook het aantal nieuw geïnventariseerde woningen omwille van de nieuwe inventarisatiemethode.

4.41 Leegstand en verkrotting

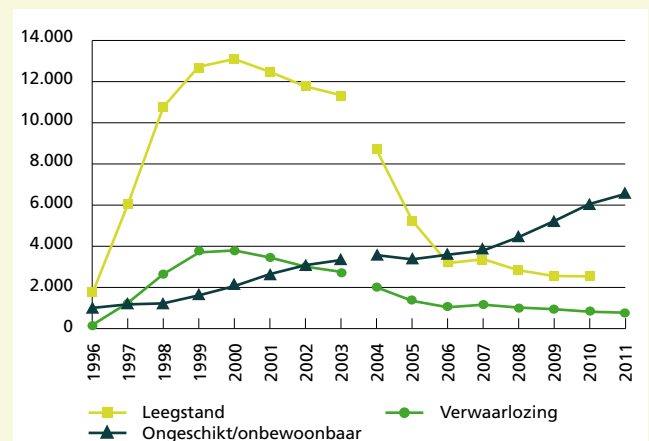
Evolutie van het aantal nieuw geïnventariseerde panden per jaar, van 1996 tot 2011.

Noot: wijziging in de registratiemethode vanaf 2003, leegstand tot 2010. Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

4.42 Evolutie leegstand en verkrotting

Evolutie van het aantal panden dat op de inventaris staat op het einde van het jaar, van 1996 tot 2011.

Noot: wijziging in de registratiemethode vanaf 2003, leegstand tot 2010. Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

Indien een huurwoning niet aan de minimumkwaliteitsnormen voldoet, kan ze ongeschikt verklaard worden. Worden er bovendien ernstige veiligheids- of gezondheidsrisico's vastgesteld, dan kan ze **onbewoonbaar** worden verklaard. Het aantal woningen dat ooit op de inventaris werd geplaatst, komt eind 2011 op 21.932. De schrappinggraad bedraagt 70%. Eind 2011 stonden er in totaal 6.509 woningen op de inventaris ongeschikt/onbewoonbaar.

Het aantal nieuw geïnventariseerde woningen bleef in de jaren 2001-2003 stabiel op ongeveer 1.300 woningen per jaar. Nadien ging het aantal nieuw geïnventariseerde woningen terug in stijgende lijn door de inwerkingtreding van de Wooninspectie. Dit tot meer dan 3.000 woningen in 2011.

Strafrechtelijke handhaving

De Wooninspectie, die instaat voor de strafrechtelijke handhaving, treedt vooral op bij panden in zeer slechte staat en bij verhuurders die meerdere verkrotte panden verhuren. In het tiende werkjaar, dat liep tot 31 december 2011 werden 746 panden geverbaliseerd, goed voor 2.219 woonentiteiten (kamers, studio's, appartementen, eengezinswoningen). Dat zijn ongeveer evenveel panden doch 10% minder woonentiteiten dan het vorige werkjaar.

Van de 1.999 geverbaliseerde woonentiteiten werden er in het tiende werkjaar 1.005 onderzocht in het kader van aanvankelijke vaststellingen en 994 in het kader van navolgende vaststellingen. Dat betekent dat 49,7% van de onderzochte woonentiteiten in heel Vlaanderen werd onderzocht tijdens een hercontrole (tegenover 35,7% in het negende werkjaar en 28% in het achtste werkjaar). Door het betalend maken van de hercontroles werd getracht om het aantal hercontroles te laten dalen. Dit lijkt vooralsnog

niet bereikt te zijn. Dit wil echter niet zeggen dat het effect van het betalend karakter van de hercontroles helemaal onbestaand is. De blijvende stijging van het percentage hercontroles is immers ook te verklaren door het feit dat sinds de inwerkingtreding van de herstellenvordering in 2007 heel wat herstellenvorderingen werden opgesteld. Het uitvoeren van de renovatiewerkzaamheden duurt uiteraard enige tijd waardoor het aandeel hercontroles hoog zal blijven. 345 herstellenvorderingen werden in 2011 ingeleid, wat betrekking had op 1.058 woonentiteiten.

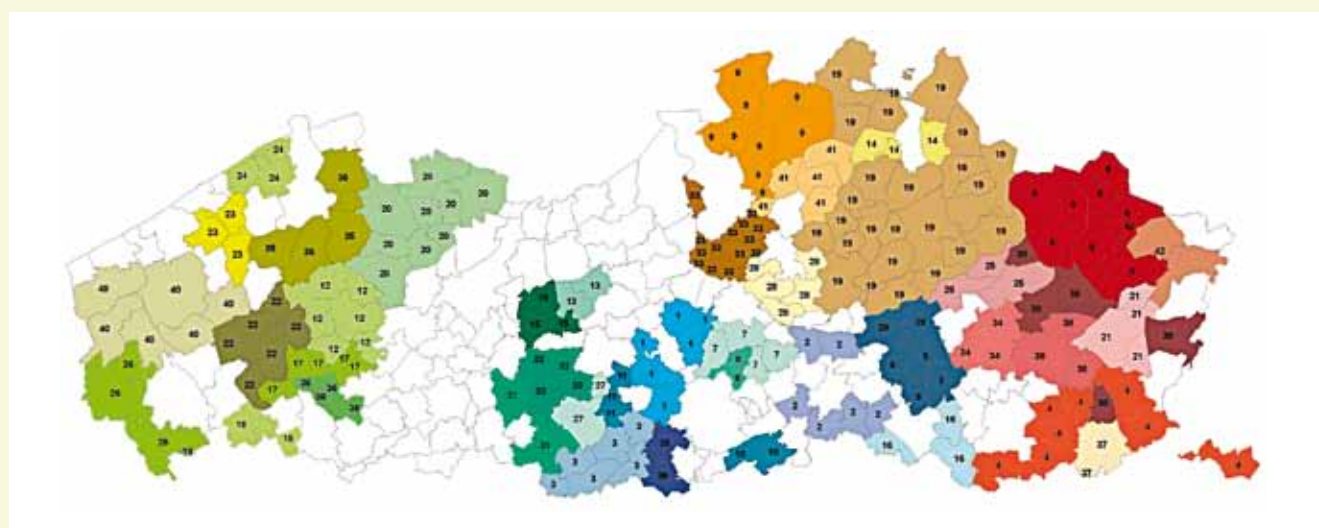
Er werd opgetreden in 140 gemeenten. Deze PV's worden overgemaakt aan het parket, dat instaat voor de strafrechtelijke vervolging van de verhuurders.

Bij de aanvankelijke vaststellingen werden 991 technische verslagen opgesteld. Het meest voorkomende gebrek blijft een gevaar voor elektrocutie of brand door een gebrekkige elektrische installatie. In 804 gevallen van de aanvankelijk onderzochte woonentiteiten was er een gevaar voor elektrocutie of brand. Ook vochtproblemen scoren zeer hoog, nl. in 647 van de aanvankelijk onderzochte woonentiteiten. De top 3 wordt vervolledigd door gebreken met de goede verluchting van de woning (andere dan gevaar voor CO-vergiftiging). De minimale kwaliteitsvereisten eisen voldoende verluchting in de leefruimte, de slaapkamers, de keuken, de badkamer en het toilet. In 586 van de aanvankelijk onderzochte woonentiteiten werd er op dat vlak een gebrek vastgesteld.

42% van de geverbaliseerde woonentiteiten waren kamers. De gemiddelde kwaliteit van de onderzochte kamers blijkt steeds slechter te zijn dan de gemiddelde kwaliteit van de onderzochte woningen. Nochtans noteerde de Wooninspectie hierbij ook dat voor deze kamers gemiddeld een huurprijs van 303 euro per maand werd gevraagd.

4.43 Lokaal woonbeleid

Goedgekeurde subsidieaanvragen projecten lokaal woonbeleid, situatie mei 2012

Noot: elk kleur en cijfer staat voor een apart woonproject.
Bron: Agentschap Wonen Vlaanderen.

Lokaal woonbeleid

De gemeentebesturen krijgen in de Vlaamse Wooncode een belangrijke rol toebedeeld. De gemeente is – als regisseur van het lokaal woonbeleid – verantwoordelijk voor het uitwerken van haar woonbeleid waarbij aandacht dient te gaan naar het stimuleren van sociale woonprojecten, het ondersteunen van woonbehoeftige gezinnen en alleenstaanden en het bewaken van de kwaliteit van het woningpatrimonium en de woonomgeving.

De Vlaamse Regering wil de gemeenten stimuleren, begeleiden en ondersteunen om de taak als regisseur van het lokaal woonbeleid op te nemen met alle publieke en private woonactoren. Daarbij wordt prioriteit gegeven aan het stimuleren van intergemeentelijke samenwerkingsverbanden.

Om in aanmerking te komen voor een subsidie moeten de projecten uitgevoerd worden met het oog op de realisatie van elk van de volgende doelstellingen:

- 1 het ontwikkelen van een gemeentelijke beleidsvisie op het vlak van wonen;
- 2 het organiseren van het lokaal woonoverleg;
- 3 het uitbouwen van een klantgerichte dienstverlening aan de burger;
- 4 het verbeteren van de kwaliteit van het woningpatrimonium en de woonomgeving.

Het totaal aantal gesubsidieerde intergemeentelijke projecten lokaal woonbeleid in Vlaanderen is 42. Hieraan participeren in totaal 204 gemeenten.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- De Vlaamse Regering 2009-2014. Een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden. Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving.
- Freya Van den Bossche. Beleidsnota Wonen 2009-2014, Vlaams minister van Energie, Wonen, Steden en Sociale Economie, oktober 2009, Vlaams Parlement.
- De Witte N. e.a. (2012). *Een huis ? Een thuis ! Over ouderen en wonen*. Brugge: Vanden Broele.
- Heylen K. e.a. (2007). *Wonen in Vlaanderen. De resultaten van de Woonsurvey 2005 en de Uitwendige Woningschouwing 2005*, Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement RWO, Afdeling Woonbeleid.
- Le Roy M. & Vandekerckhove B. (2007). *Verder onderzoek naar de evolutie van de kwaliteit van woningen in Vlaanderen*. Steunpunt Ruimte en Wonen.
- Le Roy M. e.a. (2008). *Onderzoek naar woningmarktsegmenten*. Steunpunt Ruimte en Wonen.
- Heylen K. (2012). *De evolutie van de woonsituatie in Vlaanderen. SILC-gegevens voor de periode 2004-2009*. Steunpunt Ruimte en Wonen.
- Heylen K. & Winters S. (2009). *Woningbezit in Vlaanderen: een cohortebenedering*. Steunpunt Ruimte en Wonen.
- Tratsaert K. (2012). *Huurprijzen en righthuurprijzen. Deel II: De registratie van huurcontracten als informatiebron van de private huurmarkt*. Steunpunt Ruimte en Wonen.
- Winters S. & De Decker P. (2009). *Wonen in Vlaanderen. Over kwaliteit, betaalbaarheid en woonzekerheid*. In: Vanderleyden L. e.a. (red.). *De sociale staat van Vlaanderen 2009*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 199-234.
- Winters S. & Elsinga M. (2011). *Wonen in Vlaanderen in internationaal perspectief*. In: Noppe J. e.a. (red.). *De sociale staat van Vlaanderen 2011*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering, 217-256.
- Vanneste, D. e.a. (2007). *Woning en woonomgeving in België. Sociaal-Economische Enquête 2001*. Monografieën nr. 2. Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie.
- Studiedienst van de Vlaamse Regering (2012). *Vlaamse armoedemonitor 2012*. Brussel: SVR.
- Vlaams Overleg Bewonersbelangen. SVK - Jaarrapport 2011.
- Vlaamse Wooninspectie. *Jaarverslag 2011*.
- Vlaams Woningfonds. *Activiteitenverslag 2011*.
- Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (2011). *Statistisch bulletin kandidaat-huurders*. Editie 2010. Versie 1.1.
- Algemene Directie Statistiek: <http://statbel.fgov.be>
 Departement RWO, Agentschap Wonen Vlaanderen: <http://www.bouwenenwonen.be/>
 Steunpunt Ruimte en Wonen: <http://www.steunpunt-ruimteenwonen.be/steunpuntruimteenwonen/>
 Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen: <http://www.vmsw.be>
 Vlaams Woningfonds: <http://www.vlaamswoningfonds.be>
 Sociale woonkredieten: <http://www.sociaal-woonkrediet.be>
 Vlaams Overleg Bewonersbelangen: <http://www.vob-vzw.be>
 Beroepsvereniging van het Krediet: <http://www.upc-bvk.be/>

DEFINITIES

Comfortniveau

Klein comfort Stromend water binnen de woning + wc met waterspoeling + badkamer of stortbad

Middelmatig comfort Klein comfort + centrale verwarming

Groot comfort Middelmatig comfort + keuken (ten minste 4m²) + telefoonaansluiting + ten minste één auto

EU-SILC-survey De 'European Union Statistics on Income and Living Conditions' (EU-SILC) is een enquête naar inkomens en andere levensomstandigheden, met als voornaamste doel het opstellen van vergelijkbare indicatoren in het kader van armoede en sociale insluiting binnen de Europese Unie. De uitvoering van de EU-SILC is sinds 2004 bij Europese verordening verplicht voor alle lidstaten. De SILC wordt gecoördineerd door Eurostat en voor België uitgevoerd door de Algemene Directie Statistiek (ADSEI) van de FOD Economie (<http://statbel.fgov.be/silc>). Het betreft een enquête die wordt afgenomen bij een steekproef van private huishoudens uit het Rijksregister, waarbij de referentiepersoon van het huishouden wordt geïnterviewd evenals elk huishoudlid van 16 jaar en ouder. Deze aanpak resulteert in een dataset op huishoud- en individueel niveau. Vanaf 2004 is de SILC opgebouwd als een 4 jaar durend roterend panel. Dat betekent dat elk jaar een kwart van de huishoudens vervangen wordt door een nieuwe steekproef van huishoudens.

In de EU-SILC-survey van 2009 werden in het Vlaamse Gewest in totaal via de huishoud- en individuele vragenlijst gegevens verzameld voor 7.855 personen. In het Waalse Gewest ging het om 4.983 personen, in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest om 1.882 personen. Omwille van de beperkte steekproefomvang zijn in deze VRIND geen EU-SILC-resultaten voor het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest opgenomen.

De cijfers die in dit hoofdstuk gebruikt worden hebben vrijwel uitsluitend betrekking op personen en niet direct op huishoudens. Voor het vergelijken van deze resultaten met andere survey's zoals de Woon-survey 2005 die op huishoudens slaat, is het belangrijk daarmee rekening te houden.

Leegstaande woning Een woning wordt als leegstaand beschouwd wanneer zij gedurende tenminste twaalf opeenvolgende maanden niet effectief gebruikt wordt in overeenstemming met de woonfunctie.

Ongeschikt of onbewoonbaar verklaarde woning

Een woning wordt ongeschikt verklaard indien aan bepaalde technische eisen en comfortvereisten niet wordt voldaan. Van het bouwgedeelte wordt de stabiliteit en de bouwfysica van dak, muren en draagvloeren beoordeeld. Voor het woongedeelte wordt gekeken naar de comfortvereisten inzake elektriciteit, water en verwarming, de veiligheids- en gezondheidsvereisten (trappen, overlopen, balustrades, verluchtingsmogelijkheid), de afwerking (eventuele sleet aan dekvloer, plafond, ramen en deuren) en vochtproblemen. Indien de woning ook nog door een aantal zware gebreken een aantoonbaar risico inhoudt voor de veiligheid of gezondheid van de bewoners, is zij onbewoonbaar.

Verwaarloosde woning Een woning is verwaarloosd wanneer het ernstige zichtbare en storende gebreken of tekenen van verval vertoont aan buitenmuren, voegwerk, schoorstenen, dakbedekking, dakgebinte, buitenschrijnwerk, kroonlijst of dakgoten.

Verzekering Gewaarborgd Wonen De verzekering gewaarborgd wonen wil het grote financiële risico beperken bij het aangaan van een hypothecaire lening. De verzekering loopt over een periode van 10 jaar. Als men tijdens deze verzekeringsperiode onvrijwillig werkloos of arbeidsongeschikt wordt, kan men na een wachttijd van 3 maanden gedurende maximaal 3 jaar een tegemoetkoming ontvangen in de aflossing van de hypothecaire lening.

Vlaamse Wooncode Decreet van 15 juli 1997, zoals gewijzigd; geeft het kader aan voor het woonbeleid in Vlaanderen. Het centrale uitgangspunt van de Vlaamse Wooncode is het recht op een behoorlijke huisvesting voor iedere burger. Het uiteindelijke doel is de verwezenlijking van dit recht door het bevorderen van de beschikbaarheid van aangepaste woningen, van goede kwaliteit, in een behoorlijke woonomgeving, tegen een betaalbare prijs en met woonzekerheid.

4.3 STAD EN PLATTELAND

Voor de Vlaamse overheid is verstedelijking zowel een uitdaging als een opportuniteit. Het is zoeken naar een duurzaam evenwicht, zowel sociaaleconomisch, ecologisch als sociaal.

Dit komt sterk tot uitdrukking in het Vlaamse regeerakkoord, de beleidsnota's en beleidsbrieven waarin aandacht gaat naar plattelands- en stedelijke ontwikkelingen. Daarin wordt een pleidooi gehouden voor een verdere versterking van aantrekkelijke, duurzame, leefbare steden en plattelandsgemeenten.

Het Vlaams plattelandsbeleid focust op het stimuleren van de lokale economie en de streekidentiteit, het versterken van de woon- en werkomgeving, het inzetten op de eigen sociaal-culturele waarden en noden en het verbeteren van landschap, milieu en natuur. Kortom, investeren in de omgevingskwaliteit van het platteland.

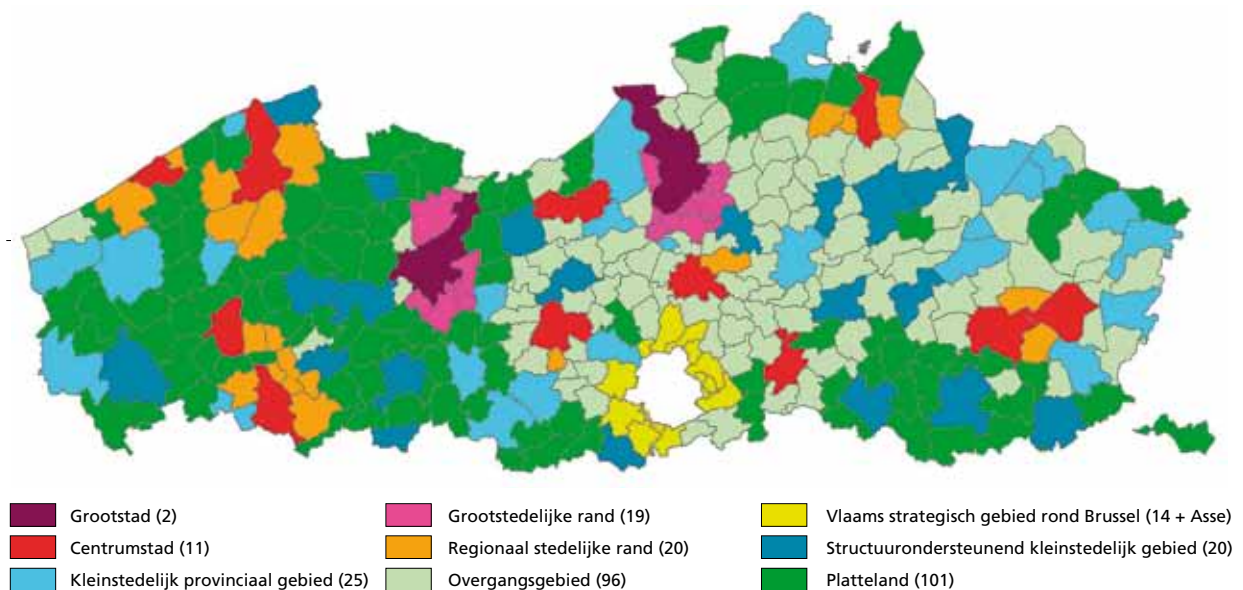
Het Vlaams stedenbeleid ondersteunt de steden als motor voor sociale, economische en maatschappelijke vernieu-

wing. Steden inspireren, het zijn ook voelsprietten voor nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen en veranderingen. De gelijktijdige vergroening, verkleuring en verzilvering zullen zich bijvoorbeeld scherper en sneller laten voelen in steden dan elders. Enerzijds heeft Vlaanderen de sterke vergroening in de steden nodig om een antwoord te bieden op de economische en sociale noden de toekomst. Anderzijds nopen de demografische vooruitzichten tot creatieve oplossingen op vlak van betaalbaar wonen, leefbare wijken, slimme mobiliteit, duurzame energie, kinderopvang, onderwijs, zorg en dienstverleningen.

De leefbaarheids- of duurzaamheidsaspecten vormen dan ook de leidraad van de indicatorenset. Eerst komen een aantal demografische ontwikkelingen aan bod. Een tweede luik bespreekt ruimtelijke ontwikkeling, waarna aandacht gaat naar het wonen en werken in een kwaliteitsvolle omgeving. Ruimtelijke concentraties van economische activiteit worden dan gekoppeld aan arbeidsmarktgegevens. Voor het sociale luik wordt gekeken naar

4.44 Gebiedsindeling RSV +SPRE

Gebiedsindeling van de gemeenten op basis van de indeling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV) en het Strategisch Plan Ruimtelijke Economie (SPRE).

Bron: RSV, SPRE, bewerking SVR.

4.45 Indeling gemeenten

Gebiedsindeling van de gemeenten, aantal inwoners op 1 januari 2011, oppervlakte in km².

RSV	SPRE	Aantal gemeenten	Aantal inwoners	%	Oppervlakte (km ²)	%
Grootsteden		2	740.471	11,7	360,7	2,7
Centrumsteden		11	831.625	13,2	845,8	6,3
Grootstedelijke rand		19	283.649	4,5	315,8	2,3
Regionaal stedelijke rand		20	367.410	5,8	790,1	5,8
Vlaams strategisch gebied rond Brussel		13	267.727	4,2	273,1	2,0
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied		21	678.093	10,8	1406,4	10,4
Kleinstedelijk provinciaal gebied		25	651.395	10,3	1726,1	12,8
Buitengebied	Overgangsgebied Platteland	96	1.488.011	23,6	3439,9	25,4
		101	996.234	15,8	4364,2	32,3
Vlaams Gewest		308	6.304.615	100,0	13522,3	100,0
Brussels Gewest		19	1.118.223		161	

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

aspecten van sociale samenhang, cultuur en vrije tijd, armoede en achterstelling en sociale voorzieningen. Tot slot komen enkele institutionele aspecten met het accent op de relatie tussen de bevolking en het bestuur aan bod.

De verstedelijking wordt in beeld gebracht aan de hand van een classificatie van gemeenten en steden. Deze is gebaseerd op de indeling van het Ruimtelijke Structuurplan Vlaanderen waarbij de gemeenten die in het buitengebied liggen werden opgesplitst naar plattelandsgemeenten en overgangsgemeenten. Naast het cijfer voor het Vlaamse Gewest wordt waar mogelijk ook de positie van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest meegegeven. Om de tekst leesbaar te houden, wordt het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest als Brussel omgeschreven.

Demografische ontwikkelingen

Vlaanderen telt momenteel 6,3 miljoen inwoners. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 1,12 miljoen inwoners. In wat volgt worden een aantal demografische ontwikkelingen volgens verstedelijgingsgraad geschetst, die relevant zijn voor het begrijpen van enkele maatschappelijke ontwikkelingen. Vooreerst worden de componenten van de bevolkingsgroei onder de loep genomen. Vervolgens wordt dieper ingegaan op enkele belangrijke sociaal demografische parameters.

Bevolking

Eén op vier inwoners woont in een grootstad of een centrumstad, dit komt overeen met meer dan 1,5 miljoen mensen. Vier op tien inwoners wonen op het platteland of in het overgangsgebied. Binnen Vlaanderen is de bevolkingsdichtheid het hoogst in de zogenaamde Vlaamse ruit, het kerngebied tussen Antwerpen, Leuven, Brussel en Gent. Naarmate de graad van verstedelijking afneemt, wonen er minder inwoners per km².

In de grootsteden, het strategisch gebied rond Brussel en in de provinciesteden is de bevolkingsomvang de af-

gelopen jaren het sterkst toegenomen. De afgelopen 10 jaar is de bevolking in de grootsteden met meer dan 10% gestegen. In het strategisch gebied rond Brussel en in de provinciesteden bedraagt de stijging bijna 7%. Voor Vlaanderen bedraagt de stijging bijna 6%, een groot contrast met een toename van de bevolking in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest met meer dan 15%.

De bevolkingsgroei is het resultaat van twee deelprocessen. Aan de ene kant is er de **natuurlijke groei**. Dit is het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal overlijdens. Aan de andere kant is er de invloed van de in- en uitgaande verhuisbewegingen, die weerspiegeld worden in het totale **migratiesaldo**.

Het effect van het migratiesaldo op de totale groei van de bevolking in Vlaanderen is een pak groter dan het effect van de natuurlijke aangroei. Vlaanderen wint per 10.000 inwoners, 18 inwoners door natuurlijke aangroei en 58 inwoners door migratie. In Brussel zijn dit 83 inwoners door natuurlijke aangroei en 133 inwoners door migratie. Figuur x leert bovendien dat dit effect de afgelopen jaren

4.46 Bevolkingsevolutie

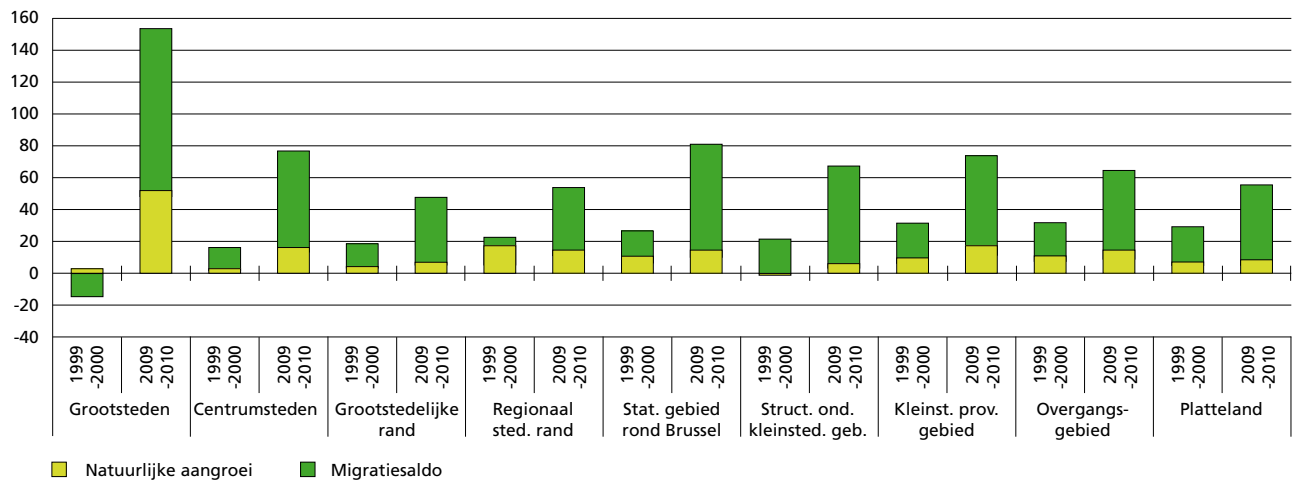
Bevolkingsaantallen 2011, evolutie van 2001 tot 2011 (in %), bevolkingsdichtheid (inw/km²).

	2011	Evolutie 2001-2011	Inwoners/km ²
Grootsteden	740.471	10,5	2.052,9
Centrumsteden	831.625	5,0	983,2
Grootstedelijke rand	283.649	3,3	898,2
Regionaal stedelijke rand	367.410	4,4	465,0
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	267.727	6,7	980,3
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	678.093	5,7	482,1
Kleinstedelijk provinciaal gebied	651.395	6,5	377,4
Overgangsgebied	1.488.011	5,4	432,6
Platteland	996.234	5,0	228,3
Vlaams Gewest	6.304.615	5,9	466,2
Brussel Gewest	1.118.223	15,9	6.945,5

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

4.47 Migratiesaldo en natuurlijke groei

Migratiesaldo en natuurlijke groei, gemiddelde 1999-2000 en 2009-2010 per 10.000 inwoners.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

sterk is toegenomen. De grootsteden en de centrumsteden zien het gewicht van het migratiesaldo ten opzichte van 2000 het sterkst toenemen. Per 10.000 grootstedelingen kwamen er in 2010 meer dan 100 bij door migratie, in 2000 was dit saldo nog negatief. In de centrumsteden kwamen er gemiddeld 60 inwoners bij door migratie, tegenover 13 in 2000.

De natuurlijke aangroei speelt in de grootsteden eveneens een belangrijke rol. Per 10.000 inwoners kwamen er 51 borelingen bij. In de centrumsteden gaf dit een toename van 16 borelingen.

In figuur 4.48 wordt de dynamiek van de bevolking samengevat in een demografische balansvergelijking voor de periode 2009-2010. De balansvergelijking geeft de totale aangroei van de bevolking weer in volumes, opgesplitst in de verschillende demografische componenten (linkeras). Kenmerkend voor de groot- en centrumsteden is een intern negatief migratievolume dat gecompenseerd wordt met een positief extern migratievolume: in de grootsteden wijken ' ongeveer 4.500 inwoners uit naar een andere Belgische gemeente en stromen er bijna 12.000 inwoners in uit het buitenland. Bovendien zorgt de natuurlijke aangroei van ongeveer 3.500 inwoners voor een totale bevolkingsaangroei van 11.000 inwoners. In de centrumsteden wijken er ongeveer een 1.000-tal inwoners uit en stromen er ongeveer 5.500 in uit het buitenland. Dit in combinatie met een natuurlijke aangroei van 1.350 inwoners, zorgt voor een totale toename van meer dan 6.000 inwoners. De grootste bevolkingsaangroei in Vlaanderen doet zich voor op amper een tiende van de Vlaamse oppervlakte. Het platteland en het overgangsgebied zijn goed voor een aangroei van 15.000 inwoners. Hiervoor zorgt een natuurlijke aangroei van 3.000 borelingen, in combinatie met een positief intern migratiesaldo van 6.500 inwoners en een positief extern migratiesaldo van 5.000 inwoners.

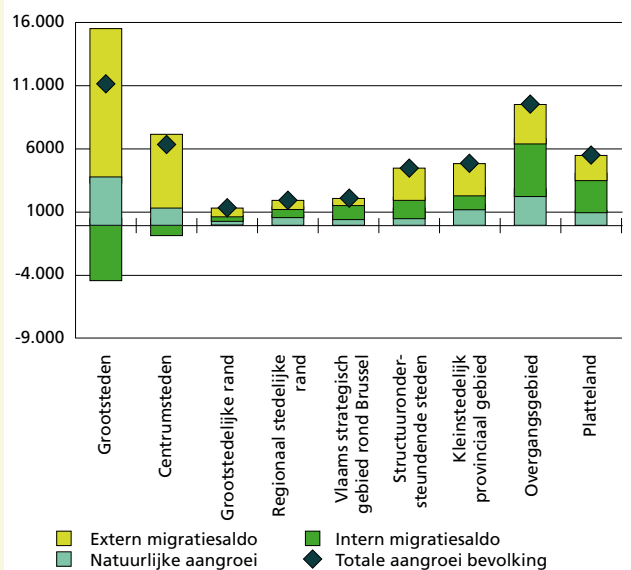
Een gevolg van de verschillende migratiegolven, is de toegenomen diversiteit in onze samenleving. 15% van de

Vlaamse bevolking is van vreemde herkomst. In het Brusselsse gaat het om 6 op de 10 inwoners. Een persoon van vreemde herkomst is iemand die als oudste nationaliteit een niet-Belgische nationaliteit heeft (zie ook hoofdstuk 3.7). In de grootsteden en het strategisch gebied rond Brussel is 1 op de 3 inwoners een persoon van vreemde herkomst. In de centrumsteden gaat het om 1 op de 5 inwoners. Het platteland en de regionaal stedelijke rand kennen een kleiner aandeel.

In de grootsteden Antwerpen en Gent ligt het totaal aantal personen van vreemde herkomst in absolute aantallen het hoogst. Toch bestaat er een behoorlijk verschil tussen

4.48 Demografische balansvergelijking

Extern, intern migratiesaldo, natuurlijke aangroei (linkeras) en totale aangroei bevolking 2009-2010, in volumes.

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

4.49 Diversiteit naar nationaliteit

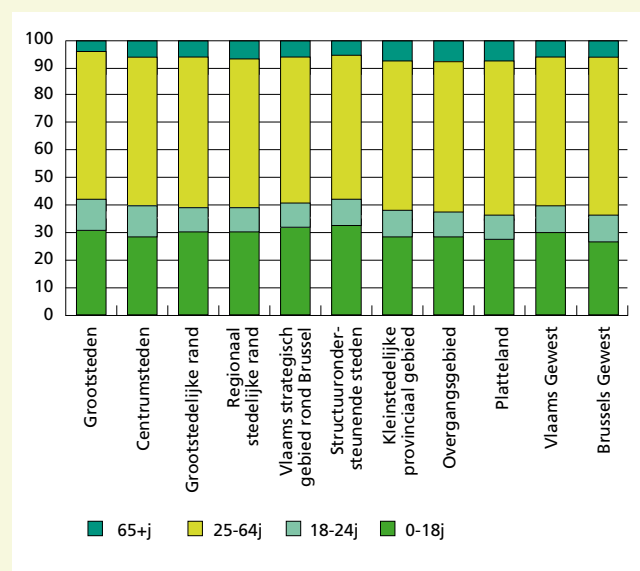
Aantal en aandeel personen (in %) naar nationaliteit en herkomst volgens SVR-operationalisering, 1 januari 2011.

	Nationaliteit		Herkomst	
	Aantal niet-Belgen	% niet-Belgen	Aantal personen van vreemde herkomst	% personen van vreemde herkomst
Grootsteden	116.017	15,7	248.976	33,6
Centrumsteden	62.494	7,5	147.270	17,7
Grootstedelijke rand	9.273	3,3	22.490	7,9
Regionaal stedelijke rand	10.471	2,8	23.464	6,4
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	36.991	13,8	73.091	27,3
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	31.325	4,6	79.091	11,7
Kleinstedelijk provinciaal gebied	45.726	7,0	101.312	15,6
Overgangsgebied	76.085	5,1	158.772	10,7
Platteland	38.881	3,9	69.160	6,9
Vlaams Gewest	427.263	6,8	923.626	14,6
Brussels Gewest	55.532	31,5	688.702	61,6

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

4.50 Diversiteit naar leeftijd

Aandeel personen naar herkomst volgens leeftijd, volgens SVR-operationalisering, 1 januari 2011, in %.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

beide steden. In Antwerpen wonen bijna 3 keer zoveel personen van vreemde herkomst dan in Gent. In Antwerpen gaat het om 186.000 personen, in Gent om bijna 63.000. Naast Antwerpen en Gent tellen ook de centrumsteden Genk, Leuven en Mechelen meer dan 20.000 inwoners van vreemde herkomst. Ook de andere centrumsteden, uitgezonderd Roeselare, kennen een hoog aandeel.

Naar leeftijd zijn er een aantal opmerkelijke verschillen. In de jongste leeftijdsgroep (0-18 jaar) loopt het aandeel personen van vreemde herkomst op tot goed 30%. Daarna neemt het aandeel geleidelijk af naarmate de leeftijd stijgt. Bij de groep van 65 jaar en ouder ligt het aandeel personen van vreemde herkomst 5 keer lager dan bij de 0 tot 18 jarigen. De grootsteden tellen relatief gezien meer jongere inwoners van vreemde herkomst dan oudere inwoners, op het platteland is dit tegenovergesteld. Al blijven de verschillen minimaal.

Gezinsverdunning neemt jaar na jaar toe. In 2010 bestond een huishouden in Vlaanderen gemiddeld uit 2,4 personen. In 2011 bedraagt dit gemiddeld 2,3 personen. De gemiddelde omvang van een huishouden is in de 13 groot- en

4.51 Huishoudens

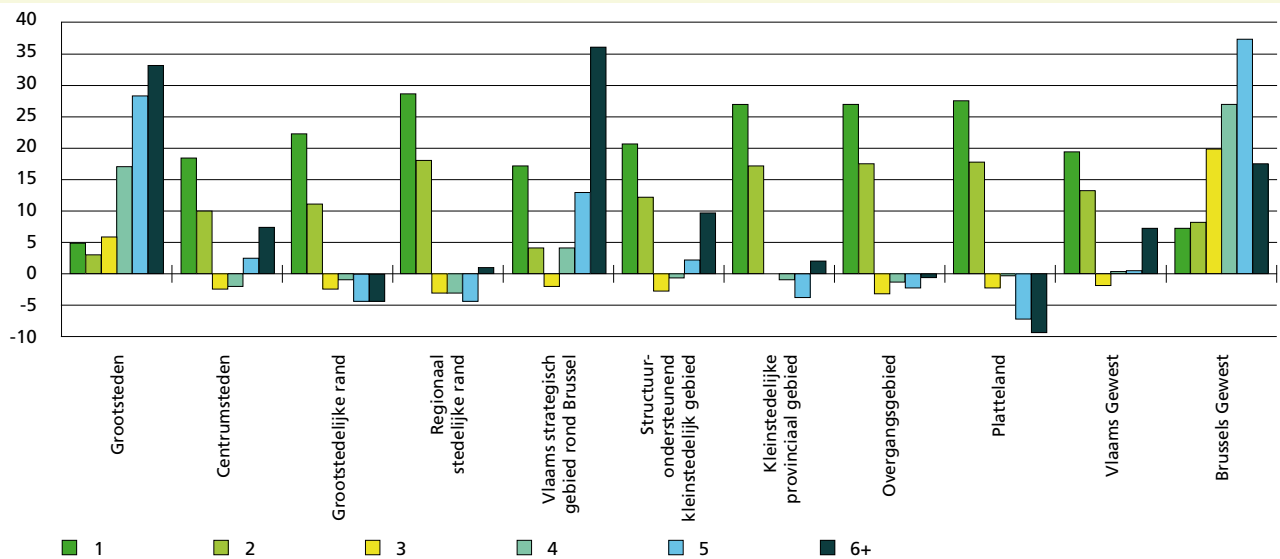
Aantal huishoudens, gemiddeld aantal personen, aandeel 1persoons huishoudens, jonge gezinnen en koppels met minstens 1 afhankelijk kind, op 1 januari 2011.

	Aantal huishoudens	Gemiddeld aantal personen	1-persoons huishoudens (%)	Koppel met minstens 1 afhankelijk kind (<20 jaar (%))
Grootsteden	347.356	2,1	44,6	18,5
Centrumsteden	370.832	2,2	36,4	20,1
Grootstedelijke rand	116.737	2,4	27,2	24,6
Regionaal stedelijke rand	150.387	2,4	25,7	25,5
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	107.786	2,5	28,5	25,9
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	289.188	2,3	30,7	22,4
Kleinstedelijk provinciaal gebied	269.086	2,4	27,6	24,3
Overgangsgebied	600.993	2,5	25,1	25,4
Platteland	398.996	2,5	24,6	26,7
Vlaams Gewest	2.651.361	2,3	30,3	23,5
Brussels Gewest	531.204	2,1	48,3	18,9

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

4.52 Huishoudensgrootte

Evolutie aandeel huishoudens naar grootte, 2001-2011, in %.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

centrumsteden kleiner dan gemiddeld in Vlaanderen. Op het platteland en in het overgangsgebied bestaat een huishouden gemiddeld uit 2,5 personen.

Op het platteland en in het overgangsgebied wonen in verhouding minder **alleenstaande huishoudens** dan in de rest van Vlaanderen. Vooral in de grootsteden en in de centrumsteden wonen veel alleenstaanden. In de grootsteden (Antwerpen en Gent) en in Brussel gaat het om bijna 1 op de 2 huishoudens, in de centrumsteden is 1 op de 3 huishoudens alleenstaand. In de grootsteden en in de centrumsteden wonen in verhouding iets minder koppels met minstens 1 afhankelijk kind.

De evolutie naar meer en kleinere huishoudens zet zich

verder door. Sinds 2001 kwamen er meer dan 200.000 huishoudens bij. Met uitzondering van de grootsteden, het strategisch gebied rond Brussel en in Brussel steeg het aantal 1 persoons huishoudens de afgelopen tien jaar met gemiddeld 20%. Het aantal 3 en 4-persoons huishoudens nam met uitzondering van de grootsteden, het stedelijk gebied rond Brussel en Brussel fel af. In dezelfde gebieden werd een sterke stijging van grote gezinnen opgetekend.

Sociaal demografische parameters

Kenmerkend voor de leeftijdsopbouw in Vlaanderen, is de steeds smallere basis van jongeren in combinatie met een steeds breder wordende bovenlaag van oudere leeftijds-

4.53 Demografische indices

Ontgroening, vergrijzing, interne vergrijzing, familiale zorgindex en afhankelijkheidsratio, op 1 januari 2011, in %.

	Ontgroening	Vergrijzing	Interne vergrijzing	Afhankelijkheidsratio
Grootsteden	22,7	22,4	24,5	66,6
Centrumsteden	20,8	25,2	22,8	67,1
Grootstedelijke rand	22,0	25,1	21,7	69,4
Regionaal stedelijke rand	21,9	24,8	19,2	67,9
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	24,4	23,7	22,1	73,6
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	21,2	25,4	21,5	67,8
Kleinstedelijk provinciaal gebied	21,8	24,2	20,0	66,3
Overgangsgebied	21,9	24,2	19,4	66,1
Platteland	22,3	24,1	21,3	67,8
Vlaams Gewest	21,9	24,3	21,2	67,3
Brussels Gewest	25,1	15,7	22,3	57,8

Ontgroening: aandeel -20-jarigen in de totale bevolking, in %.

Vergrijzing: aandeel +60-jarigen in de totale bevolking, in %.

Interne vergrijzing: verhouding tussen het aantal +80-jarigen en het aantal +60-jarigen, in %.

Afhankelijkheidsratio: verhouding tussen het aantal 0- tot 19-jarigen plus het aantal +65-jarigen, en de actieve bevolking (20- tot 64-jarigen), in %.

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

4.54 Evolutie demografische indices

Evolutie demografische indices, 2001-2011, in %.

	Ontgroening	Vergrijzing	Interne vergrijzing	Afhankelijkheidsratio
Grootsteden	1,1	-2,5	5,4	-3,4
Centrumsteden	-0,9	1,6	6,2	0,6
Grootstedelijke rand	-1,3	2,9	5,8	2,1
Regionaal stedelijke rand	-1,8	3,9	4,9	3,6
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	0,4	1,1	7,1	3,2
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	-0,8	2,1	5,3	1,7
Kleinstedelijk provinciaal gebied	-1,3	2,6	5,0	1,8
Overgangsgebied	-1,3	3,4	4,7	2,7
Platteland	-1,4	2,4	5,1	0,6
Vlaams Gewest	-0,9	2,0	5,2	1,3
Brussels Gewest	1,6	-5,2	1,2	-8,9

Bron: Rijksregister, bewerking SVR.

groepen. Vlaanderen vergrijst verder aan een snel tempo. Het aandeel min 20-jarigen (**ontgroening**) is de afgelopen jaren enkel in de grootsteden, het strategisch gebied rond Brussel en in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest groter geworden. In het overgangsgebied en op het platteland is de daling van het aandeel min 20-jarigen het sterkst. Het aandeel 60-plussers daarentegen neemt overal sterk toe, met uitzondering van de grootsteden en Brussel. Het aandeel 60-plussers is in Vlaanderen overal groter dan het aandeel jongeren. Enkel in het strategisch gebied rond Brussel en in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest is het aandeel jongeren groter.

De 'veroudering binnen de veroudering' of **interne vergrijzing** (80+/60+) is een indicatie van de mate van zorgbehoefte van de oude bevolking, vermits de vraag naar zorgvoorzieningen toeneemt met de leeftijd. De in-

terne vergrijzing is momenteel het sterkst aanwezig in de Vlaamse groot- en centrumsteden en in Brussel.

De **afhankelijkheidsratio** is een maatstaf van de potentiële draagkracht van de bevolking. Een hoge afhankelijkheidsratio duidt erop dat een steeds groter wordende groep inwoners op niet-beroepsactieve leeftijd zich verhoudt tot een steeds kleiner wordende groep inwoners op beroepsactieve leeftijd. Op het platteland ligt de ratio iets hoger dan gemiddeld in Vlaanderen. In de grootstedelijke rand en in het Vlaams strategisch gebied rond Brussel ligt het cijfer een stuk hoger. In Brussel daarentegen is het probleem veel minder acuut. Met een afhankelijkheidsratio van 62% doen ze het er aanzienlijk beter dan het Vlaamse Gewest (67%).

Ruimtelijke ontwikkelingen

Vlaanderen kent een aanhoudende suburbanisatiedruk met een toenemende verstedelijking van het platteland als gevolg. Dit uit zich in een steeds kleiner wordende open ruimte.

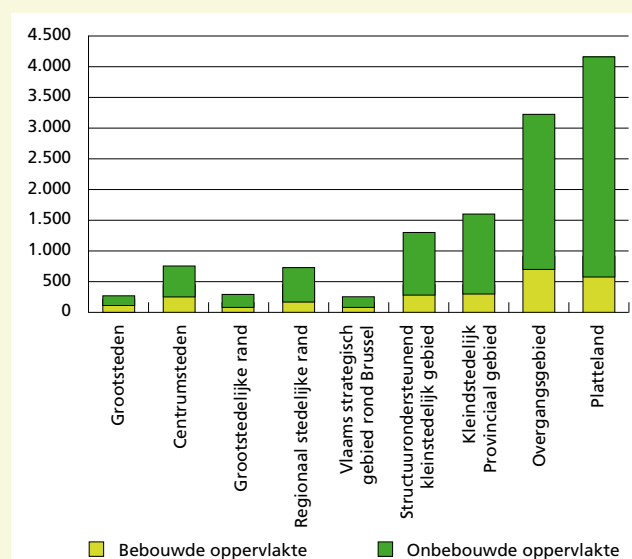
Het valt op dat de geconcentreerde bebouwing in grote steden gecompenseerd wordt met meer deconcentratie in de randgemeenten (suburbaan wonen). Lintbebouwing en verkavelingen zijn de voornaamste oorzaken van versnippering van het buitengebied.

Het Vlaamse regeerakkoord stelt dat de resterende open ruimte dient beschermd en versterkt te worden. De landbouw is de grootste gebruiker van de open ruimte en speelt een belangrijke rol in de instandhouding en het beheer van de open ruimte. Het plattelandsbeleid beoogt dan ook een duurzame ontwikkeling van de landelijke gebieden in Vlaanderen.

In wat volgt wordt het ruimtegebruik en de ruimtelijke ontwikkelingen volgens verstedelingsgraad onder de loep genomen: eerst komt de onbebouwde en bebouwde oppervlakte aan bod, daarna is er aandacht voor ruimte voor wonen en economie.

4.55 Bebouwd versus onbebouwd

Bebouwde - onbebouwde oppervlakte in 2011, in km² (enkel gekadastreerde oppervlakte).

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

4.56 Onbebouwd

Evolutie onbebouwde oppervlakte, in km², in %.

	Evolutie onbebouwde oppervlakte (2000-2011)		Evolutie onbebouwde oppervlakte (2010-2011)
	in %	in km ²	in km ²
Grootsteden	-3,4	-5,7	-0,3
Centrumsteden	-4,0	-20,7	-1,4
Grootstedelijke rand	-4,6	-9,2	-0,8
Regionaal stedelijke rand	-2,7	-15,7	-1,0
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	-4,3	-7,6	-0,4
Structuurondersteunende steden	-3,2	-34,6	-2,5
Kleinstedelijk provinciaal	-2,8	-38,5	-2,4
Overgangsgebied	-3,0	-77,5	-6,3
Platteland	-2,2	-79,1	-7,5
Vlaams Gewest	-2,8	-288,7	-22,5

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

Onbebouwde en bebouwde oppervlakte

De bebouwing in Vlaanderen neemt jaar na jaar toe. In 2010 kwam er zo'n 20 km² bebouwd terrein bij. Deze bebouwing gaat voornamelijk ten koste van de landbouwgronden. 27% van de totale oppervlakte in Vlaanderen is momenteel bebouwd (zie ook hoofdstuk 4.1).

De afname van de **onbebouwde oppervlakte** is het grootst in de landelijke gebieden. Hoe dichterbij de stedelijke centra, hoe kleiner de toename van bebouwde oppervlakte is, deels omdat er daar reeds heel wat bebouwing is. Niettegenstaande deze ontwikkeling is de landbouw nog steeds de grootste gebruiker van de open

ruimte. Landbouw speelt dus een belangrijke rol in de instandhouding en het beheer ervan. Een derde van de totale onbebouwde ruimte bevindt zich op het platteland, een kwart in het overgangsgebied.

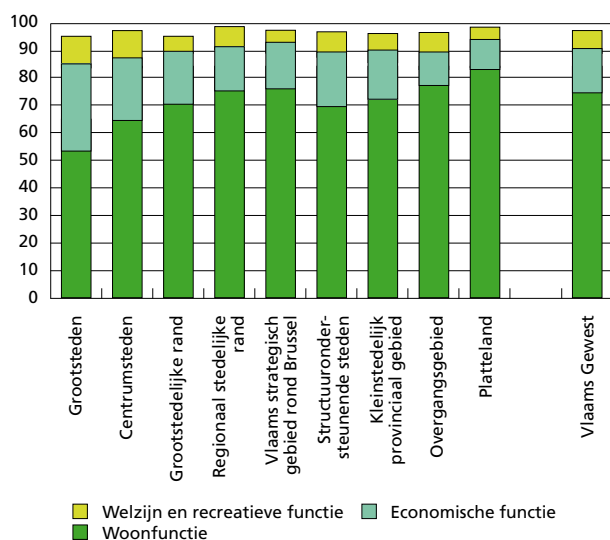
Oppervlakte voor wonen, economie, welzijn en recreatie

In de steden is bijna de helft van de totale oppervlakte bebouwd. Op het platteland en in het overgangsgebied is dit een vijfde van de totale oppervlakte. De woonfunctie gebruikt een aanzienlijk deel van de beschikbare ruimte in Vlaanderen. Wonen neemt in alle gebieden een fors deel in van de bebouwde oppervlakte: van bijna 83% op het platteland tot 64% in de centrumsteden en 53% in de grootsteden. Het aandeel gebruikt voor economische functies is het grootst in de grootsteden (31%), gevolgd door de centrumsteden (23%). De bebouwde oppervlakte voor welzijn en recreatieve functie bedraagt in de groot- en centrumsteden respectievelijk 10% en 9,6%.

1,3% van de onbebouwde oppervlakte in de groot- en centrumsteden zijn recreatieterrinen. Het grootste aandeel bossen en boomgaarden is terug te vinden in het overgangsgebied en het strategisch gebied rond Brussel met 20% van de onbebouwde oppervlakte. Wat tuinen en parken betreft scoren de grootsteden en het strategisch gebied rond Brussel best, met een aandeel van meer dan 6%. De grootstedelijke rand en de centrumsteden volgen met een aandeel van respectievelijk 4,3% en 3,5%. Meer dan 80% van de onbebouwde oppervlakte op het platteland is akker- en grasland. In de grootsteden is akker- en grasland ook nog goed voor een aandeel van 36%.

4.57 Bebouwde oppervlakte

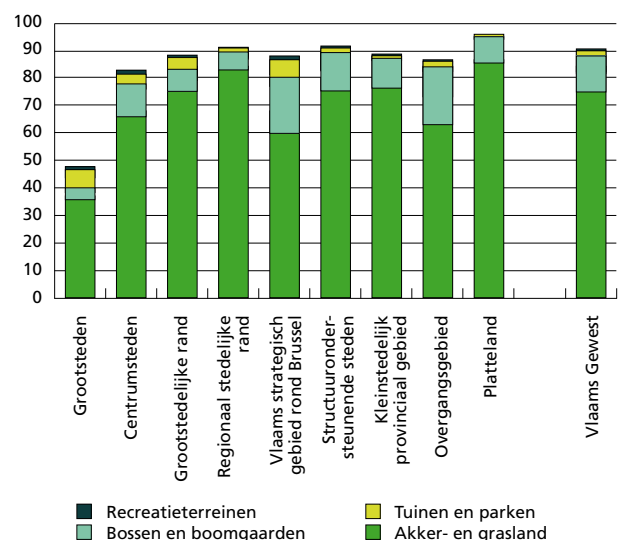
Aandeel bebouwde oppervlakte voor woonfunctie, economische functie en welzijn en recreatieve functie, in 2011, in %.

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

4.58 Onbebouwde oppervlakte

Aandeel onbebouwde oppervlakte: akker- en grasland, bossen en boomgaarden, tuinen en parken, recreatie terreinen, in 2011, in %.

Bron: Kadaster, bewerking SVR.

4.59 Aantal en aandeel woonegelegenheden

Aantal en aandeel woonegelegenheden, in 2001 en in 2011, aandeel in %.

	2001	2011	Toename 2001-2011	Aandeel 2011
Grootsteden	370.049	387.392	17.343	13,0
Centrumsteden	386.607	418.394	31.787	14,0
Grootstedelijke rand	113.315	122.962	9.647	4,1
Regionaal stedelijke rand	173.697	189.868	16.171	6,4
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	106.303	114.548	8.245	3,8
Structuurondersteunende steden	301.851	332.839	30.988	11,1
Kleinstedelijk provinciaal	267.182	298.199	31.017	10,0
Overgangsgebied	606.611	669.735	63.124	22,4
Platteland	408.077	451.429	43.352	15,1
Vlaams Gewest	2.733.692	2.985.366	251.674	100,0
Brussels Gewest	511.525	545.313	33.788	

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Wonen

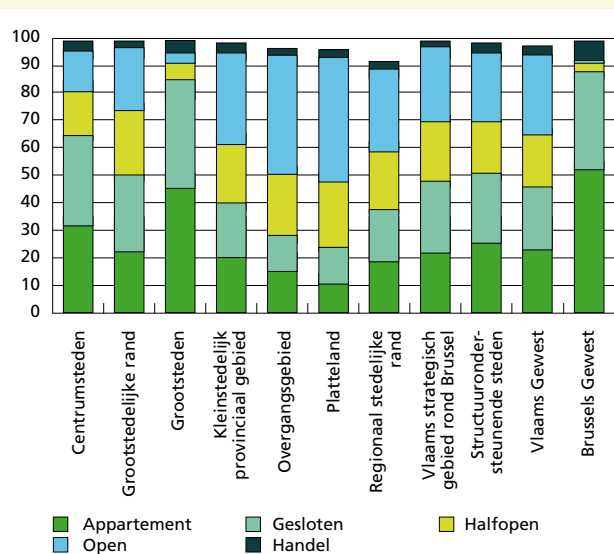
Wonen is een wezenlijk onderdeel van het Stedenbeleid en het Plattelandsbeleid. Voor de centrumsteden zijn kwaliteitsvolle en betaalbare woningen, een (verkeers-)veilige en aangename woonomgeving beleidsprioriteiten en een belangrijke graadmeter voor de leefbaarheid en duurzaamheid van de stad. Voor de plattelandsgemeenten ligt de nadruk op de combinatie van een kwalitatieve woon- en leefruimte.

In wat volgt komt het woningaanbod, de tevredenheid over woning en buurt, vastgoedprijzen en betaalbaarheid aan bod (zie ook hoofdstuk 4.2).

In de steden is de helft van de totale oppervlakte bebouwd. 27% van de woonegelegenheden bevinden zich in de centrumsteden terwijl de centrumsteden slechts 9% van het

4.60 Aandeel woonegelegenheden naar type

Aandeel woonegelegenheden naar type, 2011, in %

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

grondoppervlakte van het Vlaamse Gewest innemen. Dit vertaalt zich in een compacte bebouwing, voornamelijk appartementen en gesloten woningen. In Vlaanderen zijn bijna de helft van de woningen een appartement of een gesloten bebouwing. In het Brusselse loopt dit aandeel op tot 88% en in de grootsteden tot 85%, de centrumsteden volgen met een aandeel van 65%. In Brussel en in de grootsteden is 1 op de 2 woonegelegenheden een appartement, in de centrumsteden is 1 op de 3 woonegelegenheden een appartement.

Dit staat in sterk contrast met de meer landelijke gebieden waar de verspreide bebouwing de overhand heeft. 7 op de 10 woningen zijn open of half open.

4.61 Woningaanbod

Gemiddeld aantal bouwlagen, aandeel woonegelegenheden met 1,2,3,4, 5 of meer bouwlagen, bebouwde grondoppervlakte kleiner dan 104m², gemiddeld bouwjaar, aandeel woonegelegenheden opgericht na 1981, in 2011.

	Gemiddeld aantal bouwlagen	Aandeel woonegelegenheden met 1 bouwlaag	Aandeel woonegelegenheden met 2 of 3 bouwlagen	Aandeel woonegelegenheden met 4 of 5 bouwlagen	Aandeel woonegelegenheden met méér dan 5 bouwlagen	Bebouwde grondoppervlakte kleiner dan 104 m ²	Gemiddeld bouwjaar	Aandeel woonegelegenheden opgericht na 1981
Grootsteden	2,5	12,3	79,5	6,5	1,8	73,2	1934	11,4
Centrumsteden	2,2	28,2	68,7	2,1	1,0	53,1	1951	21,4
Grootstedelijke rand	2,0	36,8	62,2	0,7	0,3	46,5	1960	26,5
Regionaal stedelijke rand	1,7	52,9	45,9	0,6	0,5	32,6	1962	31,4
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	2,0	37,8	60,6	1,4	0,2	52,1	1958	22,7
Structuurondersteunende steden	2,0	39,3	58,6	1,3	0,8	41,5	1955	25,8
Kleinstedelijk provinciaal	1,8	48,6	50,1	1,0	0,3	31,9	1959	29,9
Overgangsgebied	1,7	55,2	44,1	0,5	0,2	26,1	1964	31,3
Platteland	1,6	60,8	38,6	0,3	0,2	22,4	1958	32,1
Vlaams Gewest	1,9	44,9	53,2	1,4	0,5	37,3	1957	27,2
Brussels Gewest	3,0	3,0	76,2	17,0	3,7	78,2	1928	5,6

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Deze compacte stedelijke bebouwing wordt niet gekenmerkt door uitgesproken hoogbouw. Slechts 8% van de gebouwen telt meer dan 4 bouwlagen in de grootsteden, in Brussel loopt dit op tot 20%. Op het platteland en in het overgangsgebied daalt dit percentage tot minder dan 1%. Bijna 60% van de woningen op het platteland en in het overgangsgebied telt één bouwlaag, terwijl dit voor de centrumsteden en de grootsteden ongeveer 30% bedraagt. Grosso modo kan men stellen dat in Vlaanderen het aantal bouwlagen gemiddeld tussen de 1 à 2 bouwlagen ligt, bij de groot en centrumsteden tussen 2 à 3 bouwlagen en in het Brusselse gewest tussen 3 en 4 bouwlagen ligt.

De bebouwde grondoppervlakte per gebouw is omgekeerd evenredig met het aantal bouwlagen. In de centrumsteden hebben 50% van de gebouwen een bebouwde grondoppervlakte van minder dan 1 are, in de grootsteden maar liefst 70%. Op het platteland en in het overgangsgebied loopt dit aandeel terug naar iets meer dan 20%. De typische verschillen volgens verstedelijkingsgraad zijn daarom niet uitgesproken op gemeentelijk niveau. Binnen elke gemeente zijn er verschillen tussen compacte en verspreide bebouwing die mogelijks veel meer uitgesproken zijn.

Het woningbestand is gemiddeld genomen ouder in de groot- en centrumsteden dan elders. Het woningbestand dateert voor Vlaanderen gemiddeld van het jaar 1967. In de grootsteden is dit 1934 en in de centrumsteden 1951. In Brussel zijn de gebouwen nog ouder: het gemiddelde bouwjaar is 1928. Het woningbestand is jonger in het overgangsgebied en het platteland, waar 1 op drie woningen werd opgericht na 1981.

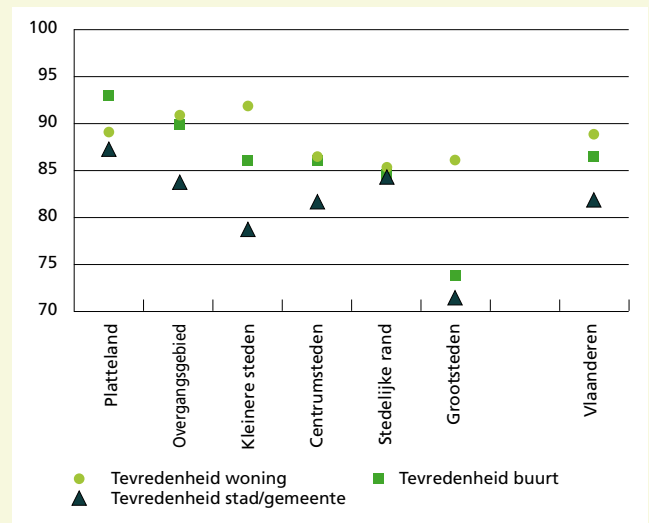
Tevredenheid woning, buurt en stad of gemeente

Gemiddeld 9 op de 10 inwoners zijn tevreden over hun **woning**. Er zijn geen significante verschillen volgens verstedelijkingsgraad.

Op het platteland is zo goed als iedereen tevreden over de **buurt**, in de grootsteden is het aandeel tevreden inwoners

4.62 Tevredenheid woning, buurt en stad of gemeente

Aandeel inwoners dat tevreden is over woning, buurt, stad of gemeente, in 2011, in %.

Bemerking: bij gebruik van SCV-survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend. Bron: SCV-survey 2011.

minder groot. De centrumsteden en kleinere steden scoren iets minder goed dan de overige gebieden. De scores voor de algemene tevredenheid over de stad of gemeente, ligt traditioneel iets lager dan de score over de tevredenheid over de buurt.

Buurtproblemen & Verkeersveiligheid

Een verdere versterking van aantrekkelijke, duurzame, leefbare steden en plattelandsgemeenten staan voorop in de beleidsnota's steden en platteland. Een klimaat van integrale (verkeers)veiligheid is hierbij onontbeerlijk.

In de jongste SCV survey kregen de respondenten een lijst van dertien mogelijk storende situaties in de buurt. De respondenten gaven aan in welke mate zij hiervan de afgelopen maand zelf last hadden ondervonden. De

4.63 Buurtproblemen

Aandeel inwoners dat afgelopen maand vaak last heeft gehad van onderstaande buurtproblemen, in 2011, in %.

	Onaangepaste snelheid van het verkeer	Agressief verkeersgedrag	Lawaai van verkeer	Burenlawaai	Andere vormen van lawaai	Sluikstorten	Hondenpoep
Grootsteden	31,3	20,7	23,2	10,3	8,5	23,0	24,8
Centrumsteden	31,0	16,7	13,7	7,7	6,5	6,0	7,7
Stedelijke rand	36,1	20,7	17,8	3,8	4,8	11,5	9,1
Kleinere steden	39,7	18,2	19,6	4,7	9,1	13,2	12,8
Overgangsgebied	32,1	12,7	12,7	3,4	6,1	9,7	6,3
Platteland	36,0	11,0	13,9	0,9	3,5	5,3	2,2
Vlaanderen	34,6	16,1	16,3	4,6	6,4	11,1	9,7

Bemerking: bij gebruik van survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend. Bron: SCV-survey 2011.

4.64 Verkeersveiligheid

Aandeel inwoners dat het (helemaal) eens is met volgende stellingen, in 2011, in %.

	Haltes openbaar vervoer	Voldoende bussen/trams	Bereikbaarheid centrum	Veilige schoolomgeving	Voldoende parkeerplaatsen	Voldoende fietspaden	Veilige fietspaden
Grootsteden	91,4	93,3	95,8	45,2	38,0	40,1	37,6
Centrumsteden	86,9	83,8	97,6	65,9	63,0	56,3	48,2
Stedelijke rand	82,0	77,3	90,4	69,6	64,9	53,8	53,4
Kleinere steden	74,8	69,8	87,5	64,9	69,4	50,0	50,2
Overgangsgebied	75,2	69,5	85,5	73,6	74,0	60,6	56,2
Platteland	76,8	72,4	84,6	73,9	74,6	55,5	55,3
Vlaanderen	79,6	75,6	89,1	67,3	66,5	53,8	51,4

Bemerking: bij gebruik van survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend.
Bron: SCV-survey 2011.

resultaten geven aan dat burgers verkeersgerelateerde situaties meer problematisch ervaren dan de overige: 1 op de 3 Vlamingen ervaart onaangepaste snelheid in het verkeer als een buurtprobleem, agressief verkeersgedrag en lawaai van verkeer volgen respectievelijk op de tweede en derde plaats. Het aandeel inwoners dat onaangepaste snelheid van het verkeer als buurtprobleem ervaart, is overal in Vlaanderen, ongeacht de verstedelijkingsgraad, ongeveer even groot. Op het platteland en in het overgangsgebied komen last van agressief verkeersgedrag en last van berkeerslawaai minder voor. Last van sluike storingen en hondenpoep vormen een groter buurtprobleem in de grootsteden, de stedelijke rand en de kleinere steden.

Op buurtniveau zijn de stedelingen vooral tevreden over het aanbod aan haltes openbaar vervoer en bussen en trams. Het aandeel inwoners dat gemakkelijk het centrum van de stad kan bereiken ligt dan ook hoogst in de groot- en centrumsteden.

Een heikel punt is de aanwezigheid van voldoende parkeerplaatsen en fietspaden. Het aandeel inwoners dat hierover tevreden is, ligt een pak lager in de grootsteden. Ook inzake veilige fietspaden en veilige schoolomgevingen zijn inwoners in de grootsteden minder positief dan inwoners elders.

4.65 Bouwgrondprijs

Bouwgrondprijs per m² in 2011 (in euro) en groei bouwgrondprijs van 2001 tot 2011 (in %).

	Bouwgrondprijs (euro)	Groei 2001-2011 (in %)
Grootsteden	210	150
Centrumsteden	146	138
Grootstedelijke rand	207	147
Regionaalstedelijk gebied	164	159
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	253	177
Structuurondersteunende kleinstedelijk gebied	151	127
Provinciaal kleinstedelijk gebied	132	190
Overgangsgebied	160	146
Platteland	145	167
Vlaams Gewest	157	153
Brussels Gewest	436	131

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Vastgoedprijzen & woonquote

In wat volgt worden de vastgoedprijzen en de betaalbaarheid van wonen besproken. Hierbij hoort een belangrijke kanttekening. De prijsverschillen volgens gebiedsindeling reflecteren ongetwijfeld een verschil in woningtype, -grootte, -kwaliteit en -comfort; hierbij dient rekening gehouden te worden bij de interpretatie van de resultaten.

De gemiddelde prijs van **bouwgrond** bedraagt 157 euro/m². Wie op zoek is naar minder dure bouwgronden kan terecht in het provinciaal kleinstedelijk gebied. De duurste bouwgronden worden aangetroffen in de grootsteden, het Vlaams strategisch gebied rond Brussel en in Brussel. Uit de evolutie van de grondprijzen blijkt dat de groei zich in het Kleinstedelijk provinciaal gebied en in het Vlaams strategisch gebied rond Brussel het sterkst heeft doorgezet.

Wonen in het kleinstedelijk, regionaalstedelijk gebied en op het platteland blijft minder duur dan elders in Vlaanderen. Zo ligt de prijs van **woonhuizen** er het laagst en is de prijs er bovendien de afgelopen 10 jaar minder sterk toegenomen dan elders in Vlaanderen. Uitschieter zijn de grootsteden en Brussel zelf, waar men een pak meer betaalt voor de aankoop van een woonhuis. De prijzen van **appartementen** liggen het hoogst in het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied. In de grootsteden is de aankoop minder duur. Op het platteland is de kostprijs bijna gelijk aan het gemiddelde in het Vlaamse Gewest. Wie op zoek is naar een villa, betaalt het minst in het provinciaal kleinstedelijk gebied en op het platteland.

Eén van de grote leemten in de kennis over de woningmarkt tot nog toe betreft informatie over de private huurmarkt. De databank waarin door de Administratie Algemene Patrimonium Documentatie gegevens uit de geregistreerde huurcontracten worden bijgehouden (2010), biedt een interessant alternatief voor de socio-economische enquête van 2001. Let wel: het gaat hier enkel over geregistreerde huurcontracten, niet alle huurcontracten zijn integraal opgenomen.

De huurprijzen in het stedelijk gebied rond Brussel worden met gemiddeld 637 euro per maand nergens geëve-

4.66 Woningprijzen

Gemiddelde prijs voor woonhuizen, appartementen en villa's, in 2011, in euro.

	Gemiddelde verkoopprijs		
	Woonhuis	Villa, bungalow, landhuis	Appartement, flat, studio
Grootsteden	219.908	432.858	172.196
Centrumsteden	200.700	355.789	192.162
Grootstedelijke rand	228.707	359.441	211.024
Regionaalstedelijk gebied	183.099	318.097	184.233
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	266.274	477.622	200.699
Structuurondersteunende kleinstedelijk gebied	183.881	414.130	276.089
Provinciaal kleinstedelijk gebied	174.502	286.993	184.296
Overgangsgebied	208.886	360.025	208.786
Platteland	186.575	300.763	197.523
Vlaams Gewest	201.129	353.056	200.864
Brussels Gewest	348.718	1.031.738	206.974

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

naard. De woningen in het overgangsgebied en in de grootstedelijke rand zijn niet vergelijkbaar met de duurste regio rond Brussel, maar met 'gemiddeld 550 euro per maand toch heel wat duurder dan globaal in Vlaanderen. In de grootsteden Antwerpen en Gent zelf, en ook in de overige centrumsteden is het huren van een woonst dan weer goedkoper met een mediaanhuurprijs van 450 tot 460 euro per maand.

Door gebruik te maken van de 'price to income' ratio kunnen de woningprijzen in verband gebracht worden met het inkomenspeil van de inwoners. Deze ratio wordt gebruikt als een benaderende indicatie voor betaalbaarheid, maar dient met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. De ratio is interessant om crossectioneel toe te passen, op een zelfde tijdstip voor verschillende gebieden, daar het inkomen de belangrijkste parameter is om de woningprijzverschillen te verklaren. Onderstaande figuur geeft deze weer.

Uit de cijfers blijkt dat de grootsteden en het stedelijk gebied rond Brussel nog steeds een minder gunstige ratio hebben in vergelijking met de minder verstedelijkte

gebieden. De prijs van een woonhuis bedraagt 8 keer het gemiddelde inkomen. In het gehele Vlaamse Gewest is de gemiddelde ratio 6. In het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest bedraagt deze meer dan het dubbele.

4.68 Mediaanhuurprijs

Geïndexeerde mediaanhuurprijs, in 2010, in euro.

	Geïndexeerde mediaanhuurprijs
Grootsteden	450
Centrumsteden	458
Grootstedelijke rand	546
Regionaalstedelijk gebied	495
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	637
Structuurondersteunende kleinstedelijk gebied	500
Provinciaal kleinstedelijk gebied	497
Overgangsgebied	550
Platteland	515
Vlaams Gewest	497

Bron: Administratie Algemene Patrimonium Documentatie.

4.67 Evolutie woningprijzen

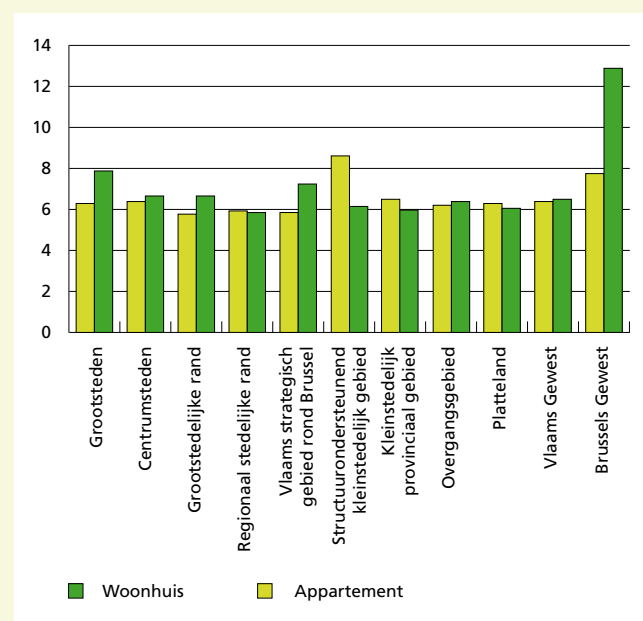
Evolutie van de woningprijzen, van 2001 tot 2011, 2010-2011 in %.

	Evolutie 2001-2011 (in %)			Evolutie 2010-2011 (in %)		
	Woonhuis	Villa, bungalow, landhuis	Appartement, flat, studio	Woonhuis	Villa, bungalow, landhuis	Appartement, flat, studio
Grootsteden	177	32	128	5	7	4
Centrumsteden	133	30	111	5	3	1
Grootstedelijke rand	136	49	110	3	-3	7
Regionaalstedelijk gebied	99	22	132	4	2	2
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	126	47	110	4	1	-5
Structuurondersteunende kleinstedelijk gebied	119	28	83	5	6	4
Provinciaal kleinstedelijk gebied	107	22	103	3	3	2
Overgangsgebied	114	31	111	4	3	5
Platteland	105	52	111	5	4	3
Vlaams Gewest	125	26	107	5	3	3
Brussels Gewest	189	116	122	4	15	3

Bron: ADSEI, bewerking SVR.

4.69 'Price to income' ratio

De 'price to income'* ratio naar verstedelijkingsgraad in 2009.

* 'Price to income' ratio: de verhouding van de gemiddelde verkoopprijs van vastgoed tot het gemiddeld jaarlijks netto inkomen per aangifte. Bron: ADSEI, bewerking SVR.

Ook de 'price to income' ratio van appartementen draagt gemiddeld 6. Er zijn slechts kleine schommelingen naar verstedelijkingsgraad met uitzondering van het structuurondersteunend kleinstedelijk gebied. Daar draagt de prijs van een appartement meer dan 8 maal het gemiddelde jaarinkomen per inwoner.

Om te bepalen of een woning al dan niet betaalbaar is voor een huishouden, wordt vaak de woonquote berekend, of de verhouding tussen de woonuitgaven en het huishoudinkomen. 30% wordt als kritische grens gebruikt om betaalbaarheid van het wonen te duiden. De gemiddelde woonquote voor Vlaanderen, op basis van de jongste SCV bevraging, bedraagt 11%. In de grootsteden ligt de woonquote dubbel zo hoog als op het platteland. Opmerkelijk is dat het betaalbaarheidsprobleem – uitge-

drukt in woonquota - veel groter is voor gezinnen die huren dan voor eigenaars: 40% van de huurders heeft een woonquote boven 30%, tegenover 8% van alle eigenaars en 22% van de afbetalende eigenaars. Niettegenstaande de opmerkelijke verschillen tussen de gebieden, is het eigenaarschap eerder verklarend dan de woonplaats.

Naast de woonquote levert de SCV survey nog een andere indicatie op voor debetaalbaarheid van het wonen. Er is aan de respondenten immers gevraagd of ze het afgelopen jaar problemen hebben gekend bij de betalingen van de leningen/huur. De meeste betalingsmoeilijkheden werden ervaren bij inwoners uit de grootsteden. Ook hier speelt het eigenaarschap een belangrijkere invloed: gemiddeld 2% van de eigenaars geeft aan problemen gehad te hebben, terwijl voor 10% van de huurders er afgelopen jaar betalingsmoeilijkheden werden ervaren.

Woningkenmerken & duurzaamheid van de woning

De gegevens van de SCV survey laten toe een aantal zaken met betrekking tot de woning weer te geven. Bij interpretatie dient rekening gehouden te worden dat deze betrekking hebben op wat inwoners ervaren of weergeven.

Woningkenmerken wordt hier ruim benaderd, verscheidene aspecten van de woning komen aan bod: verwarming, warm stromend water, gerieflijkheden zoals een garage, een private buitenruimte. Daarnaast wordt ook de staat van de woning beschreven. Volgende huisvestingsproblemen worden gedetecteerd: het dak, de ramen, de centrale verwarming of de elektrische installatie zijn aan vervanging toe of er zit schimmel en vocht in de muren en vloeren of er is sprake van rottend raamwerk en deuren. Tot slot wordt in beeld gebracht in welke mate inwoners zelf aan energiesparen doen in hun woning of aan energierecuperatie doen. Het gaat hier telkens om inschattingen van de bewoners zelf.

In 2011 is in 88% van alle Vlaamse woningen centrale verwarming aanwezig. 98% van de woningen beschikt over warm stromend water. Er zijn geen significante verschil-

4.70 Woonquote

Gemiddelde woonquote, aandeel huishoudens naar eigenaarschap met woonquote > 30%

	Gemiddelde woonquote	Aandeel huishoudens met woonquote > 30%	Aandeel eigenaars met woonquote > 30%	Aandeel huurders met woonquote > 30%	Aandeel afbetalende eigenaars met woonquote > 30%	Betalingsmoeilijkheden
Grootsteden	15,9	19,1	10,5	39,0	26,3	7,4
Centrumsteden	12,1	15,6	11,0	34,6	26,7	3,0
Stedelijke rand	11,0	8,6	3,1	42,3	9,1	1,6
Kleinere steden	11,3	14,0	8,5	47,2	22,9	4,3
Overgangsgedebied	11,9	13,2	8,8	45,2	24,8	4,6
Platteland	8,8	7,4	6,6	14,3	19,7	1,1
Vlaanderen	11,6	12,6	7,9	39,1	21,7	3,6

Bemerking: bij gebruik van survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend. Bron: SCV-survey 2011.

4.71 Woningkenmerken

Woningkenmerken: aandeel inwoners met garage, tuin, koer/terras/patio, structurele problemen in woning, in 2011, in %.

	Garage	Tuin voor eigen gebruik	Koer/terras/patio	Structurele problemen
Grootsteden	43,0	51,8	60,0	13,7
Centrumsteden	66,1	66,9	68,6	13,4
Stedelijke rand	79,8	85,6	82,7	14,6
Kleinere steden	85,5	83,8	82,8	14,2
Overgangsgebied	88,4	88,4	82,6	13,7
Platteland	89,1	95,2	95,2	12,1
Vlaanderen	78,9	81,5	80,4	13,6

Bemerking: bij gebruik van survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend.
Bron: SCV survey 2011.

len vastgesteld volgens verstedelijkingsgraad.

Het hebben van private buitenruimte komt significant minder voor in stedelijke gebieden.

In de grootsteden heeft de helft van de inwoners een tuin voor eigen gebruik, in de centrumsteden 2 op drie. Op het platteland en in het overgangsgebied loopt dit op tot 9 op tien inwoners. Het hebben van een garage komt beduidend minder voor in de grootsteden.

De ontevredenheid over het aanbod aan parkeerplaatsen is hier dan ook groter (zie boven).

14% van de respondenten van de SCV-survey geeft aan structurele problemen te hebben in de woning. Op het platteland ligt dit aandeel iets lager dan gemiddeld. In een woning met structurele problemen zijn er 1 of meerdere huisvestingsproblemen: het dak, de ramen, de centrale verwarming of elektrische installatie zijn aan vervanging toe of er zit schimmel en vocht in de muren en vloeren of er is sprake van rottend raamwerk en deuren.

De inwoners uit de grootsteden geven aan iets minder kleine energiebesparende maatregelen genomen te hebben. Eveneens geven zij aan minder aan grote energiebesparende maatregelen of energierecuperatie gedaan te hebben.

Economie en tewerkstelling

De grootsteden en de centrumsteden onderscheiden zich niet alleen op het vlak van demografie en woningbouw van andere steden en gemeenten, maar oefenen ook een centrumfunctie uit op de ruimere omgeving op het vlak van economische bedrijvigheid en tewerkstelling. De economische bedrijvigheid en tewerkstelling is echter geen exclusief stedelijk gegeven. Ook elders in Vlaanderen is er sprake van economische ontwikkeling en ondernemerschap.

De demografie van de ondernemingen vormt hiervoor een belangrijke graadmeter en wordt hieronder toegevoegd. Daarnaast wordt de jobratio en vestigingsratio, alsook de bezoldigde tewerkstelling naar sector in beeld gebracht. Tot slot komt ook de arbeidsmarktsituatie aan bod.

Demografie van de ondernemingen

De startersgraad die het aantal gestarte ondernemingen weergeeft in verhouding tot het aantal actieve ondernemingen, is het grootst in de grootsteden, de grootstedelijke rand en de centrumsteden, namelijk iets meer dan 7%. Het platteland kent de kleinste startersgraad met 6%.

Het aantal opgerichte ondernemingen geeft een indicatie van het ondernemingsklimaat, maar misschien is de **overlevingsgraad** van starters nog interessanter. Gemiddeld in Vlaanderen is 73% van de in 2006 opgestarte bedrijven

4.72 Duurzaamheid van de woning

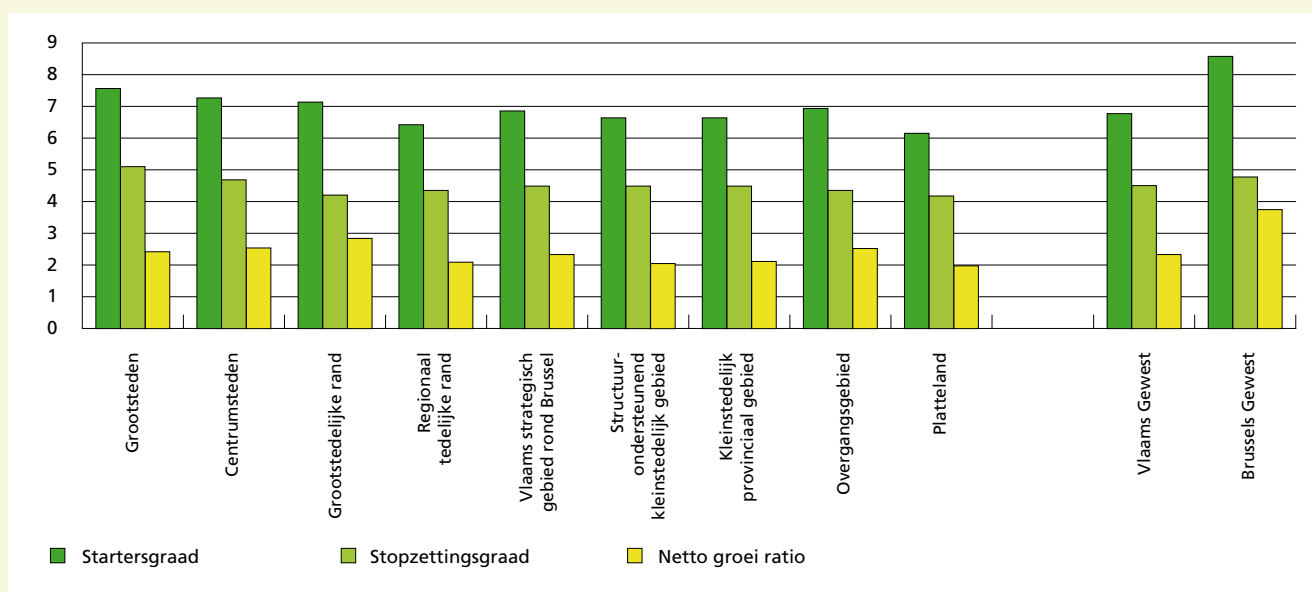
Duurzaamheid van de woning: aandeel inwoners dat aangeeft te wonen in een woning die uitgerust is met minstens 2 kleine energiesparende maatregelen zijnde een watersparende douchekop, watersparende knop op één of meer toiletten of één of meerdere toestellen met A label. Het aandeel inwoners dat aangeeft in een woning te wonen waarvan het dak geïsoleerd is, er dubbel of driedubbel glas is en die uitgerust is met een energiezuinige condensatieketel of hoogrendementsketel. En tot slot het aandeel (%) inwoners dat aangeeft in een woning te wonen die aan energierecuperatie doet, zij het via een groendak, of via zonnepanelen, zonneboiler of hergebruik van regenwater via regenwaterput.

	Kleine maatregelen	Energiesparend	Energiereduc	Regenwater	Zonnepanelen	Zonneboiler
Grootsteden	48,8	25,8	10,3	6,7	3,8	1,3
Centrumsteden	51,8	32,1	32,1	29,9	6,6	2,4
Stedelijke rand	59,6	33,0	38,2	32,9	5,4	1,0
Kleinere steden	63,4	36,8	41,1	34,7	8,4	1,7
Overgangsgebied	62,7	33,6	29,0	24,8	7,7	1,1
Platteland	60,9	33,7	61,4	57,0	9,2	2,6
Vlaanderen	59,3	33,3	36,1	31,6	7,2	1,6

Bemerking: bij gebruik van survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend.
Bron: SCV-survey.

4.73 Demografie ondernemingen

Startersgraad, stopzettingsgraad, netto-groeiratio in 2011, in %.

Bron: Verrijkte Kruispuntbank Ondernemingen, bewerking SVR.

5 jaar later nog steeds actief. Er zijn geen noemenswaardige verschillen volgens verstedelijkingsgraad.

De stopzettingsgraad geeft het aantal stopzettingen en faillissementen weer in verhouding tot het aantal actieve ondernemingen. Ook hier dezelfde tendens als bij de startersgraad. De hoogste score in de groot- en centrumsteden en een lagere score in de plattelandsgemeenten.

De **netto-groeiratio**, die gedefinieerd wordt als het saldo tussen de starters- en stopzettingsgraad, is het hoogst in de grootstedelijke rand, de groot- en centrumsteden en in het overgangsgebied. Op het platteland ligt de netto-groei onder het Vlaamse gemiddelde.

Jobratio, vestigingen & bezoldigde tewerkstelling

Met de **jobratio**, dit is het aantal jobs ten opzichte van het aantal inwoners op arbeidsleeftijd, onderscheiden de grootsteden en de centrumsteden zich het sterkst van de overige gebieden. De hoeveelheid jobs loopt op tot meer dan een derde van het totaal aantal jobs in Vlaanderen. Uitgedrukt in een jobratio, bedraagt dit voor de grootsteden 96 jobs en voor de centrumsteden 95 jobs per 100 inwoners op arbeidsleeftijd. Enkel het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest scoort nog beter met een jobratio van 97. In het Vlaamse Gewest daarentegen tellen we slechts 67 jobs per 100 Vlamingen op arbeidsleeftijd.

Eind 2010 hadden meer dan 2.000.000 personen een bezoldigde job in Vlaanderen.

De tertiaire sector blijft met 41,7 % van alle bezoldigden de grootste sector.

De quataire sector telt met 34,4 % iets minder bezoldigden in Vlaanderen. De grootsteden en de centrumsteden kennen een groter aandeel in de quataire sector dan gemiddeld.

Vlaanderen telde anno 2010 bijna 160.000 vestigingen. Het Brusselse Gewest is goed voor 34.000 vestigingen. Over de groot- en centrumsteden heen zijn er meer dan 47.500 vestigingen. Het platteland en het overgangsgebied tellen samen meer dan 54.000 vestigingen. De grootsteden en de centrumsteden vertegenwoordigen zo'n 30% van het totaal aantal vestigingen. Op het platteland zijn 6% van de vestigingen goed voor vertegenwoordiging in de primaire sector. 1 op vier vestigingen op het platteland en in de regionaal stedelijke rand staan garant voor

4.74 Jobratio

Jobratio, aantal jobs t.o.v. aantal inwoners op arbeidsleeftijd, 2009.

	Jobratio
Grootsteden	95,5
Centrumsteden	95,2
Grootstedelijke rand	66,1
Regionaal stedelijke rand	56,2
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	82,7
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	78,5
Kleinstedelijk provinciaal	58,6
Overgangsgebied	48,7
Platteland	47,3
Vlaams Gewest	66,8
Brussels Gewest	97,1

Bron: Vlaamse Arbeidsrekening Steunpunt WSE/Departement WSE.

4.75 Bezoldigde tewerkstelling naar sector

Aandeel bezoldigde tewerkstelling naar sector, 2010, in %.

	Primaire sector	Secundaire sector	Tertiaire sector	Quartaire sector
Grootsteden	0,0	16,9	46,8	36,3
Centrumsteden	0,1	17,2	39,8	42,9
Grootstedelijke rand	0,8	25,8	47,9	25,6
Regionaal stedelijke rand	0,9	39,7	32,1	27,3
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	0,1	11,5	74,5	14,0
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	0,5	24,4	40,2	34,9
Kleinstedelijk provinciaal	0,6	26,0	38,8	34,6
Overgangsgebied	0,7	29,6	37,2	32,6
Platteland	2,0	33,1	31,7	33,2
Vlaams Gewest	0,5	23,4	41,7	34,4
Brussels Gewest	0,01	7,0	38,3	42,5

Bron: RSZ, bewerking SVR.

4.76 Vestigingen

Aantal en aandeel vestigingen naar sector, 2011.

	Aantal vestigingen met personeel	Aandeel vestigingen	Primaire sector	Secundaire sector	Tertiaire sector	Quartaire sector
Grootsteden	21.909	13,8	0,2	10,4	70,3	19,1
Centrumsteden	25.870	16,2	0,6	13,7	65,1	20,7
Grootstedelijke rand	6.759	4,2	2,1	17,6	65,9	14,5
Regionaal stedelijke rand	8.968	5,6	2,8	27,9	56,3	13,1
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	5.942	3,7	0,5	12,9	72,6	14,1
Structuurondersteunend kleinstedelijk gebied	19.300	12,1	2,1	18,6	62,4	16,8
Kleinstedelijk provinciaal	16.047	10,1	2,4	22,6	58,7	16,3
Overgangsgebied	31.745	19,9	2,1	23,0	59,6	15,3
Platteland	22.746	14,3	6,2	26,0	52,8	15,0
Vlaams Gewest	159.286	100,0	2,2	19,3	61,8	16,7
Brussels Gewest	34.225	100,0	0,07	8,34	66,6	25,0

Bron: Verrijkte Kruispuntbank Ondernemingen, bewerking SVR.

tewerkstelling in de secundaire sector. De tertiaire sector is naar aandeel vestigingen het grootst in de grootsteden, grootstedelijke rand en in de centrumsteden. Ook in het Brusselse gewest is deze sector de grootste. De quartaire sector is naar aandeel vestigingen best vertegenwoordigd in de centrumsteden en de grootsteden.

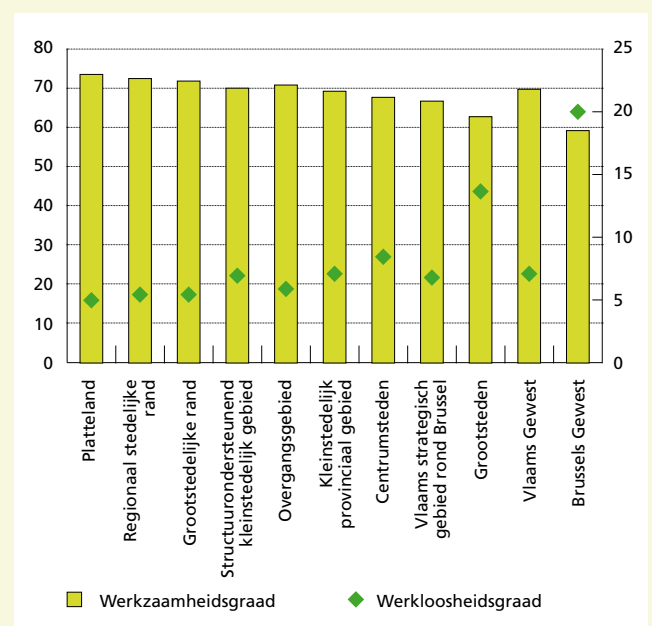
Arbeidsmarktsituatie

Het platteland combineert een hoge werkzaamheid met een lage werkloosheid. Voor beide arbeidsmarktindicatoren behoren de scores van de plattelandsgemeenten tot de betere van het Vlaamse Gewest. 73% van de inwoners op beroepsactieve leeftijd (18-64 jaar) is er werkzaam als loontrekkende, zelfstandige of helper. De werkloosheidsgraad (18-64 jaar) op het platteland bedraagt 4,8% en ligt meer dan 2 procentpunt onder het Vlaamse cijfer.

In de grootsteden en de centrumsteden daalt de werkzaamheidsgraad naar respectievelijk gemiddeld 62% en 67%. Een lagere werkzaamheidsgraad gaat doorgaans samen met een hogere werkloosheidsgraad. Zo worden in de grootsteden de hoogste werkloosheidsgraden genoteerd (13,6%). Ook de centrumsteden kennen een hoge werkloosheidsgraad (8,4%).

4.77 Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad

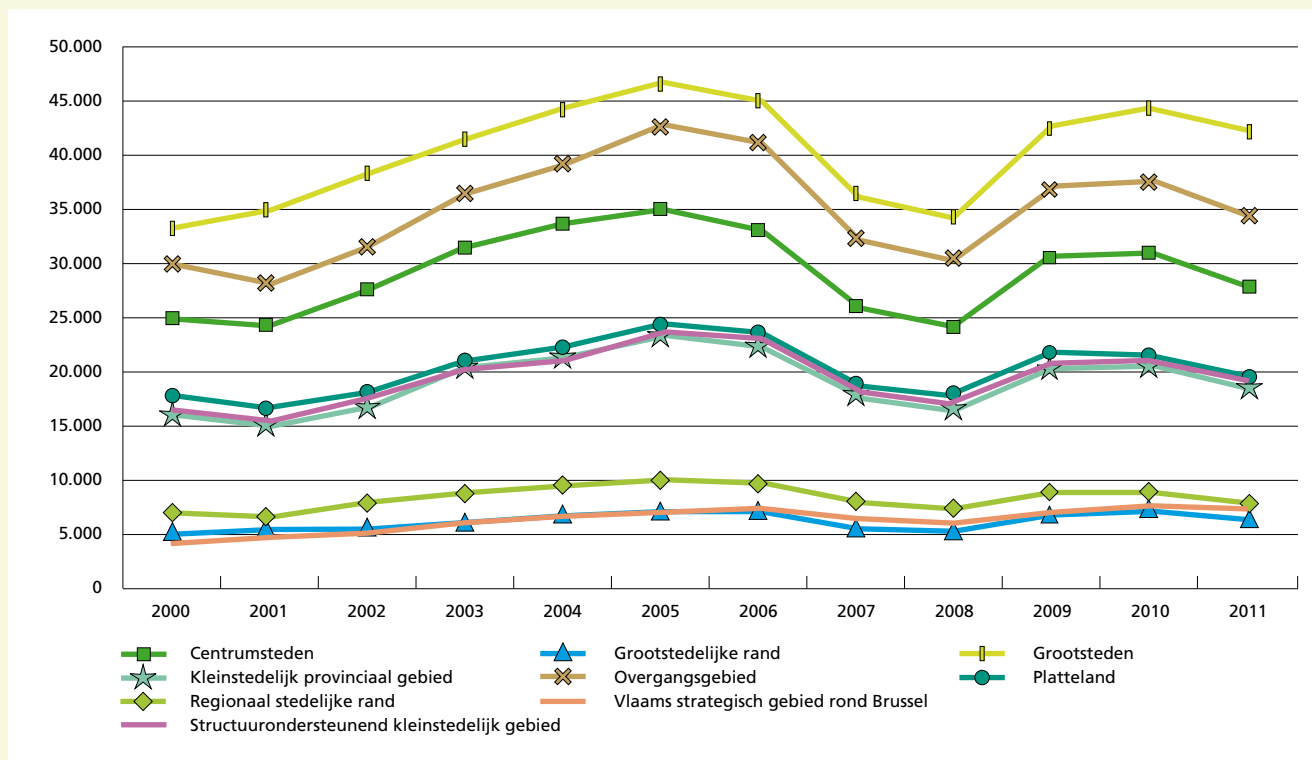
Werkloosheidsgraad (rechteras) en werkzaamheidsgraad (linkeras), 18-64 jaar, in 2010, in %.

Bron: RSZ, Vlaamse Arbeidsrekening Steunpunt WSE/Departement WSE, bewerking SVR.

4.78 Niet-werkende werkzoekenden

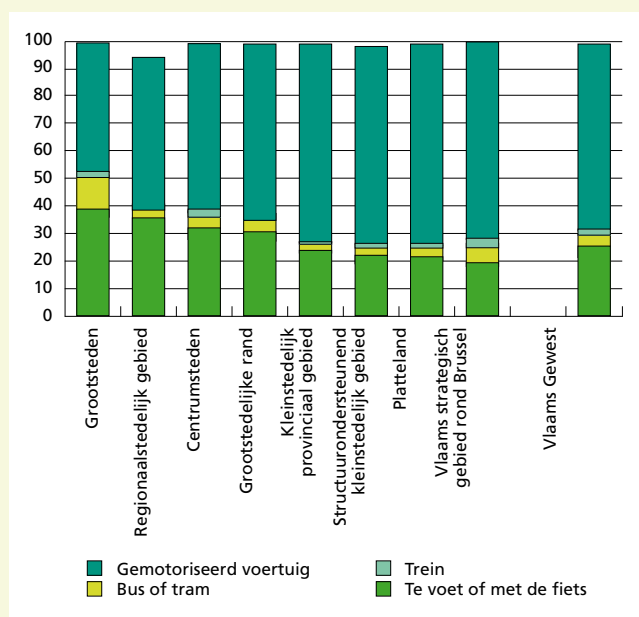
Aantal NWWZ, van 2007 tot 2010, jaargemiddelde, in absolute aantallen.

Bron: VDAB Arvstat.

4.79 Modale verdeling personenvervoer.

Verdeling van het gemiddeld aantal verplaatsingen per dag per persoon volgens type gemeente van woonplaats en hoofdvervoerswijze

Bron: OVG 4.2

In 2011 telde Vlaanderen zo'n 182.000 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ). Dit is een daling tov 2010, maar de kwartaalcijfers 2012, geven aan dat het aandeel terug stijgt.

De combinatie van een hogere werkloosheidsgraad en een hogere jobratio, vooral in meer stedelijke gebieden, wijst op de minder optimale afstemming van vraag en aanbod op de lokale arbeidsmarkt.

Mobiliteit

De Vlaming verplaatst zich gemiddeld 2,8 keer per dag. Verstedelijingsgraad blijkt een verklarende factor te zijn voor het gemiddeld aantal verplaatsingen per dag. Personen die in gemeenten geassocieerd als structuurondersteunend kleinstedelijk gebied wonen, maken meer verplaatsingen (3,2) dan personen die in de andere gebieden wonen.

Globaal gesproken gebeurt 1 op de 4 van de verplaatsingen te voet of per fiets en 2 op de 3 van de verplaatsingen met de auto. Het restpercentage is voor rekening van het openbaar vervoer en voor andere modi (bvb. vliegtuig, taxi). De modale verdeling verschilt volgens verstedelijingsgraad. Naarmate de verstedelijking toeneemt zijn de modi duurzamer.

4.80 Voorzieningen

Proportionele aanwezigheid van sociale voorzieningen.

	Woonzorg-centra	Serviceflats	Ziekenhuis-bedden	Specialisten	Huisartsen	Gezinszorg	Zorg-verzekering	Kinder-opvang
Eenheid	% 65+	%65+	Per 1.000 inwoners				% 65+	% 0-2 jaar
Jaar	2011	2011	2010	2010	2010	2010	2011	2011
Centrumsteden	5,9	1,6	14,2	2,7	1,3	2559,4	18,8	43,2
Grootstedelijke rand	6,8	1,3	6,6	2,8	1,5	2207,8	16,1	47,4
Grootsteden	6,6	1,6	10,3	2,0	1,1	2367,4	15,2	29,5
Kleinstedelijk provinciaal gebied	5,5	1,0	4,7	1,1	1,0	2360,4	20,9	32,9
Overgangsgebied	5,1	1,2	4,1	1,9	1,3	2217,5	18,9	37,1
Platteland	6,4	1,2	0,8	1,1	1,2	2915,3	20,4	41,1
Regionaal stedelijke rand	5,3	1,3	1,3	1,2	1,1	2416,7	18,1	43,3
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	5,2	0,7	1,3	4,1	1,6	1028,9	11,1	32,0
Structuurondersteunende steden	5,8	1,1	12,5	2,0	1,2	2964,0	20,1	38,5
Vlaams Gewest	5,8	1,3	6,6	1,9	1,2	2433,8	18,5	37,6

Bron: www.lokaalstatistieken.be .

Sociale aspecten

Ook de sociale aspecten van stedelijkheid krijgen in dit hoofdstuk de nodige aandacht. Achtereenvolgens komen sociale voorzieningen, armoede en achterstelling, sociale samenhang en cultuur en vrije tijd aan bod.

Voorzieningen

Steden hebben een centrumfunctie. Dit veronderstelt onder meer dat een aantal **voorzieningen** beter zijn uitgebouwd in de steden dan in de omliggende regio. Daarbij gaat de aandacht naar voorzieningen die op oudere bevolkingsgroepen zijn gericht zoals de residentiële voorzieningen, de gezinszorg en de zorgverzekering. De gezondheidsvoorzieningen worden in beeld gebracht door te kijken naar de spreiding van ziekenhuisbedden, huisartsen en specialisten. Daarnaast komen de kinderopvang en de spreiding van de sociale huisvesting aan bod.

De zorgvoorzieningen zijn niet gelijkmatig over de Vlaamse gemeenten verspreid. Proportioneel zijn de meeste rusthuisbedden in woonzorgcentra te vinden in de

grootstedelijke rand rond Antwerpen en Gent. Ook plattelandsgemeenten zijn iets beter voorzien dan gemiddeld. Serviceflats zijn iets meer geconcentreerd in de grotere steden. Ouderen in de provinciale steden en de kleinere steden hebben een lager residentieel aanbod. Wat het aandeel ziekenhuisbedden betreft, zijn de centrumsteden en de grotere provinciale steden beter voorzien dan de grootsteden. Voor huisartsen en specialisten is men best af in de grootstedelijke rand. Wie kinderopvang zoekt, is het minst goed af in Antwerpen en Gent en de kleinere provinciale steden. Wat beschikbare zorg- en gezondheidsvoorzieningen betreft is de rand rond Brussel op het aanbod aan artsen specialisten na - duidelijk minder uitgerust dan andere gebieden.

De sociale huisvesting is het best uitgebouwd in de grootsteden, zowel naar aandeel als naar beschikbare woningen per 1.000 inwoners. De grootstedelijke rand rekent duidelijk op de stedelijke voorzieningen. Ook in plattelandsgemeenten is het relatieve aanbod aan sociale woningen laag. Op het stedelijk gebied rond Brussel na, is er het jongste decennium in de stedelijke rand maar zeker op het platteland volop een inhaalbeweging op gang gekomen.

4.81 Sociale woningen

Aantal en aandeel sociale woningen in 2011.

	Aantal huishoudens	Aantal sociale woningen	Aandeel sociale woningen	Aantal per 100 huishoudens	Evolutie 2002-2011
Grootsteden	347.356	35.237	24,6	10,1	-2,1
Centrumsteden	370.832	25.180	17,6	6,8	-1,9
Grootstedelijke rand	116.737	3.408	2,4	2,9	-2,8
Regionaal stedelijke rand	150.387	6.239	4,4	4,1	2,8
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	107.786	4.256	3	3,9	-1,9
Structuurondersteunende steden	289.188	17.750	12,4	6,1	1,8
Kleinstedelijke provinciaal	269.086	16.007	11,2	5,9	0,2
Overgangsgebied	600.993	22.136	15,4	3,7	-5,0
Platteland	398.996	13.138	9,2	3,3	5,2
Vlaams Gewest	2.651.361	143.351	100	5,4	0,9

Bron: VMSW.

4.82 Fiscaliteit

Gemiddeld fiscaal inkomen per gemeenschappelijke aangifte in euro in 2010, inkomens 2009 en aandeel lage (<20.000 euro) en hoge (>50.000 euro) inkomens, indices voor lage en hoge inkomens (Vlaams Gewest=100).

	Per aangifte		Lage inkomens (<20.000 euro)		Hoge inkomens (>50.000 euro)	
	in euro	index Vlaams Gewest=100	%	index Vlaams Gewest=100	%	index Vlaams Gewest=100
Grootsteden	39.823	89,0	21,6	126,3	24,6	80,1
Centrumsteden	44.289	98,9	16,6	97,0	30,5	99,1
Grootstedelijke rand	50.607	113,1	12,1	70,8	38,3	124,6
Regionaal stedelijke rand	43.507	97,2	16,8	98,2	29,6	96,5
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	55.109	123,1	12,7	74,3	40,0	130,1
Structuurondersteunende steden	44.070	98,5	17,2	100,3	30,0	97,5
Kleinstedelijk provinciaal gebied	41.739	93,3	17,7	103,6	27,1	88,3
Overgangsgebied	47.228	105,5	15,8	92,2	33,3	108,5
Platteland	42.900	95,8	19,1	111,4	29,3	95,3
Vlaams Gewest	44.760	100,0	17,1	100,0	30,7	100,0
Brussel	38.521	86,1	29,4	171,4	21,6	70,3

Bron: ADSEI.

Armoede en achterstelling

Steden zorgen voor contrasterende beelden en werkelijkheden. Het zijn plekken waar mensen en activiteiten geconcentreerd voorkomen en zorgen voor dynamiek en leven. In steden komen ook **armoede en achterstelling** samen. De cijfers geven aan dat dit duale karakter vooral een grootstedelijk fenomeen is en zich voornamelijk voordoet in Brussel, Antwerpen en Gent. In de centrumsteden speelt dit iets minder, al maskeert het gemiddelde voor de centrumsteden grote onderlinge verschillen. De cijfers voor Brussel hebben betrekking op het volledige Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.

Het gemiddelde fiscaal inkomen per gemeenschappelijke aangifte ligt in de grootsteden Antwerpen en Gent beduidend lager dan in de rest van Vlaanderen. Het zijn ook de grootsteden die het hoogste percentage lage fiscale aangiftes telt. De situatie in deze steden contrasteert fel met deze in de grootstedelijke rand. Daar ligt het gemiddelde inkomen meer dan een kwart hoger en telt men circa de helft minder lage inkomens en heel wat meer hoge inkomens. Ten opzichte van het gemiddelde in het Vlaamse Gewest blijven de grootsteden er de voorbije jaren nog

op achteruit gaan. Naast de grootstedelijke rand rond Antwerpen en Gent liggen ook de inkomens in het overgangsgebied maar vooral deze in de rand rond Brussel merkelijk boven het Vlaamse gemiddelde. In de kleinere steden en in plattelandsgemeenten liggen de inkomens dan weer relatief laag en zeker op het platteland komen in verhouding heel wat lage inkomens voor.

De contrasten met het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest blijven er uit springen: een laag gemiddeld inkomen, bijna 30% lage inkomens en heel wat minder hoge inkomens.

Lage fiscale aangiftes en kansarmoede gaan hand in hand. Het verwondert dan ook niet dat het aantal kinderen dat geboren wordt in een **kansarm gezin** in de grootsteden merkelijk hoger ligt dan in de andere steden en gemeenten. Meer dan 1 op de 5 kinderen wordt daar geboren in een kansarm gezin (zie ook hoofdstuk 3.8). Zowel in de stedelijke rand als in kleinere gemeenten ligt het aandeel geboorten in kansarme gezinnen merkelijk lager. Het jongste decennium is de kansarmoede in de gezinnen met bijna 4 procentpunten toegenomen.

De grootsteden Antwerpen en Gent tellen in verhouding het meeste **leefloners**, bijna het tienvoudige in vergelijking

4.83 Kansarmoede-index

Driejaarlijks voortschrijdend gemiddelde van kinderen die geboren worden in een kansarm gezin, van 2006-2010, in %.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	evolutie2001-2011 in ppt
Grootsteden	15,5	17,2	17,6	17,9	18,7	19,9	20,9	20,9	20,5	20,5	22,2	6,7
Centrumsteden	7,8	7,5	7,7	7,4	7,3	7,8	8,4	9,3	10,0	11,0	12,8	5,0
Grootstedelijke rand	3,0	3,2	3,0	2,7	2,7	2,7	2,8	3,1	3,2	3,7	4,4	1,4
Regionaal stedelijke rand	3,6	3,5	3,1	3,0	2,7	2,6	3,0	3,4	3,5	4,1	5,3	1,7
Vlaams strategische gebied rond Brussel	1,9	1,9	2,1	2,2	2,2	2,6	3,1	3,9	4,5	4,8	5,4	3,5
Structuurondersteunende steden	6,5	6,5	6,2	6,1	6,2	6,7	7,4	7,5	7,5	7,1	8,3	1,8
Kleinstedelijke provinciaal	5,8	5,9	6,1	5,9	5,8	5,7	6,2	7,1	7,8	8,6	9,7	3,9
Overgangsgebied	3,3	3,4	3,5	3,5	3,6	3,8	4,2	4,8	4,9	5,2	5,9	2,6
Platteland	2,9	3,0	2,9	2,8	2,7	2,9	3,1	3,3	3,6	4,1	4,7	1,8
Vlaams Gewest	6,0	6,3	6,4	6,4	6,5	6,9	7,4	7,9	8,2	8,6	9,7	3,7

Bron: Kind & Gezin.

4.84 Tegemoetkomingen

Leefloon, voorkeursregeling in de ziekteverzekering en inkomensgarantie voor ouderen per 1.000 inwoners, situatie 2010.

	Leefloon	Voorkeursregeling	IGO
Grootsteden	12,9	175,3	9,9
Centrumsteden	6,4	141,0	9,0
Grootstedelijke rand	2,7	81,2	4,7
Regionaal stedelijke rand	2,3	111,9	9,0
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	3,1	73,3	3,6
Structuurondersteunende steden	8,4	126,6	8,8
Kleinstedelijke provinciaal	3,1	124,9	8,0
Overgangsgebied	1,9	97,6	5,5
Platteland	1,7	115,6	9,3
Vlaams Gewest	4,1	120,2	7,8
Brussel	35,6	198,1	11,8

Bron: POD maatschappelijke integratie.

met plattelandsgemeenten, die het laagste aandeel leefloners kennen. Het aantal leefloners is de jongste jaren – waarschijnlijk onder invloed van de crisis – toegenomen. In de steden maken in verhouding ook meer mensen gebruik van de **voorkeursregeling in de ziekteverzekering** en hebben meer bejaarden **recht op een inkomensgarantie**. In de grootstedelijke rand en de rand rond Brussel wordt minder beroep gedaan op deze tegemoetkomingen.

In vergelijking met Antwerpen en Gent doet in Brussel bijna het drievoudige van de bevolking een beroep op een leefloon. Dit geeft aan dat de armoedeproblematiek in het hoofdstedelijk gewest nog heel wat nijpender is.

Schoolse vertraging op zich is geen vorm van achterstelling. Het geeft een beeld van hoeveel achterstand een leerling in zijn schoolloopbaan heeft opgelopen. Het wijst wel op een hoger risico om de schoolcarrière niet te voltooien en om een lagere eindkwalificatie en bijgevolg een maatschappelijk zwakkere positie als volwassene te bereiken. De indicator geeft aan dat onderwijskansen niet gelijk verdeeld zijn.

4.85 Schoolse vertraging

Schoolse vertraging op het einde van het lager en het secundair onderwijs, in %, schooljaar 2008-2009, 2009-2010 en 2010-2011.

	Lager onderwijs			Secundair totaal			Secundair 2010-2011			
	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2008-2009	2009-2010	2010-2011	ASO	BSO	KSO	TSO
Grootsteden	24,6	25,3	26,2	46,2	47,2	48,3	22,9	77,4	50,6	61,4
Centrumsteden	15,6	16,5	17,0	36,8	37,7	37,0	15,0	60,1	40,1	45,6
Grootstedelijke rand	14,1	14,0	12,6	31,9	33,6	33,2	14,8	64,4	48,5	48,3
Regionaal stedelijke rand	13,2	13,4	12,1	21,9	22,4	19,1	8,3	45,5	0	25,5
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	13,6	16,1	17,5	36,6	36,8	39,5	17,0	70,4	0	52,7
Structuurondersteunende steden	15,0	14,7	15,4	29,7	30,0	31,0	10,8	55,5	25,0	35,2
Kleinstedelijk provinciaal gebied	13,2	13,4	14,3	30,9	33,3	32,7	12,1	55,4	40,0	36,4
Overgangsgebied	11,1	11,1	11,4	30,9	30,7	32,6	13,4	58,0	40,9	39,9
Platteland	10,8	10,2	11,6	23,6	22,2	23,3	6,4	50,8	0	29,7
Brussels Gewest*	24,0	25,9	24,8	45,1	48,1	48,6	29,6	82,4	52,9	75,2
Vlaanderen	14,3	14,5	14,7	34,3	35,1	35,1	14,2	60,1	43,9	42,1

* Enkel voor Nederlandstalig gewoon onderwijs in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.
Bron: O&V.

De jongste jaren blijft de schoolse vertraging in het lager onderwijs lichtjes toenemen, in het secundair onderwijs is er een stagnatie (zie figuur 2.xxx). Een op zeven leerlingen verlaat het lager onderwijs met minstens 1 jaar vertraging in vergelijking met zijn leeftijdsgenoten, in het secundair is dit ondertussen opgelopen tot meer dan 1 op de 3. In de grootsteden heeft een kwart van de leerlingen achterstand opgelopen in het lager onderwijs en bijna de helft van de leerlingen in het secundair onderwijs.

De verschillen tussen de onderwijsvormen zijn zeer groot: in het beroepsonderwijs bedraagt de schoolse vertraging meer dan het viervoudige van het ASO. Niet enkel de onderwijsvorm speelt een rol, stedelijkheid laat zich hier ook gelden: 3 op de 4 BSO-leerlingen zit minstens een jaar achterop. In het Brussels Nederlandstalig onderwijs loopt dit op tot boven 80% (zie ook hoofdstuk 2.1).

Sociale samenhang

Zowel in de beleidsnota Stedenbeleid als in deze voor Landbouw en Plattelandsbeleid is er aandacht voor de sociale samenhang of sociale cohesie. Op het platteland wordt sociale cohesie gekoppeld aan het bevorderen van het samenhangsgevoel dat er leeft. In de steden wordt vooral ingezet op het versterken van de maatschappelijke integratie van burgers.

Om de **sociale samenhang** te meten wordt in de SCV-survey gekeken naar verschillende aspecten van sociaal kapitaal. In welke mate hebben mensen vertrouwen in elkaar, hoe intens zijn de sociale contacten met burens, familie en vrienden, hoe actief zijn ze in het verenigingsleven, doen ze vrijwilligerswerk en zetten ze zich in voor hun buurt, gemeente of stad? Nieuw is de mate van buurtintegratie waar de verschillende aspecten op buurt-niveau worden samen genomen. Sociale samenhang heeft ook te maken met de mate waarin mensen waarden met elkaar delen. Dit wordt nagegaan door de openheid ten opzichte van andere culturen in beeld te brengen (zie ook hoofdstuk 1.1).

4.86 Sociale contacten en engagement

Sociale contacten en engagement, in 2011, in %.

	Buren*	Vrienden*	Familie*	Informele zorg**	Actief lid	Vrijwilligerswerk
Grootsteden	61,2	49,1	52,4	27,4	43,1	23,2
Centrumsteden	72,8	63,7	66,3	25,4	50,8	17,2
Stedelijke rand	73,3	58,5	62,0	22,9	53,9	16,8
Kleinere steden	70,9	60,9	67,0	22,8	51,0	21,9
Overgangsgebied	72,9	52,6	60,5	22,2	57,9	16,9
Platteland	77,0	52,0	69,0	27,9	59,7	21,7
Vlaanderen	71,9	55,9	63,2	24,3	53,6	19,4

* minstens wekelijks contact.

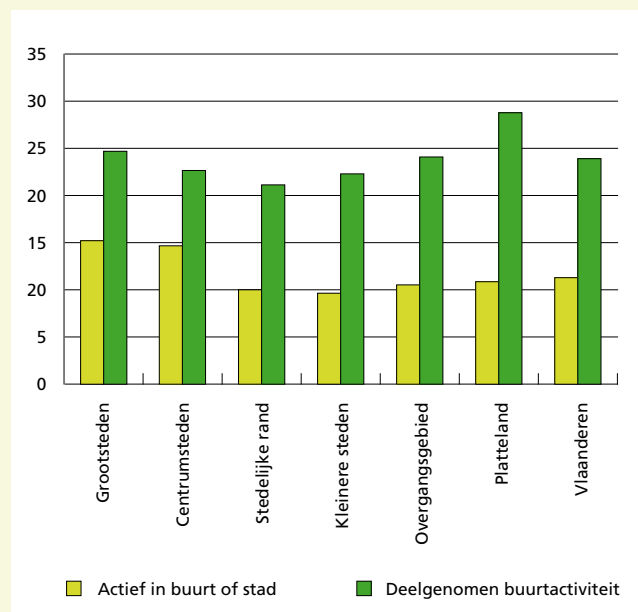
** minstens een maal per maand een zieke, gehandicapte of bejaarde persoon geholpen of verzorgd.

Bemerking: bij gebruik van survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend.

Bron: SCV-survey 2011.

4.87 Actieve deelname

Aandeel van de bevolking dat het voorbije jaar actief iets gedaan heeft in de eigen buurt of stad en deelgenomen heeft aan een buurtactiviteit, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

Verstedelijking zorgt enkel in de grootsteden voor minder intense sociale contacten met burens, vrienden en familie. Een effect op de maatschappelijke inzet is er niet, integendeel. Grootstedelingen zijn wel minder actief betrokken in het verenigingsleven, maar dit betekent niet dat ze zich minder inzetten in het vrijwilligerswerk of informele zorgtaken opnemen. Inwoners van plattelandsgemeenten hebben de meest intense contacten met burens en familie en zijn meer dan anderen actief in het verenigingsleven.

Als de sociale samenhang op buurtniveau wordt bekeken, blijkt stedelijkheid een grote rol te spelen. Hoe landelijker, hoe meer burens elkaar vertrouwen, hoe meer men zich thuis voelt in de buurt, hoe intenser de contacten zowel met directe als andere buurtbewoners en hoe hoger de bereidheid om elkaar te helpen wordt ingeschat. Als deze indicatoren een maat zijn voor het meten van **buurtintegratie** en omgezet worden in een index, dan wordt duidelijk dat verstedelijking de buurtintegratie allesbehalve versterkt.

Lagere buurtintegratie in de steden betekent niet dat stadsbewoners minder actief zijn in hun eigen buurt of stad. Integendeel, meer stedelingen geven aan het voorbije jaar actief te zijn geweest in de eigen buurt of stad (meegevoerd aan straat-, buurt- of wijkfeest, mee organiseren van schoonmaakactie, verfraaiingen of protestactie, ...). Een

4.88 Buurtintegratie

Mate van buurtbetrokkenheid volgens verstedelijking, in 2011, in %.

	Grootsteden	Centrumsteden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangsgebied	Platteland	Vlaanderen
Mensen in deze buurt zijn te vertrouwen.	63,0	75,7	85,0	77,4	84,7	83,0	79,5
Ik voel mij thuis bij de mensen die in deze buurt wonen.	61,6	73,4	77,4	77,1	81,8	84,2	77,3
Ik heb veel contact met mijn directe burens.	51,2	59,8	65,2	60,3	63,1	64,8	61,3
Mensen in deze buurt zijn bereid hun burens te helpen.	63,9	71,0	74,5	75,8	78,9	83,8	75,8
Ik heb veel contact met andere buurtbewoners.	35,8	46,2	47,4	44,6	46,8	49,6	45,5
Buurtintegratie-index*	3,39	3,6	3,75	3,76	3,82	3,84	3,7

*Buurtintegratie-index: gemiddelde score van 1 tot 5 op de verschillende uitspraken.

Bemerking: bij gebruik van survey data horen bij de grootsteden ook de Brusselse respondenten (beperkt in aantal); de provinciale en de structuurondersteunende steden vormen hier samen 'kleinere steden'; bewoners van de rand rond Brussel worden bij de stedelijke rand gerekend.

Bron: SCV-survey 2011.

4.89 Intolerantie

Aandeel van de bevolking dat het eens tot helemaal eens is met de uitspraken, in 2011, in %.

	Grootsteden	Centrumsteden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangsgebied	Platteland	Vlaanderen
Migranten zijn niet te vertrouwen.	18,2	21,4	29,7	23,7	28,6	25,7	25,3
Migranten profiteren van de sociale zekerheid.	32,9	46,7	51,9	45,6	52,1	43,0	46,5
Migranten zijn bedreiging voor onze cultuur en gebruiken.	25,6	33,1	43,3	40,7	46,4	38,2	39,6
Aanwezigheid verschillende culturen is een verrijking voor onze samenleving.*	54,0	52,4	44,2	46,1	43,0	49,1	47,1
Intolerantie-index (1)	2,81	2,94	3,12	2,99	3,15	3,05	3,03
Aandeel personen van vreemde herkomst.(%)	33,6	17,7	13,0	13,6	10,7	7,0	14,6

(1) intolerantie-index: gemiddelde score op 4 uitspraken, minimum 1, maximum 5. * inverse waarden (hoe hoger, hoe intoleranter).
Bron: SCV-survey, Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor 2011(2).

kwart van de grootstedelingen heeft deelgenomen aan een buurtactiviteit (buurtfest, wandeltocht, straatbarbecue, schoonmaakactie). Stedelingen doen hier zeker niet onder voor bewoners van het platteland.

Andermaal wordt bevestigd dat contact met andere culturen de openheid en **verdraagzaamheid** bevordert. In de grootsteden reageren de inwoners minder wantrouwend en toleranter op personen van vreemde herkomst. Daar gaat men er ook minder van uit dat deze profiteren van de sociale zekerheid en een bedreiging vormen voor onze cultuur en gebruiken. Integendeel, ze ervaren de aanwezigheid van andere culturen als een verrijking. De meest negatieve reacties komen voor in de stedelijke rand en in de kleinere gemeenten. Het is in deze gemeenten dat men juist minder met andere culturen geconfronteerd wordt.

Cultuur en vrije tijd

Alhoewel het stimuleren van de participatie aan het culturele en vrijetijdsleven voor gans Vlaanderen geldt, verwacht de Vlaamse overheid in eerste instantie dat vooral de steden hiervoor een uitgebreid aanbod uitbouwen. Steden zijn altijd plaatsen en aantrekkingspolen geweest van bruisende activiteit en creativiteit.

Het **culturele en vrijetijdsaanbod** is de jongste jaren verder toegenomen. De Uit-databank, een landelijk netwerk van gemeenten, steden, regio's en provincies, in samenwerking met tal van media- en andere partners, registreerde in 2011 in het Vlaamse Gewest meer dan 75.000 activiteiten of iets meer dan 12 activiteiten per 1.000 inwoners. Dit is meer dan in 2010. Uitgaande van de Brusselnorm, die stelt dat Vlaanderen in Brussel circa 300.000 inwoners wil bereiken, blijkt Brussel de stad om cultureel te participeren. Het aanbod ligt er – op basis van deze norm - bijna driemaal zo hoog dan in grote Vlaamse steden. Het aanbod in deze steden ligt dan weer dubbel zo hoog dan het gemiddelde voor het Vlaamse Gewest.

Het culturele en vrijetijdsaanbod concentreert zich in de steden maar richt zich uiteraard niet alleen tot stedelingen. Het wonen in de stad zorgt er wel voor dat actiever kan worden ingespeeld op het ruime culturele aanbod. Grootstedelingen gaan proportioneel meer naar dansvoorstellingen, musea en concerten. Hun bibliotheekbezoek ligt ook hoger. Niet alle grootstedelingen zijn echter fervente cultuurgebruikers; een vijfde geeft aan op jaarbasis geen enkele cultureel evenement te hebben bijgewoond. In de stedelijke rand loopt dit op tot een kwart van de bevolking. Zowel de survey van de Stadsmonitor als de SCV-survey (zie ook hoofdstuk 3.1) geven aan dat

4.90 Cultuur- en vrijetijdsaanbod

Cultuur- en vrijetijdsaanbod naar stedelijkheid in 2009, per 1.000 inwoners.

	2010		2011	
	Aanbod	Aanbod/1.000 inwoners	Aanbod	Aanbod/1.000 inwoners
Grootsteden	14.108	19,4	17.192	23,2
Centrumsteden	17.533	21,3	17.627	21,2
Grootstedelijke rand	1.879	6,7	2.419	8,5
Regionaal stedelijke rand	2.705	7,4	3.090	8,4
Vlaams strategisch gebied rond Brussel	1.555	5,9	1.751	6,5
Structuurondersteunende steden	8.129	12,1	8.186	12,1
Kleinstedelijk provinciaal gebied	5.717	8,8	6.559	10,1
Overgangsgebied	9.426	6,4	11.991	8,1
Platteland	5.378	5,4	6.736	6,8
Vlaams Gewest	66.430	10,6	75.551	12,0
Brussels Gewest	20.317	67,7	17.966	59,9

Bron: Uitdatabank.

4.91 Cultuur en sportparticipatie

Participatie aan cultuur en sport, in %.

	Cultuurparticipatie*				Sportparticipatie
	Niet-participant	Incidenteel	Belangstellend	Kernpubliek	Sportactief
Grootsteden	19,5	34,1	29,9	16,5	47,9
Centrumsteden	17,8	36,1	42,0	4,1	55,0
Stedelijke rand	25,5	24,0	40,9	9,6	46,6
Kleinere steden	22,9	35,0	32,7	9,4	46,3
Overgangsgebied	28,0	35,2	31,7	5,0	52,1
Platteland	24,0	34,5	36,2	5,2	50,2
Vlaanderen	23,8	33,4	34,9	7,8	49,7

* voor meer info zie hoofdstuk 3.1, figuur 3.1.
Bron: SCV-survey 2011.

de culturele participatie het jongste decennium lichtjes is afgenomen niettegenstaande het toenemende aanbod.

Wat sportieve activiteiten betreft doet verstedelijking er niet toe. Bijna de helft van de Vlamingen zegt een sport te beoefenen. In de steden ligt dit niet significant hoger of lager dan in de rest van Vlaanderen. Ook de sportparticipatie is de jongste jaren teruggevallen.

Stedelijkheid en overheid

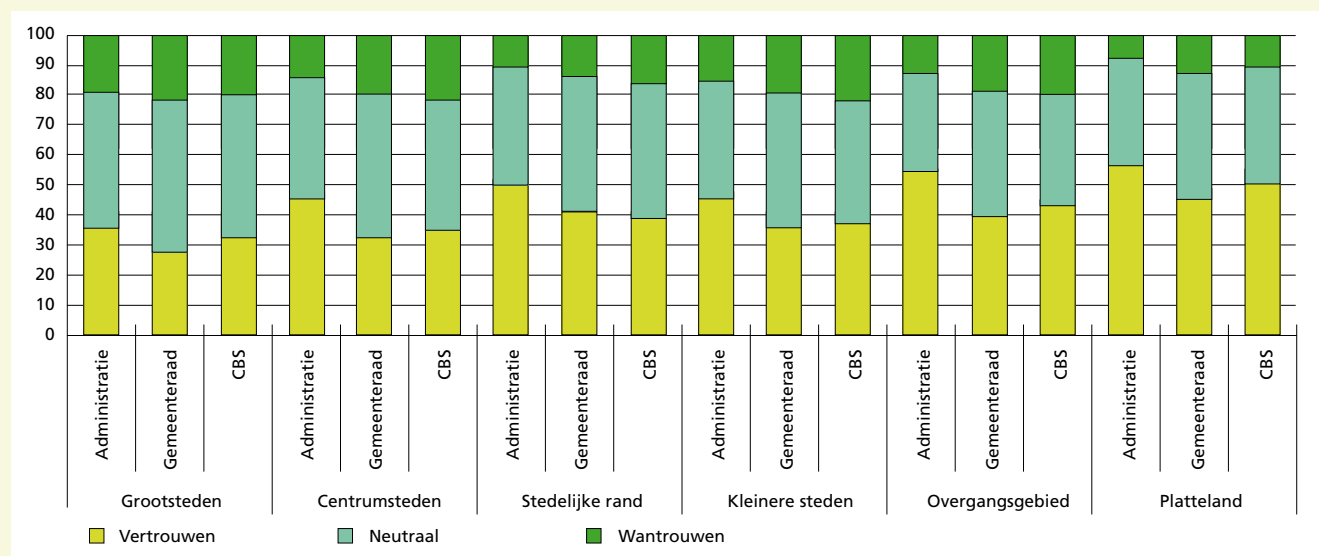
Het belang van **vertrouwen** wordt steeds belangrijker ervaren niet alleen voor het in stand houden en creëren van economische welvaart maar ook voor het maatschappelijk functioneren van de overheid. Van burgers wordt verwacht dat ze niet alleen maatschappelijk participeren maar ook dat ze interesse hebben voor de politieke en maatschappelijke ontwikkelingen en zelf actief politiek participeren.

Bijna de helft van de bevolking spreekt zich niet duidelijk uit als gepeild wordt naar het vertrouwen in de overheid. De voorbije jaren was het vertrouwen globaal fors gedaald, in 2011 is er een lichte kentering (zie hoofdstuk 1.1). Op gemeentelijk niveau ligt het vertrouwen in de gemeentelijke administratie hoger dan het vertrouwen in de gemeenteraad of het college van burgemeester en schepenen. Inwoners van plattelandsgemeenten geven aan relatief meer vertrouwen te hebben in de administratie maar ook in het college. Andere kleinere gemeenten volgen hen daarin. Hoe stedelijker, hoe minder vertrouwen men in de overheidsinstellingen stelt.

Meer dan de helft van de bevolking zegt helemaal tot geen interesse te hebben voor politiek. In de centrumsteden is de interesse het minst uitgesproken terwijl in de grootsteden de helft van de bevolking minstens enige mate van **politieke interesse** aangeeft. In landelijke gemeenten loopt dit fors terug. De mate van interesse schommelt over de jaren, de verschillen naar verstedelijkingsgraad blijven echter overeind. De mate van politieke interesse

4.92 Vertrouwen in de lokale overheid

Vertrouwen in de overheid naar verstedelijking, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

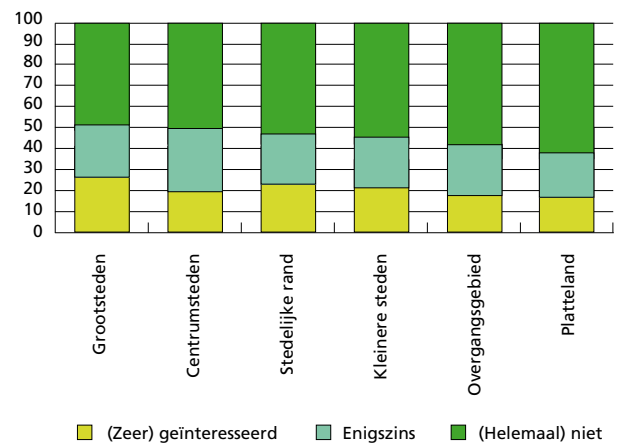
hangt nauw samen met het gevoel van politieke onmacht. Dit gevoel leeft in de grootsteden duidelijk minder dan in kleinere steden en gemeenten.

De **tevredenheid** van de bevolking over het beleid van de overheden was in 2010 fors teruggelopen. Het voorbije jaar valt globaal een kentering waar te nemen die zich echter niet voordoet in de grootsteden en de centrumsteden. Ook op het platteland is er geen sprake van een significante verbetering al blijft daar de tevredenheid relatief hoog.

Alhoewel het voorzieningenaanbod in de grootsteden proportioneel beter is uitgebouwd, weerspiegelt zich dat niet in de tevredenheid van de bevolking. Niettegenstaande het grotere aanbod zijn grootstedelingen minder tevreden over de culturele, de gezondheids- en de onderwijsvoorzieningen. Dat de bejaardenvoorzieningen en de kinderopvang minder scoren, hangt samen met een relatief lager aanbod. Ook meer ongenoegen over de huisvuilvoorzieningen, de begeleiding van werklozen, het openbaar groen en de staat van voetpaden en fietsen. Ook in de stedelijke rand is er heel wat meer ongenoegen over een aantal van deze voorzieningen. Kleinere steden kennen de laagste tevredenheidsscore voor de staat van de wegen terwijl in de kleinere gemeenten vooral geklaagd wordt over het gebrek aan culturele voorzieningen en openbaar vervoer. De tevredenheidsindex over voorzieningen geeft aan dat

4.93 Politieke interesse

Politieke interesse naar verstelijking, in 2011, in %.

Bron: SCV-survey 2011.

de inwoners van de centrumsteden over de ganse lijn iets meer tevreden zijn dan inwoners van andere gebieden. Grootstedelingen zijn het meest kritisch. De vergelijking met de vorige meting laat zien dat de tevredenheid op het platteland het sterkst is toegenomen.

4.94 Tevredenheid beleid

Tevreden tot zeer tevreden over het beleid van het college van Burgemeester en Schepenen, in 2007, 2010 en 2011, in %.

	Grootsteden	Centrumsteden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangsgebied	Platteland	Totaal
2007	56,3	58,8	54,3	48,0	56,2	69,4	57,0
2010	39,8	51,6	44,0	42,2	45,2	60,6	47,0
2011	41,5	49,1	62,5	50,0	56,6	61,4	54,2

Bron: SCV-survey.

4.95 Tevredenheid voorzieningen

Aandeel van de bevolking dat tevreden tot zeer tevreden is over de voorzieningen, van 2007 tot 2011, in %.

	Grootsteden	Centrumsteden	Stedelijke rand	Kleinere steden	Overgangsgebied	Platteland	Totaal
Huisvuilvoorzieningen	86,6	88,2	83,7	85,5	90,0	90,9	87,7
Gezondheidsvoorzieningen	79,9	84,6	84,6	83,8	83,7	86,9	84,0
Culturele voorzieningen	82,4	85,2	81,3	85,8	81,1	86,5	83,7
Onderwijsvoorzieningen	72,1	84,0	81,6	81,8	83,7	87,8	82,2
Openbaar groen	76,2	79,3	84,6	79,4	84,2	80,8	81,3
Sportvoorzieningen	66,7	83,9	76,4	78,7	80,1	82,5	78,5
Ouderenvoorzieningen	48,5	63,3	62,0	65,4	65,7	70,1	63,6
Openbaar vervoer	0	74,1	67,5	62,0	59,1	55,5	62,3
Kinderopvang	38,8	66,3	58,0	63,2	63,9	62,6	60,2
Jongerenvoorzieningen	42,4	62,1	60,6	56,6	60,9	62,0	58,3
Staat fiets- en voetpaden	34,5	46,4	43,1	42,8	50,1	45,9	44,7
Begeleiding werklozen	33,3	36,7	30,1	29,4	35,6	37,8	33,9
Staat van de wegen	24,8	34,9	29,8	31,2	32,4	42,6	32,9
Opvang en begeleiding armen en sociaal zwakkeren	21,1	32,4	17,2	29,4	23,4	32,6	26,0
Opvang en begeleiding vreemdelingen	21,3	31,5	20,7	26,6	26,1	25,3	25,4
Tevredenheidsindex 2011*	3,44	3,55	3,48	3,51	3,51	3,62	3,52
Tevredenheidsindex 2010*	3,29	3,48	3,3	3,34	3,33	3,38	3,35
Tevredenheidsindex 2007*	3,39	3,55	3,46	3,48	3,40	3,56	3,47

* Gemiddelde score op de verschillende voorzieningen (minimum 1 - maximum 5)
Bron: SCV-survey.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Peeters, K. (2009). *Beleidsnota Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Peeters, K. (2011). *Beleidsbrief Landbouw, Visserij en Plattelandsbeleid 2011*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Van den Bossche, F. (2009). *Beleidsnota Steden 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.
- Van den Bossche, F. (2011). *Beleidsbrief Steden*. Brussel: Vlaams Parlement
- Bral, L., Jacques, A., Schelfaut, H., Stuyck, K. & Vanderhasselt, A. (2011). *Stadsmonitor 2011*. Brussel: Agentschap Binnenlands Bestuur.

www.thuisindestad.be/stadsmonitor

www.lokalestatistieken.be

4.4 MILIEU EN NATUUR

Milieu beleid richt zich op het beheren en beschermen van het milieu en de natuur, het voorkomen van milieuhinder en het bevorderen van de biodiversiteit. De doelstellingen die het milieu beleid sturen, zijn onder meer vastgelegd in het milieubeleidsplan (MINA-plan). De realisatie van deze doelstellingen wordt opgevolgd aan de hand van indicatoren. Verschillende van deze indicatoren worden in dit hoofdstuk besproken aan de hand van de volgende invalshoeken: water, bodem, lucht, biodiversiteit, afval en materialen, vermisting en gezondheid. Voor de verschillende onderdelen zullen de belangrijkste doelstellingen en trends aangegeven worden.

Water

Een watersysteem is een samenhangend geheel van oppervlaktewater, grondwater, waterbodems en oevers. Ook de daarin voorkomende levensgemeenschappen, alle bijhorende fysische, chemische en biologische processen en de eraan gekoppelde technische infrastructuur maken deel uit van het watersysteem. Een watersysteem vervult verschillende functies. Zo zorgt het voor wateraanvoer, -afvoer en -berging en vormt het een habitat voor heel wat planten en dieren. Naast een recreatieve waarde heeft het ook belangrijke economische functies (transport, drinkwater, koelwater...). Daarom is een goede toestand van het watersysteem van belang. Maar de draagkracht van het watersysteem heeft evenwel zijn grenzen. De Europese kaderrichtlijn Water vraagt tegen eind 2015, met uitstelmogelijkheden tot 2021 of 2027, een 'goede toestand' van het oppervlakte- en grondwater. Een goede toestand impliceert dat het oppervlaktewater zowel ecologisch als voor chemische parameters goed scoort. Voor grondwater zijn de chemische en kwantitatieve aspecten bepalend. Hiertoe werden in 2010 nieuwe milieukwaliteitsnormen in VLAREM vastgelegd. Bestaande normen voor bijvoorbeeld zuurstof, nutriënten en gevaarlijke stoffen werden geactualiseerd. Naast de grondwaterstand komen de waterkwaliteit, de waterzuivering en het waterverbruik aan bod.

Grondwaterstand

In de periode 2001-2010 werd in 39% van de meetpunten een daling van de **grondwaterstand** waargenomen. Dit toont aan dat op bepaalde plaatsen nog te veel grondwater wordt opgepompt. Ongeveer 42% van de meetreeksen

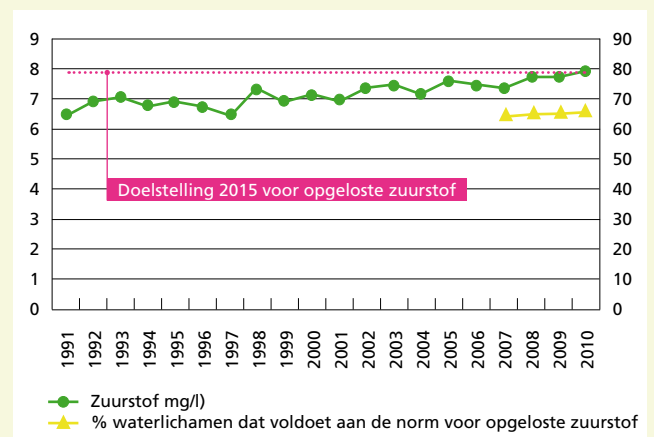
vertoonde geen significante trend en 19% kende een stijging van het grondwaterpeil (VMM-MIRA). Het MINA-plan 4 stelt dat er in de periode 2010-2015 een toename moet zijn van het aandeel grondwaterlichamen met een goede kwantitatieve toestand.

Waterkwaliteit

De **kwaliteit van het oppervlaktewater** verbeterde vooral in de eerste helft van de jaren negentig. De verbetering zette zich daarna trager door voor de zuurstofhouding of vertoonde geen duidelijke trend, zoals dat het geval is voor nitraat. De kwaliteit wordt in kaart gebracht via het 'meetnet oppervlaktewater' van de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM). Dit meetnet onderzoekt zowel de fysisch-chemische als de biologische kwaliteit. **Opgeloste zuurstof** is van groot belang voor het leven in het water en speelt een rol in de zelfzuiverende processen van een waterloop. De gemiddelde zuurstofconcentratie nam tussen 1991 en 2010 met 1,5 mg/l toe, wat een toename van 23% is. Het MINA-plan 4 stelt dat tegen 2015 79% van de oppervlaktewaterlichamen moet voldoen aan de norm voor opgeloste zuurstof (maximum 120% zuurstofverzadiging). In 2010 voldeed 65% van de oppervlak-

4.96 Opgeloste zuurstof

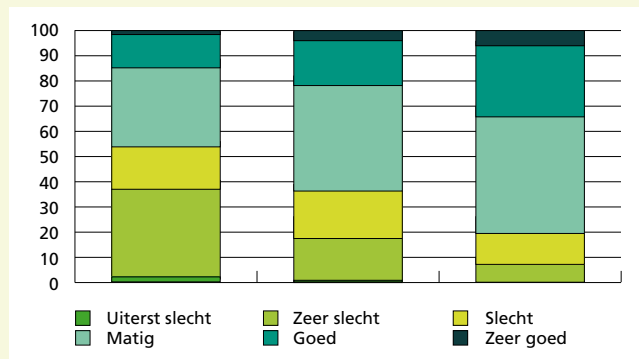
Evolutie van de gemiddelde concentratie aan opgeloste zuurstof in oppervlaktewater, in mg/l (linkeras) en aandeel oppervlaktewaterlichamen dat voldoet aan de norm voor opgeloste zuurstof, in % (rechteras), van 1991 tot 2010.

Bron: VMM-MIRA.

4.97 BBI

Evolutie van de biologische waterkwaliteit op basis van de BBI, van 1990 tot 2010, in %.

Bron: VMM-MIRA.

tewaterlichamen aan deze norm. Weerkundige factoren kunnen de waterkwaliteitsproblemen mee versterken. Zuurstofproblemen komen vooral voor tijdens warme zomers met weinig regen.

Bij de beoordeling van de biologische waterkwaliteit wordt gebruikgemaakt van de Belgische Biotische Index (BBI), een index die steunt op de aan- of afwezigheid van aquatische ongewervelde dieren. De indexwaarde schommelt tussen 0 (uiterst slechte kwaliteit) en 10 (zeer goede kwaliteit). Het percentage meetplaatsen met een zeer tot uiterst slechte kwaliteit nam sterk af en het percentage meetplaatsen met een matige tot goede kwaliteit nam sterk toe. Deze positieve evoluties zijn het resultaat van de uitbreiding en verbetering van de openbare waterzuivering en van de inspanningen van de bedrijven en de landbouw.

Het Pact 2020 stelt dat de meeste waterlopen tegen 2020 een goede ecologische toestand bereikt moeten hebben zodat de kwaliteitsvereisten van de kaderrichtlijn Water in 2021 effectief voldaan zijn. Het MINA-plan 4 nam dit engagement over. In de periode 2005-2007 verkeerde geen enkel van de 202 waterlichamen in een goede ecologische toestand of potentieel (voor sterk veranderde en kunstmatige waterlichamen wordt een goed 'potentieel' gevraagd) en nog geen 20% haalde een matige ecologische toestand.

Waterzuivering

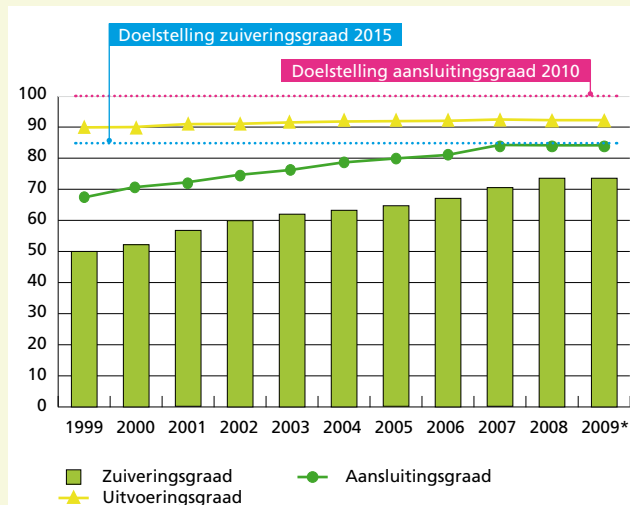
Voor huishoudelijk afvalwater streeft de Vlaamse overheid naar een maximale zuivering via openbare rioolwaterzuiveringsinstallaties (RWZI). Waar dat niet mogelijk is, dient er gebruik gemaakt te worden van individuele behandelingsinstallaties.

De **zuiveringsgraad** is het percentage inwoners waarvan het afvalwater gezuiverd wordt in een RWZI. In 2009 bedroeg de zuiveringsgraad 73,3%, tegenover 52% in 2000. Volgens het MINA-plan 4 moet de zuiveringsgraad tegen 2015 86% bedragen.

De aansluitingsgraad is de procentuele verhouding van het aantal inwoners waarvan het afvalwater gezuiverd wordt in een rioolwaterzuiveringsinstallatie tot het aan-

4.98 Waterzuivering

Evolutie van de zuiveringsgraad, aansluitingsgraad en uitvoeringsgraad van de riolering, van 2000 tot 2010, in %.

Opmerking: *: toestand op 30 maart 2009.
Bron: VMM-MIRA.

tal inwoners waarvoor het gewest een aansluiting heeft voorzien via bovengemeentelijke investeringen. In 2009 bedroeg de aansluitingsgraad 84%.

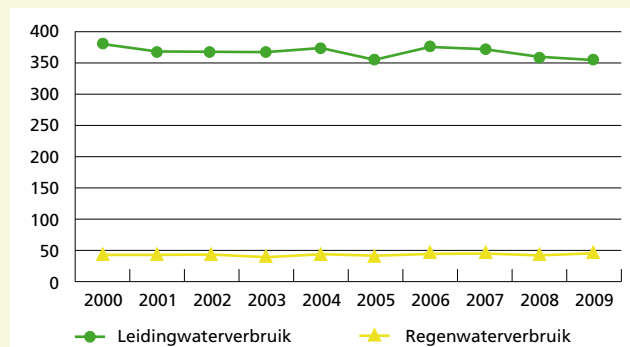
Om de gemeentelijke inspanningen inzake riolering op te volgen, wordt de **uitvoeringsgraad** gebruikt. De uitvoeringsgraad omvat het aantal inwoners dat momenteel is aangesloten op de riolering ten opzichte van het aantal inwoners dat door de gemeente voorzien werd om aangesloten te worden. In 2009 bedroeg de uitvoeringsgraad 92%.

Waterverbruik

Hoogwaardig water, zoals drinkwater of grondwater dat voldoet aan de drinkwaternorm, moet zo efficiënt mogelijk gebruikt worden. Waar die hoge kwaliteit niet nodig is, bijvoorbeeld voor toiletspoeling, kan het vervangen

4.99 Waterverbruik

Evolutie van het leiding- en het regenwaterverbruik, van 2000 tot 2009, in miljoen m³.

Bron: VMM-MIRA.

worden door **regenwater**. Het verbruik van leidingwater is gedaald tussen 2000 en 2009. In die periode daalde het verbruik van 110 naar 100 liter per persoon per dag. Het MINA-plan 4 stelt dat het leidingwaterverbruik niet mag toenemen in de periode 2010-2015 en tegen 2015 moet het regenwaterverbruik door huishoudens toegenomen zijn ten opzichte van 2010. In 2011 gaf 31,7% van de Vlamingen aan over een regenwaterput te beschikken en het regenwater te gebruiken voor het toilet of de wasmachine (SCV-survey).

Bodem

De bodem wordt door allerlei menselijke activiteiten verontreinigd met milieugevaarlijke stoffen zoals zware metalen, organische pollutanten en bestrijdingsmiddelen. De bodemkwaliteit wordt echter ook bedreigd door andere aantastingsprocessen zoals erosie, grondverschuivingen, verlies aan organische stof, afdichting en verdichting. Daarnaast wordt de bodem ook geëxploiteerd voor het ontginnen van oppervlaktedelfstoffen. In wat volgt worden de inventarisatie en sanering van verontreinigde gronden, de problematiek rond waterbodems, erosie en de inzet van alternatieven voor oppervlaktedelfstoffen besproken.

Bodemverontreiniging

Op naar schatting 85.000 gronden werden of worden activiteiten uitgevoerd die mogelijk bodemverontreiniging kunnen veroorzaken, de zogenaamde **risicogronden**. Voor 38% van deze risicogronden was een oriënterend bodemonderzoek uitgevoerd in 2011. Het Bodemdecreet omschrijft bodemverontreiniging als de aanwezigheid van stoffen of organismen, veroorzaakt door menselijke activiteiten, op of in de bodem die de kwaliteit van de bodem nadelig beïnvloedt of kan beïnvloeden. In het kader van het bodemdecreet maakt de Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM) een inventaris op met

alle gekende gegevens over een grond, de verontreiniging en de saneringsfasen. Op 1 januari 2012 bevatte het **grondeninformatieregister** informatie over 46.772 gronden. Op basis van het oriënterend bodemonderzoek diende voor 37% van de onderzochte gronden (11.761) een beschrijvend bodemonderzoek uitgevoerd te worden. Een beschrijvend bodemonderzoek onderzoekt de risico's van de bodemverontreiniging en bepaalt de saneringsnoodzaak. Voor 9.468 gronden werd reeds een beschrijvend bodemonderzoek uitgevoerd. In 47% van de gevallen waren geen verdere maatregelen noodzakelijk. Dit betekent dat de overige 53% gronden te saneren zijn. Deze gronden zijn voornamelijk gelokaliseerd in historische industriezones, havenregio's, rond de as Antwerpen-Brussel, rond het Albertkanaal en de E313.

De belangrijkste verontreinigende stoffen zijn minerale olie (8.208 ha verontreinigde grond waar bodemsanering nodig is) en zware metalen (6.103 ha).

Sanering

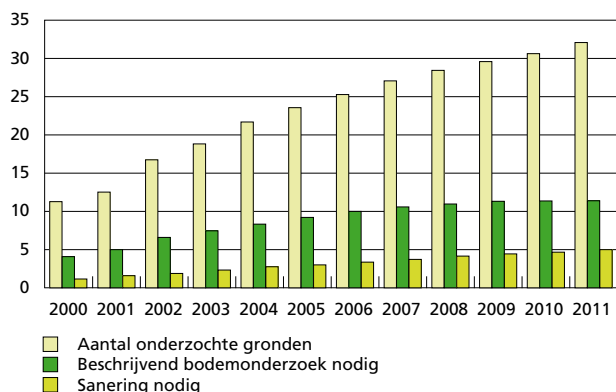
Eind 2011 is de **bodemsanering** gestart van 3.995 gronden, ongeveer een derde van het aantal saneringen dat geraamd wordt. Het MINA-plan 4 vraagt een start van de saneringsprocedure voor 40% van de gronden tegen 2015 en voor alle gronden tegen 2036. Een bodemsanering start wanneer een bodemsaneringsproject conform wordt verklaard bij de OVAM. Na goedkeuring kunnen de saneringswerken uitgevoerd worden. Eind 2011 is voor 2.187 gronden de sanering volledig afgerond.

Waterbodems

Bij de triadekwaliteitsbeoordeling van een waterbodem wordt simultaan de chemische, de ecotoxicologische en de biologische toestand bekeken. In de periode 2007-2010 is 33% van de onderzochte waterbodems sterk verontreinigd en 66% is licht verontreinigd tot verontreinigd.

4.100 Verontreinigde gronden

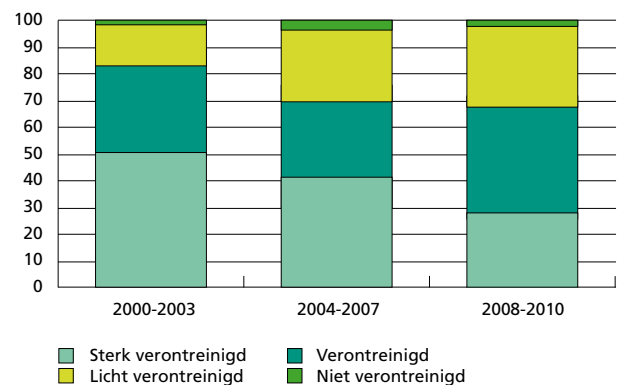
Evolutie van het aantal onderzochte gronden en het aantal gronden waar sanering nodig is, x 1.000, van 2000 tot 2011.

Bron: OVAM.

4.101 Kwaliteit waterbodems

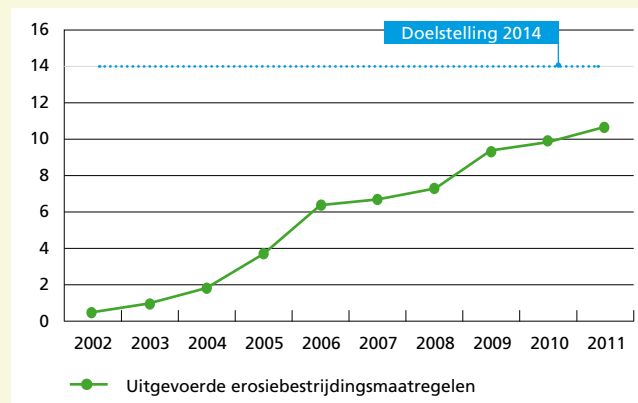
Evolutie van de triadekwaliteitsbeoordeling van waterbodems, van 2000 tot 2010, in%.

Bron: VMM-MIRA.

4.102 Erosiemaatregelen

Uitvoering van erosiebestrijdingsmaatregelen, van 2002 tot 2011, in %.

Bron: LNE, afdeling Land en Bodembescherming, Ondergrond, Natuurlijke Rijkdommen.

Slechts 1% van de waterbodems is niet verontreinigd. Uit een vergelijking van waterbodems, die zowel in de periode 2000-2003, 2004-2007 als in 2008-2010 werden bemonsterd, blijkt dat er een langzame verbetering merkbaar is: er is minder sterke verontreiniging en meer lichte verontreiniging. Voor enkele stoffen worden in meer dan de helft van de meetplaatsen de normen overschreden.

Erosie

Jaarlijks gaat ongeveer 2 miljoen ton bodemmateriaal verloren door watererosie. Daarvan komt ongeveer 0,4 miljoen ton terecht in de waterlopen. De erosiegevoeligheid van het landgebruik nam met 7% toe in de periode 2000-2009 door de keuze voor meer erosiegevoelige teel-

ten in de landbouw. In de strijd tegen **bodemerosie** kent het Vlaamse Gewest subsidies toe aan gemeenten voor de opmaak van een erosiebestrijdingsplan en voor de aanleg van kleinschalige erosiebestrijdingswerken in uitvoering van dat plan. Daarnaast kan de landbouwer een beheersovereenkomst erosiebestrijding afsluiten. In 2011 zijn 10,8% van de belangrijkste bodemeriseproblemen opgelost. Het doel is 14% in 2014.

Lucht

Luchtverontreiniging heeft een belangrijke impact op de volksgezondheid en de natuur. De Europese kaderrichtlijn Lucht en haar dochterrichtlijnen vormen de basis voor het luchtkwaliteitsbeleid. Ook de Europese Richtlijn Nationale Emissiemaxima legt belangrijke emissiereducties op. Aan de hand van de emissies van een aantal verontreinigende stoffen wordt een inzicht gegeven in de druk die ze veroorzaken op het leefmilieu. De indicatoren die aan bod komen zijn: potentieel verzurende emissies en NO_2 -concentratie. Finaal wordt aan de hand van de luchtkwaliteitsindex een beeld gegeven van de luchtkwaliteit.

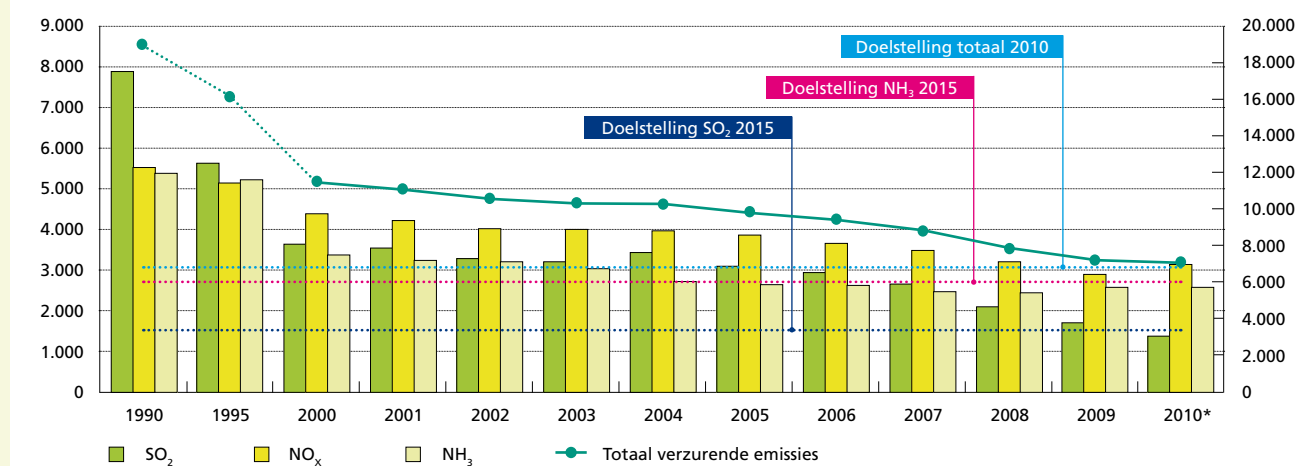
Verzuring

Tussen 1990 en 2010 verminderden de totale **potentieel verzurende emissies** met 62%. Verzuring wordt veroorzaakt door zwaveldioxide (SO_2), stikstofoxiden (NO_x , uitgedrukt als NO_2) en ammoniak (NH_3). Deze verzuring heeft een invloed op ecosystemen, materialen, monumenten en de economie. De emissies van de verzurende stoffen worden opgeteld en uitgedrukt in zuurequivalenten (Zeq), waarbij men rekening houdt met het zuurvormende vermogen van elke stof.

De Europese Richtlijn Nationale Emissiemaxima legt na-

4.103 Verzurende emissies

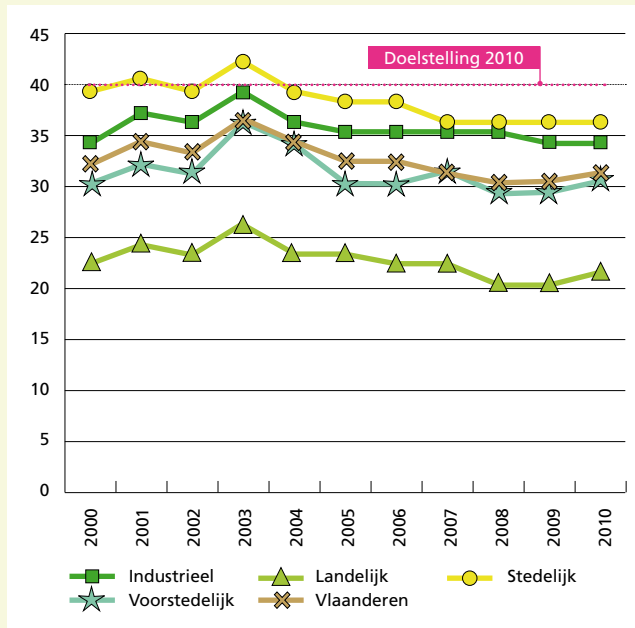
Evolutie van de potentieel verzurende emissies, per pollutant, van 1990 tot 2010, in miljoen Zeq.

* Voorlopige cijfers. Opmerking: totale emissies en doelstelling 2010 op rechteras.
Bron: VMM-MIRA.

4.104 NO₂-concentratie

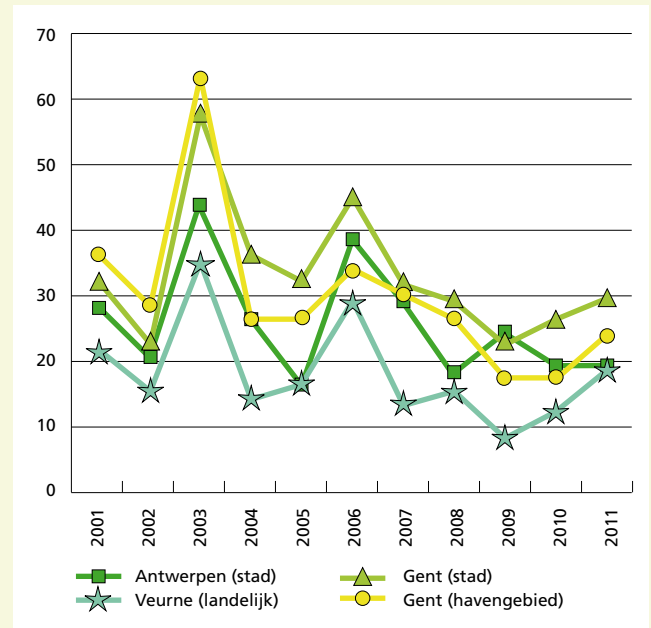
Evolutie van de jaargemiddelde NO₂-concentratie in lucht, van 2000 tot 2010, in µg/m³.

Bron: VMM-MIRA.

4.105 Luchtkwaliteitsindex

Evolutie van het aantal dagen met een ondermaatse luchtkwaliteit (>= 7), in Antwerpen, Gent en Veurne, van 2001 tot 2011.

Bron: VMM-MIRA, IRCEL.

tionale emissieplafonds op voor verzurende polluenten. Vlaanderen moest tegen 2010 terugvallen tot 6.858 miljoen Zeq. Deze doelstelling werd net niet gehaald. Het MINA-plan 4 vraagt tegen 2015 een verdere afname van de uitstoot van verzurende stoffen, in het bijzonder van de NO_x-emissie van het verkeer met 34% t.o.v. 2007. Tegen 2015 moet de SO₂-emissie met 43% gedaald zijn t.o.v. 2007 en mag de NH₃-emissie nog maximaal 45 kton bedragen. De doelstellingen voor SO₂ en NH₃ werden in 2010 al gehaald. De belangrijkste bron van verzurende emissies in 2010 was de landbouw, goed voor 41%. Ook transport (24%), industrie (16%) en energieproductie (10%) hebben een belangrijk aandeel. De daling van de verzurende emissie is vooral te danken aan de daling van de SO₂-emissie. Tussen 2009 en 2010 daalde de SO₂-emissie met 19%, door een halvering van de emissie van de petroleumraffinaderijen. In 1990 had SO₂ veruit het grootste aandeel in de verzurende emissie maar sinds 2000 is NO_x de belangrijkste component. De NO_x-emissie steeg tussen 2009 en 2010 nog met 8%. Transport heeft het grootste aandeel in deze emissies.

NO₂ is schadelijk voor de mens en de ecosystemen. Korte episodes van hoge concentraties, maar ook langdurige blootstelling aan lage concentraties, zijn schadelijk. De Europese Richtlijn Luchtkwaliteit legt een jaargrenswaarde op van 40 µg/m³. De jaargrenswaarde werd in 2010 in 2 meetstations overschreden (Borgerhout en Luchtbal-Antwerpen). Gemiddeld over Vlaanderen is na 2003 een licht dalende trend vast te stellen. In de stedelijke meetstations liggen de concentraties gemiddeld het hoogst. Er is immers een directe relatie met intens wegverkeer. Dit blijkt ook uit een studie in 13 steden waarbij in 10 steden de jaargrenswaarde werd overschreden in 2010.

Luchtkwaliteitsindex

Tot 2000 was er een dalende trend in het aantal dagen met een ondermaatse luchtkwaliteitsindex. Daarna volgde een periode met wisselende luchtkwaliteit, waarbij vooral de sterke stijging in 2003 en 2006 opvalt. Tussen 2007 en 2010 nam het aantal dagen met ondermaatse kwaliteit weer af. De **luchtkwaliteitsindex** combineert de gehalten van vier verontreinigende stoffen (zwaveldioxide, stikstofdioxide, ozon en fijn stof) in de omgevingslucht tot een indexwaarde tussen 1 en 10, waarbij 1 een zeer goede kwaliteit voorstelt en 10 een zeer slechte kwaliteit. Het verloop van de luchtkwaliteitsindex wordt gedomineerd door het verloop van de subindex voor PM₁₀ (stofdeeltjes). De slechte luchtkwaliteit in 2003 en 2006 was eerder het gevolg van het warme en droge weer. Hierdoor werden hogere ozonconcentraties en ook hogere PM₁₀-concentraties gemeten.

Klimaatverandering

De klimaatverandering is een gevolg van de olopende concentraties aan broeikasgassen in onze atmosfeer. Broeikasgassen laten de invallende zonnestrallen door, maar houden de door de aarde teruggekaatste warmte tegen. Dit fenomeen is bekend als het broeikas effect. Koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en lachgas (N₂O) zijn enkele belangrijke broeikasgassen. Sinds het begin van het industriële tijdperk is de concentratie van broeikasgassen in onze atmosfeer sterk toegenomen. Mogelijke gevolgen voor mens en milieu zijn ondermeer een verhoging van de gemiddelde tempera-

tuur op wereldschaal, een toe- of afname van de neerslaghoeveelheden naargelang de regio en een stijging van het zeeniveau.

De dalende trend in de emissie van broeikasgassen kon in 2010 niet verder gezet worden. Integendeel, de emissies in 2010 zijn opvallend hoog en terug op een niveau vergelijkbaar met de jaarlijkse emissies in de periode voor 2006 (VMM-MIRA). In 2010 kwam de uitstoot van broeikasgassen uit op 86,6 Mton CO₂-equivalenten, een daling van 0,5% tegenover het referentiejaar. Bij de verdeling van de Belgische Kyotodoelstelling werd afgesproken dat Vlaanderen zijn jaargemiddelde broeikasgasuitstoot over de periode 2008-2012 met 5,2% moet reduceren ten opzichte van het referentiejaar. Het referentiejaar is 1990 voor CO₂, CH₄ en N₂O, en 1995 voor de F-gassen (HFK's, PFK's en SF₆).

De sectoren die het meest hebben bijgedragen aan de toename van de emissies tussen 2009 en 2010, zijn de industrie en de huishoudens. Beide sectoren vertonen een stijging met meer dan 15% op 1 jaar, voornamelijk toe te schrijven aan een heropleving van de economie na de financieel-economische crisis van 2008-2009 en de zeer strenge winter in 2010.

Hoewel de energetische efficiëntie in verschillende sectoren sterk is toegenomen sinds 1990, zorgt de toegenomen activiteit ervoor dat de emissies hoog blijven (VMM-MIRA, 2012).

De aanpak van de mondiale klimaatverandering vereist meer doorgedreven emissiereducties na 2012. Daartoe keurden het Europese Parlement en de Europese Raad eind 2008 het EU klimaat- en energiepakket goed. Daarin verbindt de EU zich er onder andere toe om haar totale uitstoot van broeikasgassen met minstens 20% te verminderen in de periode 1990-2020.

Sinds 2005 wordt het gros van de CO₂-uitstoot in de industrie en energiesector gereguleerd via een systeem van

Europese emissiehandel (ETS). De Europese emissiehandel reguleert bijna 40% van de Vlaamse broeikasgasuitstoot. In de EU moeten de ETS broeikasgasemissies tegen 2020 21% lager liggen dan in 2005.

De doelstelling die Europa aan de lidstaten oplegt tegen 2020, heeft enkel nog betrekking op het niet-ETS gedeelte (met name de niet-ETS industrie, transport, gebouwen en landbouw).

Voor deze niet-ETS sectoren is voor België een emissiereductie opgelegd van 15% in 2020 ten opzichte van 2005 en dit volgens een lineair afnemend pad dat begint in 2013. Deze doelstelling maakt momenteel nog het voorwerp uit van een intern Belgische verdeling (tussen de federale overheid en de gewesten).

Biodiversiteit

Biodiversiteit staat voor de biologische verscheidenheid van alle levensvormen: van soorten tot ecosystemen.

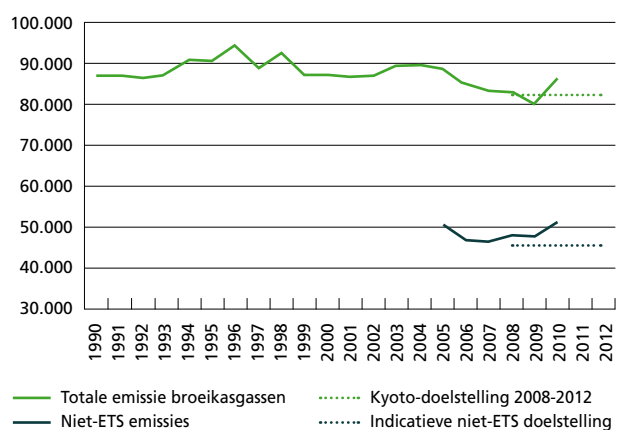
Biodiversiteit levert ons een brede waaier aan producten (voedsel, energiebronnen, geneesmiddelen...) en diensten (zuiveren van water, aanmaken van zuurstof, beperken van overstromingen...). Bijna alle landen ter wereld ondertekenden het Biodiversiteitsverdrag. Dit verdrag beoogt het behoud van de biodiversiteit, het duurzaam gebruik van de bestanddelen en de eerlijke verdeling van de opbrengsten ervan. Op pan-Europees niveau werd overeengekomen om tegen 2010 het verlies van biodiversiteit te stoppen. De nieuwe biodiversiteitsdoelstelling beoogt om tegen 2020 het verlies aan biodiversiteit en de achteruitgang van ecosystemendiensten stop te zetten en waar mogelijk te herstellen. Het Vlaamse Regeerakkoord (2009-2014) pleit eveneens voor het behoud, het herstel en de versterking van de biologische diversiteit. Tegen 2020 wil Vlaanderen op het vlak van biodiversiteit de vergelijking met andere economische topregio's kunnen doorstaan. De indicatoren die aan bod komen, behandelen soorten, milieudruk op natuur, natuurvererving en -beheer, bosgezondheid en draagvlak voor natuur.

Soorten

Om het verlies van biodiversiteit tegen 2010 te stoppen moeten alle soorten stabiel blijven of een positieve trend vertonen. Hier worden de **broedvogels** van nabij bekeken. Het MINA-plan 4 wil tegen 2015 een toename van de broedvogelindex met 10% ten opzichte van 2007-2008. De vogels kenmerkend voor landbouwgebieden kenden in Vlaanderen tussen 1990 en 2000-2002 een sterke daling. Deze daling zette zich minder sterk verder in de periode 2007-2010. In de EU-27 ging de populatie van landbouwvogels tussen 1990 en 2009 met bijna 20% achteruit. De toestand van de bosvogels ging er in Vlaanderen op vooruit. In de EU-27 ging de populatie van vogels kenmerkend voor bosgebieden met 12,6% achteruit tussen 1990 en 2009. De 'andere' vogels uit verschillende leefgebieden namen in Vlaanderen in aantal flink toe in de periode 2007-2010. In de EU-27 gingen de algemene soorten tussen 1990 en 2009 met 11% achteruit.

4.106 Emissie van broeikasgassen

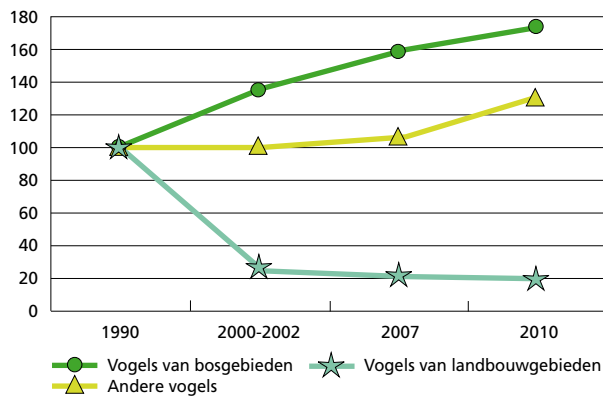
Evolutie van de totale emissie en de niet-ETS emissie van broeikasgassen, van 1990 tot 2010, in kiloton CO₂-equivalenten.

Bron: LNE afdeling Lucht, Hinder, Risicobeheer, Milieu & Gezondheid.

4.107 Broedvogelindex

Evolutie van de populatie-index voor vogels van landbouwgebieden, bosgebieden en andere vogels, van 1990 tot 2010, index 1990=100.

Bron: INBO-NARA.

Van de 67 soorten dagvlinders die in Vlaanderen voorkwamen, zijn ondertussen 19 soorten uitgestorven, 18 soorten zijn in gevaar en 7 soorten bijna in gevaar. De resterende 23 soorten zijn momenteel niet in gevaar. In vergelijking met de vorige Rode Lijst zet de negatieve trend zich voor heel wat soorten verder. De oorzaken van de achteruitgang zijn vooral vermessing, een afname van het aantal bloemen en de steeds verdergaande versnippering van het Vlaamse landschap.

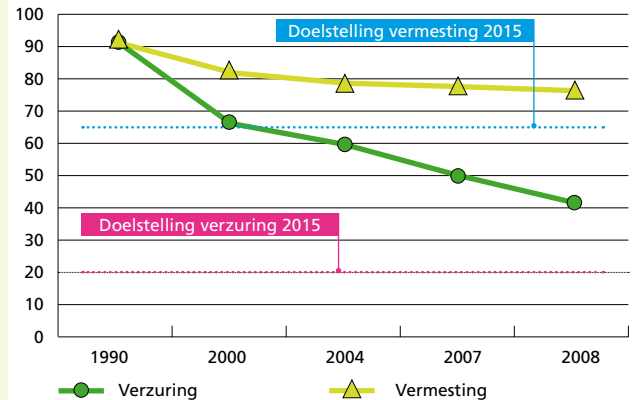
In uitvoering van de Europese Habitatrichtlijn dienden tegen eind 2010 **instandhoudingsdoelstellingen** vastgelegd te worden voor Europese relevante habitats en soorten. Op Vlaams niveau is bepaald dat tegen eind 2012 de aanwijzingsbesluiten en de instandhoudingsdoelstellingen moeten goedgekeurd zijn. Het Pact 2020 stelt dat in 2020 voldoende habitat ingericht, herbestemd, verbeterd of afgebakend moet zijn om 70% van de instandhoudingsdoelstellingen te realiseren. Eind maart 2012 waren er 13 gebiedsspecifieke rapporten met instandhoudingsdoelstellingen en samengaande aanwijzingsbesluiten principieel goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Nog eens 11 besluiten waren klaar voor goedkeuring.

Milieudruk

Bepaalde ecosystemen zijn zeer gevoelig voor verzuring en vermessing. De **kritische last** is de maximaal toelaatbare depositie waarbij geen schadelijke effecten in het ecosysteem optreden op lange termijn. In 2008 werd op 76% van het areaal kwetsbare natuur de kritische last voor vermessing overschreden. Tegen 2015 mag nog slechts 65% van het areaal kwetsbare natuur de kritische last voor vermessing overschrijden. Voor verzuring was er in 2008 bij 42% van de oppervlakte kwetsbare natuur een overschrijding van de kritische last. Tegen 2015 mag dit nog slechts 20% zijn. Er wordt meer vooruitgang geboekt voor verzuring dan voor vermessing.

4.108 Kritische lasten

Evolutie van het aandeel natuur met overschrijding van de kritische last voor verzuring en vermessing, van 1990 tot 2008, in %.

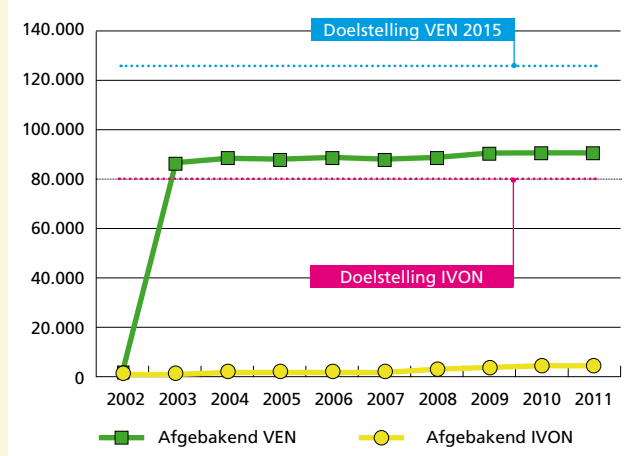
Bron: VMM-MIRA.

Natuurverwerving en -beheer

Het gebiedsgericht beleid wil ecologisch waardevolle gebieden planologisch beschermen en duurzaam beheren. Een van de belangrijkste gebiedsgerichte maatregelen is de ontwikkeling van het VEN (Vlaams Ecologisch Netwerk) en het IVON (Integraal Verweings- en Ondersteunend Netwerk). Het MINA-plan 4 stelt dat tegen eind 2015 125.000 ha VEN moet afgebakend zijn. Volgens het Natuurdecreet en het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen had dit al tegen 2003, respectievelijk 2007 gebeurd moeten zijn. In 2009 was er een merkbare toename van het VEN met 1.159 ha en in 2010 en 2011 was er telkens een netto toename met 300 ha. Eind 2011 was de doelstelling voor afbakening van het VEN voor 71,5% gehaald.

4.109 VEN en IVON

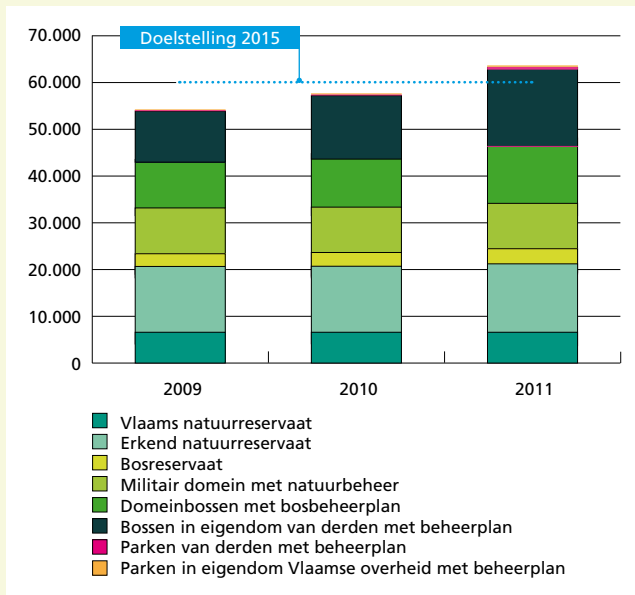
Evolutie van de oppervlakte VEN en IVON dat afgebakend is, van 2002 tot 2011, in ha.

Bron: INBO.

4.110 Effectief natuurbeheer

Evolutie van de oppervlakte met effectief natuurbeheer, van 2009 tot 2011, in ha.

Bron: ANB, INBO.

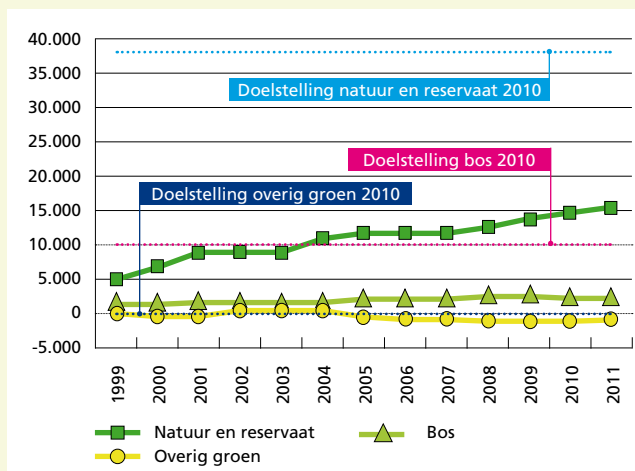
De doelstelling voor het IVON (80.000 ha) werd slechts voor 5% gehaald.

Het MINA-plan 4 vraagt 60.000 ha onder effectief natuurbeheer tegen 2015. Met 63.329 ha onder effectief beheer is de doelstelling eind 2011 al behaald. Een verhoging van de doelstelling tot 70.000 ha is voorgesteld.

Volgens het MINA-plan 3+ moest er tegen 2010 38.000 ha natuur en reservaat en 10.000 ha bos extra afgebakend zijn ten opzichte van 1994. De oppervlakte overig groen mocht niet gewijzigd zijn. In 2011 was de doelstelling

4.111 Extra planologisch groengebied

Evolutie van de oppervlakte natuur, bos en overig groen op gewestplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen ten opzichte van 1994, van 1999 tot 2011, in ha.

Bron: INBO.

voor natuur en reservaat voor 41% bereikt, de doelstelling voor bos was voor 21% bereikt en er moest nog 1.000 ha overig groen afgebakend worden.

Bosgezondheid

De bosvitaliteit wordt beïnvloed door zowel biotische (zoals schimmels en insecten) als abiotische (zoals weersomstandigheden en luchtverontreiniging) factoren. Luchtverontreiniging kan de gezondheidstoestand van bossen negatief beïnvloeden door direct contact met de bladeren of door verstoring van het bodemevenwicht. Het belangrijkste criterium bij het meten van de bosgezondheid is het **bladverlies**. Bomen met meer dan een kwart bladverlies worden als beschadigd beschouwd.

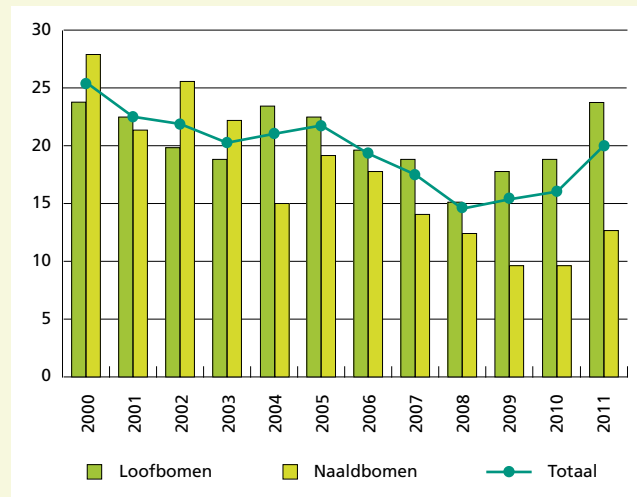
Het aandeel beschadigde bomen nam tussen 2008 en 2011 geleidelijk toe. Deze trend zien we vooral bij loofbomen, bij naaldbomen is er pas het laatste jaar een verslechtering van de bosgezondheid. Bij de beuk is het aandeel beschadigde bomen in 2011 bijna verdubbeld (19%). Dit hangt samen met de hoge zaadzetting in dat jaar. Het aandeel beschadigde bomen bedroeg 20,1% in 2011, en was groter bij de loofbomen (23,7%) dan bij de naaldbomen (12,7%). Slechts 12,5% van de bomen wordt als gezond beschouwd. Het hoogste aandeel beschadigde bomen wordt in populierenproefvlakken waargenomen (31,3%). In Europa bedroeg het aandeel beschadigde bomen 19,5% in 2010.

Draagvlak voor natuur

De frequentie van bezoeken aan bossen en natuurgebieden is één van de draagvlakindicatoren voor natuur. De Vlaamse overheid mikt op het verhogen van de natuur- en landschapsbeleving. Bijna 12% van de Vlamingen bezocht

4.112 Bosvitaliteit

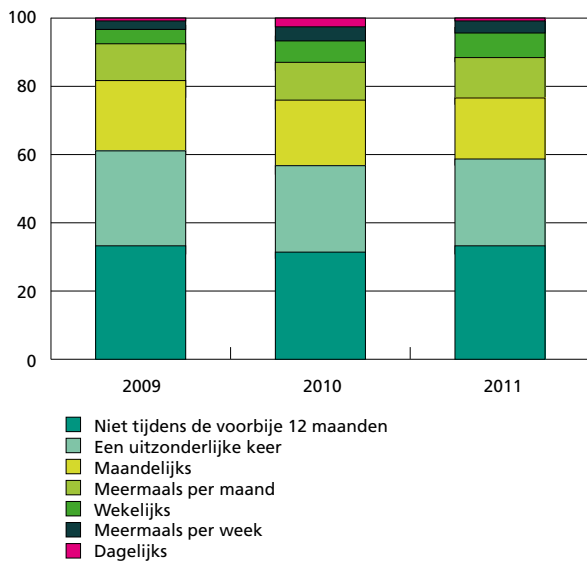
Evolutie van het aandeel matig tot zwaar beschadigde of dode bomen, van 2000 tot 2011, in %.

Bron: INBO.

4.113 Bezoek aan bossen en natuurgebieden

Evolutie van het bezoek aan bossen en natuurgebieden, van 2009 tot 2011, in %.

Bron: SCV-survey.

minstens wekelijks een bos of natuurgebied in 2011. Een derde van de Vlamingen bezocht tijdens de voorbije 12 maanden geen bos of natuurgebied. In 2010 waren er significant meer bezoeken dan in 2009. In 2011 was er geen significant verschil met 2009. Bekijken we het aandeel Vlamingen dat minstens meerdere keren per maand een bos of natuurgebied bezoekt tegenover zij die dat minder frequent doen, dan zien we dat zowel in 2010 als in 2011 dit aandeel hoger ligt dan in 2009.

Het regeerakkoord stelt dat alle Vlamingen moeten kunnen beschikken over een basisnatuurkwaliteit in hun directe omgeving. Op 5 december 2008 werd een besluit goedgekeurd dat uitvoering geeft aan de **toegankelijkheidsregelingen** voor de Vlaamse bossen en natuurreservaten. De toegankelijkheidsregeling ‘nieuwe stijl’ moet bezoekers duidelijk maken wat wel en niet toegelaten is in bossen en natuurreservaten. Tegen 2015 moet 60% van de toegankelijke bossen en natuurreservaten een toegankelijkheidsregeling ‘nieuwe stijl’ hebben. In mei 2012 beschikte Vlaanderen over 44 dergelijke toegankelijkheidsregelingen, goed voor 3.012 ha natuur- en bosgebied. Daarmee heeft momenteel slechts 1,5% van de bossen en natuurreservaten een toegankelijkheidsregeling ‘nieuwe stijl’.

Afval- en materialenbeleid

Afvalstoffen en de verwerking ervan kunnen emissies naar lucht, bodem en water veroorzaken, evenals een verlies van grondstoffen, energie en ruimtebeslag. De hoeveelheid, de eigenschappen, het transport, de verwerkingsprocessen en het beheer van afvalstoffen bepalen samen de omvang van de milieuproblemen die ze kunnen veroorzaken.

Volgens de zogenaamde “Ladder van Lansink” moet afval bij voorkeur voorkomen worden, met daarna in dalende volgorde van voorkeur: hergebruik, recyclage en composteren, verbranden met energierecuperatie, verbranden zonder energierecuperatie en storten als allerlaatste uitweg. Het terugdringen van de totale hoeveelheid afval en het restafval in het bijzonder blijft één van de doelstellingen van het afvalbeleid. Wat volgt is een bespreking van de indicatoren huishoudelijk afval, bedrijfsafval en grondstoffen.

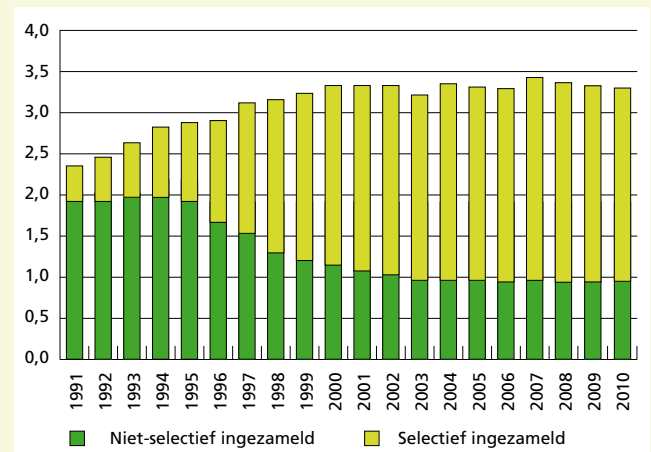
Huishoudelijk afval

De huishoudens zorgen voor een tiende van alle afval. In 2010 werd er 0,7% minder afval ingezameld dan in 2009 (uitgedrukt in ton). Er werd 525 kg per inwoner ingezameld. Het MINA-plan 4 stelt dat tegen 2015 de totale hoeveelheid huishoudelijk afval (in kg/inw) minstens gelijk moet blijven of moet verminderen t.o.v. 2000. Sinds 2000 werd deze doelstelling elk jaar gehaald. Tussen 2000 en 2010 is er een ontkoppeling tussen de groei van de bevolking en het bbp enerzijds en de totale hoeveelheid huishoudelijk afval anderzijds.

Van het huishoudelijk afval wordt in 2010 71% selectief ingezameld met het oog op hergebruik, recyclage of composteren. In het uitvoeringsplan ‘milieuverantwoord

4.114 Aanbod huishoudelijk afval

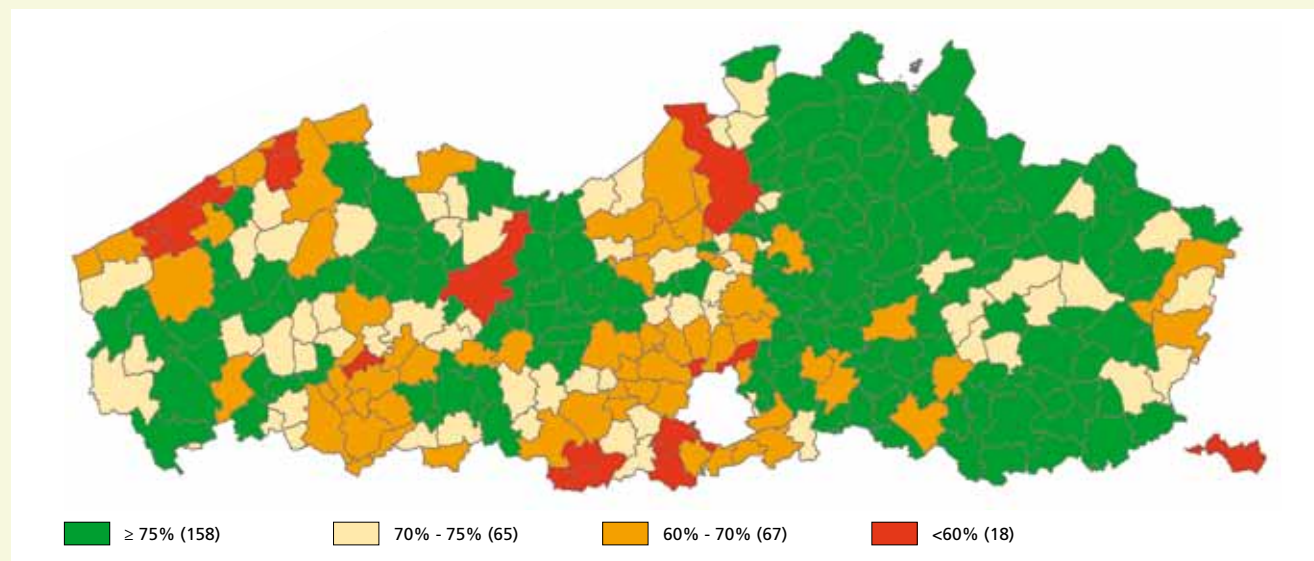
Evolutie van het aanbod huishoudelijk afval, volgens inzamelingswijze, van 1991 tot 2010, in miljoenen ton.

Bron: OVAM.

4.115 Selectieve inzameling

Aandeel selectief ingezameld huishoudelijk afval per gemeente, in 2010, in %.

Bron: OVAM.

beheer van huishoudelijke afvalstoffen' staat dat tegen 2010 75% van het huishoudelijk afval selectief ingezameld moet worden. In 158 gemeenten wordt deze doelstelling al bereikt. De drie grootste selectief ingezamelde fracties zijn organisch-biologisch afval, papier- en kartonafval en bouw- en sloopafval. Deze afvalstromen worden bijna volledig gerecupereerd.

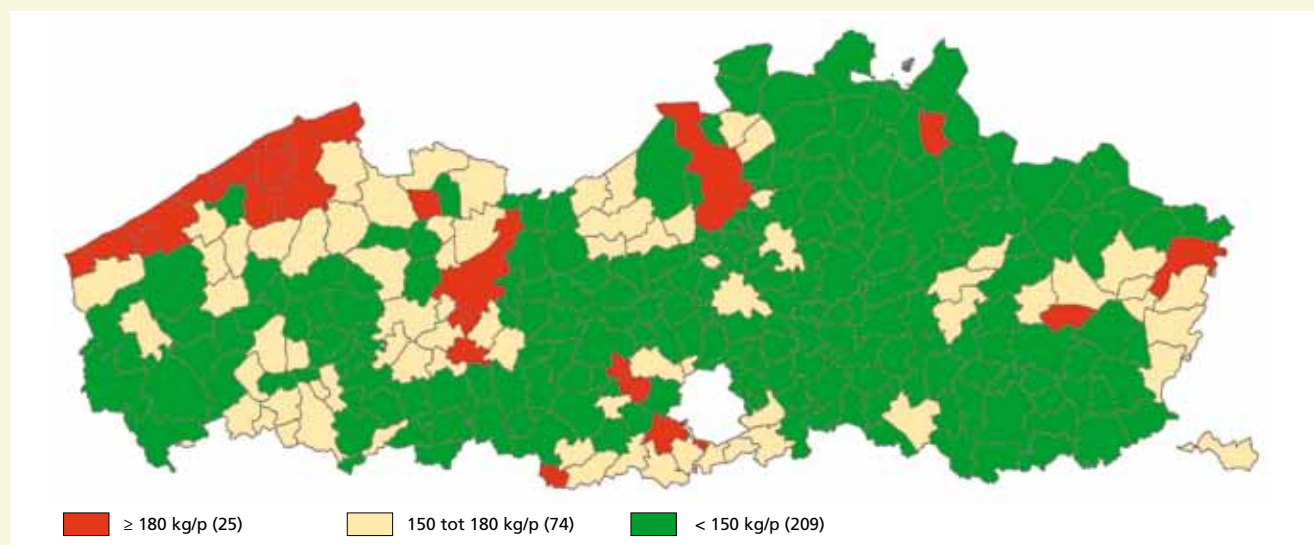
Per inwoner werd in 2010 150 kg restafval ingezameld. In de periode 2000-2010 daalde de hoeveelheid restafval met

41 kg per inwoner. In het MINA-plan 4 wordt tegen 2015 een doelstelling van 150 kg restafval per inwoner per jaar gehanteerd. In 2010 behaalden al 209 gemeenten deze streefnorm.

Verbranding van restafval gebeurde in 2010 volledig in verbrandingsinstallaties met energierecuperatie. Sinds 2006 geldt er een absoluut stortverbod voor brandbaar huishoudelijk restafval. Hierdoor is de gestorte hoeveelheid restafval zeer sterk afgenomen tot 3,3% van de totale hoeveelheid ingezameld restafval in 2010. Er werd nog

4.116 Restafval

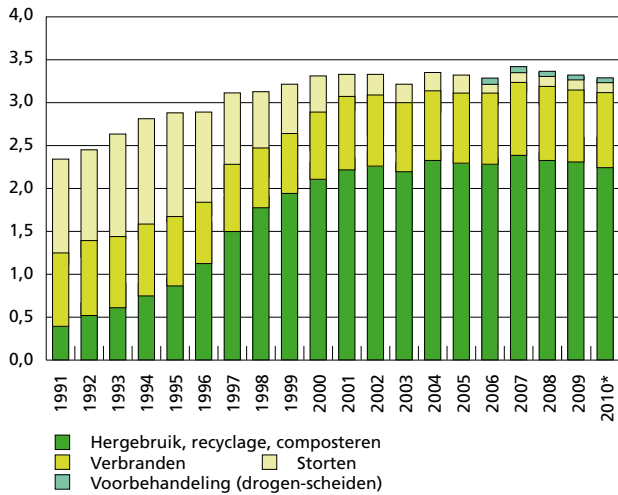
Hoeveelheid restafval per gemeente, in 2010, in kg/persoon.

Bron: OVAM.

4.117 Verwerking huishoudelijk afval

Evolutie van de verwerking van het huishoudelijk afval, volgens type, van 1991 tot 2010, in miljoen ton.

Opmerking: Deze cijfers bevatten niet de verwerking van Klein Gevaarlijk Afval (KGA) tot 2003. *: Voorlopige cijfers. Bron: OVAM.

nooit zo weinig huishoudelijk restafval gestort. In vergelijking met andere lidstaten behoort Vlaanderen op het vlak van selectieve inzameling en reductie van restafval tot de beste van Europa.

Bedrijfsafval

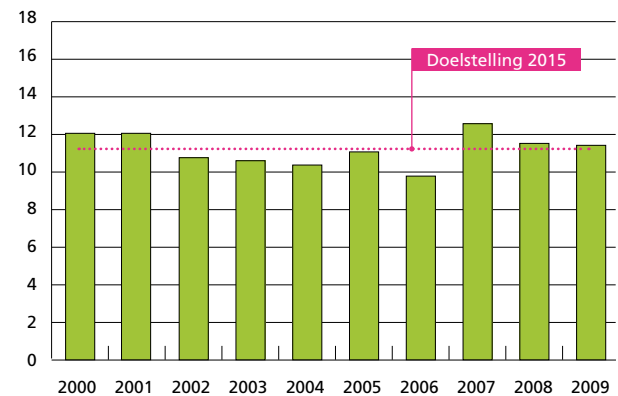
De grootste afvalstroom in Vlaanderen is afkomstig van bedrijven. Primair bedrijfsafval is afval dat ontstaat op het moment dat een product voor het eerst afval wordt (bij de eerste producent dus). Ongeveer de helft van het primair bedrijfsafval is bouw- en sloopafval, slib, grond en mineralen. Deze stromen buiten beschouwing gelaten, werd er in 2009 11,5 miljoen ton primair bedrijfsafval geproduceerd. Het MINA-plan 4 stelt dat de hoeveelheid primair bedrijfsafval tegen 2015 moet verminderen t.o.v. 2005-2007. De hoeveelheid niet-selectief aangeboden primair bedrijfsafval bedroeg in 2009 1,2 miljoen ton. Tegen 2015 moet deze fractie dalen t.o.v. 2005-2007.

Grondstoffen

Het MINA-plan 4 stelt dat het gebruik van **primaire grondstoffen** en materialen moet verminderen en de inzet van volwaardige **alternatieven** moet toenemen. Het Monitoringsysteem Duurzaam Oppervlaktedelfstoffenbeleid brengt in kaart hoe groot de totale behoefte aan minerale grondstoffen in Vlaanderen is en in welke mate die wordt ingevuld door Vlaamse primaire delfstoffen, alternatieve grondstoffen en import- en exportstromen. In totaal werden in Vlaanderen in 2010 circa 63 miljoen ton primaire delfstoffen en alternatieve grondstoffen ingezet. Hiervan zijn 30,7 miljoen ton primaire delfstoffen (26% van binnen Vlaanderen en 74% geïmporteerd) en 32,3 miljoen ton alternatieve grondstoffen, waarvan 34% bouw- en sloopafval en 66% overige alternatieven. Er dient opgemerkt te worden dat 2010 een crisisjaar was waardoor de productie en inzet van grondstoffen beduidend lager waren dan in jaren met een normale gemiddelde conjunctuur.

4.118 Primair bedrijfsafval

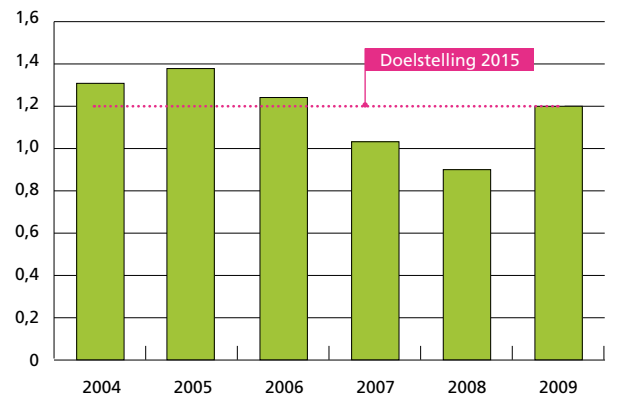
Evolutie van de hoeveelheid primair bedrijfsafval, van 2000 tot 2009, in miljoen ton.

Opmerking: primaire bedrijfsafvalstoffen exclusief bouw- en sloopafval, slib, grond en mineralen. Bron: OVAM.

4.119 Niet selectief primair bedrijfsafval

Evolutie van de hoeveelheid niet-selectief aangeboden primair bedrijfsafval, van 2004 tot 2009, in miljoen ton.

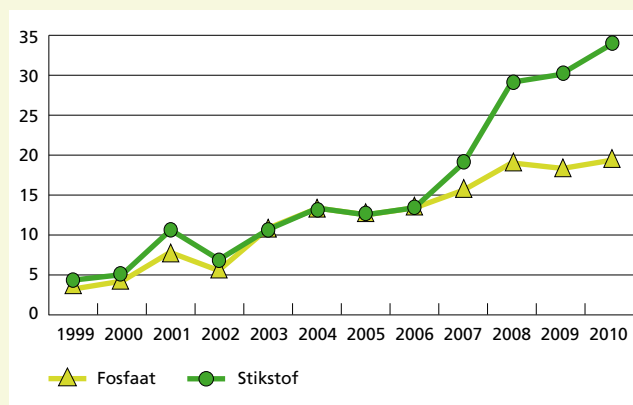
Bron: OVAM.

Vermesting

Vermesting is de ophoping en verspreiding van nutriënten in het milieu, als gevolg van menselijke activiteiten in landbouw, huishoudens, transport en industrie. De belangrijkste nutriënten bij vermisting zijn stikstof (N) en fosfor (P). Eerst wordt de mestbalans en het overschot op de bodembalans behandeld om vervolgens de nitraatconcentraties in het oppervlakte- en grondwater te bespreken. Ten slotte bespreken we het nitraatresidu.

4.120 Mestverwerking en -export

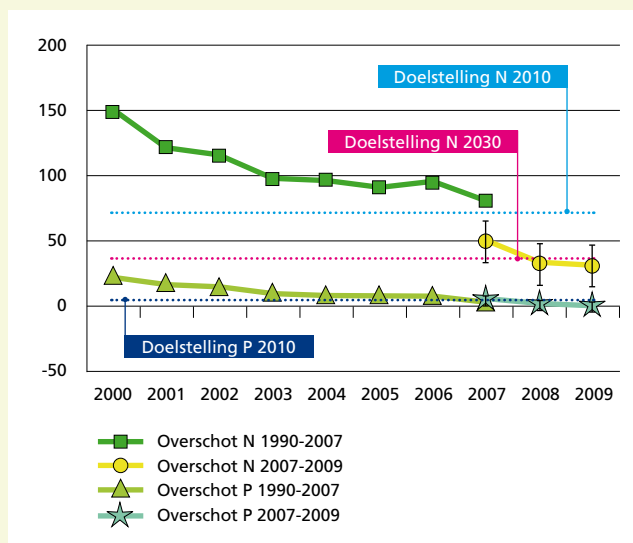
Evolutie van de hoeveelheid verwerkte en geëxporteerde nutriënten, van 1999 tot 2010, in miljoen kg.

Opmerking: Vanaf 2003 wordt ook de mest meegeteld waarvoor geen transportdocumenten beschikbaar waren.
Bron: Mestbank, VLM.

4.121 Bodembalans landbouw

Evolutie van het overschot op de stikstof- en fosforbalans van de landbouwbodem, van 2000 tot 2009, in kg/ha.

Opmerking: Vanaf 2007 zijn de methode en de basisgegevens gewijzigd.
Bron: VMM-MIRA.

Mestbalans

Vlaanderen is sinds 2007 volledig aangeduid als kwetsbare zone water. Hierdoor geldt een maximale bemestingsnorm van 170 kg stikstof uit dierlijke mest per ha en per jaar. Hierop is een afwijking (de zogenaamde derogatie) toegestaan voor bepaalde gewassen met een lange groei-periode en een hoge stikstofopname. Onder strikte voorwaarden kan meer dierlijke mest toegediend worden. De Europese Commissie verleende deze derogatie aan Vlaanderen gedurende de periodes 2007-2010 en 2011-2014.

Het aanbod van dierlijke mest bedroeg 45,4 miljoen kg P_2O_5 (fosfaat) en 100,3 miljoen kg N (stikstof) in 2010. Het vooropgestelde doel werd in 2009 al gehaald voor stikstof, maar niet voor fosfaat. Het MINA-plan 4 stelt dat tegen 2015 nog maximaal 40 miljoen kg P_2O_5 op de landbouwbodem opgebracht mag worden. Er kan 48,6 miljoen kg P_2O_5 en 105 miljoen kg N op een oordeelkundige manier afgezet worden, rekening houdend met de bemestingsnorm van 170 kg stikstof per ha en per jaar, het bemestingsgedrag van de landbouwers en de derogatie. In 2010 was de Vlaamse **mestbalans**, net zoals de voorgaande drie jaren, in evenwicht.

De mest die niet kan afgezet worden op de Vlaamse landbouwbodems moet verwerkt of geëxporteerd worden. Mestverwerking blijft een essentiële schakel in het behoud van het evenwicht in de Vlaamse mestbalans. In 2010 werd er 19,1 miljoen kg fosfaat en 33,7 miljoen kg stikstof verwerkt en/of geëxporteerd. Deze geëxporteerde hoeveelheden nutriënten bevatten stikstof en fosfaat die in hoofdzaak afkomstig zijn van Vlaamse dierlijke mest (15,5 miljoen kg fosfaat en 26,9 miljoen kg stikstof), maar in mindere mate ook van geïmporteerde dierlijke mest en van andere toegevoegde organische materialen die als input worden gebruikt.

Overschot op de bodembalans van de landbouw

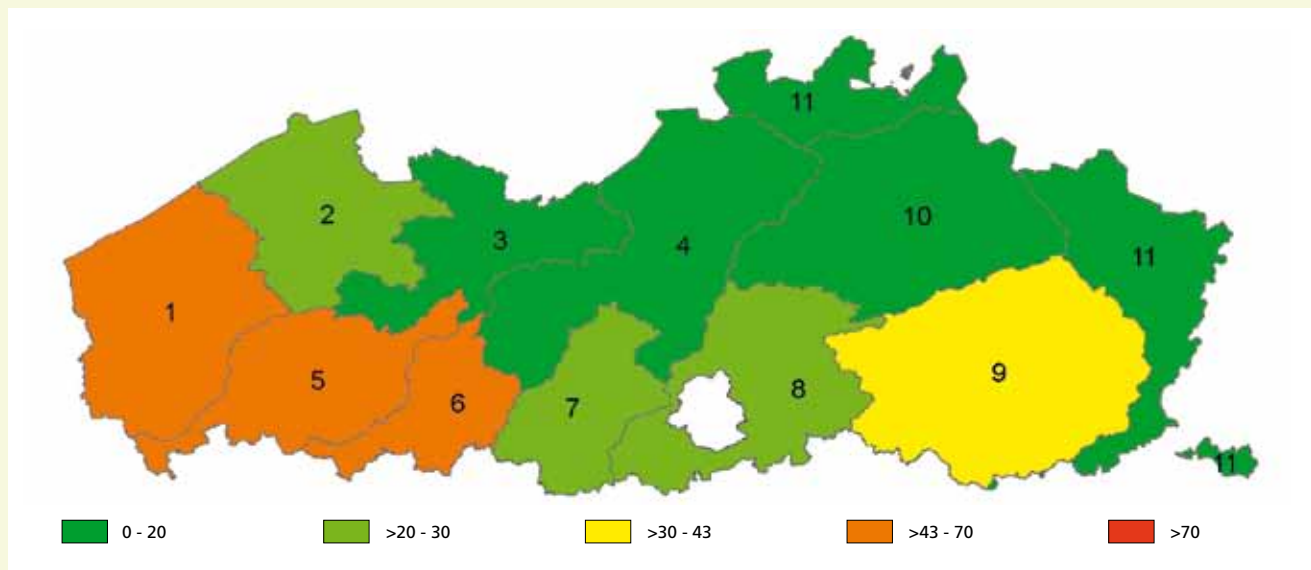
Het overschot op de bodembalans van de landbouw is het verschil tussen enerzijds de hoeveelheid nutriënten die op de landbouwbodem terecht komt via bemesting en atmosferische depositie en anderzijds de hoeveelheid die via gewasafvoer en ammoniakemissie uit de bodem verdwijnt. Dit overschot komt uiteindelijk terecht in de lucht en het water of blijft in de bodem achter.

In de periode 2000-2007 is het overschot afgenomen met 46% voor stikstof en met 88% voor fosfor. In de periode 2007-2009 zette de afname zich verder door met 38% voor stikstof. Voor fosfor veranderde het overschot in een tekort. Daarmee daalt het overschot onder de doelstelling van 70 kg N/ha tegen 2010 en 3,6 kg P/ha tegen 2010 (referentiewaarde uit MIRA-S 2000).

De analyse per rivierbekken toont grote regionale verschillen. In het bekken van de IJzer (nr. 1 op de kaart) zijn nog extra inspanningen nodig om de doelstellingen voor stikstof te halen.

4.122 Bodembalans per bekken

Overschot stikstof op de bodembalans per rivierbekken, 2009, in kg/ha.

Bron: VMM-MIRA.

Nitraat in oppervlakte- en grondwater

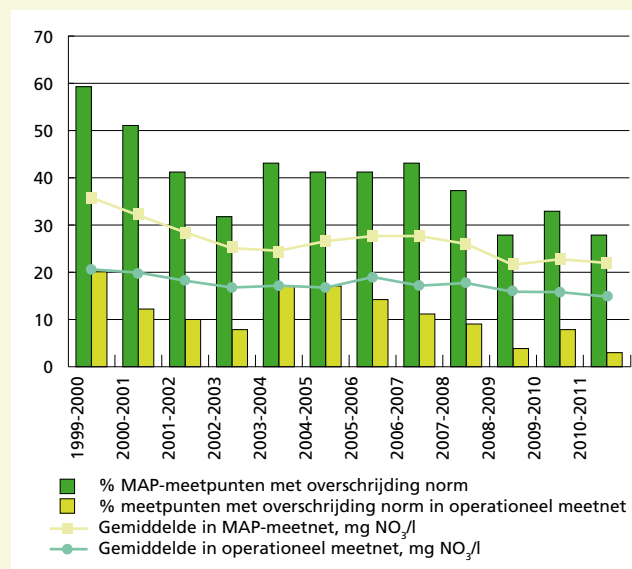
De finale toetssteen voor een geslaagd mestbeleid is de waterkwaliteit. Hiervoor meet de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) de kwaliteit van het oppervlaktewater in het operationeel meetnet en het specifiek naar de landbouw gericht mestactieplan- of MAP-meetnet. De gemiddelde nitraatconcentratie in landbouwgebied (21,6 mg NO₃/l) ligt hoger dan deze in geheel Vlaanderen (14,4 mg NO₃/l) in 2010-2011. Globaal genomen is er sprake van een duidelijke verbetering van de toestand van het oppervlaktewater in landbouwgebied. Het percentage meetpunten met een overschrijding van de nitraatnorm is op 11 jaar tijd gehalveerd. Tussen juli 2010 en juni 2011 werd op 28% van de MAP-meetpunten een overschrijding van de **nitraatnorm** (50 mg NO₃/l) vastgesteld. Het nieuwe mestdecreet stelt dat tegen 2014 minstens 84% van de MAP-meetpunten moet voldoen aan de nitraatnorm en tegen 2018 moet dit aandeel verder toenemen tot minstens 95%. In 65% van de meetpunten wordt de norm voor fosfaat niet gehaald. Hieruit blijkt dat het fosfaatprobleem groter is dan het nitraatprobleem.

De kwaliteit van het grondwater wordt opgevolgd met het in 2004 opgestarte grondwatermeetnet van de VMM. Het monitoringprogramma in het kader van het Mestdecreet maakt specifiek gebruik van ongeveer 2.100 putten van dit meetnet die uitsluitend in landbouwgebied gelegen zijn. Tijdens de najaarscampagne van 2010 werd op 35% van de meetlocaties een overschrijding van de nitraatnorm voor grondwater vastgesteld. Sinds 2008 is er een lichte daling van het percentage normoverschrijdingen,

die door toekomstige meetcampagnes moet worden bevestigd. De nitraatinput tijdens het najaar 2010 is de laagste die sinds het begin van de meetcampagnes in het freatische grondwatermeetnet werd behaald.

4.123 Nitraat in oppervlaktewater

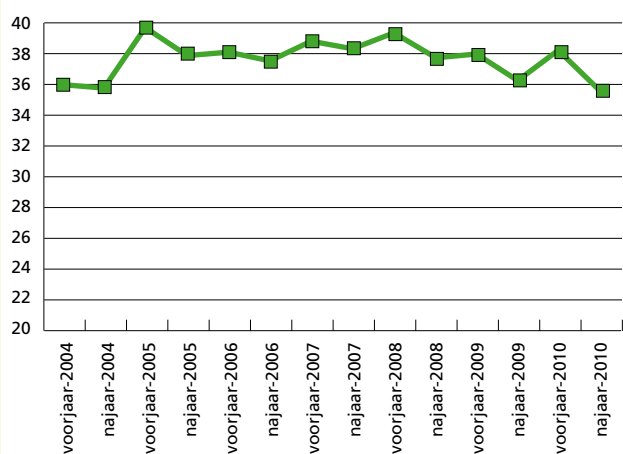
Jaargemiddelde nitraatconcentratie in het MAP-meetnet en het operationeel meetnet oppervlaktewater, in mg NO₃/l en MAP-meetpunten en operationele meetpunten met minstens 1 overschrijding van de nitraatnorm, in %, van 1999 tot 2011.

Bron: VMM-MIRA.

4.124 Nitraat in grondwater

Aandeel meetpunten van het grondwatermeetnet met minstens 1 overschrijding van de nitraatnorm, van 2004 tot 2010, in %.

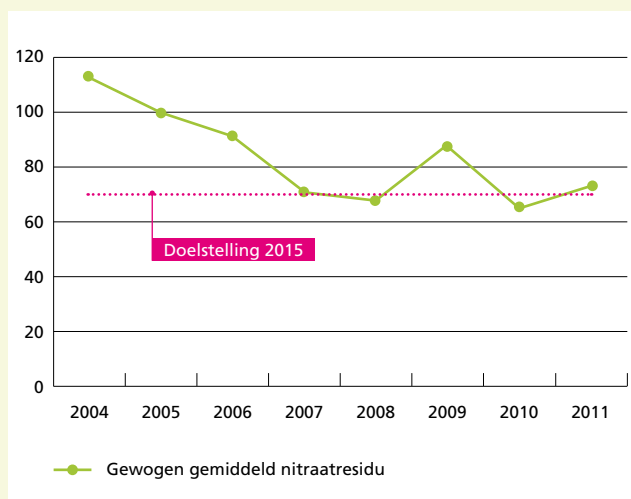
Bron: VMM.

Nitraatresidu

Het **nitraatresidu** is de hoeveelheid reststikstof die in het najaar onder de vorm van nitraat achterblijft in de bodem. Het is een geschikte indicator om de bemestingsstrategie op een perceel te beoordelen. Hoe lager het nitraatresidu, hoe kleiner het risico is op uitspoeling van nitraten naar oppervlakte- en grondwater. Het MINA-plan 4 vraagt tegen 2015 een gewogen gemiddeld nitraatresidu van 70 kg N/ha. Het gewogen gemiddeld nitraatresidu, gewogen naar de arealen van de gewassen in Vlaanderen, brengt

4.125 Nitraatresidu

Gewogen gemiddeld nitraatresidu, van 2004 tot 2011, in kg/ha nitraatstikstof.

Bron: VLM.

het nitraatresidu van ongeveer 80% van het landbouwareaal in beeld. Het gewogen gemiddeld nitraatresidu is gedaald tussen 2004 en 2010, met een uitzondering in 2009. De toename in 2009 had deels te maken met de droogte in de zomer en het najaar van 2009. In 2011 bedroeg het gewogen gemiddelde nitraatresidu 73 kg nitraatstikstof per hectare.

Gezondheid

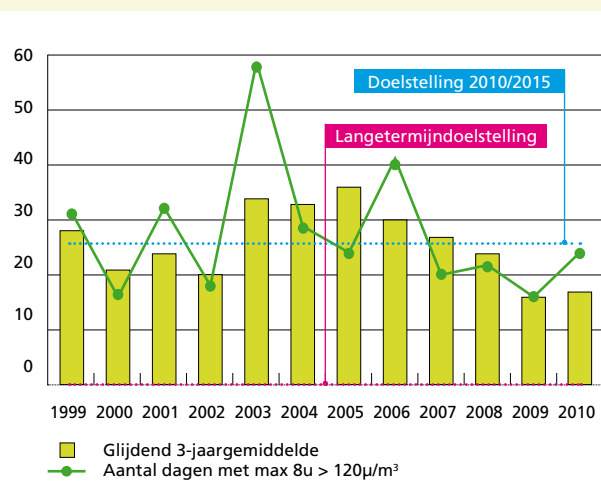
Activiteiten die afval, geluid, straling en verontreiniging van lucht, water en bodem veroorzaken, oefenen een grote druk uit op het milieu. De gevolgen op de gezondheid zijn niet altijd direct zichtbaar omdat de gezondheidstoestand ook samenhangt met erfelijke factoren, voeding, levensstijl en sociaaleconomische status. Toch eist de milieudruk zijn tol. Fijn stof blijft een van de belangrijkste schadelijke stoffen voor de volksgezondheid. Ook is er een duidelijk verband tussen de ozonconcentraties en het sterftecijfer. In wat volgt worden de parameters fijn stof (zowel PM₁₀ als PM_{2,5}) en ozon uitvoerig besproken.

Ozon in de omgevingslucht

Ozon (O₃) is een vervuilend gas in de omgevingslucht dat ernstige risico's inhoudt voor de gezondheid. Vooral mensen met ademhalingsmoeilijkheden, bejaarden en jonge kinderen ondervinden hinder van hoge ozonconcentraties. De Europese Richtlijn luchtkwaliteit legt als norm voor de bescherming van de volksgezondheid een 8-uurs-gemiddelde concentratie op van maximum 120 µg/m³. De middellangetermijndoelstelling stelt dat vanaf 2010, en gemiddeld over drie jaar, deze maximumconcentratie slechts

4.126 Ozon

Evolutie van de (gemodelleerde) overschrijdingsindicator (het aantal dagen waarop het hoogste 8-uursgemiddelde groter is dan 120 µg/m³), van 1999 tot 2010.

Bron: VMM-MIRA, IRCEL.

25 dagen per kalenderjaar mag overschreden worden. In het MINA-plan 4 wordt de doelstelling doorgetrokken tot 2015. Op lange termijn mag deze concentratie niet meer overschreden worden.

De gemodelleerde **overschrijdingsindicator** bereikte in 2003 zijn hoogste waarde sinds het begin van de metingen. De warme zomer was daar niet vreemd aan. Ook 2006 kende veel overschrijdingsdagen. Sindsdien is het 3-jaargemiddelde van het aantal dagen met overschrijdingen sterk gedaald tot 17 in 2010. Het aantal en de grootte van de ozonpieken tijdens de zomersmogperiodes mogen dan wel dalen, verontrustend is de niet dalende ozonachtergrondconcentratie.

Fijn stof

Zwevend stof is een mengsel van afzonderlijke deeltjes met uiteenlopende samenstellingen en afmetingen. Een belangrijke fractie is PM₁₀. Deze deeltjes zijn kleiner dan 10 µm (micrometer). Het grootste deel van het fijn stof (31%) bestaat uit secundaire anorganische componenten (NO, NO₂, SO₂ en NH₃). Op de tweede plaats (20%) komt de organische massa (complexe groep met verschillende bronnen en zowel primaire als secundaire componenten) en op de derde plaats (13%) het bodemstof. Daarna volgen nog zeezout en roet.

Blootstelling aan fijn stof verhoogt het risico op longkanker en hart- en luchtwegaandoeningen. De jaargemiddelde **PM₁₀-concentratie** geeft een beeld van de langdurige blootstelling aan PM₁₀.

Volgens de Europese dochterrichtlijn Lucht mogen er vanaf 2005 geen overschrijdingen meer voorkomen van de jaargemiddelde concentratie van 40 µg/m³. Deze doel-

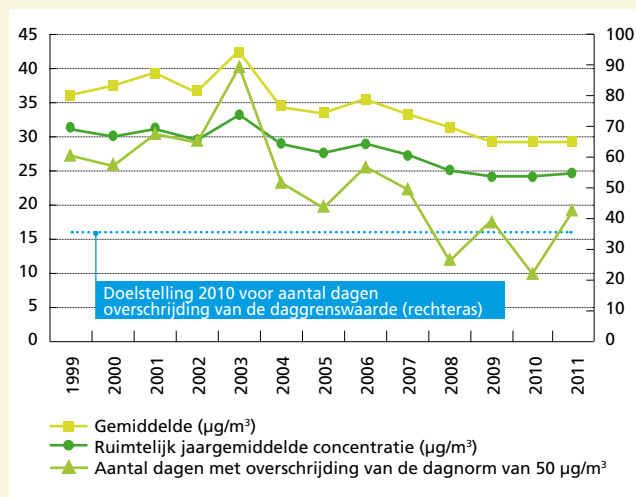
stelling werd gehaald wat betreft de gemiddelde waarde voor Vlaanderen. De jaargemiddelde PM₁₀-concentratie bleef de laatste 2 jaren stabiel op 29 µg/m³. Op geen enkel meetpunt werd de jaargemiddelde norm overschreden. Het Pact 2020 stelt dat de jaargemiddelde PM₁₀-concentratie tegen 2020 met 25% moet verminderen t.o.v. 2007. De Europese dagnorm voor fijn stof houdt in dat de daggemiddelde waarde van 50 µg/m³ 35 keer per jaar mag overschreden worden. In 2011 werd gedurende 43 dagen de daggrenswaarde overschreden. 37% van de Vlaamse bevolking werd meer dan 35 dagen blootgesteld aan de daggrenswaarde. Volgens het MINA-plan 4 mag er tegen 2015 niemand nog meer dan 35 dagen blootgesteld worden aan een daggrenswaarde van meer dan 50 µg/m³.

Het Pact 2020 vraagt dat Vlaanderen in 2020 voor o.a. luchtkwaliteit even goed scoort als de Europese economische topregio's. De 36e hoogste daggemiddelde concentratie bedroeg in Vlaanderen 48 µg/m³ in 2011. In de periode 1997-2009 was deze concentratie in Vlaanderen steeds hoger dan het Europese gemiddelde.

In de Europese Richtlijn betreffende de luchtkwaliteit en schonere lucht voor Europa is eveneens een normering voor **PM_{2,5}** opgenomen. Vanaf 1 januari 2010 geldt als streefwaarde een jaargemiddelde concentratie van 25 µg/m³, die vanaf 1 januari 2015 ook geldt als grenswaarde. In 2011 was de jaargemiddelde PM_{2,5}-concentratie 16,7 µg/m³. Volgens het MINA-plan 4 mag er vanaf 2015 niemand meer blootgesteld worden aan een jaargemiddelde concentratie van meer dan 25 µg/m³.

4.127 PM₁₀

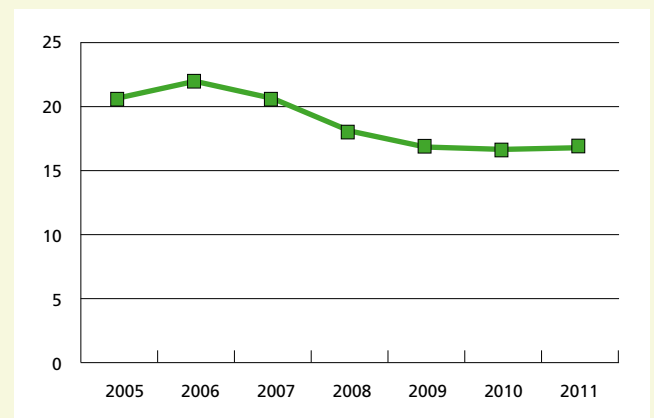
Evolutie van de jaargemiddelde PM₁₀-concentratie (linkeras, in µg/m³) en het aantal dagen waarop de daggemiddelde PM₁₀-concentratie groter is dan 50 µg/m³ (rechteras), van 1999 tot 2011.

Bron: VMM.

4.128 PM_{2,5}

Evolutie van de ruimtelijk jaargemiddelde PM_{2,5}-concentratie, van 2005 tot 2011, in µg/m³.

Bron: VMM.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Beyst, V. (2012), *Opstellen van een indicatorenset over de perceptie, houdingen en gedragingen van Vlamingen m.b.t. het milieu*, SVR Methoden en Technieken.
- De Groof, M., Princen, Y. (2011). *Inventarisatie huishoudelijke afvalstoffen 2010*, OVAM, Mechelen. D/2011/5024/62.
- Lenders S., Oeyen A., D'hooghe J. & Overloop S. (2011) Bodembalans van de Vlaamse landbouw, cijfers voor 2007-2009, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie in samenwerking met de Vlaamse Milieumaatschappij, Brussel.
- Maes, D., Vanreusel, W., Jacobs, I, Berwaerts, K. & Van Dyck, H. (2012). *Applying IUCN Red List criteria at a small regional level: a test case with butterflies in Flanders (north Belgium)*. Biological Conservation 145: 258-266.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2011), *Definitief ontwerp MINA-plan 4*.
- MIRA Indicatorrapport 2011 (2012) Marleen Van Steertegem (eindred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij.
- Monitoringsysteem Duurzaam Oppervlaktedelfstoffenbeleid, jaarverslag 2011, resultaten van 2010, D/2012/3241/007.
- Schauvliege, J. (2011). *Beleidsbrief Leefmilieu en Natuur 2011-2012*, Vlaams Parlement.
- Schauvliege, J. (2009). *Beleidsnota Leefmilieu en Natuur 2009-2014*, Vlaams Parlement.
- Sioen, G., Roskams, P. (2012). *Bosvitaliteitsinventaris 2011. Resultaten uit het bosvitaliteitsmeetnet (Level 1)*. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2012 (16). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Studiedienst van de Vlaamse Regering (2012). *Pact 2020. Kernindicatoren Meting 2012*.
- Vlaamse Milieumaatschappij (2011). *Jaarrapport Water 2010. Water- en waterbodemkwaliteit – Lozingen door bedrijven – Evaluatie saneringsinfrastructuur*.
- Vlaamse Milieumaatschappij (2011). *Lozingen in de lucht 1990-2010*.
- Vlaamse Milieumaatschappij (2011). *Luchtkwaliteit in het Vlaamse Gewest. Jaarverslag Immissiemeetnetten 2010*.
- Vlaams Parlement (2011). *Voorstel van decreet houdende wijziging van het Mestdecreet van 22 december 2006, stuk 1038 (2010-2011) Nr. 1*.
- VLM (2012), *Nitraatresidurapport 2011*.
- VLM (2012). *Voortgangsrapport mestbank 2011, Betreffende het mestbeleid in Vlaanderen*.
- VMM (2011), *NO₂-meetcampagne met passieve samplers in steden in 2010*.
- Institute for World Forestry, *The condition of forests in Europe, 2011 executive report*.
- Vlaamse Milieumaatschappij (VMM): <http://www.vmm.be>
- Milieurapport Vlaanderen (MIRA): <http://www.milieurapport.be>
- Milieu- en Natuurverkenning 2030: <http://www.milieuverkenning.be>
- Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij (OVAM): <http://www.ovam.be>
- Instituut voor natuur- en bosonderzoek (INBO): <http://www.inbo.be>
- Natuurindicatoren (INBO/NARA): <http://www.natuurindicatoren.be>
- Intergewestelijke cel voor het Leefmilieu (IRCEL/CELINE): <http://www.irceline.be>
- Vlaamse Landmaatschappij (VLM): <http://www.vlm.be>
- Milieubeleidsplan: <http://www.milieubeleidsplan.be>
- Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>
- European Environment Agency (EEA): <http://www.eea.europa.eu/>

DEFINITIES

Biotisch Uit levende organismen bestaand.

Abiotische factor Factor die te maken heeft met de niet-levende natuur.

Depositie Hoeveelheid van een stof of een groep van stoffen die uit de atmosfeer neerkomen in een gebied.

Ecosysteem Dynamisch (veranderend) complex van levensgemeenschappen van planten, dieren en micro-organismen en hun niet-levende omgeving, die in een onderlinge wisselwerking een functionele eenheid vormen, zoals bossen, heides en soortenrijke graslanden.

Freatisch grondwater Bovenste deel van de grondwaterlaag, net onder de grondwaterspiegel in een relatief goed doorlatende laag en boven een eerste slecht doorlatende of ondoorlatende laag; onderhevig aan seizoensgebonden schommelingen en gevoelig voor verontreiniging.

Natuurverwevingsgebieden Het beleid in natuurverwevingsgebieden is gericht op de handhaving en ontwikkeling van bepaalde natuurwaarden, waarbij andere functies dan natuur (zoals landbouw, bosbouw, militair domein en drinkwaterwinning) nevensgeschikt zijn.

Habitat Land- of waterzone met bijzondere geografische, abiotische of biotische kenmerken, die zowel natuurlijk als halfnatuurlijk kan zijn, waarin een bepaalde soort leeft.

Kritische last Maximaal toelaatbare depositie per eenheid van oppervlakte voor een bepaald ecosysteem zonder dat er op lange termijn schadelijke effecten optreden.

Effectief natuurbeheer De erkende, Vlaamse of bosreservaten en de natuurgebieden met een goedgekeurd beheerplan.

4.5 ENERGIE

Het Vlaamse energiebeleid is de komende jaren gericht op het bevorderen van een efficiënt energiegebruik, het stimuleren van een milieuvriendelijke energieopwekking, het bestrijden van de energiearmoede, het verbeteren van de werking van de elektriciteits- en gasmarkt en het verzekeren van een performant en modern elektriciteits- en gasnet.

Deze doelstellingen van de beleidsnota Energie 2009-2014 vormen de leidraad voor dit hoofdstuk.

Efficiënt energiegebruik

De Vlaamse Regering streeft naar een vermindering van het energiegebruik met 20% ten opzichte van het verwachte niveau in 2020 bij ongewijzigd beleid (doelstelling Pact 2020).

Daarnaast verplicht de Europese Richtlijn Energie-Efficiëntie van 2006 de lidstaten om het finale energiegebruik van activiteiten die niet onder het Europees Emissiehandelssysteem (ETS) vallen te beperken en de energie-efficiëntie ervan op te krikken. Conform de indicatieve doelstelling in de richtlijn, streefde het eerste Vlaamse Actieplan Energie-Efficiëntie ernaar om eind 2016 een absolute hoeveelheid energie te besparen die overeenkomt met 9% van het gemiddelde finale binnenlandse energie-

gebruik over de periode 2001-2005.

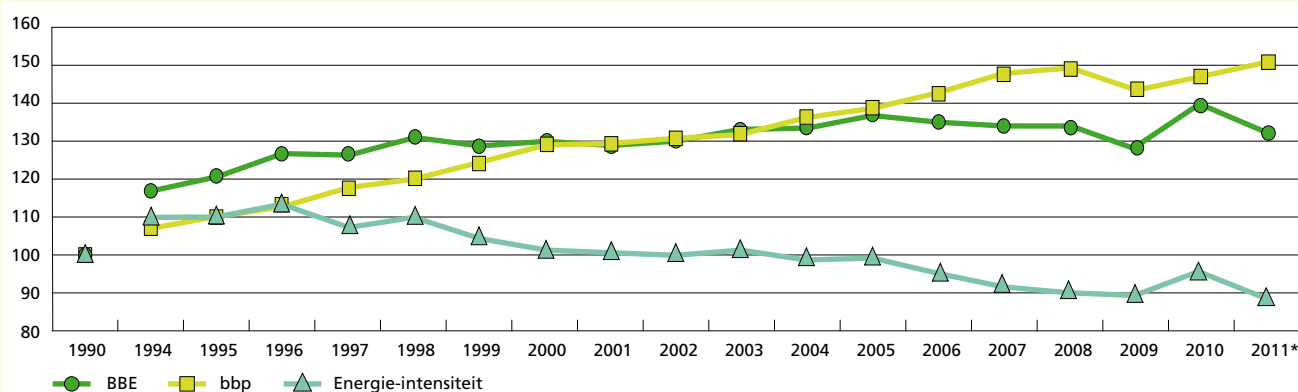
Op 17 juni 2011 nam de Vlaamse Regering akte van het tweede Vlaamse Actieplan Energie-efficiëntie. Hieruit blijkt dat de tussentijdse energiebesparingsstreefwaarde voor 2010 (een absolute besparing die overeenkomt met 3% van het gemiddeld finaal energiegebruik in de periode 2001-2005) ruimschoots gerealiseerd is, de effectieve besparing in 2010 wordt geschat op 5,7%. Uit de berekeningen voor het tweede actieplan bleek eveneens dat eind 2016 een energiebesparing van 13% mogelijk is, beter dus dan de streefwaarde van 9% uit de Europese Richtlijn Energie-Efficiëntie.

De volgende indicatoren gaan in op de energie-intensiteit en het energieverbruik (per sector), met daarbij specifieke aandacht voor het energieverbruik van het gebouwenpark.

Het bruto binnenlands energieverbruik bedraagt volgens een voorlopige schatting 1.595 PetaJoule in 2011. Dit is 32% meer dan in 1990 maar 5% minder dan in 2010. Voornaamste redenen voor deze daling ten opzichte van 2010 zijn enerzijds het gemiddeld warmere jaar 2011 waardoor sectoren met een energiegebruik afhankelijk van het buitenklimaat (voornamelijk de huishoudens, de tertiaire en landbouwsector) een lager energieverbruik vertonen. Ook is er een verminderde niet-nucleaire elektriciteitsproductie waarbij vooral de aardgascentrales

4.129 Energie-intensiteit

Evolutie van het bruto binnenlands energieverbruik, het bruto binnenlands product en de energie-intensiteit van de economie, van 1990 tot 2011, index 1990 = 100.

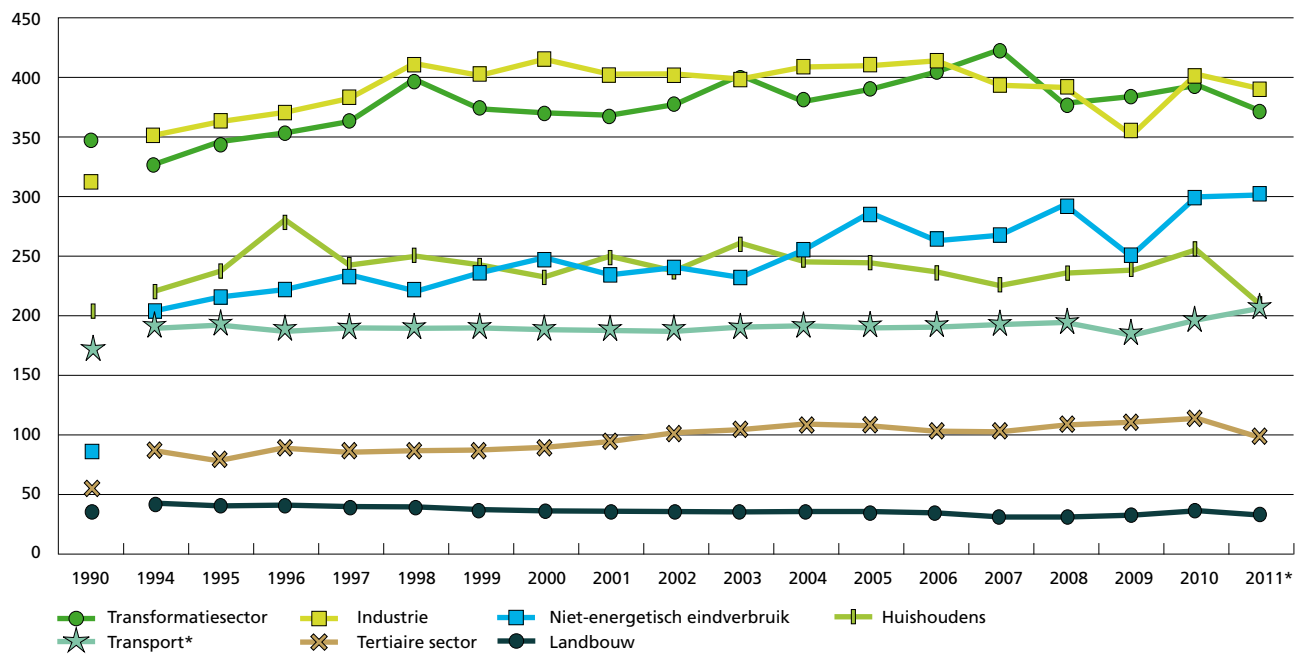
*: Voorlopige cijfers voor 2011.

Noot: bbp in kettingeuros, referentiejaar 2000.

Bron: Energiebalans VITO, bewerking SVR.

4.130 Energieverbruik per sector

Evolutie van het energieverbruik per sector, van 1990 tot 2011, in PJ.

*: Voorlopige cijfers voor 2011.
Bron: Energiebalans VITO.

minder draaiuren presteerden. De voorbije jaren is er ook meer en meer in energie-efficiëntie geïnvesteerd wat mede een daling van het energieverbruik ondersteunt.

De energie-intensiteit geeft een goed beeld van de energieafhankelijkheid van de economie. De energie-intensiteit vergelijkt het bruto binnenlands energieverbruik (BBE) met het bruto binnenlands product (bbp). Met uitzondering van 2010 (heropleving van de economie na het crisisjaar 2009 en bovendien een zeer koud jaar) is er sinds 2003 een ont koppeling tussen de economische groei en het energieverbruik. In 2011 ligt de energie-intensiteit 12% lager dan in 1990. Dit is zowel het gevolg van structurele effecten (verschuivingen van het belang van sectoren in de Vlaamse economie) als van een toegenomen energie-efficiëntie (verminderd energieverbruik per eenheid product of dienst). Vooral in een aantal industriële sectoren en de elektriciteitssector nam de energie-efficiëntie de voorbije jaren toe.

Het Vlaamse Gewest had in 2010, samen met Finland, de hoogste energie-intensiteit van de EU15. Een belangrijke oorzaak voor dit hoge cijfer is de Vlaamse energie-intensieve industrie zoals de chemie, de ijzer- en staalsector en de voedingssector. Een belangrijk deel van haar productie wordt geëxporteerd, het energieverbruik en de samenhangende uitstoot worden echter toegerekend aan het Vlaamse Gewest.

De Vlaamse overheid wil in het bijzonder het energieverbruik van het gebouwenpark doen dalen, door voor nieuwe gebouwen strengere energienormen te hanteren

en in het bestaande gebouwenpark maatregelen ter verbetering van de energie-efficiëntie te nemen. Dit door het stimuleren van de plaatsing van dak- of zoldervloerisolatie, muurisolatie, de vervanging van enkel glas en inefficiënte verwarmingsinstallaties.

Het energieverbruik van het gebouwenpark vindt vooral zijn weerslag in het energieverbruik van de huishoudens (13% van het BBE) en de dienstensector (6% van het BBE). Het energieverbruik van de huishoudens volgde tussen 2003 en 2007 een neerwaartse lijn, in hoofdzaak het gevolg van warmere jaren. 2008, 2009 en vooral 2010 kenden relatief koude wintermaanden met een hogere verwarmingsbehoefte. Daardoor steeg het energieverbruik van de huishoudens en de dienstensector, die vooral energie gebruiken om gebouwen te verwarmen. Door het warmere 2011 daalt hun energieverbruik met 19% (huishoudens) en 14% (dienstensector) ten opzichte van 2010.

De industrie en de transformatiesector (elektriciteitscentrales, raffinaderijen en cokesfabriek) nemen 24% en 23% van het energieverbruik voor hun rekening. Door de crisis de voorbije jaren daalde het energieverbruik in alle industriële deelsectoren. De opleving van de economie zorgde in 2010 terug voor een forse toename. In 2011 daalt het energieverbruik in de industrie (wat voor driekwart op rekening van de sectoren ijzer- en staal, chemie en voeding komt) met 3% tegenover 2010.

Het energieverbruik in de transformatiesector ligt in 2011 5% lager dan in 2010, voornamelijk door de afgenomen niet-nucleaire elektriciteitsproductie waarbij vooral minder gas werd verbruikt.

19% van het bruto binnenlands energieverbruik wordt niet-energetisch aangewend als grondstof, solvent of smeermiddel (voornamelijk in de chemische industrie). Eveneens gepaard gaande met de economische heropleving kende dit niet-energetisch verbruik een sterke stijging in 2010. In 2011 bedraagt de toename 1%.

De transportsector (13% van het BBE) liet in 2009 voor het eerst een uitgesproken daling van het energiegebruik optekenen. Deze daling kwam vooral voort uit een daling van het goederentransport. De jongste twee jaar nam het verbruik opnieuw toe met een toename van 5% tussen 2010 en 2011.

De landbouw- en visserijsector maakt ongeveer 2% uit van het BBE. Hier valt het voorbije jaar een afname met 3% te noteren.

Energieopwekking

Een volgende doelstelling van het beleid is het verhogen van de milieuvriendelijke energieopwekking door de toepassing van warmtekrachtkoppeling en het gebruik van hernieuwbare energiebronnen.

In dit deel komt eerst de elektriciteitsproductie aan bod. Dan volgen indicatoren over het opgesteld vermogen en de elektriciteitsproductie in WKK's, groene stroom en het totaal aandeel hernieuwbare energie. Tot slot komt de eco-efficiëntie van de energiesector aan bod.

In 2011 ligt de netto elektriciteitsproductie 30% hoger dan in 1990, tegenover 2010 nam de productie echter af met 5,7% (een toename met 3,9% bij de nucleaire productie maar een afname met 13,1% bij de niet-nucleaire productie).

Op die manier vergroot kernenergie met een aandeel van 48% zijn rol als belangrijkste energiebron bij de elektriciteitsproductie. Aardgas heeft een aandeel van 33% (een afname met 20% ten opzichte van 2010) en steenkool 10% (9% minder dan in 2010). Het aandeel van hernieuwbare energiebronnen en afval kent sinds 2004 een forse stijging en komt in 2011 uit op 9%.

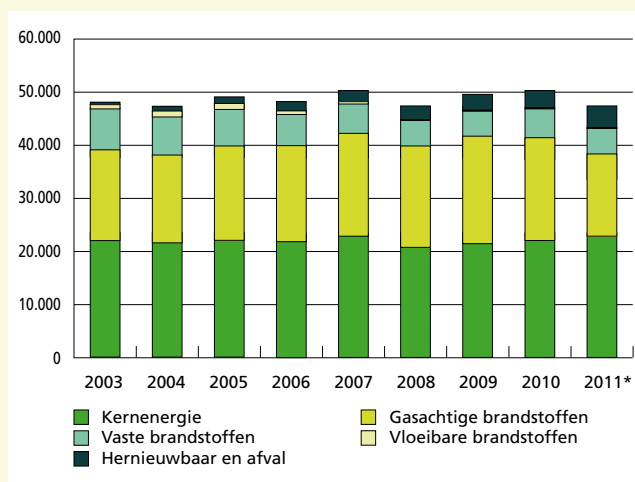
Warmtekrachtkoppeling of WKK is de gelijktijdige omzetting van energie in nuttige warmte en kracht (meestal gebruikt om stroom op te wekken). WKK-installaties benutten de primaire energiebronnen beter en verlagen de emissies in vergelijking met de gescheiden opwekking van elektriciteit en warmte. Wanneer minder brandstof wordt gebruikt dan bij de best beschikbare technologie voor gescheiden opwekking van dezelfde hoeveelheden elektriciteit en warmte, dan beschouwt men de installatie als een 'kwalitatieve WKK'. Installaties groter dan 1 MWe dienen een primaire energiebesparing van ten minste 10% te realiseren om te voldoen aan de definitie van een kwalitatieve WKK.

In uitvoering van het Europese Energie- en Klimaatpakket 2020 wil de Beleidsnota Energie 2009-2014 het aandeel elektriciteit geproduceerd uit hernieuwbare energiebronnen en kwalitatieve WKK verder optrekken naar 2020. De beleidsnota bevat echter geen kwantitatieve doelstelling voor kwalitatieve WKK.

Eind 2011 is het totaal elektrisch en mechanisch vermogen aan WKK-installaties in Vlaanderen opgelopen tot 2.137 MW, 51 MW of 2,4% meer dan in 2010. Alle WKK-installaties samen produceerden in 2011 voor 11,6 TWh elektriciteit of 20,3% van het bruto binnenlands elektriciteitsverbruik, een daling met 4% ten opzichte van 2010.

4.131 Elektriciteitsproductie

Aandeel van de energiedragers in de netto elektriciteitsproductie, van 2003 tot 2011, in GWh.

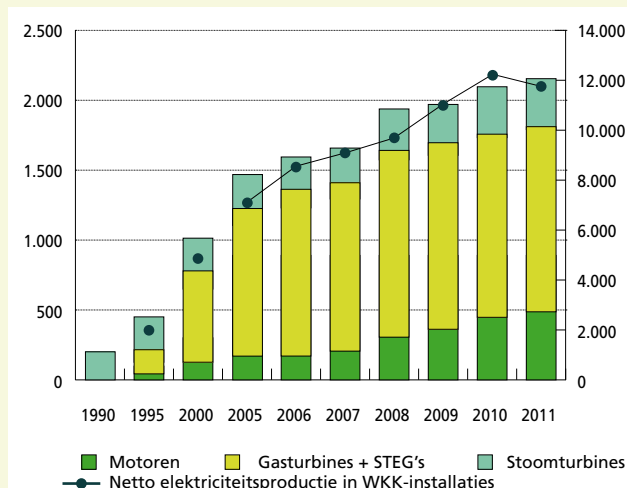
*: Voorlopige cijfers voor 2011.

Publieke en autonome productie (dus zonder de zelfproducenten) maar wel inclusief de totale productie uit wind, water en PV.

Bron: VITO.

4.132 Warmtekrachtkoppeling

Evolutie van het opgesteld elektrisch en mechanisch vermogen in MW_{e+m} (linkeras) en elektriciteitsproductie in GWh (rechteras) in WKK's, van 1990 tot 2011.

Bron: VITO, VMM-MIRA.

Sinds 2005 wordt de WKK-elektriciteitsproductie ondersteund door een certificatiesysteem en een quotumverplichting dat de Vlaamse overheid oplegt aan de elektriciteitsleveranciers. Dat zorgde voor een toename van het opgesteld vermogen aan WKK-installaties met 47% tussen 2005 en 2011. Bovendien ondersteunt het certificatiesysteem enkel kwalitatieve WKK-installaties. Samen met het degressieve karakter waarmee installaties certificaten kunnen opbrengen, zorgt die kwaliteitseis ervoor dat er niet alleen nieuwe WKK's geïnstalleerd worden, maar ook dat bestaande (minder kwalitatieve) installaties de laatste jaren versneld worden vervangen.

De impuls van het certificatiesysteem was zelfs zo groot dat er vandaag een overschot is aan WKK-certificaten ten opzichte van de quotumverplichting. Om investeerders meer zekerheid te bieden keurde het Vlaams Parlement op 6 juli 2012 een hervorming van het steunmechanisme goed.

De Europese Richtlijn Hernieuwbare Energie van 2009 legt België op om tegen 2020 13% van het bruto finaal energiegebruik te halen uit hernieuwbare energiebronnen. België – dat deze doelstelling nog niet heeft vertaald naar doelstellingen voor de gewesten en de federale overheid – kan zelf bepalen hoe deze doelstelling verder wordt gespecificeerd naar groene stroom, groene warmte & koeling en hernieuwbare energie in transport (zowel biobrandstoffen als groene stroom voor elektrische voertuigen).

Per decreet van 8 mei 2009 kregen de elektriciteitsleveranciers de verplichting opgelegd om het aandeel groene stroom in de leveringen in het Vlaamse Gewest te verhogen van 6% in 2010 naar 13% in 2020. Recent heeft Vlaanderen beslist deze doelstelling op te trekken tot een aandeel van 20,5% in 2020.

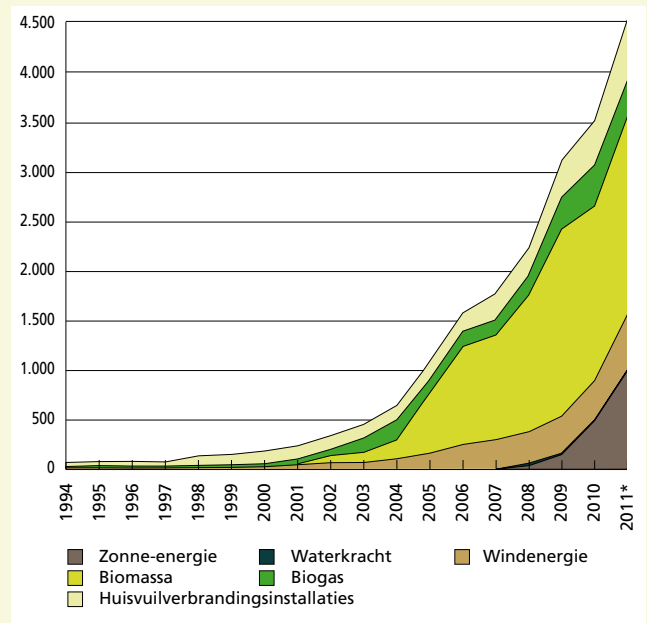
In 2011 bedraagt de totale bruto productie van groene stroom 4.476 GWh, een toename met 27% ten opzichte van 2010. Dit betekent een aandeel van 7,5% in het Vlaamse bruto elektriciteitsverbruik.

Productie op basis van biologisch materiaal – biomassa, biogas en de organische fractie van het huisvuil – blijft de productie van groene stroom domineren. Het grote aandeel van biomassa is vooral toe te schrijven aan de co-verbranding van biomassa in klassieke elektriciteitscentrales.

Toch deed de installatie van nieuwe zonnepanelen en windturbines het aandeel zonne-, wind-, en waterenergie oplopen van 17% in 2009 tot 35% in 2011. Vooral de toename in de productie van zonne-energie valt op (x6 tussen 2009 en 2011). Hierbij speelde het gunstige ondersteuningsmechanisme voor zonnepanelen een belangrijke rol. Zo kregen installaties die in 2010 in dienst genomen werden nog een gegarandeerde prijs van 350 euro per groenestroomcertificaat en dit gedurende 20 jaar. Voor installaties die in de eerste helft van 2011 geplaatst werden, daalde de prijsgarantie tot 330 euro en voor latere indiensttredingen is een variabel steunbedrag voorzien naargelang het geïnstalleerd vermogen en naargelang de datum van indiensttreding (hoe verder in de toekomst, hoe lager het steunbedrag).

4.133 Groene stroom

Evolutie van de productie van groene stroom, van 1994 tot 2011, in GWh.

*: Voorlopige cijfers voor 2011.
Bron: VITO.

Het bruto finaal verbruik van hernieuwbare energie voor verwarming en koeling bedraagt in 2011 13,6 PJ, een daling met 12% ten opzichte van 2010. Dit is 2,6% van het bruto finaal energieverbruik voor verwarming en koeling.

Warmtepompen, warmtepompboilers en zonneboilers die warmte onttrekken aan de bodem, de lucht of de zonnestraling leveren in 2011 slechts 7% van de groene warmte maar hun productie is wel gestegen met 28% ten opzichte van 2010.

De grootste bijdrage in de groene warmte is afkomstig van de inzet van biomassa (93%). Zo is 54% van de groene warmte afkomstig van gewone verbrandingsinstallaties die werken op biomassa. Dit zijn installaties die uitsluitend warmte produceren, voornamelijk uit verschillende vormen van hout (pellets, stookhout, houtafval, houtkrullen, houtstof, houtzaagsel) in de industrie en voor het verwarmen van gebouwen.

39% van de groene warmte komt uit WKK-installaties die werken op biomassa, biogas of biobrandstoffen en die naast groene warmte ook groene stroom produceren. Hierbij hoort ook de warmterecuperatie uit de hernieuwbare fractie van afval in verbrandingsovens.

Voor groene warmte zijn er momenteel geen specifieke Europese of Vlaamse doelstellingen geformuleerd.

De richtlijn hernieuwbare energie van 2009 legt elke EU-lidstaat op tegen 2020 minstens 10% hernieuwbare energie in te zetten in het weg- en spoorvervoer.

Het aandeel energie uit hernieuwbare bronnen in het vervoer (biobrandstoffen en groene stroom) ten opzichte van het finale energieverbruik in het vervoer bedraagt 4% in 2011.

4.134 Aandeel hernieuwbare energie

Evolutie van het totale aandeel hernieuwbare energie (groene stroom, groene warmte en hernieuwbare energie in transport) in het bruto finale energieverbruik, van 2005 tot 2011, in %.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Elektriciteit							
Bruto groene stroom productie (GWh)	1.069	1.590	1.763	2.214	3.095	3.515	4.476
Bruto totaal elektriciteitsverbruik (GWh)	58.524	60.181	60.383	60.247	56.827	61.631	60.017
% groene stroom	1,8%	2,6%	2,9%	3,7%	5,4%	5,7%	7,5%
Verwarming en koeling							
Bruto totaal verbruik van hernieuwbare energie voor verwarming en koeling (PJ)	9,8	10,1	11,5	11,9	12,8	15,3	13,6
Bruto totaal energieverbruik voor verwarming en koeling (PJ)	599	587	554	562	540	595	525
% groene warmte	1,6%	1,7%	2,1%	2,1%	2,4%	2,6%	2,6%
Vervoer							
Eindverbruik van energie uit hernieuwbare bronnen in vervoer (PJ)	0,0	0,0	2,0	2,3	5,3	8,8	7,7
Finaal energieverbruik van vervoer (PJ)	178,8	179,2	182,2	183,8	173,7	185,0	194,4
% groen transport	0,0%	0,0%	1,1%	1,2%	3,0%	4,8%	4,0%
Hernieuwbare energie doelstelling							
Totaal hernieuwbare energie (PJ)	13,6	15,9	19,8	22,2	29,2	36,8	37,4
Totaal bruto totaal energieverbruik (PJ)	1.036	1.030	1.004	1.016	964	1.049	984
% hernieuwbare energie / totaal bruto totaal energieverbruik	1,3%	1,5%	2,0%	2,2%	3,0%	3,5%	3,8%

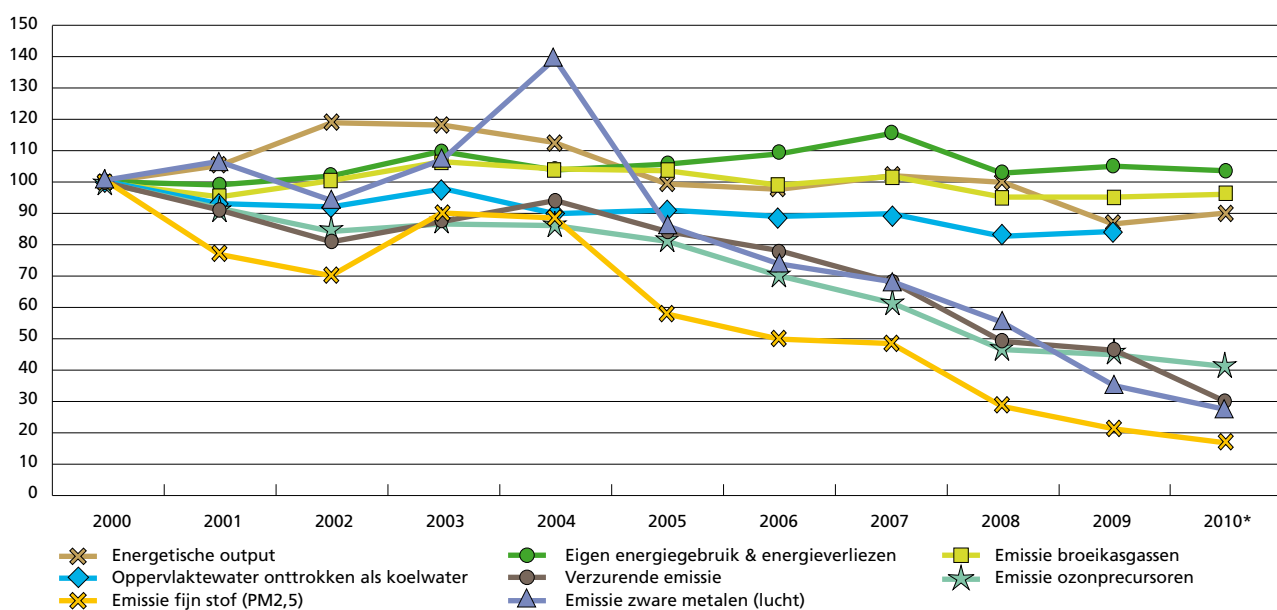
*: Voorlopige cijfers voor 2011.
Bron: VITO.

Momenteel gaat het hierbij vooral om biobrandstoffen. De inzet van biobrandstoffen was in 2005 en 2006 nog verwaarloosbaar. Vanaf 2007 kon men biodiesel in bijgemengde vorm tanken bij enkele verdelers. In 2011 lag het biodieselgebruik op 6,2 PJ. Bio-ethanol is pas sinds 2008 op de markt in Vlaanderen. In 2011 is er 0,9 PJ van gebruikt. Er is een duidelijk effect merkbaar van de invoering van accijnsvrije productiequota (eind 2006) en van

de verplichting om 4% biobrandstoffen bij te mengen in benzine en diesel (sinds juli 2009). Biobrandstoffen worden gewonnen uit natuurlijke hernieuwbare bronnen. Bij biobrandstoffen van de eerste generatie gaat het dan meestal om voedselgewassen zoals koolzaad, maïs, graan en suikerbiet. Biobrandstoffen die niet aan voedsel gerelateerd zijn, worden meestal de tweede generatie genoemd. Deze worden gemaakt uit

4.135 Eco-efficiëntie energiesector

Evolutie van de eco-efficiëntie van de energiesector, van 2000 tot 2010, index 2000 = 100.

*: Voorlopige cijfers voor 2010.
Bron: VMM-MIRA.

speciaal daarvoor geteelde energiegewassen, oneetbare gedeelten van voedselgewassen, houtsnippers, stro of afval.

Met aandelen van 7,5% groene stroom, 2,6% groene warmte en 4,0% hernieuwbare energie in transport heeft Vlaanderen in 2011 een aandeel van 3,8% hernieuwbare energie in het totaal bruto finaal energiegebruik zoals gedefinieerd in de Europese Richtlijn Hernieuwbare Energie. Vlaanderen is dus nog een eind verwijderd van de doelstelling die België voor 2020 kreeg opgelegd (13%). De onderhandelingen over de verdeling van deze doelstelling tussen de gewesten en de federale overheid zijn nog bezig.

De eco-efficiëntie vergelijkt de milieudruk van de energiesector met de hoeveelheid geproduceerde energie bruikbaar voor de eindgebruikers. Ontkoppeling treedt op wanneer de groeisnelheid van een drukindicator lager is dan de groeisnelheid van de activiteitsindicator. De ont koppeling is absoluut als de groei van de drukindicator nul of negatief is.

De energetische output van de energiesector – de som van de energie-inhoud van zijn eindproducten zoals motorbrandstoffen of elektriciteit – vertoont na 2002 een daling. In 2010 is er een stijging met 3%, wat vrij beperkt is in vergelijking met de stijging van het bruto binnenlands energiegebruik (+9%) dat jaar in Vlaanderen. Petroleumraffinaderijen hebben het belangrijkste aandeel in de energetische output (87%), en het verloop van de output-curve is dan ook vooral bepaald door die raffinaderijen. Het eigen energiegebruik en de energieverliezen bij de transformatie, het transport en de distributie zijn daarentegen licht gedaald in 2010. Dit duidt op een iets hoger rendement.

Ten opzichte van 2000 is er in 2010 een absolute ont koppeling voor de emissies van ozonprecursoren (-60%), verzurende stoffen (-71%), zware metalen (-73%) en fijn stof (-84%). Deze emissies zijn sterk afhankelijk van het steenkoolgebruik in elektriciteitscentrales. De emissie van broeikasgassen vertoont een schommelend verloop rond het niveau van 2000, en is zelfs minder gedaald dan de energetische output van de sector.

Energiearmoede

Het Vlaamse regeerakkoord en de beleidsnota Energie 2009-2014 stellen dat energie een basisbehoefte en een basisrecht is. Armoede mag geen aanleiding geven tot menonwaardige levensomstandigheden door een gebrek aan warm water, verwarming of elektriciteit. Daarom mogen zonder sociaal onderzoek geen gezinnen afgesloten worden van elektriciteit of aardgas.

Het aantal huishoudens dat bij de distributienetbeheerder gas en elektriciteit afneemt, stijgt jaarlijks. Nadat de commerciële leverancier het leveringscontract met een klant heeft opgezegd wegens wanbetaling, is het de netbeheerder die deze klanten zoals wettelijk bepaald verder belevt in zijn rol als sociale leverancier. Eind 2011 gaat het om 82.012 huishoudens voor elektriciteit (6% meer dan in 2010) en 58.858 voor aardgas (+ 8%). Dit komt overeen met 3,1% en 3,6% van de huishoudelijke elektriciteits- en gasafnemers. In 2012 werkte de Vlaamse Regering een pakket maatregelen uit om de klanten bij de netbeheerder terug naar de vrije markt te krijgen.

Iets meer dan de helft van de door de sociale leverancier van elektriciteit beleverde huishoudens (54%) wordt belevd via een budgetmeter. Tot 2006 vereiste de regelgeving dat bij elektriciteitsklanten van de sociale leverancier dadelijk een budgetmeter werd geïnstalleerd. Sinds 2007 geldt dit enkel bij afnemers die hun facturen ook bij de sociale leverancier niet correct betalen. Eind 2011 verbruikt 1,6% van alle huishoudelijke elektriciteitsafnemers stroom via een budgetmeter. Het aantal actieve budgetmeters is de voorbije jaren jaar na jaar toegenomen. Sommige gezinnen verkiezen immers niet terug te keren naar de commerciële markt uit vrees opnieuw schulden op te bouwen. Via hun budgetmeter willen ze hun energiekost in toom houden. Op datzelfde moment verbruiken 1.661 gezinnen elektriciteit via een stroombegrenzer. Het verbruik wordt daarvoor begrensd tot een vermogen van 10 ampère. Enkel waar technisch niet mogelijk, bijvoorbeeld door plaatsgebrek, worden nog stroombegrenzers geplaatst. In 2011 werden veel meer stroombegrenzers uitgeschakeld dan geplaatst, waardoor hun aantal afnam met 40%. Het aantal actieve aardgasbudgetmeters stijgt met 33%

4.136 Energiearmoede

Evolutie van het aantal klanten van de sociale leverancier, het aantal actieve budgetmeters en stroombegrenzers en het aantal afgesloten toegangspunten na advies LAC, van 2005 tot 2011.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Klanten sociale leverancier elektriciteit	35.994	53.645	52.170	60.026	72.978	77.324	82.012
Actieve budgetmeters elektriciteit	15.901	25.405	34.300	36.059	40.341	41.200	43.999
Actieve stroombegrenzers	3.292	3.743	3.424	2.728	2.509	2.790	1.661
Afgesloten toegangspunten elektriciteit na advies LAC	1.070	749	1.445	1.429	923	1.857	1.165
Klanten sociale leverancier aardgas	24.702	37.948	36.127	41.521	50.721	54.701	58.858
Actieve budgetmeters aardgas	0	0	0	0	4.488	18.190	24.220
Afgesloten toegangspunten aardgas na advies LAC	1.199	1.222	3.335	3.387	3.122	2.836	1.850

Bron: VREG.

tegenover 2010. Hier is immers een inhaalbeweging aan de gang aangezien de uitrol van de aardgasbudgetmeters pas eind 2009 van start ging. Eind 2011 nemen 24.220 gezinnen aardgas af via een budgetmeter (of 1,5% van de huishoudelijke gasafnemers).

Bij wanbetaling bij de sociale leverancier moet een vraag tot afsluiting van een klant voorgelegd worden aan de lokale adviescommissie (LAC) van de gemeente, behalve ingeval van fraude, bij onveiligheid, bij leegstand of wanneer de klant weigert om een contract te tekenen na verhuys. Het aantal afgesloten toegangspunten na advies van de LAC daalde de voorbije jaren voor aardgas. Dit als gevolg van het toenemende gebruik van aardgasbudgetmeters als alternatief voor afsluiting. Ook voor elektriciteit is er een daling na de forse toename in 2010. Die kwam er na een verandering in de procedure waardoor een aantal afsluitingen die normaal in 2011 plaatsgehad zouden hebben, vervroegd zijn naar 2010.

Er wordt gesproken over afgesloten toegangspunten en niet over huishoudens omdat niet geweten is of de toegangspunten ook effectief bewoond zijn.

Elektriciteits- en gasmarkt

De Vlaamse overheid wil een goed werkende elektriciteits- en gasmarkt met een goede dienstverlening en concurrentiële prijzen. Concurrentiële prijzen zijn enkel mogelijk mits een onafhankelijk netbeheer, een niet-discriminatoire toegang tot het net en een gelijk speelveld tussen de leveranciers.

62% van alle elektriciteitsleveringen staat op naam de GDF-Suez groep (Electrabel). In 2004, het eerste jaar van de vrijmaking van de markt, bedroeg dit nog 76%. De drie grootste elektriciteitsleveranciers (GDF-Suez, EDF-Lumi-

nus en Nuon) leveren samen 89% van alle elektriciteit aan eindafnemers op het distributienet in Vlaanderen.

Ook voor aardgas neemt GDF-Suez nog steeds het overgrote deel van de leveringen op het distributienet voor haar rekening. Slechts een aantal leveranciers heeft een marktaandeel van minimaal 2%. Opvallend is de toename van het marktaandeel van de groep 'Overige' die verschillende marktspelers omvat met een marktaandeel onder de 2%. Voor aardgas zijn de drie grootste leveranciers GDF-Suez, EDF-Luminus en de ENI-groep gevormd door Distrigas en Nuon. Samen leveren ze 89% van het totale volume aardgas aan de eindafnemers. In 2004 bedroeg dit nog 99%. Er is hier dus een positieve evolutie merkbaar.

De Herfindahl-Hirschman index (HHI) is een vaak gebruikte maatstaf voor de concentratiegraad in een sector. De berekening is gebaseerd op de verdeling van de markt onder verschillende aanbieders. De uitkomst van de berekening ligt steeds tussen 0 (volledige mededinging) en 10.000 (monopolie). In het algemeen is een HHI onder de 1.800 aangewezen. Een HHI boven de 2.500 wijst op zware risico's voor de marktwerking.

Net zoals de voorgaande jaren is er een positieve evolutie wat de concentratiegraad betreft. De vooruitgang in 2011 is de sterkste die al werd vastgesteld. Voor aardgas is de evolutie nog iets meer uitgesproken dan voor elektriciteit. Daardoor is de aardgasmarkt voor het eerst minder sterk geconcentreerd dan de elektriciteitsmarkt. Toch worden de maximale waarden voor de HHI (van 1.800 tot 2.500) zowel voor elektriciteits- als voor aardgaslevering in ruime mate overschreden. De Vlaamse energiemarkt is dan ook nog steeds sterk geconcentreerd. Dit is te wijten aan het belangrijke marktaandeel van de standaardleveranciers en aan de fusies en participaties tussen de verschillende spelers.

4.137 Marktaandelen

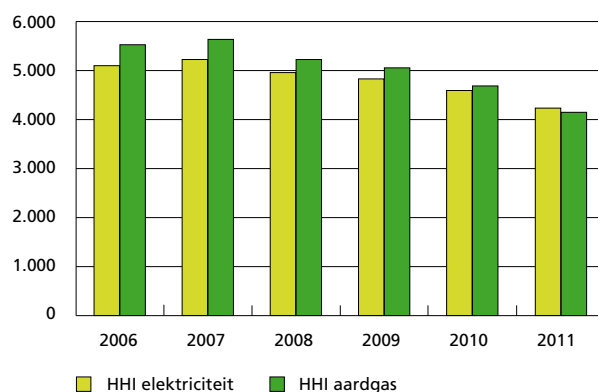
Marktaandelen van leveranciers, uitgedrukt in geleverde elektriciteit en geleverd aardgas aan afnemers op het distributienet, van 2004 tot 2011, in %.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Elektriciteitslevering								
GDF-Suez	75,8	69,8	68,6	70,6	70,1	68,9	66,4	62,1
EDF-Luminus	16,5	19,3	19,0	15,2	13,9	15,2	17,2	19,8
Nuon	3,9	5,4	5,9	5,5	5,4	5,7	6,9	7,2
E.ON	0,7	1,1	1,9	2,3	2,9	3,1	3,7	4,7
Essent	1,3	2,0	2,3	2,2	2,2	1,8	1,7	2,0
Eneco	0,0	0,0	0,5	1,5	2,5	2,8	1,9	1,6
Overige	1,8	2,4	1,6	1,7	2,0	2,3	2,3	2,6
Gaslevering								
GDF-Suez	77,8	73,3	69,4	66,3	65,6	62,8	60,9	56,8
EDF-Luminus	13,0	12,3	14,8	13,9	14,5	16,0	16,2	16,7
Distrigas	4,9	6,2	7,6	9,1	8,2	7,5	8,0	10,4
Nuon	2,9	5,1	5,3	5,7	5,4	5,2	5,2	4,9
Lampiris						0,4	1,3	2,9
Overige	1,3	3,2	2,8	5,1	6,2	8,2	8,5	8,3

Bron: VREG.

4.138 Marktwerking

Evolutie van de Herfindahl-Hirschman index voor de elektriciteits- en aardgasmarkt op basis van marktaandelen in termen van toegangspunten, van 2006 tot 2011, index tussen 0 (volledige mededinging) en 10.000 (monopolie).

Bron: VREG.

4.139 Stroom- en gasonderbrekingen

Evolutie van de frequentie en de duur van de stroom- en gasonderbrekingen op het distributienet, van 2005 tot 2011.

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Laagspanningsnet	Frequentie onderbrekingen				0,06	0,05	0,06	0,06
	Duur onbeschikbaarheid				0:06:23	0:05:35	0:07:04	0:07:36
Middenspanningsnet	Frequentie onderbrekingen	0,69	0,68	0,56	0,55	0,51	0,51	0,48
	Duur onbeschikbaarheid	0:36:19	00:28:22	0:22:19	0:22:07	0:21:30	0:20:06	0:17:55
Aardgasnet	Duur onbeschikbaarheid		0:06:00	0:06:00	0:05:00	0:05:00	0:05:30	0:7:12

Bron: VREG.

Elektriciteits- en gasnetwerk

Uit internationale vergelijkingen blijkt dat de betrouwbaarheid van de elektriciteits- en gasvoorziening in het Vlaamse Gewest zeer hoog is. Het aantal en de duur van de stroom- en gasonderbrekingen zijn beperkt. De Vlaamse overheid wil dit zo houden.

In 2011 werd de stroomvoorziening van een Vlaamse afnemer gemiddeld 0,48 keer accidenteel onderbroken door incidenten op het middenspanningsnet en 0,06 keer door een onderbreking op het laagspanningsnet.

Een gebruiker op het middenspanningsnet had daardoor in 2011 gemiddeld 17 minuten en 55 seconden geen elektriciteit als gevolg van incidenten. Opnieuw een verbetering ten opzichte van het vorige jaar, sinds 2005 is er een positieve trend waarneembaar.

Tot 2007 werd de onbeschikbaarheid als gevolg van onderbrekingen op het laagspanningsnet geschat op 5 minuten. De netbeheerders ontwikkelden op vraag van de VREG een methodiek die toeliet de onderbrekingen op het laagspanningsnet te kwantificeren. Deze onderbrekingsduur kon nu bepaald worden op 7 minuten en 36 seconden.

Incidenten op laagspannings- en middenspanningsnet samen veroorzaken bij de laagspanningsnet-gebruiker een gemiddelde spanningsonderbreking van 25 minuten en 31 seconden.

De onbeschikbaarheid is voornamelijk het gevolg van defecten op middenspannings- en hoogspanningskabels. Deze kunnen al dan niet veroorzaakt zijn door derden. De netbeheerders kunnen hier enerzijds via hun investeringspolitiek en anderzijds via het verstrekken van de ligginggegevens invloed op uitoefenen. Om kabelbreuken door derden in de toekomst zoveel mogelijk te vermijden hebben de netbeheerders de ligginggegevens van hun kabels recent samengebracht in het Kabel en Leiding Informatie Portaal. Zo wordt graafschade aan kabels voorkomen.

In het algemeen blijft de betrouwbaarheid van de middenspanningsdistributienetten op een hoog peil gehandhaafd. Uit cijfers van de Council of European Energy Regulators (CEER) blijkt dat de Vlaamse onderbrekingscijfers vergelijkbaar zijn met die van Nederland en Duitsland die in Europa tot de laagst vermelde behoren.

De gemiddelde onbeschikbaarheid van de toegang tot het aardgasnet werd per afnemer geschat op 7 minuten en 12 seconden in 2011. Deze onbeschikbaarheid is nagenoeg volledig toe te schrijven aan geplande werken. Dit heeft meestal geen al te grote impact op het gebruikerscomfort aangezien geplande werken op voorhand moeten aangekondigd worden of in overleg gebeuren met de getroffen eindafnemers.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Aernouts, K. & Jespers, K. (2012). *Energiebalans Vlaanderen 2011*. Mol: VITO.
- Jespers, K., Aernouts, K. & Dams, Y. (2012). *Inventaris duurzame energie in Vlaanderen 2011 – Deel I : Hernieuwbare energie*. Mol: VITO.
- Aernouts, K. & Jespers, K. (2012). *Inventaris duurzame energie in Vlaanderen 2011 – Deel II : WKK*. Mol: VITO.
- Van den Bossche, F. (2009). *Beleidsnota Energie 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.
- VREG (2012). *Marktrapport 2011*. Brussel.
- VREG (2012). *Statistieken 2011 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de besluiten op de sociale openbardienstverplichtingen*. Brussel.
- VREG (2012). *De kwaliteit van de dienstverlening van de elektriciteitsdistributienetbeheerders in het Vlaamse Gewest in 2011*. Brussel.
- VREG (2012). *De kwaliteit van de dienstverlening van de aardgasnetbeheerders in het Vlaamse Gewest in 2011*. Brussel.
- Van Steertegem, M. (2012). *MIRA Indicatorrapport 2011*. Mechelen: Vlaamse Milieumaatschappij.

Vlaamse Milieumaatschappij (VMM): <http://www.vmm.be>
Milieu- en natuurrapport (MIRA): <http://www.milieurapport.be>
Milieubeleidsplan: <http://www.milieubeleidsplan.be>
Het energie- en milieu-informatiesysteem van het Vlaamse Gewest (EMIS) : <http://www.emis.vito.be>
Vlaams Energieagentschap: <http://www.energiesparen.be>
Vlaamse Reguleringsinstantie voor de elektriciteits- en gasmarkt: <http://www.vreg.be>
Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek (VITO): <http://www.vito.be>
Pact 2020, Kernindicatoren Meting 2012 : <http://www4.vlaanderen.be/sites/svr/publicaties/Publicaties/pvv/2012-06-21-pact2020-meting2012.pdf>
Eurostat : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

DEFINITIES

Bruto binnenlands energieverbruik Primair energieverbruik, verminderd met de internationale scheepvaart- en luchtvaartbunkers (geleverde hoeveelheden energiedragers (hoofdzakelijk brandstof) aan zeeschepen of vliegtuigen die naar buitenlandse havens varen of op buitenlandse luchthavens vliegen).

Primair energieverbruik Hoeveelheid energie die een geografische entiteit nodig heeft om gedurende de bestudeerde periode aan de vraag naar energie te kunnen voldoen. Het primair energieverbruik is gelijk aan de som van de primaire energieproductie en de netto invoer van energie.

Bruto elektriciteitsverbruik Verbruik inclusief zelfproductie verbruikt on site + netverliezen + eigenverbruik centrales.

Energie-intensiteit Het bruto binnenlands energieverbruik (in kilogram olie-equivalenten) gedeeld door het bruto binnenlands product (in 1.000 euro, kettingeuro met als referentiejaar 2000).

4.6 LANDBOUW

Dankzij het zachte klimaat, rijke bodems en een lang groeiseizoen is Vlaanderen binnen Europa een ideale regio voor landbouwproductie. De professionalisering, verduurzaming en schaalvergroting in de land- en tuinbouw zetten zich in Vlaanderen, net zoals in de rest van Europa, in snel tempo door. Onze land- en tuinbouw is uitermate exportgericht. Op wereldvlak is België zelfs de zesde grootste exporteur van landbouwproducten. Vlaanderen neemt 81% van de nationale landbouwexport voor zijn rekening.

Het is deze topositie die Vlaanderen wil handhaven en waar mogelijk verbeteren. Een performante landbouw heeft daarbij niet alleen aandacht voor de economische aspecten maar ook voor sociale en milieuaspecten. Dat alles gekaderd binnen het Europese landbouwbeleid, dat het gemeenschappelijk kader vormt waarbinnen lidstaten hun eigen accenten kunnen leggen.

Het eerste deel van dit hoofdstuk schetst de structuur van de Vlaamse landbouw en zijn bedrijven. Vervolgens worden de economische, sociale en milieuaspecten besproken. Een volgend deel biedt een inzicht in een aantal instrumenten die voorhanden zijn om het landbouwbeleid uit te werken. Tot slot komt de visserijsector aan bod die lokaal een belangrijke rol speelt, maar die het economisch moeilijk heeft.

Landbouwstructuur

In dit deel komen het landbouwareaal, de veestapel en de landbouwbedrijven aan bod.

Landbouwareaal

Landbouw beslaat 45% van de totale Vlaamse grondoppervlakte. In de EU27 is gemiddeld 43% van de oppervlakte bestemd voor de landbouw. Dat aandeel varieert van 7% in Finland en Zweden tot 64% in Frankrijk en 73% in het Verenigd Koninkrijk. Het Vlaamse aandeel is ook lager dan dat van de andere buurlanden Nederland (51%) en Duitsland (47%).

In 2011 telt Vlaanderen 613.805 ha landbouwareaal. Ten opzichte van 2000 is de oppervlakte cultuurgrond met 3,6% afgenomen. Deze daling is voornamelijk een afname van het aandeel weiden, grasland en voedergewassen, ook de oppervlakte braakland is de jongste jaren sterk teruggelopen.

Weiden, grasland en voedergewassen nemen met 55% het grootste deel van het landbouwareaal voor hun rekening. Dat illustreert het grote belang van de rundveehouderij: op ongeveer de helft van de Vlaamse landbouwbedrijven worden runderen gehouden.

De akkerbouw is goed voor 37% van het landbouwareaal. In de akkerbouw is de graanteelt de grootste activiteit, het telen van aardappelen en suikerbieten komt op de respectievelijk tweede en derde plaats. Het akkerbouwareaal is tussen 2000 en 2007 licht toegenomen als gevolg van een meer dan verdrievoudiging van het areaal droog geoogste

4.140 Landbouwareaal

Evolutie van het landbouwareaal, in 2000 en van 2006 tot 2011, in ha en %.

		2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Totale oppervlakte cultuurgrond	ha	636.876	625.207	623.786	623.698	620.161	616.866	613.805
Weiden, grasland en voedergewassen	ha	361.375	337.908	336.418	342.466	342.667	338.852	338.620
Akkerbouw waarvan	ha	219.736	229.568	231.124	228.562	224.653	224.872	224.428
granen voor de korrel *	%	59,0	63,5	63,7	70,2	67,5	66,4	63,4
aardappelen	%	19,3	17,7	17,8	16,1	18,2	20,0	20,8
suikerbieten	%	15,4	13,5	13,5	9,7	9,7	9,2	9,5
Tuinbouw waarvan	ha	47.901	50.255	49.599	49.154	49.657	49.989	50.055
groenten	%	54,0	56,3	56,1	55,6	55,7	55,6	55,6
fruit	%	33,4	31,4	31,6	32,3	32,2	32,2	32,1
andere	%	12,6	12,3	12,4	12,1	12,1	12,1	12,2
Overige **	ha	7.864	7.475	6.644	3.516	3.184	3.153	702

* Met inbegrip van de droog en vochtig geoogste korrelmaïs.

** Bijna uitsluitend braakland.

Bron: AMS op basis van ADSEI.

4.141 Veestapel

Evolutie van de veestapel, in 2000 en van 2006 tot 2011, in aantal dieren en %.

		2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Runderen waarvan	N	1.558.075	1.332.923	1.318.654	1.295.449	1.296.510	1.303.865	1.302.248
melkkoeien	%	22,0	22,5	22,3	22,4	22,9	22,8	22,3
zoogkoeien	%	13,0	15,5	15,9	15,8	15,7	15,6	15,6
Varkens waarvan	N	7.051.094	5.924.171	5.897.632	5.884.555	5.933.238	6.037.133	6.151.167
biggen	%	28,7	26,9	26,9	26,8	27,1	26,8	26,4
mestvarkens (vanaf 50 kg)	%	37,1	43,3	43,4	43,7	43,6	44,0	44,4
zeugen	%	9,8	9,4	9,3	8,8	8,7	8,4	8,1
Pluimvee waarvan	N	36.663.318	28.144.820	27.529.203	27.193.472	27.941.404	29.125.264	31.628.280
vleeskippen	%	59,0	59,0	60,3	60,7	60,8	62,9	62,4
hennen	%	38,7	38,7	37,4	36,3	36,7	34,2	34,4

Bron: ADSEI.

korrelmaïs. De toename van het akkerbouwareaal werd vanaf 2008 ongedaan gemaakt door de sterke terugloop van de suikerbietenteelt. Dat als gevolg van het inleveren van Belgisch suikerquotum in het kader van de Europese herstructurering van de suikersector. Ook het areaal tarwe is er tussen 2000 en 2011 sterk op achteruitgegaan, al schommelt de oppervlakte van jaar tot jaar.

De tuinbouw neemt ten slotte slechts 8% in van het areaal, maar staat wel voor bijna een derde van de Vlaamse landbouwmazet. Ruim de helft van dat areaal wordt gebruikt voor de groenteteelt, de fruitteelt neemt een derde in en de resterende oppervlakte wordt gebruikt voor de sierteelt.

Veestapel

Het aantal runderen ligt in 2011 16% lager dan in 2000. De daling deed zich vooral voor bij de melkkoeien door een combinatie van de melkquota en de toename van de melkgift per koe. Het aantal koeien voor de vleesproductie breidde tot 2007 uit om daarna, ondanks premies van de overheid, opnieuw te dalen naar het niveau van 2000. De laatste jaren kampt de rundvleessector dan ook met lage rentabiliteitscijfers.

Het aantal varkens nam de voorbije 10 jaar af met 13%. De afbouw van de varkensstapel voltrok zich tussen 1999 en 2004 als gevolg van een prijsdaling, de dioxinecrisis, het strengere mestbeleid en de opkoopregeling waarbij landbouwers die vrijwillig stopten met de productie van varkensmest op een vergoeding konden rekenen. De jongste 3 jaar is opnieuw een lichte toename te zien.

Ook de pluimveestapel vertoonde een dalende tendens (-14% tegenover 2000) ten gevolge van de dioxinecrisis, de vogelpest en het mestbeleid. De daling trof zowel de leg- als de vleessector. De jongste 3 jaar is er evenwel opnieuw een toename, vooral dan bij de vleeskippen.

Sinds 2008 groeit de veestapel dus opnieuw door de uitbreidingsmogelijkheden in het mestbeleid sinds 2007. Een bedrijf kan zijn veestapel uitbreiden als het onder andere inzet op meer mestverwerking. Dat leidt vooral tot een aangroei van de varkens- en pluimveestapel. De toegenomen veestapel is een drijvende kracht achter de stijgende emissies van verzurende stoffen, fijn stof en broeikasgasen sinds 2008 (VMM-MIRA, 2012).

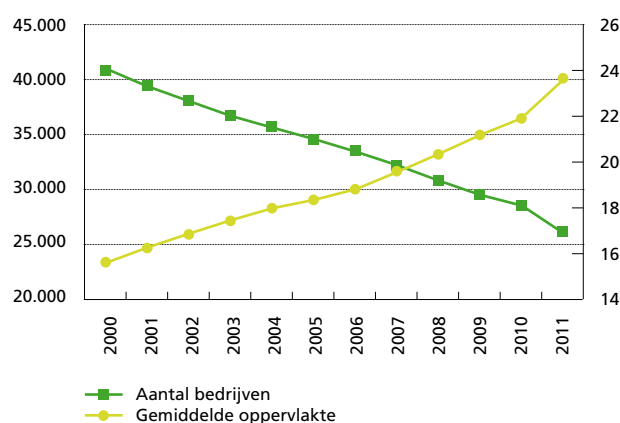
Landbouwbedrijven

Het aantal landbouwbedrijven is tussen 2000 en 2011 met 37% teruggelopen. Daarnaast treedt er een voortdurende schaalvergroting op. Ten opzichte van 2000 is de gemiddelde bedrijfsoppervlakte met meer dan de helft toegenomen tot bijna 24 ha. In 2010 bedroeg de gemiddelde bedrijfsoppervlakte 26 ha in Nederland, 53 ha in Frankrijk en 54 ha in Duitsland.

Het aantal bedrijven daalde ongeveer even sterk in onze buurlanden. De tendens van schaalvergroting is dus niet alleen merkbaar binnen de Vlaamse landbouw, maar is een algemene tendens. De schaalvergroting is een normale evolutie die ook speelt in de andere takken van de economie. Investeringen om te voldoen aan milieu-, voedselveiligheids- en dierenwelzijnseisen gaan meestal gepaard met een schaalvergroting. Op die manier kunnen de extra kosten waarmee deze investeringen gepaard gaan opgevangen worden.

4.142 Land- en tuinbouwbedrijven

Evolutie van het aantal bedrijven (linkeras) en de gemiddelde oppervlakte in ha van de bedrijven (rechteras), van 2000 tot 2011.

Bron: ADSEI.

4.143 Gemiddelde veebezetting

Evolutie van de gemiddelde veebezetting per gespecialiseerd rundvee-, varkens- en pluimveebedrijf op basis van standaard output, van 2005 tot 2011.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Aantal runderen per rundveebedrijf	87	90	93	94	100	106	111
Aantal varkens per varkensbedrijf	1.311	1.340	1.386	1.451	1.533	1.604	1.700
Aantal kippen per pluimveebedrijf	32.171	33.582	34.403	34.912	36.272	37.728	42.606

Bron: AMS op basis van ADSEI.

Samenhangend met deze schaalvergroting is er een continue toename van de gemiddelde veebezetting per gespecialiseerd veebedrijf. Ook worden er steeds meer vennootschappen opgericht. In 2011 heeft 13% van alle landbouwbedrijven een rechtspersoon als bedrijfshoofd. In 2000 was dat 4%.

Economische aspecten

De economische aspecten van landbouw worden in wat volgt besproken aan de hand van de omzet en de toegevoegde waarde, de evolutie van de landbouwconjunctuur-index en de buitenlandse handel in landbouwproducten.

Omzet en toegevoegde waarde

De eindproductiewaarde van de land- en tuinbouwsector in 2011 wordt geraamd op 5,1 miljard euro. Dat is een lichte daling tegenover 2010 (-1,5%). De neerwaartse tendens is het gevolg van een sterke daling bij tuinbouw en akkerbouw die niet volledig gecompenseerd wordt door de stijging in de veeteeltsector.

Er dient wel opgemerkt te worden dat noch de productgebonden subsidies (zoogkoeienpremie, premie voor kalveren, specifieke steun melk, ...) noch de niet-productgebonden subsidies (toeslagrechten,...) opgenomen worden in de eindproductiewaarde.

De productiewaarde van de akkerbouwproducten daalt met 19% ten opzichte van de zeer hoge waarde van 2010. De akkerbouw is met een aandeel van 9% in de totale eindproductiewaarde een kleinere sector. Granen,

aardappelen en suikerbieten zijn de voornaamste akkerbouwproducten. Bij de graangewassen en de aardappelen wordt een sterke waardedaling opgetekend, terwijl de suikerbieten in waarde vermeerderen.

De productiewaarde van de tuinbouwproducten daalt met 13% ten opzichte van 2010. De tuinbouw neemt 28% van de totale productiewaarde voor zijn rekening, met groenten als grootste sector.

De veeteelt is in Vlaanderen de belangrijkste subsector (63% van de totale eindproductiewaarde) met als drie voornaamste producten varkensvlees, rundvlees en melk. In 2011 bedraagt de globale waarde van de veeteeltproducten 3,2 miljard euro of een stijging van 8% ten opzichte van 2010. De evolutie is afhankelijk van de subsector: de eiersector kent een daling, de overige subsectoren noteren een stijging.

Het jaar 2011 wordt gekenmerkt door stijgende kosten. De waarde van het intermediair verbruik stijgt met 13% en bereikt hiermee het hoogste niveau van de afgelopen 12 jaar. Opvallend hierin is de stijging van de prijzen voor veevoerders, energie en meststoffen. De veevoerders maken 50% uit van het totale intermediair verbruik. Ook de energieprijzen zitten in 2011 nog steeds in de lift, na de reeds sterke stijging in 2010. Mede als gevolg hiervan stijgen ook de meststofprijzen.

Rekening houdend met de afschrijvingen en de netto subsidies wordt de netto toegevoegde waarde, als indicator voor het globale inkomen van de land- en tuinbouwactiviteit, geraamd op 820 miljoen euro of een daling met 39% ten opzichte van 2010. Dat is uiteraard een globaal getal wat een grote variatie tussen sectoren en bedrijven onderling maskeert.

4.144 Waardecreatie land- en tuinbouw

Evolutie van de eindproductiewaarde, intermediair verbruik en netto toegevoegde waarde in lopende prijzen, in 2000 en van 2006 tot 2011, in miljoen euro.

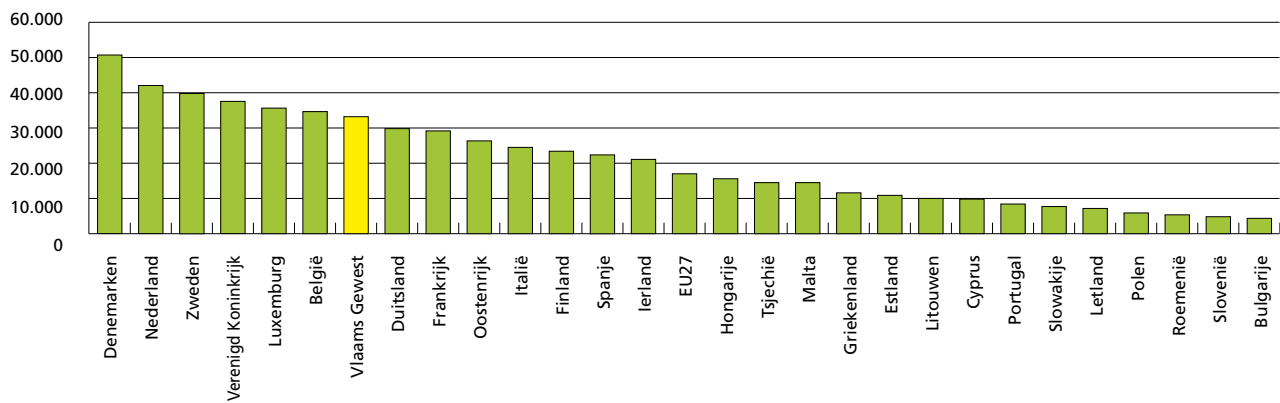
	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011*
Totale eindproductiewaarde	4.689	4.682	4.951	4.945	4.560	5.153	5.075
waarvan akkerbouw	386	432	505	437	385	591	481
waarvan tuinbouw	1.389	1.532	1.571	1.510	1.455	1.612	1.405
waarvan veeteelt	2.913	2.718	2.875	2.998	2.720	2.950	3.189
Intermediair verbruik (veevoerders, meststoffen, energie, ...)	2.945	3.050	3.322	3.779	3.395	3.611	4.071
Netto toegevoegde waarde	1.518	1.464	1.454	991	973	1.345	820

* Voorlopige cijfers.

Bron: AMS.

4.145 Netto toegevoegde waarde per voltijdse arbeidskracht

Netto toegevoegde waarde per voltijdse arbeidskracht in 2008, in euro.

Bron: AMS.

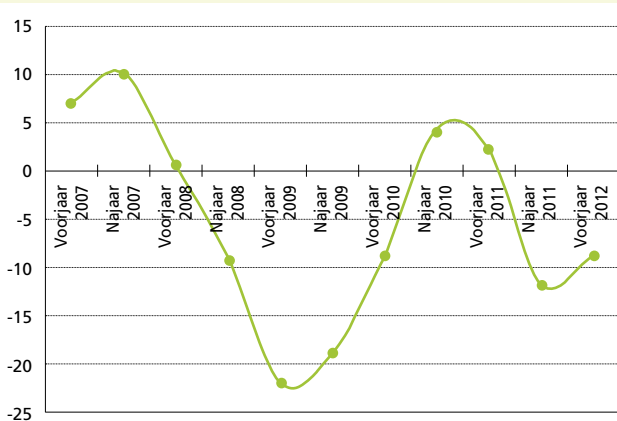
De intensieve productie van de Vlaamse landbouw leidt tot hoge opbrengsten per voltijdse arbeidskracht. De netto toegevoegde waarde per voltijdse arbeidskracht geeft een idee over het inkomen in de landbouwsector. In 2008 kwam Vlaanderen op plaats 7 binnen de EU27, na Denemarken, Nederland, Zweden, het Verenigd Koninkrijk, Luxemburg en België.

Landbouwconjunctuurindex

De halfjaarlijkse landbouwconjunctuurbarometer werd ontwikkeld om inzicht te krijgen in de economische schommelingen, het ondernemersvertrouwen en de geplande investeringen in de land- en tuinbouwsector. De enquêtes gebeuren bij de 750 bedrijven die deel uitmaken van het Vlaams Landbouwmonitoringsnetwerk.

4.146 Landbouwconjunctuurindex

De evolutie van de Vlaamse landbouwconjunctuurindex, van het voorjaar 2007 tot het voorjaar 2012.

De berekening gebeurt op basis van vragen over omzet, productie, personeel en prijzen. De antwoorden worden geëxtrapoleerd naar de totale Vlaamse landbouwpopulatie. De index varieert tussen -100 (landbouwers unaniem negatief) tot +100 (landbouwers unaniem positief).
Bron: AMS.

In de eerste helft van 2012 is de landbouwconjunctuurindex gestegen van -12 naar -9.

In vergelijking met een jaar terug betekent dat een daling van 11 punten, maar de toestand is wel een stuk beter dan in het rampjaar 2009. Een lichtpunt is dat de toekomstverwachtingen, die stevast de motor van de index zijn, sinds de vorige peiling toenemen van -7 naar -3. De tevredenheid over de situatie van het bedrijf (-18) en de economische evolutie van de laatste zes maanden (-10) blijven stevig in het rood.

Per sector bekeken valt de sterke score op van de varkenssector (+10). Dat resultaat is echter enkel te danken aan de positieve toekomstverwachtingen van de varkenshouders en de recente verbetering van de varkensprijzen. De huidige economische toestand van het bedrijf blijven de varkenshouders als zeer negatief ervaren. Ze kampen ook met de hoge (kracht)voederprijzen. Slechts twee andere sectoren scoren met hun index boven de gemiddelde landbouwconjunctuurindex: groenten en fruit onder glas (-5) en akkerbouw (-7). Melkvee (-13) en vleesvee (-15) dalen fors. De melkprijs is immers gezakt en ook de prijzen voor rundvlees blijven laag, terwijl de krachtvoerprijs de pan uitswingt. De hekkensluiters bij de conjunctuurbarometer zijn actief in de tuinbouw: sierteelt (-17), groenten openlucht (-18) en fruit openlucht (-27).

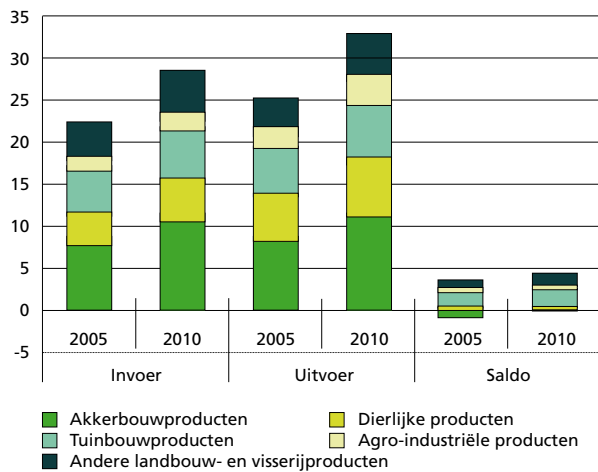
Buitenlandse handel

De Belgische handel in landbouwproducten zit in 2010 opnieuw in de lift. De invoer bedraagt 28,5 miljard euro (28% meer dan in 2005), de uitvoer 32,6 miljard euro (29% meer dan in 2005). Het handelssaldo is goed voor 4,2 miljard euro, 41% meer dan in 2005.

Landbouwproducten hebben een aandeel van 8,8% in alles wat in ons land ingevoerd wordt en 9,2% in alles wat uitgevoerd wordt. Dat wijst op het belang van de agrosector voor de Belgische handel. Het Vlaamse aandeel in de totale handel in landbouwproducten wordt geraamd

4.147 Agrarische handel

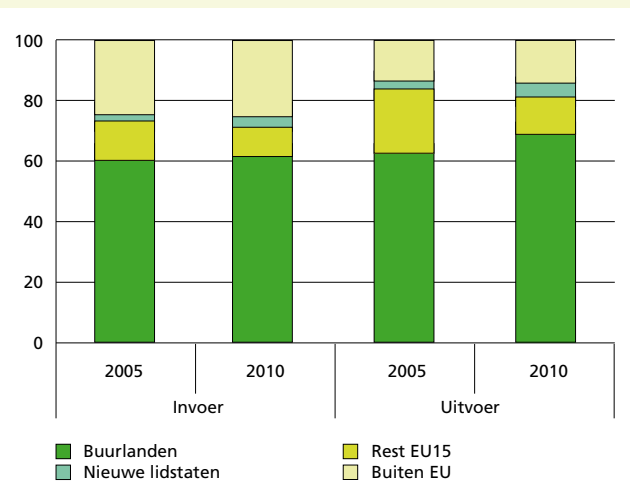
Opsplitsing van de Belgische agrarische handel in diverse productcategorieën in 2005 en 2010, België, in miljard euro.

Agro-industriële producten: meststoffen, bestrijdingsmiddelen en landbouwmaterieel; Andere landbouw- en visserijproducten: vis en andere zeeproducten, dranken en veevoerders.
Bron: AMS op basis van Eurostat.

4.148 Handelspartners

Aandeel van de buurlanden, de overige EU-landen en de niet-EU-landen in de totale in- en uitvoer van landbouwproducten in 2005 en 2010, in %.

Bron: AMS op basis van Eurostat.

op 82% voor de invoer en 81% voor de uitvoer.

Akkerbouwproducten vertegenwoordigen in 2010 veruit de hoogste in- en uitvoerwaarde. België voert voor 10,4 miljard euro aan akkerbouwproducten in en voor 10,9 miljard euro uit. Producten als koolzaad, soja, koffie, cacao en oliehoudende bijproducten worden massaal ingevoerd uit niet-EU-landen. Graanproducten zijn een belangrijk exportproduct.

België boekt vooral een handelsoverschot bij de dierlijke producten (2 miljard euro) en de agro-industriële producten (1,4 miljard euro). Bij de dierlijke producten vertegenwoordigen zuivelproducten 49% van de invoerwaarde en 40% van de uitvoerwaarde. Het belangrijkste dierlijke exportproduct is vers varkensvlees. Meststoffen hebben het grootste aandeel in zowel in- als uitvoer van agro-industriële producten.

Bij de tuinbouwproducten heeft vers fruit een aandeel van 40% in de invoer en 33% in de uitvoer. Het betreft hier in hoofdzaak invoer en heruitvoer van tropisch fruit (bananen, ananassen, vijgen, dadels en kiwi's).

Enkel bij de andere landbouw- en visserijproducten heeft België een klein handelstekort (100 miljoen euro). Zo worden uit Frankrijk grote hoeveelheden wijn, frisdrank en water geïmporteerd en uit Nederland voert België heel wat diervoeder en schaal- en weekdieren in.

De EU-lidstaten zijn de belangrijkste partners in de landbouwhandel. 74% van de ingevoerde landbouwproducten is uit de EU afkomstig en 86% van de uitgevoerde landbouwproducten gaat naar EU-lidstaten. Binnen de EU zijn vooral de buurlanden van groot belang. 61% van de landbouwimport komt uit Nederland, Duitsland, Luxemburg, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Deze landen zijn met 69% ook de grootste afzetmarkt voor de Belgische landbouwproducten. De nieuwe Oost-Europese lidstaten samen met Malta en Cyprus nemen aan belang toe, al blijft hun aandeel in invoer (3,3%) en uitvoer (4,3%) beperkt.

Het is belangrijk te vermelden dat België een belangrijk doorvoerland is. Veel producten worden door andere Europese landen in- en uitgevoerd via de havens.

4.149 Tewerkstelling

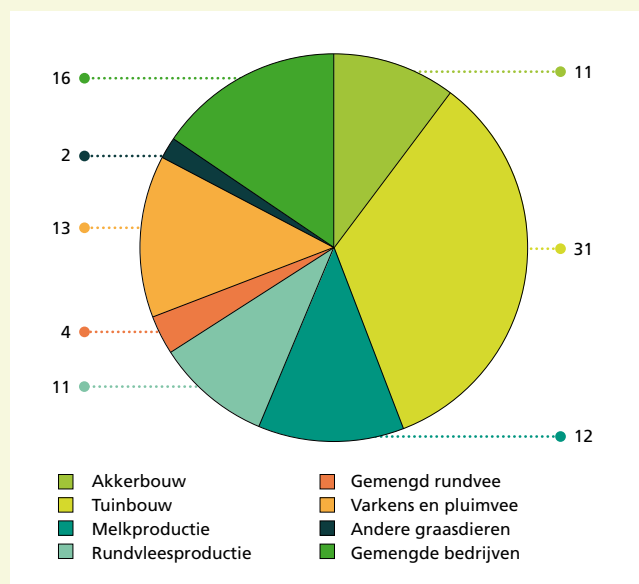
Evolutie van de tewerkstelling in de landbouwsector, in 2001 en van 2006 tot 2011, in aantal personen en voltijdse arbeidskrachten.

		2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Regelmatig tewerkgestelde personen	N	72.066	64.983	62.511	60.563	58.635	56.575	51.796
	% mannen	65,5	64,6	64,6	64,6	64,7	65,0	65,6
	% vrouwen	34,5	35,4	35,4	35,3	35,3	35,0	34,4
Voltijdse arbeidskrachten *	N	53.107	48.114	46.783	46.000	44.590	44.058	40.653

* Minstens 38 uur per week of 20 dagen per maand.
Bron: ADSEI.

4.150 Tewerkstelling naar productierichting

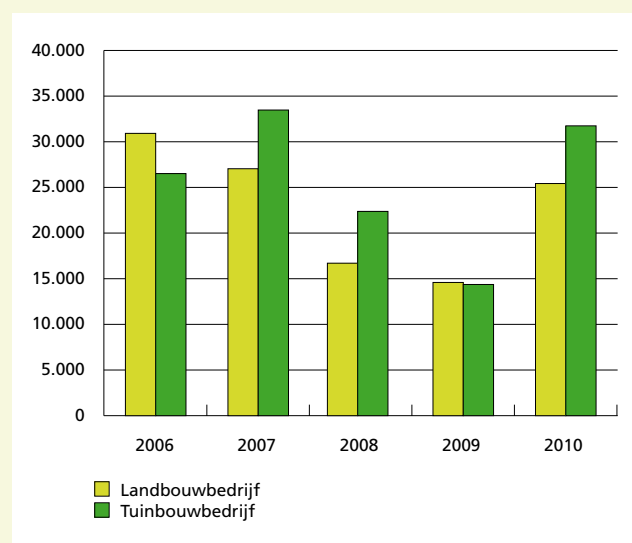
Indeling van de voltijdse arbeidskrachten naar productierichting op basis van standaard output in 2011, in %.

Bron: AMS op basis van ADSEI.

4.151 Arbeidsinkomen

Evolutie van het familiale arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht voor land- en tuinbouwbedrijven, in euro, van 2006 tot 2010.

Bron: AMS.

Sociale aspecten van de landbouw

In dit deel komt de tewerkstelling en het inkomen in de landbouwsector aan bod en wordt binnen de sector gekeken naar de leeftijd van de bedrijfsleiders, het al dan niet hebben van opvolgers, de opleiding van de starters en het aantal landbouwers met verbredingsactiviteiten.

Tewerkstelling

Het aantal tewerkgestelde personen in de landbouwsector is sinds 2001 met 28% afgenomen. In 2011 zijn dat nog 51.796 personen. Een derde van hen zijn vrouwen, een aandeel dat constant blijft in de tijd. Omgerekend naar voltijdse arbeidskrachten en rekening houdend met de niet-regelmatig tewerkgestelden komt dat neer op 40.653 voltijdse arbeidskrachten. Bijna een derde daarvan (31%) was in 2011 tewerkgesteld op gespecialiseerde tuinbouwbedrijven.

Met 78% van de regelmatig tewerkgestelde arbeidskrachten die tot de eigen familie behoren, behoudt de landbouw zijn uitgesproken familiale karakter. Toch daalt ook dat percentage, in 2001 bedroeg dat aandeel nog 86%.

Inkomen

Uit de boekhoudgegevens van 720 land- en tuinbouwbedrijven die deel uitmaken van het Landbouwmonitorsnetwerk, blijkt dat de gemiddelde rentabiliteit van de landbouwbedrijven in 2010 met 73% gestegen is ten opzichte van 2009. Het familiale arbeidsinkomen per

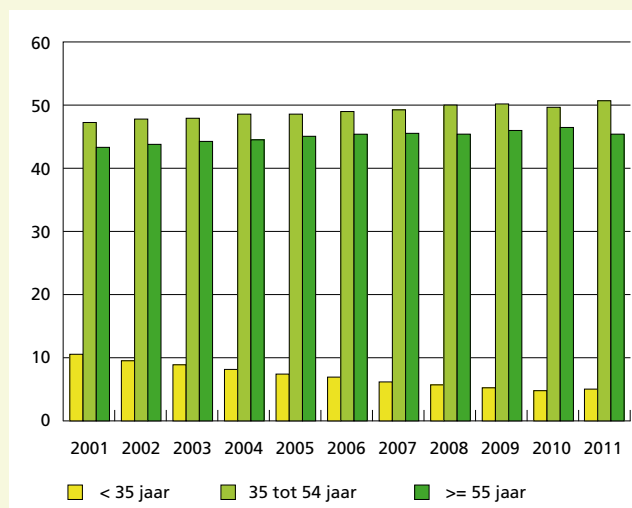
familiale arbeidskracht bedraagt ongeveer 25.500 euro. De toename doet zich voor in alle sectoren, dus zowel bij akkerbouw-, melkvee-, rundvlees- en varkenssector.

Bij de tuinbouwbedrijven stijgt de rentabiliteit in 2010 met maar liefst 118% tegenover 2009. Het familiale arbeidsinkomen per familiale arbeidskracht bedraagt ongeveer 32.000 euro.

Ook hier doet de stijging zich zowel bij de groente-, fruit- als sierteeltsector voor.

4.152 Leeftijd bedrijfshoofd

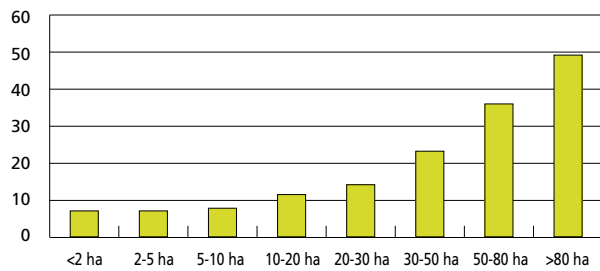
Evolutie van het aandeel van de bedrijfshoofden van landbouwbedrijven volgens leeftijdsklasse, van 2001 tot 2011, in %.

Bron: AMS op basis van ADSEI.

4.153 Opvolging

Aandeel bedrijfsleiders ouder dan 50 met vermoedelijke opvolger volgens bedrijfsoppervlakte in 2011, in %.

Bron: ADSEI.

Leeftijd bedrijfshoofd

De gemiddelde leeftijd van een bedrijfshoofd van een landbouwbedrijf (exclusief vennootschappen) bedraagt 54 jaar en is de laatste jaren in stijgende lijn. In 2011 heeft nog geen 5% van de bedrijven een bedrijfshoofd jonger dan 35 jaar, terwijl 45% ouder is dan 55 jaar.

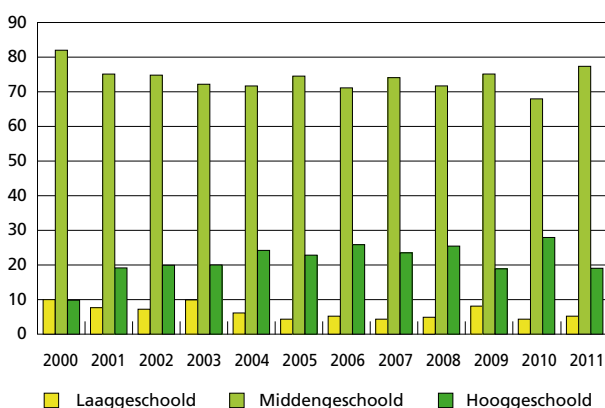
Het aandeel bedrijfs hoofden ouder dan 55 jaar neemt het afgelopen decennium lichtjes toe. Tegelijk is het aandeel jonger dan 35 jaar meer dan gehalveerd sinds 2001.

Opvolging

Gemiddeld beschikt slechts 14% van de bedrijfsleiders ouder dan 50 over een vermoedelijke opvolger. Steeds kapitaalintensievere productiesystemen, in combinatie met de huidige crisissituatie in de landbouw, zorgen voor een grote mate van onzekerheid. De opvolging stelt vooral problemen bij

4.154 Opleiding starters

Evolutie van de opleiding van starters in de land- en tuinbouw die steun gekregen hebben van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, naar opleidingsniveau, van 2000 tot 2011, in %.

Laaggeschoold: maximaal lager secundair onderwijs; Middengespoold: hoger secundair onderwijs en de groep die een installatieattest behaalde; Hooggeschoold: niet-universitair of universitair hoger onderwijs.
Bron: VLIF.

de bedrijven met een kleinere oppervlakte. Hoe groter de bedrijven, hoe groter het aandeel dat beschikt over een vermoedelijke opvolger.

Opleiding starters

Van diegenen die een land- of tuinbouwbedrijf begonnen en in 2011 steun ontvingen van het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds, is drie kwart middengespoold. Het aandeel met een hoger niet-universitaire of universitaire opleiding schommelde het voorbije decennium rond de 20%. In 2011 is 5% van de starters laaggeschoold.

Verbreding

Verbrede landbouw omvat een ruime waaier aan activiteiten: van het verwerken en verkopen van primaire producten over het actief beheren van het natuurlijk landschap tot het produceren van energie. Diversifiëren is voor de landbouwer een manier om zijn inkomen uit te breiden of om zijn activiteiten uit te breiden naar niet-productiegebonden activiteiten. De landbouwer kan daarbij een sociaal gerichte rol vervullen (bv. zorgboerderijen) of zich toelleggen op landschaps- en milieuzorg.

Het aantal landbouwers met verbredingsactiviteiten stijgt in 2010 met 19% en bedraagt naar schatting 5.420 unieke eenheden, of bijna 20% van de totale Vlaamse landbouwers. In de categorie van de sociale en toeristische activiteiten zijn er 548 unieke bedrijven. In vijf jaar tijd is het aantal bedrijven met hoevertoerisme toegenomen van 190 naar 286. Het aantal gesubsidieerde boerderijen dat in 2010 effectief een zorgtaak op zich heeft genomen, bedraagt 397 eenheden. Ook hier is de tendens stijgend. Het aantal kijkboerderijen aangesloten bij de Landelijke Gilden bedraagt 70 eenheden. Daarnaast zijn er ongeveer 150 landbouwbedrijven die plattelandsklassen ontvangen.

Bedrijven met landschaps- en natuurzorg zorgen voor de grootste groei van het aantal verbreders. Hierin worden de landbouwers met beheersovereenkomsten erosiebestrijding, perceelsrandenbeheer, kleine landschapselementen, botanisch beheer en soortenbescherming meegenomen, en ook landbouwers die een landschapsbeheersplan laten opmaken. De VLM meldde 2.756 unieke landbouwers die minstens één van bovengenoemde beheersovereenkomsten lopen hadden. Dat is een toename met 400 landbou-

4.155 Verbreding

Raming van het aantal unieke verbreders, van 2008 tot 2010.

	2008	2009	2010
Sociale en toeristische activiteiten	520	553	548
Milieu, natuur en landschap	2.428	2.621	3.052
Uitbesteding productiefactoren	317	335	624
Productie en afzet	1.220	1.043	1.196
Totaal	4.485	4.552	5.420

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

wers in vergelijking met vorig jaar. Voor 296 landbouwers maakten de provincies een landschapsbedrijfsplan op. Het aantal bedrijven dat loonwerk (het uitvoeren van werk met eigen materiaal en machines voor rekening van derden) verricht is in 2010 bijna verdubbeld tot 624 eenheden. In de categorie van de productie en afzet zijn er in 2010 1.196 unieke bedrijven. Het grootste deel daarvan zijn de hoeveproducenten: Er zijn er in 2010 naar schatting 935 in Vlaanderen. Dat cijfer lag in dezelfde lijn als 2009. Het aantal landbouwers dat energie produceert en verkoopt is de laatste vier jaar zeer sterk toegenomen. In 2010 zijn er volgens de landbouwteiling 261 landbouwbedrijven die energie produceren, bestemd voor verkoop.

Landbouw en milieu

De vergelijking van de milieudruk van de landbouw met de omvang van de landbouwactiviteiten geeft een aanduiding voor de eco-efficiëntie van de sector. Wanneer het niveau van de milieudruk onder het niveau van de activiteit blijft, is er sprake van ont koppeling. Een dalende milieudruk duidt op een absolute ont koppeling.

Ten opzichte van 2001 is er een lichte stijging van de eindproductiewaarde (als maat voor de landbouwactiviteit). Daarentegen nemen de meeste milieudrukindicatoren af tussen 2001 en 2008, wat een absolute ont koppeling tussen activiteit en milieudruk en dus een toenemende eco-efficiëntie inhoudt. Schaalvergroting, milieugerichte maatregelen en de sinds 2000 krimpende veestapel bepalen de dalende trend van de emissies. Vanaf 2009 is er opnieuw een lichte stijging van een aantal milieudrukindicatoren (verzurende emissies, broeikasgassen en fijn stof), als gevolg van de opnieuw groeiende

veestapel en het stijgende energieverbruik door het toenemende aantal WKK's (warmtekrachtkoppelingen) in de glastuinbouw (VMM-MIRA, 2012).

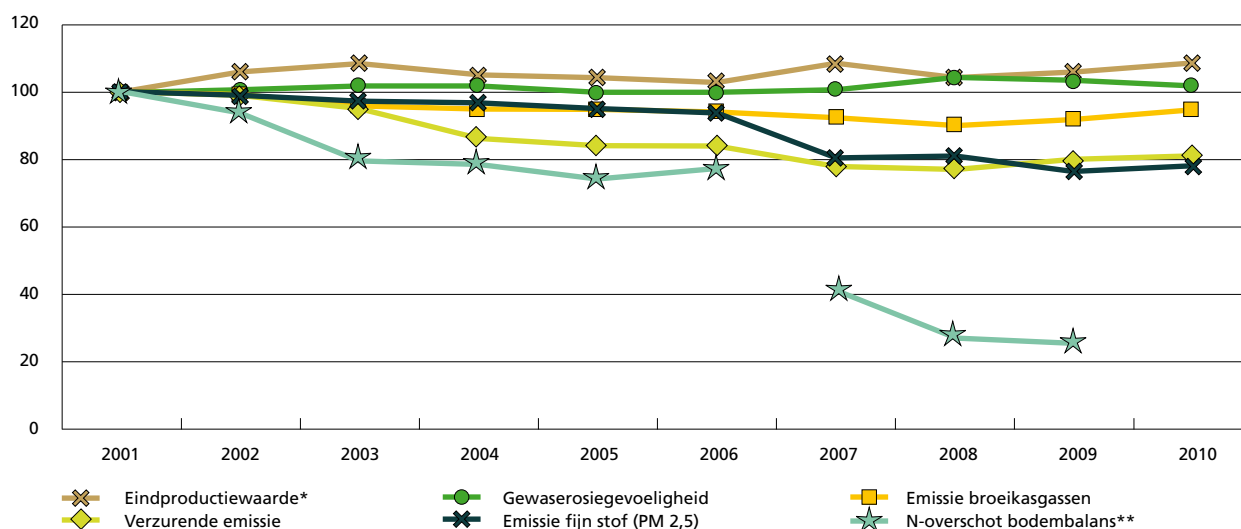
De gewaserosiegevoeligheid wordt bepaald door de mate waarin de gewassen de bodem bedekken. Ondanks de voortdurende afname van het areaal grasland de voorbije 10 jaar bleef de gewaserosiegevoeligheid eerder stabiel uitgezonderd een kleine piek in de jaren 2008-2009. Dat is te verklaren door het hoger areaal mais in deze periode.

De totale emissie van potentieel verzurende stoffen door de landbouw daalt in 2010 met 19% ten opzichte van 2001. De landbouw is de belangrijkste bron van de verzurende emissie in Vlaanderen, met een aandeel van 41% in 2010. Dat is hoofdzakelijk te wijten aan de ammoniakemissie van de veestapel. Emissiearme toediening van mest is reeds verplicht sedert 2000. De verdere geleidelijke daling tussen 2001 en 2008 komt voort uit de verkleining van de veestapel. Sinds 2003 zijn ammoniakemissiearme stallen verplicht voor nieuwbouw van mechanisch geventileerde varkens- en pluimveestallen. Via het PDPO kunnen subsidies aangevraagd worden voor de bouw van dergelijke ammoniakemissiearme stallen.

De krimpende veestapel verklaart eveneens de afname van de broeikasgasemissie (-6% sinds 2001). In dezelfde periode is de totale Vlaamse broeikasgasemissie met 2% afgenomen. De sector draagt dus meer dan zijn steentje bij in het terugdringen van de emissie. Toch neemt de uitstoot sinds 2008 weer toe. Die toename is voor de helft op rekening van de glastuinbouw en voor een kwart door de aangroeiende veestapel. De stijging bij de glastuinbouw volgt de toename in primair energiegebruik en hangt samen met de toename van het aantal WKK's in eigen beheer. Alle

4.156 Eco-efficiëntie

Index van de eco-efficiëntie van de landbouw, van 2001 tot 2010, index 2001 = 100.

* Eindproductiewaarde in constante prijzen van 2005.

** Vanaf 2007 gewijzigde berekeningsmethode.

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van VMM, KULeuven en Eurostat.

energie die de WKK's verbruiken, komt immers op conto van de tuinbouw. De CO₂-uitstoot die gepaard gaat met het deel van het primaire energiegebruik voor de op het net geleverde elektriciteit, wordt ingeschat op 94 kton CO₂ in 2008 en 233 kton CO₂ in 2010. Het gaat respectievelijk om 10% en 20% van de totale CO₂-uitstoot door de glastuinbouw. Daarbij wordt de CO₂ die gebruikt wordt als bemesting in de serres niet in rekening gebracht.

Het aandeel van de landbouw in de totale Vlaamse broeikasgasemissie bedraagt 11%. Dat relatief grote aandeel is te wijten aan het feit dat 53% van de Vlaamse lachgasemissie (N₂O) en 77% van de Vlaamse methaanemissie (CH₄) uit de landbouw komt. Aangezien lachgas (uit de bodem) en methaan (van de veeteelt) een veel zwaarder broeikasgas hebben dan CO₂ komt de landbouw aan een groter aandeel in de totale broeikasgasemissie dan de economische grootte en het energiegebruik van de sector doen vermoeden.

Zeer fijn stof, PM_{2,5}, wordt vooral geproduceerd bij de verbranding van diesel en stookolie en is bijgevolg een resultaat van serreverwarming en landbouwmotoren. Het aandeel van de landbouw in de totale Vlaamse PM_{2,5}-emissie bedraagt 19%. De landbouwuistoot is sinds 2001 gedaald met 21%. Deze daling hangt samen met het dalende energiegebruik in de landbouw en met de omschakeling naar aardgas in de glastuinbouw. Aangezien de veeteelt een aandeel van 60% heeft in de productie van PM_{2,5} speelt ook hier de krimpende veestapel een rol.

Het N-overschot op de bodembalans geeft een theoretisch inzicht in het overschot nitraat dat in de landbouwbodem terecht komt en dus hoeveel nutriënten er maximaal verloren kunnen gaan uit de landbouwbodem naar grondwater, oppervlaktewater en lucht. In de periode 2007-2009 werd een daling van 38% vastgesteld tot 30,5 miljoen kg N. Deze verdere daling is het gevolg van het gestegen areaal nateelten en een verder afnemend gebruik van kunstmest. Een toetsing aan het Vlaamse doel voor 2010 uit MINA-plan 3+ geeft aan dat het doel van 70 kg N/ha al in 2007 werd gehaald.

Ondanks de verbeterde eco-efficiëntie en de dalende milieudruk zijn de doelstellingen waterkwaliteit nog niet bereikt. Bijkomende inspanningen in mest- en bestrijdingsmiddelenbeleid zijn nodig.

4.157 Rechtstreekse inkomenssteun

Evolutie van de rechtstreekse steun aan landbouwbedrijven per type steun, van 2007 tot 2010, in euro.

	2007	2008	2009	2010
Bedrijfstoelag	222,2	227,5	233,2	230,1
Zoogkoeienpremie	29,6	29,5	29,1	29,7
Slachtpremie kalveren	5,7	5,9	5,7	5,7
Overige plantaardige premies	0,7	0,8	0,8	0,0
Kwaliteitspremie	-	-	-	1,9
Extra betaling na modulatie	4,4	4,4	-	-
Totaal	262,6	268,1	268,9	267,3

Bron: Agentschap voor Landbouw en Visserij.

Landbouw- en plattelandsontwikkelingsbeleid

Het landbouwbeleid in Vlaanderen wordt grotendeels bepaald door het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de Europese Unie. Momenteel kunnen binnen het GLB twee pijlers onderscheiden worden. De traditionele markt- en prijssteun en de rechtstreekse steun (waaronder de bedrijfstoelag) vormen de eerste pijler. Gemeenschappelijke marktordeningen, zoals die voor groenten en fruit, vallen er ook onder. Het plattelandsbeleid vormt de tweede pijler.

Het GLB vloeide voort uit het Verdrag van Rome van 1957. De belangrijkste beleidsdoelstellingen bestonden erin om de landbouwproductiviteit te verhogen, de consumenten van voldoende en betaalbaar voedsel te voorzien, de producenten een redelijk landbouwinkomen te verzekeren en de markten te stabiliseren. De klemtoon van het GLB lag de eerste dertig jaar bijna uitsluitend op markt- en prijssteun. Het inkomen van de landbouwers werd ondersteund via marktmechanismen (interventieaankopen, importtarieven en exportsubsidies) die de prijzen van de landbouwproducten en dus indirect het landbouwinkomen op een gewenst niveau hielden.

Rechtstreekse steun bestond ook van in het begin, maar was ondergeschikt aan marktsteun. Door de MacSharry-hervorming in 1992 en Agenda 2000 in 1999 veranderde de balans ten voordele van rechtstreekse steun en zag het plattelandsbeleid in 1999 als tweede pijler het levenslicht. Het GLB onderging in 2003 een nieuwe hervorming, ook bekend als de MidTerm Review (MTR). Door de introductie van de bedrijfstoelag in 2005 leidde de MTR (grotendeels) tot de ont koppeling van de rechtstreekse steun met de productie. Vóór 2005 bestond de rechtstreekse steun uit productiegerelateerde (gekoppelde) steun per hectare en per dier. De lossere band tussen productie en premies maakt dat de landbouwers in de EU meer kunnen concurreren en marktgericht handelen.

De MTR leidde eveneens tot een grotere aandacht voor het plattelandsbeleid.

De sectoriale marktordeningen die sinds 1957 voor genoeg alle belangrijke agrarische producten tot stand gebracht zijn, maakten in 2007 plaats voor een uniforme gemeenschappelijke marktordening. Producten of productgroepen zijn daardoor onderworpen aan een speciale regeling om de productie en handel ervan volgens de grondbeginselen van het GLB en op basis van gemeenschappelijke voorschriften en geschikte mechanismen te regelen.

Naast de rechtstreekse inkomenssteun worden in dit deel ook de gemeenschappelijke marktordening groenten en fruit, de plattelandsontwikkeling, de subsidieafhankelijkheid en de biolandbouw nader bekeken.

Rechtstreekse inkomenssteun

Sluetelement in het vernieuwde Europese landbouwbeleid is de ont koppeling van de rechtstreekse steun. Ont-

koppelen betekent dat de steun niet langer gerelateerd is aan het productieniveau (per hectare of per dier) maar wel in de vorm van een bedrijfstoelage wordt uitgekeerd (die bepaald wordt op basis van de historische steun die de landbouwer ontvangen heeft tijdens een referentieperiode of op basis van de historische productie van een landbouwer). Die bedrijfstoelage staat dus los van de huidige productie. Op die manier is er geen aansporing meer om te veel te produceren en worden landbouwers ertoe aangezet hun productie af te stemmen op de markt.

In 2010 werd in Vlaanderen 267,3 miljoen euro aan rechtstreekse steun uitgekeerd aan de landbouwers. De bedrijfstoelage (dus ontkoppelde steun) had daarin het grootste aandeel (86%). Nog wel gekoppeld waren de zoekkoeienpremie en de slachtpremie voor kalveren, goed voor 11% en 2% van het totaal. De overige gekoppelde premies (voor zaaizaad, noten en energie- en eiwithoudende gewassen) hadden slechts een miniem aandeel.

Gemeenschappelijke marktordening groenten en fruit

De Europese Gemeenschappelijke Marktordening voor groenten en fruit (GMO) is gericht op een markgerichte, kwaliteitsvolle en duurzame productie, een concentratie van het aanbod en een optimalisatie van de productie-kosten. De erkende producentenorganisaties dienen een operationeel programma in waarin zij acties opnemen die bijdragen tot de realisatie van de doelstellingen van de GMO. Hiervoor kan er Europese steun worden uitgekeerd volgens het cofinancieringsprincipe: voor elke euro Europese steun moet de producentenorganisatie zelf een euro bijleggen. Een producentenorganisatie ontvangt als steun jaarlijks maximaal 4,1% van de waarde van de afgezette productie plus 0,5% als zij ook crisispreventie en crisisbeheersmaatregelen in haar programma opneemt. In totaal ontvangt de Vlaamse groente- en fruitsector in 2010 een jaarlijkse Europese steun van ongeveer 57 miljoen euro (situatie 2010). Het grootste deel van het budget gaat naar de clusters productkwaliteit, en milieu en verbetering van de afzet, gevolgd door crisispreventie en -beheer, onderzoek, opleiding en productieplanning.

Concentratie van het aanbod is belangrijk in Vlaanderen. In vergelijking met de andere lidstaten blijft de organisatiegraad in Vlaanderen zeer hoog: bijna 90% van alle groenten en fruit wordt via een producentenorganisatie op de markt gebracht. Er is in 2010 een lichte daling tot ongeveer 7.500 actieve leden in de dertien erkende producentenorganisaties.

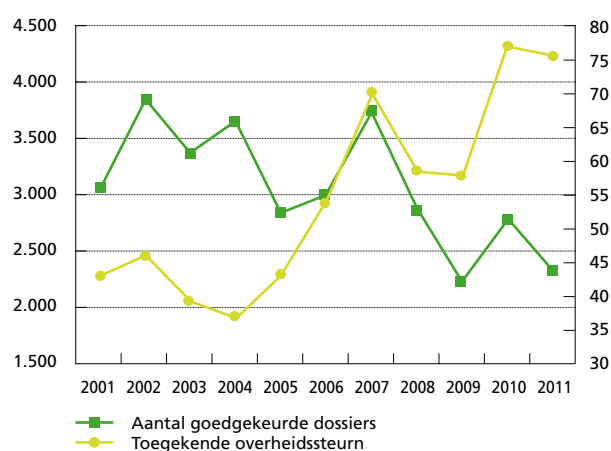
Plattelandontwikkeling

Het Vlaams Programma voor Plattelandontwikkeling voor de periode 2007-2013 (PDPO II) kadert binnen de tweede pijler van het GLB van de EU.

Waar de eerste pijler inkomenssteun verleent aan land-

4.158 Investeringssteun

Aantal goedgekeurde dossiers (linkeras) en toegekende overheidssteun in miljoen euro (rechteras) voor investeringssteun inclusief diversificatie, van 2001 tot 2011.

Bron: Beleidsdomein Landbouw en Visserij.

bouwers, is de tweede pijler meer gericht op het multifunctionele karakter van de landbouw en de bredere maatschappelijke context waarbinnen de sector functioneert. Naast de verdere professionalisering van de landbouw, gaat het over de omschakeling naar duurzame landbouw, het gebruik van hernieuwbare grondstoffen, een maximale instandhouding van het milieu en de biodiversiteit en de leefbaarheid en samenhang op het platteland. Het Vlaamse programma voor Plattelandontwikkeling steunt op de 4 assen die in het Europese kader zijn gedefinieerd:

- As 1: verbetering van het concurrentievermogen van de land- en bosbouwsector;
- As 2: verbetering van het milieu en het platteland;
- As 3: de leefkwaliteit op het platteland en de diversificatie van de plattelandseconomie;
- As 4: methodologische as gewijd aan de Leaderbenadering.

De totale overheidssteun voor het PDPO II bedraagt 754,4 miljoen euro. Daarvan wordt 66% gedragen door Vlaanderen, de rest door Europa. De verdeling van dat budget over de verschillende assen is als volgt: 62% gaat naar As 1, 23% naar As 2, 9% naar As 3 en 5% naar As 4.

Een van de onderdelen van het PDPO betreft de investeringen in de landbouwbedrijven. Een hele reeks investeringen komen in aanmerking voor subsidie waarbij de meeste steun wordt toegekend aan innovatieve, duurzame of minder milieubelastende investeringen. Voorbeelden hiervan zijn WKK-installaties op biobrandstof, zonnecellen en zonneboilers, ammoniakemissiearme stallen, ...

De investeringssteun heeft de vorm van een kapitaalpremie en/of rentesubsidie en wordt verleend door het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF).

De toegekende overheidssteun ligt in 2010 en 2011 dubbel zo hoog als in 2004. Het jaarlijks aantal goedgekeurde dossiers schommelt rond 3.000. Het grootste deel van de

4.159 Agromilieumaatregelen

Evolutie van het areaal agromilieumaatregelen in het kader van het programma voor plattelandontwikkeling, in 2000 en van 2006 tot 2011, in ha.

	2000	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Mechanische onkruidbestrijding	151	6.207	6.191	5.969	4.616	3.931	3.877
Verwarringstechniek	0	0	0	0	0	7.485	7.866
Hoogstamboomgaarden	0	388	482	567	649	646	677
Vlinderbloemigen	0	4.766	5.751	6.472	5.902	5.364	5.057
Milieuvriendelijke sierteelt	375	1.102	920	965	1.133	1.232	1.192
Hectaresteen biolandbouw	1.350	2.645	2.704	2.674	2.795	3.270	3.569
BO perceelsrandenbeheer	35	1.222	1.204	1.280	1.395	1.266	653
BO soortenbescherming	165	961	732	728	774	601	953
BO erosiebestrijding	0	1.736	2.091	2.469	3.241	3.427	3.455
BO water	17.526	29.300	29.384	28.385	28.135	28.013	22.847
BO kleine landschapselementen*	426	7.392	4.634	118	129	124	120
Groenbedekking	5.655	78.031	75.958	71.339	16.096	5.323	0
Hectaresteen geïntegreerd pitfruit	5.157	888	396	0	0	0	0
BO botanisch beheer	0	203	201	197	197	156	0
BO natuur	1.372	1.397	1.403	1.216	987	869	0
Steun biovarkens	0	6	6	0	0	0	0
TOTAAL AREAAL	32.212	136.244	132.057	122.379	66.049	61.707	50.266
RAMING UNIEK AREAAL	29.554	125.001	121.513	119.555	64.898	60.085	50.066

Opmerking: Cijfers gebaseerd op verzamelaanvraag. In 2011 waren geen PDPO I-contracten meer in de verzamelaanvraag.

* tot 2007 de oppervlakte van het volledige landbouwperceel dat bij dit kleine landschapselement hoort, vanaf 2008 de oppervlakte van het kleine landschapselement zelf.

Bron: Beleidsdomein Landbouw en Visserij en VLM.

toegekende steun gaat naar tuinbouwbedrijven en gemeenschappelijke bedrijven.

Een kwart van het PDPO-budget gaat naar milieudoel-einden, waarvan de agromilieumaatregelen het grootste deel voor hun rekening nemen. Deze hebben als doel de landbouwproductie te verzoenen met bepaalde milieu- en natuurdoelstellingen. Sommige maatregelen spelen in op de vermindering van het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen, andere zorgen voor de bescherming van de flora en de fauna op percelen in landbouwgebruik. Er zijn ook maatregelen die focussen op de bestrijding van erosie. De agromilieumaatregelen worden aangegaan voor een periode van 5 jaar.

4.160 Bijdrage steun in bedrijfsinkomen

Bijdrage van de rechtstreekse steun Pijler I en Pijler II in het bedrijfsinkomen per bedrijfstype over de periode 2008-2010, in %.

	Aandeel Pijler I-steun	Aandeel Pijler II-steun
Akkerbouw	35	13
Glastuinbouw groenten en sierteelt	0	11
Fruit en groenten openlucht	2	7
Melkvee	36	7
Vleesvee	78	9
Gemengd rundvee	41	9
Varkens	10	10
Akkerbouw - rundvee	51	14
Gemengde bedrijven	23	9
Totaal land- en tuinbouw	26	9

Bron: AMS op basis van Agentschap Landbouw en Visserij.

Er zijn 16 agromilieumaatregelen waarvan 5 een uitdovend karakter hebben, namelijk groenbedekking, geïntegreerd pitfruit, biozeugenhouderijen en de beheersovereenkomsten botanisch beheer en natuur. Uitdovend betekent dat er tijdens de huidige programmaperiode geen nieuwe contracten meer kunnen afgesloten worden. In 2011 bedraagt het totale areaal agromilieumaatregelen 50.266 ha. Dat betekent een afname met 19% tegenover 2010. Dat is voornamelijk te wijten aan de uitdovende maatregelen. De PDPO I-contracten die maximaal 5 jaar mochten lopen zijn immers allemaal afgelopen.

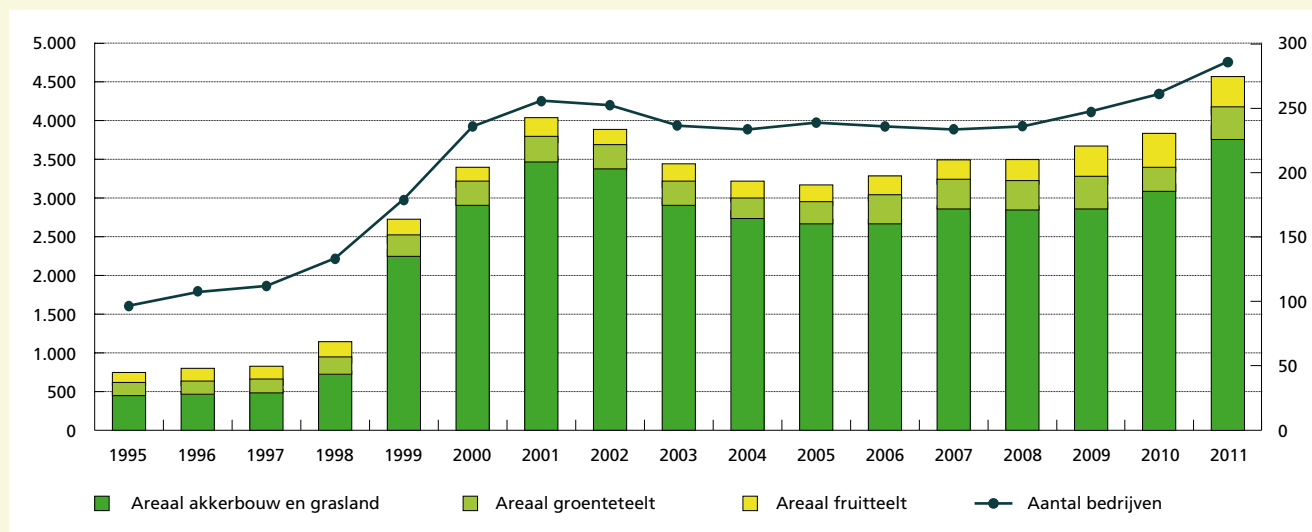
Een deel van het PDPO-budget gaat naar gebiedsgerichte projecten die de leefkwaliteit op het platteland en de diversificatie van de plattelandseconomie ondersteunen. Deze gebiedsgerichte aanpak wordt ondersteund door de provincies en gedeeltelijk vormgegeven via de zogenaamde Leadermethodiek. Vlaanderen telt tien Leadergebieden (onder andere Westhoek, Vlaamse Ardennen, Pajottenland, Haspengouw, ...) waarin lokale besturen en andere lokale actoren samen instaan voor het opstellen en uitwerken van een integrale ontwikkelingsvisie. Zowel de provincies als de Leadergebieden kunnen projecten subsidiëren binnen volgende vijf thema's: toerisme, ruraal erfgoed, basisvoorzieningen voor de plattelandbevolking, dorpskernvernieuwing en ruraal ondernemerschap. In 2011 werd zo 6,1 miljoen euro overheidssteun toegekend.

Subsidieafhankelijkheid

Voor de totale land- en tuinbouwsector bedraagt het aandeel van de rechtstreekse steun uit Pijler I in het bedrijfsinkomen gemiddeld 26%. Pijler II is goed voor gemiddeld

4.161 Biologische landbouw

Evolutie van het aantal bedrijven (rechteras) en areaal in ha (linkeras) met biologische landbouw, van 1995 tot 2011.

Bron: Departement Landbouw en Visserij op basis van Integra en Certisys.

9% van het bedrijfsinkomen.

Het grootste deel van de rechtstreekse steun gaat in de periode 2008-2010 naar de melkveehouderij, de vleesveehouderij en de gemengde rundveebedrijven. Daarnaast heeft ook de akkerbouw een aanzienlijk aandeel rechtstreekse steun. De bedrijfstypes varkenshouderij en tuinbouw ontvangen traditioneel weinig of geen rechtstreekse steun.

Het zeer hoge steunpercentage voor het bedrijfstype vleesrundvee (78% van het bedrijfsinkomen) is het gevolg van veel steun enerzijds en een zeer laag bedrijfsinkomen anderzijds.

Pijler II-steun daarentegen is er voor alle bedrijfstypes, ook voor de varkenshouderij en tuinbouw.

Biologische landbouw

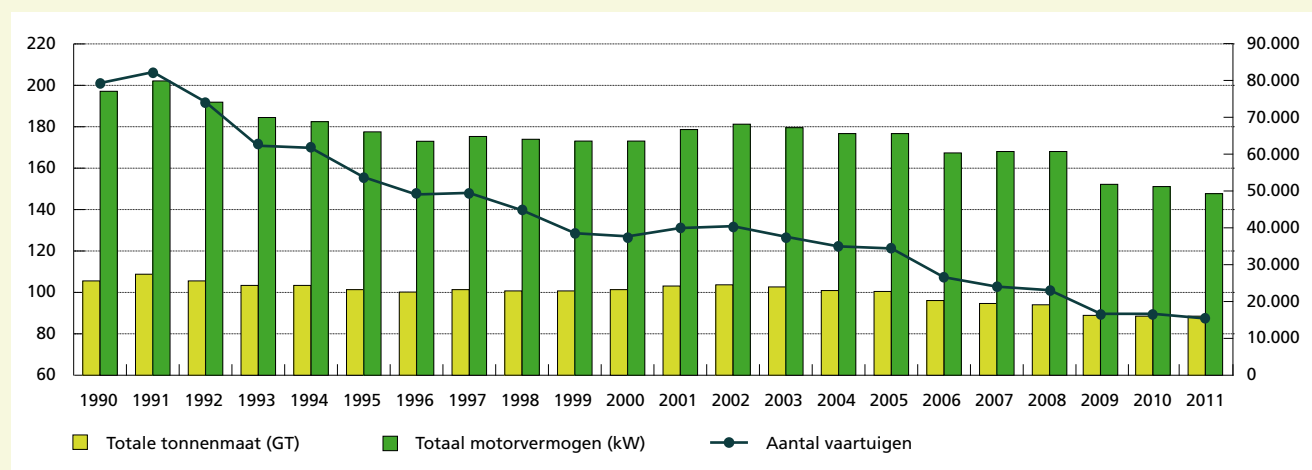
In 2011 groeit het biologisch areaal met 19% en bedraagt het in totaal 4.563 hectare. Dat is 0,6% van het totale Vlaamse landbouwareaal, in de EU-27 bedroeg dat aandeel 5,3% in 2010. Het aandeel van het areaal in omschakeling hierin bedraagt 30%, waardoor er nog potentieel is om verder te groeien.

De groei van het areaal heeft vooral betrekking op grasland (+44%). Het groentearaam nam toe met 31%. Daartegenover nam het areaal akkerbouwgewassen af met 14% en het areaal fruit met 4%.

Eind 2011 waren er 282 biologische producenten actief, 26 meer dan in 2010. Het aantal stopzettingen bleef beperkt tot twee bedrijven. 33% van het areaal is in handen van 9 grote bedrijven.

4.162 Vissersvloot

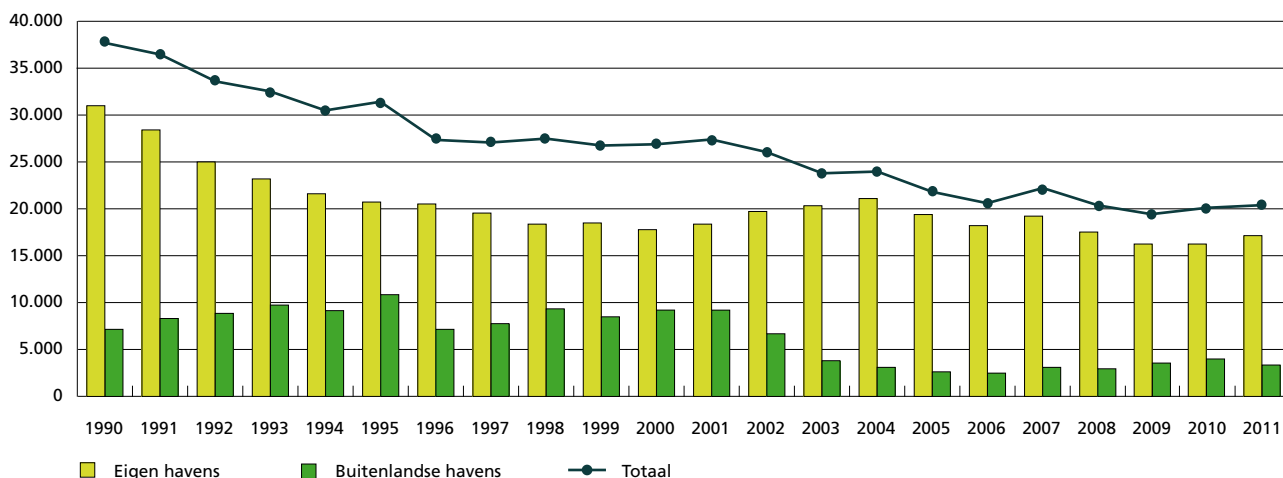
Evolutie van het aantal vissersvaartuigen (linkeras) en de totale capaciteit van de vloot in GT en kW (rechteras), van 1990 tot 2011.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

4.163 Aanvoer vissersvloot

Evolutie van de jaarlijkse aanvoer in eigen en vreemde havens, van 1990 tot 2011, in ton.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

De totale bestedingen aan bioproducten in België bedroegen 435 miljoen euro in 2011, 3% meer dan in 2010 (in 2010 was er nog een stijging van 20% tegenover 2009). 89% van de Belgische gezinnen kocht vorig jaar een bioproduct. 18% van de gezinnen zijn frequente biokopers en zij verrichten 77% van alle biobestedingen. Het marktaandeel bio bedraagt 1,4% (voeding + niet-voeding). Het aandeel van speciaalzaken en natuurvoedingswinkels groeide de voorbije jaren maar lijkt nu te stabiliseren rond de 30%. De klassieke supermarkt blijft het grootste kanaal met 47% en won, na een dip in 2010, vorig jaar terug marktaandeel. De kleinere kanalen zoals hard discount en de rechtstreekse verkoop groeiden vorig jaar en hebben elk zo'n 5% van de bioverkoop in handen. Biologische producten zijn gemiddeld een derde duurder dan gangbare producten.

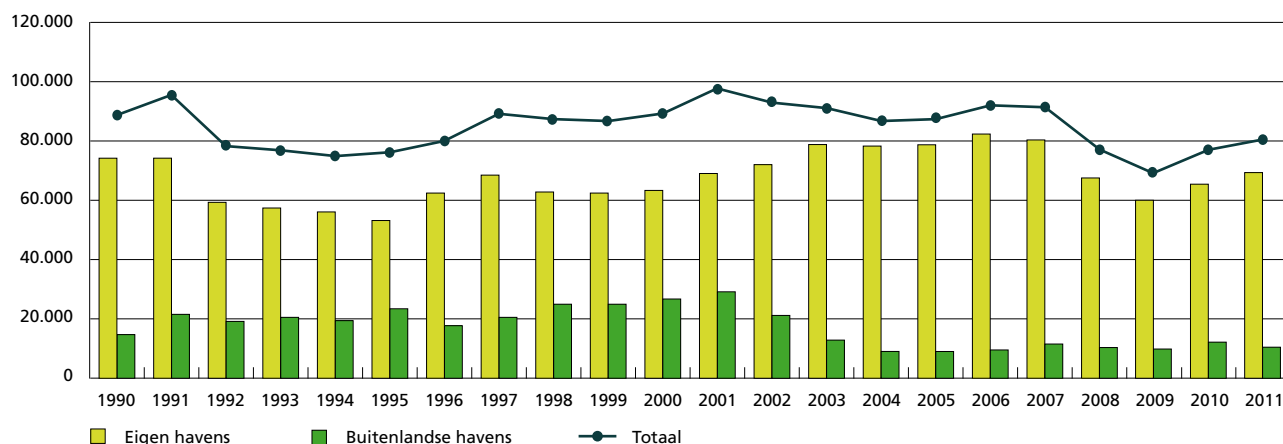
De overheid besteedde in 2011 3,1 miljoen aan de biologische landbouwsector, 6% meer dan het jaar ervoor. Ruim een derde van de steun (38%) gaat rechtstreeks naar de producent als hectaresteen, investeringssteun en enkele kleinere maatregelen. Daarnaast gaat ook steun naar onderzoek (25%), naar keten- en marktontwikkeling (21%) en naar communicatie en draagvlakverbreding (16%).

Visserij

De zeevissersvloot bestaat eind 2011 uit 86 vaartuigen, een daling met 3 vaartuigen. Ook de totale tonnenmaat en het totale motorvermogen dalen licht tegenover 2010.

4.164 Aanvoerwaarde vissersvloot

Evolutie van de jaarlijkse aanvoerwaarde in eigen en vreemde havens, van 1990 tot 2011, in 1.000 euro.

Bron: Departement Landbouw en Visserij.

De aanvoer van vis daalt sinds het begin van de jaren '90 en bedraagt in 2011 nog ongeveer de helft van 20 jaar terug. In 2011 is er wat meer aanvoer in de eigen havens, terwijl de aanvoer in vreemde havens wat terugloopt. Zo neemt de totale aanvoer toe met 2% tot iets meer dan 20 kton, een stijging voor het tweede jaar op rij na het absolute dieptepunt in 2009.

In Zeebrugge wordt 67% van de aanvoer in de eigen havens afgezet, in Oostende 31% en in Nieuwpoort 2%. Het aandeel van de aanvoer in vreemde havens bedraagt 16%, in 2000 was dit nog 34%. Het overgrote deel van de aanvoer in buitenlandse havens (83%) vindt plaats in Nederland.

De omzet in eigen havens stijgt met 6% ten opzichte van 2010, die in buitenlandse havens daalt licht. De globale aanvoerwaarde komt uit op 79,4 miljoen euro, een toename met 4% tegenover 2010 en 16% tegenover 2009. Tong is veruit de belangrijkste vissoort naar omzet met 37,7 miljoen euro. Schol komt op de tweede plaats met 8,4 miljoen euro omzet. Samen zijn zij goed voor 58% van de totale aanvoerwaarde. Dat bewijst de allesoverheersende positie van tong en schol voor de vissersvloot. Tarbot en zeeduivel nemen elk ongeveer 5% van de omzet voor hun rekening, rog en tongschar elk 4% en kabeljauw en griet elk 3%.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

Platteau, J., Maertens, E., Van Gijseghe, D. & Van Bogaert, T. (reds.) (2012). *Landbouwrapport 2012*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij.

Platteau, J., Roegiers, B., Van Gijseghe, D. & Van Bogaert, T. (reds.) (2012). *Visserijrapport 2012*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij.

Gavilán, J. & Van Gijseghe, D. (2012). *De Vlaamse Landbouwconjunctuurindex - Resultaten enquête voorjaar 2012*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie.

Raes, W., Bernaerts, E., Demuyck, E., Oeyen, A. & Tacquenier, B. (2012). *Economische resultaten van de Vlaamse land- en tuinbouw 2011*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie.

Samborski, V. & Van Belleghem, L. (2012). *De biologische landbouw in 2011*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie.

Samborski, V. & Platteau, J. (2011). *Agrohandelsrapport 2010*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie.

Samborski, V. & Platteau, J. (2011). *Verbreding in de Vlaamse landbouw - Stand van zaken 2010*. Brussel: Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie.

Departement Landbouw en Visserij, Afdeling Landbouw- en Visserijbeleid (2011). *De Belgische Zeevisserij - Aanvoer en Besomming 2010*. Brussel.

Beleidsdomein Landbouw & Visserij:

<http://www.vlaanderen.be/landbouw>

ADSEI - Landbouw: <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/economie/landbouw/index.jsp>

Milieu- en natuurrapport (VMM-MIRA):

www.milieurapport.be

DEFINITIES

Familiale arbeidsinkomen Het familiale arbeidsinkomen wordt verkregen door van de totale opbrengsten alle kosten, behalve het toegerekend loon van de familiale arbeidskrachten, in mindering te brengen. Het is de vergoeding van alle familiale arbeid vermeerderd met het netto bedrijfsresultaat. Het wordt uitgedrukt per aantal niet-betaalde (meestal familiale) volwaardige arbeidskrachten.

Familiale arbeidskrachten Het aantal niet-betaalde regelmatig en niet-regelmatig tewerkgestelde personen die omgerekend worden tot volwaardige arbeidskrachten.

5 SLIMME DRAAISCHIJF VAN EUROPA

De mobiliteit beheersen en duurzamer maken is een enorme uitdaging voor het dichtbevolkte Vlaanderen. De toename van het personenvervoer en het goederenvervoer doet files aangroeien en vergroot het risico op verkeersongevallen. Het vervoer over water en spoor kan de groei van het goederenvervoer nog niet helemaal opvangen. Ons mobiliteitssysteem moet verbeterd worden om onze logistieke positie in West-Europa te versterken en om de negatieve effecten op onze economie, onze gezondheid en ons milieu te beperken. De Vlaamse overheid streeft hierbij naar co-modaliteit.

Het **personenvervoer** neemt een groot aandeel van het verkeer in. De Vlaamse overheid streeft hierbij naar co-modaliteit en baseert zich voor haar investeringen op het STOP-principe: eerst stappen en trappen, dan openbaar vervoer en tenslotte privé-vervoer. Daarenboven krijgt het openbaar vervoer de prioritaire opdracht om tegen aanvaardbare kosten een echt alternatief aan te bieden voor het woon-werkverkeer en de schoolverplaatsingen.

Blikvangers

- Er zijn nieuwe recordcijfers voor het aantal personenkilometer met personenwagens (63 miljard pkm) en met de trein (6,3 miljard pkm) (*figuur 5.1, 5.4*).
- Er zijn ook groeicijfers, maar geen nieuwe records voor het aantal personenkilometer met autobussen en -cars (9 miljard pkm) en voor de passagiersluchtvaart (*figuur 5.2, 5.7*).

Door haar centrale ligging in Europa en door de dichte uitbouw van het netwerk van transportinfrastructuur is Vlaanderen op **logistiek** vlak een topregio in Europa. Om deze positie te behouden en waar mogelijk te versterken moet blijvend ingezet worden op de multimodale ontsluiting van de economische poorten.

Blikvangers

- Na twee opeenvolgende jaren van achteruitgang stijgt het aantal tonkilometer bij vrachtwagens opnieuw tot 39 miljard (*figuur 5.15*).
- De trafiek in zeehavens kende in 2011 opnieuw een groei, net als het aantal tonkilometer bij de binnenvaart dat opliep tot 4,5 miljard tkm (*figuur 5.18, 5.20*).
- Het vrachtvervoer via luchtvaart blijft de laatste jaren ter plaatse trappelen, terwijl het goederenvervoer per spoor verder daalt onder de 3 miljard tonkilometer (*figuur 5.17, 5.23*).

De toename van het personen- en goederenvervoer maakt dat de files aangroeien en het **vlot verkeer** steeds vaker onder druk komt te staan. Het uitbouwen van een multimodaal verkeers- en vervoersmanagement kan er voor zorgen dat de bestaande infrastructuur optimaal wordt benut. Het beter inschakelen van het bestaande wegennet zal echter niet volstaan om het verkeer vlot de economische knooppunten te laten bereiken. Om de bereikbaarheid van een aantal regio's te optimaliseren wil de overheid de missing links in het infrastructuurnetwerk zo snel mogelijk wegwerken.

Blikvangers

- De filezwaarte op het hoofdwegennet is tussen 2007 en 2011 met 18 à 36% toegenomen, afhankelijk van het dagdeel. Sinds medio 2011 evenaart de filezwaarte in de Antwerpse regio deze in de Brusselse regio (*figuur 5.30*).
- 30% van het Bovenlokaal Functioneel Fietsroutennetwerk voldoet aan de normen van het Vademecum Fietsvoorzieningen (*figuur 5.31*).

De steeds groeiende vraag naar mobiliteit vergroot het risico op verkeersongevallen. Vandaar dat **verkeersveiligheid** één van de grootste prioriteiten is in het Vlaamse beleid. De overheid legt zichzelf daarom strenge verkeersveiligheidsnormen op, investeert daarnaast in oplossingen om de verkeersveiligheid te verbeteren en wil haar inspanningen voor een betere opvang en begeleiding van verkeersslachtoffers verderzetten.

Blikvangers

- Sinds 2000 is het aantal doden met bijna 52% afgenomen en het aantal zwaargewonden met 45%. Het aantal letselongevallen neemt de laatste 3 jaren af, hoewel het aantal voertuigkilometers en het voertuigenpark alsmaar toenemen (*figuur 5.36*).

Tenslotte moeten ook de **milieu-aspecten** van mobiliteit mee in beeld worden gebracht. De overheid wil de impact van het verkeer op de mens en op het milieu immers beperken, zonder de sociale en economische functie van mobiliteit te ondermijnen. Daartoe ontwikkelt ze onder andere actieplannen om geluidshinder en luchtverontreiniging te verminderen en wordt groen vervoer gestimuleerd.

Blikvangers

- In de periode 2000-2010 was er een absolute ont koppeling tussen de personenkilometers en de emissies van het personenvervoer: terwijl de kilometers stegen, daalden de emissies. Hoewel ook vrachtwagens energiezuiniger worden, lag de emissie van broeikasgassen door het goederenvervoer hoger in 2010 dan in 2000 door een toegenomen activiteit. De emissie steeg echter minder snel dan de tonkilometers. Er was dus een relatieve ont koppeling. Voor de andere emissies was er een absolute ont koppeling met de tonkilometers (*figuur 5.47, 5.48*).
- Hybride voertuigen zijn aan een opmars bezig. In 2009 waren er 25 exemplaren in het personenwagenpark. In 2011 zijn dat er bijna 4.000.

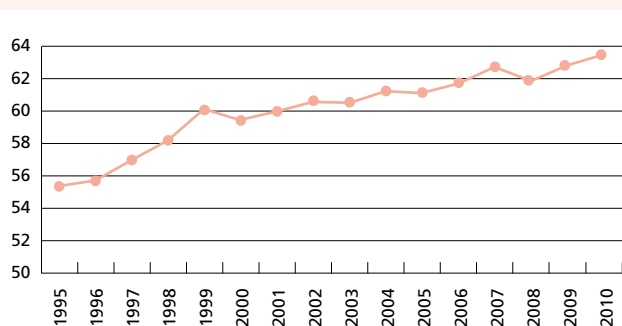
Het Vlaams mobiliteitsbeleid streeft naar een verkeers- en vervoerssysteem dat tot de performantste van Europa behoort. Hiervoor wordt co-modaliteit, ondersteund door een gericht locatiebeleid en door het STOP-principe (Stappen, Trappen, Openbaar en Privé vervoer) als hoeksteen van het Vlaams mobiliteitsbeleid toegepast. Dat betekent dat de meest optimale modus wordt ingezet vanuit economisch, ecologisch en logistiek oogpunt. Daarbij streeft de overheid naar een kwaliteitsvol, volledig, (kosten)efficiënt en geïntegreerd openbaar vervoeraanbod en naar een uitgebreid fietspadennetwerk.

In het toekomstproject Vlaanderen in Actie en het bijhorend Pact 2020 wordt de “slimme draaischijf van Europa” als doorbraak geformuleerd met bijhorende doelstellingen. Als logistiek Vlaanderen zijn rol als slimme draaischijf van Europa verder wil uitspelen, moeten de economische poorten vlot bereikbaar zijn via de verschillende transportmodi. Om de logistieke activiteiten maximaal te valoriseren wil men logistieke spelers aantrekken die ten volle toegevoegde waarde en werkgelegenheid creëren. Vlot verkeer voor alle transportmodi is daarbij uiterst belangrijk. Het bestaande transportnetwerk moet daarom ten volle benut worden en de ontbrekende schakels in het netwerk moeten worden weggewerkt. De overheid legt zichzelf bij de uitbouw van het performante vervoerssysteem strenge verkeersveiligheidsnormen op. De gehele vervoerssector mag bovendien maar een beperkte impact hebben op mens en milieu. Daarbij gaat specifiek aandacht naar de Europese milieudoelstellingen.

Dit hoofdstuk wil de mobiliteit in al haar aspecten bespreken. Een eerste deel beschrijft de evolutie van het personenvervoer. Daarna volgt een beschrijving van de logistieke sector. Een derde deel behandelt de mate waarin het verkeer zich vlot kan bewegen. Het vierde deel focust op verkeersveiligheid. Het laatste deel behandelt ten slotte de milieu-aspecten van mobiliteit.

5.1 Personenkilometer personenwagens

Evolutie van het aantal personenkilometer afgelegd met personenwagens en bestelwagens met passagier, ongeacht land van registratie, van 1995 tot 2010, in miljard personenkilometer.

Bron: FOD MV.

Personenvervoer

Dit deel beschrijft de evolutie van het personenvervoer. Een eerste focus ligt op de veranderingen per modus. Een tweede deel beschrijft het verplaatsingsgedrag van de Vlaming. De keuze van vervoerswijze voor bepaalde soorten verplaatsingen staat hierbij centraal.

Transportmodus

Hieronder komen de veranderingen in het personenvervoer naar modus aan bod. Het individueel en collectief vervoer over de weg, het spoorvervoer, de luchtvaart en de zeevaart worden daarbij onder de loep genomen.

Personenwagen

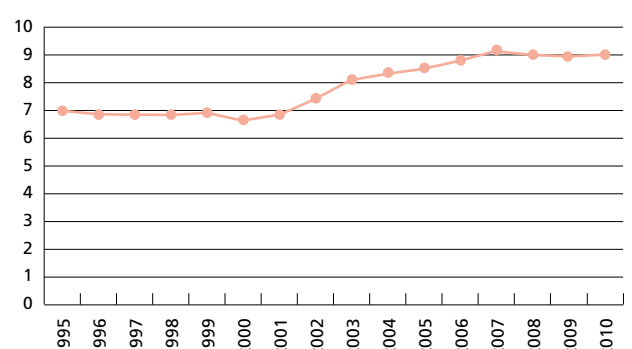
Het aantal personenkilometer met personenwagens kende een neerwaartse knik in 2008. De hoge benzineprijzen in de eerste helft van 2008 en het begin van de economische crisis op het einde van 2008 zijn hierbij verklarende factoren. De knik bleek echter een tijdelijk fenomeen te zijn, want in 2009 en 2010 ging het aantal personenkilometer terug omhoog. Het aantal personenkilometer steeg tussen 1995 en 2010 met 15%.

Collectief vervoer via de weg

Het aantal personenkilometer met autobussen en -cars stagneert sinds het in 2007 een recordhoogte bereikte. Dit collectief vervoer over de weg steeg tussen 1995 en 2010 met bijna een derde. De toename is vooral te danken aan de uitbreiding van het aanbod en voordelige abonnementen bij De Lijn in de jaren na de eeuwwisseling.

5.2 Personenkilometer autobussen en -cars

Evolutie van het aantal personenkilometer afgelegd met autobussen en -cars, ongeacht land van registratie, van 1995 tot 2010, in miljard personenkilometer.

Bron: FOD MV.

In 2011 zag De Lijn na twaalf jaar van onafgebroken stijging het aantal vervoerde passagiers licht dalen. De vervoersmaatschappij noteerde 549 miljoen **reizigersritten**. De beperkte terugval (-0,4%) is het gevolg van het gedeeltelijk inkrimpen van het aanbod (-1%) van De Lijn. Deze inkrimping was één van de maatregelen die De Lijn nam om te beantwoorden aan de vraag naar bezuinigingen. De reizigersgroei in de voorgaande jaren was vooral te danken aan de toename van de voordelige netabonnementsen. Daarnaast zorgde de uitwerking van de basismobiliteit en het netmanagement voor nieuwe lijnen, nieuwe haltes en verhoogde frequenties. Het aantal afgelegde voertuigkilometer daalde voor het tweede jaar op rij. Voorheen verliep de groei ook al trager dan de groei van het aantal reizigersritten, wat wijst op een betere benutting van de capaciteit van de bussen en trams van De Lijn.

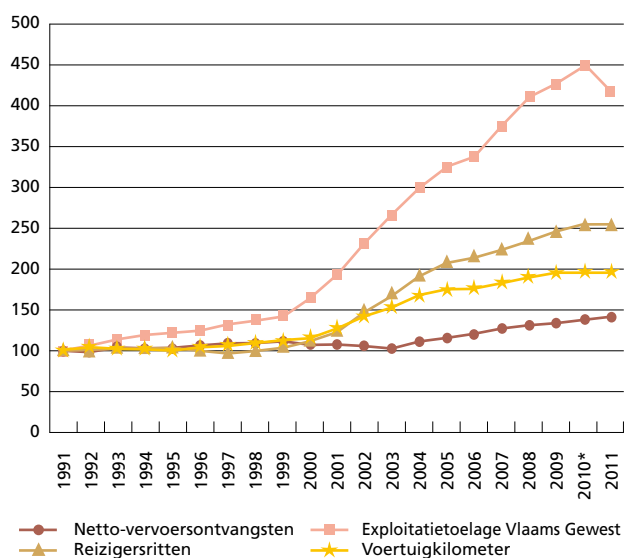
De financiering van de openbare vervoersmaatschappij bestaat deels uit eigen inkomsten en deels uit subsidies en toelagen. De overheid koos rond de eeuwwisseling voor een beleid van lage tarieven en een verhoogd aanbod. Dat weerspiegelt zich in een sterke toename van de exploitatietoelage. De eigen inkomsten stegen de laatste jaren ook, maar niet in dezelfde mate als de subsidies en financieringen. In 2011 is er een aanzienlijke daling van de exploitatietoelage en een stijging van de netto-vervoersinkomsten.

Spoor

De NMBS boekte in 2011 voor het vijftiende opeenvolgende jaar een groei van het aantal reizigersritten. In totaal

5.3 De Lijn

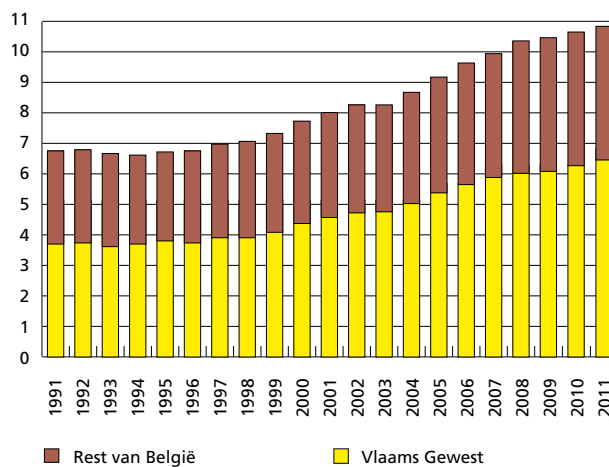
Index van het aantal reizigersritten en voertuigkilometer De Lijn, netto-vervoersontvangsten De Lijn en exploitatietoelage Vlaams Gewest De Lijn, van 1991 tot 2011, index 1991 = 100.

Noot: Gedurende een korte periode in 2004/2005 was de exploitatiedotatie gesplitst krediet. 62,9 miljoen ordonnantiekrediet werd uiteindelijk uitbetaald in 2010.
Bron: VVM De Lijn.

5.4 Personenkilometer NMBS

Evolutie van het aantal personenkilometer, Vlaams Gewest en België, van 1991 tot 2011, in miljard personenkilometer.

Noot: Cijfer Vlaanderen 2010-2011 schatting o.b.v. Belgisch totaal en evolutie Vlaams aandeel in dit totaal.
Bron: NMBS.

maakten 229 miljoen reizigers gebruik van de NMBS voor nationaal en internationaal vervoer. Binnen België werd in 2011 221 miljoen keer de trein genomen, een stijging met 65% in vergelijking met 1990.

Ook het aantal personenkilometer blijft stijgen. In 211 werden in Vlaanderen 6,4 miljard personenkilometer afgelegd per trein, goed voor een nieuw record.

5.5 Luchthavens passagiers EU

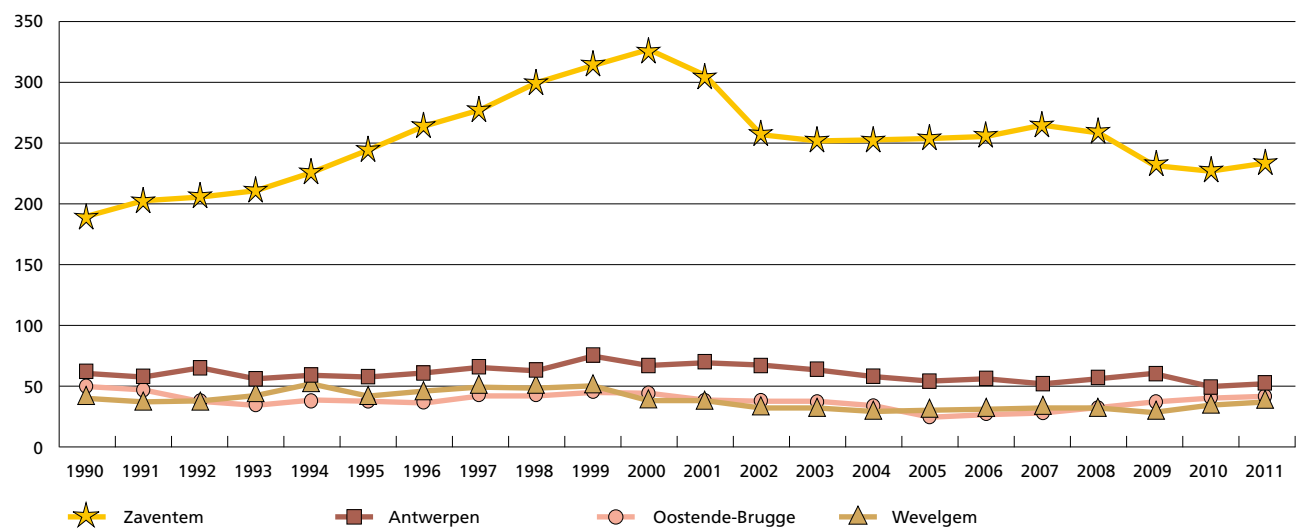
Evolutie van de trafiek in de twintig belangrijkste luchthavens van EU27 in 2000 en 2010, in miljoen passagiers.

Luchthavens	2000	2010
Londen Heathrow	64,3	65,7
Parijs Ch. de Gaulle	49,7	58,0
Frankfurt Rhein-Main	49,0	52,7
Madrid Barajas	32,7	49,8
Amsterdam Schiphol	39,3	45,2
Rome Fiumicino	25,9	36,0
Munchen	22,9	34,5
Londen Gatwick	32,0	31,3
Barcelona	19,4	29,2
Parijs Orly	25,4	25,2
Palma de Mallorca	19,3	21,4
Dublin	13,7	21,1
Londen Stansted	11,9	19,6
Kopenhagen Kastrup	18,1	18,9
Manchester	18,3	18,7
Wenen	11,9	18,6
Dusseldorf	15,9	18,4
Milaan Malpensa	20,6	17,7
Zaventem	21,6	17,2
Athene Eleftherios	13,4	17,0

Noot: passagiers = aankomsten + vertrek + transit
Bron: EC DG MOVE.

5.6 Vliegbewegingen

Evolutie van de bewegingen op de luchthavens, van 1990 tot 2011, in duizend vliegbewegingen.

Bron: luchthavenautoriteiten.

Luchtvaart

Hieronder volgt eerst een kort overzicht van de evolutie van de Europese luchtvaart. Daarna volgt een beschrijving van de situatie op de vier Vlaamse luchthavens.

In 2011 steeg het aantal passagiers op Europese luchthavens met 10% ten opzichte van 2010. De luchtvaart kende in 2001 en 2002 moeilijke tijden. De toenmalige economische crisis, de aanslagen van 11 september 2001, de SARS-epidemie, ... lieten hun sporen na. In beide jaren ging de passagiersluchtvaart in de EU25 licht achteruit. Sinds 2003 was er opnieuw groei, tot de economische crisis eind 2008 toesloeg. Sinds 2010 loopt het passagiersaantal weer op.

2011 was een jaar van stevig herstel voor de Vlaamse luchtvaart. Het aantal **vliegbewegingen** ging met 3% vooruit en het aantal **passagiers** steeg met 9%.

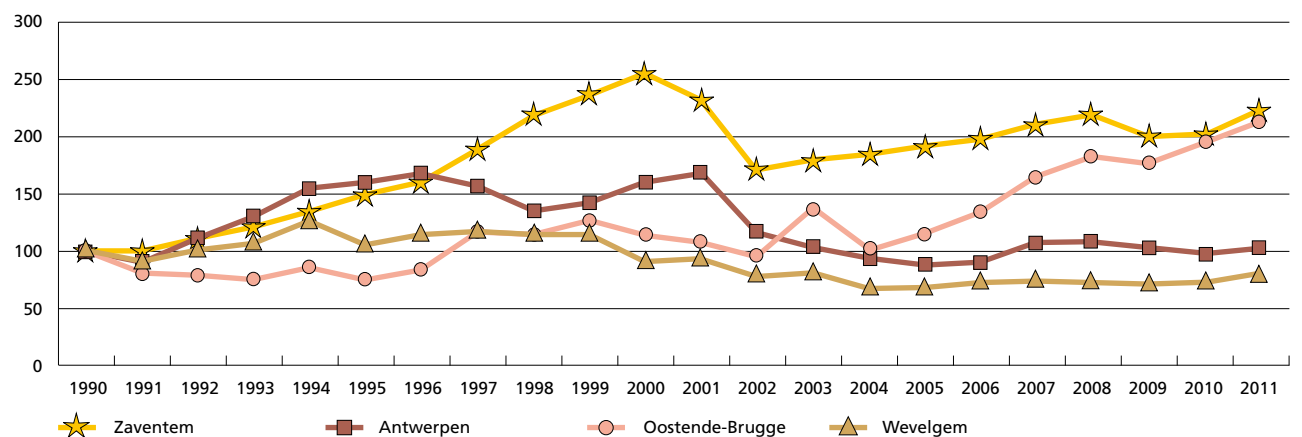
Zaventem – Brussel Nationaal

Zaventem is goed voor bijna twee derde van de vliegtuigbewegingen en zelfs 98% van het aantal passagiers binnen het Vlaamse Gewest. In de Europese Unie was Zaventem in 2010 de negentiende passagiersluchthaven.

In 2011 steeg het passagiersaantal met 9% tot bijna 19 miljoen reizigers. Het aantal bewegingen steeg met 4%. De bezettingsgraad van de vliegtuigen ging licht vooruit. In 2011 verwelkomde de luchthaven

5.7 Luchthavens passagiers

Index van het aantal passagiers op de luchthavens, van 1990 tot 2011, index 1990 = 100.

Noot: passagiers = aankomsten + vertrek + transit
Bron: luchthavenautoriteiten.

drie nieuwe luchtvaartmaatschappijen, voegde twaalf nieuwe bestemmingen toe aan het aanbod, maar zag ook tien maatschappijen haar activiteiten stopzetten op de luchthaven en dertien bestemmingen verdwijnen.

Het aantal lokale passagiers, die hun vliegreis beginnen of eindigen in Brussel, steeg met 6% tot bijna 16 miljoen. Het aantal transferpassagiers ging fors vooruit met 34%, een gevolg van de verdere expansie van Brussels Airlines en Star Alliance. Toch hinkt het aantal transferpassagiers nog ruim achterop met slechts 2,8 miljoen passagiers. Als passagiersluchthaven is Zaventem vooral intra-Europees gericht.

Oostende – Brugge

De Oostendse trafiek schommelt voortdurend. Het merendeel bestaat uit ad-hoc vluchten met de hele wereld als bestemming. Het belang van Oostende ligt vooral in het vrachtverkeer en chartervluchten voor passagiers. Het aantal vliegbewegingen daalde in 2011 met 1%. Het aantal passagiers nam toe met 9% tot 233.000, vooral dankzij de vele vluchten van Jetair en Thomas Cook die vertrokken vanuit Oostende.

Antwerpen

Antwerpen profileert zich als intra-Europese regionale zakenluchthaven. In 2011 verwerkte de luchthaven 166.000 passagiers, een toename van 2%. Dat was vooral het gevolg van de toename van het aantal lijn- en zakenvluchten. De lijnvluchten naar London City en Manchester waren goed voor zowat 63% van de passagiers, de zakenvluchten voor 15%. Het aantal vliegbewegingen steeg met 2%.

Kortrijk – Wevelgem

De luchthaven Kortrijk-Wevelgem wordt uitgebaat door de West-Vlaamse Intercommunale Vliegveld Wevelgem-Bissegem. Wevelgem speelt op dit moment vooral een rol in de 'general aviation', de kleinere privé-luchtvaart en scholingsvluchten. Het tracht zich te ontwikkelen als regionale zakenluchthaven. Het aantal vliegbewegingen ging in 2011 met 4% vooruit en het aantal passagiers steeg met 6% tot 70.000. Het aantal zakenpassagiers steeg met 19%.

Zeevaart

Het aantal **passagiers** in de Vlaamse zeehavens daalde in 2011 met 8% tot 746.519. Tien jaar geleden waren er nog bijna dubbel zoveel. Zeebrugge is de belangrijkste zeehaven voor het vervoer van passagiers. Het aantal passagiers steeg met 2%, goed voor 629.000 personen. In Oostende zakte het aantal passagiers met 40% naar 113.000 personen. De zeehavens van Antwerpen en Gent behandelen zeer weinig passagiers.

Verplaatsingsgedrag

De auto blijft het meest populaire vervoermiddel. Een verschuiving naar andere transportmiddelen biedt nochtans interessante perspectieven. Het kan het aantal files op de weg verminderen, de milieuschade beperken en de kans op verkeersongevallen doen dalen. De overheid houdt vast aan het STOP-principe: ze geeft in het beleid voorrang aan Stappers, dan Trappers, dan Openbaar vervoer en tenslotte Privé vervoer.

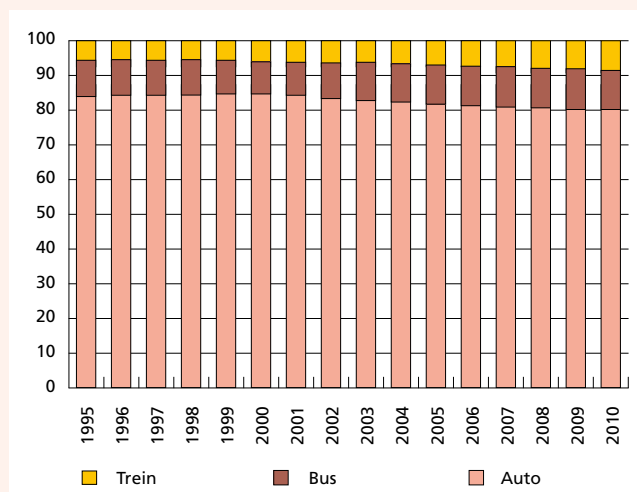
Bij het **personenvervoer** treedt een status quo op bij de modale verdeling. De aandelen van personenwagens, het collectieve vervoer per bus en trein bleven stabiel in 2010. Het aantal personenkilometer steeg voor elk van de drie modi in gelijke mate ten opzichte van het jaar voordien.

In 2010 nam binnen het personenvervoer de wagen 80,6% van de personenkilometer voor zijn rekening. Dit Vlaamse cijfer zit daarmee 3,2 procentpunten onder het EU27-gemiddelde en zelfs 3,5 procentpunten onder het EU15-gemiddelde. Het aandeel vervoer per trein benadert het EU-gemiddelde. Het aandeel busvervoer ligt dan weer boven dat gemiddelde.

In het regeerakkoord 2009-2014 wordt geijverd om meer woon-werkverplaatsingen met het openbaar vervoer en de fiets te laten verlopen. De belangrijkste hoofdvervoerswijze voor het woon-werkverkeer is nog steeds de auto met een aandeel van 72,4% (bestuurder en passagier) in 2010-2011. 10,8% van de woon-werkverplaatsingen gebeurde met de fiets en 9,5% met het openbaar vervoer. De gemiddelde woon-werkafstand bedraagt 19,7 km en bijna de helft van de beroepsactieven woont op maximum 10 km van de werkplaats.

5.8 Modale verdeling personenvervoer

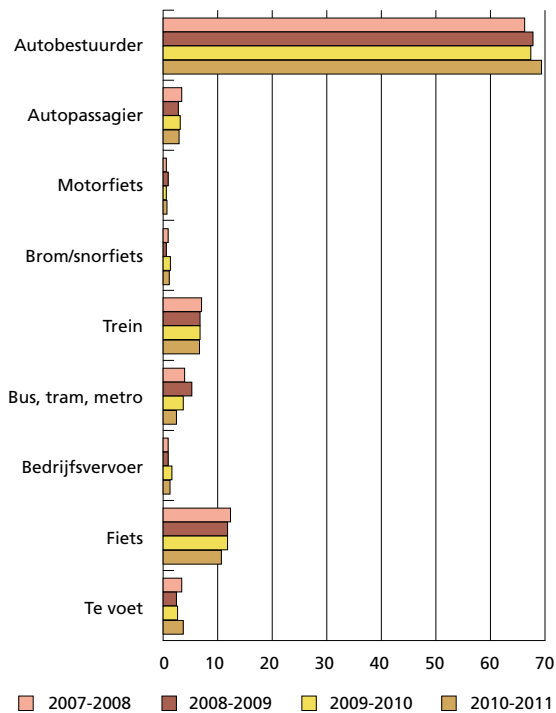
Evolutie van de modale verdeling van het personenvervoer volgens personenkilometer voor de voornaamste vervoerswijzen (personenwagens, bussen-autocars, treinen), ongeacht het land van registratie, van 1995 tot 2010, in %.

Bron: FOD MV, ADSEI, NMBS.

5.9 Modale verdeling van het woon-werkverkeer

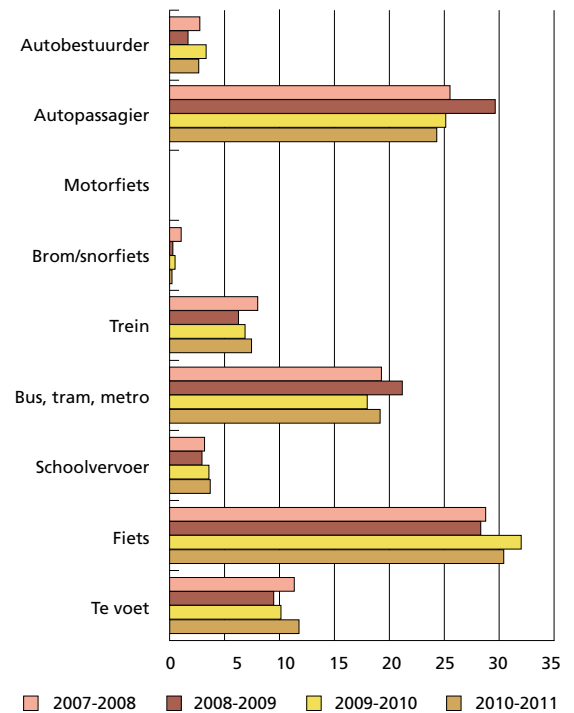
Evolutie van de modale verdeling (hoofdvervoerswijze) van het woon-werkverkeer, van 2007-2008 tot 2010-2011, in %.

Bron: Onderzoek Verplaatsingsgedrag, MOW afdeling Beleid Mobiliteit en Verkeersveiligheid.

5.10 Modale verdeling van het woon-schoolverkeer

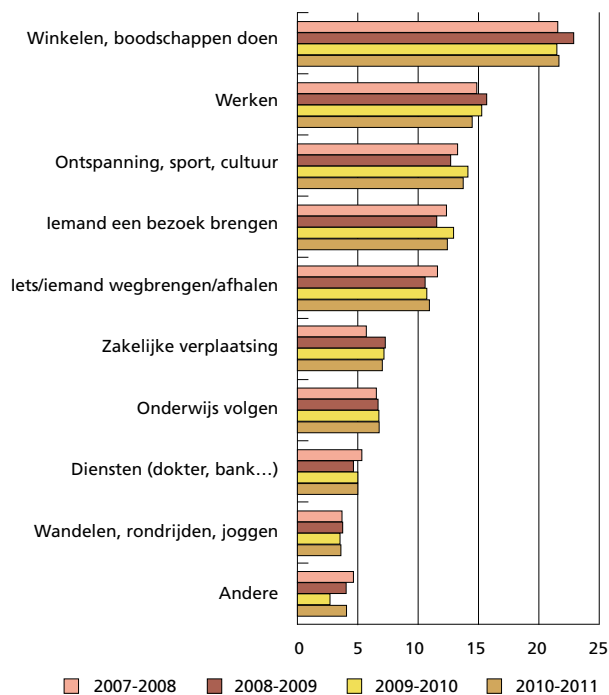
Evolutie van de modale verdeling (hoofdvervoerswijze) van het woon-schoolverkeer, van 2007-2008 tot 2010-2011, in %.

Bron: Onderzoek Verplaatsingsgedrag, MOW, afdeling Beleid, Mobiliteit en Verkeersveiligheid.

5.11 Motief van de verplaatsing

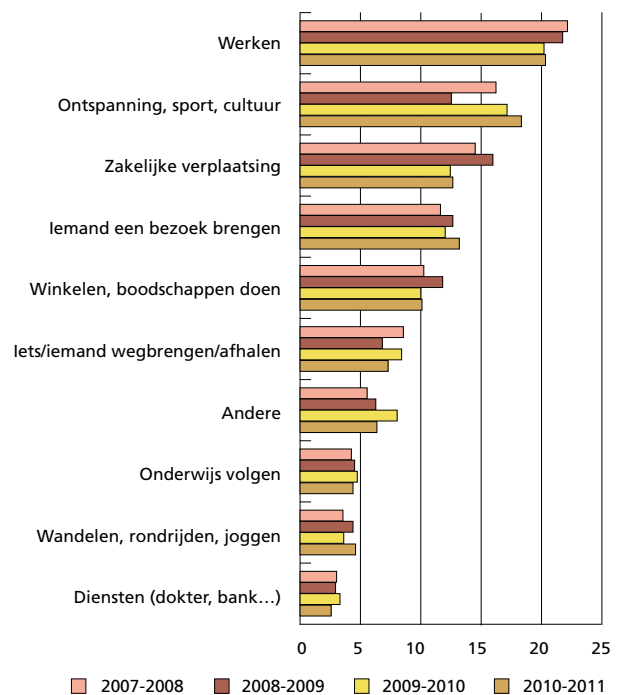
Evolutie van de verdeling van het gemiddeld aantal verplaatsingen per persoon per dag volgens motief, van 2007-2008 tot 2010-2011, in %.

Bron: Onderzoek Verplaatsingsgedrag, MOW, afdeling Beleid, Mobiliteit en Verkeersveiligheid.

5.12 Motief van de afgelegde afstand

Evolutie van de verdeling van de gemiddelde afgelegde afstand per persoon per dag volgens motief, van 2007-2008 tot 2010-2011, in %.

Bron: Onderzoek Verplaatsingsgedrag, MOW, afdeling Beleid, Mobiliteit en Verkeersveiligheid.

Voor het woon-schoolverkeer wordt de fiets als hoofdvervoerswijze (30,4%) het meest gebruikt, gevolgd door de auto (27%) en het openbaar vervoer (26,7%).

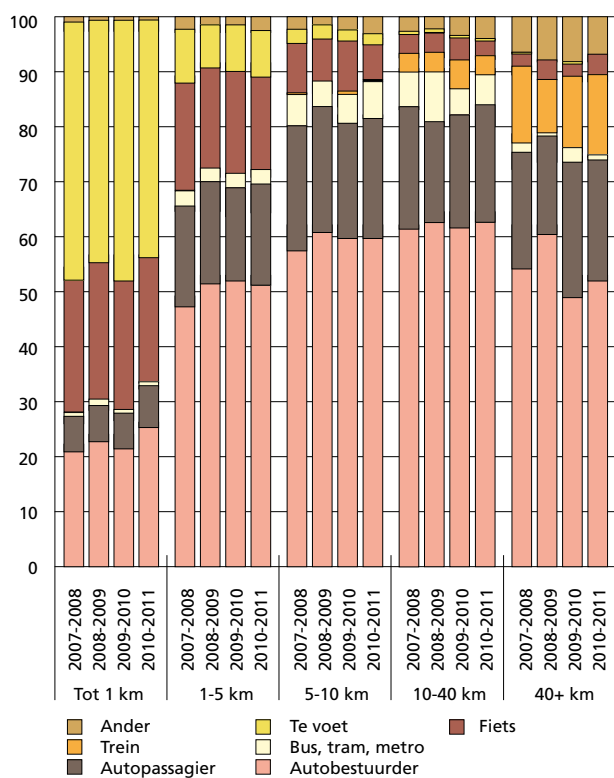
In 2011 maakten de Vlamingen gemiddeld 2,78 verplaatsingen per persoon per dag. Het grootste aandeel van de verplaatsingen (21,7%) gebeurt voor winkelen, direct gevolgd door werkgerelateerde verplaatsingen (21,5%). Functionele verplaatsingen (werken, school en zakelijke verplaatsingen) maakten 28,4% uit, recreatieve verplaatsingen (bezoekje brengen, wandelen/rondrijden/joggen, ontspanning/sport/cultuur) 29,8%. Als we kijken naar de gemiddeld afgelegde afstand per persoon per dag, dan zijn de recreatieve verplaatsingen het belangrijkste met een aandeel van 36,2%, gevolgd door de werkgerelateerde verplaatsingen (33%).

Niet iedereen kan of hoeft zich te verplaatsen. 24% gaf aan geen verplaatsing te maken op een welbepaalde dag. 51% van de niet-verplaatsers zegt daar geen behoefte toe gehad te hebben. Een kwart van de niet-verplaatsers geeft als reden 'ziekte of handicap' op.

Bijna een vijfde van alle verplaatsingen heeft een afstand korter dan 1 kilometer. Deze verplaatsingen gebeuren voornamelijk te voet of per fiets, maar de wagen heeft

5.14 Modale verdeling naar afstand

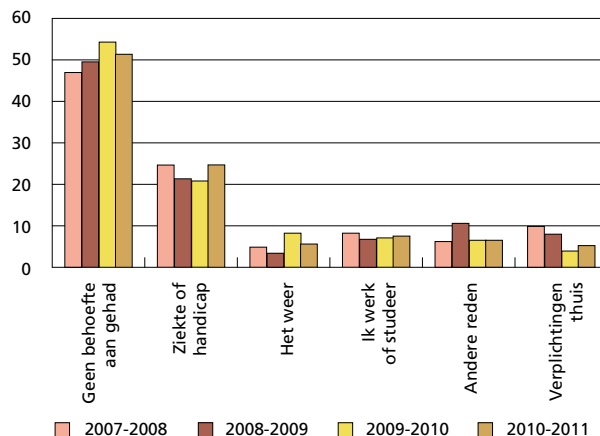
Modale verdeling (hoofdvervoerswijze) naar afgelegde afstand, van 2007-2008 tot 2010-2011, in %.

Opmerking: andere omvat o.a. bromfiets en motor.
Bron: Onderzoek Verplaatsingsgedrag, MOW afdeling Beleid Mobiliteit en Verkeersveiligheid.

5.13 Motief van niet-verplaatsers

Evolutie van de verdeling van niet-verplaatsers volgens motief, van 2007-2008 tot 2010-2011, in %.

Bron: Onderzoek Verplaatsingsgedrag, MOW, afdeling Beleid, Mobiliteit en Verkeersveiligheid.

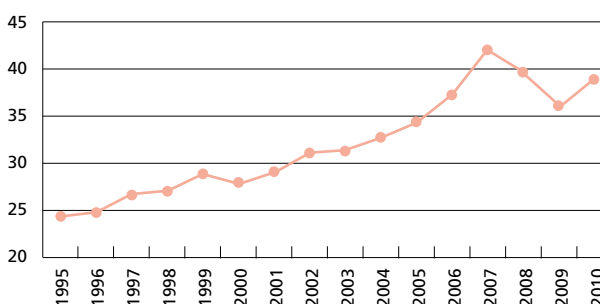
hier al een aandeel van 33%. Bij verplaatsingen tussen 1 en 5 kilometer (goed voor een derde van alle verplaatsingen) heeft de auto reeds een aandeel van 70%, terwijl het aandeel van te voet en per fiets snel afneemt naarmate de afstand groter wordt. Tram, bus en metro hebben een aanzienlijk aandeel bij de middellange verplaatsingen, de trein vooral bij de lange afstanden. De verplaatsingen van meer dan 40 kilometer zijn goed voor 6,6% van alle verplaatsingen..

Logistiek

Vlaanderen heeft een centrale ligging binnen Europa. Het heeft ook een zeer dicht netwerk van transportinfrastructuur. Zowel voor wegen, spoorwegen als binnenvaart bekleedt het een toppositie binnen Europa. Hiermee heeft het Vlaams Gewest sterke troeven in handen en is het

5.15 Tonkilometer vrachtwagens

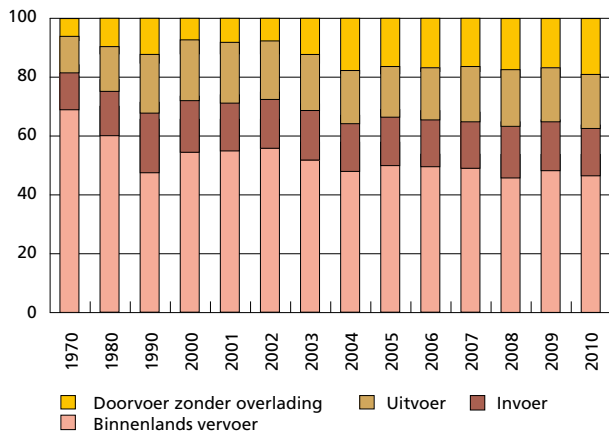
Evolutie van het aantal afgelegde tonkilometer met vrachtwagens, ongeacht land van registratie, van 1995 tot 2010, in miljard tonkilometer.

Bron: FOD MV.

5.16 Goederenvervoer over de weg

Evolutie van het goederenvervoer over de weg naar bestemmingstype, in België, 1970-2010, in %.

Bron: Pauwels, Tom, 'modellering van het goederenvervoer in België', 2007; ADSEI.

op logistiek vlak een topregio in Europa. Het beleid wil deze positie verder verbeteren door te blijven inzetten op slimme, duurzame en hoogwaardige logistieke activiteiten met een hoge toegevoegde waarde en werkgelegenheid.

Dit deel focust zich op het goederenvervoer. In een eerste deel volgt een beschrijving van de evolutie van het goederenvervoer per transportmodus. Een tweede deel bekijkt de modale verdeling van het vrachtvervoer. Het laatste deel gaat dieper in op het economisch belang van de logistieke sector, met aandacht voor de tewerkstelling en de toegevoegde waarde.

Transportmodus

Hieronder volgt een beschrijving van de evolutie van het goederenvervoer per transportmodus. Daarbij gaat achtereenvolgens aandacht naar vervoer via vrachtwagens, spoor, binnenvaart, zeevaart, luchtvaart en ten slotte pijpleidingen.

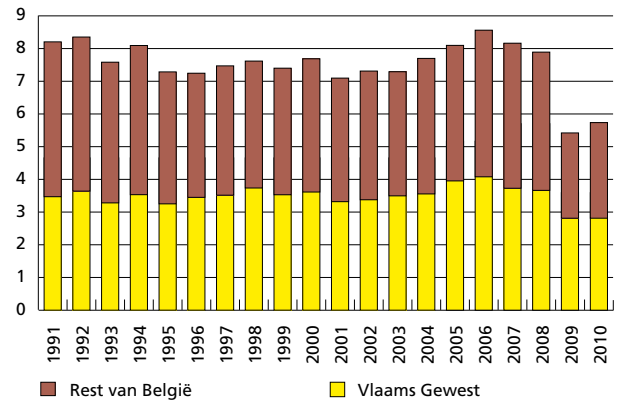
Vrachtwagen

Het vrachtverkeer over de weg kende door de economische crisis – na een jarenlange groei – een forse daling in 2008 en 2009. Een jaar later lijkt het herstel ingezet en stijgt het aantal tonkilometer opnieuw.

Het vrachtvervoer kan in 4 categorieën worden ingedeeld volgens laad- en lospunt: binnenlands vervoer, invoer, uitvoer en doorvoer. Bij het vrachtvervoer over de weg valt op dat het aandeel binnenlands vervoer afneemt in de loop der jaren. Sinds 2004 is minder dan de helft van de door vrachtwagens gereden tonkilometer voor transport binnen België. In 2009 verminderde door de economische crisis het aantal gereden tonkilometer voor vrachtvervoer

5.17 Tonkilometer NMBS

Evolutie van het goederenvervoer per spoor door NMBS, Vlaams Gewest en België, van 1991 tot 2010, in miljard tonkm.

Noot: Cijfers vanaf 2007 gebaseerd op vrachtopvolgingssysteem. Cijfer Vlaanderen 2010 schatting o.b.v. Belgisch totaal en evolutie Vlaams aandeel in dit totaal.
Bron: NMBS.

over de weg. Een jaar later veerde het aantal tonkilometer opnieuw op. Het internationale transport dat zwaarder te lijden had, groeide nu sterker dan het nationale. Vooral het transit-verkeer, waarbij België enkel dient als doorvoerland en er dus geen goederen worden geladen of gelost, kende een forse toename. Daardoor steeg het relatieve aandeel van dit transitverkeer, terwijl alle andere aandelen daalden.

Spoor

Het Vlaamse **spoorwegennetwerk** is het dichtste van de Europese Unie. Enkel Tsjechië komt in de buurt. In 2010 kende het **goederenvervoer** per spoor een lichte achteruitgang, na een sterke achteruitgang in 2009. Er werd in België 39 miljoen ton vervoerd door NMBS-dochter B-Cargo in 2010. Het aantal tonkilometer afgelegd in het Vlaamse Gewest daalde met 1% tot 2,8 miljard. Sinds de gedeeltelijke vrijmaking van het spoorverkeer zijn er voor het goederenvervoer ook enkele kleinere private operatoren op Belgisch grondgebied actief.

Binnenvaart

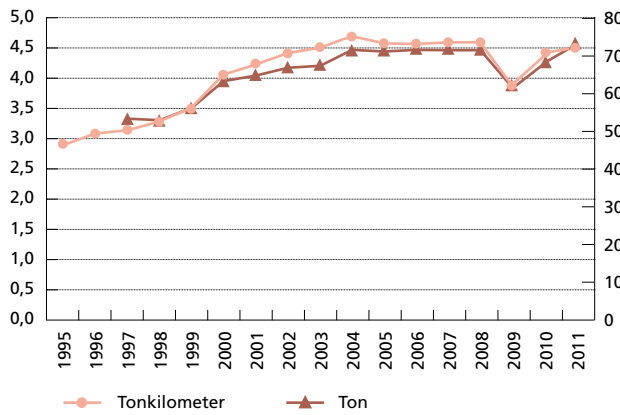
Het Vlaamse **binnenwaterennetwerk** is, na het vlakke en waterrijke Nederland, het dichtste van de Europese Unie. De economische crisis hield de binnenvaart maar één jaar in zijn greep. In 2010 werd de stevige daling van het binnenvaartvervoer uit 2009 terug goed gemaakt. Nog een jaar later stijgt het aantal tonkilometer met nog eens 2%.

Langs Vlaamse waterwegen werd in 2011 4% meer ton gelost dan het jaar voordien. Het aantal geladen ton steeg met 12%. In de Vlaamse havens nam het binnenvaartvervoer met 3% toe in 2011, tot een overslag van 111 miljoen ton.

Zeevaart

5.18 Binnenvaart

Evolutie van de goederentrafiek in de binnenvaart, van 1995 tot 2011, in miljoen ton (rechters) en miljard tonkilometer (linkers).

Bron: PBV, Waterwegen en Zeekanaal NV, NV De Scheepvaart, Dataroom MOW.

De binnenvaart kent een toenemende containerisatie: de tien containerterminals langs de binnenwateren kwamen uit op een trafiek van 518.000 TEU. In 2011 ging de containerbinnenvaart met 4% vooruit.

Sinds 1995 nemen de binnenschepen in aantal af. Het zijn vooral de kleinere schepen die uit de vaart verdwijnen en die worden vervangen door schepen met een groter laadvermogen.

Hieronder volgt eerst een korte beschrijving van de Le Havre-Hamburg range, daarna komt de situatie in de vier Vlaamse zeehavens meer uitgebreid aan bod.

De Le Havre-Hamburg range omvat de belangrijkste zeehavens tussen deze twee steden. Hierbinnen vallen Antwerpen, Gent, Zeebrugge, Oostende, Rotterdam, Amsterdam, Hamburg, Bremen, Duinkerke en Le Havre. Deze havens realiseerden in 2011 een overslag van 1.102 miljoen ton, een stijging van 3%. Hiermee wordt het record uit 2008 net niet gebroken. Het aandeel van de Vlaamse trafiek in de range bleef op 24%.

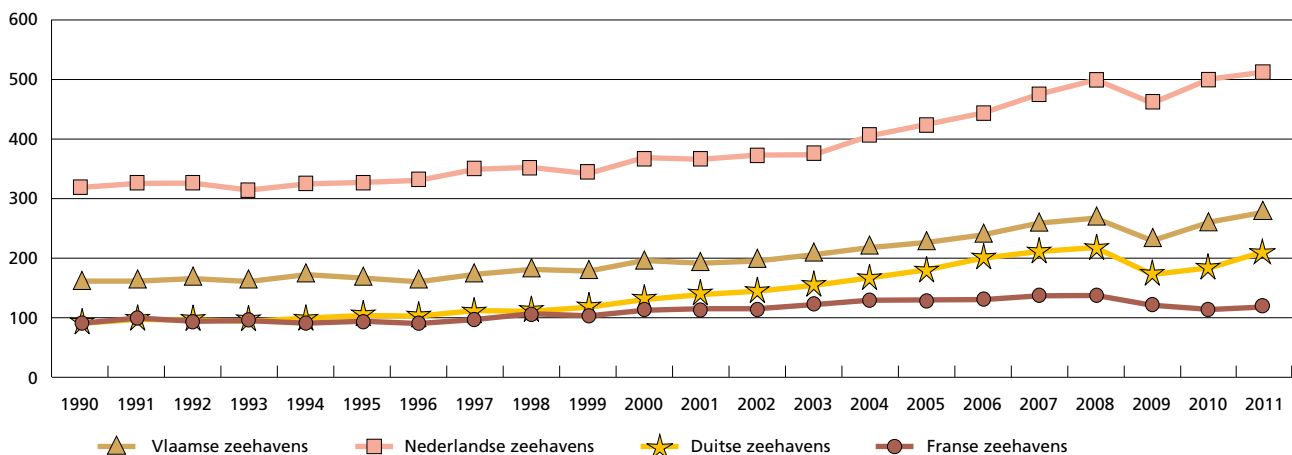
In de Vlaamse zeehavens kende de goederentrafiek in 2011 een beperkte groei en benaderde opnieuw de recordcijfers uit 2008. Ze klokte af op een hoogte van 265 miljoen verscheepte ton, goed voor een stijging van 2%. De binnenvaarttrafiek binnen de zeehavens ging met 3% vooruit. In de kusthavens Oostende en Zeebrugge is de binnenvaart minimaal. De shortsea-trafiek bleef stabiel op 135 miljoen ton.

De Vlaamse zeehavens zijn ook belangrijke economische spelers. Samen waren ze in 2010 goed voor een directe toegevoegde waarde van 14,7 miljard euro (8,1% van de bruto toegevoegde waarde in het Vlaamse Gewest wordt gerealiseerd op de terreinen van de Vlaamse zeehavens), 101.769 directe banen en 3,4 miljard euro directe investeringen. De werkgelegenheid daalde in 2010 met 3%. De toegevoegde waarde steeg in 2010 met 11 %, terwijl de investeringen terugliepen met 12%. Daarnaast staan de Vlaamse havens ook nog in voor een indirecte toegevoegde waarde van 13,2 miljard euro en een indirecte werkgelegenheid van 131.388 voltijdse equivalenten.

In 2011 investeerde het Vlaamse Gewest 329 miljoen euro in de vier zeehavens en hun maritieme toegankelijkheid.

5.19 Haventrafiek Le Havre – Hamburg

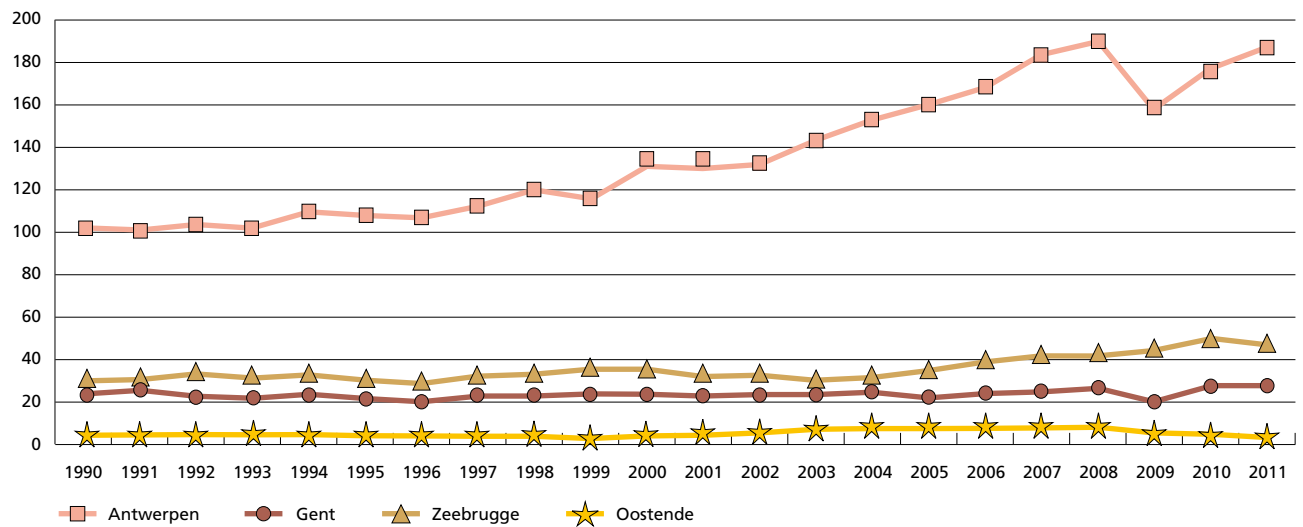
Evolutie van de trafiek in de havens van de Le Havre – Hamburg range, van 1990 tot 2011, in miljoen ton.

Bron: VHC.

5.20 Goederentrafiek zeehavens

Evolutie van de goederentrafiek in de zeehavens, van 1990 tot 2011, in miljoen ton.

Bron: VHC.

Antwerpen

In 2011 was Antwerpen de Europese nummer twee voor goederentrafiek, na de afgescheiden koploper Rotterdam. Antwerpen beheerst 71% van de Vlaamse markt, met een marktaandeel van 17% in de Le Havre-Hamburg range. Voor het containerverkeer komt Antwerpen wereldwijd op de veertiende plaats. In Europa behandelen alleen Rotterdam en Hamburg meer containers.

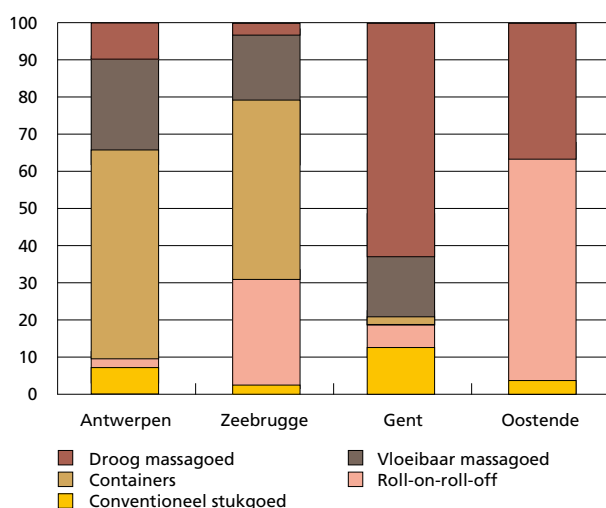
De goederen die in de haven van Antwerpen aankomen zijn voor 36% uit Europa afkomstig. Daarna volgen Azië, Zuid-Amerika, Noord-Amerika en Afrika. Ruim een derde van de goederen die de Antwerpse

haven per zeeschip verlaten varen naar Azië. Daarna volgen Europa, Noord-Amerika en Afrika.

In 2011 realiseerde Antwerpen een goederenoverslag van ruim 187 miljoen ton, een stijging met 5%. Dat is nog net iets minder dan het recordjaar 2008, voor de economische crisis toesloeg. Het containerverkeer steeg met 3% naar 105 miljoen ton en vormt het grootste pakket binnen het Antwerpse goederenverkeer. Het roll-on-roll-off-verkeer groeide met 8%. Het aantal auto's dat in 2011 werd behandeld bedraagt bijna 1,1 miljoen, een toename van 15%. Ook de vloeibare massagoederen (+12%) en het nietgecontaineriseerd stukgoed (+19%) noteerden positieve groeicijfers. Het droge massagoed (-4%) liep iets terug, het gevolg van een verminderde aanvoer van erts en meststoffen.

5.21 Goederentrafiek naar soort

Goederentrafiek in de zeehavens in 2011, naar soort, in %.

Bron: VHC.

Het aantal zeeschepen dat in Antwerpen voor anker ging steeg met 3%, de bruto tonnenmaat steeg eveneens met 9% naar 316 miljoen ton.

Ook de binnenvaart van en naar de Antwerpse haven is in 2011 gestegen met 1% tot 87 miljoen ton. De shortsea-traffic ging met 2% omhoog. Het aandeel van de shortsea-traffic op de totale traffic in de Antwerpse haven lag iets onder de 50%.

De toegevoegde waarde van de Antwerpse haven steeg in 2010 met 13% tot 9,8 miljard euro. Dat is goed voor een aandeel van twee derde binnen het Vlaamse havenlandschap. De investeringen gingen met 17% achteruit tot 2,5 miljard euro. De werkgelegenheid daalde licht (-3%) tot 60.509 voltijdse equivalenten.

Zeebrugge

Zeebrugge richt zich vooral op Europese traffic. Het is één van de belangrijkste Europese havens voor het rollend vrachtverkeer en het transport van nieuwe

personenwagens. Voor Zeebrugge zelf maakt niet-temin het containerverkeer het grootste deel van de trafiek uit.

Zeebrugge realiseerde in 2011 een overslag van bijna 47 miljoen ton, een daling van 5% ten opzichte van het jaar voordien. Het totale containervolume liep met 14% terug tot bijna 23 miljoen ton. Het roll-on-roll-off-verkeer ging met 6% vooruit tot 13,1 miljoen ton en het transport van nieuwe personenwagens steeg met 8% tot 1,7 miljoen stuks. De vloeibare bulk groeide met 4%, terwijl de vaste bulk met 3% terugliep.

Zeebrugge neemt bijna een vijfde van de verscheepte tonnage in de Vlaamse havens voor zijn rekening. De shortsea-trafiek daalde in 2011 met 4%. Het aandeel van deze trafiek op de totale trafiek in de haven lag iets boven de 60%.

Zeebrugge heeft een kleiner aandeel in de toegevoegde waarde, werkgelegenheid en investeringen dan de trafiekcijfers zouden laten vermoeden. De haven was in 2010 goed voor 10.145 voltijdse equivalenten, een terugval van 6%. Het investeringsbedrag steeg met 87% tot 340 miljoen euro. De toegevoegde waarde zakte met 2% tot 951 miljoen euro.

Gent

Gent zorgt voor 10% van de Vlaamse tonoverslag. Drie kwart van de behandelde tonnage bestaat uit aanvoer. Die aanvoer komt uit de hele wereld, met Europa en Zuid-Amerika als voornaamste herkomstgebieden. De afvoer gaat voor 77% naar Europa. Droge massagoederen, vooral van en naar het staalbedrijf ArcelorMittal Gent (voorheen Sidmar), maken twee derde uit van de maritieme trafiek.

De goederenoverslag via zeevaart in de Gentse haven bleef in 2011 nagenoeg stabiel en klokte af op 27 miljoen ton. Vloeibare bulk, roll-on-roll-off-verkeer en het overig stukgoed stegen licht in volume. De overslag van droge bulk en containers liep dan weer iets terug.

De binnenvaart ging met 11% vooruit tot 23 miljoen ton. De shortsea-trafiek steeg met 9%. Het aandeel van deze trafiek op de totale trafiek in de haven ligt daarmee iets boven 60%.

Zeker in verhouding tot haar trafiek creëert de haven van Gent een belangrijke toegevoegde waarde, die in 2010 goed was voor 3,4 miljard euro, wat een stijging van 9% betekent. De werkgelegenheid liep met 3% terug tot 26.185 voltijdse equivalenten. De investeringen zakten met 17%.

Oostende

Oostende is de kleinste van de vier Vlaamse zeehavens, met een marktaandeel van 2%. In 2011 maakte het roll-on-roll-off-verkeer drie vijfden van de maritieme aan- en afvoer uit. Bijna de volledige trafiek is intra-Europees, vooral van en naar Groot-Brittannië.

De Oostendse haven kende in 2011 een trafiekdaling van 22%. Een daling van het roll-on-roll-off-verkeer zorgde voor de rode cijfers. Oorzaak is het terugvalen van de vloot van Transeuropa naar 2 schepen, terwijl het de bedoeling blijft om terug tot 4 schepen op te bouwen.

De volledige trafiek in de Oostendse haven bestaat uit shortsea-trafiek.

De toegevoegde waarde in de haven van Oostende bedroeg in 2010 494 miljoen euro. Dat is een stijging van 10%. De werkgelegenheid in de haven ging met 4.931 voltijdse equivalenten 2% achteruit. De investeringen daalden tot 99,3 miljoen euro (-17%).

Luchtvaart

Hieronder volgt eerst een korte beschrijving van de Europese luchthavens, daarna komt de situatie in de Vlaamse luchthavens aan bod.

In de vrachtluchtvaart zien we min of meer hetzelfde fenomeen als bij de passagiersluchtvaart: een scherpe daling in 2001 en een herneming vanaf 2003. In 2009 sloeg de economische crisis hard toe, om al een jaar later te herstellen van de klap. In 2011 steeg de trafiek op de Europese luchthavens met 2%.

De **goederentrafiek** op de Vlaamse luchthavens liep met 1% terug naar 537.000 ton.

5.22 Vrachtluchthavens EU

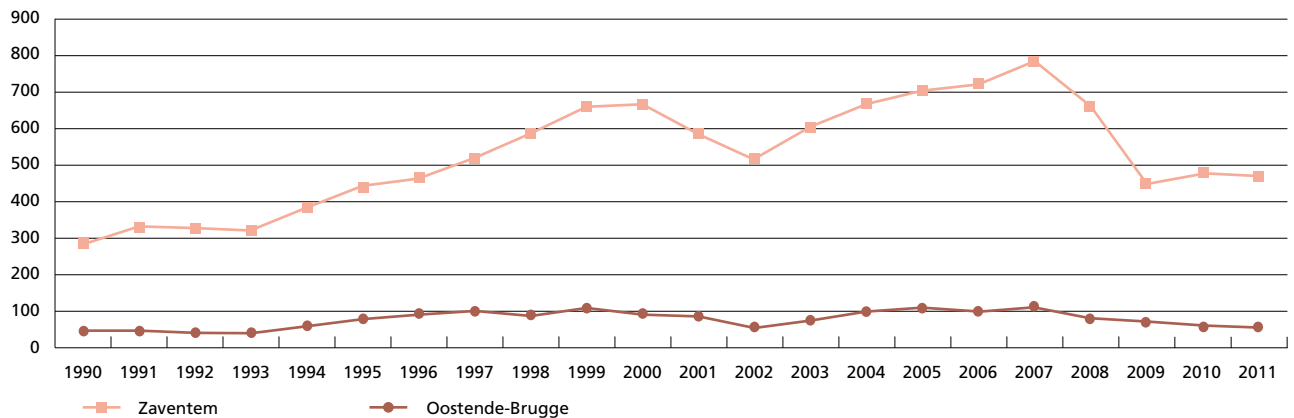
Evolutie van de trafiek in de twintig belangrijkste luchthavens van de EU 27 in 2000 en 2010, hoeveelheid vervoerde vracht, in duizend ton.

Luchthavens	2000	2010
Frankfurt Rhein/Main	1.703	2.270
Londen Heathrow	1.307	1.551
Amsterdam	1.223	1.538
Parijs Ch. de Gaulle	1.067	1.293
Luxemburg	501	706
Keulen/Bonn	438	639
Leipzig	14	638
Luik	270	638
Zaventem	667	476
Milaan Malpensa	296	433
Madrid	305	401
East Midlands	179	304
Munchen	148	291
Londen Stansted	168	232
Wenen Schwechat	66	230
Kopenhagen Kastrup	419	165
Rome Fiumicino	153	164
Helsinki	96	158
Frankfurt Hahn	75	138
Manchester	117	117

Bron: EC DG MOVE.

5.23 Luchthavens vracht

Evolutie van de vervoerde vracht op de luchthavens van Zaventem en Oostende-Brugge, van 1990 tot 2011, in duizend ton.

Bron: luchthavenautoriteiten.

In 2011 bleef het vrachtvervoer op de nationale luchthavens stabiel. Voor vrachtvervoer bekleedde Zaventem in 2010 de negende positie onder de Europese luchthavens. Het Verre Oosten is het belangrijkste eind- of vertrekpunt, gevolgd door Europa, Noord-Amerika, het Midden-Oosten en Afrika.

De luchthaven van Oostende-Brugge kende een minder succesvol jaar met een daling van 10% voor het vervoerde tonnage.

Op de andere twee Vlaamse luchthavens (Antwerpen en Kortrijk-Wevelgem) is het vrachtvervoer heel beperkt.

Pijpleiding

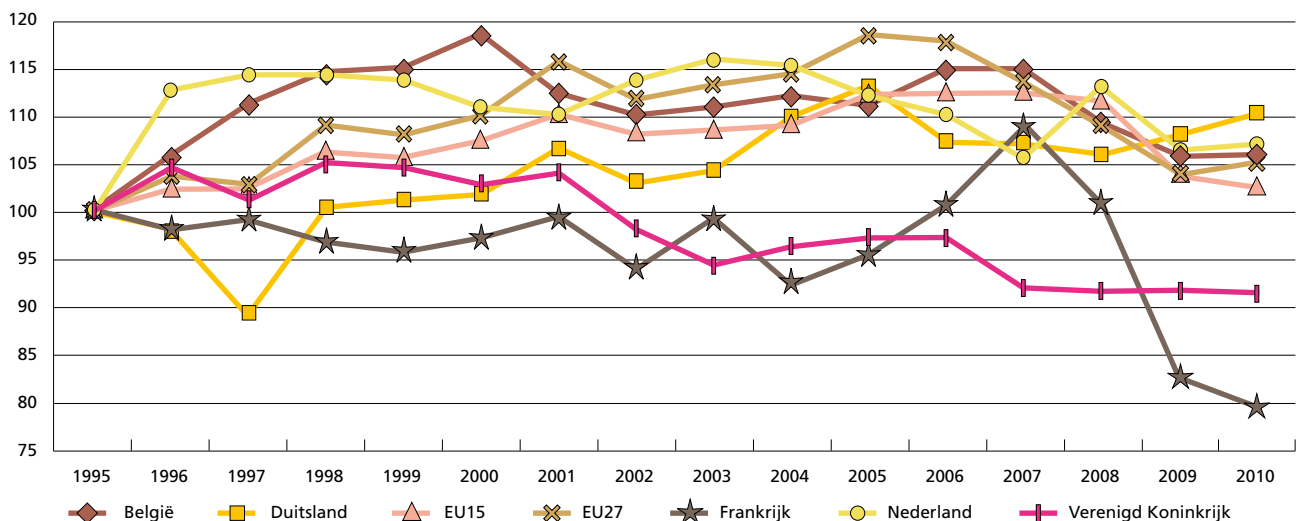
Een overzicht van de kerncijfers over het goederenvervoer is onvolledig zonder een blik op het transport via **pijpleidingen**. Er zijn pijpleidingen voor het transport van aardgas en voor het transport van olie.

Het pijpleidingennetwerk voor aardgastransport is in België het vierde dichtste van de hele Europese Unie met 126 kilometer per 1.000 km².

Het Belgische netwerk voor olie is met 294 kilometer een stuk beperkter, al scoren we met een dichtheid van 9,7 kilometer per 1.000 km² boven het Europese gemiddelde. In 2010 werd in België 1,5 miljard tonkilometer aardolie vervoerd, in de Europese Unie (EU27) 120,6 miljard.

5.24 Oliepijpleidingen

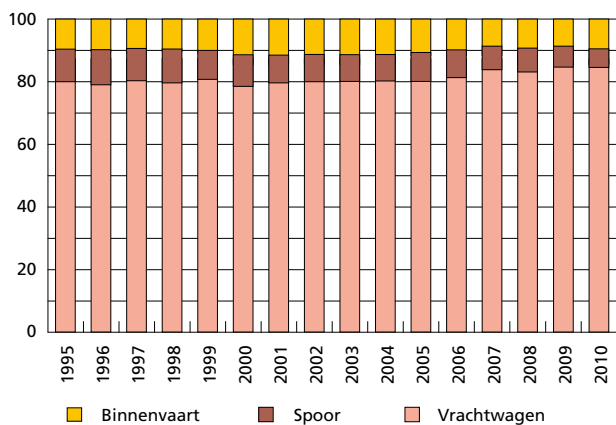
Index van het aantal tonkm, afgelegd via oliepijpleidingen, België, buurlanden, EU15 en EU25, van 1995 tot 2010, index 1995 = 100.

Bron: EC DG MOVE.

5.25 Modale verdeling goederenvervoer

Evolutie van de modale verdeling goederenvervoer volgens tonkilometer voor de voornaamste vervoerswijzen (weg, spoor, binnenvaart), van 1995 tot 2010, in %.

Bron: FOD MV, NMBS, Waterwegen & Zeekanaal nv, nv De Scheepvaart.

Modale verdeling

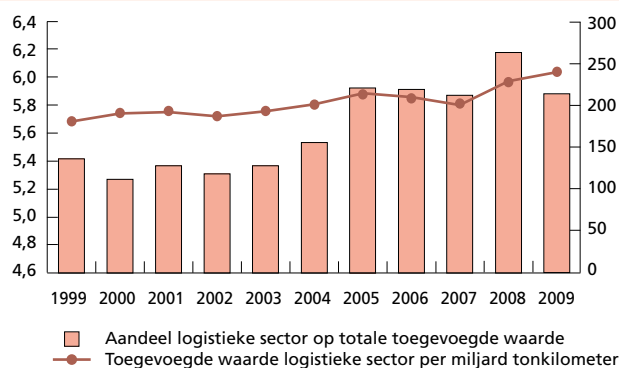
Vlaanderen wil zich verder ontwikkelen als slimme draai-schijf van Europa. Daartoe moeten de logistieke ketens geoptimaliseerd worden en moeten de logistieke stromen gebundeld worden tot grotere stromen, die beter in aanmerking komen voor vervoer via de alternatieve modi (binnenvaart, spoor).

Bij het **goederenvervoer** was er in 2010 een lichte daling van het aantal tonkilometer bij het spoorvervoer. Het vrachtvervoer over de weg steeg dat jaar lichtjes, terwijl het vervoer via binnenvaart sterk vooruit ging. Het gevolg is dat de binnenvaart binnen de modale verdeling wat aandeel wint ten opzichte van het spoorvervoer, terwijl het aandeel vervoer over de weg status quo blijft. Wel dient opgemerkt te worden dat zowel het spoor als het binnenwater onderschat worden in de cijfergegevens. Bij het spoor zijn er momenteel geen gegevens bekend over de concurrenten van NMBS Logistics. Bij vrachtvervoer via binnenwater is er onderregistratie op de Zeeschelde en tijgebonden waterwegen.

Europees vergelijken is niet zo eenvoudig wegens definitieverschillen. Bij de Europese meting wordt bij het vrachtvervoer over de weg namelijk geen rekening gehouden met de tonkilometer gereden door buitenlandse vrachtwagens. In Vlaanderen is er echter een trend dat steeds meer buitenlandse vrachtwagens er goederen vervoeren. Om deze reden wordt een benchmark niet langer opgenomen in dit hoofdstuk. Wel kan gezegd worden dat in Vlaanderen aanzienlijk meer dan in de Europese Unie gebruik wordt gemaakt van vrachtvervoer via binnenvaart en minder van vrachtvervoer via het spoor.

5.26 Logistiek - toegevoegde waarde

Evolutie van het aandeel van de logistieke sector binnen de totale (directe) toegevoegde waarde, in % (linkeras) en evolutie van de toegevoegde waarde van de logistieke sector, in miljoen euro per miljard tonkilometer (rechteras), van 1999 tot 2009.

Bron: raming SVR op basis van INR en studie NBB.

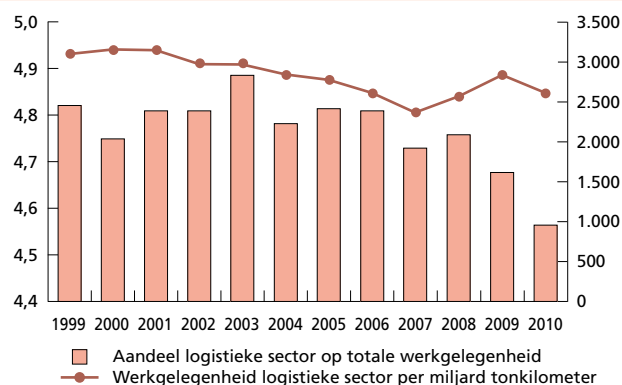
Economisch belang

Het aandeel van de logistiek in de bruto toegevoegde waarde steeg naar 6%, maar kent een neerwaartse knik in 2009. De logistieke sector werd hard getroffen door de economische crisis, waardoor haar aandeel in de bruto toegevoegde waarde terugliep. Het aandeel van de logistieke sector in de werkgelegenheid ligt iets lager en haalt 4,6%. Ook hier noteren we een daling sinds 2009.

Het afzetten van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid op het aantal tonkilometer door vrachtvervoer geeft een soort verhouding tussen de lusten en de lasten van logistiek. Het beleid streeft hierbij naar meer toegevoegde waarde en werkgelegenheid in de logistieke sector.

5.27 Logistiek – werkgelegenheid

Evolutie van het aandeel van de logistieke sector in de werkgelegenheid, in % (linkeras) en evolutie van de werkgelegenheid in de logistieke sector, per miljard tonkilometer (rechteras), van 1999 tot 2010.

Bron: raming SVR op basis van INR en studie NBB.

In 2008 en 2009 werd de continue groei van het aantal tonkilometer wegens de economische crisis doorbroken. De toegevoegde waarde en werkgelegenheid daalden minder snel dan het aantal tonkilometer, met als gevolg een sterke toename van de toegevoegde waarde per tonkilometer en een breuk in de dalende trend voor werkgelegenheid per miljard tonkilometer. In 2010 neemt het aantal tonkilometer opnieuw toe, maar blijft de werkgelegenheid teruglopen. Het gevolg is dat de verhouding werk op tonkilometer opnieuw begint te dalen.

Vlot verkeer

Vlaanderen beschikt over een dicht wegennet. Toch ontstaan geregeld files ten gevolge van piekbelastingen, ongevallen en wegenwerken. Deze files zorgen voor verliesuren met economische schade en bijkomende emissies tot gevolg. Het is dus belangrijk het wegennet zo optimaal mogelijk te benutten en het verkeer zo vlot mogelijk te laten verlopen.

In een eerste deel ligt de focus op de evolutie van het verkeersvolume in Vlaanderen. Files krijgen de aandacht in het tweede deel. Ten slotte volgt een deel over de aanpak van ontbrekende stukken in het infrastructuurnetwerk, opdat het verkeer ook in de toekomst vlot kan verlopen.

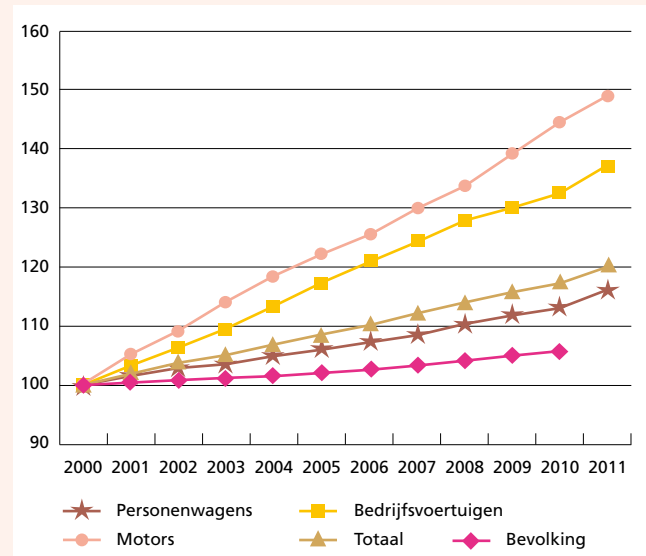
Verkeersvolume

Het Vlaamse **autosnelwegennetwerk** is, na het Nederlandse, het dichtste van de Europese Unie.

In 2011 waren 4,1 miljoen **motorvoertuigen** ingeschreven, waaronder meer dan 3,2 miljoen personenwagens. In 2011 werden 308.260 nieuwe personenwagens ingeschreven, het hoogste aantal sinds jaren. Sinds 2000 steeg het aantal personenwagens met 16,6%. Het bedrijfsvoertui-

5.28 Voertuigenpark

Index van het voertuigenpark, naar type voertuig, van 2000 tot 2011, index 2000=100.

De categorie bedrijfsvoertuigen bestaat uit vrachtwagens, vrachtwagen-trekkers, landbouwvoertuigen en speciale voertuigen.
Bron: ADSEI, SVR.

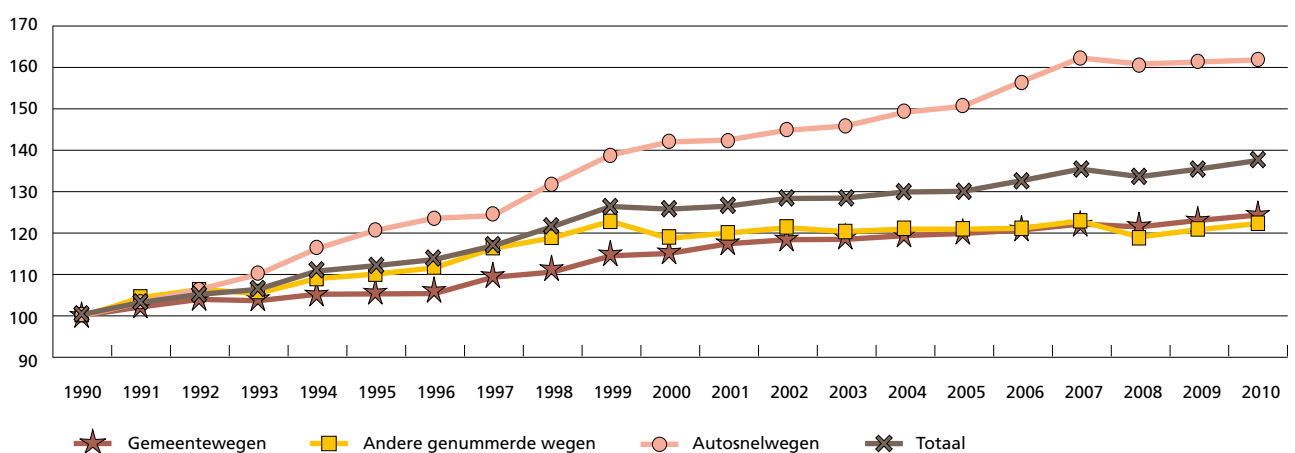
genpark is in die periode met meer dan 36% toegenomen. Het vrachtwagenpark bestaat voor 85% uit lichte vrachtwagens (<3,5 ton). In 2010 waren er 496 personenwagens per 1.000 inwoners en dat is boven het Europese gemiddelde van 477.

Het aantal motoren (zonder bromfietsen) steeg met 49,5% sinds 2000. Het totale voertuigenpark steeg sneller (21%) dan de bevolking (5,6%).

Het **wegverkeer** op de Vlaamse wegen nam in 2010 opnieuw toe na de daling van 2008. Met 57 miljard voertuigkilometer wordt het recordcijfer van 2007 nipt overschre-

5.29 Wegverkeer

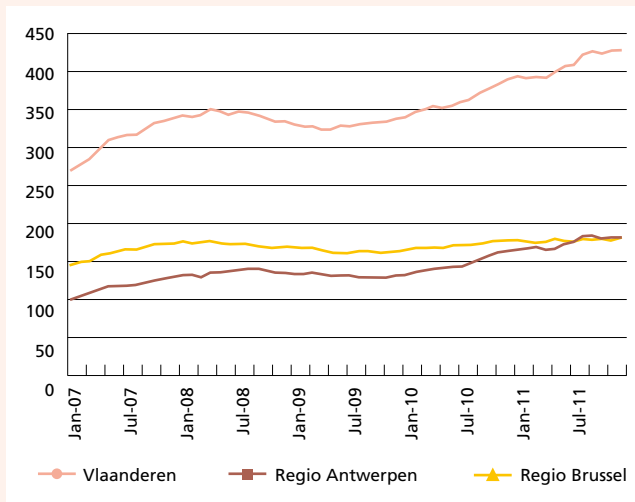
Index van het wegverkeer in voertuigkilometer, naar type weg, van 1990 tot 2010, index 1990 = 100.

Bron: ADSEI.

5.30 Filezwaarte

Evolutie van de filezwaarte op het hoofdwegennet, van 2007 tot 2011, in kilometeruren per dag (voortschrijdend jaargemiddelde).

Bron: MOW, afdeling Vlaams Verkeerscentrum.

den. Sinds 1990 nam de hoeveelheid verkeer met een derde toe. Vooral de verkeersintensiteit op de autosnelwegen kende de voorbije decennia een sterke groei.

De bezettingsgraad van personenwagens bepaalt in grote mate mee het verkeersvolume. Minder personen per wagen betekent meer wagens op de weg. De bezettingsgraad daalde vrij sterk voor de eeuwwisseling, maar blijft sindsdien vrij stabiel, met in 2010 een gemiddelde bezettingsgraad van 1,35 personen per personenwagen.

Files

De indicator **filezwaarte** houdt rekening met de lengte en de duur van de file maar niet met de snelheid tijdens de file of met het aantal voertuigen betrokken in de file. De filezwaarte vertoonde een sterk stijgende trend in 2007. Van midden 2008 tot midden 2009 is er sprake van een daling die wellicht kan toegeschreven worden aan de economische crisis. In 2010 vertoonde de filezwaarte weer een stijgende trend. Ten opzichte van 2007 is de filezwaarte met 18 à 36% toegenomen in 2011, afhankelijk van het dagdeel. Vóór medio 2011 was de filezwaarte het grootst in de regio Brussel, na medio 2011 evenaart de filezwaarte in de regio Antwerpen deze in de Brusselse regio. De grootste stijging doet zich voor tijdens de avondspits in de regio Antwerpen.

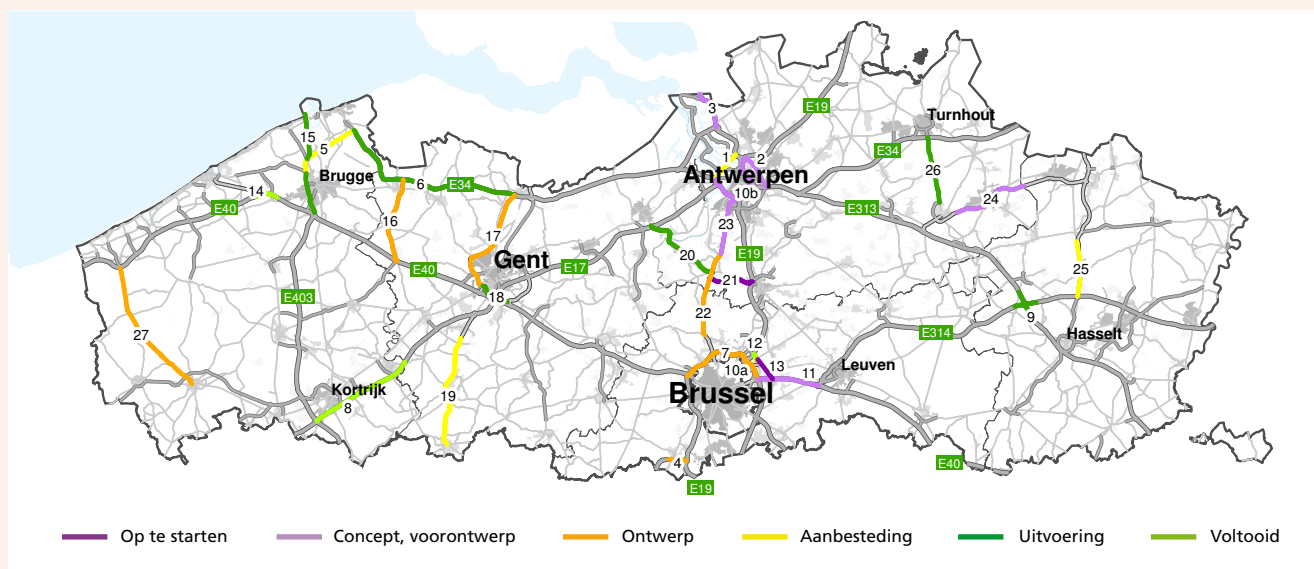
Missing links

Het beter inschakelen van het bestaande wegennet zal niet volstaan om het verkeer vlot de economische knooppunten te laten bereiken. Omwille van ontbrekende schakels in het wegennet is de bereikbaarheid van een aantal regio's niet optimaal. In het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en het Mobiliteitsplan Vlaanderen worden 25 missing links gedefinieerd. Daarnaast zijn er nog 2 belangrijke bottlenecks.

Het Infrastructuurmasterplan Horizon 2014 van de Vlaamse waterwegbeheerders vormt het uitgangspunt om missing links, bottlenecks en tekortkomingen in het waterwegennet weg te werken. In april 2011 waren 2 projecten uitgevoerd: de tweede Scheldebrug in Temse en de sluis in Evergem. Verschillende andere projecten kre-

5.31 Missing links wegennet

Stand van zaken van de aanpak van de missing links uit het RSV en het Mobiliteitsplan Vlaanderen, mei 2012.

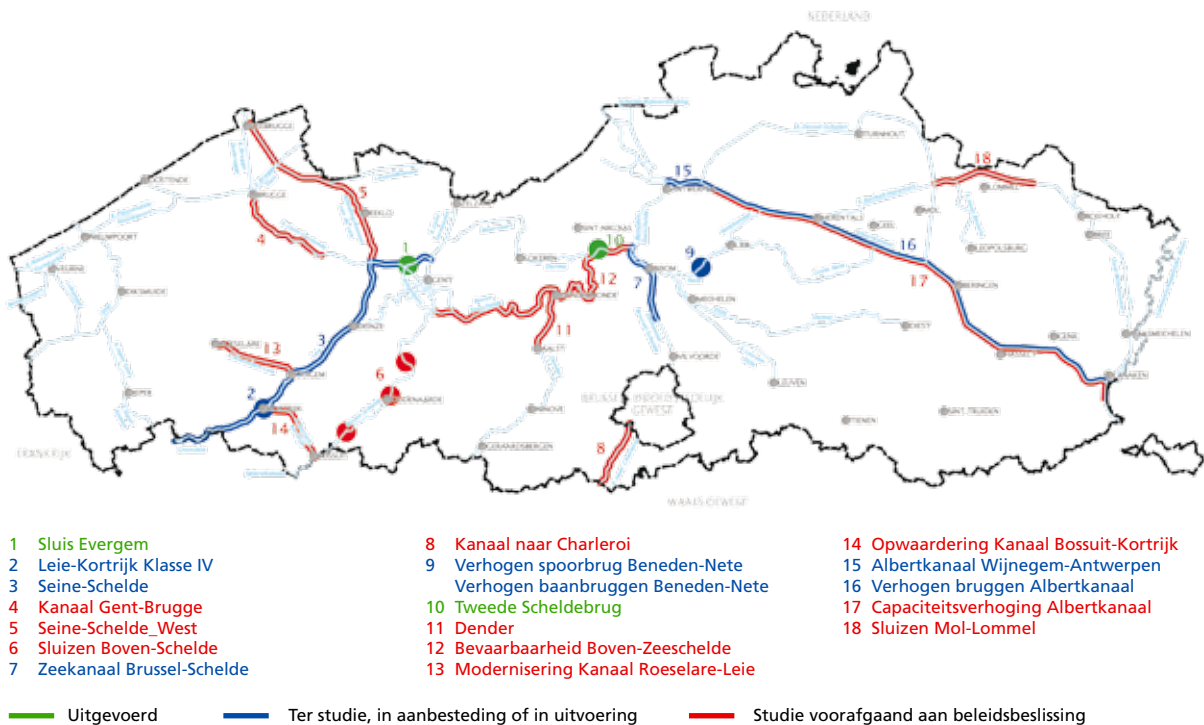

Opmerking: voor een correcte interpretatie van de kaart wordt verwezen naar bijkomende legende en uitleg op <http://www.wegenverkeer.be/stand-van-zaken.html>.

Bron: MOW, Agentschap Wegen en Verkeer.

5.32 Missing links waterwegen

Stand van zaken van de aanpak van de missing links voor de Vlaamse waterwegen, april 2012.

Bron: Waterwegen en Zeekanaal nv, nv De Scheepvaart.

gen in 2011 verder vorm. Dit is in het bijzonder het geval voor de Seine-Scheldeverbinding, de verruiming van het Albertkanaal tussen Wijnegem en Antwerpen en de verhoging van de bruggen over het Albertkanaal.

Het **Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk** is een van de instrumenten om meer en veiliger fietsgebruik te realiseren. Het is in de eerste plaats bedoeld voor de afwikkeling van woon-werk, woon-school en woon-winkelverkeer. In 2011 was het Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk 12.017 km lang. 30% daarvan voldeed aan de normen uit het Vademecum Fietsvoorzieningen.

5.33 Fietsroutenetwerk

Evolutie van het Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk, van 2005 tot 2011.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Lengte (km)	11733			11793	11898	11928	12017
Aandeel dat voldoet aan vademecum fietsvoorzieningen (%)	19			23	26	28	30

Bron: MOW, afdeling Beleid Mobiliteit en Verkeersveiligheid.

Veilig verkeer

Belangrijke stappen dienen gezet te worden om de vooropgestelde ambities inzake verkeersveiligheid te realiseren. Op kortere termijn wil men de achterstand met de Europese koplopers gehalveerd zien.

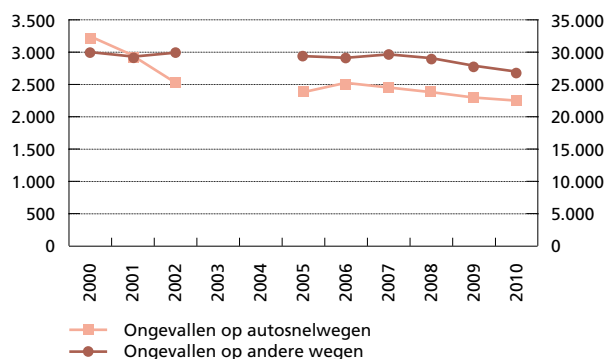
Concreet werden volgende maxima in het Mobiliteitsplan vooropgesteld tegen het jaar 2010:

- 375 doden en dodelijk gewonden;
- 3.250 zwaargewonden;
- 55 doden en dodelijk gewonden jonger dan 26 jaar per miljoen jongeren;
- 57 lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer (afgelegd door het totale wegverkeer in Vlaanderen).

Op 14 november 2007 werd het Vlaamse Verkeersveiligheidsplan goedgekeurd. Daarmee werden de doelstellingen nog verder verscherpt. Tegen 2015 mogen er nog maximaal 250 doden en dodelijk gewonden en 2.000 zwaargewonde slachtoffers vallen op de Vlaamse wegen. Volgens het Pact 2020 dient het jaarlijks aantal doden op minder dan 200 en het aantal zwaargewonden op minder dan 1.500 gebracht te worden tegen 2020. Tijdens deze legislatuur worden middelen vrijgemaakt om de resterende gevaarlijke punten weg te werken. Eind 2011 was bijna 77% van de projecten in uitvoering of uitgevoerd. Uit onderzoek op 134 heringerichte gevaarlijke punten blijkt dat het aantal letselongevallen er met minstens 24% daalde. Het aantal ongevallen met doden of zwaargewonden daalde er met 40 tot 52%. Veralgemeend naar

5.34 Ongevallen naar wegtype

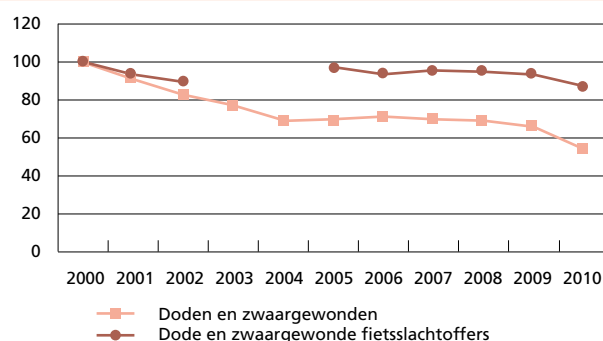
Evolutie van het aantal ongevallen op autosnelwegen (linkeras) en andere wegen (rechteras), van 2000 tot 2010.

Bron: ADSEI.

5.35 Fietsslachtoffers

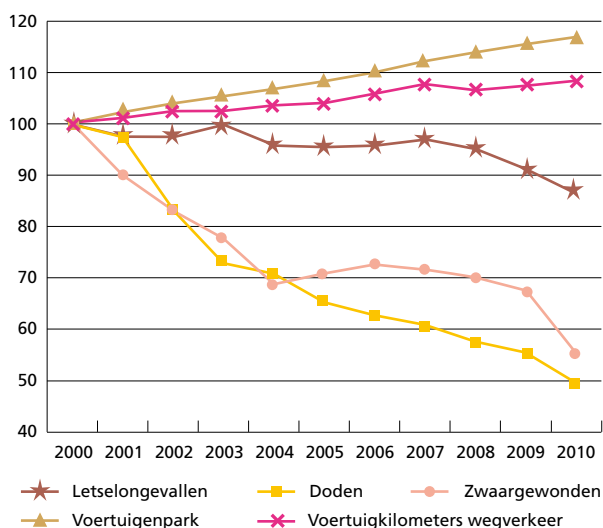
Index van het aantal dode en zwaargewonde fietsslachtoffers en het totaal aantal doden en zwaargewonden, van 2000 tot 2010, index 2000=100.

Bron: ADSEI.

5.36 Evolutie verkeersveiligheid

Index van het aantal letselgevallen, het aantal doden en zwaargewonden, het totale voertuigenpark en de afgelegde voertuigkilometers van het wegverkeer (excl. (brom)fietsen), van 2000 tot 2010, index 2000=100.

Bron: ADSEI, FOD MV.

heel Vlaanderen kan de aanpak van alle gevaarlijke punten leiden tot een daling van het aantal letselgevallen met 1,6% en een daling van het aantal ongevallen met doden of zwaargewonden met 2,3%.

In een eerste deel ligt de focus op de verkeersveiligheidscijfers in het Vlaamse Gewest. Dan volgt een vergelijking met andere Europese lidstaten en regio's.

Vlaams Gewest

In 2010 is het aantal **letselgevallen** verder gedaald tot 28.366. Er vielen zowel minder lichtgewonden (-4%), als minder zwaargewonden (-18,8%) en doden (-12,3%) ten opzichte van 2009. In 2010 vielen er 420 verkeersdoden te betreuren op de Vlaamse wegen. Sinds 2000 is het aantal doden met bijna 52% afgenomen en het aantal zwaargewonden met 45%. In 2011 waren er 382 doden ter plaatse en wordt het aantal doden en dodelijk gewonden geschat op 445 (BIVV, Verkeersveiligheidsbarometer). Dit is een toename ten opzichte van het aantal geschatte verkeersdoden voor 2010. Ook het aantal gewonden (zowel licht- als zwaargewonden) zou in 2011 terug toegenomen zijn volgens deze bron.

5.37 Doelstellingen verkeersveiligheid

Evolutie in het bereiken van de Vlaamse verkeersveiligheidsdoelstellingen, van 1999 tot 2010.

	1999		2010		doelstelling bereikt in 2010 in %	2015		2020	
	vertrekgetal	aantal	evolutie in %	streefgetal		streefgetal	doelstelling bereikt in 2010 in %	doelstelling bereikt in 2010 in %	doelstelling Pact
Doden en dodelijk gewonden	806	420	-47,9	375	89,6	250	69,4	200	63,7
Zwaar gewonden	6.714	3468	-48,3	3.250	93,7	2.000	68,9	1.500	62,3
Doden en dodelijk gewonden onder 26 jaar per miljoen jongeren onder 26 jaar*	133	60	-54,9	55	93,6				
Lichtgewonden per 100 miljoen voertuigkilometer	76,3	59	-22,6	57	89,3				

*: voor 2010: doden en dodelijk gewonden tot en met 24 jaar per miljoen jongeren tot en met 24 jaar.
Bron: ADSEI, MOW afdeling Beleid Mobiliteit en Verkeersveiligheid, SVR.

Het aantal letselongevallen neemt de laatste 3 jaren af, hoewel het aantal voertuigkilometers en het voertuigenpark alsaar toeneemt. Minder dan 10% van de ongevallen gebeurt op autosnelwegen. Ongeveer de helft van de ongevallen gebeurt binnen de bebouwde kom, maar deze ongevallen zijn minder ernstig dan deze buiten de bebouwde kom. 23,6% van de verkeersdoden en 36,7% van de zwaargewonden valt binnen de bebouwde kom. 70% van de dodelijke slachtoffers valt buiten de bebouwde kom.

Uit onderzoek blijkt dat het risico op een dodelijk ongeval voor fietsers 4 keer hoger is dan voor automobilisten. Het promoten van deze modus moet dan ook gepaard gaan met het verbeteren van de verkeersveiligheid en de infrastructuur. Er vielen in 2010 nog 842 dode en zwaargewonde fietsslachtoffers. Het totaal aantal doden en zwaargewonden in het verkeer daalde tussen 2000 en 2010 veel sterker dan het aantal dode en zwaargewonde fietsers.

Het Mobiliteitsplan Vlaanderen, het Vlaamse Verkeersveiligheidsplan en het Pact 2020 beschrijven **verkeersveiligheidsdoelstellingen** tegen 2010, 2015 en 2020. De doelstellingen voor 2010 uit het Mobiliteitsplan Vlaanderen werden niet gehaald. Een nieuw mobiliteitsplan is momenteel in opmaak.

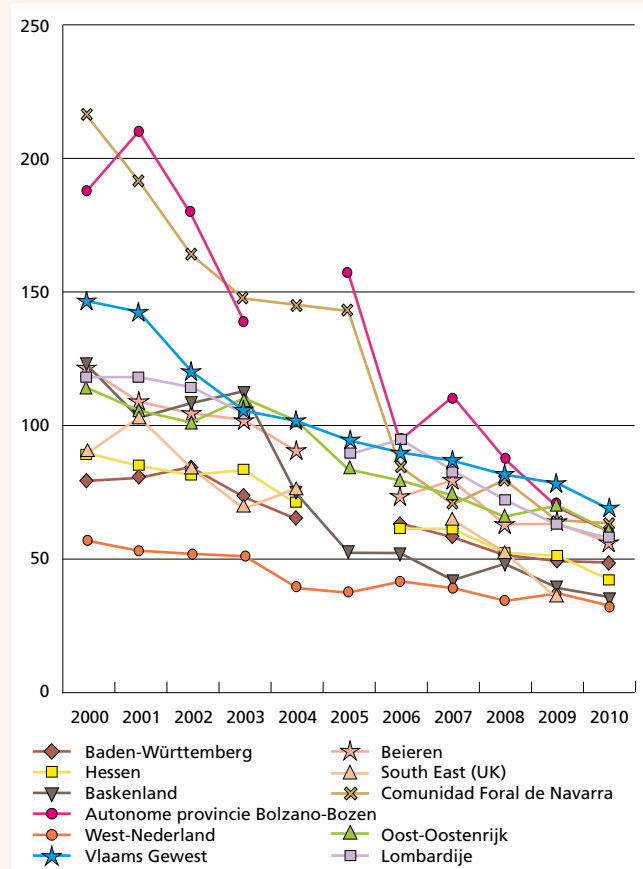
Europese Unie

Tegen 2020 wil Vlaanderen één van de beste Europese regio's zijn op het gebied van verkeersveiligheid, zowel uitgedrukt in functie van het aantal doden en zwaargewonde verkeersslachtoffers per miljoen afgelegde kilometers als per miljoen inwoners.

In vergelijking met een aantal Europese economische topregio's scoort Vlaanderen slecht met het hoogste aantal verkeersdoden per miljoen inwoners in 2010. Wat de evolutie van het aantal dodelijke slachtoffers per miljoen inwoners betreft, doet Vlaanderen het wel goed met een daling van 54% tussen 2000 en 2010.

5.38 Verkeersveiligheid regio's

Evolutie van het aantal verkeersdoden per miljoen inwoners, van 2000 tot 2010.

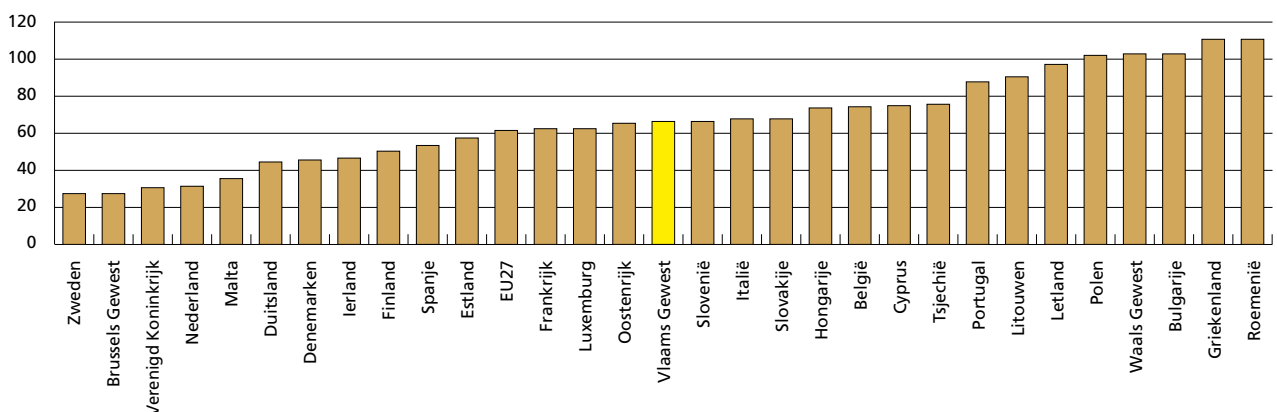

Bron: Eurostat, ADSEI, bewerking SVR.

In de EU27 vielen 62 verkeersdoden per miljoen inwoners in 2010. Vlaanderen bevindt zich met een score van 67 niet ver van het EU-gemiddelde. Ook in verhouding tot het aantal personenkilometer en het aantal personenwagens scoort het Vlaamse Gewest rond het EU-gemiddelde.

5.39 Verkeersveiligheid lidstaten

Aantal verkeersdoden per miljoen inwoners in Europese lidstaten, in 2010.

Bron: EC DG MOVE, ADSEI, bewerking SVR.

Milieuvriendelijke mobiliteit

De overheid wil de impact van het verkeer op mens en milieu beperken. Zowel de verkeersinfrastructuur als het gebruik van gemotoriseerde vervoermiddelen zetten de leefkwaliteit onder druk. Luchtverontreiniging en gezondheidseffecten, geluid en trillingen, geurhinder en gebrekkige belevingswaarde komen over het hele grondgebied voor. Ook moeilijk oversteekbare plaatsen, parkeeroverlast en het gebrek aan ruimte voor voetgangers komen in mindere of meerdere mate voor.

De steeds groeiende vraag naar mobiliteit moet gecombineerd worden met aandacht voor het leefmilieu, zonder de sociale en economische functie van mobiliteit te ondermijnen. In deze context zijn de huidige transportsystemen niet milieuduurzaam genoeg: de emissies liggen te hoog en de fossiele brandstoffen zijn niet onuitputtelijk.

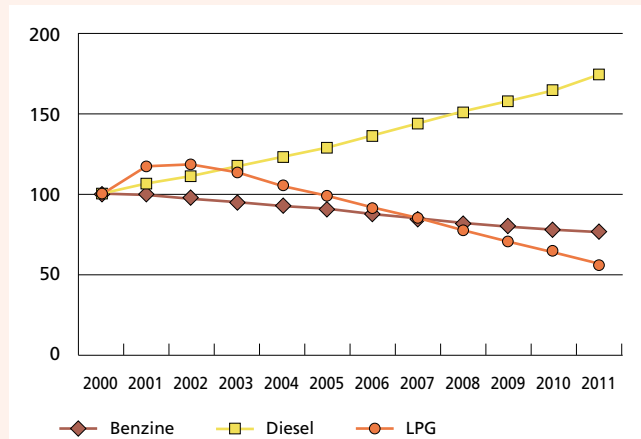
In het eerste deel ligt de focus op de beschrijving van het personenwagenvoertuigenpark. In het tweede deel ligt de nadruk op de milieu-impact van mobiliteit, met aandacht voor het energieverbruik, de aan het verkeer gelinkte emissies en de eco-efficiëntie van transport.

Beschrijving van het personenwagenvoertuigenpark

De **verdiepselijking** van het personenwagenvoertuigenpark gaat nog steeds verder met 62% dieselveertuigen in het wagenpark in 2011. Bij de nieuw ingeschreven voertuigen was zelfs 73,6% uitgerust met een dieselmotor. In 2011 ligt het aantal elektrische voertuigen zeven keer hoger dan in 2000. In absolute aantallen gaat het wel maar om 77 voertuigen. De hybride voertuigen zijn aan een opmars bezig. In 2009 waren er 25 exemplaren in het personenwagenvoertuigenpark, in 2011 was dat al opgelopen tot bijna 4.000.

5.40 Personenwagenvoertuigenpark

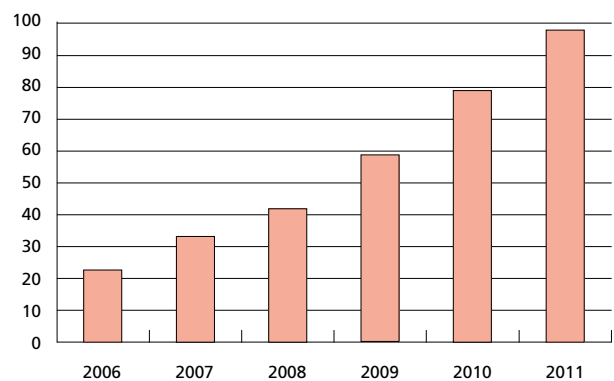
Index van het aantal personenwagens naar brandstoftype, van 2000 tot 2011, index 2000=100.

Bron: ADSEI.

5.41 Roetfilters

Evolutie van het aandeel nieuw-ingeschreven dieselveertuigen met een roetfilter, van 2006 tot 2011, in %.

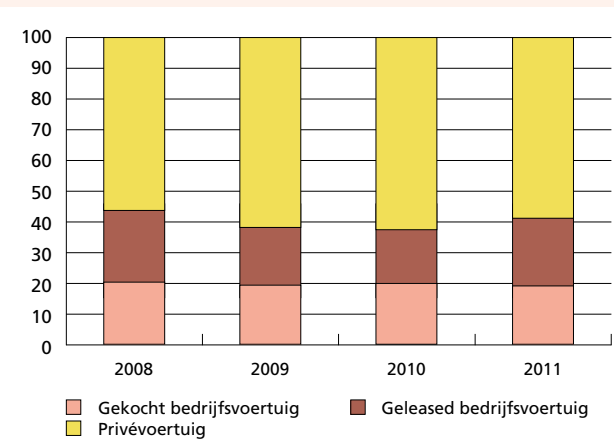
Opmerking: Er wordt vanuit gegaan dat een voertuig over een roetfilter beschikt wanneer het voertuig minder dan 11 mg fijn stof per kilometer uitstoot. Bron: VUB.

Het aandeel nieuwe dieselveertuigen met een **roetfilter** is de laatste jaren sterk toegenomen. Een grotere stijging is merkbaar vanaf 2009, ten gevolge van de introductie van de Euro 5 standaard in 2009. Alle nieuw verkochte dieselveertuigen hebben sindsdien een roetfilter nodig om te voldoen aan de strenge uitstootnormen voor fijn stof.

Bijna 17% van het Vlaamse personenwagenvoertuigenpark bestond in 2011 uit **bedrijfswagens**. Van de nieuw ingeschreven personenwagens was zelfs 41% een bedrijfswagen. Deze bedrijfswagens onderscheiden zich van de privéwagens door een nog groter aandeel dieselveertuigen, een grotere cilinderinhoud, gewicht, vermogen en CO₂-uitstoot. Bedrijfswagens hebben wel een hogere Euro standaard dan privéwagens en een groter aandeel voertuigen met roetfilter.

5.42 Voertuigeigenaar

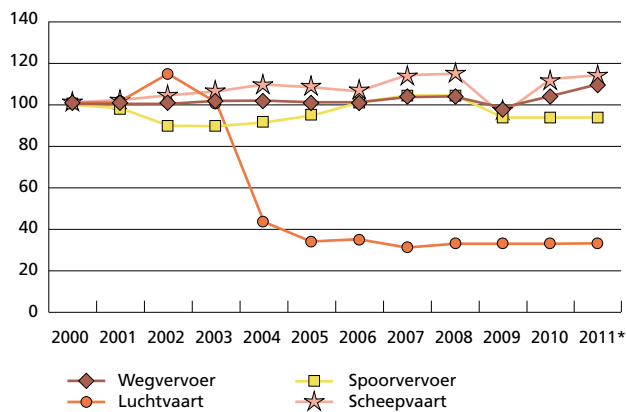
Verdeling van de nieuw ingeschreven personenwagens naar eigenaar, van 2008 tot 2011, in %.

Bron: VUB.

5.43 Energieverbruik

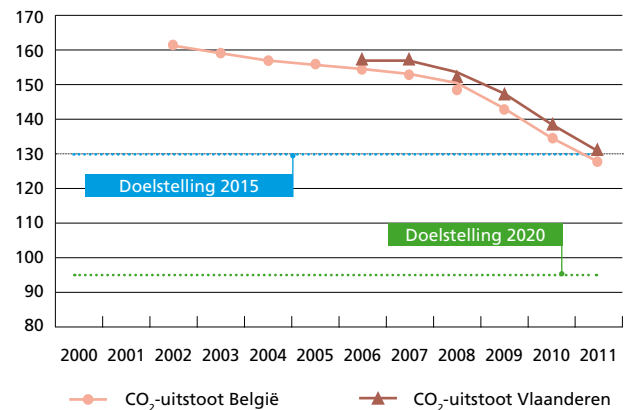
Index van het energieverbruik door het verkeer, van 2000 tot 2011, index 2000 = 100.

*: voorlopig cijfer.
Bron: Energiebalans, VITO.

5.44 CO₂-uitstoot

Evolutie van de gemiddelde CO₂-uitstoot van nieuw verkochte wagens, van 2000 tot 2011, in g/km.

Bron: VMM-MIRA, VUB.

Milieu-impact

Het verkeer verbruikte in 2011 200,8 PJ **energie** of 12,6% van het Bruto Binnenlands Energieverbruik. Het verbruik daalde met bijna 6% tussen 2008 en 2009. Het goederenverkeer heeft geleden onder de economische crisis en dat is merkbaar aan het energieverbruik. In de scheepvaart daalde het verbruik het sterkst, namelijk met 13,4%. Tussen 2009 en 2011 was er terug een toename van het energieverbruik door transport. Dit is te wijten aan de toename van het energieverbruik in de scheepvaart met 19% en de toename van het energieverbruik voor het wegvervoer met 12%. Het energieverbruik wordt voor 95% verklaard door het wegvervoer.

De **CO₂-emissies** van het wegverkeer zijn tussen 1990 en 2010 met 9% gestegen. De Europese Commissie heeft een voorstel tot verordening aangenomen om de CO₂-emissies door nieuwe personenwagens te verlagen tot gemiddeld 130 g/km in 2015 en 95 g/km in 2020. In 2011 bedroeg de gemiddelde CO₂-uitstoot van alle nieuw verkochte personenwagens 130 g/km.

De **broeikasgasemissies**, uitgestoten door de totale transportsector, bedroegen in 2010 14.685 kton CO₂-equi-

valenten. Het MINA-plan 3+ stelde tegen 2010 een uitstoot voorop van maximaal 15.300 kton. Het verkeer levert een belangrijke bijdrage aan de totale broeikasgasemissies. Het aandeel van de transportsector bedroeg in 2010 17%. De Kyoto-doelstelling legt Vlaanderen op om gemiddeld over de periode 2008-2012 5,2% minder broeikasgassen uit te stoten ten opzichte van 1990. De transportsector heeft een belangrijke uitdaging om zijn steentje hiertoe bij te dragen.

Naast het ontwikkelen en ondersteunen van zuinige en milieuvriendelijke voertuigen kan ook ingezet worden op milieuvriendelijke brandstoffen. Het aandeel **energie uit hernieuwbare bronnen** ten opzichte van de totale hoeveelheid transportbrandstoffen voor vervoer in Vlaanderen bedroeg 4% in 2011. In absolute cijfers uitgedrukt betekent dit dat er in Vlaanderen 7.500 TJ biobrandstof verbruikt werd in 2011. Er is een duidelijk effect merkbaar van de invoering van accijnsvrije productiequota (eind 2006) en van de verplichting om 4% biobrandstoffen bij te mengen in benzine en diesel (sinds juli 2009). Volgens het klimaatplan van de Europese Commissie moet het aandeel hernieuwbare energie voor het verbruik in de transportsector in België tegen 2020 10% bedragen. Onder hernieuwbare energie vallen naast biobrandstof ook elektrische energie en waterstofgas, voor zover deze uit hernieuwbare bronnen gewonnen worden.

5.45 Hernieuwbare energie

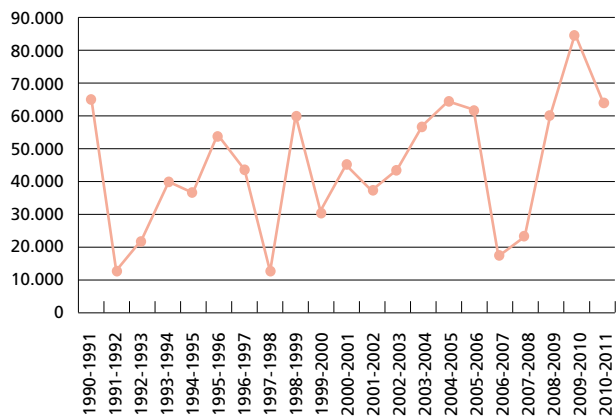
Evolutie van het hernieuwbare energieverbruik in vervoer ten opzichte van het finale energieverbruik van vervoer, van 2005 tot 2011, in %.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Eindverbruik van energie uit hernieuwbare bronnen in vervoer (PJ)	0	0	2	2,3	5,3	8,8	7,7
Finaal energieverbruik van vervoer (PJ)	178,8	179,2	182,2	183,8	173,7	185,0	194,4
% groen transport	0,0%	0,0%	1,1%	1,2%	3,0%	4,8%	4,0%

Bron: Inventaris duurzame energie, VITO.

5.46 Strooizout

Evolutie van de hoeveelheid gebruikt strooizout, van 1990 tot 2011, in ton.

Bron: AWW, Dataroom MOW.

Tijdens de winter worden er regelmatig **smeltmiddelen** gestrooid op het wegennet. Deze smeltmiddelen kunnen schadelijk zijn voor het milieu. Tegenwoordig wordt het agressieve calciumchloride nog zelden gebruikt en wordt meer gebruik gemaakt van het milieuvriendelijkere pekelsstrooien (vloeibaar zout). Tijdens de winterperiode 2010-2011 werd er 64.752 ton zout gestrooid.

De **eco-efficiëntie** van de transportsector vergelijkt de activiteiten van de sector (personen- en tonkilometers) met de milieudruk (emissies en brongebruik). Er is een

absolute ont koppeling als de milieudruk daalt terwijl de activiteiten toenemen. Relatieve ont koppeling treedt op als de milieudruk minder sterk stijgt dan de activiteiten.

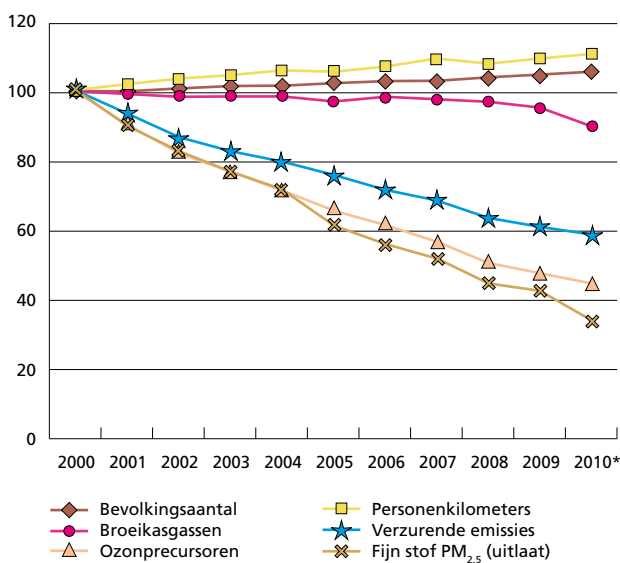
Sinds 2000 is het aantal personenkilometers (wegverkeer en spoor) sneller gestegen dan het bevolkingsaantal. In 2008 daalde het personenvervoer met 1,2%, een gevolg van de financieel-economische crisis. Daarna zette de stijging zich verder. In de periode 2000-2010 was er een absolute ont koppeling tussen de personenkilometers en de emissies van het personenvervoer. Het stijgende gebruik van energiezuinige wagens en van biobrandstoffen voor wegverkeer had een gunstige invloed op de emissie van broeikasgassen in 2010. De emissies van ozonprecursoren, verzurende componenten en PM_{2,5} door het personenvervoer daalden continu tussen 2000 en 2010 door het verstrengen van de Europese emissienormen voor nieuwe voertuigen en brandstoffen.

De laatste 10 jaar steeg het aantal tonkilometers van het goederenvervoer sneller dan het bbp. De crisis had een groter effect op het goederenvervoer dan op het personenvervoer. Hoewel ook vrachtwagens energiezuiniger worden, lag de emissie van broeikasgassen door het goederenvervoer hoger in 2010 dan in 2000 door een toegenomen activiteit. De emissie steeg echter minder snel dan de tonkilometers. Er was een relatieve ont koppeling. Voor de andere emissies was er een absolute ont koppeling met de tonkilometers.

De **ecoscore** laat toe om de milieuprestaties van een personenwagen in te schatten door rekening te houden met de belangrijkste milieu-impacten (emissies van broeikas-

5.47 Eco-efficiëntie personenvervoer

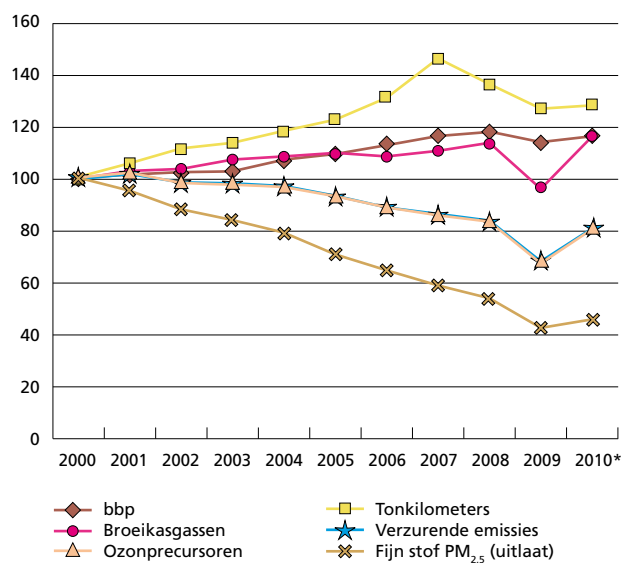
Index van de eco-efficiëntie van het personenvervoer, van 2000 tot 2010, index 2000=100.

*: voorlopige cijfers.
Bron: VMM-MIRA.

5.48 Eco-efficiëntie goederenvervoer

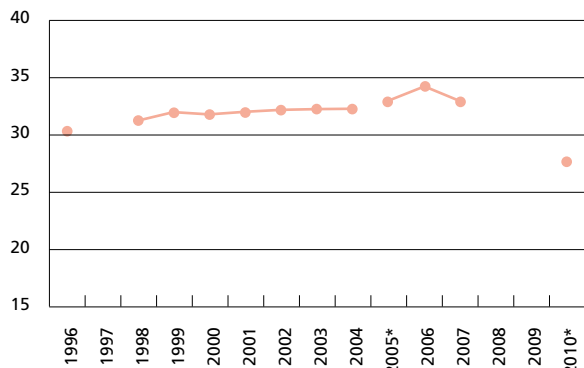
Index van de eco-efficiëntie van het goederenvervoer, van 2000 tot 2010, index 2000=100.

*: voorlopige cijfers.
Bron: VMM-MIRA.

5.49 Geluid

Aandeel van de bevolking overdag blootgesteld aan wegverkeersgeluid >65 dB(A), van 1996 tot 2010, in %.

*: de trendbreuk in 2005 en 2010 is het gevolg van wijzigingen in het verkeersmodel en/of geluidsmodel.
Bron: VMM-MIRA, INTEC UGent.

gassen, fijn stof, stikstofoxiden, SO₂, CO, koolwaterstoffen en geluidsproductie) die het voertuig veroorzaakt. De ecoscore gaat van 0 tot 100. Een voertuig met een ecoscore lager dan 50 kan als zeer milieuvriendelijk worden beschouwd. Voertuigen met een ecoscore van meer dan 70 zijn dan weer milieuvriendelijke wagens.

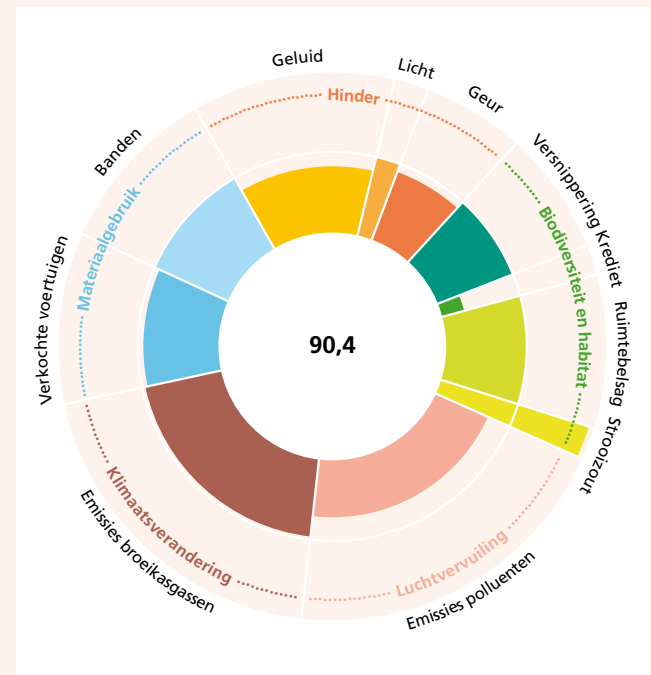
In 2011 bedroeg de gemiddelde ecoscore voor het personenwagenpark op benzine 60,3. Voor het personenwagenpark op diesel bedroeg de ecoscore 49,4. De gemiddelde ecoscore voor het totale personenwagenpark bedroeg 53,4. De nieuw ingeschreven personenwagens op benzine behaalden in 2010 een gemiddelde ecoscore van 69,3, dieselvoertuigen haalden een gemiddelde ecoscore van 58,8. De elektrische voertuigen haalden een ecoscore van 84,4.

Transport is een aanzienlijke bron van geluidshinder. In 2010 werd 27,6% van de Vlamingen overdag blootgesteld aan geluidsdruk niveaus boven 65 dB ter hoogte van de gevel van de woning. Dit aandeel ligt lager dan de voorbije jaren. Of deze daling een effectieve daling is of te wijten is aan de verbeteringen van de verkeers- en geluidsmodellen is nog niet gekend.

De MITRANS-indicator is een geaggregeerde indicator die de totale milieu-impact van transport weergeeft. De indicator is opgebouwd uit 5 hoofdeffecten en 11 subindicatoren. De indicator is gelijk aan 100 voor het jaar 2000. Een waarde groter dan 100 betekent een verslechtering ten opzichte van het jaar 2000, een waarde kleiner dan 100 betekent een verbetering van de milieu-impact t.o.v. 2000. In 2009 bedroeg de indicatorwaarde 90,4. In het algemeen zien we voor de periode 2000-2009 een daling van de totale milieu-impact van transport en zijn infrastructuur op het milieu en de natuur. Algemeen is er een daling van de hinder, de impact van luchtvervuiling, broeikasgassen en materiaalgebruik tussen 2000 en 2009.

5.50 Milieu-impact transport

Totale milieu-impact van transport (MITRANS), 2009, index 2000=100.

Bron: Transport & Mobility Leuven i.o.v. LNE.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

- Aernouts, K., Jespers K. (2012). *Energiebalans Vlaanderen 2011 (voorlopig)*, VITO.
- Beckx, C., Denys, T., Michiels, H. (2012). *Analysis of the Belgian car fleet 2011*, VITO, 2012/TEM/R/101.
- BIVV, Verkeersveiligheidsbarometer December 2011.
- Crevits, H. (2011). *Beleidsbrief Mobiliteit en Openbare Werken 2011-2012*, Vlaams Parlement.
- Crevits, H. (2009). *Beleidsnota Mobiliteit en Openbare Werken 2009-2014*, Vlaams Parlement.
- Delhaye, E., Lerouge, F., Myngheer, S. (2012). *Meten van de milieu-impact van transport in Vlaanderen*, Transport & Mobility Leuven, Ecorem.
- De Pauw E., Daniels S., Brijs T., Hermans E., Wets G. (2012). *Het programma voor de herinrichting van gevaarlijke punten op gewestwegen in Vlaanderen: een effectevaluatie*, Diepenbeek: Steunpunt MOW, spoor Verkeersveiligheid, RAMOW-2011-021.
- Hoornaert, S. (2012). *Verkeersindicatoren hoofdwegenet Vlaanderen 2011*, Vlaams Verkeerscentrum.
- Janssens, D., Reumers, R., Declercq, K., Wets, G. (2012). *Onderzoek verplaatsingsgedrag Vlaanderen 4.3 (2010-2011)*. Instituut voor Mobiliteit, Universiteit Hasselt.
- Jespers, K., Aernouts, K., Dams, Y. (2012). *Inventaris duurzame energie in Vlaanderen 2011 Deel 1: hernieuwbare energie*, VITO.
- Langneaux, F. (2008). *Economic importance of Belgian Transport Logistics*, working paper 125, Nationale Bank van België.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2011). *Definitief ontwerp MINA-plan 4*.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001). *Ontwerp Mobiliteitsplan Vlaanderen*.
- MIRA Indicatorrapport 2011 (2012) Marleen Van Steertegem (eindred.), Milieurapport Vlaanderen, Vlaamse Milieumaatschappij.
- Pauwels, T. (2007). *Modellering van het goederenvervoer in België*.
- Sergeant, N., Messagie, M., Van Mierlo, J. (2012). *Indicators of the new and second hand vehicle fleet in Belgium and the different regions*, VUB.
- Studiedienst van de Vlaamse Regering, (2012). *Pact 2020. Kernindicatoren*.
- Vlaamse Overheid, Departement Mobiliteit en Openbare Werken (2008). *Verkeersveiligheidsplan Vlaanderen*.
- De Vlaamse Regering 2009-2014. *Een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden. Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving*.
- Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie: <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/index.jsp>
- Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>
- Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid (BIVV): <http://www.bivv.be/index.jsp>
- Euopese Commissie, themasite "Transport": http://ec.europa.eu/transport/index_en.htm
- Mobiel Vlaanderen: <http://www.mobielvlaanderen.be/index.php>
- Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer: <http://www.mobilit.fgov.be/nl/index.htm>
- Vlaams Verkeerscentrum: <http://www.verkeerscentrum.be/verkeersinfo/startpagina>
- Febiac: <http://www.febiac.be/public/home.aspx>
- Milieurapport Vlaanderen (MIRA): <http://www.milieurapport.be>
- Agentschap Wegen en Verkeer (AWV): <http://www.wegenenverkeer.be>
- De Lijn: <http://www.delijn.be>
- EUROGAS: <http://www.eurogas.org>
- Haven Antwerpen: <http://www.portofantwerp.be>
- Haven Gent: <http://www.havengent.be>
- Haven Oostende: <http://www.portofoostende.be>
- Haven Zeebrugge: <http://www.zeebruggeport.be>
- Luchthaven Antwerpen: <http://www.antwerpairport.be>
- Luchthaven Oostende-Brugge: <http://www.ost.aero>
- Luchthaven Zaventem: <http://www.brusselsairport.be>
- Luchthaven Wevelgem: <http://www.kortrijkairport.be>
- NMBS: <http://www.b-rail.be/corp/N>
- Promotie Binnenvaart Vlaanderen: <http://www.binnenvaart.be>
- SERV - Vlaamse Havencommissie: <http://www.vlaamsehavencommissie.be/>
- SERV – Luchthavencommissie: <http://www.luchthavencommissie.be/>
- BIVV, Observatorium voor de verkeersveiligheid: http://bivvweb.ipower.be/observ/observatorium_nl.htm
- EMIS, Energie- en milieu-informatiesysteem voor het Vlaams Gewest: <http://www.emis.vito.be/>
- nv De Scheepvaart: <http://www.descheepvaart.be>
- Waterwegen en Zeekanaal nv: <http://www.wenz.be>

DEFINITIES

Beweging op de luchthaven Elke landing of opstijging van een vliegtuig is een beweging. Lokale vluchten worden dubbel geteld.

Economische knooppunten Een economisch knooppunt is een gebied met een hoog aandeel aan werkgelegenheid. De economische knooppunten vormen samen met de poorten de bestaande ruimtelijk-economische structuur van Vlaanderen. Het zijn de plaatsen waar het wenselijk is economische activiteiten te concentreren. Economisch knooppunt is aldus een beleidsmatig begrip.

Verkeersslachtoffers

- **Doden** Elke persoon die overlijdt binnen de dertig dagen na het ongeval.
- **Zwaargewonden** Elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en waarbij een opname van meer dan 24 uur in een ziekenhuis noodzakelijk is.
- **Lichtgewonden** Elke persoon die in een verkeersongeval gewond wordt en op wie de bepaling van dodelijk of ernstig gewond niet van toepassing is.

Ozonprecursor Voorloperstof, stof waaruit ozon ontstaat door inwerking van zonlicht. Stikstofoxiden en niet-methaan vluchtige organische stoffen (NMVOS) zijn de belangrijkste ozonprecursoren.

6 EEN SLAGKRACHTIGE OVERHEID

Het Vlaamse regeerakkoord stelt dat een goed overheidsbestuur essentieel is voor een duurzame ontwikkeling van welvaart en welzijn van de bevolking. Van de overheden wordt verwacht dat ze doeltreffend en efficiënt functioneren om een hefboom te vormen voor een sociaal, ondernemend, innovatief en duurzaam Vlaanderen. Concreet wordt er gewerkt aan een vereenvoudiging van procedures en structuren op alle overheidsniveaus. Belangrijke voorbeelden hiervan zijn de interne staatshervorming voor de lokale en provinciale besturen en de nieuwe beleids- en beheerscyclus (bbc). De doelstellingen van het Pact 2020 en van het meerjarenprogramma slagkrachtige overheid van de Vlaamse Regering bevestigen deze streefdoelen.

Ook op begrotingsvlak heeft de Vlaamse Regering duidelijke doelstellingen verankerd in het regeerakkoord en het Pact 2020. De **Vlaamse overheid** blijft financieel gezond, wat blijkt uit een begroting in evenwicht (sinds 2011) en een terugkeer naar de nulschuld tegen 2020 (Pact 2020-doelstelling). Het begrotingsevenwicht wordt bovendien ingebed in de toekomstige Europese begrotingsunie. Die bepaalt dat op middellange termijn de begroting van een lidstaat jaarlijks in structureel evenwicht moet zijn, met als benedengrens een structureel tekort van 0,5% van het bbp.

Daarnaast streeft de Vlaamse overheid ernaar om meer te doen met minder personeel. Hierbij wordt het streven naar gelijke kansen en diversiteit niet uit het oog verloren. De Vlaamse overheid zet ook fors in op overheidscommunicatie om zo goed mogelijk in contact te komen met de bevolking en de bedrijfswereid.

Blikvangers

- De ontvangsten 2011 zijn, zoals in 2010, opnieuw toegenomen (+8%). In het crisisjaar 2009 was er een daling (*figuur 6.5*). Ook de gewestbelastingen stijgen in 2010 en 2011, nadat ze in 2009 waren gedaald (*figuur 6.7*).
- De uitgaven stegen in 2011 met 6%, na een daling in 2010. In 2009 was er een toename als gevolg van de reddingsoperaties in de financiële sector (*figuur 6.8*).
- De Vlaamse overheid kan in 2011 een begroting in evenwicht voorleggen, dankzij de besparingen in 2010 en 2011 (*figuur 6.13*).
- De personeelscapaciteit en beschikbaarheid neemt niet toe (*figuur 6.15*).
- De feitelijke pensioenleeftijd van de Vlaamse ambtenaren gaat de jongste jaren in stijgende lijn (*figuur 6.17*).
- Het budget voor overheids campagnes stijgt in 2011 opnieuw naar het niveau van de afgelopen jaren (*figuur 6.21*).
- De tevredenheid van de burgers over de Vlaamse administratie (6,1 op 10) is hoger dan die over de federale administratie (5,5), maar lager dan die over de lokale en provinciale besturen. Ook de lokale besturen zijn meer tevreden over de Vlaamse dan over de federale administratie (*figuur 6.30*).

De **lokale en provinciale besturen**, die het dichtst bij de burgers en de ondernemingen staan en het eerste contact- en aanspreekpunt vormen, werken aan hun efficiëntie om met minder middelen een beter bestuur tot stand te brengen. De Vlaamse Regering heeft via de interne staatshervorming de structuren en bevoegdheden van de lokale en provinciale besturen vereenvoudigd. De nieuwe beleids- en beheerscyclus zal onder meer de plan- en rapportageverplichtingen voor de nieuwe besturen aanzienlijk verlichten.

Blikvangers

- Zowel de gewone gemeenteontvangsten als -uitgaven groeien in 2010 niet meer (*figuur 6.36, 6.39*).
- Doordat het aandeel van de (vooral Vlaamse) fondsen in de gewone uitgaven in de grootsteden met 43% bijna dubbel zo hoog is als gemiddeld in Vlaanderen (23%), hoeven de gemeentebelastingen in verhouding tot de uitgaven in de grootsteden (en de centrumsteden) niet te worden verhoogd (*figuur 6.35*).
- De bewoners van de groot- en centrumsteden betalen met 810 en 740 euro per inwoner de meeste gemeentebelastingen, tegenover 680 euro gemiddeld in Vlaanderen (*figuur 6.37*).
- Het overschot op de gewone dienst neemt volgens de gemeenterekeningen in 2010 af, na een stijging in 2009 (*figuur 6.49*).
- Vergeleken met 2006, het einde van de vorige legislatuur, is er in voltijds equivalenten een stabilisatie van het personeel van de lokale en provinciale besturen (*figuur 6.58*).

Vlaanderen behoort tot de meest open regio's van de wereld met een sterke interactie tussen het binnenlands beleid en de Europese en internationale beleidsontwikkelingen. Daarbij wil de Vlaamse overheid investeren in een actief en coherent buitenlands beleid met een proactieve opvolging van de belangen van de regio. **Internationaal Vlaanderen** wil ook een solidaire regio zijn en de inspanningen voor globale armoedebestrijding opvoeren.

Blikvangers

- Meer dan drie kwart van de Vlaamse bevolking is in 2010 voorstander van een wereldwijde aanpak van de globalisering met internationaal overeengekomen regels (*figuur 6.65*).
- Niettegenstaande dat de steun de voorbije jaren afbrokkelt, blijven twee op de drie Vlamingen anno 2011 achter de Europese Unie staan (*figuur 6.66*).
- In heel de EU27 is de gemiddelde omzettingssachterstand van Europese richtlijnen in 2011 opgelopen tot 1,2%. Ook in Vlaanderen, dient in dit kader, de omzetting van 11 richtlijnen nog voltooid te worden (*figuur 6.70*).
- De Vlaamse officiële ontwikkelingshulp, die het afgelopen decennium een overwegend stijgend verloop kende met uitzondering van 2010, rondt in 2011 ruimschoots de kaap van 50 miljoen euro (*figuur 6.74*).
- Niet alleen geeft een leeuwendeel van de Vlamingen in 2010 aan dat ontwikkelingshulp belangrijk is, maar ruim twee op de drie verklaart betrokken te zijn bij deze vorm van steun (*figuur 6.76*).

6.1 VLAAMSE OVERHEID

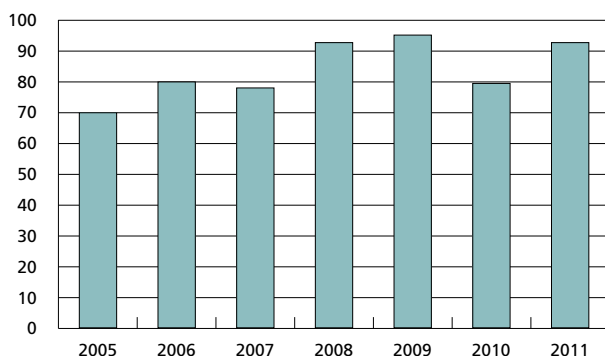
Een slagkrachtige overheid wordt als een cruciale factor gezien om Vlaanderen tegen 2020 naar de top 5 van de Europese regio's te leiden. 'Slagkrachtige overheid' werd één van de zeven doorbraken in het langetermijnproject 'Vlaanderen in Actie' (ViA). Daarom wordt ingezet op meer efficiëntie en effectiviteit binnen de Vlaamse overheid en over de bestuurslagen heen. Een meerjarenprogramma slagkrachtige overheid moet hiertoe bijdragen. De doelstelling van dit programma is als overheid beter, klantvriendelijker en meer probleemoplossend te werken en om beter te doen met minder middelen. Het meerjarenprogramma steunt op vier strategische doelstellingen. Deze vormen het kader waarin het hoofdstuk vorm wordt gegeven. De vier strategische doelstellingen zijn: "Minder bestuurlijke drukte en vereenvoudiging", "Meer doen met minder", "Verbetering dienstverlening" en "Vertrouwen en tevredenheid".

Minder bestuurlijke drukte en vereenvoudiging

Door een interne staatshervorming en partnerschappen op alle niveaus zorgt de Vlaamse overheid voor minder bestuurlijke drukte en voor vereenvoudiging met creatie van meerwaarde voor alle betrokken actoren in de samenleving (lokale besturen, bedrijven, organisaties, burgers, ...).

6.1 Kwaliteitsvolle regelgeving

Evolutie van het aandeel gunstig beoordeelde regelgeving-dossiers, van 2005 tot 2011, in %.

Bron: Dienst Wetsmatiging.

Minder bestuurlijke drukte moet tot stand komen door minder planlasten op te leggen aan lokale besturen. Het planlastendecreet dat begin 2014 van start gaat, is daarvan een concrete uitwerking.

Ondertussen wordt wel reeds werk gemaakt van een vermindering van de administratieve lasten en een kwaliteitsvolle regelgeving. Een nieuw opgezette tevredenheidsbarometer bij lokale besturen en burgers laat toe na te gaan in welke mate de Vlaamse overheid als een transparante overheid wordt ervaren en hoe lokale besturen op dit ogenblik de planlasten door de Vlaamse administratie inschatten. Deze elementen komen hieronder aan bod.

Kwaliteit regelgeving en lastenvermindering

De Vlaamse overheid plaatst kwaliteitsvolle regelgeving hoog op de agenda. Ze streeft naar goede regels, eenvoudige procedures en minder administratieve lasten. Onnodige administratieve lasten zetten een rem op de economische groei. Ze vormen een aantasting van de rechtszekerheid en het vertrouwen in de overheid. Een optimaal reguleringsklimaat daarentegen biedt ruimte voor initiatief aan zowel burgers, ondernemingen als organisaties.

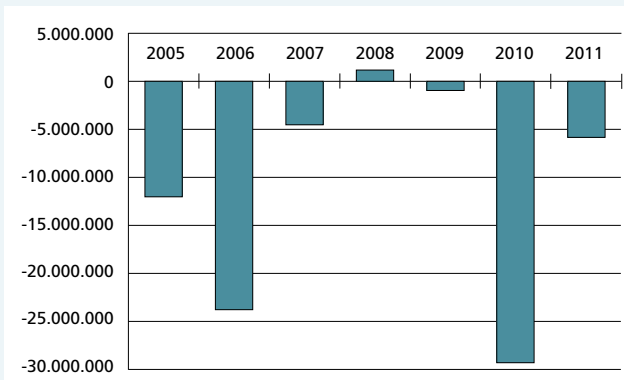
De Vlaamse Regering keurde 8 kenmerken van goede regelgeving goed:

- deze is noodzakelijk en doeltreffend voor het bereiken van het beoogde doel;
- draagt bij tot maatschappelijke welvaart en welzijn;
- houdt waarborgen in dat er in de praktijk gevolg aan wordt gegeven;
- respecteert de eisen en grenzen die het recht aan de wetgeving stelt en komt tegemoet aan democratische bekommernissen;
- is samenhangend;
- is goed begrijpbaar, concreet en vlot toegankelijk voor iedereen voor wie ze van belang kan zijn;
- is zorgvuldig voorbereid;
- verzekert dat de beoogde doelen blijvend doelmatig en doeltreffend worden bereikt.

Verschillende instrumenten worden ingezet bij het streven naar kwaliteitsvolle regelgeving en administratieve lastenverlaging. De reguleringsimpactanalyse (RIA) analyseert doelstellingen en verwachte impact van een voorgenomen regelgeving in vergelijking met de alternatieven. De regelgevingsagenda biedt een overzicht van geplande

6.2 Administratieve lasten

Evolutie van het saldo van de administratieve lasten, van 2005 tot 2011, in euro.

Bron: Dienst Wetsmatiging.

nieuwe regelgeving of aanpassingen aan bestaande regelgeving en wordt regelmatig geactualiseerd. Binnen elk beleidsdomein is er tevens een cel Wetskwaliteit actief die de regelgevingskwaliteit binnen de eigen administratie bewaakt. In 2011 voldoen 92% van de nieuwe regelgevingsdossiers aan de kwaliteitsvereisten. De compensatieregel ten slotte stelt dat elke lastenstijging door nieuwe of wijzigende regelgeving gecompenseerd moet worden door een daling van de bestaande administratieve lasten. Via de compensatieregel werd in 2011 een daling van de administratieve lasten met bijna 6 miljoen euro becijferd.

Een overzichtelijk aanbod van vlot te interpreteren overheidsformulieren vermindert ook de zoek- en invullasten van burgers en bedrijven. Sinds oktober 2006 staat de Vlaamse formulierensite www.vlaanderen.be/formulieren online. Via deze website zijn de formulieren vlot toegankelijk. Ze zijn gecategoriseerd volgens thema's en doelgroepen en kunnen ook door middel van zoektermen opgezocht worden. De kwaliteit van formulieren wordt verbeterd aan de hand van de formulierenleidraad, de checklist formulieren en het formulierensjabloon. Aan kwaliteitsvolle formulieren wordt het kwaliteitslabel 'eenvoudig formulier' toegekend. Eind 2011 voldeden 1.115 van de 1.445 aangeboden formulieren aan de kwaliteitseisen.

6.3 Transparante werking

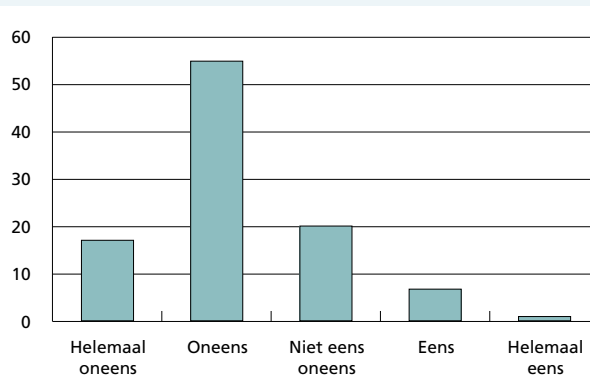
Tevredenheid van lokale besturen en burgers over transparantie van verschillende bestuurslagen, in 2011, gemiddelde score op een schaal van 1 tot 5.

Niveau	Lokale besturen	Burgers
Federaal	2,73	2,87
Vlaams	2,89	2,90
Provinciaal	3,12	3,12
Gemeentelijk	3,32	3,39
OCMW	3,39	3,45

Bron: SVR, Tevredenheidsbarometer lokale besturen en burgers, 2011.

6.4 Planlasten

Uitspraak over daling van planverplichtingen sinds vorig jaar, in 2011, in %.

Bron: SVR, Tevredenheidsbarometer lokale besturen, 2011.

Inschatting lokale besturen en burgers

Met tevredenheidsmetingen gaat de Vlaamse overheid na hoe de doelgroepen van het beleid met name de lokale besturen (gemeente, OCMW, provincie), burgers en bedrijven/organisaties de geleverde inspanningen en dienstverlening inschatten. Ondertussen zijn de resultaten van een nulmeting bij lokale besturen en burgers in 2011 beschikbaar. De meting bij de bedrijven is nog niet afgerond. De tevredenheidsmeting geeft aan dat de lokale besturen hun eigen werking transparanter vinden dan deze op hogere beleidsniveaus. Ook bij de bevraging van de burgers is de tevredenheid over de transparantie gekoppeld aan de nabijheid van het bestuursniveau.

Van planlastenvermindering is voor een overgrote meerderheid (72%) van de lokale besturen nog geen sprake. Het is nog enkele jaren wachten vooraleer de effecten van het planlastendecreet kunnen gemeten worden.

Meer doen met minder

De Vlaamse overheid verhoogt haar aanpassingsvermogen om meer te doen met minder en om zodoende meer beleidsruimte te creëren voor nieuwe activiteiten en diensten. Met deze strategische doelstelling wordt het efficiëntievraagstuk aangepakt. Een slagkrachtige overheid is een performante overheid waarbij de dienstverlening versus de ingezette middelen, de verhouding input/output, een maatschappelijke optimum bereikt.

Deze sectie behandelt achtereenvolgens de ontvangsten, de uitgaven, het vorderingensaldo (verschil van beide) en de schuld van de Vlaamse overheid. Aan het einde van dit deel wordt het Vlaams overheids personeel belicht. Daarbij komen het aantal personeelsleden, pensioenleeftijd, vormingsdeelname, welzijn en diversiteit en gelijke kansen aan bod.

Financiën en begroting

Het akkoord over de zesde staatshervorming zal belangrijke gevolgen hebben voor de financiën van de Vlaamse overheid. De nieuw overgedragen bevoegdheden (vooral inzake arbeidsmarktbeleid, gezondheidszorg en gezinsbijlagen, justitie en mobiliteit) zullen nieuwe middelen voor de Vlaamse overheid genereren. Maar ook de Financieringswet die de overdrachten van personenbelasting en BTW van de federale overheid naar de regio's regelt, zal ingrijpend worden hervormd. Tot deze aangelegenheden in wetteksten zijn gegoten en door het federale parlement zijn aangenomen (2013-2014), blijven de oude regelingen van kracht.

Zoals de voorgaande VRIND-editie vermeldt deze uitgave de werkelijke ontvangsten of realisaties in plaats van de begrotingscijfers, die voordien werden gebruikt.

Ontvangsten

De **ontvangsten** zijn in 2011, zoals in 2010, opnieuw gestegen na de daling als gevolg van de crisis in 2009. De stijging in 2011 is met 8% bovendien zelfs nog iets groter dan in 2007, het laatste jaar vóór de crisis. Binnen de regionale ontvangsten overheersen de door het federale niveau vastgestelde personenbelasting en BTW, die samen 74% uitmaken van de Vlaamse inkomsten. De gewestbelastingen, waarvoor de gewesten vrijwel volledig bevoegd zijn, hebben een aandeel van 20%.

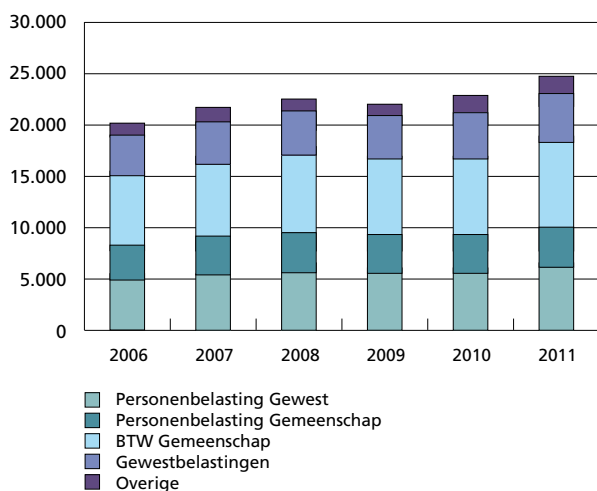
De Vlaamse ontvangsten bedragen in 2011 24,6 miljard euro of 3.900 euro per inwoner van het Vlaamse Gewest. Dit is nominaal 8% meer dan in 2010. In 2009 daalden de ontvangsten als gevolg van de crisis met 3%. In 2010 stegen ze met 4% en overschreden zo opnieuw het niveau van 2008.

Sinds 2006 is het aandeel van de regio's in de gezamenlijke overheidsontvangsten hoger dan dat van de federale overheid. Het aandeel van de regio's blijft stabiel door de jaren. Het federale aandeel in de totale ontvangsten gaat langzaam achteruit. In 2011 bedraagt het aandeel van de gewesten en gemeenschappen 25%, dat van de federale overheid 18%. In 2006 bedroeg het regionale aandeel 24% en het federale aandeel 23%. De regionale overheden zijn bovendien veel minder gevoelig voor conjunctuurbewegingen dan het federale niveau. Ze ontvingen in het crisisjaar 2009 per inwoner 1% minder dan in 2008, de federale overheid liefst 18% minder. In 2011 stijgen de regionale ontvangsten met 8%. Ook in 2010 was er reeds een stijging. De federale overheid ziet in 2011 haar ontvangsten dalen met 1%. Die regionale ontvangsten zijn immers grotendeels vastgelegd in de Financieringswet (zie verder), die in beperkte mate rekening houdt met de conjunctuur bij de verdeling van de middelen. Vandaar dat het federale niveau minder overhoudt bij het doorstorten van het veel stabielere deel van de regio's. De cijfers bevatten niet de ontvangsten die de overheidssector in kwestie aan een andere doorstort. Deze doorstortingen worden toegerekend aan de uiteindelijke begunstigde.

Het aandeel van de lokale overheden in de gezamenlijke overheidsontvangsten is vrij stabiel, maar dat van de sociale zekerheid vertoont een stijgende trend. Beide worden tot de gezamenlijke overheid gerekend en moeten als zodanig hun bijdrage tot de gezondmaking van de openbare financiën leveren. In het totaal van de overheidsontvangsten neemt de sociale zekerheid de belangrijkste plaats in. Haar aandeel bedraagt in 2011 43%. De lokale overheden hebben een aandeel van 14%.

6.5 Ontvangsten

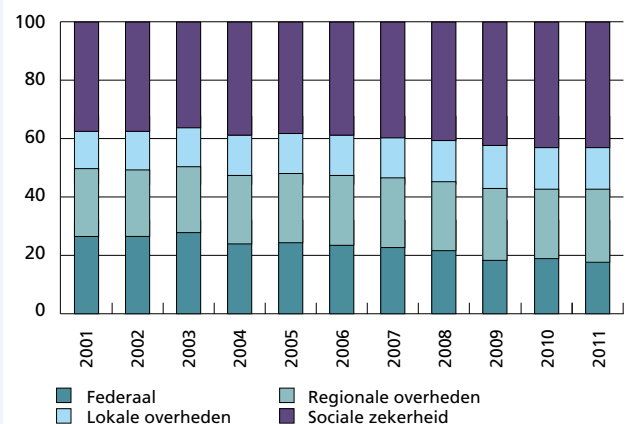
Evolutie van de algemene middelen, naar oorsprong, in realisaties, van 2006 tot 2011, in miljoen euro.

Bron: FB, afdeling Jaarrekening en Certifiëring.

6.6 Ontvangsten gezamenlijke overheid

Evolutie van de ontvangsten van de Belgische overheden, naar niveau, van 2001 tot 2011, in % van het totaal.

De overdrachten vanwege andere Belgische overheden zijn hierin inbegrepen. Anderzijds zijn de cijfers verminderd met de overdrachten naar andere Belgische overheden.

Bron: INR.

Gedeelde en samengevoegde belastingen (personenbelasting en BTW)

De doorstorting van de **personenbelasting (PB)** en de **BTW** (vanwege de federale diensten) maken het gros van de regionale ontvangsten uit. Ze zijn in 2011 goed voor 74% van de ontvangsten of 18,2 miljard euro. Dit aandeel ligt iets lager dan in de crisisjaren 2008-2009. Deze belastingen daalden in 2009 en 2010, maar stijgen in 2011 weer met 9%. De PB en BTW zijn de zogenaamde **gedeelde en samengevoegde belastingen**. Ondanks dit belang zijn de regio's nauwelijks bevoegd om deze belastingen aan te passen. De personenbelasting wordt grotendeels verdeeld volgens de opbrengstaandelen in de PB van de gewesten. De BTW volgt nog in hoofdzaak een verdeelsleutel van het aantal leerlingen.

Het federale niveau int deze belastingen en stort ze gedeeltelijk door aan de gewesten (PB) en de gemeenschappen (PB en BTW). Dit federale niveau bepaalt ook de belastingtarieven en legt in de Financieringswet vast welk gedeelte aan de gewesten en gemeenschappen wordt doorgestort en hoe dit onder de regio's wordt verdeeld. De Financieringswet geeft de gewesten een beperkte beslissingsbevoegdheid over deze belastingen. Sinds het Lambermontakkoord (2002) kunnen die kortingen toekennen op de personenbelasting. Het bekendste voorbeeld is de Vlaamse jobkorting, die echter vanaf 2011 is afgeschaft.

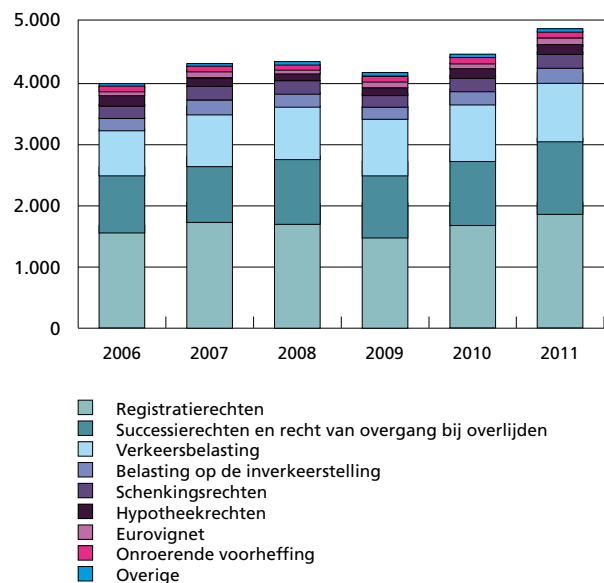
De Financieringswet verdeelt de personenbelasting volgens het opbrengstaandeel in elke regio. Toch zijn er 2 delen van de overgedragen personenbelasting niet onderworpen aan deze verdeelsleutel. Enerzijds ontvangen de gewesten aanvullende middelen voor de aan hen overgedragen bevoegdheden. Anderzijds komen de aan de bevoegdheid van de gewesten overgedragen belastingen sinds 2002 in mindering van de toegewezen personenbelasting. Dit is de zogenaamde gewestaftrek of negatieve term, die gebaseerd is op de gemiddelde opbrengst van deze belastingen in het verleden. De verdeling van de BTW onder de gemeenschappen is in hoofdzaak gebaseerd op de verhouding van het aantal leerlingen van 6 tot en met 17 jaar in de Vlaamse en Franse Gemeenschap. De door het Lambermontakkoord toegekende aanvullende middelen werden echter in toenemende mate verdeeld volgens de verdeelsleutel van de opbrengst van de personenbelasting in beide landsdelen. Vanaf 2012 worden de additionele middelen volledig verdeeld volgens deze laatste verdeelsleutel.

Gewestbelastingen

In 2011 stijgt de opbrengst van de **gewestbelastingen** met 8% in vergelijking met 2010. In 2010 was er een even grote stijging, na een daling met 4,5% in 2009. Voor de gewestbelastingen zijn de gewesten vrijwel volledig bevoegd, al worden de meeste nog door de federale fiscus geïnd. De enige uitzondering is de **onroerende voorheffing** en sinds 2011 de **verkeersbelasting**, de **belasting op de in verkeerstelling** en het **eurovignet**. De Vlaamse Regering heeft beslist in de toekomst ook de registratie-

6.7 Gewestbelastingen

Evolutie van de gewestbelastingen, van 2006 tot 2011, realisaties, in miljoenen euro.

Bron: FB, afdeling Jaarrekening en Certificering.

schenking- en successierechten zelf te innen. Streefdatum is 1 januari 2015. De gewestbelastingen nemen 20% van de ontvangsten voor hun rekening. In 2011 bedragen ze 4,8 miljard euro of 765 euro per inwoner. Hierin is het gemeente- en provincieaandeel van de onroerende voorheffing niet inbegrepen.

In principe zijn de gewesten bevoegd om de tarieven, de grondslagen waarop de belastingen worden berekend en de vrijstellingen van gewestbelastingen te bepalen. Toch legt de Financieringswet een aantal uitzonderingen op. Zo bepaalt het federale niveau het kadastraal inkomen, de basis van de **onroerende voorheffing**. De **verkeersbelasting** verschuldigd door vennootschappen kan alleen gewijzigd worden na akkoord van de andere gewesten. Drie gewestbelastingen nemen het leeuwendeel van de ontvangsten voor hun rekening: de **registratierechten** (38%), de **successierechten** (24%) en de **verkeersbelasting** (20%). De **onroerende voorheffing (OV)** gaat grotendeels naar de gemeenten en de provincies, die zelf beslissen welk tarief (de **opcentiemen** op de OV) ze voor hun aandeel toepassen. Die opcentiemen zijn in feite een percentage op het gewestaandeel van de OV. Het gewestaandeel zelf is minder belangrijk (slechts 2% van de gewestbelastingen). De gemeenten krijgen ook een wettelijk vastgesteld gedeelte van de verkeersbelasting, namelijk een tiende van het gewestaandeel en kunnen ook op sommige andere gewestbelastingen opcentiemen heffen. De **registratierechten** blijven met 38% van de opbrengsten in 2011 de belangrijkste gewestbelasting. Na een daling van 12% in 2009 zijn ze in 2010 en 2011 met 16% en 9% opnieuw fors gestegen. Ze zijn dus duidelijk conjunctuurgevoeliger dan het geheel van de gewestbelastingen, wat gezien hun band met de verkoop van onroerende

goederen niet hoeft te verbazen.

Een recent decreet (13 juli 2012) verhoogt het tarief van het **verdelingsrecht** (onder meer bij uitkoop ingeval van echtscheiding) van 1% tot 2,5%.

De **successierechten** zijn goed voor 24% van de gewestbelastingen en daarmee de tweede in omvang. Ze dalen met 6% in 2009 om in 2010 en 2011 met 7% en 10% te stijgen. Nieuw vanaf 2012 is dat de vroegere vrijstelling van successierechten op familiale ondernemingen is vervangen door een belasting van 3% (in rechte lijn, tussen echtgenoten of samenwonenden) of 7% (in de andere gevallen). Daarentegen wordt het vroegere tarief van 2% in de **schenkingsrechten** afgeschaft en wordt er een vrijstelling van de schenkingsrechten op familiale ondernemingen ingevoerd.

De **verkeersbelasting** bekleedt met een aandeel van 20% de derde plaats onder de gewestbelastingen. De opbrengsten kennen van jaar tot jaar een grillig verloop. Ze daalden licht in 2008 om in 2009, ondanks de crisis, met 7% te stijgen. In 2010 en 2011 stijgen ze met 0% en 7%. De Vlaamse Regering kondigt in haar regeerakkoord de invoering aan van een **kilometerheffing** voor vrachtwagens, in overleg met de overige gewesten. Ook bepaalt het regeerakkoord een vergroening van de autofiscaliteit, die rekening zal houden met de milieukeurmerken van de auto's. De **belasting op de inverkeerstelling (BIV)** voor personenwagens is als eerste 'vergroend'. Bij aankoop van een milieuvriendelijke auto (nieuw of tweedehands) zal minder BIV moeten worden betaald dan bij aankoop van een meer vervuilende wagen. Bij de bepaling van de belastbare grondslag wordt voortaan immers rekening gehouden met de milieukeurmerken van het voertuig: CO₂-uitstoot, uitstoot fijn stof, brandstoftype en euro-norm. Voorheen werd de BIV alleen op het vermogen (PK) van de wagen berekend.

Overige middelen

De overige middelen zijn in 2011 goed voor 1,6 miljard euro of 6% van de totale ontvangsten. Deze overige middelen dalen in 2011 met 9%.

Ter compensatie van de overheveling van het kijk- en luistergeld naar de gewesten ontvangen de gemeenschappen sinds 2002 een speciale **dotatie** vanwege de federale overheid. Er is tevens een belangrijke federale dotatie voor tewerkstellingsprogramma's.

Naast de bovenvermelde gewestbelastingen (krachtens de Financieringswet) beschikt de regionale overheid over een andere fiscale bevoegdheid, ditmaal rechtstreeks ingesteld door de grondwet. Ze kan namelijk binnen haar bevoegdheidsdomeinen autonoom belastingen heffen, voor zover de federale overheid op deze materies geen belastingen vordert. Deze bevoegdheid wordt vooral door de verzelfstandigde agentschappen van de Vlaamse overheid uitgeoefend. Dit zijn de **milieuheffingen** (waterheffingen, afvalheffing en de mestheffing), alsook de **leegstandsheffing** op bedrijfsruimten en de **heffing op ongeschikte en/of onbewoonbare woningen**. Nieuw vanaf eind 2011 is de daadwerkelijke inning van de **planbatenheffing**. Het betreft een heffing op de meerinkom-

sten van onroerende goederen, veroorzaakt door een bestemmingswijziging in een ruimtelijk uitvoeringsplan (rup). De planbatenheffing is van toepassing op de rup's die vanaf 2009 voorlopig zijn vastgesteld. Op deze rup's worden planbatenheffingen geheven vanaf het jaar dat de rup's definitief in werking treden.

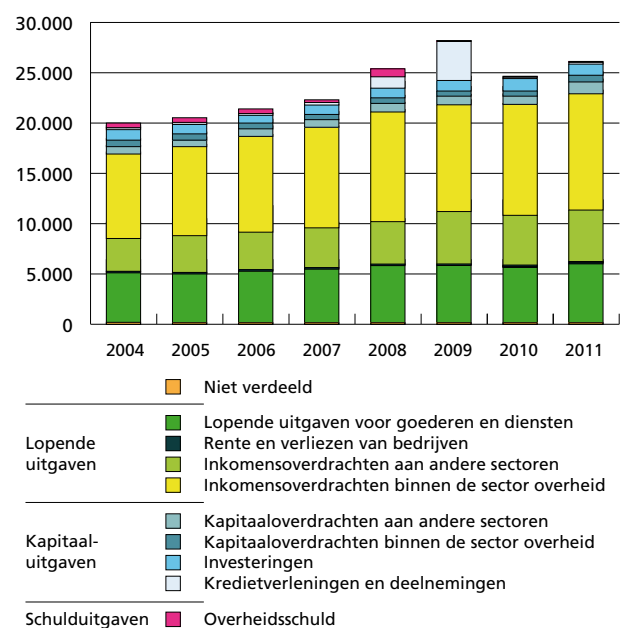
Uitgaven

De uitgaven van de Vlaamse overheid bedragen in 2011 26,2 miljard euro (geconsolideerd). Dit is een stijging van 6% tegenover 2010. In 2009 stegen de uitgaven met 11%. De stijging in dat jaar had vooral te maken met een toename in kredietverleningen en participaties in het kader van de reddingsoperaties in de financiële sector. De crisis vertaalde zich dus in 2009 in een forse expansie van de uitgaven, die in 2010 door het beleid is omgebogen tot een uitgavendaling. In 2011 was er opnieuw een stijging, zonder dat het uitgavniveau van 2009 opnieuw wordt bereikt. De regering heeft er zich immers toe verbonden vanaf 2011 een begrotingsevenwicht te bereiken, wat een beleid van soberheid noodzakelijk maakt.

De uitgaven kunnen opgesplitst worden volgens de economische hoofdgroepen en volgens de functionele **COFOG-indeling**. De economische hoofdgroepen vallen uiteen in drie grotere delen: **lopende uitgaven**, **kapitaaluitgaven** en **schulduitgaven**. Zowel de economische als de functionele classificatie worden hierna besproken. Opmerkelijk voor de Vlaamse uitgaven is het grote overwicht van de **lopende uitgaven**. Lopende uitgaven zijn

6.8 Uitgaven

Evolutie van de uitgaven naar hoofdgroepen (ESR-codes 2 posities), geconsolideerd, van 2004 tot 2011, in miljoen euro.

Lopende uitgaven zijn in groentinten weergegeven, kapitaaluitgaven in blauwtinten en schulduitgaven in het paars. Bron: FB, afdeling Jaarrekening en Certificering.

uitgaven voor personeel en werkingskosten, personeels- en werkingsubsidies, premies, uitkeringen en andere inkomensoverdrachten. Deze uitgaven zijn in 2011 goed voor 87% van het totaal. De lopende uitgaven vallen uiteen in lopende **uitgaven voor goederen en diensten** (23% van de totale uitgaven), inkomensoverdrachten aan overige overheidsinstellingen (44%) en **inkomensoverdrachten** aan andere begunstigen (20%).

De **kapitaaluitgaven** zijn goed voor 12% van de uitgaven. Deze categorie werd in 2009 opgeblazen door de reddingsoperaties in de financiële sector (**kredietverleningen en deelnemingen**), waardoor de kapitaaluitgaven een aandeel bereikten van 23% van de totale uitgaven. In 2010 en 2011 zijn kredietverleningen en deelnemingen vrijwel tot nul herleid. De kapitaaluitgaven bestaan voorts uit **kapitaaloverdrachten** (7%) en **investeringen** (4% van de totale uitgaven).

De **schulduitgaven** ten slotte zijn vrijwel verwaarloosbaar.

Als we de volatiele kredietverleningen en deelnemingen buiten beschouwing laten, blijft het aandeel van de lopende uitgaven sinds 2007 rond de 90% schommelen en dat van de kapitaaluitgaven rond de 10%. Voordien was het aandeel van de lopende uitgaven iets lager.

Prestatiegericht begroten

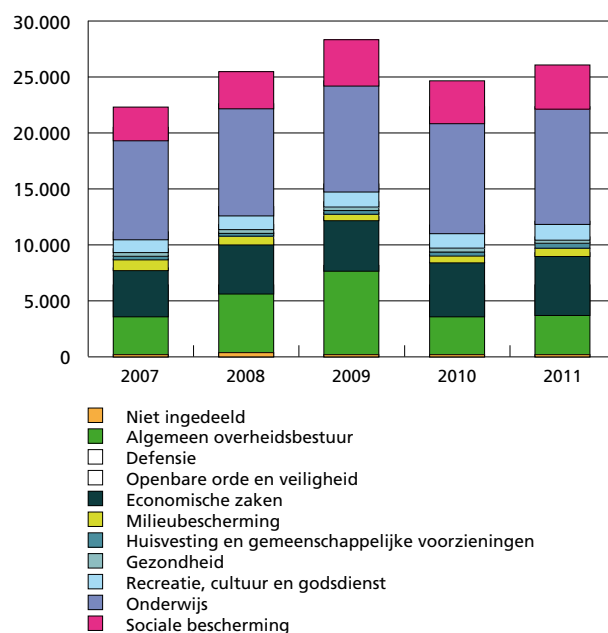
De Vlaamse overheid wil bij het toekennen van financiële middelen een duidelijker zicht krijgen op de **outputs** of **prestaties (performance)** die de begrotingsmiddelen tot stand brengen. De finale doelstelling is de middelen efficiënter te kunnen aanwenden. De output van de overheid is het geheel van de aangeboden en geleverde diensten. Het belang dat de regering aan deze doelstelling hecht, wordt onderstreept door ze te laten opvolgen in het Pact 2020 en in de Barometer Slagkrachtige Overheid.

De vorderingen op dit vlak worden gemeten aan de hand van de scores op een internationaal aanvaarde vragenlijst van de OESO. Deze evalueert de gebruikte soorten performance-informatie, het proces inzake het stellen van prestatiedoelstellingen, de opvolging ervan en de mate waarin deze informatie wordt benut tijdens het begrotingsproces. Op basis van deze vragenlijst haalt Vlaanderen in 2011 een score van 20% op een schaal van 0% (geen prestatiegericht begroting) tot 100% (uitgebreid en diepgaand prestatiegericht begroten). In 2010 bedroeg de score 18%. Het doet het daarmee weliswaar beter dan België, maar opmerkelijk minder goed dan de buurlanden. Finland heeft binnen de OESO-landen de beste score met 58% (2007). Vlaanderen heeft dus nog een lange weg te gaan om tegen 2020 bij de best scorenden te behoren.

De **functionele** opdeling van de uitgaven volgens beleidsdomeinen op basis van de internationale **COFOG-indeling** wordt opgevolgd door het Pact 2020 van de Vlaamse Regering. De uitgaven geven een duidelijk overwicht van onderwijs te zien. Dat is goed voor 40% van de totale uitgaven in 2010. Op de tweede plaats komt economische zaken (20%, inclusief mobiliteit en openbare werken), gevolgd door sociale bescherming (16%) en algemeen

6.9 Uitgaven naar functie

Evolutie van de uitgaven volgens de functionele COFOG-classificatie, geconsolideerd, van 2007 tot 2011, in miljoenen euro.

Bron: FB, afdeling Jaarrekening en Certificering.

overheidsbestuur (14%). Ver daarachter komen 'recreatie, cultuur en godsdienst' (5%) en milieu (3%). In 2008 en 2009 kwam algemeen overheidsbestuur op plaats twee (respectievelijk 21% en 26%). Dit hoge cijfer was vooral toe te schrijven aan de reddingsoperaties voor de financiële instellingen en aan de Vlaamse jobkorting. De jobkorting werd in 2010 alleen nog aan de laagste inkomens toegekend en is vanaf 2011 volledig afgeschaft.

Een vergelijking met de uitgaven van de andere regionale overheden is een onderdeel van de Barometer Slagkrachtige Overheid. De Vlaamse overheid gaf in 2010 1.061 euro per inwoner uit voor gewestbevoegdheden en 2.731 euro per inwoner voor gemeenschapsbevoegdheden. 3,3%

6.10 Overheidsuitgaven volgens deelstaat

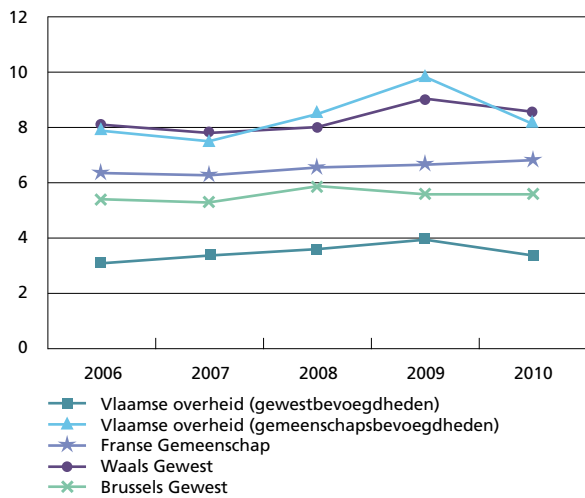
Overheidsuitgaven volgens COFOG-domeinen, in % bbp en per inwoner, volgens ESR, in 2009 en 2010.

	% bbp		Euro per inwoner	
	2009	2010	2009	2010
Vlaams Gewest	3,8	3,3	1.196	1.061
Vlaamse Gemeenschap*	10,1	8,1	3.175	2.731
Waal Gewest	9,1	8,5	2.079	2.014
Brussels Gewest	5,5	5,5	3.373	3.428
Franse Gemeenschap*	6,3	6,7	1.957	2.059

* 30% van bevolking en bbp van Brussels Hoofdstedelijk Gewest is versleuteld naar de Vlaamse Gemeenschap en 70% naar de Franse Gemeenschap.
Bron: FOD Begroting, SVR.

6.11 Uitgaven deelstaten

Evolutie van uitgaven deelstaten, van 2006 tot 2010, in % bbp.

Bron: FOD Begroting, SVR.

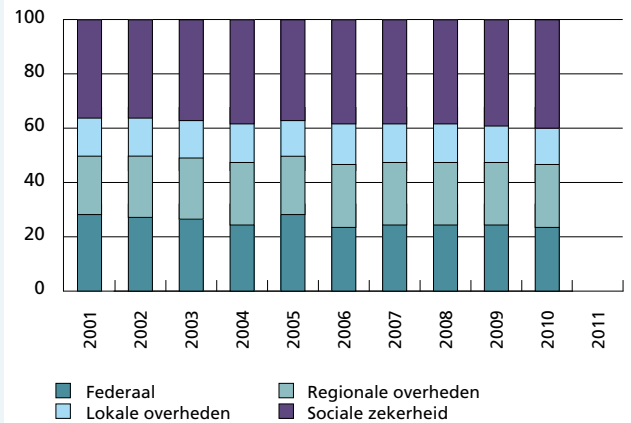
van het bbp ging in 2010 naar gewestbevoegdheden en 8,1% naar gemeenschapsbevoegdheden. Dit is een lichte verlaging in vergelijking met het referentiejaar 2009. De benchmark met de andere gewesten leert ons dat het Vlaamse Gewest relatief weinig uitgeeft voor economische zaken, milieubescherming en huisvesting. Voor de gemeenschapsmateries zoals onderwijs, gezondheid, sociale bescherming, recreatie en cultuur geeft de Vlaamse Gemeenschap veel meer uit dan de Franse Gemeenschap.

Het aandeel van het regionale niveau (24%) in de totale overheidsuitgaven in België is sinds 2006 vrijwel gelijk gebleven. Het federale uitgavenaandeel daalt licht. Deze daling is echter minder sterk dan die van het ontvangsten-aandeel. De uitgaven van de regionale overheden in België bedragen in 2011 47 miljard euro of 4.300 euro per inwoner. Dit komt overeen met 24% van de totale overheidsuitgaven (met inbegrip van de sociale zekerheid). De federale overheid neemt 23% voor haar rekening. De regionale uitgaven hebben in 2010 voor het eerst de federale ingehaald. De sociale zekerheid zag haar aandeel sterk stijgen. Zij is in 2011 goed voor 40% van de overheidsuitgaven en dus groter dan zowel het regionale als het federale niveau. De lokale overheden blijven stabiel op 13%.

Een vergelijking van de ICT-uitgaven met die van de andere regionale overheden is een onderdeel van de monitor van het meerjarenprogramma Slagkrachtige Overheid. Volgens een enquête van het Departement Bestuurszaken besteedde de Vlaamse overheid in 2010 1,7% van zijn middelen aan ICT. Hiermee scoort de Vlaamse overheid beduidend onder de norm voor de regionale staten (volgens Gartner benchmark= 3,2%) en de norm die geldt voor de nationale overheden (8,5%). Uit de bevraging van

6.12 Uitgaven gezamenlijke overheid

Evolutie van de uitgaven van de Belgische overheden, naar niveau, van 2001 tot 2011, in % van de gezamenlijke overheid.

De cijfers zijn verminderd met de overdrachten naar andere Belgische overheden.
Bron: INR.

het voorjaar 2011 blijkt dat de verhouding van de kosten voor investeringen in nieuwe of verbeterde producten ten overstaan van de kosten voor het onderhoud van bestaande toepassingen 43% bedraagt. Deze ratio is licht gestegen in vergelijking met de situatie in 2010, toen de verhouding 41% bedroeg.

Vorderingensaldo

De belangrijkste beleidsdoelstelling is de begroting in 2011 weer in evenwicht te brengen. Dit evenwicht wordt bereikt.

Die aanpak wordt nu doorkruist door de nieuwe Europese regelgeving met betrekking tot het begrotingstoezicht en het toezicht op de macro-economische toestand. Een aantal regels zijn reeds in de Europese wetgeving opgenomen, een aantal dienen nog goedgekeurd te worden.

Zo bepaalt het Europese Fiscal Compact-verdrag van 2 maart 2012 dat de begroting van een lidstaat jaarlijks in structureel evenwicht is. Hieraan wordt voldaan indien het jaarlijks structureel saldo van de algemene overheid voldoet aan de landspecifieke middellangetermijndoelstelling (MTO), als bepaald in het herziene stabiliteits- en groeipact, met als benedengrens een structureel tekort van 0,5% van het bbp.

Het aan België toebedeelde pad richting MTO zal verder verdeeld moeten worden onder de deelentiteiten van de Belgische overheden. Vlaanderen stelt voor om de objectieve principes van de verdeling van het pad naar de MTO over de deelentiteiten op te nemen in de bijzondere financieringswet. De verdere uitwerking kan dan verlopen via een samenwerkingsakkoord tussen de federale overheid en de gewesten.

De Vlaamse overheid leverde in het verleden grote inspanningen om het gezamenlijke tekort van de overheden in België te reduceren. Door de crisis ging het Vlaamse vorderingensaldo echter, net zoals dat van de overige regionale overheden, vanaf 2008 in het rood. Alleen de Franse Gemeenschap had in 2008 nog een klein overschot. In 2010 was het tekort van alle regio's echter al teruggedrongen, met uitzondering van de Franse Gemeenschap. Het Vlaamse saldo was in 2008 nog positief (450 miljoen euro), in 2009 werd echter een tekort van 1,2 miljard geboekt. In 2010 verminderde het tekort tot 480 miljoen. In 2007 boekte Vlaanderen nog een ruim overschot van een miljard euro. De Franse Gemeenschap boekte in 2010 een tekort van 700 miljoen euro, het Waalse Gewest van 400 miljoen euro en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest van 300 miljoen euro.

Ondanks de tekorten op regionaal niveau, blijft het verschil met de federale overheid groot. De gewesten en gemeenschappen boeken in 2009 en 2010 een tekort van 2,5 en 2,4 miljard euro, tegenover 100 miljoen euro in 2008. In 2011 is echter een duidelijke verbetering merkbaar, in die mate dat het tekort van de regio's kon worden beperkt tot 900 miljoen euro. De federale overheid sluit sinds 2004 haar begroting met een tekort af, dat door de crisis in 2009 uitdiepte tot 14,5 miljard euro. In 2011 is dit verbeterd tot een deficit van 13 miljard euro. Ook de sociale zekerheid en de lokale overheden gingen als gevolg van de crisis in het rood. Beide hebben in 2011 een deficit van 200 miljoen euro. Als geheel boekten de Belgische overheden in 2009 een tekort van 5,6% van het bbp (definitie Maastricht). Dit verbeterde in 2011 tot 3,7% bbp. In 2008 was er een tekort van 1% van het bbp.

Schuld en rating

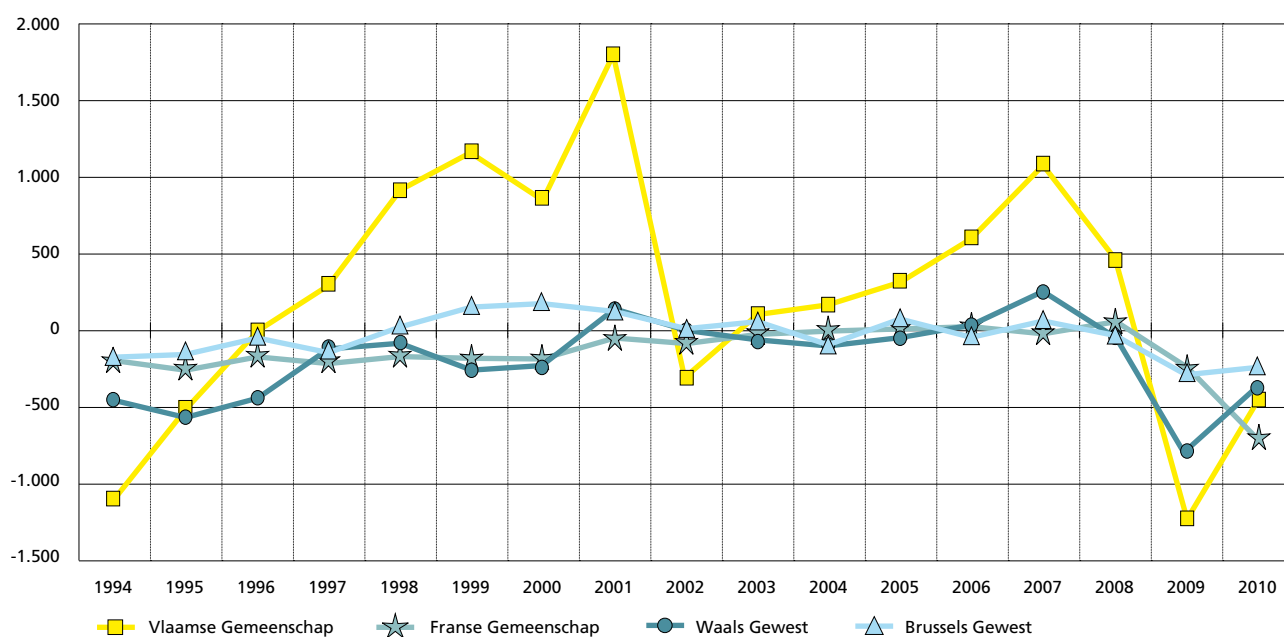
De **geconsolideerde brutoschuld** is een kernindicator van het Pact 2020 van de Vlaamse Regering. In dat kader streeft zij ernaar de schuld tegen 2020 opnieuw tot nul te laten dalen. Die is, na jarenlange daling, door de crisis fors toegenomen.

De geconsolideerde brutoschuld van de Vlaamse overheid bedroeg eind 2010 7,5 miljard euro. Vlaanderen, dat in 2008 de laagste schuld had (1,2 miljard euro) van de grote regionale overheden, heeft eind 2010 de hoogste schuld. De Vlaamse schuld is in 2009 met bijna 500% toegenomen, veel sterker dan de overige regionale overheden. Zoals gezegd is de Vlaamse schuld vooral toegenomen als gevolg van de reddingsoperaties aan de financiële sector. In 2010 nam de schuld verder toe tot 7,5 miljard euro. Het Waalse Gewest heeft eind 2010 7,4 miljard euro schuld, de Franse Gemeenschap 5 miljard euro en het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest 2,9 miljard euro.

De federale overheid neemt het overgrote deel van de gezamenlijke overheidsschuld voor haar rekening. Zij heeft eind 2011 een geconsolideerde brutoschuld opgebouwd van 332 miljard euro, of 92% van de totale overheidsschuld. Toch is de federale schuld minder snel toegenomen dan die van de regionale overheden. De federale schuld nam tussen 2007 en 2011 toe met 25%, die van de gewesten en gemeenschappen met 96%. Zoals bekend zijn de gewesten en gemeenschappen schuldvrij van start gegaan. Eind 2011 hadden ze een schuld van 24 miljard euro of 7% van de overheidsschuld. De schuld van de lokale overheden, die enkele jaren hoger was dan die van de regionale overheden, bedraagt 18 miljard euro of 5%

6.13 Vorderingensaldo regionale overheden

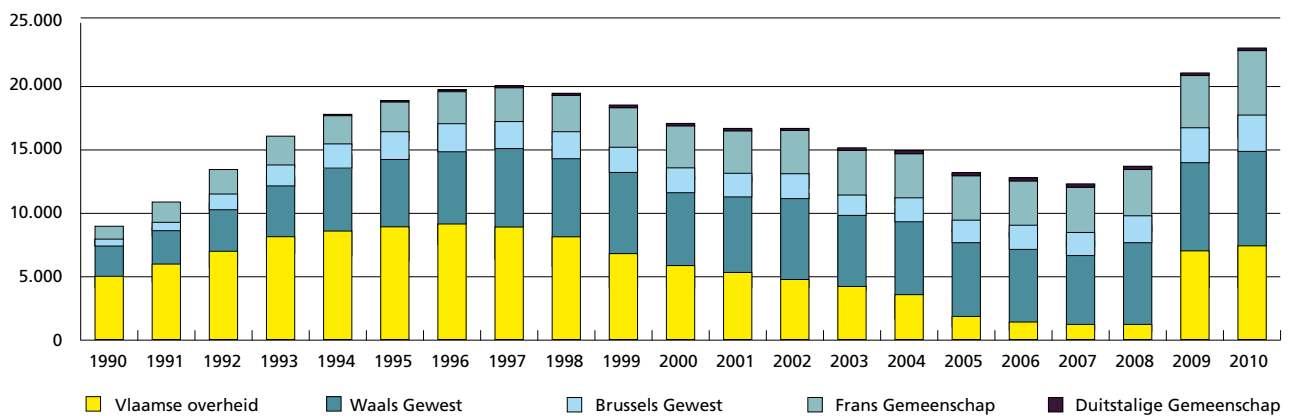
Evolutie van het vorderingensaldo van de afzonderlijke regionale overheden, van 1994 tot 2010, in miljoen euro.

Bron: INR, NBB.

6.14 Schuld regionale overheden

Evolutie van de geconsolideerde brutoschuld van de afzonderlijke regionale overheden, van 1990 tot 2010, in miljoenen euro.

De schulden van de regionale overheden zijn niet geconsolideerd met die van de overige overheidssectoren, maar slechts intern.
Bron: INR.

van het totaal. Die schuld is tussen 2007 en 2011 minder snel gestegen dan de federale en regionale overheden, namelijk met 8%. De sociale zekerheid tot slot heeft een schuld van 2,2 miljard euro. Gezamenlijk hebben alle Belgische overheden eind 2011 een schuld van 362 miljard euro, of 98% van het bbp. Die totale schuld is in de periode 2007-2011 met 28% gestegen.

In 2011 hebben de ratingbureaus de **ratings** van verschillende overheden en financiële instellingen naar beneden aangepast. Standard & Poor's (S&P) en Moody's hebben beide de kredietwaardigheid van België verlaagd en vervolgens de rating van de Vlaamse overheid evenredig aangepast.

Op 30 november 2011 heeft S&P de Vlaamse rating met een stap verlaagd van AA+ naar AA. AA is de op twee na hoogste rating. De outlook staat nu op "Negative", wat inhoudt dat gedurende een periode van 2 jaar met een waarschijnlijkheid van 1/3 de kredietwaardigheid verder kan verlaagd worden. Op 25 november was ook de rating van België verlaagd van AA+ naar AA met outlook "Negative". Enkele landen en regio's in Europa behouden hun topscore van AAA.

Moody's verlaagde op 19 december 2011 zijn rating voor Vlaanderen van Aaa, de topscore, naar Aa2. Dit is een verlaging met 2 punten. Ook de rating van België was op 16 december van dat jaar met 2 punten verlaagd, van Aa1 naar Aa3. België had en heeft dus een Moody's-rating die een punt lager staat dan die van Vlaanderen.

Vlaams overheidsperoneel

Het regeerakkoord bepaalt dat de Vlaamse administratie de ruimte krijgt om binnen de bestaande kredieten aan optimalisatie te doen en dat het totale aantal ambtenaren niet meer mag aangroeien. De Vlaamse Regering besliste ook dat in 2014 de Vlaamse overheid 6% minder personeelsleden moet tellen dan in 2009.

In dit deel wordt ingegaan op enkele aspecten over het

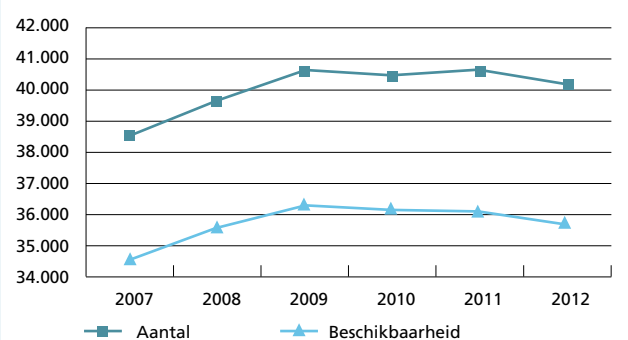
Vlaamse overheidsperoneel. Zo komen onder meer het aantal ambtenaren aan bod, de vergrijzing binnen het personeelsbestand en de mate van diversiteit van het personeelsbestand.

Personeelsomvang

Volgens het rapport van de OESO heeft België in vergelijking met andere landen meer ambtenaren. Naast het feit dat niet alle landen het aantal ambtenaren op dezelfde wijze berekenen (reële aantallen of voltijds equivalenten), zijn er ook andere verklaringen waarom België zo hoog scoort: de complexe staatsstructuur die voor een hoge bestuurlijke drukte zorgt, het feit dat we in ons land minder diensten

6.15 Personeelsomvang

Evolutie van het aantal (in koppen) en de beschikbaarheid (in vte) van het personeel* van de Vlaamse overheid**, telkens eind juni, van 2007 tot 2012***.

* Deze gegevens hebben een ruimer toepassingsgebied dan deze waarop de besparingstrajecten van toepassing zijn.

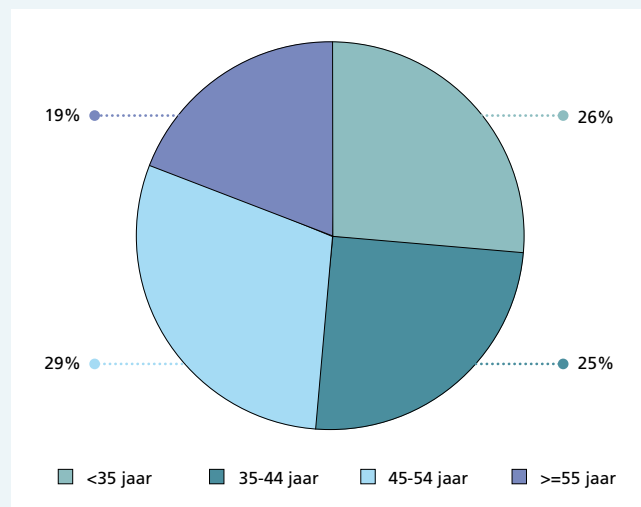
** Vlaamse overheid volgens ESR-toepassingsgebied.

*** Deze grafiek heeft een ruimer toepassingsgebied dan deze waarvoor de besparingen gelden. Aan de hand van deze cijfers kunnen de besparingstrajecten niet opgevolgd worden.

Bron: Bestuurszaken

6.16 Leeftijd

Leeftijd personeelsleden bij de Vlaamse overheid*, situatie op 31 december 2011, naar leeftijdsklassen, in %.

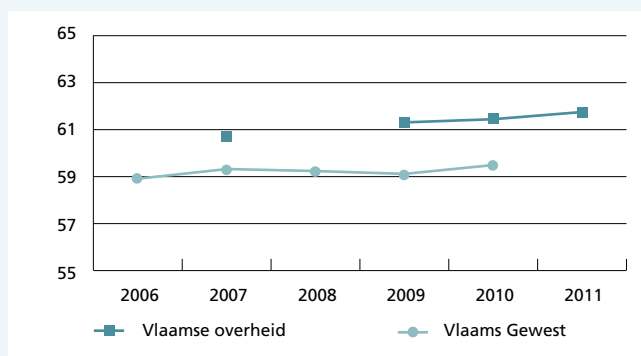

* Vlaamse overheid volgens ESR-toepassingsgebied.
Bron: Bestuurszaken.

outsourcen en ten slotte beleidskeuzes voor een bepaald niveau van dienstverlening dat meer personeel met zich meebrengt (bijvoorbeeld openbaar vervoer, onderwijs, ...). De Vlaamse Regering besliste in het kader van de begrotingscontrole om de 'geen groei' ambitie in het regeerakkoord verder aan te scherpen: de besparingsdoelstelling inzake het verminderen van het aantal Vlaamse ambtenaren (eerst bepaald op 5%) werd in maart 2012 verhoogd tot 6%. Tijdens de regeerperiode 2009-2014 wil de regering 'beter doen met minder mensen' door het aantal voltijdse equivalenten met dit percentage te beperken. Dit moet aanleiding geven tot een besparing van 60 miljoen euro.

6.17 Feitelijke pensioenleeftijd

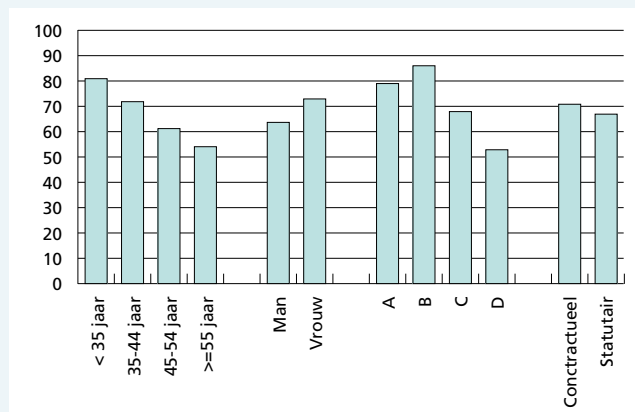
Evolutie van de feitelijke pensioenleeftijd* bij de Vlaamse overheid** en in het Vlaamse Gewest, van 2006 tot 2011.

* Exclusief pensionering om medische reden onder de 60 jaar.
** Diensten Vlaamse Overheid (N=28.643).
Bron: Bestuurszaken, Steunpunt WSE.

6.18 Personeelsontwikkeling

Aandeel personeelsleden van de Vlaamse overheid* dat op jaarbasis aan tenminste één VTO-activiteit heeft deelgenomen**, in 2010, in %.

* Diensten Vlaamse Overheid (N=28.643).

** Van 1 op 3 entiteiten ontbreken de gegevens. Bovendien gaat hoofdzakelijk om formele opleidingen en ontbreken de informele, zodat de getoonde gegevens wellicht een onderschatting van de realiteit zijn.
Bron: Bestuurszaken.

Vergrijzing

Er is een redelijk evenwichtige leeftijdsverdeling bij het personeel van de Vlaamse overheid. Met 48% personeelsleden ouder dan 45 jaar is de te verwachten uitstroom op middellange termijn groot. Enerzijds is dit bedreigend, omdat een grote hoeveelheid ervaring op korte tijd uit de organisatie verdwijnt. Aan de andere kant creëert deze natuurlijke uitstroom kansen om op basis van de politieke prioriteiten, een personeelsoptimalisatie door de voeren.

De personeelsleden van de Vlaamse overheid blijven de laatste jaren langer aan de slag. De gemiddelde pensioenleeftijd gaat al enkele jaren in stijgende lijn. De Vlaamse overheid voert een leeftijdsbewust en duurzaam personeelsbeleid. Zo zijn er de perspectiefgesprekken, waarbij wordt gekeken welke richting een personeelslid uit wil/kan en de mogelijkheid van een andere rol binnen een functie, zoals bijvoorbeeld de mentorrol, enzovoort. De uittredeleeftijd van het personeel ligt daarmee hoger dan de uittredeleeftijd van de werkende bevolking in het Vlaamse Gewest.

Personeelsontwikkeling

Ongeveer 2/3 van de personeelsleden heeft in 2010 een vorming, training of opleiding (VTO) gevolgd. Het gaat voornamelijk om jonge personeelsleden en personeelsleden in de hogere niveaus. Naar geslacht of statuut zijn de verschillen veel minder groot. De personeelsleden zijn zelf verantwoordelijk of ze gebruik maken van de vormingsmogelijkheden. Tijdens de individuele planningsgesprekken kunnen wel ontwikkelingsdoelstellingen door de leidinggevende worden opgelegd.

Welzijn

Het ziektepercentage komt op 6,39% bij de Vlaamse overheid, opnieuw een daling, na de stijging van het jaar voordien. Wanneer medewerkers zich goed voelen, gemotiveerd en betrokken zijn, leveren ze goed werk. In dit opzicht ondersteunt het welzijnsbeleid een efficiënte organisatie. Hoewel ziekteverzuim nooit volledig tot nul is terug te brengen, nam de Vlaamse overheid een aantal maatregelen – zowel preventieve als controleacties – om het welzijn van het personeel te verbeteren. Zo worden gezondheidsbeoordelingen, vaccinatiecampagnes en welzijns campagnes georganiseerd. Naast dit preventieve luik werd ook een controlebeleid uitgewerkt om onwettige afwezigheden tegen te gaan en is er een re-integratiebeleid. Vergelijken met het gemiddelde voor alle Belgische private bedrijven is het ziekteverzuim van de Vlaamse overheid hoger. Vergelijken met de grote private bedrijven (+ 1.000 werknemers) doet de Vlaamse overheid het heel wat beter. Het ziekteverzuim bij de federale ambtenaren ligt iets hoger dan dat van de Vlaamse.

Het niveau waarin iemand tewerkgesteld is, is een belangrijke variabele. Het ziekteafwezigheidspercentage van personeelsleden in niveau A bedroeg in 2011 3,45%, in niveau B 6,12%, in niveau C 7,45% en in niveau D ten slotte 9,14%. Ook leeftijd is een belangrijke variabele, waarbij geldt dat het afwezigheidspercentage stijgt naarmate de leeftijd stijgt. Ook factoren als statuut en geslacht hebben een beperkte, invloed op het percentage.

Diversiteit

De overheid gelooft in de meerwaarde van diversiteit voor haar werking. Ze ziet het als haar plicht om alle burgers, ongeacht hun geslacht, afkomst, handicap, ... gelijke (start) kansen te bieden. Daarbij wordt gestreefd naar een evenredige vertegenwoordiging van kansengroepen binnen het personeelskader. De streefdoelen voor vrouwen in topfuncties (33%), voor allochtone personeelsleden (4%) en voor personen met een arbeidshandicap (3%) zijn te realiseren tegen 2015. In de periode tussen 2005 en 2011 is er op alle domeinen duidelijk vooruitgang geboekt, maar extra inspanningen blijven nodig om de streefcijfers te halen. In 2011 viel deze positieve evolutie min of meer stil. De besparingsmaatregelen zetten duidelijk druk op het diversiteitsbeleid.

6.20 Diversiteit

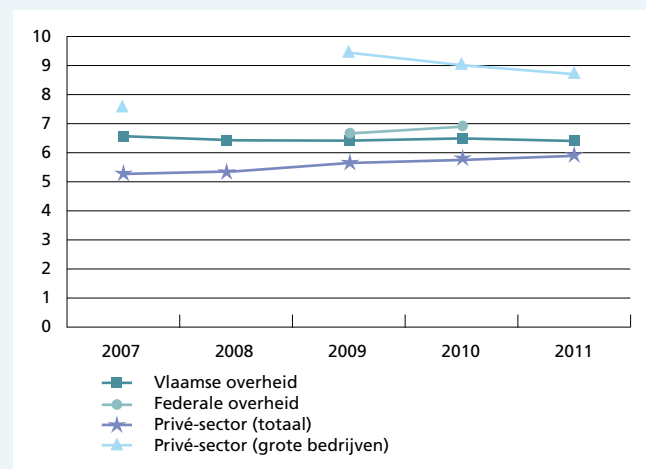
Evolutie van het aandeel van verschillende kansengroepen en de doelstelling te halen tegen 2015 in de Vlaamse overheid, van 2005 tot 2011, in %.*

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Doelstelling 2015
Vrouwen in topfuncties	11,0	17,0	17,0	21,0	25,0	24,0	24,0	33,0
Vrouwen in middenkaderfuncties	24,0	27,0	26,0	27,0	26,0	29,0	28,0	33,0
Personen met een arbeidshandicap	0,7	0,7	0,8	0,9	1,1	1,2	1,2	3,0
Personen van allochtone afkomst	0,4	1,1	1,6	1,8	2,0	2,7	2,8	4,0

* Decretaal vastgelegde toepassingsgebied van gelijke kansen en diversiteitsbeleid (N=43.955).
Bron: Bestuurszaken.

6.19 Ziekteverzuim

Evolutie van het aantal dagen op 100 dat een werknemer afwezig is wegens ziekte, naar verschillende sectoren, van 2007 tot 2011, in %.*

* Diensten Vlaamse Overheid (N=28.643).
Bron: Bestuurszaken, Medex, Securex.

Verbetering dienstverlening

De Vlaamse overheid zal door innovatie van werkwijze en instrumenten de dienstverlening verbeteren. Dit is de derde strategische doelstelling van het meerjarenprogramma Slagkrachtige overheid.

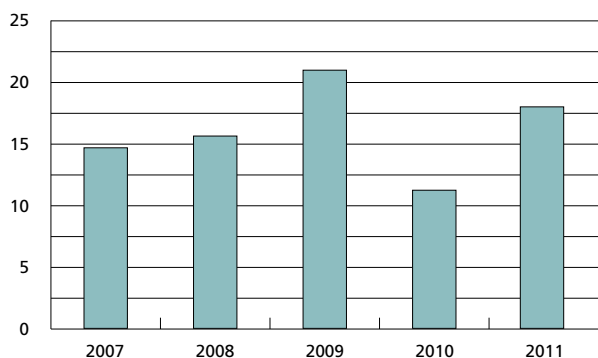
Deze sectie behandelt achtereenvolgens de overheids campagnes de Vlaamse Infolijn, de klachtenbehandeling door de Vlaamse overheid. Dit luik wordt afgesloten met de e-gov ontwikkelingen in Vlaanderen.

Overheids campagnes

De overheid communiceert zeker niet alleen via campagnes in de media. De meeste overheidscommunicatie verloopt via nieuwsbrieven, websites, folders, publicaties, infosessies, ... In 2011 steeg het bedrag voor aangekochte mediaruimte door de Vlaamse overheidsdiensten in vergelijking met 2010 met 62%, en staat daarmee terug op het niveau van enkele jaren geleden. De stijging is vooral toe te schrijven aan enkele grootschalige mediacampagnes.

6.21 Overheidscampagnes

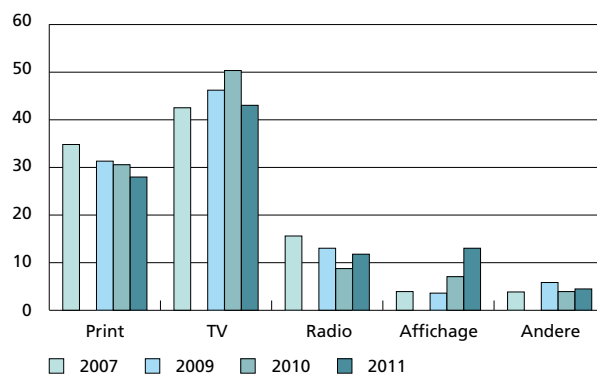
Evolutie aankoop mediaruimte voor overheidscampagnes, van 2007 tot 2011, in miljoen euro.

Bron: DAR, afdeling Communicatie.

6.22 Spreiding media-aankoop

Evolutie van de bestedingen aan overheidscampagnes, naar medium, van 2007 tot 2011, in %.

Bron: DAR, afdeling Communicatie.

nes. Bij de keuze voor het medium verloren de printmedia en televisie wat marktaandeel ten voordele van radio en affichage.

Vlaamse Infolijn

De Vlaamse Infolijn groeit jaar na jaar verder uit tot het centrale punt waar burgers en bedrijven terecht kunnen voor alle informatie van de Vlaamse overheid. In 2011 stijgt het aantal contacten via telefoon, mail en chat met 9% tot bijna 1,9 miljoen.

Op 10 maart 1999 liepen de eerste oproepen binnen bij het gratis nummer van de Vlaamse Infolijn. Sindsdien is

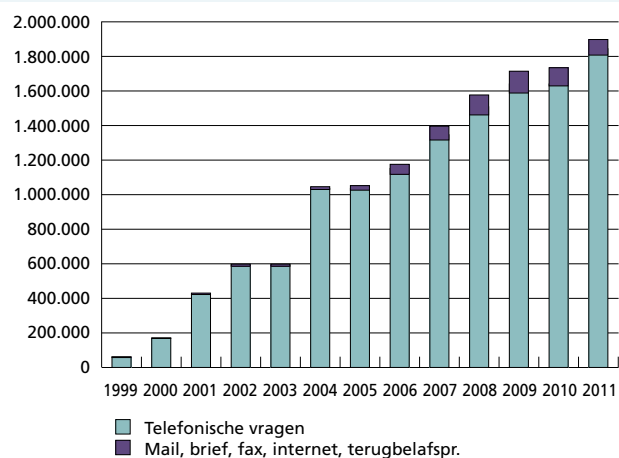
die ene infolijn uitgegroeid tot een multikanaal informatieloket waar burgers en bedrijven terecht kunnen voor alle informatie van de Vlaamse overheid. 1700 biedt ook beperkte informatie aan over andere overheidsniveaus. De voorlichters verwijzen daarbij door naar de juiste federale of lokale overheid.

Gaandeweg heeft de Infolijn ook meer en meer thematische infolijnen van de Vlaamse overheid ondersteund. Eind 2011 heeft de Infolijn, naast 1700, 8 lijnen in beheer: De LijnInfo en Slimweg, de Kind en Gezin-lijn, de Taaltelefoon, Teletolk en de infolijnen voor het Vlaams Zorgfonds, de Vlaamse Zorgkas en Wonen in Brussel.

De portaalsite www.vlaanderen.be is naast de telefoon een ander groot informatiekanaal dat door de Vlaamse Infolijn wordt beheerd. Deze officiële website van de Vlaamse overheid (1,5 miljoen bezoekers in 2011) is voor burgers, bedrijven en organisaties een brede toegangspoort tot informatie van de Vlaamse overheid, ook buiten de kantooruren. Sinds 2010 is de site ook toegankelijk voor mobiele internetgebruikers. Andere belangrijke informatiekanalen zijn mail en chat.

6.23 Vlaamse Infolijn

Evolutie van het aantal oproepen Vlaamse Infolijn, van 1999 tot 2011.

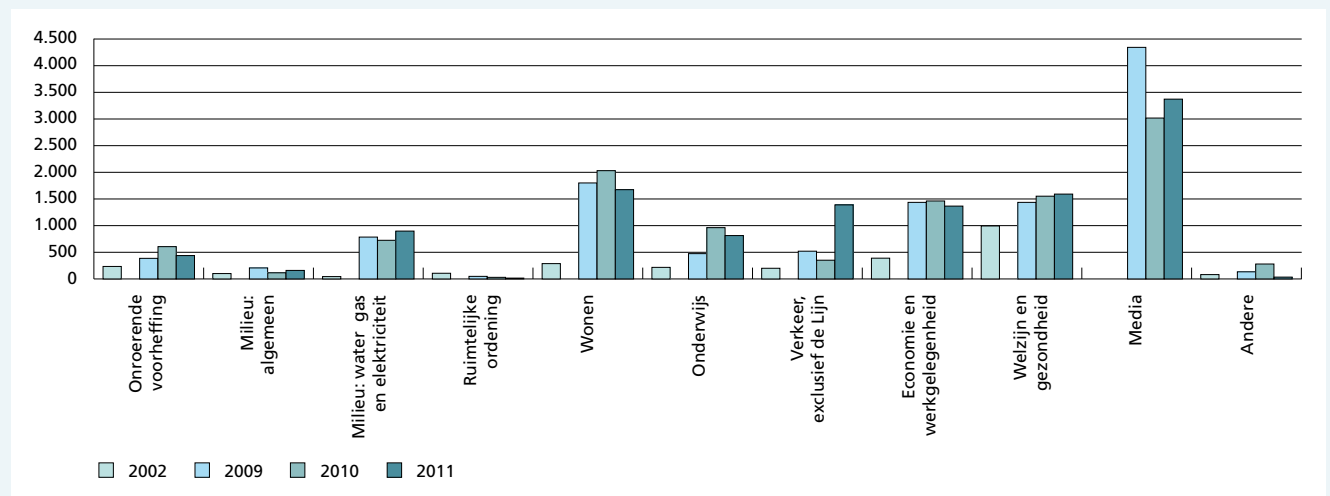

De aantallen van 1999 hebben slechts betrekking op 10 maanden (in maart 1999 is de Vlaamse Infolijn van start gegaan).
Bron: Vlaamse Infolijn.

6 op de 10 contacten van de Vlaamse Infolijn lopen binnen bij 1700. Het grootste groeiaandeel werd veroorzaakt door het thema verkeersbelasting, waarvoor sinds 2 januari 2011 een nieuwe samenwerking op poten werd gezet met de Vlaamse Belastingdienst. Op alle verstuurd aanslagbiljetten wordt nu het 1700-nummer vermeld voor vragen over verkeersbelasting. Het federale regeerakkoord zorgde in december 2011 voor een piek aan oproepen met voornamelijk vragen over fiscale voordelen die werden teruggeschroefd. Net als de voorgaande jaren in 2011 ook onroerende voorheffing en school- en studietoelagen veel bevroegde thema's. De LijnInfo is goed voor een vijfde van alle contacten. Ook de Kind en Gezin-lijn krijgt veel oproepen en e-mails te verwerken.

6.24 Ontvankelijke eerstelijnsklachten

Evolutie van het aantal ontvankelijke eerstelijnsklachten, naar domein, van 2002 tot 2011.

Het aantal klachten voor het thema Verkeer, infrastructuur en mobiliteit is exclusief klachten van De Lijn. De door hen gerapporteerde klachten bleken ook meldingen en gewone klantenreacties te bevatten en werden daarom niet opgenomen.
Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

Klachtenbehandeling

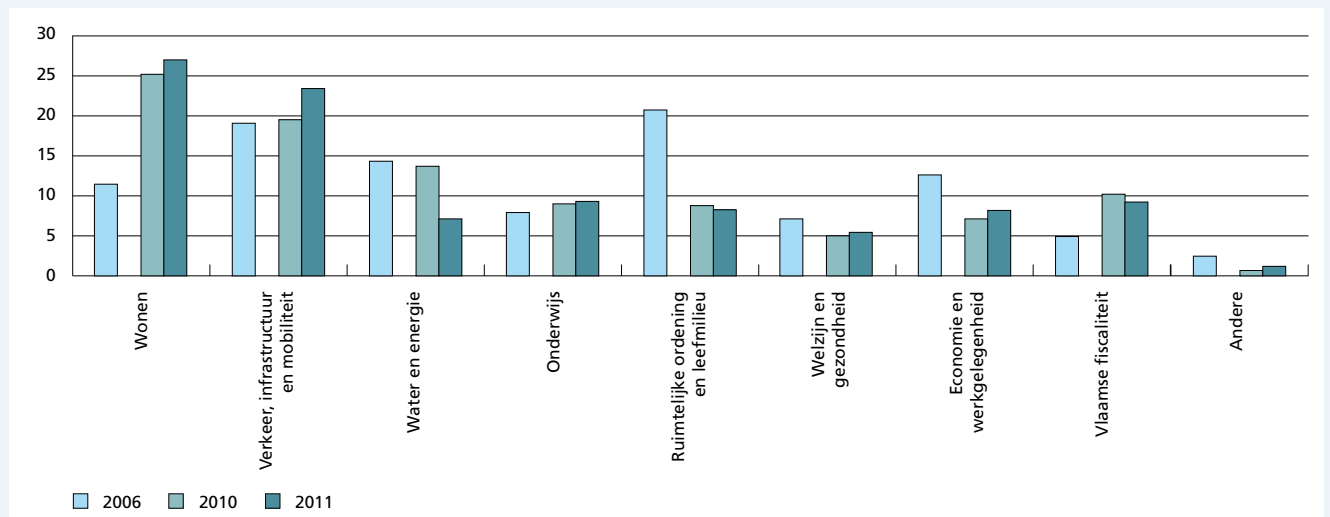
Een behoorlijke dienstverlening veronderstelt een goed uitgebouwd systeem van klachtenbehandeling. Binnen de Vlaamse overheid is die georganiseerd op twee niveaus. Wanneer iemand zich onrecht behandeld voelt door de Vlaamse overheid, stapt hij eerst naar de klachtendienst van de betrokken instantie. Dit noemt men eerstelijnsklachtenbehandeling. Pas wanneer de klager vindt dat hij onvoldoende gehoor krijgt, kan hij terecht bij de Vlaamse Ombudsdienst. Deze Ombudsdienst, een aan het Vlaams Parlement verbonden maar onafhankelijke instelling, treedt op als tweedelijnsklachtenbehandeling.

Eerstelijns

In 2011 liepen 11.756 ontvankelijke klachten binnen, een stijging van 6% ten opzichte van het jaar voordien. Variatie in het aantal klachten betekent niet noodzakelijk dat de diensten beter of slechter presteren dan voorheen, maar kan ook te wijten zijn aan een betere en meer toegankelijke klachtenregistratie. Zo worden klachten voor wonen sinds medio 2006 geregistreerd door de sociale huisvestingsmaatschappijen in plaats van de voormalige Vlaamse Huisvestingsmaatschappij (VHM). Enkele van die huisvestingsmaatschappijen doen hun werk zeer grondig en noteren ook de klachten over onderhouds- en herstel-

6.25 Ontvankelijke klachten

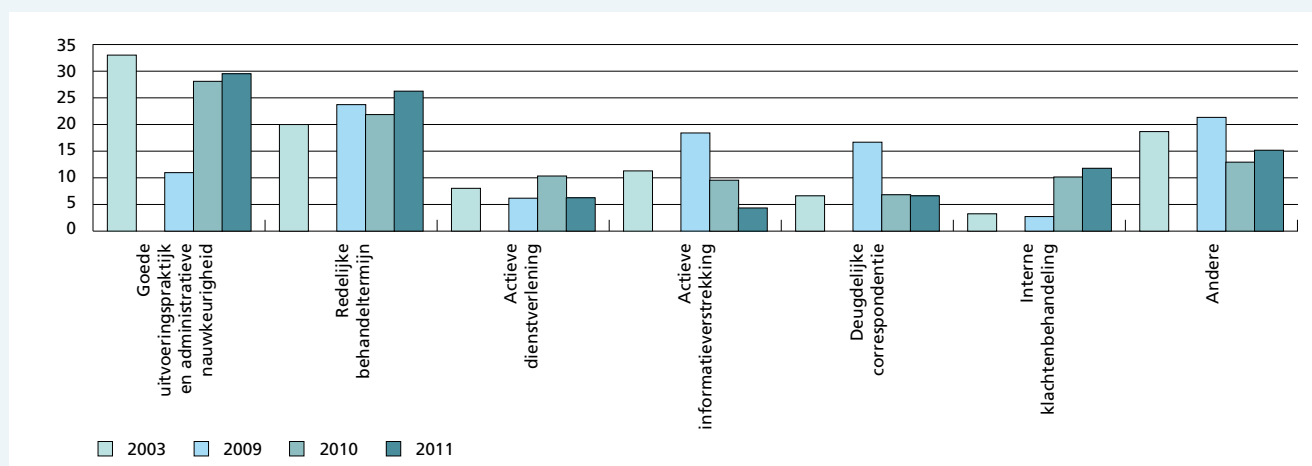
Evolutie klachtendossiers Vlaamse Ombudsdienst, van 2006 tot 2011, naar thema, in %.

Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

6.26 Geschonden ombudsnorm

Geschonden ombudsnormen in de dossiers* beoordeeld door de Vlaamse Ombudsdienst, van 2003 tot 2011, naar geschonden norm, in %.

* Bij de beoordeling van een dossier kan meer dan één norm gehanteerd worden.
Bron: Vlaamse Ombudsdienst.

lingswerkzaamheden, wat voorheen niet gebeurde. Ook bij de categorie media is er sinds 2006 plots een piek in het aantal eerstelijnsklachten. Het verschil in vergelijking met de voorgaande jaren zit bij de VRT, waar de directie Televisie een – succesvol - proefproject voor een klantendienst startte. De toename van het aantal klachten in de categorie verkeer is het gevolg van de inning van de verkeersbelasting, die sinds 2011 door de Vlaamse Belastingdienst werd overgenomen van de federale overheid.

Tweedelijns

In 2011 behandelde de Vlaamse Ombudsdienst 7.751 verzoeken. In negen op de tien kan de Vlaamse Ombuds-

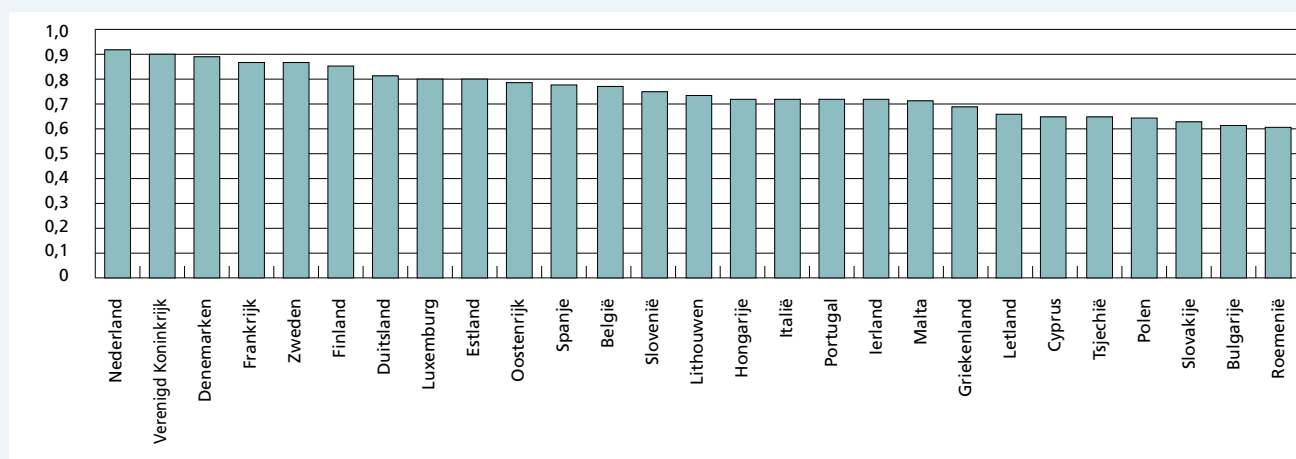
dienst een “onmiddellijke dienst” verlenen: de dienst wijst de burger er dan op dat zijn verzoek geen betrekking heeft op een Vlaamse overheidsdienst of dat hij zich eerst tot de klachtendienst van de betrokken overheidsinstantie moet wenden. Bij verzoeken die louter vragen om informatie zijn, krijgt de verzoeker meteen het correcte antwoord of een doorverwijzing naar 1700.

De ombudsdienst kwam in 2011 voor 777 dossiers tot een beoordeling. Bij iets meer dan helft ervan is een ombudsnorm geschonden of een te verhelpen misverstand gesignaleerd.

De vaakst geschonden ombudsnormen zijn de goede uitvoeringspraktijk/administratieve nauwkeurigheid en de redelijke behandeltermijn.

6.27 Online overheid

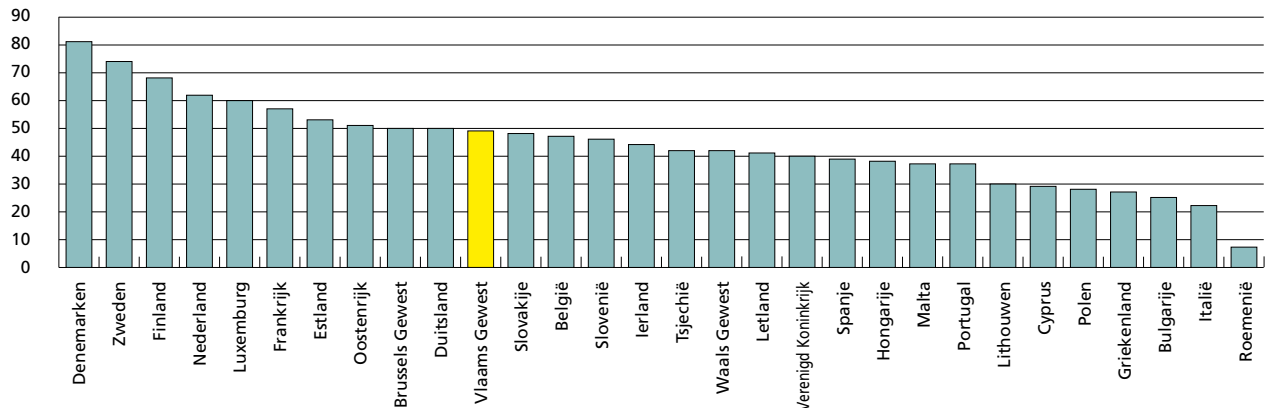
De mate waarin landen klaar zijn voor e-government (e-government readiness) in 2012, Europese vergelijking, score* tussen 0 en 1.

* De toegekende score wordt berekend op basis van een analyse van overheidswebsites, de telecommunicatie-infrastructuur en het opleidingsniveau van de onderzochte landen. Scores variëren tussen 0 en 1, waarbij hogere scores wijzen op een hogere mate van “e-government readiness”.
Bron: VN.

6.28 E-government: burgers

Europese vergelijking van het aantal internetgebruikers (inwoners tussen 16 en 74 jaar) die internet gebruiken* voor interactie** met de overheid in 2011, in %.

* Internet gebruikt in de voorbije 3 maand.

** Interactie met de overheid omvat minstens één van deze activiteiten: informatie verkrijgen van een officiële overheidswebsite, downloaden van formulieren van overheidswebsite of ingevulde formulieren verzenden via een overheidswebsite.

Bron: Eurostat.

E-government

De Verenigde Naties voert tweejaarlijks een onderzoek uit naar de "e-government readiness", de mate waarin een land klaar is voor e-government. In 2012 staat België op wereldvlak op de 24e plaats in de landenranglijst. Binnen de EU-landen bekleedt het de 12e plaats.

Op Vlaams niveau werd tijdens de voorbije jaren vooral gefocust op de integratie van 'front- en backoffices'. De Vlaamse overheid evolueert zo verder van een omgeving met eilandjes van gegevens naar een omgeving waar gegevens ontsloten worden uit authentieke gegevensbronnen en waarbij deze informatie onderling uitgewisseld wordt. Daardoor moeten burgers en bedrijven steeds

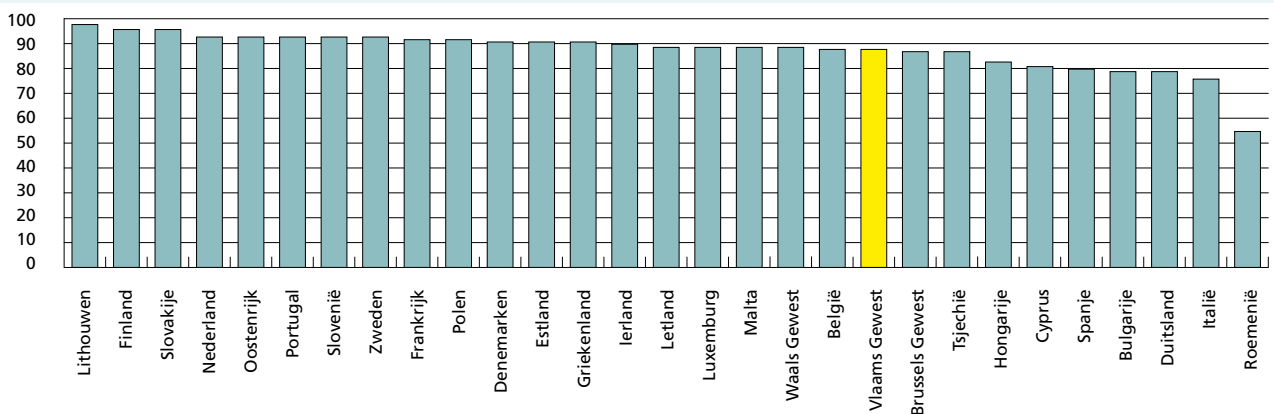
minder lastig gevallen worden met vragen om gegevens die al bekend zijn.

Het IT- platform (vonet) dat al deze eilandjes van informatie integreert, kent reeds tientallen toepassingen zoals het online aanvragen van studietoelagen, het vergelijken van elektriciteitsprijzen, de premiezoeker bouwen en wonen, het e-loket voor landbouw, ...

Aan de gebruikerszijde kennen de e-governmenttoepassingen nog niet zo een overweldigend succes. Uit de SCV-survey blijkt dat in 2011 ruim 3 op de 4 Vlamingen al internet heeft gebruikt. Van deze groep gebruikte ruim een kwart nog nooit het internet om met de overheid in contact te komen (informatie opzoeken, formulieren online invullen, ...). Ruim de helft maakt slechts sporadisch

6.29 E-government: bedrijven

Europese vergelijking van het aandeel bedrijven (met minimum 10 werknemers) dat internet gebruikt voor interactie* met de overheid in 2011, in %.

* Interactie met de overheid omvat minstens één van volgende activiteiten: informatie verkrijgen, formulieren downloaden, invullen van web-formulieren, full electronic case handling. Geen gegevens voor Verenigd Koninkrijk.

Bron: Eurostat.

gebruik van deze mogelijkheid. 19% van de Vlamingen, die al met internet werkten, beweren minstens één keer per maand online in contact te komen met de overheid (alle beleidsniveaus). Hoger opgeleiden maken vaker gebruik van de mogelijkheden tot online contact met de overheid dan lager opgeleiden.

Een Europees vergelijkend onderzoek geeft een iets positiever resultaat. In 2011 treedt de helft van de Vlamingen op elektronische wijze in interactie met de overheid. Hiermee zit Vlaanderen net boven het Europese gemiddelde. Bedrijven gebruiken het internet vaker dan individuen voor interactie met de overheid. Van de Vlaamse bedrijven gebruiken bijna 9 op 10 e-governmentdiensten. Dat is iets boven het Europese gemiddelde.

Vertrouwen en tevredenheid

Met de vierde strategische doelstelling van het meerjarenprogramma Slagkrachtige overheid wordt ingezet op meer oplossingsgericht denken om maatschappelijke problemen en uitdagingen resultaatgericht aan te pakken. Dit zou moeten leiden naar een verhoogd vertrouwen en een grotere tevredenheid van burgers, organisaties en bedrijven met de dienstverlening van de Vlaamse overheid. Het vertrouwen in de overheid komt uitvoerig aan bod in hoofdstuk 1.1. Hier wordt in een eerste luik nagegaan in welke mate er een globale tevredenheid is over de Vlaamse administratie, de informatieverstrekking en de betrokkenheid bij de beleidsvoorbereiding zowel bij de lokale besturen als de burgers. In een tweede luik wordt aangegeven in welke mate lokale besturen de Vlaamse overheid als performant ervaart. De tevredenheid van de burger met de dienstverlening van de Vlaamse overheid sluit dit luik af.

6.30 Tevredenheid over werking van administraties

Gemiddelde tevredenheid over administraties van de verschillende overheden, vanuit het standpunt van de lokale besturen en de burgers in 2011, score tussen 0 en 10.

	Lokale besturen	Burgers
Nationale (federale) administratie	5,43	5,50
Vlaamse administratie	6,22	6,09
Provinciale administratie	6,30	5,80
Gemeentelijke administratie	6,93	6,78
OCMW-administratie	7,33	6,55

Bron: SVR, Tevredenheidsbarometer lokale besturen en burgers, 2011.

6.31 Tevredenheid communicatie en betrokkenheid

Beoordeling van aspecten van informatieverstrekking en betrokkenheid bij de beleidsvoorbereiding door de Vlaamse administratie door lokale besturen en burgers in 2011, gemiddelde score op schaal van 1 tot 5.

	Lokale besturen	Burgers
Overheidscommunicatie		
Op maat	2,71	
Tijdig	3,04	3,08
Duidelijk	3,39	3,18
Vlot te vinden	3,43	3,11
Voldoende	3,48	3,29
Nuttig	3,54	3,41
Correct	3,75	3,53
Betrokkenheid bij beleidsvoorbereiding		
Tevreden	2,35	2,63

Bron: SVR, Tevredenheidsonderzoek bij lokale besturen en burgers.

Tevredenheid over werking van administraties

In de tevredenheidsbarometer, zowel bij lokale besturen als burgers, wordt de tevredenheid voor de administraties op de verschillende overheidsniveaus nagegaan. De inschatting van burgers en de lokale besturen is dezelfde: hoe nabij het bestuur, hoe hoger de tevredenheid. Er zijn wel enkele verschillen tussen burgers en lokale besturen. Zo scoort de gemeentelijke administratie bij burgers hoger dan het OCMW en doet ook de Vlaamse overheid het iets beter dan de provinciale overheden. Hierbij dient opgemerkt dat uit de ontbrekende antwoorden (niet in de grafiek) blijkt dat de zichtbaarheid van de provinciale administraties (48% ontbrekende waarden) opmerkelijk lager ligt dan deze van de Vlaamse (25% ontbrekende waarden).

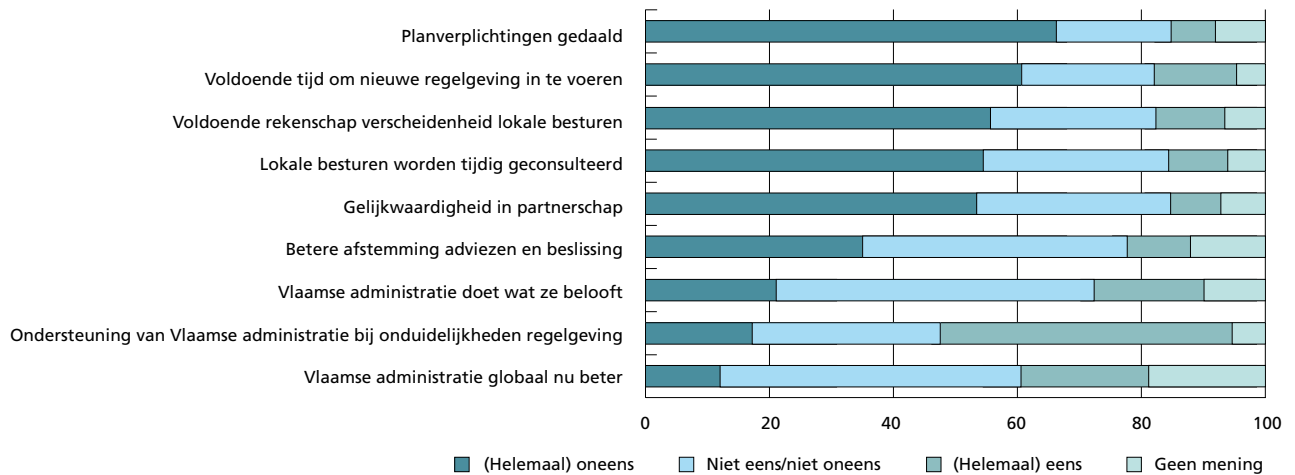
Tevredenheid over Vlaamse administratie

De lokale besturen percipiëren de door de Vlaamse administratie verstrekte informatie vooral als correct. De afstemming op de informatiebehoefte van de besturen zelf scoort matig. De burgers zijn het minst tevreden zijn over het aspect tijdigheid, terwijl ze het meest tevreden zijn over de correctheid van de verstrekte informatie. De lokale besturen zijn niet zo tevreden over de mate waarin ze tijdig geconsulteerd worden bij de beleidsvoorbereiding. Ook burgers vinden dat ze onvoldoende geconsulteerd worden.

Lokale overheden zijn niet langer de 'ondergeschikte besturen'. Ze worden meer en meer erkend als gelijkwaardige partner bij de beleidsontwikkeling. De tevredenheidsbarometer bij lokale besturen geeft een inschatting van de onderlinge afstemming tussen de overheidsniveaus vanuit het oogpunt van de lokale besturen.

6.32 Afstemming lokale en Vlaamse overheid

De mate waarin lokale besturen de Vlaamse overheid als performant inschat, leiden we af uit hun antwoorden op de verschillende stellingen omtrent de werking van de Vlaamse administratie in 2011, in %.

Bron: Tevredenheidsbarometer lokale besturen, 2011.

Dat de Vlaamse administratie het globaal genomen beter doet dan een jaar geleden, wordt slechts door een vijfde van de lokale besturen onderschreven. Evenveel lokale besturen kunnen niet antwoorden op die vraag, terwijl de helft neutraal antwoordt. De lokale besturen zijn het meest tevreden over de ondersteuning vanuit de Vlaamse administratie wat betreft het verduidelijken van het regelgevend kader. Er blijft echter nog veel werk omtrent de verhoudingen tussen de lokale en Vlaamse administratie. Zo is de helft van de lokale besturen van oordeel dat deze verhouding niet gebaseerd is op gelijkwaardigheid, men niet tijdig geconsulteerd wordt en onvoldoende rekening wordt gehouden met de verscheidenheid aan lokale besturen. Verder ervaart twee derde geen daling van de planlasten in het afgelopen jaar. Met de uitwerking van de interne staathervorming kan deze mening evenwel wijzigen.

Vooraf de besturen uit grotere steden staan kritisch tegenover de Vlaamse administratie.

In de tevredenheidsbarometer bij de burgers (2011) werd de tevredenheid gevraagd over specifieke voorzieningen die door de Vlaamse administratie worden gereguleerd, beheerd, gesubsidieerd, gecontroleerd. Omtrent de fiets- en voetpaden, alsook de staat van de gewestwegen is men het minst tevreden. Over de verschillende andere bevroegde aspecten is men meer tevreden (met scores boven de neutrale waarde 3). De hoogste tevredenheid vinden we bij de zuivering van afvalwater en de bescherming van het culturele erfgoed. Deze cijfers lopen parallel met de tevredenheidscijfers uit de SCV-survey zoals opgenomen in hoofdstuk 1.1.

6.33 Tevredenheid dienstverlening en voorzieningen

Gemiddelde score over tevredenheid burgers met het aanbod aan voorzieningen en diensten door de Vlaamse administratie, score van 1 tot 5, in 2011.

	Score
De staat van fiets- en voetpaden	2,62
De staat van de gewestwegen	2,62
De begeleiding van werkzoekenden (VDAB)	3,39
Het toezicht op de kinderopvang	3,40
De kwaliteitsbewaking van het onderwijs in Vlaanderen	3,40
Het openbaar vervoer met tram en bus (De Lijn)	3,41
De bescherming van het groen	3,49
De zuivering van afvalwater	3,51
De bescherming van het culturele erfgoed	3,58

Bron: SCV, Tevredenheidsbarometer bij burgers, 2011.

DEFINITIES

ERS ESR (Europees Systeem van Nationale en Regionale Rekeningen) is de EU-standaard voor nationale (en regionale) rekeningen. Het wordt gebruikt om de economieën van de EU-lidstaten eenvormig te beschrijven, zodat deze onderling vergeleken kunnen worden. Het ESR omvat een aantal classificaties, onder meer naar “institutionele sectoren”, en een functionele indeling van de overheidsontvangsten en –uitgaven (COFOG, Classification Of the Functions Of Government). De ESR-classificatie naar (institutionele) sectoren verwijst niet naar de bedrijfstakken, maar naar de economische “actoren”, zoals huishouden, ondernemingen, instellingen zonder winstoogmerk, overheden en buitenland. De Nationale Bank van België bakent in ons land de entiteiten af die tot de sector overheid behoort. Het personeel van deze entiteiten wordt in VRIND tot het overheidspersoneel gerekend. De economische classificatie van uitgaven en ontvangsten, die hier gebruikt wordt, maakt gebruik van decimale “ESR-codes”. Die zijn weliswaar gebaseerd op ESR en daarmee compatibel, maar worden niet in de hele EU gebruikt. Het gaat om een Belgische toepassing, bedoeld om de overheidsuitgaven (en –ontvangsten) van alle Belgische overheden eenvormig te presenteren en onderling te vergelijken.

Geconsolideerde brutoschuld Schuld verminderd met schuld van andere overheden die de beschouwde overheid bezit. De consolidatie houdt in dat binnen een bepaalde kring van verwante overheidsinstellingen de onderlinge vorderingen en schulden worden weggelaten bij de berekening van de totale som van de kring van instellingen, dit om dubbelstellingen te voorkomen.

Gedeelde belastingen Federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven en waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gemeenschappen wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet.

Kapitaaluitgaven Kapitaaluitgaven omvatten: kapitaaloverdrachten aan andere sectoren (ESR-hoofdgroep 5), kapitaaloverdrachten binnen de sector overheid (ESR-hoofdgroep 6), investeringen (ESR-hoofdgroep 7) en kredietverleningen en deelnemingen (ESR-hoofdgroep 8)

Lopende uitgaven Lopende uitgaven omvatten: inkomensoverdrachten binnen de sector overheid (ESR-hoofdgroep 4), lopende uitgaven voor goederen en diensten (ESR-hoofdgroep 1), inkomensoverdrachten aan andere sectoren (ESR-hoofdgroep 3) en rente en verliezen van bedrijven (ESR-hoofdgroep 2)

Vorderingensaldo Het vorderingensaldo (of financieringssaldo) wordt uniform over de EU berekend volgens de regels van de “procedure inzake buitensporige overheidstekorten” (excessive deficit procedure of EDP) uit het Verdrag van Maastricht. Dit maakt dus interregionale of internationale vergelijkingen mogelijk. Een belangrijk verschilpunt met het begrotingsaldo is dat het vorderingensaldo niet alleen voor het ministeries van de Vlaamse overheid wordt berekend, maar voor een veel ruimere kring van Vlaamse overheidsinstellingen en verzelfstandigde agentschappen. Anderzijds worden onder andere kredietverleningen en deelnemingen en aflossingen van de schuld, in tegenstelling tot het begrotingssaldo, niet meegenomen in de berekening van het vorderingensaldo.

Personeelscapaciteit Een indicatie van hoeveel personeelsleden bezoldigd worden binnen een bepaald jaar, na aftrek van de onbetaalde verlofstelsels zoals loopbaanonderbreking en deeltijdse afwezigheden. Het wordt uitgedrukt in bruto vte en berekend over het volledige kalenderjaar.

Persoon met een arbeidshandicap Persoon met een aantasting van zijn/haar mentale, psychische, lichamelijke of zintuiglijke mogelijkheden, voor wie het uitzicht op het verwerven en behouden van een arbeidsplaats en op vooruitgang op die plaats, langdurig en in belangrijke mate beperkt is.

Persoon van allochtone afkomst Persoon met een nationaliteit van een land buiten de Europese Unie (EU-15 lidstaten) of een persoon van wie minstens één ouder of twee grootouders een nationaliteit hebben van een land buiten de Europese Unie.

Samengevoegde belastingen Federale belastingen die op uniforme wijze over het gehele grondgebied van België worden geheven, waarvan de opbrengst geheel of gedeeltelijk aan de gewesten wordt toegewezen, overeenkomstig de financieringswet, en waarop de gewesten autonoom opcentiemen of kortingen, belastingverminderingen of –vermeerderingen kunnen toepassen.

Tevredenheidsbarometer Peiling naar tevredenheid over de verschillende rollen die de Vlaamse Administratie wil vervullen. Ze richt zich tot de externe klanten van de Vlaamse Administratie: burgers, bedrijven/organisaties, lokale besturen (gemeenten en provincies). Voor de klantenbevraging bij de burgers is geopteerd voor een postenquête bij inwoners van het Vlaamse Gewest van 18 jaar en ouder. Het veldwerk liep in september en oktober 2011 en leverde 1.284 bruikbare

VOOR MEER INFORMATIE

ingevulde enquêtes op. Bij de lokale besturen bestaat het steekproefkader uit alle griffiers van de provinciebesturen en alle de secretarissen van de gemeenten en OCMW's. Er werd geopteerd voor een webenquête, aangevuld in de opvolgingsfase met een postenquête. Beide fases liepen in juni en juli 2011 en leverde 446 bruikbare ingevulde enquêtes op.

Vte Alle bezoldigde tewerkstelling wordt binnen een bepaald jaar herrekend naar voltijdse jobs. Onbetaalde verlofstelsels, zoals loopbaanonderbreking en deeltijdse afwezigheden, worden herrekend.

Publicaties en websites

Jaarlijkse publicaties van de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen (SERV): *Evaluatierapport Begroting (januari) en Advies Begrotingsadvies (juli)* <http://www.serv.be>

Middelenbegroting, Uitgavenbegroting en Algemene Toelichting: <http://fin.vlaanderen.be/nlapps/docs/default.asp?fid=72>

Vlaamse Regering (2009). *Regerakkoord 2009-2014*. Brussel.

Bourgeois, G. (2009). *Beleidsnota Bestuurszaken 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.

Bourgeois, G. (2011). *Beleidsbrief Bestuurszaken 2011-2012*. Brussel: Vlaams Parlement.

Communicatieverslag van de Vlaamse Regering

Jaarverslag Vlaamse Infolijn

Jaarverslag Vlaamse Ombudsdienst

Jaarverslag Dienst Wetsmatiging

Vlaanderen in Actie (ViA): <http://vlaandereninactie.be>

Meerjarenprogramma Slagkrachtige overheid:

<http://vlaandereninactie.be/doorbraken/slagkrachtige-overheid/>

Dienst Emancipatiezaken:

<http://www.bestuurszaken.be/emancipatiezaken>

Vlaamse Infolijn: <http://www.vlaamseinfolijn.be/>

Vlaamse Ombudsdienst:

<http://www.vlaamseombudsdienst/>

Dienst wetsmatiging:

<http://www.bestuurszaken.be/wetsmatiging>

E-government Vlaamse overheid:

<http://www.vlaanderen.be/egovernment>

Eurostat: <http://ec.europa.eu/eurostat/>

Vlaamse overheidscommunicatie:

<http://www.vlaanderen.be/communicatie>

Departement Bestuurszaken:

<http://www.bestuurszaken.be>

6.2

LOKALE EN PROVINCIALE BESTUREN

Vlaanderen heeft nood aan sterke en bestuurskrachtige lokale overheden. De lokale overheid staat het dichtst bij de burger en is zijn eerste contact- en aanspreekpunt. De gemeente is de basisschakel in het overheidsbestuur. Toch ontsnapt ook dit bestuursniveau niet aan de gevolgen van de economische crisis en teruglopende ontvangsten. De komende jaren heeft Vlaanderen geen beleidsruimte voor belangrijke financiële stimuli. De lokale besturen zullen zelf moeten werken aan hun efficiëntie om met minder middelen toch een beter bestuur tot stand te brengen. Om dit in beeld te brengen wordt eerst een overzicht van de financiële ontwikkelingen van de lokale en provinciale besturen gegeven en daarna van de personeelsevolutie en -kenmerken.

Voor een overzicht van de leefbaarheids- en duurzaamheidsaspecten van de Vlaamse steden en gemeenten verwijzen we u naar hoofdstuk 4.3 Stad en platteland. Daar worden demografische en ruimtelijke ontwikkelingen beschreven. In het sociale luik wordt gekeken naar aspecten van sociale samenhang, cultuur en vrije tijd, armoede en achterstelling en sociale voorzieningen. Tot slot komen er enkele institutionele aspecten met het accent op de relatie tussen de bevolking en het bestuur aan bod.

Op 14 oktober 2012 worden de gemeente- en provincieraadsverkiezingen gehouden. De nieuwe verkozen en de herverkozen raadsleden treden aan in januari 2013 en de legislatuur loopt tot eind 2018 (met de volgende gemeenteraadsverkiezingen in oktober 2018). In de legislatuur 2013-2018 worden een aantal grote veranderingen doorgevoerd. Allereerst is er de invoering van de beleids- en beheerscyclus (BBC). De beleids- en beheerscyclus bevat zowel regels voor de inhoudelijke planning, uitvoering en evaluatie van het beleid als voor de financiële aspecten van de beleidsvoering. De beleids- en beheerscyclus wordt uiterlijk vanaf het financiële boekjaar 2014 van toepassing op alle gemeenten, provincies en OCMW's. De regels betreffende de beleidsrapporten (meerjarenplannen, budgetten en jaarrekeningen) en de boekhouding gelden vanaf dan ook voor de autonome gemeentebedrijven, de autonome provinciebedrijven en de OCMW-verenigingen van publiek recht. Een aantal pilootbesturen passen de regels van BBC nu al toe (20 pilootbesturen vanaf het financiële boekjaar 2011 en nog eens 42 besturen vanaf 2012). BBC is erg ingrijpend voor de wijze waarop gemeenten, OCMW's en provincies hun beleid voorbereiden, budgetteren, uitvoeren, opvolgen en evalueren.

Dank zij de invoering van BBC kan de Vlaamse overheid ook uitvoering geven aan de reeds lang beloofde vermin-

dering van plan- en rapporteringsverplichtingen voor lokale besturen. De bestaande sectorale plannen (zoals bv. jeugdbeleidsplan, sportbeleidsplan, ...) worden afgeschaft en geïntegreerd in de lokale meerjarenplanning. Bovendien krijgen lokale besturen meer vrijheid om binnen de Vlaamse doelstellingen een eigen lokaal beleid vorm te geven. De verschuiving naar het sturen op hoofdlijnen en resultaten biedt ook voor de Vlaamse overheid een sterke opportuniteit om de (interne) efficiëntie en effectiviteit te verhogen.

Financiën

Deze sectie behandelt de financiën van de diverse lokale overheden: gemeenten en steden, OCMW's, politiezones en provincies. Binnen elke overheid komen de ontvangsten, de uitgaven en het saldo aan bod.

Gemeenten

Dit onderdeel is gebaseerd op cijfers tot en met het jaar 2010. Dat betekent dat de cijfers van alle gemeenten nog zijn opgemaakt volgens de oude gemeentelijke boekhouding (die enigszins verwarrend bekend staat als de "nieuwe gemeentelijke boekhouding" of "NGB"). Vanaf het financiële boekjaar 2011 wordt geleidelijk de **beleids- en beheerscyclus (BBC)** ingevoerd. Vanaf 2011 pasten reeds 12 gemeenten (en 8 OCMW's), als "pilotbestuur" de nieuwe regels van BBC toe. Vanaf het financiële boekjaar 2014 moeten onder meer alle gemeenten, de beleids- en beheerscyclus toepassen.

De cijfers komen hoofdzakelijk uit de begrotingsrekening van de gemeenten. De begrotingsrekening is een onderdeel van de jaarrekening (of kortweg de rekening) en vloeit voort uit de gevoerde budgettaire boekhouding. De jaarrekening bevat de financiële weerslag van het gevoerde beleid gedurende het afgelopen financiële boekjaar.

Kenmerkend voor de gemeentelijke begroting en begrotingsrekening is de opsplitsing tussen de **gewone en de buitengewone dienst**. Elke kasstroom wordt in slechts één dienst geboekt.

De gewone dienst omvat "alle ontvangsten en uitgaven die ten minste één maal per financieel dienstjaar voorkomen en die de gemeente regelmatige inkomsten en een regelmatige werking waarborgen, met inbegrip van de periodieke aflossing van de schuld". De buitengewone

begroting is een overzicht van “alle ontvangsten en uitgaven die rechtstreeks en op een duurzame wijze invloed hebben op de omvang, de waarde of de instandhouding van het patrimonium van de gemeente, uitgezonderd de normale onderhoudswerken; de term omvat eveneens de voor hetzelfde doel toegestane toelagen en leningen, die deelnemingen en beleggingen op meer dan één jaar, en de vervroegde terugbetalingen van de schuld.”

De ontvangsten en uitgaven van de gewone en de buitengewone dienst worden ingedeeld in zogenaamde economische groepen, die gelijksoortige ontvangsten en uitgaven bevatten (classificatie naar de aard), en in functionele groepen, die aangeven over welk beleidsdomein of welke sector het gaat (classificatie naar de toewijzing of bestemming). De functionele indeling is dezelfde in de gewone en de buitengewone dienst, maar in de economische indeling zijn er verschillen.

Bij de bespreking worden de gemeenten ingedeeld volgens de zogenaamde VRIND-typologie, waarbij de gemeenten geordend worden volgens de graad van verstedelijking. In hoofdstuk 4.3 Stad en platteland (figuur 4.1), wordt de verdeling van de gemeenten volgens deze typologie weergegeven.

Ontvangsten

De ontvangsten (gewone dienst) zijn, na een forse verhoging in 2009, in 2010 licht gedaald. In 2008 was er een lichte stijging. De crisis deed zich dus vooral in 2008 en 2010 voelen, en minder in 2009. In 2010 ontvingen de gemeenten per inwoner 1.440 euro, een daling van 0,3% tegenover 2009. In 2008 en 2009 stegen de ontvangsten

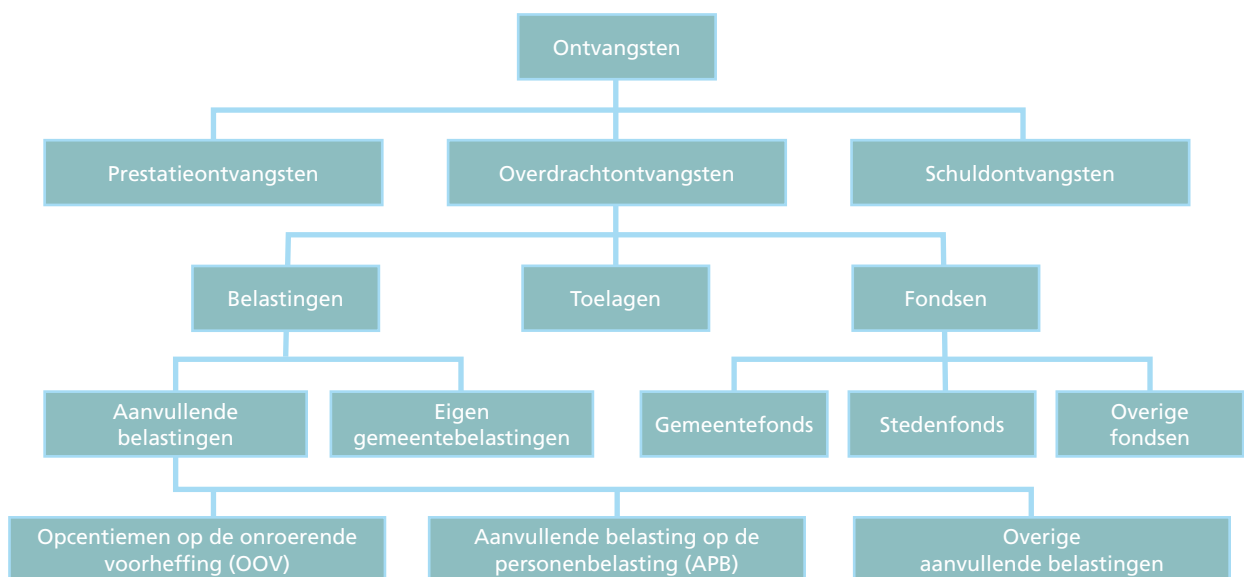
met 1% en 6,5%. In deze legislatuur (tussen 2006 en 2010) stegen de ontvangsten nominaal jaarlijks met 2%. In de vorige bestuursperiode 2001-2006 stegen ze jaarlijks met 5%. In 2009 en 2010 bedroegen de totale ontvangsten gewone dienst 8,9 miljard euro.

Gemeenten die talrijke centrumfuncties vervullen, hebben extra ontvangsten nodig omdat deze functies extra uitgaven met zich meebrengen. De ontvangsten per inwoner stijgen dan ook naarmate de “stedelijkheid” toeneemt. De Vlaamse overheid komt de verstedelijkte gemeenten daarom tegemoet door verhoogde bijdragen uit het Gemeente- en het Stedenfonds (zie verder). De grootsteden Antwerpen en Gent hebben de hoogste ontvangsten per inwoner: in 2010 lagen de ontvangsten er dubbel zo hoog als het Vlaamse gemiddelde. Ook de ontvangsten van de 11 centrumsteden liggen met 16% duidelijk boven dit gemiddelde. De overige categorieën van gemeenten liggen onder het Vlaamse gemiddelde. De plattelandsgemeenten en het overgangsgebied ontvingen per inwoner het minst.

Sinds 2006 stegen de ontvangsten het sterkst in de regionaal stedelijke rand (randgemeenten van 11 centrumsteden) met bijna 4% per jaar. Ook in de centrumsteden zelf was een sterke stijging (bijna 3% per jaar).

Figuur 6.34 geeft de structuur van de gemeenteontvangsten (gewone dienst) weer. De ontvangsten gewone dienst worden ingedeeld in drie economische groepen: **prestatie-, schuld- en overdrachtontvangsten**. Prestatieontvangsten zijn de vergoedingen die de gemeenten krijgen voor geleverde prestaties. Schuldontvangsten zijn inkomsten uit het financiële vermogen van de gemeenten, vooral dividenden uit participaties en intresten op beleggingen. De overdrachtontvangsten zijn de belangrijkste

6.34 Structuur van de gemeenteontvangsten gewone dienst

Bron: SVR.

ontvangsten. Het zijn vooral de ontvangsten uit belastingen en uit algemene en specifieke subsidies van andere overheden.

De volgende paragrafen behandelen deze drie hoofdgroepen en hun onderverdelingen.

Prestatie- en schuldontvangsten

In 2010 maakten de **prestatieontvangsten** 6% uit van de totale ontvangsten gewone dienst. Dit aandeel neemt licht toe.

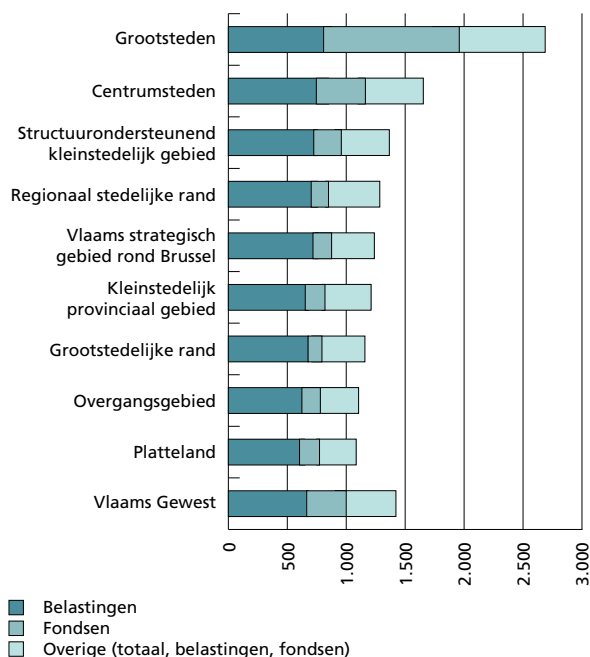
De **schuldontvangsten** zijn in 2010 verder afgenomen. Ze bedragen nog 7% van de ontvangsten gewone dienst, tegenover 12% in 2006. Deze ontvangsten, vooral dividenden, ondervinden dan ook sterk de gevolgen van de laagconjunctuur. In 2006 vond een verkoop van Electrabel-aandelen aan Suez plaats, waardoor de dividendeninkomsten voor de gemeenten sterk zijn afgenomen. Die verkoop kaderde in de verdere liberalisering van de gas- en elektriciteitsmarkt. Door de problemen met Dexia en de daaropvolgende liquidering van de Gemeentelijke Holding in 2011, zijn de dividenden nog verder onder druk komen te staan.

Overdrachtontvangsten

De **overdrachtontvangsten**, in 2010 goed voor 87% van de ontvangsten, bepalen de trend van de ontvangsten als geheel. Na een stagnatie in 2008 zijn ze in 2009 met 8% gestegen, om in 2010 opnieuw een nulgroei op te tekenen. Het aandeel in de totale ontvangsten stijgt. In de vorige bestuursperiode lag het gemiddelde aandeel met 84% beduidend lager. Van de drie subgroepen zijn de belastingen (55%) het belangrijkste, gevolgd door de fondsen (27%) en de toelagen (18%).

6.35 Ontvangsten

Gemeenteontvangsten (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen), volgens verstedelijkingsgraad, naar belastingen, fondsen, overige, in 2010, in euro per inwoner.

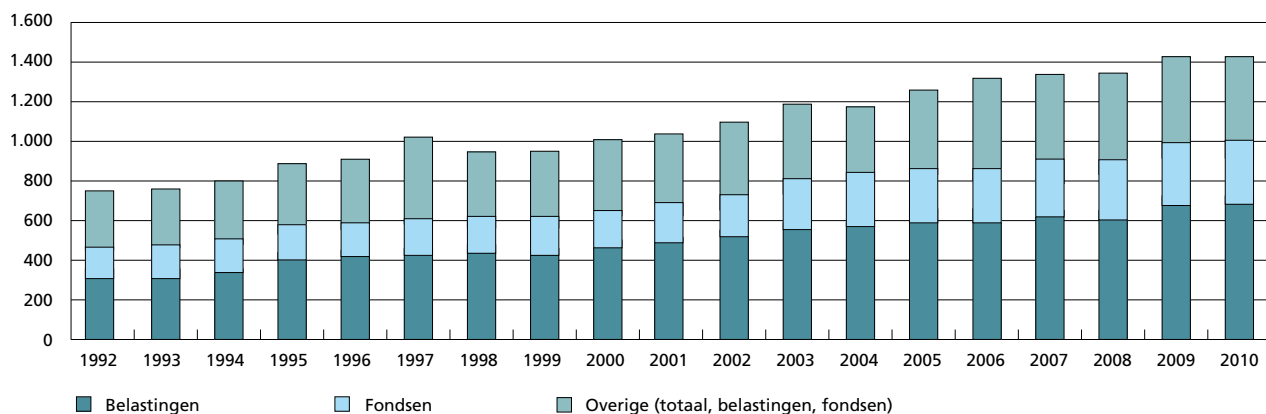
Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

Belastingen

De belastingen vormen het belangrijkste deel van de overdrachten. In het geheel van de ontvangsten bedraagt het belastingaandeel 48% (2010). De belastingen volgen de stagnatie van de ontvangsten in 2010. In 2008 waren de belastingopbrengsten met 2% gedaald. In 2009 daarentegen stegen ze met 11%. De bewoners van de grootsteden en centrumsteden betaalden het meest belastingen. Toch betalen zij in

6.36 Ontvangsten gemeenten

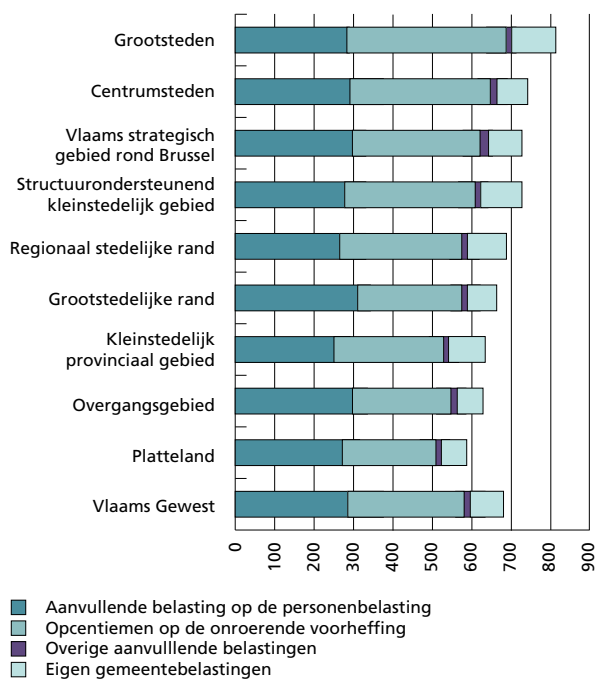
Evolutie van de gemeenteontvangsten (nominale cijfers, gewone dienst, rekeningen), naar belastingen, fondsen, overige van 1992 tot 2010, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.37 Belastingen

Gemeentebelastingen, naar de belangrijkste belastingen (nominale cijfers, rekeningen), volgens verstedelijkingsgraad, in 2010, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

verhouding tot de totale uitgaven minder dan de andere Vlamingen. Dat is te danken aan hun inkomsten uit het Gemeente- en Stedenfonds, die vooral deze steden ten goede komen.

De belastingen zijn goed voor 48% van de ontvangsten gewone dienst. Dit is gelijk aan het gemiddelde aandeel in de vorige bestuursperiode 2001-2006. In 2010 betaalde elke Vlaming 680 euro gemeentebelastingen, wat even veel is als in 2009. In 2009 waren de belastingen nog met 11% gestegen, na een daling van 2% in 2008. De opstoot in 2009 heeft zich dus niet doorgezet in 2010. De belastingen stijgen sinds 2006 jaarlijks met 4%, een gelijke groeivoet als in de vorige legislatuur.

In het kader van het Lokaal Pact met de vorige Vlaamse Regering verbonden alle gemeenten zich ertoe om hun belastingen voor 2009 niet te verhogen. Dat wil niet zeggen dat de belastingopbrengst wordt bevroren, zoals duidelijk blijkt uit de cijfers. Het betekent alleen dat de gemeenten de aanslagvoeten (tarieven) niet verhogen en geen nieuwe belastingen mogen invoeren. Bovendien moesten zij de kantoorbelastingen en belastingen op personeel afschaffen. Zij mogen ook geen nieuwe forfaitaire gezinsbelastingen invoeren vóór 2013. Het aanvankelijke beleidsvoornemen om de forfaitaire huisvuilbelasting af te schaffen werd nadien afgezwakt tot het afbouwen van het forfaitaire (vaste) gedeelte van de belasting

tot maximaal 55 euro per jaar tegen het einde van 2010. In ruil nam het Vlaamse niveau voor 615 miljoen euro schulden over van gemeenten en OCMW's, verhoogde het de Elia-compensatie die in het Vlaams Gemeentefonds sinds 2008 was geïntegreerd (zie verder onder fondsen) en zal het gewestelijke ingrepen in de onroerende voorheffing voor de lokale besturen volledig compenseren. Bovendien zal het gewest een groter aandeel van de kosten verbonden aan nog uit te voeren rioleringsinvesteringen dragen.

In 2010 betaalt elke Vlaming 680 euro gemeentebelastingen. De grootsteden en centrumsteden spannen de kroon met 810 en 740 euro per inwoner. De minste gemeentebelastingen worden betaald op het platteland (590 euro per inwoner).

Dankzij de fondsen hoeven de groot- en centrumsteden hun belastingen niet in verhouding tot hun uitgaven te verhogen. Het Vlaamse niveau heeft de fondsen (onder meer) opgericht om de lasten voor de stedelijke dienstverlening niet alleen door de inwoners van de centrumsteden te laten dragen. Door de centrumfunctie komt die dienstverlening immers een veel bredere kring ten goede. De belastingen liggen - in vergelijking met het Vlaamse Gewest - 20% hoger in de grootsteden en 9% in de centrumsteden. De totale uitgaven liggen echter 93% en 21% hoger (zie verder onder Uitgaven).

In de groot- en centrumsteden evolueren de belastingen bovendien in de richting van het Vlaamse gemiddelde. Sinds 2006 stegen de belastingen per inwoner in het Vlaamse Gewest (nominaal) met 4% per jaar, tegenover 3% in de groot- en de centrumsteden.

In 2010 werd 69% van de belastingen gedragen door de burgers, 22% door de bedrijven en 9% zowel door burgers als ondernemingen. Een voorbeeld van die laatste categorie is de algemene milieubelasting, die meestal zowel aan burgers als ondernemingen wordt opgelegd. Uiteraard hangt die verdeling af van de economische activiteit in de gemeenten. In de grootsteden is het aandeel van de bedrijven 38%, terwijl dit in het overgangsgebied en het platteland slechts 14% en 13% bedraagt.

De belastingen vallen uiteen in twee groepen: de **eigen belastingen** en de **aanvullende belastingen**. Eigen belastingen worden autonoom vastgesteld en geïnd door de gemeente. Aanvullende belastingen worden berekend bovenop een belasting van een hogere overheid. De hogere overheid stort dan de aanvullende belasting door aan de gemeente. De gemeente beslist over het belastingtarief. Alleen bij de aanvullende belasting op de verkeersbelasting ligt het tarief vast (10% van de belasting ten bate van het gewest). Veruit de belangrijkste aanvullende belastingen zijn de **aanvullende personenbelasting (APB)** en de **opcentiemen op de onroerende voorheffing (OOV)**. De APB en de OOV waren in 2010 goed voor

41% en 44% van de totale belastingen. Daarnaast waren er de aanvullende belastingen op de verkeersbelasting, op de milieuheffing (OVAM) en de opcentiemen op de gewestbelasting op leegstand en verkrotting. Samen hadden ze een aandeel van 2%.

Eigen gemeentebelastingen

De eigen gemeentebelastingen hadden in 2010 een aandeel van 12% in de totale belastingen. Dit aandeel is de laatste jaren gedaald: in 2006 bedroeg het nog 15%. Het betreft een zeer groot aantal heffingen. Geen enkele haalde een aandeel van 3% in de totale belastingen. De belangrijkste zijn: de belasting op drijfkraft (2%), de belasting op tweede verblijven (1,3%), de belasting op afgifte van huisvuilzakken (1,3%) en de algemene gemeentebelasting (1,1%).

Opcentiemen op de onroerende voorheffing (OOV)

De OOV waren in 2010 de belangrijkste belasting met een aandeel van 44%. Ze brachten 300 euro per inwoner op. De crisis had veel minder effect op de OOV dan op de APB en de belastingen als geheel. De belastingbasis van de OOV, het kadastraal inkomen, is dan ook relatief conjunctuurongevoelig. In 2010 groeit de OOV-opbrengst met 6% vrij sterk, na een toename met 5% en 2% in 2008 en 2009. De APB-opbrengst daarentegen daalde in 2010 met 5%. In de grootsteden was de opbrengst per inwoner 48% hoger dan het Vlaamse gemiddelde, in de centrumsteden 21%. De opbrengst per inwoner is het laagst op het platteland, in de grootstedelijke rand en het overgangsgebied, waar ze 23%, 19% en 18% onder het niveau van het Vlaamse Gewest lagen.

De onroerende voorheffing (OV) wordt berekend op het kadastraal inkomen van onroerende goederen. Ze wordt verdeeld onder het Vlaamse Gewest, de gemeenten en de provincies. Het aantal opcentiemen, dat wil zeggen het belastingtarief, stellen de provincies en gemeenten autonoom vast. Een opcentiem is gelijk aan één honderdste van het gewestaandeel. Om de ontvangsten OV van een provincie of een gemeente te berekenen wordt het gewestaandeel vermenigvuldigd met het aantal opcentiemen van het bestuur in kwestie.

Voorbeeld:

Als het gewestaandeel 150 euro bedraagt en de gemeente heft 1.000 opcentiemen en de provincie 300 opcentiemen, dan betaalt de belastingplichtige :

$$\begin{aligned} & \text{Gewestaandeel} + \text{gemeenteaandeel} + \text{provinciaaandeel} = \\ & \text{Gewestaandeel} + \\ & 1000 \text{ gemeentelijke opc.} \times \frac{\text{gewestaandeel}}{100} + \\ & 300 \text{ provinciale opc.} \times \frac{\text{gewestaandeel}}{100} = \\ & 150 \text{ euro} + 1000 \times \frac{150 \text{ euro}}{100} + 300 \times \frac{150 \text{ euro}}{100} = 2.100 \text{ euro.} \end{aligned}$$

Het gemiddelde van het gemeentelijke OOV-tarief bedraagt in 2012 1.340 opcentiemen. Dit tarief is in vergelijking met 2010 en 2011 nagenoeg onveranderd gebleven. De jongste jaren was nog sprake van

een licht stijgende tendens. De tarieven in de centrumsteden, de regionaal stedelijke rand, het kleinstedelijk provinciaal gebied en het platteland zijn het hoogst en liggen dus boven die van de grootsteden, die wel de hoogste opbrengsten halen.

Aanvullende personenbelasting (APB)

De APB is in 2010, met een aandeel van 41%, de op één na belangrijkste gemeentebelasting. De crisis had in 2008, en opnieuw in 2010, een veel scherper effect op de APB dan op de OOV. De opstoot in 2009 was er des te groter door. In 2008 daalde de opbrengst van de APB met 10%, om in 2009 met 28% te stijgen. In 2010 daalt de APB opnieuw, zij het met een vrij beperkte 5%. Per inwoner brengt de APB in 2010 280 euro op.

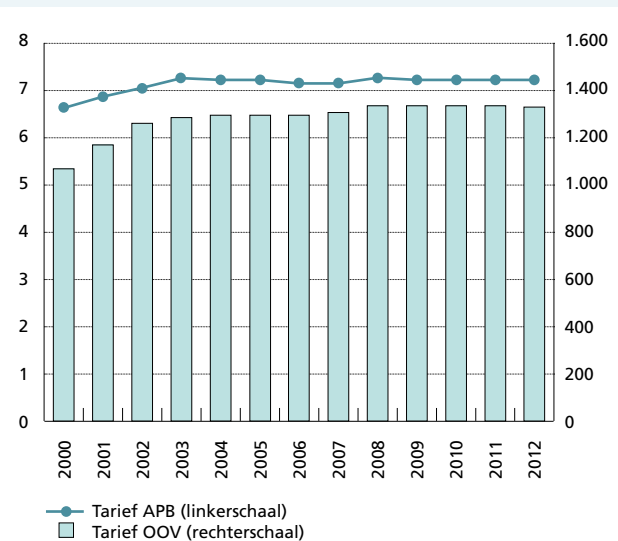
De variatie tussen de gemeenten is minder groot dan bij de OOV. De grootstedelijke rand, het strategisch gebied rond Brussel en het overgangsgebied genoten de hoogste opbrengsten per inwoner. De laagste opbrengst per inwoner kreeg het kleinstedelijk provinciaal gebied, de regionaalstedelijke rand en het platteland.

De APB wordt berekend op de federale personenbelasting en gaat naar de gemeente waar de belastingplichtige woont. Een APB-tarief van 7% betekent dat voor de gemeente aanvullend 7% van het federale aandeel wordt geheven.

In 2012 bedraagt het gemiddelde tarief 7,2%, hetzelfde als in 2009. Sinds 2003 is het gemiddelde tarief vrijwel constant gebleven. Ook tussen de verschillen-

6.38 Tarieven APB en OOV

Evolutie van de tarieven aanvullende personenbelasting (APB, linkerschaal, in %) en opcentiemen onroerende voorheffing (OOV, rechterschaal, in opcentiemen), van 2000 tot 2012.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

de soorten gemeenten is het vrij gelijk. De centrumsteden en de grootsteden (7,5%) hebben de hoogste tarieven, de grootstedelijke rand en het strategisch gebied rond Brussel (6,6%) de laagste.

Fondsen

Naast de belastingen bestaat een belangrijk deel van de overdrachtontvangsten uit fondsen, goed voor 23% van de ontvangsten gewone dienst in 2010. Deze fondsen worden gestijfd door de hogere, vooral Vlaamse, overheid. Zij verschaffen onder meer bijkomende inkomsten aan gemeenten die hogere uitgaven dragen door hun centrumfunctie en vaak een hoger armoedepercentage hebben. De centrumfunctie houdt precies in dat de diensten van deze gemeenten niet alleen de gemeentebevolking ten goede komen. Vandaar dat de fondsen ervoor zorgen dat niet alleen de bevolking van de centrumsteden deze uitgaven moet dragen. Op die manier kunnen de belastingen in de centrumgemeenten op een aanvaardbaar peil worden gehouden.

Binnen de fondsen overheersen het Gemeentefonds en het Stedenfonds. Deze fondsen worden gefinancierd uit de Vlaamse begroting. Het **Gemeentefonds** is een algemene financieringsbron voor alle gemeenten, maar geeft per inwoner meer uit aan de grootsteden (Antwerpen en Gent) en de elf centrumsteden (Aalst, Brugge, Genk, Hasselt, Kortrijk, Leuven, Mechelen, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas en Turnhout), omdat daar de centrumfuncties geconcentreerd zijn. Het **Stedenfonds** richt zich exclusief tot dezelfde dertien steden en ook de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel. Dit fonds streeft ernaar de leefbaarheid van de steden te verbeteren. De Vlaamse begroting 2012 wijst 2,1 miljard euro toe aan het Gemeentefonds en 137 miljoen aan het Stedenfonds. Decretaal is een jaarlijkse groei van 3,5% bepaald.

De vrijmaking van de elektriciteitsmarkt veroorzaakte een daling van de dividenden die de elektriciteitsintercommunales aan de gemeenten uitkeerden. Om dit inkomstenverlies gedeeltelijk te compenseren voerde de federale overheid, vanaf 2004, de zogenaamde Eliaheffing of Eliataks in.

De Eliaheffing was een heffing op de elektriciteitsdistributie via Elia, de beheerder van het hoogspanningsnetwerk, en belaste het elektriciteitsverbruik van bedrijven en gezinnen. De Vlaamse Regering besliste in november 2007 om deze heffing vervroegd af te schaffen, vanaf 1 januari 2008. In de plaats daarvan werd aan het Gemeentefonds vanaf 2008 een aanvullende dotatie toegevoegd. Die bedroeg 83 miljoen euro in 2008 en 85 miljoen euro in 2009 en 2010. In 2011 werd ze opnieuw verlaagd tot 83 miljoen. Ditzelfde bedrag wordt ook in 2012 toegekend. In het kader van het Lokaal Pact verhoogde de Vlaamse overheid die aanvullende dotatie, met 25 miljoen euro in 2008, 42 miljoen euro in 2009 en 39 miljoen

euro 2010. Vanaf 2011 wordt de compensatie in het kader van het Lokaal Pact niet meer toegekend.

De fondsen bedroegen 330 euro per inwoner in 2010. Het aandeel van de fondsen in de totale ontvangsten gewone dienst bedroeg in 2010 23% en blijft nagenoeg constant. Vóór 2003, toen het huidige Gemeente- en Stedenfonds in werking traden, bedroeg dit aandeel 20%. De grootsteden (1.160 euro) en centrumsteden (430 euro) ontvingen per inwoner het meest. Ook het aandeel in de totale ontvangsten is aanzienlijk groter in de grootsteden (43%) en in mindere mate in de centrumsteden (26%). De grootstedelijke rand, het strategisch gebied rond Brussel (12%), de regionaal stedelijke rand (13%) en het overgangsgebied (14%) ontvingen de minste inkomsten uit de fondsen. Dat heeft vooral te maken met de hogere inkomens van de bevolking in deze randgemeenten. Het Gemeentefonds biedt namelijk, naast de compensatie voor de centrumfunctie, ook een belangrijke compensatie voor fiscaalarme gemeenten. Fiscaal draagkrachtige gemeenten krijgen daarentegen minder uit het Gemeentefonds.

Uitgaven

Ook de **uitgaven gewone dienst** groeien in 2010 niet meer. Er is een nulgroei. In 2008 en 2009 was de uitgavengroei met 3% en 4% nog aanzienlijk. Net zoals in 2008 is de uitgavengroei in 2010 nog (iets) groter dan de groei van de ontvangsten. In 2009 was de uitgavengroei kleiner. De jaarlijkse uitgavengroei in deze legislatuur ligt met 2% lager dan in de vorige legislatuur (3,5%). De grootsteden en centrumsteden geven per inwoner het meest uit. Zij dragen vooral meer over aan andere overheden (politiezones, OCMW's). Opvallend is dat het aandeel van de aflossingen en intresten afneemt. De meeste uitgaven gaan in de gewone dienst naar de domeinen welzijn, cultuur, jeugd en sport en algemeen bestuur.

In de **buitengewone dienst** volgen de uitgaven doorgaans een stijgende trend tijdens de bestuursperiode om bij het begin van een nieuwe legislatuur weer te dalen. Door de crisis wordt deze regel voor 2010 doorbroken: in 2010 liggen de buitengewone uitgaven 2% lager dan in 2009. In 2008 en 2009 was er met 12% en 25% nog een sterke groei van deze uitgaven. De grootsteden geven per inwoner het meest uit, maar dit overwicht is minder sterk dan bij de gewone uitgaven. Veruit de belangrijkste groep vormen de investeringen (63%). De tweede grootste groep is de schulduitgaven (24%), vooral bestaande uit participaties. Die zijn door de tijd zeer variabel, en lagen in 2010 op het niveau van de vorige legislatuur. De belangrijkste uitgavendomeinen zijn verkeer en waterstaat, cultuur, jeugd en sport, en afvalwater.

In deze sectie komen achtereenvolgens de evoluties in de tijd, de indeling in economische hoofdgroepen en de indeling naar functionele domeinen aan bod. Telkens worden de gewone en de buitengewone dienst besproken.

Evolutie

De uitgaven in de **gewone dienst** groeiden in 2010 met 0%. Ondanks de crisis bleef de uitgavengroei de jongste jaren op een hoog niveau. Hieraan is in 2010 een eind gekomen. In 2008 en 2009 bedroeg de groei 3% en 4%. De uitgavengroei is de laatste drie jaar hoger dan de ontvangstengroei, behalve in 2009. De ontvangstengroei in 2010 bedraagt -0,3%, zodat het verschil met de nulgroei van de uitgaven miniem is. In 2010 (en 2009) bedragen de uitgaven gewone dienst 1.320 euro per inwoner. De jaarlijkse groei sinds 2006 is met 2% duidelijk lager dan de 3,5%-groei in de vorige bestuursperiode 2001-2006. De totale uitgaven gewone dienst bedroegen in 2010 8,3 miljard euro.

Naast de gewone dienst staat de **buitengewone dienst**. Die omvat alle uitgaven voor duurzame kapitaalgoederen. Concreet gaat het vooral om investeringen door de gemeenten zelf, overdrachten (subsidies) voor investeringen en participaties in andere overheden en ondernemingen (schulduitgaven buitengewone dienst). De intresten en aflossingen van leningen om deze uitgaven te doen, vallen onder de schulduitgaven van de gewone dienst.

De uitgaven buitengewone dienst volgen doorgaans een cyclus van de zesjarige bestuursperiode. Aan het begin van de bestuursperiode moeten de investeringen gepland, goedgekeurd, aanbesteed,... worden voordat ze effectief kunnen worden uitgevoerd. Daarom laten de buitengewone uitgaven en de investeringen in het bijzonder over de bestuursperiode een stijgende trend zien, om na afloop ervan weer te dalen. Door de crisis wordt deze cyclus echter in 2010 voor het eerst in deze legislatuur doorbroken. In 2010 dalen de uitgaven buitengewone dienst met 2%, na een forse groei in 2008 en 2009 (12% en 25%). De uitgaven buitengewone dienst bedragen in 2010 410 euro

per inwoner, tegenover 420 euro in 2009. In totaal gaat het in 2010 om 2,6 miljard euro.

Economische indeling

Hieronder volgt een bespreking van de uitgaven van de gewone en de buitengewone dienst, naar **economische indeling**.

De uitgaven gewone dienst omvatten: personeel, werkingskosten, overdrachten (gewone dienst) en schuld (gewone dienst). De uitgaven buitengewone dienst omvatten: overdrachten (buitengewone dienst), investeringen, schuld (gewone dienst).

Gewone dienst

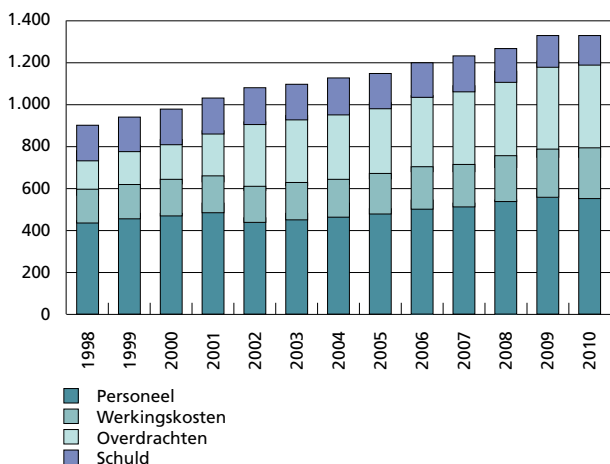
De **schulduitgaven** van de gewone dienst (aflossingen en intresten) zagen hun aandeel de jongste jaren duidelijk dalen, niet het minst door de schuldovername door het Vlaamse Gewest in het kader van het Lokaal Pact in het jaar 2008. Daardoor werd per inwoner 100 euro gemeenteschulden overgenomen, voor een totaal bedrag van 630 miljoen euro. Het aandeel van de schulduitgaven bedroeg 11% in 2010 tegenover 17% in 2000. De overige uitgavengroepen bleven stabiel. **Personeels- en werkingskosten** nemen in 2010 42% en 18% van de gewone uitgaven in beslag. Tussen 2001 en 2002 vond, als gevolg van de politiehervorming, een laatste ingrijpende verandering plaats. De lokale politie verhuisde toen van de gemeenten naar de nieuwe politiezones. De personeels- en werkingskosten van de gemeentepolitie verhuisden daardoor naar de groep overdrachten (als dotatie aan de politiekezone). Sindsdien is ook het aandeel van de **overdrachtuitgaven** nauwelijks veranderd. Het bedroeg in 2010 29%. Naast de dotatie aan de politiekezone omvat deze groep ook de dotatie aan het OCMW, premies en subsidies.

Er zijn grote verschillen in de uitgaven volgens de verstedelijkingsgraad. Gemeenten die talrijke centrumfuncties vervullen hebben extra-uitgaven. De uitgaven per inwoner stijgen dan ook, net zoals de ontvangsten, naarmate de 'stedelijkheid' toeneemt. Het platteland heeft de minste uitgaven per inwoner, terwijl de grootsteden per inwoner dubbel zoveel spenderen als het Vlaamse gemiddelde. De centrumsteden overstijgen het gemiddelde met 21%.

Alleen de overdracht- en schulduitgaven vertonen grotere verschillen wat hun aandeel in de uitgaven gewone dienst betreft. Het aandeel van de overdrachtuitgaven ligt het hoogst in de grootsteden (36%) en het laagst in het platteland, het overgangsgebied en de regionaalstedelijke rand (25-26%). De schulduitgaven volgen dat patroon echter niet. De hoogste aandelen zijn te vinden in de regionaal stedelijke rand (13%). De grootsteden hebben de laagste schulduitgaven in verhouding tot de totale uitgaven (9%).

6.39 Uitgaven gewone dienst (economische indeling)

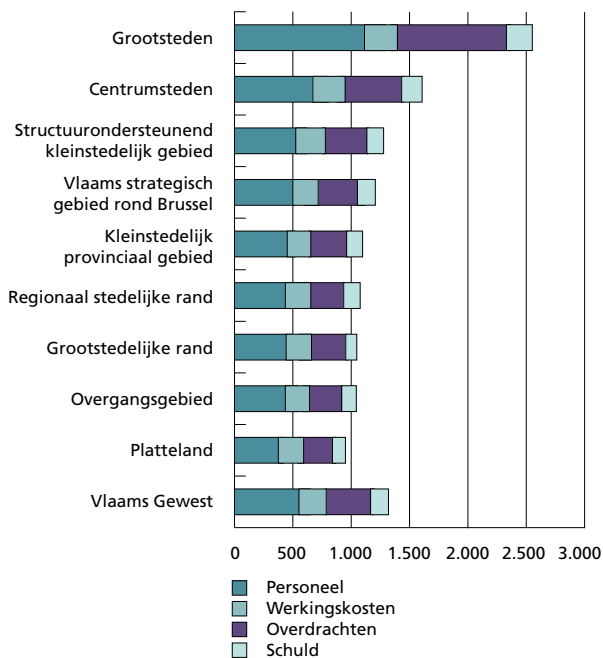
Evolutie van de gemeente-uitgaven gewone dienst (nominale cijfers, rekeningen), van 1998 tot 2010, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.40 Uitgaven gewone dienst

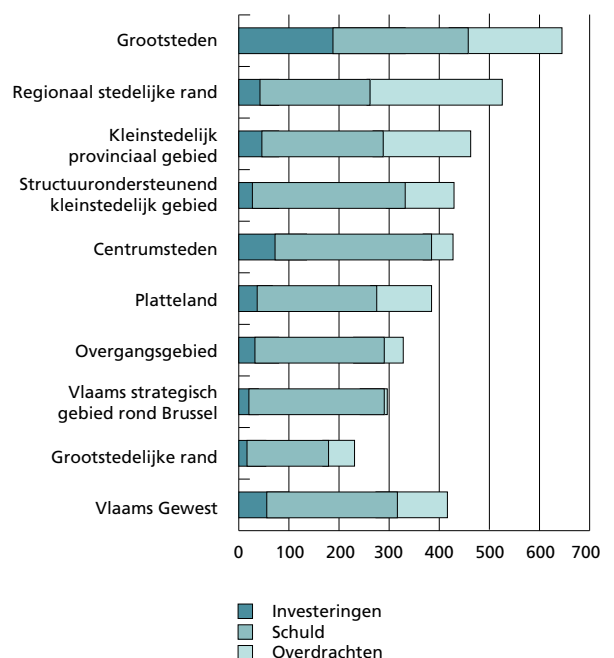
Gemeente-uitgaven gewone dienst (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.41 Uitgavengroepen buitengewone dienst

Gemeente-uitgaven buitengewone dienst (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur

Buitengewone dienst

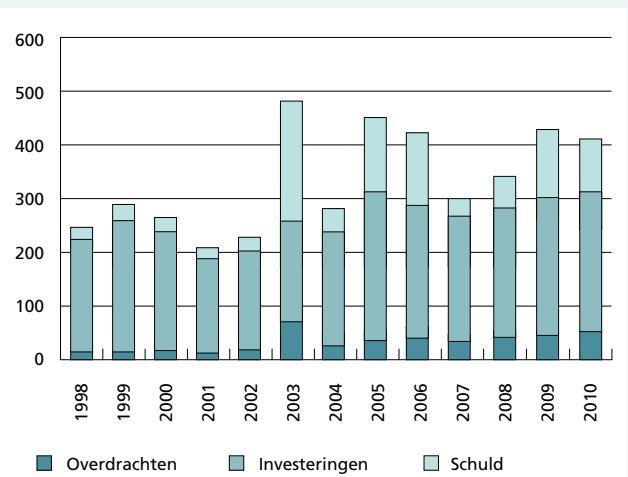
De uitgaven buitengewone dienst kunnen, zoals de gewone dienst, opgesplitst worden volgens de functionele en de economische indeling. De belangrijkste economische groep zijn de **investerings**, die in 2010 goed waren voor 63% van de buitengewone uitgaven. Dat aandeel is lager dan het gemiddelde in de vorige bestuursperiode (67%). Alhoewel de investeringen in 2010 nog met 2% groeien, is deze toename lager dan in 2008 en 2009 (3% en 7%). De crisis slaat dus ook bij de investeringen voor het eerst duidelijk toe. De **schulduitgaven** staan op de tweede plaats. Deze omvatten voornamelijk de aan derden toegestane leningen, de participaties in intercommunales en de beleggingen op lange termijn. In 2010 bedraagt hun aandeel 24%. Dat aandeel is door de tijd zeer variabel, afhankelijk van (grote) kapitaaloperaties, vooral in de elektriciteits- en gasintercommunales. Het aandeel in 2010 is gelijk aan het gemiddelde van de vorige bestuursperiode. De buitengewone **overdrachtuitgaven** bestaan vooral uit investeringsubsidies. In 2010 hebben ze een aandeel van 13%.

Naar verstedelijkingsgraad springen de grootsteden in het oog. In 2010 doen ze met 640 euro per inwoner de helft meer buitengewone uitgaven dan het Vlaamse gemiddelde. Toch is dit verschil kleiner dan bij de gewone uitgaven, die in de grootsteden bijna dubbel zo hoog lagen als gemiddeld in het Vlaamse Gewest. Op afstand komen de centrumsteden waarvan de

buitengewone uitgaven 21% hoger liggen dan het Vlaamse gemiddelde. De laagste uitgaven per inwoner zijn te vinden in de grootstedelijke randgebieden (ook rond Brussel) en het overgangsg gebied. De investeringen vertonen een ietwat verschillend patroon.

6.42 Uitgaven buitengewone dienst

Evolutie van de gemeente-uitgaven buitengewone dienst (nominale cijfers, rekeningen), van 1998 tot 2010, ingedeeld volgens economische groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

Per inwoner liggen ze het hoogst in de centrumsteden en de (kleine) structuurondersteunende steden. De grootsteden hebben hun leiderspositie inzake investeringen in 2010 gelost. De grootstedelijke rand kent de laagste investeringen. Het patroon van de totale buitengewone uitgaven vinden we wel, in sterkere mate zelfs, terug bij de overdrachten. Die geven de dotaties en subsidies weer voor investeringsprojecten. In de grootsteden zijn deze overdrachten per inwoner 3,5 keer zo groot als het Vlaamse gemiddelde, in de centrumsteden zijn ze 31% hoger. Het laagst liggen deze uitgaven in de grootstedelijke randgebieden en de structuurondersteunende steden. De schuld uitgaven zijn zoals gezegd zeer variabel in de tijd en zijn niet aan een duidelijk ruimtelijk patroon gebonden. Ze zijn het hoogst in de regionaal stedelijke rand en de grootsteden.

Functionele indeling

De uitgaven gewone dienst kunnen – naast een opsplitsing volgens de economische indeling - ook opgesplitst worden volgens de **functionele indeling**. Die geeft de bestemming van de uitgaven weer, die meestal overeenkomen met de beleidsdomeinen (welzijn, onderwijs,...). In de gewone dienst gaat het over de lopende uitgaven, dat wil zeggen alle uitgaven behalve de investeringen, investeringssubsidies en participaties. Die laatste behoren tot de buitengewone dienst.

De meeste uitgaven gewone dienst gaan naar **welzijn** en **cultuur, jeugd en sport** (beide 13%). Ze worden gevolgd door **algemeen bestuur**, **onderwijs** (12%) en **openbare schuld** (10%, kapitaalaflossingen en rentebetalingen).

De sterkste stijgers sinds 2006 (onder de 10 belangrijkste categorieën) zijn : algemene diensten (+6% per jaar), algemeen bestuur, brandweer, cultuur, jeugd en sport en welzijn (telkens +4%). De minste toename was er bij openbare schuld (-3%) en onderwijs (+1%).

We bespreken hierna de belangrijkste functionele uitgavengroepen van de gewone dienst en hun belang in de diverse soorten gemeenten.

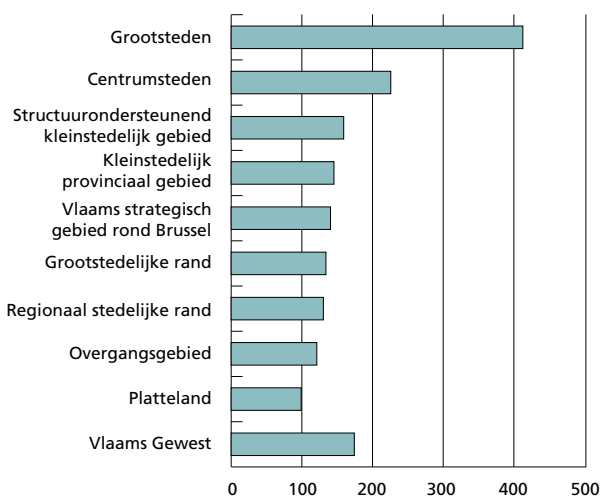
‘**Welzijn**’ (waaronder de tussenkomsten in de tekorten van de OCMW’s) is in 2010 de belangrijkste functie op Vlaams niveau. In de grootsteden komt welzijn eveneens op de eerste plaats en wordt ook van alle gebieden het meest per inwoner uitgegeven. In de centrumsteden als ook in de (kleine) structuurondersteunende steden komt het in 2010 op de tweede plaats.

De functie ‘**Cultuur, jeugd en sport**’ bekleedt de tweede plaats in Vlaanderen. Het is het belangrijkste domein in de centrumsteden en de kleinere steden (structuurondersteunende steden en kleinstedelijk provinciaal gebied). In de regionaal stedelijke rand komt het op de tweede plaats. In de grootsteden komt het pas op de vijfde plaats. In de groot- en centrumsteden en de structuurondersteunende steden wordt er per inwoner wel het meest aan uitgegeven.

‘**Algemeen bestuur**’ is de derde uitgavenpost van de Vlaamse gemeenten. Er is veel minder variatie tussen de verschillende types gemeenten. Het komt op de eerste plaats in het overgangsgebied, het platteland, de grootstedelijke rand en de regionaal stedelijke rand. In de overige gemeenten buiten de groot- en centrumsteden komt het op plaats twee. In de grootsteden en de grootstedelijke rand wordt er echter per inwoner het meest aan uitgegeven.

6.43 Uitgaven welzijn

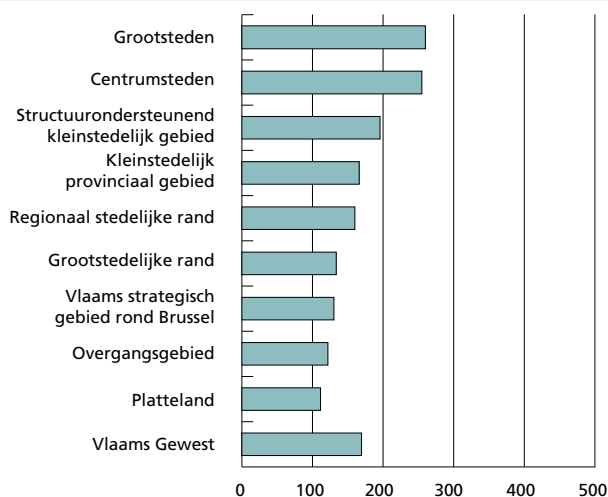
Gemeente-uitgaven gewone dienst welzijn (sociale zekerheid en bijstand + sociale hulp en gezinsvoorzieningen) (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.44 Uitgaven cultuur, jeugd en sport

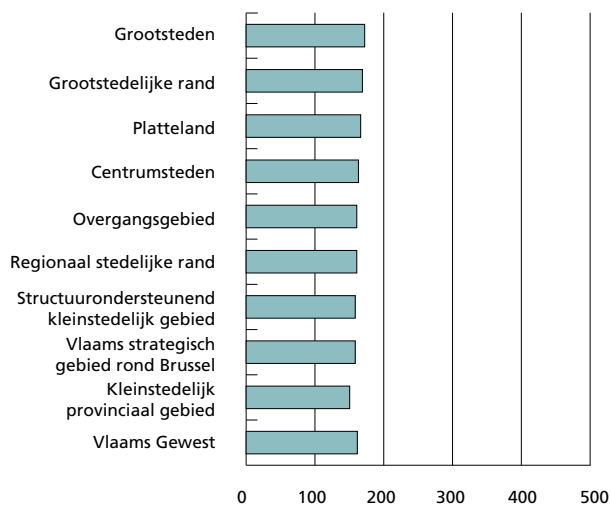
Gemeente-uitgaven gewone dienst cultuur, jeugd en sport (openbare bibliotheken + jeugd, volksontwikkeling en kunst) (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.45 Uitgaven algemeen bestuur

Gemeentelijke uitgaven gewone dienst algemeen bestuur (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, in euro per inwoner.

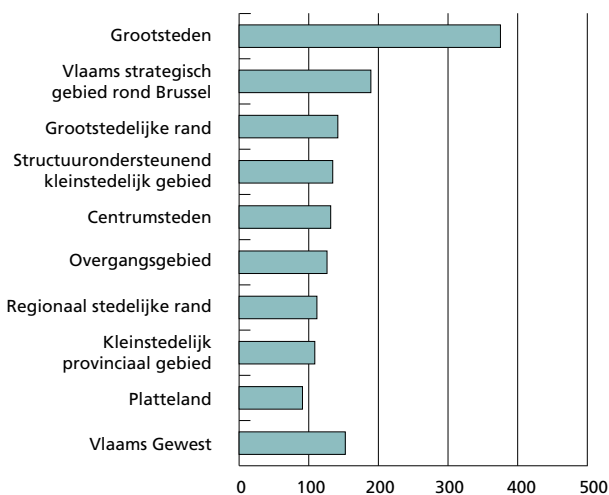

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

Gemeentelijk 'onderwijs', het vierde domein op Vlaams niveau, weegt door in het strategisch gebied rond Brussel, waar het de belangrijkste uitgavenpost is. In de grootsteden, de grootstedelijke rand en het overgangsgebied komt onderwijs op de tweede plaats. Wel wordt er in de grootsteden bijna driemaal zoveel aan uitgegeven als gemiddeld in het Vlaamse Gewest. Het strategisch gebied rond Brussel en de grootstedelijke rand geven er, op de grootsteden na, het meest aan uit.

6.46 Uitgaven onderwijs

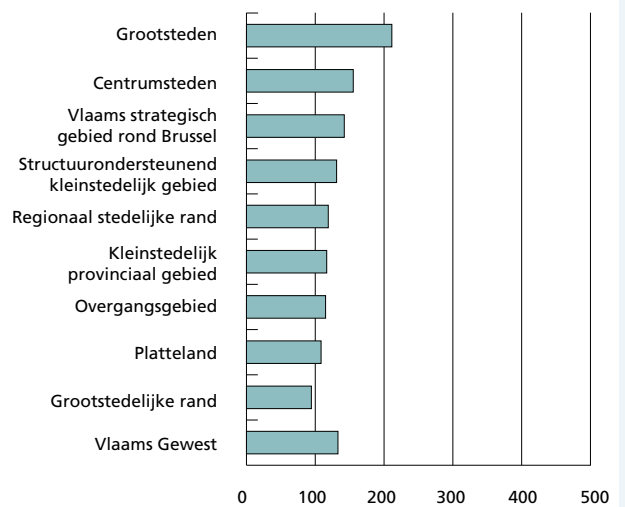
Gemeente-uitgaven gewone dienst onderwijs (primair, secundair, wetenschappelijk onderwijs+ onderwijs aan gehandicapten) (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.47 Uitgaven openbare schuld

Gemeentelijke uitgaven gewone dienst openbare schuld (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, in euro per inwoner.

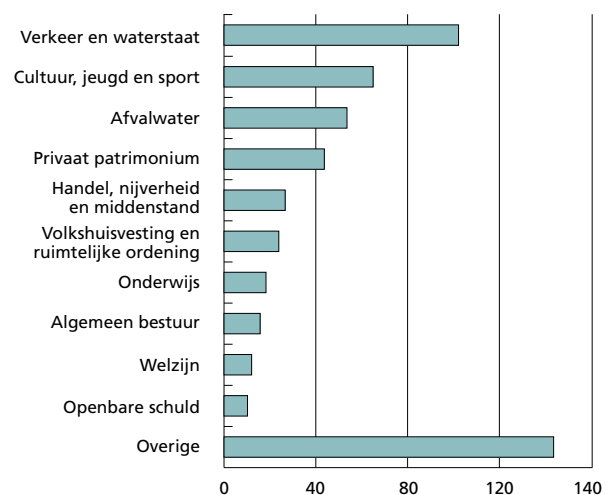
Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

'Openbare schuld' (intresten en aflossingen) is het vijfde uitgavendomein voor Vlaanderen als geheel. Toch komt het alleen in het strategisch gebied rond Brussel in de top-3 voor (3de plaats). In de grootsteden is het niet meer bij de belangrijkste domeinen terug te vinden. Toch geven ze er per inwoner, vóór de centrumsteden en het strategisch gebied rond Brussel, het meest aan uit.

In de buitengewone dienst ziet de functionele verdeling

6.48 Uitgaven buitengewone dienst per functie

Gemeentelijke uitgaven buitengewone dienst (nominale cijfers, rekeningen) in 2010, naar functionele groep, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

er duidelijk anders uit. De belangrijkste uitgavendomeinen waren hier 'verkeer en waterstaat', 'cultuur, jeugd en sport', 'afvalwater' en 'privaat patrimonium' met 101 euro, 64 euro, 53 euro en 43 euro per inwoner in 2010. De overige domeinen zijn duidelijk minder belangrijk. 'Welzijn', het belangrijkste domein bij de gewone dienst, ontbreekt hierin, aangezien de investeringen voor welzijn veelal geboekt worden door de OCMW's of autonome gemeentebesturen.

Saldo en schuld

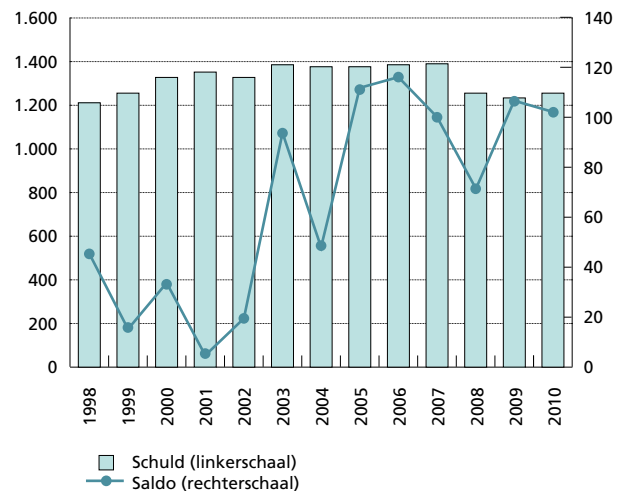
Het overschot op de gewone dienst (eigen dienstjaar) nam in 2010 opnieuw licht af (-3%). Het blijft echter vooralsnog positief en hoger dan in het jaar 2008. In 2010 bedraagt het 101 euro per inwoner, of in absolute cijfers, 630 miljoen euro.

Alle soorten gemeenten boekten in 2010 een overschot. Per inwoner is dit overschot het grootst in de regionaalstedelijke rand (220 euro), de grootsteden (151 euro) en het platteland (125 euro). Het strategisch gebied rond Brussel (49 euro), de centrumsteden (53 euro) en het overgangsgebied (70 euro) boekten het kleinste surplus.

De schuld blijft in 2010 vrij stabiel: tegenover 2009 stijgt ze in 2010 met 2%. Een belangrijke maatregel was de schuldovername door de Vlaamse overheid in het kader van het Lokaal Pact. Vlaanderen nam in 2008 de schulden van alle gemeenten over, ten belope van maximaal 100 euro per inwoner. Dat kwam neer op een totaal bedrag van ongeveer 630 miljoen euro. Dit had een niet onaanzienlijke impact op de schuld. In 2007 bedroeg de schuld van de gemeenten 1.390 euro per inwoner. Onder meer dankzij de schuldovername daalde zij in 2008 met 10% tot 1.250 euro. In 2009 daalde de schuld met 2%, om in 2010 weer met 2% te stijgen. In 2010 bedraagt de schuld per inwoner 1.250 euro.

6.49 Saldo en schuld gemeenten

Evolutie van de schuld (linkerschaal) (leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan een jaar + aflossingen van leningen) en het saldo (rechtsschaal) (nominale cijfers, eigen dienstjaar, gewone dienst, rekeningen), van 1998 tot 2010, in euro per inwoner.

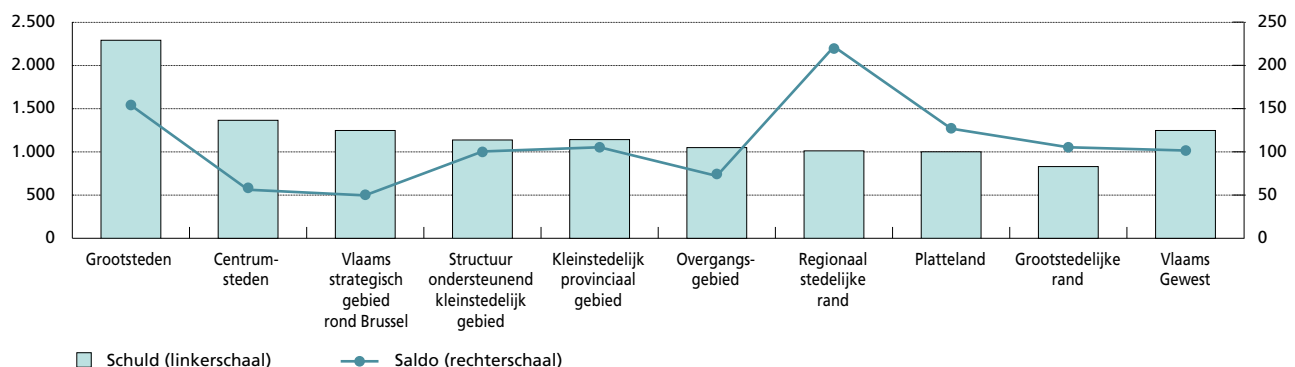

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

De grootsteden en de centrumsteden dragen de zwaarste schuldenlast met 180% en 110% van het Vlaamse gemiddelde. De grootstedelijke rand en het platteland hebben de minste schulden per inwoner. In de categorie grootsteden is er een groot verschil tussen Gent en Antwerpen. In 2010 was de schuld per inwoner in Antwerpen (2.640 euro per inwoner) veel hoger dan in Gent (1.590 euro). Tussen 2006 en 2010 is de schuld het sterkst gedaald in de grootsteden (-6%) en de grootstedelijke randgebieden (-5%). Alleen in het kleinstedelijk provinciaal gebied en de centrumsteden (nulgroei) was er geen daling.

6.50 Saldo en schuld

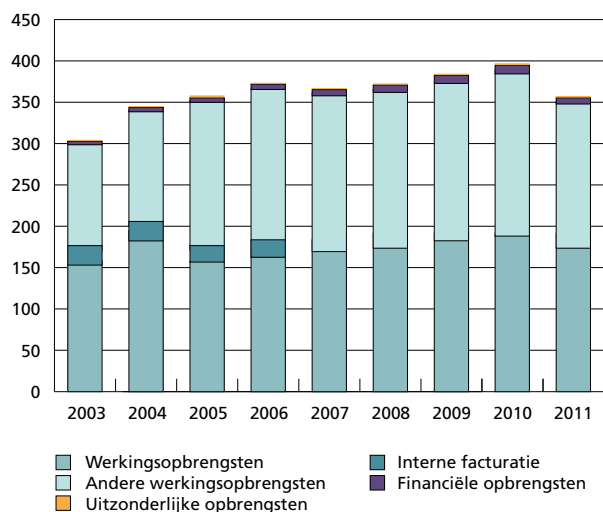
Schuld (linkerschaal) (leningen ten laste van de gemeente + leasingschulden + diverse schulden op meer dan een jaar + aflossingen van leningen) en saldo (rechtsschaal) (nominale cijfers, eigen dienstjaar, gewone dienst, rekeningen) in 2010, volgens verstedelijkingsgraad, in euro per inwoner.

Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.51 Opbrengsten OCMW's

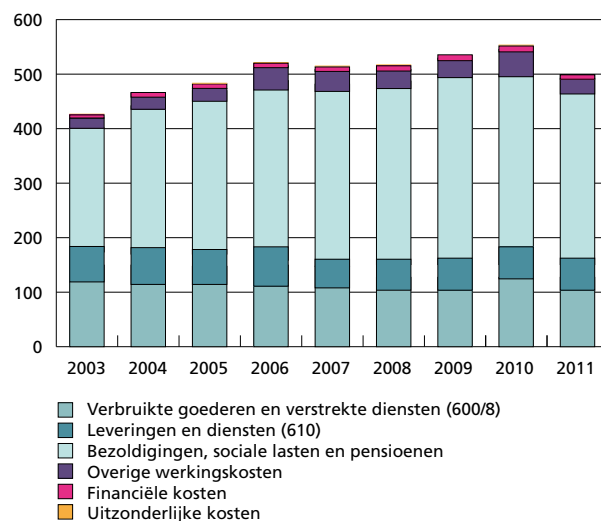
Evolutie van de opbrengsten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget), van 2003 tot 2011, naar rubrieken, in nominale euro per inwoner.

Voor 2011 bevat de steekproef 239 van de 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.
Bron: Belfius.

6.52 Kosten OCMW's

Evolutie van de kosten van de OCMW's (geconsolideerd exploitatiebudget), van 2003 tot 2011, naar rubrieken, in nominale cijfers, euro per inwoner.

Voor 2010 bevat de steekproef 239 van de 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.
Bron: Belfius.

OCMW's

Ook bij de OCMW's wordt de crisis duidelijk zichtbaar. De opbrengsten van de OCMW's zijn in 2011 met 10% gedaald. Ze bedragen in 2011 360 euro per inwoner, tegen 400 euro in 2010. De cijfers hebben betrekking op de OCMW-begrotingen, die slechts een schatting bevatten van de ontvangsten en uitgaven bij het begin van het begrotingsjaar. Bij de gemeentes ging het over de definitieve begrotingsrekeningen.

De opbrengsten bestaan uit een tweetal belangrijke categorieën. De eerste categorie omvat de betalingen voor goederen en diensten die door de OCMW's worden geleverd (de werkingsopbrengsten sensu stricto). De andere categorie bestaat uit overdrachten van andere overheden en omvat onder meer de dotatie uit het Gemeentefonds en de federale subsidie voor het leefloon. Deze categorie wordt 'overige werkingsopbrengsten' genoemd. Het aandeel van de eerste categorie in de totale opbrengsten bedraagt 48% in 2011. Dit aandeel is sinds 2003 licht gedaald. Omgekeerd zijn de 'overige werkingsopbrengsten' toegenomen in belang, al neemt hun aandeel de laatste jaren niet meer toe. Ze nemen in 2011 49% van de opbrengsten voor hun rekening. Daarnaast is de gemeente wettelijk verplicht het tekort van het OCMW (grotendeels) bij te passen, maar deze bijdrage wordt niet bij de opbrengsten gerekend.

De kosten van de OCMW's zijn met 500 euro per inwoner aanzienlijk hoger dan de opbrengsten. Ondanks de crisis zijn de OCMW's er in 2011 in geslaagd hun kosten

met 9% te verminderen, om de daling van de opbrengsten (-10%) op te vangen. Tussen 2003 en 2010 zijn de kosten met 4% per jaar gestegen. De opbrengsten van het OCMW (360 euro, zonder de gemeentelijke bijdrage) volstaan dus absoluut niet om de kosten te dekken.

Er bestaan drie grote kostencategorieën. Als eerste zijn er de bezoldigingen, sociale lasten en pensioenen, samen

6.53 Financiële toestand OCMW's

Evolutie van het verlies van het boekjaar en de gemeentelijke bijdrage (geconsolideerd exploitatiebudget), van 2003 tot 2011, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Voor 2011 bevat de steekproef 239 van de 308 OCMW's. Het investeringsbudget wordt buiten beschouwing gelaten.
Bron: Belfius.

goed voor 60% van de kosten. De tweede categorie beslaat de kosten om de specifieke opdracht van het OCMW te vervullen. Ze komen dus rechtstreeks ten goede aan de 'OCMW-klanten'. Hun aandeel is 21%. De derde categorie is die van de 'Leveringen en diensten'. Ze heeft een aandeel van 12%.

De OCMW's sluiten af met een verlies, dat in 2011 gemiddeld zo'n 145 euro per inwoner bedraagt, of 7% minder dan in 2010. Daarmee bevindt het verlies zich in 2011 op het niveau van de voorgaande jaren. Het grootste deel van deze verliezen wordt door de gemeente bijgepast. Wat overblijft, moet door de OCMW's uit hun eigen vermogen betaald worden.

Politiezones

De ontvangsten van de politiezones bedroegen volgens de begrotingen 2011 200 euro per inwoner, net zoals in 2009 en 2010. De ontvangsten bestaan nagenoeg volledig uit overdrachten vanwege de federale en de gemeentelijke overheden. De **federale dotatie** is vastgelegd op basis van objectieve criteria. Dat is niet het geval voor de **gemeentelijke toelage**. Die is in feite het sluitstuk van de begroting. De wet bepaalt immers dat de gemeenten ervoor moeten zorgen dat de gewone begroting van de politiezones in evenwicht is. De gemeenten moeten dus het eventuele tekort bijpassen. De federale overheid verstrekke in 2011 31% van de ontvangsten, de gemeenten 63%. De verhouding federaal/gemeentelijk aandeel is door de tijd vrijwel gelijk gebleven.

De politiezones worden ingedeeld in "clusters" volgens de graad van verstedelijking. Naarmate de verstedelijking

toeneemt, stijgen de ontvangsten (en de uitgaven). De minst verstedelijkte zones vormen daarop een uitzondering. Zij ontvangen dus iets meer dan de zones in de volgende cluster. De meest verstedelijkte zones (Antwerpen en Gent) hebben 410 euro per inwoner totale ontvangsten, de minst verstedelijkte 160 euro. De federale toelage volgt dit patroon. De gemeentelijke toelage daalt eveneens met de verstedelijkingsgraad, maar in veel sterkere mate dan de federale toelage. Antwerpen en Gent betalen dus het meest aan hun politiezones (74% van de ontvangsten van de zones). De minst verstedelijkte gemeenten dragen het minst bij (53%).

Aangezien de gemeenten ervoor moeten zorgen dat de begroting van de politiezones in evenwicht is, zijn de uitgaven het spiegelbeeld van de ontvangsten. Ze bestaan nagenoeg volledig uit personeel- en werkingskosten. De **personeelskosten** namen 84% van de uitgaven voor hun rekening. De **werkingskosten** nemen 12% van het totaal in.

Provincies

Omdat de provincie West-Vlaanderen vanaf het financiële boekjaar 2012 de regels van de nieuwe beleids- en beheerscyclus (BBC) toepast, zijn de gegevens van die provincie vanaf 2012 niet meer vergelijkbaar met die van de overige provincies. De hieronder gepresenteerde gegevens van 2012 hebben daarom betrekking op de vier overige provincies. Alleen de belastinggegevens zijn voor de vijf provincies voor alle jaren vergelijkbaar en worden hier opgenomen.

Uit de provinciebegrotingen blijkt dat de provincieontvangsten, na een stagnatie in 2010, in 2011 en 2012 zijn gestegen met 1% en 2%. De ontvangsten gewone dienst bedragen in 2012 142 euro per inwoner, tegenover 140 euro per inwoner in 2011.

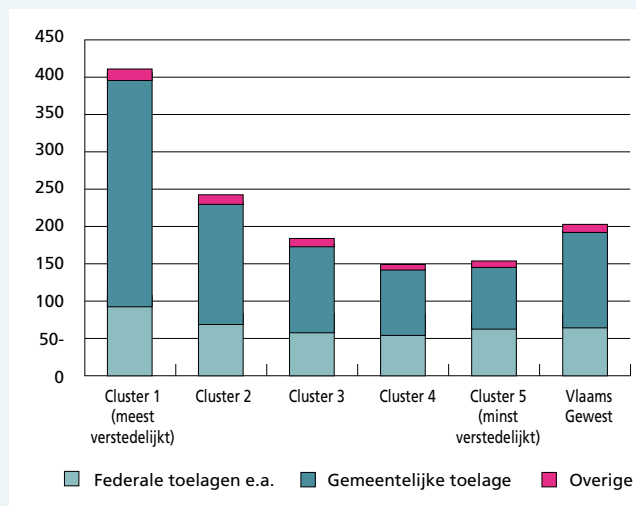
De ontvangsten vallen, zoals bij de gemeenten, uiteen in **prestatie-, overdracht-, en schuldontvangsten**. Niet minder dan 92% komt in 2012 voort uit overdrachten, die op hun beurt worden ingedeeld in **belastingen, fondsen en toelagen**.

De belastingen nemen twee derde van de ontvangsten gewone dienst voor hun rekening. Ze bestaan uit één **aanvullende belasting**, namelijk de **opcentiemen op de onroerende voorheffing** (OOV) en een aantal **eigen belastingen**. Daarvan is de **algemene provinciebelasting** veruit de belangrijkste.

De opbrengsten uit de OOV zijn goed voor 74% van de belastingontvangsten. De opcentiemen worden berekend op het gewestaandeel van de onroerende voorheffing. Die onroerende voorheffing wordt verdeeld onder het gewest, de provincie en de gemeente. Het gewestaandeel wordt vermenigvuldigd met de opcentiemen (tarief) om de ontvangsten van de provincie of de gemeente te berekenen. Het tarief van de opcentiemen stellen de pro-

6.54 Ontvangsten politiezones

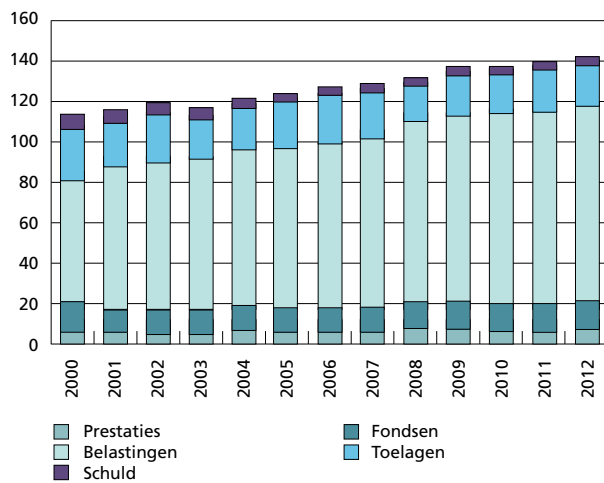
Ontvangsten van de politiezones (gewone begrotingen) in 2011, naar cluster, volgens economische groep, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Bron: Belfius.

6.55 Ontvangsten provincies

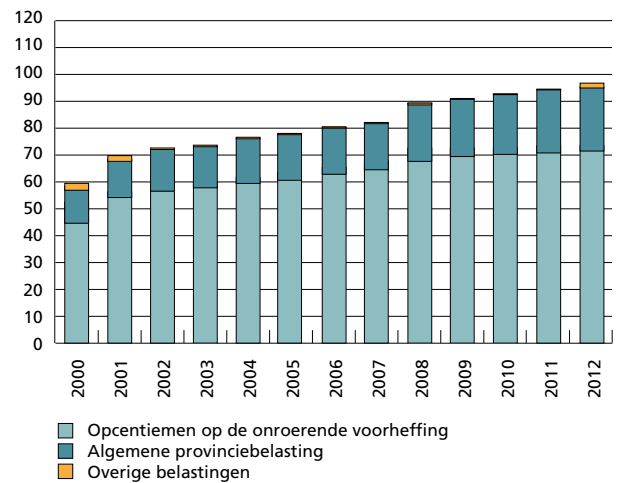
Evolutie van de ontvangsten van de provincies (gewone begrotingen), van 2000 tot 2012, volgens economische groep, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Voor 2012 wordt de bevolking 2011 gebruikt. De cijfers hebben voor 2012 betrekking op alle provincies behalve West-Vlaanderen.
Bron: Belfius, BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

6.56 Belastingen provincies

Evolutie van de provinciebelastingen (gewone begrotingen), van 2000 tot 2012, naar soort, per inwoner, nominale cijfers, in euro per inwoner.

Voor 2011 wordt de bevolking 2010 gebruikt.
Bron: Belfius, BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

vincies en gemeenten autonoom vast. Een opcentiem is gelijk aan een honderdste van het gewestaandeel. Bij de provincies liggen de opcentiemen aanzienlijk lager dan bij de gemeenten. Gemiddeld bedragen de provinciale opcentiemen 334, ongeveer een vierde van de gemeentelijke opcentiemen. Tegenover 2009 zijn de tarieven van de provincies onveranderd gebleven.

De eigen belastingen worden volledig gedomineerd door de algemene provinciebelasting, die zowel burgers als bedrijven treft. Binnen de belastingen heeft de algemene provinciebelasting een aandeel van 24%. Vlaams-Brabant heft als enige provincie deze belasting niet.

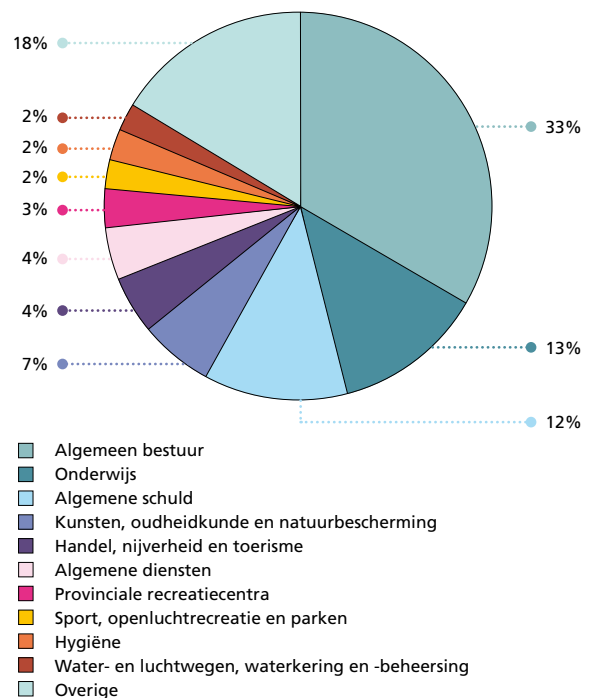
De fondsen, in feite het Provinciefonds, vertegenwoordigen 10% van de ontvangsten van de gewone dienst. Het Provinciefonds wordt gestijfd door de Vlaamse begroting, zoals ook het Steden- en Gemeentefonds. Het bedraagt in totaal 92 miljoen euro in 2012.

De uitgaven gewone dienst bedragen in 2012 150 euro per inwoner. Tegenover 2011 is dit een stijging van 5%, na een stijging van 2% in 2011 en een daling van 1% in 2010. De belangrijkste uitgavencategorieën zijn: algemeen bestuur (33%), gevolgd door onderwijs (13%) en algemene schuld (intresten en aflossingen, 12%).

Alle beschouwde provinciebegrotingen (West-Vlaanderen is niet opgenomen) vertonen in 2012 een tekort op het eigen dienstjaar van de gewone dienst. Deze vier provincies samen hebben een tekort van 56 miljoen euro.

6.57 Uitgaven provincies

Uitgaven van de provincies (gewone begrotingen) in 2012, volgens functiegroep, in %.

De cijfers hebben betrekking op alle provincies behalve West-Vlaanderen.
Bron: BZ, Agentschap voor Binnenlands Bestuur, bewerking SVR.

Personeel

De gemeente is de basisschakel in het overheidsbestuur. Daarom is er nood aan sterke en bestuurskrachtige lokale overheden. Onder andere vanwege de economische crisis zullen ze zelf moeten werken aan hun efficiëntie om met minder middelen een beter bestuur tot stand te brengen. Personeel is hierbij een belangrijk deel van het verhaal. Hierna komen zowel het aantal personeelsleden binnen de lokale overheden als hun kenmerken aan bod.

Aantal

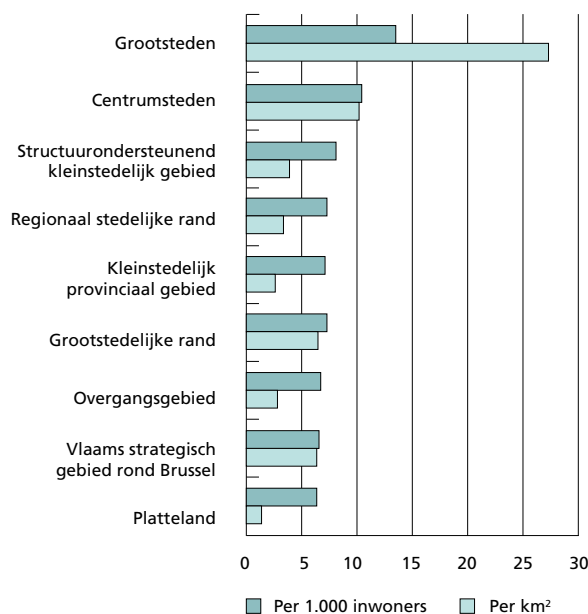
Alle lokale besturen samen bieden werk aan circa 170.000 **personeelsleden**. Omgerekend naar voltijdse jobs geeft dat circa 130.000 **voltijdse equivalenten** (vte's). De sector van de lokale besturen omvat een brede waaier van overheidsbesturen. De gemeenten en de OCMW's zijn veruit de grootste werkgevers. De autonome gemeente- en provinciebedrijven stellen het minste mensen te werk.

Vergeleken met 2006, het einde van de vorige legislatuur, is er een toename van het totaal aantal personeelsleden. In absolute personeelsaantallen is er een toename bij de gemeenten, verenigingen van OCMW's (voornamelijk de ziekenhuizen), de politiezones en de autonome gemeenten en provinciebedrijven. Dit laatste wijst op het toenemend belang van dit 'nieuw' soort bedrijven. Naar voltijdse equivalenten is er in vergelijking met 2006 een stabilisatie. Een toename van het aantal tewerkgestelde personeelsleden en een stabilisatie van het aantal voltijds equivalenten wijst op een sterke toename van het aantal niet-voltijds werkenden bij de lokale besturen. De grote daling bij de OCMW's is voor een groot deel te wijten aan het doorschuiven van taken van de OCMW's naar de OCMW-verenigingen en de autonome gemeentebedrijven.

Naargelang de verstedelingsgraad bestaat een grote verscheidenheid in de **omvang** van het gemeentepersoneel. De grootsteden tellen gemiddeld 14 vte's per 1.000

6.59 Personeel naar gemeentetype

Gemeentepersoneel per 1.000 inwoners en per vierkante kilometer, volgens verstedelingsgraad, 2de kwartaal 2010, in vte.

Bron: RSZPPO, bewerking SVR.

inwoners, de plattelandsgemeenten slechts 6. Dit verschil heeft te maken met de centrumfunctie van de grotere steden, waarbij een uitgebreidere dienstverlening wordt aangeboden en waar ook de inwoners van de omliggende gemeenten gebruik van maken.

Heel wat gemeentelijke taken zijn grondgebonden, daarom is het ook interessant om het aantal vte's af te zetten tegenover de oppervlakte van de gemeenten. Ook dan zijn er grote verschillen tussen gemeenten. De grootsteden hebben meer dan 27 vte's per km², terwijl het platteland slechts 1 vte telt voor dezelfde oppervlakte.

6.58 Personeel bij de lokale overheid

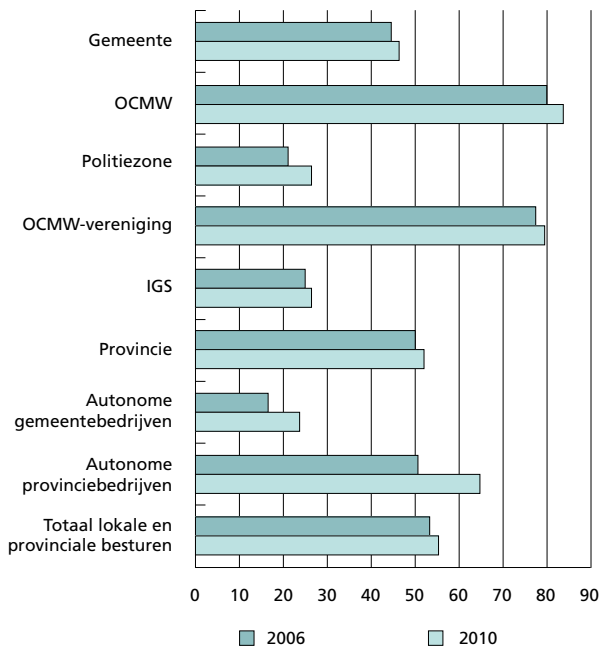
Evolutie van het personeel bij de lokale besturen, in 2006 en 2010, in personen en in vte, telkens cijfers 2de kwartaal.

	In aantal koppen			In aantal vte's		
	2006	2010	Vershil	2006	2010	Vershil
Gemeenten	67.018	69.502	+ 2.484	49.762,5	51.239,8	+ 1.477,3
OCMW's	51.539	46.481	- 5.058	37.136,4	32.488,5	- 4.648,0
Politiezones	15.904	19.175	+ 3.271	15.426,3	16.267,7	+ 841,3
OCMW-vereniging	13.467	16.478	+ 3.011	10.236,7	12.450,3	+ 2.213,6
Intergemeentelijke samenwerkingsverbanden	8.550	8.090	- 460	7.731,9	7.085,3	- 646,7
Provincies	5.967	5.676	- 291	4.966,4	4.931,9	- 34,5
Autonome gemeentebedrijven	2.088	2.569	+ 481	1.968,1	2.340,3	+ 372,2
Autonome provinciebedrijven	253	740	+ 487	194,5	529,1	+ 334,6
Totaal	164.786	168.711	+ 3.925	127.423,0	127.332,8	- 90,2

Bron: RSZPPO.

6.60 Vrouwen bij de lokale besturen

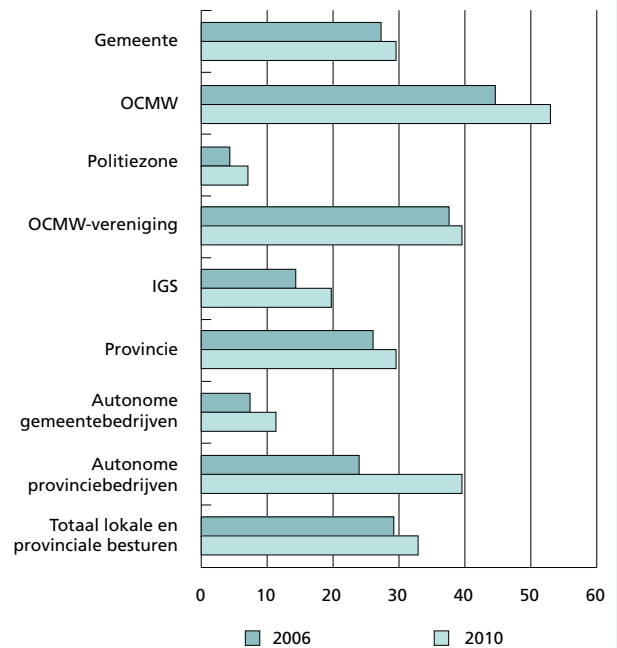
Aandeel vrouwen bij de lokale besturen, telkens 2de kwartaal, in 2006 en 2010, in vte, in %.

Bron: RZSPPO.

6.61 Deeltijds werk bij de lokale besturen

Aandeel deeltijdse jobs bij de lokale besturen, telkens 2de kwartaal, in 2006 en 2010, in vte, in %.

Bron: RZSPPO.

Kenmerken

Iets meer dan de helft van het personeel bij de lokale besturen is **vrouwelijk**. Maar er zijn grote verschillen tussen de verschillende lokale besturen. Bij de OCMW's en de OCMW-verenigingen is 4 op de 5 een vrouw, terwijl bij Intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, de politiezones de autonome gemeentebedrijven slechts 1 op de 4 vrouwelijk is. Vergeleken met de situatie in 2006 neemt het aandeel vrouwen toe in alle types lokale besturen.

Een derde van alle arbeidstijden bij de lokale besturen is **deeltijds**. Bij de politiezones, de autonome gemeentebedrijven en de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden ligt het aandeel voltijdse jobs het hoogst. Bij de OCMW's, de OCMW-verenigingen en de autonome provinciebedrijven ligt het aandeel deeltijds werkenden dan weer hoog. In het OCMW wordt zelfs meer dan de helft van de werktijd ingevuld door deeltijds werkend personeel. Vergeleken met de situatie in 2006 neemt het aandeel deeltijdse jobs toe in alle types van lokale besturen.

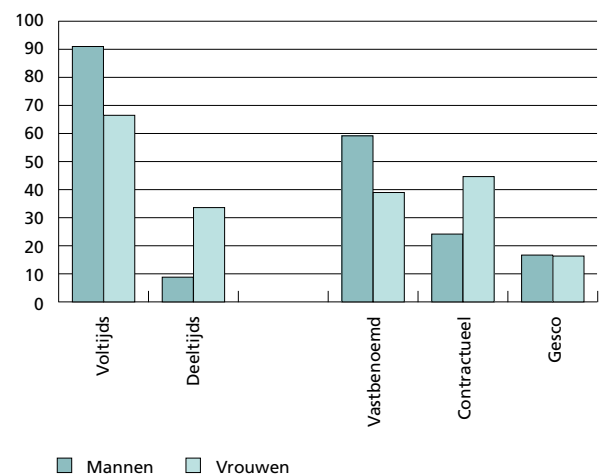
Bij de politiezones, waar het voordien quasi onbestaande was, ligt het aandeel deeltijders ondertussen boven de 5%. Bij de OCMW's steeg het aandeel werkenden met een deeltijds contract tot boven de 50%.

Het geslacht speelt een belangrijke rol bij het **statuut** en bij het **arbeidsregime**. Bij mannen tewerkgesteld bij de lokale besturen is de meerderheid vastbenoemd, terwijl

de vrouwen eerder contractueel aan de slag zijn. Deeltijds werken bij de lokale besturen is vrouwelijk. 1 op de 3 vrouwen werkt er ondertussen deeltijds, dit terwijl de deeltijds werkende man nog altijd een grote uitzondering is.

6.62 Kenmerken naar gender

Personeel van de lokale besturen naar contracttype en arbeidsregime, naar geslacht, 2de kwartaal 2010, in vte, in %.

Bron: RZSPPO.

DEFINITIES

Aanvullende belastingen Bij aanvullende belastingen wordt de grondslag (de belastbare materie) bepaald door een hogere overheid (Vlaamse Gemeenschap of federale overheid), die ook de inning op zich neemt. De gemeente beslist echter over het belastingtarief.

Cluster De FOD Binnenlandse Zaken deelt de 196 zones van het land (118 in het Vlaamse Gewest) in vijf groepen of “clusters”, die gekenmerkt worden door een dalende verstedelijkingsgraad. Cluster 1 komt overeen met de zones van de vijf grote steden van het land (Antwerpen en Gent in het Vlaamse Gewest), terwijl cluster 5 uit de meest landelijke gemeenten bestaat.

Eigen gemeentebelastingen Belastingen die autonoom vastgesteld en geïnd worden door de gemeente.

Overdrachten (ontvangsten) Bestaan uit belastingontvangsten en ontvangsten uit algemene en specifieke subsidies

Overdrachten (uitgaven) Bedragen die vanuit de gemeente naar derden gaan zonder directe tegenprestatie, zoals subsidies aan verenigingen, dotaties aan het OCMW, aan de politiezone, allerhande premies aan gezinnen...
Voorwaarde is wel dat ze dienen voor de ondersteuning van de gewone werking van de begunstigde instellingen of organisaties.

Personeelsuitgaven Deze uitgaven omvatten onder andere de bezoldigingen, de pensioenlasten, de werkgeversbijdragen, de verplaatsingskosten van en naar het werk van gemeentepersoneel
Onder personeel wordt zowel het vastbenoemde personeel als de contractanten, de gesubsidieerde contractuelen, de tijdelijken en de mandatarissen verstaan.

Prestatieontvangsten Vergoedingen die de gemeenten krijgen voor geleverde prestaties, vb. inkomgelden, huuropbrengsten van roerende en onroerende goederen, concessies,...

Schuld Leningen ten laste van de gemeente + leasing-schulden + diverse schulden op meer dan één jaar + aflossingen van leningen.

Schuldontvangsten Inkomsten uit het financiële vermogen van gemeenten, zoals de dividenden als aandeelhouder in intercommunales, intresten op beleggingen en intresten en aflossingen van leningen die de gemeente aan derden heeft toegestaan.

Schulduitgaven (gewone dienst) Omvat vooral de met de gemeenteschulden rechtstreeks verbonden uitgaven, namelijk de interesten en aflossingen van leningen

Schulduitgaven (buitengewone dienst) Omvat vooral de aan derden toegestane leningen, de participaties in intercommunales en de beleggingen op lange termijn. Verder vinden we hieronder ook de vervroegde aflossing van gemeentelijke leningen (de normale aflossingen behoren tot de gewone uitgaven).

Vte Alle bezoldigde tewerkstelling wordt binnen een bepaald jaar herrekend naar voltijdse jobs. Onbetaalde verlofstelsels, zoals loopbaanonderbreking en deeltijdse afwezigheden, worden herrekend.

Verstedelijkingsgraad Kijk bij hoofdstuk 4.3 Stad en platteland

Werkingskosten Deze groep omvat voornamelijk de aankoop van niet-duurzame goederen en diensten en de uitgaven voor het onderhoud van wegen en waterlopen.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

Agentschap Binnenlands Bestuur *BinnenBand*, de tweemaandelijks publicatie van de administratie, downloadbaar via <http://www.binnenland.vlaanderen.be/binnenband/index.htm>

Agentschap Binnenlands Bestuur (verschillende jaren). Jaarbeeld. Een jaarlijkse publicatie van het Agentschap Binnenlands Bestuur. Biedt niet alleen informatie over de lokale financiën, maar over alle activiteiten van de Administratie, zoals gemeentelijk personeelsbeleid, administratief toezicht, regelgeving, ondersteuning en communicatie. Downloadbaar via <http://www.binnenland.vlaanderen.be/publicaties/>

Bourgeois, G. (2009). *Beleidsnota Binnenlands Bestuur 2009-2014*. Brussel.

Belfius (verschillende jaren). *Jaarlijkse studies over lokale financiën*. Geeft een beeld van de financiën van de diverse lokale besturen in België. Downloadbaar via <https://www.belfius.be/www.dexia.be/Nl/smallsites/research/PublicFinance/>

Vereniging Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) *Lokaal*. Het tweewekelijks blad van de Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten.

Agentschap Binnenlands Bestuur:

<http://www.binnenland.vlaanderen.be>

Algemene Directie Statistiek:

<http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/index.jsp>

Eurostat: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>

Portaal Lokale Statistieken:

http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm

Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten (RSZPPO):

www.rszppo.fgov.be

Vereniging van Vlaamse Provincies (VVP):

<http://www.vlaamseprovincies.be/>

Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG):

<http://www.vvsg.be/Pages/default.aspx>

6.3

INTERNATIONAAL VLAANDEREN

Vlaanderen behoort tot de meest open regio's van de wereld met een sterke interactie tussen binnenlands beleid en de Europese en internationale ontwikkelingen. Een sterke Europese Unie (EU) wordt gezien als een essentieel antwoord op de vele uitdagingen waarvoor de geglobaliseerde wereld ons stelt. De Vlaamse Regering wil dan ook verder investeren in een proactieve opvolging van het Europese beleid en de regelgeving. Daarnaast is Vlaanderen ook een solidaire deelstaat die actief inzet op internationale samenwerking. Beide aspecten komen hierna in beeld.

Buitenlands beleid

Vooreerst komt de mening van de bevolking aan bod over een aantal aspecten van de globalisering. Vervolgens wordt er stilgestaan bij de steun aan het EU-lidmaatschap. Tot slot wordt er ingegaan op de bijdrage van de Vlaamse overheid aan een competitievere Europese Unie door een betere en snellere omzetting van de EU-regelgeving.

Globalisering

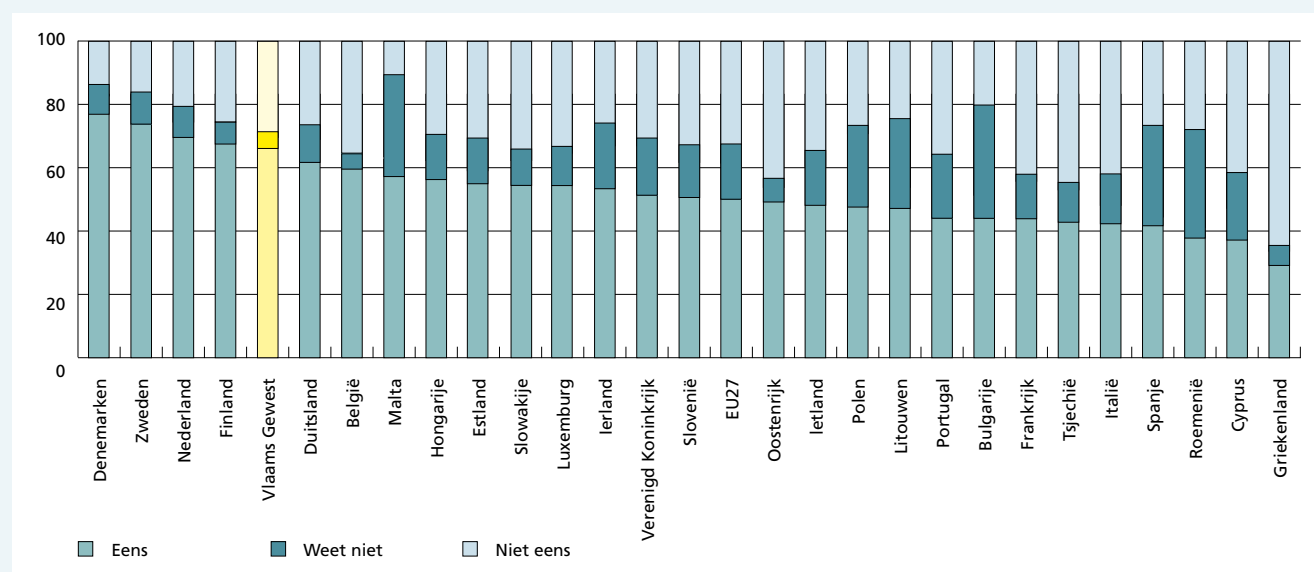
De oprukkende **globalisering** of mondialisering is een transnationaal proces dat onder andere leidt tot toenemende handels-, kapitaal-, informatie- en migratiestromen. Het is een fenomeen met meerdere dimensies dat ook de bevolking niet onberoerd laat.

In 2011 ervaren nagenoeg twee op de drie Vlamingen de globalisering als een kans om de economische groei te stimuleren. Dat zijn er iets minder dan de voorbije twee jaren.

De gemiddelde EU-burger is minder overtuigd van de positieve economische invloed van de globalisering. Maar dat gemiddelde verbergt grote verschillen tussen de diverse lidstaten. In Denemarken en Zweden ziet haast driekwart van de bevolking de globalisering als een opportuniteit voor economische groei. In Griekenland, Tsjechoïe en Cyprus is de groep met een negatief beeld over de economische invloed van de globalisering in de meerderheid. In Bulgarije en Roemenië zijn er dan weer opvallend veel inwoners die het niet weten.

6.63 Economisch aspect globalisering

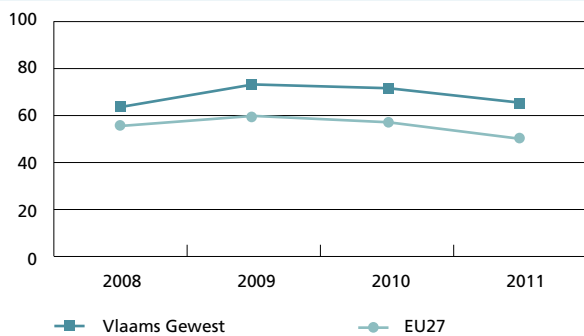
Stelling 'de globalisering is een kans voor economische groei' in (lente) 2011, internationale vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer 75.3 (lente 2011).

6.64 Evolutie economisch aspect globalisering

Evolutie stelling 'de globalisering is een kans voor economische groei', van 2008 tot 2011, telkens lente, internationale vergelijking, % eens.

Bron: Eurobarometer 69.2 - 75.3 (lente 2008 - lente 2011).

Een groot deel van de respondenten is in 2010 voorstander van een wereldwijde aanpak van de globalisering met op internationaal niveau afgesproken regels. In Vlaanderen is ruim drie vierde van de bevolking vragende partij om gemeenschappelijke regels op het internationale niveau te hebben, om de gevolgen van de globalisering in goede banen te leiden. Globalisering kan tot gevolg hebben dat de welvaart voor iedereen stijgt, maar kan eveneens ontwrichtend werken. Eigenlijk is er een vrij grote Europese consensus over deze stelling: in al de lidstaten schaaft minstens de helft van de bevolking zich erachter. Dat neemt niet weg dat er toch verschillen zijn tussen de landen. Zo vinden acht op de tien Duitsers, Slowaken en Slovenen dat er zo'n regels moeten komen; in Bulgarije

en Malta is dat de helft. In deze twee laatste landen zijn er ook opmerkelijk veel personen die het eigenlijk niet weten.

Tevens blijkt dat er bij de bevolking in de lidstaten van de Europese Unie een sterk positief verband is tussen de mening over de globalisering als een kans op economische groei en het vertrouwen in een wereldorganisatie als de Verenigde Naties (VN). Er is veel vertrouwen in de VN bij Europeanen die het er mee eens zijn dat de globalisering een kans is om de economische groei te stimuleren. Omgekeerd, heerst er meer wantrouwen tegenover de Verenigde Naties bij diegenen die vinden dat de globalisering geen goede opportuniteit vormt om de economische groei te bevorderen.

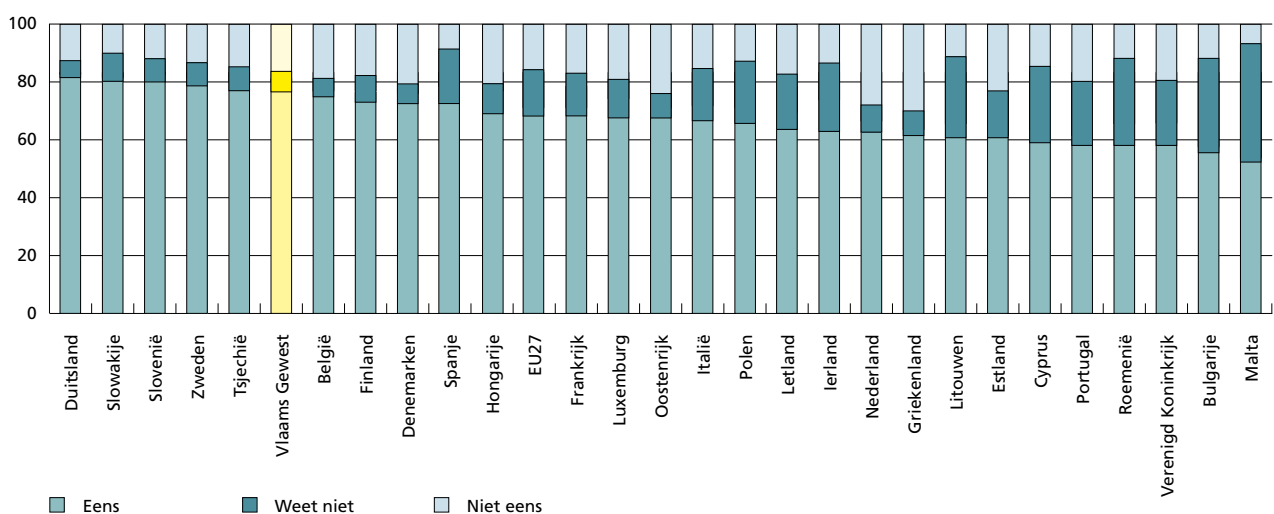
Steun aan de EU

De Europese Unie kan ook in de lente van 2011 nog op heel wat steun rekenen van de Vlaamse bevolking. Circa twee op drie vindt het **EU-lidmaatschap** een goede zaak. De laatste jaren is de steun wel wat aan het afkalven: in 2007 waren nog driekwart van de Vlamingen overtuigd dat deel uitmaken van de EU opportuun is. De Vlaamse inwoners zijn meer dan de gemiddelde Europeaan van mening dat het een goede zaak is dat hun land lid is van de Europese Unie. Tussen de leden onderling zijn er wederom grote verschillen. Ruim zeven op tien van de Luxemburgers denkt dat het EU-lidmaatschap een goede zaak is; bij de Letten zijn er dat ongeveer één op vier.

De voorbije jaren, na de laatste grote uitbreiding van de EU en het toeslaan van de wereldwijde crisis, brokkelt de perceptie wat af dat ons land voordeel doet bij het EU-

6.65 Politiek aspect globalisering

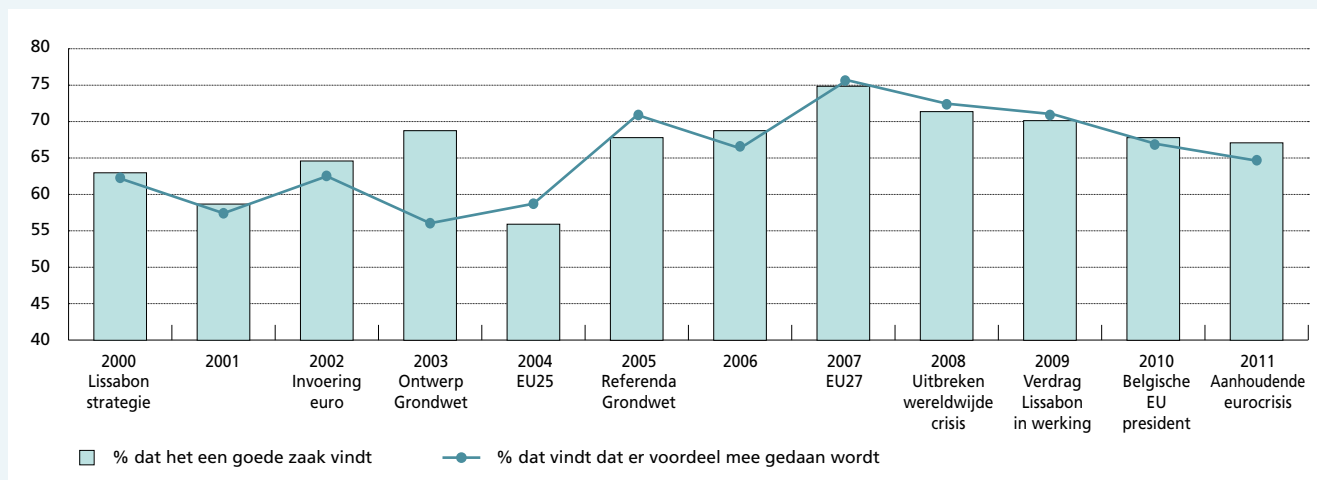
Stelling 'de globalisering vereist algemene regels op mondiaal niveau (worldwide governance)' in (lente) 2010, internationale vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer 75.3 (lente 2011).

6.66 Steun EU-lidmaatschap

Evolutie in de steun aan het EU-lidmaatschap, van 2000 tot 2011, telkens lente, % van de Vlaamse bevolking die het een goede zaak vindt en % dat vindt dat er voordeel wordt gedaan.

Bron: Eurobarometer 53 - 75.3 (lente 2000 - lente 2011).

lidmaatschap. Toch menen bijna twee op drie Vlaamse respondenten in 2011 dat ons land voordeel heeft gehaald uit het lidmaatschap van de EU. De Vlaamse bevolking is meer dan de gemiddelde EU27-burger van het standpunt dat er voordeel gedaan wordt met het EU-lidmaatschap. Er vallen wel wat verschillen te noteren tussen de inwoners uit de verscheidene lidstaten. Ongeveer vier op de vijf Ieren delen de zienswijze dat hun land voordeel doet met lidmaatschap van de EU; in het Verenigd Koninkrijk zijn er dat nog geen twee op vijf.

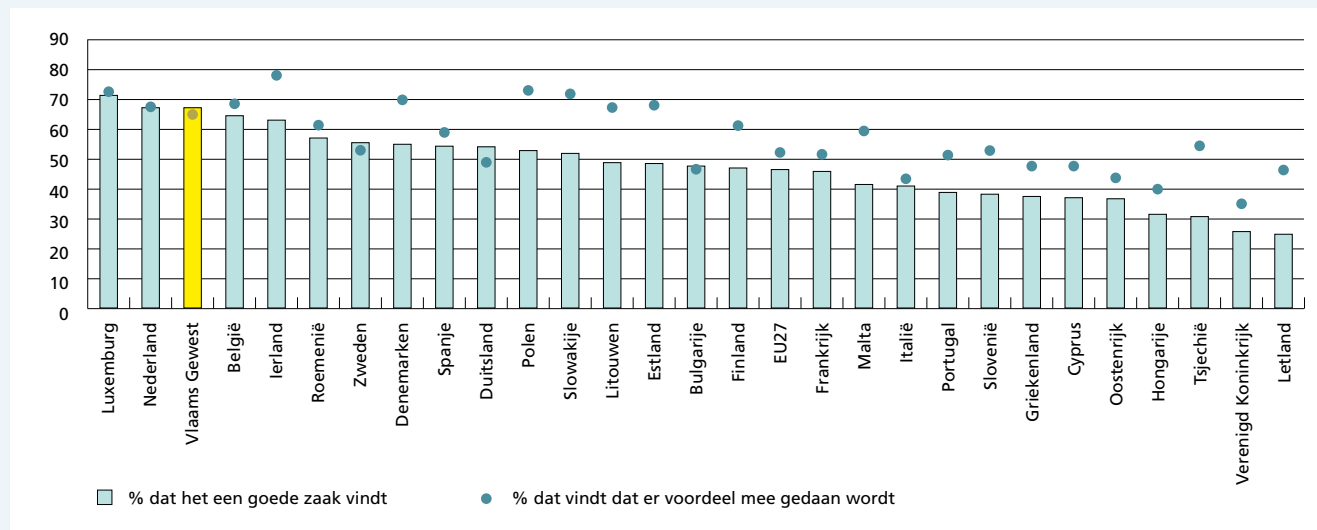
Volgens meer dan vier op tien Vlamingen en praktisch evenveel EU27-burgers evolueren de zaken op dit ogen-

blik in de Europese Unie in de slechte richting. Bijna twee op vijf Vlaamse inwoners ziet het daarentegen de goede kant uitgaan; in de EU27 zijn er dat minder met één op drie. Tussen de lidstaten onderling zijn de opinies verdeeld in 2011. In Bulgarije, Litouwen, Roemenië en Estland ziet ruim de helft van de bewoners de Europese constructie op dit moment in de goede richting ontwikkelen. In het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, Griekenland en Finland is meer dan één op twee mensen overtuigd dat de dingen net de slechte kant uitgaan.

Toch is een overwicht van de Vlamingen optimistisch gestemd over de toekomst van de Europese Unie. In de

6.67 Steun EU-lidmaatschap internationaal

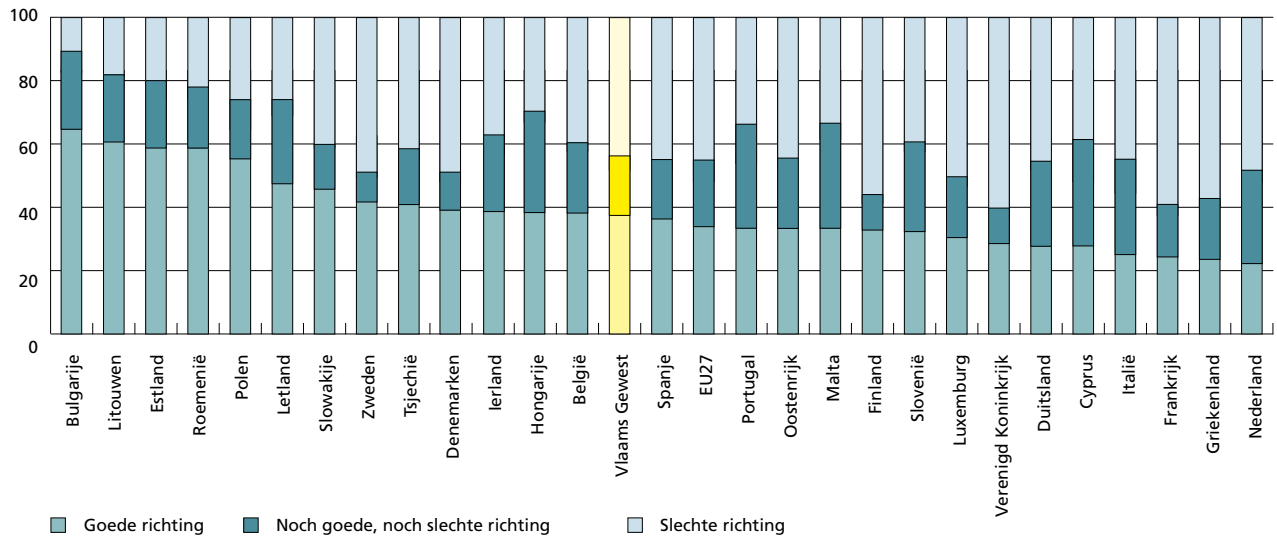
Steun aan het EU-lidmaatschap in (lente) 2011, internationale vergelijking, % van de bevolking die het een goede zaak vindt en % dat vindt dat er voordeel wordt gedaan.

Bron: Eurobarometer 75.3 (lente 2011).

6.68 Richting EU

Mening over de richting waarin de zaken in de EU momenteel uitgaan in (lente) 2011, internationale vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer 75.3 (lente 2011).

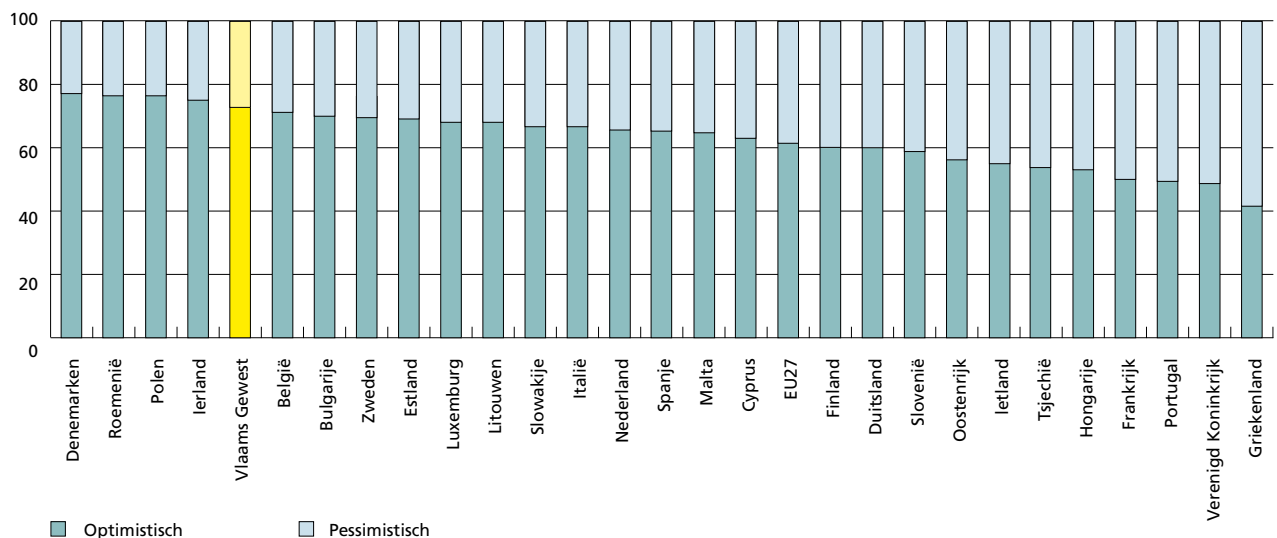
EU27 heeft gemiddeld drie op vijf een positieve kijk op de toekomstige EU; de overige twee op vijf zien het somber in. In Griekenland, het Verenigd Koninkrijk en Portugal zijn de pessimisten in de meerderheid. De meeste optimisten wonen in Denemarken, Roemenië, Polen en Ierland waar ze vrijwel drie vierde van de bevolking uitmaken.

Europese regelgeving

De slagkracht van de EU in de wereld hangt niet alleen samen met een efficiëntere besluitvormingscapaciteit, maar even goed met de performantie en internationale competitiviteit van de Europese economie. In dat opzicht is, onder meer, de effectieve uitvoering van de Europese regelgeving door de lidstaten cruciaal. Het regeerakkoord 2009-2014 benadrukt het streven van de Vlaamse overheid naar een snelle en correcte omzetting van de Europese naar de Vlaamse regelgeving.

6.69 Toekomst EU

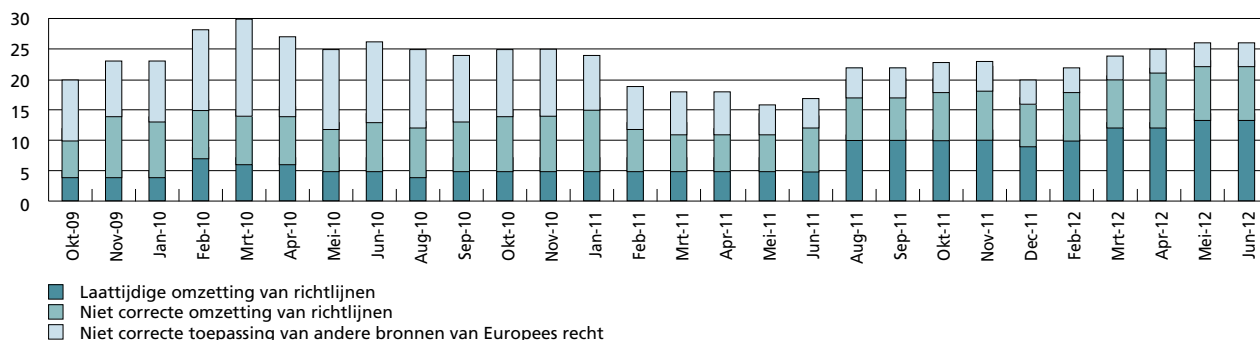
Kijk op de toekomst van de Europese Unie in (lente) 2011, internationale vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer 75.3 (lente 2011).

6.70 Omzetting Europese regelgeving

Evolutie van het aantal inbreukdossiers wegens laattijdige en niet correcte omzetting van Europese richtlijnen, van oktober 2009 tot juni 2012*.

* Geen cijfers beschikbaar voor december 2009, juli 2010, december 2010, juli 2011 en januari 2012.
Bron: Eurocoördinator, Departement internationaal Vlaanderen.

In België zijn, naast de federale overheid, ook de deelstaten verantwoordelijk voor een correcte en tijdige **omzetting van Europese richtlijnen**, voor zover deze op hun interne bevoegdheden betrekking hebben. Vlaanderen is betrokken bij de omzetting van ongeveer 15% van de Europese richtlijnen die jaarlijks worden aangenomen.

De Europese Commissie publiceert twee keer per jaar een overzicht van de omzettingsprestaties van de 27 lidstaten, met inbegrip van België. Uit het scorebord van februari 2012 blijkt dat de gemiddelde omzettingsachterstand van de 27 EU-lidstaten in 2011 is toegenomen tot 1,2%. In heel 2011 blijft die gemiddelde omzettingsachterstand voor de eerste keer sinds 2007 boven de Europese norm van 1%. Die achteruitgang is onder meer te wijten aan het grotere aantal om te zetten richtlijnen, de grotere complexiteit van deze richtlijnen (met name het ruime toepassingsgebied en bijgevolg het grote aantal bij de omzetting betrokken overheden) en de crisis. De economische moeilijkheden vereisten hoogdringende maatregelen met een kortere omzettingstermijn voor richtlijnen in de financiële en economische sector.

België noteert een omzettingsvertraging van 2,2% (30 richtlijnen). Bij geen enkele richtlijn bedraagt de omzettingsachterstand van België meer dan twee jaar. Hiermee wordt de norm, die op deze dossiers van toepassing is, gehaald. Wat Vlaanderen betreft, dient de omzetting van 11 richtlijnen die onder dit scorebord vallen nog voltooid te worden. De omzetting van deze richtlijnen wordt in de eerste helft van 2012 verwacht.

Het interne markt scorebord van februari 2012 geeft ook aan dat België gevat is door 75 inbreukdossiers. Dat is een sterk dalende trend in vergelijking met het vorige scorebord.

Uit de maandelijkse rapportering aan de Vlaamse Regering blijkt dat Vlaanderen eind juni 2012 gevat is door 26 inbreukdossiers, waarvan 13 wegens laattijdige omzetting van richtlijnen, 9 wegens niet correcte omzetting van richtlijnen en 4 wegens niet correcte toepassing van

andere bronnen van Europees recht (Verdragen, Verordeningen, Besluiten, enz.). De overgrote meerderheid van de Vlaamse inbreukdossiers wordt gemedieerd en afgehandeld zonder dat het tot een veroordeling van het Hof van Justitie komt.

Internationale samenwerking

In wat volgt wordt er in eerste instantie even stilgestaan bij het kader voor de Vlaamse internationale samenwerking en wordt er vervolgens gekeken naar de hulpafhankelijkheid van de Vlaamse partnerlanden. Daarnaast komt ook de plaats van Vlaanderen op de donorrangking in deze landen aan bod. Nadien wordt de officiële ontwikkelingshulp belicht. Tot slot worden enkele aspecten van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking bij de bevolking Europees vergeleken.

6.71 Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling

Overzicht van de 8 Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling.

MDG 1	vóór 2015 extreme armoede en honger halveren t.o.v. 1990
MDG 2	vóór 2015 basisonderwijs voor alle kinderen
MDG 3	vóór 2015 gendergelijkheid (in basis en secundair onderwijs tegen 2005)
MDG 4	vóór 2015 kindersterfte met tweederde verminderen t.o.v. 1990
MDG 5	vóór 2015 moedersterfte met drievierde verminderen t.o.v. 1990
MDG 6	vóór 2015 HIV/AIDS, malaria en andere ziekten een halt toeroepen
MDG 7	een duurzame leefomgeving waarborgen
MDG 8	werken aan een mondiaal partnerschap voor ontwikkeling

Bron: UN MDG database online.

6.72 Hulpafhankelijkheid

Evolutie van de hulpafhankelijkheid* van de partnerlanden van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking, van 2008 tot 2010, in %.

	2008	2009	2010
Malawi			
ODA (miljoen US dollars)	924	771	1.027
hulpafhankelijkheid (ODA/BNI, in %)	22,8	16,6	20,6
Mozambique			
ODA (miljoen US dollars)	1.996	2.012	1.959
hulpafhankelijkheid (ODA/BNI, in %)	21,6	20,8	20,8
Zuid-Afrika			
ODA (miljoen US dollars)	1.125	1.075	1.032
hulpafhankelijkheid (ODA/BNI, in %)	0,4	0,4	0,3

* De gegevens van de OESO over ODA is in waarde aangepast zodat de data vergelijkbaar zijn over de tijd.
Bron: OESO, Wereldbank.

Vlaamse partnerlanden internationale samenwerking

Tal van mondiale problemen en bedreigingen vinden hun oorzaak in structurele armoede en ongelijkheid: honger, ziekte, ... Deze problemen kunnen niet effectief aangepakt worden zonder ook deze structurele armoede te bestrijden en de vicieuze cirkel van ontwikkelingsachterstand te doorbreken. De Vlaamse Regering wil een actieve bijdrage leveren aan de armoedebestrijding in de wereld en tot het bereiken van de **Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling** (MDG's) van de Verenigde Naties. Deze internationaal aanvaarde doelstellingen lopen als een leidraad doorheen het Vlaamse ontwikkelingsbeleid.

Internationale ontwikkelingshulp is maar een aspect in de strijd tegen armoede naast onder andere economische ontwikkeling, handel, buitenlandse investeringen, ...

Om een zo groot mogelijke impact te hebben, wil Vlaanderen als kleine donor de ontwikkelingshulp zo efficiënt mogelijk inzetten. Daartoe wordt onder meer de directe samenwerking op drie landen in zuidelijk Afrika geconcentreerd: Malawi, Mozambique en Zuid-Afrika.

De **hulpafhankelijkheid**, die de verhouding tussen de ontvangen **officiële ontwikkelingshulp** of ODA (Official Development Assistance) en het bruto nationaal inkomen (BNI) weergeeft, is in deze Vlaamse partnerlanden verschillend. Tussen 2008 en 2009 daalde de hoge hulpafhankelijkheid van Malawi aanzienlijk, om in 2010 terug toe te nemen en op circa 20% te komen. In Mozambique blijft de hulpafhankelijkheid de laatste jaren eveneens op dat zelfde hoge niveau hangen. Een grote hulpafhankelijkheid, in combinatie met een grote volatiliteit van de internationale hulp, bemoeilijkt de lange termijnplanning en -uitvoering van het beleid van die landen. In Zuid-Afrika, waar de hulp minder dan een 0,5% van het BNI uitmaakt, speelt internationale hulp een zeer bescheiden rol in de totale welvaart van het land. De afhankelijkheid is er bovendien lichtjes afgenomen.

De bijdrage van de Vlaamse bilaterale ODA kan binnen de partnerlanden van de Vlaamse ontwikkelingssamenwerking vergeleken worden met die van andere bilaterale donoren. In Malawi stond Vlaanderen anno 2010 op de 8ste plaats in de donorrangking, goed voor 1,98% van de officiële ontwikkelingshulp via het kanaal van de bilaterale samenwerking met donoren aan dat land. Net zoals in 2009 leiden het Verenigd Koninkrijk en de VSA het klassement. Voor Mozambique gaat het om een 20ste stek op de ranglijst, goed voor 0,52% van de totale bilaterale ODA die dat land ontvangt. Ook daar voeren de VSA en het Verenigd Koninkrijk de donorranglijst aan. In Zuid-Afrika staat Vlaanderen op de 15de plaats in het klassement van bilaterale donoren, goed voor 0,64% van de totale bilaterale ODA aan dit partnerland. De grootste donoren daar zijn de VSA en Duitsland in 2010.

6.73 Vlaamse ODA partnerlanden

Evolutie Vlaamse ODA (in euro), plaats donorrangking en aandeel van de Vlaamse ODA in de totale bilaterale ODA dat partnerland ontvangt (in %), van 2004 tot 2010.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Malawi							
Vlaamse ODA (in miljoen euro)	-	-	0,75	1,64	0,71	5,57	7,82
plaats donorrangking	-	-	18	13	16	9	8
% van de totale bilaterale ODA	-	-	0,21	0,57	0,23	1,70	1,98
Mozambique							
Vlaamse ODA (in miljoen euro)	1,29	4,79	2,82	5,57	7,00	5,33	4,97
plaats donorrangking	21	18	19	19	19	19	20
% van de totale bilaterale ODA	0,20	0,69	0,33	0,71	0,75	0,57	0,52
Zuid-Afrika							
Vlaamse ODA (in miljoen euro)	6,29	4,47	6,50	3,36	4,51	3,92	3,85
plaats donorrangking	13	15	14	15	15	12	15
% van de totale bilaterale ODA	1,47	0,98	1,10	0,78	0,74	0,65	0,65

Bron: Departement internationaal Vlaanderen, DGOS, CRS OESO.

6.74 ODA

Evolutie van de ODA van de Vlaamse overheid, van de Vlaamse gemeenten en provincies en van België, van 2001 tot 2011, in 1.000 euro.

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vlaanderen (Vlaamse overheid)	22.654,8	21.453,1	26.856,8	28.901,4	30.241,1	32.043,0	40.619,8	43.400,3	49.544,2	48.117,3	54.037,4
Vlaanderen (gemeenten en provincies)*	7.416,2	6.057,9	8.167,4	8.157,3	9.421,1	7.523,1	7.655,8	8.136,8	8.966,0	10.430,0	10.156,8
België*	935.838,9	1.066.846,8	1.591.269,5	1.176.011,9	1.573.973,0	1.575.720,3	1.426.542,9	1.654.255,8	1.873.953,9	2.265.175,4	2.017.805,2
% aandeel Vlaamse ODA in totale Belgische ODA*	3,2	2,6	2,2	3,2	2,5	2,5	3,4	3,1	3,1	2,6	3,2

* Voorlopig cijfer voor 2011.

Bron: Departement internationaal Vlaanderen, DGOS.

Officiële ontwikkelingshulp

Vlaanderen wil een solidaire samenleving zijn. Daarom engageerde de Vlaamse Regering zich ondermeer via het Pact 2020 tot een sterke toename van de middelen voor ontwikkelingssamenwerking. Daartoe werden twee doelstellingen geformuleerd waarin gesteld wordt dat Vlaanderen de totale officiële ontwikkelingshulp of ODA zal verdubbelen en samen met andere decentrale entiteiten 7% van de totale Belgische ODA zal leveren.

De ODA van de Vlaamse overheid, de uitgaven die voldoen aan de internationale criteria voor ontwikkelingssamenwerking, kende het afgelopen decennium een overwegend stijgend verloop. Alleen in 2010, mee onder invloed van de financieel-economische crisis, bleef de Vlaamse ODA hangen op een lager niveau. In 2011 overschrijft de Vlaamse officiële ontwikkelingshulp voor het eerst ruimschoots de kaap van 50 miljoen euro en kent daarmee een groei van 12,3% op jaarbasis. Dat is meer dan de jaarlijkse benodigde stijging om een verdubbeling

van de uitgaven aan ontwikkelingssamenwerking te realiseren tussen 2011 en 2020.

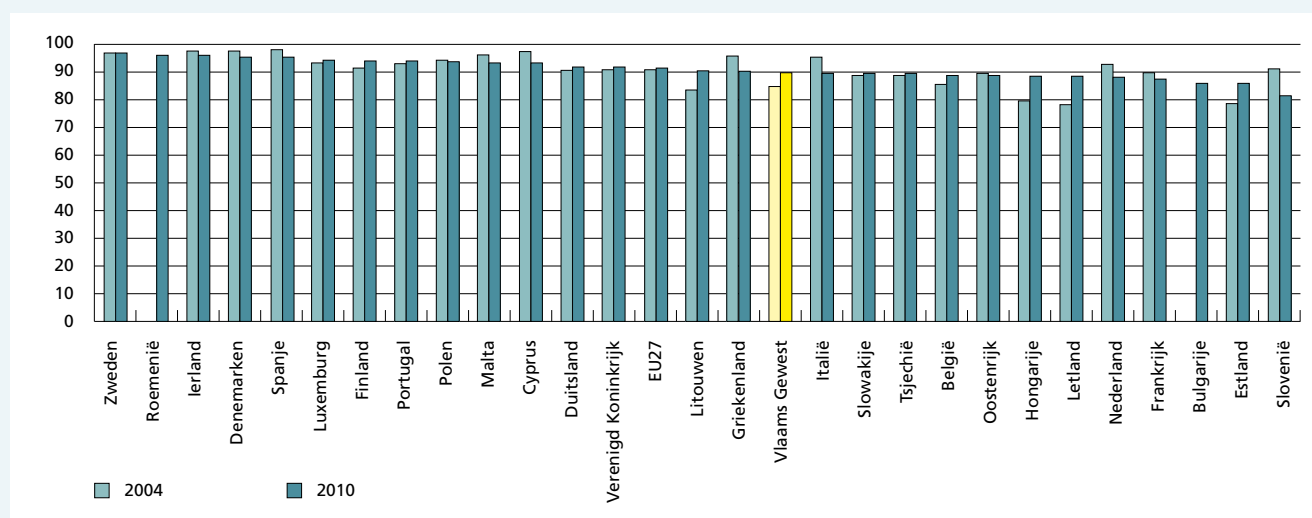
In 2011 gaven de Vlaamse gemeenten en provincies ongeveer 10,2 miljoen euro (voorlopig cijfer) uit aan ontwikkelingssamenwerking. Samen met de ODA van de Vlaamse overheid kan de totale Vlaamse ODA daarmee op 64,2 miljoen euro of 3,2% van de officiële ontwikkelingssamenwerking van België geraamd worden. Dit percentage kende de voorbije jaren een schommelend verloop.

Draagvlak ontwikkelingssamenwerking

Internationale samenwerking gaat verder dan het verlenen van ontwikkelingshulp. Een beter inzicht in de ontwikkelingsproblematiek en een ruimere kennis bij de bevolking over aspecten van internationale samenwerking zijn noodzakelijke fundamenten voor een breed gedragen Vlaams ontwikkelingsbeleid.

6.75 Belangrijkheid ontwikkelingshulp

Evolutie in de mening over belangrijkheid van hulp aan mensen in ontwikkelingslanden, herfst 2004 en lente 2010, internationale vergelijking, % die het belangrijk vinden.

Bron: Eurobarometer 62.2 (herfst) en 73.5 (lente).

In het 2010 geven bijna negen op de tien Vlamingen aan ontwikkelingshulp belangrijk te vinden, wat er op wijst dat er bij de bevolking een brede basis is voor ontwikkelingssamenwerking. Dat zijn er bovendien bijna 5 procentpunt meer dan in 2004.

De gemiddelde inwoner van de EU schat het **belang**, dat aan hulp voor mensen in arme landen gegeven wordt, iets hoger in. Algemeen genomen blijft het belang dat aan ontwikkelingshulp gehecht wordt op een hoog peil in de Europese Unie anno 2010. Tussen de EU-landen onderling vallen er niet zo'n grote verschillen te noteren. In vergelijking met 2004 liggen de steunniveaus in ongeveer de helft van de lidstaten hoger en in de andere helft lager. De waardering van de hulp aan arme landen lijkt voor een stuk mee bepaald te zijn door de economische situatie en het peil van de officiële ontwikkelingshulp. Zo blijkt de overtuiging dat mensen in ontwikkelingslanden moeten geholpen worden, meer dan gemiddeld te leven bij de inwoners uit Scandinavische landen; niet toevallig lidstaten waarvan de bijdragen aan ontwikkelingssamenwerking traditiegetrouw vrij hoog liggen. Een land zoals Letland, dat behoorlijk onder de economische crisis te lijden heeft, vertoont een lagere dan gemiddelde globale steun voor ontwikkelingshulp. Toch is niet alles tot de economische toestand en het niveau van de ODA terug te brengen. De bevolking in Roemenië bijvoorbeeld, gaat erg onder de crisis gebukt, maar is toch een meer dan gemiddelde aanhanger om mensen in ontwikkelingslanden te helpen. Ook Nederland valt op, waar de gestelde officiële ontwikkelingsdoelen in termen van BNI vlot gehaald worden, maar waar de ondervraagden minder dan gemiddeld belang hechten aan ontwikkelingshulp.

Niet alleen geeft een leeuwendeel van de Vlamingen aan dat ontwikkelingshulp belangrijk is in 2010, maar ruim twee op de drie verklaart betrokken te zijn bij deze vorm van steun. Dit gebeurt concreet door geld te geven (37%) of vrijwilligerswerk (5,5%) te doen. Ook zegt 25% voorstander te zijn van ontwikkelingshulp, maar zonder persoonlijke inzet. Weinig Vlamingen zijn tegenstander van ontwikkelingshulp. Toch is er met ruim één op vier een aanzienlijk deel van de Vlaamse bevolking helemaal niet betrokken bij hulp aan ontwikkelingslanden.

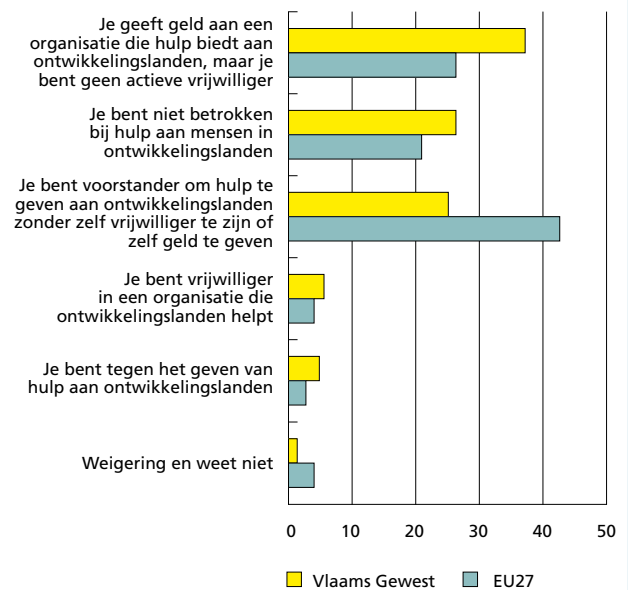
De gemiddelde Europeaan zet zich iets meer in voor hulp aan ontwikkelingslanden. Ongeveer drie op tien doet dit door geld te doneren of vrijwilligersactiviteiten. Plusminus vier op tien is pro ontwikkelingshulp, doch zonder er zelf inspanningen voor te doen.

Gelijklopend met de eerste Millenniumdoelstelling voor ontwikkeling vinden drie op tien Vlamingen dat voedsel en armoede de twee grootste uitdagingen voor de ontwikkelingslanden vormen in 2010. Met armoede lijken ze de belangrijkste uitdaging te vatten waarmee de ontwikkelingslanden geconfronteerd worden en die tevens heel wat andere problemen met zich meebrengt. De economische crisis komt op een derde plek. Eveneens in lijn met de Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling vervolledigen gezondheidskwesties en water de top 5.

Voor de gemiddelde EU27-inwoner komt armoede uitdrukkelijk op de eerste plaats gevolgd door de economi-

6.76 Betrokkenheid ontwikkelingshulp

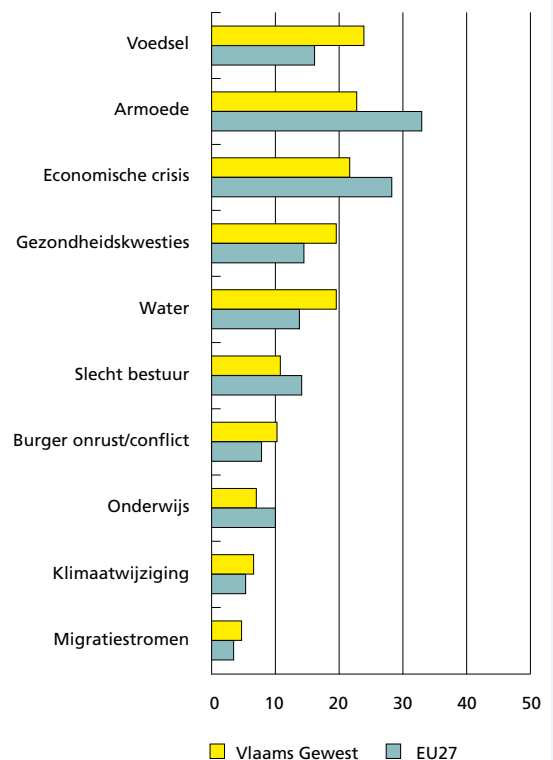
Beschrijving van de persoonlijke betrokkenheid bij hulp aan mensen in ontwikkelingslanden in lente 2010, internationale vergelijking, in %.

Bron: Eurobarometer 73.5 (lente).

6.77 Uitdagingen ontwikkelingslanden

Top 10 van de grootste uitdagingen* waar de ontwikkelingslanden momenteel voorstaan in lente 2010, internationale vergelijking, in %.

* Maximaal twee antwoorden.

Bron: Eurobarometer 73.5 (lente).

sche crisis. Het is evenwel moeilijk om uit te maken of de hoge score bij de Europeanen voor de economische crisis hun eigen moeilijkheden weerspiegelt dan wel of het een grondige kennis is van de impact van de crisis op de meest kwetsbare economieën in de ontwikkelingslanden. Opvallend is ook de geringe aandacht voor de klimaatwijziging. Weinig Europeanen, en slechts iets meer Vlamingen, zien de klimaatwijziging als een belangrijke uitdaging voor de ontwikkelingslanden. Wellicht zien zij dit als een wereldwijd probleem waar niet enkel de ontwikkelingslanden, maar evengoed de ontwikkelde naties mee af te rekenen krijgen.

VOOR MEER INFORMATIE

Publicaties en websites

Peeters, K. (2009). *Beleidsnota Buitenlands beleid, Internationaal Ondernemen en Ontwikkelingssamenwerking 2009-2014*. Brussel: Vlaams Parlement.

Peeters, K. (2011). *Beleidsbrief Buitenlands beleid, Internationaal Ondernemen en Ontwikkelingssamenwerking Beleidsprioriteiten 2011-2012*. Brussel: Vlaams Parlement.

Departement internationaal Vlaanderen:

<http://iv.vlaanderen.be>

Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen:

<http://www.un.org/millenniumgoals/>

Omzetting van EU-richtlijnen en rapportering aan de Vlaamse Regering: <http://iv.vlaanderen.be/nlapps/docs/default.asp?id=1278>

Scorebord Europese Commissie omzetting richtlijnen door lidstaten: http://ec.europa.eu/internal_market/score/index_en.htm

Vlaamse ontwikkelingssamenwerking: <http://www.vlaanderen.be/ontwikkelingssamenwerking>

AFKORTINGEN

µm micrometer 10^{-6} meter

ABB Agentschap voor Binnenlands Bestuur
ADSEI Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie
ADSL Asymmetric Digital Subscriber Line
AES Adult Education Survey
AGIV Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen
AIDS Acquired Immune Deficiency Syndrome
AMS afdeling Monitoring en Studie, Departement Landbouw en Visserij
APB aanvullende belasting op de personenbelasting
ASEAN Brunei, Cambodja, Filippijnen, Indonesië, Laos, Maleisië, Myanmar, Singapore, Thailand en Vietnam
ASO Algemeen Secundair Onderwijs
AWW Algemeen Welzijnswerk

BAMA Bachelor Master
BBE Bruto Binnenlands Energieverbruik
bbp bruto binnenlands product
BERD Business Expenditure on R&D
BIV belasting op de inverkeerstelling
BIVV Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid
BJB bijzondere jeugdbijstand
BLOSO Commissariaat-generaal voor de Bevordering van de Lichamelijke Ontwikkeling, de Sport en de Openlucht-recreatie
BNI Bruto Nationaal Inkomen
BRIC Brazilië, Rusland, India en China
BSO Beroeps Secundair Onderwijs
BTW belasting over de toegevoegde waarde
BUOO Bruto Binnenlandse Uitgaven voor O&O
BZ Departement Bestuurszaken

CAI Centrale Archeologische Inventaris
CAO Collectieve arbeidsovereenkomst
CAW Centrum Algemeen Welzijnswerk
CBE Centrum voor Basiseducatie
CBO Centrum voor beroepsopleiding of omscholing voor personen met een handicap
CDO Centrum voor Deeltijds Onderwijs
CDV Centrum voor Deeltijdse Vorming
CGKR Centrum voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding
CGVS Commissariaat-generaal voor de Vluchtelingen en de Staatlozen
CIM Centrum voor Informatie over de Media
CIS Community Innovation Survey
CJSM Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media
CKG Centrum voor Kinderzorg en Gezinsondersteuning
CLB Centrum voor Leerlingenbegeleiding
CO koolstofmonoxide
CO₂ koolstofdioxide

COFOG Classification of the Functions of Government
CRS Creditor-Reporting-System
CVO Centrum voor Volwassenenonderwijs

DAB Digital Audio Broadcasting
DAC Derde Arbeidscircuit
DBSO Deeltijds Beroeps Secundair Onderwijs
DGOS Directie-Generaal Ontwikkelingssamenwerking
DOMINO Dossier Minderjarigen Opvolgingssysteem
DSL Digital Subscriber Line
DVB-T Digital Video Broadcasting Terrestrial
DVO diensten Vlaamse overheid
DVZ Dienst Vreemdelingenzaken

EAK Enquête naar de Arbeidskrachten
ERK Europees Referentiekader
EB Eurobarometer
EC DG MOVE European Commission, Directorate-General for Mobility and Transport
ECB Europese Centrale Bank
ECOOM Expertisecentrum O&O Monitoring
EKM Erkende kredietmaatschappij
EMA Europees Milieuagentschap
ENA Economisch Netwerk Albertkanaal
EPB Energieprestatie en Binnenklimaat
ESF Europees Sociaal Fonds
ESLC European Survey on Language Competences
ESR Europees Systeem van Nationale en Regionale Rekeningen
ETNIC Entreprise des Technologies Nouvelles de l'Information et de la Communication (Communauté française)
ETS Emission Trading Scheme
EU Europese Unie
EU12 Polen, Hongarije, Estland, Letland, Litouwen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Cyprus, Malta, Roemenië en Bulgarije
EU15 België, Nederland, Luxemburg, Italië, Frankrijk, Duitsland, Denemarken, Verenigd Koninkrijk, Ierland, Griekenland, Spanje, Portugal, Oostenrijk, Zweden en Finland
EU-SILC European Union Statistics on Income and Living Conditions
EVCA European Venture Capital Association
EWI Departement Economie, Wetenschap en Innovatie

FB Departement Financiën en Begroting
FEBIAC Belgische Federatie van de Automobiel- en Tweewielerindustrie
FFEU Financieringsfonds voor Schuldaufbouw en Eenmalige Investeringsuitgaven
FIT Flanders Investment and Trade
FOD Federale Overheidsdienst
FOD MV Federale Overheidsdienst Mobiliteit en Vervoer
FOD SZ Federale Overheidsdienst Sociale Zekerheid

FOS Federatie voor Open Scoutisme
FPB Federaal Planbureau

GBAORD Government Budget Appropriations or Outlays on R&D

GEM Global Entrepreneurship Monitor

GERD Gross Expenditure on Research & Development

GIB Gewaarborgd Inkomen voor Bejaarden

GLB Gemeenschappelijk landbouwbeleid (EU)

GON Geïntegreerd Onderwijs

GOP Gezinsondersteunende pleegzorg

GOVERD Government Expenditures on R&D

GPB Getuigschrift Pedagogische Bekwaamheid

GT gigaton

GWh Gigawattuur

HBO Hoger Beroeps Onderwijs

HBO Huishoudbudgetonderzoek

HBPWP Horizontaal Begrotingsprogramma Wetenschapsbeleid

HCI geharmoniseerde competitiviteitsindicator

HDTV Hoge Definitie Televisie

HERD Higher Education Expenditures on R&D

HHI Herfindahl-Hirschman index

HIV Human Immunodeficiency Virus

HOKT SP Hoger Onderwijs van het Korte Type Sociale Promotie

IAB Interactive Advertising Bureau

IBO Individuele Beroepsopleiding in de Onderneming

ICSI IntraCytoplasmatische Sperma-Injectie

ICT Informatie- en communicatietechnologie

iDTV interactieve digitale televisie

IGO Inkomensgarantie voor Ouderen

ILO International Labour Organization (Internationale Arbeidsorganisatie)

IMD Institute for Management Development

IMF Internationaal Monetair Fonds

INBO Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

INR Instituut voor de Nationale Rekeningen

IRCEL intergewestelijke cel voor het leefmilieu

IVON Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk

ISSP International Social Survey Programme

JINT Jeugd Internationaal

JIP Jongereninformatiepunt

KLJ Katholieke Landelijke Jeugd

KSA Katholieke Studenten Aktie

KSO Kunst Secundair Onderwijs

KSZ Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid

kW kilowatt

kWh kilowattuur

LAC Lokale Adviescommissie

LFS Labour Force Survey

LMN Landbouwmonitoringsnetwerk

LNE Departement Leefmilieu, Natuur en Energie

LPG Liquefied Petroleum Gas

MAP Mestactieplan

MDG Millenniumdoelstelling voor ontwikkeling

MIRA Milieurapport Vlaanderen

MOW Departement Mobiliteit en Openbare Werken

MWe+m Megawatt elektrisch en mechanisch vermogen

N11 Next 11: Bangladesh, Egypte, Indonesië, Iran, Zuid-Korea, Mexico, Nigeria, Filippijnen, Pakistan, Turkije en Vietnam

NABS Nomenclature pour Analyse des Budgets Scientifiques

NARA Natuurrapport

NBB Nationale Bank van België

NEC Normaal Economisch Circuit

NMBS Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen

NO₃ nitraat

NRCA normalized revealed comparative advantage

NWWZ niet-werkende werkzoekenden

NUTS Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques

O&O Onderzoek en Ontwikkeling

O&V Departement Onderwijs en Vorming

OCMW Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn

ODA Official Development Assistance

OESO Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling

OOV opcentiemen op de onroerende voorheffing

OVAM Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij

PAB persoonlijk assistentiebudget

PB personenbelasting

PBV Promotie Binnenvaart Vlaanderen

PDPO Programmeringsdocument Plattelandsontwikkeling

PGB persoonsgebonden budget

PJ petajoules (10¹⁵ joules)

PM₁₀ Particulate matter (stofdeeltjes) met een diameter kleiner dan 10 µm

PM_{2,5} Particulate matter (stofdeeltjes) met een diameter kleiner dan 2,5 µm

PMAH personen met een arbeidshandicap

PNP Not for profit Organisations Expenditures on R&D

POD MI Programmatorische Federale Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie

POS Problematische opvoedingssituatie

RKW Rijksdienst voor Kinderbijslag voor Werknemers

RMH Recht op Maatschappelijke Hulp

RMI Recht op Maatschappelijke Integratie

RSV Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

RSVZ Rijksinstituut voor de Sociale Verzekeringen der Zelfstandigen

RSZ Rijksdienst voor Sociale Zekerheid

RSZPPO Rijksdienst voor Sociale Zekerheid van de Provinciale en Plaatselijke Overheidsdiensten

RUP Ruimtelijk Uitvoeringsplan

RVA Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening

RVP Rijksdienst voor Pensioenen
RWZI rioolwaterzuiveringsinstallatie

SCV Sociaal-Culturele Verschuivingen Survey
SERV Sociaal-economische Raad van Vlaanderen
SHM Sociale Huisvestingsmaatschappij
SILC Statistics on Income and Living Conditions
SO₂ zwaveldioxide
SOI Seksueel Overdraagbare Infecties
SPE Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie
SPRE Strategisch Plan Ruimtelijke Economie
SVK Sociaal Verhuurkantoor
SVR Studiedienst van de Vlaamse Regering
SVS Stichting Vlaamse Schoolsport
SWAP SuperWijze Activiteitenpas

TBS Terbeschikkingstelling
TEA Total entrepreneurial Activity Rate
TEU Twenty-foot Equivalent Unit
TINA Transformatie, Innovatie en Acceleratie
TJ terrajoule (10¹² joules)
TSO Technisch Secundair Onderwijs
TVC Totaal Vruchtbaarheidscijfer

UMTS Universal Mobile Telecommunications System

VAD Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen
VAPH Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap
VDAB Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VEA Vlaams Energieagentschap
VEN Vlaams Ecologisch Netwerk
VGC Vlaamse Gemeenschapscommissie
VHC Vlaamse Havencommissie
ViA Vlaanderen in Actie
Vinnof Vlaams Innovatiefonds
VIP Jeugd Vlaams Informatiepunt Jeugd
VIP Vlaamse Inschakelingspremie
VIPA Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden
VITO Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VKBO Verrijkte Kruispuntbank Ondernemingen
VLAREM Vlaams Reglement betreffende de Milieuvergunning
VLIF Vlaams Landbouwinvesteringsfonds
VLM Vlaamse Landmaatschappij
VMM Vlaamse Milieumaatschappij
VMMa Vlaamse Media Maatschappij
VMSW Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen
VN Verenigde Naties
VNJ Vlaams Nationaal Jeugdverbond
VOD Video-On-Demand
VOP Vlaamse Ondersteuningspremie
VPJ Verloren Potentiële Jaren
VREG Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt
VRIND Vlaamse Regionale Indicatoren
VRM Vlaamse Regulator voor de Media

VRWI Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie
VSAWSE Vlaams Subsidieagentschap voor Werk en Sociale Economie
VSDO Vlaamse strategie duurzame ontwikkeling
vte voltijdse equivalenten
VTI Vlaams Theater Instituut
VTS Vlaamse trainersschool
VVJ Vereniging Vlaamse Jeugddiensten en -consulenten vzw
VVKSM Vlaams Verbond van Katholieke Scouts en Meisjesgidsen
VWF Vlaams Woningfonds

WEP-plus Werkervaringsplan
WIV Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid
WKK Warmtekrachtkoppeling
WSE Departement Werk en Sociale Economie
WVG Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
W&T wetenschappelijke en technologische dienstverlening

LIJST VAN FIGUREN

DWARSDOORSNEDE

Omgevingsindicatoren duurzame ontwikkeling	16
Duurzaamheidsindex	17
Genderverschillen	18
Personen met een handicap	21
Indicatorenset leefsituatie-index	22
Leefsituatie-index	23
Opvolging Vlaams regeerakkoord	24
Opvallende trends 2008-2012	26

CLUSTER 1

ALGEMEEN REFERENTIEKADER

Sociaal-culturele context

1.1	Tevredenheid	27
1.2	Tevredenheidsindex	28
1.3	Zorgen	28
1.4	Vrees werk	28
1.5	Persoonlijke en maatschappelijke problemen	29
1.6	Vertrouwen in medemens	29
1.7	Informele zorg	30
1.8	Soort informele hulp	30
1.9	Buurtintegratie	31
1.10	Buurtintegratie-index	31
1.11	Actieve deelname	31
1.12	Intolerantie-index	32
1.13	Houding tegenover vreemdelingen en migratie	32
1.14	Immigratie	32
1.15	Houding tegenover holebi's en holebiseksualiteit	33
1.16	Onveiligheidsgevoel	33
1.17	Slachtoffer misdrijf	34
1.18	Slachtoffer misdrijf naar woontype	34
1.19	Vertrouwen in instellingen	34
1.20	Evolutie van het vertrouwen in instellingen	35
1.21	Vertrouwen internationaal vergeleken	35
1.22	Werking democratie	36
1.23	Politieke interesse	36
1.24	Politieke onmacht	36
1.25	Informatieverstrekking	36
1.26	Tevredenheid met openbare voorzieningen	37
1.27	Evolutie tevredenheid openbare voorzieningen	37

Macro-economische context

1.28	Bbp per hoofd	39
1.29	Bbp en arbeidsproductiviteit per hoofd	40
1.30	Werkgelegenheidsgraad	40
1.31	Bevolking op beroepsactieve leeftijd	41
1.32	Groeiboekhouding	42
1.33	Rentever schillen	42

1.34	Werkloosheidsgraad	43
1.35	Tertiairiseringsgraad	44
1.36a	Belgrafiek secundaire sector	45
1.36b	Belgrafiek tertiaire sector	45
1.37	Shift & Share analyse	46
1.38	Benchmark Vlaams Gewest	47

Demografische context

1.39	Bevolking	49
1.40	Bevolkingsdichtheid per gemeente	49
1.41	Bevolkingsgroei in Vlaanderen, Wallonië en de EU	50
1.42	Bevolkingsgroei in de grote steden	50
1.43	Bevolkingsgroei per gemeente	50
1.44	Bevolkingsgroei binnen het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest	51
1.45	Bevolking met vreemde nationaliteit	51
1.46	Aandeel buitenlandse bevolking per gemeente	51
1.47	Leeftijdspiramide	52
1.48	Vergrijzing	52
1.49	Ontgroening	52
1.50	Geboorten en sterfgevallen	53
1.51	Bruto geboorte- en sterftcijfer en natuurlijke aangroei	53
1.52	Buitenlandse immigraties en emigraties	53
1.53	Migratiebalans en natuurlijke aangroei	53
1.54	Buitenlands migratiesaldo per gemeente	54
1.55	Binnenlands migratiesaldo per gemeente	54
1.56	Saldo van de binnen- en buitenlandse migratie	55
1.57	Totaal vruchtbaarheidscijfer	55
1.58	Levensverwachting	55
1.59	Zuigelingensterfte	56
1.60	Huwelijken en echtscheidingen	56
1.61	Cumulatieve echtscheidingskans	57
1.62	Cumulatieve hertrouwkans	57
1.63	Wettelijke samenwoning en de stopzetting ervan	57

CLUSTER 2

TALENT, WERK, ONDERNEMEN EN INNOVATIE

De lerende Vlaming

2.1	Schoolbevolking basis- en secundair onderwijs	61
2.2	Leerlingen ASO	62
2.3	Leerlingen TSO	62
2.4	Leerlingen BSO	62
2.5	Leerlingen KSO	62
2.6	Leerlingen buitengewoon onderwijs	63
2.7	GON	63
2.8	Leerlingen in de onthaalklas	63

2.9	Brussel - kleuteronderwijs	64
2.10	Brussel - lager onderwijs	64
2.11	Brussel - secundair onderwijs	64
2.12	Brussel – gewoon onderwijs	64
2.13	Brussel – Nederlandstalig onderwijs	64
2.14	Hoger beroepsonderwijs (HBO5)	65
2.15	Studenten hoger onderwijs	65
2.16	Hogescholenonderwijs naar studiegebied	66
2.17	Universitair onderwijs naar studiegebied	66
2.18	Personeel	67
2.19	Scholingsgraad	68
2.20	Aandeel kortgeschoolden	68
2.21	Evolite scholingsgraad	69
2.22	Deelname 5-jarigen aan kleuteronderwijs	69
2.23	Gemiddeld schoolprofiel – basisonderwijs	70
2.24	Gemiddeld schoolprofiel – secundair onderwijs	70
2.25	Sociale mix - basisonderwijs	71
2.26	Sociale mix - secundair onderwijs	71
2.27	Schoolse vertraging gewoon onderwijs	72
2.28	Schoolse vertraging naar onderwijsvorm	72
2.29	Problematische afwezigheden	72
2.30	Vroegtijdige schoolverlaters	73
2.31	Vroegtijdige schoolverlaters +18-jarigen	73
2.32	School- en studietoelagen	73
2.33	Diploma hoger onderwijs	74
2.34	Diploma hoger onderwijs - internationaal	74
2.35	Diploma hoger onderwijs naar scholingsgraad moeder	74
2.36	Levenslang leren	75
2.37	Volwassenenonderwijs	75
2.38	Deeltijds kunstonderwijs	76
2.39	Deelname examencommissie	76
2.40	Opleidingenparticipatie werknemers	77
2.41	Opleidingsinvesteringen	77
2.42	Ervaringsbewijzen	77
2.43	Leerlingen deeltijds onderwijs	78
2.44	Leerovereenkomsten Syntra	78
2.45	Deelnemers ondernemersopleiding	78
2.46	Erasmusstudenten	79
2.47	Studie- en stagemobiliteit	79
2.48	Studentenmobiliteit	79
2.49	Vreemde talen – lager onderwijs	80
2.50	Vreemde talen – secundair onderwijs	80
2.51	Kennis Frans	80
2.52	Kennis Engels	81
2.53	Uitgaven in % bbp	81
2.54	Uitgaven per leerling kleuteronderwijs	82
2.55	Uitgaven per leerling lager onderwijs	82
2.56	Uitgaven per leerling secundair onderwijs	82
2.57	Uitgaven per student hoger onderwijs	82
2.58	Leerling-leerkracht-ratio kleuteronderwijs	82
2.59	Leerling-leerkracht-ratio lager onderwijs	82
2.60	Leerling-leerkracht-ratio secundair onderwijs	83
2.61	Student-docent-ratio hoger onderwijs	83
2.62	Salarissen lager onderwijs	83
2.63	Salarissen lager secundair onderwijs	84
2.64	Salarissen hoger secundair onderwijs	84

Werk en sociale economie

2.65	Jong/oud-ratio	87
2.66	Bevolking op arbeidsleeftijd	87
2.67	Werkzaamheidsgraad globaal	88
2.68	Werkzaamheidsgraad ouderen	89
2.69	Werkzaamheidskloven	89
2.70	Werkzaamheidsgraad internationaal	89
2.71	Uittredeleeftijd	90
2.72	Deeltijdarbeid	91
2.73	Tijdelijke arbeid	91
2.74	Atypische arbeid	91
2.75	Werkbaarheidsgraad	92
2.76	Werkbaarheidsindicatoren	92
2.77	ILO-werkloosheidsgraad globaal	93
2.78	Werkloosheidskloven	93
2.79	ILO-werkloosheidsgraad internationaal	94
2.80	Langdurige werkloosheid	94
2.81	VDAB-werkloosheidsgraad	95
2.82	Niet-werkende werkzoekenden verloop	95
2.83	Niet-werkende werkzoekenden naar kenmerken	96
2.84	Openstaande vacatures	97
2.85	Spanningsindicator	97
2.86	Werkzaamheidsgraad naar gezinssamenstelling	97
2.87	Deeltijdarbeid naar gezinssamenstelling	98
2.88	Gebrek aan opvang	98
2.89	Bereik werkzoekenden door VDAB	99
2.90	VDAB-trajectwerking kansengroepen	100
2.91	IBO	100
2.92	Werkervaringsprojecten	101
2.93	Tewerkstellingspremie 50-plus	101
2.94	Opleidingscheques werknemers	102
2.95	Tewerkstellingscellen	102
2.96	Loopbaanonderbreking en tijdskrediet	103
2.97	Vlaamse aanmoedigingspremies	103
2.98	Bereik sociale economie	105
2.99	Kansengroepen in de sociale economie	105

De open ondernemer

2.100	Dynamiek ondernemen	108
2.101	Overlevingsgraad	109
2.102	Ondernemerschap	109
2.103	Doelgroepen ondernemen	109
2.104	Investeringsratio	110
2.105	Vraag, voorraden en capaciteitsbezettingen	110
2.106	Kennisintensieve sectoren	111
2.107	Creativiteit	112
2.108	Innovatieve bedrijven	112
2.109	Technologische industrie / Bruto toegevoegde waarde	113
2.110	Technologische industrie / Werkgelegenheid	113
2.111	Kennisintensieve diensten / Bruto toegevoegde waarde	114
2.112	Kennisintensieve diensten / Werkgelegenheid	114
2.113	Gezondheidszorg en logistiek	114
2.114	Buitenlandse orderpositie	115
2.115	In- en uitvoer	115
2.116	Competitiviteit	116
2.117a	Uitvoer	116

3.81	Voornaamste sportaccommodaties	169
3.82	Cursisten Vlaamse Trainersschool	170
3.83	Kerncijfers Vlaamse Trainersschool	170
3.84	Professionalisering sportclubs	170
3.85	Professionalisering sportfederaties	171
3.86	Sportkampen	171
3.87	Sportklassen	171
3.88	Sportpromotioneel aanbod	172
3.89	Doelgroepspecifieke activiteiten	172
3.90	Topsportscholen	173
3.91	Trainers en topsporters	173
3.92	Ondersteuning topsporters (BLOSO)	173
3.93	Tewerkstellingscontracten	174
3.94	Medailles en finaleplaatsen	174
3.95	Dopingovertreders	175
3.96	Dopinggebruik	175
3.97	Vestigingen sportsector	176
3.98	Tewerkstelling	176
3.99	Bedrijven sportsector	177

Toerisme

3.100	Omzet en investeringen	179
3.101	Werkgelegenheid	179
3.102	Omzet horeca	180
3.103	Werkgelegenheid horeca	180
3.104	Overnachtingen	181
3.105	Groeiratio overnachtingen	181
3.106	Spreiding overnachtingen	181
3.107	Overnachtingen naar macrobestemming	182
3.108	Logiescapaciteit	182
3.109	Verblijfsmotief	182
3.110	Bestedingen recreatieve toerist	182
3.111	Totale recreatieve bestedingen	183
3.112	Algemene tevredenheid	183
3.113	Herhaalbezoek	183
3.114	Binnenlandse overnachtingen	184
3.115	Buitenlandse overnachtingen	184
3.116	Overnachtingen naar herkomstland	184
3.117	Aankomsten naar aantal inwoners	185
3.118	Daguitstappen Vlamingen	185
3.119	Attracties	186
3.120	Omvang en omzet dagtoerisme	186
3.121	Vakantieparticipatie	186
3.122	Vakantie-armoede	187
3.123	Steunpunt Vakantieparticipatie	187
3.124	Lange vakantiebestemming	188
3.125	Bestedingen lange vakanties	188
3.126	Korte vakantiebestemming	188
3.127	Bestedingen korte vakanties	188

Media

3.128	Marktaandeel radio's	191
3.129	Televisiediensten	191
3.130	Marktaandeel tv-zenders	192
3.131	Kranten	193
3.132	On- versus offline kranten	193
3.133	Mediaconcentratie	194
3.134	Reclamedruk	195

3.135	Inkomsten VRT	196
3.136	Vertrouwen in de media	197
3.137	Raad voor de Journalistiek	198
3.138	Cultuuritems in het nieuws	198
3.139	Binnen- en buitenlandse nieuwsitems	198
3.140	Vlaamse identiteit op de VRT	199
3.141	Eigen productie VRT	199
3.142	Kleur in beeld	200
3.143	VRT-aanbod	201
3.144	Programma-aanbod KETNET	201
3.145	VRT-bereik	202
3.146	VRT-bereik websites	202
3.147	Televisiebereik naar sociale groep	203
3.148	Radiobereik naar sociale groep	203
3.149	Websitebereik naar sociale groep	204
3.150	VRT-bereik naar relevante doelgroep	204
3.151	ICT-bezit	205
3.152	Digitaliseringsgraad televisie	205
3.153	Reden geen internettoegang	205
3.154	Algemeen mediagebruik	206
3.155	Mediaprofielen	206
3.156	Computer- en internetvaardigheden	207
3.157	Breedte mediagebruik	207
3.158	Nieuwsgaring	208
3.159	ICT-toepassingen	208
3.160a	Ondertiteling VRT	209
3.160b	Ondertiteling vtm	209

Gezondheid

3.161	Vaccinatiegraad jonge kinderen	213
3.162	Vaccinatiegraad griep	214
3.163	Evolutie borstkankerscreening	214
3.164	Borstkankerscreening per gemeente	214
3.165	Roken	215
3.166	Rookgedrag jongeren	215
3.167	Evolutie rookgedrag jongeren	216
3.168	Overconsumptie alcohol	216
3.169	Alcoholgebruik jongeren	216
3.170	Evolutie alcoholgebruik jongeren	217
3.171	Cannabisgebruik	217
3.172	Cannabisgebruik jongeren	217
3.173	Evolutie cannabisgebruik jongeren	217
3.174	Ongevallensterfte	218
3.175	Europese vergelijking ongevallensterfte	218
3.176	Fysieke activiteit (WIV)	219
3.177	Fysieke activiteit (ISSP)	219
3.178	Consumptie groenten en fruit	219
3.179	Overgewicht	219
3.180	Europese vergelijking zelfdoding	220
3.181	Zelfdoding	220
3.182	Diagnose CGG	221
3.183	Zelfgerapporteerde depressie	221
3.184	Belangrijkste doodsoorzaken	222
3.185	Vermijdbare sterfte	222
3.186	Verloren potentiële jaren	223
3.187	Foeto-infantiele sterfte	223
3.188	Europese vergelijking kindersterfte	224
3.189	HIV en AIDS	224

4.14	Beschermingen WO I	283	4.66	Woningprijzen	313
4.15	Beschermingen	283	4.67	Evolutie woningprijzen	313
4.16	Evolutie beschermingen	283	4.68	Mediaanhuurprijs	313
4.17	Monumentenwacht Vlaanderen - evolutie	284	4.69	'Price to income' ratio	314
4.18	Monumentenwacht Vlaanderen	284	4.70	Woonquote	314
4.19	Monumentenwacht Vlaanderen - te inspecteren gehelen per functie	285	4.71	Woningkenmerken	315
Wonen					
4.20	Woningtype	287	4.72	Duurzaamheid van de woning	315
4.21	Bouwvergunningen nieuwbouw en renovatie	287	4.73	Demografie ondernemingen	316
4.22	Verkoop vastgoed	288	4.74	Jobratio	316
4.23	Vastgoedprijs	288	4.75	Bezoldigde twerkstelling naar sector	317
4.24	Prijs woonhuis	289	4.76	Vestigingen	317
4.25	Hypothecaire kredieten	289	4.77	Werkloosheidsgraad en werkzaamheidsgraad	317
4.26	Private huurmarkt	290	4.78	Niet-werkende werkzoekenden	318
4.27	Huurprijzen	291	4.79	Modale verdeling personenvervoer	318
4.28	Mediaan woonquote	291	4.80	Voorzieningen	319
4.29	Sociale leningen	292	4.81	Sociale woningen	319
4.30	Begunstigden Vlaams huisvestingsbeleid	293	4.82	Fiscaliteit	320
4.31	Subsidies Vlaams huisvestingsbeleid	293	4.83	Kansarmoede-index	320
4.32	Nieuwbouw VMSW	294	4.84	Tegemoetkomingen	321
4.33	Huurpatrimonium VMSW	295	4.85	Schoolse vertraging	321
4.34	Wachtlijsten	295	4.86	Sociale contacten en engagement	322
4.35	SVK-woningen	296	4.87	Actieve deelname	322
4.36	Uitwendige bouwtechnische kwaliteit	297	4.88	Buurtintegratie	322
4.37	Comfort	297	4.89	Intolerantie	323
4.38	Energieprestatiepeil	298	4.90	Cultuur- en vrijetijdsaanbod	323
4.39	Isolatie	298	4.91	Cultuur- en sportparticipatie	324
4.40	K-waarde	298	4.92	Vertrouwen in de lokale overheid	324
4.41	Leegstand en verkrotting	299	4.93	Politieke interesse	325
4.42	Evolutie leegstand en verkrotting	299	4.94	Tevredenheid beleid	325
4.43	Lokaal woonbeleid	300	4.95	Tevredenheid voorzieningen	325
Stad en platteland					
4.44	Gebiedsindeling RSV + SPRE	303	Milieu en natuur		
4.45	Indeling gemeenten	304	4.96	Opgeloste zuurstof	327
4.46	Bevolkingsevolutie	304	4.97	BBI	328
4.47	Migratiesaldo en natuurlijke groei	305	4.98	Waterzuivering	328
4.48	Demografische balansvergelijking	305	4.99	Waterverbruik	328
4.49	Diversiteit naar nationaliteit	306	4.100	Verontreinigde gronden	329
4.50	Diversiteit naar leeftijd	306	4.101	Kwaliteit waterbodems	329
4.51	Huishoudens	306	4.102	Erosiemaatregelen	330
4.52	Huishoudensgrootte	307	4.103	Verzurende emissies	330
4.53	Demografische indices	307	4.104	No ₂ -concentratie	331
4.54	Evolutie demografische indices	308	4.105	Luchtkwaliteitsindex	331
4.55	Bebouwd versus onbebouwd	308	4.106	Emissies van broeikasgassen	332
4.56	Onbebouwd	309	4.107	Broedvogelindex	333
4.57	Bebouwde oppervlakte	309	4.108	Kritische lasten	333
4.58	Onbebouwde oppervlakte	309	4.109	VEN en IVON	333
4.59	Aantal en aandeel woongelegenheden	310	4.110	Effectief natuurbeheer	334
4.60	Aandeel woongelegenheden naar type	310	4.111	Extra planologische groengebied	334
4.61	Woningaanbod	310	4.112	Bosvitaliteit	334
4.62	Tevredenheid woning, buurt en stad of gemeente	311	4.113	Bezoek aan bossen en natuurgebieden	335
4.63	Buurtproblemen	311	4.114	Aanbod huishoudelijk afval	335
4.64	Verkeersveiligheid	312	4.115	Selectieve inzameling	336
4.65	Bouwgrondprijs	312	4.116	Restafval	336
			4.117	Verwerking huishoudelijk afval	337
			4.118	Primair bedrijfsafval	337
			4.119	Niet selectief primair bedrijfsafval	337
			4.120	Mestverwerking en -transport	338
			4.121	Bodembalans landbouw	338

4.122	Bodembalans per bekken	339	5.6	Vliegbewegingen	371
4.123	Nitraat in oppervlaktewater	339	5.7	Luchthavens passagiers	371
4.124	Nitraat in grondwater	340	5.8	Modale verdeling personenvervoer	372
4.125	Nitraatresidu	340	5.9	Modale verdeling van het woon-werkverkeer	373
4.126	Ozon	340	5.10	Modale verdeling van het woon-schoolverkeer	373
4.127	PM ₁₀	341	5.11	Motief van de verplaatsing	373
4.128	PM _{2,5}	341	5.12	Motief van de afgelegde afstand	373
			5.13	Motief van niet-verplaatsters	374
			5.14	Modale verdeling naar afstand	374
			5.15	Tonkilometers vrachtwagens	374
			5.16	Goederenvervoer over de weg	375
			5.17	Tonkilometer NMBS	375
			5.18	Binnenvaart	376
			5.19	Haventrafiek Le Havre – Hamburg	376
			5.20	Goederentrafiek zeehavens	377
			5.21	Goederentrafiek naar soort	377
			5.22	Vrachtluchthavens EU	378
			5.23	Luchthavens vracht	379
			5.24	Oliepijpleidingen	379
			5.25	Modale verdeling goederenvervoer	380
			5.26	Logistiek – toegevoegde waarde	380
			5.27	Logistiek – werkgelegenheid	380
			5.28	Voertuigenpark	381
			5.29	Wegverkeer	381
			5.30	Filezwaarte	382
			5.31	Missing links wegennet	382
			5.32	Missing links waterwegen	383
			5.33	Fietsroutenetwerk	383
			5.34	Ongevallen naar wegtype	384
			5.35	Fietslachtoffers	384
			5.36	Evolutie verkeersveiligheid	384
			5.37	Doelstellingen verkeersveiligheid	384
			5.38	Verkeersveiligheid regio's	385
			5.39	Verkeersveiligheid lidstaten	385
			5.40	Personenwagenpark	386
			5.41	Roetfilters	386
			5.42	Voertuigeigenaar	386
			5.43	Energieverbruik	387
			5.44	CO ₂ -uitstoot	387
			5.45	Hernieuwbare energie	387
			5.46	Strooizout	388
			5.47	Eco-efficiëntie personenvervoer	388
			5.48	Eco-efficiëntie goederenvervoer	388
			5.49	Geluid	389
			5.50	Milieu-impact transport	389

Energie

4.129	Energie-intensiteit	344
4.130	Energieverbruik per sector	345
4.131	Elektriciteitsproductie	346
4.132	Warmtekrachtkoppeling	346
4.133	Groene stroom	347
4.134	Aandeel hernieuwbare energie	348
4.135	Eco-efficiëntie energiesector	348
4.136	Energiearmoede	349
4.137	Marktaandelen	350
4.138	Marktwerking	350
4.139	Stroom- en gasonderbrekingen	351

Landbouw

4.140	Landbouwareaal	353
4.141	Veestapel	354
4.142	Land- en tuinbouwbedrijven	354
4.143	Gemiddelde veebezetting	355
4.144	Waardecreatie land- en tuinbouw	355
4.145	Netto toegevoegde waarde per voltijdse arbeidskracht	356
4.146	Landbouwconjunctuurindex	356
4.147	Agrarische handel	357
4.148	Handelspartners	357
4.149	Tewerkstelling	357
4.150	Tewerkstelling naar productierichting	358
4.151	Arbeidsinkomen	358
4.152	Leeftijd bedrijfsleider	358
4.153	Opvolging	359
4.154	Opleiding starters	359
4.155	Verbreding	359
4.156	Eco-efficiëntie	360
4.157	Rechtstreekse inkomenssteun	361
4.158	Investeringssteun	362
4.159	Agromilieumaatregelen	363
4.160	Bijdrage steun in bedrijfsinkomen	363
4.161	Biologische landbouw	364
4.162	Vissersvloot	364
4.163	Aanvoer vissersvloot	365
4.164	Aanvoerwaarde vissersvloot	365

CLUSTER 5

SLIMME DRAAISCHIJF EUROPA

5.1	Personenkilometer personenwagens	369
5.2	Personenkilometer autobussen en –cars	369
5.3	De Lijn	370
5.4	Personenkilometer NMBS	370
5.5	Luchthavens passagiers EU	370

CLUSTER 6

EEN SLAGKRACHTIGE OVERHEID

Vlaamse overheid

6.1	Kwaliteitsvolle regelgeving	395
6.2	Administratieve lasten	396
6.3	Transparante werking	396
6.4	Planlasten	396
6.5	Ontvangsten	397
6.6	Ontvangsten gezamenlijke overheid	397
6.7	Gewestbelastingen	398

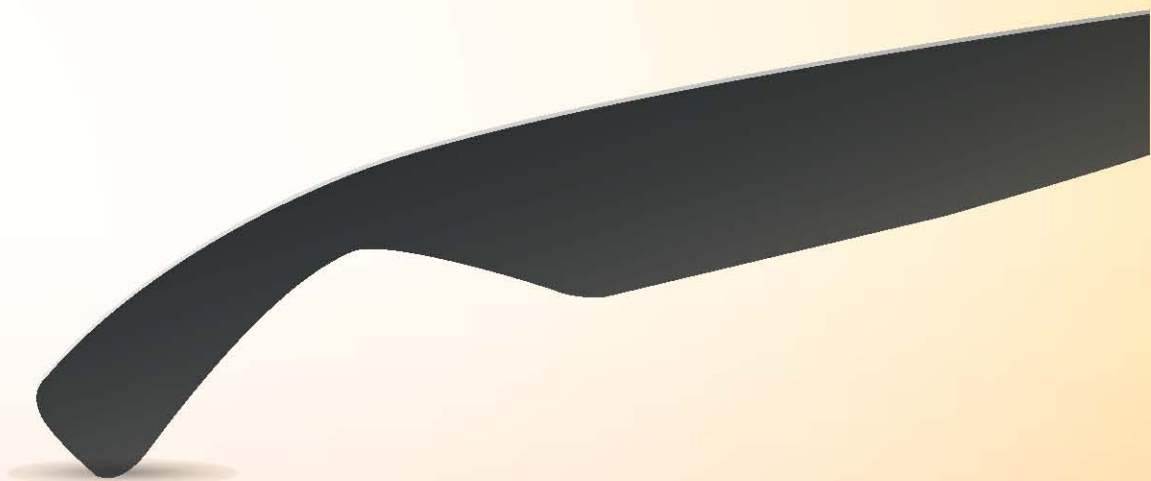
6.8	Uitgaven	399
6.9	Uitgaven naar functie	400
6.10	Uitgaven volgens deelstaat	400
6.11	Uitgaven deelstaten	401
6.12	Uitgaven gezamenlijke overheid	401
6.13	Vorderingensaldo regionale overheden	402
6.14	Schuld regionale overheden	403
6.15	Personeelsomvang	403
6.16	Leeftijd	404
6.17	Feitelijke pensioenleeftijd	404
6.18	Personeelsontwikkeling	404
6.19	Ziekteverzuim	405
6.20	Diversiteit	405
6.21	Overheidscampagnes	406
6.22	Spreiding media-aankoop	406
6.23	Vlaamse infolijn	406
6.24	Ontvankelijke eerstelijnsklachten	407
6.25	Ontvankelijke klachten	407
6.26	Geschonden ombudsnorm	408
6.27	Online overheid	408
6.28	E-government: burgers	409
6.29	E-government: bedrijven	409
6.30	Tevredenheid over werking van administraties	410
6.31	Tevredenheid communicatie en betrokkenheid	410
6.32	Afstemming lokale en Vlaamse overheid	411
6.33	Tevredenheid dienstverlening en voorzieningen	411

Lokale en provinciale besturen

6.34	Structuur van de gemeenteontvangsten gewone dienst	415
6.35	Ontvangsten	416
6.36	Ontvangsten gemeenten	416
6.37	Belastingen	417
6.38	Tarieven APB en OOV	418
6.39	Uitgaven gewone dienst (economische indeling)	420
6.40	Uitgaven gewone dienst	421
6.41	Uitgavengroepen buitengewone dienst	421
6.42	Uitgaven buitengewone dienst	421
6.43	Uitgaven welzijn	422
6.44	Uitgaven cultuur, jeugd en sport	422
6.45	Uitgaven algemeen bestuur	423
6.46	Uitgaven onderwijs	423
6.47	Uitgaven openbare schuld	423
6.48	Uitgaven buitengewone dienst per functie	423
6.49	Saldo en schuld gemeenten	424
6.50	Saldo en schuld	424
6.51	Opbrengsten OCMW's	425
6.52	Kosten OCMW's	425
6.53	Financiële toestand OCMW's	425
6.54	Ontvangsten politiezones	426
6.55	Ontvangsten provincies	427
6.56	Belastingen provincies	427
6.57	Uitgaven provincies	427
6.58	Personeel bij de lokale overheid	428
6.59	Gemeentepersoneel naar gemeentetype	428
6.60	Vrouwen bij de lokale besturen	429
6.61	Deeltijds werk bij de lokale besturen	429
6.62	Kenmerken naar gender	429

Internationaal Vlaanderen

6.63	Economisch aspect globalisering	432
6.64	Evolutie economisch aspect globalisering	433
6.65	Politiek aspect globalisering	433
6.66	Steun EU-lidmaatschap	434
6.67	Steun EU-lidmaatschap internationaal	434
6.68	Richting EU	435
6.69	Toekomst EU	435
6.70	Omzetting Europese regelgeving	436
6.71	Millenniumdoelstellingen voor ontwikkeling	436
6.72	Hulpafhankelijkheid	437
6.73	Vlaamse ODA partnerlanden	437
6.74	ODA	438
6.75	Belangrijkheid ontwikkelingshulp	438
6.76	Betrokkenheid ontwikkelingshulp	439
6.77	Uitdagingen ontwikkelingslanden	439

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Boudewijnlaan 30
1000 Brussel

Algemeen telefoonnummer
02 553 52 07
Faxnummer
02 553 58 08

2012

